This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

EX LIBRIS
ELOF FÖRBERG
N:r

EX LIBRIS
ELOF FÖRBERG
N:r

UR DAGENS KRÖNIKA

MÅNADSKRIFT

FÖR SKÖNLITERATUR, TEATER OCH POLITIK

UNDER MEDVERKAN

AF FLERE SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFVEN AF

ARVID AHNFELT

SJETTE ÅRGÅNGEN

1886

STOCKHOLM
CARL SUNESON

PScan 395.2

HARVARD COLLEGE LIBRARY
INGRAHAM FUND
June 29, 1927

STOCKHOLM. GERNANDTS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1896.

Spionminnen från Norge

Hittills otryckta bref, mystifikationer rörande Karl Johan m. m.

Allt hvad som rör föreningen mellan Sverige och Norge har för närvarande aktualitetens intresse. Vi anse derför att allmänheten på båda sidor om Kölen skall, visserligen med blandade känslor, men med odelad uppmärksamhet taga kännedom om några i hög grad egendomliga aktstycken, hvilka af en literaturvän* blifvit stälda till redaktionens förfogande. Papperen utgöras hufvudsakligen af bref och rapporter från d. v. majoren sedermera general *J. P. Lefrén* till general *J. L. Belfrage*, vidare af en högst märklig »nyckel» till den korrespondens, som fördes af kunskaparne samt profbitar på spionrapporterna m. m. I förbigående må anmärkas, att redan Gustaf III höll, enligt hvad bekant är, under en stor del af sin regeringstid spioner i Norge, i och för landets tilltänkta eröfring; en sådan var äfventyraren Manderfeldt, hvilken för denna sak skall hafva stått i relationer till G. M. Armfelt. Vi öfvergå emellertid nu till de hittills okända aktstyckena från 1813.

* Herr konsthandlaren H. Bukowski i Stockholm.

Stockholm den 4 januari 1813.

Välborne herr general och riddare af kongl. svärdsorden!

På h. exc. m. m. herr grefve von Essens befallning har jag tagit mig friheten, genom generalen grefve Leijonstedt ödmjukast anhålla om att få öppna med hr generalen en brefvexling, rörande möjligheterna att arrangera en espionage på Norge.

Grefve Leijonstedt har med sista post lemnat det svar att hr generalen tillåtit mig hafva äran korrespondera i detta ämne, som utom dess nyttighet för det allmänna, skall gifva mig enskildt såsom ung officer tillfälle att inhemta någon del af den kännedom om gränsorterna i vester jemte vårt granrike, som hr generalen under en lång tjenstetid i dessa trakter varit i tillfälle att inhemta.

H. exc., som ålagt mig till hr generalen framföra hans helsning och tillika betyga hans tillfredsställelse med hr generalens yttrade vilja att gagna det allmänna, har tillika befalt mig af hr generalen begära uppgift på:

1:o. Det sätt hr generalen tror vara lämpligast att arrangera espionagen.

2:o. Qvaliteten af de personer i Norge med hvilka hr generalen tror något vara att uträtta och som äro kända af hr generalen.

3:o. Beskaffenheten af de underrättelser som hr generalen tror kunna erhållas, samt slutligen

4:o. En ungefärlig uppgift på de kontanta medel, som dervid borde employeras. —

Som denna sak i allmänhet fordrar den yttersta försigtighet och följaktligen hemlighet, så är angeläget att icke employera många personer. *En* person vore för säkerheten lämpligast, men för kontrollens skull på uppgifterna måste

man naturligtvis åtminstone engagera 2:ne, som likväl icke veta utaf hvarandras kommission och om möjligt är icke äro med hvarandra bekanta.

Hvad qvaliteten af personerna vidkommer, så äro de underrättelser, man af bättre folk kan erhålla, alltid af mera intresse; likväl kan det ofta vara fördelaktigt att bland sämre klassens folk äfven ega någon intelligence, dels för kontrollens skull, dels för att förnimma om vissa skiljaktigheter i folkklassernas tänkesätt om politiska och militäriska ställningar ega rum.

Hvad beskaffenheten af underrättelserna vidkommer, så får jag endast äran nämna, att dessa icke af vederbörande önskas i och för något nu kändt ändamål, utan endast för att i allmänhet icke vara i okunnighet om det som i närvarande politiska ställning passerar inom Norge eller de preparationer till anfall eller försvar, som tilläfventyrs der vore under beredning.

Hvad slutligen angår depenserna, så torde de hufvudsakligen bero på antingen hr generalens i Norge kända personer rent af behöfva köpas, eller om de äro intresserade i saken och sålunda endast behöfva rembourseras för de depenser de sjelfva nödgas i och för sakens uträttande göra.

I allmänhet torde hr generalen anse nedanstående saker förtjena att fästa uppmärksamheten. Jag har tagit mig friheten uppräkna dem, ej derför att icke hr generalen nogsamt förut känner deras värde och nyttan af att om dem ega kännedom, men för att hafva äran vid handen gifva allt hvarom man här i allmänhet saknar kännedom eller önskar en närmare och säkrare, på det hr generalen må vara i tillfälle att i sammanhang taga saken i öfvervägande — dessa äro:

1:o. *Armén.* Regementenas namn, styrka, läge och natur samt rekryteringssätt.

2:o. *Fästningarnas tillstånd.* Opinionen, man inom landet har om deras styrka, hållbarhet och vigt.

3:o. *Arsenaler*. Om och huru många gevär och öfrige till beväringen hörande persedlar, som finnas i reserv, och om bristerna kunna inom landet ersättas.

4:o. *Krutfabriker*. Om de kunna fylla behofvet, hvar de äro belägna, hvad de heta o. s. v.

5:o. *Magasiner och förråder* af alla slag, hvar de äro belägna, huru stora de äro och om de äro beräknade för armén ensamt eller äfven för lands- och stadsbons behof.

6. *Politiska tänkesätt*. Om dessa äro fördelaktiga för Sverige, om och hvilka folkklasser tänka olika och hvaruti dessa olikheter bestå samt orsakerna härtill.

7:o. *Administration*. Huru den är fördelad, synnerligen huru krigsadministrationen är inrättad.

8:o. *Enskilda personer*. Hvilka som äro à la tête för olika brancher af administrationen. Om de anses för skickliga och hafva förtroende, om någon finnes, hvilken är mera allrådande än de andre. — Om prinsen af Hessen har någon favorit o. s. v.

Att kunna erhålla detaljerade underrättelser om alla dessa saker lär blifva svårt om icke omöjligt. Det vore intressant att veta, hvilka hr generalen tror kunna erhållas, äfvensom det vore af särdeles värde att på förhand få del af dem hr generalen sjelf redan för längre tid sedan samlat och hvarom jag såsom en grace vågar utbedja mig hr generalens meddelande i den händelse hr generalen täckes hedra mig med en skrifvelse. Slutligen får jag innesluta mig i hr generalens godhet och utbedja mig på förhand tillgift för det enkla och okonstlade skrifsätt jag antagit och dervid få förklara, att jag anser rättast vara, rent och rakt fram gå på hufvudsaken, då man har äran skrifva till en förman i saker af vigt dem man ej med annat bör bortblanda.

Jag har derför gått förbi en lång ingress af komplimanger, oskicklig att dem framföra med behag, hvarförutan

de blifva osmakliga och torde jag framdeles komma i tillfälle personligen få förklara den fullkomliga vördnad med hvilken jag tager mig friheten vara välborne hr generalens och riddarens

allra ödmjukaste tjenare
J. P. Lefrén.
Major vid fältmätningskåren.

Välborne herr generalmajor och riddare af kongl. svärdsorden!

För hr generalens ynnestfulla skrifvelse af den 13 dennes får jag härmed aflägga min skyldigaste tacksägelse. H. exc. m. m. hr grefve von Essen är ganska glad att få se hr generalen i Stockholm och personligen aftala hvad ytterligare kunde behöfva iakttagas vid inrättandet af espionagen. Emellertid tror h. exc. nyttigt vara att insända kapten Lindgren till Norge och har derför befalt mig anmoda hr generalen att derom besörja. Hr generalen, som känner nämde kaptens omständigheter och som sjelf eger att gifva honom instruktioner och fastställa hans resetur, torde äfven försträcka honom de medel som erfordras och dem med omgående post återfå från h. exc., som endast väntar att få veta ungefärliga beloppet för att dem afsända utur den kungliga medelskassa, som af h. exc. disponeras. H. exc., som i allmänhet önskade underrättelser om alla de punkter, hvarom jag senast tog mig friheten nämna, inser likväl svårigheten att en sådan person skulle kunna få tillfälle dem alla anskaffa, hvarför h. exc. öfverlemnar till hr generalen att bestämma hvilka hufvudpunkter torde af Lindgren iakttagas såsom mest öfverensstämmande med hans föregifna reseändamål. Skulle kapt. Lindgren kunna öfverkomma större eller mindre kartor öfver Norge

eller norska enskilda provinser eller ställen, jemte beskrifningar öfver landet, antingen handskrifna eller tryckta af hvad slag de vara må, så anser h. exc. nödigt, att desamma uppköpas, helst de alltid innehålla något som kan vara nyttigt att känna. Det kunde äfven hända att några broschyrer om arméns organisation o. s. v. finnas utgifna; sådana kan man icke få här, utan böra de köpas på boklådorna i Kristiania. Äfven vore intressant veta om utländingar emottagas för att studera vid Norges nya akademiinrättning och vilkoren dervid; man kunde begagna en sådan tillfällighet för att ditsända personer för att studera och som då kunde få tillfälle lära känna landet och tillståndet samt samla upplysningar. Det var stor skada att hr generalens mest pålitliga folk dött; torde likväl hända, att någon utväg skulle kunna finnas att anskaffa nya relationer, hvarom hr generalen vid sitt inträffande i Stockholm får tillfälle med h. exc. närmare samtala.

Stockholm den 21 januari 1813.

J. P. Lefrén.

Välborne herr general och riddare af kongl. svärdsorden!

För hr generalens graciösa skrifvelse af den 20 dennes får jag härhos aflägga min skyldiga tacksägelse. Jag har berättat h. exc. innehållet. Norrmännens nekande att aflemna sitt silfver och pretention på en egen bank var en intressant underrättelse; få se, om deraf blifver något vidare.*

* Inrättandet af en norsk bank omtalades verkligen just 1813 och var icke danskarne emot, eftersom den isolerade ställningen kräfde något dylikt. Man saknade emellertid medel att organisera densamma.

Red:s anm.

H. exc., som är hindrad att med denna post svara på hr generalens bref af den 13, hvaruti hr generalen bland annat begär få veta, hvad på de nämde spionerna bör employeras, har befalt mig nämna, att förrän h. exc. kan yttra sig häröfver, önskar h. exc. först bekomma den af kapt. Lindgren lofvade närmare beskrifningen öfver sin resetur, för att se hvad den samma ger för upplysningar och derefter döma, hvilka ännu saknade böra anskaffas och hvartill de nämda personerna då kunde employeras. H. exc. är nöjd dermed att generalen säger sig först vilja närmare undersöka deras duglighet och huruvida det lönar mödan att kosta något på dem. Skulle hr generalen finna att dessa herrar tilläfventyrs äro dubbla, så bör dem på ett fintligt sätt lemnas vissa passande underrättelser att löpa med, som likväl äro af den natur, att sanningen ej kan kontrolleras. Man kunde t. ex. låta dem förstå, att svenska regeringen anser redan som afgjordt att Norge blir införlifvadt och att så fort ske kan i anledning häraf spanmål skall komma till Norges understöd, hvarom regeringen redan gått i hemlig författning, att den behöfs för vårt eget behof o. s. v.

I allmänhet äro de efterrättelser för det närvarande mest intressanta för h. exc. att veta, som röra tänkesätten i Norge relativt till svenska och danska regeringen, till franska alliansen och närvarande krig.

Stockholm den 22 mars 1813.

J. P. Lefrén.

Välborne herr general och riddare af kongl. svärdsorden!

Med posten, som den 22 sistlidne månad afgick, hade jag äran på Strömstad skrifva till herr generalen. Sedan

har jag haft äran emottaga hr generalens skrifvelse af den 27 jemte då medföljande kapt. L:s journal, som ehuru icke särdeles instruktiv, dock (om den för öfrigt är sann) tycks utvisa en viss tilltagsenhet hos honom och en verklig böjelse hos norrmännen för oss, emedan de ej angifvit honom, utan tvärtom tyckts inlåtit sig i åtskilliga diskurser. *

H. exc. har befalt mig sända medföljande 500 Rdr B:co för att deraf ersätta så väl hr generalens gjorda reseomkostnader à 83 Rdr B:co, hvarå generalen sändt qvittens, som hvad kapt. L. ännu tillkommer. Resten täcktes hr generalen hos sig behålla för att dermed bestrida förefallande utgifter vid de kommissioner, som nedanför skola nämnas och om hvilkas arrangerande h. exc. befalt mig anmoda hr generalen att gå i författning. H. exc. har funnit hr generalens rapport upplysande, men önskar likväl fästa hr generalens uppmärksamhet vid följande punkter, hvarom hr generalen tilläfventyrs kunde lemna några närmare detaljer, eller sådana låta sig förskaffas.

1:o Huru är grefve Wedels egentliga opinion relativt till svenska föreningen? Väl nämner hr generalen, att han anses vara svenskt sinnad och till följd deraf misstänkes af danskarne; men månne han ej snarare är en hufvudman för det partiet, som önskar sjelfständighet och endast i nödfall svenska föreningen? Norrmännens föregifna kommunikationer med engelska regeringen kunna efter min tanke endast ega rum genom en eller några få betydande personer i Norge och då bekänner jag, att grefve Wedel af mig anses för l'homme en question. Denna sak vore högst angelägen att hafva tillbörligen utredd.

2:o Herr generalen nämner, att Kaas** är hatad i Norge och ej tilläfventyrs vågar sig dit etc. Hvad är

---

* Se i det följande de mystifierade brefven.

** Fredr. Julius Kaas, geheime- stats- och justitieminister samt president i kansliet, död 1827. *Red:s anm.*

rätta orsaken till detta hat? Är han hatad för det han varit för dansk? För det han hatat Sverige? För det han gjort förändringar inom landet som ej varit behagliga och hvaruti dessa bestått? För det han varit ovän med några betydande (t. ex. grefve Wedel) som af allmänheten är älskad och hvaruti dessa oenigheter bestått? o. s. v. Det vore i allmänhet intressant att få kunskap om några personliga förhållanden mellan de förnämsta personagerna i Norge, jemte anekdoter om tvistigheter som dem emellan passerat och som med politiska tillståndet kan ega någon gemenskap.

H. exc., som från flera håll får underrättelser, saknar likväl några sådana som bära stämpel att vara inhemtade nära de styrande personerna, har derför befalt mig anmoda hr generalen att låta genom 3:ne eller åtminstone 2:ne särskilda personer, som icke känna hvarandra, utspionera i synnerhet grefve Wedels och äfven några af de mest betydande norrmäns tänkesätt. Hvad de danskfödde embetsmännen vidkommer, så behöfver man på dem ej kosta någon möda, deras tänkesätt kan ej vara annat än ärlighet mot sitt land.

Af så väl hr generalens rapport som af Lindgrens journal synes, att norrmännen sakna underrättelser om danska regeringens sanna ställning. Det kunde kanske vara nyttigt att lemna dem del af några märkliga och sanna anekdoter för att väcka dem ur den sömn, hvari deras regering synes vilja hålla dem genom falska förhoppningars meddelande, derigenom få deras resonnemang att blifva lifligare och såmedels lära närmare känna tänkesätten relativt till oss. Jag har derför fått tillåtelse att gifva hr generalen följande 2:ne autentika diplomatiska upplysningar, jemte att anmoda hr generalen på lämpligt sätt låta dem *säkert* och *skyndsamt* komma till norrmännens kännedom, men likväl så att man ej synts med flit lemna dem sådana underrättelser. Det blir sedermera angeläget att genom derifrån erhållna berättelser utröna, om de varit

förut kända och hvad effekt de producera. Följande är innehållet af de saker, som böra komma till norrmännens kunskap:

1:o Danska regeringen har skickat redan för ungefärl 2:ne månader sedan en vid namn Sten Bille till England för att negociera. Engelska regeringen, som i förening med den ryska garanterat Sverige besittningen af Norge och som är öfvertygad, att Danmark endast vill draga ut på tiden och förlänga Nordens olyckor, har svarat danska sändebudet, att negociationerna böra öppnas med svenska regeringen i Stockholm och att engelska ministern vid svenska hofvet redan hade instruktioner rörande denna sak. Bille fick ej annat svar, utan återreste.

2:o Konungen i Danmark har vid öppen taffel (i afsigt att få saken spridd) sagt att stillestånd med England skulle oförtöfvadt afslutas ooh att sådant redan vore preliminärt bifallet af engelska regeringen. Detta yttrande är alldeles ogrundadt, engelsmännen hafva i stället att afsluta stillestånd, försäkrat att de skola fördubbla sina fiendtliga företag emot Danmark intill dess hufvudfrågan, *Norges afträdande till Sverige*, är afgjord. Förbudet emot licensers lemnande är häraf en trolig följd. *

Den första af dessa nu nämda punkter begagnas för att gifva norrmännen öfvertygelse, att saken om deras förenande är ovilkorligen afgjord, den andra för att visa dem, huru de blifva förda bakom ljuset af danska regeringen.

Vidkommande norrmännens fruktan för förlusten af sina privilegier, sedan de med Sverige blifvit förenade, så bör på samma gång nämnas, att äfven denna farhågas utspridande är dansk tillställning och att en så orimlig idé, som att svenska regeringen ville minska norrmännens

---

* *Licenser* kallades ursprungligen de undantag från kontinentalsystemet, hvilka kejsar Napoleon fann sig föranlåten medgifva.

frihet, aldrig bör kunna en gång tänkas förenlig med kronprinsens karaktär, som är den mest frihetsälskande i Europa, eller med svenska nationallynnet, som hatar förtryck lika så mycket som norrmännen.

Hvad vidkommer deras farhåga för svenska adeln, så kunde man påminna dem att halfva konungens högsta domstol enligt grundlagen nödvändigt måste bestå af ofrälse, att ofrälse män kunna bekläda alla möjliga sysslor i staten, att deras antal för det närvarande icke är litet, och slutligen att adeln i Sverige icke eger någon enda tryckande rättighet öfver sina underhafvande, som kan jemföras med dem som danska adeln innehar. Ännu är ej afgjordt, när h. exc. reser ned åt de vestra gränsorterna; hvad torde norrmännen säga om en sådan resa företages?

Stockholm den 5 april 1813.

J. P. Lefrén.

Välborne herr generalmajor och riddare af kongl. svärdsorden.

Hans exc. grefve Essen, som upppdragit befälet öfver de trupper, som nu till gränsens bevakning sammandragas till öfversten m. m. Haij, har befalt mig bedja hr generalen lemna på Åmål, der öfverste Haijs station blifver, till nämde öfverste del af de underrättelser, som generalen genom kunskaparne inhemtar. Härvid är dock den anmärkning att göra, att öfversten icke behöfver eller bör känna annat än hvad som rör rustningar och marscher af trupper m. m. rent utaf militäriskt och hvilket hr generalen bäst sjelf bedömer. Hvad de politiska historierna åter vidkommer, så har h. exc. förbehållit sig, att de direkt hit insändas.

Jag har på h. excellens' befallning med denna dagens

post skrifvit till öfverste Haij och bedt honom med hr generalen kommunicera sig, öfvertygad att hr generalen såsom god patriot och gammal bekant med nämde öfverste icke tager illa upp denna åtgärd till vinnande af ett godt och oss alla kärt ändamål: *Fäderneslandets gagn.*

I dag reser hans kongl. höghet kronprinsen till Göteborg och derifrån till Pommern för att taga befälet öfver armén och med densamma begynna utförandet af sina planer. Jag kan icke lemna hr generalen några politiska underrättelser, som äro af den natur att kunna och böra komma till naboerna, men nog kan jag säga, att negociationerna starkt fortgå, om Norges afträdande. Ännu vet ingen huru härmed går, men man fruktar, att danskarne icke utan föregången bastonad sticka pipan i säcken. Det kommer att gälla på rena allvaret i sommar, som man allmänt tror; få se, om mot vestra gränsen något skall företagas, hvad är generalens tanke härom?

Stockholm den 26 april 1813.

J. P. Lefrén.

Stockholm den 29 april 1813.

Välborne herr general och riddare af kongl. svärdsorden!

Herr generalens bref af den 17 dennes har jag emottagit; h. exc. agreerade hr generalens tillämnade resa och önskar hr generalen lycka. Jag har i dag mycken brist på tid. Hinner således ej länge besvära hr generalen och det är alltid en vinst för hr generalen. Medföljande bref har jag imaginerat enligt h. exc:s mig gifna befallning.

Det är genomläst och gilladt af h. exc. Hufvudinnehållet är kontant sanning. Meningen är att hr generalen skulle låta det behändigt komma till någons kunskap, som icke är tystlåten, men angeläget är att man undviker allt utseende såsom det vore med flit sammanskrifvet för deras räkning.

J. P. Lefrén.

Karl Johans apoteos.

(Fingeradt bref af J. P. Lefrén.)

Stockholm den 29 april 1813.

Min egen vän!

Uti ditt senaste bref önskar du upplysningar om åtskilliga politiska händelser. Du anför äfvenledes några gissningar rörande vår allmänna ställning, sådan (säger du) som vi på landet kunnat uppgöra. Jag respekterar hvar och en som med värme deltager i sitt fäderneslands välgång äfven då bristande kännedom af sakernas allmänna ställning gör hans omdömen falska eller åtminstone osäkra. Men tillåt mig gifva dig några sanna upplysningar; du vet att jag kan gifva dem och derjemte att jag har förtroende till din tystlåtenhet. Nu till saken.

Nordens frihet och sjelfständighet är det mål, till hvilket kronprinsen sträfvat från första ögonblicket han valdes till arftagare af svenska kronan. Norges och Sveriges förening till en stat är medlet att vinna denna frihet.

Ryssland, England och Preussen hafva genom formliga traktater garanterat denna förening. Österrikes garanti

väntas till Stockholm med hvarje dag, emedan negociationerna derom redan äro afslutade efter Sveriges önskan.

Kronprinsen, som redan i anledning häraf anser norrmän och svenskar för ett folk och mån om att icke påföra Norges inbyggare de olyckor, som åtfölja ett krig, vill så långt ske kan, undvika att med härsmakt taga Norge i besittning. Han har derför i sammanhang med Rysslands, Preussens och Englands allvarsamma föreställningar sökt förmå konungen af Danmark, att utan blodsutgjutelse afstå Norge emot erhållande af skadestånd i Tyskland. Men konungen i Danmark, mindre angelägen att förekomma olyckor inom Norge, än att uppväcka nationalhat mellan svenskar och norrmän, har sökt beständiga undanflykter, utan att vilja gifva bestämda svar i hufvudfrågan, troende sig såmedels kunna förleda vår kronprins till ett direkt anfall på Norge.

Kronprinsen, som insett dessa ränkfulla afsigter, har låtit öfverföra en betydande del af svenska armén till Pommern för att derifrån genom ett anfall på Holstein, Sleswig, Jylland och slutligen Seeland tvinga konungen i Danmark att ingå i de billiga och af större delen utaf Europa gillade samt garanterade vilkor som honom tillbjudas. Den hemmavarande delen af svenska armén är bestämd till bevakning af rikets säkerhet mot de anfall, som konungen i Danmark möjligen kunde befalla norska armén att göra på Sverige i afsigt att upptända det krig mellan norrmän och svenskar, som kronprinsen genom sin marsch till Pommern velat förekomma.

Sådan är i korthet taflan af Nordens närvarande ställning. *Skandinaviska rikets återupprättande, nationalrepresentationens införande i Norge, norska embetsmäns intagande i svenska statsrådet, fri ut- och inrikes handel, norska penningverkets förbättrande samt spanmåls inskaffande till Norge, som deraf skall vara i stor brist,* äro de medel kronprinsen ämnar nyttja att dermed förbinda sig norska

nationen och visa dem huru ogrundade de farhågor äro, som danska embetsmän på befallning och på allt upptänkligt sätt söka att utsprida bland norrmännen och hvarom du i ditt senaste bref omnämner.

Kronprinsen är för delikat att vilja insända proklamationer till Norge. Han vill ej med vackra ord utan med gerningar vinna norrmännens hjertan och jag för min del är öfvertygad att detta handlingssätt är det enda rätta att iakttaga mot en nation, som har känsla för heder och afsky för allt, som kan anses kränka dess heder. I sinom tid skola nog proklamationer komma, kanske väntar prinsen dermed tills han står i Jylland med svenska armén, kanske tills han är återkommen; sådana saker äro hemligheter ännu och det kan vara mindre intressant att veta sådant; nog af, man kan vara säker, att då proklamationen utfärdas, äro äfven alla mått och steg vidtagna som göra dess utförande säkert.

Olyckligt vore om våra hederliga naboer skulle råka i krig med oss, d. v. s. att föreningen icke kunde gå för sig utan en brytning. Men om omständigheterna tvinga våra arméer att slåss, så skall det åtminstone ske på ett sätt, som egnar 2:ne upplysta nationer. Vi skola kanske på ömse sidor skicka till evigheten några tusen olyckliga offer för en politisk hvälfnings fullbordande, nödvändig för begge nationernas gemensamma väl i en framtid, men aldrig skall detta krig väcka bitterhet mellan nationerna, derom är jag öfvertygad.

Se så min hedersvän, nu har jag vidt och bredt omtalat, hvad jag med säkerhet vet och känner. Jag har gjort detta, emedan jag af flera dina bref men isynnerhet af det sista finner huru förbannadt besatt ni politisera i landsorterna och huru förvändt ni ser sakerna. Nu deremot har du klaven för dina omdömen, jag hoppas du hädanefter blir litet mindre landtjunkarmessig i dina slutsatser, synnerligen sedan du nu fått kännedom af de gamla garantier,

— — — — — Den myndige prelaten,* om hvilken hr generalen nämde, är en fördömd best, som icke tycks vara särdeles svenskt sinnad. Men mödan värdt vore att ännu en gång tala vid honom, ty de der andliga herrarne äro så der besynnerliga — de vilja vanligen hålla stor ton för att hålla pepparen dyr, men äro ändå icke desto mindre vanligen de som först och främst förråda sina skyldigheter. Kanske skulle den herrn ega någon svag sida: ordnar, titlar och penningar torde i allmänhet kunna anses för god lockmat, helst för de svarta bröderna. Min gamle far var sjelf prestman, hederlig gubbe för egen räkning, men alldeles icke prestvän. Han lärde mig anse ståndet med uppmärksamma ögon. — — — — —

Vi skola nu öfvergå till de mystifikationsförhållanden och spionrapporter, hvarpå anspelats i det föregående. Bland de Belfrageska papperen finnes en utförlig ordlista med dechiffrering jemte bref m. m. Huruvida allt detta är alldeles liktydigt med den på nämda sida omtalade journalen af kapten Lindgren, äro vi ej i tillfälle att afgöra, men åtminstone är det af samma slag. Till prof anföra vi följande med bibehållande af stafsättet.

Håret eller Gässan	Allmänheten
Pannan	Noblessen
Högra kinden	Borgarne
Vänstra d:o	Bönderne
Hakan	Presterne

---

* Kyrkoherden *Hount* var medlem af så väl Ejdsvoldsförsamlingen som af det utomordentliga stortinget. Han och statsrådet Tank öfverlemnade Karl Johans bref af 7 aug. 1814, hvilket inledde konventionen i Moss. Skulle det kunna vara denne prest, som tillhörde det Wedelska »Svenska» parti som åsyftas?

Vänstra ögonsten	Police-Mästaren
Högra örat	Krut
Vänstra örat	Lod och vapen
Min Näsa	Konungen.
Näsan	» af Dannemark
Högra Näsborn förstoppad	Hindrad Communication
» frisk	Öppen » mellan Norge och Dannemark
Buller i magen	Allmänt missnöje
Colique	Oenighet mellan befallande och lydande i det borgerliga.
Rif i Underlifvet	Uppror.

Prof på mystifierade bref.

Min lilla söta Kristina!

Under mitt murarbete på Blomsholm hos hr kapitaine Kock gafs mig tillfälle få bud och bref till vår vän Sam. Bagge som är nu syssloman öfver hr grefve Ädels bruk och egendomar här i Norjet; denna vår vän bemödade sig att utverka regentens nådiga bifall för mig att få besöka dig, en hjertans glädje för oss båda att råkas. Ehvad du gör, låt ingen dödlig få veta härom, ty jag kunde iråka ledsamhet i anseende till våra krigiska tider.

Min resa har varit rolig nog, men i synnerhet vid

Öfversättning.

Välborne herr öfverste och riddare!

din kära bror Anders omfamnande; han är frisk och härdad samt nu förlagd med 50 jägare ikring Vestra Ed.

Väderlekens beständiga ostadighet har å kroppens vägnar gifvit mig någon ohelsa.

En besynnerlig ömhet öfver gässan, uti pannan är en underlig villervalla.

Uti högra ögonbrynen kännes 1000:tals ryckningar, äfven i öfra ögonlocket och sjelfva globen jemte ristningar uppför i venstra armen, som stannar i handlofven och deromkring, mig tyckes som jag fram mot våren skall få värk i alla fingrarne.

Mitt venstra ögonglob eller öga är nu alldeles friskt. Någon sveda kännes ofta i öfra ögonlocket.

Mina öron äro i godt stånd.

Högra näsborren är af snufva alldeles tilltäpt.

Venstra näsborn är frisk.

Tandvärk har jag och fruk-

Norska allmänheten yttrar mycken ledsnad.

Här varande adel säges vara delad i partier.

Flera infanreriregementen och artilleri med fullt befäl hafva nu fått ordres marschera till Trondhjem och deromkring. Närmare våren tror man desse komma att kampera vid Tydal, Bräcken och Rörås.

Norska polisen är vaksam, klok och 3-dubbel. Norska borgarmilitären är nu ledsen.

Armén är väl försedd med krut, lod och goda vapen.

All kommunikation är hindrad mellan Danmark och Norge.

Emellan regenten här och folket råder ett godt förstånd.

Liten och dålig föda har

tar för en fullständig tandfluss, ryckningar kännas ofta i båda kinderna, äfven i hakan. Två tänder äro uttagna till venster upp i öfra tandraden, resten fruktar jag der går samma vägen.

Locket öfver väderstrupen har en slapphet att största svårighet att få luft.

På lika vis är det ock med matstrupen.

Halsen är skäligen bra utom på venstra sidan nedåt bröstet, der kännes bulnad och ömhet.

Bröstet är friskt, dock käns ibland hjertklappning äfvensom någon början till lungsot förmärkes.

Mitt högra fotblad, som du vet jag ofta klagat öfver, är nu bra, dock ristar det ibland. I förrgår hade jag mina ryckningar i högra ögonbrynet och öfra locket nog starka och med det samma gick det onda ned i venstra stortån och den dernäst.

Magen är ofta bullersam, som ger mig anledning frukta det allmänna, hvaröfver klagas så af borgare, bönder som presterna. Tvänne betydliga magasiner äro tömda Trondhjem, retten säges äfven blifva snart tömda.

Ingen tillförsel är nu möjlig ifrån Jutland.

Icke heller säges här kan något komma ifrån Archangel.

Sjukdom är nu mycket gängse i Agershus stift.

Landets försvar är så till militären som lokalen af landet förenadt till sina fienders trotsande; dock är icke utan att någon fruktan förmärkes så för danskarne som för engelsmännen.

I Kristiania står väl till, dock förekommer här som annorstädes små misshälligheter. I förgår gafs här hastiga uppbrottsordres till infanteriet och artilleriet att marschera till Svinesund och gränsen emot Rörvik.

Klagomål är inkommet öfver allmogens mi ssnöje, myc-

kolik, men rif i underlifvet säga läkare mig är ej möjligt.

Just nu fick jag en faslig gikt i mina höfter, som går ned i alla tårna på venstra foten.

Under alla dessa plågor infinner sig ock hushållsomsorgens.

De penningar jag medtog för att handla födoämnen, äro till det mesta i behåll, några äro använda dels här på gränsen och några här.

Allmogen, i synnerhet bonden vill alls intet mottaga vårt mynt, men prester, borgare och i synnerhet köpmän äro fullkomligen benägne.

De 6 Rdr du sände till den behöfvande gumman, blefvo på ett obehagligt sätt expedierade; hustruns man, som du vet är benägen för utsväfningar och fylleri har öfverkommit större delen af dessa pengar och i sällskap med sina tillgifna hastigt förtärt dem; dock blef följden den att den högra ögonglo-

ken fruktan är att oenighet snart utbrister mellan dem och de befallande. Dock tror man ej att uppror är möjligt.

Just nu berättas, att armén på gränsen af Agershus stift skall från alla punkter göra anfall på Bohus län och Dalsland.

De proklamationer jag medtagit, äro i det mesta väl förvarade; några äro dock här på gränsen samt här i staden vederbörligen använda. Bönderna här stå ej till att öfvertala, men prester, medelmåttiga borgare och i synnerhet köpmän önska högeligen uppfyllandet af propositionen.

De 6 proklamationer som före mig voro öfversända, kommo snart i regentens händer; konseljen blef kallad och hvad man vet är att strängaste ordres äro gifna polisen, att i detta ämne vara fullkomligen vaksamma så på gränsen som i städerna.

ben blef starkt inflammerad.

Kött har jag nog fått löfte om att erhålla, dock tvekar jag ännu på löftesmännens förbehållsamma ja!

Fisk har jag ock efterhört, denna tycks vara den lättaste att bekomma; några handpenningar har jag utdelat till dem jag tyckte vara de trovärdigaste.

Din önskan att få resa till din bror tillåter jag hjertligen gerna, dock önskar jag att du inväntar mitt vidare yttrande deröfver. Hända torde att jag vid samma tid hos honom kunde inträffa, då du och jag sedermera åtföljdes hem.

Åtskilliga norrmän ha under samtal utlåtit sig nog villiga att bli sjelfständiga, dock synes ifvern ej vara svarande till viljan.

Skärgårds och småstadsboar tyckas vara de villigaste att emottaga anbudet, och härmed göra allvar, för den skull har jag till de skickligaste och som tycktes hafva bästa förtroendet till dem utdelt proklamationer.

Önskan att T. kunde få underhandla med norrmännen skall ock bli föremål för den ifver hvarmed jag med lifligaste hjerta skall bemöda mig uti. Dock torde ännu någon tid afvaktas under hoppet af en blidare framgång.

Vi afsluta härmed utdragen ur papperen, blott tilläggande en ur denna samling hemtad afbildning af en teckning, särdeles karaktäristisk för stämningen mellan vederbörande vid ifrågavarande tid och — kanske äfven senare.

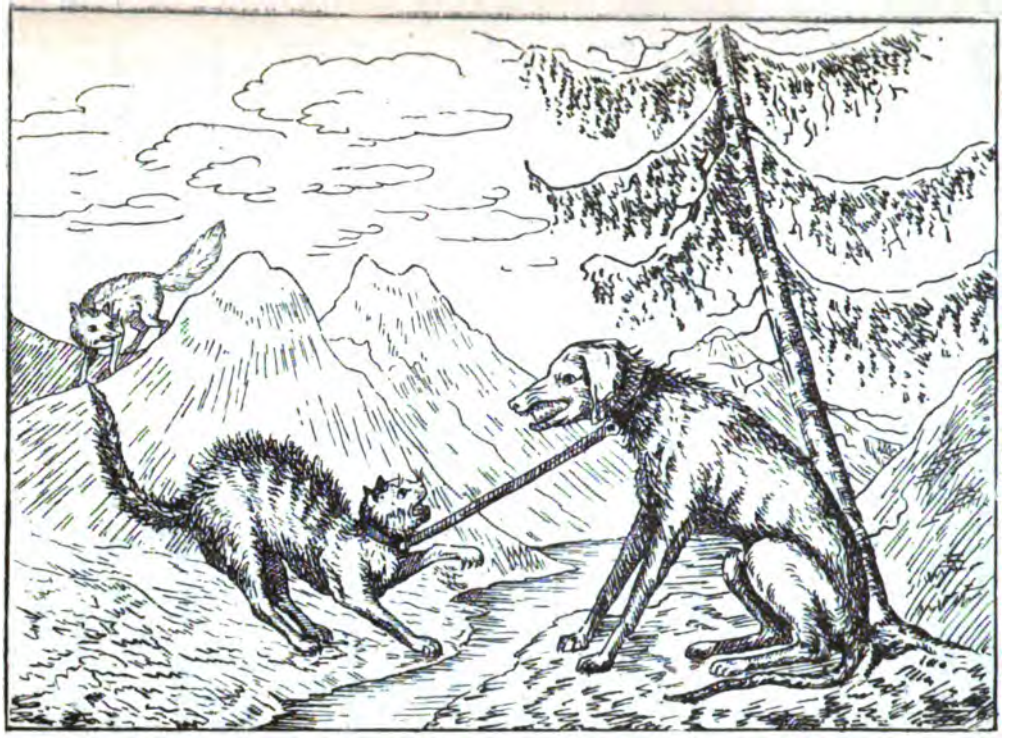

Föreningen mellan Sverige och Norge.
(Sällsynt karrikatyr, ur general Belfrages samlingar.)

Teckningen åtföljes af följande verser:

En vänskap mellan hund och katt
Har alltid ansetts som omöjlig;
Föreningen är bra besatt
Och mången tycker den är löjlig.

Norges så kallade »eröfring» år 1814.*

Af

Kristian Winter-Hjelm.

Under den alltför hetsiga diskussion, som de unionela frågorna framkallat i pressen, ser man ej sällan det påståendet framkastadt, att Norge såsom ett »eröfradt» land visat sig »otacksamt» mot Sverige, hvilket högsinnadt »befriat» Norge och »skänkt» det dess frihet, sjelfständighet och författning. Ganska ofta framkastas dessa påståenden, tillika med många andra dylika, i den tydliga afsigten att endast kränka och såra den norska nationalkänslan. Under sådana omständigheter skulle det hvarken löna mödan eller ens vara fullt värdigt att från norsk sida taga till genmäle.

Annorlunda ställer sig saken, då man under diskus-

---

* Samtidigt med att red. erhöll materialierna till föregående artikel, ingick ock ofvanstående uppsats, hvilken vi äfvenledes anse af särdeles stort intresse, eftersom nämligen ifrågavarande tilldragelser vanligen blifvit betraktade ur ensidig synpunkt. Sin norska nationalitet oaktadt, har förf. låtit sig angeläget vara att utan någon partiskhet med ledning af en utländsk krigshistoriker ställa förhållandena i deras rätta ljus.

Red:s anm.

sionen om unionsländernas ömsesidiga rättigheter och förpligtelser framkastar det ofvannämnda påståendet såsom en betydelsefull premiss till en vigtig konklusion och utan andra biafsigter. Ty *sättet* på hvilket unionen blef till är onekligen af vigt och betydelse för bedömandet af så väl Sveriges som Norges anspråk. Derför blir det äfven af vigt för Norge, att ej den svenska allmänheten får förblifva i den oriktiga föreställningen att »de svenska vapnens seger» i Norge är ett obestridligt faktum.

På ett lugnt och hofsamt sätt har *Marcellus* i sin senaste bok »Bidrag till den skandinaviska unionens historia efter 1814» behandlat denna fråga, men det visar sig dock att han utgår från föreställningen om ett tvång, som *endast* norrmännen voro underkastade, då unionen kom till stånd. Han säger bland annat: »Det var först sedan de svenska trupperna öfverskridit Norges gräns och *allt motstånd vidare syntes omöjligt*, som det norska stortinget anslöt sig till förslaget om föreningen mellan de båda rikena. Om man då vill låta hvar sak gälla hvad den kan, så torde icke gerna kunna förnekas, att det norska stortinget i fråga om föreningen kunnat med biskop Brask säga: »dertill är jag nödd och tvungen.» Detta utvecklas så vidare på flera ställen i boken.

Om vi se bort från de af oss kursiverade orden, hvarom mera nedanför, är detta endast en half sanning. Det är delvis sanning för så vidt angår personalunionen, men det är ej sanning såvida man äfven frågar *hurudan* unionen blef, *på hvilka vilkor* Norge förklarade sig villig att antaga densamma utan att först pröfva krigslyckan. Och det är ju endast detta, som kan blifva föremål för diskussion, när man i våra dagar vill väga den ena eller den andra nationens anspråk inom den faktiskt bestående unionen.

Frågan är alltså, om ej *båda* parterna voro »nödda och tvungna» att handla såsom skett, och om ej *detta* tvång, som båda parterna fingo underkasta sig, låg utom krigs-

händelsernas gång. När man i Sverige talar om »de segrande svenska vapnen» och sedan skall förklara hur det gick till, att unionen dock blef så »sorglig», som den ju enligt deras mening är, heter det ständigt, att det var Sveriges »högsinhet» som norrmännen ha att »tacka» för alltsammans. Vi vilja ingalunda bestrida svenskarnes högsinthet, men vi tillåta oss likväl betvifla, att ett *segrande* Sverige skulle funnit sig föranlåtet att ingå på vilkor, *dem man kort förut bestämdt förkastat.* Det lär väl vara troligt att Sveriges högsinthet den 21 Juli var densamma som den 14 Augusti, och om i mellantiden Sverige hade »eröfrat» Norge eller åtminstone vunnit sådana fördelar på krigsskådeplatsen, att det var någon utsigt till denna eröfring, så torde man enligt erfarenheter från allmänna historien kunna antaga, att man ej den sistnämnda dagen af bara högsinthet hade accepterat sådana vilkor som man endast tre veckor förut med harm och vrede hade förkastat.

Det är den rent *militära* sidan af saken, som först måste belysas. Vi kunde citera Bernadotte sjelf, den i all slags krigföring så kunnige och erfarne krigaren. Han yttrade, såsom bekant af Schinkels »Minnen», till dem som i Augusti ville, att han skulle pröfva vapenlyckan: »Gif mig 40,000 man och sex millioner, och jag skall marschera!» Det är ju möjligt, att man kunde skaffat honom soldaterna, men ganska säkert skulle han fått vänta på millionerna, och likväl gälla ännu i dag Montecuculis ord om de tre sakerna man måste ha för att föra krig: för det första pengar, för det andra pengar och för det tredje pengar. Detta gäller i synnerhet, när man ej försvarar eget land, men skall falla in i ett främmande.

Men man skulle kanhända vilja jäfva den store krigarens vittnesbörd. När man angriper unionen, angriper man ju hans verk, och i Sverige finnas många som hålla före att han här endast arbetade för sig sjelf, ej för Sverige, en mening som vi för vår del ingalunda kunna dela, men

som vi få respektera, då man framkastar den som ett jäf mot honom. Af samma skäl torde det vara riktigast att ej fråga *norska* författare — vanligtvis ej militäriskt sakkunniga — eller *svenska* sådana, utan en *utländing*.

Den ansedde danske krigshistorikern *Carl Th. Sörensen*, kapten i danska armén och författare till »Kriget 1864», har äfven (1871—2) utgifvit en bok om »*Kampen om Norge 1813—14*», hvilken af alla sakkunniga betecknats såsom ett grundligt och vetenskapligt hållet verk. Det har också utarbetats sedan en mängd vigtiga aktstycken offentliggjorts, hvilka förut ej voro tillgängliga. Det skulle naturligtvis fordra alltför mycken plats och dessutom en sakkunnighet, som vi ej äro i besittning af, att här ingå i krigshändelsernas detaljer; vi skola derför endast anföra författarens allmänna betraktelser angående situationen, sådan denna ter sig för den militäriskt bildade krigshistorikern.

»För Norges vidkommande», säger han med afseende å försvarsplanen, »var sättet att föra försvarskriget gifvet i härens styrka och i naturförhållandena. En fienden underlägsen här kan aldrig segra utan genom att begagna offensiven, och ett klippland såsom de delar af Norge, hvarom här talas, kan öfver hufvud taget alls icke försvaras defensivt. Det erbjuder inga positioner, hvilka egna sig för detta ändamål; angriparen skall öfverallt finna dolda vägar, å hvilka han kan närma sig en position af någon utsträckning; försvararen, som afvaktar ett angrepp, blir alltid öfverraskad och slagen. Endast genom att vika för fiendens massangrepp, men kasta sig öfver hvarje skild fiendtlig afdelning, så ofta dessa spridt sig eller förvillat sig i dalarna, kunde fördelen af terrängens beskaffenhet bli å norrmännens sida. *Denna åsigt, som hade funnit uttryck i Seierstedts försvarsplan, medförde, att fienden måste få lof att tränga ett stycke in i landet,* innan försvaret kunde utveckla sin kraft. Det var till och med sannolikt att Kristiania*

* På den tiden en liten obetydlig stad på endast 20,000 invånare.

kunde komma i fiendens händer; men derigenom skulle ingenting vara förloradt, då konungen, folket och hären höllo ut. Endast en mycket liten del af Norge skulle vara i svenskarnes makt och nordvest om Kristiania skulle snart den jemnvigt vara uppnådd, som måste försäkra norrmännen om seger. Naturligtvis uteslöt ej denna krigsmetod att fienden genast vid gränsen mötte ett hårdnackadt motstånd o. s. v.»

Författaren berättar dernäst om de framgångar och de motgångar den svenska hären hade, innan norrmännen drogo sina trupper inom sin egentliga försvarslinie, nämligen bakom Glommens elf. Svenskarne hade lyckats öfverraska och taga Fredrikstad, hvars kommendant tappade hufvudet, men Vegesack låg bunden vid fästningen Fredriksten, hvars tappre kommendant Ohme ingalunda tänkte på att öfvergifva platsen, och vid Lier och Matrand hade norrmännen segrat öfver Gahn. Emellertid hade hären nu dragit sig bakom Glommen.

Författaren beskrifver dernäst Karl Johans angreppsplan och fortsätter:

»Betrakta vi hvad som hittills skett finna vi, att svenskarne hade öfverraskat norrmännen, men att de, när intagningen af Fredrikstad undantages — och med den var det så sin egen sak — ej hade vunnit seger eller troféer. Deremot hade Karl Johan sett norrmännen hastigt samla sig, blifva synliga och gå, och för honom, den gamle och försigtige marskalken, voro kommando och beräkning hos motståndaren egenskaper, som i hans ögon gjorde den fiendtliga hären mera fruktad än om den hänsynslöst hade störtat sig i elden och förblödt i strider, hvilka öfverstego dess krafter. Dertill beredde honom redan Fredrikstens belägring ett hårdt arbete. — — — *Karl Johan såg framför sig ett långt, allvarligt krig, hvilket han dessutom ej kunde föra igenom med egna trupper, och hjelptrupperna voro ännu ej på väg.* Då beslöt han sig för första gången

att — utan att beröra Kielertraktaten — erbjuda vapenhvila och försoning å grundlaget af Norges erkännande såsom en sjelfständig och med Sverige lika berättigad stat.»

Sedan, då författaren beskrifver Karl Johans trupprörelser de sista dagarne före undertecknandet af konventionen i Moss den 14:de Augusti, yttrar han om dessa trupprörelser följande:

»Det är i ögon fallande att denna plan, om Karl Johan på allvar ämnade utföra den, måste ha medfört faror för svenska hären, såvida den norska på ett verksamt sätt hade återupptagit sina operationer. Sistnämnda, som befann sig å den såkallade inre operationslinien, skulle till alla sidor rundt omkring sig ha förefunnit svenska afdelningar utan betydlig motståndsförmåga, och dessutom var i alla fall reträtten till vestlandet öfver Dröbak, der den norska flotiljen hade sin plats, säkrad.»

Sålunda betraktar alltså en sakkunnig och presumtivt oväldig utländsk krigshistoriker den militära situationen, * och man får förlåta Karl Johan, den bepröfvade och ryktbare fältherren, om han betraktade saken på samma sätt och begärde »40,000 och 6 millioner» innan han dristade sig att tänka på en »eröfring».

Hade norrmännen *endast* haft med svenskarne att göra torde det vara otvifvelaktigt att de hade valt att börja det egentliga kriget. Må man för det första räkna norrmännen till godo, att äfven de kunde tänka på sin krigareära, hvilken hade traditioner just från tidigare strider med svenskarne. Men för det andra måste det för kung Kristian Fredrik vara klart, att stämningen i Norge öfvervägande var för krig. Visserligen fans det redan innan Kielerfreden ett parti i Norge, det Wedel-Jarlsbergska, som eftersträfvade en union med Sverige; detta parti var underlägset i antal,

* Hur Karl Johan uppfattade situationen visade sig bäst, då han ej försmådde att efter konventionens afslutande kringgå bestämmelserna rörande svenska truppernas afmarcherande från norskt territorium.

men så mycket mera inflytelserikt och intelligent. Men massan af folket, okunnigt om de många diplomatiska förvecklingarne, och äfven majoriten af ledamöterna på Ejdsvolds-Riksförsamlingen voro för krig. Norge 1814 var ej detsamma som Norge 1885; det var fiendtligt stämdt mot Sverige.

Onekligen var kung Kristian Fredrik ej någon stor fältherre, ej en gång någon modig och beslutsam man, och han såg otvifvelaktigt sakerna mörkare än de i verkligheten voro, hvad det rent militära beträffar. Men det kan knap past vara något tvifvel underkastadt, att om han hade haft med svenskarne ensamt att göra, skulle trycket af folkviljan ha drifvit honom att först pröfva krigslyckan.

Helt andra omständigheter än de ännu knappast påbörjade krigshändelserna i de norsk-svenska gränstrakterna var det som föranledde, att en union, men så att säga endast en personalunion, kom till stånd.

Hela vidden af Sveriges återtåg från Kielertraktatens basis framlyser, när man betraktar dess anspråk i Juli och dess medgifvanden i Augusti. Den 10:de Juli 1814 säger Karl XIII i sitt manifest till norska folket ungefär detsamma som i sin proklamation af 8 Februari, då han förklarade, att då norrmännen genom Kielertraktaten hade blifvit lösta ifrån sin trohetsed till konungen af Danmark, så hade denne äfven ålagt dem »att ingå med oss och svenska kronan de samma förpligtelser, som förut bundit eder till danska monarkien.» Och svenske konungen förklarar uttryckligen allt hvad som beslutats på Ejdsvold såsom ogiltigt. Den 13 Juli sände kung Kristian Fredrik, i stället för att ingå på de europeiska kommissariernas ultimatum, till kung Karl XIII ett skriftligt erbjudande, att han efter afslutandet af ett vapenstillstånd och antagandet af grunddragen till en norsk konstitution och en föreningsakt, hvilka bifogades brefvet, skulle använda allt sitt inflytande på norska nationen »för att förmå den att antaga denna förening

såsom det enda räddningsmedlet», nämligen »nu, då hela Europa förklarar sig mot Norge». Detta erbjudande erhöll Karl Johan i Göteborg och *afslog* detsamma. De europeiska kommissarierna, som träffade honom i Uddevalla, anbefalde det hos honom och han var mycket vred: »Aha! Eftergifter! åh verkligen! Står det också i edra instruktioner, att ni bör tala till förmån för en konstitution i Norge? — — Tror ni verkligen att ett folk som sedan 1660 varit under ferlan af en oinskränktare makt än sultanens i Konstantinopel, skulle i en handvändning fått denna törst efter politiska rättigheter?» Han glömde tydligtvis i detta ögonblick hur det hade varit i hans eget kära Frankrike före revolutionen. Men må man läsa hela den rätt roliga konversationen mellan Bernadotte och Orlow i Schinkels »Minnen». Man erfar af densamma, hvilka anspråk han sjelf och Karl XIII och Sverige hade den 21 Juli.

Den 7:de Augusti stod Karl Johan med svenska hären gentemot den norska, som hade samlat sig till strid bakom sin försvarslinie, Glommens elf, och i stället för, som han efter Kristian Fredriks bref kanhända hade trott, att få se norrmännen falla till fota vid svenska arméns inmarsch öfver gränsen, »såg han framför sig ett långt, allvarligt krig, hvilket han dessutom ej kunde föra igenom med egna trupper, och hjelptrupperna voro ännu ej på väg.» I verkligheten erfor han först i Oktober i Örebro af grefve Gustaf Löwenhjelm, att ryske kejsaren ändtligen ämnade hålla sitt löfte om 6000 man.

Då skickade han den 7 Augusti ett bref till kung Kristian Fredrik, i hvilket han erbjöd alldeles de samma fördelaktiga vilkor, som han så kort förut med harm hade afböjt. Det var icke längre tal om Kielertraktaten. Om endast Kristian Fredrik ville abdikera och norrmännen välja Karl XIII samt antaga svenska successionsordningen skulle Sverige erkänna *Ejdsvoldskonstitutionen*, hvilken var en formlig *protest* mot Kielertraktaten.

Hvad som i detta ögonblick tvingade *både* Sverige *och* Norge att noga öfverväga, om det ej var bättre att taga hvad som för ögonblicket kunde uppnås framför att vädja till krigslyckan, det var å ena sidan garantimakternas hållning och å andra sidan det osäkra tillståndet i Europa samt den annalkande wienerkongressen.

Ryssland, England, Österrike och Preussen hade garanterat Sverige besittningen af Norge. Med Sverige ensamt kunde Norge kämpa med hopp om framgång, men omöjligt mot Europa. Och kommissarierna hade ej ingifvit norrmännen mycket hopp. Om man den ena dagen hoppades, så nedslogs hoppet den andra dagen. Men å andra sidan fann svenska regeringen, och i synnerhet Karl Johan, garantimakternas hållning mycket egendomlig och tvifvelaktig. Det var egentligen endast Ryssland som Karl Johan trodde sig någorlunda kunna lita på, men äfven här hade han under de för handen varande omständigheterna många om och men att taga hänsyn till. Han hade lärt känna dessa makters obenägenhet att göra annat än det minsta möjliga för att uppfylla garantien. I synnerhet under fälttåget i Tyskland och invasionen i Frankrike hade Karl Johan, visserligen till en stor del genom sitt dubbla spel om Sveriges och Frankrikes kronor, haft anledning erfara, att vinden lätteligen kunde vända sig. I England var dessutom oppositionen, deribland en prins af konungahuset, mycket entusiastisk för Norges sak.

Wienerkongressen stod äfven för dörren. Legitimitetsprincipen ville återföra allt till det gamla med undantag af hvad som stormakterna sjelfva skulle tillskansa sig. Att den till tronarfvinge korade napoleonske marskalken fann denna situation farlig för sig, kan ej förvåna någon, men den var äfven mycket ogynsam för Sveriges anspråk enligt Kielertraktaten. Om makterna beslöto att mot något slags ersättning till Sverige återförena Norge med Danmark, skulle kanhända Ryssland ensamt ej mäkta genomdrifva Sveriges anspråk.

Den dunkla och för tillfället visserligen mycket svårlösta frågan förelåg: Hvad skola garantimakterna, hvad skall Europa göra, om ett kanhända långvarigt krig uppstår mellan Sverige och Norge? I Norge kunde man frukta, att makterna ville stå vid sitt ord, och då måste man underkasta sig på nåd och onåd, medan nu det vigtigaste kunde erhållas: konstitution, sjelfständighet, likställighet med Sverige. I Sverige kunde man frukta att i bästa fall stå ensam mot Norge under ett kanhända långvarigt och förbittradt krig, hvartill man (enligt statssekreteraren Wirséns förklaring) saknade resurser; i värsta fall kunde Wienerkongressen möjligen rifva hela Kielertraktaten sönder. En *fait accompli* på hvilka betingelser som helst blefvo under dessa omständigheter för Sverige att föredraga framför att riskera allt.

Sådana voro verkligen de politiska förhållandena på sommaren 1814. Karl Johan och svenska regeringen kände dem noga, och vi anse det som ett bevis på hans stora statsmannaförmåga, då han beslutsamt föredrog att bringa unionen till stånd på sådana vilkor, hvartill han på den tidpunkten var »nödd och tvungen», framför att äfventyra det stora ändamålet: den skandinaviska halföns sammanslutning till en gemensam försvarsmakt gent emot utlandet.

Vi ha citerat en utländsk krigshistoriker, af hvilkens framställning det framgår, att allt tal om »eröfring» är gripet ur luften. Att tala derom är att tala om »hvad som möjligen kunnat hända», som det heter i komedien. Det är ju äfven sjelfklart, att om något slags tillstymmelse till »eröfring» hade varit, skulle Karl Johan och svenskarne omöjligen ha funnit sig föranlåtna att den 7 Augusti *erbjuda* hvad de så bestämdt *afböjde* den 21 Juli. Vi tro att en dansk tidning, som med anledning af sistlidne unionsdag innehöll en ledande artikel om förhållandena, har slagit hufvudet på spiken, då den inleder artikeln med följande ord: »Omständigheternas makt påtvingade 1814 Sverige och Norge en

union. Sverige ansåg sig ha statsrättsligt anspråk på att taga det af Fredrik VI afträdda landet såsom provins, medan Norge ansåg sig ha rätt att betrakta Kielerfreden såsom utgångspunkten för en ny æra, under hvilken norrmännen skapade sig ett sjelfständigt rike med egen konung. *Ingen af parterna mäktade sätta sin vilja igenom*, men man nöjde sig med en kompromiss».

Att situationen å båda sidorna verkligen var såsom här framstäld framgår äfven tydligt nog af de förhandlingar som försiggingo mellan urtima stortinget och Karl XIII:s kommissarier angående de till följd af unionen nödvändiga ändringarne i Eidsvoldsgrundlagen. Det visade sig att norrmännen mycket hårdnackadt höllo på sin uppfattning, på samma gång som Karl Johan hade en ängslig hast med att få saken afgjord och oupphörligt ålade kommissarierna att gifva efter i allt som ej var alldeles oundgängligt nödvändigt för unionen.

Om nu sålunda norrmännen enligt historiens vitnesbörd måste afvisa talet om eröfring och om en tacksamhetsskuld, som på grund häraf hos dem borde härleda sig från svenskarnes högsinthet vid unionens upprättelse, så finna de sig likväl stå i stor tacksamhetsskuld till svenskarne för godt broderskap under 71 år. Men vi för vår del tro dock, att man i politiken ej för mycket bör inblanda känslor, dessa vare nu vänliga eller ovänliga. Man har solidare och varaktigare faktorer att räkna med, der det gäller ett så vigtigt politiskt förbund som unionen, och det är *intressena*.

Hvad dessa beträffar, så höra vi till dem som mena, att de med nödvändighet kräfva vissa fördrag och institutioner som ännu fattas. Vi tro således att om ömsesidigt förtroende mellan de båda nationerna och full säkerhet utåt skall uppnås, måste man ha ett otvetydigt fördrag angående den gemensamma försvarsskyldigheten, ett fördrag som bestämmer styrkan och utbildningen af *hvarje*

lands här äfvensom skyldighet för densamma att enligt konungens befallning utan undantag kunna användas hvar som helst på halfön. Vi tro äfven att, under full likställighet, en institution borde upprättas, genom hvilken de båda ländernas nationalförsamlingar kunde träda i direkt förbindelse med hvarandra till förberedande af och förhandling om unionela frågor, som skola föreläggas till beslut af hvarje lands nationalrepresentation.

Att på detta sätt aflägsna anledningarne till tvister mellan de båda nationerna, detta anse vi påkalladt af brödrafolkens verkliga intressen.

Men om man på båda hållen skall kunna lugnt betrakta unionen från de verkliga intressenas synpunkt bör man äfven försöka utrota vare sig misstänksamhet och ömtålighet eller historiska och nationela fördomar och irrläror.

* * *

Till slut några ord om *Kielertraktaten.* Marcellus menar, att norrmännen äfven skola vara Karl Johan och Sverige tacksamma för denna, hvilken de dock på det bestämdaste motsatte sig och till följd af hvilken de beslöto att med vapenmakt försvara sitt land. Förf. säger att det skylles Karl Johan, då i traktatens art. IV, genom hvilken bestämdes, att Norge »hädanefter skall tillhöra h. m. konungen af Sverige och utgöra ett konungarike förenadt med Sverige», de sist anförda orden inflöto. Detta beror förmentligen på ett missförstånd. Det var *England* som genom traktaten med Sverige af 1813 hade påyrkat, att den då garanterade föreningen med Norge skulle genomföras »under iakttagandet af alla möjliga hänsyn till *norska folkets frihet* och lycka». Och i öfrigt säga ju de ofvannämnda orden ingenting om någon konstitution eller dylikt, endast att Norge — liksom förut under föreningen med Danmark — skulle utgöra ett konungarike.

Deremot säger Kielertraktatens art. V, att Sverige skulle bibehålla Norges invånare vid åtnjutande af deras lagar, friheter, rättigheter och privilegier »*sådana de för närvarande äro*», alltså fullkomligt som under danska tiden.

Saken är, att Sverige förde krig mot Danmark för att *örvärfva* Norge, ej för att »*befria*» det. Och då Karl XIII i sin proklamation af 8 Februari 1814 lofvade att oktroyera något slags författning »lämpad efter edert behof», så skedde detta uppenbart emedan ett fullständigt införlifvande — under hvilket Sveriges riksdag blefve gemensam för båda rikena — sannolikt skulle befunnits stå i strid med de förutsättningar, under hvilka England hade påyrkat *alla möjliga hänsyn* tagna till norska folkets *frihet*.

Som vi ofvanför sett, var det först den 7 Augusti 1814 att Sverige beqvämade sig att erkänna Norge som ett fritt, sjelfständigt, med Sverige under likställighet förenadt rike.

Den uppriktiga tacksamhet vi norrmän hysa gent emot svenskarne härleder sig från tiden efter 1814, gnabbets men äfven vänskapens och broderskapets tid.

10 November.

Pappa.

Svensk originalberättelse.

Af

Ernst Arpi.

I.

Rådhusklockan i X. kallade med sin melankoliska klang till borgmästareval.

De goda X-boarne, hvilka annars visade föga hörsamhet, när den lilla hesa klockan svängde fram och tillbaka der uppe i det skröpliga tornet, tycktes denna gången vilja reparera sin försumlighet, ty uppför rådhustrappan trippade person efter person, grupp efter grupp. För öfrigt försiggick valet i vanlig ordning, med derpå följande intriger kring kandidaterne o. s. v., och omsider kom K. Maj:ts nådiga utnämning, alldeles som i fars och farfars tid.

Den nyutnämde borgmästaren hr Hallner — som gjort ett föregående hastigt besök i det samhälle, der han, en ny Cæsar, kom, såg och segrade — var emellertid ej gammalmodig. Han hyrde sig en våning på tio rum, hvilka inreddes på det präktigaste. Och så tog han icke blott magistraten, utan äfven sällskapslifvet om hand, samt blef särskildt damernas afgud.

På de unga flickorna hade den till äktenskap ledige, sjelf ungdomsfriske borgmästaren kastat utmanande blickar; flickorna öfver den kritiska åldern hade han visat en utsökt uppmärksamhet. De unga fruarna hade han kurtiserat och de äldre hade han bistått med råd och dåd vid alla tillfällen.

Ingenuerna sade derför ock, att han var förtjusande; damerna på öfverblifna kartan tyckte, att han var så snäll; de unga fruarna funno honom så intressant, och mammorna omtalade den fladdrande fjäriln som ett riktigt praktexemplar.

Stora supéer utgjorde emellertid för denne Papilio Apollo en fasa, hvarför han inskränkte dem till tre om året, men för små middagar och ungkarlsgillen ordentligt svärmade han, och det gick ej många veckor förbi, utan att han hade antingen det ena eller det andra slaget af tillställningar.

I regeln bestod middagssällskapet af följande gäster: konsul Ejder med fru, grosshandlare Liberg med fru och deras sjuttonåriga dotter samt konsul Starck.

Efter middagens slut sökte man en fristad i rummet näst intill matsalen, hvilket man kallade konversationsrummet. Matsalens stela ekmöbler, mörka väggar, tunga draperier och klumpiga bronskronor väckte en tryckt stämning, som försvann, när man beträdde tröskeln till konversationsrummet. Så ljust och gladt det var med förgylda rokokomöbler, med hvita moarétapeter, på hvilka lyste små törnrosbuketter, med kokett draperade gardiner i samma färg som öfverdraget på möblerna — ljusrödt — med praktfulla brysselmattor, med taflor, statyetter, blommor och bladväxter! och så skönt man satt på de svällande stoppningarna!

Först här inne gjorde de läckra rätterna och de utsökta vinerna sin verkan. Kinderna glödde, ögonen strålade, och man skrattade och pratade i kapp.

Men den höga stämningen sjönk efter hand. Skrattsalvorna blefvo mindre bullrande; konversationen mindre allmän. Grosshandlare Liberg och hans kära hälft, hvilka eröfrat hvar sitt soffhörn, slumrade in. De båda konsulerna drogo sig tillbaka i en fönstersmyg, der de halfsofvande pratade om priserna på sill och spanmål, under det att den blåaktiga röken från borgmästarens 25-öres-cigarrer blef allt tunnare och tunnare.

Borgmästaren, konsulinnan Ejder och fröken Liberg bildade en grupp borta vid ett blomsterbord.

Damerna suto i skuggan af solfjäderpalmernas breda blad, medan borgmästaren placerade sig så att hans profil fick ett slags Rembrandtbelysning från den kineesiska tak

lampan, ty han visste, att den belysningen förhöjde skönheten i hans regelbundna, qvinligt fina ansigte.

Värden och konsulinnan voro de som höllo målron vid makt, under det att Anna Liberg deremot blott då och då kastade in ett enstaka ord i samtalet. Borgmästaren förstod att alltid föra konversationen in på literaturens område, der han rörde sig med stor bravur. Af döda svenska författare kunde han ej nog prisa Tegnér, Franzén och Talis Qvalis; af lefvande älskade han mest C. D. af Wirsén

En gång sporde konsulinnan, om han läst »Röda Rummet». Hon hade hört talas så mycket om den boken, då hon sist var i Stockholm.

Jo, det hade han.

Och så frågade hon, hvad hän tyckte om den.

— Illa, fasligt illa, sade han. Den boken är en skandal för svenska literaturen. Sådana cyniska skildringar, som förekomma der oupphörligt, måste uppröra hvarje sedlig känsla. Det förundrar mig verkligen, att höga vederbörande ej åtalat boken.

Ibland läste han upp dikter af sina älsklingsförfattare. Anna Liberg, som tyckte att poesi var tråkig, gäspade. Konsulinnan deremot, hvilken svärmade för poesi (hon hade ett album, hvari hon skref in de dikter, som särskildt tilltalat henne) lyssnade med återhållen andedrägt på de välljudande strofer, som strömmade ut öfver borgmästarens läppar.

En dag deklamerade han Talis Qvalis dikt: »Mitt döda barn». Hans ögon voro fuktiga, hans stämma skälfde af undertryckt rörelse, och när han lade boken ifrån sig, runno tårar ner för de glödande kinderna och hängde — så tyckte åtminstone konsulinnan — som stora daggdroppar i de guldglänsande mustacherna.

— Bravo! utropade konsulinnan och klappade i sina små händer. Det var det skönaste, jag hört på länge.

»Det fins ej sinne så förslitet,
Som ej har barnaögat kärt,
Det fins ej barn, om än så litet,
Som ej är millioner värdt.»

— Åh, det är verkligen vidunderligt vackert! Ni måste låna mig den der boken, så att jag kan få skrifva af »Mitt döda barn.»

— Gerna! och vändande hufvudet mot Anna Liberg sporde han: hvad tycker ni om dikten, fröken Liberg?

Den unga flickan spratt till.

— Bra—a, stammade hon.

— Jag vet knapt någonting så vackert som detta poem, sade borgmästaren, men det kommer sig måhända deraf, att jag afgudar barn.

— Ja, barn äro en Guds välsignelse, utbrast konsulinnan, och fast jag har fem småttingar skulle jag ej för alla verldens skatter vilja mista en enda af dem.

Anna Liberg sneglade bort till konsulinnan. Annars brukade hon säga, att barn voro äktenskapets förbannelse, ty de röfvade all den tid, som borde egnas åt ideela kraf. Och många gånger hade Anna sett långa, röda strimmor på småttingarnas kinder — märken efter uppmuntringar, som mamma delade ut med frikostig hand, när småttingarna störde hennes lugn. Hvarför satt hon och ljög borgmästaren rakt upp i ansigtet? Och hvarför bytte hon nu för tiden om toalett hvar och hvarannan dag — hon, som annars slet samma klädning vecka ut och vecka in, ända tills garneringarna hängde i trasor? Och hade hon inte skaffat sig nya löständer? Och svärtade hon inte ögonbrynen? Och voro inte de röda fläckarne på den mattgula hyn smink?

Åh, Anna Lidberg kände en sådan brinnande lust att gå bort och stryka handen öfver hennes ögonbryn och kinder.

— Svärmar ni också för barn? sporde borgmästaren efter en kort paus och lutade sig fram mot fröken Liberg.

— Nej!

Borgmästaren och konsulinnan ryckte till, ty hon nästan skrek ut sitt nej.

— Jag svärmar inte för dem, tillade hon, röd som en pion, och vridande spetsnäsduken till en råtta, men jag håller af dem, och får jag en gång barn, så skall jag nog söka bli en värdig mor åt dem.

Borgmästaren smålog.

— Ni blir utan tvifvel en utmärkt mor, sade konsulinnan med ett lätt skratt, ett mönster för alla mödrar, och böjande sig fram öfver blomsterbordet, så att hennes läppar nästan vidrörde borgmästarens öra, tillade hon: Vet ni hvad, fröken Liberg tänker snart gifta sig. Här förleden öfver-

raskade jag henne med att läsa en bok, som heter »Uppfostran» af... af... ja, hvem är den nu af, mitt barn lilla? Hon lade hufvudet på sned, och, kisande med ögonen, såg hon bort till den unga flickan, som tycktes helt och hållet upptagen af råttan.

— Spencer, sade Anna och lyfte upp ögonlocken. Men den boken — tillade hon hastigt — är allt för nykter, der fins inga vackra fraser.

Dermed reste hon sig upp och lemnade rummet.

* * *

Under borgmästarens ungkarlsgillen var konversationsrummet ett förloradt paradis för gästerna, ty han var rädd om det fina öfverdraget och de dyrbara mattorna. Men matsalens stela prakt lade ej det ringaste band på uppsluppenheten. Man kände sig fullkomligt ogenerad. Man skrålade »helan går», etc. Man skrek och man skrattade, och man skrattade och man skrek, allt under det man slogs kring smörgåsbordet. Sedan man sent omsider blifvit mätt, sattes der in en väldig, japansk bål, hvars innehåll skrufvade upp stämningen ett par tum. Ville det sig dervid riktigt väl så fick man äfven se en Hebe.

Strax efter bosättningen i X. hade nämligen borgmästaren fått i sin tjenst en ung bondflicka, hvars fägring väckte sådant uppseende, att hon allmänt kallades för borgmästarens vackra Elin. När hon gick genom rummet följdes hon också alltid af husbondens blickar. Och när hon någon gång slog upp de långa, mörka ögonfransarne, hvilka höllos blygt sänkta, sken det till under dem, och der vexlades ett förstulet leende mellan herre och tjenarinna.

Umgängesvännerna, som märkte detta, brydde borgmästaren, men han sade skrattande att för husets pigor hyste han tillbörlig respekt.

Ute i staden talade man emellertid mycket om en blifvande förlofning. Fröken Liberg och rättvisans högste representant promenerade förmodligen icke för ro skull tillsammans. Men så gjorde grosshandlare Liberg, beklagligt att omtala, en vacker dag konkurs. Misslyckade spekulationer i spanmål hade — sades det — slukat upp hans förmögenhet. Tillgångarne voro så klena, att man med knapp nöd kunde

få ihop ett 25 procents ackord. Med det obetydliga öfverskottet flyttade han ut på landet och öppnade en liten diversehandel. Anna reste på en onkels bekostnad till Stockholm för att taga telegrafistexamen.

Det riktigt skar den fine borgmästaren i hjertat, när hon räckte honom handen till afsked. Hon såg så blek ut, och ögonlocken voro så svullna. Stackars flicka! Det var den gamla visan. —

När fröken Liberg väl hade rest, slog dock borgmästaren sig snart i stället ut för Ebba Beckman, enda barnet till konsul Tobias Beckman, stadens solidaste affärskarl.

Knapt större än en tioåring var hon till växten, med öron och alla lemmar så små som hos Tumme-Lisa, men de vidöppna, förgät-mig-ej-blå ögonen voro så onaturligt stora, att man oupphörligt tänkte: nu trilla de ut. X-herrarne tyckte, att hon var förtjusande naiv, men borgmästaren sade, att hon var dum, irriterande dum.

På en bal friade han likväl och fick ja, samt mottogs förstås med öppna armar af både pappa oeh mamma, och ett par dagar derefter regnade ner öfver X. små kuvert, omslutande ljusröda velinkort.

Den natten var der stor gråt och tandagnisslan i »de stummas läger».

Flickorna på öfverblifna kartan sade dock ingenting, utan drogo blott djupa, resignerade suckar. De unga fruarna smålogo nervöst. Och mammorna slogo knyck på nacken.

— Vi hade aldrig trott, sade de, att borgmästaren var så simpel, att han ville sälja sig.

Och så predikade de för sina döttrar om guldets makt. Nu för tiden tjenade det till ingenting att vara vacker, dygdig och väluppfostrad, när man ej har pengar!

Bröllopet bestämdes först till sommaren, sedan till hösten, ty konsulinnan ville ha tid på sig för att få hemgiften i ordning.

Ah, hvad der pratades om de förlofvade! Fästmön hudflängdes af de unga damerna — borgmästaren slapp temligen helskinnad undan, ty man kunde ej länge vara ond på en så älskvärd personlighet.

Men så kom der ut ett rykte, som höll på att störta afguden. Vackra Elin hade måst hals öfver hufvud bege sig hem. Och nu vardt det ett förskräckligt beklagande af

fästmön, hvilken skulle kastas i armarne på en så lättsinnig fyr som borgmästaren.

Det berättades, att fröken Beckman oförhappandes kommit ut i köket, då pigorna diskuterade skandalen. De hade vändt sig om vid en duns i golfvet, och då hade de funnit fröken ligga likblek och afsvimmad. När hon återfått sansen, hade hon skrikit och gråtit som en vansinnig, och först lugnat sig en smula då konsuln, som blifvit hemkallad från klubben, hade talat förstånd med henne.

Naturligtvis blef der ingenting af med förlofningen. Man kunde knapt sofva om natten, så nyfiken var man på att få veta, hvad morgondagen skulle bära i sitt sköte. Men till allas gränslösa förvåning syntes Ebba och borgmästaren följande dag på Storgatan, arm i arm, leende och konverserande, som om ingenting passerat.

Detta fenomen hade konsul Beckman åstadkommit med en diplomatisk fint. Han hade sagt till den förtviflade dottern, att hon inte skulle bry sig det ringaste om pigsladder. Borgmästaren var fullkomligt oskyldig — den skyldige deremot Elins fästman, en styrman Andersson, det hade Elin sjelf sagt till sina bekanta. Denna underrättelse hade haft förträfflig verkan. Gråten hade upphört, och med ett leende på läpparne hade den lyckliga fästmön sommnat in. När borgmästaren på morgonen kommit för att hemta henne till den sedvanliga promenaden, hade konsuln dragit honom in på sitt rum och berättat, hvilket uppträde der varit föregående dagen, och så hade han hviskat i den som en flicka ömsom rodnande, ömsom bleknande borgmästarens öra:

— För att få bugt med den lilla fjollan måste jag säga, att en styrman Andersson var förföraren. Jag tviflar alldeles inte på din oskuld, men »qui s'excuse s'accuse», som det heter, och derför ansåg jag en liten nödlögn vara bästa medlet att slippa från hela historien. Och för öfrigt kan den der nödlögnen ej skada någon, ty Andersson heter ju hvar och hvarannan styrman. Och hoppas jag, att du, ifall Ebba frågar dig, säger detsamma som jag. Styrman Andersson — kom ihåg det!

Borgmästaren, hvilken hela natten grubblat på, hvad han skulle säga, ifall Elins resa komme på tal, hade med glädje accepterat konsulns förslag, och, då Ebba med nerslagna ögon hviskande sport, hvem som var skuld till Elins

olycka, hade han helt tvärsäkert svarat: styrman Andersson, hennes fästman. Och så hade hon kysst honom, och så hade de frukosterat, och efter den muntra måltiden togo de en promenad. De talade om bröllopsresan, som de skulle göra. Ebba ville helst till Paris; borgmästaren helst till Italien. Men för att slita hvarje tvist föreslog borgmästaren, att de skulle först fara till Paris — sedan till Italien. Och det blefvo de öfverens om.

I slutet af April inföll borgmästarens födelsedag. Matsalsbordet var öfversålladt med praktfulla buketter, blommor, tårtor och alla slags grannlåter. Fästmön gaf honom ett par broderade tofflor. Naturligtvis lade han i dagen stor förtjusning öfver presenten, men inom sig förbannade han damernas toffelmani, ty i garderoben stodo åtta par, som han aldrig satt sina fötter i.

Först vid fyratiden aflägsnade sig den sista gratulanten. Borgmästaren gick in i sängkammaren för att kläda sig till middagen, som konsul Beckman skulle ge till hans ära.

Då han höll på med att fästa den hvita halsduksrosetten, knackade det på dörren.

— Stig in!

Det var Kersti, hushållerskan.

— Hvad vill Kersti?

— Der ä' en gumma der ute i köket, som vill tala med borgmästaren.

— Jag har inte tid nu. Säg till henne, att hon kommer igen i morgon.

— Jag fråga' henne, om hon inte kunde vänta tills i morgon, men då sa' hon nej.

— Så får hon göra, hvilket fan hon vill. Klockan är straxt half fem.

— Det ä' nå't mycket angeläget, sa' hon.

— Mycket angeläget! Det säga de alltid. Hvad är det för en menniska?

— Det ä' visst Elins mor.

— Elins mor . . . hm . . . bed henne stiga in.

Efter ett kort uppehåll ljöd en svag knackning. Borgmästaren gick bort och öppnade, och in trädde i strumpsockarne en liten gråhårig gumma.

— God dag, sade hon med en tunn, gnällande röst och räckte borgmästaren sin hårda, skrumpna hand.

— God dag, mor.

— Han får ursäkta mej, att jag stör.

— Skadar inte... hm... hvad vill mor?

— Hm... jag skulle bara helsa borgmästaren från Elin.

— Tack. Hur är det med henne nu för tiden?

— Jo, hon har det godt, stackarn, sade gumman och suckade. Hon tala' så mycket om borgmästaren den sista da'n.

— Den sista dagen — hvad menar mor?

— Åh, jösses, hon dödde igår.

Borgmästarens ansigte vardt så hvitt som halsduksrosetten, hvilken han vred och vände mellan fingrarne.

Gumman tog fast i snibben af sitt svartprickiga förkläde och började gnida ögonen dermed.

— Jaså, Elin är död, sade borgmästaren med en djup suck. Hvad var det för sjukdom?

— Å, när barnet kom till verlden, gick der nå'nting i olag, sa' barnmorskan. Åh, hon hade så svåra plågor, stackarn.

— Och barnet?

— Det lefver, sade gumman och lät förklädsnibben falla ner. En stor, gällande here, ser han, vägde tie marker.

Det blef en lång, för borgmästaren pinsam paus, hvilken slutligen bröts af gumman.

— Far sa', att jag skulle gå hit och be borgmästaren om en smula hjelp till begrafningen. De pengarne, som Elin fick, när hon flytta' härifrån ä' redan slut, ser han: En farlig hop gaf hon Anders, heren vår, när han reste till Amerika, ser han, hon såg rakt inte på styfrarna, ser han... åh, jösses, borgmästaren kan inte tro så'n sorg vi haft af den heren... och så fick barnmorskan femtan daler... och så...

— När skall hon begrafvas? afbröt borgmästaren henne.

— På söndag... vi vill så gerna, att hon skall få en hederlig begrafning, stackarn.

Borgmästaren gömde hufvudet i händerna.

— Hon gjorde oss stor sorg och skam med barnet, fortfor gumman, men det förlät vi henne, för hon va' alltid så skickelig mot oss.

Borgmästaren tog undan händerna för ansigtet och gick bort till byrån, hvars öfversta låda han drog ut. Der tog han en hundrakronesedel, som han räckte gumman.

— Var så god, mor lilla!

— Åh, Gud välsigne honom, sade gumman och tryckte sina vissnade läppar mot borgmästarens hand.

— Ingenting att tacka för, mor lilla.

— Och nu får jag säga ajöss, mumlade gumman, sedan hon stoppat den skinnpung, hvari sedeln gömdes, innanför tröjan.

— Godnatt mor lilla — hm — vänta litet — vill ni behålla barnet?

— Ja, det får vi väl, fast vi har smått om det. Far, han fick det ena benet afslaget i fjol, när han fälde timmer, så han kan inte ta sej för nå't ordentligt. Sitter och gör träskor, men det betalar sej klent.

— Ja, det kan jag väl tro.

— Och så dricker han upp det mesta af förtjensten. Åh, borgmästaren kan inte tro ett så'nt svin han ä'.

— Bränvinet är en förbannelse, sade borgmästaren och snodde den ena mustachen.

— Ja, ä' det inte det? skrek gumman, och sedan hon snutit sig med fingrarne tillade hon: jag väfver mattor, men det betalar sig också klent.

— Hm — jag vill naturligtvis ej, att ni ska' ha pojken för inte. Om jag ger er — hm — femhundra kronor en gång för alla, är ni då nöjda?

Gumman spärrade upp de små ögonen på vid gafvel.

— Å, jösses, femhundra riksdaler, det ä' allt vackra pengar, det.

— Jag har inte så mycket inne för tillfället, men i morgon skall jag skicka dem ut till er. — Hvar är det ni bor? Jag har glömt bort det.

— I Stigsmåla — fråga efter träskomakare Ola Perssons, så kan hvar enda kristen själ peka ut huset . . . men hör nu, borgmästaren lille, låt inte gubben få hand om pengarne, för då ryker de snart.

— Nej, budet skall lemna dem åt mor sjelf.

— Tack för det, borgmästaren lille. Och nu ajöss med honom, sade gumman och kysste borgmästarens hand upprepade gånger.

— Adjö, mor lilla . . . men hör nu — vänta litet. Om pigorna, hm, spörja ut mor, hm, så behöfver mor inte nämna någonting om, hvad som passerat här inne . . . hm . . . mor kan ju säga, att mor ville be om rättighet att öppna träskohandel, hm, här i staden. Och fråga de, hvem som, hm, är far till barnet, hm, så kan mor säga, hm, en styrman Andersson.

Gumman blinkade.

— Åh, borgmästaren behöfver inte va' rädd, för jag ska' min själ veta att hålla munnen på mej.

Borgmästaren grep om silfverringklockan på nattduksbordet och ringde ett slag, och, när Kersti kommit in, sade han till henne:

— Gif gumman der litet mat i köket.

— Ska' ske', sade Kersti och bad gumman följa sig.

Så snart ljudet af de tassande stegen dött bort, drog borgmästaren en suck af lättnad. Usch, hvad käringen var klibbig om fingrarne! Han gick hän till kommoden och tvättade händerna. När han torkade dem, gol göken i schweizeruret fem. Kors för tusan, nu kom han för sent till middagen! Drog skyndsamt fracken på, fäste halsduksrosetten och kastade en sista mönstrande blick i spegeln. Se så, nu var han ändtligen färdig!

När han trädde in i konsul Beckmans tambur, fann han hvar enda spik upptagen af ytterplagg och hattar. Han slet rocken af med ett par kraftiga ryck och stod just och grubblade, hvar han skulle lägga den, då Ebba kom flygande ut från sitt rum. Han böjde sig ner och kysste henne.

— God middag, min engel.

— God middag, Albert. Så sent du kommer. Du är den allra siste. Mamma är utom sig för ditt långa dröjsmål.

— Jag fick besök af rådman Olsson, den igeln slipper man aldrig ifrån, sade borgmästaren och kastade först rocken bort i ett hörn och lät sedan hatten följa efter.

— Ja, det är den odrägligaste pratmakare, man kan råka ut för, sade Ebba, purrande till luggen framför spegeln.

Borgmästaren tog fram ett par ljusgula handskar ur frackskörtet och började draga dem på.

— Hvad tycker du om min nya klädning? sporde Ebba och vände sig om. Är den inte vacker?

Hon gick bortåt golfvet ett slag, så att det långa släpet frasade efter henne.

— Förtjusande, sade borgmästaren utan att lyfta ögonen från handskarne, hvilka voro så små, att han knapt kunde få fingrarne i dem.

— Modernaste färgen, sade hon och vände hufvudet halft mot honom. Alla flickorna äro rent betagna i den.

— Det är inte att undra på, mumlade borgmästaren, som småsvärjande sökte att knäppa handskarne.

— Skall jag hjelpa dig? frågade Ebba och ilade bort till honom.

— Ta — ack, du ... men jag tror nog, att det går för sig din hjelp förutan, sade borgmästaren, se så, nu gick det — ändtligen!

Och först nu kastade han en mönstrande blick på Ebba, hvilken stod midt emot honom och småleende vred sitt guldarmband kring den smala handleden. Herre Gud, hvad klädningen satt illa, och hvad den missklädde! Hennes sjukliga hy såg ännu sjukligare ut i reflexen från det erggröna tyget.

Någon tog i salsdörren. Ebba spratt till och rusade pilsnabbt in i sitt rum. Det var bara rådhusvaktmästaren Friman, som uppenbarade sig i dörröppningen. När han fick syn på borgmästaren, drog han sig vördnadsfullt tre steg tillbaka, och, böjande det silfverhåriga hufvudet mot golfvet, lät han borgmästaren passera förbi in i salen. Utan att besvara den ödmjuka helsningen gick borgmästaren fram till värdinnan, för hvilken han bugade sig med den vårdslösa elegans, som ungherrarne i X. förgäfves sökte efterapa. Räckande honom sin hand, hvars fingrar voro öfversållade med blixtrande ringar, hväste konsulinnan fram mellan de smala, utstående tänderna:

— Välkommen — bättre sent än aldrig.

Strax efter det borgmästaren anländt, förklarades bordet serveradt.

Man satt till bords, ty gående middag ansågs ej längre comme il faut. Små velinkort, försedda med vignetter, upplyste om rätternas namn och vinernas. Hvilket öfverflöd på mat och dryck! Borgmästaren och hans fästmö sutto vid ena ändan af bordet — vis-à-vis dem konsul Beckman med fru. Vinet och värmen gåfvo åt borgmästarens bleka kinder en skär rodnad.

Då champagnen serverats till desserten klingade konsul Beckman med gaffeln på sitt glas och reste sig upp. Och så höll han ett långt, hackigt tal till borgmästarens ära, ett tal, hvars alla loford stodo i superlativus.

* * *

En dag i slutet af september var rådhussalen i X. fullpackad med folk, hvilka trots den qväfvande hettan uthär-

lade mål efter mål, ty alla ville vara närvarande under ransakningen med Svarta-Katrina, som stod anklagad för att ha misshandlat ett fosterbarn så svårt, att döden följt.

Då sent omsider Svarta Katrina fördes in af en vaktkonstapel, riktades alla ögon mot den anklagade. Det var en lång, mager, kutryggig, mörkhyad qvinna. Den slöa blicken gled öfver den hviskande folkhopen, och ett småleende lade sig kring de tunna, hopbitna läpparne, ett småleende, som satt qvar, medan borgmästaren under dödstystnad läste upp anklagelseakten.

Sedan detta var undanstökadt uppmanade han henne att redogöra för sina lefnadsöden.

Häftande blicken fast vid spetsen af den venstra skon, började hon berätta. Rösten var dof och så entonig, som om hon läst öfver en lexa.

Hon var född 1849 eller 50 — hon kunde ej så noga säga hvilket — i Asperyd. Mor hennes hette Anna Larsson. Fadern visste hon inte namnet på, men någonting fint var han, det hade mor hennes sagt flerfaldiga gånger.

— Då mor blef med barn, brydde han sig inte mera om henne, och i det fallet var han lik så många andra fina herrar.

— Inga reflexioner, sade borgmästaren kärft, håll er bara till saken!

— Mor skämdes så fasligt öfver olyckan hon råkat ut för, och derför så flytta' hon hit till sta'n, och här har jag väl kommit till verlden. När jag va' fyra år gammal gifte hon sej med en sjöman som hette Blad. — — —

Hon drog andan ett slag och flyttade blicken från spetsen af den venstra skon till spetsen af den högra samt redogjorde något för sina senare lefnadsöden och hur hon med tiden försörjt sig med att fostra upp barn.

Vittnena kallades nu fram. Det var en ung, kraftigt bygd sjömanshustru och hennes gamla mor, hvilka båda bodde i Svarta-Katrinas hus. Med skälfvande stämma svuro de vittneseden, och så berättade de bredt och omständligt, hvad de hade att omförmäla. Det var ohyggliga saker, som kommo i dagen. Svarta-Katrina hade misshandlat barnet på det mest barbariska sätt, sedan modern dött. Fadern, hvilken lemnat pengar en gång för alla, hade aldrig sett till det.

Borgmästaren var likblek, och kallsvetten perlade i stora droppar fram på pannan.

Det blef en lång paus, under hvilken ingen vågade draga andan, och så djup var tystnaden, att då rådman Olsson snöt sig smattrade liksom en fanfar genom salen.

— Vill ... den ... anklagade ... ej ... lätta ... sitt ... samvete ... med ... en ... bekännelse? sporde borgmästaren sent omsider, och hvart ord hade klang af en hvinande bågsträng.

— Jag har ingenting att bekänna, sade Svarta-Katrina och såg borgmästaren stint i ögonen, rakt ingenting. Jag ä', det vet Gud, så oskyldig som det barn, som föddes i natt.

— Ha vittnena något att tillägga? sporde borgmästaren.

— Nej, sade båda qvinnorna.

Sedan frågade han stadsfiskalen, om han hade något yrkande att framställa, och uppsköts på dennes begäran målet till nästa rättegångstillfälle. Dermed slutade förhandlingarna för den dagen.

Folkmassan rymde ut salen. Under det att den böljade ner för de smala trapporna, fingo de återhållna känslorna luft, och der ljöd ett sådant brus, som då nordostvinden ligger på och slungar bränningarna högt öfver stenfördämningen nere vid Näset.

— En fräck kona, sade rådman Olsson och tog sig en pris. Ska' vi ha oss en färsk Ljunglöfvare? tillade han och räckte silfverdosan åt borgmästaren.

— Ne-ej tack, stammade borgmästaren.

— Mår inte bror riktigt bra? sporde rådmannen och gömde sin långa näsa i en eldröd, snusfläckig näsduk.

— Nej, här är så förbannadt qvaft, utbrast borgmästaren och slog upp ett fönster så häftigt att rutorna klirrade.

Vid middagsbordet åt han knapt någonting, men drack ut hela buteljen rödvin. Så fort han lemnat matsalen kastade han sig på en chäslong, och der låg han ända till Kersti kom in och sade ifrån, att qvällsmaten var i ordning. Oupphörligt såg han framför sig en liten blek, blodig varelse — barnet, som Svarta-Katrina slagit till döds, och hvar gång den skräckinjagande synen stod för hans ögon kom han att tänka på sitt eget barn. Kunde han väl försvara ett felsteg med ett brott, ty det var ju ett brott — ett onaturligt brott — att kasta sitt barn ifrån sig blott för att undgå en mängd med obehagligheter. Om ändå Elin lefvat, så hade hon nog vårdat sig om pojken, men hvem kunde fordra kärlek af de gamle? Gubben var, som gum-

man sade, ett »svin», och gumman sjelf såg riktigt otäck ut. Men hvad skulle väl folk säga, om borgmästaren tog pojken hem till sig? Åh, de skulle nog kalla honom en galning, och så skulle de stena honom. Än se'n! Deras dom föraktade han. Och Ebba, hvad skulle väl hon säga? Åh, hon skulle säga, att han handlat som en hederlig karl, och så skulle hon älska honom ännu mera än förut. Visserligen var hon litet enfaldig, kokett och fåfänglig, men hennes hjerta var godt som guld.

Han erinrade sig så tydligt två scener från den tiden, då »James Grown» — ett hittebarns historia — stod som följetong i X-posten.

Då hon slutat första kapitlet, hadé hon sagt: jag förstår inte, hur miss Edith kunde ha hjerta att sätta ut sitt barn i villande skogen. Han hade urskuldat den unga guvernanten, så godt sig göra lät. »Hon var af fin familj, och earlen hade ju öfvergifvit henne.» Då hade Ebba rest sig upp och med blixtrande ögon utbrustit: åh, hvad jag hatar den der earlen! En riktig skurk, som skulle hängas, om jag fick råda!

Och så någon tid derefter hade hon frågat, om han läst följetongen för den dagen. Nej, det hade han inte hunnit med. Då hade hon utbrustit med glädjestrålande ögon: kan du tänka dig, earlen har blifvit skjuten ihjel af James' morbror. Rätt åt den uslingen, eller hvad? Men det kunde man också vänta, ty det onda får alltid sitt straff. Då hade han kysst henne och sagt: i böckerna, ja — men inte i lifvet.

Han ångrade nu så bittert, att han ljög den der gången hon sporde, hvem som bragt Elin i olycka, men ansvaret för denna lögn hvilade — så sökte han trösta sig — lika mycket, om inte mer, på konsul Beckman, ty konsuln nästan tvingade honom att säga: styrman Andersson.

(Slutet följer.)

Vår konstitutionela utveckling efter 1865.

Af

Fritz Krook.

Stora samhällsförändringar anses i regeln verka säkrast der de verka långsamt. På samma sätt anser man vanligen äfven de reformer vara de lyckligaste, hvilka inträda först efter en tid af tillräckliga förberedelser. Båda satserna äro emellertid, som man finner, något sväfvande, och kunna i följd deraf lätt nog komma att tänjas till en punkt, der de upphöra att vara sanna. En reform är icke alltid ofelbar i samma mån den låtit länge vänta på sig, lika litet som dess verkningar nödvändigtvis äro goda, endast derför att de dröja med att visa sig. Vore detta alltid förhållandet, skulle vår nu gällande riksdagsordning otvifvelaktigt vara en bland de fullkomligaste grundlagar, som någonsin funnits.

Tjugo år hafva ju nämligen i dessa dagar förflutit, sedan denna riksdagsordning antogs, och i nära tre gånger tjugo år hade dess genomförande dessförinnan nästan oafbrutet stått på dagordningen. Sju år brukade i den gammaltestamentliga tiden betraktas såsom laga tjenstetid för en brud och hennes hemgift. I vårt nya riksdagsskick kom den giljande ungersvennen visserligen snart nog i besittning af bruden, maktställningen, men först tjugo år sednare kom han i är efter ackord att öfvertaga något mindre än en tredjedel af den efterlängtade hemgiften.

Men ingen kan väl på allvar vilja påstå, att de män, som på sin tid arbetade för den nya representationsordningens genomförande, då icke väntade sig annan frukt deraf än efter tjugo år en afskrifning af trettio procent af grundskatterna. Syftena voro

naturligtvis då som alltid vid dylika tillfällen mångahanda, men med undantag af hvad som innefattas under de afskrifna trettio procenten, hafva de väl i det närmaste alla blifvit gäckade.

För så vidt de voro af mer eller mindre personlig och egennyttig natur, är detta icke att beklaga. Men man får väl alltid tänka sig, att i denna för vårt folk så vigtiga brytningstid äfven funnos män, som sågo längre än till de enskilda och klassintressena, män, som i reformen icke sågo dess eget mål, utan endast ett stort medel till uppnåendet af andra och högre mål, till en tidsenlig konstitutionel utveckling i främsta rummet. Och huru hafva väl dessa förväntningar blifvit uppfylda? Och om försigtigheten nu äfven skulle tycka att till och med en tid af fulla tjugo år är för kort till ernåendet af några fullfärdiga resultat i den vägen, så återstår det dock alltid att fråga: hafva vi öfver hufvud taget gjort ett enda steg framåt i den riktningen, och huru långt hafva vi dervid hunnit? Det är fara värdt, att svaret på dessa frågor, om det ärligt afgifves, kommer att blifva af mest nedslående art.

Närmast måste orsaken härtill naturligtvis vara att söka hos reformen sjelf. Det är icke alltid nog med att en reform varit länge diskuterad. Den kan icke desto mindre komma brådstörtadt när den kommer. Länge motarbetad och uppskjuten, kommer så den dag, då förändringen icke längre kan fördröjas. Då har man icke alltid tid att så noga afväga dess följder i alla enskildheter, lika som man icke finner rådrum att nog grundligt pröfva de förutsättningar, från hvilka reformen ytterst och ofta nog omedvetet för sina egna befordrare utgår.

Då händer lätt hvad som nu faktiskt inträffat med 1865 års riksdagsordning, att resultaten blifva helt andra och mindre än hvad man väntade.

I.

Reformens förutsättningar.

Representationsreformen af 1865 hade en social sida lika visst som en politisk, och förmodligen misstager man sig icke, om man säger att den förra vida mera bestämde dess utgång än den senare. Sedan midten af detta århundradet ungefär har vårt folk genomgått en fullständig ombildning, hvars orsaker närmast äro af rent ekonomisk natur. Redan för trettio och fyrtio år sedan, om icke på vissa håll ännu något tidigare till och med,

började en upplösningsprocess inom vissa samhällslager, som nu redan tyckes hafva kommit dessa att spårlöst försvinna. Vårt gamla borgerskap måste under den nyare tidens förändrade ekonomiska och produktionsförhållanden se sig dömdt till undergång och förintelse. Med det försvann, eller har åtminstone i det närmaste försvunnit ett samhällselement, som i sin trånga verkningskrets och med sina små medel likväl aldrig behöfde förlora karaktären af sjelfständighet och oberoende. En något likartad, om än ej lika genomgående rörelse har äfven egt rum på vissa håll inom hvad som förr var vårt bondestånd. Der har dock förintelsen mera karaktären af sjelfmord. Man tyckes ofta nog nu mera inom denna del af vårt folk anse det för en riktig ära att så snart som möjligt komma från sina gamla sociala traditioner, för att så mycket som möjligt närma sig stadsbefolkningen i lefnadssätt och vanor — en tvifvelaktig förmån kanske, när allt kommer omkring.

Med vårt gamla borgerskap har det redan gått så långt, att af det nu mera knappast återstår annat än minnet.

I stället för de många små handtverkarne hafva vi fått några stora fabrikörer och ännu flere grosshandlare. Men då icke alla kunde blifva fabrikörer eller grosshandlare och daglönarens arbete ännu icke börjat anses värdigt den herrefödde mannen, måste alla de andra se sig omkring efter något annat. Till en början skickades de då till de allmänna läroverken. De mötte der med andra liknande kontingenter, som nu mera icke längre funno sig tillfredsställde med sin plats på den fädernearfda jorden, utan skulle försöka att hinna något »högre». I statsskolorna var deras öde snart afgjordt. Undervisningen der var, som den för öfrigt ännu är, sådan, att dess enda verkligt påtagliga resultat var och är, om lärjungen någorlunda hederligt kan krångla sig fram, till dess han med ett universitetsbetyg på fickan kan tilltvinga sig inträde i något af statens embetsverk, der under våra afvita förhållanden hvar och en, som lyckats erhålla ett sådant betyg, ovilkorligen skall emottagas.

Sverige är ett fattigt land och bildningen är en dyrbar prydnad, icke minst för de större sociala anspråk dess inhämtande i regeln medför. Få äro de, som i vårt land skulle hafva råd att förvärfva sig en högre bildning endast för bildningens egen skull. De måste lefva omedelbart på denna bildning, som i de allra flesta fall tyckes göra dem omöjliga för all praktisk verksamhet, och så flockas de då i ytterrummen till alla möjliga statens tjensterum och kanslier. Dermed hafva de kommit att ytterligare för-

stärka en klass, hvilken redan förut ingalunda kunde sägas lida af någon öfverdrifven anspråkslöshet, ehuru den dittills hvarken varit så talrik ej heller haft så vidtutgrenade förbindelser genom olika samhällslager. Denna klass var tjenstemannaklassen.

Allt sedan Gustaf I:s tid rör sig i vårt svenska samhällslif en grumlig bottensats af byråkratiska inrättningar och byråkratiska anspråk. Den store konungen nöjde sig icke med att låta svenskfödde män införa hit den tyska kyrkoordningen, utan lät äfven infödde tyskar komma hit med den tyska kansliordningen, och efter mer än tre hundra års förlopp börjar det nu nästan se ut som om Pyhys och Normanns verk till och med skulle öfverlefva Olaus och Laurentius Petri. Men detta är först en den allra senaste tidens företeelse, ty dessförinnan såg det länge mörkt ut för byråkratien. Så länge vår krigiska storhetstid räckte, var adeln under energiske och ofta personligen framstående konungar folkets närmaste sjelfskrifne ledare, och när denna sjelfskrifvenhet tog slut, kom i stället den absoluta konungamakten, som icke ville vidkännas någon mellanmakt mellan sig och folket, åtminstone icke bland desse, hvilkas första och enda uppgift ju var att tjena både konungen och folket. Men tiderna förändrades. Vår adel upphörde att längre vara en mäktig aristokrati, den kom snart till att i sitt stora flertal icke vara aristokratisk alls. Efter konungamakten med guds nåde kom samtidigt en annan med mindre öfverjordiskt ursprung, hvilken från början erkände behofvet af något slags särskildt stöd för sin maktställning. Helt naturligt sökte den då detta, der det med största beredvillighet erbjöds, der lydnaden och den blinda undergifvenheten en gång för alla var hufvudsaken. Från denna sidan söktes också förbindelsen med minst lika stor begärlighet, alldenstund den der betraktades såsom det enda ofelbara medlet att vinna öfvertag öfver de för sin rangställning i samhället afundade adelsmännen. Denna allians mellan konungamakten och byråkratien, till hvilken vi framdeles få tillfälle att återkomma, utgör ovilkorligen hufvuddraget i vår historia efter 1809, och förmodligen är det också i kraft af den byråkratien ännu i dag anser sig representera konungamakten, ibland till och med mer än konungen sjelf.

En stark konungamakt, d. v. s. mycket regerande med mycken myndighet för alla slags tjenstemän blef den nya ærans lösen. Det var icke längre fråga om hvad som var politiskt klokt eller historiskt berättigadt, utan statsstyrelsen gjordes till ett slags uppenbarad religion, hvars för den oinvigde ofattliga sanningar det skulle tillkomma en ny prestkast att uttolka. Af alla kulturhi-

storiska kuriositeter finnas endast få, som äro kuriösare än denna s. k. statslära, hvars orediga uppfattning af samhällsförhållandena under mer än en mansålder giort anspråk på auktoritet i vårt land. *Auktoriteten* var också lärans högsta mål. I teorien var denna auktoritet förbehållen statens högste styresman, men att den i praktiken var bestämd att delas på många, har nogsamt visat sig. Derför var man också villig nog att erkänna auktoritetsprincipen som den obestridt högsta, för hvilken man gerna tills vidare offrade allt annat. Man kom till den genom ett system, som i sin höga idealitet började med att upphäfva menniskans sedliga ansvarighet, och således på det hela taget borde tyckas vara en temligen omoralisk lära. Men det gjorde ingenting: den ofelbara auktoriteten stod der i alla fall på sina uppskrufvade stöttor.

»Statsmakten är absolut *en och odelbar*», hette det derför. »Att tala om någon delning eller delaktighet af henne, eller om något deltagande i hennes utöfning, är derför lika så oriktigt som att tala om tvänne eller fiere statsmakter.» »Monarken bör först och främst noggrant bevaka sina monarkiska rättigheter mot folkförsamlingen, så att han icke tillåter den . . . att ingripa i förvaltningen, eller att förfoga öfver de bestämda statsmedlen, eller att titulera sig för den ena statsmakten, eller att kalla sig den lagstiftande församlingen o. s. v., emedan allt sådant är lika så farligt för folket och staten som någonsin för honom sjelf.»

Hvart skall dylikt fåviskt tal kunna föra, der det blir trodt? Och det har som bekant blifvit trodt hos oss, och återljudet deraf kan ännu som oftast förnimmas till och med inom den nya riksdagens väggar, tjugo år efter det att »det enda rätta och förnuftsgiltiga representationssättet», som det af samma höga vetenskapliga auktoritet förklarades vara, upphört att längre existera. Resultatet kan endast blifva ett: den statsborgerliga indifferentismen, som är auktoritetstrons följdriktiga utveckling på detta område.

Hos oss har det funnits och finnes det ännu personer, som anse att ingen kan vara en lojal medborgare utan att han undergifvet böjer sig för dessa bopfantiserade hugskott. Det är icke erfarenheten och den historiska utvecklingen, som skola bestämma samhällsordningen. Detta skall den abstrakta spekulationen göra. Och detta kallar man statsmannavishet. Att intet annat folk velat vara med om galenskapen, tyckes endast hafva gjort den ännu kärare för dess tillbedjare i vårt land.

Man är ju på det hållet mycket benägen för att åberopa

auktoriteter. Vi skulle kunna anföra en, hvars giltighet våra doktrinärer på detta område sjelfve i andra afseenden torde vara de förste att erkänna. Redan innan denna s. k. statsfilosofi hade framträdt hos oss, skref sedermera professorn Anton Martin Schweigaard i vårt granland Norge, en i alla konstitutionela spörsmål ytterst konservativ statsman, hvars lojalitet väl står höjd öfver alla tvifvel hos våra universitets-politici, om den filosofiska spekulationens berättigande i statsvetenskaperna, och fälde derunder vid olika tillfällen yttranden, som, riktade mot allt abstrakt spekulerande på detta område, tyckas nästan profetiska, om man tillämpar dem på den nya Upsala-religionen.

Deras gemensamma utgångspunkt, yttrade sålunda t. ex. vid ett tillfälle denna det norska samhällslifvets store pånyttfödare, är det godtyckliga, ett slags andens anarki; deras anspråk går ut på att *skapa* sanningen, icke att söka *lära känna* den, att sätta sina egna idéer i verklighetens ställe, att personifiera abstraktionerna, eller rättare att tillbedja dem som gudomliga väsen, i det de förbise deras ursprung och utgifva dem för inspirationer och omedelbara ingifvelser. — Och en annan gång skref samme tänkande statsman: Hvar nation och hvar tidsålder har sina begrepp, som den kallar absoluta och oföränderliga . . . Men från vetenskapens ståndpunkt, der det gäller *begrundande* och påvisande af fundamentets giltighet, får man icke låta det tillfälliga och i den historiska utvecklingen epokvis uppspirande och bortdöende blifva stående som det allmängiltiga och oföränderliga. Skolfilosofien går emellertid just ut på att inbalsamera och från förruttnelse freda de utvecklingens grenar, som voro till endast så länge de hade lif. I det den söker fasthålla och föreviga de vexlande historiska tendenserna, gifver den oss en handfull af torra och i deras saftlöshet oföränderliga qvistar, i stället för en bukett af friska rosor, som dofta till dess de dö. Men verkligheten är icke ett käril, som man kan gripa vid öronen för att med ett enda tag tillegna sig hela dess rinnande innehåll; den är en forsande ström, som vi måste söka att följa med, ty den stannar icke för vår skull. —

Sant är väl att detta ursprungligen yttrades om den Hegelska filosofien, som ju i fråga om den rent abstrakta metoden är raka motsatsen till den Boströmska, men det gälde icke blotta abstraktionerna, utan deras tillämpning på det verkliga lifvet, i främsta rummet statslifvet. Med denna tillämpning har det också sedermera återgifvits af en annan norsk vetenskapsman och politiker af obefläckadt konservativt sinnelag (Ebbe Herzberg: Pro-

fessor Schweigaard i hans offentlige virksomhed 1832—1870) och i detta sammanhang har det sin tillämpning icke minst på det tomma spekulerande, som hos oss så obesväradt sattes i stället för de erfarenheter historien lär oss och de sanningar bestående förhållanden redan med det beståendes rätt vindicera.

Om detta statsfilosofiska system sjelft är icke mycket att säga. Hvad hela Boströmska filosofien beträffar, så rinner oss i hågen ett uttryck som vi tillfälligtvis fått se i ett bref till en numera afliden svensk författare. Uttrycket, som fäldes för omkring 20 år sedan af en man, hvilken f. n. står i främsta ledet bland den svenska vetenskapens och den svenska literaturens målsmän, var pregnant nog: han kallade nämligen Boströmska filosofien »*denna otäcka vampyr, som sugit elden och kärleken för frihet och ren mensklighet ur åtskilliga unga generationers hjertan*», och han förklarade sig skola vid tillfälle slå ihjel vampyren, hvilket dock beklagligtvis ännu ej skett. Med läran i sin helhet hafva vi emellertid nu icke egentligen att göra, men hvad Boströms s. k. filosofiska statslära angår, så är den vida mindre sjelfständig och vida mera förvirrad, än hvad man i allmänhet kan föreställa sig. Så t. ex. fins der satser, som utan den ringaste förändring äro direkt lånade ur den längst gående engelska parlamentarismens praxis. Så är t. ex. förhållandet med framställningen af den konstitutionela oppositionen, som helt visst under andra förutsättningar än de här nyttjade, skulle vara att betrakta såsom det mest exakta i hela systemet. Det samma gäller också i vissa delar hvad som der säges om de ansvarige rådgifvarnes ställning. Men i dessa och liknande fall lider systemet genomgående af en oredig förvexling af orsak och verkan.

Men om det Boströmska statsfilosofiska systemet som sådant äfven ur synpunkten af den rena teorien icke har något värde, kan det deremot alltid hafva sitt intresse att tänka på de omständigheter, under hvilka det tillkommit. Man behöfver icke gå långt för att snart kunna börja misstänka, att det åtminstone icke uteslutande hade att tacka för sin uppkomst den filosofiska »uppenbarelsen», utan att det lika visst som allt annat menniskoverk uppstått från helt naturliga orsaker. Det gälde vid en viss period af vår samhällsutveckling under detta århundradet att finna ett surrogat för den gamla legitimiteten, som så objelpligen fått dödsstöten i 1809 års revolution och de derpå inträffade båda tronföljarevalen. När ett sådant surrogat icke fans att tillgå i verkligheten, konstruerade man ihop det ur fantasien.

Men icke ens för detta ändamåls vinnande hade man väl

ändå behöft gå så långt, som man gjorde, om det icke varit, att man i sista hand mera haft sina ögon fästa på auktoritetstrons befästande och den blinda undergifvenheten i lifvets alla förhållanden för auktoriteten än på auktoriteten sjelf. Man behöfver icke vara okonungsk för att icke tänka och resonera som de rätttrogne ur den Boströmska skolan. Ett bevis derpå hade man ju t. ex. redan före denna skolas uppkomst i en sådan djuptänkt och ärlig ande som Erik Gustaf Geijer.

Geijers »affall» missförstås helt visst mycket grundligt, om det uppfattas såsom ett aflägsnande i någon den ringaste mån från de konungska tänkesätt han förut hyst. Brytningen hos Geijer syftade utan tvifvel alldeles åt samma mål, som man några år senare ville nå med en stor statsrättslig dogmatik, endast det att rörelsen hos Geijer var något ärligare i sina uttrycksformer. När Geijer en gång (i brefvet till landshöfding Järta den 24 februari 1838) talar om sitt »affall» såsom ett affall från den historiska skolan och till erkännandet af den princip för handlandet, som måste vara hvarje tidehvarfs egen insats, så är det icke svårt att finna hvad detta egentligen innebär. Den der epokgörande principen var ett revolutionens barn. I Sverige hette den Karl XIV Johan. Till dennes personlighet drogs Geijer hela sitt lif igenom af en beundran, som tyckes ha gränsat till hänförelse, och en kärlek, hvars uppriktighet icke kan vara tvifvel underkastad. Att detta äfven uppfattades af den det gälde, bevisas bäst af det i grunden orubbade förhållandet mellan konungen och hans gamla beundrare, äfven efter »affallet», ett förhållande, som ju bäst kännetecknas deraf, att Geijer ett par år senare blef tillbjuden en plats i konseljen, hvilket han dock som bekant afböjde. Och om beundrarens och det beundrade föremålets vägar icke från den dagen kommo att löpa mera jemnsides än hvad de gjorde, så har nog detta också sin nära liggande förklaringsgrund. När Geijer, för att möta Karl Johan, gick, som han sjelf något oegentligt uttryckte det, från den historiska traditionen och rakt mot det revolutionära fenomenet, sträfvade konungen samtidigt att i rakt motsatt riktning kunna slå sig fram från revolutionens till legitimitetens ståndpunkt.

Denna antydan, som närmast kan tyckas hafva ett psykologiskt intresse med afseende på Geijer personligen, har dock äfven ett annat och längre gående intresse med afseende på hela den tid, som kom efter honom. Det visar nämligen att icke ens för uppnåendet af det mål, hvartill de nya statsfilosofiska spekulationerna väl ytterst syftade, läggandet af en ny grundval för

den nya monarkiska principen, hade behöfts allt detta vidtsväfvande fantasteri och allt detta oförsynta förnekande af tydliga fakta.

Men för den nya skolan och ännu mera för dem, som gingo att ute i samhällslifvet praktisera hennes läror, var det icke så mycket den monarkiska personen det gälde, som icke fast mera regerandet genom regeringsmaskineriets alla grader. Till dettas förhärligande lärdes och praktiserades dogmen om det öfvernaturliga i styrelsemakten.

I ett land, der den högre bildningen snart sagdt i alla dess grenar och genom alla dess grader är liktydig med embetsmannabildning, förvärfvad i det enda syftet att efter vissa bestämda befordringslagar leda till en bergning för lifvet på det allmännas bekostnad, måste nödvändigtvis ett stort byråkratiskt intresse uppstå, starkare i förhållande till den högre bildningsgraden och brukande sin styrka i den riktning, som anvisas af sjelfbevarelseinstinkten och den allt för vanliga driften att söka göra sig gällande öfver andra, så långt detta kan ske. Hos oss stärktes detta intresse å ena sidan genom den större täflan för att blifva upptagen i dess gemenskap, som uppstod, då förändrade ekonomiska och sociala förhållanden drefvo ett allt större antal ämnesvenner att göra denna gemenskap till målet för alla sina sträfvanden, och å andra sidan genom förbindelsen med den konungamakt, som sökte och fann sitt närmaste stöd hos detta efter hand allt mäktigare blifna tjenstemannaintresse. Det är endast som en utgrening af detta man i detta sammanhang behöfver nämna det köpmannaintresse, hvilket också vunnit en starkare rekrytering af sådana, som skydde det mera ansträngande näringslifvet, och hvilket följde, som det på det hela taget ännu följer, det byråkratiska intresset såsom en ledare, naturligen sjelfskrifven genom en högre bildning och en närmare kännedom om statsrutinen.

Det var kombinationen af dessa intressen, som för tjugo år sedan genomdref den stora ombildningen af vårt representationsskick. Frågan härom hade så länge stått på dagordningen, den hade så länge motarbetats af den blinda halsstarrigheten, att följden måste blifva hvad den nödvändigtvis alltid blir under dylika förhållanden, en i sista stunden brådstörtadt genomförd reform. I stället för att granska de olika meningarna och söka sammanjemka dem, hade man förspilt nära sextio år med ett hufvudlöst motstånd. Kom så den tid, då allt vidare motstånd var omöjligt. De, som då hade öfvertaget och hade lyckats att sätta sinnena i rörelse utöfver hela landet, voro naturligt nog icke

benägna att medgifva ytterligare uppskof. Reformförslaget skulle tagas sådant det var, och ingen ändring eller rättelse var längre möjlig.

Den grundlag, som på det sättet tillkom, bär ännu i dag märke både af de intressen, som bragte den till stånd, och af den brådska hvarmed detta skedde. Man hade ingen annan princip att tillgå än de samfälda valens, men som de om reformen mest angelägna intressena ingalunda utgjorde majoritet bland folket, måste ett sätt utfinnas, hvarigenom en »jemnvigt» åstadkoms. Man stod i begrepp att öfvergifva ståndsvalen och hade redan för länge sedan funnit alla slags klassval omöjliga, som man sade, men detta hindrade dock icke, att man delade folket i två klasser, och för den vida talrikaste af dessa gjorde det till ett fel, att den bodde på landsbygden och idkade landets modernäring, och detta fel bestraffades med en inskränkning i representationsrätten intill eventuelt en fjerdedel af hvad den blef för städerna, der reformens egentliga tillskyndare skulle så långt ske kunde tillgodoses. Med en öppenhet, som verkligen förtjenar erkännande, förklarade man detta vara »af praktisk omtanke påkalladt». Samma praktiska omtanke påkallade förmodligen också, att stora massor af förut valberättigade medborgare, hvilkas antal i vissa län kunde räknas i tusental, för framtiden förverkade denna rätt endast genom att gifva sitt bifall till den nya ordningens genomförande. I andra land har man likväl vetat att gå till väga på ett annat och med rättvisan något mera öfverensstämmande sätt. I England finnes t. ex. ännu en klass-valmän, som fortfarande utöfva denna rätt endast derför att de innehade den före den stora valreformen 1832, och detta tyckes också vara det enda rätta.

Men skulle man 1865 gått till väga på det sättet hos oss, hade ju med detsamma också reformens närmaste tillskyndare kommit att befinna sig i en ännu ofördelaktigare minoritet. Man gjorde derför hvad man kunde för att i »den praktiska omtankens» intresse gifva den mera burgna stadsbefolkningen lejonparten af bytet. De mindre bemedlade, deras medborgerliga kapacitet måtte för öfrigt hafva varit hur stor som hälst, utestängdes af samma praktiska omtanke på det mycket enkla sättet att penningen, som var den enda användbara värdemätaren på åtskilliga af reformens patroner, fick göra samma tjenst för alla. Detta inskränkte ytterligare valmännens antal. Åtskilliga år senare, sedan det redan flere gånger varit tal om att utsträcka rösträtten nedåt till alla dem, som öfver hufvud erlägga någon bevillning

alls till staten, föreslog och genomdref den nya riksdagsordningens skapare en bestämmelse i vår bevillningsstadga, som högst betydligt inskränkte antalet af dem, hvilka möjligen kunde hoppas att få njuta fördelen af en sådan utsträckning, derest den verkligen en gång komme att inträffa. Det finnes oss veterligen icke i hela frih. De Geers offentliga verksamhet ett enda drag, som skulle kunna för hans samtida rättfärdiga en misstanke om att denna åtgärd, hvilken motiverades såsom en välbehöflig och för visso äfven väl berättigad skattelindring för de mindre bemedlade, skulle stå i något samband med frågan om den utsträckta rösträtten. Men för att efterverlden icke skall döma annorlunda om detta egendomliga sammanträffande, måste det blifva dubbelt maktpåliggande för frih. De Geer, derest han ännu finnes i lifvet och fortfarande deltager i de offentliga förhandlingarna, när en gång frågan om förändrade grunder för den politiska rösträttens utöfvande förekommer till slutligt afgörande, att då lägga hela tyngden af sitt mycket vägande ord för en så genomgående reform i detta afseende, att icke de mindre bemedlade klasserna i våra land få med förlusten af en stor medborgerlig rättighet dyrt betalt den mindre, enbart ekonomiska förmån han en gång beredde dem.

Detta endast i förbigående. Hvad för öfrigt maktfördelningen under den nya representationsordningen vidkommer, är förhållandet dermed en länge sedan känd sak. Kändt är också, att oaktadt alla försigtighetsmått och inskränkningar maktens tyngdpunkt ändock icke kom att ligga hos städernas tjenstemän och köpmän. Deras inflytande har i stället fått visa sig i det motstånd de under nära tjugo år fortfarit att uppställa mot andra stora reformer, hvilkas slutliga oundviklighet bort vara tydlig för hvar och en redan dagen efter det de första röstlängderna för de första valen till den nya andra kammaren blifvit uppgjorda. Gången af denna strid faller icke inom gränserna för denna framställning. Dess förbindelse med vårt här behandlade ämne är tillräckligt utredd med ett enkelt påpekande af det inflytande denna onödigtvis utdragna strid måhända haft genom att uppskjuta och fördröja den utveckling i andra riktningar, hvilken eljest långt före detta väl bort vara kommen såsom den naturliga följden af den stora omdaningen för tjugo år sedan. För de intressen, hvilka varit som mest verksamma för att uppkalla och under nära två årtionden fortsätta detta, som det nu visat sig, i alla fall fåfänga motstånd, lär väl dock ett sådant uppskof äfven i andra riktningar icke synas vara något fel.

En känd riksdagstalare yttrade en gång rörande den märk-

ligaste kombination, som hittills kommit till stånd under vårt nya representationssskick, kompromissen af 1873, att vid dess afslutande mycken god tro och mycken godtrogenhet gjort sig gällande. Det samma skulle med minst lika mycket skäl kunna sägas om tillkomsten af hela detta representationsskick sjelft. Åtminstone måste godtrogenheten varit stor hos de massor, som då sattes i rörelse för att frambringa ett skyndsamt afgörande af en reform, af hvilken de ännu efter tjugo års förlopp för sin del icke erfarit något annat resultat än de höjda bränvinsskatterna. De, som satte rörelsen i gång och äfven lyckades att bestämma reformens karaktär, tyckas deremot hafva haft mera klart för sig hvarthän de syftade. Var det en ny och förändrad maktfördelning? Ja, men en, som så långt ske kunde skulle lägga makten odelad i vissa intressens händer.

Deraf de godtyckliga inskränkningarna i tillämpningen af den mer än godtyckligt valda rösträttsgrunden. Deraf sträfvandet att utesluta så många som möjligt från deltagandet i de »allmänna» valen.

Och samma ständigt framlysande fraktan för att resultatet möjligen ändock icke skulle blifva det man eftersträfvade, dref slutligen äfven till att man för den nya representationen anvisade en ställning, som allt för tydligt bär spår af att vara bestämd af det der egendomliga talet, att en andra statsmakt, en lagstiftande församling är lika så farlig för folket och staten som någonsin för monarken. Derför fick den nya riksdagen icke ens i sina former blifva en fullt fri och sjelfständig församling. Den skulle ställas i ett yttre och formligt beroende af konungamakten, denna de nya intressenas bundsförvandt, af hvars goda vilja de väntade så mycket. För den skull tillkommo sådana bestämmelser, som att kamrarne under utöfvandet af sitt fria medborgerliga uppdrag icke sjelfva skulle få till sina ledare utse de personer, till hvilka de hade det största förtroendet, utan att dessa poster skulle beklädas efter regeringsmaktens förgodtfinnande. För den skull fick riksdagen icke sjelf bestämma om sin sammansättning, utan granskningen af det medborgerliga mandatet och afgörandet om dess giltighet eller icke-giltighet förbehölls i första handen åt en konungens ställföreträdare. Och lika som sjelfva grunden för den nya riksdagens bildande tydligt visade hän mot penninge-intressets allmakt, så visade den ordning, som fastställdes för de kommande arbetena, ett lika mäktigt inflytande från det andra hållet, från den byråkratiska sidan. Skrifvarecentralen skall aldrig behöfva befara att råka i glömska hos oss, så länge

våra riksdagsförhandlingar väsentligen fortgå genom ett oändligt mångskrifveri, uppmuntradt af ett sönderplockande af ärendena, som faktiskt högst betydligt kringskär afgöranderätten, på det håll, der denna borde finnas hel och oförkränkt, i kamrarnes plena nämligen.

Alla nödiga försigtighetsmått tycktes sålunda vara vidtagna för att den nya riksdagsordningen skulle kunna tjena som ett lämpligt verktyg i händerna på de klasser, hvilka med den fingo stadfästelse på sin nya maktställning. När den hade gjort den tjensten, skulle den anses hafva gjort nog. Att sedan komma och tala om en konstitutionel utveckling på grundvalen af den nya ordningen, var ej tillåtet. Skulle sådant komma i fråga, hade man ju medlet nära till hands. Man talade då om faror för konungamakten, som man alltid gerna förblandar med sin egen makt, och sedan får ingenting vidare hända utöfver hvad som hände för tjugo år sedan.

På tjugo år har i Sverige icke mer än en enda konstitutionel reform af någon som helst principiel betydelse genomförts. Det var statsministersembetets inrättande i dess nu varande form. Men om vi rörande denna reform tillåta oss den anmärkningen, att dess resultat hittills visat sig lika tvifvelaktiga, som det uppriktiga reformnitet hos förslagets upphofsman i mångas ögon syntes misstänkt, så vilja vi dermed icke hafva kastat någon som helst skugga på hr A. O. Wallenbergs möjliga statsmannaförtjenster, utan endast helt enkelt hafva konstaterat ett redan af de senare årens händelser bevisadt faktum. Den förändring, som af vissa godtrogne ifrare helsades som ett stort steg framåt i vår konstitutionela utveckling, betraktades af andra med icke mindre oförställd glädje som ett lika stort steg baklänges. Och det var de senare som fingo rätt. Från den konservativa sidan talade man tillitsfullt och förklarade, att hädanefter kunde det väl icke längre blifva tal om att anse konungens rådgifvare som politiska funktionärer. Statsministern var nu den ende, som skulle så anses. De öfriga statsråden voro endast expeditions-ministrar, departements-chefer, d. v. s. ett slags bättre byråchefer eller kanslisekreterare. Det hördes ju både oförsynt och emöjligt, men 1883 års ministerskifte visade, att det icke varit så illa uträknadt. Från den stunden hade man kommit ifrån nödvändigheten att erkänna statsrådets ledamöter i en annan ställning än andra embets- och tjenstemän. Den verkställande makten fick intaga en från den lagstiftande ännu mera afskild ställning. Förbindelsen mellan dem båda gjordes ännu lösligare. Och detta kallades för en utveckling af 1865 års representationsreform.

II.

Regeringen och riksdagen.

Förhållandet mellan de båda statsmakterna, om detta hädiska uttryck må vara oss tillåtet, var aldrig på något synnerligen klart och tydligt sätt utstakadt i våra grundlagar. Att begära det den skrifna lagen en gång för alla skulle ända in i enskildheterna uppdraga detta förhållande, vore helt visst icke välbetänkt, alldenstund dermed möjligheten till en gradvis och efter tidsförhållandena lämpad utveckling skulle omöjliggöras. Men en säker vägvisare för denna utveckling bör man dock alltid kunna begära att finna nedlagd i författningen. Eljest födas lätt både å ena och andra sidan otillbörliga anspråk, och en begreppsförvirring uppstår, som icke kan annat än hindra och fördröja utvecklingsarbetet.

Det är icke blott i barnkammaren man fantiserar i hop spöken för att sedan få rysa åt dem. Ibland händer det samma äfven med mognade män, samlade i det ansvarsfulla uppdraget att rådgöra och besluta om de vigtigaste allmänna angelägenheter. De meningsbrytningar, som föregingo antagandet af vår nu gällande riksdagsordning, voro heller icke fria från detta slags andebesvärjelser. Spökena hette den gången parlamentarism och undergräfd konungamakt. Namn kunna ibland göra mycket till att blanda bort en eljest tydlig sak, och framför allt hafva utländska namn en märkvärdig förmåga i detta afseende. Hade man emellertid i stället för att både då och sedan tala så mycket om den der besynnerliga parlamentarismen, som man så litet känner till, talat om en tidsenlig utveckling af den sjelfstyrelse vårt folk ju sedan urminnes tider berömt sig af att ega, så skulle möjligen förskräckelsen kunnat blifva något mindre. Och ännu säkrare skulle detta blifvit fallet, derest man, i stället för att tala om den nya ordningen såsom bestämd att undergräfva konungamakten, talat om den såsom bestämd att stärka regeringsmakten, att befästa den verkställande maktens befogenhet så, som den i vår tid kan befästas endast genom ett förtroendefullt samarbete med representationen.

Då detta emellertid skulle hafva kommit i strid mot de vedertagna dogmerna om den verkställande maktens öfvernaturliga

ursprung, undvek man försigtigt att så uttrycka sig. I stället hafva sträfvandena allt sedan gått ut på ett ensidigt ökande af denna sist nämnda makts befogenhet, utan att man visat sig lika angelägen om att förse sig med motsvarande garantier för att makten icke skulle komma att missbrukas. Det kungliga prerogativet blef ett slagord, desto lättare att bruka, som dess betydelse aldrig varit klart bestämd. Och det har som bekant också blifvit brukadt både på det ena och det andra sättet.

Grefve Arvid Posse, som var den förste att med öppen statsmannablick öfverskåda en sida af sakernas nya läge efter representationsreformen, var egendomligt nog också den förste att med betydligt mindre klarsynthet upptaga frågan om den form det kungliga prerogativet för framtiden skulle komma att få. Den första kammar-riksdagens förhandlingar hafva knapt kommit väl i gång, innan han manar på regeringen att icke lemna obegagnadt det initiativ, hon måste hålla oförkränkt i sin hand, »så vida det konstitutionela samhällsskicket skall till landets lycka och gagn utvecklas». Egendomligt nog tyckes ingen förskräckt stämma hafva afbrutit den ädle grefven med att ängsligt ropa: parlamentarismen är lös! Ty i sjelfva verket var ju just detta ingenting annat än ett öppet proklamerande af parlamentarismens grundprincip. Samma tal har också sedermera utan påminnelser fått föras från andra håll, och man har låtit sig det väl bekomma. Men saken är, att detta tal endast rör den ena sidan af parlamentarismens väsen, så att säga den belöning, hvilken i och med det parlamentariska styrelsesättet tillfaller den regering, som till sitt ursprung och sina sträfvanden står i en organisk förbindelse med representationen.

Man lemnar icke den parlamentariska ministèrens prerogativ åt en regering, som icke erkänner sig bunden af några den parlamentariska ministèrens förpligtelser. Deremot ligger det i sakens natur och motsvarar säkrast det allmänna bästa, att man gör så, der representationens flertal känner sin ministèr och representationen i sin helhet icke behöfver frukta att se sin kontrollerande myndighet öfver honom satt å sido. John Stuart Mill uttryckte en gång detta i följande oförstälda ordalag. — Det är intet göra för en talrik representativ församling att affatta lagar: Lagar kunna aldrig blifva väl gjorda utom af några få personer — ofta bäst af endast en. En representativ församlings uppgift är icke att göra lagarne, utan att se till att de rätta personerna komma att göra dem, samt att sjelf verka såsom det organ, genom hvilket nationen lemnar eller vägrar sin stadfästelse

å dem. — Detta skref den bekante tänkaren till och med i en ljungande försvarsskrift för februari-revolutionens män, och många år senare utvecklade han samma tanke omständligt i sitt stora arbete om det representativa styrelsesättet.

Yttrandet innehåller också en obestridlig sanning, som eger sin tillämpning på den konstitutionela monarkien lika väl som på republiken, öfver allt med ett ord, der ministeransvarigheten är erkänd och gäller, mera än till namnet. Men då blir det också representationens första både rättighet och skyldighet att tillse, det denna del af lagstiftningsmakten kommer i händerna på dem, som representationen sjelf genom ett öppet uttalande förklarat sig anse som de rätte männen, samt att de också äro förklarade förlustige detta uppdrag, så snart representationen återtager sitt oberoende. Vid sådant förhållande vinner den första statsmakten den dubbla fördelen, att icke blott vara i obestridd utöfning af hela den verkställande makten, utan att samtidigt också hafva kontrollen öfver snart sagdt hela den lagstiftande. Det är emellertid detta man på vissa håll hos oss kallar »konungamaktens försvagande», »konungamaktens kapitulation» o. s. v. Man tillåter sig också kalla det »inkonstitutionelt», och detta ord så väl som dess positiva motsats, hvilka båda borde få vara höjda öfver alla partislitningar, har man nu till och med försökt göra till partinamn, med tillsats af något oförklarligt man vet icke hvad i betydelsen. Det talas om det konstitutionela konungadömet, som om detta icke skulle finnas annorstädes än der konungen handlar i öppen strid mot folkrepresentationens önskningar och beslut, och som om det icke snarare rätteligen finnes öfver allt der skrifven grundlag eller vedertagen konstitutionel häfd utstakar gränserna för hvardera statsmaktens befogenhet.

Men detta innebär också något annat. Den första grundsatsen i hvarje konstitutionelt styrelsesätt utgöres af ministeransvarigheten, och efter graden af den utveckling denna fått lämpar sig också utsträckningen af det förtroende, med hvilket representationen låter sig ledas af sin regering. Längst går helt naturligt detta förtroende der, hvarest som en regel gäller att kronans rådgifvare alltid hemtas ur representationens egen midt och bland de män, för hvilka denna har det högsta förtroendet. Detta är nu en regel, som man icke anser sig behöfva följa hos oss. Grundlagarne hafva i alla händelser tillförsäkrat konungens rådgifvare rätt att deltaga i riksdagens förhandlingar. Men detta system kan också hafva sina svaga sidor. När en minister skall okänd göra sitt första inträde i kammaren genom den lilla dörren bakom

hr talmannens stol, händer det ofta att han nödgas böja hufvudet allt för djupt, så vida han vill undgå att stöta pannan. Det låter sig nog lätteligen arrangera att efteråt få en sådan minister invald i Första kammaren för något landsting, hvars ledamöter kanske aldrig hört hans namn nämnas förr ens, men det är i alla fall icke efter stadsrådsutnämningen den parlamentariska delen af den så högt upphöjdes bana borde börja; den borde i stället föregå utnämningen.

Der förbindelsen mellan representationen och regeringens medlemmar uppbäres af det på tillräcklig personlig bekanskap grundade förtroendet, der kan man också vara viss på att »initiativet» snart nog öfvergår i den första statsmaktens händer. Hos oss har man från början blifvit van vid en hels annan ordning. Vill man ha ett slående bevis derpå, kan man finna det i det tillfälle, då den mest utpräglade partiledare, den nya svenska riksdagen hittils haft, gick att bilda en ministèr utan att en enda bland de män af majoriteten, som under åratal kämpat vid hans sida i första ledet fick en plats med deri. Det var grefve Posses stora politiska fel, i hvilket nog också låg grunden till hans misslyckande. Hade han med sig förenat åtminstone ett par bland landtmannapartiets ledare, skulle först och främst hans stora förslag helt säkert kommit att se något annorlunda ut, vidare skulle de lika säkert haft att påräkna ett vida hjertligare mottagande från majoritetens sida, och slutligen skulle han då äfven, stark i känslan af detta förenade understöd, kunnat i fall af behof upplösa endera kammaren, en fullkomligt grundlagaenlig åtgärd, ett kungligt prerogativ, som väl kunnat brukas, innan det obrukadt kanske börjar att anses olagligt och liktydigt med statskupp.

Följden var också, att icke blott grefve Posse stupade med sina förslag, utan att icke ens den stora energi och praktiska handlingskraft han under sin förvaltningstid lade i dagen på många särskilda områden, i någon märkbar mån bragte initiativet öfver i regeringens händer. De enskilde riksdagsmännen gingo på lika oförtrutet då som både förr och efteråt med att motionera i alla upptänkliga frågor både stora och små. Och detta enskilda motionerande, som i de flesta fall leder till så rysligt liten nytta, det är dock en indirekt gradmätare på regeringens verkliga maktställning i förhållande till riksdagen. För dem, som så mycket intressera sig för studier i konungamaktens kapitulationshistoria kunde det just vara nyttigt att genomgå några årgångar riksdagshandlingar från sådana land som t. ex. England, Frank-

rike eller Italien, der antingen konungamakten alls icke fins till längre, eller der den också fins men redan har »kapitulerat». Der skulle de få se hvilket förevinnande litet utrymme de enskilda representanternas förslag och behandlingen af dem upptaga i jemförelse med den tid och det utrymme, som egnas nästan odelade åt de från regeringen utgångna förslagen.

Vid sådant förhållande skulle man helt säkert också se sig i stånd att till full belåtenhet för båda parterna uppehålla förbindelsen mellan regering och riksdag uteslutande enligt de grundlagsenliga formerna och utan att behöfva taga sin tillflykt till andra och mindre formenliga åtgärder. Excellensen Themptander bör t. ex. hafva känt olägenheten häraf, då han åtog sig ansvaret för den famösa konferensen å Stockholms slott den 25 sistlidne april, en kraftåtgärd, om hvars förenlighet med riksdagens fria öfverläggningsrätt, sådan grundlagen sökt trygga denna t. ex. genom Regeringsformens 55 och Riksdagsordningens 53 paragraf, ett blifvande konstitutionsutskott möjligen skulle kunna hysa sina egna tankar, förutsatt att något skrifvet aktstycke fannes att bringa denna sak under sådan myndighets pröfning.

Denna ordning har också en annan fördel för den första statsmakten. Det är i fråga om sättet för anslagens beviljande och finansförvaltningens handhafvande. Der en ur representationens egna led framgången minister eger representationens förtroende, visar detta sig framför allt genom det sätt hvarpå statsregleringen afgöres. Representationen vet och litar på att regeringen icke fordrar mera än hvad som behöfs, och hon vet framför allt, att denna regering har bättre tillfälle att döma om behofven än hvad någon eller några enskilde representanter kunna göra, och i följd deraf beviljar hon också hvad som blifvit begärdt. Hvar och en känner huru man i det fallet går till väga hos oss. De föredragande departementscheferna hafva sin mening om saken, och riksdagens majoritet har vanligen sin. Detta känna vederbörande statsråd nu af gammalt till, och derför skulle det icke alls vara underligt om de till slut togo till regel att begära med prutmån. I de flesta eller åtminstone många fall är det nog heller icke sakkunskapen, som afgör huru långt nedprutningen skall sträckas, utan man prutar i runda tal, derför att man icke blifvit van att betrakta detta såsom en fråga om misstroende eller förtroende, och ingen för öfrigt heller har några särskilda anspråk att framställa på ens förtroende. Ibland, fast det är dock endast ytterst sällan, händer det också att det prutas så långt, att hvad som beviljas icke kan blifva till nytta det

året åtminstone (från femte hufvudtiteln t. ex. skulle neg åtskilliga sådana fall kunna anföras) eller också, och det är det vanliga, reder sig departementschefen mycket väl med hvad han fått, oaktadt han under debatten i kamrarne bedyrat omöjligheten deraf. Sådant lefver qvar i minnet, och verkar icke större förtroende till regeringens beräkningar framdeles.

Sådant får emellertid aldrig hända under det parlamentariska styrelsesättet. Der är statsregleringen heller icke ett köpslagande med bud och underbud. Diskussionen rör sig uteslutande om det sätt, hvarpå hvarje särskild förvaltningsgren blifvit skött, och anslagen beviljas eller nekas, i senare fallet icke derför att man anser dem vara så eller så många riksdaler för högt tilltagna, utan derför att man anser den eller den ministern icke längre vara värd förtroendet att handhafva dem. I ett sådant finanssystem kan man reda sig utan både reservationsanslag och »förslagsanslag högst», ty man vet, att hvad som blir öfver också kommer att ordentligen redovisas och icke blir användt för andra ändamål.

Ett så liberalt handhafvande af bevillningen förutsätter emellertid med nödvändighet vissa garantier för att den makt, representationen dermed lemnar i den verkställande myndighetens händer, icke skall komma att missbrukas. I första rummet förutsätter det att riksdagen skall hafva full frihet att *kontrollera* finansförvaltningen, icke blott i fråga om utgifterna utan äfven med afseende på inkomsterna. Nå väl, menar man kanske, »svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta» är ju fortfarande genom Regeringsformens § 57 »riksdagen allena» förbehållen. Men är det till ett stadgande af denna princip vår nyaste statsutveckling syftat. Visserligen icke. Man gör tvärt om på statsverkets s. k. ordinarie inkomster gällande anspråk, om hvilka man för länge sedan upphört att tala ens i gamla feodalländer, der hela landet en gång betraktades såsom en kronans innehafvare med eröfringens rätt tillfallen personlig egendom. Och frånd rager man sedan de indirekta bevillningarna, hvilka, en gång fastställda, skulle fortfara att utgå, äfven om riksdagen af en eller annan anledning icke uppkallades att godkänna en ny statsreglering: hvad återstår då af denna sjelfbeskattningsrätt, representationens dyrbaraste och mest verksamma prerogativ? Jo, bestämmandet öfver den hvarje år voterade allmänna bevillningen. Men hvilken säkerhet mot maktens öfvergrepp — och statsförfattningen har ju äfven till uppgift att förekomma både frestelsen till och möjligheten af sådana öfvergrepp — hvilken säkerhet i detta afseende

bestämmanderätten öfver den allmänna bevillningen kan lemna, finner man snart nog redan af en sådan omständighet som den, att allmänna bevillningens belopp i vår statsförvaltning utgör endast en tjugondedel af statsverkets samtliga inkomster, och att dess årliga belopp motsvarar endast ungefär en fjerdedel af en statsverkets reservfond, hvilken riksdagen en gång för alla stält till regeringens omedelbara och uteslutande förfogande.

Men, det är sant: allmänna bevillningen måste alltid fortfara att utgå, och således måste riksdagen alltid hafva qvar denna del af sin befogenhet. Ja, mycket riktigt, ty på dessa svaga lerfötter af en hvarje år voterad bevillningsstadga hvilar sedan tjugo år tillbaka en sådan dubbelkoloss som en betydande del af hela svenska folkets representationsrätt plus hela det kommunala finansväsenet. Förutsatt att svenska statsverket något år icke skulle behöfva dessa fyra eller fem millioner, som allmänna bevillningen lemnar, det funnes då endast en utväg. Furst Bismarck omskref en gång på sextiotalet ett beryktadt cyniskt uttryck med att säga, att om Italien icke funnits, skulle man sett sig nödgad att uppfinna det. På samma sätt finge då den svenske finansministern säga: finnas icke behofven för en allmän bevillning, måste man finna upp dem.

Man har redan gjort mer än det. Allmänna bevillningen, relativt obetydlig till sitt belopp, spelar såsom en första beräkningsgrund i vårt statslif en så betydande rol att man redan långt före detta funnit det lämpligt att oåterkalleligen läsa fast den vid ett en gång för alla fixeradt belopp, den ominösa »bevillningskronan». Låtom oss, för att undanrödja alla missförstånd, så godt genast säga, att vi anse den allmänna bevillningen vara en den rättvisaste skatteform det gerna är möjligt att tänka sig. Men det är hvarken rättvist eller ens klokt att fixera den vid ett visst belopp som man gör hos oss. Allmänna bevillningen är till sin natur så väl som i våra svenska grundlagars oförtydliga stadganden en suplementärskatt, att utgå vid fall af behof och afsedd att till sin storlek vexla med behofven. Börjar man deremot att en gång för alla bestämma den till ett visst oföränderligt belopp, kan det ju också inträffa, att man får se den efter hand antaga karaktären af en sådan statsverkets »ordinarie inkomst», hvarföfver regeringen som bekant delar riksdagens bestämmanderätt. *

* Vill man hafva ett rätt tydligt bevis på till hvilka absurditeter denna missuppfattning, afsigtlig eller omedveten, af allmänna bevillningen kan föra, finner man detta i ett arrangement, som vidtogs under den tid hr H. Forssell var chef för finansdepartementet och hvartill idén väl derför

Dermed vore det då också slut med ända till skenet af en riksdagens kontrollerande myndighet öfver den verkställande maktens ansvarige utöfvare.

III.

Efter tjugo år.

Att representationsreformens följder med afseende på vår statsrättsliga utveckling hittils icke blifvit annorlunda än de nu visa sig; att förhållandet mellan de båda statsmakterna ännu i dag är så litet ordnadt, och att till och med bevillningsrätten, detta första grundvilkor för ett representativt styrelsesätt, snarare tyckes på väg att försvagas än att stärkas i riksdagens händer, allt detta är fakta, som icke kunna förnekas. Hade den nya riksdagsordningen fått verka, som man väl på många håll trodde den skola komma att göra, som ett formgifvande uppslag till en fortsatt konstitutionel utveckling, då skulle helt säkert vid det här laget mycket sett annorlunda ut både inom vår riksdag och derutanför. Den nya grundlagen skulle då icke varit sitt eget mål, utan ett ändamål för andra och högre uppgifters lösning.

Men detta tyckes just vara hvad man från andra håll ville undvika. Så långt tidsutdrägt och ett ofruktbart motstånd är i fråga, har ju denna taktik också hittils krönts af snart sagdt all möjlig framgång. Sedan man nu sett huru fåfängt ett liknande motstånd sist och slutligen visade sig vara, der det riktades mot ett likformigt beskattningssystem, kan man väl emellertid äfven hoppas, att det skall visa sig lika maktlöst äfven på andra håll.

I båda fallen har nämligen motståndet utgått från samma

---

också får antagas hafva uppstått hos denne utmärkte statsekonom, som äfven i andra afseenden hann med att i vår statshushållnings historia efterlemna varaktiga minnen af sitt skarpsinne och sin räknekunnighet. När behofvet nödgade vederbörande att söka draga större inkomster från den allmänna bevillningen, ett behof, som för öfrigt kan och bör uppstå när som helst, fann hr Forssell på den ganska lyckliga idén att införa något som han kallade en tilläggsbevillning. Ett tillägg på en tilläggsskatt! Och hvarför inte sedan ett tillägg på tillägget? Men om man i stället för att begå denna oformlighet, med något större både politisk och ekonomisk ärlighet hade höjt allmänna bevillningen för den tid behofvet räckte till 1 kr. 50 öre, så kunde detta ju kommit folk att tänka på att »bevillningskronan» icke i sig sjelf är den orörliga storhet man velat göra henne till, utan att större behof när som helst kunna komma att göra anspråk på större tillskott från detta håll. Och det var väl den föreställningen man ville undvika att framkalla. Det går lättare att draga inkomster från de indirekta skatterna.

håll. De intressen, som genomdrefve representationsreformen och äfven lyckades att sätta sin omisskänliga stämpel på den nya grundlagen, voro sedan icke längre hågade att höra talas om hvarken ekonomiska eller konstitutionela reformer. Och lika som de förmådde att göra sin vilja gällande, när det var fråga om en rörelse framåt och för reformen, hafva de äfven länge nog lyckats att göra den gällande, när uppgiften varit att hålla tillbaka.

Det är heller icke underligt att så kunnat ske. Vi hafva sett hvilket inflytande dessa intressen hade före reformens genomförande. Detta måste ytterligare ökas, sedan inga bindande skrankor längre funnos qvar i författningen mot detta inflytandes fulla och fria utöfvande. På grund af hvad här förut framhållits om bildnings- och förmögenhetsförhållandena i vårt land tycktes det också falla sig så naturligt att en klass, hvilken som våra tjenstemän så väsentligen representerar bildningen, också tog en ledande plats inom den nya representationen. I andra land anser man detta emellertid icke alldeles så naturligt. Med undantag af Norge är Sverige det enda land, der tjenstemännens representationsrätt i riksdagen är i principen erkänd utan någon som helst inskränkning. Redan i Danmark måste en riksdagsman, som mottager en tjenst under kronan, underkasta sig omval. I Frankrike måste en tjensteman lemna sin anställning inom åtta dagar efter det han låtit välja sig till deputerad, och om en deputerad mottager ett embete, måste han underkasta sig omval. Samma är förhållandet i Belgien, der en deputerad icke får mottaga något embete, förr än minst ett år efter det att hans mandat i kammaren upphört att hafva gällande kraft. I Nederländerna medför mottagandet af eller befordran i statstjenst skyldighet att vädja till valmännen för omval. Samma grundsats gäller äfven vid valen till tyska riksdagen, lika som till deputeradekammaren icke blott i Sachsen utan äfven i sjelfva Preussen. I andra land, såsom t. ex. i Baden och Würtenberg, äro offentliga funktionärer icke valbara inom de valkretsar, der de hafva sin verksamhet. Huru förhållandet i detta afseende ställer sig i England, der denna grundsats i den nyare konstitutionela rätten först uppkom, torde vara för väl bekant att här behöfva återupprepas. *

* Dessa uppgifter torde hafva sin tillämpning på förhållandena sådana de i de olika landen äro ännu i dag. Uppgifterna äro nämligen hämtade ur de nyaste arbeten, som finnas att tillgå på detta område, Demombynes »Constitutions Européennes» och Darestes »Constitutions Modernes». A propos det senare arbetet är det just icke synnerligen smickrande för vederbörande, när förf. i sitt företal klagar öfver att de i våra svenska embetsverk utförda officiela öfversättningarna af lagar och

Orsaken till denna inskränkning i de af kronan aflönade tjenstemännens medborgerliga rättigheter kan icke vara mer än en och har äfven många gånger blifvit offentligen uttalad: Man har fruktat och under vissa förhållanden helt säkert icke utan skäl, att de, som för sitt uppehälle voro beroende af den första statsmakten, icke skulle med tillräcklig frihet kunna deltaga i kontrollen öfver denna makts åtgöranden. Man har fruktat att de skulle komma att verka såsom kronans utskickade i den folkvalda representationen, och i andra fall att kronan genom beståendet af indrägtiga tjenster skulle kunna inverka på en eller annan representant. Vid två särskilda tillfällen, när denna fråga under det senaste århundradet varit före i det engelska parlamentet, har också de aflönade tjenstemännens ökade antal i underhuset betraktats såsom liktydigt med ett ökande af kronans otillbörliga inflytande. Så behandlades förhållandet i den ryktbara resolutionen om att kronans inflytande i parlamentet har ökats, håller allt fortfarande på att ökas och bör inskränkas, hvilken från slutet af förra århundradet bildar epok i den engelska statsrättens utveckling, och samma syfte med ungefär samma form hade den resolution Brougham fyrtiotvå år sednare föreslog i samma församling.

Det var heller icke någon kompliment den konservativa oppositionens en gång så högt uppburne ledare på det gamla riddarhuset gaf våra embets- och tjenstemäns sjelfständighet, när han af den omständigheten, att dessa klasser af medborgare enligt hans åsigt i den nya representationen icke skulle få all den del af makten som vederborde, häraf drog den omedelbara slutsatsen att konungamakten heller icke skulle kunna gent imot denna representation intaga den ställning den borde.

Detta var emellertid endast, fast i rakt omvänd ordning, samma betraktelsesätt, som på andra håll ledt till tjenstemännens principiela uteslutande ur riksdagen. Det visar också huru ovilkorligt nära förbunden tanken på statstjenarnes inflytande i folkrepresentationen öfver allt är med tanken på att detta inflytande uteslutande skall komma kronan till godo.

I Sverige fans också en annan anledning att frukta härför, den nämligen att detta nya samhällslager skulle för sitt eget bästa söka ett stöd hos kronan, bjudande tjenster för återtjenster o. s. v.

förordningar, afsedda att upplysa myndigheterna i andra land om våra förhållanden och inrättningar, lemna så mycket öfrigt att önska både i fråga om stil och innehållets trogna återgifvande, att han för sitt arbete måst låta utföra andra och bättre öfversättningar af samma urkunder.

Lika som kronan sjelf både i Sverige och annorstädes i sträfvandet att befästa och utvidga sin makt tid efter annan begagnat sig af förbindelsen med ena det ena än det andra samhällsintresset, så ha äfven intressena i alla tider sökt begagna sig af mer eller mindre öppna allianser med kronan, för att på det sättet intaga platsen öfver andra och i denna tvåkamp mindre förtänksamma intressen. Det är den vanliga gången, att så länge man behöfver hvar andra är man också ifrig att både gifva och taga hjelp. Sedan går förbindelsen lika som all annan jordisk bräcklighet i sönder, och det är då icke alltid undersåtarne som i främsta rummet finna sig hafva anledning att klaga. Mer än ett krönt hufvud har, efter det att sådana allianser spelat ut sin rol och maktens nominele innehafvare öfvergifvits af de fordne vännerna, måst med den olycklige dana-prinsen klaga: jag är infamt illa påpassad.

I Sverige behöfde helt visst icke statstjenarnes deltagande i representationens förhandlingar nödvändigt medföra de vådor, man på andra håll befarar deraf. Men det står i allo fast, att deltagandet med beslutande rätt och myndighet från den sidan icke i regeln bidrager till utvecklingens befordrande. Det är nu en lärdom, som de senast gångna tjugo åren kunnat hinna att gifva oss. De hafva äfven lärt oss att nya rättigheter gerna bruka medföra nya anspråk. Ett franskt ordespråk uttalar detta i en något annan form, som vi dock icke skola upprepa.

Under detta års riksdag ställdes vid ett tillfälle till en af konseljens ledamöter en formlig interpellation om huru vida man icke tänkte vidtaga sådana åtgärder med embetsmannabildningen, som kunna finnas lämpliga för embetsmännens vidsträcktare deltagande i lagstiftningsarbetet. Om detta skall hafva någon mening alls, måste det mena att man vill i någon ännu icke formulerad utsträckning flytta den lagstiftande myndigheten öfver till dessa den verkställande maktens underordnade organ, hvilka hittills i hvarje ordnadt statssystem ansetts såsom sådana vara till uteslutande för att biträda med de redan stiftade lagarnes handhafvande. Man förvånas när man hör ett sådant yrkande framställas af en gammal lagkunnig man, som i alla händelser tillräckligt länge deltagit i riksdagsarbetet, för att kunna ha lärt hvad som är den ena partens befogenhet och hvad som är den andras, och hvilken part som i visst fall icke har någon befogenhet alls.

Eller ett annat exempel. Här har förut talats om hvarifrån ledamöterne af den svenska konseljen i regeln *icke* anses

behöfva rekryteras. Men att andra och helt olika regler i stället följas skulle man nästan vara frestad att tro af något som tilldrog sig icke längre sedan än sistlidet års sommar. När brukseganen Tamm, som vid den tiden redan under sju år deltagit i riksdagsarbetet och bl. a. omtalats såsom en inflytelserik ledamot af statsutskottet, inkallades att fylla en ledig plats i konseljen, betraktades detta den erfarne industriidkarens framdragande på många håll såsom en mycket klok och förståndig åtgärd: Men andra måste hafva tänkt annorlunda, ty kort tid efter utnämningen fick den officiösa Stockholms-korrespondens sig förelagdt att öfver land och rike sprida följande, minst sagdt egendomliga förklaring, hvilken förtjenar att återgifvas ordagrant:

»En afgörande hänsyn för denna utnämning, hette det i den officiösa förklaringen, skall hafva tagits dertill, att då ministèren förut kunde anses i ganska (!) stor utsträckning inrymma de insigter och den erfarenhet, som förvärfvas på den juridiska eller administrativa embetsmannabanan, det vore önskvärdt att inom ministèren bereda plats för en person, hvilken på samma gång han tillhörde representationen (en bisak, nämnd i förbigående!) vore förtrogen med jordbrukets och det större näringslifvets förhållanden.»

Det der låter ju nästan som en ursäkt, helt säkert icke ställd hvarken till de ledande männen inom representationen och icke heller till representanterne för vårt näringslif, utan — till hvilka? Jo, naturligtvis till dem, hvilka hofrättsrådet Forssell vid detta års riksdag äfven ville göra till våra lagstiftare.

Men båda dessa funktioner låta sig svårligen förena, åtminstone icke på det sätt här skulle ske. De, som anse, att regeringen skall ledas af dem, hvilkas första och enda uppgift är att utföra regeringens befallningar, de kunna icke vänta att en sålunda ledd regering äfven skall få del af den andra statsmaktens prerogativ. Så snart två faktorer finnas i statslifvet, måste deras utveckling också gå jemnsides. Vill man en stark regeringsmakt, får man finna sig i att jemnvigten också kräfver en stark folkrepresentation. En sådan är icke, som man ofta söker utmåla det, en naturlig fiende till en stark verkställande myndighet, snarare alldeles tvärt om. Så snart den verkställande makten utan undanflykter inrymmer åt representationen den kontrollerande myndighet, som denna på grund af sakens egen natur eger i hvarje af grundlag begränsad monarki, så länge behöfver heller icke monarkien frukta för att behöfva förlora några af sina rättigheter genom något slags kapitulation. En engelsk historieskrifvare,

som lemnat en både sakkunnig och uttömmande framställning af de förändringar de båda statsmakternas förhållande till hvar andra undergått i England genom det sista århundradets konstitutionela utveckling (Sir Th. Erskine May: *Constitutional History of England 1760—1860)* har träffande uttalat denna sanning på följande sätt: Det var icke genom att undertrycka kronans vare sig prerogativ eller patronage, utan genom utsträcka folkets friheter, som kronans inflytande skulle komma att kontrolleras.

Detta är helt säkert också den rätta vägen för all sant konstitutionel utveckling. Men då fordras också att den ena parten icke försöker att så vidt ske kan inkräkta på den andras befogenhet, der icke detta, såsom t. ex. det redan omtalade initiativet i lagstiftningsfrågor, frivilligt lemnas såsom en gärd af obetingadt förtroende. Det fordras också ett oafåtligt och intimt samarbete mellan statsmakterna, och det fordras att ingen tredje part anser sig berättigad att komma emellan med sjelfgjorda anspråk. Allt detta är hvad vi nu skulle vara på väg till. —

Stockholms teatrar.

1.

Operarevy

af

Volontaire.

Kgl. Stora Teaterns förnämsta repris under senhösten utgjordes af *Richard Wagners* »*Lohengrin*».

Icke kan man beskylla vår hufvudstadspublik för ensidig Wagnerism, men faktum är likafullt att denna opera hör till samma allmänhets mest förklarade gunstlingar. Hvarken »Rienzi» eller »Tannhäuser» — för att icke nämna »flygande Holländaren» — har haft att fröjda sig åt en sådan popularitet som »Lohengrin».

Gerna medgifva vi att denna förkärlek, såsom egnad Wagners utan fråga mest konstnärligt fulländade tondikt, är fullt förklarlig ur sjelfva operans synpunkt, *men* . . . men vi tro dock att man måste taga en annan vigtig faktor med i beräkningen, framställningen, det vill här säga framställningens entusiasm.

Sällan hafva väl sångare och sångerskor varit så intagna och hänförda af sina uppgifter, som då vårvintern 1874 »Lohengrin» gick af stapeln på vår kungliga sångscen med *Arnoldson*, *Arlberg* och *Fredrika Stenhammar* i hufvudpartierna. Alla tre dessa förträffliga konstnärer satte en ära i att uppbjuda alla sina krafter till ett värdigt framförande af det af dem högt skattade tonverket. De hade satt sig i sinnet att operan skulle göra lycka, de inlade känsla och öfvertygelse i sina prestationer, med ett ord — de *favoriserade* sina roler — och slutet blef, som bekant, att allmänheten favoriserade operan.

Sedan dess har det stora arbetet genomgått åtskilliga skeden på opera-scenen, alltid dock med Oscar Arnoldson som titelpartiets hänförande och hänförde tolk. Utmärkta framställningar

såsom *Franz Betz'* Telramund och *Lilli Lehmanns* Elsa hafva gått hand i hand med — ja, *nomina sunt odiosa* . . .

Så mycket kan dock sägas att har det varit någon omständighet, som kunnat verka kompromettérande för operan, så är väl den att söka i det sorgliga öde, som hemsökt Ortruds rol, denna den kanske mest fatala af alla samtliga.

Vi minnas den tid då k. teaterstyrelsen syntes hysa en lika utpreglad som ofattlig aversion för att engagera en altsångerska, en altsångerska med både röst och sångkonst. Ja, hellre än man gjorde detta, tog man sin tillflykt till de mest äfventyrliga mått och steg. Och så hände det en vacker dag att Ortruds demoniska skräckparti sans façon uppdrogs åt den glada och leende framställarinnan af så många näpna flicksnärtor och hurtiga tjufpojkar — åt fru *Charlotte Strandberg!*

Jo, så skall det gå till!

»Beklagansvärda Ortrud!» tänkte vi återigen i våras, då en »Lohengrin»-notis öfverraskade verlden med den nya rolfördelning, som vidtagits till årets repris. »Stackars menniska, olyckliga demon, du har då en riktigt diabolisk otur uppe vid Gustaf Adolfs torg!»

Och äfven — stackars fröken *Javette*, ty det var hon! — Men nej — snart kommo ljusare tider. Ty tack vare fröken Wellander har man nu f.f.g. fått höra Ortruds parti på vår operascen. Fått höra det som sig bör, tillnärmelsevis exakt.

Vi sade *tillnärmelsevis*, och på goda skäl. Ty det är en monstruös rol, denna Ortrud, en rol, framställande fordringar, som det absolut omöjligt ligger i menskomakt att motsvara. Sjelfva sångpartiet fordrar ju en röstvidd, och ej blott det, utan ock en röstvolym i alla lägen, en klang och en fulltonighet af hardt när fenomenal karaktär. Knappast fru *Friedrich-Materna*, som dock egde så många förutsättningar för rolen, gick helt och hållet i land härmed, lika litet — eller ännu mindre hennes efterträderska (på Wieneroperan), frl. *Rosa Papier*, som dock räknas till samtidens förnämsta altsångerskor. Ur sångpraktisk synpunkt är detta parti en horreur. Det frestar och sliter på rösten mer än de flesta Wagnerpartier, och man vet hvad detta vill säga.

Frk. *Wellander* har haft den turen att i Wagnerismens fosterland insupa de rätta traditionerna för sin rol, och detta märkes mer än väl af hennes framställning, som eger något klart, medvetet och säkert, långt skildt från de famlande försök och — om än välmenta — föga lyckade ansatser, hvarmed man

hittills hos oss undfägnats i denna rol. Nu eger ju frk. Wellander derjemte förmånen af ett dugtigt och kraftfullt instrument, hvarförutan all Wagnersång är overkställbar, och hennes sångsätt, likaså förvärfvadt i Tyskland, lämpar sig naturligtvis ganska fördelaktigt för partiet. Om den unga sångerskan af lätt insedda skäl också icke är helt fri från den här i landet föga gouterade, genomtyska, braskande och »grossartige» sång-emfasen, så är hon det i alla fall mer än man kunde begära, och det tyska manerets goda sidor, energi och aplomb, fart och rörlighet besitter hon i hög grad. Om hennes spel kan det samma sägas, endast måhända med den inskränkning att detta är mera enformigt och mindre utveckladt än sången.

Då hr *Lundquist* i Telramund upptog Arlbergs mantel, gjorde han genast lycka i partiet, kanske hufvudsakligen derför att det låg så väl för honom så i ena som andra fallet. Men hr L. var vid denna tid ännu alltför mycket dilettant och i sin hjertliga ifver att väl ftamställa sitt parti, med kraft och lif, sköt han långt öfver målet, med ett ord, »rusade», förlöpte sig. Det var mycken natur och god, präktig natur, men den var ännu obeherskad, otämjd, och verkade derför i ett konstverk oroligt, störande.

Hvilken skilnad mot nu! Hr L:s röst är ännu lika klingande och stor, hans sång lika hjertlig och varm, men det är kommen förädlande, förfinande konst in i så sång, som spel; konst, som verkar lugnt och harmoniskt äfven i de starkaste, mest passionerade momenten: Hr L. är verkligen att lyckönska till denna sin senaste Telramund. I intet parti hittills har han visat sig i så fördelaktig dager — som rent *konstnär* i detta ords fullständiga betydelse.

Äfven för hr *Ödman* synes det ha varit en hederssak att väl utföra Lohengrins parti. Mycket och omsorgsfullt arbete torde vara nedlagdt på denna prestation och detta arbete förtjenar alltid sitt erkännande, ja, till och med mera nu än förr, enär numera en tenors framgångar — faut de combattants — ofta nog äro så lättköpta. Men hr Ö. har ännu föga vana vid den stil, som partier af denna art kräfva. Vi tro rent af de Meyerbeerska hjeltepartierna skulle lämpa sig bättre för en sångare, som fått lof att anlitas i så mångt och mycket, och Meyerbeers stil är som bekant ett konglomerat — grandiost, imposant — men ett konglomerat af mångt och mycket det också. Wagner är ej så lätt åtkomlig. Han fordrar nästan med våld att sångaren skall vara förtjust i sin uppgift. Först då kommer den rätta stäm-

ningen, inspirationen, andakten — och detta är sannerligen vanskliga ting, då man ej är utbildad till Wagnersångare ex professo. Leonard Labatt lät oss i sin Tannhäuser smaka en profbit af denna konst. Intressant skulle vara om man hos oss kunde få tillfälle att höra och se någon af samtidens Wagnerapostlar par préférence — *Niemann, Winkelmann, Vogel* eller så.

En attendant — görom rättvisa åt hr Ödmans om Arnoldson erinrande fina och klara diktion, åt hans särdeles i bröllopsscenen ädelt och fagert klingande sång, samt åt hans dramatiska uppträdande, der många intentioner äro godt och väl uttänkta, om ock sångaren ej får fram allt det som föresväfvat hans uppfattning af det också härutinnan rätt vanskliga partiet.

Elsa har visat sig i dubbel skepnad: frök. *Selma Ek* och frök. *Mathilda Grabow*, hvilka den ena efter den andra sjuknade ifrån partiet, som — i analogi med hvad vi i sista revyn sade om sjukbudssång — naturligtvis genast blef frk. *Javettes*. Om än denna sistnämndas framställning i sin helhet var undermålig, fordrar dock rättvisan att man erkänner hennes — åtminstone i 3:dje akten — ganska väl öfvertänkta och rätt uttrycksfullt framstälda spel. Frk. Javette saknar visst icke anlag, specielt som skådespelerska, men det är mycket som erfordras för att bli en *god* operasångerska, om det också numera — dessvärre — ej fordras så mycket för att bli en applåderad och lagerbeströdd sådan. Avancera vi vidare i denna riktning bör det till slut endast göras sångaren eller sångerskan behof af — goda vänner, trogna grannar och mera sådant och — applåden smattrar, blomsterregnet strömmar — »konstens lön»! *Bravo, Bravo, bravissimo!!!*

Det säger sig sjelft att de begge förstnämnda sångerskornas framställningar stå på en mera konstnärlig nivå, om än i sanningens namn ingendera kan anses för rolen fullt lämplig. Minst frök. *Ek*, som i denna opera ytterligare bestyrker hvad vi förra gången funno oss skyldiga att anmärka mot hennes konstnärskap i allmänhet. Hon saknar blick för karaktären i sin helhet och har särskildt i Elsas parti uteslutande betonat ett drag, passiviteten, oskuldsljufheten, att icke säga hjelplösheten, en ensidighet, hvarigenom både karaktären och operan förryckas. I lyriskt afseende måste sägas att den tunna stämman ej förmådde tränga igenom med nödig aplomb, hvartill kommo några andra omständigheter, som kunna skrifvas på den indispositions räkning, hvilken snart gjorde en ny Elsa behöflig. Denna blef, som sagdt, fröken *Grabow*.

Man behöfver icke vara någon ensidig »Grabow-entusiast» för det, men det kan ej nekas att det är med en känsla af

glädje och välbehag man ser denna sångerskas namn på ett operaprogram. Man vet att man har att vänta något som omedelbart tränger till hjertat, om ock förståndet sedan kommer med sin efterräkning och påstår att der och der skulle det varit så och så, och icke så och så o. s. v. Om frök. Grabows helsa så medgifvit äro vi förvissade att hon icke skulle ha uraktlåtit att genom arbete och studier ytterligare närma sig konstnärsidealet, fullkomligheten, och dymedelst en vacker dag framträdt som en verkligt *stor* artist. Som det nu är har man att glädja sig åt hennes afundsvärda naturel och hennes nästan divinatoriska konstnärsinstikt, som, der krafter och konst ej längre räcka till, träder i stället utan ett ögonblicks uppehåll af den sällsporda sympati, som herskar mellan denna sångerska och hennes åhörare. Frk. Grabow ger sig så helt och oinskränkt åt sin uppgift, hon hänföres sjelf så lätt af dess skönheter, hon lägger sitt varma hjerta i sång som spel med en innerlighet och omedelbarhet, som bedårar äfven den mest motsträfvige och kommer honom att glömma fel och oegentligheter blott för att njuta. Så sjöng och spelade frk. G. bröllopsscenen, som hos oss aldrig — icke ens med Lilli Lehmann — fått ett så illusoriskt och hjerterörande utförande. Der var den mest naturliga känsloglöd, den mest förtärande passion, liksom i andra akten den mest hjerterena naiveté och oskuldshöghet. Med rätta har anmärkts att Lilli Lehmanns utförande af 1:sta akten ännu hos oss står oupphunnet och särskildt hennes framställning af drömmen och visionen är lärorik både för Christine Nilsson och Mathilda Grabow, hvilka båda skadade situationens egendomliga stämning genom för mycken och för orolig färgläggning. Mot slutet var frk. Grabow som oftast de aftnar då hennes krafter räcka till hela tiden, alldeles ypperlig och hon höjde sig der liksom i sina med skäl lofordade dödsscener i andra operor till verkligt skakande tragisk kraft. Deruti underhjelpes hon väsentligt af sin dystra, tunga stämma, som gjuter en vårt svenska nationallynne så tilltalande »sorg i rosenrödt» äfven öfver de mildaste, ljufvaste stycken, och som i nervöst upprörda, tröstlöst förtviflade ögonblick ger en sådan oemotståndlig sanning och verklighet åt hennes framställning. — På tal om frk. Grabow kunna vi ej begripa att, då man tyvärr icke kan få se hennes Ofelia — ännu åtminstone —, vederbörande icke låter publiken få höra denna sin gunstling i favorit-operan »Faust», för hvars Margaretha hon eger så många förutsättningar, alltifrån den späda, graciösa apparitionen till det erotiskt doftande; hängifna föredraget. Återupp-

lifvades derjemte de orättvist bortglömda spinn- och bergs-scenerna, kunde man åter hoppas på ett fullständigt och värdigt utförande af detta den nyare franska musikens populäraste mästerverk.

Reprisen af *Flotows* »*Martha*» å samma teater har hört till dem, som väckt blandade känslor hos konstvännen.

Publiken har applåderat den. Ja väl! Maken till välvillig operapublik finnes knapt någonstädes. Sätter nu denna publik ned sina pretentioner, så är den i sin goda rätt. Men kritiken — den opartiska, allvarligt menade kritiken — *kan* och *bör* icke detta — både ur konstens, allmänhetens och sin egen synpunkt sedt.

»Martha» har alltid på vår lyriska scen varit väl omhuldad, ja till och med mera uppmärksammad än månget konstverk af långt högre värde. Så har man i »Marthas» titelrol sett och hört talanger sådana som friherrinnan *Åkerhjelm* (Julie Berwald), fru *Stenhammar*, fruar *Basilier-Magelsen* och *Olefine Moe*, signora *Sorandi*, och i altpartiet storheter som *Luisa Cari* och *Zelia Trebelli*, för att icke tala om några våra egna högt värderade artister, fröken *Boye*, fru *C. Strandberg* och andra. Att efterträda sådana föregångerskor skulle vara vanskligt äfven för större talanger än dem, som nu anförtrotts detta uppdrag. Af dessa torde väl fröken *Andersson* vara den, som reder sig bäst vid dylika genanta jemförelser. Denna artist hör till de operasångerskor, som ej försumma skådespelerskans värf för sången och det är alltid något väl genomtänkt i hennes prestationer, hvilka förefalla mest lyckade i partier af helt komisk affattning, såsom i »Muraren», »Postiljonen» etc. I sentimentala moment lyckas frk. A. ej så väl, detta till en del beroende på hennes stämma, som för den kantabla satsen saknar nödig färg och tonstyrka. Hennes koloratursång — ehuru af andra rangen — är dock ganska hörvärd.

Några verkligen sällspordt sköna brösttoner och ett temligen rörligt föredrag äro icke tillfyllestgörande i Nancys parti, der den unga, behagliga debutanten, frk. *Bergenson* nog sökte göra sitt bästa, men ett bästa, som här alldeles icke är godt nog. Om man billigtvis ej kan begära bättre af den unga eleven, så borde man väl kunna fordra af teaterstyrelsen att den någon gång skall sluta upp med sin mani att släppa fram halffärdiga debutanter.

Hr *Söderman* t. ex. Medgifvet att röst och fallenhet visst icke saknas, så böra väl vederbörande dock draga försorg om att dessa goda gåfvor göres något af. Funnes det någon instruktör vid vår opera, så borde denne ha upplyst nybörjaren att i ett

komiskt parti som Plumkett sången skall klinga frank och öppen, och icke pressad och innestängd, mörk och torr, så som nu var fallet. Han skulle vidare ha fästat debutantens uppmärksamhet på det humoristiska, muntra och hurtiga i rolens karaktär och lemnat anvisningar huru detta uttryckes på scenen. Märkte man härvid att hr S. ännu ej förmådde göra sig tillgodo dessa anvisningar, ja då hade man ingen annan utväg än att låta honom stå ännu en tid på tillväxt — och se sig om efter en Plumkett bland operans *konstnärer*.

En representation på landets första scen får icke vara en elevuppvisning. Det tyckes icke kunna nog inskärpas, att allmänheten för sina utlagda penningar har rätt att fordra icke *konststudier* — allraminst i lindan — utan konststudiers *resultat*.

På tal om operarepresentationer kan det måhända vara på sin plats att orda något om nya operor och deras uppsättning. Af sådana hafva nu både Wagners »Mästersångare» och Hallströms »Jaguarita» annonserats såsom till spelning antagna för så grufligt länge sedan, att man börjat misströsta om att någonsin i tiden få se dem. För förlidet spelår utlofvades både Halévys »Blixten» och Massés »Paul och Virginie», men ingenting blef af dermed. En opera, som framför »Trumpetaren från Säkkingen» o. d. borde komma upp på vår scen, är Ambroise Thomas' »Hamlet» — detta af många skäl. Först och främst har namnet Thomas hos vår publik god klang, »Mignon» hör ju till operafavoriterna, ämnet är tilltalande och fängslande, dess musikaliska behandling i många fall förträfflig, alltid fin, nobel och stilfull. Vidare har vår nuvarande primadonna, Mathilda Grabow, i Ofelia sin kanske allra bästa rol, i hvilken man jemfört henne med sjelfva Nilsson. Och Nilsson — kommer hon enligt sitt löfte en gång tillbaka och sjunger operaroler, hvad vore väl bättre än att då hafva på spellistan den stora sångerskans måhända största cheval de bataille? För de öfriga rolerna saknas f. n. visst icke förmågor. Till exempel: Drottningen — frk. Wellander, Konungen — hr Strömberg, Vålnaden — hr Sellergren, Polonius — hr Janzon, Laërtes — hr Lundmark, Horatio — hr Söderman. Hamlet sjelf skulle ju, då hr Lange ej mer är att påräkna och hr Lundquists eloquentia corporis icke passar i stycke, kunna anförtros åt hr Forstén, som säkerligen icke illa skulle skilja sig från denna svåra men tacksamma uppgift. De dekorativa anordningarna äro ju lätt gjorda, då sorgespelet »Hamlet» ofta stått på spellistan. För 4:de aktens andra tablå, Ofelias död, är visserligen, skulle vi tro, något nytt erforderligt, men väl arrangerad

skulle denna scen med den på vågen gungande Ofelia under »Neckens» poetiska toner göra rik effekt. Vår erkändt utmärkta corps de ballet kunde i 1:sta tablån af samma akt, La fête du printemps, få ett ypperligt tillfälle att utmärka sig. För att förkorta representationen skulle några strykningar vara nödiga af för handlingens gång öfverflödiga nummer, såsom t. ex. Laërtes' aria (1:sta akten), duon mellan kungen och drottningen, en del af den förres bön, hela dödgräfvarscenen och kanske ännu något mer. Föga större svårigheter skulle Gounods »Mireille» bereda, denna innerligt ljufva och älskliga idyll, som man med undran ser så länge aflägsnad från vår opera. Och då Adams »Konung för en dag» visat sig gå så bra, hvarför icke upptaga den af hr Arlberg redan till svenska språket öfverflyttade »Giralda», Adams kanske allra bästa opera-comique. Icke kunna vi föreställa oss att andre orkesterchefen, som också komponerat samma text, skall hafva något deremot, och i fru Edling eller frk. Andersson — hvilkendera som helst — finnas ju lämpliga representanter för titelrolen.

Är någon opera värd att gifvas *väl* så är det väl Mozarts »*Don Juan*», denna just som dramatisk musik så ojemförligt genuina och snillrika opera. Hos oss har det i alla tider varit så och så med den saken och en exemplarisk Don Juans-representation — med utmärkta artister — i samtliga roler — lär väl ännu icke på alla dessa år egt rum. Rörande operans första öden på vår operascen läsa vi hufvudsakligast om *Edouard du Puys* triumfer och fru *Frösslinds* näpna Zerlina. Någon mera framstående donna Anna kommer knappast före *Henriette Widerberg*, och knappast då, ty denna sällspordt röstbegåfvade sångerska sades vara mera hemmastadd i den komiska operans lätta, pikanta sfer. Kom så *Jenny Lind*, som naturligtvis sjöng den sköna rolen med vanlig genialitet. Någon förnämligare tragedienne tyckes ej sedan ha uppträdt i Annas parti, ty fruarna *Michaëli* och *Stenhammar* voro endast i lyriskt afseende tolkar — och utmärkta tolkar — af denna Mozarts skapelse. Elvira har varit absolut vanlottad både som sångparti och tragisk rol, det senare i all synnerhet. Deremot har Zerlina — här som annorstädes — lifligt favoriserats och gifvit anledning till många förtjusande prestationer, till och med af unga skönheter med fasligt liten röst. Olik alla andra var *Trebellis* Zerlina, en originell och underhållande om ock ej så särdeles tilldragande skapelse. Efter tjusaren du Puy kom tjusaren *Sellström* och efter denne tenor i barytonpartiet åter en annan tenor, den ännu lefvande *Julius Günther*. Af de

följande torde man böra ihogkomma *Wallins* och *Willmans* Don Juan som de mest imposante, väldige samt *Arlbergs* och *Algot Langes* som de mest ridderlige, förföriske. Ottavios dramatiskt otacksamma, men lyriskt praktfulla parti kreerades af tenor-veteranen *Lindström*, som i många år gaf partiet med stor utmärkelse och har sedan burits af *Olof Strandbergs* naturskönа toner till dess hr *Victor Dahlgren* fick partiet, åt hvars glanspunkter denne sångares på 60:talet mjuka och klangfulla röst gjorde rätt mycken heder. Leporello och Guvernören ha haft många, delvis gemensamma tolkar, några särdeles framstående såsom bröderne *Kinmansson*, *Uddman*, *Behrens*, *Willman*, *Janzon* m. fl.

Nu är »Don Juan» åter under inöfning och det är hr *Forstén* som ärft Don Juans parti. »Trollflöjten» har ej heller saknats på repertoiren, ehuru i en rolbesättning, som ej får jemföras med förr, den tid då Michaëli, Stenhammar, Arnoldson och Willman uppburo det fagra snilleverket. Hvad »Figaro» ankommer, så gafs denna opera ganska förtjenstfullt ännu för ett par år sen, och lär väl icke vara omöjlig att få upp äfven innevarande spelår. Deremot tyckes man vara dömd att för alltid hos oss sakna de tre öfriga Mozartska mästerverken »Enleveringen», »Så göra de alla» och »Titus». Af dessa torde den sistnämnda operan under nuvarande förhållanden vara den svåraste att uppföra. »Enleveringen» borde dock bereda mindre bryderi, och ville hr *Willman* än en gång visa sig i sin ypperst affattade buffa-rol, Osmin, är det nog troligt att reprisen skulle slå ganska väl ut. Någon fara för dessa reprisers ekonomiska sida tror jag näppeligen man har skäl att frukta. Af alla de klassiska mästarne är ju Mozart utan fråga den mest populäre, likaväl som den i teatermusik absolut främste. Mozart eger en trollmakt öfver den stora publiken som få om ens någon. Så har man t. ex. hos oss sett verkligt dåliga Mozart-representationer ganska väl besökta, under det relativt goda framställningar af Méhul (Josef i Egypten) och Cherubini (Vattendragaren) lemnats åt sitt öde.

Konsertsäsongen lemnar mig denna gång föga stoff att behandla. Man kan ju säga att den invigdes genom hofkapellets första symfonikonsert, en mycket omvexlingsrik musikafton, som lemnade musikälskare af skilda läger och mycket olika åsigter god behållning. Äfven den andra i ordningen egde rätt mycket intresse, hvilket ock måste sägas om en virtuos-konsert, hvilka annars ofta nog i rent musikalisk väg kunna vara ganska sterila. Jag syftar på fröken *Öhrströms* stora konsert, hvilken, likaväl

som den sångerskan höll i fjol, utmärkte sig för ett synnerligen prisvärdt innehåll och desslikes rätt vackra prestationer, dervid man i första rummet erinrar sig den förtjenstfulla konsertgifvarinnans egen varma och välklingande sång, som särskildt i romansen höjer sig till ett betydande konstvärde. Från denna konsert har man dock ett mindre behagligt minne af k. hofkapellets ackompagnement, som var af den i sanning fruktansvärda beskaffenhet att det öfverröstade, formligen nedtystade — hr *Lundquist!*

* * *

Nya och *Södra Teatrarne* hafva icke haft mycket nytt — i hvad man skall kalla »lyrisk» väg. *Charles Lecoqs* »*Fogel blå*» på den förra teatern har gjort mycken lycka, tack vare den bitvis vackra, ja rent af värdefulla musiken och — främst — det roande utförandet, hvarvid man haft nöjet skåda icke mindre än tre af teaterns täcka unga damer i karlroler — oundvikligt nöje i operett — och af dessa har särskildt den unga fröken *Sjöberg* ytterligare styrkt det anseende hon redan vid sin debut förstod att vinna såsom musikalisk sångerska, begåfvad skådespelerska — dertill ett icke föraktligt plus af »ungdom og ynde». Samme kompositörs »Lille Hertigen», relativt ett af de bättre alstren i genren, har gifvit frk. S. tillfälle till en ny framgång, och hr *Ringvall,* som i »Fogel blå» vunnit en ansenlig succès de rire, hade ock en hufvudrol i denna operett, hvaruti man med nöje förnyat bekantskapen med direktör *Holmquists* skolpedant, en af denne omtyckte komikers mest stolliga karrikatyrgubbar. Södra Teatern har beträdts af fru *Caroline Horwitz*, som gifvit *Hervés* »*Kosackflicka*». Med allt erkännande af de friska och tilltalande konstnäregenskaper, som den framstående artisten äfven i detta parti utvecklade, tro vi dock att hon ej är helt och fullt à son aise i dessa s. k. Judic-partier, som fordra ett noggrannare detaljstudium, ett finare detaljspel och rikare nyanseringskonst, än hvad fru H. i allmänhet kan bestå. Som sångerska deremot är fru H. sin uppgift till den grad öfverlägsen, att musikvännen ej utan förstämning hör en *sådan* sångtalang i en *sådan* musik.

November 15.

2.

De dramatiska scenerna.

Återblick af

Karl Wåhlin.

Höstsäsongens förnämsta händelse på den sceniska konstens område var Johannes Bruns gästuppträdande å Nya teatern.

Den fräjdade konstnären ökade vid detta besök det galleri af vinnande och oförgätligt liffulla menniskoframställningar, som sedan hans föregående besök här på platsen förvaras i mångas minne, med ännu trenne.

Direktör Josephson har länge haft för afsigt att efter hand låta de Shakespeareska konungadramerna gå öfver Nya teaterns scen. Början gjordes som bekant med Richard II. Turen stod nu till Henrik IV, hvars uppförande möjliggjordes, då teatern i herr Brun erhöll hvad som för närvarande ej här hemma stod henne till buds, en ypperlig sir John Falstaff. Ty Bruns Falstaff *var* ypperlig; visserligen tamare, mindre grandios, mindre voluminös, både andligen och kroppsligen taget, än vi vanligen föreställa oss denne den komiska litteraturens heros, men så mycket mera trygg och värdig i sitt uppträdande, och detta ej minst då han är som mest ovärdig i sitt uppförande. Munvig, godmodig och först och sist naiv, blir han aldrig fräck eller fränstötande.

Den version af texten, som användes — en starkt förkortad bearbetning af skådespelets båda delar — gjorde Falstaff till dramats hufvudperson, — en anordning med hvilken under de förhandenvarande förhållandena ingen hade skäl att vara missbelåten. I herr Hillbergs vackert anlagda bild af Henrik IV, den af ständiga motgångar och bekymmer tärde usurpatorn, saknade man det detaljarbete som skulle gifvit densamma dess konstnärliga afrundning. Ett par af styckets komiska figurer, herr Gründers Bardolph och herr Svedbergs Simpel, voro raskt och säkert skisserade.

Var det ett sällspordt nöje redan att se herr Bruns Falstaff, gaf dock först hans andra program full föreställning om vidden

och arten af hans begåfning, och det af hans Falstaff föranledda antagandet att framställningen af det naiva och hjertegoda utgjorde hans rätta sfer erhöll en öfver förväntan lysande bekräftelse genom hans Briqueville i Meilhac och Halévys enaktskomedi »Höstsol» och hans Stolpe i »Hos kaptenen», en norsk vådevillbagatell. Särskildt det sätt, hvarpå han i det förra stycket lät oss följa vexlingarne i åldringens själ, visade oss huru hans frusna sinne upptinas af den unga flickans ömma uppmärksamhet, huru smärtsamt underrättelsen om hennes afresa berör honom, huru han hastigt fattar sitt manhaftiga beslut att fria, huru krossad och förödmjukad han känner sig, då han får veta att hon redan tillhör — hans nevö, och slutligen huru han, sedan allt stälts till rätta, med det älskvärdaste galanteri försäkrar henne, att man i hennes ansigte har att söka anledningen till att han en gång i lifvet burit sig åt som en tok, allt detta gjordes på ett sätt, som länge skall stå lefvande för deras minne, hvilka haft lyckan se det.

Att på teatern narra åskådaren att skratta, är en uppgift, som i regeln hvarje rutinerad skådespelare plägar kunna lösa. Att komma honom att fälla tårar är, äfven om texten ger underlag för ett dylikt bemödande, de goda skådespelarne förbehållet. Att locka honom att le med tåren i ögonvrån, detta är de få utvaldes prerogativ, till hvilka Johannes Brun hör.

Dramatiska teatern började sitt spelår med att efter hand för allmänheten presentera dels sina nyförvärfvade acqvisitioner, dels de medlemmar af stamtruppen, som längre eller kortare tid genom sjukdom varit satta ur stånd att uppträda. Sålunda har herr Palme visat sig i Hjalmar Ekdahls roll i »Vildanden» och i titelrollen i »Ambrosius», i hvilka båda stycken herr Bæckström äfven uppträdt, i det förra som gamle Ekdahl, i det senare som Jörgen, och fru Rundberg har återgifvit den unge hertig Richelieu i »Richelieus första vapenbragd» och Abigail i »Ambrosius». Vidare har fröken Björkegren, som i våras endast uppträdde ett par gånger i ett enaktsstycke, »Förbi»! af Coppée, genom att ånyo upptaga Claires roll i »Herr Derblays giftermål» förlänat denna fadda produkt af fransk författarindustri ny dragningskraft. Äfven herr och fru Hartman hafva i äldre roller gjort sitt återinträde på scenen.

Oscar Blumenthal är stor och kgl. svenska teaterdirektionen är hans profet. I april månad uppfördes å Dramatiska teatern Blumenthals komedi »Profpilen», i september gick »Den stora klockan» öfver samma scen, och knappt har detta skett, innan en notis löper genom tidningarne att ånyo ett stycke af samme oförbrännelige Oscar Blumenthal har blifvit inköpt för Dramatiska teaterns räkning. De spridda röster, som vid Profpilens uppförande höjde en varning mot slik literaturs införande på en teater, öfver hvars tröskel intet för konsten främmande borde få inträngа och hvilken i valet af repertoar har en viss grannlagenhetspligt att iakttaga både mot sina framstående konstnärer och mot den allmänhet, som lemnar densamma sitt pekuniära understöd, dessa spridda röster hade, då turen kom till »Den stora klockan», vuxit i antal och styrka. Att de ej voro alldeles obefogade, framgår kanske tydligast af det olyckliga försvar för pjesen, som framkom i en af de dagliga tidningarne, hvilken i första rummet fäste uppmärksamheten på dess — oskadlighet: en eufemism för sjåpighet, hvilket ord här hade varit det rätta.

Om spelet är här intet annat än godt att säga. Det är alltid ett nöje att höra herr Fredriksson och fru Dorsch-Bosin föra en konversation, och att herr Hedin aldrig visar sig på scenen utan att försätta publiken i den muntraste sinnesstämning, är af gammalt kändt.

»Denise», skådespel i fyra akter af Alexander Dumas d. y., är hittills Dramatiska teaterns enda literära nyhet. Detta skådespel, som i Frankrike väckt så mycken uppmärksamhet, förfäktar den satsen, att en qvinna, som en gång förtroendefullt hängifvit sig åt den man hon älskar och blifvit af denne skändligt öfvergifven i sin olycka, icke dess mindre kan ha rätt till den upprättelse, som ligger i att bli en hederlig mans hustru. Denna sats, som då den först uttalades af George Sand — bland annat i hennes å Nya teatern för ej mer än ett år sedan uppförda skådespel »Claudie» — betraktades som en temligen djerf paradox, har, å nyo utslungad af Dumas, i författarens fädernesland väckt ett uppseende och förorsakat ett meningsutbyte, som snarast är egnadt att förvåna oss, för hvilkas moraliska ståndpunkt endast ett svar på den framkastade frågan står att finna, nämligen det som författaren sjelf afgifvit.

Den tolkning, skådespelet, hvars innehåll jag har skäl att antaga vara allmänt bekant, vid uppförandet erhöll, länder flertalet af de medverkande artisterna till mycken heder. Trenne

af de spelande, nemligen herr Thegerström som Brissot, fru Hwasser som fru de Thauzette och fröken Björkegren som Denise hafva dock tilldragit sig största uppmärksamheten.

Herr Thegerström är en kritiskt anlagd konstnär af utpläg-ladt realistiskt skaplynne. Långt ifrån så oföränderligt jemngod som herr Fredriksson, blir han lätt torr och ointressant, men kan till gengäld, när han erhållit för sitt analyserande spelsätt lämpade roller, utföra dessa på ett egendomligt markeradt och i minsta detalj verklighetstroget sätt, hvarigenom han drag för drag etsar gestalten in i vårt minne. Hans Brissot är med sin strama hållning ett präktigt exemplar af en krigsman af gamla skolan. Framställningen af den våldsamma affekten hos gubben, då han, osedd af sin dotter, hört hennes berättelse om sitt lifs olycka, verkar i all sin skräckinjagande vildhet med slående sanning. »Gå din väg», ropar han gång på gång hest och febrilt, ur stånd att ens i sin husbondes närvaro kunna beherska sig. Endast dennes mellankomst hindrar honom från att i sin besinningslösa förbittring misshandla dottern. Då ett ögonblick derefter hennes förförare inträder i rummet, sammansnöres hans strupe af sinnesrörelsen, de ord, han riktar till honom, snarare framhväsas än utsägas, och när han springer fram och fäller omkull Fernand utan annan tanke än den att döda honom, tycker man sig se ett vilddjur, som störtar sig öfver sitt byte.

Det mest kännetecknande draget för fröken Björkegrens spel i Denises roll är beherskningen. Hennes gestalt och röstmedel hänvisa henne till tragedien. Hon är född för koturnen. Frestelsen att briljera med ett så hänförande röstinstrument som hennes måste ligga nära till hands. Hennes pietet för dramats anda och hennes hänsyn till de öfriga uppträdandes spelsätt hafva emellertid bjudit henne att betvinga sitt patos och på bästa möjliga sätt samverka med sina medspelande i och för åstadkommandet af ett helgjutet intryck hos åskådaren. Den flärdfrihet och den stilkänsla, som röjer sig i ett dylikt förfaringssätt, är må hända, jämte den innerlighet, som präglar hennes spel i tredje aktens stora scen, det mest erkännansvärda draget hos fröken Björkegrens Denise.

Är sålunda den högsta enkelhet utmärkande för fröken Björkegrens uppträdande, så består fru Hwassers spel i fru de Thauzettes roll af den ena teaterkuppen efter den andra. Rollen sönderfaller under hennes händer i en mängd pretiöst utarbetade detaljer. För öfrigt är hennes poserande plastik, förträffligt på sin plats t. ex. vid återgifvandet af grefvinnan Danicheff, det

ryska herresätets ceremoniösa herskarinna, allt för tung och pretentiös för framställningen af fru de Thauzettes fladdrande väsen. Fru de Thauzette är helt enkelt en behagsjuk intrigant med godt hufvud. Fru Hwasser gör henne för mycken ära genom att göra henne »demonisk». Bättre har fru Dorsch-Bosin träffat denna i hennes händer fint tillspetsade rol.

Nya teatern, som rör sig med en personal, hvilken på det hela taget är den kungliga talscenens artistkår ej så litet underlägsen, har dock denna hösten liksom ej sällan förut, genom sin gedigna och intressanta repertoar i främsta rummet påkallat teatervännernas uppmärksamhet. Efter Bruns uppbrott härifrån har man der bland annat fått se ytterligare ett Shakespearestycke samt ett stycke af Kielland och två af fru Edgren.

»Så tuktas en argbigga» är ett inlägg i qvinnofrågan, som, betraktadt från vår tids ståndpunkt, faller under det befängdas kategori. Onekligt är att författaren här, med den öfverdrift, som är lustspelsdiktarens förmånsrätt, verkligen velat säga sin hjertans mening om qvinnans rättigheter och skyldigheter — en mening, som litet hvar måste finna hårresande orättvis. Förmår man emellertid för en stund bortse från teorierna, verkar diktens robusta och urfriska humor, helst om den njutes emellan ett par af den moderna litteraturens tungsinta och ej sällan glåmigt pessimistiska verk, förfriskande och uppiggande som ett salt bad på slappa nerver.

De båda hufvudrollerna, Petruccios och Katarinas, hade aldrig kunnat falla i lyckligare händer. Fru Ulff, hvars talang allt för ofta missbrukats i moderna kurtisanroller, har först i det klassiska lustspelet tillfälle att lägga sitt rätta temperament i dagen. Herr Hillberg, vår mångsidigaste sceniska talang, återgaf den egendomlige variant af den vandrande riddaren, som kallas Petruccio, med en kläm och schwung, som lemnade intet öfrigt att önska. De båda konstnärernas samspel uppbars af en abandon, som gaf intrycket af en lycklig improvisation.

Inom den moderna nordiska dramatikens område har Nya teatern under den gångna delen af spelåret varit utan konkurrent, då publikens lystmäte på tysk komedi hittills gifvit Dramatiska och Södra teatern tillräcklig sysselsättning.

Kiellands »På hemvägen», ett af Björnson starkt påverkadt tendensstycke, som, af väckande allvar i syftningen, i den konstnärliga utformningen röjer ej så litet af famlande osäkerhet, beredde herr Hillberg tillfälle att i grosshandlare Worms roll ådagalägga sin sällsporda träffsäkerhet i bildens anläggning. Ger han sig dertill tid att i detalj utarbeta densamma — hvilket långt ifrån alltid händer — blir resultatet oftast glänsande såsom fallet var ej mindre i denna roll än då han på sin matiné den 29 nov. återgaf Pontus Bark i »Sanna qvinnor». Fru Hwasser-Engelbrecht inlade en genomtänkt uppfattning och oförfalskadt »Gemüth» i sitt återgifvande af fru Worm .Man såg en glimt af karaktärsskådespelerskan.

Reprisen af fru Edgrens »Elfvan» tjenade ej minst till att visa oss, huru hastigt vår litteratur har utvecklats på några få år. Detta skådespel, som då det först framkom på scenen gaf intrycket af något öfverraskande och nytt, har redan en märkbar bismak af romantiskt mögel. Det betecknar, med alla sina tekniska förtjenster, ett tillryggaladt stadium af sin författarinnas utveckling.

Fröken Sandell, en nyengagerad skådespelerska, som förut tillhört Stora teatern i Göteborg, utförde den unga borgmästarinnans, »elfvans», roll. Hennes gestalt är slank och späd, hennes ansigte fängslar genom ögonens frågande och barnsliga allvar. Hon har något fint, friskt och skyggt i sitt väsen; man kommer att tänka på en hind i skogen. Hennes spel är energiskt och fritt från effektsökeri. Hon fördjupar sig med lif och själ i rollen. Sålunda, när hon i sista akten gråtande sjunker ned på knä för sin svärmoder, ser man henne nervöst bita i näsdukssnibben för att qväfva sina krampaktiga snyftningar — ett litet väl funnet drag, som skänker illusoriskt lif åt scenen. Hennes stora negativa förtjenst är att ej göra några eftergifter åt publikens smak för »det söta».

Motsedt med spändt intresse, gick fru Edgrens af kungl. teaterns direktion refuserade skådespel »Hur man gör godt» i början af november för första gången öfver Nya teaterns scen. Hvad dess innehåll beträffar, ber jag få hänvisa till den utförliga redogörelsen för detsamma i förlidet års årgång af »Dagens krönika». Uppförandet var en seger — för kungl. teaterdirektionen. Styckets brister fingo i rampljuset en skärande belysning. Författarinnan låter gång på gång handlingen hvila för att taga upp det ena stora spörsmålet efter det andra, vända på det och kasta det å sido med en paradox. Hennes vrede har varit så häftig,

att pennan darrat i hennes eljest så stadiga hand. Stycket uppretar utan att vägleda, anklagar utan att bevisa. Det omvänder ingen, ty det förklarar intet. Hufvudintrycket af detsamma är brutalt och qväljande.

Författarinnan har grundligt misstagit sig om tonen i »stora verlden». Låt vara — hvilket vi för vår del icke tro — att »öfverklassmenniskorna» i klump äro lumpna, inskränkta, afundsjuka och egennyttiga varelser, att de nedsvärta hvarandra på ryggen och smila hvarandra i ansigtet, att de för sin lusta offra sina medmenniskors välfärd och i öfverdåd bortslösa hvad deras underlydandes trälarbete inbringat dem, låt allt detta vara sant, men unna dem en smula yttre hyfsning, ett grand finkänslighet och en liten aning om hvad esprit vill säga! Så stupida som basarsällskapet äro de dock icke.

Då och då förnimmer man en lycklig ansats, hvars verkan dock omintetgöres af det helas löslighet. När Svea förklarar att hon icke *vill* arbeta för att resa sig ur eländet, är detta drag tvifvelsutan lika sant som ohyggligt; men då Hellqvist, när han hör ett dylikt yttrande af den qvinna, som han utkorat till sin hustru, börjar deklamera mot de rike, som ha förderfvat henne, i stället för att eftertryckligt tillrättavisa sin fästmö, framstår han som ett våp. När kapten Wulff har yttrat, att i samhället för närvarande råder all önsklig jemlikhet och Blanka då fattar Svea vid handen och frågar om han skulle kunnat behandla en flicka af sin egen samhällsklass så som han behandlat denna, så skulle denna scen ha verkat med en helt annan öfvertygelsens kraft, derest de händelser, som förberedt densamma, haft mera att göra med det lif, som i verkligheten lefves.

Men nog med anmärkningar.

Utförandet öfverskylde ingenting af styckets skröpligheter; snarare tvärt om.

Fröken Fribergs grefvinna hade en mycket borgerlig anstrykning och fru Fahlmans friherrinna såg knappast ut att tillhöra hel-verlden. Herr Svedbergs gommeux-elegans var lika oäkta som herr Mallanders verldsmannafasoner. Fru Ulff (Blanka) föll in i ett patetiskt tragedimanér och herr Hillberg skötte Wulffs roll på ett temligen liknöjdt sätt. Herr Engelbrechts grefve var ej illa gjord, men knappast riktigt tänkt: denne v. Dühring lefver ej längre något stormande lif. Herr Olsson lotsade sig skickligt förbi de försåt, som Hellqvists roll ställer för skådespelaren. Den enda af de uppträdande, som presterade något verkligen framstående, var emellertid fru Hwasser-Engelbrecht. Denna

skådespelerska, som vid sitt första framträdande på scenen hade den oturen att på grund af sin ungdomliga fraîcheur blifva mycket öfverskattad, har under årens lopp röjt ett märkbart sträfvande att genom konstnärligt arbete återeröfra den plats i publikens gunst, som hon en gång på grund af tillfälliga yttre företräden kom att intaga. Hennes Svea betecknar ett afgjordt uppsteg i hennes utveckling. Det som gaf hennes spel en sådan kärnfull halt, var att hon ingenting öfverskylde. Hennes Svea *var* en sannskyldig gatnymf. Men hela hennes hållning, de tafatta åtbörderna, förlägenheten inför främmande, hennes obekantskap med allt hvad till *comme il faut* hörer, det oreflekterade och driftmessiga i hennes förfaringssätt och hennes slaka eftergifvenhet för plötsliga initiativ gaf derjämte åt bilden bakgrunden af en vanvårdad barndom och prägeln af en snarare svag och outvecklad än förderfvad karaktär. Man såg hennes förtid, tillbragt i folkskolan, fabriken och gränderna, draga förbi sig. Hon blyges öfver sin belägenhet, ehuru hon ej förstår vidden af sin skam. Hon kan räddas. Hon är som en frukt, hvars skal har skrumpnat under nattfrosten, men hvars kärna ej är maskstungen.

De intressantaste teaternyheterna för den närmaste tiden blifva, å Nya teatern Edv. Brandes' »En Forlovelse» och Björnsons »Over Aevne», hvari August Lindberg skall utföra Sangs roll, samt å Dramatiska teatern Lessings »Minna von Barnhelm» och Mussets »Osvuret bäst» (Il ne faut jurer de rien), i hvilket stycke vi skola få den glädjen att se Knut Almlöf ännu en gång beträda tiljorna.

Dramatiska teatern har på senare tiden samlat svenska original på hög. Kanske något af dessa kan ha utsigt att komma upp, när en gång »Hexmästaren» blir utspelad. »Hexmästaren» är nämligen den senaste tyska komedien, gående öfver tiljan i samma ögonblick som dessa rader läggas i pressen.

3.

Den senaste sensationsnyheten.

Ett par anmärkningar af

Georg Nordensvan.

Frankrike är ett bra land för erkända teaterförfattare. Samma dag då de börja tänka på att skrifva en pjes, vidtager ock allmänhetens intresse för den, och detta intresse hålles vaket ända till premièren. Stor succès, scener som slå an, claquen hänförd. Tidningarna fulla af artigheter och loford till »notre cher et eminent confrère». Hundra representationer garanterade. Och det blir ibland många, många fler.

Så har det gått med Serge Panin, med Le maitre de forges, med Monsieur le ministre, med Le prince Zilah.

Om stycket har något inneboende lif, om det bäres upp af någon egen tanke och om någon ursprunglig känsla fått uttryck der, eller om det är på ytligaste, tommaste, mest chablonartade sätt bygdt af bitar från hundra äldre stycken, af andras tankar, af de vanliga teaterpjeserna och de vanliga teaterkänslorna, således har ej ett spår af rätt att vara till, det gör sak samma. Stycket har haft succès, hela verlden måste se det, och för de beklagansvärda, som ej kunna resa till Odéon för att höra mademoiselle Hading och monsieur Damala deklamera, öfversättes mästerverket och börjar sin vandring Europa rundt. På det sättet ha alla de fyra stycken, som nämdes här ofvan, kommit hit, och ett af dem, »Herr Derblays giftermål», har till och med blifvit en kassapjes, tack vare sina ihåliga teatereffekter.

Man prisar de franske författarnes produktivitet. De kunna arbeta. I konsten att skrifva mycket står numera hvarken Dumas eller Balzac som oupphinneliga förebilder. Zola lemnar oupphörligt nya tidningsuppsatser till Frankrike och till Ryssland, Maupassant är med öfverallt. Och samtidigt skrifva herrarna romaner, både omfångsrika och genomtänkta, ibland hastverk men ibland mästerverk.

Men det fins flere franska pennor än dessa. Talangerna af tredje och fjerde rang äro ofta outtröttliga arbetsmaskiner, äfven de. Då kan man veta, hvad der skrifves!

Claretie är en typ för arten. Han är nu 45 år gammal, är snart sagdt född med pennan i handen, har skrifvit öfverallt och om allt — kanske »med undantag af kufiska mynt» som det heter i Röda rummet. Ansedd har han blifvit. Hans romaner, »som utmärka sig för en ädel och sedlig anda», påstår Nordisk familjebok — och *det* berömmet gifves sällan åt någon fransk författare eller bokskrifvare — gå åt i femtitusental, i synnerhet sedan han hittade på att i Monsieur le ministre skildra scener ur dagens politiska lif i det surchaufferade Paris. Inte faller det någon in att sätta dessa romaner i jemnbredd med Daudets, Zolas eller Maupassants, men bland fabriksalstren ha de en framskjuten plats. Och den stora publiken är som bekant ganska likgiltig för, huruvida det är första eller fjerde rangens arbeten, som bjudes dem.

Men för en fransman är det inte nog att skrifva romaner, han skall sedan också dramatisera dem. Teaterförfattaren håfvar in pengar i helt andra proportioner än romanskrifvaren. Vissheten om att en roman, vore den äfven god som sådan, ytterst sällan blir en god pjes, afskräcker ingen. Är romanen känd och blir pjesen effektfull, och är författaren en »cher et eminent confrère», så är framgången gifven — och författaren kan bygga sig slott och villor eller kan som Pailleron tiga i många, många år, om han föredrager det.

Men det var Furst Zilah . . .

De dagliga tidningarna ha enstämmigt konstaterat styckets ohjelpliga klenhet. Romanen, det är gjordt af, är ett dussinfoster, pjesen den mest blodlösa kopia vi på länge sett. Inte var det den slopade prologen, som var orsak till dimmigheten öfver personerna, — trots dess krigsmarsch och dess soldater skulle den ingen vidare nytta gjort. Det hade blifvit ännu en lösryckt episod ur romanen, ingenting annat.

Vi äro alltså, då ridån går upp, i Paris, i en kosmopolitisk salong hos styckets spirituella verldsdam, den tragiska hjeltinnans skämtsamma kontrast. Vi känna henne från Fédora och andra stycken, och salongens typer känna vi från Dora och andra komedier, liksom främlingarnes förhållande till sitt hemland alltigenom påminna om Daudets »Konungar i landsflykt» — utan jämförelse för öfrigt, ty der är ett Ginungagap emellan de två dikterna. Man talar om Marsa, zigenarflickan, det ryska generalkrakets fosterdotter, halft vildinna, halft mondaine, präktig sensationsroll för en nervöst excentrisk parisisk aktris. Hon kom-

mer, och furst Zilah, den ungerske frihetshjelten, kommer, de älska hvarann och de trolofva sig. Det är första akten.

Men det fins också en herre, som heter Menko och är en blek och dyster nihilistkandidat. Han är styckets bof, han har en gång tillegnat sig Marsas ohejdade kärlek — ett i samtidens literatur aldrig förr användt motiv — hon har sedan stött honom bort, då hon hörde, att han var gift förut, och sedan har hon blifvit en sorgens bild, utan glädje och utan småleende på de bleka läpparne — som Denise. Nu kommer Menko fram och har med sig hennes bref, den der ödesdigra brefpacken, som heller aldrig förr spelat någon roll i någon fransk komedi. Den ämnar han lemna till hennes fästman, så vida hon inte vill bli vänlig emot honom, som hon en gång var. Påminner om Richard Sheridan och om åtskilligt annat. Men då blir flickan vild och tussar sina hundar på bofven Menko, och de båda bestarna — som i parentes sagdt uppburo sina roller utmärkt på Nya teatern — skälla ursinnigt bakom kulisserna, medan Marsa klär på sig omsorgsfullt, för att inte få snufva, hvarpå hon går ut för att se, hur striden utfaller.

Tredje akten. Hundhistorien glömd. Menko borta — blifven nihilist. Nu är det bröllop, och efter vigseln följer den stora scenen. Ungefär som i Dora, i prins Panin m. fl. pjeser. Den nygifte mannen får veta sin bruds föregående. Stor scen, knäfall och krypning på golfvet, jämmerskrik, förakt och svimning, sedan han rusat på dörren. Ofelbar inropning.

I fjerde akten är man i Ungern, på ett slott hos en ädel grefve Vachely, som är patriot och uppfostrat Menko. Grant guldsirade ungerska officerare sitta och pokulera. Det talas om Menko, som är arresterad i Petersburg à la Fédora. Generalen kommer, och Marsa, som fått lungsot under mellanakten, ledes döende à la Froufrou in af sin läkare. Bäst det är kommer Menko också, han har sluppit lös, tack vare den ädle grefvens inflytande, men nu är grefven mäkta vred, så vred, att han både utmanar sin fosterson och skjuter ihjäl honom, precis som mr Clarkson i Främlingen expedierar vibrionen hertig de Septmont. Och när det är gjordt, får den ädle grefven en originell idé: han går och klär sig i full uniform med husarsnören fram och bak. Kommer uppsträckt och imponerande och djupt allvarlig in i all sin grannlåt och talar om, att han expedierat Menko. Furst Zilah är äfven der och träffar helt oförmodadt sin fru, som han inte sett sedan han rusat på dörren på deras bröllopsdag. Men han kan inte förlåta sin gemål att hon bedragit honom,

och så dör hon, och då undrar han, hvad han nu skall ta sig före, då han inte har henne längre, — en undran, som kommer ganska öfverraskande. Men den ädle grefven ber honom egna sina krafter åt sitt fosterland, och med de orden slutas stycket.

Ja, någon fullgod exposé var ej detta, endast en antydan. Hvad hela den historien rör oss? Inte en smula. Slog den an några strängar hos parisarne? Förmodligen! Ångerfulla för detta synderskor och stenhårda ädle herrar med utpräglade känslor för dygd och heder, qvinnor i sidensläp, som akt efter akt tigga om förlåtelse och krypa omkring på golfvet, och herrar i redingot och storm, som ha rätt att döda dessa ångerfulla och som ha rätt till allting — det plägar slå an på parisarne. Så utvecklad är den moderna qvinnofrågan hos den galliska nationen.

Men något annat än en boulevardpjes blir aldrig furst Zilah — lika litet som Derblays giftermål och andra kassapjeser för kungliga scener. Det är unket vin utan must, det är ej diktning, det är fabrikat.

Men just derför att dylikt rätt ofta uppträder med stora anspråk nu för tiden — i vårt land liksom i Frankrike, här endast klädt i andra former, — just derför borde kritiken betona, till hvilken klass af så kallade diktverk det arbete hör, som han skrifver om. Just derför borde den verklige författarens sträfvan, vore den än ofullkomlig, outvecklad, ej bemötas med den öfverlägsenhet, ja det hån, som hos oss är ganska vanligt, då det gäller att nedgöra en författare, som ej behagar kritikskrifvaren. I ett land med en rik literatur som Frankrike, betyder det föga att dylika fribytarverk som Furst Zilah applåderas. De verkliga författarne — åtminstone de, som ej anse teatern såsom lifvets bästa spegel — fortsätta ostörda sitt arbete lika väl för det. Teatern har ju för öfrigt nu ej särdeles mycket med literaturutvecklingen att skaffa. Teatern, som måste lägga an på massorna, efter som hvarje teater är en affär, gör bäst i att hålla med den kompakta majoritetens åsigt. Men det får ej romanen göra och gör det ej heller.

* * *

Att Furst Zilah upptogs i Stockholm var just ingen vinst för vår dramatik. Inte är det heller framställandet af dylika romanpjeser, som skall uppfostra och utbilda våra unge skådespelare. I ett par verklighetssanna skådespel ha vi sett, hvad åtskilliga af de unga krafterna kunna åstadkomma, då de kände

fast mark under sina fötter. Men här, hvad kunde man begära af dem här? Rutinerade aktörer kunna gifva kött och blod åt dessa ungerska herrar liksom åt andra, men för ungdomar äro figurerna i Furst Zilah figurer att komponera, ej att efterbilda.

Herr Josephson hade också gjort ett vågadt experiment, då han lemnade hufvudrollerna åt föga försökta krafter. Att hr Castegren blef komisk, då han skulle varit högtragisk, är inte hans fel, ty han *är* ju komiker och en lefvande sådan. I Clara Soleil och i Sabinskorna är han hemma, men hvarken som svartsjuk frihetshjelte eller som historisk riddare.

Och fröken Sjöberg . . . Ja, den unga damen har vunnit hrr kritici, och det är en stor fördel. Inte var hon i något afseende vuxen Marsas roll, och nog bör skolan fortsättas länge än. Hvad sedan blir, vet man inte. Man har skäl att hoppas. Fröken Björkegren var under sin första tid vid Nya teatern alls inte bättre skådespelerska än fröken Sjöberg nu. Men af detta förhållande följer knappast att en hvar nybörjarinna blir en fröken Björkegren. Och det skadar säkert mer än det gagnar att i förtid blifva så omskrifven som fröken Sjöberg redan nu blifvit. Ty nu går publiken till teatern med fordringar på henne, nu vill man hos henne se annat än möjligheter.

Det var dock fröken Sjöberg, som gaf stycket dess enda intresse. En erkändt dålig pjes, hvars hufvudroller spelas af elever — hvad kunde det blifva af? Det går an, då man hos någon af nybörjarne spårar anlag, som kunna lofva utveckling.

Literaturanmälningar.

OSCAR FREDRIK: Högtidstal, hållna i Kongl. Musikaliska Akademien under ett nioårigt presidium. Med anmärkningar och förklaringar af *Frithiof Cronhamn.*

»Den är vältalig som vet att föredraga det obetydliga enkelt, det upphöjda värdigt, det mellan båda liggande med en blandning af båda sätten».

Man vore frestad lämpa dessa den klassiske romarskaldens gyllene ord såsom motto till de vältalighetsalster af en högt stående författare, hvilken i dessa dagar sett trycket. Deras yttre formgifning förnekar aldrig sin harmoniska frändskap med innehållets vare sig osmyckade eller högstämdt poetiska karaktär, och de innebära sjelfva likasom en illustration till den kortfattade, men innehållsrika devis, som betecknar sjelfva hjertpunkten af Musikaliska Akademiens verksamhet: »*Anda och konst*».

Än tecknar talaren i ett klangfullt språk tonkonstens etiska och estetiska betydelse, än upprullar han en färgrik tafla af en Ludvig von Beethovens storslagna lifsgerning, än lemnar han en vetenskaplig karaktäristik af tonens och ordets syskonförbund, än framställer han grunddragen af en nyare tids forskningar rörande klangföreteelserna, än åskådliggöres de s. k. klassiska idéernas kamp med de modernt »praktiska» sträfvandena och bådas betydelse såsom sociala banbrytare, än fäller tal. en förkrossande förkastelsedom öfver kyrkomusikens förfall och lemnar en sympatisk bild af den liturgiska sångens forntida värdiga ståndpunkt, än gifver han en historiskt kronologisk öfverblick af den svenska tonkonstens hufvudskeden allt från de gamla bardernas visor och harpolekar i den grå forntiden intill den inhemska tonkonstens senaste utveckling.

Härförutom mötes läsaren af liffulla personliga karaktäristiker såsom i den vackra minnesrunan öfver drottning Lovisa eller den märkliga konturteckningen af några den svenska opera-

scenens främsta artister, hvaråt kommentarförfattaren lemnat en god belysning. »Den sköna stämma, som lik näktergalen förmår sprida tjusning så långt dess toner nå» är sålunda enligt nothänvisningarna yttradt med afseende på *Louise Michaëli;* »ett utsökt musikaliskt föredrag, som måste tillvinna sig hvarje bildad åhörares synnerliga bifall och aktning (= *Fredrika Stenhammar),* en sång, som eger den mest dramatiska fulländning och understödjes af en fin plastisk mimik, värd beundran (= *Signe Hebbe);* en tenor, smakfullt bildad och inspirerad af lyrisk glöd (= *Oscar Arnoldson);* en bas med afundsvärd förmåga af accentueradt dramatiskt lif (= *Anders Willman);* en baryton med sällsynt fulländning i allmänhet, särdeles vid framställandet af det ädla, ridderliga elementet» (= *Fritz Arlberg);* o.s.v.

Flertalet af dessa tal datera sig från Musikaliska Akademiens årshögtider, andra från dess minnesfester öfver hädangångne ledamöter och associéer samt två från akademiens hundraårsjubileum (dels vid den officiella sekularfesten, dels vid en enskild fest, som hertigen af Östergötland i sammanhang dermed anordnade i arffurstens palats).

Förf. framsade dessa högtidstal sjelf med sin sonora, kraftiga stämma, hvilken bidrog att gifva dem ett förökadt behag. På sin tid väckte de också ett mindre vanligt uppseende och deras utgifvande i samlad följd skall nu för visso mötas med allmänna sympatier, helst de framstå såsom utmärkta mönster i sitt slag.

* * *

Talen anknyta sig till en högst märklig period af Musikaliska Akademiens sekelgamla fortvaro. De år hertigen af Östergötland såsom preses ledde dess förhandlingar kunna nämligen med rätta betecknas som Akademiens »gyldene år».

Den inledande öfversigt, som åtföljer arbetet, af bibliotekarien Frithiof Cronhamn med förkärlek och omsorg utarbetad, lemnar en särdeles god föreställning om den lifliga, fruktbärande verksamhetsanda på skilda områden, som gaf pregel åt Akademiens hela tillvaro och som, man måste rättvist erkänna det, omedelbart härflöt ur det hängifna intresse och den talang, hvarmed Akademiens d. v. preses, hertigen af Östergötland sökte främja hennes framgång och förkofran, att nu icke nämna det inflytande, som en dylik ordförande redan genom sin samhällsställning förmådde utöfva.

Vore icke utrymmet för denna uppsats så knapt tillmätt, skulle anmälaren tillåtit sig genom några spridda drag för Dagens Krönikas läsare närmare belysa detta i Akademiens historia så intressanta tidsskede, dubbelt intressant, då man betänker hur litet man numera tyckes inom Akademien vårda sig om lysande traditioner, om efterföljansvärda lifskraftiga föredömen.

* * *

Nyssnämda historiska öfverblick beledsagas af en rikhaltig samling af förklarande hänvisningsnoter till talen, likaledes utarbetade af hr Cronhamn. Redan en flygtigt genombläddring af dessa med synbar flit och forskningsintresse sammanförda kommentarier är vinstgifvande nog.

Så påträffar man här en sjelfständig studie öfver svenska folkhymner och folksånger, af högt bibliografiskt värde och åtföljd af notexempel. Förf. erinrar om de många revsioner rörande det egentliga ursprunget till den gamla »Bevare gud vår kung», hvarvid, såsom ock nämnes, ännu flere och nyare granskningar skulle kunnat uppräknas; derefter omtalas huruledes sången första gången framträdde i svensk drägt (med *andlig* text!) och sedermera Gustaf IV Adolf till ära nationaliserades som svensk folksång, vid hvilket tillfälle (d. 12 febr. 1805) jemväl den gamla gustavianska folksången »Gustafs skål! Den bäste kung som norden eger!» afsjöngs. Derpå kommer ordningen till folksångerna från Karl Johans tid, bland hvilka främst märkes den famösa »Karl Johan vår kung», med dess visserligen mycket lyckade musik (af Dupuy), men alldeles erbarmliga text (af H. A. Kullberg).

Så frambröt en formlig störtsjö af svenska folksånger vid Oscar I:s tronbestigning. Man ovilkorligen studsar vid anblicken af den väldiga Leporello-katalogen af lojal patriotmusik från anno 44. Citationen af »François Rouel»* kommer här verkligen till pass: »under mitt vistande i Stockholm grydde *hvar dag* med en ny folksång: hvar och en som kunde föra en stråke försökte sig deri», hvarvid dock bör erinras, att yttrandet är bra mycket saftigare, i fall det citeras fullständigt, hvilket den grannlage notförf. tycks ha dragit sig för: Under mitt vistande i Stockholm *grasserade der ett raseri för komponerande af 'folksånger' . . . konserter à la Musard gjorde 'folksånger' till sin musikaliska hufvudbeståndsdel. Det var icke fråga om att sjunga som folk; endast om att sjunga — 'folksånger'*», hvilket ju låter riktigt drastiskt!

Det enda beståndande af hela denna folksångsliteratur blef Strandberg-Lindblads »Ur svenska hjertans djup», om hvilken notförf. meddelar åtskilliga historiska notiser.

Att det finnes bref från Beethoven, som ännu icke varit öfverlemnade åt trycksvärtan, är någonting ganska sällsamt. Hr Cronhamn framdrager emellertid ett par dylika epistlar, som legat förborgade i Stockholm under en mansålder. Begge brefven, skrifna på franska och dat. 1823, äro i hög grad karaktäristiska. I det ena tackar B. Musikaliska akademien, som med ett ledamotsdiplom hedrat hans »mediocres (!) mérites».

* Jemför Arv. Ahnfelt: »Ur Karl af Kullbergs portfölj».

Det andra brefvet är ställdt till ingen mindre än Karl Johan. Som man vet blefvo brefskrifvaren och adressaten bekanta i Wien 1798, då Beethoven var på vippen att, efter d. v. marskalk Bernadottes önskan, tillegna konsul Bonaparte en heroisk symfoni, men så lät denne proklamera sig till fransmännens kejsare, då den frisinnade Beethoven förbittrad afstod från dedikationen. Symfonien utkom sedan med titel »Sinfonia croica», komponerad till minnet af en stor man.

Bonaparte blef naturligtvis förbittrad och torde väl knappast glömt denna fatalitet, då han en vacker dag ett par och tjugu år senare, som lagkrönt monark öfver Sverige och Norge, öfverraskades med att få ett bref från sin gamle protegé i Wien — från Beethoven, hvilken i parentes sagdt befann sig i en svår penningknipa, för hvilken skull han uppvaktade all verldens monarker med subskriptionslistor till en större messa.

Han börjar med att hölja f. d. marskalken med ett blomsterregn: »Les exploits qui avec tant de justesse élevèrent Votre Majesté au thrône de Suède, excitaient l'admiration générale, particulièrement de ceux qui avaient le bonheur de connaître personnellement Votre Majesté» o. s. v. i samma stil; så kommer i *förbigående* en liten antydan om den bifogade subskriptionslistan, och så följer blomsterkastningen igen: B. hade hört talas om kronprinsens utmärkta musiktalent, och önskade partout att få skrifva någon komposition för honom, men ville veta hvilken musikgenre som vore lämpligast. »Votre Majesté est un objet d'amour, d'admiration et d'intérêt à tous ceux qui savent éstimer les rois (!); les sentiments de vénération, que j'ai pour Votre Majesté, ne peuvent guère être augmentés . . .» (»För mycket blommor!»)

Hade Crusenstolpe vetat af detta dokument skulle säkerligen »Karl Johan och svenskarne» haft ett rafflande kapitel mera. Det torde nämligen få antagas som afgjordt att Beethovens bref lemnades — obesvaradt.

Dessa hittils okända alster af den store tonsättarens penna skola nog väcka uppmärksamhet ej minst i Tyskland, der man med så mycken sorgfällig pietet hopsamlat och i flere volymer publicerat Beethovens korrespondens.

Till detta Beethoven-kapitel sluter sig en biografi af Oscar I:s såväl i tryck som handskrift befintliga tonsättningar, uppgående till ett rätt försvarligt antal.

I en ganska uttömmande monografi öfver k. hofkapellmästaren Johan Helmich Roman söker notförf. vidare göra full rättvisa åt »svenska musikens fader» samt godtgöra den brist på pietet, som hittils visats minnet af denne framstående tonkonstnär, hvilken så länge varit helt och hållet förgäten. Biografien är säkerligen den utförligaste, som skrifvits öfver Roman och lemnar intressanta bidrag till kännedomen om hans sällsynta och mångsidiga både musikaliska och litterära begåfning. En dylik uppmärksamhet kunde måhända äfven ha egnats Romans elev, k. hofkapellmästaren Ferd. Zellbell, som ju var den egentlige stiftaren af Musikaliskaakademien.

Åtskilliga pikanta bref från Karl Johan, Naumann general A. F. Skjöldebrand m. m. märkas jemväl bland de rikhaltiga hänvisningsnoterna.

* * *

Arbetet framträder i en elegant utstyrsel, både hvad typografi och band beträffar, samt prydes dels af afbildningar af den minnesmedalj, Musikaliska Akademien lät prägla till Oscar II:s ära, när han frånträdde sitt presidium, dels af en i smakfullt ljustryck verkställd reproduktion af det porträtt i olja, kung Oscar som minne öfverlemnat till Akademien. Det åtföljes af en af samme person verkställd rytmisk omarbetning af koralen »Allena Gud i himmelrik».

Boken i sin helhet utgör en af julliteraturens allra värdefullaste alster.

Sångernas bok af Heinrich Heine.

Öfversättning af

Herman A. Ring.

Då för ett års tid redan några posthuma anteckningar af Heinrich Heine skulle lemna pressen, tillkännagaf förläggaren, den ansedda firman Hoffman & Campe i Hamburg, att skaldens samlade skrifter voro under årens lopp spridda i *Åttio Tusen* exemplar.

Perlan bland dessa i författarens hemland så utomordentligt populära alster utgöres ju ovedersägligen af den lyriska poemsamling, som nu för första gången blifvit i sin helhet tillgänglig i svensk drägt. Äfven i vårt land bör hvarje bildad uppmuntra detta företag, att med vår literatur i ordets egentliga mening införlifva en af de oefterhärmligaste skrifställare, som någonsin i verlden funnits. Ty detta må rättvisligen sägas, att öfversättaren visat sig ega den väsentligaste förutsättningen för en Heinetolk, nämligen att kunna poetiskt återgifva *stämningen*, den förtrollande, bedårande stämningen i Heines lyrik, der alla sinnesrörelser skifta dallrande i hvarandra, från jublande glädje till förtviflande sorg, från etsande hån till rörande erotik. Menniskohjertats innersta poesi vaknar åter upp med Heine, efter att ha varit nedtryckt af stel förståndsprosa.

Som lätt förklarligt är, råkar Heine i strid med alla »kälkborgarsjälar»; hans för dem olycksaliga qvickhet utgör väl den egentliga anledningen till dessa kollisioner; ty Heine hyser, sanningen att säga, en oöfvervinnelig motvilja, icke så mycket mot

allvaret som sådant, utan mot det hycklade allvar, som tjenar okunnigheten och dårskapen till täckmantel och som är intet annat än ett konstgrepp för att låta verlden tro, det man eger mera förstånd och insigter än i sjelfva verket är fallet. Äfven för denna sida af den heineska diktkonsten har öfversättaren visat sig ega en lycklig fyndighet i valet af uttryck; det är inga slitna vändningar, utan nya och friska omplanteringar i svensk jordmån.

För att till slut säga ett ord äfven om den svenska upplagans utstyrsel, så rinner oss i hågen en bild af Heine, hvari han på sitt egendomliga sätt påpekar, att gyllene håfvor icke böra frambäras i lerkärl. Han erinrar nämligen, huru Gud sjelf, då han gaf lagen på Sinai berg, icke försmådde att en smula blixtra och dundra under tiden för att bättre inskärpa sina ord. I analogi härmed är det i hög grad i sin ordning, att Heines gyllene håfvor presenteras på guldfat, och om skalden sjelf kunde stiga upp ur sin graf, skulle han säkert med nöje bläddra i den eleganta volym, som intager en hedersplats i årets literära julmarknad.

Utländska Diplomaters minnen
från svenska hofvet.

Samlade af

Scævola.

Med ett lätt förklarligt nöje — eftersom utgifvaren af »Dagens Krönika» står i ett visst förhållande till Scævola — ha vi sett detta arbete, det första i sitt slag, välvilligt emottagas af kritiken och allmänheten. Att vår tidskrift skulle inlåta sig på någon egentlig anmälan, vore väl på grund af antydda förhållande icke på sin plats, men vi anse oss oförhindrade att till komplettering meddela ett och annat, som genom en af de flere medarbetare, detta verk räknar, kommit till vår kännedom.

Det nyss utkomna andra bandet upptages hufvudsakligen af förtroliga meddelanden från Mr Thornton, dels Englands minister, dels dess inkognitoambassadör till Sverige under de kritiska åren efter Karl Johans ankomst till sitt nya fädernesland. Några närmare upplysningar om denne man är hvad vi här ha att bjuda på.

Thornton tyckes hafva varit en af de redligaste och dugligaste män, som gerna kunna tänkas. Han var påtagligen en novus homo, som på grund af sin duglighet blifvit anförtrodd hvad som då i vissa afseenden var den mest betydande diplomatiska charge under engelska kronan, och han ville dermed skapa sig en ställning. (Han blef ju också grundläggaren af en bland Englands mest ansedda diplomatfamiljer.) Han mötte i Karl Johan en furste, som alltid var färdig att anslå en hög och tvärsäker ton, och för att något vinna, måste man något våga, tänkte förmodligen Th., och så rådde han sin regering, att icke spara på klingande skäl. Synnerligen pikanta upplysningar om det »gyllene krut» som användes för Karl Johans räkning förefinnas i riklig mängd i det nya bandet af Scævolaboken. Detta system att vräka subsidier på Napoleons fiender, var som bekant en gammal ledande tradition från d. y. Pitts dagar, då det kostade England ofantligt. Th. tyckte man kunde fortsätta, men utrikesministern lord Castlereagh hade bland all sin öfriga småaktighet äfven den att vara sparsam på pengar.

Huru som helst tyckes Th:s benägenhet att tillmötesgå de svenska anspråken hafva väckt kabinettets misstänksamhet. Och här kommer beviset.

Th. *erhöll icke bemyndigande*, ehuru i Sverige ackrediterad minister, att underteckna den svensk-rysk-engelska allianstraktaten (i Örebro), utan ditsändes för ändamålet general Hope. Th. satte sitt namn derunder utan bemyndigande. I ett enskildt bref, icke till lord Castlereagh utan till understatssekreteraren Mr Cooke, beklagar han sig häröfver och förklarar, att han såsom en sjelfständig man, den der sjelf brutit sin bana, aldrig skulle kunnat fördraga ett sådant tillbakasättande. Sedermera fick emellertid general Hope i följd af relationer, från sin, den engelska, regeringen mottaga någon högre utmärkelse (förmodligen någon orden), och åter klagar Thornton, att han blifvit förbigången.

Vidare, ehuru Karl Johan särskildt önskat (och Th. framfört denna önskan), att engelska regeringen icke vid hans högqvarter skulle låta representera sig af någon militär fackman, utan endast Th. låta följa h. k. h., och Th. äfven anhållit om samma sak, skickades likväl Hope dit, och Th. tyckes ytterligare hafva haft att betydligt underordna sig ministern i Berlin, Sir Charles Stewart, hvaröfver han också framför ganska bittra direkta klagomål.

Allt nog, vi hafva trott, att dessa meddelanden skulle intressera arbetets läsare, eftersom Thornton onekligen var Karl

Johans förtrogne på samma gång som han vår representant för den enda makt, med hvilken Sverige vid ifrågavarande tid stod på en genomgående god fot. Högst märkvärdig är, som redan antydt, den i det nya bandet för första gången fullständigt uppdagade penningetransaktionen mellan de respektive hofven. Icke heller finner man någonstädes en så fullständig framställning af de norska annekteringsplanernas gång som i Mr Thorntons bref och depescher.

En sjöresa i Tropikerna

af

Lady A. Brassey.

På svenska återgifven af D:r **Anton Blomberg.**

Rikedomen, *om* den väl användes, är otvifvelaktigt en lycka. Den sätter sin egare i stånd att utan hinder tillfredsställa oskyldiga önskningar, upparbeta sina anlag, tillfredsställa en uppodlad smak och räcka en hjelpsam hand åt nödstälda likar. För att vinna en vidgad verldserfarenhet, en af fördomar, som i inskränkta förhållanden så lätt uppkomma och frodas, ohämmad blick öfver lifvets företeelser, är penningen ock ett medel. Den lemnar nämligen sin innehafvare tillfälle till resor, som utgöra ett af de förnämsta bildningsmedel. De många, hvilkas förhållanden sätta dem ur stånd att sjelfva resa, äro hänvisade att njuta af andras erfarenhet, och de göra klokt att begagna sig deraf. Författarinnan till ofvanstående reseskildring har ock haft sina menskliga likar i godt minne, när hon författade sin berättelse, såsom man bl. a. kan klart skönja af bokens motto:

»Och dagakarlen, som i stoftet trälar,
Skall skåda tingen, jag fått se,
Och när han så min glädje delar,
Skall han sin lofsång gifvarn ge.»

Hennes föregående tvänne reseskildringar, af hvilka den första, »En resa omkring jorden», blifvit på svenska utgifven, hafva åtnjutit stor popularitet och beredt millioner menniskor glädje. Men författarinnans popularitet skall ökas genom hennes sista arbete. Hennes förmåga att lefvande skildra sina erfarenheter liksom hennes skicklighet och lätthet att uppfatta det väsentliga och karakteristiska i de mötande företeelserna hafva

sannolikt utvecklats genom öfning: i alla händelser hafva de aldrig visat sig bättre till sin fördel än i denna bok. Här och der — t. ex. på Jamaika — måste resan påskyndas — den för utflygten anslagna tiden var skäligen kort — och berättelsen lider derför helt naturligt deraf. Dock äfven der äro hennes naturskildringar märkvärdigt träffande; i förbigående tecknar hon i korta drag landskapets egendomligheter, kullarnes färger, vattenfallen och den underbara vegetationen; hennes entusiasm meddelar sig åt hennes läsare, som erhålla en synnerlig klar och glänsande bild af det subtropiska landskapet. Hennes föregående rika erfarenhet om jordens olika länder gifver henne anledning till intressanta jemförelser. Under denna tur besöktes endast Madeira, Azorerna och några af de vestindiska öarna, men äfven af lady Brasseys mest flygtiga skizzer skola många af hennes läsare vinna en tydligare föreställning än de förut hade om olikheterna mellan sådana platser som, t. ex. Trinidad och Jamaika eller mellan dessa och Bahamaöarna, om hvilka sistnämnda författarinnans hågkomster — expeditioner till uppsökande af koraller, svampar och underbara fiskar samt umgänget med de välmående och angenäma infödingarne — voro synnerligen njutningsrika. Lady Brassey är ett fruntimmer med mycken bildning och ett sundt omdöme och ibland teckningarna af en härlig natur och små reseäfventyr, stundom af en ingalunda ofarlig art — så t. ex. råkade hon äfven ut för en cyklon, som hon på ett mycket grafiskt, delvis humoristiskt sätt skildrar — inblandar hon historiska och statistiska meddelanden om industriens och landtbrukets ståndpunkt, om infödingarnes seder och lefnadsvanor o. s. v. — Hennes rykte, som redan med hennes första bok flög öfver verlden, hade öfver allt föregått henne; på alla orter fann hon skaror af vänner, som täflade att uppfylla hennes önskningar, att förekomma dem, och som öfverhopade henne med presenter, som voro egendomliga för deras hembygd. Hennes make, parlamentsledamoten och dåvarande amiralitetslorden Sir Thomas Brassey, var icke en allenast en öm vän, som med ängslig omtanke vakade öfver henne, utan ock en duglig och energisk sjöman, hvars skicklighet ställdes på mer än ett hårdt prof.

Arbetet prydes på nästan hvarje sida af illustrationer, som supplera texten. De äro utförda med synnerlig talang och åstadkomma stor effekt; deras storlek varierar från en qvadrattum till större mått, och de införa oss i en verld, för oss så främmande och öfverraskande, att minnet deraf sent skall försvinna.

Albert Bonniers förlag:

Ny litteratur till julen 1885.

Träldom

och andra berättelser

af

Elin Ameen.

Innehåll: Träldom. — Lilla aptekarfrun. — Väntan. — För sent. — Giulia Saviera. — Ett misstag. — Konstnärinna och qvinna.

Pris cirka 1: 50.

"Sämre Folk".

En berättelse

af

Daniel Sten.

Fru Ann Charlotte Edgren tillegnad.

I. Modern. II. Sonen. III. Dottern.

Pris 2: 50.

VÅRA ÖFVERLIGGARE

Akademiska Studier

af

Thord Bonde.

Med 52 teckningar af **Bruno Liljefors** m. fl.

Med efterord: *Ett universitet i Sveriges hufvudstad.* Bidrag till universitetsfrågans belysning af *Oscar Svahn.*

☛ *I hög grad originella, humoristiska skildringar från våra småstadsuniversitet. — Arbetet skall helt säkert mottagas med förtjusning af alla såväl nuvarande som f. d. studenter.*

Pris 3: 75, eleg. inb. 5 kr.

NYA VERS

af

Karl A. Tavaststjerna.

Vuxen för hemmet. — Fågelfri derute i verlden. — Från pojkåren.

Trenne diktcyklar.

Pris 2: 50, inb. i eleg. band 3: 50.

Från civilisationens utkanter

Skizzer från Balkanhalfön

af

C. G. Wrangel.

Med porträtt af konungarne *Milan af Serbien, Carol af Rumänien* och *furst Alexander af Bulgarien* samt *med en karta öfver Balkanstaterna.*

Pris 2: 50.

SVEA

Folkkalender för 1886. 42:a årgången.

Pris 1: 75, i pappband 2: 25, i clothband 2: 75, med guldsnitt 3: 50.

Med bidrag af **Ernst Ahlgren, C. J. Bergman, Dan. Fallström, Edv. Fredin, G. af Geijerstam, Fr. Hedberg, Tor Hedberg, Am. Kerfstedt, Ax. Krook, Lea, O. Levertin, Cl. Lundin, G. Nordensvan, Math. Roos, K. A. Tavaststjerna, K. Warburg, H. Wieselgren, H. Wranér** och **C. G. Wrangel** m. fl.

samt

med 32 illustrationer i ljustryck, träsnitt och zinketsning.

Ett stundande Jubileum.

I.

Den 20 mars detta år firar Svenska Akademien hundraårsdagen af sin instiftelse. Förmodligen kommer då akademiens direktör eller sekreterare att uppräkna och påminna om alla de store män och snillen, som varit och äro ledamöter af nyss nämda institut för Snille och Smak, samt äfven lemna en exposé öfver hvad dessa ledamöter, enligt statuterna för Svenska Akademien, uträttat för »svenska språkets uppodlande och smakens stadgande, så i vältalighet som skaldekonst.»

Akademiens ledamöter skola, såsom allmänt bekant, vara aderton till antalet och böra dertill väljas män, som äro kände »för sådana insigter, hvilka med akademiens föremål gemenskap ega.» Med anledning af det stundande jubileet, anser insändaren * det icke vara olämpligt att äfven uppräkna några svenske män, hvilka enligt hans enfaldiga förmenande icke skulle varit så alldeles ovärdiga — vare sig med hänsyn till Snille eller till Smak — att i stats-

* Artikeln har kommit Red. tillhanda i ett bref med Lunds poststämpel, skrifvet med en piktur som icke obetydligt påminner om *Scævolas*. Det är väl egentligen ock endast i den sydsvenska universitetsstaden, man skulle kunna hafva reda på de egendomliga bidrag som här gifvas till satsen »Tempora mutantur et nos mutamur in illis.» Vid artikeln har Red. icke vidtagit annan åtgärd än att förse densamma med porträtt.

kalendern skyldra bland den illustra inrättningens aderton medlemmar. Rubriken på denna lilla lista kan ju vara:

De Aderton *utom* Svenska Akademien.

För att gå i alfabetisk ordning vilja vi då först nämna:

AFZELIUS, ARVID AUGUST, f. 1785 † 1871. A. uppträdde först i Götiska Förbundets tidskrift *Iduna* såsom författare till åtskilliga romanser i svenska folkvisans tonart; bland dem har i synnerhet *Necken*, skrifven på en gammal, underskön melodi, vunnit det mesta bifall och nästan blifvit en nationalsång. Han öfversatte äfven med poetisk hug *Sæmunds Edda*, utgaf bland annat *Afsked från svenska folkharpan* och prisbelöntes (1844) för skaldestycket *Lidandets väkter*. Men hans egentliga lifsgerning var emellertid att — under medverkan af L. F. Rääf m. fl. — undan glömskan rädda våra gamla folkvisor. Redan länge hade våra stamförvandter, tyskar, skottar och danskar utgifvit sina folksånger, under det att *våra*, sedan lång tid endast allmogens egendom, blott sällan klingade. Arvid August Afzelius har ock genom *Svenska Folkets sagohäfder* gjort sig väl förtjent af Svenska Folket.

CARL JONAS LUDVIG ALMQVIST, f. 1793 † 1866, Sveriges på en gång originellaste och i afseende på mångsidigheten produktivaste författare, var *realist*, ty han framställer helst lifvet och verkligheten, särdeles hos folket. Dock insmyger han i sina taflor af det verkliga lifvet ej endast poesi, utan äfven något underligt och demoniskt, påminnande om ett drag hos Hoffman. Den verld, dit han med snillets makt vet att försätta läsaren, är derför ej den bästa möjliga, det är oftast blott ruiner af en underbar verld. I hvarje form visar han äfven en skarp, dramatisk blick, hvarigenom han vet att försätta sig i de handlande karaktärernas, nationernas,

tidernas, hela själslif och alldeles ointresserad låta dem sjelfva *lefva*. De äro ej mera under hans hand lösa, bleka molnbildningar, utan typer, den solidaste verklighet och dock fulla af poesi. Näst Thorild, Ehrensvärd och Geijer torde ingen varit rikare på nya eller på nytt sätt uttryckta åsigter af verld och lif, om de också stundom äro bizarra och paradoxa. Bland hans arbeten märka vi: »Drottningens

Juvelsmycke», »Signora Luna», Kapellet» (en oändligen täck fiskaridyll), »Araminta May» jemte mycket annat, ingående i den allmänt bekanta cykeln »Törnrosens bok», samt åtskilliga mindre skrifter: »Om enheten mellan epism och dramatism»; »Om poesi i sak»; »Om de gamles och nyares vitterhet»; »Svenska fattigdomens betydelse»; »Svenskens förhållande till literatur»; »Menniskoslägtets saga»;

»Svensk språklära» samt den i så många år i skolan begagnade »Rättstafningsläran.»

Mången torde klandra att vi vågat upptaga Almqvist på denna förteckning och med dygdig harm utropa: Karlen anklagades ju för mordförsök samt rymde bort för att undandraga sig straffet! Visserligen är detta sant; men hur kunde Sv. Akademien ana att något dylikt skulle inträffa? Almqvist var ryktbar långt före den sorgliga anklagelsen. — Deremot neka vi alls icke att det var en lycka för akademien, att der icke, åtminstone på den tiden, funnos några profeter.

CARL MICHAEL BELLMAN, f. 1740 † 1795. — Att här tala om B:s skaldeförmåga är naturligtvis alldeles obehöfligt. Hela Skandinavien känner och beundrar den. Men — invänder kanske någon akademist — i § IX af Akademiens statuter föreskrifves: »Akademien väljer alltid till sine Ledamöter them, som äro kände för goda seder» och Bellman var en missaktad dryckesskald. Hvad först och främst den nyssnämnda paragrafen beträffar, så fanns på Bellmans tid i akademien mer än en ledamot, som visst icke skulle gått in i Goodtemplarorden eller i Frälsningsarmén, om dylika små trefliga sällskap för nytta, nöje samt munterhet utan skoj redan då existerat. För det andra var B. ingalunda någon missaktad dryckesskald. B. var under hela sin lefnad känd och värderad bland alla klasser af nationen. Det var senare tiders skumögda och vattensigtiga kritikaster förbehållet att söka draga ned i smutsen den store nationele skaldens minne. En man som *Gustaf den tredje* förklarade för Sveriges störste skald och ofta såg i sin krets, som *Leopold** tillade en liknande titel, och *Kellgren* stälde

---

* Odödlige Bellman, du andas då än,
Ditt blod, som din vers, än med liflighet flyter.
Än Sverget af *kungen bland sångare* skryter —
Än skryter *jag* att dig ega till vän.

(Februari 1792.)

i jemnbredd med Anakreon, kan ej sägas hafva varit missaktad. — I »Phosphoros», 1812 n:o 1, yttrar *Atterbom* — — — »Så är B:s konst, långt ifrån att vara ett obetydligt och blott ohyfsade menniskor värdigt källarnöje, en verldsåskådning af originelaste art; och det evigt sköna, som uppenbaras af poesien, kunde icke välja sig en ursprungligare poetisk härold än denne improvisatör, som genom ett underverk uppväxte i det kalla Sverige, lik en planta från Söderns paradis.»

— — — »Det sista (Aftonqvädet n:o 32 af Fredmans epistlar »Träd fram du Nattens Gud att Solens lågor dämpa») må öfvertyga dessa fåkunnighetens skötebarn, som vid benämningen *dryckesskald* fästa en låg och kanske liderlig bemärkelse, att Bellmans inbillningskraft var det mångstämmigaste strängaspel och att i djupet af hans väsende låg en resonansbotten för alla möjliga toner.» Till slut vilja vi endast citera Tegnérs bekanta vers:

»Det fins ej tid som dessa toner söfver,
Det fins ej land, som deras like har.»

AUGUST THEODOR BLANCHE, f. 1811 † 1868, tillhörde målsmännen för den riktning inom svenska prosadikten, hvilken för några tiotal af år sedan lösslet sig från de häfdvunna ämnena inom samhällets högre kretsar och sökte att se sig om bland det egentliga folket. Den 21 Mars 1842 uppfördes på den året förut invigda »Nya teatern» *Positivhataren*, från hvilket stycke den nyare svenska dramatiken kan anses börja sin egentliga tideräkning. Vårt drama hade ända från Gustaf III:s dagar så godt som legat nere, men genom B:s åtgöranden ingöts nytt lif på detta område. Voro än förebilderna, ja ofta sjelfva intrigerna, utländska, så slogo styckena likväl rot här i landet. Inhemska voro alltid de karaktärer, som rörde sig i dessa hans dramatiska alster, och inhemsk var alltid hans godlynta humor. Han

skapade i dessa dramer en hel krets af ursprungliga och anslående typer, hvilka vunnit stor popularitet (Kolar-Knut, Konjander, Bautastenius). B:s dramer uppbäras också af förträffliga kupletter. Att här uppräkna alla hans dramatiska arbeten skulle vara öfverflödigt; hela Sverige känner dem, och det samma kan troligen sägas om hans »Taflor och berättelser ur Stockholmslifvet»; »Berättelser efter Klockaren i Danderyd»; »Bilder ur verkligheten». I denna senare art af författarskap, ett slags mellanting mellan anekdot och novell, står B. temligen ensam inom vår literatur, och dessa i viss mån klassiska teckningar skola tvifvelsutan länge bevara hans namn, på samma gång de skola gömma minnet af det stockholmska kulturlif, som i dem skildras.

Närslägtade med dessa äro ock hans ypperligt skurna »Minnesbilder», vitnande om samma djup i känslan, klarhet i stilen och humor i uppfattningen. Äfven som romanförfattare försökte sig B., men med mindre afgjord framgång.

CARL FREDRIK DAHLGREN, f. 1791 † 1844, en originell och humoristisk skaldenatur. Mest genialisk är han i naturskildringen, ty hans rika fantasi personifierar hela naturen. Han uppfattar den *mytiskt*, ej såsom romantikerna *mystiskt*. Han förmenskligar naturen, ej förandligar den. Hans humor är mild, ej skärande, ty Dahlgren har hjertlighet. Af hans arbeten nämna vi: »Mollbergs epistlar»; »Opoetisk kalender för poetiskt folk» (der Hammarsköld, Livijn, Almqvist och Sondén äfven skrefvo); »Babels torn», »Argus i Olympen»; »Samlade ungdomsskrifter»; »Freja», poetisk kalender; »Morgonstjernan», poetisk kalender.

CARL AUGUST EHRENSVÄRD, f. 1745 † 1800, son af Sveaborgs grundläggare och svenska skärgårdsflottans skapare samt sjelf öfveramiral, var den bekante och, om icke allmänt förstådde, åtminstone allmänt beprisade författaren af »Resan till Italien» och »De fria konsters philosophie». Adlerbeth, Franzén, Atterbom och B. v. Beskow m. fl. hafva utförligen tecknat den märkvärdige mannen; vi vilja endast här upptaga Palmærs korta omdöme.

»Ehrensvärd», säger Palmær, »var en man, som icke blott tänkte, hvilket är ovanligt nog, utan äfven tänkte tankar, hvilket är ännu ovanligare. Många ovanligheter dessutom träffas hos Ehrensvärd. Ovanligt var att han förenade börd och författarskap, som är ett ofrälse yrke. Man påminne sig, att icke sidenlump, utan blott linnelump nyttjas till papper. Ovanligt var att han egde både snille och guld; ty försynen utsår merendels det förra med högra

och det senare med venstra handen, så att håfvorna falla långt från hvarandra och sällan uppfiskas af en och samma person. Ovanligt var att han skref så litet. Måhända står det i sammanhang med det fenomen, som man observerat, att ju större kapacitet ett djur har till upprätthållandet af sin existens, dess mindre är dess afvelsamhet, och tvärtom. Lejoninnan föder en unge, i flugan har man funnit tolf tusen ägg. Kroppar och själar gingo den tiden

med halskrås, kortbyxor och skospännen, och Ehrensvärds kropp gjorde så med; men hans själ klädde sig i toga och sandaler. För en och annan bland dessa ovanligheter har Ehrensvärd blifvit min favorit.»

JOHAN AUGUST GRIPENSTEDT, f. 1813, statsråd 1848, friherre 1860, afsked ur statsrådet 1866, † 1874. År 1872 utkommo hans »Tal, anföranden och uppsatser.» I nordisk

familjebok yttras om honom: »Gripenstedt var en af Sveriges förnämsta riksdagstalare. Hans föredrag utmärkte sig för ett ovanligt skarpsinne och fyndighet, och då det gälde att gendrifva motståndares och förfäkta egna åsigter, var hans logik rent af förkrossande. Denna mera negativa sida af hans vältalighet var dock icke den starkaste. Än större var han, då han uppträdde med initiativ i någon stor fråga, initiativ, som vanligen hade sin grund i hans höga tankar om sitt fosterlands stora förmåga af både sedlig och materiel utveckling, om sina landsmäns kärlek till detta land, om deras beredvillighet till uppoffringar för dess sjelfständighet och lycka. Vid sådana tillfällen nöjde sig G. icke med att endast öfvertyga genom skäl, utan han sökte äfven någon gång att öfvertala genom ett vädjande till deras ädlare känslor. Då pryddes hans tal ej blott af sköna, utan ock af träffande bilder, och hans stämma, ehuru ej af naturen stark och dertill någon gång vibrerande af en oskrymtad djup rörelse, trängde till hvarje vrå af den stora riddarhussalen, ty hvarken vänner eller motståndare ville gå förlustiga om ett enda ord».

Att icke friherren och statsrådet Gripenstedt intogs i Sv. Ak. förefaller verkligen märkvärdigt. För icke många år sedan kallades till ledamot af nyssnämda akademi ett statsråd hvars riksdagsförtjenster voro mycket små i jemförelse med Gripenstedts.

Tor Frithiof Grafström, f. 1827 † 1883. Redan vid 21 års ålder befanns han värdig Sv. Akademiens andra

pris för »Elegier öfver Frans Mikael Franzén» och ynglingens sångmö utmärker sig redan nu för värma, klarhet och herravälde öfver formen. »Skärast klingade tonerna» — säger hans minnestecknare H. W., i Ny Illustrerad Tidning $^1/_9$ 1883 — »då de måla hans egna minnen af den gamle i templet, der han »talade såsom en mor med kärlekens forskande oro»:

»Troget och ömt, en vingårdsman för himmelska skördar,
sådde han eviga frön ut i ungdomliga bröst.
Vårdade plantornas växt: trosvisst hans dödliga tunga
talade stilla och mildt lifsens evärdliga ord.
Ledde de unga från Sinai fram till förklaringens Tabor,
genom Getsemanes land upp till försonarens kors.
Tolkade himmelens språk i ett språk med himlen beslägtadt,
lyfte de lyssnandes syn högt öfver verld, öfver tid.
Böjde de åldriga knän och lärde de unga att bedja,
reste sig åter igen, lärde dem hoppas på Gud.»

År 1852 erhöll han ännu en gång ett andra pris af Sv. Akademien för sin vackra dikt »Sångens framtid», som — säger C. D. af Wirsén — »gjorde ett välgörande intryck genom åskådningssättets renhet, det ädelt ungdomliga i författarens ljusa optimism och den ton af religiöst allvar, som genomklingade hela sången.»

»Ack, jordiskt vetande med klippta vingar
oroligt sväfvar ifrån ros till ros,
men högre sången jublande sig svingar
och frid åt känslan, ljus åt tanken bringar;
ty mins: den högsta sanning måtte tros.»

1853 författade och försvarade G. en afhandling om »undervisning i modersmålet», i hvilken han söker förmedla de rättmätiga kraf, som svenska språket egde att i undervisningen blifva tillgodosedt, med de klassiska språkens aldrig utan skada vårdslösade och förbisedda fordringar.

Sedan 1857 hade Grafström färdigskrifven en längre dikt, benämnd Fjell-Lappen. Men han sökte gifva den

ökad fulländning, och först 1860 inlemnades den till Sv. Akademien, hvilken tillerkände författaren sitt *stora pris*. Om denna dikt yttrades vid högtidsdagen: »den har främst fäst akademiens uppmärksamhet genom det egna i skildringen af en försvinnande folkstam och med den en slocknande lefnadsåsigts dödskamp emot den framåtskridande bildningen och ljuset. Denna tafla af de sista nordiska hedningars qvardröjande i ett protestantiskt land; kulturhatet och kristendomens halfvilda uppfattning; Lapplands egendomliga himmel och egendomliga natt; lappländaren, målande sig sjelf i sitt enformiga, ensliga polarlif med intet befryndadt väsende till vän, utom sin ren, — denna med poetisk känsla uppfattade och med natursanning tecknade bild af ett folk, som snart skall qvarlefva endast i dikten, har Akademien önskat bevara i sina handlingar, och med stora priset utmärka författaren.» I kalendern »Veronica», af hvilken han utgaf tvenne årgångar (1869, 1871) har Grafström offentliggjort ett större poem »Jesu frestelse», prolog till ett skaldestycke kalladt »Judas Iskariot». I »Literärt Album (1880) förekomma flera smärre poem (bland dem »Hvad jag vill minnas») och en mängd grafrunor hafva äfven ristats af honom. En af de ädlaste dikter af denna art är hans minnesruna öfver svärfadern, general Hazelius. (Ny Ill. Tidn. 1871 n:o 19.)

Under titeln »Minnen från Klara kyrka» utgaf Grafström en predikosamling. »Enkelt och hjertligt, med skaldens sinne men utan hans konst, för G. i sin postilla den gamla kristendomens talan. Ej med disputerande, men med trons frukter, den kristnes lif, manar han till bestyrkande af trons sanning».

BENJAMIN HÖIJER, f. 1767 † 1812. En man, hvilken Europa bör räkna bland sina skarpsinnigaste tänkare, var Benjamin Höijer. Af hans mästarhand skänktes oss, utom den ypperliga recensionen öfver Gust. Fredr. Gyllenborgs »Försök om Skaldekonsten», trenne estetiska afhandlingar: *Om de gamles och nyares vitterhet och vältalighet i jemnförelse med hvarandra; Om ett pragmatiskt afhandlingssätt*

i Historien och *Försök att förklara upphofvet till skön konst och dess första arter.* I dessa, så väl som i de föreläsningar öfver den sköna konstens filosofi, dem han för ett stort antal åhörare i Upsala föredrog, visade han hur det sköna är det behagliga i en föreställning, utan afseende på någon nytta af denna föreställnings verklighet utom oss, samt att det enda och väsentliga ändamålet för konsten är att finna ett uttryck för skönheten.

GUSTAF EDVARD KLEMMING*, f. 1823, Kongl. Bibliotekets ryktbare chef. Af nu lefvande svenske språkforskare otvifvelaktigt den främste, har han genom sitt rastlösa och energiska, med så mycken framgång krönta arbete för anläggandet af ett *svenskt bibliotek* — banat vägen och utjemnat den för dem, som vilja egna sig åt studium at svenska språket och svensk kultur.

Bland de till inemot femtio uppgående af honom utgifna skrifter nämna vi endast: *Josephi historia; Den svenska tideboken, Anteckningar om Åtland, Sveriges calendariska literatur, Sveriges äldre liturgiska literatur. Svensk boktryckerihistoria 1483—1883, Birgitta-literatur* samt hans mest kända och populäraste arbeten *Ur en antecknares samlingar* och *Sveriges dramatiska literatur,* en fullständig bibliografi för perioden 1400-talet—1875. För närvarande är han sysselsatt med utgifvandet af en större samling medeltidshymner.

CARL AUGUST NICANDER, f. 1799 † 1839, var en verklig mästare i formen, en pittoresk skald, en af våra lyckligaste beskrifvande lyriker, så väl genom versens och diktionens prakt och fulländning, som ock genom ett verkligt poetiskt sinne för det sköna i historiens verld. Han har utgifvit: »Dikter»; »Nya Dikter»; »Runesvärdet», »Hesperider»; »Lejonet i öknen»; »Minnen från Södern»; »Samlade dikter».

»I Nicanders Hesperider — säger Atterbom — äro stycken, dem en hvar af den nyeuropeiska skaldekonstens mästare

* På begäran af Herr Öfverbibliotekarien G. E. Klemming, som erhållit kännedom om den af Scævola uppgjorda listan, få vi meddela att han i bref till Red. förklarat sig hvarken ega »berättigande eller anspråk» såsom kandidat till en plats i akademien. Hvad berättigandet angår, står dock allmänna opinionen säkerligen på Scævolas sida. *Red. af Dag. Kr.*

skulle räkna sig till ära, och som alltid skola i vår vitterhet bibehålla platser af första ordningen.» — Hans poem »Tassos död» belönades af Sv. Akad. med stora priset och »Fosterlandskänslan» samt »Månskensnatten i Albano» med den mindre guldmedaljen.

FREDRIK WILHELM SCHOLANDER, f. 1816 † 1881, den bekante arkitekten och målaren, skref under namnet *Acharius* på *ottave rime* i fem hundra stanzer »Luisella»,

en qvinnomodells öden * samt sedan på samma versslag *fyra noveller:* »Vapensmeden», »Ateliern», »S:t Huberts fest» och »Rosina».

»Om *skalden* Scholander» — säger Claës Lundin i sin minnesteckning öfver honom — »invalts i Sv. Akad., hade allmänheten ganska visst icke deraf öfverraskats. Han skulle

* Ämnet är taget ur Höckerts konstnärslefnad samt återgifver äfven minnen från författarens vistelse i Italien.

der hafva fyllt sin plats lika godt som *konstnären* Scholander i konstakademien. Men hans skalderykte var lika stort hos Sveriges folk, fastän han icke satt på någon af de aderton stolarna».

ELIAS SEHLSTEDT, f. 1808 † 1874. Ur den lefnadsteckning, som utgör inledningen till femte delen af »Samlade sånger och visor af Elias Sehlstedt», låna vi följande:

»Vi hafva inom vår literatur många berömda, många klassiska namn, om hvilkas odödliga värde och förtjenst det skulle kunna synas som ett majestätsbrott att ett ögonblick tvifla. Och likväl, när det kommer till denna obevekliga kritik, som skiljer mellan guld och förgyld koppar, mellan lefvande blommor, uppspirade ur naturens varma och innersta sköte, och eftergjorda vaxblommor, då frågar ironikern: hur mycket håller proffvet af allt detta?»

Sehlstedt kan visst icke räknas till de »klassiska» namnen. Han var icke alls akademisk*. Hans publik var den stora allmänheten. Hos honom märkas inga snilleblixtar — så vanliga hos Sv. Akademiens ledamöter — men till ersättning finner man hos S. ingen efterbildning af konventionela europeiska mönster, en efterklang utan lif, en fraseologi utan kärna, en gestikulation utan öfvertygelse, en smärta utan nerver och ett löje utan själ. Vid tanken på så mycken utmärglad och gulblek sentimentalitet, som här

* Detta borde dock icke gält som skäl, att ej Sv. Akademien skulle kunnat hedra sig sjelf med hans inval. Jemför t. ex. förhållandet med *Valerius* som fick inträde bland de Aderton.

och der går och gäller för poesi, måste det göra oss godt i sinnet att »umgås med en sångmö, som har blod i läpparna.» I den Sehlstedtska diktningen är det någonting nytt, något friskt, något ur källdjupet porlande, jemte solsken, doftande ängblommor och klingande fågelsång. När man läser hans små älskliga idyller erfar man ungefär samma känsla, som när man en varm sommardag från hufvudstadens qvalm kommer ut i skärgården och får andas hafsluft. Inom den svenska diktningens kanske mest sjelfständiga område, i den *humoristiska naturidyllen*, är Elias Sehlstedt den senaste länken, närmast intill skalden C. F. Dahlgren. F. Sander säger i sin anmälan af Sehlstedts samlade visor och sånger (Nya Dagligt Allehanda för $^{24}/_{12}$ 1862) att Sehlstedt eger sin utpräglade *individualitet*, en sällsynthet hos nutida diktare. Hans sångmö förliknas vid en okonstlad landtlig skönhet, en skalkaktigt leende fiskarflicka, lika frisk som den natur der hon föddes och lika fri som fågeln.

Att här uppräkna alla de små mästerstycken, hvilka S. skänkte allmänheten, torde vara alldeles öfverflödigt. De äro kända och uppskattade af alla. Vi påminna om Frans Hedbergs varma ord då täckelset föll från minnesvården med Elias Sehlstedts bild (modellerad af Frithiof Kjellberg).

»Här skall han, allas saknad värd,
Mottaga folkets hyllningsgärd,
Hit skall det alltid tacksamt gå,
Och det är vackert så!»

ERIK JOHAN STAGNELIUS *, f. 1793 † 1823, var en af de sannt poetiska varelser, på hvilka kan tillämpas Goethes vackra liknelse, der skaldens lefnad jemföres med silkesmaskens stilla och idoga verksamhet. Han var så full-

* Något tillförlitligt porträtt af Stagnelius existerar icke. Den bekanta silhuetten, som vanligen får gälla för en afbildning af Stagnelius, lär i sjelfva verket föreställa Choræus.

komligt skald, att alla hans tankar, ord och handlingar, ja, sjelfva hans villfarelser buro stämpel af en poetisk impuls. Han är märkvärdig för en ton af djup melankoli, af djup mystisk verldsåskådning utaf lifvet och naturen och af längtan efter den stund, då den fängslade *anima* spränger sin jordiska hydda och svingar sig till *pleroma* — såsom han kallar det — till de högre rymderna af en himmelsk luft. Dessa åsigter utmärka Stagnelii poemer från allt hvad vi sett af svensk skaldekonst. Hans *elegier* äro de yppersta vi ega, kristalliskt klara och försmäktande i välljud. *Sonetterna* äro de vackraste på vårt språk. Kronan af hans dikter intaga dock *Liljor i Saron*, de djupaste af hans dikter och fullständiga uppenbarelser af en i sitt slag helgjuten verldsåskådning. I denna liljekrans finnas högst få blommor, hvilka icke äro förträffliga. Af hans dramatiska stycken är tvifvelsutan, i anseende till formen, »*Wladimir*» den mest fulländade. Skådespelet »*Martyrerne*» är — om ock fullkomligare »kristliga tragedier» både kunna tänkas och verkligen finnas (t. ex. en och annan af Calderon) — om icke mera, en dramatiserad triumfsång, hvilken, såsom sådan, icke lätteligen öfverträffas. I det hela är strömmen af hans rytmer och verser en verklig »kristallflod», på hvilken mången sångens genius vaggar sig med ett strängspel, som lika mäktigt förtjusar, antingen han svingar thyrsen, eller kröner sig med cypresskransen, eller pröfvar Melpomenes dolk eller bildar omkring sig en skimrande färgbåge af fagra visors gullbi och fjärilar. Särskildt hafva vi ej nämnt de af hans lyriska dikter, på hvilka vi sätta högsta värdet; ty vår förteckning skulle då blifvit lika lång, som för våra läsare (åtminstone de flesta) obehöflig. Hans qväden skola klinga från tidehvarf till tidehvarf, så länge Sveriges tungomål af svenskar talas eller af andra folks vittre förnimmes; i samma mån, som de förre förena sig att hylla honom med rättmätig kärlek och

beundran, skola de senare gifva hans namn dess förtjenta europeiska ryktbarhet.

Wieselgren i »Sveriges sköna Literatur». (V. p. 432) yttrar sig på följande sätt om Stagnelius.

»Han eger, äfven med sina misstag, rätt att betraktas såsom en lycklig grundläggare af en poetisk skola i vår vitterhet. Derjemte har han genom flera af sina dikter i en ny, sjelfständig tonart eröfrat rum bland våra skalder af första ordningen. Skönare ställen eger ej vår literatur än åtskilliga äro i hans dikter. De store medtäflarne blifva ärade af att ega sin plats bredvid honom. Hvilket stort steg tog ej vårt språk från Leopolds »Oden» till Stagnelii »Martyrer». Tegnérs »Nattvardsbarn» och »Fridsröster» äro i *helgedomens förgårdar,* då Stagnelii »Martyrer» inträngt i det *helga*». — — —

Oskar Patrik Sturzen-Becker, f. 1811 † 1869, mest känd under namnet *Orvar Odd.* »Orvar Odd, — säger Ljunggren — den till tiden främste af Sveriges följetonister, visade sig genom sina samlingar »*Med en bit krita*», »*Med en bit blyerts*», samt »*Ur Stockholmslifvet*», vara äfven den främste». Med sin iakttagelseförmåga och humoristiska uppfattning förenade han en ovanlig makt öfver språket». Som prosaskriftställare var ock Sturzen-Becker så skarpt utpräglad, att man genast igenkänner snart sagdt hvarje rad af hans hand, och de mångfaldiga lätt ironiska uppsatser öfver vittra ämnen för dagen, drag ur odlingshistorien m. m. som han under mer än tre årtionden utströdde inom tidningsverlden, äro i sitt slag ensamma. Dock får man icke på hans alster lägga den nu pågående språkrensningens måttstock. Särskildt de litterära följetonger, som bära titeln »Grupper och personnager från i går», påminna icke allenast i omdömets ofta träffande qvickhet, utan

äfven i formelt öfversitteri om Heinrich Heines sätt att behandla literaturhistorien och modersmålet. Och äfven som skald skall S. intaga ett hedradt rum, ty han stod äfven som sådan, på egen botten, med varm känsla och liflig inbillningskraft, under det hans mottagliga sinne för den yttre naturens lif tog hans förmåga så i beslag, att han ej medhann fördjupa sig i menniskohjertats mera dolda rörelser. Dock var han icke minst i sina dikter en idéernas man, brinnande för det ädla och rätta och mäktig af verklig fosterländsk lyftning. I formelt afseende ega S:s dikter bland annat den förtjensten att hos oss i skaldestilen hafva infört månget ur hvardagsspråket hemtadt godt ord med en förment låg betydelse — en förtjenst, som väl må uppväga ett och annat onödigt utländskt lån, hvartill S. äfven i den bundna formen gjorde sig skyldig.

Bland hans arbeten må, förutom »Grupper och personnager», nämnas: »Veidi Alf» (prisbelönt i Sv. Ak. år 1832); »Brunt och rosenrödt»; »Grefvinnan Gruffiakin». Ett urval af hans skrifter har nyligen utkommit.

THOMAS THORILD, f. 1759, student i Lund 1775, i Upsala 1787. Utgaf och försvarade derstädes 1788 en *Kritik öfver Montesquieu*. Gustaf III bevistade denna disputationsakt och blef på det högsta intagen af Thorilds snille. Denne, som ämnat taga den juridiska graden, öfvergaf sin föresats, då han redan i kandidatexamen fann, att »man gjorde allt så ynkeligen litet.» Han reste 1788 till England och återkom 1790. Utgaf 1792 sina memorialier af 1766 under titel: *Om allmänna förståndets frihet*, med ett slags företal: *Ärligheten, till H. H. Regenten*. Skriften åtalades och förf. uppkallades i Hofrätten (dagen före julafton 1792) hvarifrån han fördes i häkte. Genom regeringens utslag $^{22}/_{2}$ 1793 dömdes han till 4 års landsflykt *

* Han erhöll likväl ett slags resestipendium ur statskassan.

och affördes $^{8}/_{8}$ s. å. Professor och bibliotekarie 1795 i Greifswald der han dog 1808.

Bland hans skrifter må nämnas poemet *Passionerna*, vidare *En kritik öfver kritiker*, med utkast till en lagstift-

ning i snillets verld (ett af de yppersta snilleverk vi ega på prosa); *Det enda nödvändiga för ett rikets finanser*, samt *Om qvinnokönets naturliga höghet*.

KARL ANTON WETTERBERGH, f. 1804, har gjort författarenamnet *Onkel Adam* allmänt kändt och aktadt. Han har egentligen blifvit berömd som humoristisk genremålare och vissa af hans fristående taflor ur lifvet i »Skråköping» eller på annat håll äro små verkliga mästerstycken, liksom flera af de i hans romaner inströdda genrebilderna. Han började (1845) sin verksamhet som roman-

författare med »Ett namn» samt utsände sedan i snabb följd en mängd andra arbeten, som alla andas en ädel menniskovänlighet och i hvilka han med bred pensel samt varma färger skildrar de mera vanlottade klassernas belägenhet. Som lyriker har han lyckligt anslagit folkvisans ton genom »Blad ur Catharina Månsdotters dagbok.»

PER WIESELGREN, f. 1800 † 1877. Af hans mångfaldiga, om en rent af vidunderlig arbetsamhet vitnande skrifter vilja vi endast anföra: »Sveriges sköna literatur», »Delagardiska arkivet», »Ny Smålands Beskrifning», samt »Biografiskt Lexikon» (af hvilket Wieselgren skrifvit nära hälften).

Ur nekrologen i Ny Ill. Tidn. den 20 okt. 1877 låna vi följande:

Svenska akademien har med sitt Karl Johans pris år 1863 gifvit sitt erkännande åt Wieselgrens literära verksamhet såsom ett helt, trots alla de felaktigheter, som *måste* vidlåda en författare, hvars åhåga att gagna är större än hans tillfälle att granska och hvars skaplynne är oemottagligt för detaljnoggranhet, under det han låter sina arbeten vimla af detaljer. Men den »syn på tingen», P. Wieselgren ger sina läsare hvar helst de taga ett af hans arbeten i hand, den rikedom på idéer, som hos improvisatorn vid skrifbordet lika litet tröt, som hos improvisatorn i talarstolen, *detta* är hans författarskaps starka sida, och skall i full originalitet bevara hans namn bland våra främsta skriftställare. Och dock var skriftställaren blott en underordnad del af hans rika personlighet. Talaren, *predikanten*, var den »*bästa delen*», ty i honom framstod klarast den rikedom af tanke och hjerta, det flöde af snille och kärlek, som bodde i Per Wieselgrens själ.

I företalet till band 2 af Svenska Siare och Skalder säger Atterbom om Wieselgrens »Sveriges sköna literatur»:

»Rikt på snille, materialier och läsvärdhet, har det un-

der utförandet blifvit något helt annat, än hvad dess titelblad utlofvar. Det har nämligen förvandlat sig till en på en gång faktisk och konstruktiv uppränning af Sveriges hela *literära kulturhistoria;* och öfverskrider, ej sällan, till och med dessa gränser. — — — — Hos honom är mycket att lära. Åtminstone har *jag* lärt mycket. Det är mig en kär skyldighet att förklara min erkänsla. Fritt må man

dervid anmärka den besynnerliga sammansättningen, de talrika hugskotten, brådmeningarna, misshuggen. Glömme man blott icke, att det ock har en annan sida: att det utmärker sig äfven genom en mängd och mångfald af verkliga upptäckter; att dess genialitet, alltid glänsande, ofta är tillika en djupblickande, att derur, alltigenom, än talar, än sjunger en skaldesjäl; att den bevingas af en fosterlandskärlek, hvars höga lyftning bär ett af de varmaste hjertan, som någonsin klappat för Sveriges ära».

Orsaken till att ingen af de aderton uppräknade ansetts värdig att inväljas i akademien torde dels vara den, att deras snille och smak befunnits underhaltiga, dels måste den sökas i denna institutions egen beskaffenhet.

Svenska Akademien — från början ett slags dressyranstalt, ämnad att utöfva samma inflytande på författarnes tänkesätt, som censurinrättningen på deras skrifsätt — utrustades vid sin första stiftelse med alla de lysande bisaker, som göra intryck på den stora hopen. Det antogs till en fast princip, att alltid en del af ledamöterna skulle vara i statens tjenst högt uppsatte och dekorerade män för att gifva glans åt inrättningen.* Dessa, å sin sida, ansågo sig ej heller litet smickrade af en plats i akademien, emedan Stiftaren tillagt sådana ledamöter rättigheten att fästa underrättelsen härom vid sina öfriga titlar.

En vigtigare omständighet är den akademien vidlådande skyldigheten att arbeta för vitterhetens förädlande i landet. Här måste framför allt den frågan besvaras: om vitterheten är någonting, som, enligt sin natur, kan genom ett särskildt kollegium befordras eller underhjelpas? Om det vore möjligt att med guldstycken öfvertala folk att göra goda poemer, hvilket dock måste vara omöjligt, så vidt den estetiska produktionen är alldeles oafhängig af det poetiska subjektets vilja, visar sig strax en annan omständighet, som lika oundgängligen upphäfver denna ponerade möjlighet. Hur vill man nämligen förlika en myckenhet personers skilda meningar i ämnen, som, för att riktigt bedömas, fordra å ena sidan en ren, oförderfvad känsla, ett poetiskt sinne, och å den andra en fördomsfri filosofisk kunskap om konstens teori? Aderton personer, ur skilda

* Denna princip har också troget följts, förmodligen af pietet för Stiftarens minne, ehuru Akademien numera gerna kunde följa en annan auktoritets exempel, nämligen »Aftonbladets». Dess redaktör har ju nämligen faktiskt gifvit pieteten för L. J. Hiertas minne på båten (jemför prenumerationsanmälan för A. B. dec. 1884 och dec. 1885).

klasser i staten, måste nödvändigt hvar för sig hafva en särskild bildning, allt efter den bestämmelse i samhället som de sjelfva eller omständigheterna gifvit dem. Den punkt, i hvilken pluraliteten, eller ock de mest förnämas, bildning öfverensstämmer, blifver af denna anledning helt naturligt en fast punkt, på hvilken omdömet kommer att hvila.

Detta skrefs i »Polyfem» år 1811; men eger ännu tillämpning.

Vidare heter det — — — »Hvad för hemliga principer Akademien för vanliga fall kommit öfverens att gilla, kan i det hela vara oss likgiltigt: vi se hurudana de mästerstycken äro, hvilka vunnit dess oinskränkta beröm. Dessa verk äro också alla af samma karaktär, så utan originalitet, att man skulle svärja på att de alla voro af samma författare, utom de af hr *Wallmark,* hvilkas gränslösa elände sätter dem utom all jemförelse med något i tid och rum existerande.»

Detta var ett hårdt tal, ty allmänheten hade från början vant sig att vänta stora ting och högvisa domslut af den literära inrättning, som den snillrike Gustaf III så utmärkt framför alla öfriga. Hände det nu att dessa domslut någon gång föreföllo besynnerliga och oväntade, så tog man sitt förnuft till fånga och trodde i all enfaldighet att sådant vore ett bevis på Akademiens högre vishet och ens egen bristande omdömesförmåga. Den ende som fördomsfritt genomskådade förhållandena, var här, som nästan alltid, Kellgren. Hans yttrande är bekant: att nämligen »den skrift en författare skrifver för pris, gemenligen är det sämsta af hans arbeten.»

I den förmodan att det möjligen kunde intressera åtskilliga af »Dagens Krönikas» läsare att se hur man den tiden (1809) kriticerade, införes här utdrag ur en recension i »Polyfem» öfver Sången till *finska arméens ära* (af Wallmark och belönad med stora priset 1809).

— — »det är ganska naturligt att hvar och en väntar sig, då han tager denna skrift i handen, något det stora ämnet värdigt, något af ovanlig förtjenst — af hög förträfflighet. Hur nedslående måtte det icke blifva, att i det stället finna den uslaste rimmarprodukt, som tilläfventyrs någonsin varit tryckt i Sverige. Det var liksom i ödets bok skrifvet, att finska armén skulle ända in i det yttersta pröfva de bittraste motgångar; och för att fullkomligen råga kalken, skulle dess ära, dess enda öfriga klenod, blottställas för en ovärdig sångares behandling, blifva föremål för hans bakvändt poetiska experiment och sålunda gå miste om sin tillbörliga hyllning, så väl förtjent och så dyrt köpt.»

»Recensenten har tillförene haft tillfälle visa, huru skaldestycket *Handen* (äfven af Wallmark; belönt 1804), ehuru fullkomligen blottadt på poetisk förtjenst, ehuru öfverlastadt med plattheter, omeningar, vidunderligt hopfästade partier, likväl är bygdt på en plan, likväl har tio eller tolf vackra vers; äfven dessa få fördelar saknar närvarande stycke. Det är från början till slut icke annat än en följd af längre eller kortare rader, tillkomna på det sättet, att man alltid i den föregående radens rim ser verkande orsaken till den efterföljandes tillkomst, i anledning hvaraf man fåfängt söker något bestämdt begrepp i perioderna eller något totalintryck af poemet. * Man kan ej annat än le, då man ser hur enväldigt rimtvånget beherskat den stackars författaren. Huru förträffligen presentera sig icke rimmen: *lava* och *begrafva, eken* och *bardaleken, Vareger* och *seger, strider* och *Aristider*, *hillebårdar* och *vårdar* m. fl. utan att det begrepp, som ordet utmärker, har något synnerligen angeläget att uträtta i versen.»

Recensenten citerar, för att bevisa sina anmärkningar, åtskilliga ställen i Sången, men vi vilja endast anföra några af de betänkligaste:

* Motstycken fattas icke i andra prisbelönta skaldeverk. *Ins.*

— — — Sällhet och fred
Gro på er jord i de ilande stegen:
Blod ha de kostat: . . . så köps blott en egen;

»hvarest man icke kan finna annat, än att det är *stegen* som kosta blod, ehuru förf. menat sällheten och freden; och hvarest man icke begriper hvad det är för en »*egen*» som köpes.

»Se här några ännu märkvärdigare rader:

— — — och rysligt vild framvältar krigets lava
Att i sitt afgrundssvalg Europas Nord begrafva,
Då Tilsit, lik en ö, ur lågans famn står opp
Och möter Czarens blick med än en fristads hopp.

»Jag vill ej tala om krigets lava, om lavans egenskap att vara *rysligt vild*, eller om ön, som står upp ur lågorna eller om *lågans famn*, men väl om ön, som möter Czaren med *en fristads hopp*. Antingen är det ön, som hoppas af czaren en fristad, eller är det någon fristad på ön, som hoppas något af Czaren, för hvilken fristad ön då måtte vara talman och representant? Eller är det Czaren, som hoppas vinna fristad på ön? Han måste då ligga midt i lågorna, ty ön håller ju på att genereras i lågorna. Men innan denna vulkaniska produkt hinner svalna och bli beboelig, har man allt skäl att frukta för det lif, som skall bergas. Dock, denna fruktan är onödig. Innan man vet ordet af är den olycklige i säkerhet och så inslumrad att

I hvilans sköt han hör ej mer den röst
Af nya farors pligt, som hviskar i hans bröst.

Vidare:

Ur fosterlandets sköt jag *hastat edra fjät*
Att med förenta svärd på nytt eröfra det.

Äfven följande märkliga ställe:

Hans (Czarens) storhet är vårt verk: af oss han strida lärt
Af höga tallar trängd, i dessa skogars sköte,
Så stiger granen opp med dem till molnens möte!

Hvilket likväl öfverträffas af följande poetiska stridsuppmaning.

Till strids för fosterbygd, för hemgudar och maka
Att ljunga krigarns blixt i krigarns famn tillbaka.

Men det var icke endast den olycklige Wallmark, som råkade ut för stränga recensenter. I Polyfem för 1812 förekommer ett

FLORILEGIUM SUECANO-ACADEMICUM eller Makalösa Heliconsblomster, plockade i den Sannfärdiga Smakens Örtagård.

Förord. *

En man, som emellan göromålen af en verksam lefnad helgat sin välförvärfda hvila åt njutningen af Witterhetens och Sedelärans intryck, ej blott till en förfriskning genom ombytet af ämnen för sitt besinnande, men ock i det högre ändamål, att genom en nyttig sinnesdaning öka sitt menniskovärde, har, med det begär att förangenäma det förståndsfullkomliga, som är det säkraste beviset på en berömlig, menniskan ensam bland kreaturen naturmessig fullkombarhetsgåfva, velat i detta, sägom det med sant sinnesmod, stundom i sina förståndsundersökningar rörande det redbara något osorgfälliga blad meddela ett blygsamt tankeval af det snillefyndigaste i Sv. Akademiens handlingar. Man smickrar sig, måhända — nekom det ej — icke utan all sjelftänkbarhet, att på detta sätt få, med trollkraftiga lättfattligheter, för inbildningsförmågans väldanade sinnesgåfva, framställbargöra den egenkraftigt odlingsbara fullfärdighet, som stämplar känslodaningen och tankevidden hos sammanhängiga tänkare och öfvertydliga vältalare. — Förundre man sig ej öfver denna Svenska, och vågom ej kalla den barbarisk! Görom dess uppfinnare rättvisa. Är-

* Läsaren behagade observera att alla här förekommande uttryck äro hemtade ur Svenska Akademiens handlingar. *Ins.*

ligen hafva de trott, att en sådan språkodling, genom sin aktiva frihet, skulle kämpestarkt bekraftiga Smakens antagliggörelse, och upplyfta nationerna undan dårskaper, laster, villor och brott till den förståndsriktigaste förnuftsmessighet och gerningsdrift i vitterhetsyrket. Och hvad är väl mera nyttiggörande i sinnesnaturens förståndsvidd?

Florilegium. *

Då genom denna akademis inrättning smaken stadgas och utbredes, skola de allvarsammare vetenskaperna vinna en gladare drägt, mera älskansvärdt skick; — slöjderna drifvas med en lättare hand, sederna antaga mer ärbarhet etc. (Sv. Ak. Handl. fr. 1786. 1. D. f. 49.) Utländingen skall med förundran lära känna ett folk, värdigt att täfla i Smak och Snille med det nya Athén — och Svenska snillets skicklighet, så till *vackra* som *allvarsamma yrken* (s. 50).

Den förste Gustafs tunga flöt som en ren och strid åder. (s. 123. Biskop *Olof Celsius.)*

O, att denne skalden (Voltaire) ägt så snyggt hjerta, som hans penna var förträfflig! (s. 132. *Celsius.)*

(Rektor *Murberg.*) I Sv. Akad. igenkände jag det lyckliga och mognade snillet, sammansökt att stadga och utbreda smaken. (2. d. s. 3.)

(Zibet.) Och månne vissheten af sanningar är allena måttet af deras värde? (3. d. 157.)

(Leopold.) Det gifves ett yrke etc. Detta yrke är skådeplatsen, uppfunnit af jordens välgörande snillen, skyd-

---

* Endast några få praktställen ur den rikhaltiga samlingen i Polyfem tillåter oss utrymmet att här upptaga. *Ins.*

dadt af dess visare regenter (3 d. s. 173). Det är här, M. H., som den belefvade verlden segrar genom en viss oumbärlighet.

Allmänheten skall vara Sv. Ak. förbunden för dess treåriga uppskof med stora prisets utdelande för skaldekonsten, då detta uppskof bidragit till den förmån, hon den 20 dec. 1792 ägde, att få kröna ett mästerstycke *(Bloms skaldebref)* och att hafva upptäckt ett snille (Blom), till denna tid måhända okändt för sig sjelf, äfvensom för akademien och de fleste af allmänheten.* (4 d. s. 238.)

(Blom.) Det är ett bekymrande vilkor, att ett rum i Sv. Ak. *förarar* vissa förtjenster, men ger dem icke. (2 d. efter 1796 s. 29.)

(*A. Gabriel Silfverstolpe* till Blom.) Måhända, utan Sv. Ak. varelse, hade Ni, min herre, aldrig gissat till ert snille och edra talanger (se nedanstående not), aldrig profvat dess förmåga; allraminst förmodat, hvad Akademien och allmänheten beundrat, att edert första försök skulle slå våra ögon med hela glansen af ett mästerverk. Akademien lyckönskade sig då att hafva upptäckt ert snille.

Sv. Akademien har äfven efter fosforisternas anlopp blifvit temligen hårdt bedömd; så skrifver Tegnér $^{21}/_{11}$ 1824 till Brinkman:

»Om konsten att utdrifva djeflar icke, tyvärr, hörde till de förlorade konsterna, så vet jag väl hvar jag skulle vilja använda henne. Ty otvifvelaktigt har en ond ande farit in i vår kära Akademi, »en ande döf och dum», som vi lärjungar ej äro i stånd att fördrifva. Således åter ett

---

* Detta experiment har Sv. Akademien äfven under senare åren med framgång utfört till öfverraskning för så väl allmänheten som de utvalda föremålen sjelfva. *Ins.*

statsråd.* Men om så skulle vara, hvarföre just välja den yngste med förbigående af de äldre? Ha icke både *tull-* och *sjöstaten*, nämligen exc. Rosenblad och Cederström suttit längre i konseljen och hvad har man väl mot deras vitterhet? Och skulle ej grefve Lövenhjelm** med sin magnetiska sömn kunna rätt väl representera Akademiens *vakor* för poesi och vältalighet? Det är skada att ej alla statsråden kunna få plats på en gång. — — — Det är synd att jag ej får täfla i akademien, ty i detta fall hoppas jag att en liten traktat, som jag skref för några år sedan: *Om rangordningens nödvändiga samband med och helsosamma inflytande på vitterheten* ej skulle blifva obelönt.»

Till och med sjelfva Bernhard v. Beskow undgick ej en ganska sträng kritik öfver »Sveriges Anor», som likväl vunnit Sv. Akademiens stora pris. I Helsingfors Morgonblad 1833 n:r 9—11 blef skaldestycket föremål för en recension af Runeberg.*** Recensionen finnes i sin helhet intagen i Runebergs efterlemnade skrifter (Beijers förlag) och ins. vill endast anföra ett par af de kritiserade ställena.

Då von B. skrifvit: »Och luften käns af segerfanor sval», anmärker Runeberg »att det är ej att undra på, att poesien bland vetenskapsmännen i allmänhet har ett så dåligt namn om sig, då hon vågar komma fram med sådana hypoteser som att förklara kölden af segerfanors svajning».

Vidare heter det i anorna:

Se sanden *liflös* vältar
Och *fria* vindar uti löfven susa
Som en planet kring sin *bestämda* sol.

Detta påminner ins. om en vers från nyare tid, förekommande pag. 288 i 60:de delen af Sv. Akademiens handlingar: »Iskall *flåsar* morgonvinden.»

---

* Statsrådet baron Wirsén.

** Statsrådet, sedermera excellensen grefve Carl Axel Lövenhjelm sysselsatte sig med experiment i den animala magnetismen.

*** Runeberg fick nöja sig med andra priset för »Grafven i Perrho»!

Icke kan någon — ej ens morgonvinden — fläsa då han är iskall! — Detta i förbigående. Vi återvända till de utfärdade »betygen».

Palmær yttrar om Akademien år 1834. (Aftonbladet, »Bref till Sv. Minerva».) »Min mening är icke att skrifta Akademien för hvad den *varit*. Det är onödigt att afhugga näsan på den, på hvilken en annan redan afhuggit hufvudet. Men jag vill begagna mig af tillfället, att i korthet omförmäla hvad Akademien *nu* är. Den är en förgyllningsanstalt för klädiga skriffingrar, ett sånginstitut för galande ungtuppar, ett accouchementshus, der lättfärdiga kamenor afbörda sig sina oäkta foster.

Till enfaldigare menniskors underrättelse får jag den äran omtala, att den som tadlar en korporation, tadlar den som sådan, men icke dess ledamöter personligen. Dessa kunna vara ganska aktningsvärda, såsom händelsen är med Sv. Akademiens ledamöter, utan att sjelfva korporationen kan göra anspråk på aktning. Om Sv. Akademien gäller fullkomligt det Schillerska epigrammet:

»Jeder, sieht man ihn einzeln, ist leidlich klug und verständig
Sind sie in corpore, gleich wird euch ein Dummkopf daraus.»

Vi talade nyss om ett skaldestycke, som erhållit Sv. Akademiens stora pris. För motsatsens skull vilja vi anföra följande lilla stycke, hvilket står att läsa i »Kardborrar af 1848 års gröda. Plockade af Alsingen»* (Lund 1848), och som ej uppmärksammats af Sv. Akademien.

Om mång hundrade år.

Då det skymmer, gamla mormor
Sätter sig vid brasan ned
Och kring henne barnaskaran,
Ättlingar i andra led.

---

* »Alsingen» är enligt Linnströms för tillförlitlighet kända boklexikon en signatur som begagnades af d. v. docenten vid Lunds universitet Gustaf Ljunggren.

Gummans kelgris sakta hviskar:
»Ack, om mormor vore snäll,
Kunde mormor något roligt
Prata om för oss i qväll!
Någonting från gamla tider,
Ifrån mormors farfars tid
Mormors snälla gossar skola
Sitta tysta här bredvid.»
»Ack Mormor!» så ropa nu barnena små,
»Ack! berätta hur allting var då!»

»Då hvart land», så talar gumman,
»Styrdes af en hög person,
Kallad kung, som satt så ståtlig,
Klädd i krona på en tron.
Honom skulle alla vörda,
Var han dålig eller god,
Och när han befalte, skulle
Folket gjuta ut sitt blod.
När han dog, hans son då genast
Tog hans makt och tog hans skrud,
Folket trodde så och sade,
Att de honom fått af Gud.»
»Kors mormor!» så ropa nu barnena små.
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Att sitt land och kungen tjena,
Väl det samma vara bort;
Men så hände det väl stundom
Att man derpå skilnad gjort.
När nu någon tjenster visat
Landets eller kungens sak,
Öfverdrogs med band hans mage,
Eller knöts en nyckel bak.
Äfven hände att på bröstet
Hängdes band med stjernor små,
Sådana som af er pappa
Ni till julklapp plägen få.»
»Kors Mormor», så ropa nu barnena små,
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Ärad var ej blott förtjensten,
Mången fans, som ansedd var
Ej för egen skull, men medan
Han var son utaf sin far.
Ädling kallade man denne,
Ty han var så *ädel* han
Framför andra, hvilka voro
Blott och bart *gemene* man.
Fastän stolt likväl hos honom
Något godt och barnsligt fans.
På Museum gömmes ännu
Mången leksak som var hans.»
»Kors Mormor», så ropa nu barnena små,
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Hvarje folk den tiden brukat
Dyrka Gud på eget sätt,
Och hvart enda af dem trodde
Att det ensamt hade rätt.
Derför borde embetsmannen
Folkets tro besvärja då;
Fast det ofta kunde hända
Att han intet trodde på.
Och om efter eget hufvud
Någon ville dyrka Gud,
Blef han bortförvist ur landet,
Så var lagens stränga bud »
»Kors mormor», så ropa nu barnena små,
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Uti tvänne stora klasser
Menskligheten delad var,
Och det sägs att denna delning
För ej längesen var qvar.
De som egde lifvets goda,
Kunde tidens bildning nå,
Äfven om de den ej nådde,
Kallades de »*bättre*» då.
»*Sämre folk*» och »*pöbel*» voro
De som lefde uti nöd,

Ingen högre önskan hade
Än förtjena få sitt bröd.»
»Kors Mormor», så ropa nu barnena små,
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Det kan vara nog med detta;
Ren jag ljusen tända ser.
Kanske dock en annan afton.
Jag för er berättar mer.»

Så törhända mången gumma
Sladdrar om mång hundra år,
När det en gång har försvunnit
Allt hvad härligt nu består.
När det öfver våra dagar
Tumstjockt mögel vuxit har
Och af all vår storhet endast
Dunkla minnet lefver qvar.
»Kors mormor», så skola de ropa de små,
»Kors hvad allting var underligt då!»

Att detta näpna poem icke tillbörligen uppskattats af Sveriges högsta domstol öfver Snille och Smak framkallade troligen en viss bitterhet, hvilken må hända föranledde följande artikel i »Snällposten», 18 Juli 1849, för hvilken förf. dock icke begagnade signaturen »Alsingen».

»Det var en tid, då man för att framställa vårt kära fosterland i ett riktigt presentabelt skick, ansåg sig böra öfversätta det på fransyska. Ett bland de förnämligare öfversättningsförsöken var inrättandet af en svensk akademi i likhet med den beryktade L'Académie Française. Den ämnades till ett Arthursbord för riddarne af pennan, ett tempel för den goda smaken, der man på ett ställe skulle hafva samlade landets alla utmärktare snillen, de högsmakbegåfvade konstdomrarne, som både förstodo att efter konstens regler fila sina egna arbeten, som ock bedöma i hvad mån denna filning hade lyckats för andra. Stiftaren antog,

att 18 så qvalificerade personer borde finnas bland ett par millioner menniskor, men senare dagars erfarenhet har visat, att han icke upptagit antalet för lågt. Man tycks åtminstone på de sista tiderna, oaktadt folkmängdens tillökning, haft stor svårighet att fylla de ledigblifna platserna — ett faktum, som vore oförklarligt, derest man ej finge antaga att salig erkebiskop Rosenstein hade rätt, då han yttrade: »Det är en stor men beklaglig sanning att, huru många menniskor som födas till verlden, äro de dock flere, som skiljas derifrån.» Akademiens ändamål synes i stiftelseurkunden vara, att »arbeta uppå Svenska språkets renhet, styrka och höghet» och vidare att utarbeta en »Svensk Ordbok och en Grammatica.» Grammatikan har visserligen sett ljuset och har till dato utgjort vårt vidlyftigaste om ej derför bästa arbete i den vägen; men den torde väl numera, i likhet med alla andra språkläror knappast kunna anses såsom existerande efter det förfärliga grammatikaliska »Stockholms blodbad», som herrar *F. Borg* och *N. Persson* nyligen anstält, dessa befryndade syskonsjälar, som så innerligt uppgått i hvarandra, att de till och med förneka singularis af ordet *stöflar*.* Hvad åter angår akademiens »Ordabok», så känner troligen den större allmänheten derom föga mera, än historien om rektor *Murbergs* försök att öfversätta *incorrigible* med *oafbaselig*, och denna anekdot bevisar åtminstone att man en gång verkligen tänkte på, att uppfylla stiftarens afsigt, ehuru förmodligen oafbaseligheten lagt hinder i vägen. Underligt är dock att, oaktadt

* Svensk Språklära af F. Borg och N. Persson (sedan Nordin), skollärare i Stockholm. Första delen, formläran. (Andra delen utkom aldrig.) Stockholm, på S. Magnus' förlag 1849, 77 sidor. — Sid. 20 förekommer den berömda upplysningen: »Somliga ord hafva endast pluralis»; såsom sådana anföra författarne bl. a. bräder, torfvor och *stöflar*. Med anledning af det sista ordet gjorde C. V. A. Strandberg, i en i Friskytten införd recension, en insinuation af samma slag som den förf. här ofvan tillåtit sig, och för recensionen — som betaltes med 10 kr. — lär Talis Qualis köpt sig ett par stöflar.

Akademien redan haft 60 års födselvånda och under tiden haft lika många »utexaminerade biträden», ändock intet barn framkommit. Man hade, tycks det, blott behöft uppgöra arbetsfördelningen med ledning af medlemmarnes egna namn, så att en hvar erhållit sitt namns begynnelsebokstaf att utarbeta. Väl finnas bokstäfver, hvilka ej ännu hunnit blifva representerade bland de aderton såsom: *p. x. y.* Men för bokstafven *p.* har man ju den utväg öppen, att invälja »Tidens» stora P.,* som säkert *con amore* skulle egna sig åt ett arbete, under hvilket han så ofta finge nöjet att sätta *p.* före; och beträffande bokstäfverna *x.* och *y.*, så har det ju alltid bland de aderton funnits »obekanta storheter», åt hvilka man kunnat uppdraga dessa båda. — Skulle detta mitt förslag antagas, frånsäger jag mig på förhand alla anspråk på prisbelöning, jag känner mig fullt belåten med det glada medvetandet att derigenom hafva på en gång befordrat akademiens ära och Gustaf III:s samt allmänhetens hittills gäckade förhoppningar.

Det åliggande, som Akademien deremot fullgjort mera berömligt än de bägge föregående, är det att »rena, styrka och höja» svenska språket. Vi hänvisa endast till den äkta akademiska stilen. På så *starka* vingar *höjer* sig här vårt sköna tungomål, att en icke akademisk blir halfvägs efter, och liksom det tarfvas starka lungor för att kunna inandas den rena luften på bergshöjderna, så erfordras mycken själsstyrka för att i längden kunna uthärda akademiens *rena* språk. Ni, gode läsare, tror kanske i er enfald, att det t. ex. går an att säga: »Wallin testamenterade penningar till fromma stiftelser m. m.» Nej pass! på ett »rent» språk heter det: »Vittnesbörden om hans omtanke och frikostighet mot dessa föremål sträckte han utöfver lefnadens gräns genom de rika gåfvor, som hans sista vilja för de efterlefvande

---

* Professor Palmblad, flitig medarbetare i den konservativa tidningen »Tiden».

uppenbarade».* — Kan man icke, likt judarne, med förundran utbryta: »Si, äro icke alla desse, som tala, galileiske!»

Dessa äro frukterna af akademiens verksamhet. Men tyvärr har svenska vitterheten af dem haft lika liten nytta, som en genomhungrig har af de i vax efterbildade frukter, hvilka möjligen pryda spegelbordet i det rum, der han väntade ett välförsedt frukostbord. Har vår vitterhet gått fram, så har det skett icke *medelst,* utan *trots* Svenska Akademien. Akademien har spelat en tacklös vägvisarroll och ej en gång dess egna koryféer hafva alltid följt den anvisade stråten. Ytterligare tillhör det Akademien att gifva skaldedopet och utfärda dopattest; men, gunås, man är mindre noga i valet af dopvatten, så att det ofta af ren oförsigtighet upphemtas direkt ur Lethe, och dopet blir naturligtvis derefter. Slutligen åligger det Akademien att bemöda sig om det högsta möjliga allvar; grundlagsenligt har den icke sinne för komiken, tål ej ens att någon drar på smilbandet; den enda sinnesförfriskning den består sig, är att, likt de gamla egyptierna anställa betraktelser öfver de döda, och detta nöje bereder den sig hvarje högtidsdag.

Men innan vi lemna Akademien äro vi, om ej af annat skäl, så af pur höflighet, förbundna att mera specielt uppmärksamma de svenska poesiens fäder, som nu pryda fåtöljerna kring sångens tabelrondo, lära oss äfven till namnet känna de olika stjernorna i denna vår himmels strålande stjernbild.

Först då till skalderna. Främst se vi *Atterbom,* svenska literaturens Geijer, den älsklige drömmaren med sin rika fantasi; låt vara, att den någon gång af fosforiska griller och grubblerier uppgrumlas. Men detta grummel oaktadt står dock så mycket qvar, som gör detta namn stort i literaturhistorien och kärt för konstvännen. Se vidare veteranen *Valerius,* som offrade först åt moralen och sedan åt

* Se B. v. Beskows minnesteckning af erkebiskop J. O. Wallin.

pokalen, började med att rimma hop sedelärande krior och slutade med att skrifva dryckesvisor, hvilkas förtjenst väl icke ligger deruti att de äro »akademiska», men uti den idylliska mildhet som de uttrycka i likhet med gubbens eget silfverinfattade anlete. Ni har väl sett honom i hr Rylanders »Nordstjerna». — *Fahlcrantz*, ordleksmakaren, humoristen, som sedan han i yngre åren drifvit omkring på sin underbara »Noachs ark», och från den skrattat hela verlden »midt i synen», nu på slutet gjort bot och bättring, krupit in i »Ansgarii» munkkåpa och på så sätt, trots sitt glada lynne, smuglat sig in i akademien. Lyckligtvis var vid detta tillfälle ingen redo att likt Noach utropa: »Contraband i varg-(får?)skinnspelsen der! Contraband och lurendrejare i en person.» * *Kullberg*, som sjelf uppriktigt afsäger sig alla anspråk på skaldskap, som rimmade för att »komma fram» och nu sitter i Akademien såsom representant af poesiens materiella fördelar och kanske såsom sådan har genom sitt exempel verkat mycket mera än de flesta andra medlemmarne. *v. Beskow*, akademiens allsmäktige sekreterare, han som någonstädes af Orvar Odd så obeskedligt kallas: »en hofmarskalk bland poeter, och en poet bland hofmarskalkar.» Så till vida är hr v. Beskow en fullständig akademist, som ingen djupare än han studerat sig in i akademiens anda, men en viss ofullständighet vidlåder honom dock; Akademien fordrar »snille och smak» af sina aderton; men deruti öfverensstämma alla kännare, att aldrig var hr v. Beskow ett snille, smak lär han deremot ega, men om det är den af *Ehrensvärd* så kallade »stora» eller »lilla» smaken, derom sväfva vi i okunnighet. Emellertid lönar det mödan, att vi buga oss för honom; han håller mer än en *jetton* i sin hand och hvem vet, om ej någon af dem, vårdslöst utkastad, kan förirra sig ända hit ned. I så fall kommer jag att betrakta Akademien från samma

* Gubben Noachs ord, då vid embarkeringen en tulltjensteman, klädd i vargskinnspels, ville under namn af varg smyga sig in.

synpunkt, som dokt. Wieselgren ser den från uti sin »Sveriges sköna literatur». Vi komma nu till poesiens svärsöner, herrar *Grafström* och *Böttiger*, som, deras eget värde oförtaldt, väl icke så snart blifvit inbjudna att sitta ned i fåtöljerna, derest icke hymen tjenstvilligt öppnat dörren. De visa skenbarligen, att den så ofta omtalta snillets aristokrati ändå i grunden är en slags bördsaristokrati.

En annan grupp bilda de poetiska vetenskapsmännen, siarne, hvilka likt Moses sett vetenskapens, för mängden så torra buske brinna af en låga »som icke förtärde», och förnummit stämman af Herran, som tydde den eviga slägtskapen mellan det sanna och det sköna. Till dem höra *Agardh*, hvilken man så föga hört af, sedan han som nordisk blomsterkung nedlade spiran; *Fries*, den skarpsinnige vetenskapsmannen med det poetiska barnasinnet, och *Strinnholm*. som icke aktade för rof att taga fantasien ombord, då han lät sin farkost löpa ut på forskningens haf. Kanske borde äfven *And. Fryxell* hit hänföras, vore han icke lika liten i det stora, som stor i det lilla.

Vi komma nu till en grupp, som vi skulle kunna kalla akademiens »illiterata rådmän». I stiftarens plan ingick att börd och bildning skulle i Akademien gifva hvarandra broderskyssen och han insatte derför bland literatörerna åtskilliga högättade »blå band». Men då numera börd och bildning nära uppväga hvarandra och man nödvändigt måste hafva någon slags aristokrati, på det icke poesien må bli utan kyssen, så har man tagit sin tillflykt till embetsmannaaristokratien. Denna grupp utgöres derför nu af erkebiskop *Wingård*, f. d. statsrådet *Grubbe* och presidenten *Skogman*. Då det således är »vittra idrotter», som skaffat dessa herrar inträde, så iakttaga vi, rörande dem, en värdig tystnad, helst vi måste liksom Vitalis om

»Ali eller Vali, om Uller och Forsete,
Öppenhjertigt tillstå att vi ej mycket vete.»

Sist komma vi till akademiens trälande ledamot, hr

Enberg. Han bildar en grupp för sig. Honom tillskrifves hufvudsakligen andelen i akademiens grammatika. Vi hafva redan förut nämt det öde, som träffat detta arbete, och vilja nu endast göra uppmärksamma på det nya bevis för en *Nemesis Divina,* som *Linné* af detsamma kunnat hemta; ithy att liksom hr Enberg kort förut i sin lärobok i psykologien krossat Hegelska filosofien, så blef kort efter med nästan lika mycken styrka hans filologiska arbete krossadt af de omnämda svenska grammatikens *Castor* och *Pollux*.

Ja! så ser Svenska Akademien ut! Så se de aderton (fast för närvarande endast femton) ut! Att uttala ett omdöme öfver Akademien såsom sådan är onödigt; dess dom är redan fäld. Hvad angår de aderton, så buga vi oss för den summa af förmågor och talanger de kunna framvisa, men vi skulle göra detsamma, om den icke fans inom akademiens murar. Dock kan den rådande brist på utmärktare vitterhetsidkare, som blott otillräckligt döljes af de 2 à 3 lysande undantagen, icke undgå att fästa uppmärksamheten på sig. Men vi vilja vara rättvisa. Det är en svår tid för skönliteraturen. Tiden har så mycket annat att beställa, att den ej kan hinna med att skapa poeter, ej en gång af courtoisie mot en kunglig stiftelse.

Vi skola spara oss de öfriga literatörerna till en annan gång. * Som slutord för denna gång, anse vi emellertid lämpligast att citera akademikern Fahlcrantz' eget yttrande om akademier. »De äro, säger han, paradis, der snillena på höjderna räcka hvarandra händer och vingar, bildande en ädel krets, med den jetteafsigt att lyfta varelserna genom bildningens alla tre grader: *menskligheet* — *vishet* — och *snille*; der således det vanligaste förstånd icke blott *förmenskligas*, utan gradvis, så till sägande, *förvisas* och *försnillas*.»

---

* »En annan gång är en skälm», som det heter. Fortsättningen af förf:s skildring af Svenska Akademiens ledamöter, har blifvit tills vidare af förf. uppskjuten, men blir förmodligen så mycket fullständigare i år, då man har att emotse akademiens hela historia. *Ins.*

Hr Redaktör!

Denna uppsats har vuxit till större omfång än jag beräknat. Skulle ni ändock tro att edra läsare icke redan blifvit trötta på Svenska Akademien — hvilket vore ganska ursäktligt — skall jag möjligen till nästa häftet af Dagens Krönika, som förmodligen utkommer samtidigt med dess stora jubeldag, insända en liten artikel om den mycket omordade akademiens ordboksarbete jemte några andra af akademiens mera färska meriter.

Insändaren.

Pappa.

Svensk originalberättelse.

Af

Ernst Arpi.

II.

Följande dagen — som var en söndag — satt borgmästaren i en droska, hvilken skulle föra honom till Stigsmåla, ty under natten hade hans beslut att taga barnet hem till sig vunnit fullkomlig stadga.

Det var tidigt på morgonen, då han åkte genom staden.

Gatan låg nästan folktom i den grådaskiga dagern — endast en och annan halfsofvande piga, på väg till Mobergs källa, släpade benen efter sig på trottoaren. Träskornas klack mot stenarne, och skramlet med vattenämbaren voro de enda ljud, som störde den djupa stillheten öfver allt. I alla fönster nerrullade gardiner, för alla bodar luckor, hvilket gjorde, att husen sågo så liflösa ut, som om de plockats fram ur en leksaksask.

När de två sista husen passerats, kände borgmästaren sig befriad från den tryckande oro, hvilken snört samman hans bröst.

Ett stycke till venster låg stationshuset. Det sken i de stora fönstren; lokomotivet stönade, och han såg en tjock, svart, gnistsprängd rökpelare skära genom den svagt disiga luften.

Till höger aftecknade Systerbergen sina mörka profiler mot den blekröda himlen.

Midt emot rullade landsvägen sig ut som en ljusstrimma mellan de gråbruna fälten.

Det klarnade allt mer och mer. Det tycktes skola bli en vacker dag. Sparfvarne skreko i de halft aflöfvade popplarne. Häftiga vindstötar kommo strykande fram öfver de kala åkrarne och slogo cigarröken in i ansigtet på honom. Han kastade cigarrstumpen från sig. Den föll i en bred pöl, der den hväste till och slocknade. Åh, hvilken härlig luft! Han öppnade munnen och vidgade näsborrarne. Den verkade som spanskt vin. Han blef yster och glad och började gnola en munter slagdänga. Hästarne trafvade bra. Den ena stugan efter den andra flög förbi, och ur skorstenarne hvirflade en gulröd rök, som än steg rakt upp, än kröp långs takåsen. Halfnakna ungar tryckte näsan platt mot fönstren eller stodo i dörröppningen och stirrade på det fina ekipaget, hvars nysilfverbeslag glänste i solskenet.

Då de kommo till Andrarum, fyldes luften af dallrande klang från den nickande, rödmålade klockstapeln. Det var åttaringningen. Vid kyrkogårdsmuren stodo några barbenta pojkar och kastade knapp. När de fingo syn på ekipaget, rusade de fram och gnölade om en slant. Borgmästaren tog upp en hand full småmynt, som han strödde ut på vägen. Pojkarne slängde sig ner på magen och delade bytet under slagsmål och skrik, men en liten pojkvasker tycktes ha fått brorslotten, ty han reste sig plötsligt upp och kilade blixtsnabt in på kyrkogården, följd i hack och häl af de andra. Öfver kors och grafvar flög den vilda jagten och försvann till sist bak den hvitmenade kyrkan. Till en början skrattade borgmästaren hjertligt åt trasvargarne, men skrattet dog bort, när han kom att tänka på det sorgliga öde, som väntade dem, och med en melankolisk suck öppnade han det broderade cigarrfodralet och tände en ny »La Modesta». Det sista huset i byn gled förbi, och vagnen rullade fram mellan rödaktiga gräsmarker, der några magra getter betade. Långt borta till höger syntes en mörkblå strimma. Det var Linneboda skog. När de kommo till vägskälet, svängde ekipaget åt höger. Marken började bli backig och stenig. Kusken släpte efter tömmarne, så att hästarne saktade farten. Skogen ryckte allt närmare och närmare. Snart hade de träd på båda sidor — präktiga bokar, som bredde halfskymning öfver den smala stigen. Kråkorna lyfte sina tunga vingar och flögo, hest kraxande,

upp mot den blå himlen. De allvarliga bokarne aflöstes så småningom af lifliga björkar, som sträckte sina hvita stammar ut öfver vägen, daskande till kusken med de långa, gulprickiga vipporna. Men så glesnade skogen allt mer och mer. Då och då trängde vinden fram mellan öppningarna, hvirflande upp i luften de citron- och orangegula löf, hvilka betäckte marken i stora högar, för att sedan låta dem falla ner som ett regn af guldstycken.

— Ha vi långt igen? sporde borgmästaren, trött på att betrakta de härliga naturscenerierna.

— En mil ungefär, lät det från kuskbocken.

— Så långt! suckade borgmästaren.

— Men nu få vi allt låta kräken pusta ut ett slag, sade kusken, de satans backarne ta annars lifvet af dem. Ptro!

Dermed stannade han de svettdrypande hästarne. Sänkande nosarne mot jorden och nickande med hufvudena läto de andedrägten i hvita pelare hvirfla ut genom de skälfvande näsborrarne.

Borgmästaren packade upp sin matsäck. Hvad supen smakade godt — och maten sen! Under hela den föregående dagen hade han knapt förtärt en bit. Den ena smörgåsen efter den andra smälte bort mellan tänderna. Han skulle ensam kunnat tömma hela matsäcken, men han rördes af kuskens snåla ögon, som tycktes räkna hvar enda tugga, och gaf honom derför resten af smörgåsarne.

— Skall det vara en liten sup? sporde borgmästaren, hvilken lade märke till att kuskens blickar hängde vid bränvinsflaskan..

— Ja, jag säger tack!

Borgmästaren räckte honom bränvinet och ville äfven lemna glaset, men kusken gjorde en afvisande åtbörd.

— Inte nå't fjesk, sade han, satte flaskan till munnen och tömde den i ett drag.

— Det smakade, hvad? sporde borgmästaren skrattande.

— A-a-ah, det smaka' patent, sade kusken och slickade sina knäfvelbårar à la Viktor Emanuel. Och derefter expedierade han med beundransvärd hastighet sex smörgåsar ner i det stora gapet.

Sedan hästarne hvilat ut, steg kusken upp på bocken, gaf dem ett rapp, och så bar det åstad igen.

Skogen upphörde snart, och i stället bredde vidsträckta ljunghedar sig ut på ömse sidor om vägen. Landskapet liknade en ofantlig kyrkogård, der de roströda tufvorna bildade milliontals grafvar, der de höga enrisbuskarne togo form af cypresser, och de otaliga björkstubbarne skeno som hvita kors.

Då de åkt en timmes tid, vardt borgmästaren otålig.

— Äro vi inte snart framme?

— Jo strax... der borta ser borgmästaren Stigsmåla kyrka... men hvar träskomakaren bor, det vet jag inte.

Midt på vägen låg en gammal gumma framstupa, sysselsatt med att bilda kors och krumelurer af granris och sand.

— Hvad finner hon på? sporde borgmästaren.

— Här ä' nå'n, som ska' begrafvas, sade kusken, och för att få sej ett par skilling lägger hon ut så'na der grannlåter.

Han slog en klatsch och skrek af alla krafter: se opp der!

Men gumman tycktes döf, ty hon rörde sig ej ur fläcken, utan fortfor med sitt arbete. Han kunde knapt hålla hästarne tillbaka, hvilka blifvit skrämda. De tryckte sig in mot hvarandra, spetsade öronen och slogo hofvarne så hårdt i marken, att det riktigt gnistrade. Och nu ändtligen såg gumman den hotande faran. Ett oartikuleradt ljud undslapp hennes läppar, och med gapande mun haltade hon ett godt stycke åt sidan.

— Kan mor säga, hvar träskomakare Ola Persson bor? skrek borgmästaren.

Gumman svarade ingenting, utan stirrade på honom i mållös skräck.

— Stendöf! utbratt borgmästaren förargad och kastade en slant till henne.

Kusken gaf hästarne fria tömmar, och så bar det åstad igen, nästan halft i sken. Något längre borta mötte de en liten barhufvad, ljushårig flicka, som ledde en getabock vid hornen.

— Kan du säga, hvar träskomakare Ola Persson bor? sporde borgmästaren, sedan kusken stannat hästarne.

Flickan stack fingrarne i munnen och tycktes fundera.

— Menar du halte Pelle? sporde hon efter en lång

paus och fäste sina blå, genomskinligt klara ögon på borgmästaren.

Borgmästaren, som erinrade sig, att Elins mor nämnt om ett olycksfall vid timmerhuggning, sade ja.

— Han bor der borta, sade flickan och pekade på ett omåladt träruckel bak ett stenröse.

— Tack för underrättelsen, sade borgmästaren och gaf henne en tjugofemöring.

Hon neg djupt, synade slanten noga, innan hon stoppade den i fickan, kände sen efter, om den låg der, och drog så vidare, släpande efter sig getabocken, som bräkte gudsjemmerligt.

När de kommit ett litet stycke fram, sade borgmästaren till kusken, att han skulle stanna.

— Ptro! skrek kusken och hejdade hästarne.

— Invänta mig här, sade borgmästaren och steg ur vagnen. Du kan vattna hästarne och ge dem litet foder, ty det kommer allt att dröja en stund, innan jag är tillbaka.

Mellan två långa stenrösen slingrade sig en smal stig, hvilken förde till den stuga, som flickan utpekat. Det var ett fallfärdigt ruckel, hvars små, fyrkantiga fönster sutto i jemnhöjd med marken. Taket var öfvervuxet af mossa. Han knackade på den spruckna dörren. Ingen svarade. Han lyfte då upp klinkan och trädde in. Det var ett mörkt kök, belagdt med röda tegelstenar. En nerrökt stenspis upptog största platsen. I fönstret satt en hvit katt och lapade ur ett krus. När han fick syn på den ovanlige gästen, hoppade han ner på golfvet och skuttade bort i en vrå, der han gömde sig bak en rishög. Hvilken unken källarelukt der rådde! Den fine herrn gick fram till dörren midt emot spisen och knackade på, men resultatet blef det samma som nyss — ingen svarade. Då vred han om nyckeln och öppnade. Det var ett stort rum, nästan lika skumt som köket. Till venster stod en omålad soffa, upptagen af en sofvande karl. »Ecce homo», d. v. s. »Der ligger min svärfar», tänkte borgmästaren, då han fick se den sofvande vara utrustad med ett träben.

Denne väcktes inte af dörrens knarrande, utan snarkade lika godt som förut.

I fönstret öfver soffan prunkade två stora lerkrukor. I den ena stod en vissen rosenbuske; i den andra en liten myrtenqvist, öfver hvilken hvälfde sig ett spetsglas, hvars fot gått förlorad.

Rummets fonddekoration utgjordes af en skinande jernugn, på hvilken S:t Göran och draken voro afbildade. Ofvan på ugnen syntes en sprucken, blårosig porslinsmugg, ur hvilken vajade två lysande påfågelfjädrar.

Till höger reste sig en klumpig väfstol, i hvilken var uppspänd en matta, hvars grådaskighet upplifvades af ränder i skrikande gult och anilin.

Den främmande betraktaren rörde sig emellertid ej från dörrtröskeln. Då ljöd bakom väfstolen ett svagt qvidande. Med hjertat bultande så våldsamt, som om det skolat sprängas, ilade han åt det håll, hvarifrån jemmern kom. Under fönstret stod en vagga, och deri låg ett gråtande barn — hans pojke utan tvifvel. Först kände han sig illa till mods, ty för dibarn hade han alltid haft sådan respekt. En gång, då hans syster, strålande af modersfröjd, visat honom sin förstfödde, en sex månader gammal verldsmedborgare, hade han vändt sig bort och utropat: fy, hvad han är otäck — ord, som hans syster på lång tid ej kunnat förlåta honom.

Men nu — nu lade sig borgmästaren på knä och skärskådade med nyfikna blickar barnet. Åh, det var i sjelfva verket inte så fult, tvärtom! Hvilket silkesglänsande, hår, hvilka fina ögonbryn, hvilken skär hy! Han strök handen öfver dess kinder. Lena som dun — och hvilka vackra, små knubbiga händer!

Medan han höll på med denna granskning, trädde mor Persson in. Hon gick rakt fram till jernugnen för att taga en strumpa bak porslinsmuggen. Då hon sträckte upp armen, kom hon att vända hufvudet mot vaggan. Hvem kunde det väl vara, som låg hukad deröfver? Hon lät armen falla ner och närmade sig borgmästaren, som blickade åt sidan, när han hörde sockornas tassande bakom sig.

— Nej, se borgmästaren! skrek gumman, slog samman händerna och gapade af pur förvåning. Och efter att ha hemtat sig från öfverraskningen, tillade hon med sitt sötaste leende: se, det var då rart främmande!

— Men hvad säger ni nu, om jag tar pojken med mig hem?

— Åh nej, åh nej, det kan han väl inte mena, utbrast gumman och såg med ängsliga blickar på borgmästaren.

— Jo, det är just, hvad jag menar.

— Och pengarne — vill han ta dem också? skrek gumman.

— Åh nej, dem får ni behålla — för Elins skull.

— Åh jösses så skickelig han ä', sade gumman och kysste sin fina svärson på hand, medan stora tårar trillade ner för de skrynkliga kinderna.

Borgmästaren drog undan sin hand, vände sig om och blickade ut genom fönstret. Bak den lilla, ovårdade hagen syntes liksom en mörk bergvägg, för hvar sekund svällande ut i bredd och tornande sig upp i höjd. De spetsiga tinnarne vordo allt ljusare och ljusare, ända tills de slutligen skeno så hvita, som om evig snö hvilat der uppe. Då och då bugade sig mot marken de spinkiga fruktträden i hagen, och på gångarne lekte hönsfjädrar och smutsiga pappers-lappar en vild »tag fatt», och det skallrade till i de små fönsterrutorna, hvilka skimrade som såpbubblor.

Gumman, hvilken satt sig på en pall vid vaggan och gömt ansigtet i händerna, började stormgråta.

— Hvad gråter mor för? sporde borgmästaren utan att vända sig om.

— Åh, det blir så fasligt ledsamt att mista heren, snyftade hon, för han har varit så skickelig af sej ända se'n han blef född, och jag menade alltid på, att han skulle bli min ålderdomströst. Se'n Elin dödde, och heren min for till Amerika, har det här barnet varit min enda glädje.

— Mor har ju sin gubbe, sade borgmästaren deltagande.

— Jo, det ä' en skön glädje! skrek gumman, det svinet kunde gerna Vår Herre ta, för mig gör han då bara förtret... Kan borgmästaren tänka sej...

— Hvad heter pojken? afbröt borgmästaren henne och vände sig från fönstret.

— Gunnar! sade gumman och reste sig upp från pallen.

— Gunnar! Gunnar! Åh, det var ett vackert namn, sade borgmästaren och såg bort till vaggan.

Pojken sof.

— Kan mor låna mig en tjock sjal att svepa om honom? sporde borgmästaren efter en kort paus.

— Jo bevars.

— Vill mor nu ta ut diflaskan och skölja den ren och sedan slå ny mjölk på?

— Jo bevars.

Gumman grep om flaskan.

— Mens jag värmer mjölken till heren, ska' jag sätta kaffepannan på och koka en tår åt borgmästaren.

— Gör sig inte besvär, mor lilla.

— Alls inte nå't besvär, borgmästare lille, sade hon och gick.

Borgmästaren tog plats på pallen vid vaggan, och der satt han och lade framtidsplaner för Gunnar.

Efter en stunds förlopp återkom gumman med en svart, rostig bricka, hvarpå stodo två blåblommiga koppar, en sockerskål af glas, starkt naggad i kanten, en gräddsnipa af hvitt porslin och ett grönt kakfat, formadt som ett vinranksblad. Sedan hon satt brickan på ett bord invid väfstolen och placerat två trästolar framför detsamma, hemtade hon kaffepannan, hvilken ej tycktes ha blifvit skurad på många Herrans år.

På hennes vänliga uppmaning tog borgmästaren plats vid bordet.

— Får jag hälla opp? sporde hon.

— Tack!

Huh, hvilket vämjeligt kaffe! Det smakade bara af sirap och kanel. Men han höll god min i elakt spel och drack ut hela koppen. För de »femton droppar», som gumman med all makt ville truga på honom, betackade han sig.

Gummans ansigte sken af välbehag, medan hon sörplade i sig fyra koppar af den grumliga drycken. När hon slutat den fjerde, reste borgmästaren sig upp.

— Tack för välfägnaden, mor lilla — nu få vi allt bege oss åstad. Var snäll och lemna mig den der sjalen, som mor lofvade.

Gumman lyfte upp locket på en blåmålad kista och tog fram en lavendeldoftande, svart och hvit filtsjal, hvilken hon svepte så väl om Gunnar, att blott den lilla klumpiga näsan syntes. Sedan vände hon ansigtet mot soffan, der Ola Persson låg.

— Opp med dig, Ola skrek hon, och ta' ajöss med Gunnar, för borgmästaren ska' nu resa bort med honom.

Ola Persson brummade till, men rördesig ej ur fläcken.

— Låt honom vara i fred, sade gästen, småleende, och tog Gunnar upp på armen. När de kommo ut i köket, bad han om diflaskan. Gumman lyfte den rykande mjölken från elden och slog den på flaskan, hvilken sken klar som kristall.

— Nu ä' den allt för het, sade gumman, men jag tänker den blir lagom, tills han vaknar, det kära lifvet.

Borgmästaren såg upp åt himlen. Ett tjockt, skifferfärgadt moln, med trasiga, ljusgula kanter, kom vältrande fram öfver stugan, och de isande kalla vindstötarne voro så häftiga, att han med den lediga handen måste hålla fast i hatten.

— Det blir oväder, sade gumman, hvars gråstripiga hårtestar fladdrade som små vimplar.

Pappa påskyndade sin gång. Han var rädd, att pojken skulle bli förkyld. När han ändtligen nått fram till ekipaget, befalde han kusken, som stod och gned de blåfrusna händerna, att slå upp kuren.

— Farväl mor lilla, sade han efter att mottagit diflaskan.

— Ajöss, ajöss, skrek gumman. Gud välsigne Gunnar — och borgmästaren med.

Kusken, som klifvit upp på bocken, gaf hästarne ett rapp, och inom kort var gumman ur sigte.

De hade ej kört mera än ett par minuter, förr än ovädret bröt ut. Först kom regnet i stora, enstaka droppar, som dunkade med ett plask mot taket, men efter hand växte det till riktiga störtsjöar, som trummade örondöfvande hvirflar. Stormen ryckte och slet i kuren, så att det knakade i alla fogar. Och mörkt var det som i skymningen.

Borgmästaren fruktade, att barnet skulle väckas af larmet, men det gaf ej ett ljud ifrån sig, När de kört en timmes tid, började han bli orolig för dess tystnad. Jesus! Han hade kanhända qväft det i sjalen. Hjertat nästan stelnade af ångest, och med skälfvande fingrar fick han fönstret ner, och, resande sig upp, skrek han till kusken, att han skulle stanna, men just nu smattrade en så våldsam hagelskur, att hans röst drunknade bort i dess buller. Full af förtviflan sjönk han ner på dynan, och med handen för ansigtet satt han en lång stund orörlig som en staty. När han tog den bort, föll en svag ljusstrimma in i vagnen. Han lyfte undan sjalen från pojkens hufvud. Kinderna hade en blygrå färg, och ögonen voro slutna. Han lade sitt öra till parf-

velns halföppna mun. Andedrägten kom i jemna, fast knapt hörbara drag. Åh, Gud ske lof, han var inte död!

* * *

När Kersti, borgmästarens hushållerska, såg sin husbonde träda in med ett stort bylte på armen, blef hon mäkta förundrad, men förvåningen ökades, då ett svagt qvidande trängde fram ur detsamma.

Borgmästaren lät sjalen glida ner och presenterade:

-- Kersti — Gunnar!

Häh, hva' ä' det för ett litet kräk, som borgmästaren fått fatt i? sporde hon och stirrade på barnet med vidöppna ögon.

— Min pojke. Är han inte vacker, hvad?

— Åh, borgmästaren ska' inte drifva spektakel med en gammal menniska, utbrast Kersti förtrytsamt.

— Se så — blif nu inte ond, det är mitt fulla allvar. Jag är verkligen hans pappa — och mor hans var Elin, som tjente här. Nu skall Kersti ta honom i sin vård och vara som en mor för honom, ända tills, hm, ända tills, hm, fröken Beckman blifvit fru här i huset.

Kersti hade god lust att fråga borgmästaren om mycket angående barnet, men vid fästmöns namn rynkades hans ögonbryn så olycksbådande, att alla spörsmålen fastnade på tungan.

Till följd af befallningen bäddade hon åt Gunnar på chäslongen i sängkammaren. Pojken tycktes befinna sig förträffligt i den nya bädden, ty ett leende lekte kring den lilla munnen, och det dröjde ej länge, förr än han somnade in.

Så fort borgmästaren ätit qvällsmat, gick han in och lade sig. Den långa resan, den friska luften, de många sinnesrörelserna hade mattat ut honom, så att han genast föll i sömn.

Under det Kersti och borgmästaren uppehöllo sig i sängkammaren, rusade Greta, städerskan, ner i kamrer Stenströms kök och berättade för pigorna, hvad som passerat

der uppe; pigorna rapporterade det strax till frun; frun anförtrodde det åt sin man; kamrern utbasunade det för alla bekanta, som träffades på Stadshuset, och alla dessa bekanta spridde sladdret från gård till gård, så att när borgmästaren vid tiotiden den följande dagen slog upp ögonen, fans det ej ett enda hus, der man inte hade reda på den stora nyheten.

Borgmästaren brukade aldrig skära sig af rakknifven, men den morgonen skar han två djupa hak i kinden, ty han gaf Gunnar flera blickar än spegeln. En sådan snäll pojke det var — ej ett enda skrik under hela natten!

Då klockan slog elfva — den tid, han bestämt för ett samtal med Ebba — började han promenera af och an. Var det inte bäst att uppskjuta förklaringen till eftermiddagen? Åh nej — åh nej — intet dröjsmål. Han måste öfverrumpla Ebba, innan folk hade fått henne i sina klor. Naturligtvis kom det att vanka tårar till en början, men hans glödande vältalighet skulle snart stilla hennes gråt, och med ögon, strålande af kärlek, skulle hon tacka honom, derför att han lyssnat till hjertats röst.

Han sprang ut i tamburen, kastade ytterrocken på sig, satte hatten på hufvudet och vred om nyckeln, men då han lade handen på låset, ljöd en så häftig ringning, att han hoppade till. Hvem tusan kom nu och sökte honom? Han öppnade småsvärjande dörren. Utanför stod konsul Beckmans betjent i skimrande livré. I den ena handen höll han ett bref, i den andra ett stort paket.

— Jag ska' helsa så mycket från konsuln och lemna det här, sade han och bugade sig.

Borgmästaren mottog brefvet och paketet.

— Vänta litet, du skall kanhända ha svar.

— Nej, der ska' inte nå't svar, sa' konsuln.

— Jaså, der skall inte något svar.

Dermed vände borgmästaren ryggen åt betjenten, som spekulerade på en 25:öring, och ilade in i sitt arbetsrum, lemnande alla dörrarna på vid gafvel. Paketet kastade han bort på en stol, men brefvet, hvilket omslöt ett hårdt föremål, bröt han med feberaktig brådska. Ut ur kuvertet gled en guldring och slog, skarpt klingande, mot golfvet, hvarest den rullade i en halfcirkel, innan den lade sig till ro vid spottlådan.

Brefvet var af följande lydelse:

»Herr Borgmästare Albert Hallner!

Härmed återsändes den förlofningsring, som jag fått af Eder, jemte alla de presenter, Ni förärat mig. Åt en man, hvilken så öppet trotsar anständighetens och moralens bud, anser jag mig ej kunna räcka handen, ty sin make bör man ovilkorligen kunna akta. Den skam och det åtlöje, som Edert handlingssätt kastat öfver vårt hus, skall jag bära utan klagan, men jag vågar knapt hoppas, att mina gråhåriga, aktningsvärda föräldrar skola kunna finna sig i det hårda öde, som drabbat dem på gamla dagar. Lef väl och glöm den som tecknar.

Högaktningsfullt

Ebba Beckman.»

Borgmästaren kramade ihop brefvet, och ett bittert leende krusade hans läppar.

— Herre Gud, ett sådant nonsens! mumlade han.

Han promenerade fram och tillbaka ett slag med händerna på ryggen, men så stannade han, vecklade upp papperet och läste det om igen, låtande blicken dröja vid hvart ord.

Handen var Ebbas, men rösten konsul Beckmans!

Hon skref, att hon inte kunde akta honom, och likväl slutade brefvet med ett högaktningsfullt. Der hade konsulns diktamen spelat henne ett fult spratt. Att han förbrutit sig mot anständigheten, det lät då höra sig, ty det att skaffa sig barn på halsen, när man är ungkarl, kan inte precis kallas anständigt. Men att han sårat moralen genom barnets hemtagande var något tanklöst snack. I fall han ej bekymrat sig om barnet, hade han just brutit mot moralens bud. Och följderna af att han begått en i verldens ögon skamlig och löjlig handling kommo uteslutande på hans rygg. Han ensam drabbades af folkets spott och spe, men hvarken hon eller hennes gråhåriga, aktningsvärda föräldrar! Gråhåriga? Nej, det var då allt för komiskt! Konsuln bar ju rödbrun peruk, och hans kära hälft var svart i hufvudet som en korp. Och aktningsvärda? Jo, jag tackar! Det epitetet hade allt konsuln godtat sig åt. Trodde han då, att ingen hade reda på alla de fuffens, som begingos, när han rådde om Andrarums bränneri? Och trodde

han, att man inte visste, att konsulinnans präktiga hemgift skrapats ihop af långa fingrar, då hon hushållade för en gammal enkeman? Stackars Ebba, om henne var det i alla fall synd, ty en flicka, som en gång varit förlofvad, har sedan så svårt för att bli gift! Men hon var ju rik, och det fins ju här i verlden en sådan uppsjö på anständiga och moraliska äktenskapskandidater.

Han ref sönder brefvet och plockade fram alla de gåfvor, som han erhållit af Ebba, och svepte in dem i ett papper. Och så skref han på ett af sina visitkort:

»Förlåt allt det obehag, som mitt i Ert tycke så skamliga handlingssätt vållat Er. Jag var så säker om Ert bifall, att brytningsbrefvet kom som en kall dusch. Lyckligtvis är min kärlek till barnet så stark, att den i någon mån kan ersätta de känslor, som jag hyste för Er. Och Gunnars genkärlek, hoppas jag, skall uppväga det åtlöje, hvarmed man helsar hans pappa.»

Sedan drog han af förlofningsringen och stoppade den tillika med visitkorten i ett kuvert, hvilket han adresserade till Ebba Beckman.

När allt detta var gjordt, ringde han. Efter en stunds väntan uppenbarade sig Kersti i dörröppningen.

— När vaktmästare Friman kommer hit, så lemna honom det här brefvet och det här paketet och säg, att han går upp till konsul Beckmans med dem.

Och så begaf borgmästaren sig till rådhuset, och der satt han ända tills klockan slog tre. Skrifvaren, som oupphörligt sneglade bort till honom med sina vattniga ögon, lade märke till, att han inte skref mycket, utan nästan hela tiden satt och tittade ut på torget.

När han strax efter borgmästarens bortgång skulle taga en handling, upptäckte han, att borgmästaren på ett af utslagen ritat ett barnhufvud — ett sådant der barnhufvud, som åstadkommes af nybörjare i den ädla teckningskonsten. En cirkel bildade ansigtet; två punkter ögonen; ett lodrätt streck näsan; tre vågräta ögonbryn och mun.

Detta porträtt syntes honom till den grad lustigt, att han kastade sig i en af de högkarmade länstolarne och, hållande för den insjunkna magen, brast ut i ett gapskratt, som aldrig tycktes vilja ta slut. Och alla de bistra kungarne på väggen och alla de stela drottningarna skrattade i kapp med den utsvultne, fördruckne skrifvaren.

Borgmästaren gick från rådhuset bort till boklådan och sporde om der fans professor Abelins bok: »Vården af barn under de första lefnadsåren.»

— Hm, jag skall se efter, sade biträdet, en blek, skranglig femtonåring, och vände sig om. Men då han klef upp på trappan för att skärskåda öfversta hyllan, kunde han ej längre undertrycka sin skrattlust, utan lät höra en fnissning som trängde ända bort till borgmästaren.

— Jo, den fins här, sade han och kom pionröd fram till disken med den åstundade boken, hvilken slogs in. Var så god!

— Skrif upp den, röt borgmästaren, halft ond, och lemnade boden utan att säga farväl.

Då han hunnit ut i förstugan och lade fingrarne om låset, trängde der ut till honom genom den på glänt stående boddörren en gäll qvinnoröst:

— Hvad var det för en bok, som borgmästaren köpte?

Derpå svarade biträdets målbrottsstämma:

— Vården, hm, af barn, hm, under de första lefnadsåren, hm.

Och så följde en bullrande skrattsalva, hvari öfvertaget än låg hos den tunna sopranen, än hos den tjocka basen. Han slog upp gatdörren och hade så nära störtat ut för de höga trappstegen. Som en larmklocka ringde den der skrattsalvan i hans öron under hemvägen, och den fortfor att klämta hela eftermiddagen.

Borgmästarens hänsynslöshet hade väckt blandade känslor i staden. Ett par tre personer skrattade åt hans dumhet, men den öfverväldigande majoriteten upptändes af en glödande harm.

Det var ej nog med att han trampat sedelagen under fötterna, utan han hade till på köpet gifvit det heliga äktenskapet en bastant örfil. Ty följde man hans föredöme och betraktade ej längre de oäkta barnen som en skamfläck, så skulle man snart komma att lefva som djur och ej bry sig om giftermål. Visserligen kunde barnen ej rå för föräldrarnes synd, men det hindrade ej, att de måste bli lidande derför. Gud sjelf hade ju sagt: Jag, Herren din Gud, är en stark hämnare, den som söker fädernas missgerning in på barnen, allt in till tredje och fjerde led.

Damerna besvarade knapt hans helsning; herrarne undveko honom så mycket som möjligt, och han uteslöts från

alla bjudningar. Den första tiden grämde han sig djupt öfver det bemötande, han rönte, men så småningom försonade han sig med sitt öde, och han började till sist finna ett outsägligt behag i att få rå om sig sjelf. Den vackra våningen, der han gick och leddes, när han ej hade främmande, föreföll honom numera så oändligt treflig, och när han var ute i staden, kände han en riktig hemlängtan.

Qvällarne egnades för det mesta åt läsning. Och nu hände det, att de moderna författarne fingo inträde hos honom, dessa diktare, hvilka han skytt som pesten, tack vare C. D. af Wirséns varningsrop.

Men af den estetiska surdegen satt så pass mycket qvar, att han ej kunde förlika sig med Zola, utan kände en viss qväljning, när han mättade sin andliga hunger med den kraftiga kost, som kom från naturalismens mästerkock. Kielland blef favoriten. Hans förnäma berättarekonst tog borgmästaren med storm, och hvar gång han anföll det fariseiska samhället med satirens eleganta ridspö, med ironiens ciselerade stilett och hånets silkesknutpiska, smålog borgmästaren, ty i diktarens ömkliga figurer såg han välkända drag.

* * *

En dag stod borgmästaren i matsalen och betraktade, hur ett par svalor med outtröttlig flit lagade sitt bo, som fått en remna, när verandan målades. Till sist blef han trött i ögonen och lemnade fönstret. Då han närmade sig midten af rummet, kom hans blick att halka öfver bordet. På den snöhvita duken låg en födelsekaka. Ah, det var sant, det var ju hans födelsedag — det hade han så när glömt bort. Den kakan hade väl Kersti, sjelfva omtänksamheten, bestält — för hans pengar, förstås. Han log ett vemodigt löje, när han tänkte på, hur många gåfvor, som den förra födelsedagen tornade sig upp på bordet. Inte en gång hans syster hade gratulerat. Hon var kan tänka stött ännu. Så fort hon af konsulinnan Ejder fick veta att han tagit Gunnar hem till sig, hade hon uppvaktat med ett långt bref, hvari hon riktigt läste lagen för honom.

»Att begå en syndig handling, skref hon bland annat, är illa nog, men ännu värre att sjelf trumpeta ut den för hela verlden. När du så länge kunnat berga dig utan barnet, hade du väl inte just nu behöft ställa till skandal med dess hemtagande. Hyste du ej förtroende till morföräldrarne, kunde du ju vändt dig åt annat håll, ty det fins tusentals hyggliga menniskor, som för en ringa penning åtaga sig att uppfostra frukterna af brottsliga förbindelser. Den der oäkta perlan skall ej bli en sådan skatt, som du menar, utan en källa till evig förargelse. Och dessutom bör du betänka, att så länge det der barnet fins i huset, skall ingen anständig flicka samtycka till ett giftermål med dig. Men ännu kan allt hjelpas. Inackordera barnet antingen i någon annan stad än X. eller på landet, ty slipper folk bara att se barnet, skall man snart glömma bort, att det existerar. Jag ber hvar enda qväll Gud, att han må upplysa ditt omtöcknade förstånd.»

Derpå svarade han kort och godt:

»Jag tackar inte för ditt sista bref, ty det smärtade mig outsägligt, att du, som alltid synts mig så rättänkande och varmhjertad, kunde uppvakta med slik jesuitmoral. Skulle du, som afgudar dina barn, vilja kasta ut dem i vida verlden, när du har öfverflöd på plats der hemma? »Nej, tusen gånger nej!» hör jag dig utbrista och ser dina kinder färgas af vredens rodnad öfver en så förmäten fråga. Och likväl begär du, att jag skall låta mitt barn drifva vind för våg. Eller menar du, att der är annan skilnad än den sociala mellan barnen inom äktenskapet, och dem, som födts utanför? Hvad det beträffar, att den »oäkta perlan», såsom du qvickt nog behagar uttryckar dig, skall bli en källa till evig förargelse, så vågar jag hysa en motsatt åsigt. Jag tror nämligen, att Gunnar skall bli en aldrig sinande källa till glädje och vederqvickelse. Och den qvinna, som nekar att bli min hustru, derför att jag efter bästa förmåga sökt reparera ett felsteg, den qvinnan må gerna hålla sig undan, ty jag anser det för en stor lycka att slippa ifrån en så trångbröstad varelse. Tackar ödmjukast för dina förböner, men fruktar, att det der skånska ordspråket har rätt, som säger: »Vår herre bryr sig inte om torrbaggaböner.»

På det brefvet hade han aldrig erhållit svar.

Han vidgade näsborrarne. Hvarifrån kom den härliga doften af violer? Inne i födelsekransen låg något blått.

Han sträckte handen dit och fick fatt i en violbukett. Han förde den till näsan, undrande, hvem som visat honom denna uppmärksamhet. Åh, der satt ju ett visitkort doldt mellan bladen! Han ryckte det fram och läste till sin stora förvåning:

Anna Liberg.

Och under namnet hade hon skrifvit med en blyertspenna: »Tack för att Ni var bättre än jag trodde.»

Han lade buketten från sig och rusade ut i köket.

— Hur har den der violbuketten på födelsekakan kommit hit? sporde han Kersti, som stod vid spisen och rörde i en gryta.

— Här va' mamsell Liberg och fråga' efter borgmästaren, och då jag sa', att borgmästaren va' på rådhuset, tog hon opp ett kort och skref nå'nting på det och stack det in i buketten, som hon hade med sig, och bad mig lägga den på borgmästarens födelsebord.

— Men hvarför bad Kersti inte henne sitta ner? sporde borgmästaren förargad. Kersti visste ju, att jag skulle komma hem vid tretiden.

— Jag bad henne sitta ner så länge, men hon hade inte tid, sa' hon, för båten skulle strax gå, sa' hon.

— Är det länge se'n hon var här?

— Jaa — det ä' allt en halftimme se'n.

Borgmästaren gick in i sitt arbetsrum, och, lutad mot fönsterposten, stirrade han utåt hafvet. Ett godt stycke förbi Måsskäret syntes en väldig svart prick. Det var helt säkert ångbåten, ty högt uppe i den genomskinliga luften hängde en lång rökstrimma. För hans blick steg upp bilden af en ung, resklädd flicka — Anna Liberg. De fylliga, blekröda läpparne logo lika förfriskande som förut, och under de tjocka ögonlocken, med liksom svedd frans, lyste de gulbruna, sammetsglänsande ögonen lika ömt som förut. Det enda, som förändrats hos henne var, hållningen. Hon böjde nu ej längre hufvudet, som om det askfärgade, bångstyriga håret varit af bly, utan höll det käckt tillbakalutadt på den kraftiga, korta halsen. Åh, hvilken präktig mor hon skulle bli för hans pojke! En far är nog bra att ha, men en mor tusenfaldt bättre. Han grep om hennes hand

och skulle just fråga, om hon ville bli en mor för Gunnar, då Kerstis röst väckte honom ur hans drömmerier.

— Borgmästaren!

Han spratt till och sporde häftigt.

— Hvad står på?

— Gunnar skriker så fasligt, och jag törs inte lemna gröten.

Borgmästaren sprang in i barnkammaren, hvartill gröna kabinettet blifvit döpt. Pojken hade sparkat af sig täcket och låg, med benen i vädret och händerna krampaktigt knutna, gallskrikande, som om han varit besatt.

— Se så lugna dig, min lille gris, sade borgmästaren och höljde täcket öfver honom.

Pojken upphörde med ens att skrika och drog den lilla munnen till ett bredt leende. Borgmästaren böjde sig ner öfver sängen och tryckte en lång kyss på barnets fuktiga läppar. När han lyfte upp hufvudet, såg Gunnar på honom med stora, strålande ögon och lallade ba — ba. Borgmästaren blef underlig till mods, nästan förskräckt. Med återhållen andedrägt och halföppen mun lyssnade han efter, i fall underverket skulle upprepas, och si — för andra gången ljöd det ba — ba. Då gaf han upp ett glädjeskri och störtade ut i köket.

— Kersti, jublade han, nu kan pojken tala — han säger pappa.

Och han släpade Kersti med sig, och när de väl kommit in om dörren till barnkammaren, upphof Gunnar sin röst och sade ånyo ett ljudligt ba — ba.

Nu fann Kersti tillfället lämpligt att tala om sin son. Han var knapt årsgammal, då han kunde säga en mängd med ord, och när han var ett år, kunde han peka ut både sol och måne, och innan han fylt två år, kunde han säga nästan hvad som helst och hade reda på, hvad kungen hette och drottningen och hufvudstaden.

Medan Kersti höll på med att lofsjunga sitt barn, sveddes födelsegröten. Från köket vältrade sig ett infernaliskt os in i serveringsrummet, och derifrån slank den genom den halföppna dörren in i matsalen, hvarest den så småningom förträngde den ljufva doften af violer.

Om handelsdomstolar.

Af

Ernst Bring.

Sedan 1875 står i vårt land frågan om särskilda handelsdomstolars inrättande på dagordningen. Nämnda års riksdag aflät nämligen till konungen en skrifvelse med hemställan, det frågan, om och i hvad mån dylika domstolar kunde komma till stånd, måtte behandlas i sammanhang med utarbetandet af förslag till ny rättegångsordning. Såsom stöd för denna hemställan åberopas hufvudsakligen: handelns internationela karakter, handelsrättens beroende af allmänna, sedan århundraden småningom utvecklade handelsbruk, nödvändigheten för domare i handelsmål af kännedom om dessa handelsbruk och en mängd andra af handelns natur beroende omständigheter, den bristande sakkännedomen i dessa afseenden hos den rättslärde domaren i allmänhet, samt önskvärdheten af handelstvisters afgörande utan betydlig tidsutdrägt.

Sedan nya lagberedningen uti sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning yttrat sig i frågan om handelsdomstolar, kommer densamma att behandlas af den i dagarne* sammanträdande förstärkta lagberedningen, och få af de frågor, som föreläggas denna s. k. lagriksdag, torde vara egnade att, åtminstone inom köpmansverlden, tilldraga sig mera uppmärksamhet än denna.

---

* Denna uppsats ingick till Red. den 31 dec. 1885.

Då vi i Sverige icke någonsin haft några egentliga handelsdomstolar*, måste vi för att kunna bilda oss ett omdöme om institutionen, vända oss till utlandet, från hvars erfarenhet i frågan god lärdom torde vara att hemta.

I *Italien* säges handelsdomstolar först hafva blifvit inrättade. Redan i tolfte seklet hade man derstädes af köpmansgillena valde egne lekmannadomare, »consules mercatorum». Sådana domstolar finnas dock numera icke, utan de italienska handelsdomstolarne äro nu sammansatta af en graduerad jurist såsom president och två köpmän såsom bisittare. Dessa domstolar döma på de platser, der de äro inrättade, såsom första domstol i alla handelssaker, hvilkas värde öfverstiger 1500 lire, och såsom appelldomstol i alla af prætorerna såsom bagatelldomare i första instans afdömda handelssaker. Der handelsdomstolar icke finnas, fungera de allmänna civildomstolarne i stället.

Långt ifrån att man i Italien är benägen för de särskilda handelsdomstolarnes afskaffande, synes man tvärtom der arbeta för institutionens ytterligare utveckling. Så begärde handelskamrarne 1869 och 1871, att handelstribunalerna måtte bibehållas och utvecklas, och röster saknas icke, hvilka höjts för en återgång till det gamla systemet med uteslutande lekmän såsom domare i handelsmål**.

Frankrike lärer från Italien hemtat sin handelsdomstolsinstitution, hvilken egentligen grundlades först under förra hälften af sextonde seklet, ehuru redan en ordonnans af 1302 lärer tillåtit inrättandet af särskilda köpmansrätter.

Angående anledningarna till handelsdomstolarnes uppkomst hafva meningarna varit delade. Vissa författare påstå med bestämdhet, att dessa speciela domstolar icke inrättats till följd af någon från handelsståndet uttryckt önskan eller något af köpmännen sjelfve kändt behof, utan skulle orsakerna vara att söka på det politiska området uti konungarnes åstundan att på samma gång smickra och vinna det tredje ståndet genom att gifva detsamma rätt att sjelf

---

* Såsom egentliga handelsdomstolar kunna nämligen räknas lika litet de gamla Hallrätterna, Bergstingsrätterna och Sjöförsäkringsöfverrätterna, i hvilka samtliga lekmannaelementet hade stor betydelse, som de i våra mindre städer ännu befintliga rådstufvurätterna med »illiterata» rådmän.

** Se Riccardo G. Cattaneo, della Giurisdizione Commerciale. Torino 1879.

välja sina domare och att aflägsna samma ständs tankar från det egentligen politiska området genom den nya institutionen, som beräknades skola så upptaga ståndets intressen och tankar, att någon tid för politiken icke blefve öfrig. Riktigare anse andra författare dessa orsaker hafva bestått uti:

1:o Den borgerliga rättens förfall samt de ordinarie domstolarnes mycket klandrade och mycket gäckade långsamhet, hårklyfvande spetsfundighet, falhet och missbruk;

2:o Handelns då för tiden ambulatoriska verksamhetssätt, till följd hvaraf en hastig summarisk procedur var i hög grad önskvärd;

3:o Frånvaron af en skrifven handelslag; samt

4:o De hinder, som genom romerska kyrkans ränteförbud (ockerdogmat) lades i vägen för all kredit och dermed för all egentlig handel*.

De franska handelsdomstolarne hafva städse, likasom ännu i dag, bestått af uteslutande lekmän. Såsom rådgifvare i fråga om rättsfrågor hafva de i äldre tider användt rättslärde, valde för tre år i sender, hvarjemte fordom funnits, åtminstone på vissa ställen, s. k. »conseillers en la chambre consulaire», hvilkas hufvudsakliga uppgift torde hafva varit att uppgöra vidräkningar och inför domstolen föredraga vidlyftigare räkenskapstvister. Dessa rådgifvare eller assistenter valdes af domstolen sjelf bland de yngre köpmännen.

Numera är hvarje handelsdomstol i Frankrike sammansatt af en president och minst två domare, hvilka samtliga skola tillhöra köpmansståndet eller dermed likstälda yrkesklasser. De väljas af en valmansförsamling bestående af köpmän, bolagsdirektörer, vexelmäklare och sjökaptener. Valet sker för två år i sender. President och ledamöter kunna efter två års tjenstgöring omedelbart omväljas för ytterligare två år, men sedan jemväl denna tid gått tillända, äro de ej ånyo valbara förr än efter ett års förlopp. Vid hvarje handelsdomstol finnes en af statschefen anställd rättskunnig sekreterare.

Handelsdomstolarne handlade ursprungligen endast tvister *emellan köpmän*, men deras kompetens är numera så

---

* Se H. F. Rivière, Étude sur les Tribunaux de Commerce. Paris 1865; samt W. Uppström, Om domstolarnes inrättning m. m. Stockholm 1884.

utsträckt, att alla tvister emellan hvilka personer som helst rörande handelssaker lyda under dem. Det blefve för vidlyftigt att här uppräkna alla de särskilda slag af tvister, hvilka enligt franska lagen höra till handelsdomstolarne. Vi anmärka blott, att såväl konkursmål som sjörättsmål höra dit, men att deremot icke mål emot jordbrukare m. fl. på grund af försäljning af lefnadsförnödenheter utaf den egna jordens afkastning och ej heller mål mot köpmän rörande betalning af föremål, inköpta för egen förbrukning, anses såsom handelssaker. I öfrigt hänvisa vi såväl i afseende på denna som andra detaljer till W. Uppströms ofvan citerade arbete.

Handelsdomstolarne i Frankrike gåfvo redan tidigt anledningar till klagomål, bland hvilka de, som kommo från det ordinarie domareståndet, torde kunna lemnas utan synnerligt afseende, enär dessa klagomål kunna anses hafva haft sin hufvudsakliga grund i de allmänna domrarnes missnöje dermed, att handelssakerna blifvit dragna undan dem och de derigenom beröfvade tillfälle till förtjenst. Rättmätigare anses *allmänhetens* klagomål deröfver, *att* handels- eller consulairdomstolarne icke respekterade gällande allmän lag, *att* deras lagskipning blef ytterst osäker och vexlande allt efter olika orters olika commerciela vanor, *att* domstolsledamöterna läto sig ledas af sin sekreterare, som, ensam hemmastadd i det formela, beherskade domstolen och åstadkom, att den föreskrifna enkelheten i proceduren icke förverkligades, *att* domstolarne på ett upprörande sätt öfverskredo sin befogenhet, samt *att* rättegången långt ifrån att, såsom lagens mening varit, blifva kostnadsfri, blef ytterst dyrbar till följd af nödvändigheten att af de rättssökande uttaga de ständigt växande kostnaderna för domstolarnes kanslier.

Under de senaste årtiondena har missnöjet i Frankrike med handelsdomstolarne yttrat sig bland annat uti upprepade förslag till förändring i dessa domstolars organisation. Dessa förslag hafva hufvudsakligen gått ut på att i handelsdomstolarne införa rättskunskap. Men mäktiga röster hafva äfven höjts för de speciela handelsdomstolarnes fullständiga afskaffande. Härvid har man åberopat, att de omständigheter, hvilka gåfvo anledning till handelsdomstolarnes inrättande, numera icke vore förhanden. Handelsdomstolarnes företräde framför de allmänna domstolarne vore i allt fall ytterst tvifvelaktigt, enär detta företräde ju skulle grunda

sig på en specialkunskap hos domstolens ledamöter, som alltid måste vara bristfällig, då man omöjligen kunde i handelsdomstolarne inrymma representanter från affärslifvets alla olika områden. Det vore antagligt, att en domstol bestående af erfarne civildomare bättre skulle kunna pröfva t. ex. en tvist emellan två spanmålshandlande än en handelsdomstol, bestående af t. ex. en bankir, en bokhandlande och en garfvare. Den *allmänna* affärskännedomen vore numera vida grundligare hos juristerna än hos köpmännen och påträffades hos de förre lika ofta som hos de senare. Vände sig icke köpmännen dagligen till advokaterna för att erhålla råd och upplysningar i affärsfrågor. Med skäl kunde man betvifla, att en köpman såsom domare den ena dagen men med utsigt att den andra dagen blifva part skulle kunna vara fullt opartisk. Domaren-köpmannen räkade mycket lätt emellan två eldar: sin *fördel* och sin *pligt*, och frestelsen härvidlag att svika pligten för fördelens skull vore af sådan art, att medborgares ve och väl icke borde göras beroende af individens förmåga att emotstå densamma. Och äfven inför dem, som om köpmannakåren i allmänhet hyste de bästa tankar, kunde näppeligen en domstol bestående af köpmän, valde för kort tid, någonsin få det hvarje misstanke uteslutande anseende för omutlighet, opartiskhet och redbarhet, som en domstol bör åtnjuta.

Missnöjet i Frankrike med handelsdomstolarne har tagit sig uttryck bland annat uti en adress, som för omkring tre år sedan af advokaterna i Paris afläts till deputeradekammaren och hvari handelsdomstolarnes fullständiga afskaffande begärdes.

Icke ens handelsdomrarne sjelfve tyckas hafva synnerligt stort förtroende till institutionen. Det är nämligen ett faktum, att de franska handelsdomstolarne i en stor mängd fall inskränka sin verksamhet till att hänskjuta tvistefrågan till en eller flera vidräknings- eller skiljomän samt att sedermera såsom dom i saken utfärda dessas utlåtande. Dessa skiljomän äro vanligen advokater, och der juristers biträde icke på detta sätt öppet anlitas lärer det ofta inträffa, att handelsdomaren söker råd hos advokater eller avouéer samt utan vidare kritik följer deras anvisningar*.

---

* Uppström l. c. pag. 82; Riviére l. c. pag. 55 & 56.

I *Spanien*, hvars lagstiftning i många delar ju är beslägtad med den franska, skulle man väl vänta att finna särskilda handelsdomstolar. Så är emellertid numera icke fallet. Och i den nya handelslag, som från och med 1886 års början träder i kraft i Spanien, är, såvidt förf. kunnat finna, intet spår af dylika specialdomstolar att upptäcka, ehuru förslag om institutionens införande lärer hafva blifvit väckt af »El circulo mercantil» i Madrid.

Den *belgiska* lagen är i fråga om handelsdomstolars sammansättning och kompetens i hufvudsakliga delar öfverensstämmande med den franska, hvadan det ej torde vara skäl att här upptaga utrymmet med en särskild redogörelse för handelsdomstolarne i Belgien. Det bör dock icke lemnas oanmärkt, att i Belgien, likasom i Frankrike, missnöje med handelsdomstolsinstitutionen yppats från skilda håll. Så ingafvo t. ex. år 1859 ett flertal af medlemmarne utaf Antwerpens advokatkår till Representantkammaren en petition, hvari begärdes »reorganisation» af handelsdomstolarne. Med den synes emellertid hafva åsyftats handelsdomstolarnes totala afskaffande, ty uti petitionen anföres bl. a.:

att de olägenheter, som häftade vid den dåvarande organisationen af ifrågavarande domstolar, vidlåda sjelfva denna institution och äro en naturlig följd deraf:

att deremot de allmänna civila domstolarne åtnjuta obestridt anseende för mönstergill ordning, värdighet och omutlig opartiskhet;

att lagarne gifvetvis blifva respekterade af de allmänna domstolarnes ledamöter, som äro män, hvilka gjort det till sitt yrke att studera lagen och hvilka lefva utanför och öfver den sfer, inom hvilken parterna och deras försvarare röra sig;

att handelsdomstolarne, — som i åtskilliga länder till dessas båtnad afskaffats, — bestå af ledamöter, hvilka, utan den ringaste kännedom om rättsvetenskapen, använda sin kunskap om s. k. handelsbruk icke allenast så, att lagen dermed suppleras utan äfven så, att dessa handelsbruk sättas i stället för och öfver gällande lag; samt

att köpmannen-domarens egentliga yrke, hans dagliga omgifning, hans dyrbaraste intressen nästan oundvikligt utsätta honom för inflytanden och misstankar, af hvilka icke ens den minsta skugga bör falla på rättvisans tjenare.

Redogörelsen för innehållet af denna märkliga petition

han förf. hemtat från en liten brochyr af en köpman i Antwerpen*. Denne köpman vill visserligen icke, såsom advokaterna, helt och hållet afskaffa handelsdomstolsinstitutionen, men han påyrkar deri åtskilliga väsentliga ändringar, af hvilka en del redan blifvit vidtagna. Emot handelsdomstolarne sådana de ännu i dag äro qvarstår dock klandret af kanslistinstitutionen samt en anmärkning rörande omfånget af lekmannadomrarnes domsrätt. I afseende å handelsdomstolarnes kanslist eller sekreterare säger brochyrförfattaren bl. a.:

»Fastän af lagen nämnd såsom underordnad blir sekreteraren, enär han ensam är lagkunnig, ganska lätt herskare, och, med rätt eller orätt påstår allmänna opinionen, att det i sjelfva verket är han ensam, som är domare.» Den nu citerade författaren vill vidare inskränka de icke lagkunnige ledamöternas domsrätt till att »konstatera factum» och yrkar, att det måtte öfverlemnas åt jurister att på det sålunda fastställda sakförhållandet tillämpa lagen. Men han vill icke, att denna lagtillämpning skall verkställas af en oansvarig sekreterare, utan af en lagkarl, »som med sitt namn och sitt embetsmannaanseende svarar för de domslut, han bestämmer.» Derjemte yrkar denne författare, som inser att hvarje köpman icke kan vara sakkunnig inom handelns alla olika grenar, att handelsdomstolarne skola delas på två från hvarandra fullständigt skilda afdelningar, en för »handelstvister i allmänhet» och en för sjörättsmål.

I *England*, der, såsom bekant, inga särskilda handelsdomstolar finnas, tillsattes 1867 af regeringen en kommission för att granska det engelska rättegångsväsendet. Denna kommission, som bestod af ett stort antal på politikens, lagstiftningens och lagskipningens områden synnerligen framstående män, erhöll 1872 särskildt uppdrag af regeringen att bl. a. undersöka, »huruvida det skulle vara till allmän fördel att inrätta handelsdomstolar för afdömande af tvister rörande handelsförrättningar eller rörande några särskilda arter af sådana förrättningar.» I anledning af detta uppdrag utsände kommissionen ett större antal frågor till sakkunnige såväl i England som i utlandet. För de 129 svar, som på dessa frågor ingingo, lemnas i W. Uppströms ofvan citerade afhandling (pag 112—118) en tillräckligt noggrann

* Max Gossi, Les Tribunaux de Commerce, Anvers 1866.

redogörelse. Deremot har förf. icke hittills sett kommissionens utlåtande, som afgafs den 21 Januari 1874, omtalas i något svenskt arbete. Förf. har derför ansett det vara af intresse att meddela detta på noggranna och vidsträckta undersökningar grundade, synnerligen lärorika utlåtande temligen fullständigt. Med uteslutande af ingress och slutord lyder utlåtandet i svensk öfversättning sålunda:

»Vi finna, att de, af hvilka lagstiftning i detta ämne har blifvit föreslagen (ehuru de allmänt önska att någon åtgärd mätte vidtagas för mera summarisk rättegång i åtskilliga handelsmål), icke äro ense angående beskaffenheten af de domstolar, hvilka de önska inrätta, eller arten af de mål, som af dem skulle afdömas. Det finnes verkligen icke någon enstämmig mening beträffande: huruvida domrarne skulle vara uteslutande köpmän eller delvis köpmän och delvis lagfarne; huruvida köpmannaledamöterna skulle vara domare med lika röst vid domen eller endast bisittare eller rådgifvare vid sidan af en lagfaren domare, som i detta fall skulle blifva domstolens president; huruvida köpmannaledamöterna skulle hafva betalning eller icke för sin befattning; huruvida domstolarne skulle följa de allmänna bevisningsreglerna eller hafva frihet att tillerkänna bevisningskraft åt hvad som helst de ansågo hafva inflytande på saken; huruvida de skulle vara bundna af de utaf de högre domstolarne (»Superior Courts of Law») fastställda principer eller döma oberoende af prejudikat enligt sina egna åsigter angående det rätta och lämpliga i hvarje särskildt fall; huruvida det skulle tillåtas parterna att närvara genom advokat eller sakförare; huruvida, i hvilka fall och till hvilken domstol appell skulle vara tillåten. I alla dessa frågor synes den största meningsskiljaktighet råda.

Vi finna vidare att, äfven i de land, der handelsdomstolar äro inrättade, stor olikhet råder i afseende å dessa domstolars sammansättning. Sålunda äro i Frankrike, i Belgien och i en del andra land alla medlemmarne af domstolen köpmän, utom sekreteraren eller registratorn, och han har enligt lag ingen röst vid domslutet. Å andra sidan presiderar i domstolarne i många tyska stater en rättslärd. I Danzig består domstolen af en lagfaren president, fyra andra lagfarne domare och fyra köpmän, men köpmännen tjenstgöra icke annat än på särskild begäran. I Königsberg hafva köpmännen ingen röst, endast yttranderätt, under det beslutet beror uteslutande af de lagfarne medlemmarne af domstolen. I Preussen är man, i allmänhet, betänkt på att utbyta en betald lagkarl emot en obetald köpman såsom presi-

dent. Det finnes i sjelfva verket icke någon öfverensstämmelse emellan de olika sätt, hvarpå dessa domstolar äro inrättade; i några land är det merkantila elementet det förherskande, i andra åter det lagfarna, så att i sistnämnda fall lekmän till och med kunna vara helt och hållet uteslutne.

Vi finna äfven, att då domstolen är sammansatt af uteslutande köpmannadomare, biträdde af en lagfaren sekreterare, denne sistnämnde, ehuru han icke har någon röst, nödvändigtvis blifver domstolens mest inflytelserike medlem; och deraf uppkommer den oegentlighet, att den person, som i sjelfva verket afgör saken, icke bär ansvar såsom domare.

Nu anse vi, att det är af den yttersta vigt för affärsverlden, att de lagliga domstolarnes beslut i alla principfrågor blifva, såvidt möjligt, öfverensstämmande, så att derigenom bildas prejudikat till ledning för dem, som idka affärer. Med denna åsigt blifver det nödvändigt, att de domare, af hvilka handelssaker afgöras, skola vara bundne af erkända rättsregler och af högre domstolars beslut i liknande fall; och endast domare, som hafva blifvit undervisade angående lagens principer och tillämpning, kunna antagas blifva sålunda bundne. Vi befara, att köpmän skulle blifva allt för benägna att afgöra de frågor, hvilka komma inför dem (på sätt en del af oss hörda vitnen hafva sagt sig skola göra), enligt deras egen uppfattning om det rätta och lämpliga i det särskilda fallet, ett förfaringssätt, hvilket, i anseende till osäkerheten af deras beslut, oundvikligt skulle mångfaldiga tvistandet och, med detta lands vidlyftiga och invecklade affärsförhållanden, förr eller senare föranleda stor oreda. Handelsfrågor böra, enligt vår mening, icke afgöras utan lag eller af män, som sakna särskild juridisk uppfostran. Af dessa skäl äro vi af den mening, att det icke är lämpligt att i detta land inrätta handelsdomstolar, i hvilka köpmän skola vara domare.

Men på samma gång vi äro fullständigt eniga derom, att en domstol med en köpman till ordförande eller i hvilken köpmän hafva afgörande röst skulle leda till oreda och osäkerhet i lagtillämpningen, erkänna vi lifligt de olägenheter, som otvifvelaktigt måste blifva en följd af bristande sakkännedom hos den domstol, som har att döma i handelssaker. Vi tro grund finnas för klagomålet, att mål stundom handläggas vid domstol (»Nisi Prius») inför domare och jury, hvilka icke hafva den praktiska insigt om handel och affärer, som är nödig för dylika måls rätta bedömande. Vi äro af den mening, att många mål, hvilka för att rätt förstås fordra tekniska insigter eller annan speciel kun-

skap, icke kunna på ett tillfredsställande sätt behandlas af den vanliga domstolens domare och jury, och att den mest lämpliga domstolen för sådana mål skulle vara en rätt med en lagfaren president, biträdd af två sakkunniga bisittare, hvilka kunde undervisa presidenten angående allehanda tekniska eller praktiska frågor, som kunde uppstå under handläggningens gång, och hvilka genom sin blotta närvaro ofta skulle afskräcka sakkunniga vitnen från att lemna sådana yrkesmessiga intyg, som ofta äro en skam för lagskipningen. Detta är det sorts biträde, hvilket vi i vårt första utlåtande ansågo böra lemnas åt öfverdomstolarne vid behandlingen af mål utaf en vetenskaplig eller teknisk karakter och hvilket genom »Judicature Act» redan blifvit beredt åt »Högsta Domstolen». Om hvad vi i vårt andra utlåtande tillstyrkte angående utsträckningen af landtdomstolarnes befogenhet skulle blifva godkändt af den lagstiftande magten, skulle det, enligt vår tanke, vara lämpligt att dylikt biträde i handelsfrågor lemnades dessa domstolar; och på detta sätt skulle man enligt vår tanke vinna de hufvudsakliga fördelar, hvilka handelsdomstolarnes försvarare åsyfta.

Vi äro af den mening, att sakens ordnande på dylikt sätt icke skulle möta några praktiska svårigheter. Vi anse, att för hvarje ort af tillräcklig betydenhet borde tid efter annan upprättas en lista upptagande köpmän, skeppsredare och andra idkare af handel och näringar inom distriktet likasom äfven andra kompetente personer, bland hvilka domaren, på parternas begäran, eller, der omständigheterna sådant fordrade, efter eget godtfinnande, skulle kunna välja två personer att närvara vid domstolen och under sakens handläggning lemna upplysningar rörande sådana punkter, der deras specialkunskaper kunde vara af nytta. I särskilda fall kunde det äfven vara tillåtet för domaren att sålunda inkalla biträden, hvilka icke blifvit upptagna på listan. Men vi hålla strängt på vår mening, att dessa vetenskapliga eller köpmanna-assessorer icke böra hafva någon röst vid beslutet, och att hela ansvaret för beslutet bör hvila på domaren.

Vi anse, att i saker, der appell är tillåten, bör finnas rätt för domaren eller domstolen att begära biträde af dylika assessorer.

Enligt vår mening böra assessorerna hafva betaldt för sin tjenst vid domstolen men icke erhålla någon annan ersättning. Vi anse, att tillräckligt sakkunniga och oafhängiga mäns biträde skall kunna erhållas för måttliga arvoden. Dessa arvoden böra betraktas såsom rättegångskostnader.

Dessa åtgärder, våga vi tro, skulle lemna domstolen erfor-

derlig praktisk eller teknisk insigt för att sätta honom i stånd att skipa rätt emellan parterna. Vi hoppas, att den lagstiftande makten alltid måtte åstadkomma tillräcklig judiciel stränghet för att möta det stora klagomålet öfver långsamhet, och att under det nya domstolssystem, af hvilket »The Judicature Act» är den första frukten, verksamma regler skola fastställas till afhjelpande af den andra stora olägenheten: dyrheten.»

Detta utlåtande* är undertecknadt af 25 utaf kommissionens ledamöter, endast tre hafva antecknat sig såsom reservanter.

Angående handelsdomstolarne i Tyskland, Danmark och Norge kunna vi fatta oss kort, synnerligen som förhållandena i dessa oss närmare liggande land torde vara jemförelsevis allmänt kända, samt vi, beträffande dessa lands lagstiftning i ämnet, kunna hänvisa till W. Uppströms ofta citerade afhandling.

I *Tyskland* finnas numera icke i allmänhet några sjelfständiga handelsdomstolar, men deremot hafva de flesta landsrätterna särskilda afdelningar, s. k. handelskammare, för handelssaker, hvilka afdelningar i regeln bestå af en ledamot af landsrätten såsom ordförande och två borgerliga bisittare. Dessa senare utnämnas af staternas styrelse och de äro oaflönade samt skola före tillträdet till embetet aflägga ed om troget uppfyllande af sina embetsåligganden. Samtliga ledamöterna i handelskammaren hafva lika rösträtt. Vid de landsrätter, der särskild afdelning för handelsmål (handelskammare) icke är inrättad, upptagas och afgöras handelstvister af landsrättens allmänna afdelning (civilkammaren).

Den *danska* Sjö- och Handelsrätten i Köpenhamn består af en utaf Konungen nämnd, aflönad, lagfaren ordförande, en af Hof- och Statsrättens assessorer såsom vice ordförande samt 35 borgerliga ledamöter, utsedde för en tid af fyra år af en valkomité, bestående af representanter för kommunalstyrelse, köpmän och sjöfartsidkare. De borgerliga ledamöterna äro edsvurne, och domstolen biträdes af en utaf Konungen utnämnd aflönad sekreterare. Såväl konkursmål som sjörätts- och handelstvister höra under Sjö- och Handelsrättens kompetens, men, såsom egendomligt för Danmark, kan anmärkas *dels*, att saker, som rätteligen tillhöra Sjö-

---

* Judicature Commission. Third Report af The Commissioners. London 1874.

och Handelsrätten, kunna hänskjutas under allmän domstol, om båda parterna äro derom ense, samt *dels* att handels- och sjörättstvister emellan parter, som icke hafva sitt forum i Köpenhamn, kunna med bådas samtycke upptagas af Sjö- och Handelsrätten. Den nyss berörda rättigheten att hänskjuta handels- och sjörättssaker till allmän domstol lärer hafva blifvit ganska flitigt begagnad.

I Danmark har fråga blifvit väckt om indragning af Sjö- och Handelsrätten såsom sjelfständig domstol. Dess funktioner skulle då öfvertagas af de allmänna domstolarne under medverkan af sjö- och handelskunnige lekmän.

I *Norge* finnas icke särskilda handelsdomstolar men deremot sjörätter, bestående af underdomaren i orten, såsom ordförande, och två sjökunnige gode män, hvilka äro edsvurne. Dessa sjörätter hafva icke allenast att döma i sjörättsmål utan äfven att i frågor rörande sjöfartsförhållanden afgifva utlåtanden m. m. Sjörätterna i Norge kunna vara antingen fasta eller för särskildt tillfälle konstituerade. Egendomligt nog har icke någon af Norges f. n. befintliga fjorton fasta sjörätter sitt säte i Bergen eller i Christiania, men förslag lärer hafva blifvit väckt om inrättande i sistnämnda stad af en sjö- och handelsrätt efter danskt mönster.

I affärslandet par préférence, *Amerika*, finnas icke handelsdomstolar, och förslag om sådanas inrättande derstädes lärer icke ens hafva blifvit väckt. *Holland* har haft specialdomstolar för handelstvister, men de äro der afskaffade. *Egypten*, som genom fransk-engelsk bemedling år 1883 fått en ny processlag, har icke heller särskilda handelsdomstolar.

Bland sakkunnige här i vårt land torde, för så vidt förf. har sig bekant, handelsdomstolsinstitutionen icke ega några sympatier, något som, efter hvad ofvan om utländska förhållanden blifvit meddeladt, icke torde väcka förundran. Vid 1878 års juristmöte behandlades frågan om handelsdomstolar. Diskussionen derom inleddes af en svensk, nuvarande Justitierådet Annerstedt, och ehuru endast få talare deltogo i meningsutbytet, kan man dock af förhandlingarna utan svårighet finna, att stämningen vid mötet icke var gynsam för den nya institutionen. Den ende talare, Grefve Sparre, som yttrade sig till förmån för densamma, synes nämligen, att döma af vissa hans yttranden, hafva varit temligen öfvertygad derom, att han stod i det närmaste ensam om sin mening.

Nya lagberedningens yttrande i ämnet närmar sig icke obetydligt den stora engelska kommissionens ofvan citerade utlåtande och går i hufvudsak ut derpå, att frågan om inrättandet af särskilda handelsdomstolar här i Sverige f. n. bör förfalla, enär de olägenheter, hvilka ansetts påkalla sådana domstolars inrättande, kunna antagas blifva i väsentlig mån afhjelpta å ena sidan genom förbättringar i rättegångsväsendet, särskildt genom sådana föreskrifter rörande sakkunnige och skiljemän, som beredningen föreslagit, och å andra sidan genom förändringar och förbättringar i de under revision varande sjö- och handelslagarne.

Förf. har haft tillfälle att två särskilda gånger i sällskap med för ämnet intresserade personer allvarligt afhandla frågan om handelsdomstolar. Den ena gången bestod sällskapet af uteslutande jurister, hvilka samtlige — med undantag af en, som påyrkade specialdomstolar för sjörättsmål — biträdde den åsigt, »att de ännu rådande olägenheter, hvilka framkallat förslagen om särskilda handelsdomstolars inrättande, skulle kunna afhjelpas medelst förändringar i process- och handelslagstiftningen samt särskildt genom att åt de allmänna domstolarne bereda tillfälle att i fall, der sådant kunde finnas erforderligt, anlita »sakkunnige» och af dem erhålla såväl i formelt som materielt hänseende tillfredsställande upplysningar.» Den andra gången bestod sällskapet hufvudsakligen af köpmän. Dessa voro lika eniga som juristerna angående särskilda handelsdomstolars obehöflighet, och ett par af dem, som hade någon erfarenhet af handelsdomstolarne i Frankrike, talade med den största ifver emot inrättningen. Den ene anförde, hurusom en affärsvän till honom i Håvre för kort tid sedan i bref omtalat, att han väntade, det en rättegång emot honom skulle blifva anhängiggjord. Det kunde emellertid vara tvifvelaktigt, huruvida saken borde handläggas vid handelsdomstolen i Paris, der motparten bodde, eller i Håvre. Komme rättegången till Paris, fruktade brefskrifvaren på det högsta, att han skulle förlora, ty »motparten hade så många goda vänner och bekanta bland handelsdomstolens i Paris ledamöter». Blefve saken återigen handlagd i Håvre, hade han de bästa förhoppningar, ty med ledamöterna af dess handelsdomstol stode han på den bästa fot. Talaren bad »Herren bevara oss» för dylika domstolar.

A. O. Wallenberg.

Af Emil Svensén.

Det förtäljes om Julius Cæsar, att han önskade sig en lätt och hastig död midt under loppet af sina segrar, och förskoning från en tynande, overksam ålderdoms bräckligheter.

Vi veta ej, om den mannen, hvars namn står skrifvet här ofvan, önskat sig ett sådant slut. Men det har dock blifvit honom beskärdt, liksom den romerske imperatorn. Plötsligt, oväntadt, nästan utan föregående bud från döden, rycktes han bort ur hvirfveln af en sjudande rastlös verksamhet. Döden, äfven der den är väntad, slår alltid med häpnad, — så mycket mera, då den kommer oförtänkt, såsom till honom. Man hade vant sig att se honom midt i lifvets vimmel, se honom der striden stod hetast, kraftig såsom få och verksam såsom ingen; och det föll ej någon in, att den snart sjutioårige redan stod innanför ålderdomens tröskel. Vid en ålder, då andre män redan gått att söka hvilan efter slutadt dagsverke, stod han ännu med händerna fulla af arbete. Hvar hälst ett stort ekonomiskt intresse stod på spel, der var han med och grep in med stadig hand; och så tyckte alla, när dödsbudet kom, att det kom för tidigt.

Nu är han borta, och som alltid, synes det först nu riktigt, hvilket tomrum han lemnat efter sig. Många äro väl de, som skola försöka att lyfta manteln, som fallit från hans skuldror, men ännu synes ej den, som eger förmågan dertill.

Må hända mer än någon annan var Wallenberg den typiske representanten för den tidsriktning, som under den senaste mansåldern varit förherskande äfven inom vårt fäderland. Den tid, som såg läran om kampen för tillvaron och

det naturliga urvalet genom de starkares seger utbilda sig till vetenskap, och som bevitnade Manchesterteoriernas och den obegränsade konkurrensens oinskränkta herradöme på det ekonomiska området, hade i honom funnit sitt förkroppsligade uttryck. Hela denna tidsriktning hade vuxit så samman med honom, att den blifvit till hans andra natur; den vardt kött af hans kött och ben af hans benom; och ända intill dess yttersta konsekvenser visste han att fullfölja den med en ihärdighet och en hänssynslöshet, som söker sin like. Den wallenbergska hänsynslösheten har i synnerhet blifvit till ett ordspråk; och icke utan skäl, ty hvar han än drog fram, der betäcktes hans väg af slagne motståndare.

Sådana män skörda ofta aktning, alltid fruktan, men sällan kärlek. Bismarck yttrade en gång inför tyska riksdagen, att han kunde med stolthet säga, det han visste sig vara Europas mest hatade man. Med tillämpning på våra förhållanden och i samma mening skulle Wallenberg kunnat säga detsamma om sig inom vårt land. Och detta var ej det enda, han hade tillsammans med den väldige jernkanslern. Liksom denne har han städse förstått att låta makten gå före rätten — hvilket ej alltid behöfver vara *mot* rätten; — liksom denne har han vetat så väl att vinna segrar som att bruka dem. Och efter segern har han ej häller förgätit den gamle gallerns *væ victis*.

Icke så till förståendes, som skulle han utmärkt sig för någon småaktig förföljelselusta mot öfvervunne motståndare. Säge hvad man vill om Wallenberg, småaktig var han icke. Händelsernas gång och hans egen kraft hade stält honom bland de främste inom den klass, som hos oss svarar mot det s. k. tredje ståndet. De *stora* fel, som pläga utmärka denna klass, voro äfven hans, men de *små* fel, som i vida kretsar gjort den så förhatlig, var han fri för. Lejonet aktar under sin värdighet att rent förgöra en liten fiende och spar sin kraft för de store.

Och hos Wallenberg fans en god del af lejonets otämda kraft i förening med ej så litet af räfvens hala smidighet. Med makt och list i förening slog han utan förskoning ned den, som stälde sig i hans väg. Inom det ekonomiska lifvet och i all synnerhet bankverlden förstod han så som ingen annan att slå sina motståndare med den fria täflans hänsynslöst använda vapen. Beklagade sig de besegrade, hade han alltid till hands det

gamla svaret: Sådant är kriget. De som ej gittat mot honom vända samma vapen, hade blott sig sjelfve att skylla.

Allt detta hindrade honom icke att i det enskilda lifvet visa sig hjelpsam och vänfast, ja till och med älskvärd. Den som en gång vunnit hans förtroende, han behöll det äfven; och mer än en lofvande ung man har haft honom att tacka för sin fortkomst här i verlden. Att han dock äfven här stötte mången ifrån sig genom taktlöshet eller opålitlighet, låter sig svårligen förnekas.

Hvad som gjorde Wallenbergs storhet var i sjelfva verket icke någon synnerligen ovanlig begåfning. Men det är nu så ställdt i lifvet, att utomordentliga handlingar ofta utföras af ganska medelmåttige män, under det de, som utkasta stora planer, ofta ej ega förmågan att utföra dem. En egenskap hade dock i rikaste mått blifvit honom beskärd; — hos honom fans såsom hos få dödlige hvad skalden kallat *Mandeviljens quantum satis.* Förmågan att med den oböjligaste viljestyrka och den segaste ihärdighet genomföra en plan, som han en gång fattat, och det ända till dess allra yttersta konseqvenser, — den var hans, och deri egde han ej sin like. Och mera behöfves icke, minst i vår nervslappa tid, för att låta en man träda upp såsom herskare.

Ty till att herska var Wallenberg född; och en framstående ställning skulle han helt visst intagit, hvar hälst hans plats blifvit i lifvet. I sin ungdom egnade han sig åt flottans tjenst, och tillsammans med sin vän och vapenbroder, sedermera kommendören och riksdagsmannen Adlersparre svärmade han med ungdomlig eld och ifver för flottans pånyttfödelse, — allt under det han samtidigt förstod att sköta sin ekonomi och bisträckte nödstälde kamrater med ett och annat lån mot billig ränta. Hade han burit adeligt sköldemärke, skulle han sannolikt slutat som amiral och sjöminister. Men ännu för femtio år sedan betydde börden allt för mycket äfven vid sjövapnet, att det ens åt sonen af en biskop skulle bjuda någon framtid. Till ett fett, regalt pastorat skulle hans börd kunnat förhjelpa honom, — och han skulle för visso blifvit en ej mindre myndig kämpe i den stridande kyrkans tjenst än Anton Niklas Sundberg sjelf; — men på sjön gagnade den honom till intet.

Härmed kunde han ej vara tillfreds. För en natur sådan som hans måste maktbegär och ärelystnad alltid utgöra de ledande drifkrafterna. Men äran sökte han ej i

tomma yttre utmärkelser, — hvaraf dock många föllo honom till; — och makten, som han åtrådde vida mer än vinsten, använde han väl i första hand till sin egen fördel, men utan att derför lemna det allmännas väl ur sigte, för så vidt det senare lät förena sig med den förra*. Begäret efter makt är ej att klandra, då det blott är formen för en kraftig andes åtrå efter nyttig verksamhet. Och Wallenberg fann snart, att flottan ej gaf honom det rätta fältet för hans arbetsförmåga. När stugan här blef honom för trång, egnade han sin tjenst åt handelsflottan; och en tids vistelse i Amerika har väl ej så litet bidragit till att vidga hans vyer och gifva åt hela hans skaplynne den äkta anglo-saxiska prägel, som sedermera så skarpt trädt i dagen i allt hans görande och låtande.

Efter att alldeles ha lemnat sjötjensten och under några år idkat en jämförelsevis mera anspråklös affärsställning i Sundsvall, — hvarunder han redan såsom ledamot i borgarståndet började taga del i riksdagens verksamhet, — fann han en vacker dag på bankväsendets område sin stora lifsuppgift, som han in i döden fullföljde.

Fackmännen hör det till att skildra hans verksamhet på detta fält. Vare det nog sagdt, att under de tre årtionden han stått såsom ledare för Stockholms Enskilda bank, har i det närmaste det svenska bankväsendets historia varit den svenske bankkonungens.

Äfven här stred han framför allt för rörelsens frihet, och ansåg det fördelaktigast, om olika banksystem i obegränsad frihet finge täfla med hvarandra, då i längden det förnuftigaste och bästa skulle ur denna täflan afgå med segern. Den i vårt land ingalunda nya form af statssocialism, hvars yttersta mål är att för statens räkning monopolisera all bankrörelse, hade alltså i honom sin mest afsvurne fiende; och han uraktlät intet tillfälle att komma åt detta system och dess kämpar. Härvid glömde han visserligen icke att se det banksystem och framför allt den enskilda bankinrättning till godo, hvars målsman han närmast var. Här var det ej godt att stå honom emot,

* Ett muntligt yttrande af Thomander — som satt i utskott tillsammans med W. — är i detta sammanhang minnesvärdt: »Jag har aldrig» — sade den skarpsynte Lundaprelaten — »känt någon offentlig man, som i så hög grad som Wallenberg användt sin offentliga verksamhet till att bereda sig enskilda fördelar.» *Red:s anm.*

och det gafs tider, då täflande penningeanstalter ramlade till höger och venster kring honom. Så blef Mammonstemplet vid Lilla Nygatan en guldgrufva för sina delegare, men en skräck och fasa för dem, som råkade att blifva dess gäldenärer. Af dem utkräfdes skonlöst sista skillingen, ofta under förhållanden, som voro egnade att väcka ett allmänt och obehagligt uppseende. Särskildt var detta fallet då det Petréska arfvet förstördes. Sträng som alltid, och i synnerhet der, hvarest han ansåg att affärerna blifvit illa skötta, stod Wallenberg obevekligt på sin och sin banks rätt. Men på de Petréska verkens fortfarande bestånd hängde en talrik arbetarebefolknings, ja en hel bygds väl eller ve; och deputationer från dem, som sågo sin bergning hotad, bönföllo om förskoning för sig och sina olycklige husbönder. Men deras bön blef icke hörd, och det krossande slaget föll, obevekligt som alltid. Det var då, som Nerikes Allehanda gjorde sig till tolk för hvad hela folket kände och tänkte genom sin fråga, hvad Wallenberg månde ha att svara, om han en gång på de Elyseiska fälten mötte den väldige Thore Petré, och denne sporde honom till, hvad han gjort af hans arf.

Det var icke så underligt, om till och med sjelfva riksbanken med en viss skygghet betraktade den allt för mäktig vordne medtäflaren, och gerna sökte att klippa hans vingar, när den kunde komma åt. Men Wallenberg var icke den, som gaf sig så lätt; och så kom det till, att hans verksamhet som bankman mynnade ut i det tretioåriga kriget mot Sverges riksbank. Skarpast var striden, då A. V. Dufva stod i spetsen för den sistnämda. Då vankades ofta hårda nappatag, ty Dufva var en man, som illa gjorde skäl för sitt menlösa namn, en man af Wallenbergs eget skrot och korn, fullt ut hans like i kraft och hänsynslöshet. Bittra minnen måtte den striden lemnat efter sig, att döma af den dödsruna af Wallenbergs hand, som vid Dufvas frånfälle stod att läsa i en veckotidning, och som genom sin skärpa vid en öppen graf var egnad att framkalla minst sagdt blandade känslor.

Huru många tusen gånger den skrala qvickheten varit omtuggad, att Wallenberg var de svenska bankernas A och O, det är ej lätt att säga; men om ej lyckad, hade den åtminstone den förtjensten att vara sann. En efterverld, som dömer opartiskt, skall alltid med tacksamhet erkänna de oskattbara tjenster, han gjort sitt land genom förenklingar och reformer

i penningerörelsen. Sjelfva riksbanken har, trots den långa striden, skördat icke ringa vinst af hans verksamhet. Det ständigt återkommande inkastet mot en enda allt beherskande riksbank är, att den utan medtäflare skulle förfalla till all den slentrian, med ty åtföljande omsvep, trassel och tidsutdrägt, som vanligen pläga kännetecknа ett statens ämbetsverk, icke minst i vårt eget kära fädernesland. Detta inkast fick genom Wallenberg sin mest slående belysning. Det var just de många och tidsenliga nyheter, han införde vid skötseln af sin egen bank, som omsider framtvungo de gagneliga reformer inom vår riksbank, hvilka egde rum i synnerhet under Dufvas tid och som ändtligen stält den i full jämnhöjd med affärsverldens och allmänhetens befogade anspråk.

I sin politiska verksamhet var han likaledes först och sist bankman. Den fria täflan inom bankverlden och de enskilda bankernas intresse låg på botten i allt hvad han sade och gjorde inom representationen. Der har han också dels genomfört, dels inledt mången både nödig och nyttig bankreform, hvars minne skall öfverlefva honom. Men inom riksdagen förmådde han aldrig öfvervinna den misstanken, att bakom hvarje hans förslag eller yttrande låg en eller annan dold baktanke till de enskilda bankernas gynnande. Så långt hade det kommit, att icke en tanke, icke ett uppslag, om än fördelen deraf var aldrig så ögonskenlig, kunde utgå från honom, utan att man genast frågade sig: »På hvad sätt tänker han komma åt riksbanken med detta?» Ehuru mycket öfverdrifven, var nog denna farhåga icke utan sitt berättigande. I teorin erkände nog Wallenberg så väl som någon annan behofvet och gagnet af en stark statsbank; men i praktiken glömde han det blott allt för ofta, då det gälde att se sina skötebarn, de enskilda bankerna, till godo.

Äfven i de fall, der han ej hade bankerna i sigte, afsåg hans verksamhet såsom riksdagsman hufvudsakligen vår ekonomiska utveckling; och det vore i hög grad orättvist att förneka, att den varit till mycket gagn derför. Allt hvad som kunde lända till att främja det fria utbytet och vårt deltagande i den allmänna samfärdseln folken emellan hade i honom en lika nitisk som energisk förkämpe. Derför var han också på sin tid en af de kraftigaste försvararne af det Gripenstedtska frihandelssystemet. Men hvarje sträfvan att vidga och lätta den mellanfolkliga beröringen

får med nödvändighet en viss kosmopolitisk karaktär. Derför var ock Wallenberg en af de förnämste kämparne inom vårt fädernesland för de storartade planer till universella sammanslutningar till samfärdselns lättande, som i ångans och elektricitetens tidsålder med oemotståndlig makt breda sig ut öfver verlden. Länge kämpade han nästan ensam för vår anslutning till ett universielt mått- och vigtsystem, och slutligen lyckades han äfven genomdrifva, att det metriska systemet genom konungs och riksdags beslut vardt infördt i Sverige. Mot metersystemet har anmärkts, att dess enheter äro allt för stora och oviga att räkna med och att dess mycket omordade vetenskapliga grundval i sjelfva verket icke är mycket att bygga på. Men det är nu en gång i bruk bland flera hundra millioner menniskor, och således det enda, som för närvarande har någon utsigt att i sinom tid blifva antaget öfver hela jorden. Icke fullt så stor framgång hade hans sträfvanden för anslutning till ett allmänt myntsystem: Äfven här önskade han en anslutning till det franska myntet med franc'en såsom räkneenhet, och på samma gång öfvergång till guldmyntfoten. Han lyckades också genomdrifva det senare, och på hans förslag påbjöds utmyntning af svenska tiofrancs-stycken i guld, de på sin tid så mycket omtalade karolinerna. Men de wallenbergska karolinernas tid vardt kort; och franc-myntet blef aldrig infördt hos oss. Dels anmärktes deremot, att det icke utgör någon konseqvent tillämpning af det metriska systemet, enligt hvilket den egentliga räkneenheten borde utgöras af ett mynt, svarande mot en gram i guld eller 3 francs 10 centimer; dels ledo utsigterna till franc-systemets allmänna antagande ett betänkligt afbräck, då det nya tyska riket stälde upp sitt eget sjelfständiga nya myntsystem. Följden häraf var, att då den skandinaviska myntkonventionen i medlet af 1870-talet genomfördes, antogs en krona som räkneenhet, och karolinen utbyttes mot tio-kronan i guld.

Väl må det väcka förundran, att en finansman af Wallenbergs höga rang aldrig blifvit kallad till en plats vid konungens rådsbord. Nog har det mer än en gång varit fråga derom, men altid strandade förslaget på ett eller annat hinder. Kanske var det så, som han sjelf gerna ville låta förstå, att han ansåg sig kunna utöfva större makt och inflytande från direktörspulpeten i Stockholms Enskilda bank än från finansministerns taburett. Kanske var det också,

som malisen ville hålla före, att de lysande röda rönnbären voro så sura, emedan de sutto så högt uppe.

Den ställning Wallenberg intog inom riksdagen var särdeles egendomlig. Han stod der ensam för sig sjelf och kan icke sägas hafva tillhört något parti, om ej möjligen det wallenbergska. Hans stora arbetsförmåga kom på senare tider aldrig till användande i utskott, som det påstås, emedan han ej visat sig fullt pålitlig i fråga om ingångna kompromissaftal. Synnerligen högt ansedd i ekonomiska frågor, der han med allt skäl gälde som auktoritet, vägde hans ord i vissa andra frågor ej tyngre, än om det kommit från hvilken fantastisk ideolog som hälst. Ännu oftare hände det dock att ett förslag förkastades, blott derför att det kom från honom, äfven om det i och för sig var aldrig så godt; och mer än en gång skulle han haft giltig anledning att mot sina riksdagskamrater rikta den maning, som Mirabeau en gång tillropade den första franska nationalförsamlingen, att försöka glömma, om det och det förslaget kom från honom, och behandla det efter dess egen förtjenst. Men hade Wallenberg en gång fattat en plan i sigte, var han också mannen att genom nederlagens skärseld föra den fram till seger, kosta hvad det ville. Motgången tycktes endast ingifva honom ny kraft; trots upprepade och för hvar och en annan förkrossande nederlag kom han åter och åter igen med sina förslag, ända till dess den svaga minoritet han från början fått med sig en vacker dag växte till majoritet.

Första kammaren är vanligen, och af de mest naturliga skäl i verlden, känd såsom de belåtnes kammare. Medan motioner och förslag till afhjelpande af statens refvor, verkliga eller inbillade, i Andra kammaren årligen återkomma i hundratal, räknas de i den första aldrig mer än i några få tiotal. Så mycket skarpare framstod Wallenberg midt ibland denna allmänna belåtenhet såsom den ende missnöjde. Han var ej blott första kammarens, utan hela riksdagens flitigaste motionsskrifvare; och af alla de förslag, som årligen sågo dagen inom vårt öfverhus, var han fader till minst en tredjedel. Och hans motioner rörde sig om alla möjliga ämnen, visserligen ekonomiska frågor först och sist, men en hel mängd andra derjämte. Med särskild förkärlek egnade han sig åt reformerande af våra grundlagar; och här trädde hans egendomliga skaplynne klart i dagen. Den lust att

herska, som tålde opposition från nedan lika litet som motstånd från ofvan, kom här tydligt till synes. I fråga om statsmakternas inbördes ställning gick all hans sträfvan ut på att främja hvad man skulle kunna kalla tredjeståndsparlamentarismen. Riksdagen skulle herska öfver regeringen, men inom riksdagen skulle den klass herska, till hvilken han sjelf närmast hörde. Gent emot andra kammaren, der han snart fann att denna klass ej fick mycket att säga, ville han inskränka området för de gemensamma voteringarna. Gent emot konungamakten åter sökte han och lyckades slutligen att stärka representationens ställning genom införandet af statsministerns ämbete. I stället för att justitieministern förut äfven måste vara statsminister och utrikesministern var med honom i rang likställd, kunde nu hvem som hälst af statsråden nämnas till statsminister och dermed äfven till den ansvarige ledaren af konseljens politik. Härmed kom denne äfven att inom regeringen intaga en fastare ställning gent emot konungen personligen; och den förbindelse med representationen, som var inledd genom statsrådens deltagande i kamrarnas förhandlingar, blef derigenom närmare tillknuten. Ur denna till det yttre obetydliga förändring, som dock var ett nödvändigt fullständigande af representationsreformen, har sedermera framgått den begynnande utveckling mot ett parlamentariskt styrelsesätt, som gjort sig märkbar under de följande ministrerna.

Sjelfva representationsreformen var en bland hans få missräkningar, men också en af de allra största. I likhet med så många andra, trodde äfven den annars så skarpsynte Wallenberg, att den skulle lägga makten i händerna på det gamla borgarståndet i förening med de s. k. ståndspersonerna. Landtmannapartiets framträdande med anspråk på att öfvertaga den politiska makten synes äfven för honom ha varit en fullständig och allt annat än behaglig öfverraskning. Det var honom icke obekant, att de små jordegarne voro föga gynsamt stämde mot privatbankssystemet. Med deras stränga kraf på sparsamhet och häfdande af det allmännas rätt gent emot åt enskilde förunnade förmåner var de enskilda bankernas sedelutgifningsrätt *dem* framför allt en nagel i ögat genom den oskäliga vinst den ansågs bereda ett fåtal bankdelegare på hela samhällets bekostnad. Men direktören för Stockholms Enskilda bank stod alltid slagfärdig till försvar för sina kära skötebarn. Mången

hård dust hade han om dem att utkämpa med hemmansegarne; och dryga hugg föllo dervid å ömse sidor. När hälst ett passande tillfälle yppade sig att på ett eller annat sätt komma åt det besvärliga hemmansegareintresset, var han alltid redo; så i fråga om kompromissen, om skjutsväsendets ordnande o. s. v. Landtmännen å sin sida blefvo honom icke svaret skyldige. Ett allvarsamt och känbart nederlag lyckades de att tillfoga honom, då de i förening med regeringen genomdrefvo indragningen af privatbankernas femkronesedlar. Härtill hade han för öfrigt sjelf gifvit anledning genom den allmänna och starka ovilja, som väcktes af hans vägran att mottaga den ramlande Vadstenabankens sedlar. Gent emot hemmansegarnes växande makt visste han till sist intet annat medel att anlita än ett, som han ej gerna från början kan hafva varit böjd för, — den politiska rösträttens utvidgning. Illa bör det hafva stämt öfverens med hans åskådning i öfrigt att gifva rösträtt åt klasser, som en dag kunde varda fiender till kapitalets makt. Men denna fara syntes mindre nära och mindre hotande än bonderegementet, hvars slut eller inskränkning han hoppades på, om valrätten till andra kammaren utsträcktes till alla dem, som betala skatt till staten för fastighet eller inkomst, hvarigenom han väntade, att en mängd nya element skulle föras in i riksförsamlingen. Det var ett våldsamt botemedel mot det förmenta onda; men Wallenberg var icke den, som skyggade tillbaka för starka medel, då han fann dem af nöden.

I snörrät motsats härtill står hans uppträdande i fråga om den kommunala rösträtten. Men denna motsats innebär ingen motsägelse, snarare tvärtom. Han hade en gång funnit, att penningen vore det förnämsta maktmedlet i vår tid. Genom egen kraft och duglighet hade han satt sig i besittning af detta maktmedel, och ville ej tåla, att den makt minskades, som det väl en gång lagt i hans och hans likars händer. Nu rättar sig, som hvar man vet, den kommunala rösträtten efter förmögenhetens storlek. Det var honom derför illa till lags, att denna rösträtt skulle undergå någon begränsning. Medan andra försvarade den nuvarande rösträtten ur politiska skäl, för att icke rubba grundvalen till första kammaren, men i öfrigt gerna medgåfvo röstskalans orimlighet, höll han strängt på den senares principiella rättvisa. Förmögenheten vore arbetets frukt, och den, som för-

värfvat den, borde äfven få njuta den. Men den, som hade lågt röstetal, finge se sig för, om han ej visste att skaffa sig bättre inkomst.

I humanitetsfrågor var han deremot afgjordt frisinnad. Särskildt hafva Sveriges qvinnor anledning att bevara i tacksamt minne hvad han verkat för att utvidga deras rättigheter och bättra deras vilkor. I förening med frih. Stackelberg genomdref han år 1884 nedflyttningen af qvinnans myndighetsålder från tjugofem till tjugoett år. Redan tidigt hade han börjat i stor utsträckning använda qvinnor i Enskilda bankens tjenst; och det goda resultatet häraf torde ej minst ha bidragit att befästa hans åsigter i qvinnofrågan. Och då en gång historien skrifves om kvinnans frigörelse i vårt land, bör det ej förgätas, att det föredöme, han gaf genom denna åtgärd kanske mer än något annat bidrog att i vida kretsar bryta fördomen mot en utsträckt användning af qvinnans arbetskraft.

Under hans sista år var det hufvudsakligen två frågor, som togo hans uppmärksamhet i anspråk: — införande af gäldbundet bos afveckling genom administration och upphäfvande af fideikommissen. Till det ideliga förkastandet af det förra förslaget sökte han skulden i juristernas hunger efter sportler. Kanske hade han icke så alldeles orätt häruti; ty Wallenberg var nog den som kände sitt folk. En annan sak är, om borgerlige administratorer äro mindre hungrige efter arvoden än juridiska konkursutredare efter sportler.

Hans i och för sig så högst befogade angrepp mot fideikommissen står i full samklang med hans ekonomiska ståndpunkt i öfrigt. Under det andra slag af jordegendom under trycket af skulder och skatter i förening glida öfver i storkapitalets händer, utgör fideikommiss-inrättningen i all sin ytterliga absurditet dock ett medel att bevara en del jord åt dess gamle egare. Men för kapitalisten är jorden, liksom hvarje annan vara, blott ett köpeobjekt, som kan fås för pengar; och fideikommissens upphäfvande är då blott ett medel att påskynda den stora jordegendomens redan förut raskt fortskridande öfvergång från bördens aristokrati till börsens.

Allt ifrån begynnelsen ledamot af Stockholms stads fullmäktige, fann han äfven på det kommunala området ett rikt och verksamt fält för sin aldrig hvilande verksamhet. Stadsfullmäktige insatte honom tre gånger i första kamma-

ren; och allt sedan det nya riksdagsskickets början har intet riksdagsval föregått för Stockholms stad, vare sig till första eller andra kammaren, utan att han varit med bland de främste och agiterat. En tid, då högerns makt stod på sin höjdpunkt, tycktes han nästan ega privilegium på att oktrojera riksdagsmän för hufvudstaden. Detta sågs ej med blida ögon af de liberale valmännen, och än mindre af dem som stodo under strecket och som en gång för alla fått klart för sig, att Wallenberg var den förklarade representanten för det arbetsfiendtliga storkapitalet. Derför möttes han ofta på valmötena med hyssjningar; och det var vid ett dylikt tillfälle, som han med sin vanliga torra sjömanshumor förklarade, att »den, som trotsat tusen stormar på hafvet, känner sig icke störd af ett sakta sus från en ärad församling.»

Ett maktmedel, som han förstod att till dess fulla värde uppskatta och till dess fulla utsträckning begagna sig af, var pressen. Redan i yngre år hade han jemte några literära vänner satt upp tidningen Bore, som dock snart upphörde. På 1860-talet skref han under flera år de så mycket omtalade ekonomiska artiklarne i Aftonbladet. Då tidningens affärsställning mot årtiondets slut syntes hotad, sökte han helt och hållet komma i besittning deraf; men då detta ej lyckades, grundade han på hösten 1868 i förening med C. F. Bergstedt och C. F. Wærn tidningen Stockholms-Posten. Äfven detta företag upphörde dock snart, sedan det likväl fått vara med om att störta den första De Geerska ministèren. Sedan dess har han varit med i alla möjliga och omöjliga tidningar; — de senare icke minst, — och få af pressens frivillige medarbetare ha väl varit så outtröttlige som Wallenberg.

Han förmådde ej hindra indragningen af privatbankernas femkronesedlar. Efter dem följa väl snart nog tiokronorna och kanske hela sedelutgifningsrätten; men detta andra nederlag förskonades han från att upplefva. Öfver hans graf skall väl bankernas tretioåriga krig slutas med en ny westfalisk fred, sedan alla äro trötte och der ingen blir nöjd. Men dagens strider skola en gång förgätas och svedan läkas efter såren, som de gåfvo. Under det Mälarens vågor sjunga sin vaggsång för den trötte sjömannen der ute på Loföns strand, skall då minnet af hans lifs gerning stå fram i klarare dager, och de stora felen förgätas för de ännu större förtjensterna.

Antropologiska och penitentiär-kongressen i Rom.

Bref till Dagens Krönika

af

Juris D:r Alfredo Mazza.

(Öfvers. från italienskan af H. Sandström.)

Tredje antropologiska och penitentiär-kongressen, som nyligen egde rum i Rom, var af en ovanligt stor betydelse, ej så mycket för de beslut, som der fattades och hvilka till större delen voro af underordnad vigt, som fastmer på grund af den klara ställning, den så kallade *Scuola penale positiva* * dervid för första gången intog, samt i följd af den nya riktning, hvari studierna i straffrätt hädanefter komma att bedrifvas. En vetenskap, och särskildt straffrätten, som till sitt ursprung är helt ung, kan ej annat än hafva ett stort utbyte af en öfverläggning, der samma grundsatser förfäktas, hvarpå hon sjelf stöder sig. Den straffrättskola, som är allmänt gällande, leder sitt ursprung, särskildt i Italien, från Beccarias arbete »Brott och straff» (Dei delitti e delli pene). Hvarken romarne, som äro så framstående å det civilrättsliga området, eller medeltidens erfarne män hade förstått höja kriminalrätten till värdighet af filosofiskt system. Beccaria var den förste, som, om äfven mer ledd af sin känsla än af vetenskaplig ifver, gaf en utomordentlig fart åt denna lärogren genom att sammanföra de idéer och

* Anhängarne af ett positivt straffsystem.

känslor, som på hans tid voro gängse bland filosoferna och i allmänna opinionen. På grundvalen af dessa doktriner uppstodo åtskilliga skolor inom kriminalrätten. Den förnämsta bland dessa var den *klassiska*. En annan skola, hvilken hade många anhängare, var den Roederska som höll före, att straffet framför allt borde vara *förbättrande*. Men ehuru denna skola samlade kring sig många nitiska lärjungar i Tyskland, Frankrike och i synnerhet i Spanien, minst i Italien, kunde den dock ej blifva af längre varaktighet såsom sjelfständig skola. Dess grundprincip om den brottsliges förbättring infördes visserligen i de europeiska staternas lagstiftning men förblef allestädes utan frukt: äldre och nyare antropologiska och psykologiska iakttagelser hafva visat, att med hvilket som helst, äfven det mildaste straff-förfarande, och hvilket system man än användt för den brottsliges förbättring, dock alltid finnas förbrytare och dessa mycket talrika, som det är omöjligt eller ytterst svårt att förbättra, derför att deras organiska och psykiska konstitution är abnorm och derför att (enär brottet leder sitt ursprung ej blott från den brottslige individen utan äfven, och till stor del, från hans fysiska och sociala omgifning) endast brottslingens förbättring ej är tillräcklig för att hindra honom från återfall, såvida ej den sfer, hvari han dväljes, förut förbättrats, till den grad detta är möjligt. Brottstatistiken ådagalägger detta med full klarhet; den visar att i allmänhet och i hvarje land brottsligheten är stadd i en ständig ökning, enär de straff, som nu användas, ej äro tillräckliga att skydda de rättrådiga inom samhället, utan allt mer bidraga till att förderfva de illvilliga.

Detta sakernas tillstånd är till bekymmer för alla, och några yngre idkare af rättsvetenskapen föllo derför på den idén att tillämpa den positiva metoden i den straffrättsliga vetenskapen, i det de togo till grundval för sina forskningar brottslingen och ej straffet i och för sig. De kunde härvid draga nytta af de antropologiska undersökningar af brottslingar, som anstälts i Tyskland och Italien. Liksom man numer i medicinen ej såsom förut tillämpar metoden att läka *sjukdomarne*, såsom abstrakta eller oberoende af den sjuke, utan i dess ställe botar *de sjuke* genom att studera desses karaktär, lefnadssätt, organiska förhållanden o. s. v., på samma sätt ansågo sig anhängarne af den nya positiva skolan i kriminalrätten kunna ernå vigtiga resultat genom undersök-

ning af brottslingen i stället för af straffet. Inom kort räknade den nya skolan många och framstående proselyter, bland hvilka inom Italien Lombroso, Ferri, Garofolo, Sergi och Puglia, hvilka voro de första och ifrigaste befordrarne af de nya teorierna. I Frankrike slöto sig till skolan Lacassagne, Tarde och Bertillon; i Tyskland Kræpelin, Benedictz och Albrecht; i Ryssland Drill, o. s. v.

För att bekräfta den nya skolans tillvaro och lifaktighet och för att lära känna hvarandra begagnade dess anhängare tillfället vid tredje penitentiär-kongressens samlande i Rom för att äfven de hålla en kongress. Man beslöt förena de båda kongresserna till en enda och benämna den samma *den tredje,* med tanken fäst på de båda föregående penitentiärkongresserna; men med hänsyn till de antropologiska och kriminela undersökningarna är den egentligen den första.

* * *

Innan vi öfvergå till redogörelsen för de båda kongress-sektionernas arbeten, torde det vara lämpligt att anföra namnen på de förnämste deltagarne i kongressen. Utom de förut omnämnde förkämparne för den positiva skolan må då följande nämnas: Från Italien hade infunnit sig förut varande ministrarne Mancini och Pessina, professorerna Beltrami-Scalia, Biffi, Gabelli, Drusa, Righi, Costa, Locatelli, Morselli och Tamburini. Frankrike var väl representeradt, så väl hvad deltagarnes antal som hvad deras lärdom beträffar. Af högre embetsmän märktes direktören för fängvården Herbette, statsrådet Jacquin, chefen för rättsstatistiken Yverness, professor Alglave, senatorn Roussel. Belgien hade sändt inrikes- och undervisningsministern Thonissen och professor Brins. Tyskland var representeradt af pastor Stursberg, den framstående professorn Holtzendorff och professor Kirchenheim. Österrike var företrädt af statsöfverprokuratorn i Triest doktor Schrott. Från Spanien hade infunnit sig senatorn Manuel Silvela och från Ryssland bland andra professor Moldenhauwer.

* * *

Penitentiärkongressen sysselsatte sig först med följande vigtiga öfverläggningsämne:

»Kan beröfvandet för någon tid af vissa medborgerliga och politiska rättigheter låta förena sig med ett reformatoriskt straffsystem?»

I öfverläggningen härom deltogo italienarne Pessina, Drusa, Nocito, Mecacci samt utländingarne Holtzendorff, Laszlo, Jacquin m. fl.

Öfverläggningen rörde sig om, huruvida detta straff borde ådömas enbart eller såsom ett accessorium till ett annat straff.

Pessina, Drusa, Jacquin och Holtzendorff hyllade den åsigten, att det borde kunna vara så väl enbart som ett accessorium.

Resolutionen utföll äfven i öfverensstämmelse härmed.

Vidare behandlades frågan, om fängelsestraff kunna utbytas mot andra friheten inskränkande straff, såsom arbete å allmän inrättning; diskussionen var dock ej nog uttömmande med hänsyn till frågans omfång och vigt.

Frågan om lämpligheten af att till föräldrar och förmyndare utsträcka ansvarsskyldigheten för af deras barn eller myndlingar begångna förseelser besvarades jakande, ehuru många voro af annan åsigt och höllo före, att den civila påföljden för dem vore tillräcklig.

Kongressen gillade förslaget att utvidga domarenas rätt att sända unga brottslingar till allmänna förbättringsanstalter, så väl i de fall, då de frikännas, emedan de handlat utan öfverläggning, som då de böra dömas till något fribetsstraff.

Kongressen antog vidare följande resolution med hänsyn till brottslingars uppfostran:

»1. Kongressen anser, att i alla straffanstalter för båda könen bör inrättas en skola, der undervisning meddelas åtminstone i läsning, skrifning och räkning samt om möjligt i teckning.

»2. Att åt fångar af båda könen bör lemnas undervisning i någon slöjd och något handtverk, så att de efter frigifningen må kunna skaffa sig sitt uppehälle.

»3. Kongressen uttalar den önskan, att hvarje manlig och qvinlig arresterad må få välja den sysselsättning, som bäst passar honom af dem, som stå till buds i anstalten.

»4. Dessa sysselsättningar skola utgöras af brefskrifning, läsning, musik, teckning, träskulptur, deltagande i välgörenhetsverk, o. s. v.»

I kongressens andra sektion angâfvos först de skäl, som förmått anhängarne af den nya skolan att samlas till kongress. Man ansåg lämpligt att undvika hvarje diskussion om tillvaron af sjelfbestämningsförmåga, enär man ej kunde bland anhängarne af positiva lärosatser bringa å bane öfverläggningar i metafysiska ämnen, utan framför allt borde sysselsätta sig med fakta. Man gaf derför uttryck åt den önskan, att man vid strafflagsstiftningen i de särskilda staterna må fästa afseende vid den positiva skolans åsigter. Efter denna allmänna opinionsyttring öfvergick man till behandlingen af de framstälda ämnena.

Första frågan var af följande lydelse: »I hvilka kategorier böra brottslingar delas och hvilka äro de organiska och psykiska karaktärsdrag, som skilja dessa?» Ferri klassifierade brottslingarne i 5 grupper. I den mycket lifliga öfverläggningen förebrådde Lacassagne de italienske positivisterne för att fästa allt för stort afseende vid ärftliga anlag och vid antropologiska rön, men deremot förbise inflytandet af den sociala omgifningen. Garofalo anmärkte, att, huru stort inflytande man än bör tillskrifva omgifningen, det likväl är visst, att brottslingen bildar en oregelmessig och vanslägtad typ. Man fann det olämpligt att för närvarande fatta någon resolution rörande brottslingarnes klassifikation, men man fastböll dock vid den allmänna grundsatsen, att en sådan är möjlig med stöd af de antropologiska lärdomarne.

Några af kongressens medlemmar framstälde till behandling frågan om dödsstraffets tillåtlighet enligt den nya skolans grundsatser. Man föreslog dervid ett uttalande, hvarigenom man förklarade, att kongressen ej var obenägen att tillåta detta straff teoretiskt, men att det för närvarande ej vore lämpligt att draga detta ämne under diskussion.

Derefter behandlades frågan om den medico-legala besigtningen. Lacassagne föreslog att erkänna nödvändigheten af att i brottmål använda två läkare.

Professor Zuccarelli föreslog deremot, att jemte apellationsdomstolarne inrättades en medico-legal domstol och framhöll nödvändigheten af att afskaffa den medico-legala besigtning, som tillkallades af försvarsadvokaterna.

Detta förslag rönte mycket motstånd. Efter en liflig diskussion, i hvilken senatorn Moleschott tog en betydande del, blefvo Lacassagnes åsigter till en del biträdda.

Derefter upplästes några vigtiga anföranden om menskokroppens anomalier, om indelningen af de menskliga oregelmessigheterna med hänsyn till de dem bestämmande själsrörelserna, om sjelfmordets geografi i motsats till mordets geografi samt med hänsyn till kön, ålder, ras och emigration.

Vidare behandlades ämnet »om fallandesot och vansinne i fängelserna.» Frigerio från Alexandria hade rörande detta ämne författat en intressant afhandling, hvari visades, att de karaktärsdrag af förnedring, som skönjas i de fallandesjukes anletsdrag, hjernor och kranier, äro de samma, som förmärkas hos brottslingar genom ärftliga anlag. Professor Tamburini bestred Frigerios iakttagelser, som dock understöddes af Moleschott, Lombroso, Roussel och Ferri.

Vidare öfverlade man om de lämpligaste metoderna för indentifierandet af återfallen. Bertillon meddelade sin af Parispolisen använda metod. Denna består deri, att man tager mått af de vigtigaste partierna å brottslingens kropp, såsom af hufvudet, kroppslängden, ett finger o. s. v. Till hvarje brottslings mått bifogas hans fotografi. Då en brottsling häktas och man vill konstatera, om det är ett återfall, skola dessa mått lätt förråda brottslingen, äfven om hans anletsdrag förändrats. Hufvudets mått är det vigtigaste, då denna kroppsdel minst af alla är underkastad förändring.

Herbette yttrade sig derpå om den användning, denna metod skulle kunna erhålla i de internationela förhållandena med afseende å brottslingars igenkännande och utlemnande.

* * *

Efter kongressens slut höll professor Moleschott ett tal, som gjorde ett oförgätligt intryck på dem, hvilka hade den lyckan att höra det. Han började med att erinra om den bekantskap, han för 24 år sedan gjorde med Lombroso. Vid den tiden, 1861, var det italienska Rom ännu endast en dröm. På den utveckling, som under denna tid gjorts, vore äfven den första i Rom hållna antropologiska penitentiärkongressen ett bevis. Talaren fann, att i denna kongress deltogo tre generationer: den käcka ungdomen, den trygga mannaåldern och den ärofulla ålderdomen. Talaren gaf kongressens medlemmar tre värdefulla råd: att vara försigtiga med siffrorna, som vore tveeggade svärd; att undvika anto-

logism genom att studera brottslingen och ej brottet samt att ej förfalla i sofismen »cum hoc ergo propter hoc», särskildt med hänsyn till statistitiska undersökningar.

Han framhöll, att det ej fanns något förhållande i lifvet, hvars grundliga studium ej tjenade hela lifvet och alla vetenskaper till nytta, och anförande Victor Hugos ord: »*L'idéal tombe en poudre au toucher du réel*», framhöll han vidare, att detta ej kunde sägas om vetenskapen, hvars ideal alltmer drager sig undan för vetenskapsmannen, som sträfvar mot det samma. Vetenskapsmannens lösen borde vara den samma som drottningens af Italien: »Ständigt framåt!»

Applåder af varm beundran och sympati helsade detta utmärkta tal af den berömde senatorn Moleschott, hvilket bildade en värdig afslutning af kongressen.

Stockholms dramatiska scener.

December—Januari.

Öfversigt af Karl Wåhlin.

Af de kungliga teatrarnes många bebådade originalstycken hafva på sista tiden tvänne blifvit uppförda, nämligen å Stora teatern Julius Sellmanns »Kung Erik», sorgespel i 5 akter, och å Dramatiska teatern Oscar Wijkanders »Fru Madeleine Bunge», komedi i 4 akter.

Mången författare har fått besanna, att det historiska skådespelet är ett vanskligt område. Hvad vår dramatiska literatur deraf eger, är — om man undantager ett för några få år sedan af de kungliga teatrarnes dåvarande direktion refuseradt sorgespel, välbekant för vännerna af vår vitterhet — mera af literaturhistoriskt än af literärt intresse. Och den behandling, för hvilken Erik XIV, våra tragediförfattares favoritobjekt, nu senast varit föremål, jäfvar icke denna sats.

Sorgespelets kardinalfel är af negativ art. Det består deri, att det icke utgör någon tidsmålning och icke röjer någon historisk blick hos sin författare. Ett gammalt osant ordspråk säger: »små orsaker, stora verkningar». Dessa ord tyckes författaren hafva tagit till underlag för hela sin dikt. Nils Sture blir fängslad för högförräderi på falsk angifvelse af en tysk äfventyrare, som fått korgen af hans syster. Skenet är emot honom. Han mördas af konungen, då denne händelsevis får se en bricka med frukt och vin, som Karin Månsdotter låter sända fången och i sin upphetsade sinnesstämning misstänker ett brottsligt förhållande mellan den unge ädlingen och sin ovigda gemål. Skenet är emot henne. Erik sjelf dör, derför att han i sin fri-

gifningsstund af en egendomlig slump råkar tömma ett glas förgiftadt vin, som den ränkfulla fröken Brita Sture stält i hans väg för att genom ett lönmord hämnas den förolämpning, konungen en gång tillfogat henne vid en hoffest, då hon velat förödmjuka hans älskarinna. Och då hennes afsigt gått i fullbordan, går hon, illgerningens anstifterska, fri, och skulden faller på hennes för detta friare, numera vaktbefälhafvaren på Svartsjö. Skenet är emot honom. — Detta skådespel är från början till slut ett ideligt spegelfäkteri.

Nej, stora verkningar hafva alltid stora orsaker, ehuru dessa för den ytlige betraktaren kunna vara förborgade. Skalden skall visa oss dem. Den grekiska fornsägnen förtäljer om Amfion, Tebes grundläggare, att vid hans lyras toner stenarne sjelfmant ordnade sig till grundvalar, hakade sig fast vid hvarandra till murar, vuxo till kolonner och reste sig upp till gafvelkrön och att när hans plektron för sista gången vidrört strängarne, en byggnad, som genom de olika partiernas organiska sammanfogning gaf ett underbart intryck af lif, då jemväl stod i glans för hans öga. En sådan gerning äska vi af dikten. Hon skall bringa ordning och reda i det skenbart tillfälliga, händelsernas egen logik skall ur henne tala till oss och skaldens idé ur henne återstråla med samma klarhet, hvarmed den kastaliska källan speglade Delfitemplet. Betraktadt från synpunkten af dessa fordringar gör hr Sellmans drama intrycket af ett godtyckligt hugskott.

Bland de i »Kung Erik» uppträdande artisterna tilldrog sig hr Palme i egenskap af titelrollens innehafvare största uppmärksamheten. Hans i mycket förtjenstfulla framställning led emellertid af ett ofta framträdande fel, som jag äfven med fara för en liten digression ej kan underlåta att påpeka.

Det som skiljer det lugna talet från det upprörda är ej endast ljudstyrkan, utan äfven ljudskalan; i irriterad, förskräckt eller eljest upprörd sinnesstämning använder man toner, som ligga å ena sidan högre, å andra sidan lägre än de som förekomma i det lidelsefritt utsagda ordet, hvarjämte kastningarne från det ena tonläget till det andra i förra fallet äro plötsligare och häftigare — en sak, hvarom en hvar genom någon aktgifvenhet lätt kan öfvertyga sig. Hr Palmes diktion lydde emellertid ej alltid denna talets

lag. Medan ljudstyrkan på sådana ställen, der han skulle gifva uttryck åt Eriks koleriska temperament, stundom ända till öfvermått forcerades, qvarlåg talet samtidigt långa stunder i ett och samma tonläge, hvarigenom skådespelarens deklamation fick ett sjungande och allt annat än naturligt tonfall. Hr Palmes minspel är själfullt och konstnärligt, hans åtbörder deremot ej alltid fullt beherskade.

Hänvisande dem, som önska taga kännedom om innehållet i herr Wijkanders nya komedi och om den typ af en obotfärdig Magdalena, han i densamma framkonstruerat, samt om arten af den literära polemik, för hvilken komedien utgör en förevändning, till den specielt åt detta ämne egnade uppsatsen i föreliggande häfte, har jag här endast att nämna några ord om spelet.

Fröken Björkegren har efter sitt tillfrisknande först i Madeleine Bunges roll visat sig på höjden af sitt konstnärsskap. Lika fri från sökta effekter som hennes Denise, var Madeleine dertill vida rikare nyanserad. Och oaktadt skådespelerskans skrupulösa sparsamhet i användandet af sin konsts medel, upphörde hennes framställning icke ett ögonblick att intressera och fängsla. Ja, det är just detta, som så oafbrutet binder vår uppmärksamhet vid hennes skapelser, att hon förmår blott med ett blixtsnabbt ögonkast, ett brutet tonfall, en antydd gest glimtvis gifva en belysning af ett själslif — liknande den en blänkfyr kastar öfver ett stormigt haf.

För att återkalla ett par af framställningens glanspunkter, vill jag påminna dem, som sett »Fru Madeleine Bunge», om den scen, deri Madeleine för sista gången råkar Axel och besvär honom att icke öfvergifva henne. Hur hon, betvingande ångesten öfver att sannolikt redan hafva förlorat honom, böjer sig fram mot honom som för att vid minsta villrådighet å hans sida kasta sig i hans armar, frestar honom med sitt huldaste leende, hviskar honom allt hvad kärleken i sådana ögonblick kan ingifva en qvinna, hviskar det med en stämma så mjuk och ljuf och smeksam som flöjttoner. Eller den scen, då hon i sista akten står inför Axels moder, som hon så djupt sårat och i hvilken hon ser sin oförsonligaste fiende. Till en början falla hennes ord osäkert och stapplande: hon känner sig obehagligt berörd deraf att denna qvinna skall kunna se ned på henne. Så erfar hon ångest öfver den isköld, hvar-

med hon bemötes, och med den nödstäldas oförstälda ord och åthäfvor ber hon att åtminstone få veta det grymma öde, man tillärnar henne. Då hon märker sig ha talat för döfva öron — ty fru von Sperling har mycket mera sinne för lagen än för evangelium —, glider hon, nu med den återvunna fattning, som förtviflan skänker, öfver i verldsdamens ceremoniella förbindlighet, och med ett halt leende fattar hon sin dödsfiendes arm och skjuter den under sin — »det ser så bra ut» — för att föra henne in till gästerna i festvåningen.

Herr Elmlunds framställning af Harald Bunge, mannen med den starka rättskänslan och det lilla hjertat, var väl flegmatisk. Herr Palme befann sig som den manlige ingénun i en fatal situation. Ett fruntimmer kan i en motsvarande roll underhålla publiken genom sina yttre företräden eller ett näpet koketteri eller bådadera, men hvad skall en stackars karl i en så prekär belägenhet taga sig till? Att herr Fredriksson (Henrik) och fru Hartman (Ellen) voro sig lika är ett beröm, som ej är mindre derför att det är så vanligt.

Det för den samtida tyska komedien mest kännetecknande draget är förblandningen af det komiska med det löjliga. I »Hexmästaren», lustspel i fyra akter af Friesch, tillkommer ytterligare en förvexling, den mellan det löjliga och det platta. Dess komiska effekter äro samtliga af en synnerligen utvärtes art. I första akten skola de agerande roa oss med att gäspa, och det vore synd att säga, att de icke göra det med känsla och öfvertygelse, utan att jag derför vågar afgöra, på hvilken sida af rampen det gäspas mest under aftonens lopp. I sista akten får man se tre lika olyckliga som hungriga unga damer storgråtande kifvas om bitarne af en tårta och genom sin aptit aflägga ett lysande bevis på god kroppskonstitution. Af slik art äro de komiska situationer, för hvilkas framställande man tager våra förnämsta sceniska krafter i anspråk.

Detta stycke skulle, framkommet på en förstadsteater, nätt och jemt försvara sin plats på densamma. Och det uppföres på vårt lands mönsterscen! Jag menar: den scen, som *borde vara* landets mönsterscen.

Hade det varit någon af dessa splitterbefängdt lustiga, estetiskt hädiska farser, i hvilka det verkliga geniet stundom ikläder sig clowndrägt och tumlar sig i sjelfsvåldiga

och halsbrytande saltomortaler, något i samma stil som peruktidens »Ulysses von Itacia», stångpisktidens »Kærlighed uden Strømper» eller chignontidens »Den sköna Helena», så skulle man i uppförandet deraf åtminstone kunnat spåra en tanke: konstnärer, som hufvudsakligen syssla med lösningen af skådespelarkonstens högre uppgifter, kunna möjligen stundom känna en okynnig lust att hoppa öfver skacklorna och prisgifva den böjelse för uppstyltning, som hvarje skådespelare med vaken sjelfkritik lätt varsnar hos sig sjelf och i tid söker undertrycka, åt sitt eget sunda förnufts gisslande gyckel. I en dylik negation af sitt bättre konstnärsväsen finner skådespelaren ofta det bästa korrektivet mot konstnärlig onykterhet.

Men för att kunna inlägga någon individualitet i de roller, som »Hexmästaren» erbjuder, måste man sjelf vara en hexmästare. Hvarom icke, måste man spela på mer eller mindre urblekta reminiscenser från andra roller, hvilket är raka vägen till scenisk slentrian. Oaktadt det utförande, stycket här erhöll, troligen var bland det bästa, som någonstädes skulle kunna komma detsamma till del, bör en hvar, som på scenen önskar se lefvande karaktärsframställningar, hålla sig borta från Dramatiska teatern de qvällar, »Hexmästaren» spelas, väl ihågkommande att »der ingenting kan tagas, har kejsaren förlorat sin rätt».

Medan en prisvärd förfining i smaken har för alltid förvisat de larmoyanta borgerliga skådespelen af Kotzebue, Birch-Pfeiffer och deras efterliknares slafviska fänad från scenen och man numera af den tragiska dikten fordrar sannolikhet och karaktärsskildring, tyckes man alldeles ha glömt, att också ställa »ideala kraf» på den komiska dikten. Här törs hvarje klåpare, viss om uppmuntran eller öfverseende, komma fram med sina lappverk, och på detta område är derför företrädesvis en sofring af nöden. Men af en sådan har dramatiska teaterns spellista på senare tiden icke burit några spår. Tvärtom utgöra de glada sånggudinnor, som kringsväfva den kungliga svenska Tespiskärran, ett skäligen blandadt sällskap.

Det ligger i sakens natur att det inhemska lustspelet, derest ett sådant funnes, borde af våra kungliga teatrar i främsta rummet omhuldas, eljest vore ju inskriften *Patriis musis* en bedräglig etikett. Som emellertid vår eljest rätt lifaktiga literatur ej röjt någon ansats att vilja sätta sig i

besittning af detta diktningens område, borde väl den klassiska repertoaren för närvarande i första rummet komma i åtanke. I andra rummet kunde ju en och annan af det moderna lustspelets mera framstående produkter — stycken sådana som t. ex. »Divorçons» och »Le monde où l'on s'ennuie» — bereda lämplig omvexling i programmet. Men man borde icke belamra vår främsta scen med obskura tyska skribenters Nürnbergerkram.

Den värdefullaste delen af Dramatiska teaterns repertoar på senare tiden har utgjorts af repriserna.

Knut Almlöf har, energisk af naturen och ännu i besittning af en nästan ungdomlig vigör, tröttnat på att odla kål i Salerno. Sedan någon tid tillbaka är han åter Stockholmsbo och har mottagit en lärarebefattning vid vårt nybildade konservatorium. Att Almlöf just var rätte mannen att på den uppväxande skådespelaregenerationen inympa traditionerna från det glänsande skede af vår sceniska konst, hvars anor han numera är snart sagdt ensam om att uppbära, lider väl intet tvifvel. Huruvida en för någon längre tid fortsatt direkt medverkan från hans sida kan komma de kungliga scenerna till del, har jag mig ej bekant; i alla händelser är det glädjande att han, enligt hvad jag redan i förra öfversigten kunde meddela, är betänkt på att uppträda i åtminstone *en* ny roll. Hittills har han emellertid endast visat sig i ett par af sina gamla glansroller, nämligen som Fromont i »Fregattkaptenen» och som Gaspard i »Debutanten och hennes far». Det säger sig sjelf att dessa fulländade mästerstycken af komisk framställningskonst, hvilka man blott behöfver draga sig till minnes för att genast ha roligt, näst galaspektaklet utgjort säsongens eftersöktaste nöjen — ty något sublimare än ett galaspektakel existerar icke för Stockholmsbon.

»Vermländingarne» har under julen uppförts åtskilliga gånger. Det ur dramatisk synpunkt mycket naiva stycket har ett visst berättigande som en ram kring de vackra folkmelodier och karaktäristiska folkdansar som äro i detsamma inlagda. Den flinkaste af de uppträdande var onekligen herr Sjöblom, som dansade sin Jössehäradspolska med sydländsk eld och glöd och med riktigt markerande af dansens drastiska kynne.

I och för herr Bæckströms debut som Per Degn har »Erasmus Montanus», i hvilket stycke Fredrik Deland, den

framstående skådespelareveteranen, för ungefär ett år sedan sade allmänheten sitt farväl, å nyo upptagits till spelning. Att herr Bæckströms framträdande i denna roll ej väckt så stor uppmärksamhet, som det på grund af framställningens värde förtjenade, berodde väl närmast derpå, att allmänheten hade sin forne favorit i allt för friskt minne för att kunna fullt sentera en från hans skiljaktig uppfattning af rollen. Herr Bæckström har emellertid genom sin Per Degn ej mindre än genom sin Florentin i »Den hvita halsduken», Jörgen i »Ambrosius» och Löpare-Nisse i »Vermländingarne» visat sig vara en ypperlig framställare af rustika personnager, framför allt derför att han ej, i likhet med vissa andra skådespelare, afspisar publiken med meningslösa lustigheter, utan, under oaflåtligt markerande af vissa för den framstälda personen utmärkande och från hans lifsvilkor härrörande egenheter, söker tränga till karaktärens kärna och göra den person, som han har att framställa, menskligt begriplig, dymedelst skänkande sitt verk den första betingelsen och det enda hållbara underlaget för hvarje äkta konstskapelse: trovärdigheten.

Liksom Erasmus Montanus, den gamle Holbergs evigt unga krigsförklaring mot pedanteriet, är ett af den klassiska komediens ej blott yppersta utan äfven på förhållandena den dag i dag är tillämpligaste alster, så äfven inom sitt område Emile Augiers »Les effrontés» (Moderna vinglare). Detta skådespel, som i år kan fira sitt silfverbröllop med scenen, utgör en skildring af det samhällstillstånd, som skapats af den första franska revolutionen, ett samhällstillstånd, hvari senare tiders omstörtningar i det hela icke åstadkommit någon förändring. Med beundransvärd klarhet har författaren i dramat låtit Vernouillet, den samvetslöst beräknande, utvärtes korrekte skurken, penningedömets representant, såsom situationens herre intaga platsen i händelsernas midt och bredvid honom stält å ena sidan representanten för den detroniserade oligarkien, markis d'Auberive, som, allt för väl inseende den praktiska outförbarheten af sitt ärfda statsideal, stannat vid att betrakta lifvet som ett narraktigt dockspel och skänka dem som makten hafva sitt rättmätiga förakt; å andra sidan Giboyer, proletären, hvars elände förskrifver sig från den dag, då han som »ett godt hufvud» började dragas fram den lärda vägen, och som, i stället för att som sin far välbehållen sitta och moja sig i

den varma portvaktarkammaren, nu, förstörd af studieårens umbäranden och utsväfningar, håller skandalskrifvarens penna mellan sina smutsiga fingrar; proletären, som, ett viljelöst verktyg i korruptionens tjenst, lefver endast i ett vanmäktigt hat mot förhållanden, som frändömt honom allt, ända till hedern.

Herr Lagerqvists Giboyer är med sin halft burleska, halft tragiska anläggning en så egendomlig och ursprunglig scenisk skapelse, att ensamt hans utförande af denna roll hade kunnat utgöra tillräcklig anledning till det emellertid ur flera synpunkter prisvärda återuppförandet af detta märkliga samtidshistoriska skådespel.

Under det att af våra kungliga teatrar den ena, såsom redan dess namn antyder, odeladt tillhör dramat, den andra ofta mot detsamma öfvar gästvänskap, har Nya teatern att å en och samma scen vid sidan om talpjeserna inrymma en plats jemväl åt opéra-comique och operett. Ej underligt således att dess dramatiska repertoar under den tid, vår öfversigt omfattar, varit långt ifrån så rikhaltig som de kungliga teatrarnes.

Förutom tvänne repriser har densamma omfattat tvänne svenska och tvenne norska arbeten. Full unionell likställighet således, skulle man tycka. Den svenska suprematien är dock räddad, tack vare reprisen af Hodells från Ystad till Haparanda välbekanta, nu i föryngrad gestalt uppståndna folkkomedi »Andersson, Pettersson och Lundström», i hvilken pjes herr Holmqvist i skepnad af sistnämnda högst populära företeelse gör allt för att bereda publiken en glad afton.

Den andra reprisen utgjordes af fransmannen Théodore Barrières qvicka, men icke alltför dygdesamma komedi »Lilla slarfvan», i hvilken flera af de uppträdande herrarne — herr Fristedt i hans lika korta som stumma roll ej att förglömma — gjorde rätt lyckade figurer och bland de uppträdande fruntimren i synnerhet fru Fahlman och fröken Friberg presterade en hurtig och uppsluppen aktion.

Och nu till nyheterna!

Herr Nordensvans 1-akts-skådespel »Barnet» handlar om brytningen af en förlofning. Dess egendomlighet framträder kanske bäst vid en jemförelse med dansken Edvard Brandes' »En Forlovelse» — ett stycke som, i förbigående sagdt, vid spelårets början sades komma att uppföras å Nya teatern, men ännu ej låtit sig afhöra. Brandes är den full-

gångne och fullt konseqvente realisten. Det som i hans skådespel föranleder brytningen, är den omständigheten att fästmannen, från att ha varit en rik karl, plötsligt ser sig hänvisad till en extra ordinaries i verken knappa utkomst. Medveten om sin brist på energi och misströstande att med sitt arbete kunna skapa sig ett hem sådant han med sina dyrbara vanor önskar sig det, sliter han de band, som förena honom med en god och älskvärd men fattig flicka. Herr Nordensvan deremot ser den tilldragelse, han skildrar, ur den mera idéela synpunkten af »en ung själs frigörelse» — jag tror nästan att orden finnas lagda i en af de uppträdandes mun. I »Barnet» är det fästmön som bryter. En allt för omtänksam mor har, medan Aimée ännu var ett barn till känslor och tänkesätt, i välmening påtrugat henne en förmögen, till mer än stadgad ålder kommen fästman, för hvilken hon aldrig känt någon böjelse och mot hvars rättigheter till henne hennes vaknande jungfrulighet uppreser sig. Då fästmannen en julafton oväntadt uppträder i hennes hem, kommer hennes känsla af antipati mot honom till ett häftigt och oreflekteradt utbrott, efter hvilket en brytning för alltid är den visserligen blott antydda, men i följd af förhållandenas natur enda tänkbara upplösningen. Mot styckets teknik skulle kunna anmärkas att situationsmotivet, julaftonen i en borgerlig, af den goda tonens fordringar temligen oberörd familjekrets, ej är på något innerligare sätt sammanväfdt med handlingsmotivet; författaren har också troligen endast haft för afsigt att genom anbringandet af en med lätt hand utkastad bakgrund påtrycka sitt skådespel en så konkret prägel som möjligt. Karaktärsteckningen är fri från öfverdrifter och de inflickade episoderna rätt roliga. Lediga repliker kunde man ju vänta af »Figges» författare. Bland de på senare tid framkomna svenska originalstyckena är »Barnet» onekligen det, som bäst försvarar de anspråk, med hvilka det framträder.

Ty detta kan icke fröken Lundbergs »Väninnor» sägas göra. Efter första uppförandet af detta stycke hörde jag ett par af dess åhörarinnor, som tydligen begärde full valuta för sina pengar, beklaga sig öfver att akterna voro så korta. Jag kände mig icke hågad att instämma, men kom just då att tänka på, att de kanske voro väl många. Skådespelet handlar om huru en oförsynt och förslagen ung enka med mycket erotiska tendenser söker i sina garn snärja sin

enda väninnas man, som fordom älskat henne och för hvilken äfven hon i hemlighet lågat, ehuru hon haft allt för hög tanke om penningens värde för att kunna afstå från den glänsande framtid, som giftermålet med en millionär erbjöd henne. Man har såsom bevis på styckets naiva beskaffenhet framhållit så väl den skäligen platta symboliken i de båda väninnornas namn, Rosa och Georgina, som den omständigheten, att de uppträdande herrarne äro antingen artister eller löjtnanter. Ett naivt drag är äfven det, att den man, för hvilken Georgina förtrampar sin kärlek, skall vara millionär; förmodligen tyckte författarinnan, att hennes hjeltinna skulle framstå i en allt för lumpen dager, derest hon icke förstod att värdera kärleken åtminstone till ett eller annat hundratusental. Georgina har emellertid återfått sitt välde öfver sin forne tillbedjare och står just i begrepp att enlevera honom, då unga frun upptäcker deras maskopi. Detta skulle hon icke hafva gjort, derest icke hennes man begått den oförsigtigheten att ställa sig och prata en del om sitt olofliga förehafvande inåt ett mörkt rum, utan att först se efter hvem som befann sig i detsamma; men det är just hvad han gör. Detta händer i tredje akten och borde med rifvande hastighet framkalla en katastrof. Men i stället blir det i denna och de båda följande akterna ett tissel och tassel utan all ända mellan de båda brottsliga kontrahenterna, som fortfarande ostörda få smida sina planer utan att hustrun kröker ett finger för att göra slut på den pinsamma situationen. Detta åter vållar, att vi få en helt annan uppfattning af hufvudpersonerna än den författarinnan troligen afsett: Rosa — en af dessa »sanna qvinnor», på hvilka fru Edgren sett med en så djup och kritisk blick — förefaller blott som det menlösaste våp i verlden, Georgina blir ett under af fräckhet, och mannen synes sakna hvarje tillstymmelse till karaktär. I en uddig och pikant dialog har man att finna styckets förtjenst.

Det är icke för mycket sagdt att båda de stycken, för hvilka jag här redogjort — äfvensom den norske författaren Carsten Kiellands »Vårluft», hvari ett af de svårlöstaste sociala spörsmålen, det om de oäkta barnens ställning i samhället, göres till föremål för en temligen omogen behandling — för den teaterlycka de gjorde hufvudsakligen hade fröken Sandell att tacka. Under den korta sceniska verksamhet, denna skådespelerska idkat i hufvudstaden, har

hvarje ny roll, i hvilken hon uppträdt, ökat våra tankar om de konstnärliga resurser, öfver hvilka hon förfogar. Hennes egentliga styrka ligger i ansigtsspelet. Få af våra skådespelerskor råda öfver en så lång och fulltonig skala af ansigtsuttryck, och en förmån, om hvilken fröken Sandell är alldeles ensam, är att hennes ansigte, som så länge det bibehåller ett indolent uttryck icke kan kallas vackert, blir, tvärt emot det vanliga förhållandet, sköuare, ju mera själsspänningen afspeglas deri. Häri och ännu i ett och annat drag dessutom erinrar fröken Sandell, *mutatis mutandis*, om Köpenhamns förnämsta karaktärsskådespelerska, fru Hennings.

Ännu är ej ett år förlidet, sedan Ibsens »Brand» upptogs till spelning å Nya teatern. Björnssons »Over Ævne» (Öfver förmåga), som å densamma invigde nyåret, intager i sin författares produktion en liknande plats med »Brand» i Ibsens. Sangs och Brands gestalter resa sig som ett par tvillingjättar öfver allt hvad i öfrigt frambragts af den nya literaturen i Norge, som dock förfogar öfver en stoltare rad af diktare än för närvarande något annat land. Båda dessa dikter äro för sina författare högst kännetecknande och den ena ej lätt att föredraga framför den andra på grund af bådas subjektiva karaktär. Om »Brand» är den mest tankebrädade, så är »Over Ævne» den mest stämningsdruckna. Så fin som Sang är, så stark är Brand. Den förre tindrar af ekstas, den senare fördjupar sig med rynkad panna i lifsspörsmålen. Den förre är naiv, den senare genomreflekterad. Den förre är representanten för känslans himmelsträfvan, den senare för viljans. Den förre dödas af sitt tvifvel, den senare brottas med detsamma ända till morgonrodnaden.

Att här inskrida på en analys af »Over Ævne» skulle föra oss långt öfver gränserna för denna öfversigt. Det må vara nog att yttra några ord om det utförande, hufvudrollerna erhöllo, och om det intryck, som diktens sceniska återgifvande efterlemnade.

Liksom jemförelsen mellan »Over Ævne» och »Brand» osökt inställer sig, så ligger det äfven nära till hands att sammanställa herr Lindbergs framställning af Sang med herr Hillbergs af Brand. Det blida Johannes-tycket hos den senare var ett drag, som snarare förekom utifrån ingifvet — hvarför icke genom läsning af Sangs roll? — än

framdraget ur karaktärens djup. Herr Lindberg å andra sidan företedde i sitt framträdande mera af Brands energiska kraft än af Sangs spröda väsen. Hans ansigte med sin profil, tecknad liksom med några få raka streck, har mera uttryck för kraftiga än veka känslor, och om det så endast vore hans mask med den flammande färgen på hår och skägg, skulle redan denna genom en lätt förklarlig idéassociation kunna leda tanken på namnet Brand. Ehuru sålunda Sang-typen borde kunna återgifvas mera i diktens anda, än här var fallet, lär dock ingen skådespelare kunna skänka kött och blod åt den bild af Sang, som framställer sig vid läsningen. »Du skinnede — — da du kom — — min elskede!» äro hustruns sista ord till honom. Och äfven för läsaren står Sang i det ögonblicket i ett profetiskt ljus, för hvilket skådespelarkonsten ej eger uttrycksmedel.

Fröken Klefberg uppbar med mycken konstnärlig takt Klaras genom sin monotona karaktär svåra och otacksamma roll. Herr Hillbergs Bratt — mannen som går omkring och söker undret — framställdes med ett gripande drag af kärft allvar. Af hufvudstadspresten Falk hade herr Engelbrecht gjort en karaktäristisk bifigur.

Första akten med dess långa inledningssamtal, som vid läsningen doftar så fint, blef på scenen en oerhörd longör. Andra akten var deremot alltigenom af god scenverkan, och dess afslutning, liksom afslutningen af första akten, gaf ett så skakande intryck, att man väl sällan på teatern erfarit något liknande.

Uppförandet af »Over Ævne» har efter all sannolikhet icke inbringat teatern någon pekuniär vinst. Men det har häfdat det rykte, Nya teatern under direktör Josephsons ledning förvärfvat sig, att vara den skådeplats, som bjuder det efter våra förhållanden bästa möjliga programmet. Att teaterns ekonomi stundom gjort afvikelsen från denna regel till en tvingande nödvändighet, kan beklagas, men ej utgöra anledning till befogadt klander.

Södra teaterns verksamhet faller af lätt insedda skäl ej inom det egentliga området för en literär tidskrifts aktgifvenhet. Sedan någon tid tillbaka den enda företrädesvis åt det harmlösa skämtet vigda skådebanan i hufvudstaden, har den emellertid — för att här ej tala om dess värde i socialt afseende såsom afledare för sämre nöjen — en mission att uppfylla och skulle, derest den indroges, otvifvel-

aktigt efterlemna ett känbart tomrum. Man går visserligen merendels utan någon mera varaktig behållning från denna teater, men man lemnar den nästan alltid i upprymd sinnesstämning, och det kan också vara något värdt.

Södra teatern är det flerestädes favoriserade tyska lustspelets egentliga stamtillhåll här i Stockholm. Ett sådant, »Hon vet någonting!» af Kneisel, har nyligen uppförts. Den för juldagarnes publik upptagna pjesen — motsvarande »Vermländingarne» å Stora och »Andersson, Pettersson och Lundström» å Nya teatern — utgjordes denna gången af »Hvetebröd och rågbröd». Årets nyårsrevy, »Opponentens utställning», var författad af S. Kinmanson. Senast har upptagits lustspelet »Öregrund-Östhammar», som för några år sedan åstadkom en sådan rusning till Mindre teatern.

Herrar August Warberg och Gustaf Bergström hafva, den förre en kortare tid, den senare större delen af spelåret, uppträdt i åtskilliga gästroller.

* * *

»Ett val», skådespel i tre akter, svenskt original af författaren till »Markis de la Ferrière» med flere stycken, kommer att utgöra hufvudingrediensen i Nya teaterns nästa nyhetsprogram. Professor Hallströms operett »Aristoteles», som vid samma tillfälle kommer till utförande, är af ett visst literärt intresse, enär densammas libretto är författad af Paul Arène och Alphonse Daudet.

En repris af Ibsens »Kongsemnerne» med herr Lindberg i bisp Niklas' roll förestår å samma scen.

Å Dramatiska teatern uppföres ungefär samtidigt med tryckningen af denna uppsats en »bagatell» af herr Ernst Lundqvist, kallad »Der satt en fogel på lindeqvist», samt »En lektion» och »Ensam», båda af fru Alfhild Agrell. I det förra af fru Agrells stycken, tillegnadt fru Hartman, kommer denna att utföra en enkom för henne skrifven roll; i det senare säges fru Hvasser komma att uppträda. Ytterligare tvänne svenska original, herr Christiernssons »Under vägbrytningen» och fru Stjernströms »Hustrun», torde snart komma till uppförande, och Björnssons »Geografi och kärlek» samt Blumenthals »En droppe gift» lära ej länge låta vänta på sig.

I april månad har Stora teatern att motse gästbesök af den store italienske tragöden Ernesto Rossi, hvars gästspel utgjorde en så glänsande afslutning på förra spelåret. Rossi kommer att uppträda i flere Shakspere-roller, deribland äfven »Kung Lear», i hvilken hans utomordentliga konstnärskap fått sitt ymnigaste och mest öfverväldigande uttryck.

Vår qvinnofrågsliteratur och dess förfäktare.

KÄRLEK, Dramatisk teckning ur hvardagslifvet af Bärgtora. R. Almqvist & J. Wiksell, Upsala, i kommission.

REALISTER OCH IDEALISTER, tidsteckningar af Robinson. 1, 2, 3. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell.

1.

Det händer under vissa perioder inom litteraturhistorien, vanligen under en mellantid mellan två betydelsefullare hvarandra mer eller mindre skarpt motsatta epoker, då den mängd af vigtiga frågor som fylt den ena blifvit slutbehandlade och de som skola ge den andra stoff än ej alla fått medvetande, att det endast är ett ämne som inspirerar alla författare, endast är en fråga som debatteras i alla verk; vanligen då den förstkommande, den närmast till hands liggande bland alla som en gång i endrägtig samverkan skola ge den nya epoken dess egendomliga pregel, men som trängande före de andra till en början synes som skulle den bli den allenaherskande, den som ensam skulle trycka sin stämpel på hela det inbrytande skedet.

En sådan ställning har nu den s. k. qvinnofrågan fått, enkanneligen den del deraf som rör sig om de båda könens olika eller lika skyldigheter och rättigheter i sedligt afseende. Man har, när man började att se nogare på arten af de förhållanden under hvilka föregående generationer lefde lyckliga och lugna, tyckt sig finna, att de ej på ett lika tillfredsställande sätt fylde det närvarandes kraf i det hänseendet, och det först och främst just i ofvanberörda fall. Och så grep man sig an att der sträfva till ett bättre, ja man sträfvade och sträfvar med den ifver, att

det nu slutligen gått derhän att det nästan är faktiskt omöjligt att öppna en bok som vill göra anspråk på att vara modern utan att deri finna ett inlägg i dessa svårlösta sedlighetsfrågor. I all synnerhet är det våra literära damer som med den starkares ädelmod och behjertenhet ha åtagit sig värfvet att kämpa för sina stackars medsystrars rätt. Och derom är intet annat än godt att säga. Men det sätt hvarpå de strida är icke alltid lika lyckligt som syftet är berömvärdt och ädelt. Det kan icke alltid fritagas från hvarken en viss ensidighet eller t. o. m. en liten smula inkonseqvens.

Det första budet i den nya sedlighetskatekesen lyder så här: Du skall icke gifta dig utan kärlek. Och förklaringen är denna: Du skall framför allt ha kärlek i äktenskapet, ty det är den och endast den som gör det till sedligt. Nåja, på den grunden lära väl alla etiskt anlagda naturer numera vilja bygga. De torde nog till och med äfven vilja besvärja den vidare utläggningen deraf, att ett äktenskapligt förhållande grundadt på ömsesidig kärlek men utan statens eller kyrkans stadfästelse är sedligare än ett äktenskap hvari alla lagliga former äro iakttagna men der den ömsesidiga kärleken saknas, d. v. s. att det kan finnas så kallade fria äktenskap som äro mera etiskt berättigade än somliga legaliserade.

Så långt är således allt godt och väl, ja till och med längre. Äfven då, när de moderna sedlighetsifrarne sätta upp sitt andra bud: Du skall icke missbruka en stackars oerfaren flickas förtroende till att bringa henne i olycka, ty den som så gör han är en skurk, om han också går ostraffad af den verldsliga lagen, så torde man opåtaldt vilja gå med dem. Men, se se'n brister bandet. När det nu gäller att tillämpa dessa bud, att dra slutledningen ur dessa premisser, då lemnar som vanligt logiken damerna i sticket.

Hvad är nämligen deras nästa påbud? Jo, det låter så här! Alltså är en man som förfört en flicka skyldig att gifta sig med henne. Men, mina damer, märka ni då icke sjelfva den glupska inkonseqvensen i edert resonnement. Det ena ögonblicket förklara ni att ett äktenskap utan kärlek är liktydigt med prostitution och det andra (se fru Agrells »Dömd») fordra ni i sedlighetens och moralens namn att om en man bragt en flicka i olycka han måste gifta sig med henne, äfven sedan kärleken och förtroendet å ömse sidor gifvit rum för hat och förakt. Tänken så sedligt det äktenskapet skulle bli enligt edra begrepp! Hvart i alla tankelagars namn har der eder slutledningsförmåga eller

edert minne tagit vägen? Ty inte vilja väl ni predika »prostitutions-äktenskapets» evangelium, nej mina damer, det vilja ni bestämdt inte!

Och för resten, hur skulle saken gestalta sig ur rent praktisk synpunkt? De libertiner ni i edra verklighetstrogna skildringar framstält, de ha säkerligen ej blott förbrutit sig mot en flicka. Hur ville ni då rangera saken? Qvinnan i skriften, som varit gift med sju män här i verlden, hon stod undrande och spörjande hvilken som skulle ha rätt till henne i den andra. För edra förförare stälde sig saken ändå kinkigare, ty de finge göra sig den frågan redan här på jorden. Hvem skulle ha dem, den första eller den sista af deras offer? Skulle de gifta sig med och skilja sig från dem i ordning bokstafs- eller anciennitets- för att »ge sina barn faderns namn», eller skulle ni vilja att de skulle utvandra till Amerika och bli mormoner för att på så sätt skaffa dem alla på en gång, »äktenskapets upprättelse»? Det medlet vore åtminstone radikalt nog, hur pass sedligt det blef från hvilken synpunkt som helst, det vill jag lemna derhän.

Men, skämt åsido, sakens vigt kräfver allvar och vördnad, äfven om sätten att behandla den ej alltid gjort det. Om våra välmenande och aktningsvärda qvinnofrågsvurmar ville se saken från flere sidor än dessa och ge den andra uppslag än de hittills gjorda, så skulle de säkerligen göra en god gerning utan att sjelfva blottställa sig för åtlöje. Jag är blott åskådare af striderna, deltager väl i dem med mina sym- eller antipatier, men vill alls ej göra anspråk på att vara medkämpe och fackman der. Men för min, den utomståendes, blick synes det som skulle man för det första dra en bra mycket mera konseqvent konklusion ur sina premisser och för det andra bra mycket snarare hinna till målet för sin sträfvan, tidens uppfostran till en human och sedlig uppfattning af mannens och qvinnans lika rätt och lika skuld i förhållandet till hvarandra, om man i stället för att ifra för den allena saliggörande »upprättelsen genom äktenskap» och att syssla med det ofruktbara arbetet att predika för libertinen eller det obehöfliga att göra honom föraktad, riktade sin sträfvan på att förmildra domen öfver de qvinnor som blifvit hans offer och att upplysa dem och hjelpa dem i deras försvar.

Det vore bestämdt vida bättre, om man kunde bringa det derhän, att det allmänna omdömet vore mera skonsamt mot den som mindre felat än tvärtom, derhän att ej ett felsteg i sedligt hänseende som nu stängde vägen till upprättelse för qvinnan, der ej ens upprättelse anses vara af nöden för mannen, bättre, säger

jag, än att sträfva dertill, att denna upprättelse skulle ske genom en ny förnedring, ett osedligt och påtvingadt äktenskap.

Men tvärt emot att ett inslående på denna väg vore att hoppas ser det ut som om man blott än mera ensidigt än förut skulle gå fram på den väg man en gång beträdt.

De böcker jag i dag närmast har att behandla och som gifvit anledning till hela denna långa ingress gå båda i det gamla spåret. Den ena predikar upprättelse genom äktenskap och den andra visar, der den ger sig in på dessa frågor, till och med hat mot en förfäktare af den mera rationela uppfattning jag här ofvan uttalat. Det ser ut som om hvarken damerna sjelfva eller deras vapendragare läst den gamla latinska sentensen: »Cujusvis hominis est errare, *nullius nisi insipientis in errore perseverare*».

— — — — —

2.

Den första af här ofvan nämda böcker kallar sig dramatisk teckning ur hvardagslifvet. Dess största förtjenst är väl äfven den karaktär af verklighet, af hvardagslif som hvilar öfver de flesta af dess situationer och hvarigenom den fördelaktigt utmärker sig från sin närmast beslägtade föregångare, fru Agrells Dömd, hvars scener synnerligast i tredje akten väl nått höjden af fulländning i onatur och »arrangement».

Men detta är också nästan den enda förtjenst dramat i fråga eger, ty hvarken dess ekonomi eller dess karaktärsteckning är af prima slag. Mot den första skulle jag framför allt vilja anmärka den oproportionerligt långa expositionen. Om man än till den räknar endast första akten, så upptar den 40 sidor af hela pjesens 96. Och dit borde för öfrigt räknas ännu mera. Ty den konflikt som bildar kärnpunkten i dramat fins ej ens till arten antydd i denna akt, den upptages blott af en för öfrigt mycket ledigt gjord presentation af både hufvud- och bi-figurer. Det är rätteligen ej förrän i andra aktens hufvudscen mellan majorskan, Anna, Carl och farbror Göran som intrigens trådar knytas, och en stegring i intresset inträder vid Carls ord: »Nej, inte ens om det gälde lifvet.»

Utom det att långa exposéer från scenen alltid bli tröttande, så är det äfven ett fel mot alla dramatikens kompositionsregler som ingen »konstnärlig frihet» kan motivera att låta inledningens storlek vara så oerhördt disproprotionerlig mot allt det öfrigas.

Att sedan höjdpunkten kommer i tredje akten är nog fullkomligt rätt, likaså är det en fullt riktig instinkt som ledt förf. att göra den akten kort och koncentrerad; men så skizzerad som den är borde den dock ej ha blifvit, när det föregående är så utdraget.

Bättre i tekniskt afseende är sista akten, men den åter är otillfredsställande derutinnan att den förstås i stil med all modedramatik nu skall sluta med ett stort frågetecken.

Af karaktärerna tilldrar sig naturligtvis hjeltinnan, Anna, största intresset, men väl tecknad är hon ej. Hon är alls icke mensklig. I sin onaturligt skarpa konseqvens och med sina nästan efter lineal uppgjorda åsigter förefaller hon åtminstone mig vida mer likna en fonograf, på hvars metallpappersremsor författarinnans uppkonstruerade principer och reflektioner blifvit inpreglade, än en ung om än aldrig så tanke- och vilje-kraftig flicka af kött och blod.

Mera naturlig är fästmannen, Carl. Det hedrar författarinnans blick för verkligheten att hon låter honom, trots hans förhållande till Elisabet, i öfrigt framstå som och vara en hederlig och bra karl, och icke som fru Edgren med Lagerskiöld gjort honom till en riktig gammaldags romanskurk. Det förefaller också som han blifvit bildad under påtaglig inverkan af Ibsens Helmer.

Bäst äro bipersonerna, synnerligen majorskan och Ellen. Farbror Göran är ehuru bra mindre sjelfständig, han är bestämdt af samma familj som kamrer Milde i Räddad.

Om sjelfva tendensen i stycket, att giftermål är den enda upprättelsen för förförelse, torde ingressen ha lemnat tillräcklig antydan. Dock bör det påpekas att verkligen ett nytt, sundare element här tillkommit, nämligen en fordran på barnets *af äktenskapet oberoende* rätt.

* * *

Sedan jag nu behandlat den senaste frukten af den moderna »äktenskaps- och sedlighets-literaturen» går jag att se litet på hvad genrens förklarade riddare på det kritiska området i sina senaste opera lemnat oss för nötter att tugga på i så väl det som i andra afseenden. Ty det kunna vi ju med detsamma komma öfverens om, att det som vanligt är nötter och dertill ganska hårdknäppta nötter signaturen Robinson bjuder på. Han

har nu en gång fått rykte om sig att vara vår djupsinnigaste kritiker, och det lär han väl icke vilja släppa ifrån sig.

En aktad literaturhistoriker har på tal om Hamlet sagt att nog är hans figur tragisk, men hvad är det mot hans kommentatorers! Med lika stort skäl kunde man här säga att nog äro ibland Viktor Rydberg och Ibsen svårtydda och djuptänkta, men, O Sancta Sibylla, hvad är det mot hvad de bli, när signaturen Robinson fått hälla på att tolka dem en liten stund! Det kommer då så mycken visdom att flöda ur deras mun att det vore nog för ett helt dussin filosofer, och hvarje deras minsta ord får en inre dold betydelse, nästan lika svår för vanliga dödliga att finna reda på som de grundidéer den tyska estetiken trollat fram ur Shakspere. Jag vet inte hur det kommer sig, men när jag ser en sådan der genomdjupsinnig och vördnadsvärd kommentator nysta fram sentenser och visdomsord ur en författare, så framställer sig alltid för mina ögon bilden af trollkarlen på djurgårdsslätten som ur munnen på sitt offer drar fram det ena metertalet pappersremsor efter det andra — som han sjelf haft förvarade i sin egen rockärm.

Utrymmet hindrar mig att taga ut och påpeka de särskilda exemplen, men jag bara ber att få hänvisa till uppsatserna öfver Vildanden och öfver Viktor Rydberg.

Den senare har äfven blifvit nog mycket utförd på bredden. Den inledes nämligen med en utläggning af Faust-dikten, ett förfarande som nästan erinrar om den lärde professorns, hvilken skulle föreläsa öfver massage och började med kinesiska muren. (Kineserna uppfunno massagen, Rydberg har öfversatt Faust).

I denna utläggning har signaturen Robinson för öfrigt en tolkning af uttrycket

»Das ewig-weibliche
zieht uns hinan»,

som jag ej kan förbigå. Han förklarar det nämligen sålunda:

»*Äfven erfarenhet är uppenbarelse*».

Att identifiera det evigt qvinliga med erfarenhet, fy då, det är inte vackert af en damernas riddare, det är ju detsamma som att ställa qvinnan blott på föreställningens ståndpunkt.

Denna åsigt leder mig emellertid, då jag jemför den med författarens ståndpunkt i öfrigt till qvinnofrågan, öfver till en annan egendomlighet i arbetet; det är den *inkonseqvens* som stundom yppar sig der, det olika sättet att bedöma samma sak hos olika författare.

Så klandrar t. ex. signaturen Robinson skarpt Brandes som nu

riktigt tycks vara hans bête noire, för att han i Florizel skildrat ett undantag, en anomali, en qvinna som man ytterst sällan skall träffa på. Jag har inte så stor erfarenhet af qvinnorna att jag kan afgöra, huruvida hon verkligen, när man tar den motivering Brandes ger för hela hennes karaktär i betraktande, blir så rysligt abnorm, men äfven antaget att så är fallet, är hon väl mera abnorm än den fyrvaktare fru Edgren skildrat i Aurore Bunge? Näppeligen! Och hvad säger författaren om honom? Jo, att han inte hör till de starka delarne i fru Edgrens skildring. Men ingenstädes påpekas det onaturliga, det verkligt anomala i hela denna figur. Och om den unga flickan i samma författarinnas »Ett bröllop», som väl dock i onatur eller, om man så vill, sällsynthet torde ta priset både af Florizel och fyrvaktaren, om henne icke ett ord af klander; hon förbigås under tystnad. Detta ser dock nästan ut att vara mer än inkonseqvens, det bär spår af den gamla välsignade kotterikritiken. Brandes har inte samma uppfattning i sedlighetsfrågorna som fruntimmerskotteriet här hemma, derför, »pil på'n!»

Det är ju dock möjligt att jag misstar mig häri, ty det fins verkligen andra bevis i författarens arbete på en inkonseqvens, som nog äfven kan ha varit enda orsaken till detta.

Så säger han t. ex. på sidan 73, del I, om skildringen af det äktenskap, som framställes i »Otur», och hvilket är olyckligt derför att qvinnan hade »månggiftesinstinkter»: »Det vore önskvärdt att skildringen behandlat ett sällspordt undantagsfall. Ännu, fruktar jag dock att man ej kan säga så vara verkliga förhållandet, utan snarare att författaren tagit under behandling en rätt vanlig casus ur de olyckliga äktenskapens skara». Men tjugu sidor derefter heter det: »Det är blott undantagsvis som en vesterländsk flicka är klent utrustad i hvad som hör till engiftesinstinkter».

Hur är det nu ni vill ha det, hr Robinson, äro våra flickor i allmänhet anlagda för engifte eller för månggifte? Ty inte vill ni väl förklara saken så att det i ena fallet är tal om en fru och i det andra om en flicka. Frun har väl ock en gång varit flicka, och månggiftes-instinkterna ha väl ej kommit med fruskapet. I så fall blefve verkligen eder uppfattning af äktenskapets sedliga betydelse sorglig.

Detta är nu ett exempel på inkonseqvens, ett annat ligger nära detta. Der är det fråga om mannen.

Då säger förf., sid. 65, del I, sålunda om Theodor Wennerström som han förklarar vara en engiftesnatur: »*Han är långt*

ifrån ensam. Men han tillhör och hans likar komma nog ännu i flere mansåldrar tillhöra fåtalet.» Men sid. 94 har han verkligen blifvit ensam, ty der förklaras en man med engiftesinstinkter vara lika sällsynt som sagornas fogel Fenix, och som vi veta var det ju just en utmärkande egenskap hos denna egendomliga fogel att alltid vara den ende af sitt slag. Det vore verkligen roligt att veta hvem signaturen Robinson anser vara denne fogel Fenix bland de annars så förderfvade männen.

Men se så der går det, när man skall till och kritisera efter förutfattade meningar och bara får gilla det som går efter dem. Då drifver man sig lätt sjelf in absurdum.

Det må nu vara nog med exempel; flere kunde anföras, men jag blefve då lätt för vidlyftig. Jag har här haft flere anmärkningar att rikta mot signaturen Robinson och de åsigter, han och hans meningsfränder förfäkta. Det är dock långt ifrån min mening att vilja underkänna de många goda egenskaper de derjemte besitta, det är tvärt om just derför att de ha sådana jag ansett ett mera ingående påpekande af felen vara på sin plats, på det att ej de en gång måtte komma att ta öfverhand öfver och förqväfva förtjensterna.

Det som är förtjenstfullt i sjelfva riktningen tror jag mig ha visat i min uppsats första del. Det som alltid skall ställa signaturen Robinson högt bland våra kritici är hans djupa och gediga kunskaper och hans varma nit; egenskaper som dock skulle stråla ännu klarare, om de ej bortskymdes af det lärda dunklet och af en på en ensidig uppfattning af det sedliga reformarbetet hvilande partiskhet och inkonseqvens.

H. A. R.

Fru Madeleine Bunge.

Också ett inlägg i qvinnofrågan, egnadt »de skriftlärde sedeförderfvarne».

Med Berta Malm gjorde herr Oscar Wijkander sitt, oss veterligen, första inlägg i qvinnofrågan. Berta Malm är ett ansedt skådespel. Förf. lär oss der att en herre, som rymt från sin fru och sedan skaffat sig en annan, ej bör bosätta sig i samma trakt, der för detta frun bor, ty då händer det att båda fruarna träffas, och som de ej vetat af hvarandras tillvaro, händer det också, att öfverraskningen blir lika stor för dem som obehaglig för den äkta mannen.

I skuggan af de kring Berta Malm uppdragna lagrarna växte Medborgerligt förtroende upp. Detta diktverk visade att, om en herre, som medan han *hade* medborgerligt förtroende, gjorde åtskilliga fula streck, sedan ej hade förlorat detta förtroende, så skulle han alls inte ha fortsatt med de fula strecken — ett intyg således emot Svea rikes lag, som dock ej föranledde någon ändring af den samma.

Så ville förf. lägga sitt ord i vågskålen i qvinnofrigörelsens stora fråga, och han skref Qvinnofrid, som gisslade vår tids qvinna, visande hur oqvinligt det är af unga damer att gå ut på gatorna, sedan gasen är tänd.

Och nu har Fru Madeleine Bunge ökat raden af skaldeverk. Den har tagit oss i sträng upptuktelse, derför att vi förhärdat våra hjertan mot så många goda lärdomar.

Här går det löst på äktenskapsfrågan på sätt som följer:

Akt. 1. Betjenten och jungfrun upplysa åskådaren om ställningar och förhållanden i herskapet Bunges hus. Som herskapet från början till slut är så märkligt öppenhjertigt och meddelsamt mot betjeningen, blir det lätt för dem att hålla reda på allt som sker och på motiven till allt som händer. Fru Bunge är kär,

men beklagligtvis inte i sin man utan i en annan, i lilla Axel. Sin man kan hon inte tåla, fast han är en hygglig, ehuru väl pratsjuk herre, som anser sitt äktenskap för en idyll. Nu reser Axel till Paris, men hon följer med honom, lemnande man och barn och en ansedd ställning.

Akt. 2. Herr Bunge och fru von Sperling, fruns make och Axels moder, ha lyckats rädda skenet. Verlden misstänker ingenting, ej en gång lilla Ellen, familjens engel, det förtjusande, uppriktiga barnet, Axels tillkommande, vet af annat än att fru Bunge reste till Paris för att träffa sin sjuka moder.

Men i andra akten kommer Axel tillbaka hem. Axel har allt från början uppfört sig som jordens största stackare, och hade det varit meningen att gissla en dylik, och visa följderna af en förvänd uppfostran, så hade typen varit väl på sin plats. Att herr Bunge strax i pjesens början tänker högt om honom: »Bra karaktär på pojken men öfverspänd», visar endast herr Bunges i ögonen fallande brist på urskiljning. Axel tyckes ju i styckets början vara kär i såväl Madeleine som i Ellen. Hans dubbla spel är allt från början vidrigt; hade han någon heder, skulle han väl åtminstone ej låtit Ellen tro, att hennes känsla för honom var besvarad.

Emellertid låter han fru Madeleine enlevera sig och håller till godo med henne i fem månader. Men då var det inte roligt längre att leka käraste med Madeleine. Gossen ångrade sig och vände hem, der han hade det bättre och der andra styrde för honom, så han inte behöfde ansträngа sin egen lilla tankeförmåga.

Åskådaren tror att detta skall bli den förförde ynglingens drama, liksom vi ju ha så många dito flickors. Och det blir så på sätt och vis. Skall den förledde gossen gifta sig med förledaren? Nej, aldrig i lifvet, dermed upprättas ingen mans heder, endast en qvinnas, som råkat i ulfvagap. Och i moralfrågor är det »difference på åtskilnad» mellan qvinnor och män.

Emellertid har fru Bunge telegraferat att äfven hon ämnar komma hem igen. Man finner en viss öfverensstämmelse mellan hennes uppförande och Rolf Månssons, då denne kommer med Berta Malm till sin hemtrakt. Och skulle någon åskådare undra, hvad i all verlden fru Bunge vill hos den man, hon rymt ifrån, och hur hon tror sig skola bli mottagen i hans korrekta hem, och hvarför ej makarnes skilsmessa mycket lättare kan uppgöras utan pinsamma möten — ty det är endast och allenast för att få skilsmessa, hon kommer hem, ej af rädsla för att Axel skall dragas ifrån henne, ty hon är ju säker på hans trohet och fruk-

tar ej ett ögonblick, att han skall svika henne — så blir svaret, att i så fall hade det ej blifvit någon pjes af i fyra akter och inga debatter om äktenskapet heller.

Akt. 3. Fru Bunge vill nu skiljas för att få gifta sig med Axel. Men mannens kärlek till henne har nu blifvit hat. Hon har brutit mot heder, moral, religion och hvad de franska teaterdamerna pläga bryta mot och teaterherrarne indigneras öfver. Hade inte han — herr Bunge sjelf — varit så förståndig som han var, så hade verlden fått veta af hela historien, och det hade blifvit skandal och obehagligheter, som kunde ha skadat hans rykte. Hon skall pinas. Till en straffanstalt inrättar han sitt äktenskap. Har Madeleine krossat hans lycka, så vill han, den ädle mannen, göra henne sammaledes. Han håller henne i ett slags fängelse, der hon får träffa endast »doktorn och presten». Skilsmessa har hon inte rättighet att söka, och han *vill* ingen skilsmessa.

Axel är också bunden. »Han får inte råda öfver sig sjelf. Ni vet hur svag han är».* »Hinner hon förvrida hans hufvud en gång till, då är han förlorad», säger betjenten, som känner unge herrn. Och Axels mamma svär, att han ej skall komma inom hennes trollkrets en gång till.

Madeleine är förkrossad.

Till råga på eländet kommer Axel och spelar hög emot henne. Han har ångrat sig och blifvit tagen till nåder, och nu känner gossen ett inre behof att taga Madeleine i allvarlig upptuktelse. Och publiken sitter med gapande mun öfver hans logik eller snarare öfver denne ädle ynglings utomordentliga förmåga att förfäkta hederns sak och moralens, — hvartill han ju onekligen är den rätte mannen.

Han visste, att han handlade orätt, när han lät sig förföras. Men *hon* trodde och tror fortfarande på den sjelfviska kärlekens rätt och dess seger öfver allt. Hon är felande men hon tror på honom, och hennes kärlek till honom är allt igenom sann och varm och hel. Den är alls inte något sinnesrus, Madeleine är ingen siren. Derför står han som domare öfver henne, förebrående henne att hon satt missförstådda rättigheter högre än »heder, samvete och tro». Det upprör den ädle Axel att hon kan framhärda i sina åsigter, han talar om hennes förnedring,

* Som Fru Madeleine Bunge ej, då detta skrifves, har utkommit på tryck, har granskaren antecknat de här citerade uttrycken under representationen. Något *oriktigt* eller vilseledande citat finnes ej, äfven om möjligen ett eller annat biord blifvit uteglömdt eller omkastadt.

om hennes förvirrade begrepp etc. Men det är ej författarens mening att alla dessa betecknande fraser skola döma eller gissla Axel. Nej, det är ju han, som har rätt, oinskränkt rätt, den åsigten är mera än tydligt understruken.

Sedan hans förakt tungt slagit ned på henne, rusar han sin väg, och hon faller afsvimmad till golfvet, hvilket i tredje akten af komedierna är den vanliga signalen till ridånedhissaren.

Den åffige Axel har också råkat Ellen, engeln, och betett sig lika fintligt mot henne som mot Madeleine. Han bekänner just ingenting och berättar heller ingenting, som en vanlig syndare i hans kläder kunde varit dum nog att berätta. Han ger sig i stället till att tala om »en underbar syn» (!!), han en gång haft i en kyrka, en lång syn, der fru Bunge var med, spelande mörk ande och lilla Ellen sjelf var en ljuf, strålande madonna, som snällt förlät honom hans små snedsprång. Då tycker han att han giort det bra, fast flickan osar katt och går sin väg efter att ha sagt: »Madeleine, min brors hustru! — Farväl, Axel!»

I fjerde akten är hon likväl god igen. Der har herskapet Bunge bal till firande af fruns lyckliga återkomst. Hon tvingas göra les honneurs — mannen har hotat att eljes »skicka bort henne». Herr Bunge har för öfrigt nu påfunnit ett lämpligt sätt att rädda familjens heder och bli qvitt sin omoraliska hustru. Han eklaterar förlofning mellan sin engel till syster och sin hustrus älskare.

Nu är gossen i hamn. »Han skall resa sig, om en kärleksfull hand räckes honom», har herr Bunge sagt, men det faller honom aldrig ett ögonblick in att räcka handen åt sin missledda hustru, som alls ej varit så omhuldad och skyddad som morsgrisen Axel. Han har ju växt upp i den renaste atmosfer och han har inte fått läsa otäcka böcker, han.

Är Madeleine inte krossad nu, så inte är det herr Bunges fel. Sjelf står han hög och oantastlig, och hon skuffas ut i verlden. Huruvida han äfven nu kommer att rädda skenet och inför verlden gifva en eller annan tillfyllestgörande förklaring, det talas inte om. Men efter det i rummet utanför scenen finnes fullt af balgäster, inför hvilka fru Madeleine ej lär bry sig om att uppträda vidare, så lär väl herr generalkonsuln få förklara inför dem att hans hustru och han skiljts åt, derför att hon varit älskarinna åt denne unge herre, som nyss blifvit högtidligen förlofvad med herr Bunges lilla engel till syster.

* * *

Denna intrig, som fyller ut en teaterafton, är dock ej styckets hufvudsak. Ett karaktärsdrama är det heller ej, i ty att ingen karaktärsteckning i dramat förekommer. Vi ha ju sett dessa marionetter förut mer än en gång — den gode Henrik undantagen, ty denne har säkert ingen sett, troligen ej på scenen och säkerligen aldrig i lifvet. Den faste, i sitt innersta sårade, abstrakt och storordigt resonnerande mannen — den pligtförgätna hustrun, som söker försvara sig med fraser — den hvitklädda engeln, söt och oskuldsfull — den stolta gamla adelsdamen och den unge viljelöse mannen — alla få vi hälsa »välkomna åter — tack för senast!»

Något individuelt drag lär ingen af dem ha. Intet, som författaren *känt*. Om psykologisk utveckling är ej att tala.

Nej, fru Madeleine Bunge är till för att sätta en idé under debatt.

Det är om äktenskapets helgd, författaren vill tala, och det är egentligen den moderna literaturen, han vill åt, den »usla literatur», som vill predika sjelfviskhetens rätt gent emot lag, pligt, moral, religion, samvete, heder m. m., m. m. och som vill lösa heliga band, dem himlen förenat.

Och för att nå sitt mål har han brukat sin grundliga kännedom om den franska komedien, dess genomgående åsigter, dess rättskipning, dess känsla af pligt, heder och moral — samt äfven dess åsigter om qvinnan såsom upphof till allt ondt, såsom den der bättre än mannen kan värja sig sjelf — »fast jargonen går i alldeles motsatt riktning». Han har ur de franska komedierna tagit sina figurer sådana de gå och stå, och derpå har han skrifvit på affischen »scenen är i Stockholm», hvilket emellertid är minst sagdt tvifvelaktigt, enär hela stycket igenom intet enda svenskt drag finnes — utom ett: att dessa aktningsvärda personer så hjertinnerligt afsky nya »riktningar» och nya idéer, och beklaga sig öfver tidens ondska och tiden öfver hufvud taget. Axels moder talar tydligast ut hvad hon vill, då hon — den snälla gumman! — tycker att man borde kunna »dansa genom lifvet med takt och nobless» — något som onekligen vore ganska nöjsamt, blott baletten kunde bli allmän. Men tyvärr, fortsätter hon mycket riktigt, tiden är inte sådan! Man slänger nu hit och dit och det blir felsteg och snedsprång.

I Stockholm! Inbilla oss den som kan, att en svensk man skulle spela den roll af teatertyrann mot sin hustru, som denne grefve de Clermont Latour — nej, herr Bunge hette han på affischen, och skulle ha en så len hartass gent emot sin frus

älskare, som han nu med god smak upphöjer till så godt som sin egen son. Inbilla oss att Ellen skulle vuxit upp till en dylik teateringenue, ovetande men fullkomlig för öfrigt, — och att Axel skulle betett sig så genomlumpet som i dessa scener, då l'enfant prodigue kommit åter till hemmet och den gödda kalfven redes till.

Och betjenten-morbrodern! Det förundrar ingen att herskapet Bunge gång efter annan uttrycker sin oförstälda förvåning öfver att ha fått ett dylikt underdjur till tjensteande, — fastän herr Bunge naturligtvis genast kan — afsides — underrätta publiken om att Henrik snappat upp litet vetande öfver allt, der han dragit fram.

Denne gode Henrik är äfven styckets resonnör, har allas förtroende, blir ej körd på dörren, talar samma svarfvade och pointerade språk som de öfriga, har reda på Bebel och madame de Girardin, på indianqvinnors och tigrinnors vanor, talar om Susanne d'Ange som en gammal aktör, om Darwins ärftlighetsteori, om »stämningar» och allt annat. Han är ibland spirituel men ibland korkad, såsom då han funderar öfver huru, om menniskan komme till nordpolen, hon skulle börja göra affärer i magnet och vrida jorden på sned — eller som när han fantiserar om hennes nåd att »man kunde tro henne vara född af en engel, som stått på förtrolig fot med en djefvul.»

Till Strindberg har betjenten ett horn i sidan. Han utbrister till uppbyggelse för den liktänkande herr Bunge: »Nog är det besynnerliga läror som oroa vår tid! Man vill ha bort civilisationens tusenåriga välsignelser... för att få som Darwins apor nöjet klättra i trän.»

Denne tjensteande visar nämligen allt igenom ett varmt intresse för literaturens utveckling och en lefvande indignation. I harmfullt aristokratiskt förakt för de nya riktningarna täflar han med gumman von Sperling och med sjelfva generalkonsuln. De ha alla samma rätt i att det är böckerna, som förstört Madeleine. Men det faller dem ej ett ögonblick in att anse hennes osjelfständighet vara en förmildrande omständighet.

Man är väldigt nyfiken att få veta hvad det egentligen är för böcker, öfver hvilka herskapets och betjentens ädla harm faller så förkrossande tungt. Är det Ibsen? Är det Dockhemmet och Gengangere, som utgöra »den grumliga källan», »den vida och beqväma täckmanteln för brott mot dygd och goda seder?» Men om dessa arbeten yttras direkt ej ett ord, kanske derför att de äro uppförda på kungliga teatern.

Det är mest franska böcker, Madeleine studerar. Hennes mor har skickat henne dem ifrån Paris, hon får alls inga från Norge. Det är således de franska tendensböckeroa, som utgöra den usla literaturen. Madeleine *är* ju också parisiska allt igenom, hon lefde i en klosterpension ända till sitt tjugonde år, steg sedan direkte in i äktenskapet, har varit i Sverige i tre år, står således bra nog utom svensk bildning, Och det är alltså hennes franska åsigter, som de hederliga svenskarne ha att strida emot.

Det var försigtigt af fru Bunge att vara parisiska och att läsa så mycket franska. Men den literärt bildade betjenten upplyser i en parentes att fru Bunge, äfven »sugit i sig denna smutsblandade honung med svensk etikett.» Allt hvad fru Bunge till sitt försvar yttrar, är, påstår herr Bunge, en genklang från »den usla literaturen», från de moderna idéerna, som allesamman predika osedlighet. Alltså seklets stora arbete utdömdt, stämpladt med hån — af herr Wijkander! Men mest få fransmännen sitta emellan. Nu dundrar visserligen herskapet — och betjenten — emot naturalismen så att äfven svenska literaturbrottslingar borde darra, men sutte der en fransk författarkrets på parketten, ve dem, de skulle gå stukade bort, bryta sina pennor i tu och klä sig i säck. Men nu få de anfallne aldrig veta af fru von Sperlings, herr Bunges, Axels och Henriks tillvaro. Och således är väl ingen bättring att hoppas från det hållet. Men *vi* kunna bränna deras giftböcker och ställa herr Wijkander upp på den ledigblifna platsen, der till och med han får godt utrymme.

Men skämt å sido!

Att uppträda *emot* en ensidighet, en öfverdrift åt det ena eller andra hållet, det är ju fullt berättigadt, och det vore olidligt, om en doktrin, den vare gammal eller ny, och den må helsas med hvilket namn som helst, skulle ostörd få lägga tanke- och yttrandefriheten i bojor. Den gamle är fullt i sin rätt, då han säger sitt ord till och om de unge, men då han anklagar bör han ock gifva skäl för hvad han säger. Men Madeleine Bunge går ju på sidan om ämnet, så att det föga passar in på våra förhållanden — just genom hufvudpersonens franska bildning och genom de öfrigas totala osvenskhet i tänkesätt och uppträdande. De ställa fru Bunge fram som typ för nutidsqvinnan. De påstå att »det är modernt att ha en låg uppfattning af kärleken.» Bevis, herr Wijkander! Och på ett ställe uppritas till och med »framtidens qvinna» så att Stuart Mill skulle häpna öfver denna verkligen originella syn på den sak, han liksom andra helgat ädla krafter åt.

De tongifvande i fru Bunges familj lida i allmänhet af en älskvärd okunnighet i fråga om hvad qvinnofrigörelsens förkämpar sträfva till. Att få litet hum om detta, borde dock ej öfverstiga mensklig kraft. Att hr Bunge gisslar sjelfviskheten och fordrar mera pligtkänsla, är godt och väl, men hvad påyrka de s. k. nya idéernas män då, alla dessa, som här bli så illa åtgängna? Drag gerna fram offer för nya idéer, — Tolstoy har gjort det i »Anna Karenina», fru Edgren i »I krig med samhället». Men dessa författare borde ej nämnas här. De lära väl ej gå fria från att räknas med ibland »*de skriftlärde sedeförderfvare*», mot hvilka herr Wijkander spetsat sin penna. De och andra sedeförderfvare ha förut visat, huru lidelsen, då ingen pligtkänsla binder dem, drar sitt offer i förderfvet, således precis det samma som författaren till Madeleine Bunge här vill visa oss, men på sitt eget sätt.

* * *

En författare får naturligtvis ej anklagas för de uttryck, han lagt i munnen på sina figurer. De uttala sina tankar, ej hans. Men då han tager parti så tydligt som här, ställer fram som motsatser det goda och det onda, svingar sitt svärd öfver det senare och ställer sig som segrare med det förra, då får han också ursäkta, att man uppfattar hans personers *samstämmande* utgjutelser såsom författarens egna tankar. Ty minst af allt är stycket objektivt. —

Och då dessa tankar, som naturligtvis applåderas på teatern af en del af publiken, medan den andra delen inte rätt vet om det ens lönar sig att bli förargad öfver dessa utgjutelser, framträda i form af en samling skymford, dem man förvånar sig öfver att höra från vår kungliga teaters scen, har väl författaren aldrig hoppats att af sina granskare bli bemött med den granlagenhet, hvars totala frånvaro hos honom sjelf han flere gånger i stycket visar sig så stolt öfver.

Passepartout.

Fransk skådespelarkonst på Nya teatern i Stockholm.

Några anmärkningar

af

A. Bm.

Den 25 November uppfördes för första gången på Nya teatern i Stockholm Jules Clareties skådespel *Furst Zilah*. Stycket är ett vanligt franskt dussinarbete och förtjenar ej någon närmare analys*.

Deremot uppträdde vid detta tillfälle en ung debutant, fröken H. Sjöberg, som förut rönt framgång i några operettroller, och enligt mitt förmenande var det hennes framställning af Marsa, den qvinliga hufvudrollen, som gjorde denna föreställning till en bland de allra intressantaste, som man på länge sett på den svenska scenen. I hennes framställning fans så mycket af det förträffliga, som kännetecknar den icke-svenska skådespelarkonsten och som den svenska, oaktadt sin i många afseenden höga rang, tyvärr saknar. Première-publiken tycktes också lifligt sentera detta.

Stor blef derför min förvåning, när jag följande dag fann, att flere bland Stockholmspressens anseddaste och erfarnaste kritici framstälde denna prestation visserligen såsom en, som tydde på goda dramatiska anlag, men såsom öfver hufvud taget förfelad.

---

* Vi hänvisa i afseende på styckets innehåll till den af Georg Nordensvan författade kritik, som var införd i januarihäftet af »Dagens krönika». Hvad beträffar utförandet af stycket, äro meningarna delade, men trogen sin vana lemnar denna tidskrift gerna plats åt nya vyer, då de äro talangfullt framstälda. Det i hög grad intressanta ämnet förtjenar ock väl att närmare belysas. *Red.*

Följden blef, att den andra aftonen funnos ett femtital åskådare på parketten, och stycket nedlades efter fyra representationer.

Utrymmet förbjuder mig att närmare yttra mig om alla kritiker. Jag kan också saklöst förbigå de kritici, som ansågo, att fröken Sjöberg saknat ledning, då man snarare kunnat klandra, att hennes instruktör varit för minutiös i sin undervisning, — och dem, som lade henne till last, att hon äfven lyckats som operettsångerska och derför ej borde sträfva mot konstens höjder, ty i sådant fall borde Madame Judic ännu i dag sjunga för kafékonserternas öldrickande publikum och herr Elmlund göra herr Sjöblom lagrarna stridiga vid Stora teaterns corps-de-ballet. *De* hafva ej ens gjort ett försök att förklara, *hvarför* de ogillade fröken Sjöbergs Marsa.

Deremot har en kritiker framstält några positiva grunder för sitt klander, och det är dessa, jag skulle vilja taga till utgångspunkt för framställningen af mina egna åsigter i denna fråga. Han säger:

»Oaktadt de många inropningar, med hvilka den lika talrika som välvilliga publiken belönade gårdagens utförande af »Furst Zilah» kunna vi svårligen finna utfallet lyckligt. Det är visserligen sant, att fröken Sjöberg som Marsa hade många lyckliga moment, särskildt i de båda sista akterna, men spelet bar så tydliga spår af instruktionen, att framställningen fick pregeln af någonting famlande och osäkert, som omöjliggjorde intrycket af en sann och lefvande totalbild. Särskildt onaturliga föreföllo de oupphörliga omkastningarna i rösten, det brådstörtade uttalandet af somliga repliker, de tidt och ofta återkommande halfqväfda skriken, allt effekter, hvilka vi nogsamt känna till från Parisscenens koryféer, men hvilka instruktören förgäfves skall söka inplanta i den svenska dramatikens jordmån. Men allt detta skrifva vi, som sagdt, mera på den senares än på den unga skådespelerskans räkning. Fröken Sjöberg har i allt fall äfven i denna roll visat, att hennes begåfning för scenen hör till de mindre vanliga. Men det hade helt visst för henne varit bättre, om den första rent dramatiska uppgift, hon för hufvudstadens publik fått sig förelagd att lösa, icke varit så kräfvande, att den *måste* öfverstiga hennes unga krafter.»

Som jag satt till mitt mål, att med anledning af fröken Sjöbergs uppträdande i Furst Zilah i denna uppsats endast framställa mina åsigter om dramatisk deklamation och hvad jag anser att man i detta afseende kan lära af hennes uppträdande, förbigår jag här hvad den aktade kritikern talar om instruktionen, det

famlande och osäkra i spelet, ehuru jag äfven i detta är af annan mening än han.

Kritikern tycks högeligen ogilla de franska »koryféernas» oupphörliga omkastningar i rösten, brådstörtade uttal af somliga repliker och halfqväfda skrik, hvilket allt han anser vara klandervärda effektmedel. Nu vill jag först och främst erinra om att detta deklamationssätt ej är karaktäristiskt för endast den franska konsten. Vi hade förfluten vinter besök af tvänne framstående främmande konstnärer, en italienare, signor Rossi, och en tysk, herr van der Osten, och man behöfver ej ha så särdeles musikaliskt öra för att ha märkt, att deras deklamation just i *det* afvek från den på den svenska scenen vanliga, att de höjde och sänkte rösten, ökade och minskade takten i sitt tal och excellerade i egendomliga tongångar och oartikulerade ljud, hvarigenom känslostämningarnas växling klart framträdde.

För att återgå till den franska konsten, har jag vid noggrant och långvarigt aktgifvande på de franska skådespelarne ej kunnat finna annat än att det nyanserade talet ej blott är koryféernas effektmedel, utan just är det mest utmärkande för den franska skådespelarkonsten, i det att de franska skådespelarne hufvudsakligen derigenom gifva karaktär åt sina roller. Men om detta ej skall kunna inplantas i den svenska dramatikens jordmån, kan jag omöjligen inse, hvarför man för de svenska dramatiska artisterna rekommenderar studieresor till Paris, ty om de blott skola lära sig att apa efter de franska skådespelarnes gester och minspel, då anser jag att de väl onyttigt använda sina penningar. I detta afseende kunna de få många nyttiga lärdomar af goda cirkusclowner, och sådana finnas ju här ofta om somrarne.

Hvad *jag* deremot anser vara en brist i den svenska teatraliska konsten, är det, att skådespelarne ej tillräckligt nyansera sitt tal, det vill säga, att de ej ge det en skiftande klang, en skiftande tonhöjd, en skiftande rytm, allteftersom tankarna och stämningarna växla. Sant är, att vårt språk i vanlig umgängeston är högeligen monotont; det är ju ej comme-il-faut att vara liflig, ty då är man tillgjord eller simpel. Men skådespel bruka ju ej uteslutande framställa salongs- och kafé-samtal, utan de ställa menniskor i allvarliga konflikter, framställa menniskor gripna af häftiga affekter. Och det är skådespelarens uppgift att för åskådaren uppenbara den dramatiska karaktärens själskamp och stämningar. Visserligen finnas menniskor, som kunna dölja hvad som föregår i deras inre, men det torde ej vara skådespelarens uppgift att dölja, utan att uppenbara de själsrörelser, som skalden tänkt sig i de

handlande personernas inre. I stället för att vara en ogenomtränglig mask bör tvärtom skådespelaren genom sitt tal och sitt spel allsidigt belysa, göra för åskådaren begripliga och lefvande de känslor och stämningar som finnas hos personligheterna. I annat fall blir resultatet lika godt och intrycket detsamma, om skådespelaren står stilla och tiger, och sufflören blott så mycket höjer sin röst att han kan höras af publiken.

Det vore dock jämförelsevis väl om man på våra teatrar ens finge höra verklig salongs- eller kafé-ton, ty det låge dock någon natur i det, om än naturen ofta passades in på orätt plats. Men, om man undantar våra största skådespelare, ty jag talar här endast om skådespelarkonstens allmänna nivå, hvilken nivå just bör höjas, så är det ej naturlig, färglös samtalssvenska man får höra, utan ett entonigt, likformigt deklamerande. Och kommer detta ej bort från den svenska scenen, kommer också ovilkorligen vår skådespelarekonst att stanna efter det öfriga Europas, huru mycket än vår chauvinism må sluta till ögonen för att ej se det.

Vid närmare analys skall man finna, att våra skådespelare vid sin deklamation öfver hufvud taget ej ha andra resurser än att genom crescendo och diminucendo uttrycka stegringen och minskningen af *samma* känsla. Är en fras väl begynt, säges den från början till slut — äfven om den räcker flere minuter — med samma klangfärg i rösten och med samma takt. Talet ger uttryck endast åt *en* affekt, väcker derför också blott *en* likartad stämning hos åskådaren. Denna samma affekt blir endast då och då intensivare, och det enda medel för att uttrycka detta skådespelaren känner är att någon gång tala forte eller fortissimo, låta rösten »ljunga», och för att totalintrycket skall bli öfverväldigande placeras detta helst i slutet af frasen. Kommer så till, att han någon gång vid rörande scener använder *des larmes dans la voix,* ett lättköpt effektmedel, så anser han, att intet mera kan fordras af dramatisk deklamation.

Klart är, att en dramatisk karaktär, som är stadd i utveckling eller befinner sig i våldsamma konflikter, måste stå under inflytande af växlande själsstämningar: den kastas mellan kärlek och hat, tvekan och beslutsamhet, glädje och sorg, och då förslår sannerligen ej ett enda tekniskt medel för att framställa allt detta.

Men liksom talet i sin helhet bör ge en spegelbild af hela detta rika skiftande inre lif, så kan en *enda* fras inrymma motsatta själsstämningar, men får då ej uttalas likformigt, utan måste söka ge ett uttryck just åt själsstämningarnas växling.

Att med talet måla detta känslo- och stämningslifvets skiftande färgspel är hvad den franska skådespelarkonsten eftersträfvar och för detta ändamål tillgriper den otaliga medel. Skådespelaren nöjer sig ej med crescendo och diminuendo, ej med »les larmes dans la voix», utan han använder accelerando och ritardando, han går från det ena tonläget till det andra, han låter klangfärgen i talet växla och så vidare, och i och med detta följer han äfven med rösten tankarna och känslorna i alla deras skiftningar.

Jag tror att dessa medel, oaktadt vårt språks monotoni, äfven kunna och böra användas i svensk deklamation, ty i annat fall vore den svenska skådespelarkonsten beröfvad ett så väsentligt medel för sin existens, att jag förmenar, att det vore bäst att så godt först som sist stänga den dramatiska butiken och förklara sig bankrutt.

En anmärkning, som kan framställas mot fröken Sjöbergs deklamation i Furst Zilah, men som är af väsentligt annan natur än dem jag nu sysselsatt mig med, är, att i hennes tal då och då insmögo sig för det franska *språket* egendomliga tonfall. Detta var ett fel, men så ursäktligt och lättförklarligt, då metoden ju först nu pröfvats hos oss och af så ringa betydelse i jämförelse med de resultat som vunnits i konstnärligt afseende i öfrigt. Naturligt är att det franska språket har en helt annan oratorisk accent än det svenska, och man får aldrig glömma, att det är svenska man talar, men detta utesluter icke, att man, utan att öfverskrida det svenska språkets naturliga råmärken, kan tillegna sig det franska *deklamationssättet,* att, om det är rätt att skådespelaren genom talet söker tolka själsstämningarnas skiftningar, och om den franske skådespelaren gör det, och den svenske *icke*, då bör den senare lära af den förre.

Emellertid är det sant, att ej alla skådespel framställa menniskorna i konfliktrika situationer, utan vissa stycken äro endast uppfylda af en oskyldig marivaudage. I dessa gäller det endast att framställa tankarnes, ej känslornas växlingar och der har deklamationen ej annat än att ange sprången i tankegången, så att säga tankeantiteserna i motsats mot känsloantiteserna, och det är sannolikt, att det just är åtskilliga af våra skådespelares otvifvelaktiga förmåga i detta afseende, som förskaffat den svenska skådespelarkonsten dess anseende att så väl spela »fransk komedi».

Vid framställningen af svenska eller i allmänhet skandinaviska karaktärer kan åter deklamationen ej bli så växlande som vid framställningen af typer från lättrörligare folk, ty dels äro

skandinaverns känslor ej så hastigt skiftande, och dels är den skandinaviska karaktären mer inåtvänd. Han blyges att visa sitt inre och han döljer det derför ofta genom ett monotont tal. Dock tror jag, att äfven i detta fall den svenske skådespelaren går för långt i reservation. Jag tror att det ej skulle skada, om han något mer, än hvad nu är fallet, genom nyansering hjelpte författaren att teckna individuela karaktärer.

Men nu förhåller det sig så, att det franska dramat intar en stor, den största platsen på vår repertoar, och då bör skådespelaren ge uttryck åt de intentioner, som den främmande skalden egt. Detta erkännes också af kritik och publik, då man säger, att hr X. var misslyckad, emedan han ej var *fransk* grefve, och att fröken Y. var bra, emedan hon var *fransk* cocotte. Och för så vidt man vill erkänna, att den franske dramatiska konsten ej är alldeles misslyckad, att den franske skådespelaren ger ett adeqvat uttryck åt författarens mening, så undras om det ej är af honom den svenske skådespelaren bör lära, då han fått på sin lott att framställa franska karaktärer.

Om så ej är fallet, så måste det bli en motsägelse — och en sådan herskar på den svenska scenen — mellan författarens karaktär och skådespelarens framställning af denna karaktär. Om man ej har rättighet att söka häfva denna motsägelse, då anser jag det vara absolut nonsens att ge franska dramer på svensk scen eller öfver hufvud att spela annat än genuint karaktäristiskt svenska stycken.

Som de franska författarne känna sina sceniska tolkares alla resurser och veta att deras förnämsta sträfvan och högsta ära är att kunna framställa det inre lifvet med yttre medel, så kunna de ställa stora anspråk på skådespelaren. Dumas, Augier, Claretie och de andra fordra den sceniska framställningen som ett supplement till det skrifna ordet. Ofta blir författarens afsigt med karaktären fullt klart först med skådespelarens bistånd. I mina ögon blef fröken Sjöbergs Marsa just derigenom så intressant, att jag hos henne fann denna förmåga att ifylla författarens konturer, att låta oss ana det rika känslolifvet i alla dess skiftande växlingar; och detta lyckades så väl för henne derför att hon i likhet med de franska skådespelarne lät talet genom sina nyanser ange själens olika stämningar. Då jag nu vill söka belysa detta med några exempel, nödgas jag på grund af bristande utrymme förutsätta att stycket är den bildade läsaren bekant. Jag väljer ur andra aktens stora scen mellan Marsa och Menko,

der denne söker återknyta förbindelsen med henne, följande repliker*:

Marsa. Jag skulle älska er? Älska er? Jag trodde mig älska er, innan jag kände er. Visste jag ens hvad lifvet var, då jag träffade er? Jag var sjuk, trodde mig vara döende, och sedan jag förlorade mina föräldrar, hade jag aldrig hört ett ord af deltagande eller ömhet — annat än från edra läppar. Ni hade förr träffat min mor hos furst Tchereteff, och det var om henne ni talade första gången jag såg er — ni beklagade henne, ni frammanade hennes älskade minne! Åh, ni visste så väl, att jag aldrig hade älskat någon annan än henne! Och när ni låtsades beklaga henne, visste ni nog, att det var det säkraste sättet att göra mig rörd.

Menko. Jag svär — —

Marsa. Jag inbillade mig då, att ni var en man med hjerta, en man af heder — Ni! Ni! Ni kom som en tjuf, som en niding, till mig, som var maktlös, döende, okunnig, svag — jag var lättrogen, ömsint, skapad att ge mitt lif åt en man, som varit värd all den djupa oegennyttiga hängifvenhet jag kände inom mig. Och när jag vaknade ur drömmen, tillhörde jag inte mig sjelf. Och så fick jag veta — på hvad sätt? Under en balkonversation — att Michel Menko var gift och att han redan gifvit eller sålt sitt namn till en annan!

Menko. Marsa!

Marsa. Ja det var på en bal, sen jag kommit tillbaka från Nizza. Ni dansade. Jag kom händelsevis att höra ett samtal mellan två herrar — ett par wienare, jag vet inte hvilka de voro — och hvarje ord de sade var som ett knifstygn i hjertat på mig. »Han ser bra ut, den der Menko», sade den ene, »en ståtlig kavaljer! Är hans hustru puckelryggig eller vanskaplig eller är han svartsjuk som en Othello? Man ser aldrig till henne.» — »Hans hustru! Är han gift?» — »Ja visst, han är gift med en Hanska, dotter till fältmarskalken. Visste ni inte det?» Och så öfverröstades de af orkestern. Gift! Gift! Den man, som begått det skändligaste af alla brott, utan att ens ha rättighet eller förmåga att försona det!

Menko. Allt hvad ni säger är sant, Marsa! Men jag vill ge mitt lif för att — —

Marsa. Det fins lågheter som aldrig kunna glömmas.

I dessa repliker ger fröken Sjöberg i hvarje ögonblick, i hvarje sats, genom sin nyansering uttryck åt de olika stämningar och affekter, som gripa henne och som kasta henne mellan hat mot förföraren och sorg öfver sitt eget brott, förakt för hans lögner och smärta öfver att sjelf nödgas ljuga för att ej förlora den man, som hon tillber med den renaste kärlek. Stundom mattas dessa skiftande själsrörelser för ett ögonblick, och hon anger genom röstens likgiltiga tonfall sin leda vid den gamla historien, som hon tusen gånger berättat för sig sjelf och som hon nu nödgas upprepa. Den får en starkare färg endast i de mo-

* Jag citerar den vid Nya Teatern använda öfversättningen.

ment, då afskyn för honom får sitt uttryck i direkta förebråelser, sem äro så mycket bittrare, som hon i sin ensamma rufvande sorg ej förr kunnat bryta ut emot honom.

Hon börjar den första repliken med orden: »*Jag* skulle älska er? — Älska *er?*» med stark oratorisk accent på de kursiverade orden, hvilken uttrycker ett förakt, som snart derefter vid orden »annat än från edra läppar» lemnar plats för minnet af den tacksamhet, hon känt för Menko, som varit den förste hon hört med deltagande tala om hennes mor. Ögonblicket derpå qväfver tanken på hans falskhet hennes stämma, när hon staccato och hviskande afslutar repliken med orden »visste — ni — nog — att det var det säkraste sättet att göra mig rörd.» Hennes sätt att, vändande sig från Menko och sakta nedsjunkande på pianostolen, med svag, dröjande röst säga »och när jag vaknade ur drömmen», medan meningens sista ord »tillhörde jag inte mig sjelf» fullständigt klanglöst och med trött hopplöshet framhviskas, hennes citerande af balkonversationen, som slutar med »och så öfverröstades de af orkestern», hennes plötsliga utbrott vid orden »gift, gift!» och iskylan i »det fins lågheter, som aldrig kunna glömmas», hvarmed hon afbryter Menko — allt detta är exempel på den rika och städse skiftande nyansering, som fröken Sjöberg ger åt snart sagdt hvarje sats.

Ännu klarare framstår detta deklamationssätt om det jemföres med fröken Björkegrens i Dumas' skådespel Denise, som samtidigt gifvits på kungl. dramatiska teatern.

Ehuru Dumas' skildring af Denise är mycket konkretare och i alla afseenden bättre än Clareties af Marsa, så kan det ej nekas att fröken Björkegrens framställning af Denise ej på långt när väcker samma intresse som fröken Sjöbergs af Marsa. Och detta beror just på, att man ser Marsas själslif framför sig i alla dess skiftande växlingar, under det att Deniseframställningen utmärker sig för en fullständig monotoni.

Detta märkes i synnerhet i bekännelsescenen mellan Denise och André i slutet af tredje akten. Visserligen är den ej så rik på omkastningar i själsstämning, som de flesta af Marsas scener; dock strida i Denises hjerta kärleken till André, känslan af hennes vanära, sorgen öfver det förlorade barnet samt hatet mot förföraren, och gör man sig besvär att genomläsa scenen med tanke på, hvarest dessa olika känslor borde få ett uttryck, och sedan åhör framställningen på dramatiska teatern, skall man förvånas öfver att det hela der ger intryck endast af en i hög grad larmoyant berättelse, med uteslutande *den* nyansen, att mot slutet

rösten forceras och tårarna strömma stridare. Ej ens utbrottet mot Fernand lyckas afpressa skådespelerskan en verklig *cri du cœur*, utan säges med absolut samma klangfärg i rösten som det öfriga, endast med mer ansträngd stämma. Det hela blir endast en målning med grått i grått, i stället för ett skiftande färgspel.

Jag erkänner att det är förenadt med alltför stora svårigheter att med ord fullständigt kunna akildra de båda framställningar jag här nämt, man måste sjelf *höra* huru replikerna i det ena och det andra fallet framsägas för att rätt förstå mina exempel. Men om jag genom dessa antydningar lyckats fästa läsarens uppmärksamhet på nyanseringens stora betydelse för dramatisk konst, så att han vid nästa teaterbesök verkligen ger akt på just detta i deklamationen och sedan stadgar sitt omdöme, på det att åtminstone en opinion om detta måtte uppstå, då anser jag mig ha uträttat något godt med dessa rader.

Om Norges betvingande år 1814.

Ett ord till hr Winter-Hjelm

af

*C. E. L.**

Den mer än 70-åriga period, som förflutit sedan Norge förenades med Sverige, har varit utmärkt genom en nästan oaflåtlig strid emellan de båda folken, så vidt deras skilda opinioner kunnat inhemtas af tidningarna, en strid som stundom framträdt äfven emellan deras regeringar och representativa församlingar. Annat kunde icke heller vara att förvänta; ty lika mycket ett fast och väl ordnadt statsförbund skänker sina medlemmar frid och endrägt, lika mycket är ett löst och illa ordnadt förbund mellan tvänne folk egnadt att skapa missämja, afund och tvedrägt.

Inom pressen har man ännu i dessa dagar erhållit talande bevis derpå i norska Dagbladets försök att, uti en artikel, betecknad »Den Svenske ædelmodighed i 1814», förvrida historiska fakta och nedsätta svenska arméns krigsära jemte svenska folkets mot Norge bevisade, uppoffrande välvilja. Och detta försök har, med några få variationer, upprepats i en längre uppsats af hr K. Winter-Hjelm, hvilken han gifvit den hånfulla titeln »Norges så kallade »eröfring» år 1814», och hvilken fått plats i januarihäftet af denna tidskrift.

Vi hoppas att andra författare skola taga Dagbladets uppsats i skärskådande; men för vår del anse vi för en pligt att underkasta hr Winter-Hjelms artikel en alltför väl behöflig kritik, som icke heller kan förefalla oss mödosam, emedan vi sällan sett så stora och betydelsefulla påståenden grundade på så underhaltiga och delvis rent af komiska argumenter.

* Naturligtvis hafva vi icke velat vägra införandet af ett bemötande, från svensk sida, af den i förra häftet införda uppsatsen. Men härmed anse vi ock diskussionen i ämnet i vår tidskrift afklippt. *Red.*

Såsom man redan af uppsatsens öfverskrift kan finna skall dess ändamål vara att visa, det svenska armén icke år 1814 eröfrat eller, såsom förf. sedan förklarar, hade någon »utsigt att eröfra» Norge, och, eftersom det intet mera kostar, sedan man en gång lemnat sanningen bakom sig, skrufvar han derefter upp sig till det hittills ohörda påståendet att Sverige och Norge voro *båda* »nödda och tvungna» att ingå unionen med de vilkor, som dervid fastställdes. Detta senare tvång skulle då, menar förf., ha legat »*utom* krigshändelsernas gång» (förmodligen således i diplomatiska åtgöranden).

Vi skola taga hvartdera af dessa påståenden i skärskådande.

Hvad först beträffar den militära sidan af saken, så har förf. dervid, löjligt nog, egentligen icke annat att åberopa än ett affekteradt och omotiveradt utrop af d. v. kronprinsen Carl Johan; »Gif mig 40,000 man och 6 millioner, och jag skall marschera!» För att förstå huru litet detta yttrande betyder, bör man till en början veta att prinsen då redan *hade* dessa 40,000 man, nämligen 30,000 inom Norge och 10,000 i reserv, samt att svenska statsverket aldrig under något krig befunnit sig i så godt skick som då, när kronouppbörden inflöt med lätthet (under åren 1813—1815 *påräknades* i riksstaten för hvart år i medeltal 835,349 r:dr 4 sk. 5 r., men *inflöto* i medeltal 1,485,994, 39, 1, hvaraf högst år 1813: 1,988,427: 16; och för samma period bestego sig statsverkets *öfverskotter* till 5,976,668 r:dr allt banko), samt större delen af krigskostnaderna i Tyskland och Danmark blifvit bestridda med engelska subsidier. Betydliga förråder för norska fälttåget, till värde af öfver 1 million r:dr b:ko öfverfördes också, efter den Napoleonska kampagnens slut, från Tyskland. Statssekreteraren Wirséns yttrande att penningarna skulle taga slut i november, var således antingen en förut uppgjord fras eller afsåg det endast kassabehållningen, i hvilken ofta råder ebb; och det kunde desto mindre afse möjligheten att föra kriget till slut, som staten då hade en skuld af knapt 25 millioner r:dr b:ko, och som det icke kunnat röna minsta svårighet att genom riksbanken, genom de allierades bistånd eller på annat sätt få lån. Våra finanser sköttes nämligen ganska väl (år 1810 den 1 jan. var sv. statens skuld: 22,675,057 r:dr 11 sk. 4 r., hvarpå under året afbetaldes nära en half million, så att skulden den 1 jan. 1811 var endast 22,495,759 r:dr 39 sk. 11 r. b:ko), och riksbanken med penningeväsendet befann sig i godt skick.

Härtill kommer en omständighet, som till och med vår norske författare ej kunnat hel och hållet jäfva, den nämligen

att Carl Johan vid detta, såsom vid så många andra tillfällen, allt för tydligt röjde sin härstamning från Gascogne, med detta folks vana att att skära till i växten, samt att han, ansatt af sina generaler och ministrar för en eftergifvenhet, hvartill de icke kunde finna skäl, måste uppdikta omöjligheter, för att, i sin af enskilda bref uppjagade skuggrädsla, kunna i hast rycka till sig den nya kronan. Van att se konstitutioner och statsförbund stiftas och omgöras lika lätt som man på eller af sig drager en rock, fann han icke heller i denna eftergifvenhet något ondt, då han, såsom han sedermera öppet både erkände och försökte, alltid ämnade förändra hvad man ej för tillfället hunne väl ordna. Vi skola snart visa att dessa moraliska skäl, men ingalunda några militära, finansiela eller rent politiska voro de enda för honom bestämmande.

Innan vi afsluta detta ämne, böra vi tillägga, att, enligt förklarande af gen. Björnstjerna, som synnerligen väl kände tillståndet på båda sidorna, svenska armén kunnat inom 3 dagar vara i Kristiania och den odlade delen af landet vara besatt före november månads slut.

Vi komma nu till ett för den norske författaren karaktäristiskt drag.

Under det att han, såsom mycket tänkvärd, återgifver den gamla satsen om behofvet af »pengar» för krig, hvilket medel Sverige skulle ha saknat, låtsar han icke med ett ord om tillämpligheten af denna sats på Norge — en förtegenhet, hvari hans publicistiska landsmän för öfrigt äro honom fullkomligt lika. Han förbigår totalt, i hvilken obeskrifligt mycket gynsammare ställning svenskarne befunno sig, i finansielt och ekonomiskt hänseende än norrmännen.

Redan på våren år 1813 voro den danska riksbankens sedlar i starkt fallande, och upprättandet af en norsk bank mötte svårigheter, emedan den lilla silfvervaluta, som fans i landet, mer och mer försvann, då köpmännen, under en ofördelaktig handelsbalans måste dermed betala utländska varor. Handel och näringar, redan då i lägervall (Aall frågade i ett memorial i september s. å. till prins Chr. Fredrik: »Hvilken ställning kan vara fruktansvärdare och ofördelaktigare än Norges närvarande?»), sjönko under den långvariga blokaden alltmera, och vid deras sida penningeväsendet. Prinsen, som i sitt och Danmarks intresse uppbjöd allt för att egga motståndet mot Sverige och bland sina förnämsta medel begagnade förvillande meddelanden om Englands sympatier och Norges egen ställning, undan-

höll den komités betänkande, som fått uppdrag att undersöka landets finansiella ställning, till den 19 maj 1814 — två dagar efter det konstitutionen antagits och han sjelf valts till konung.

Detta betänkande var allt annat än uppmuntrande. Utom den utelöpande, såsom statsskuld betraktade sedelmassan, 3,572,021 r:bd. hade prinsen utfärdat myntrepresentativer till belopp af 1,824,925 r:bd; och nu ansågos för 10 månader (minst) 14 millionor r:dr ytterligare erfoderliga (i sjelfva verket blefvo sedan 25 millioner utsläppta innan freden inträdde), under det att penningevärdet alltjemt föll, så att en r:bdaler (60 skilling) gälde blott 24 skilling och dagligen sjönk än mera, ända till 12 skilling. I ett betänkande af den 21 maj 1814, som af Jak. Aall inlemnades till prinsen, heter det: »Norges sjelfständighet kan under ett krig med Sverige näppeligen utan fosterlandets skada försvaras. Nekas oss mäktiga staters understöd, är föreningen med Sverige, under en fördelaktig konstitution, att föredraga framför fortsättningen af det olyckliga tillstånd, hvari landet nu befinnes. Eländet har nått en grad, som jag knapt vågar beskrifva. I synnerhet vestkusten är hemsökt af bristens fasor. Medlen att afhjelpa denna nöd äro lika svaga som eländet stort. Penningar fattas, som i Danmark kunna brukas som valuta, och köpare fattas till den öfver hafvet hemförda spanmålen. Det hemkomna fartyget omringas af tusende tiggare och få köpare. Snart har Norge ingen valuta att sända till Danmark, snart har allmogen icke pengar eller pengars värde till inköp af den dyrbara säden. Såningstiden närmar sig, och nästan öfverallt fattas utsäde.» Vi återkomma senare till detta ämne och Norges finanser, belysta af Norges egna mest sakkunnige män, men öfvergå nu till hr Winter-Hjelms oefterrättliga framställning af det s. k. kriget.

I afseende på detta har hr W. trott sig ha funnit en god bundsförvandt i en dansk (möjligen norsk född) kapten C. T. Sörensen, som år 1871 utgifvit en bok »Kampen om Norge», i hvilken han med en oförliknelig partiskhet för detta land och på ett för öfrigt föga upplysande sätt skildrar händelserna — ett förhållande, som finner sin förklaring i danskarnes naturliga förtrytelse deröfver att vi fråntagit dem Norge.

Såsom bevis på denna partiskhet torde vara nog att nämna, det förf. antingen lösligen och utan alla detaljer omnämner eller ock helt och hållet förbigår de *mångfaldiga* träffningar, hvari svenskarne slogo och drefvo norrmännen tillbaka och hvarigenom de också inom 14 dagar från norska trupper rensade nästan hela landet på denna sidan Glommen, då han

deremot på två sidor beskrifver de för krigets utgång alldeles betydelselösa affärerna vid Lier- och Matram, de enda vid hviika norrmännen hade någon framgång. Hvad Lier beträffar, erkänner han, märkvärdigt nog, att norrmännen stodo bakom förskansningar, men han gör svenskarnes antal dubbelt större än det var, nämligen 2,400 i st. f. 1,200, i det han förbiser alla Gahns detacheringar, under det att han förtiger att norrmännen der hade 4,472 man, en nära fyra gånger större styrka. Likaledes uppgifver han att 316 man svenskar blefvo *fångne,* då likväl hela antalet både döde, sårade och saknade på svenska sidan utgjorde 318, hvaraf 100 man på omvägar återkommo till Gahn; och han glömmer alldeles att tala om norska förlusten, som var 50 döda, 60 sårade och 36 fångne. Naturligtvis får man icke heller veta orsaken till missödet, som var att svenska trossåkdonen, som för en omlastning på en farlig punkt hejdades, förorsakade ej allenast att norrmännen kunde kringgå trossen och döda hästarne, utan ock att vägen blef så spärrad för artilleriet, att det icke i rätt tid kunde agera mot norska infanteriet. Emellertid var den bravur svenska soldaterne vid detta tillfälle ådagalade af det slag, att den danske författaren icke kunnat helt och hållet lemna den onämnd. En bataljon af Vesterbottens regemente bröt flere gånger igenom de norska lederna, och då ammunition för gevären började fattas, slogo svenskarne sig, under hurrarop, igenom med 2 kanoner framför sig. Hr Sörensen förbigår äfven striden vid Rakkestad. Norska »kongen» hade der haft 10,000 man, men då Vegesack med 5,000 svenskar närmade sig, slog han till reträtt. Emellertid voro 3,000 man qvarlemnade, hvilka upprifvit bron öfver floden och i en fördelaktig ställning skulle med 4 kanoner försvara sig. Öfvergången forcerades likväl (enligt Götlin) och norrmännen, som anföllos med bajonetten, tillbakadrefvos och förföljdes med sådan hastighet, att de måste qvarlemna en krutvagn och med största möda bergade sina kanoner. Om denna och dylika långt större och mera följdrika strider än de af honom vidlyftigt omförmälda hafva hvarken Sörensen eller hans norska vänner ett ord att säga.

Hvilken sakkunskap och urskiljning som utmärker denne krigshistoriker, hvilken nu af norrmännen så flitigt åberopas, kan ses af följande klassiska uttalanden. »En fienden underlägsen här kan aldrig segra utan genom att begagna offensiven, och ett klippland, såsom de delar af Norge, hvarom här talas, kan öfver hufvud taget alls icke försvaras defensivt(!) Endast genom att vika för fiendens massangrepp, men kasta sig öfver hvarje

skild fiendtlig afdelning, kunde fördelen af terrängens beskaffenhet blifva å norrmännens sida. Denna åsigt, som hade funnit uttryck i Seijerstedts försvarsplan, medförde att fienden måste få lof att tränga ett stycke in i landet, innan försvaret kunde utveckla sin kraft.»

I förbigående vilja vi här anmärka, att hr Winter-Hjelms öfversättning i tidskriften icke är samvetsgrann. Då Sörensen säger: »Det var endog förudseeligt, at Christiania kunde komma i fjendens hænder; men derved vilde intet være tabt, naar kongen, folket og hæren holdt ud», så öfversätter hr W. ordet »*naar*», med *då*, i st. f. med *om;* och likaledes i en följande tirad: »maatte love de Norske seir», ordet *maatte* med *måste*, i st. f. *borde*.

Ett annat kostligt bevis på Sörensens militäriska skarpsinne, som tillika på det tydligaste visar hans partiskhet, är det likaledes af hr W. åberopade slutomdömet: »Betrakta vi hvad som hittills skett, finna vi att svenskarne hade öfverraskat norrmännen (som dock haft minst ett år att bereda sig på striden), men att de, när intagningen af Fredrikstad undantages — och med den var det sin egen sak (hvilken sak annat än den att norrmännen ej kunde hålla fästningen, utan efter knapt 3 timmars beskjutning kapitulerade) — ej hade vunnit seger eller troféer (kanoner och fanor m. m. de äro väl troféer, och att alltjemt fördrifva fienden från fördelaktiga positioner plägar anses vara seger nog). Deremot hade Carl Johan sett norrmännen hastigt samla sig, blifva synliga och gå (!), och för honom, den gamle och försigtige marskalken, voro kommando och beräkning hos motståndaren egenskaper, som i hans ögon gjorde den fiendtliga hären mera fruktad, än om den hänsynslöst störtat sig i elden och förblödt i strider, hvilka öfverstego dess krafter. Dertill beredde honom redan Fredrikstens belägring ett hårdt arbete» (?) — (hvilken fästning efter en kort beskjutning var nära att kapitulera då densamma, såsom oeftergifligt vilkor för vapenhvilan, måste till svenskarne uppgifvas).

Det är i sanning något lika nytt som genialiskt af en krigshistoriker och hans små eftersägare att anse det imponerande för en gammal fältherre att några trupper »blifva synliga och *gå*». Vi trodde annars att man gör större effekt, om man, efter att hafva »blifvit synlig», stannar och *slåss*. Nu läto norrmännen, så snart de syntes till, sig i allmänhet förjagas från den ena, stundom väl befästade, positionen, efter den andra. »Kommando och beräkning» var just hvad som saknades hos norska arméns odugliga öfverbefäl. Den s. k. kungen hade alldeles tappat hufvudet, var rädd och obeslutsam; och när han gifvit

en ordre om anfall, såsom t. ex. vid Tistedalen, så reste hans generaler långa vägar från och till hvarandra för att rådpläga, hvilket slutade med att man bad kungen återtaga en ordre, som, efter hvad Sörensen sjelf säger, kunnat med lätthet utföras. Fälttågsplanen var af Seijerstedt uppgjord efter böcker och grundad på förutsättningar, som slogo fel. Från det att svenskarne bröto in blef Chr. Fredrik ängslig och önskade sig lång väg, hvarför han också städse var benägen för reträtt. Dessutom voro magasinerna nästan tömda och ammunition började tryta. Vi våga ej upptaga utrymmet med flera bevis på den norska krigföringens verkliga beskaffenhet och omöjligheten för armén och landet att försvara sig. Man behöfver, för att förstå detta allt, blott läsa Chr. Fredriks afsked till folket. Hvarför har hvarken hr Sörensen eller hr Winter-Hjelm upptagit detta? Må man försöka att bestrida sanningen deraf, då han säger: »Enhvar som opartiskt vill väga fiendens stridskrafter mot våra, skall inse att norska armén snart nödvändigt måste inskränkas till försvarskriget; och med förråd för få veckor (!), blef dess ställning dubbelt beroende af fiendens företag. Det stod i hans makt antingen att lemna oss oangripne — då skulle armén omsider af sig sjelf ha upplöst sig — eller ock med öfvermakt forcera Glommen, norr om Christiania, och att tillika genom landsatta trupper afskära oss från våra magasiner. Kringgången hade armén då måst bana sig väg till fjellen, men största delen deraf skulle oundgängligen ha varit uppoffrad.

Kunniga krigare skola icke kunna neka att denna ställning bjöd att icke lättsinnigt afstå de anbud om vapenstillestånd som gjordes; detta var för ögonblicket arméns räddning (!), och som sådan må dess i sig sjelf hårda vilkor betraktas». *

Efter att hafva läst denna öppna bekännelse, och huru prinsen slutligen förklarar att, »om detta rike skulle länge försöka att strida med egna krafter, då vore dess *undergång viss*», kan man icke utan harm och löje läsa Sörensens af hr W. med kursiv stil återgifna ord: »Carl Johan såg framför sig ett långt allvarligt krig, hvilket han dessutom ej kunde föra igenom med egna trupper, och hjelptrupperna voro ännu ej på väg.» Detta snack upprepar hr W., för bättre minnes skull, ännu en gång, sid. 33.

---

* Biskop Pavel skref den 18 aug. 1814: »Måhända har de norske anförarnes feghet och obeslutsamhet blott för ögonblicket påskyndat katastrofen och — — den var ett redskap att rädda många menniskors lif, som eljest skulle blifvit *gagnlöst uppoffrade* för en idé, som aldrig skulle, *aldrig kunde realiseras*». Sch. B. IX. 37.

Lika sanningslöst är deras påstående: »Då beslöt han sig för första gången att — utan att beröra Kieltraktaten — erbjuda vapenhvila och försoning å grundlaget af Norges erkännande såsom en sjelfständig och med Sverige lika berättigad (?) stat».

Detta grundlösa påstående sammanhänger med det, som hr Winter-Hjelm sökt använda till hufvudargument för sin dumdristiga sats, att äfven svenskarne skulle varit »nödde och tvungne» att ingå på de n. v. föreningsvilkoren. Han menar att Bernadottes samtal med Orlow den 21 juli bevisar att svenskarne då afböjde hvad de den 7 augusti antogo, hvilket skulle härrört af något slags förtviflan om omöjligheten att kufva Norge, en förtviflan som är fullkomligt uppdiktad, men deremot på norska sidan var verklig, såsom en af deras mest sakkunnige män i oktober 1814 vitnade. Ordföranden i den för undersökning af Norges tillstånd af 1814 års urtima storting nedsatta komité, kapten Motzfeldt, skrifver den 16 okt. i sin dagbok: »Komitén arbetade i dag på att undersöka rikets tillstånd. Det är i det hela *mycket dåligt*. Trupperna äro spridda, så att fienden bestämdt skulle kunna tränga fram mycket långt, innan han kunde möta motstånd. Munderingssaker fattas. Proviant är väl i magasinerna för c:a 3 månader; men det mesta ligger i Christiania och Drammen, som absolut straxt skulle blifva tagna, och transporteringen härifrån är nästan omöjlig i detta bestialiska före. Der transporteras visserligen dagligen, men det förslår nästan intet. Penningeväsendet, som visserligen icke borde afskräcka oss, om vi annars kunde strida, är dock mycket dåligt, och oerhörda summor skola månadtligen fordras till krigets fortsättning.» Och vidare under den 17 oktober: »Vår sjödefension är mycket liten i förhållande till den svenska. Men allt kunde ändå öfvervinnas, om der vore enighet och sinne för tappert motstånd hos nationen öfverallt. Men detta är ej händelsen. I synnerhet är hos armén en dålig anda (fæl aand); likgiltighet för saken, och en temlig grad af insubordination herskar i många corpser».

Den 19 oktober framlades i stortinget af en norsk militär en tillitsfull försvarsplan, om hvilken Motzfeldt s. d. skrifver: »Han tager ej nog hänsyn till provianteringen och på hvad del af landet som skulle uppoffras för det första för denna kamp. Dock, allt detta måtte nu så vara — men han räknar på arméns *ordning* och *mod*, och tyvärr, det ser dermed underligt nog ut». Den nämnda komitén kom till samma resultat som dess ordförande.

Bekant är äfven att 500 man af Aggerhus regemente, an-

förde af 4 underofficerare, kommo till svenska förposterna och aflemnade sina vapen.

Med en sådan armé, en rädd och hufvudlös öfverbefälhafvare, utan penningar och förråder, låtsar hr W. sig likväl tro »att med Sverige ensamt kunde Norge kämpa, med hopp om framgång!» »Det egentliga kriget», hvarom han talar, skulle förmodligen börja när trupperna, af brist, såsom Chr. Fredrik, sade, upplöst sig sjelfve, och då svenskarne redan innehade fästningarna!

Och detta kronprinsens hetsiga samtal med Orlow, hvilket aldrig kan utgöra en statshandling och dessutom icke är autentiskt, då ingen af de deri deltagande bekräftat det, utvisar intet annat än att C. Johan, förbittrad på Orlow, såsom en lismare, den der på smygvägar ville uppvigla norrmännen i ryskt intresse, gäckades med honom, att *han*, en ryss, ville tala till förmån för en konstitution i Norge; och då hr W. vill taga detta efter hörsägen uppteckuade yttrande såsom kungsord, ehuru det strider emot hvad *officiella* proklamationer m. m. både straxt förut och efteråt innehålla, så måste hr W. också antaga såsom lika tillförlitligt Carl Johans yttrande i samma samtal, att han skulle ensam föra kriget till slut, om också hans bundsförvandter nekade sitt biträde, hvilket yttrande vederlägger det förut af hr W. citerade om behofvet af 40,000 man etc. Hela kronprinsens tal visar blott två saker, den ena harm öfver Orlows dubbelhet och den andra den kraftigaste beslutsamhet. Att *vår* uppfattning, det kronprinsen då, såsom förut, ej ville något införlifvande, är den rätta, inses tillräckligt deraf att kronprinsen, dagen förut den 20 Juli, tillskrifvit Chr. Fredrik ett bref, hvari han säger: »Konungen, min suverän, är *färdig att bevilja* denna aktningsvärda nation *långt utöfver hvad den skulle kunna förnuftigtvis begära*». På samma sätt hade han tre dagar förut, i sin kungörelse till norska folket den 17 juli, »tillbjudit dem sjelfständighet, frihet och försäkring af alla deras rättigheter». Hr W. söker, lika med hans landsmän i allmänhet, vända allt efter sina syften; men denna slughet båtar föga, då man deremot sätter sanningens enkla och lugna ljus. I sin sträfvan att fingera ett »återtåg för Sverige från Kieltraktaten», citerar han några ord ur Carl 13:s proklamation den 10 juli, hvilka skulle innehålla ungefär detsamma som proklamationen den 8 februari, nämligen att kungen af Danmark »ålagt norrmännen att ingå med oss och svenska kronan samma förpligtelser, som bundit dem till danska monarkien»; men han *förtiger alldeles* att, likasom proklamationen af den 8 februari, innehöll att »de mest ansedde mäns insig-

ter skulle påkallas, för att förelägga konungen förslaget till en *statsförfattning*, lämpad efter edra behof», så innehöll proklamationen den 10 juli, att norska ständerna skulle sammankallas att öfverlägga om en *grundlag, till beredande af landets framtida väl*».* Det löjliga är att hr W., förgätande den gyllne regeln att man vid dylika frestelser bör vara *minnesgod*, i slutet af sin dråpliga advokatyr sjelf omtalar att Carl 13:de den 8 febr. lofvat att »oktrojera (hvilket är ett oriktigt uttryck) något slags författning, lämpad efter edert behof», sedan han förut på flera sidor sökt visa att svenska regeringen ända till augusti blott ville ett införlifvande.

Vi kunde för öfrigt förtälja hr W. att detta onödiga och okloka bortskänkande af Sveriges rättigheter och fördelar daterar sig från vida längre tid tillbaka än från 1814, nämligen redan från 1810, då vissa ansedde svenskar, med den malplacerade ridderlighet eller högsinthet, som så ofta skadat oss, vunno Carl Johan för den idé om Norges sjelfständighet, som sedan blifvit för Sverige så olycksdiger. Det bör dock till deras heder sägas, att de då aldrig tänkte sig en så på alla *föreningsband* blottad union som *han* sedan tillvägabragte.

Sedan vi nu så tydligt det oss tillmätta utrymme medgifvit visat ohållbarheten så väl af hr W:s insinuation, mera än påstående, om krigshändelsernas inflytande på Carl Johans politik, som hans tal om Sveriges finansiela trångmål skola vi äfven i korthet bemöta ett från norska sidan alltid med förkärlek framhållet yrkande, att det skulle varit garantimakternas hållning, jemte det osäkra tillståndet i Europa, som tvingat både Sverige och Norge att taga hvad som erbjöds.

Bland alla de fyra makter som garanterat Sverige Norges besittning, var det allenast England, till hvilken norska regeringen kunde sätta sitt hopp; men ehuru det första engelska sändebudet, Morier, möjligen för att göra sig behaglig för norrmännen och sålunda lättare få upplysningar, sades uppmuntra detta hopp, visade detsamma sig snart bedrägligt. Det var emellertid alltid ett halmstrå, vid hvilket den danske prinsen kunde haka sig fast, och deri var han så ifrig, att han skickade två särskilda sändebud och äfven en deputation till de förmenta gynnarne. Men Carsten Anker blef bysatt för en gammal skuld; Peder

---

* Äfven i Wetterstedts betänkande af den 16 januari 1814 föreslås att norrmännen skulle få »konstitutionell frihet och egen beskattningsrätt». Se Sch. B. IX. 57.

Anker fick ett afgiordt nej, och deputationen, som, trots ett deremot riktadt förbud, lyckats komma in i London, blef helt skymfligt arresterad och förvisad från landet. Engelska ministèren stod fast vid sina förbindelser, Orlows små intriger kunde icke rubba czarens vänskap för Sverige, och de andra båda makterna voro lika bestämda.

Allt det tal, som norrmännen både då och sedermera fört om faran för Sverige af en ändring i åsigter hos de allierade är idel löst prat, utan sannt innehåll, likasom deras påstående om kronprinsens och Sveriges rädsla för det svåra motstånd, som Norge skulle göra. Detta veta de också ganska väl, fastän det ligger i deras intresse att skjuta dessa påståenden framför sig till stöd för sina anspråk på en likställighet i rättigheter för hvilken de icke vilja åtaga sig motsvarande skyldigheter. Nej, grunden till kronprinsens medgörlighet var af helt annan art.

Carl Johan, som i följd af sin endast åt militärlifvet egnade uppfostran, saknade nödiga statsmannainsigter, såg icke någon fara i upprättandet af ett statsförbund, i stället för en helstat, då detsamma i allt fall hade ett enda öfverhufvud, som, efter den erfarenhet napoleonska tiden gifvit honom, kunde, när han så funne för godt, omgöra sakerna. Derjemte hade han, sedan unga år, en viss sympati för frihet och nationalitetens rätt; han kände sig bunden af de löften och proklamationer, som straxt efter Kielfreden afgifvits angående Norges konstitutionella frihet, och framför allt lät han uppskrämma sig af fåkunniga vänners intalanden om faran af ett omslag vid Wienkongressen till förmån för konungen af Danmark (således icke till förmån för Norge), och emot honom, uppkomlingen, samt af en hvälfning i Sverige, der Prins Christian en tid hoppades blifva tronföljare, med Norge till hemgift. Personer, som lida af en sådan skuggrädsla, som den hvarigenom Carl Johan och, efter hvad man påstår, äfven andra af hans ätt utmärkt sig, hafva icke behof af någon faktisk grund eller något visst mera gällande motiv för sin fruktan; några bref från ett par gamla fruntimmer (såsom t. ex. fruarna Staël och Pappenheim) som tala till den personliga känslan och göra sig vigtiga medelst förtroliga upplysningar, som kanske innefatta idel fantasier, kunna i en orolig tidpunkt väga mera än de mest välgrundade skäl och betänkligheter. Carl Johan var tyvärr icke svensk, och han leddes ofta i sina handlingar af egoism. Besittningen af en särskild *krona* torde väl ha tilltalat honom mera än svenska statens förstärkande med ett norskt lydland, och han afslog också det

införlifvande med Sverige af Throndhiems län, som blef honom af österrikiska sändebudet föreslaget. Dette län innefattade likväl då till arealen ungefär halfva Norge, och om han beslutat sig för detta förslag, som med lätthet kunnat realiseras, hade vinsten deraf för Sverige varit ojemförligt mycket större än den af den bedröfligt illa organiserade föreningen med *hela* Norge.

Efter de faktiska bevis vi nu framlagt, torde det för hvarje opartisk läsare vara klart att allt hr Winter-Hjelms ordande om Norges förmåga att motstå svenska vapnen år 1814 samt om *nödtvånget* för Sverige att, likasom Norge, antaga hvilka *vilkor* som helst m. m. är grundfalskt. Det är icke så man skrifver en historia, hvars alla detaljer så lätt kunna kontrolleras; och det är en tillfredsställelse att kunna säga, det icke alla norrmän (se t. ex. Dunker, Aall och Blom) tro sig kunna med dylikt tomt skryt affärda denna vigtiga tidpunkt eller anse sig frikallade från alla förbindelser och all tacksamhetsskuld till svenskarne.

Ingen förtänker våra grannar att de finna det oangenämt att nödgas erkänna, huru de år 1814 lågo under både i militäriskt afseende och i materiella resurser; men då deras folknumerär förhöll sig till Sveriges såsom 1 till 3, ligger deruti ingen skam; och det är dem långt mindre värdigt att förvrida historien, för att kunna frigöra sig från förpligtelser, som hvarje annan nation skulle frivilligt erkänna och åtaga sig.

Hr W. söker bestrida en annan svensk författares yttrande att det var först när *allt motstånd vidare syntes omöjligt,* som stortinget antog föreningen, förmenande detsamma blott vara »delvis sanning, för så vidt det angår personalunionen, och ej sanning med afseende å *vilkoren*». Men allt detta är falskt, såsom hvar och en vet, och *förf.* behöfver, för att inse detta, blott erinra sig att, *sedan* de svenska kommissarierne framlagt sina fordringar och förslag, hvilka innehöllo föreningens vilkor, så motsatte sig stortingets flertal, i följd af sin okunnighet om landets tillstånd och sin ovilja mot Sverige, föreningen *ända till dess* Carl Johan kategoriskt förklarade att, om de icke den 20 Oktober, sista stilleståndsdagen, hade antagit föreningen, skulle han återkalla den hemtågande svenska armén. Det var således påminnelsen om denna armé och det än mera än förut »ödeläggande krig», vid uttömda hjelpkällor, såsom Treschow erinrade, som bragte norrmännen till att den föreskrifna dagen antaga föreningen. Man behöfver också blott läsa den norska grundlagen och riksakten, för att inse, huru, trots den sällsporda eftergifvenhet från Sverige, som deri röjes, detta senares öfvermakt och principala ställning

på tillräckligt många ställen framlyser, för att ej kunna misskännas.

Redan 1:sta § i dessa båda föreningsfördrag visar, huru falskt detta oaflåtligen upprepade tal om Norges jemlikhet är; ty den säger blott att »Norge skall vara ett fritt och sjelfständigt rike, som ej kan delas eller afhändas, förenadt med Sverige under en konung». Orden »inbördes likhet» eller »inbördes jemlikhet» genomdrefs först i *komitéförslagen* af 1839 och 1865, ehuru de svenska ledamöterne, oaktadt sin efterlåtenhet i öfrigt, ej gingo in på att införa orden »*fullkomlig*» jemlikhet, och det stannade, som vi veta, vid förslagen, då norska stortinget hade nog svagt omdöme, för att icke inse de stora fördelar framför det närvarande tillståndet som samma förslag för Norge sjelft inneburo. Dertill kommo i nämda föreningsfördrag många andra punkter, som motsade denna jemlikhet, såsom bäst visar sig af norrmännens idkeliga sträfvanden att få desamma ändrade.

Detta senare synes dem och hr W. vara en småsak, och han har tydligen den egendomliga åsigt att »sättet, på hvilket unionen blef till är af vigt för bedömandet af Sveriges och Norges anspråk». Af en sådan uppfattning borde vi svenskar, som betvingat Norge, naturligtvis hafva fördel; men sjelfva grundsatsen håller ej stånd, emedan ett kontrakt *är* ett kontrakt, huru det än *tillkommit,* och det är oss oförklarligt, huru norrmännen kunna tilltro oss så ringa urskiljning och huru de sjelfve kunna vilja förråda sådan brist derpå att de kunna framträda med så besynnerliga satser, jemte sådana anspråk på ensidigt upphäfvande af kontraktsvilkoren, som de nu, likasom förut, uppstält.

Norrmännen hafva från början misstagit sig om rätta vägen att bereda sig en varaktigt god ställning i unionen och denna en god framtid. I stället för att, genom broderligt tillmötesgående och villigt åtagande af förpligtelser, som de i allt fall icke kunna förneka, söka försona svenskarne med de förluster och uppoffringar de måst vidkännas för och genom denna förening, hafva de satt hela sin ära och fördel uti att, genom unionskonungarne, bereda sig en »likställighet», hvars förutsättningar de sakna och hvars vilkor de ej vilja underkasta sig, samt förmåner, som skolat köpas på vår bekostnad. Fullföljandet af detta system skall leda till unionens upplösning; och huruvida detta oundvikliga, men säkerligen icke förväntade, resultat af deras sträfvanden kan blifva för Norge lyckligt, öfverlemna vi åt dem sjelfva att bedöma.

Till frågan om Norges underkufvande.

Ett utländskt arkivvitnesbörd.*

(Ur *Talleyrands* diplomatiska korrespondens.)

Stockholm den 4 oktober 1814.

Ers Höghet!

Då jag på min resa passerade Köpenhamn, hade markis de Bonnay godheten säga mig, att han meddelat ers höghet alla upplysningar, som kommit till hans kännedom rörande de händelser, hvartill kriget i Norge gifvit anledning ända till tiden för vårt sammanträffande. Sedan dess har ingenting händt; arméerna hafva åter förlagts i sina respektiva kantoneringsqvarter. Deras närvaro, icke mindre än det uppenbarligen fåfänga i ett partielt motstånd, har stäfjat återstoden af den jäsning, som tycktes vilja ge sig luft på några punkter i Norge. Man har sysselsatt sig med att sammankalla ledamöterna af riksdagen, hvars öppnande är utsatt till den 7 d:s och efter all sannolikhet kommer prins Kristian att vid första sammanträdet i ständernas händer nedlägga den myndighet, han emottagit af nationen. Man tror, att han omedelbart derefter ämnar afresa till Danmark. Från det ögonblicket kommer riksdagen att betraktas som svensk riksdag. Alldenstund konungen redan godkänt den af riksförsamlingen i Eidsvold upprättade konstitutionen, kan det endast blifva frågan om att underkasta densamma de modifikationer, som händelserna giort nödvändiga. Man väntar sig föga motstånd å norrmännens

---

* Under arkivstudier i Paris förliden sommar tog undertecknad en afskrift af originalet till ofvanstående högst märkliga och intressanta bref, från franske ambassadören i Stockholm, hr de Rumigny, till den kanske ryktbaraste af alla diplomater, furst Talleyrand.

Dag. Kr:s utg.

sida; på samma gång gifver valet af svenska kommissarier och svenske kronprinsens nära granskap, som sätter honom i stånd att snabbare utfärda sina order, vid handen att denna angelägenhet kommer att se sin afslutning instundande december månad och att konungen vid denna tid skall erkännas af sina nya undersåtar.

De svenska kommissarierna äro: af Wetterstedt, hofkansler; han kom från Paris och begaf sig direkt till Norge utan att passera Stockholm. Han är känd af ers höghet. Baron Rosenblad, f. d. statsråd, en man, som är grundligt hemmastadd i rikets förvaltning.

Wirsén, statssekreterare, har mycket sysselsatt sig med Sveriges finanser.

Hans Järta, landshöfding öfver Dalarne; en person, som på mycket hedrande sätt uppträdt vid de senaste riksdagarne och hvars anseende är allmänt.

Man tror att äfven generalmajor Björnstjerna kommer att få räkna sig till dem. Det är han, som undertecknade konventionen i Moss och som vid de första oroligheterna skickades för att lugna dem. Han har sedan dess icke lemnat Norge och åtnjuter kronprinsens förtroende.

Skulle man möta motstånd, väntas detta endast af innevånarne i Trondhjems och kanske äfven i Bergens stift. Befolkningen i södra delen af Norge, hvilken till största delen utgöres af köpmän och förmöget folk, har ända från första stunden visat benägenhet för underkastelse i afsigt att få behålla sina tillhörigheter. Med folket norrut förhåller det sig annorlunda; vant vid ett enkelt och ensligt lif bland bergen, har det ingenting att förlora och har förblifvit starkt intaget af det hat, det sedan långt tillbaka närde mot sina grannar. Tanken på en förändring har skrämt det och det lade snart i dagen sin afsigt att ej låna sig dertill. Man har anledning att tro, det de utländska köpmännen, som etablerat sig i städerna, hafva deltagit i den opposition folket visat; men dessa trakters läge och den fullkomliga bristen på lifsförnödenheter och resurser af alla slag, hvartill innevånarne lätt skulle bringas, förbjuda hvarje tanke på motstånd. *Man kan sålunda betrakta Norge icke endast såsom eröfradt, utan till och med såsom nästan fullständigt underkufvadt.** Strax efter riksdagens afslutande i Norge skall en sådan sam-

* Kursiveringen af undertecknad.

»On doit donc regarder la Norvège non seulement comme conquise mais même comme presque entièrement soumise.»

Dag. Kr:s utg.

mankallas i Sverige för att bestämma de båda landens ömsesidiga förhållanden och för att, om man så får säga, sammansmälta deras intressen.

Prins Kristian har helt och hållet förlorat det inflytande han förvärfvat sig öfver norrmännen; de som ännu förblifva honom tillgifna anse sig tvungna att såsom skulden till hans svaghet och overksamhet i de sista ögonblicken framhålla några beskyllningar, för orimliga att kunna vederläggas. De gå ända derhän att säga, att orsakerna bero af gift och de åberopa såsom bevis derpå hans helsotillstånd. Enligt trovärdigaste omdöme öfversteg företaget prins Kristians krafter och de resurser Norge hade att ställa mot Sverige och dessutom lyssnade man endast till första ingifvelsen utan att komma öfverens om någon mogen och förnuftig plan och utan att taga några mått och steg för att åtminstone till regntiden fördröja sina fienders framtågande, då kriget hade uppskjutits ett år. —Det vill synas som om norrmännen väntade sig utländskt bistånd och de kalla än i dag sin sak alla europeiska staters.

Detta krig var genomgående populärt i Sverige. Armén hängaf sig deråt af ett slags ofrivillig ingifvelse; enligt militärernas berättelser gjorde den marscher och verkstälde öfvergångar af berg, som man aldrig skulle hafva trott vara värda att försökas. Dessa framgångar ha öfverskridit alla förväntningar. Man sysselsätter sig redan i tankarne med det inflytande denna tillväxt i område och kustutsträckning skall gifva Sverige både till lands och sjös, isynnerhet under förutsättningen, som man icke håller för osannolik, att krig utbröte i Europa inom få år. Jag tror mig veta, att kronprinsen icke är främmande för dessa tankar.

Ers höghet inser tvifvelsutan till hvilken grad resultatet af kriget i Norge vändt sig till kronprinsens personliga fördel och hvilket nytt inflytande han förvärfvat öfver dess innevånares sinnen. Lika tydligt inser ni nog också till hvilken punkt detta nya resultat upphetsar det hat, som existerar mellan danskar och svenskar. Man kan icke annat än häpna, då man sätter foten inom någon af dessa båda stater; denna känsla visar sig hos danskarne med förtviflans hela bitterhet; hos svenskarne kommer dertill föraktet. Danskarne t. ex. framställa svenskarne såsom bekämpande den öfver Frankrike regerande monarken; svenskarne å sin sida afmåla den danska regeringen och hären såsom alltjemt tillgifna chefen för den gamla regeringen. Då baron Engeström talade med mig om danske konungens resa, kunde han

icke afhålla sig från att skämta öfver den rol, han skulle spela i Wien och öfver det obetydliga intresse hans uppförande skulle ingifva.

Oaktadt sina framgångar bevakar Sverige fortfarande omsorgsfullt Norges kuster; allt som kommer från Danmark undersökes. Största delen af de genom blockeringen qvarhållna fartygen lära icke få ingå i sina hamnar. De resande äro tvungna att färdas genom Sverige för att komma till Norge. Amtmannen öfver Laurvigs amt uppehölls flera dagar i Göteborg, ehuru han hade pass i beredskap.

I allt hyser kronprinsen den åsigten att en ytterlig välvilja ännu är af nöden. Sannolikt skall Sverige länge vara nödsakadt att i Norge underhålla en truppstyrka för att qväfva de rörelser, som kunna utbryta. Jag förblifver etc.

De Rumigny.

Frans Hedberg: "Svenska Operasångare."

Af

Volontaire.

Om denna bok gäller detsamma som af flerfaldiga recensenter enhälligt betonats angående samme författares »Svenska Skådespelare»: Man finner här små kåserande biografiska essays, men inga konstkritiskt genomförda afhandlingar. Att jemföra den äldre boken med Brandes' eller Bangs artistporträtt är en elakhet lika stor som skulle man ställa hr Hedbergs »Operasångare» sida vid sida med en Scudos eller Felix Clément musikaliska konstnärsbilder.

Mais — »quand on ne trouve ce qu'on aime, il faut aimer ce qu'on trouve».

Alltså — låtom oss taga hr Hedbergs bok för hvad den är och ej för hvad den onekligen ger sig sken af att vara — och *borde* vara, utan — som sagdt — låtom oss tillse hur hr H. lyckats i sin blygsamma uppgift som musikaliskt estetiserande kåsör. Några få anmärkningar blott!

Grundlighet kan ej fråukännas hr H. — åtminstone så tillvida att han börjar med början, d. v. s. den svenska operans grundläggning. Det är här egentligen med benäget biträde af Dahlgrens berömda »Anteckningar» som författaren kommer någonstädes och några nya hittills okända källor från den tiden har hr H. ej lyckats påfinna. Man borde dock kunna fordra att han ej skämt bort de anekdoter, som lefva qvar derifrån och äro konstvännen välbekanta. Så t. ex. denna passage om Karstens imposanta spelsätt, som skulle föranledt en skämtare att på den store sångarens fråga svara angående hans Oedip att han spelade den tiggande Oedip som en *kung*. »Han hade ju ock *varit* kung», svarade K. förargad. Man kan nu undra: hvad i Guds namn ligger det för udd häri? Att K. spelade äfven den *tig-*

gande Oedip kungligt, kan ju ej annat än ha varit rätt. Men nu är olyckan den att det alls ej *var* Oedip, K. vid detta tillfälle utförde, utan titelrolen i operetten *Fiskaren*, en af dåtidens mera omtyckta lyriska verk inom den lättare genren. Det är det som gör skilnaden så stor.

Bland de artister, som i århundradets första qvartal uppehöllo svenska operan, saknar man fru Sevelin, Sveriges första koloratursångerska, skaparinnan på svensk scen af så betydande partier som Mozarts Elvira och Nattens drottning, Webers Agatha, Rossinis Rosina m. fl. Äfven systrarna Wässelius äro väl nonchalant behandlade. Den äldre upprätthöll dock under närmare tjugu år den stora repertoiren och ställdes äfven som oratoriesångerska ganska högt. Geijer uttalar sig bland andra om henne i berömmande ordalag. Och systern — gift fru Casagli — var den första svenska sångerska, som gjort uppseende i utlandet, och hennes Cendrillon i Rossinis opera, Elizetta i Cinarosas Matrimonio segreta ställdes särdeles högt af den utländska kritiken. Angående Henriette Widerberg, hvars enskilda lif visserligen ej var exemplariskt, fäller hr H. dock något hårda omdömen. Den »ödmjukhet» i medgången, som hr H. beröfvar henne, hindrade sångerskan ej att afslå flera ganska hedrande, ja t. o. m. lysande partier, att vara en god och oförarglig kamrat (hvilket deremot ej fru Enbom, hennes antagonist i den bekanta Figaro-skandalen, var) och att utveckla en välgörenhet, som var mera omfattande än högljudd. Men en äkta konstnärssjäl — glad, munter, obekymrad tog hon dagen som den kom, gaf ut med ena handen hvad hon fick i den andra — och då olyckans dar kommo — då stod hon der, ensam, öfvergifven, ja för den som närmare känner till saken *underligt* öfvergifven just af personer, hos hvilka tacksamhetens dygd tycktes vara allt annat än klart uppfattad. Detta är emellertid privatsaker, men då hr H. gifvit sig in på det gebitet, måste man ju ock möta honom der.

Jenny Lind är bokens första större artistbiografi. Den är hvad »konstkritiken» beträffar hållen i superlativus och ofta nog med skäl. Men någon tydlig och påtaglig konstnärsbild af den stora sångerskan får man trots all flödande entusiasm lika litet som af hr H:s öfriga kostnärer, lyriska som dramatiska. Hr H. beskrifver snarare *en rol* i dess olika hufvudstadier än *artisten*, *den utförande* deruti. Det är det, som är olyckan i dessa hr H:s afhandlingar. Det som nu sägs om Jenny Linds Norma, måste sägas om *hvarje* Norma; det är så allmänt hållet att det kan tillämpas på Pauline Viardots eller Tietjens Norma lika så väl

som på Linds. Hr H. kunde för att gifva sina läsare *någon* hum om saken åtminstone ha citerat någon af kritikerna från den tiden, och han skulle då fått veta, att Jenny Lind i Norma hufvudsakligen färglade den elegiska sidan, månskenssvärmeriets underbara poesi, den jungfruliga renheten och ädelheten, under det t. ex. Giuditta Pasta utmejslade bilden till antik höghet och imponerande majestät och Viardot-Garcia deri i all synnerhet betonade den vredgade romarinnans förintande raseri och tygellösa passion. Han skulle fått veta vidare att Jenny Lind inom opéra-comique icke hade samma betydenhet som i den seriösa operan och att detta vidrördes till och med här hemma, då hon 1848 gaf Adina och Susanna i Donizettis och Mozarts komiska operor. En betydande sida af Jenny Linds konstnärsskap negligerar hr H. deremot nästan helt och hållet: hennes utomordentliga oratoriesång och hennes ännu snillrikare föredrag af romansen och visan. Det är ingalunda teatersångerskan Lind ensamt utan det underbart universella i hennes glänsande begåfning som gör Lind till seklets förnämsta qvinliga sångarsnille Detta skulle betonats — låt vara också endast i ett kåseri.

I Mathilda Gelhaars biografi förekommer följande lustighet. Hr H. »minnes mycket väl» med hvilket skalkaktigt behag etc. etc. fru G. sjöng »Adinas bekanta cavatina»: Några halft förstulna blickar o. s. v. (Kärleksdrycken). Vidare »minnes» hr H. ock att hon försäkrade »den blyge och försagde älskaren»: »Ty min blick är kärleksdrycken, och receptet har jag här», och detta med »mycken skälmaktighet», med »lekande betoning». Det var ju mycket näpet, men det faller sig emellertid så galet att »Adinas bekanta cavatina» hvarken varit, är eller kan bli någon »cavatina», utan är helt enkelt Adinas parti i en duett Och denna duett sjunges till råga på all olycka alls ej med eller ens inför »den blyge och försagde» utan med den underbare doktor Dulcamara och är väl närmast att betrakta som en — lyckad — efterbildning af Rosinas och Figaros kända duett. (Barberaren). Det är svårt att »minnas mycket väl» på hr H:s manér, som synes.

I Vilhelmina Gelhaars biografi gör hr H. en hittills oerhörd distinktion mellan »glada» och »allvarliga» partier. Sedan han till den förra kategorien mycket riktigt räknat Rosina, Svarta dominon, Nürnbergerdockan, uppräknas bland de senare Adina i kärleksdrycken och Marie i Regementets dotter, Susanna och Hvita frun! Beskrifningen på samma sångerskas Rose Friquet uppehåller sig nästan uteslutande vid toiletterna, och det lilla

derutöfver kan sägas både om Basilier, Anna Strandberg m. fl. i den rolen.

Samma underliga klassificeringar återkomma litet öfverallt. Så t. ex. på tal om Charlotte Strandberg räknas Jenny i Hvita frun till en af sångerskans »känsligare uppgifter», men alls ej hvarken Cherubin eller Jemmy i Wilhelm Tell. Fru S:s »sköna Helena» tas jemte hela operetten för öfrigt starkt i försvar, och stöder sig hr H. i fråga om operettens upptagande å Dramatiska Teatern på den syperba vishetsregeln: Andras fel är giltig lag,

Att hr H. i sin beundran för Jenny Lind sätter Louise Michaëlis *stämma* efter den förras är ett nog blindt och ensidigt afguderi. Jenny Lind har sjelf förklarat att ett sådant instrument som Louise Michaëlis sedan Catalanis dagar vore ohördt och att Michaëli »ifall hon uteslutande egnat sig åt oratoriesång, skulle blifvit många tiders förnämsta sångerska». Bland Michaëlis roler anföres Bertha (Nürnbergerdockan), som hr H. i fåvitsko påstår att Vilhelmina Gelhaar kreerat å svensk scen. Hon fick den *efter* Michaëli, det var alltsammans.

På tal om Fredrika Stenhammar egnar hr H. flera rader åt sångerskans Elisabeth i Tannhäuser, men ej en enda rad åt en rol, som en tid nästan sammanföll med sångerskan sjelf, Gounods Margareta, som hon i många år utförde med sådant mästerskap i sammansmältningen mellan Goethes och Gounods typer.

Hvarför Louise Pyk saknas, då Selma Ek ansetts värdig en så lång afhandling, är ej godt att förstå. Pyk hör dock till Nordens främsta sångerskor och har i utlandet väckt större uppmärksamhet än de fleste af nu lefvande inhemska sångare-generation. Och särskildt på vår opera har hon lemnat präktiga minnen, såsom Nattens Drottning, Donna Anna, Blända, Norma m. fl.

Då hr H. jemför fru Edlings Carmen med fru Moes, tyckes det vara den Carmen, fru E. presterade på fru Moes tid vid svenska operan. Att fru E. nu ock i dramatiskt afseende ger en fulltonigare bild af den spanska äfventyrerskan, torde ej kunna nekas, när man fått klart för sig att denna Carmen ej bör vara någon pikant subrett, utan en kraftigt lidelsefull, dystert demonisk på samma gång som sirénlikt lockande personlighet. Uddmans dödsår står — oriktigt — angifvet 1879. Bör vara 1878.

Ett slående exempel på den matta allmängiltighet, som vidlåder hr H:s uttalanden, utgör beskrifningen på hr Lundqvists

Valentin (»Faust»), nästan ord för ord densamma som då det gälde hr Arlbergs Valentin, endast litet mera ordflödande.

Ord, ord, ord — det är hr H:s på samma gång starka som svaga sida. Många gånger läser man med verkligt nöje denna rika, blomstrande prosa, men än oftare förvånar man sig öfver ymnigheten i en vacker svada, som hopar ord på ord, fras på fras till ett sannskyldigt Babelstorn, utan att andedrägten tryter eller farten förslappas.

Hr H:s uppsåtser må nu ega hvilka graverande brister som helst — men nog är det hårdt för en författare af hans rang ändå att bli illustrerad med nästan idel — karrikatyrer!

Föga tröst ligger det deri att »Skådespelarne» voro ännu vådligare. Se på sångarparet Strandbergs mumielika anleten, fröken Grabows häpnadsväckande clair-obscur, fru Stenhammars gräsligt tillstyrda ansigte, Sandströms spökelse-uppenbarelse, och annat mer — och låt bli att dra på mun eller — förargas, den som kan!

Hr H:s stafning råkade förra gången illa ut i Ny Svensk Tidskrift. Hvad tidskriften nu säger, veta vi ej, men anledningar saknas nog ej heller denna gång. Särdeles med utländska ord är det litet krångligt. »Coup d'Orch*é*ster» »par préf*e*rance» »opera-*k*omique» m. m. vill ej riktigt behaga.

Internationel Poststatistik.

Utaf Bidrag till Sveriges officiela statistik för år 1883 har för någon tid sedan utkommit Litt. M., utgörande till sitt väsentligaste innehåll en öfversättning af från Verldspostföreningens Internationela Byrå i Bern lemnade uppgifter rörande postinrättningarnas verksamhet inom de vigtigaste af de särskilda till Föreningen hörande länder.

Denna Förening grundades den 9 Oktober år 1874 på en allmän kongress i Bern och utvecklades vidare genom fördraget i Paris den 1 Juni 1878, samt innefattar för det närvarande en sammanlagd landareal af 80,000,000 qvadratkilometer med 830 millioner innebyggare. Ehuru uti nu ifrågavarande berättelse uppgifter saknas rörande ett icke obetydligt antal stater, hvarför densamma icke kan göra anspråk på att lemna i något afseende ens tillnärmelsevis riktiga tal, så mycket mindre som de uppgifter hvilka finnas icke omfatta samma år utan för olika länder hafva afseende å helt olika tidsperioder, så är denna berättelse derför alldeles icke utan sitt ganska stora intresse att genomläsa.

Den är tvärtom, genom den oerhörda utveckling om hvilken den bär vitne och de ofantliga tal, som den innehåller, väl egnad att i sin mån ådagalägga den ingripande betydelse, hvilken det skrifna och tryckta ordet eger för samtiden, hvarför vi trott att det icke kunnat vara ur vägen att, trots materialets bristfällighet, ur sagda berättelse anföra några af de vigtigaste sifferuppgifterna.

Öfversigten innehåller i tabellform affattade sammanställningar, utvisande de olika ländernas betydenhet till areal och folkmängd, antalet postanstalter i hvarje land och deras förhållande till landets areal och invånareantal, öfversigter öfver försändelser af olika slag, som befordras inom och emellan de olika

länderna samt äfven värdet af genom postverken befordrade assurerade försändelser, äfvensom öfver medel, som genom postanvisning, postförskott och inkassering utväxlats, hvarjemte finnes en tablå öfver postverkens inkomster och utgifter.

Af dessa tabeller framgår att utaf 132,852 postanstalter expedierats 8,404,058,350 försändelser af alla slag, under det likväl år 1881 lärer hafva afsändts mer än 11 milliarder. För Sverige ensamt uppgår summan till 80,144,810 försändelser samt för Norge till 34,790,045. Storbritannien ensamt har att uppvisa ett antal försändelser, hvilket motsvarar 25 % af det för hela Postföreningen uppgifna, nemligen 2,123,820,000. Då inom Sverige år 1881 expedierades 26,952,716 exemplar af abonnerade tidningar och tidskrifter, utgjorde antalet af samma slags försändelser år 1883 30,359,187, utvisande en tillväxt för endast tvänne år af 3,600,000 försändelser. Inom föreningen i sin helhet expedierades icke mindre än 1,806,354,605 försändelser af nu antydda innehåll, hvilket, då man betänker att särskildt i Storbritannien hvarje enskild tidningsförsändelse merändels utgör en väldig packe, ofta en full mansbörda, i sanning är en häpnadsväckande siffra. Andra rummet i anseende till antalet af försändelser intages af Tyskland, för hvilket uppgifves siffran 1,761,021,270, hvaraf 487,860,270 utgjorts af tidningar och tidskrifter. Alldenstund beträffande Nordamerikas Förenade stater uppgift finnes lemnad endast rörande antalet postförsändelser, som vexlats med utlandet, får man tyvärr icke någon inblick uti den väldiga omsättning af bref och trycksaker som verkligen eger rum i detta land och hvilken redan år 1881 angafs uppgå till i det närmaste 3 milliarder och sannolikt för närvarande öfverskridit denna siffra. Till ofvan angifna antal af 1,8 milliard försändelser af tidningar och tidskrifter torde böra läggas en summa af 1,056,588,799 korsbandsförsändelser af olika slag, enär ett stort antal af dessa innehållit trycksaker; i sanning, om något ännu behöfdes för att gifva en föreställning om hvilken väldig makt tryckpressen numera verkligen är, så är det dessa tal.

Utaf rekommenderade försändelser expedierades 124,351,459 och af postanvisningar 140,770,089, hvarförutom antalet postförskott och inkasseringsuppdrag utgjorde 310,448,570. Sammanlagda värdet af de genom postverken i de till den internationela verldspostföreningen hörande länder befordrade assurerade försändelser äfvensom af de medel, hvilka expedierats i form af postanvisning, postförskott och inkassering, uppgick till den ofantliga summan af 60,937,466,134 francs, hvilket är en summa lika

stor som värdet af allt det guld och silfver, som allt ifrån år 1493 och till och med 1882 anses hafva blifvit produceradt på jorden samt mer än dubbelt så stort som beloppet af prägladt mynt i samtliga länder och verldsdelar. I medeltal på hvarje invånare utgjorde dessa värdebelopp i Österrike 613,26 francs, i Tyskland 470,96 fr., i Danmark 235,05 fr. och i Sverige 232,95 francs, under det att motsvarande belopp år 1881 endast utgjorde för Sverige 188 francs, ett exempel bland många på i huru hög grad vårt postväsende under de senaste åren utvecklats. Såsom motstycken till nu anförda tal borde förtjena nämnas, att motsvarande belopp pr invånare i Portugal utgjorde 3,51 fr., i Chili 2,51 och i Japan 1,03 francs. Alldenstund det ofvan uppgifna sammanlagda värdet af genom postverket befordrade assurerade försändelser beträffande, bland andra, Storbritannien, Nordamerikas Förenade stater, Canada m. fl. endast innefattar värdet af expedierade postanvisningar, lärer man troligen få i det närmaste fördubbla summan, om man vill erhålla ett någorlunda riktigt begrepp om värdet af assurerade försändelser af alla slag, hvilka genom samtliga länders postförvaltningar expedieras.

Att embetsverk, genom hvilkas händer sådana för tanken nästan ofattbara massor af bref och andra försändelser passera och hvilka förmedla en penningeomsättning, hvilken troligen snarare öfver- än understiger ett hundratal milliarder francs, äfven skola hafva att uppvisa en budget med ganska betydliga så väl inkomst- som utgiftssiffror, är tydligt. Inkomsterna uppgingo för nu ifrågavarande tid till 1,116,333,830 francs och utgifterna till 973,646,267 francs, hvadan en behållning uppstått af 143 millioner francs. Härutaf belöper sig nära hälften eller 65,250,650 fr. på Storbritannien, 29,308,575 på Tyskland, 18,756,241 på Frankrike samt 11,089,224 på Nordamerikas Förenade stater Bland länder, hvilka utmärka sig för ett betydligare deficit, må nämnas Ryssland med 5,764,988 francs, Canada med 2,115,049 fr. Japan med 1 809,595 francs.

Det svenska postverket, hvilket i flera år hade ett stundom ej obetydligt deficit, har för år 1883 haft en behållen inkomst af 986,700 francs, hvilken behållning likväl något understiger föregående årens behållning.

Nu refererade berättelse innehåller å sidorna 4 och 5 en jemförande tabell, hvilken afser att gifva en framställning öfver förhållandet emellan ett antal till verldspostföreningen hörande länders areal, innevånareantal, uti dessa länder befintligt antal postanstalter samt det antal qvadratkilometer och innevånare, som

i medeltal sig belöper på hvarje postanstalt och slutligen antalet af i postverkets tjenst anstälde personer. Denna tabell skulle, under förutsättning att de i densamma förekommande siffrorna hänförde sig till i det närmaste samma år och vore af beskaffenhet att förtjena någon större trovärdighet, hafva varit i hög grad intressant. Emellertid försvagas detta intryck genast af den i en not förekommande upplysningen att folkmängdsuppgifterna afse olika år samt att i arealen äro inräknade sjöar och vattendrag för somliga länder, men icke för andra, dervid upplysning icke lemnas till hvilket år hvarje särskild folkmängdsuppgift är att hänföra eller i hvilka fall vatten är frånräknad de respektive ländernas areal.

Ännu värre blir förhållandet, om man med ledning af de motvarande sifferuppgifter, hvilka finnas att läsa uti de bästa af de geografiska och statistiska arbeten, hvilka voro tillgängliga vid den tid, då denna årgång af Kongl. General-Poststyrelsens statistiska berättelse var under utarbetande, såsom en Kolb, en Brachelli, Behm och Wagner samt sist men icke minst Almanach de Gotha, företager en kontrollerande granskning af de sifferuppgifter, hvilka innehållas uti nu ifrågavarande berättelse.

Man skall då finna att, trots det att General-Poststyrelsens statistiska vetande för icke lång tid sedan blifvit förstärkt med en af vår Kongl. statistiska centralbyrås äldre och högre tjenstemän, till och med den folkmängdssiffra, som är uppgifven för vårt eget land, hänför sig till ett äldre datum än den, som uti arbeten, hvilka trycktes och utkommo i Tyskland under senare hälften af år 1884 uppgifves, nämligen 4,603,593, hvilken var den officielt bestyrkta folkmängdssiffran för den 31 December 1883, det år som ju nu ifrågavarande berättelse afser.

Hvad åter angår de för Sverige och Norge uppgifna arealsiffrorna, så eger med dem det egendomliga förhållandet rum att de af alla utom de förenade konungarikena boende vederbörande äro öfvergifne såsom bevisligen felaktiga och allt för små, enär enligt General Strelbitskys uti arbetet »La superficie de L'Europe» år 1882 offentliggjorda planimetriska kalkyler, Sveriges ytinnehåll icke är 442,818 qvadratkilometer utan 450,574,3 samt Norges areal icke 318,195 qvadratkilometer utan 325,422,4.

Hvad beträffar areal- och folkmängdsuppgifter för öfriga uti berättelsen anförda länder, så, ehuru i denna årgång åtskilliga ändringar synas hafva blifvit företagna, hafva de likväl icke kunnat förekomma att i det närmaste hvarje uppgift är oriktig och afvikande ifrån de uppgifter, som uti statistiska tidskrifter af

erkänd trovärdighet voro offentliggjorda vid den tidpunkt, då nu ifrågavarande statistiska berättelse var under öfversättning. Vi hafva såsom bevis för riktigheten af det ofvan sagda, uti tvänne tabeller, hvilka vi här nedan återgifva, sammanfattat de uti General-Poststyrelsens berättelse angifna sifferuppgifterna och de tal som uti ofvan uppräknade och ett antal öfriga geografiska handböcker, hvilka varit för oss tillgängliga, enstämmigt uppgifvas såsom de riktiga.

	I berättelsen uppgifven areal. Qv. kilom.	Rätta arealen. Qv. kilom.
Sverige	442,818	450,574,8
Norge	318,195	325,422,4
Argentina	3,027,088	2,835,970
Britiska Indien	2,351,740	3,359,587
Bulgarien	62,021	63,972
Chili	665,124	665,341
Egypten	560,000	1,021,354
Algeriet med fr. Sahara och Tunisien	595,300	783,413
Grekland	63,606	64,689
Italien	296,306	296,323
Nederländerna	32,871	32,999,02
Förenta Staterna	10,360,178	9,212,270
Persien	1,651,000	1,648,195
Portugal	92,241	91,346,4
Rumänien	160,150	129,947
Ryssland	22,038,861	22,397,460
(utom Svarta och Kaspiska hafven samt Aralsjön	.....	21,891,044)
Schweiz	41,390	41,346,5
Storbritannien	316,829	314,628
Tyskland	539,402	540,519,31
Engelska kolonierna Ceylon, Cypern, Grenada (ej Granada!), Honduras, Hongkong, S:te Lucie, S:t Vincent, Sierra Leona, Terre Neuve (Nova Scotia?), Vierges (Virgin I:sls?)	208,886	208,193
Franska kolonierna Cochinchina, Gabun, Guadeloupe, Etablissementen i Indien, Mayotte, Réunion, S:t Pierre och Miquelon, Senegal och Taïti	316,211	333,408,82
Nederländska kolonierna Curaçao, Indien och Surinam	1,703,451	1,980,184,33

Som man finner har det knappast lyckats General-Poststyrelsen att finna det rätta för en enda af de i tabellen förekommande stater. Om man nu granskar de af bemälda styrelse anförda befolkningssiffror, så äro dessa icke mindre felaktiga såsom ses af följande.

	I berättelsen uppgifna folkmängden.	Rätta folkmängden.
Sverige	4,579,115	4,603,593
Britiska Indien	253,891,821	201,888,897
Bulgarien	1,998,983	2,007,919 (81)
Chili	2,412,949	2,271,950 (82)
Egypten	5,260,000	5,500,000
Grekland	1,973,463	1,979,147
Guatemala	1,252,497	(1/1 84) 1,278,311
Italien	28,951,374	(31/12 82) 28,733,396
Japan	37,017,302	(1/1 81) 36,357,368
Förenta staterna	50,152,866	(80) 50,445,330
Persien	6,500,000	7,653,600 *
Portugal	4,550,699	4,708,178
Rumänien	5,040,000	5,376,000
Ryssland	95,000.000	(82) 102,187,600
Schweiz	2,831,000	(80) 2,846,102
Spanien	16,731,570	17,632,439
Storbritannien	35,600,000	(81) 35,241,482

Såsom det synes af de tal, hvilka vi här ofvan framlagt, äro differenserna i dessa båda tabeller hvarken små eller fåtaliga, utan fastmer så betydliga att de högst väsentligt förringa det värde man skulle vara böjd att tillägga berättelsen i dess helhet.

Utaf ett på statens bekostnad och af ett statens embetsverk utgifvet statistiskt arbete har man rätt att fordra, att hvarje i detsamma förekommande sifferuppgift skall vara vederbörligen kontrollerad samt att, då utländska tryckta källor användas, de brukas med kritik och urskiljning, så att embetsverkets arbete blir något mera än en blott öfversättning af den sifferuppgifterna beledsagande texten, ty siffror läser man som bekant lika bra vare sig tryckorten är Bern eller Stockholm.

Vi kunna nog förstå att en försigtig karl i vissa fall hellre tager en aln ifrån än lägger en aln till, men när man ser att t. ex. för Ryssland uppgifves en befolkningsnumerär af 95,000,000, så är detta hardt när oförlåtligt, ty redan år 1882 hade den enligt officiela uppgifter stigit till 102,187,600. Ännu värre är förhållandet då man granskar arealuppgifterna, ty det borde vara bekant för General-Poststyrelsens statistiska byrå att t. ex. Nederländernas areal icke är 32,871 utan 32,999,92 qvadratkilometer, att Rumä-

* Enligt Almanach de Gotha; Dr. Polak i sin berättelse till exposit. i Wien uppgifver 5,000,000, Meyers Handlexicon årg. 78 har 7,000,000, Daniel geografi 4 uppl. 6 mill., Fraser uppgifver 8 à 9 mill., Malcolm 10 mill.

nien har ett ytinnehåll af icke 160,150 utan 127,584, eller, enligt en tysk uppgift hvilken kanske är den riktigare, 129,947 qvadratkilometer.

Statens herrar revisorer synas på de senare åren hafva allt allvarligare fattat sin uppgift att tillse det nödig sparsamhet eger rum uti handhafvandet af statens medel.

Det är emellertid vår öfvertygelse att bemälda revisorer skulle i vida väsentligare mån lyckas lätta de skattdragandes bördor, om de, i stället att nagelfara embetsverkens inköp af papper och stearinljus samt svenska grammatikor för Utrikes departementets behof, förordade att dylika publikationer som den nu ifrågavarande helt och hållet upphörde, intill dess någon specialist läte sig uppsöka, som vore i stånd att upprätta en fullt nöjaktig sådan statistik. Om de i sammanhang dermed genomdrefve att ledamöter i tillfälliga komitéer icke utfinge sitt arfvode förr än det visade sig huruvida deras arbete vore approbabelt eller icke, skulle de på ett verkligt epokgörande sätt hafva gjort sig väl förtjente om fosterlandet, ty det är dock ett spektakel att staten gång efter annan skall på årslånga komitéer sådana som den, hvilken varit tillsatt för att ombilda Kommerskollegiet, utkasta tiotusentals kronor utan något annat synbart resultat, än en med några kubikfot ökad tillgång på makulatur till kryddbodarnas beqvämlighet.

A. B—k.

Musikalisk Revy.

Af

Volontaire.

Från *konsertsalen* står för denna revy främst på föredragningslistan det blänkande namnet: ***Sophie Menter,*** *enligt Liszt och Tausig verldens första qvinliga pianist,* som det heter i annonserna.

Fru Menter hedrade oss redan för ett par tre år sedan med sin närvaro, ty, som man torde minnas, kom hon hit nära nog omedelbart efter sin mest fruktansvärda rival, *Annette Essipoff-Leschetsitzsky.* Detta var onekligen ett djerft schackdrag och om än framgången i det hela lutade mest åt Menters sida, odelad var den dock icke, ty »Essipoffarnes» skara var väl ej så stor, men dess mer »väl vald», som man brukar säga.

Joseph Wieniawski och *Annette Essipoff* hade den gången närmast föregått Sophie Menter. Efter henne kom en stor kontrast, pianofilosofen *Hans von Bülow,* som var nog oartig att visa oss att ingendera af de begge charmanta pianohjeltinnorna, som föregått honom, egde nyckeln till Beethovens gyllene kassaskrin, allraminst den eldiga ungerskan, hvarom mera i det följande.

Denna gång hade Sophie Menter en nästan ännu värre position. Verldens pianohöfding, den store *Anton Rubinstein,* lyste ännu från fjolåret i alla musikvänners sinnen och Chopinspelaren par préférence, den elegante *Wladimir de Pachmann* var ju här ej senare än i våras.

Under ett intermezzo, fyldt af så många storheter, hinner äfven den lifsgladaste publik att blifva en smula *blasé.* Och till och med en Sophie Menter har icke kunnat undgå att erfara verkningarna häraf.

Så var Musikaliska Akademiens sal — den Tuas violin och skälmeri m. m. fylde så många upprepade gånger — visst icke fyld, då den firade pianolejoninnan inträdde der vid första konserten. Men den publik som kommit gjorde henne rättvisa. Isynnerhet njöt man af de Schumannska etyderna, med deras vexlande stämningar och skiftande färgspel. Menter förstod för-

träffligt finna uttryck för allt detta dunkelt orofulla, romantiskt trånande på samma gång hon i åtskilliga af etyderna gaf fritt lopp åt en lika gripande, som fint tolkad känslorikedom. Den andra konsertens begynnelsenummer gick ej på långt när upp emot detta, ehuru väl sjelfva kompositionen — Beethovens ojemförliga månskenssonat — naturligtvis som sådan var öfverlägsen. Men som ofvan är sagdt, Menter är ingen Beethovenspelerska och hon kunde ej undgå att visa detta äfven nu. Man behöfde verkligen ej ha det ljufliga minnet af Rubinsteins tolkning för öronen för att finna huru matt och ointresseradt första satsen släpade sig fram eller med hvilken otillbörlig nonchalance mellansatsen nystades af. Icke ens i prestot, som dock väl af hela sonaten ligger fru M. bäst i handen, förmådde hon gifva sitt föredrag den rätta andan. Jag lemnar nu åsido att artisten både i Upsala och Stockholm spelade falskt ett par gånger, men man kan spela exakt och på samma gång slarfva igenom ett stycke och det var detta fru Menter gjorde på det mest alldagliga sätt i verlden. Det är möjligt att med litet mera intresse för saken, det hade gått bättre; det hade endast behöfts en fjerdedel af den utsökt noggranna uppmärksamhet fru M. egnar sina Liszt-ska bataljhästar, och intrycket hade blifvit ett annat, odisputabelt ett annat. Men det brydde sig fru M. icke om — men så brydde sig ej heller publiken om att applådera detta stycke — åtminstone den i Upsala, der det efter ciss-mollsonaten var tyst som i grafven, hvadan också den erfarna konstnärinnan måste taga sin tillflygt till ett par af sina Pappenheimare (= Liszt-ar) för att bereda sig en någorlunda uppmärksammad sortie.

Af öfrige klassiska mästare inskränkte sig fru Menter klokt nog till ett litet preludium af Bach, orneradt med en öfverflödande filigramsmängd. Scarlotti blef också ihogkommen på afskedskonserten — men det var också allt och i alla musikvänners öron säkerligen — nog.

Som Chopinspelerska eger M. på samma gång glänsande egenskaper som framträdande fel. Hennes siratverk är så fullländadt och läckert som någonsin tänkas kan, hennes anslag eger samtliga erforderliga nyanseffekter, endast hon läte pedalen mera vara i fred och förstode använda sin starka venstra hand till ett något lenare och intimare ackompagnement. Den sjudande lidelse, som genomgår många Chopins tonverk, ger hon en illusorisk framställning, men den koketta melankoli, den egendomliga demiteint, som andra ega, får ej samma fullt motsvarande tolkning. Ej heller dansa hennes mazurkor och valser fram med samma katt-

smidiga mjukhet som Pachmann visade oss i sitt föredrag af »idel silkessammet». Det skall endast vara i de vildaste och rörligaste Chopinstycken som Menter med sin individuella fart och raskhet kan sägas vara för mer, med ett ord der Chopin mera närmar sig hennes ideal och föresyn, *Franz Liszt.*

Och härmed äro vi inne på Sophie Menters bragdfält, der hon ej viker för någon i hela verlden.

Styrka och fortfärdighet — se der tvänne hufvudfaktorer i bravurspel, begge hos fru Menter uppöfvade till en sagolik höjd. Hon begagnar visserligen armkraft, ja stundom ser det ut som hela öfverkroppen hjelpte till, hon anlitar fortepedalen i oändlighet, men ändå vill det sällspord konst till att frambringa denna kompakta tonklang, dessa massiva polyfonier, dem man trott overkställbara låt vara på äfven den dugtigaste paradflygel. En del af hemligheten ligger väl deri att fru M. eger en fingerstyrka som få och en fingerspänstighet än förunderligare. Begge dessa egenskaper triumferade isynnerhet i Tausigs Strauss-arrangement (»Tusen och en natt»), der vals-tuttit stormade fram med nästan orkestralt dån och der i ornamenteringen förekommo bland annat octavglisatti, utförda med en käckhet, som slog med häpnad. I Liszts Dess-duretyd voro svårigheterna så tätt hopade och så vanskliga, att det äfven för sjelfva fru Menter bör kännas angenämt, då detta voltige-stycke är uppspeladt utan olyckshändelse. Illa vald var samme mästares »Ricordavsa» ett litet fult stycke, som den utstofferade garneringen hjelpte föga upp. Deremot förtjuste fru M. sina åhörare med arrangementet af några Schubert-juveler, såsom »Ave Maria», ett svårt stycke, der melodien spelas än med ena än med andra handen under fullständigt bas- och diskant-ackompagnement, »auf dem Wasser zu singen», som gick med flygtigt men utsökt behag samt — främst — »Erlkönig», der konstnärinnans passionerade liffullhet fick fritt spel och der den dramatiska motsättningen mellan hedens tunga, dystra stämning, barnets tilltagande ångest och förtviflan, faderns trygga lugn, och den framglimtande trollverldens förföriska ljus och skimmer — allt detta tolkades med så gripande sanning, så smekande ljufligt och så förkrossande hemskt, att endast detta stycke, *så* speladt, förklarar fru Menters verldsrykte.

Briljant är hufvudintrycket man får af de Lisztska fingerdanser, som nämnas Rhapsodier, notabene framförda på Sophie Menters unika sätt. Men ett visst egendomligt poetiskt intresse kan icke frånkännas den af samme Liszt elegant och finkänsligt

arrangerade Don Juan-fantasien, som emellertid — äfven den — till större delen för sin storartade verkan hade att tacka föredraget, som i detta nummer besteg det snillrikas regioner. Här tycktes konstnärinnan inlägga hela sin själ i sitt spel, der hon i en brännpunkt förenade samtliga en stor artists bästa egenskaper och samtliga sin individualitets- och konstnärsmenniskas företräden. Denna prestation verkade också med det genialas outsägliga, allt besegrande makt — och publiken, rörd, bländad, berusad på en gång, utbröt också efter det trolska spelets slut i ett oändligt, brusande jubel.

Den konsertflygel, som fru Menter härstädes betjenade sig af, var icke fullt värdig hennes talang och jag vill minnas att hon förra gången hade med sig en bättre. Måhända hade resan från Petersburg bekommit instrumentet illa, kanske emballeringen varit bristfällig eller så, nog af timbren i instrumentet var ingalunda den man kunnat vänta sig och till och med volymen — specielt i det djupare läget — lemnade mycket att önska.

* * *

Vår goda opera har haft en ledsam början på vintersäsongen. Sjukdom och illamående, heshet och indispotion, förkylning och allmän svaghet — ja, hvad vet jag? — ha vållat det rysligaste upp- och nedvändande på repertoiren, så att till och med abonnenterna en och annan gång fått nöja sig med mycket medelmåttiga framställningar.

»Profeten» har lemnat operavännen tillfälle att förnya bekantskapen med frök. *Wellanders* verkligen förträffliga Fidés och till operascenen återvälkomna fru *Edling*, som emellertid i Berthas parti ingalunda är i sitt rätta esse, föga heroisk som hon är vare sig i apparition, röst eller spel, denna behagliga framställarinna af Mignon, Adina, Susanna och dylika partier i *den* genren. Hr *Sellmans* dramatiska framställning af den svåra titelrolen saknar icke förtjenst, men sångrolen är honom för öfvermäktig. Sak samma gäller denne sångares prestationer i »Judinnan», der dessutom Leonard Labatts framställning ännu är i friskt minne. Halévys prunkande opera bjöd denna gång på en verklig artist i titelpartiet, som i detta hänseende det senaste decenniet varit mer än illa tillgodosedt. Fröken *Grabow* hade nämligen öfvertagit Rachels fordrande parti, hvarur man redan förut på konserter haft nöjet höra henne sjunga den med skäl berömda arian: »Han kommer nog!» Denna scen blef också

glanspunkten i sångerskans sceniska föredrag och utfördes med äkta tragisk styrka. Med nöje lade man märke till att frök. Grabow verkligen individualiserat denna sin rol och gjort något särskildt af dem, olikt hennes andra älskarinnepartier med deras genomgående svärmeri och känsloextas. Det var något konstnärligt beherskadt och utarbetadt i denna framställning, som länder frök. Grabow till mycken heder. Att röstens bedårande klang och sångens liffulla glöd äfven i detta parti gjorde vederbörlig verkan, torde knappast behöfva tilläggas, lika litet som att den uppburna sångerskan också i denna opera rönt rikhaltiga prof på allmänhetens henne aldrig svikande sympatier och beundran. Om de i operan för öfrigt uppträdande, af hvilka flera hafva särdeles otacksamma partier, är ingenting att säga.

Den i min förra revy bebådade »Don Juan»-reprisen har nu egt rum.

En tid förut läste man i tidningarna att teaterstyrelsen dubblerat samtliga roler i det stora mästerverket. Denna notis borde ju haft en förkrossande verkan på undertecknad, som i denna tidskrifts förra årgång djerfts påstå att icke en enda Donna Anna stode att upptäcka bland operapersonalen, och någon Donna Elvira tordes jag knapt tala om, ty hur Elvira behandlats tror jag mig ha klagat öfver redan en gång tillförne.

Och nu öfverraskade teaterdirektören den med häpnad slagna musikverlden med *tvänne* donnor Anna och — o höjd af mystèr! — med *tvänne* donnor Elvira. »För Gud och en teaterdirektör — — — — — — — — — — — — — — — — — — —»

Men så hafva vederbörande vidtagit häpnadsväckande mått och steg för att ernå denna beundransvärda tvefald.

Man har ombedt frök. Anna Karlsohn att stiga ur sina goss-trikoter och anlägga den beklagansvärda Donna Elviras svarta slöja och respektinjagande långa släp. Man har obligerat frök. Anna Strandberg att lägga bort sina koketta koloratursubretters muntra fasoner och rynka ihop sitt leende ansigte till Donna Annas oändliga »Weltschmerz». Att elever och debutanter ej skulle saknas i roluppsättningen kunde nog förutses, enär det just är de klassiska mästarne man på vår operascen hedrar med debutantprestationer. Hur har det ej under årens lopp debuterats i Tamino och Sarastro, Figaro och Cherubin, Max och Agatha, och så godt som i hvarenda rol i »Don Juan», utom Mazetto, som antagligen ansetts för — simpel! Man får dock vara tacksam för att vederbörande icke tvungit någon af operascenens duennor och »roliga gummor» att ikläda sig Donna Elvira eller

Donna Anna. På dramatiska scenen har man ju fått njuta af det uppbyggliga skådespelet att se en rol, som eftersträfvats af en bland verldens förnämsta skådespelerskor, uppdragen åt en aktris, som man är van att se komma in och anmäla någon af den scenens många franska grefvar och markiser. Och man må icke tro att samma »konstnärliga» arrangement skulle vara oerhördt på den större scenen. Visst icke! Så spelade för några år sedan fröken Jacobsson ena qvällen Petronella i »Svarta dominon», andra qvällen Nattens Drottning, ena aftonen Martha i »Faust», andra aftonen Donna Elvira. Andra dylika experiment att förtiga. Något i den genren har verkligen nuvarande teaterstyrelsen besparat operapublikens ögon och öron. Och detta är ju alltid en förtjenst — om ock en negativ.

Hr *Forstén* är man tack skyldig att han åtagit sig titelrolen och dermed möjliggjort operans repris, ty någon lämpligare Don Juan än hr F. eger vår operascen dessvärre ej, sedan hr Langes Don Juan fröjdar våra grannar på andra sidan sundet. Hvad hr F. egentligen lyckas uti som Don Juan, är väl närmast betoningen af den lifsglade bonvivanten, den obekymrade bohèmenaturen, och hvad han misslyckas uti är — ledsamt att säga — så godt som fullständigt den öfriga karaktäristiken. Den tragiska storheten och glansen, förförelsens silkessmekande, insmickrande lockelser, den spanske grandens brio och elegans, allt detta lemnades åt åskådarens fantasi att komplettera. Både fysiskt och psykiskt taget saknade hr F. tillgångar att med vederbörlig skärpa pointera dessa väsentliga karaktärsdrag och bristen på någon genomgående grunduppfattning lade dertill en oklarhet, en detaljsplittring, som verkade allt annat än konstnärligt. Icke heller kunde den musikaliska delen af prestationen öfverskyla mattheten och oredan i den dramatiska. Legato-sång tyckes nu en gång för alla icke vara hr F:s starka sida och han misslyckas också temligen regelbundet uti den s. k. canto spianato. Hr F. saknar en fast och hvilande ton, antingen nu detta kommer sig af naturhinder eller felaktig metod. Chevrotten, som stundom vanställer hans sång, kan komma af öfveransträngning, hvarom är mindre att säga, men det värsta, den emellanåt förfärande konseqventa detonationen, måste tillskrifvas brist på öra. Nyanseringen i hr F:s sång är i allmänhet välbetänkt och tog sig bra ut bl. a. i förförelse-duetten.

Hr F:s motpart i denna celebra duett, fru *Edling,* har en röst, som lämpar sig för operaserian, men en naturel, en personlighet, helt egnad åt den gladare sången. Hvad Zerlina beträffar, så

hör detta parti visserligen icke till den omtyckta sångerskans bästa, men ingen annan nuvarande sångerska vid kgl. operan torde vara att föredraga framför fru Edling i denna rol, hvadan det nog är bäst att fru E. tills vidare behåller den.

Angående den Karlsohnska editionen af Donna Elvira — inskränka vi oss till en komplimang — för ren och vårdad sång, och till ett beklagande — att den förtjenstfulla unga subrettsångerskans nätta talang skall så dragas vid håret. Frök. Karlsohns Elvira gjorde det intrycket som ville sångerskan säga till publiken: »Ja, mina snälla vänner, direktionen har velat att jag skall agera Elvira för Er, jag har ej velat vara olydig och vägra, här har Ni mig nu som Elvira, men tycker inte Ni som jag att det ändå är litet kuriöst det här — — —»

Donna Anna presenterade sig i det afgörande ögonblicket — mirabile dictu! — hvarken som frök. Grabow eller frök. Strandberg — utan som frök. — Javette? — åhnej, inte den gången! — som fröken *Ek*. Säga hvad man vill om teaterstyrelsen, rådlös blir den inte, och säga hvad man vill om våra lyriska och dramatiska artister, ogina äro de inte. I en hast slår frök. Ek i sig Donna Annas stora parti, räddar representationen, sjunger med rättvis framgång och — sjuknar genast derpå från partiet. Aj, aj, nu stod direktionen der igen! Då kom räddningen från det håll man minst väntat. Då de andra Annorna voro sjuka, blef fröken Grabows Anna plötsligt återställd, kom upp på opera-tiljan, sjöng utan en takts repetition, sjöng charmant och så — adieu mon plaisir! Det farliga partiet stod nu utan igen — man väntade fröken Javette nästan — men så kom då julen och »Don Juan» lades undan för »Vermländingarne», »Konung för en dag» och hvad allt de heta — dessa stereotypa julpjeser, k. teaterns gröt och lutfisk så till sägandes. —

Derför är det ej mer att säga om »Don Juan» denna resan. Vi hoppas på en mindre »sjuklig» repris för vårsäsongen och få då återkomma till de öfriga rolinnehafvarne, af hvilka vi hoppas hr *Ödman* (Don Octavio) måtte på nytt glädja oss med den stora B:durs-arian, som han förr i verlden brukade sjunga, men hvilken han numera ej törs på, se'n han en gång varit ute för en malheur i afseende på intonationen, säges det. Nu tro vi sångaren ej har något att frukta af denna aria, om ej att icke få sjunga den till slut för idel applåder.

Konsertsäsongen har utom fru Menter tillfört vår musikmarknad äfven ett och annat i öfrigt af intresse, såsom den unge belgiern, Eugène Ysaye, hvars rena och mjuka violinspel mindre

blåndade genom någon »forbausende» yttre färdighet än värmde och intog genom verkliga solida musikaliska egenskaper. Skada endast att besöket denna gång blef så kort. Vår musikälskande allmänhet skulle efter allt att döma icke ha något emot ett återseende. Återsett har musikpubliken under denna tid flera unga sångfoglar, som varit utomlands i och för sina stämmors uppfostran; så har man med nöje åhört frök. *Hultkranz'* väl timbrerade stämma och — då hon ej flyger för högt — goda och tillfredsställande föredrag, man har applåderat fröken *Jägerhorns* erkännansvärda framsteg i den kolorerade stilen, ådagalagda genom flera rätt halsbrytande virtuosstycken, deraf Lackmé-arian — Thursbys bravurnummer — visade sig tillsvidare öfver sångerskans färdighet. Af våra musikaliska sällskap har Filharmoniska Sällskapet konserterat i december, Musikföreningen i januari, begge med stor förtjenst hvad det konstnärliga resultatet vidkommer. I en kortfattad revy som denna är ej platsen att närmare detaljera de underhållande program, hvarpå såväl den yngre som den äldre af dessa Euterpe-sällskap bjödo den musikälskande allmänheten — endast det må sägas att begge konserterna gjorde de medverkande all heder. Man känner dessa sällskaps brancher: det äldre odlingen af den klassiska, mera bredt och stort anlagda tonkonsten, det yngre införandet af yngre kända eller okända kompositioner af lättare stil, mindre pompös affattning. På detta sätt supplerar och kompletterar det ena sällskapet det andra, alldeles som sig bör i en musikstad så stor och ansedd som Stockholm. Derför hoppas vi ock att de rykten, som försports om det äldre sällskapets tillämnade upplösning, måtte utan vidare dunsta bort och förintas. Vår hufvudstad både kan och bör hafva plats för dem båda och de många utmärkta här ännu aldrig hörda mästerverk af Bach, Händel, Haydn m. fl., som vänta på uppförande härstädes, borde utgöra en kraftig sporre för föreningen till en verksamhet, som i samma mån den blir lifligare äfven varder allt mer framgångsrik och ärofull.

* * *

Nya teatern hedrade sig i midten af december med upptagandet af Albert Lortzings komiska opera »Vapensmeden», ett sätt att verka för god smak, som vi i denna tidskrift redan tillåtit oss anbefalla denna teaters styrelse. Ty det är endast genom återgång till flydda tiders ädlare och mera sansadt och hjertligt glada musikpjeser som en god teater kan uppfostra sin

publik och så småningom vänja den från den moderna operettens etiska förkastlighet och oestetiska vansinne, ett vansinne, som skär så mycket bjertare i ögonen på en tid, som är — eller åtminstone vill vara — så genomrealistisk som vår. I vår glädje öfver denna teaterns goda gerning faller det sig icke svårt att blunda för de svagheter, som tyvärr vidlådde denna vackra operetts framställning å scenen. Det var den genomgående röstbristen, som vi dermed åsyfta. Ty annars — i sångföredraget, i spel och dramatik funnos idel förtjenster, naturligtvis med undantag af väpnarens rol, som förolyckades. Hr *Gründers* sätt att med så små resurser så sympatiskt föredraga sin melodiskona romans förtjenar verklig beundran, liksom också fröken *Sjöbergs* allsidiga, friskt och känsligt framförda karakterisering af Marie, operans hjeltinna, för hvars sångparti endast litet mer malm i rösten och bredd i föredraget fattades sångerskan. Den unge orkesteranföraren förtjenar också sitt erkännande, det var endast synd att hans orkester var långtifrån sådan, som arbeten af denna art kräfva.

Södra teatern bjöd under årets sista månad bl. a. på »Hundra jungfrur» — men så många jungfrur finnes ej på Söder — teatern, välförståendes, hvilket bland annat bevisades af de många fruarna å programmet, bland hvilka fru *Horwitz'* friska röst gjorde sitt bästa att piffa upp den numera något trådslitna musik, hvarmed Charles Lecocq försett denna mera skrattretande än sedelärande pjes. Med rätta har man dock klandrat denna teaters styrelse att den ej användt fru H:s stora talang i några för henne mer lämpliga och tacksammare uppgifter än dem, som hon denna höst fått sig förelagda. Då nu fru H. slutat sitt gästspel å denna teater, ser man med en viss undran i tidningarna hurusom Södra teatern köper in den ena utländska operetten efter den andra. När man förlorat den enda sångerska man egde och då någon sångare hörbarligen ej finnes bland teaterns hittills presenterade sujetter, vore det på visst sätt klokast om S. T. gåfve dessa musikpjeser — utan musik. Musikvännerna skulle kanske trösta sig och den del af publiken, för hvilken dessa rafflande, ogenerade libretter tyckas vara skrifna, skulle mera ostördt kunna njuta — — —.

30 januari.

Henning Hamilton.

Politisk studie

af

Marcellus.

Den 25 januari 1881 innehöllo Stockholmstidningarna följande notis: »Grefve Henning Hamiltons helsotillstånd, hvilket under sista tiden ej varit tillfredsställande, har de senaste dagarne, synnerligast i går försämrats. Senaste natten har dock varit något lugnare. Krafterna äro nedsatta och reumatiska plågorna smärtsamma. H. M. konungen har personligen besökt den sjuke.» Med stort deltagande följdes

detta sjukdomsfall. Tidningarna innehöllo dagliga rapporter om den illustre sjuklingens tillstånd; konungen besökte honom ytterligare, innan han sjelf insjuknade; första kammaren lät formligen och högtidligen genom sin talman efterhöra, huru han befann sig; offentliga böner bådos för honom vid en del bönemöten, och det allmänna samtalsämnet var den celebre statsmannens helsobefinnande.

Föga mer än två månader hade förflutit, då på annat sätt den allmänna uppmärksamheten togs i anspråk af grefve Hamilton. I den officiella Posttidningen för den 4 april samma år förekom ett officielt meddelande af märkligaste beskaffenhet. Der fick man nämligen läsa följande: »K. M. har denna dag på underdånig ansökning entledigat f. d. statsrådet grefve Henning Hamilton från det honom meddelade uppdrag att vara kansler för universiteten i Upsala och Lund.» Samma meddelande gjordes ock, att grefven blifvit entledigad från befattningen såsom ordförande i allmänna hypoteksbanken. I och för sig sjelf var det ju icke märkvärdigt, att grefve H., så illa sjuk som han varit, »uppå underdånig ansökning» sökt befrielse från åtminstone en del af de många maktpåliggande uppdrag, som lemnats honom. Men det var *sättet*, på hvilket hans entledigande skedde, som väckte den största uppmärksamhet och bestörtning. Man saknade nämligen den vanliga frasen, att entledigandet skett »i nåder», hvilket måste antyda, att här något ovanligt var å färde. Att *han*, den så högt uppsatte, erfarne och uppburne mannen, som gjort en karriér så lysande som få; som beklädts med de vigtigaste poster vi ega; som hugnats med de högsta ärebetygelser, som Sveriges konung kan utdela — att han, säger jag, vid afgången från sina maktpåliggande embeten icke till lön för sina stora förtjenster om det allmänna ens skulle såsom de lägsta med kunglig fullmakt utrustade embetsmän få sitt afsked »i nåder» beviljadt, det var en saga, som väl ingen drömt sig. Redan förut hade dock grefve Hamilton afsagt sig ledamot-

skapet i Första kammaren till allmänt beklagande för alla dem, som högt värderade den framstående mannens verksamhet. Nu följde ock ett skådespel, som väl Sverige icke i detta århundrade bevittnat. Det ena efter det andra af de vigtiga embeten, som blifvit honom anförtrodda, fråntogs honom; det ledamotskap, han egde i mångfaldiga akademier och lärda sällskap, beröfvades honom, och en annan gjorde i de aderton vittras areopag sitt inträde utan att behöfva hålla minnestal öfver sin företrädare; den serafimerkraschan, som i så många år prydt hans bröst, frånrycktes honom, och man bestyrde om att äfven de utmärkelser, med hvilka främmande monarker hedrat honom, återtogos af de respektive gifvarne. Korteligen den man, som med allt skäl räknats till våra yppersta, begrafdes under en hög af instörtade värdigheter. Den fysiska död, hvarpå allmänheten kort förut varit beredd, föregicks af en vida mer uppskakande och fruktansvärd, den moraliska, och den fallne statsmannen gick i evig landsflykt för att i främmande land tillbringa återstoden af sitt en gång så lysande, men så sorgligt ändade lif, och der fjerran från sitt fosterland dö.

Hvadan detta?

Många dunkla rykten voro i detta afseende i omlopp, och man talade om, att grefve Hamilton, då för honom allt var förloradt, begagnade sig af den brorsons namn, för hvilken han varit förmyndare, till att förskaffa sig penningar; men denna sak lär väl aldrig blifva klar, och jag vill icke rifva upp den ur glömskan. Två ting äro dock vissa, det ena att grefve H. aldrig blef förvunnen till något som helst brott, ehuru den gamla regeln, att der ingen åklagare finnes, der finnes icke heller någon domare, ej här fick tillämpas, utan straffet gick i väldigaste mån öfver den ej åtalades än mindre dömdes hufvud. Den andra sanningen härvidlag är, att grefve H. aldrig gjort sig skyldig till någon som helst förseelse mot det allmänna, och

det prat, som man till och med utkolporterade till främmande land genom tidningar af sådant anseende som Neue freie Presse och Börsenhalle, att Hamilton försnillat statsmedel, var från början till slut uppdiktadt. Det var *regeringen*, som här sjelfmant åtog sig den föga ärorika och föga afundsvärda rollen att, utan att bevisliga brott blifvit begångna, uppträda såsom på en gång åklagare och domare. Och den dom, hon fälde, var förkrossande. Den dödade den administrativt dömdes heder och ära.

Och mot hvilken vände hon denna sin godtyckliga rättskipning? Jo mot en man, som under femtiotvå år egnat sitt lif och sin lysande begåfning åt statens tjenst; som varit ombetrodd de mest maktpåliggande uppdrag och för hvilken ingen post ansågs för hög, och som med sina omfattande kunskaper, sin duglighet och kraft var en prydnad för sitt land och sitt stånd. Det var öfver honom, som regeringen för misstankar, hvilkas faktiska tillvaro hon icke kunde med visshet känna, emedan de voro obevisliga, lät det vanhedrande straffet gå. Vi kunna ju möjligen vara berättigade att bryta stafven öfver den *enskilde* mannens psykologiskt gåtlika handlingssätt, men, om vi betrakta den offentlige mannens verksamhet på tjugo olika förtroendeposter, som han beklädt, så lärer ur *denna* synpunkt saken te sig helt annorlunda. Det var icke då *regeringens* hvarken rätt eller pligt att gå i spetsen för de lösa ryktenas bekräftande, med mindre hon varit betänkt på att också låta de *rättsliga* följderna af de påstådda förbrytelserna drabba den skyldige. Man svarar, att regeringen icke här var målsegande och således icke kunde i denna sak utdraga de juridiska följderna. Då frågar jag: hade målsegandena lagt i regeringens hand att i deras ställe skipa rätt efter dess eget skön, eller hade de ens för regeringen så yppat tillvaron af detta begångna brott, att hon egde fulla bevis på sanningen deraf. Nej! Det var ett groft missbrukadt enskildt förtroende, som satte detta

rykte, hvilket med lavinens hastighet förstorades, i omlopp, och det var regeringen förbehållet att med officielt märke hallstämpla det mystiska ryktet och göra det till en allmänt trodd sanning.

Men för grefve Hamilton voro ock förhållandena ytterst ogynsamma. Sjuk, bruten och antagligen icke med fullt klara papper försedd — något som för öfrigt ingen annan kan *veta* än den eller de som kunnat vara de enda, som egde rätt att här framställa ansvarsanspråk — var han nu knappast i stånd att sjelf uppträda till sitt försvar. Dessutom inträffade denna sorgliga katastrof under den tidpunkt, då konung Oscar var hindrad att sjelf föra regeringen. Jag är öfvertygad om, att *han* aldrig skulle hafva tillåtit att öfver en så långvarig och trogen tjenare på blotta misstankar vanära och skam drogs och att åt skadeglädjen och den råa nyfikenheten lemnades till pris en från sin höjd fallen storhet, som beklädt embeten, på hvilka nu ett bedröfligt återsken af den fallandes olycksöde spred sig. Till råga på allt satt då vid styret i Sveriges regering grefve Hamiltons notoriskt kände bittraste motståndare. Landtmannapartiets chef var för kort tid sedan kommen till makten och stod nu i begrepp att söka genomföra sina stora reformarbeten. Hans stöd var andra kammarens majoritet — att den sedan skulle svika kunde man icke *då* veta — men deremot kunde han väl bereda sig på ett ganska starkt motstånd i den första kammaren, och ingen var dervid farligare än just grefve Hamilton. Ett tillfälle att tillintetgöra denne motståndare var onekligen för den maktlystne partichefen en angenäm sak, och han underlät visserligen icke att gripa det i flykten, och han gjorde det på ett sätt, som åtminstone icke visade ridderlighet i striden. Må vara, att ryktet kommit till regeringens öron, men hvad hade hon med det mer än allmänheten att göra, och med hvad större säkerhet kunde hon döma om dess sanning? I stället för att lugnt afvakta

sakens utveckling och se till, huruvida ryktet besannades samt huruvida någon målsegande, som egde i saken tala, gjorde det, skyndade sig Posseregeringen att sjelf gifva det föga spridda och visserligen otroliga ryktet sin kungliga sanktion. Hon var i detta afseende så aggressiv, att hon lärer hafva hotat grefve Hamilton med att, om han icke sjelfmant ingåfve sina afskedsansökningar, han *utan begäran* skulle blifva entledigad. Detta undgicks nu, men den bristande frasen »i nåder» var för allmänheten tillräckligt vägledande. Imellertid har grefve Posse på den administrativa maktfullkomlighetens väg lyckats krossa sin farligaste fiende — med hvad ära och hvad rättvisa lemnar jag derhän.

Jag kan icke neka mig nöjet att här återgifva hvad en pigg och vaken landsortstidning* efter Hamiltons död yttrar i detta sorgliga ämne. Der läses nedanstående sanna och beaktansvärda ord: »En *klok* och *storsinnad* regering hade vid ett sådant tillfälle som det, då ryktena om grefve Henning Hamiltons brottslighet uppkommo, *två* vägar att gå: »den ena att låta denna brottslighet, om den verkligen förefans, vid domstol åtalas, undersökas och afdömas, hvilket dock icke kunde ske utan att några *målsegande* ville uppträda och tillhandahålla åklagaren och domstolen sjelfva *corpus delicti*, som för ett dylikt åtal är oundgängligen nödigt och som icke torde varit så lätt att anskaffa, enär, äfven om ett dylikt kunnat fås, detsamma måhända ej varit tillfyllest, helst acceptantens af en vexel blotta nekande af sin hand och förskrifning — — — icke torde vara tillräckligt bevis om att trassenten olofligen begagnat vexeln; *den andra* att stillatigande afbida, huruvida några lagliga åtgärder vidtogos mot den utpekade och *till dess* låta honom sjelf reda sig med sina verkliga eller föregifna antagonister bäst han gitte, i hvilket fall ämnet skulle hafva behandlats med varsamhet och sannolikt aldrig blifvit om-

* Smålands Allehanda.

nämdt i tidningarna. Ingen af dessa vägar valdes emellertid af den regering, som då fungerade, utan i stället slog man in på en *tredje* väg, som väl kunde vara lämplig för ruinens fullständiga åstadkommande och den politiske motståndarens aflägsnande, men som icke åt de styrande lemnade hvarken hedern af att utan anseende till personen hafva upprätthållit likheten för lagen och rättvisans helgd eller äran af att hafva ådagalagt ett storsinnadt handlingssätt och ett af kristligt sinne och hänsyn till förut gjorda tjenster påbjudet undseende eller erkännandet af att icke hafva låtit i onödan ett ädelt namn och en betydande personlighet samt med denna äfven åtskilliga statens högsta värdigheter blifva ett rof för skandalen.»

Vare härmed huru som helst. Den en gång så firade mannen har nu skattat åt förgängelsen, och hvad han än brutit, så lemnas vid grafven domen öfver menskligt fall och mensklig skuld åt den Högste. Den omutliga historien bevarar med oveld både de goda och onda sidorna af ett bragdrikt och minnesvärdt lif, och, om man påminner sig den mörka skugga, som hvilar öfver den bortgångnes minne, så vore det orättvist att derför förgäta de dagrar, som ännu i så rikt mått sprida sitt ljus kring detsamma från förflutna glänsande dagar.

* * *

Rikets ständer sammanträdde till 1840 års långa riksdag. Alla tecken tydde på, att denna skulle blifva af märkligaste beskaffenhet. Oppositionen mot det gamla regeringssystemet, representeradt af den åldrige monarkens personliga vilja, visade fruktansvärda ansatser, och man gick i förmätenhet så långt, att man rent af tänkte rikta ett slag mot konungen personligen genom att fordra hans abdikation. Vid denna riksdag, som lofvade ett så storartadt politiskt skådespel, framträdde för första gången på

riddarhuset en mängd yngre förmågor, hvilka sedermera spelat mer eller mindre maktpåliggande roller i vårt parlamentariska lif. Och säga hvad man vill om riddarhuset och dess sjelfskrifvenhet, så hade den sjelfskrifna representationsrätten likvisst den fördelen med sig, likasom förhållandet, ehuru på annan grund, är i England, att införa unga män i det verksamma politiska lifvet. Det är som Lecky säger i detta afseende: »i politiken som i de flesta andra yrken, är tidig utbildning af yttersta vigt och i ett land, der styrelsen hufvudsakligen föres genom parlamentet, måste denna utveckling, för att vara fullt verksam omfatta en tidig utöfning af parlamentariska åligganden».

Denna fördel, som de allmänna folkvalen helt och hållet sakna, då en talrik valkorporation hvarken har förmåga eller knappast ens önskan att upptäcka en dold talang eller urskilja tecknen till framtida storhet, medförde den sjelfskrifna representationsrätten, och de unga mäns historia, hvilka vid 1840 års riksdag på riddarhuset gjorde sin debut, hafva i fullständigaste måtto bekräftat sanningen häraf. Bland dem, som vid denna märkliga riksdag för första gången beträdde den politiska vädjobanan, voro ock de två kamraterna från Marieberg, grefve Henning Hamilton och Johan August Gripenstedt, den förre i sitt tjugusjette och den senare i sitt tjugusjunde år, båda sedermera tillhörande våra tvifvelsutan främste statsmän, en tid ock kamrater i konungens råd, men af olika tankar och böjelser redan långt derförut på olika vägar förde och till sist två väldiga antagonister, hvilka med hela sin förmåga och sina öfverlägsna egenskaper bekämpade hvarandra.

Redan vid den första riksdag, han bevistade, utsågs den tjugusexårige grefven till ordförande i riddarhusutskottet och sedermera till samma post i bevillningsutskottet. Då grefve Gustaf Adolf Sparre den 10 April 1847 utnämndes till justitiestatsminister, blef den då tretiotvå-årige Henning Hamilton landtmarskalk, ett förtroendeuppdrag vid så unga

år, hvilket väl visade, i hvilken ynnest den unge grefven stod hos konung Oscar I. Detta ärofulla uppdrag förnyades vid de två påföljande riksdagarna, och att detta skett till rikets första stånds fulla belåtenhet framgår af två utmärkelser, som det egnade honom. Den ena bestod deri, att vid 1853—54 årens riksdag ridderskapet och adeln slog en medalj öfver sin landtmarskalk, bärande å ena sidan Hamiltons bröstbild och namn samt å den andra inom en eklöfskrans »Fosterländsk, upplyst, sjelfständig»; och i afskärningen: »Af Ridderskapet och Adeln till dess landtmarskalk vid riksdagen 1853—1854». Den andra ärebetygelsen, som ridderskapet och adeln visade honom såsom landtmarskalk, egde rum vid 1856—1858 årens riksdag. Flere förnyade sjukdomsfall föranledde Hamilton att begära afsked från sitt uppdrag. Då föreslog på riddarhuset den 5 december 1857 general Lefrén, att adeln skulle, såsom en gärd af tacksamt erkännande för det oförtröttade nit, hvarmed denne landtmarskalk både under denna och föregående riksdagar till konungens och ståndets fulla belåtenhet ledt ståndets öfverläggningar, genom deputation anhålla hos K. M., att sjukdomen icke måtte anses för honom utgöra hinder att efter sitt tillfrisknande återtaga ledningen af öfverläggningen, hvilket ståndet *enhälligt* biföll. Redan påföljande dag kunde grefve C. G. Löwenhjelm, deputationens ordförande, i plenum anmäla, att regenten till dem yttrat sitt välbehag öfver adelns tillgifvenhet för sin landtmarskalk och lofvat att taga frågan om dennes afsked och deputationens ärende gemensamt i öfvervägande. Efter någon tids förlopp kunde också grefve Hamilton åter inträda i utöfningen af sin befattning och gjorde det med ett helsningstal, hvilket besvarades af friherre Åkerhjelm, som under hans frånvaro fört klubban. Dessa två drag visa, hvilket förtroende Hamilton åtnjöt hos sitt stånd, och att detta icke var bortblåst med representationsreformens

genomförande, visades deraf, att han vid 1869 och 1872 års adelsmöten valdes till ordförande.

Om Hamilton stod högt i konung Oscars ynnest, så gjorde han det icke mindre hos hans efterträdare, hvars guvernör han varit och hvars förtrogne han var, kanske i än högre mån. Under konung Oscars sista sjukdom och sedan han nedlagt utöfningen af sitt höga kall för att aldrig mer återtaga densamma, var regeringen öfverlemnad åt »kronprinsen-regenten», hvilken önskade en mer genomgripande förändring i konseljen, hvilket för öfrigt äfven af omständigheternas makt påkallades. Han rådgjorde sig i denna vigtiga angelägenhet med Henning Hamilton, och resultatet blef »den bästa bland ministèrer»; och i hvilken statsministerposterna bekläddes af friherrarne De Geer och Manderström. I detta kabinett ingick Hamilton först såsom konsultativt statsråd och sedermera såsom ecklesiastikminister. Det var verkligen en ödets ironi, att just *han* skulle vara den, på hvars tillskyndelse denna reformministèr kom till stånd och hvars farligaste motståndare Hamilton sedan på alla dess stora verksamhetsområden blef. Sämjan varade också icke länge, ty redan 1860 afgick han ur konseljen, såsom det hette, på grund af »vacklande helsa», men det lär väl icke kunna finnas något tvifvel derom, att helt andra och djupare politiska bevekelsegrunder förorsakade schismen, ehuru de aldrig blifvit offentligen kända. Det kan ock förvåna många, att den man, till hvilken regenten vände sig för att få råd vid konseljens bildande, och hvilken sjelf ingick uti densamma, icke också der kom att intaga främsta platsen utan nöjde sig med en underordnad. Man får då icke glömma, att första platsen i konungens råd då innehades af justitieministern samt att således denna post endast af en jurist kunde innehafvas, och som inte Hamilton var det, kunde han ej öfvertaga justitiestatsministersembetet. Hade ej detta varit förhållandet, så skulle onekligen II. blifvit

konseljens främste man, likasom han var dess ledande själ, till dess att andra strömningar fingo öfverhand. Att det icke var helsoskäl, som föranledde Hamiltons afgång ur konseljen, framgår helt tydligt deraf, att han redan året derpå öfvertog befattningen såsom svensk-norsk minister i Köpenhamn, en befattning, som vid den tiden väl mer än någon annan kräfde en mans hela både fysiska och andliga krafter i fullt behåll.

Jag har på annat ställe såsom en allmän karaktäristik öfver Hamilton yttrat, att man trots hans stora kapacitet »icke desto mindre stannar i ganska stor förlägenhet för svar å spörsmålet, om hvilka de stora frågor äro, hvilkas lösning utgör resultatet af hans långa, ytterst verksamma och lysande politiska bana. De positiva resultaten äro hvarken stora eller många. Och dock äro de få, hvilkas krafter så tagits i anspråk för allmänna värf som hans, men några större, af denna verksamhet härflytande följder, hvilka kunna motsvara det omfattande och rastlösa arbetet samt den eminenta förmågan, skall man förgäfves söka; ingen storartad effekt, som i historien kan skaffa sig ett varaktigt namn, knyter sig vid grefve Hamiltons namn såsom vid friherre De Geers, frih. Gripenstedts m. fl., fastän han i begåfning och skicklighet ingalunda står efter dem och fastän tillfällen till stora handlingar i lika rikt mått stått honom öppna som för dem. Orsaken dertill är den, att han i allmänhet, särskildt under det sista årtiondet, spelat endast en negativt-kritisk roll, som icke varit skapande.»

Vid dessa ord, som jag yttrade i de »Politiska silhuetterna», medan grefve Hamilton ännu stod på höjden af ära och anseende, och hvilka fäldes icke fullt ett halft år före hans stora fall, står jag fortfarande. Hamilton var det konserverande elementets främste represesentant och förde med talang och skicklighet dess talan; men några egna reformer, hvilkas skapare han är, kan man icke framvisa.

Skarpast framträdde hans opposition mot det reformsystem, som den första De Geerska ministèren satte i gång vid representationsfrågans sista afgörande. Han var själen och hufvudet för den mäktiga opposition, som på riddarhuset reste sig mot det kungliga förslaget. Det är ock en offentlig hemlighet, att det är från hans hand, som en kort före förslagets afgörande utkommen broschyr förskrifver sig, som bär den något långrandiga titeln: »Bidrag till granskningen af Kongl. Maj:ts nådiga proposition till rikets ständer om antagande af ny riksdagsordning och dermed sammanhängande ändringar i regeringsformen. Gifven å Stockholms slott den 5 Januari 1863». Men om titeln var långrandig och fadd, så är innehållet så mycket mer talande. Det är Hamiltons fint skurna penna, som här gisslar det kungliga förslaget. Här framstå bäst dessa så beryktade »mellanmeningar», hvilka, alltid hofsamma i formen, dock voro de spetsigaste vapen, som svårast träffade dem, mot hvilka de voro riktade, och hvilket farliga vapen Hamilton med mästarens öfverlägsna skicklighet visste begagna. Han skrifver bland annat i afseende å sin och sina meningsfränders ställning till den stora frågan, »att vi i afseende på frågan om en representationsförändring ännu icke anse, att vi beträdt »gränsen af detta *försent*», hvarmed ifrarne för en reform sällan försumma att hota och hvarom h. exc. herr justitiestatsministern, uti sitt anförande till statsrådsprotokollet den 5 januari 1863 funnit skäl erinra. Vore ej förhållandet sådant, skulle det utan tvifvel vara en fosterländsk pligt att arbeta för det hvilande representationsförslaget och taga revolutionen, sådan den deri bjudes, utan blodsutgjutelse, hvaremot vi nu af samma pligt känna oss manade att iakttaga all den försigtighet, ämnets vigt kräfver, och hvilken ingalunda är oförenlig med en allvarlig önskan att i våra samhällsinrättningar införa de förbättringar, som af omständigheterna påkallas». Bittrare »mellanmeningar» kan man väl näppeligen konstruera än de två i dessa punkter

förekommande. Sammanställningen mellan frih. De Geers oförsigtiga framdragande af den franska revolutionshistoriens olycksdigra »*försent*» och den under sådant vilkor förutsatta nödvändigheten att nu »taga revolutionen sådan den bjudes utan blodsutgjutelse» är väl det skarpaste man gerna kan säga, men det beror på sättet, på hvilket det sker. Tegnér har en gång yttrat, att »i stridsskrifter bör man sticka med udden men aldrig slå med skaftet». Det var denna konst, Hamilton så väl förstått, och udden af hans vapen låg, såsom af det anförda synes, icke i slutsatserna utan i de ampra, ehuru polerade »mellanmeningarna».

Hamilton var ock på riddarhuset den främste kämpen mot det framlagda förslaget, och hans anföranden i denna fråga äro mönster för vältalighet och verklig statskonst. *Hans* voro ock idéerna och planerna i det motförslag, som reservationsvis till protokollet framlades rörande en ifrågasatt representationsförändring, hvilket motförslag för sent framkom för att framläggas för ridderskapet och adeln af den egendomliga orsak, att ingen boktryckare i Stockholm vågade trycka detsamma af fruktan för den exalterade pöbelns excesser. Detta förslag, som »post festum» frambars af grefve C. G. Mörner, var, hvad kamrarnes sammansättning beträffar, i många afseenden vida liberalare än det kungliga förslaget. Der finnes för valrätt och valbarhet till andra kammaren inga censusstreck. Det så mycket omordade politiska »strecket» fans icke i motförslaget. Skada blott att man i detsamma i högst betydlig mån tog igen med ena handen hvad man gifvit med den andra, då man nämligen ville genom elektorer utse riksdagsmännen samt att vid elektorers väljande den graderade kommunala röstskalan skulle tillämpas. Men det var egentligen i afseende å första kammaren, som man ville anordna en annan sakernas ordning än den K. M. föreslagit, då man sökte att genom införande af klassval derstädes skapa

ett mer konservativt element än det kungliga förslaget erbjöd. Att det hela var ett dödfödt foster, framgår allenast deraf, att det framkom först efter sedan det af K. M. framlagda representationsförslaget var af alla fyra stånden antaget, men det afsåg naturligtvis att visa, dels att opponenterna mot det kungliga förslaget icke envist fasthöllo vid det gamla, ehuru de önskade något annat än K. M. föreslagit, dels ock för att visa, på hvilka grunder man tänkt sig ett nytt representationsskick. De kunna nu ock åberopa detta motförslag för att med det i hand säga: »om ni följt vårt råd, så hade första kammaren aldrig, såsom nu, lupit faran att nedsjunka allenast till ett appendix till andra kammaren». Och de ha nog rätt.

Då till sist det afgörande steget var taget, och de gamla riksstånden för alltid försvunnit, afgaf grefve Hamilton till protokollet en reservation lika vältalig som profetisk och af hvars glänsande innehåll här en del återgifves. Grefve Hamilton yttrade: »Jag sade nyss, att jag blifvit besegrad; men med Guds hjelp skall jag icke så snart säga, att jag är krossad. Så länge ännu den blågula flaggan bärs högt i striden mot den röda, som med smekande ord men hotande åtbörder vågar nalkas vår urgamla konungatron, skall jag finnas på min post, hur obemärkt den än må vara, och jag är viss, att stode ej någon annan vid min sida, skall jag der. finna eder, I trofaste 294, som i afgörandets allvarliga ögonblick icke svigtade! Men varen lugna, vi skola icke stå der allena; det är hos mig icke blott en förhoppning, utan visshet, att vi då i samma led med oss skola finna flertalet af de män, hvilka från den nu afslutade stridens början af fast öfvertygelse varit våra motståndare. Då, om icke förr, skola de räcka oss en broderlig hand, som vi med värma skola fatta; då, om ej förr skola de med oss instämma i ett enhälligt och jublande: nej.»

»För första gången helsar jag i dag den unga Svea. Jag gör det med vemod, ty jag älskade hennes moder, som i går jordades och under hvars medeltidsdrägt ett svenskt och ungdomsfriskt hjerta alltid klappade. Jag gör det med oro, kanhända derför att jag icke känner henne så väl som den gamla. I alla händelser är hon ung; kanske skola hennes första steg blifva stapplande; det är då vår pligt att stödja henne, och vi skola göra det kärleksfullt; kanske behöfver hon ännu en uppfostran; det är då vår pligt att gifva henne den, och vi skola göra det ömt men allvarligt, så att hon en gång för våra efterkommande må blifva hvad den hädangångna var för oss, att hon må blifva icke blott älskad som den gamla, utan äfven såsom hon, lycklig, stark och fri.»

Och grefve Hamilton profeterade rätt. Utan fara för misstag skulle man väl kunna våga det påståendet, att, om det gjorda kunde göras ogjordt, så skulle för visso de män, som nu i främsta ledet i tron på endrägt och offervillighet ifrade för reformens genomförande med grefve H. i hans reservation »instämma i ett enhälligt» om också icke jublande: »nej». Än mer: om ur grafven de fyra stånden kunde gräfvas upp och i deras fria val sattes att än en gång fatta beslut öfver *det* representationsförslag, som 1865 förelåg, så skulle tre stånds nära nog enhälliga och energiska veto möta detsamma.

Som jag redan nämnt, yttrade Hamilton i sin reservation, att han helsade »den nya Svea» och att han lofvade, att på de första stapplande stegen söka stödja henne. Han sattes ock i stånd att fullfölja denna sin afsigt. Han invaldes nämligen genast af det aristokratiska Södermanlands landsting till ledamot af första kammaren. Detta uppdrag förnyades också vid den första nioårsperiodens slut. Jag skulle icke hafva fäst mig särskildt vid detta senare förhållande, om icke dermed vore förknippad en särskild och för det förtroende grefve Hamilton åtnjöt,

betecknande omständighet. Såsom bekant ingicks vid 1873 års riksdag en mellan många olika intressen oscillerande kompromiss, i hvilken man för att göra landtmannapartiet till viljes, gjorde försvarsfrågans utgång beroende af grundskatternas afskrifning. Likaledes hade 1874 mellan andra kammarens majoritet och regeringen utbrutit en schism om riksdagens rätt att indraga på ordinarie stat uppförda anslag. I båda fallen stod grefve Hamilton *mot* landtmannapartiet, och trots han vid det landsting, då fråga om hans vals förnyelse förevar, uttryckligen prononcerade och framhöll denna sin ställning, blef han med 28 röster af 38 återvald.

Imellertid blef icke grefve Hamiltons ställning i Första kammaren sådan som man kunde hafva skäl att vänta. Denna kammare var vid sin första uppsättning i sjelfva verket, hvad »den siste landtmarskalken» med allt skäl lär hafva yttrat, »ett nytt riddarhus», och man kunde då med fog tro, att i denna förnyade upplaga af rikets främsta stånd en sådan från riddarhusets glansperiod känd förmåga som grefve Hamilton skulle komma att spela en ledande roll. Så blef dock icke förhållandet. En hans biograf, herr P. von Möller, har i sitt intressanta arbete »1867 års Första kammare» ett märkligt meddelande i detta afseende. Jag tager mig friheten aftrycka detsamma.

Herr von Möller yttrar, att grefve H. till följd af sina framstående egenskaper intog »i Första kammaren samma ansedda ställning, som han förvärfvat sig på riddarhuset. Han hade obetingadt blifvit denna kammares ledare, om dess majoritet hyst den öfvertygelsen, att han lärt — att glömma. Vi våga uttala att — åtminstone i början af den unga kammarens tillvaro och innan dess ledamöter något närmare lärt känna hvarandra — det röjdes hos ett ej ringa fåtal arten af det svenska skaplynnet att gerna vilja ana dolda motiver för den individuella handlingen och att, vid blotta tanken om någon biafsigt, ej blott

underkänna sakens vigt, utan jemväl *misskänna* personen. Detta senare har ej sällan hårdast drabbat dem, som minst vårdat sig om att lik Talleyrand, medelst talet dölja sina tankar. Grefve Hamilton insåg snart, att kammarens majoritet, tillgifven sakernas nya ordning, betraktade honom med misstroende, och vi kunna, utan att fela mot grannlagenhetens fordringar, säga, att detta bestämde den ställning, hvilken han sedermera vid riksdagarne intagit. Stående utanför de partigrupperingar, som tid efter annan bildat sig, har han åtnöjt sig med att uttala sin mening i vigtigare frågor, obekymrad om flertalets bifall eller misshag deraf skulle blifva en följd. Det må lemnas derhän, om han häri handlat klokt och om han ej skulle tjena det allmänna bättre genom att sluta sig till den fraktion inom kammaren, hvilken han med sina åsigter närmast tillhör; men det torde icke obetingadt böra klandras, om han försakat det inflytande och det förtroende, han endast kunnat vinna genom att *söka* dem.»

Så långt biografen.

Grefve Hamilton hade i sin reservation lofvat att stödja »den unga Svea», och det är ju möjligt, att han sökte på sitt sätt uppfostra henne, men visst är, att han åtminstone icke sträckte sin välvilja i detta afseende också till de män, som närmast stått kring den ungas vagga, ty systematisk var den opposition, han riktade mot den De Geerska ministèren, och denna opposition var så mycket farligare och träffade så mycket djupare, som den var klädd i den mest eleganta och verldsmannamessiga form. De hårda domslut, hvilka denna konselj från hans sida fått höra, alltifrån den dag, då han på »den unga Sveas vägnar» den 22 jan. 1867 började sitt revanchekrig mot 1865 års ministèr till den 24 mars 1870, då han bröt stafven öfver den snart fallande konseljens hela politiska system och hvarigenom helt visst i väsentlig mån denne konseljs främste man lyf-

tades ur sadeln, skulle, samlade, utgöra en bit oppositionshistoria af märkligaste slag.

Det var grefve Hamilton, som vid remiss af statsverkspropositionen vid den nya riksdagens första sammanträdande öppnade fälttåget mot ministèren De Geer. Debatten inleddes af honom med ett yttrande i hvilket under den mest silkeslena yta de skarpaste klor doldes. Han började med ett sarkastiskt beklagande, att »den nya grundlagen icke beredt oss tillfälle att nu bland oss se chefen för finansdepartementet, till hvilken mina anmärkningar egentligen äro stälda och hvilken skulle kunna meddela de upplysningar, i saknad hvaraf ett misstag af den enskilde riksdagsmannen alltid är möjligt.» Naturligtvis visste grefve Hamilton mycket väl, att det denna dag var konselj och att på grund häraf statsrådet Lagercrantz var förhindrad att närvara, men det var dock ett tillfälle till utfall mot den nya grundlagen, hvilket regeringen oförsigtigt nog lemnat och hvilket en så van taktiker som grefve Hamilton icke underlät att begagna sig af. Den nya riksdagsordningen hade lofvat en närmare beröring mellan statsrådets ledamöter och riksdagen, och dock fann man nu, då för första gången statsråden på allvar och i en så vigtig fråga stäldes mot representationen, dessa af konseljgöromål hindrade från att närvara.

Efter dessa preludier framstälde han åtskilliga graverande anmärkningar mot det sätt, på hvilket statsregleringen var uppgjord, ehuru, såsom det sedan visade sig, deras halt icke var oomtvistlig. Det märkligaste var dock, att grefve Hamilton vid detta tillfälle i sin opposition inlade en skärpa, som man knappast skulle kunna trott skola komma från en så verserad diplomat som han. Följande ord i hans yttrande kunna icke missförstås: »Att uppgöra sin utgiftsstat — sade han — utan att hafva blicken fästad på de säkra inkomsterna, är ett högst olyckligt sätt att beräkna, som måste medföra ett vingleri, hvars följder vi

snart få erfara, och jag ber att få lägga statsutskottet på hjertat att uppgöra en ärlig statsreglering, hvarigenom först trygghet i finanserna kan vinnas.» Detta är ord och inga visor.

Sålunda lydde de »besegrades» första välkomsthelsning till segrarne från 1865. Den bådade ej godt, och den opposition, grefve Hamilton då började, den fortsatte han systematiskt och med största bitterhet, till dess de sista lemningarna af den konselj, som genomfört representationsförändringen, voro borta. Ändtligen randades den dag, då revanchepolitikens seger var inne. Det var vid 1870 års riksdag. Hårdt ansatt af sina motståndare; i väsentlig mån öfvergifven af sina vänner och otacksamt förrådd af det parti, som genom den nya riksdagsordningen, kommit till makten, vacklade den De Geerska ministèren, och dess fall syntes gifvet. Ännu återstod dock en sista tornering mellan männen från 1865, de segrande och de besegrade. Den utspelades vid dechargefrågans behandling vid den nämnda riksdagen. Hårdt fingo nu de segrande då känna den misslyckade segerns frukter, och med en uppenbar skadeglädje drogo de besegrade fram med de förverkligade farhågorna från den stora kampens dagar. Att grefve Hamilton i detta veritabla revanchekrig stod i främsta ledet, är en gifven sak, och illa gick han regeringen på lifvet. Han fann att belåtenheten med regeringen icke var stor i landet, ty deremot talar — yttrade han — »icke blott den sinnesstämning, som dagligen låter sig mer och mer förnimma, utan ock med ett än högljuddare språk den sist förflutna tidens förhandlingar inom riksdagen.» Mycket af detta missnöje kunde väl vara obefogadt, men icke desto mindre förefunnos stora anledningar till allmänt och djupt bekymmer. »Det förefaller nämligen — så lyda de diplomatiskt polerade, men djupt måttade orden — som skulle statsrådets ledamöter icke med full klarhet hafva uppfattat betydelsen af den förändring, deras ställning år

1866 undergick. Riksdagsordningen, sådan den då blef antagen, förutsätter ett närmare samband mellan statsrådet och riksdagen, dock alldeles icke så att de förre skulle blifva endast en verkställare af de senares beslut, utan att statsrådet, stödjande sig på riksdagens förtroende, skulle upplysa och leda dess verksamhet. För detta ändamål är imellertid nödigt, att statsrådet med bestämdhet framställer sina grundsatser och sitt mål, samt med sträng följdriktighet och fullständig enighet handlar i öfverensstämmelse dermed. Sker detta, är det möjligt för den enskilde riksdagsmannen att med förtroende sluta sig till den regering, hvars grundsatser han gillar och låta sin mening i mindre vigtiga frågor falla för att vinna ett större mål, hvaremot han också kan med öfvertygelsens hela värma uppträda och, om hans åsigter göra sig gällande, till afgång tvinga det statsråd, hvars grundsatser strida mot hans uppfattning af hvad fäderneslandets väl kräfver. Under närvarande förhållanden är något sådant icke möjligt. Man vet understundom icke, huru statsrådets ledamöter i vigtiga frågor rösta; hvar och en handlar för sig; besluten fattas utan sammanhang, någon gång efter stundens intryck, och vi hotas af en fara, den största af alla, att både regering och riksdag förlora folkets förtroende. Om jag icke misstager mig, är detta det onda, hvaraf vi hufvudsakligen lida och hvilket jag derför företrädesvis önskar lägga konungens upplysta och fosterländskt sinnade rådgifvare på hjertat.»

Detta var de »besegrades» afskedssalut för de segrande. Endast ett par månader derefter afgick frih. De Geer, och en ny konselj bildades med förre civilministern Adlercreutz såsom justitiestatsminister och assessoren sedermera chefen för civildepartementet Bergström såsom en af de mest ledande männen derinom. Denna konselj af konservativt byråkratisk färgton hade i icke obetydlig mån att glädja sig åt grefve Hamiltons understöd, ehuru han

äfven mot denna, sin vana trogen, understundom visade en ganska bister uppsyn. Denna konselj hade på allvar tagit försvarsfrågan på sitt program men lyckades icke lösa densamma. Redan året efter dess tillkomst fann den sig med anledning af den stora frågans fall i riksdagen nödsakad att inlemna sin afskedsansökan, hvilket på ett ostentativt sätt förkunnades i sjelfva Posttidningen. Detta var så mycket mindre lämpligt som tre veckor senare samma Posttidning nödgades förklara, att, sedan konungens alla försök att bilda en ny konselj misslyckats, den förra ministèren återtagit sin afskedsansökan. Denna sålunda misslyckade ministerkris gaf anledning till en intressant polemik rörande orsakerna till detta resultat. Den öppnades af signaturen J. A. G., under hvilken som man vet, dolde sig friherre Gripenstedt. Han framhöll åtskilliga orsaker för misslyckandet: dels sättet på hvilket man sökte få ihop en ny konselj, dels det obehag, som landtmannapartiet beredde konungens rådgifvare, dels ock det sidoinflytande som illegitima rådgifvare skulle ega på konungen.

Att icke Henning Hamilton skulle blifva Johan August Gripenstedt svaret skyldig var klart. Det var en gifven sak, att frih. G. icke gerna i sjelfva den nya *institutionen* skulle se någon orsak till denna bedröfliga episod i våra ministerskiftens historia, men så mycket vissare var, att grefve Hamilton *just der* skulle finna felet. Han gjorde så ock. Såsom svar på Gripenstedts artiklar utkom en broschyr kallad »Ministerkrisen. Några anmärkningar af G. N.» Under denna signatur hade derförut öfverste Nyblæus skrifvit, men han protesterade offentligen mot påståendet, att han vore skriftens författare. Det är ock ingen hemlighet, att den förskrifver sig från grefve Hamiltons hand. De ytterst fina ordvändningarna, denna osedvanliga förmåga att under den mest polerade yta inlägga omdömen och slutsatser af den mest kännbara beskaffenhet, denna diplomatiska talang att i halfqvädna visor lägga

så mycket underförstådt och så mycket, som man *måste* tänka sig, utan att det derför säges — allt detta gör att ingen ett ögonblick kan tvifla på att här på arenan mot friherre Gripenstedt framträdde den statsman, med hvilken han åtskilliga gånger förut och vid än allvarligare tillfällen korsat sin värja och hvilken helt visst icke ville försumma detta tillfälle, då frih. Gripenstedt oförsigtigt blottat sig, att anbringa en kännbar florettstöt. Initialerna sammanfalla ock med slutbokstäfverna i grefve Hamiltons namn (G. N. = —g —n) och trots man offentligen angaf honom såsom författare till skriften, inlade han deremot aldrig någon protest. Något tvifvel om författareskapet kan dessutom af flera skäl icke ifrågasättas.

Jag skall icke nu sysselsätta mig med detaljerna af hans uppfattning af orsakerna till den misslyckade ministerkrisen utan allenast framhålla hans grunduppfattning af densamma, emedan den på sitt sätt utgör en rekapitulation af hela vår senaste inre historia och en förkrossande dom öfver hela den politiska situation, han svurit evig hämnd. »Det må erkännas — yttrar han i nämnda broschyr — att det under de första åren af den nya riksdagsordningens tillämpning hos statsrådets ledamöter fordrades en stor öfverlägsenhet för att i deras förhållande till riksdagen intaga den aktningsbjudande ställning, regeringens värdighet och landets dermed sammanhängande väl kräfde. Maktens tyngdpunkt hade blifvit rubbad ur sitt läge, nya krafter voro satta i rörelse. Man hvarken kunde eller borde bestrida dem rätt att verka, men det tillkom regeringen att leda och upplysa deras verksamhet samt att med fasthet försvara den gräns, öfver hvilken de icke voro berättigade att skrida. Allmänt aktad för fosterlandskärlek, rättrådighet och ett flärdfritt väsende samt åtnjutande en genom representationsförändringens genomdrifvande förvärfvad popularitet lyckades friherre De Geer i början någorlunda intaga den ställning, som öfverensstämde med tidens

kraf, men det visade sig snart, att han icke egde de egenskaper, som erfordrades att bibehålla hvad han genom sin framgång i berörda hänseende vunnit. Han hade uppfylt sin mission, hans popularitet aftog synbart, hans ingalunda vanliga kraft var förlamad och behöfde åtminstone hvila för att vid framtida behof åter kunna tagas i anspråk. Sannolikt insåg han detta sjelf, och drog sig, jemte några af statsrådets öfriga ledamöter, undan, lemnande i arf åt sin visserligen ej starkare efterträdare en försvagad regeringsmakt och en representation, som lärt känna sin makt men icke blifvit lika förtrolig med sina pligter. Utan att vilja skjuta skulden på herr Adlercreutz — hvars förtjenster med nöje erkännas — eller för ingen del på honom allena, kan man med fog säga, att tillståndet under den tid, hän varit justitiestatsminister, snarare blifvit försämradt än förbättradt. Riksdagen, som tillväxt mera i ålder än i visdom, har ännu ej lärt sig inse värdet af den styrka, som ligger i ett hofsamt begagnande af en lagstadgad makt, och statsrådets ledamöter hafva kanske icke heller alltid uppträdt på ett sätt, som varit egnadt att åt regeringen häfda tillbörlig aktning. Nog af, ställningen är sådan, att en förändring blir för hvarje dag mera nödvändig, men på samma gång svårare att åstadkomma. På en sådan *måste* likväl en ny konselj vara betänkt, såvida hon vill blifva hvad hon borde vara, och ej åtnöja sig med endast att viljelöst utföra riksdagens beslut, men vi tillägga att den som ej tvekade om sin förmåga att utföra ett sådant värf, han hade ej tillräckligt omdöme att vara det vuxen. Häri finna vi den väsentligaste anledningen hvarför konungens bemödanden att bilda en fullständig ny konselj nu misslyckades och sannolikt, om de snart förnyas, åter skola misslyckas, då det torde blifvit svårt att finna ett tiotal »kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade» män, hvilka äro nog lifvade af kärlek till konung och fädernesland för att uppoffra sig sjelfva, utan förhopp-

ning att vinna något annat mål än afhjelpandet af ögonblickets förlägenhet.»

Detta var grefve Hamiltons tröstlösa dom öfver situationen 1871. Enligt hans mening var den allenast en ren konseqvens af den representationsförändring, för hvilken han förgäfves varnat.

Det talades i början af denna kris om möjligheten af att ett rent högerkabinett från första kammaren skulle kunna komma till stånd, då grefve Hamilton skulle blifva den ledande mannen i den nya konseljen; men om någon dylik plan verkligen förefunnits, så blef den snart öfvergifven, och så godt var det. Visserligen skulle ett dylikt kabinett kunnat bildas af stora förmågor, och det skulle möjligen med tillhjelp af de gemensamma voteringarna kunnat hålla budgeten någorlunda uppe, men det skulle ingenting kunna hafva uträttat i den vigtigaste af alla vigtiga, på dagordningen stående frågor, försvarsfrågan. Dessutom trängtade tiden efter reformer, hvilka visserligen icke skulle hafva understödts af en konselj med så genomgående konservativ färgton, som en på detta sätt hopkommen skulle hafva fått. Ett kabinett Henning Hamilton skulle derför 1871 helt säkert hafva blifvit en efemer skapelse, som lyst och försvunnit.

Innan jag slutar min framställning af grefve Hamiltons ställning till våra inre förhållanden, vill jag något beröra hans förhållande till en vigtig reform i vårt statsskick, hvilken var en följd af representationsförändringen. Jag menar inrättandet af ett särskildt statsministersembete. Såsom bekant var, oegentligt nog, förut justitiestatsministern primus inter pares. Att detta i flere afseenden var olämpligt, lär väl numera knappast kunna bestridas. Reformen genomfördes också vid 1876 års riksdag. En af dem, som mest ifrade för densamma, var grefve Hamilton. Redan åtskilliga år förr än denna förändring genomfördes,

var han den förste med någon auktoritet, som framkastade förslaget härom. Det är redan nämdt, att vid 1870 års riksdag, då friherre De Geer afgick vid dechargefrågans behandling, en ganska häftig debatt uppstod i första kammaren. Denna debatt följdes af ett ganska märkligt efterspel, nämligen en polemik mellan grefve Hamilton, friherre Gripenstedt, general Hazelius och herr W. F. Dalman i tidningen Nya Dagligt Allehanda. Här bragte Hamilton frågan om statsministersembetet på tal. Hans ord dervidlag äro särdeles märkliga och nästan profetiska. Han yttrar: »Dessutom synes mig vigten i politiskt hänseende deraf, att konungen hade att utse en man, som han önskade särskildt måtte betraktas såsom ett uttryck af hans åsigter rörande mera omfattande frågor, hos oss vara så mycket större, som de fleste bland statsrådets ledamöter vanligen gjort sig mera kända genom en framstående embetsmannaverksamhet än genom sitt deltagande i de offentliga angelägenheterna och politiska frågors behandling. Behofvet af en sådan i ständig beröring med riksdagen stående exponent af regeringens grundsatser, har väl ännu icke framträdt i full styrka, men det skall visa sig allt tydligare, i den mån det parlamentariska styrelsesätt, som ligger i andan af vårt nya samhällsskick, hunnit utveckla sig, och jag tror derför, att det skulle vara lyckligt, om en förändring i 6 § regeringsformen blefve vidtagen, förrän möjligen inom riksdagen en majoritet hunnit bilda sig, som funne med sin fördel bättre öfverensstämmande att afslå de förslag i sådan syftning, som förr eller senare måste framställas.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

»Påståendet att jag »manar till utländsk efterhärmning» synes mig ej mera rättvist än hvad herr H. Hazelius i öfrigt mot mig anfört. En representation grundad på samfälda val och fördelad på två kamrar är ej en svensk

uppfinning. Den kan ändock vara god — derom är nu ej fråga. Men om man mot min vilja i mitt hus uppsatt en ångmaskin af utländsk modell, för hvilken man borttager säkerhetsventilen, månne man skulle hafva rätt att beskylla mig för utländsk efterhärmning, om jag uttryckt min önskan att den utlemnade delen måtte tillsättas? Sådan är min ställning äfven till frågan om en konseljpresident. Jag medgifver, att tanken derpå är mig ingifven af utländska föredömen, men dess tillämpning hos oss har ej af mig blifvit yrkad förr, än det utländska system, i hvilket en stark och enig konselj med nödvändighet ingår, delvis blifvit här införd.»

Sex år efter sedan dessa ord yttrades, lyckades man också, trots ett ganska intensivt motsånd i första kammaren, att med Hamiltons kraftiga hjelp genomföra denna reform, och »säkerhetsventilen» blef satt i »ångmaskinen».

Under den senare tiden deltog grefve Henning Hamilton visserligen lifligt i kammarens förhandlingar, men kan icke sägas hafva haft något inflytande på dess beslut. Med aktningsfull tystnad lyssnade man alltid till hans anföranden, hvilka som alltid voro formfulländade, men de gingo oftast i en annan riktning än kammarens majoritet önskade, och han gick sin egen väg. Bestämdt och afgjordt uppträdde han mot landtmännens anspråk på grundskatternas efterskänkande, och han höll strängt på indelningsverkets bibehållande, till hvars försvar han flerfaldiga gånger uppträdde med hela sin talang och förmåga. Att han icke insattes i något ständigt utskott, berodde naturligtvis af honom sjelf, men han valdes mångfaldiga gånger till ledamot af de särskilda utskott, som riksdagen tillsatte för försvarsfrågans behandling och alltifrån det nya representationsskickets början och så länge han var ledamot af första kammaren, var han ock ledamot af talmanskonferensen. Han var äfven vid en riksdag, 1877 års, talman i kamma-

ren, men lärer icke varit hugad att vid följande riksdag återtaga klubban, utan lemnades den i stället åt erkebiskop Sundberg.

* * *

Jag har redan yttrat, att grefve Hamilton hufvudsakligen kommit att i vår historia spela en negativ roll. Att så blef förhållandet, var emellertid icke hans fel. Hade han fått råda, så skulle han otvifvelaktigen kommit att intaga en ytterst framstående plats icke allenast i Sveriges historia utan kanske i verldshistorien; han skulle hafva kommit att uppträda såsom den der möjligen fört den europeiska politikens vågor i en annan riktning än den, hvari de sedan gingo, och skulle kunna hafva fört Sverige in på en bana, på hvilken vi ännu en gång kunnat få ett betydande ord i den stora »konserten». Om de stora planer, som föresväfvade honom, lyckligen realiserats, så skulle han för alltid i verldshistorien hafva tillförsäkrat sitt namn den största betydelse. Det är ganska egendomligt att nu efteråt, då man sett, huru förhållandena utvecklat sig, tänka sig möjligheten af att vårt lilla land kunnat, om Hamiltons plan följts, hafva ändrat denna tingens gång. Det är naturligtvis på den danska frågan, jag här syftar och Hamiltons ställning till densamma.

Då H. utträdde ur konseljen, utnämndes han till svensk-norskt sändebud i Köpenhamn. Att detta var ett utomordentligt stort bevis för den tilltro, som den svenska regeringen hyste för Hamiltons förmåga och kapacitet, är uppenbart. Ingen ministerpost var för oss vid denna tid af större vigt. Danmarks integritet måste naturligtvis för oss vara af den största betydelse, men denna integritet var just nu i fara att rubbas. Den preussiska monarkien hade nu i början af 1860-talet fått ny konung och ny ministerpresident, af hvilka man väl kunde vänta, att de icke längre skulle förnedra sitt land till att vara allenast

en lydig släpupphållare åt zaren, utan hvilka visserligen skulle vilja handla och verka på egen hand. Af den nye monarken och ännu mer af hans förste rådgifvare kunde man vänta, att det lifskraftiga Preussen skulle söka spela en annan roll än den ömkliga, detta land i tyska förbundet spelat, och att hegemonien i Tyskland, med Österrikes uteslutande, var det mål, som med eller utan kejsarkrona hägrade för den snart allrådande »jern- och blodsmannen». För det eländiga tyska förbundet hade Danmarks hertigdömen alltid varit aptitliga, och man hade begagnat sig af alla möjliga anledningar att trakassera det lilla landet. Af yttranden, som herr von Bismarck fält inför preussiska landtdagen, kunde man vänta, att det efter öfverväldet i Tyskland trängtande Preussen skulle börja sin aktion med att göra det tyska förbundets mer eller mindre förmenta rättigheter på Schleswig och Holstein gällande och sålunda ställa sig i spetsen för en operation, som onekligen var högeligen populär i Tyskland, en operation, hvilken skulle på en gång visa Preussens vilja att taga de tyska intressena om hand och dess förmåga att öfvertaga den ledande rollen. Att Danmark blef offret, bekymrade icke i någon mån den hänsynslöse statsman, som nu sökte fatta den europeiska politikens roder och icke heller gaf sig, förr än han mycket riktigt fick detsamma om hand.

I dessa för Danmark kritiska tider var svenska sändebudsposten i Köpenhamn af oberäknelig vigt. Sverige stod såsom garant för Londonerprotokollet, hvarigenom Danmarks förhållanden till hertigdömena ordnades och detta protokoll oafsedt, så voro — för att nu icke tala om sympatierna, hvilka i dylika fall ofta äro af den största vigt — de svenska intressena i högsta måtto beroende af det sätt, på hvilket den danska frågan löstes. Redan en gång förut hade Sverige visat, att det i detta afseende ansåg så mycket stå på spel, att de förenade rikena till och med, om det gält, skulle hafva uppträdt med vapenmakt till Dan-

marks försvar. Denna vigtiga och ansvarsfulla sändebudspost uppdrogs af konung Carl XV åt Hamilton. Ser man saken ur allenast *en* synpunkt, så var detta val onekligen det bästa, som kunde göras. Grefve Hamilton var onekligen en kapacitet af första rang, och detta oafsedt, så utgjorde han just nu inkarnationen af den känslopolitik, som genomströmmade en stor del af svenska nationen och kom den att något förlora besinningen. Konung Carl var personligen ytterst hängifven Danmarks sak och dessutom intim vän till dess konung. Det stora förtroende, Hamilton egde hos sin konung, och den kännedom, han hade om hans åsigter och önskningar, måste ovilkorligen vara honom till stor nytta. Det är i detta afseende allenast en liten omständighet, som gjorde honom mindre lämplig på platsen, nämligen att han egde sin suveräns förtroende och öra i större grad, än som var rätt förenligt med ett konstitutionelt statsskicks grundsatser, och att han utöfvade detta förtroende på ett sätt, som alldeles afgjordt var stridande mot den legala rådgifvarepersonalens rätt och befogenhet att få veta och leda de mått och steg, som för landets räkning vidtagas. I detta afseende var Hamilton ögonskenligen för den De Geerska ministèren ganska besvärlig och många gånger rent af farlig. Det spel, han der nere med konungens begifvande på egen hand dref, förorsakade den svenska konseljen många både svårigheter och obehag.

Äfven för det svenska folklynnet i dess dåvarande något chauvinistiska jäsning var valet af Hamilton till svensk minister i Köpenhamn i hög grad behagligt. Det svenska folket gjorde på denna tid i slutet af femtiotalet och början af sextiotalet väl skäl för Ehrensvärds uttryck om »en tung nation, full af hetsigheter». Eljest stilla och fridsamt hade nu ett ryck af hetsighet framkallats, hvilket icke minst yppade sig i en lika liflig som för nordboarne något ovan sympati för främmande betryckta folk. De italienska och polska frågorna hade ganska grundligt

upprört det tröga svenska folket och så kom den oss närmast liggande danska frågan på dagordningen, medförande upphetsning i sinnena och en medsympati för den svagare, som höll på att öfvergå från ord till handling. För denna känslostämning och den väl oöfverlagda svenska hjelpsamheten var det nyutnämnda sändebudet en ypperlig representant. Äfven han var besjälad af den största håg att komma de hårdt ansatta danskarne till hjelp och äfven han räknade mindre med de gifna faktorerna än med de möjliga politiska chancerna i det höga spelet

För den danska regeringen och det danska folket kunde näppeligen en behagligare ministerutnämning i dessa bistra tider ega rum. Det var om Hamilton, som en framstående dansk patriot yttrade, efter sedan han, ehuru med oförrättadt värf, lemnat sin post, att det vore fara för honom att gästa Danmark, då han vid sitt besök alltid riskerade att blifva ihjälkramad af de danska välkomsthelsningarna. Men långt före detta hade Hamilton visat, huru fästad han var vid den danska saken. Nyårsdagen 1862 erhöll grefve Hamilton i sin egenskap af svenskt-norskt sändebud i Köpenhamn en för utländingar ytterst ovanlig utmärkelse nämligen »Dannebrogsmændens Hederstegn». Såsom serafimerriddare kunde han icke mottaga någon af Dannebrogsordens högre grader, men för att gifva honom bevis på erkänsla öfver det sätt, på hvilket han infriat sitt löfte 1845 till konung Kristian VIII, skänkte honom nu Fredrik VII silfverkorset, som han tog från sitt eget bröst. Händelsen gjorde stort uppseende bland de på Fredensborgs slott just då församlade diplomaterna, och detta uppseende minskades icke, då danska Dagbladet upplyste om beskaffenheten af ofvannämnda löfte. Dermed förhöll det sig så, att Hamilton fått lilla riddarekorset under konung Oscar I:s besök i Köpenhamn i Juli 1845 af Kristian VIII, som för grefven uttalade sin glädje öfver det goda förhållandet mellan de nordiska konungarne och yttrade den för-

hoppning, att Hamilton såsom guvernör för kronprinsen Carl (sedermera Carl XV) ville bidraga att äfven hos honom nära det broderliga sinnelaget mot Danmark. Att Hamilton var denna uppgift trogen och sökte verka för dess realiserande, visade till fullo hans verksamhet i den stora konflikten mellan Tyskland och Danmark.

Men innan jag går att redogöra för den roll Hamilton här spelade torde en liten öfversigt af den enaktskomedi, som kallades den Schlesvig-Holsteinska frågan vara af nöden. Att denna fråga var intrasslad berodde af två omständigheter. Den ena var nationaliteternas motsats i de med Danmark förenade hertigdömena, i det att befolkningen i Holstein och Lauenburg var tysk, men i Schlesvig blandad tysk och dansk. Den andra faktoren, som härvid var att taga i betraktande, var att de statsrättsliga urkunder, som skulle reglera förhållandet mellan den danska monarkien och hertigdömena, voro så invecklade och svårtydda, att deras tolkning var en stor konst, på hvilken de tyska »kronjuristerna» och de danska statsmännen pröfvade sin skarpsinnighet.

Tyskarne påstodo, att Schlesvig och Holstein voro oupplösligt förenade till *en* stat, som allenast genom en personalunion var sammanlänkad med Danmark. Danskarne åter ville göra den åsigt gällande, att Schlesvig var genom oupplösliga band fästadt vid Danmark, under det att den danske konungen, hvad Holstein beträffar, var medlem af tyska förbundet. Att här ingå i någon utredning af anspråkens beskaffenhet skulle leda mig för långt. Alltnog, schismen var sådan, att den europeiska diplomatien ansåg sig böra taga denna sak om hand och detta så mycket mer, som olika tronföljd var gällande i monarkien och hertigdömena. Man ordnade nu tronföljden så, att Danmark icke skulle sönderfalla i två olika delar efter den barnlöse Fredrik VII:s död. I afseende å författningsförhållandena bestämdes, att hvartdera hertigdömet skulle hafva sin sär-

skilda provinsialförfattning men hela monarkien en gemensam helstatsförfattning. Emellertid vägrade Holsteins invånare att underkasta sig helstatsförfattningen, och den blef äfven 1858 af danska regeringen suspenderad derstädes. Alltid blandade sig dock det tyska förbundet i de danska angelägenheterna och af Preussens nye ministerpresident, den hänsynslöse herr von Bismarck, kunde man i detta afseende vänta allt. I högsta grad oförsigtigt betedde sig ock danskarne. De förberedde ett ytterst obetänksamt steg genom att söka göra sin uppfattning gällande gent emot den tyska om förhållandet mellan den danska monarkien och Schlesvig, då man var betänkt på utfärdande, trots Londonerprotokollet, af en helstatsförfattning för monarkien och Schlesvig. Till råga på olyckan slog nu som en bomb ned underrättelsen om Fredrik VII:s plötsliga död. Hans efterträdares tyska börd uppkallade till ännu högre svallning den danska chauvinismen, och den tillträdande konungen hade att välja mellan att afstå tronen eller sanktionera den äfventyrliga nya författningen, novemberförfattningen kallad. Han valde det senare, och följden känner man. Det lilla Danmark råkade i krig med två stormakter samt tyska förbundet, och lemnadt åt sig sjelft var landets öde gifvet. De två hertigdömena frångotogos detsamma och blefvo den verkliga grundstenen för det nya, mäktiga tyska kejsardömet.

Det var i denna svåra tid, Hamilton skulle föra Sveriges runor i Danmarks hufvudstad. Det var ingen lätt uppgift, allra minst så som H. fattade saken. Det lär näppeligen kunna vara något tvifvel derom, att det förbund, som mellan de svenska och danska konungarne personligen afslöts, var utan den svenska regeringens vetskap under Hamiltons auspicier uppgjordt, ehuru den svenska konseljen af omständigheternas makt fann sig nödsakad att acceptera detsamma. Det är icke heller någon hemlighet, att Hamilton gjorde allt hvad göras kunde för att i alla dess

konseqvenser få detta förbund genomfördt och att han derför använde hela sitt inflytande på konung Carl XV för att få svensk hjelp åt Danmark. Antagligen hade detta också lyckats, om Fredrik VII lefvat och åtminstone någon annan stormakt lagt svärdet i vågskålen för Danmarks sak. Men den populäre danske konungens död och vestmakternas reträtt gjorde det mer än riskabelt för Sverige att ensamt uppträda, och den svenska regeringen gjorde nu äfvenledes ett återtåg, hvilket, om det ock med stor talang försvarades af dåvarande utrikesministern, grefve Manderström, likvisst näppeligen fullt räddade den svenska krigsäran.

I novemberförfattningen fann man en plausibel anledning till återtåg. Denna författning vore ett brott mot Londonerprotokollet, och svenska regeringen hade icke fått del af densamma. Då nu Danmark exponerat sig mer än beräknadt var, så ville Sverige icke längre dela ljuft och ledt med detsamma, hvarför tanken på Sveriges aktiva uppträdande öfvergafs. Onekligen kunde detta vara ett fullt giltigt skäl, men så alldeles okunnig kunde väl icke den svenska regeringen vara om hvad som var i görningen, att hon icke förut, innan denna ödesdigra författning antogs, kunnat göra dess förkastande till vilkor för ett svenskt förbund, i stället för att nu, sedan den slutligen var antagen, taga densamma till utgångspunkt för sitt återtåg. Att den svenska regeringen icke i detta afseende var helt och hållet oskyldig framgår ock af f. d. konseljpresidenten Halls offentliga tal till sina valmän i början af 1864, i hvilket han påstod, att Sverige och Norge fullständigt hade gillat den danska af Hall ledda politiken under det sista året och att »dagen efter novemberförfattningens antagande den slutliga fullmakten till försvarsförbundets undertecknande afsändes från Stockholm». Detta förnekades dock af den svenske utrikesministern, kanske mer diplomatiskt än rent öppet. Efter detta var det Hamiltons tur

att sättas i sticket. I en till danska Dagbladet insänd artikel yttrade den förre konseljpresidenten: »jag vet, att grefve Hamilton under den 16 november — novemberförfattningen antogs den 15 i samma månad — egde kunskap om, att hans regering, som då fått underrättelse om riksrådsvoteringen den 13, betraktade frågan om förbundets afslutande så tillvida afgjord, att de nödiga fullmakterna oförtöfvadt skulle komma honom tillhanda. Huruvida fullmakten verkligen ankom till grefve Hamilton, är mig icke bekant.» Härpå genmälte Hamilton i Posttidningen den 4 April, att han den 19 eller 20 november verkligen muntligen yttrat, att han *dagligen väntade* den för traktatens afslutande nödiga fullmakt. »Herr konseljpresidenten var sålunda fullt berättigad till antagandet, att jag sedermera bekommit densamma. Om således antingen herr Hall eller jag begått ett misstag, som förtjenar allmänhetens uppmärksamhet, så är det jag, och det är på mig ansvaret bör falla.»

Hvilken som i detta dunkla diplomatiska spel hade rätt, antingen regeringen, sedan fullmakten redan var afsänd, i sista stund ångrat sig och återkallat densamma eller om grefve Hamilton öfverskridit sin befogenhet, får framtiden utvisa. Visst är, att grefve H. i Februari 1864 »återkallades» från sin post såsom svenskt-norskt sändebud i Köpenhamn. Rörande denna märkliga episod i vår diplomatiska historia, yttrar P. v. Möller i sitt af oss förut omnämnda samlingsverk »1867 års Första kammare»: »Vi anse oss fullt berättigade att, *utan grefve Hamiltons medgifvande eller medvetande*, härvid yttra några ord. Det har blifvit sagdt, att han, ledd af skandinaviska sympatier skulle hafva gått längre, än hvartill hans instruktion berättigade. Samlaren har genom meddelande från tvenne framstående personer, hvilka då deltogo i grannrikets styrelse och sålunda varit i full kännedom af de bedrifna underhandlingarna och notvexlingarna, erhållit den samman-

stämmande förklaringen, att detta rykte är *grundlöst*. Om grefve Hamiltons afgång från sin ministerbefattning af utanför stående personer på olika sätt uttydts, så är detta ursäktligt, då till och med representanterne för de tvenne stormakter, hvilka jemväl *varit* intresserade i förenämnda underhandlingar, på ett skiljaktigt sätt uppfattat detta steg. Den ene, som i 25 år vid danska hofvet representerat det land, der statshvälfningarna nästan kunde sägas höra till ordningen för dagen, förklarade »en envoyé icke vara ansvarig för sin regerings vexlande politiska åsigter», då den andre med brittens stolthet, men utan dess rikedom, beklagade, att förhållandena nekade honom att följa grefve Hamiltons exempel.»

Fransmannen glömde dock dervidlag att förhållandena äro något annorlunda, då det varit »envoyén», som helt och hållet fört politiken i den riktning, som sedan af regeringen desavoueras, och britten glömde, att grefve Hamilton afgick, fastän icke heller han hade någon förmögenhet.

Gladstone som teolog.*

Öfvers. af J—y R.

Gladstones artikel i *Nineteenth Century* om »Skapelsens och det religiösa begreppets gryning» är just hvad man kunde vänta af honom — vältalig, retorisk, förvirrad, korteligen, allt annat än logisk och grundligt genomtänkt. Hans andliga hållning gent emot dessa frågor kan skildras i två ord, såsom en mans, hvilken är kyrkligt sinnad och homeriskt sinnad.

I sjelfva verket upptages omkring en tredjedel af hans uppsats af en afvikelse, som är nästan helt och hållet främmande för ämnet, nämligen den vidlyftiga afhandlingen om huruvida de olympiska gudarne, som skildras af Homerus, bära eller icke bära spår af att vara personifikationer af

---

* Vi ha hemtat denna intressanta artikel ur januarihäftet för i år af Fortnightly Review. Att en utredning sådan som ofvanstående är af vigt äfven för svenska läsare, hade man nyligen tillfälle att på ett eklatant sätt komma under fund med, i det nämligen en så ansedd tidning som Stockholms Dagblad för den 14 sistl. mars ansåg lämpligt att utan minsta reservation återgifva följande notis, stödjande sig på ett yttrande i en föreläsning af en amerikansk professor Dana, som, såsom »troende» geolog temligen ensamstående, ofta af de ortodoxa åberopas såsom auktoritet:

»Den enda kunskapskälla i fråga om skapelsen, som vi ega, är första kapitlet i första Mosebok, och detta måste vara inspireradt. Det skulle icke funnits någon anledning att införa berättelsen om skapelsen i bibeln, om den vore osann. Skapelsens ordning måste, af vetenskapliga skäl, hafva varit den, som angifves i bibeln. Geologien ådagalägger, att allt, som finnes, måste hafva haft en begynnelse. Vetenskapen stämmer öfverens med bibeln deri, att ljuset måste hafva kommit till först, att växterna måste hafva funnits till före djuren för att nära dem och för att absorbera kolsyran i luften. Inga bevis hafva någonsin funnits om en lägre ras, från hvilken menniskorna kunde ledt sitt ursprung. Likheten emellan den nyare naturforskningen och den mosaiska skildringen borde öfvertyga alla de tviflande naturforskarne om sanningen af skapelsen sådan den berättas i början af första Mosebok.»

naturkrafterna och ega eller icke ega attributer, hvilka tyda på ursprung från källor gemensamma för författaren af Iliaden och författaren af Genesis. Det är onödigt att framhålla, i hvilket aflägset förhållande dessa funderingar stå till den allvarliga hufvudfrågan, huruvida berättelsen om verldens och menniskans skapelse, som innehålles i bibeln, öfverensstämmer eller icke öfverensstämmer med den moderna vetenskapens konstaterade fakta. Att de homeriska gudarne till en viss grad härleda sig från solmyter, kan ej betviflas. Phœbus, den lysande, hvars strålande pilar, i raseri afskjutna, medföra förderf, är tydligen i vissa bemärkelser solen, och det kan icke sättas i fråga, att icke Herkules' storverk till största delen, om icke helt och hållet, äro hemtade från djurkretsens tecken. Men det fins andra element blandade med dessa, och om det än skulle kunna bevisas, att några af dem äro lånade från gamla myter gemensamma för de ariska och semitiska raserna, hvilket är långt ifrån ett konstateradt faktum, komme man ändå icke mycket närmare afgörandet af frågan, huruvida berättelsen om Noaks ark är sann eller ej. Afvikelsen är hufvudsakligen intressant såsom belysande Gladstones rastlösa själ, hvilken är ytterst begifven på utflygter, benägen att omsorgsfullt utarbeta detaljerna och att uppehålla sig vid bifrågor med en vidlyftighet som bortskymmer hufvudargumentet. Det är äfven en ytterst sentimental och lättrörd själ och han tycks vara af den tron, att frågor af rent vetenskaplig art kunna afgöras genom passionerade vädjanden till känslan i förening med de gamla trosformlerna. I sådana vädjanden behöfva vi väl ej säga att Gladstone är hemmastadd och att de, som redan höra till hans beundrare, skola i denna, liksom i hans andra skrifter, finna uttryck af en storslagen om än något vacklande och svulstig vältalighet, värd både att läsa och beundra. Icke heller kan det förnekas, att hvilken uppriktig läsare som helst, han må vara partisk eller ej, måste känna sin beundran växa för en man, hvilken midt under det politiska lifvets irriterande sysselsättningar kan hålla sitt sinne öppet för sådana frågor och stjäla sig till en ledig stund att nedskrifva dem.

Men om vi lemna åsido dessa biomständigheter för hufvudfrågan, kunna vi icke låta vår beundran för Gladstone hänföra oss att gifva mera vigt åt hans påståenden och argument, än om de kommo från någon okänd Mr Smith

eller Mr. Jones. Frågan är helt och hållet gifven och begränsad. Är eller är icke berättelsen om skapelsen, som innehålles i gamla testamentet *sann* — d. v. s. öfverensstämmande med verkliga fakta, som ingen kan bortdisputera? Gladstone företager sig att söka bevisa att den är *sann* och att dess öfverensstämmelse med den moderna vetenskapens konstaterade fakta i hög grad tjenar som bevis för att den bok, i hvilken den innehålles, är af Gud ingifven.

För att kunna förfäkta detta påstående fordras naturligtvis i första rummet en grundlig kännedom om de nyaste upptäckterna inom astronomi, geologi, zoologi, fysiologi, och i sjelfva verket om alla grenar af den moderna vetenskapen. Den tiden är länge sedan förbi, då *fakta* underkastades pröfning, huruvida de öfverensstämde med *teorien* om en gudaingifven uppenbarelse; nu för tiden är det *teorien*, som pröfvas, huruvida den håller streck med *fakta*. Gladstone gifver sig in i denna brinnande strid med tapperheten och tilliten hos en arab, hvilken ställer sig på stridsfältet, beväpnad med svärd och spjut för att för första gången möta en med bössa och revolver beväpnad motståndare. Han säger sjelf, att han är »helt och hållet blottad på det slags kunskap, som gifver auktoritet», och det flygtigaste genombläddrande af hans uppsats är tillräckligt att visa det. Han påstår t. ex. att den fyrfaldiga delningen af djurverlden, som genomföres i Genesis, nämligen

1) Skapelsen af vattnets invånare;
2) Af luftens invånare och
3) Af djurverlden på land, som når sin fulländning i
4) Menniskans skapelse

»i vår tid rönt så mycket godkännande af naturvetenskapen, att den kan anses som en bevisad slutledning och ett konstateradt faktum.» Är det möjligt att Gladstone aldrig hört talas om kritformationens iguanodon eller om oolitens små insektätande pungdjur eller om triasformationens labyrinthodon och stora batrachier, eller om den siluriska formationens skorpion, hvilka alla lefvat på land många millioner år förr än ett enda species af de fiskar, som lefva i hafven eller af de fåglar, som kretsa i luften, hade fått sin tillvaro? Kan han någonsin hafva besökt South Kensington Museum och sett det fossila, fjäderbeklädda djuret från Oeningen, till hälften fågel och till hälften reptil? Är han okunnig om den massa af bevis, som tjena att åskåd-

liggöra, huru de existerande arterna af fågelslägtet utvecklat sig ur reptilslägtet under en ofantligt aflägsen period, men dock långt efter tillvaron af flera species af den »djurverld på land», om hvilken han helt artigt antager den moderna vetenskapen ha bevisat, att den icke funnits till före skapelsen af luftens och vattnets invånare? Om Gladstone vill besöka British Museum, skall han der få se en sandstensskifva från en af de äldsta formationerna och sannolikt aflagrad för mer än hundra millioner år sedan, och hvad får han se på denna skifva? Små urhålkningar efter regndroppar, med högre kant på ena sidan än på den andra, utvisande att skuren föll under stark blåst; märken gjorda af tidvattnet alldeles liknande dem, som nu uppstå vid Mersey- eller Solwayviken och talrika aftryckningar och spår gjorda i den våta sanden af maskar. Hvad bevisar detta? Att under en aflägsen period vindarne blåste, regnet föll, tidvattnet steg och sjönk allt efter orsaken till dess tillvaro — solen och månen; att en djurverld existerade, som, emedan den uteslutande lefde på land, ehuru ett fuktigt land, svårligen kan definieras såsom fallande inom kategorien vatten- eller luftinvånarne.

Det skulle vara lätt att mångdubbla exemplen, men det är öfverflödigt, enär senaste ordföranden i Royal Society, professor Huxley, den största nu lefvande auktoriteten rörande dessa frågor, så nyligen som i sista numret af *Nineteenth Century* sagt: »Om jag har den ringaste kännedom om de resultat, som uppnåtts af vår tids naturvetenskap, är det en bevisad slutledning och ett konstateradt faktum, att den fyrfaldiga indelning Gladstone antager icke sammanfaller med de ögonskenliga bevis, som stå oss till buds och hvilka tjena att åskådliggöra, i hvilken ordning varelserna i vatten, i luft och på land ha uppträdt.» För dem, hvilka ega den mest elementära kännedom om sådana arbeten som Lyells, Huxleys och Häckels, måste påståendet att en sådan ordningsföljd bekräftas af vetenskapen, synas lika förvånande som om Gladstone hade förfäktat den satsen, att det vore en bevisad slutledning, att jorden är platt och icke rund. Hans andra argument, stödjande sig på skapelsehistorien i Genesis, äro af samma natur: nämligen en mans, som är femtio år efter sin tid i allt som rör den moderna vetenskapen.

Skapelsehistorien, som innehålles i första kapitlet af Genesis är, om orden tagas i sin ögonskenliga och naturliga

mening, fullkomligt tydlig och följdriktig. Den är, såsom Gladstone säger »en egendomligt liflig, kraftig och effektfull populär berättelse; eller om vi hellre vilja hafva det så, en sublim dikt» — om hvad? Om kosmogonien gemensam för den gamla verldens tidiga tänkare, och hvilken nödvändigt måste hafva varit den första föreställning, som de gjorde sig, dessa män hvilka i vetenskapens barndom började söka göra klart för sig upphofvet till de fenomen, som uppenbara sig för våra sinnen. Menniskoslägtet och dess kringspridning på jorden antogs såsom verldsalltets hufvud- och grundfaktum. Jorden var först ett kaos; ljuset skildes från mörkret, vattnet från landet och det hela omgafs af ett firmament eller ett kristallhvalf, starkt nog att skilja vattnet ofvanom, som förorsakade regn, från vattnen under och att uppbära himlakropparne, som gjorde sin rund kring jorden på tjugufyra timmar. På detta firmament placerades solen för att regera dagen och månen för att regera natten och såsom dess namn, »mätaren», antyder för att mäta tiden och årstiderna. Stjernorna tillkommo äfven såsom ting af underordnad vigt, sannolikt till prydnad, eller för att fylla månens uppgift de nätter denna var osynlig. Sedan den oorganiska verlden sålunda blifvit skapad, antogs jorden en gång för alla ha blifvit ett hemvist för den existerande djurverlden i tre efter hvarandra följande ordningar, nämligen fiskarne eller vattnets invånare; fåglarne eller luftens invånare och landtdjuren; hvarefter hela verket kröntes genom menniskans skapelse efter Guds »beläte». Detta verk antogs ha blifvit utfördt af en antropomorfistisk gudomlighet eller en till högre potens utvecklad menniska, hvilken arbetade liksom en menniska med visst beting för hvarje dag, hvarje afton öfverskådande den tilländagångna dagens verk för att se om allt var väl gjordt, och hvilande på den sjunde dagen efter sin arbetsvecka. Detta är den enfaldiga, enkla och nära till hands liggande föreställning, som skapelsehistorien måste väcka hos hvar och en på den tiden naiva kosmogonier började uppgöras, liksom den gjort det med alla som läst den, ända till helt nyligen. Frågan är nu, huruvida den är sann, d. v. s. öfverensstämmande med nu konstaterade fakta; och om den är *osann*, hur kan den bok vara en gudaingifvelse, som innehåller misstag rörande saker af sådan vigt?

Den första anmärkningen är den, att om man det allra

ringaste söker att bringa frågan inom gränserna för förnuftets pröfning, måste man nödvändigt antaga, att orden i berättelsen icke få tagas i sin egentliga bemärkelse, utan således i en bemärkelse olik den föreställning, som de ovilkorligen måste ingifva dem till hvilka de riktades. Detta erbjuder ingen svårighet för Gladstone, hvilkens intelligens har en besynnerlig förmåga att nyttja ord i denna icke-egentliga bemärkelse och att säga saker, som kunna betyda hvad som helst som olika politisk ståndpunkt eller andra favoritämnen hos olika åhörare kunna göra önskvärdt. Sålunda har han icke svårt att antaga, att »firmamentet», som uppbär stjernorna och skiljer vattnen, helt enkelt kan betyda en rymd, eller att om författaren af Genesis säger »dagar» menar han »perioder», ehuru deras längd uttryckligen bestämts genom »en morgon och en afton». Det kan vara tillräckligt att säga, att en vanlig intelligens utan tvekan skulle kalla detta språkbruk af en oinspirerad författare »jesuitiskt» och att det absolut icke fins något som berättigar detsamma, om ej det förut fattade syftemålet att undvika, *per fas vel nefas*, den alltför tydliga antagonismen mellan den heliga skrift och vetenskapen. Men om vi lemna denna punkt och medgifva de icke-egentliga bemärkelserna fritt spelrum, uppskjutes endast svårigheten. Det antagande, att Laplaces nebulosa-hypoteser eller hvilka hypoteser som helst, hvilka öfverensstämma med kända astronomiska och geologiska fakta, kunna på något sätt jemkas tillsammans med »graderna af den majestätiska utvecklingsprocess, som skildras i boken Genesis», är lika ohållbart som antagandet af ett solidt kristallhvalf eller af sex bokstafliga skapelsedagar. Gladstone påstår, att om författaren af Genesis angifver jordens skapelse såsom begynnelsen af verket och först på fjerde dagen låter solen och månen uppträda, han dermed icke har sagt, att solen och månen ej förut funnos till, men att »deras anvisning till en bestämd plats och bana såsom ljusgifvande krafter» egde rum först långa perioder efter sedan jordens geologiska utveckling nått sin fulländning genom »vår fasta marks uppdykande och afskiljande från hafvet». Det är klart, att den första förtätningen af en kosmisk nebulosa måste hafva egt rum omkring en central kärna, med andra ord omkring en sol och att planeter och drabanter först så småningom kunna hafva afsöndrats och intagit sina platser och banor, sedan den roterande mas-

san sammandragit sig. På inga vilkor kunde en mellanliggande planet lik jorden hafva lösryckt sig ur sin ordning före andra medlemmar af sin familj.

Ännu dunklare äro Gladstones begrepp rörande ljusets afskiljande från mörkret och af det våta från det torra. Han tycks betrakta ljuset och mörkret såsom tvänne skilda ämnen, hvilka, likt svarta och hvita bönor, som blandats i en urna, kunna stjelpas ut och sorteras i två olika högar. Någon annan mening kan han ej gerna åsyfta, då han använder en fras sådan som »ljusets afsöndrande och samlande». Det är naturligtvis väl kändt, att ljuset helt enkelt är vibrationen af ett nästan oändligt fint och elastiskt medium kalladt eter och mörkret frånvaron af en dylik vibration och att kosmiskt stoft äfven i de tidigare stadierna af nebulosa-bildningar är sjelflysande, d. v. s. sprider ljus. Ljuset måste derför nödvändigt länge hafva föregått sammanslutningen af detta stoft till en planet lik jorden. »Afsöndringen af det våta från det torra och af fasta kroppar från de flytande» är ännu mera orimlig. Detta uttryck röjer tydligen, att förf. antager det hafvets afskiljande från land var en process, som egde rum en gång för alla, och att jordytan med ens antog sitt nuvarande utseende, då det deremot är ett faktum, att en beständig höjning och sänkning, med ett ord en vexling af haf och land fortgått från de tidigaste geologiska perioderna. Kalk- och kritbildningar, som nu utgöra en stor del af kontinenterna och reser sig till ansenliga höjder, bildades på bottnen af en djup ocean. Sandstenen, som ligger under kalken, är deltabildningen af någon stor flod och gifver vid handen tillvaron af en kontinent, som uppstått ur denna flod och hvilken för länge sedan försvunnit under kalkoceanen. Och på samma sätt förhåller det sig med alla de aflagrade formationerna, som bilda nio tiondedelar af jordskorpan; de måste alla ha bildats under vatten genom denudation af äldre och följaktligen förvittrade klippor. Till och med i jemförelsevis nyare tider och efter menniskoslägtets uppträdande har Britannien en tid varit en arkipelag af öar i ett fruset haf, en annan tid åter en del af en kontinent, som genomströfvades af mammuth-djuret, den irländska elgen och renen.

Om vi öfvergå från den oorganiska till den organiska naturen, står berättelsen om djurverldens skapelse i ännu mera öppen strid med fakta. Vi hafva redan sett hvilket

misstag Gladstone gör sig skyldig till, då han antager att dess utveckling försiggick i den regelbundna ordningen af fiskar, fåglar och landtdjur. Men detta är blott en småsak i jemförelse med svårigheten att sammanställa skapelsen af dessa tre ordningar af lefvande varelser på tre efter hvarandra följande dagar med den ofantliga mängden af särskilda underbara skapelseprocesser som måste hafva erfordrats med anledning af det oerhörda antal af särskilda species, hvilka för närvarande hafva sin tillvaro i åtskilliga zoologiska områden af jorden och på grund af det oberäkneligt större antalet, som af deras lemningar att döma hafva frambragts, blomstrat och dött ut under de äldre geologiska formationerna. Madeira ensamt eger ej mindre än etthundratrettiofyra slag af landsnäckor, egendomliga för denna lilla ögrupp och af hvilka endast tjuguen finnas i Europa och Afrika. Om vi lemna evolutionsteorien för den underbara skapelsen, måste vi antaga, att den underbara akten försiggått ensamt på Madeira etthundratretton gånger blott och bart för att gifva det en mångfald af landsnäckor.

Det är likväl, då vi komma till menniskans skapelse, som den bristande öfverensstämmelsen mellan historien i Genesis och den moderna vetenskapens teorier blir mest påfallande. Enligt Genesis »skapade Gud menniskan sig till ett beläte», vid en tidpunkt, som uppmätt med år och generationer är jemförelsevis ny. På Cuviers tid, hvars auktoritet Gladstone stöder sig på, hade ännu inga geologiska bevis upptäckts, som motsade detta påstående och den förmodade frånvaron af alla menskliga qvarlefvor tillsammans med utdöda djurslägten, eller i någonting äldre än blott uppslamningar på ytan, ansågs helt naturligt gifva stöd åt detsamma. Men saken förändrades helt och hållet då hundra- ja tusentals obestridligen menskliga fornlemningar upptäcktes i de forna strömbäddarne och säkert förseglade under lager af stalagmit i grottor, i förening med lemningar af utdöda djur och under förhållanden, som gifva vid handen en ofantlig ålder. Ingen, som har den ytligaste kännedom om ämnet, betviflar längre, att den förhistoriska menniskan på något sätt existerat under en tid af isperioden och med all sannolikhet ännu tidigare. Dess tillvaro på jorden måste mätas icke med generationer eller århundraden utan med långa perioder, hvilkas medeltal icke kan vara mindre än tiotusen år. Det är likaledes säkert att

dessa urmenniskor lefde i ett tillstånd af den råaste vildhet och att menniskoslägtet i sin fortvaro, i stället för att falla från en hög ståndpunkt, undergått en långsam och mödosam förädling från en rå och nästan djurisk begynnelse. Dessa upptäckter, om hvilka icke den minsta häntydan undfaller Gladstone för att visa att han känner till dem, hafva eftertryckligt revolutionerat den moderna tankens ställning gent emot den gamla tron. Det är ej längre möjligt att såsom af Gud ingifna uppenbarelser betrakta skrifter, hvilka innehålla framställningar rörande menniskans ursprung så diametralt motsatta verkliga fakta som legenden om Deukalion och Pyrrha och mycket aflägsnare från sanningen än den historia Lukretius gifver oss i sitt poem.

Om det erfordras någon ringa kännedom om den moderna vetenskapen för att fullt inse orimligheterna i skapelsehistorien, som innehålles i första kapitlet af Genesis, så behöfs ingen för att fatta det uppenbart orimliga i hvad man kan kalla den andra skapelsen af djurverlden, hvilken skildras i berättelsen om syndafloden. Gladstone nämner ingenting om denna, men den är en lika integrerande del af bibeln som berättelsen om den ursprungliga skapelsen.

Hvad säger oss denna berättelse?

Att Gud, då han såg menniskans ondska, ångrade att han skapat henne och andra på jorden lefvande varelser och beslöt att förgöra dem; men att Noak, den enda rättfärdiga menniskan, fann nåd för hans ansigte och fick befallning att bygga en ark, eller en stor farkost, i hvilken han från den ödeläggande floden skulle rädda sig sjelf och sin familj samt alla slags djur, af allt kött ett par, hankön och honkön, af landtdjur, fåglar och kräldjur. Vidare skulle han af de rena djuren och af fåglarne taga in till sig i arken sju af hvarje kön, d. v. s. fjorton i stället för två; men låtom oss antaga det mindre antalet för att undvika skenet af att vilja öfverdrifva det orimliga i berättelsen. Sedan detta var gjordt kom floden och öfvertäckte »alla de höga bergen under hela himmelen», förgörande alla lefvande varelser på jorden, utom de som voro räddade jemte Noak i arken. Floden började på den sjuttonde dagen i den andra månaden — d. v. s. den 17 februari — och stod högt öfver jorden i hundrafemtio dagar, då arken stannade på Ararat den 17 juli, men topparne af de andra bergen ej blefvo synliga förrän den 1 oktober. Arken öppnades och djuren gingo ut den 27

februari det följande året, då de varit innestängda mer än tolf månader.

Jemför denna berättelse med verkliga fakta. Först och främst är antalet kubikfot i en ark med gifna dimensioner lätt uträknadt och det är tydligt, att den skulle vara totalt otillräcklig att rymma ett par af alla de större djuren såsom elefanter, giraffer, flodhästar, bisonoxar, bufflar, hästar, åsnor, zebror, qvaggor, elgar och de mångfaldiga arterna af hjortslägtet, gnu och andra stora antiloper, lejon, tigrar, björnar och andra köttätare, för att icke nämna något om jordens oerhördt talrika lägre djurverld, fåglar, reptilier, snäckor, insekter o. s. v., hvilka alla förgjordes genom en allmän öfversvämning, som försatte jorden under vatten öfver ett år. Vi vilja icke heller inlåta oss på de ofantliga förråd af foder för de växtätande och kött för de köttätande, som måste inrymmas i arken för mer än tolf månaders konsumtion eller på omöjligheten för arktiska och tropiska djur att lefva tillsammans ett år under samma temperatur. Ej heller är det mindre svårt att inse, huru vid utsläppandet ur arken de växtätande kunde existera tills en ny vegetation skjutit upp ur den genom en årslång öfversvämning uppblötta jorden, eller hur de köttätande kunde existera utan att uppäta de enda paren af växtätande djur, hvilka voro de enda invånarne på denna jord en lång tid efteråt. Ej heller är det möjligt att förklara den nuvarande fördelningen af djuren i olika geografiska områden, om alla hade utgått från en gemensam medelpunkt, ett berg i Armenien. Kunde kängurun t. ex. med ett skutt ha hoppat från toppen af Ararat till Australien utan att lemna något spår efter sig i några mellanliggande trakter? Eller hur kan berättelsen hålla streck med det faktum, att långt före någon tänkbar tidpunkt för syndafloden en ofantlig mångfald både af species och typer af landtdjur existerade, hvilka gradvis utvecklades till mer och mer specialiserade former och hvilka fingo sin tillvaro under olika perioder, växte till, blomstrade och slutligen dogo ut och försvunno? Var mammuthdjuret, hvars skelett, ännu betäckt med kött och hår, upptäcktes vid Lenas frusna stränder, en afkomling af ett par mammuthdjur, som räddades i arken; eller *Elephas meridionalis*, hvars ben två gånger så stora som den största nu existerande elefants, äro funna i den fossila skogsbädden i

Cromer* eller miocenperiodens menniskolika apa och sabeltandade tiger; eller eocenperiodens palæotherium och anoplotherium, eller några af de tidigare invånarne på jordens fasta yta?

Intet utsträckande af dagar till perioder eller annat bruk af ord i deras icke-egentliga bemärkelse, kan i ringaste mån öfverskyla den tydliga motsägelsen mellan den *naiva* och nästan barnsliga historien om Noaks ark och fakta, vi vilja ej säga vetenskapens utan det vanliga förnuftets och den vanliga iakttagelseförmågans, hvilka ligga i öppen dag för hvarje något så när beläst skolgosse af den uppväxande generationen.

Den verkliga »skapelsens gryning» är den som genomgått de tre olika formerna af vetenskaplig forskning.

Först astronomiens, som åskådliggör den progressiva förtätningen af nebulosor och solar i olika stadier af deras lifs historia.

För det andra geologiens, som börjar med den tidigaste kända fossilen, Lorenzoflodens Eozoon canadense och fortsätter i en kedja, af hvilken den ena länken hänger fast tillsammans med den andra under den siluriska perioden med dess rikedom på mollusker, krustacéer och maskartade djur samt de första tecknen till fiskar; under den devoniska med dess förherskande fiskar och första uppträdande af reptilier; den mesozoiska med dess batrachier; under den sekundära formationen under hvilken vatten-, land- och luft-reptilierna förherskade och de första låga formerna af vertebrerade landtdjur började visa sig; och slutligen under tertiärformationen, under hvilken däggdjuren blefvo talrika och, i det typ följde på typ samt species på species, gradvis skilde sig ifrån hvarandra och specialiserades under eocen,- miocen- och pliocenperioderna, tills vi komma till is- och förhistoriska perioderna och till det positiva beviset på menniskans tillvaro.

För det tredje embryologiens- eller allt individuelt lifs utveckling från den primitiva protoplasman och kärncellen, i hvilken allt lif får sitt första ursprung — hvilken, lik förhållandet mellan typer och species, under sina progressiva stadier af specialisering öfvergår från det lägsta, amoeban, till det högsta, menniskan — som lik alla andra djur leder sitt ursprung från en cell och utvecklas under stadier oskilj-

* By i England i grefskapet Norfolk.

aktiga från fiskens, reptilens och däggdjurets, tills cellen slutligen uppnår quadrumanas höga specialiserade utveckling och slutligen sist af alla menniskotypens.

På samma sätt kan man söka »gryningen af det religiösa begreppet» i de flintyxor och andra grofva husgerådssaker, hvilka nedgräfdes jemte den döde, liksom vildarne göra ännu i våra dagar, vitnande om någon sorts tro på andar och ett tillkommande lif. Detta bruk förherskade under den neolitiska perioden och möjligen äfven under den ofantligt mycket äldre paleolitiska, ehuru bevisen för det senare äro mycket svaga och det första föremål, som med någon säkerhet kan bevisas vara en afgud eller ett försök att framställa en gudomlighet förskrifver sig först från den neolitiska perioden, liksom kannibalfesterna, hvilka kunna bevisas icke sällan ha åtföljt begrafningar af någon mäktig höfding. Vilja vi finna något mer än detta måste vi gå tillbaka till den historiska perioden och rikta vår uppmärksamhet på tidiga monument, myter och heliga böcker. De ojemförligt tidigaste minnesmärkena äro de egyptiska grafvarna från de fyra första dynastierna och de säga oss föga mer än det, att jemte en högt utvecklad civilisation begreppet om ett tillkommande lif egentligen var föreställningen om en fortsättning af det nuvarande lifvet i en graf, som gjordes lik den aflidnes eget hem och med omgifningar som påminde om hans forna tillhörigheter, under det att hela den invecklade egyptiska mytologien om symboliserade gudar och till gudar upphöjda djur var af senare ursprung. Om vi vända oss till den ariska och den blandade semitiska samt de vestasiatiska rasernas tidigaste mytologier finna vi dem till ett stort antal leda sitt ursprung från personifikationen af naturkrafter, hufvudsakligen af solen, på hvilka begreppen om familj-, stam- och nationalgudar samt heroer äro inympade. Stundom då den ursprungliga meningen med dessa gudars namn och attribut råkat i glömska utgrenade sig mytologierna i otaliga fabler; stundom förkastades af de mer okonstlade och råa raserna eller af mer filosofiskt anlagda sinnen inom ett ärftligt prestadöme polyteismens fabler, under det att i stället den idén förherskade, antingen om en enhet i naturen, som tydde på en enda upphofsman, eller om ett sådant öfvervälde hos nationalguden öfver alla andra gudar, att det på olika väg ledde till samma resultat af monoteism. Den judiska rasens

och de hebreiska skrifternas verkliga förtjenst är att tidigare hafva fattat denna idé och att säkrare ha hållit fast vid den än någon af de mindre filosofiska och mera osedliga af gamla verldens religioner och detta är en förtjenst, som icke kan frånkännas dem, huru mycket än den bokstafliga riktigheten och följaktligen ingifvelsen och de underbara attributen af dessa vördnadsvärda böcker kunna dragas i tvifvelsmål och förkastas.

Arbeten sådana som Gladstones äro, ehuru välmenta, i sjelfva verket djupt irreligiösa, ty om religionen — lik tärningen, på hvilken spelaren, då han har otur, låter allt eller ingenting bero af ett förtvifladt kast — hvilar på den enda hållhaken, att otroliga berättelser äro sanna och dikterade af guddomlig ingifvelse, så kan blott *ett* resultat uppstå. Hvarje dag bringar i ljuset nya upptäckter, som bekräfta vetenskapens slutledningar och strida mot berättelserna om menniskans och verldens skapelse samt om syndafloden, hvilka innehållas i gamla testamentet. Hvarje dag sprider kännedomen om dessa upptäckter allt vidare omkring bland millioner läsare. Hvad måste bli följden, om upplysta och ledande män förkunna för verlden, att om dessa vetenskapens slutledningar äro sanna är det ute med religionen? Uppenbarligen densamma som George Stephenson förutspådde kon, som stod på skenorna och försökte hejda lokomotivet: »det går i putten för kon».

Våra dagars sant religiösa skriftställare äro de, som grundligt uppfattande och erkännande vetenskapens fakta, frimodigt kasta öfverbord hvad som strider mot dem, öfvergifva alla teorier om inspiration och underbara afvikelser från naturens ordning och i stöd af religionen vädja till den verkliga skönhet och sanning i kristendomen, som ligger inunder de myter och dogmer, hvilka växt upp omkring dem; hvilka framför allt vädja till det faktum, att den existerar och är en produkt af menniskoandens utveckling, tillfredsställande bättre än allt annat många af de renaste rörelser och högsta sträfvanden, hvilka i lika mån äro en nödvändig och oundviklig produkt af denna utveckling.

Ett och annat om Stockholms teatrar
jemte en revy för februari.

Af

Passepartout.

En svensk författare lemnar in ett dramatiskt arbete till kungliga teaterdirektionen. Pjesen är naturligtvis utmärkt, och författaren väntar att bli en ryktbarhet samma qväll den gifves för första gången, spelad af fröken Björkegren, fru H. Kinmansson och fru Hartman och herr Fredriksson och etc. etc.

Pjesen blir ej lagd i ett kålfat såsom i »det nya rikets» dagar. Den hamnar ej i hofmarskalkens våning och återlemnas på författarens upprepade begäran utan ett ord såsom förklaring, hvarför den ej blir uppförd. Den kommer ej heller tillbaka till författaren, följd af ett artigt bref från öfververintendenten, hvari denne uttrycker sin ledsnad öfver att ej kunna antaga ett så talangfullt stycke, men publikens smak är tyvärr ej sådan att den senterar etc. etc. Nej, det blir vänligt mottaget och svar skall komma med allra första.

Teaterns literatör förordar stycket, direktionen har läst det, men det är så svårt att afgöra. Kan det icke få bli liggande tills vidare? Repertoaren är bestämd för hela spelåret.

Nej, författaren är envis. Han vill ha bestämdt svar, den bråkmakaren. Och på utsatt dag ett par veckor senare kommer han för att få höra det afgörande ordet.

Ovissheten är dock ej mindre nu. Det fins så många pjeser liggande — se bara — två, tre år gamla. Men om direktionen får behålla stycket . . . Det kan ju komma ett lämpligt tillfälle. Om repertoaren måste ändras — det kan ju inträfta sjukdomsfall. *Då* kan det ju vara en möjlighet.

Men med utsigten till sjukdomsfall är inte författaren nöjd. Han tar sin rulle och går sin väg. Och han har nu ett godt minne för teaterdirektionens synder, både gamla och nya direktioners.

Hvarför mästerverket inte blef antaget? Ja, säg det den som kan! Der var just ingenting att anmärka på det. Men det skulle alldeles säkert komma att dröja i åratal, innan det kom upp — och då var det onekligen bättre att lemna tillbaka det. Der fans som sagdt högar — och då tog man ändå inte med i räkningen de af den förra direktören antagna stycken, som *inte* skulle komma upp under den nuvarande styrelsen, ej heller öfversättningar, antagna och betalade men som aldrig skulle spelas. Man räknade endast det, som verkligen var ämnadt att gifvas. Der fans ett historiskt skådespel, som legat i ett par år, medan yngre anförvandter dertill blifvit uppförda och nedlagda, der funnos svenska enaktare i långa banor, som det aldrig lämpat sig att instudera, derför att man hade en hel rad nya utländska dylika att taga upp. Der funnos nya original, det är sant, skrifna af teaterns nuvarande eller för detta tjenstemän och de skulle ju ha företrädet. Der fans dessutom verkligen också hela tre större originalstycken, det ena till och med skrifvet af en maskulin penna.

Mästerverkets författare går som sagdt och är vred med sin lunta under armen. Bus ner till herr Josephson.

Men det är dock inte alldeles det samma att få det speladt på Nya som på Dramatiska teatern. Jag talar inte om sakens ekonomiska sida, fast gud nå's nära nog allt skrifvande folk måste tänka på den i både tid och otid. Jag säger heller intet ondt om Nya teaterns krafter — tvärtom, se här nedan! Men det kan inte hjelpas att en komedi, uppförd på Dramatiska teaterns lilla scen af dess pröfvade krafter, ger ett annat intryck mot när man ser den, omsorgsfullt fastän i största hast instuderad af Nya teaterns ungdom. Tänkom oss Madeleine Bunge spelad på Nya teatern. Jag vill svära på att resultatet skulle blifvit helt annat än hvad det nu blef. Så ock om Väninnor, som ju ämnadt var, kommit fram på Dramatiska teatern. Man hade ej blundat för styckets svagheter för det, men nog hade det gått många, många gånger fler än summa fem som på Nya teatern. Men att Madeleine Bunge på Nya teatern ej skulle gått fem gånger, det är jag öfvertygad om.

Nya teaterns lokal lämpar sig föga för den finare komedien. Salongens akustik tillåter ej detta tillspetsande af replikerna, dessa små finesser, som äro oskiljaktiga från Dramatiska teatern, och sujetterna lägga ej heller an på att pointera detaljen, låta tvärtom dessa allt för ofta gå förbi spårlöst, medan den dramatiska scenens artister deremot mynta ut enskildheterna allt hvad ske kan, ibland till och med stryka under dem allt för skarpt. Jämför till exempel spelet i Geografi och kärlek — mot det i Hur man gör godt eller till och med i Barnet, som likväl i sin helhet kom mycket godt till heders på Nya teatern, — ehuru äfven i det stycket en och annan replik blef uppäten af den stora salongen.

Också lämpa sig Nya teaterns nuvarande krafter — i synnerhet om de äldre ej få bli med utan endast de försökande ungdomarna, såsom var fallet i Väninnor — mindre för den fina komedien. Vi ha sett dylika spelas bra der förr, till exempel Konseqvenser, som utfördes förträffligt af fruarna Engelbrecht och Fahlman och hrr Hillberg, Holmqvist och Engelbrecht, samt Sanna kvinnor, som stälde kungliga teaterns försök med samma stycke helt och hållet i skuggan. Men i allmänhet blir intrycket och följaktligen äfven resultatet ej det samma som om vi såge samma stycken på dramatiska scenen. Jämför till exempel de båda teatrarnes rivaliserande uppsättning af Sällskap der man har tråkigt eller Stora barn. Och de gåfvos ändå på Nya teatern på en tid, då dess personal var till större delen en annan än den nuvarande. Och medan Paillerons stycke gick mer än femtio gånger på Dramatiska teatern, lades det ned efter få representationer på Nya, der det dock ej spelades illa.

Är det ej en fars eller en folkpjes, vår mästerverksförfattare hade skrifvit, blir han således lömsk på kungliga teaterstyrelsen öfver det afvisande eller snarare det uppskjutande utlåtande, hans stycke ådragit sig. Ty ett dramatiskt arbetes öde beror ju mera än andra slags dikters på en tillfällighet. Är en roman bra, så arbetar den sig i de flesta — dock ej i alla — fall till erkännande förr eller senare. Men en pjes! Blir den ej antagen vid den teater, der den bäst lämpar sig, så har författaren att antingen trycka den — på egen bekostnad fastän möjligen med en förläggares namn som skylt på titelbladet — i hvilket fall den

naturligtvis ej blir läst, ty vår allmänhet köper ej teaterpjeser, om det ej står fru Edgrens namn på titelbladet, eller ock att lämna den till en annan teater, der den i bästa fall blir uppförd ett par gånger och sedan glömd.

En slump beror dess öde ofta på. Direktionens lynne, repertoarens tillfälliga tillstånd, personalens dito dito, årstiden, då stycket kommer upp, väderleken, om det spelas på vårsidan, slutligen och ej minst rollbesättningen. Det fins dåliga pjeser utan ett spår af literärt värde, som tack vare direktioner och skådespelare nått stor framgång, och det fins goda pjeser, som till följd af dåliga konjunkturer helt och hållet förfelat sin uppgift. Ty på teatern får ännu mindre än eljes i literaturen varan tala endast för sig sjelf. Och här är det ej endast de vanliga biomständigheterna, som bidraga till utfallet: Tendensen i stycket, dess så kallade moralitet eller immoralitet, författarens partiståndpunkt m. m.

Vi ha hört besynnerligheterna i Madeleine Bunge applåderas, derför att de gisslade de nyare idéerna, — och vi minnas hur raderna hurrade åt utfallen i Hur man gör godt. Vi minnas Herr Bengts hustrus öde — detta trots den allmänna hänförelsen på första representationen — och det olika öde, som drabbade En räddande engel mot det som kom Sanna qvinnor till del, då dessa båda stycken samtidigt uppfördes. Så att inte är det dikternas inre värde, som ensamt bestämmer deras öde.

* * *

Från våra granländers hufvudstäder höra vi ofta klagas öfver att teatrarna skötas utan någon plan, utan några deras verksamhet reglerande grundåsigter. Antingen lefva de på en öfverlägsen kraft och rätta sig då helt och hållet efter den, eller är det — och det händer oftare — den ekonomiska vinsten, som ensamt utgör målet för konstanstaltens sträfvan.

Hur är det ställdt hos oss? Vi måste rättsvisligen medgifva, att två af Stockholms teatrar skötas med ett bestämdt mål. Om en af dessa, den Södra, ha vi ej mycket att säga, annat än det goda, att den ej sträfvar till annat än att roa men fyller sin uppgift som en förstadsteater förträfligt, gör

godt bruk af sina få men gedigna krafter, lämpar sig efter dem och gör sällan något misstag.

Nya teatern är mera oroligt sökande, sökande efter hvad som kan fylla i kassan. Detta helt naturligt, ty utan kassa lär ingen teater och ingen gedigen konst kunna hållas uppe. Och herr Josephson sträfvar, som vi alla veta, att bilda vår smak för äkta konst och stor konst. Han måste uppblanda sin repertoar med saker, som han, stode finanserna bättre, säkerligen aldrig skulle öda en timmes tanke på, men som betala sig och som äfven betala det andra, det gedigna, han i konstväg bjuder sin publik. Och *det* är ej litet.

Man behöfver ej i allo dela herr Josephsons åsigter för att uppskatta hans okufliga energi, hans rastlösa verksamhet och märkliga förmåga att utbilda skådespelare. Han har ofta haft så obetydliga eller outvecklade förmågor att arbeta med, att resultatet blifvit klent, men detta är ej underligt, ty äfven för en teaterdirektör fins det, trots Sjövalls ord, omöjligheter.

Men plan är det i hvad han gör, det är intet vacklande, ingen osäkerhet. Arbetet går med sjudande fart, är ibland rent af fruktlöst, ofta med något så när goda resultat, någon gång — dock allt för sällan — verkligt godt. Det kan väl ej förnekas att Nya teatern rätt ofta pröfvat sina sujetters krafter vida öfver deras förmåga. Men så har samma scen andra gånger visat så mycket mera lyckade prof på hvad äfven ungdom kunnat åstadkomma, då ledningen varit god.

Under ojämförligt bättre förhållanden arbetar kungliga teatern, och till den drar sig också publiken af gammal vana i högre grad än till den rymliga salongen på Blasieholmen. Det är ytterst sällan ett program misslyckas på Dramatiska teatern. Det har händt med Severo Torelli och Inackorderingarne, men bland öfriga stycken ha till och med de misslyckade gått sina tio gånger minst.

Kungliga teatern har haft många olika slags direktioner, af hvilka de allra flesta fått en föga smickrande orlofssedel af det offentliga ordet. Naturligt nog, då det så ofta varit mindre lämpliga personer som blifvit satta till trädgårdsmästare. Nu är styresmannen för de kungliga scenerna en man af facket, kunnig i sina stycken och som menniska och kamrat allmänt afhållen.

Men det brummas ändå. Man kan ju ej underlåta att göra jämförelser. Kungliga teatern ger Kung Erik och Nya ger Kongsemnerne, kungliga Madeleine Bunge och Nya Over Evne. Det var Nya teatern, som gaf Mäster Olof, Et Besög, På hemvägen, Elfvan. Det såg en gång ut som ämnade kungliga teatern uppmuntra inhemska dramaturger till ifrig täflan. Fru Edgrens, fru Agrells, hr Molanders stycken gåfvos då. Men den tiden var kort och de svenska originalen ha sedan dess blifvit främmande för kungliga scenen, som nu lefver på tysk föda af vexlande näringsvärde.

Man beklagar att vår tids teater i allmänhet har så föga med literaturutvecklingen att skaffa. Att upprätthålla en literär repetoar är naturligtvis otänkbart för en teater, som kämpar med ekonomiska svårigheter, men vi ha likväl sett att en dylik teater icke bättre tjenar de literära intressena än den scen, som har statsanslag och som omhuldas af publiken, och detta fastän Nya teatern så ofta upptager just de stycken, som vrakats af kungliga teatern.

Hvad den sceniska ledningen vidkommer, så hör man nu för tiden alls icke talas om någon regissör vid kungliga teatern. Herr Lindberg makades bort, sedan han efter en hel vinters försök öfverbevisats om att han ej kunde göra underverk. Herr Personne har gjort scenanordningarna i de nyuppsatta styckena denna vinter — med godt resultat, det skall ej nekas. Och verket tycks ju gå utan regissör. De gamla krafterna röra sig med pröfvad vana, nya oprö-fvade krafter finnas just inga, ty hvarken herr Palme eller herr Bæckström äro nya på tiljan. Hvem som leder dem, som skulle behöfva undervisning, vet man ej. Med god ledning skulle säkert till exempel fru Rundberg kunna utvecklas med en helt annan fart än hvad nu sker, då hon står totalt stilla. Och fröken Seelig, som väckte så berättigade förhoppningar i Vildanden, har sedan dess varit ointressant att skåda i båda de roller, hon fått sig tilldelade. Nog vore det skada, om hennes talang ej skulle få behöflig ans. För henne äro dessa år, som *borde* upptagas af grundliga, ihärdiga studier, säkert af stor betydelse.

Dramatiska teaterns krafter äro välkända och ansedda. Om ej alla göra framsteg, så veta de flesta att bevara det rykte de vunnit. Vidare utveckling hos medelålders förmågor förekommer som vi veta sällan i vårt klimat. Man sätter sig, sedan man väl vunnit en position. Och är posi-

tonen något så när hög, sätter man sig ofta med riktigt eftertryck.

Men just derför följa vi de unga med största medkänsla. Så länge *de* inte ge sig, är ingenting att frukta för den närmaste framtiden.

Nu ha vi nästan vant oss att vänta föga af det yngsta skådespelareslägtet. En stor förmåga har trädt fram i första ledet af de våra, ett par aktningsvärda krafter ha vunnits — men för öfrigt föga att vänta.

Kungliga teaterns manliga rekryter äro båda förut välkända af vår publik. Det dröjde innan den ena af dem fick visa hvad han förmådde. Af herr Bæckströms komiska kraft, som vi hade i godt minne från Leonarda, Kråkfötter, Reif von Reiflingen och flera stycken, fingo vi ej se mycket på hela höstterminen, och någon för honom riktigt lämplig roll fick han ej förr än han nu fick spela Thurman. Hans tid kommer dock säkert. Såväl fröken Björkegren och fru Bosin som herr Thegerström började sin bana vid kungliga teatern med en lång osynlighet, som likväl ej skadade dem. Litet hvila för en gång skärper blicken och lusten att pröfva sin kraft.

Har herr Bæckström sålunda varit undanskjuten, så har herr Palme så mycket mera direkt fått gå in i hetaste elden. Han var liksom förutbestämd till framgång. Och det går an, när framgången berättigas af så ärligt och insigtsfullt arbete som det, herr Palme visat. Men hvarför använda honom i tid och otid? Han har på förståndigt sätt spelat både kung Erik och gossen Axel i Madeleine Bunge, hvarjämte hans göteborgska glansroller Hjalmar Ekdal och Ambrosius lågo färdiga för honom här. Nu har han spelat Tygesen — och är hans repetoar *då* icke omvexlande nog, så blir väl hans härnäst följande roll Fregattkaptenens.

Hvad danske författare längta efter: ett ungt stycke, speladt af unga krafter, det kan man få se på vår Nya teater. Dess personal har alltid bjudit på ungdomar, men de ha oftast försvunnit derifrån igen, antingen för att inte mera synas till eller för att på annat håll utveckla sig för kungliga scenen. Hur det skall gå med Nya teaterns nuvarande unga garde, vet ingen, säkert är likväl att det kommit med vackra löften och att dess utveckling hittills väckt det varmaste intresse.

Herr Gründer var den förste. Hans föregående kände

lansdortsborna ensamt till. Han fick också börja här med småroller, men i dessa var en färgläggning, en individualisering, som förvånade. Redan när han först var med i Herr Bengts hustru som »vitnet», en af styckets obetydligaste roller, var der något hos honom, som tilldrog sig uppmärksamhet. Nu är han en af denna scens mest pålitliga förmågor — alltid bra, hur ofta han än blir använd i de sins emellan mest skiljaktiga uppgifter. Det burleska, karrikatyren tyckes dock lämpa sig mindre för hans reflekterande skaplynne. När han vill verka genom öfverdrift blir han — såsom i Lilla slarfvan — en teatertyp mer än en lefvande menniska. Men då buffatypen kan bli en individualitet, då låter han ej tillfället gå sig ur händerna — såsom i Sabinskornas bortröfvande, i Clara Soleil, i Shakspeares Henrik den fjerde (man får väl utan att anses allt för obildad räkna Bardolf som en buffatyp). Och i den borgerliga komedien bär hans spel, som vi veta, alltid en konstlöst enkel prägel och oftast en individuell färg, som just den visar djupet i hans konstnärsskap.

Hrr Castegren och Olsson ha båda visat vackra prof på goda anlag. Den förre går i den burleska genren, hvaremot han var omöjlig som kapten Lagersköld och furst Zilah. Den senare vet att med vinnande enkel hjertlighet säga sina saker, och hans uppfattning af ett par af hans roller hittills har utmärkt sig för slående goda grepp. Till och med då han för öfrigt ej förmått gå i land med sin uppgift, såsom i Furst Zilah (Menko), så fann man verkligt godt tänkta detaljer, som visade på slumrande anlag. Men han liksom herr Castegren står ännu i första början af sin bana.

Bland damerna är det fröknarna Sandell och Sjöberg, som blifvit mest omtalade. Den förra har hunnit vida längre än den sistnämda. Fröken Sandell visar sig vara en tänkande skådespelerska, som förstår hvad hon spelar och ej nöjer sig med att visa fram sitt eget jag i rampljus. Det är en ovanlig intelligens i hennes uppfattning af de sins emellan vidt skilda uppgifter hon hittills fått, och hon har öfverraskat genom att hennes spel, i synnerhet i nervöst upprörda moment, verkat som den mest osökta natur.

* * *

Om spelsättet vid våra teatrar kunde ett och annat vara att säga, som hittills ej blifvit sagdt. Men dertill är det ej utrymme nu, — endast några reflexioner om de stycken, som falla inom denna revys område.

Naturligtvis har man skäl att fordra, att här i landet svenska stycken skola spelas bäst af alla slags stycken. För en tid sedan ansågs vår förnämsta scen såsom snarare fransk än svensk. Grunden för denna åsigt betviflades visserligen af en och annan i tysthet, ty i Paris spelades dock ej alldeles på samma sätt som vid Lilla Trädgårdsgatan, äfven om en eller två af de våra rönt starkt intryck från Molières hus och här infört någon tradition derifrån.

Man måtte väl kunna spela bra, fast man ej rör armar och ben och mun så som fransmännen lära sig på sitt konservatorium!

Hur det nu var med den saken, inte spelar man franskt nu. Jag vet inte, om fröken Björkegren såg Denise under sin utrikestur, — inte imiterar hon åtminstone. Och om än fröken Sjöberg lärt sig nyansera sin roll i Furst Zilah, inte påminde hon stort om Jane Hading för det.

Och de andra i Denise uppträdande! Ja herr Fredriksson betonade det franska hos Thouvenin såväl som hos Pontferrand. Men de öfriga! De flesta hade gjort karaktäriska figurer, men inte voro de fransmän mera än de voro svenskar, — herr Thegerströms gamla strama soldattyp, herr Elmlunds hederlige fabrikör, herr Palmes unge grefve, herr Hartmans vidlyftige snobb och äfven fru H. Kinmanssons präktiga mamma, som sedan blifvit dubblerad af fru Lindström, hvars spelsätt knappast drar tanken till Molières hus. Det franska draget var lika litet framträdande, som den tyska karaktären framträder i tyska stycken.

Jag mins, när jag såg Profpilen, hur förvånad jag blef öfver att på balen — i tredje akten vill jag minnas — få se herr Roos komma in, klädd i preussisk officersuniform. »Hå tusan, ä' vi i Tyskland?» Det hade jag ej kommit att tänka på förr, så föga framträdde den tyska prägeln hos de uppträdande.

Och det är ofta så. Man tycker likväl att det för skådespelaren borde vara intressant att skapa typer från olika länder — myndiga tyskar, energiska, nervösa små parisare, säkra franska landtmän, kjöbenhavnsgrossörer.

Man förvånar sig öfver att den yttre menniskan ej

åtminstone göres typisk för det slags folk, som skall framställas. Öfver allt finnas ju olika individer, men det är den hufvudsakliga typen det här är fråga om. I Herr ministern på Nya teatern sågo herrarna verkligen ut som parisare, men det var så ovanligt att det påpekades i hela vår press som en extra förtjenst. I Denise påminner herr Thegerström nog om en soldat från kejsardömet, men så går herr Elmlund i stället omkring med bockskägg och den hederlige Thouvenin, tolkad af honom, var nära nog alldeles samma yttre menniska som generalkonsul Bunge, Daniel Rochat och — doktor Rank.

Herr Fredriksson, som förr spelade stångpiskroller i mustascher och som spelade den polske prins Panin utan tecken till maskering, har på sista tiden gjort ett par karaktäriska figurer. Den ypperligt individualiserade Relling till exempel, och nu sist den buttre Sandén, som fru Agrell har allt skäl att vara honom tacksam för.

Men den figuren faller inom det svenska dramat, för hvilket herr Fredriksson *kan* bli en stödjespelare liksom han varit centralpunkten, kring hvilken de franska komedierna vändt sig. Sandén skulle vara mästerlig, om herr F. endast ville frångå sin gamla vana att liksom *stryka under* sina repliker, att lägga en onaturligt forcerad tonvigt på det han har att säga. Inte talar någon så ansträngt i lifvet. Sandén talar nog något olikt mot den franske eleganten herr Fredriksson, men han »stryker under» ihärdigare än någonsin och detta blir pinsamt att höra, i synnerhet då det förekommer hos en af våra allra förnämsta sceniska konstnärer, som mycket väl kan tala fullt okonstladt, när han vill.

I Ensam bar fru Hwasser upp hufvudrollen. Hennes stil är ej den yngsta skådespelerskans — om jag får nyttja detta oegentliga uttryck »skola» — och den drar ej alltid jämt med den yngsta diktningens anda. Men särskildt i Ensam gaf fru Hwasser ett så genomhjertligt uttryck åt moderns samlade kärlek till dottern och åt vissheten att de båda en gång skola finna hvarandra, — och i hennes spel fans det utsökta detaljer, sådana det fordras helt annat än blott rutin att åstadkomma. Att hon blef abstrakt i styckets slut är ej hennes fel.

Då det gäller tänkande skådespelare, kan man taga för regel att, om rollen är karaktäristisk, individuell, natursann,

blir framställningen så äfven. En skådespelare kan göra *mycket* af *litet*, då lägger han till af sitt eget — och det är godt och väl för författaren att så händer. Men denne bör veta att det till en dryg del beror på honom sjelf hur hans figurer komma att spelas.

Af öfriga svenska typer, Dramatiska teatern bjudit oss på sista tiden, stå väl främst fru Helfrid Kinmanssons och fröken Åhlanders båda präktiga gummor i Det satt en fogel på lindeqvist samt den sistnämdas madam Rask i Ensam. Gummorna i herr Lundqvists proverb tillhöra dessa roller, som en hvar erfaren skådespelerska kan utföra och bör kunna utföra bra. Bättre finge man väl ingenstädes se dem än här i firman Kinmanssons & Åhlanders skepnader. »Raskan» bildar i kraftfull realism ett motstycke till fru Engelbrechts utmärkta Svea i Hur man gör godt. Hur det är och hvad som än säges om »onödig och stötande realism», så står det likväl fast, att det är just dessa lifslefvande figurer, låt vara tagna från kyffet eller från gatan men tolkade med konstnärlig urskiljning, att det just är dessa figurer, som skarpast bränna sig in i vårt minne. Och realismen, när den ej missbrukas, är dock en herrlig sak.

På tal om »svenska typer» så få vi ej glömma herr Holmquists celebre Lundström, som nog är nationel på sitt vis. Denna Lundström kunde godt påpekas såsom ett mönster för hur en buffaroll bör uppfattas, om det ej vore farligt att uppställa mönster för något dylikt, då hvarje skådespelares individualitet naturligtvis ger honom klafven till uppfattningen af den roll, han skall spela. Herr Holmquists Lundström bredde en ton af oförargelighet under figuren, han mildrade det som kunde göra fyllkajan obehaglig, gjorde honom till den älskvärdaste slarf bland alla landsstrykare. Det var mera äkta konstnärsskap, mera humor i herr Holmquists blonde Lundström än i den snusige Lundström herr Holmquist visade på Ladugårdslandsteatern för några år sedan, den vinter, då Zetterholmska sällskapet spelade så väl der som på söder — och ändå hade han ej låtit något af typens traditionella drag gå förloradt.

Herr Hodells klassiska folkpjes var inöfvad på Nya teatern »i förbifarten», kan man säga, mellan det andra stycken repeterades för brinnande lifvet. Birollerna kunde ej besättas af teaterns bästa krafter, föga underligt således

att stycket i det hela ej gafs så bra som förr i verlden hos zetterholmarne. Trion Warberg, Bergström och Hodell eller Holmquist är ännu långt ifrån öfverträffad — och detta oaktadt herr Svedbergs vräkige Pettersson i vaxdukshatt och sammetsväst var en rolig landsvägstyp, som alls ej saknar eller saknat motstycken i verkligheten, och fast herr Castegrens hederlige Andersson var skildrad med både värme och känsla.

Svenska typer borde man väl fått se i gamle Kronofogdarna. Tidpunkten var kanske mindre lämplig för detta klassiska sångspels återuppståndelse. För några få år sedan, då Nya teatern förfogade öfver såväl Fredrik Deland som öfver Viktor Holmquist — och öfver fru de Wahl också — då kunde Kronofogdarna fått en vida bättre tolkning än nu.

Ty det är ett stycke, som *kan* spelas af hvilket teatersällskap som helst, men som få af våra moderna skådespelare kunna spela *bra*. Den skola de ha gått uti har utvecklat många goda egenskaper hos dem, men den breda, lugna komik, som svarar till stilen i Kronofogdarna, den har knappast någon af våra samtida — herr Holmquist undantagen. Och det som på Kronofogdarnas première verkade mest störande var det att herr Holmquist förekom bland åskådarne i stället för på scenen. Gammalt folk skrattar ännu vid minnet af Sevelin, när han satt uppe i gungan. Sevelin verkade genom ett slags bondlugn karrikatyr, som var omotståndlig — jag föreställer mig att Fredrik Deland till någon del åtminstone ärfde hans förmåga i det fallet. Pierre Deland gjorde Polykarpus, säges det, med grotesk värdighet, och Rohde, som undertecknad påminner sig från sin gamla tider, var pösig och »hög», der han i sin röda frack gick med stolta steg som en tupp ibland bönderna. Herr Gründer gör en torr Polykarpus utan *eloquentia corporis*. Förträffligt gjorde han »pirum»-scenen, der var han en bellmansfigur och den scenen gjorde han till styckets glanspunkt, och det fast herr Ringvall, som satt i gungan utan att göra någon vidare komisk figur der, lika litet hjelpte sin medbroder i att frambringa en sant humoristisk verkan som denne fann sig hågad att hjelpa vännen Bryngel ur dennes obehagliga belägenhet.

Att det gamla typiska sångspelet ej gjorde den effekt i Nya teaterns repertoar, som man haft orsak att vänta och hoppas, får väl tillskrifvas mindre tidens smak än bristen

på fullt lämpliga krafter. Det är inte allom gifvet att tillfredställa vår kritiskt skärpta smak i fråga om dylika traditionella figurer som herrar Polykarpus och Bryngel.

* * *

Vår allmänhet är ju intresserad af teatern, det veta vi. Icke som skulle ett nytt stycke, som till äfventyrs bär några nya idéer inom sig, blifva allvarligen skärskådadt och satt under diskussion i societeten. Men nog talar man om det ändå, och är stycket roligt och stöta dess tankar ej de rättänkande ifrån sig och spelas det af publikens utvalda, då går man i sådana massor och ser det, att stycket *blir* en kassapjes för teatern.

På Nya teatern är det fullt hus på premièren. Publiken är allmänt intresserad, stämningen hög. Dagen derpå rosas det nya programmet i alla tidningar, men då blir det likväl ett klent hus. Och på tredje representationen är salongen ännu glesare besatt och vaktmästarne förtro åt habituéerna bland publiken, då de komma, att »det är bara fribiljetter — allt i hop fribiljetter».

Hur går detta bedröfliga sakförhållande i hop med det allmänna intresset för teatern?

Jo, det är ej den svenska literaturutvecklingen — i dramatisk riktning som i öfriga — som allmänheten intresserar sig för. Det är knappast för de nya styckenas skull den går på teatern, och flertalet ger tusan i alla nya inlägg i tidens frågor. Eller affärdar man dem med litet öfverlägset ovett à la fru Madeleine Bunge, sorglig i åminnelse. Eller också svär man otåligt en vers öfver det förbannade käbblet, — man har minsann annat att tänka på.

Den med literära intressen försedda publiken går på premièren och får då godt rum i Nya teaterns salong. För öfrigt går allmänheten dit, när der gifves någon skrattpjes och äfven, när der spelas benpjeser. Men i öfriga fall tjena alla ansträngningar till föga, och man frestas rätt ofta till att tro att vår gamla hufvudstad ej kan bära upp fyra teatrar. Vi ha dock haft flera än fyra scener i verksamhet samtidigt — och vi lära ju snart få en femte. Men hur konkurrensen då skall kunna hållas uppe, det skall bli egendomligt att skåda, i synnerhet som väl zing-la-la-genren

redan har spelat ut sin roll och de nya operetterna från Paris och från Wien bli allt tarfligare och tarfligare.

* * *

De tre program, Nya teatern — förutom hvad jag här ofvan talat om — bjudit på i februari reprensentera tre sins emellan mycket skiljaktiga diktarter. Först kom Ett val — af Knut Michaelsson — ett familjedrama af stort intresse, särskildt förträffligt bygdt, allt igenom moget i facturen. Man har jämfört Ett val med Denise, som ju har alldeles samma ämne. Men behandlingen är olika. I Denise är det en fransk författare, som konstruerat fram sina figurer — jag tror ej riktigt på deras verklighet — der tänker man och handlar efter sådana grundsatser, att vi skulle sitta förvånade, hade scenen ej vant oss vid franska tänkesätt. Vi känna ej och tänka ej som dessa personer. Derför fick Ett val ett ytterligare intresse. Vi jämförde. Och det fans kättare, som, när de hörde att Ett val blifvit refuseradt vid kungliga teatern derför att Denise skulle spelas der, voro så patriotiska att de ansågo det svenska stycket, som behandlade det gemensamma ämnet och behandlade det bra, borde haft företräde framför det franska, som noga taget rörde oss föga.

Nu var förhållandet det att kungliga teatern, när Ett val inlemnades dit, redan köpt Denise. Och så visste man naturligtvis att det ryktbara dumas'ska dramat skulle dra folk, men om Ett val kunde knapt något profeteras. Det gick sedan på Nya fem hela gånger, vill jag minnas.

Det spelades bra der. Fröken Sandell, som nyss i Vårluft gifvit den täckaste och mest naturfriska flicktyp, vi sett på länge, bar upp Evas roll så kraftigt och så rent att vi allt igenom trodde på den arma flickans känslor. Och detta fast fröken Sandells *studier* ej helt och hållet kunna döljas i hennes spel. I hennes stora lidelsefulla scener endast bryter känslan fram med så intensiv våldsamhet att hvarje spår af något inlärdt, reflekteradt, försvinner och vi se framför oss ej skåderspelerskan utan menniskan, endast och allenast menniskan, Eva, ingen annan.

Om Ett val är så mycket skrifvet i tidningarna, att det nu är föga att tillägga. Det är också ett sådant stycke, som ej behöfver vidlyftiga utläggningar. Det är så klart hållet som en modern målning, hvarje invändning besvarad, motad i dörren, innan den hinner komma fram och höja sin röst, personerna ej så invecklade att de behöfva några kommentarier för att bli förstådda. Herr Michaelsson har ju börjat sin teaterbana som faiseur, det är i hans båda förra stycken mera af handtverk än af verklig konst, och han har aktat sig för att slå in på vanskliga, oförsökta stigar, hellre hållande sig på stora allfartsvägen. Man märker nog äfven i Ett val spår från denna hans första ståndpunkt, men då han nu lyckats förena sin vunna och obestridda skicklighet i handtverket med säker blick och urskiljning och äfven förmåga att gå djupare in i karaktärsteckningen, då ha vi skäl att hoppas att han skall lemna stora landsvägen för alltid och oförskräckt börja hugga sig fram genom snåren. Han tycks behöfva mera studier efter den enkla verkligheten, en skärpt blick för det väsendtliga i menniskornas skaplynne. Ett val har visat att han ej är ytlig och flack, som man förut så gerna trodde. Och derför är man nyfiken på det nästa, han kommer att skrifva. Det är ovanligt att hos en författare träffa på så utpräglade dramatiska anlag — och som det ser ut så *ensidiga*, ty ingen har hört talas om att herr Michaelsson skrifvit en novellskizz eller något annat i annan form än den dramatiska. Och som vår teater behöfver nya lifgifvande element, så må det tillåtas mig att vara glad åt den nyförvärfvade kraften.

Ett val var utspeladt och Kronofogdarne hade sjungit på sista versen, då Min vän Lehman kom rusande, — Lehman i sin lustiga Jægerkostym, i ylle och filtskor utan klackar. Man skrattade godt åt påhitten, och det såg ut som hade teatern förvärfvat sig en kassapjes. Inte var stycket jemförligt med Sabinskorna i komisk kraft och i burleska situationer, men det kan ju få vara roligt för det. Inte var det mera originelt eller mera troligt och sammanhängande än många andra tyska komedier, som svämmat öfver oss af de sista årens ymniga skördar. Det bjöd på de gamla vanliga typerna, dem vi sett under tjugu olika namn, på den musikvurmande frun, den beskedliga toffelmannen, den store musikern-humbugen, den förlägne älska-

ren, ja icke ens tenoren, den vräkige tenoren fattades. Och herr Toffelman förvandlades, som ske plägar, i sista akten till en fruktansvärd tyrann emot sin dittills oinskränkt rådande fru. Och frun tvingas afsvärja sin musikaliska dille och flickan får sin assessor och alla äro glada och nöjda, när ridån faller.

Herr Holmquist, som hvilat sig öfver Kronofogdarne, bar hufvudsakligast upp den tyska farsen. Rolig var han att se på och ur rollen drog han — fast med måtta — all komik, som kunde åstadkommas derur. Han hade dock ej tillfälle att göra något »noch nie dagewesenes» — och inte kunde den berlinske grosshandlaren bli så splitterbefängd som teaterdirektör Striesse — eller hvad han nu hette — eller som en eller annan af herr Holmquists gamla tyska fars-gubbar, hans vaktmästar Pfeffermann i »Våra fruar» till exempel.

Till sin äkta hälft borde han ha fått någon mera bedagad qvinna än fru Ulff för att intrycket skulle blifvit det afsedda. Gaf fru Ulff ej typen af en halfgammal tysk dam ur bourgeoisien, af en fru Buchholz med dennes representationslust och småsinne, så var hon så mycket mera en societetsskönhet à la Cecilia Hornfeldt, som gift sig med en rik bracka och som blifvit solen i societeten.

I Lehmans Jægerdrägt hade herr Gründer krupit in. Inte var Lehman något att göra en karaktärsframställning af, han har ju ingen annan sysselsättning alla de fyra akterna igenom än att tassa omkring i sina filtskor, väcka munterhet genom sin yttre menniska, spela hungrig och gåpåare. Men herr Gründer var här ändå olik sina förra »gubbar» och det är vackert så.

Bland de öfriga medspelande var herr Lindhagen en rolig tenor. Herr Lindhagen har i vinter förut gjort ett par goda bifigurer — presten i Kiellands »På hemvägen», grefven i »Barnet». Hans sångarsnobb kunde visserligen ej mäta sig med herr Personnes ypperliga figur af samma slägte i »Stora klockan» — särskildt talade herr Lindhagen mycket mera ansträngdt, hade ej heller så dumt-roliga saker att säga, var endast en dekorationsfigur i det musikaliskt-dilettantiska huset men gjorde denna figur med den karrikerade realism, som roller af detta slag fordra.

* * *

Återstår slutligen att nämna de båda senaste nyheter, som falla inom februari månad. Kungsämnena för visserligen för några år sedan, under fru Stjernströms herravälde, uppsatt på Nya teatern och gifven — med dålig ekonomisk utgång naturligtvis — några gånger. Allt gick ju dåligt på Nya teatern den tiden. Och likväl var det just då, som der funnos sådana krafter som fröken Björkegren, fru Moberg, fröken Reiss, fru Littmark, hrr Hillberg, Bæckström, Wagner, Palme — Fredrik Deland, Holmquist och flera oberäknade. Ibsens både pretendenter hade visserligen ej de bäst möjliga framställare, men Wagners baglerbiskop var det bästa han någonsin åstadkommit, Hillbergs Dagfinn Bonde var en mönsterskapelse, fru Moberg var älsklig som Margrete och fröken Björkegren spelade pojke som en hel karl — ty Ahlgrenson hade hittat på att Peter skulle spelas af fröken Björkegren, och så blef det också, och det var med mera än kuriositetens intresse man följde den ståtlige unge mannens steg på tiljan.

Af dem, som nu biträdde i Kungsämnena, var visst fru Fahlman den enda, som hade qvar sin gamla roll, Ingeborg. De öfriga stodo alla för första gången på sina platser i det mäktiga dramat.

Men det blef ej önskadt resultat. Det var något ofullbordadt i det hela, osäkert, som om de uppträdande ej kände sig på sin plats. Detta trots herr Aug. Lindbergs i detalj karaktäristiskt och fint utformade bisp Nicolas och trots herr och fru Engelbrechts vackra återgifvande af Håkan och Margrete.

Det förvånade mycket och med rätta att herr Hillberg ej lyckades gifva en mera konstnärligt utformad bild af Skule. Han var öfverraskande matt och ointressant, och ändå hade han ju arbetat mycket på denna roll sades det.

I det hela tyckes herr Hillbergs talang ej komma Nya teatern till godo i den mån, vännerna af hans förmåga kunde önska. Man jämföre denna vinter med herr Hillbergs första år vid denna teater eller med den vinter, då han tillhörde kungliga scenen. På Nya teatern gjorde han en hel rad karaktäriska figurer, som ännu lefva i godt minne hos teatervännen: hertig de Septsmont, Prosper Block, Tabarin, konung Karl den nionde af Frankrike, kung Henrik i Bertrand de Born, Friling i Konseqvenser. Och på kungliga teatern: Jago, Wallenstein, Corrado, Krogstad. I fjor

vinter påminte Brand på ett glänsande sätt om herr Hillbergs kraft. Men i vinter — ja, Pontus Bark är ett mästaredrag, men Pontus Bark visades endast på två matinéer. Petruccio var knappast en första rangs skapelse. Och Skule nu senast — utan färg, utan karaktär.

Det går likväl an att herr Hillberg hvilken dag som helst *kan* visa fram ett mästarprof till de gamla. Han har »gnistan» och han har förmågan, om han vill.

Fru Engelbrecht har ej heller i vinter fått visa hvad hon förmår — undantagandes i Sanna qvinnor. Hennes ovanliga förmåga att spela osökt och naturligt och att *tala* på scenen kommer snart att saknas på Nya teatern, då hon är borta. Så mycket mera skäl vore det då att draga nytta af henne, medan hon ännu finnes att tillgå.

Kungsämnena var ett af dessa spektakler, hvari Nya teatern tid efter annan pröfvar publikens tålamod vida öfver förmågan. Från half sju till half ett sitter väl ingen, som *har* sin frihet, på teatern utan att längta dädan.

Var Kungsämnena en halfgammal nyhet, så var Geografi och kärlek helt igenom färsk. Det har skrifvits rätt friskt om Björnstjerne Björnsons nya stycke, och man har i allmänhet bemött det så, som arbeten af mindre ansedda författare sällan bli bedömda, jag menar så, att man fästat sig vid förtjensterna, gladt sig åt dem och framhållit dem men brytt sig mindre om att rada upp bristerna till benäget påseende.

Styckets andemening är lätt insedd. Man skall vara menniska först och främst — åtminstone när man är gift. Vårdslösar man sin familj, så kan det gå galet, man må för öfrigt vara ventenskapsman eller storhet i hvilken genre som helst.

Detta är ju sundt och friskt. Det är till och med så friskt, att vår akademiska tidning helsade stycket såsom »en flägt af den forne *skalden* Björnson», — ty nu, när Björnson skrifver sådant som Over Evne, är han inte skald längre. Det är äfven så sundt, att det enligt samma tidnings åsigt gifver »hugg åt den giftiga, sinligheten eggande literatur, som buren af modets strömning allt mer vill tränga sig fram» — åt denna literatur, som enligt samma tidnings åsigt predikar Hennings rätt att för hans höga nöje vilja föra både moder och dotter på villovägar och som föreskrifver för skolflickor lektyr, sådan som »Autour du marriage» eller

Paul Bourgets »Cruelle enigme,» — hvilken för öfrigt är en med fin och ädel känsla skrifven bok, som en skolflicka skulle gäspa åt och aldrig orka igenom.

Geografi och kärlek skulle bli ett lustspel enligt författarens mening, när han satte sig att skrifva. Och det *måste* enligt undertecknads åsigt vara ett lustspel, man måste kunna skratta riktigt godt åt Tygesen, och det måste skarpt framhållas att han är hustyrann, egoist och bråkmakare vida mer än han är vetenskapsman. (Så gjorde också — i parentes sagdt — Emil Paulsen i Kjöbenhavn. Hans Tygesen blef en filister, en uppblåst obetydlighet). Ty i annat fall går ju allt i hop ut öfver det, som väl borde vara Tygesens lifsgerning, öfver hans arbete, som hindras af hustrun och de öfriga damerna i huset, och då är det mannen, som får vår medkänsla och vi skratta ej åt hans afbasande.

Det går många herrar Tygesen omkring i lifvet och de äro inte särdeles angenäma att råka ut för inom deras egna fyra väggar. Men kanske uträttar någon af dem stora saker, som hans närmaste borde böja sig för. Det är ledsamt för dem, men det kan inte hjelpas. Hela verlden intresserar sig för Pasteurs jättearbete, men ingen frågar efter om han försummar sin hustru — ej ens om han har någon sådan — eller grälar med någon rödhårig »Ane» eller förleder någon tant Malla att lägga sig till med snusdosa.

Det som man här frågar är huruvida mannens arbete är af sådan vigt och betydelse att det är lönt offra något derför. Skall man inte ingå på den frågan, så bör hela stycket hållas gladt och burleskt.

Stycket verkade vida bättre från scenen än när man läste det. Ane och Malla retade till skratt, bara de visade sig, och Thurman sade sina godmodiga sarkasmer med utmärkt pointering. Och den ledsamma tredje akten räddades af fröken Björkegren i viss mån, d. v. s. så långt möjligt var. I allmänhet skulle det kunna sägas att Karens roll är det bästa, fröken Björkegren åstadkommit efter sin långa hvila. Det var sådant, som man vill skrifva långa haranger om, en hel girland af utsökta ord, men som man hellre med vördsam tystnad tager af sig hatten för.

Samma artighet åt fru Helfrid Kinmansson, hvars gummor visserligen äro en smula lika hvarann men som nära nog alltid gifva intryck af hvardaglig verklighet. Man

tror obetingadt på gamla slöa Malla, när hon rycker upp sig för en gång och af fullaste hjerta retar sin hustyrann. Och man njuter nästan lika mycket som gumman sjelf öfver Tygesens häpnad, när hon visar honom sin snusdosa till tecken på, *hur långt* han drifvit henne.

Att Ane var roligast, när hon teg och bara tittade fram, förskrämd och fruktande det värsta, bakom den vildsinte geografens kartor, det är ej fröken Åhlanders fel, ty hon var lika dråplig här som senast i »Ensam». Anes mask med dess röda hår och rödlätta hy och dess färaktiga uttryck, som gjorde Tygesens yttrande om det »lömska» draget hos henne ytterligare barockt, var ett litet mästerdrag.

Fru Dorsch-Bosin talade i sina sträfvaste tonfall, men herr Palmes röst hade denna gång större omfång än Hjalmar Ekdals och kung Eriks. Tygesen och Thurman, detta par originaler och bokmalar, spelades af två *unge* män. Tygesen — det var inte Hillberg, ty han fans inte att tillgå, och det var intet Knut Almlöf heller, ty han ville inte öfva in en så ansträngande roll, fast Björnson hade skrifvit och bedt honom derom och till och med sagt att »den är skrifven för dig». Nej, Tygesen var herr Palme, och herr Bæckström var Thurman — och han var Thurman med lif och själ. En liten klipsk gubbe med plirögon och fullmånsansigte — och hvilket småslugt smil och hvilken inre fröjd, då han drifver i all vänlighet med Tygesen, fantasimenniskan, token, den äkta mannen. Det var den rätta breda lustspelsstilen i herr Bæckströms framställning, och hade han inte varit en så rolig och så individuell Thurmann, så hade man velat se *honom* som Tygesen. Det hade varit ett experiment men alls ej mera vågsamt än det att gifva den rollen åt herr Palme.

Han skämmer inte bort något, han har intelligens och urskiljning, och hans erfarenhet från sina många studieresor till utländska teatrar har lärt honom, att det är arbetet, som ger det mesta bidrag till utvecklingen. Det vore orätt att ej erkänna hans omtänksamt studerade Tygesens många förtjenster. Att han ej gaf den *humoristiske* Tygesen, som i stycket blir afstraffad med olympiska löjen, det kunde han inte hjelpa, ty humorist har herr Palme ännu inte varit på scenen — men det måste Tygesens framställare vara. Kan han i sin person ha något omedelbart vinnande, som gör åskådaren blidt stämd mot detta stora barn, som är en så oför-

bätterlig bråkstake, så skadar det heller icke. Och är han en smidig och på samma gång en envis natur, en stämningsmenniska som Tygesen sjelf, med dennes lättrörlighet och känslighet — ja, då blir han Tygesen, sådan Björnson sett denne, när han tittat sig i spegeln.

Fru Hartman var Helga, dottern. Man blef litet förvånad, när hon trädde in. Liten flicka, kort klädning, kolossal hatt, linhår, blomstrande ansigte, drägten stramt åtsittande. När man hämtat sig från öfverraskningen, erkänner man den goda tanken i att göra Helga till en dylik snärta. Så outvecklad som hon är, förstår man och öfverser man lätt med hennes obesinnade handligar, ty flickan är ju ett lefvande bevis för att »det var inte hennes fel» och »hon skall inte göra så mer». Detta var nog bra tänkt och den högkomiska verkningen af hennes framsnyftade förtroende till sin moder om att älskaren inte kom till den aftalade mötesplatsen, den var ju också på sin plats, I det hela är man glad öfver att här se fru Hartman ha skapat en *ny* flicktyp, olik hennes öfriga ingenuer, och man skulle så gerna skrifva under det »utmärkt», man — nu som oftast — hör yttras om henne, om hon blott undveke en och annan detalj, som kan vara rolig hos ett älskvärdt barn men som ej gerna bör upprepas. Visserligen har Tygesens dotter saknat föräldrauppsigt, men hon kommer ju från ett utmärkt institut, och nog lärde man väl der de unga damerna, som redan nått en respektabel ålder — trots deras korta klädningar — att dricka utan att hålla om glaset med båda händerna, att sitta ordentligt i en stol och andra dylika småsaker, äfven om man inte lärde dem att hysa förtroende för sina lärarinnor, att tala sanning — och sådana småsaker. Att Helga gör sig beqvämt, när hon sätter sig vid frukostbordet, låt gå för det, fast hon ju ej skall känna sig hemma just, då hon träffar fadern ensam och ser, hur han styrt till i rummen. Men nog skall man vara bra uppburen af publiken för att känna sig *så* hemma på scenen som Helga gör, och nog skall man ha uppfattat sin roll i det hela så väl och genomfört den så friskt, som fru Hartman här gjort, för att gifva intrycket af en verkligt konstnärlig prestation.

Det är intet nytt, då jag säger, att det i lika hög grad som fru Hartmans friska naturell har varit öfverdrifterna och osannolikheterna — alla dessa ständigt upprepade hopp öfver skacklorna — som skaffat henne publikens

gunst. Man storskrattar gifvet för hvar gång den räddande ängeln sätter pudervippan midt på näsan — och likaså vid många andra dylika drag. Hvarför allt detta, då man verkligen *är* konstnär och *har* varit mästerlig och sann i mer än en scenisk uppgift, som alls ej varit lätt?

Det är en god hjelp vid detta arbete framåt att vara uppburen, men att vara publikens kelbarn är farligt för den, som med allvar vill arbeta sig framåt.

* * *

Det har således varit lifligt nog på våra teatrar under februari. Operan har bjudit på debutanten herr Kloed och har repeterat Paul och Virginie, och ett par gånger i veckan har man återsett herr Knut Almlöfs qvicka ansigte i skenet af den kungliga scenens ramplågor.

Södra teatern har bjudit på fru Östberg och fröken Pettersson och har, då detta skrifves, en ny tysk komedi färdig att gå af stapeln. Det blir recett för herr Bergström och det blir naturligtvis både »lapp på luckan» och lif i salongen.

* * *

När jag skall afsluta detta utkast om ställningar och förhållanden vid våra teatrar, är det en tanke, som tränger sig på mig: af de svenska stycken, jag här omnämt, är det sist uppförda ännu ej en månad gammalt — om man räknar dess tillvaro från dess första framträdande för publiken — och likväl äro de alla redan att anse såsom döda. Våra originalstycken ha i allmänhet inte »gått» i vinter, troligen — och helt naturligt — emedan allmänheten ledsnat på det ständiga varierandet af ungefär ett och samma motiv. En veckas lif är det vanliga på Nya teatern, till och med för goda arbeten, som Ett val till exempel. Och sedan hamna manuskriptet och rollafskrifterna i teaterbiblioteket, andra stycken stå på affischen och ingen tänker mera på hvad som stått der förut — förr än när författaren nästa gång låter höra af sig.

Det är ett kort lif den dramatiska dikten får — utom i sällsynta undantagsfall. Det är sällan vi fira »hundrade

representationens fest.» En bok blir väl sällan så bortglömd som en utspelad pjes. Den läses åtminstone från lånbiblioteken, äfven om folket ej gitter betala ut pengar för att få ega den.

Men den dramatiska dikten lefver dock ett rikare lif, *medan* den lefver. Hvad som der säges, får en helt annan kraft än hvad som står i en bok. Och att få se sina skapelser taga kroppslig gestalt, att få tala så att det *hörs*, ej blott sitta och skrifva — det är lockande för hvarje författare. Låt den lefva kort, deras dikt — blott den lefver rikt och talar ut sitt ord med kraft och öfvertygelse, med sanningens makt. Då skall alltid något spira upp ur den samma.

3 mars 1886.

Opera-Revy.

Januari—Mars.

K. Stora Teatern: Repriserna af »Gustaf Wasa», »Carmen», »Don Juan», »Rienzi. Nyhet: »Paul och Virginie».

Nya Teatern: Reprisen af »Pianella». Nyheter: »Aristoteles», »Kronfogdarne», »Nanon».

Kgl. Stora Teaterns första mera anmärkningsvärda lifsyttring detta år utgjordes af »*Gustaf Wasa*», Naumanns gamla hjeltedikt, instuderad på nytt efter några års intermezzo. Flera af hufvudpartierna innehades likväl af samma personer som våren 1880, då denna »lyriska tragedi» senast uppfördes. Af dessa togs priset af hr *Lundqvist*, och det hufvudsakligen på grund af hans dugtiga recitativ-konst, som utan fråga står främst vid teatern såväl i tydlighet, klarhet som dramatisk kläm. Någon större diabolik är det obilligt att begära både af hr Lundquists stämma som ock af hans person i öfrigt. Att fröken *Ek* hvarken med hänsyn till röst eller föredragssätt hör hemma i Naumanns musik, är ju uppenbart, men då ingen enda af öfriga sångerskor kan sägas göra det bättre, bör ej denna rolbesättning klandras, så mycket mer som fröken Ek både i spel och utseende verkade särdeles tillfredsställande som Kristina Gyllenstjerna. Äfven öfriga fruntimmersroler voro i goda händer; särdeles engelens parti, der timbren i frk. *Karlsohns* röst var mycket väl på sin plats. Hr *Sellman* hade återigen bryderiet att efterträda Oscar Arnoldsson, hvarpå sångpartiet ej kunde undgå att lida. Synnerligast i hymnen saknades klang och sonoritet samt vederbörlig konstnärlig stil i föredraget. Att hr S. inlade rätt mycken värme i sin sång, vilja vi ej förneka, och den dramatiska framställning, hr S. lemnade af den frihetskämpande hjelten var — om ock ej särdeles imposant — dock ganska liflig och anslående. Hrr

Strömberg och *Sellergren* utförde sina baspartier så godt sig göra lät och de många bipersonerna föredrogo temligen korrekt sina anföranden. Kör och orkester förtjena loford, uppsättning och den stundom rätt invecklade mis-en-scènen ännu mer. Grupperingarna, i allmänhet effektfulla, lemnade rum för en eller annan anmärkning. Så hade det utan tvifvel varit vackrare på samma gång som enklare om skyddsengeln på sitt moln hissats ned mer au niveau med den sofvande Gustaf och fästat segerkransen på hans hjessa, i st. för balettdamernas många hyss och slingringar med dem. Också de små flickorna på molnet hade kunnat lemna rum för något mera karaktäristiskt och mera uttrycksfullt arrangement.

En opera, som lätt nog svingat sig upp till favorit hos vår operabesökande allmänhet, är »*Carmen*», *Georges Bizets* charmanta fransk-spanska tondikt. I denna opera har fru *Edling* som kändt är ett af sina bästa partier. Hennes malmrika mezzosopran gör partiets vokala effekter all heder och äfven den individuella karaktäristiken lyckas sångerskan i denna opera ganska bra. Fru Moes från 1878 kända tolkning var kanske lättare, smidigare, mera stickande pikant, men fru Edlings med sin samlade glöd och så att säga dolska passion är långt mer riktig och i kompositionens anda. Carmen är ingen opera-comique-figur och får således ej heller framställas som någon lekfull, lättfotad soubrette. Detta har fru Edling mycket riktigt insett och mot denna hennes grunduppfattning af rolen är följaktligen intet att invända, om också några detaljer icke synas oss så noggrant sammanhängande med denna uppfattning som önskligt vore. Så t. ex. när vi sist hade nöjet se fru Edlings Carmen, tycktes oss särskildt hennes entré, hvarpå mycket beror, förfelad. Fru E. lät sin Carmen komma gladt inhoppande, svängande och munter, i st. för att ställa sig librettons anvisningar till mötes, hvilket här onekligen varit det bästa. Angående den debut, som fröken *Fich* efter det ofvanstående blifvit uppsatt, har gjort i detta parti, kunna vi här endast nämna i all korthet att fröken Fich med tiden utan tvifvel kommer att räknas bland Europas förnämsta tolkarinnor af detta svåra och fordrande parti. Hr Ödman, som i många år gjort rättvis lycka i det vokalt föga tacksamma tenorpartiet, har deruti efterträdts af resp. hrr *Rundberg* och *Kloed*, af hvilka den förre endast som skådespelare kunde sägas någorlunda uppbära sitt parti, under det den senare — debutant — mest gjorde rättvisa åt de lyriska momenten, för hvilka hans

ganska behagligt klingande tenorstämma och mjuka väl nyanserade sång syntes företrädesvis egna sig. — Att fru *W. Strandberg* lemnat Micaïlas parti var knappast till operans fördel, om också efterträdarinnan i afseende på röstklang och röststyrka besitter större tillgångar. — Efter herr Lange ha herrar *Rosén* och *Forstén* innehaft Escamillos galanta rol, den senare med särdeles tillfredsställande resultat. — I afseende på dekorationerna till den populära operan kunde ifrågasättas om ej en ytterligare dragningskraft kunde beredas tondikten genom att 2:dra akten förlades ut i det fria, med elektriskt månljus till Carmens dans, såsom vid flera teatrar i utlandet. Cirkusfonden i sista akten gör fortfarande intryck af en jättestor tallrik hvita och röda rädisor. I denna akt skulle intrycket ej skadas genom några spanska dansers inflickande. Den sydländska dansen eger f. n. bland vår balettkår flera utmärkta tolkare såsom fru *Lund*, hr *Sjöblom*, att blott nämna de begge förnämsta, och då man hos oss icke ger några helaftonsbaletter, men ej dess mindre besitter en qvalitativt syperb samling dansartister, vore det skäl att låta dessa lysa så länge de finnas.

Reprisen af »*Don Juan*», påbörjad under så vidriga sanitära förhållanden, har i Februari ändtligen kunnat fortsättas. Dervid presenterades för allmänheten Kgl. teaterns *tredje* Donna Anna, frk. *Strandberg*. Denna sångerska hör till operans mest oberäkneliga artister. Det intresse, frk. S. skänker sina uppgifter, synes mycket olika fördeladt. Ena qvällen kan man få höra sågerskan föredraga sina saker med musikaliskt sinne och uttrycksfullt lif, andra aftonen kan man få höra detsamma matt och mekaniskt upphasplas som en korrekt inlärd minneslexa och intet annat. Åt Donna Annas stora parti hade nu frk. Strandberg lyckligtvis egnat god omsorg och framförde dess hufvudpunkter på ett i musikaliskt hänseende ganska erkännansvärdt sätt. Frk. S. borde dock arbeta upp sitt lägre register, som är temligen klent både till färg och volym, och i afseende på de högre tonerna taga sig till vara för alltför stor kraftansträngning samt i sjelfva attackeringen af dessa toner inlägga ett erforderligt plus af smak och precision. Denna sångerskas röst eger, som bekant, en ganska betydande koloraturfärdighet, som dock alltför ofta urartar till en orolig massa orena drillar och hopflytande skalgångar. I allegrettot till f-dur-arian visade sig emellertid frk. Strandberg kunna beherska de deri förekommande passage-gångarne med flytande lätthet och

lofvärd intonation. Som skådespelerska passar ju frk. S. ej för partiet, hvarför det tragiskt gripande intryck, partiet i sin helhet bör gifva, i denna tolkning fullkomligt uteblef. Detsamma måste säga som Donna Elvira, för hvilket frk. *Karlsohn* alltjemt uppoffras. Kunde ej frk. *Javette här* med större fördel användas, ifall icke frk. *Ek* ville återtaga partiet, hvilket för operan utan fråga vore allra bäst.

Debutanterna ha denna gång fått sig anförtrodda baspartierna. Af dessa utföres Mazettos onekligen bäst, och hr *J. Örtengren* har deruti visat spirande gåfvor att med tiden blifva en angenäm buffa-sångare. Åt det komiska facket lutar nog också den nye Leporello, hr *Söderman,* som dock har åtskilligt att kämpa emot innan han kan göra någon mera nämnvärd nytta deruti. De anmärkningar, vi framstälde rörande hr S:s Plumkett i Martha, gälla nämligen ännu i hela deras utsträckning, som det vill synas. Vi beklaga detta och finna helt förklarligt att musikvännen tills vidare föredrager den gamle Leporello, hr *Janzon,* trots tidens hårjningar.

I afseende på guvernörens korta, men imponerande parti, tillåta vi oss den anmärkningen, att hr *Sellergren,* som framställer en den bäste guvernör, operascenen på länge egt, icke annat än för sjukdomsfalls skull borde ersättas af hr *Strömberg.* Don Ottavios parti, med hvilket hr *Bröderman* fått företaga ett litet temligen äfventyrligt experiment, har sedan dess — tyvärr — icke återtagits af hr *Ödman,* hvars krafter man ansett sig böra bespara en Mozartsk opera, som ju alltid i alla fall drar folk, för att helgas sådana nutidens öfversvinneliga snilleverk som Massés i Wien och flerstädes förolyckade »Paul och Virginie» m. m. Hr *Lundmark,* som nu fått rolen till sist, eger ej nödig mjukhet i timbre och sångsätt för det genomgående *dolce,* sångrolen fordrar; roler af mer heroisk natur synas komma att ligga bättre för karaktären i hr L:s röst, när denna hunnit blifva mera odlad och utvidgad än hvad för närvarande är fallet. Som det tarfvas en skådespelare med mer än vanlig finess och rutin för att göra Don Ottavios ledsamma rol intressant, bör man ej förevita en nybörjare som hr L. att det ej lyckades honom. Snarare kunde man vara glad öfver att det gick som det gick. — Angående den sceniska anordningen af »Don Juan», hvaruti åtskilligt nytt vid denna repris förekom, kunde vara åtskilligt att säga. Vi nödgas dock inskränka oss till att ännu en gång påpeka det slutscenen i forna dagar gjorde större effekt, och att de anord-

ningar, som då vidtogos för att gifva Don Juans supé-scen större glans och rikedom, lämpligen kunde återupptagas och — kanhända — än vidare utvecklas för att göra kontrasten med den derpå följande andeuppenbarelsen än mera verksam. Angående utförandet af detta sistnämnda uppträde, kan man med fördel hänvisa vederbörande till Oulibicheffs intressanta anvisningar, hvilka det nog icke skulle skada, om man uppmärksammade äfven i andra fall.

Det tyckes nu ha blifvit praxis vid kgl. operateatern att spelårets första nyhet redan medhinnes i — Mars. »Diamantkorset» skulle — förstås — uppföras »i slutet af Januari», men det var ju alldeles förhastadt att komma med en ny opera *så* tidigt som vid spelårets femte månads slut. Också höll man inne med den väntade dyrbarheten, som ännu, då detta skrifves, tyckes vara i fortfarande behof af slipning och polering. I stället kom verkligen »Paul och Virginie», förberedd under åratal och nu slutligen presentabel vorden.

* * *

Alltså, »*Paul och Virginie*», opera i 3 akter och 6 tablåer af *Jules Barbier* och *Michel Carré;* musiken af *Victor Massé.*

Det ligger ju i sakens natur att vår lyriska scens egendomliga affärsställning icke tillåter den att följa med utlandets skiftande företeelser på operans område. Men då man sålunda måste inskränka de nya operornas antal till det minsta möjliga, borde det väl vara af så mycket större vigt att vid de fås utväljande utveckla såväl konstnärlig smak som — ekonomisk försigtighet. Ledsamt nog tro vi hvarken det ena eller andra af detta kan sägas om upptagandet af »Paul och Virginie». Om vederbörande ansett sig disponera krafter enkom lämpade för just denna opera, ge vi dem gerna rätt i det att hr Ödmann åtminstone här är på sin plats, liksom frk. Grabow, den senare som man vet alltid lyckad i modern fransk operamusik. Men i öfrigt tro vi hvarken att operan kan bli en populär kassapjes, ej heller att vårt musiklif på något sätt blifvit riktadt genom införlifvandet af denna »opéra lyrique». Dermed ha vi hunnit fram till operan såsom konstverk betraktad.

Skulle Victor Massé representeras å vår svenska operascen borde man väl ha upptagit hans bästa större arbete

»Galathée» eller den ännu bättre fastän mindre »Jeanettes bröllop», gifven förut å Nya teatern m. fl. Dessa begge nu nämnda Massé-operor höra till Opéra-Comiques repertoar och försvara väl sin plats derpå, liksom vid hvilken annan teater som helst. Deremot ha Massés mer tragiskt anlagda tonskapelser ej egt samma lifskraft och lätt är att inse hvarför, om man gör sig besvär att genomläsa några den franske maëstrons arbeten.

Det visar sig då att det hufvudsakligen är i den mindre stilen som kompositören är störst. Hvarken i behandlingen af utpregladt komiska eller — allraminst — tragiska ämnen, men deremot helt à son aise i den s. k. demi-teinten, semi-serian i fransk kostym, hvaruti tonsättaren utvecklat lika konstnärliga som tilltalande egenskaper, lätt, osökt och behagfullt.

»Paul och Virginie» bär deremot allt för mycket spår af att vara »gjord». Märken af »beställningen» (för att lemna trenne virtuoser triumfroler) saknas icke heller. Både Paul och Virginie smaka väl mycket af M. Capoul och M:lle Ritter och på samma gång dessvärre väl litet af — Bernardin de S:t Pierre.

Denna sistnämnda olycka kommer naturligtvis till större delen på librettisternes skuldregister. M. M. Barbier & Carré må nu vara hur stora opera-stöpare som helst, men då de gåfvo sig till att breda ut en hel lång opera-text af Paul och Virginies lilla enkelt rörande kärlekssaga, då togo sig dessa herrar vatten öfver hufvudet, och i likhet med hjeltinnan i pjesen hafva de också lidit det jemmerligaste skeppsbrott.

Det tjenar till intet att lamentera öfver operatexters beskaffenhet i allmänhet och öfver »Paul och Virginie» i synnerhet. De onekliga förtjenster, som ofvannämnda libretto-firma, trots stötande osmakligheter, lagt i dagen vid transformeringen af Goethes Faust och Mignon, Shakespeares veronesiska kärlekspar eller grubblande danaprins till herrar Gounods och Thomas förfogande, de förtjensterna lysa i Massés opera nästan totalt med sin frånvaro. Och icke blott denna negativa ledsamhet, utan ock positivt ondt i form af longörer, plattheter, återupprepningar kommer dertill för att riktigt grundligt flägta bort all doft och all poesi från sagan om de begge älskande.

Naturligtvis har detta missförhållande starkt inverkat på musiken. Som alla kompositörer, de der ej räcka till för hvad de tagit för sig, excellerar Victor Massé i falsk patos, och detta understundom till den grad, att det tillämnade sublima

ej blott sjunker ned till det påtagligt löjliga, utan rent af till det groteska och triviala. Understundom förmår kompositören ej heller utveckla så mycken metod i galenskapen att han härdar ut till ändan med sin uppstyltning och sin känslofördäfvelse, nej, han faller som på hufvudet ner från sin magnificences höjd och slutar det hela ganska tarfligt, utan ens att ega den trösten att ha lyst som en sol, när det nu blifvit paunkaka af alltsammans.

Ja, ordspråkets citerande kan förefalla hårdt. Men hårdt är också att utstå sista akten af »Paul och Virginie» med dess evinnerliga jägtande efter stämning, tragik och storhet — allt sköna ting, som bara ha det felet att ej vilja infinna sig.

Hvad slags intryck kompositören afsett med sin lyckligtvis sällsynta »ouverture» är ej godt att finna på. Värre trasmatta i toner ha vi sällan hört som inledning till ett lyriskt drama. Ett vanligt opera-potpourri på musik-schweizerierna är långt bättre gjordt än denna osmälta motivträngsel, der skönheterna — de få som finnas — alldeles skymmas bort genom det helas rhapsodiska bric à brac.

Af de trenne tråkighetens inkarnationer, som innefattas i de moderliga duetterna, är den första — då gummorna sjelfva underhålla hvarann — den mest hörvärda. Höra på *måste* man ju ock med all flit, ty de tvenne spinnerskorna bilda tillsammans ett slags exposé-prolog, åhöraren till båtnad, ty sjelfva veta de mer än väl af hvarandras förtroenden, som ju ofta i dylika fall händer. Som sagdt, duetten är försvarlig, och då den utföres så bra som hos oss fullt acceptabel. Något mer än acceptabel måste man nämna Domingos derpå följande visa, ehuru den ej kan mäta sig med samma persons »fogelsång» i nästa akt, ett nummer i Massés genre och derför också synnerligen underhållande. Några af styckets körer sjungas utom scenen, dessa just de mest sympatiska och harmoniskt fulltonande. Så ock 1:sta aktens kör, som efterföljes af titelparets entré-duett i den från barnplanscherna kända yttre situationen. Den inre målas ej särdeles hänryckande af musiken, som jollrar alltför mycket med småsaker och knappast ger lopp åt en helgjuten erotisk känsla, hur inbjudande än tillfället tyckes. Fram rycker nu en biperson, som inkräktar väl mycket utrymme, slafvinnan Meala, som trots sina olyckor och — af herrar librettister vållade — både andliga och kroppsliga marter, alltid är tillhands att sjunga små kupletter och visor med eller utan koloratur. Hon anropar, som man vet, Paul

och Virginie om hjelp mot sin förtryckare, styckets barytonbof, den bachantiske och lättsinnige S:t Croix, och dessa finna nu på den om icke särdeles godt omdöme vitnande utvägen att den sköna Virginie skall bevekande besvära den förfärlige om nåd för mulattskan. »Oskuld skall mig makten gifva», förmodar Virginie och Paul likaså, till och med Meala, som dock borde veta bättre. »Oskuld skall dig makten gifva», upprepar den ene efter den andra, »Oskuld skall mig (dig) makten gifva», skrika de till slut samfäldt med full hals, som om denna med hänsyn till S:t Croix' antecedentia och temperament endast alltför bräckliga fras icke nog kunde inpreglas i åhörarnes hjertan och — örhinnor. Inledningsmotivet kan ju kallas verkligt anslående, men modulationerna som följa efter innehålla intet af intresse, och fortissimo-slutet är rent af fult i sin löjliga anspråksfullhet.

Första aktens senare del har af våra musikbedömare fått ganska ampla vitsord. Men det skall verkligen vara i brist på bättre, ehuruväl den något mer dramatiska situationen lätt kan förleda till öfverskattande, när man ändtligt träffar på en sådan lifskraftig oas midt ibland det oändliga älskogspjunkets gäspretande sandöknar. Den inledande kören är ju rätt karaktäristisk i sin förtviflade hopplöshet, men svensk operadiktning har presterat något fullt ut lika bra (se Hallströms Neaga, akt I). Negergossens visa erbjuder ett par rätt egendomliga modulationer och väl hållen rhytm, men är liksom Mealas sång knappast att räkna till förnämligare musik, om icke det öfrigas tomhet stälde dessa stycken i förskönande dagar. Virginies romans låter ju höra sig, men icke heller den kan göra anspråk på någon uppseendeväckande skönhet.

Innan andra akten börjar har åhöraren pröfningen att få repeterad Mealas icke särdeles öfverdådiga visa, hvarmed orkestern laborerar, kör och vänder, långt efter sen det är omöjligt längre. Ändtligen går då ridån upp, men — o ve! — endast för att sätta åhörarens tålamod på nya, svåra prof. Om duetten mellan Paul och Marguerite går an, så kan detta svårligen sägas om Virginie och M:me de Latours insignifianta duo strax i aktens begynnelse. Derpå kommer en trio, som efterhand öfvergår till qvartett, och i detta nummer röjer sig ändtligen något af fransk smak och fransk spiritualitet, ehuruväl den i vårt tycke svårligen kan jemföras med de främsta opéra-comique-komponisternes bättre saker. Emellertid är numret mindre entonigt och stillåstående än de öfriga, och ju längre

man åhör operan ju mer erkännsam blir man för hvarje friskare källspräng i detta jolmiga sockervatten.

Sockersöt är den derpå följande stora kärleksduetten, hvars storhet likväl sammanfaller med dess längd; ty *den* är verkligen storartad. Att Massé som vanligtvis orkestrerar sina arbeten så vårdadt, just här i detta hufvudnummer visar en beklaglig blunder, hjelper naturligtvis ej heller upp intrycket. Att jemföra hufvudmotivet med Lohengrins svanesång är att göra det väl stor ära, men kompositören sjelf måtte utan tvifvel ha ansett det som något ogement präktigt, ty det är ej långa stunder man får vara i fred derför. Är det någon lidelse i denna duett, så måtte det vara i tonsättarens passionerade anlopp mot den stora stilen, ansträngningar, som under styckets fortgång visa sig allt mer och mer fruktlösa. Sentimentalitet, »loci communes», alltför korta och litet gifvande melodibildningar, ointressant harmoni, på slutet rent af unison, som skall verka öfverväldigande, men i stället verkar något annat — allt sammangaddar sig med denna flackt storståtliga duett, som står och faller med utförandet.

Detta gör ock Virginies stora soloscen, som onekligen i och för sig är ett rutineradt och välgjordt konsertnummer för en skicklig primadonna, som här finner ett smäktande och languissant andante, som alltid efterföljdt af ett dansnummer, här en ur balettmästarsynpunkt förträfflig polka, garnerad med sedvanliga drillar och löpningar samt icke utan de cadencer, der primadonnan sjelf kan regalera publiken med *sina* grannläter i den kolorerade stilen. Det är här fröken Vendela Andersson eller fröken Mathilda Grabow, som remplacerar hjeltinnan, ty Bernardin de S:t Pierres Virginie — ja knappast herrar Barbiers & Carrés kopia — är det platt omöjligt att tänka sig i denna på goda strupband och goda — applåder uppenbart kalkylerade scen.

Meala, som samvetsgrannt sjunger en liten visa i hvar akt, har sin vackraste bit i den tredje med dess smekande ton och välberäknade filigramsverk. Men dermed har ock det musikaliska intresset fått allt som bestås. Pauls långa brefscen är — liksom Virginies italienska rullader — helt simpelt ett virtuosnummer, föranledt af den f. d. utmärkte Capoul och beräknadt för honom. Samma persons underbara vision gör mera heder åt teatermaskinisten än kompositören. Effekter, som sökas *för* tvärt, infinna sig aldrig, som man vet. För vår del äro vi ingen beundrare af »skalrörelser» såsom uttryck

för »själarnas sammanträffande», hvaraf en bedömare i en morgontidning funnit sig så uppbygd. Bättre är då här att använda ledmotiv och reminiscenser ur det förflutna, och mycket riktigt gör Massé detta snart nog också, hvarvid man endast beklagar att dessa återupprepade motiv skola vara af den beskaffenhet, att det är föga nöje att få igen dem. Omsorgsfullt och karaktersmessigt är en gammaldags menuate orkestrerad, och äfven på stormen är nedlagd mycken möda, om den stormen ock måste anses som »i ett glas vatten» mot de präktiga tonmålningar af detta slag, som komponister af första rangen skämt bort oss med.

Om man också omöjligt kan känna sig fattad af någon glödande tacksamhet mot teaterstyrelsen att den låtit oss anställa fruktlösa försök att beundra »Paul och Virginie», måste man dock af hjertat tacka vederbörande för de så högst förträffliga förkortningarna i Virginies larmoyanta lik-scen, hvarigenom »pinan göres kort».

Det gör verkligen ett vemodigt intryck att se så mycken flit och talang af vår kgl. opera nedlagd på ett arbete, som så ytterst illa försvarar sin plats på densamma. Ty det är kändt och erkändt att inöfningen och framförandet af denna Massés opera hör till det bästa och jemnaste, som man någonsin hört, och att särskildt premièren genom sin lysande sammanhållning var nära nog unik.

Fröken *Andersson,* som vid denna première sjöng Virginies parti, förtjenar utan fråga de loford man gifvit henne. Hon är så fulländad som hon kan vara i en genre, som alldeles icke är hennes. Detta hennes »främlingsskap» märkes dock nästan uteslutande i sången. Hon kan af naturliga skäl icke prestera hvad rolen fordrar, ja bönfaller om, d. v. s. en ymnig, full, hög och klingande sopran, lika litet som det passionerade föredrag, som lika oeftergifligt kräfves. Också hennes koloratur är ej nog utbildad för att försona åhöraren med det myckna glitter, hvarmed Massé velat pryda sin Virginie. Enkel, täck och känslofull i sin sång, spelade frk. A. denna rol med en talang, värdig Dramatiska Teaterns bättre artister. Både i ton, blick och åtbörd förstod den begåfvade artisten att på det mest åskådliga sätt klargöra Virginies från urbildens ideala fägring betänkligt degenererade bild. Detta senare kan deremot näppeligen sägas om fröken *Grabow,* som då detta skrifves nyss uppträdt som Virginie. Vi medhinna derför denna gång icke någon analys af denna sångerskas Virginie,

som naturligtvis i vokalt hänseende presterade det bästa, vår opera f. n. kan bjuda på.

Hr *Ödman* eger som bekant icke samma lyckliga lätthet att individualisera sina uppgifter, men som Paul bjuder han på en lyckad apparition, lif och värme i uppträdandet. Varm och liflig är också sången, som alltid flytande jemn och afrundad, och ypperligt frambärande det tjusande instrumentet med dess sällspordt skära soprantimbre. Emellertid höra frk. Anderssons och hr Ödmans röster icke till dem, som klinga bäst ihop, lika litet som frk. Grabows och frk. Eks röster i en duett. De kunna lyckas ganska bra i fiorityrduetter (t. ex. »Postiljonen» m. m.) men i den kantabla satsen bilda deras stämmor trots intonationens ackuratess ingen fullt harmonisk ensemble.

En prestation, som vi med nöje skynda att göra all möjlig rättvisa, är hr *Forsténs* S:t Croix. Det orientaliskt flegmatiska på samma gång som brutala och koleriska kunde ej bättre tillgodoses än genom denne sångares mörka ansigte, satta figur, ömsom loja, ömsom häftiga spel och något gutturalt ljudande sång. I afseende på sångsättet är ännu mycket att afslipa, men framsteg i den vägen har hr Forstén gjort i detta parti. Rolen, som råkar ha det lilla felet att ej ha något slut utan försvinner i luften, genomföres med vexlande schattering och verklighetstrogen hållning, som särskildt i 2:dra aktens qvartett är af god verkan.

Fru *Edling* har haft den sjeuppoffringen att åtaga sig Mealas i dubbel mening plågsamma parti, öfver hvars stötestenar hennes ganska betydliga rutin lyckligt hjelper henne i väg; de många små visorna kunde aldrig sjungas bättre än af denna sångerska med hennes färgrika röst och lediga teknik. Äfven fröken *Karlsohn* sjunger mycket nätt sin sorgliga lilla negervisa och om damerna *Javette* och *Söhrling-Strandberg* i de begge mödrarnas roler är blott beröm att säga. Särskildt må man beundra den senare älskvärda subrettens lätthet att öfvergå till gumm-facket, som hon lofvar att tillgodose lika väl som sin svärmoder, fru *C. Strandberg,* äfven hon för icke så länge sen ännu qvar i de unga »flickornas» led, att icke säga »gossarnes», der begge dessa omtyckta artister gjort vår scen så stor heder och nytta.

Hr *Lundqvist,* både i lifvet och på scenen ett praktexemplar af godmodig hedersman, passar sålunda bra i stycke som den hjertans hederlige Domingo, som han lånar sin vackra

röst, med smak och urskilning emanciperande sig från sin »stora stil» i den högre operan.

I enlighet med hvad vi ofvan sagt, finnes blott loford åt kör, orkester och balett, dekorationsmålare, regissör och maskinist icke att öfverhoppa. Vore endast sjelfva arbetet lika framstående i sitt slag, som utförandet är i sitt, skulle allting vara godt och väl, men som det nu är måste man beklaga att så ringa insigter utvecklats vid ett val ur den franska operaliteraturen, der många mästerverk ännu hos oss äro orepresenterade.*

* * *

Den Wagnercyklus, som inledts med »Tannhäuser» och »Lohengrin» har nu avancerat till »*Rienzi*» — ett sätt att »avancera bakåt», som antagligen föranledts af de sceniska arbetenas gång. Ty »Rienzi» är som man vet äldre bror till begge ofvannämnda bålde riddare.

»Cola di Rienzi, den siste folktribunen», stor opera i 5 akter, hade antagligen aldrig kommit upp på vår en lång tid så Wagnerfiendtliga operascen, om ej den store Wagnersångaren Titschascheck († 1885) förmått vederbörande dertill. T:s utan gensägelse allra främsta skapelse var denne i yttre och inre mening imposanta storartade hjelteföreteelse, som med honom lyste och försvann från svenska teatern. Efter T. försökte sig hr C. F. Lundqvist i det gigantiska partiet, delvis med ganska fördelaktigt resultat, hufvudsakligen beroende på hans för rolen passande ansenliga röstmedel. Hvad öfriga roller beträffar, sjöngs första sopranpartiet till börja med af fru Michaëli, som häri af flera skäl icke var helt på sin plats, hvarefter fru Stenhammar öfvertog Irene, der hon passade bättre än företrädarinnan. Detta kunde ock sägas om fru Jacobsson, hvilken i Adrianas rol efterträdde fröken Agnes Jacobsson, som vid premièren hade åtagit sig densamma. Baspartierna hade en tid i hrr Willman och Behrens utmärkta representanter och i baletten utmärkte sig — om vårt minne ej sviker oss — den vackra och skickliga dansösen Amanda Forsberg, sedermera en af stjernorna vid kejserliga operan i Berlin. Detta var år 1865, då »Rienzi» f. f. g. gafs i spelårets elfte timme midt i försommarens mest bländande glans

* Se »Ur Dagens Krönika», årg. 1886. Januari-häftet.

och — hetta, hvilken senare med den tidens primitiva ventilationsapparater gjorde mer än tillräcklig nytta att skänka äfven åt salongen äkta romersk lokalfärg hvad på atmosferen ankom. Man njöt och svettades och svettades och njöt — det sista dock ej så allmänt som det första. Motståndet mot den »Wagnerska galenskapen» var då ännu ganska starkt, och ehuru »Rienzi» som man vet är så litet Wagnersk som möjligt för att vara af Wagner, drogo dock flera tidningar i härnad deremot, i têten för dem professor Wilhelm Bauck, hvilken — för öfrigt utmärkt — konstdomare redan af »Rienzi» försattes i mindre godt lynne för att sedan 1874 vid bedömandet af »Lohengrin» nära nog råka i fullt raseri.

Då Wagner skulle introduceras i Sverige, var det emellertid ganska klokt att sondera terrängen med »Rienzi», der de Wagnerska egendomligheterna ännu äro alldeles insvepta i en yfvig paradskrud, arrangerad à la Meyerbeer, men föröfrigt med anklang från alla möjliga håll — ja till och med — de ultra Wagnerister till obotlig förargelse! — från — Italien, de föraktade och försmädade »konstvandalerne» Rossinis, Bellinis, Donizettis och Verdis sköna fosterjord.

»Rienzi» är sålunda en Wagnersk variation af de stora Meyerbeerska och Halévyska hjelteoperorna, ett i hufvudsak eklektiskt verk, men som sådant sammanskrifvet med kraftig penna, som älskar att teckna i stora drag och i starka färger. Man finner ej här den enhet i stil, som trots allt hvad man kan ha att invända skänker poetisk illusion åt mästarens trenne bästa operor »Lohengrin», »Tannhäuser» och — ehuru i mindre grad — »Flygande holländaren», men man finner ett omvexlande panorama af praktfulla tonmålningar med det stora och lysande till hufvudändamål. Någon gång kan det ej nekas att denna grandiositet öfvergår till ytligt braskande, att de i allmänhet verkligt patetiska recitativen urarta till kärnlös uppstyltning, och att i körer och ensemblenummer de harmoniska och orkestrala tonfärgerna bredts på i så slösande omfattning att intrycket hotar blifva mer skrikande och pråligt än djupt och gripande. Men detta är ju ett fel som ofta nog vidlåder den s. k. stora operan. »Rienzi» står sig i detta fall icke illa vid en jemförelse med t. ex. Halévys operor, åtminstone »Le juif errant», »La tempête», »La magicienne» och kanske än flere.

Efter dessa korta antydningar om »Rienzi»-musikens allmänna karaktär öfvergå vi till ett kortfattadt skärskådande af utförandet.

Vi beklaga då att hr Lundqvists väldiga stämma numera skall sakna de två, tre toner, som fattas honom för att ånyo kunna utföra detta parti, der hans röst och föredragssätt annars skulle vara så väl på sin plats. Det *måste* finnas imponerande röstresonans hos en Rienzi-sångare, kraftig deklamation, bredd och fasthet i tongifning och föredrag. Äfven den dramatiska framställningen måste gifva intryck af något stort och väldigt på samma gång som sympatiskt och ädelt för att göra den siste folktribunen i sann mening till tragisk personlighet. Med anledning af den nuvarande Rienzi-framställarens oförnekeliga otillräcklighet skulle man nästan vara frestad att föreslå en nedsänkning af Rienzis sångparti eller omflyttning af de högsta tonerna, så att hr Lundqvist kunde gå ut dermed. Denna lilla transponering skulle ej göra stor skada och partiet skulle i alla hänseenden vinna. Att Orsinis parti, som hr Lundqvist nu innehar, lätt kunde få en annan framställare, hålla vi för troligt. Af de artister, som vid premièren bäst gingo i land med sina uppgifter, nämna vi främst fröken *Wellander,* rutinerad Wagnersångerska och intresserad skådespelerska, hvilket senare ock kan sägas om fröken *Ek,* som åtminstone i dramatiskt hänseende lyckades åstadkomma något ganska helgjutet och intagande af sin rol, Irene. För resten drog corps de ballet med sin graciösa primadonna, fru *Christiernson,* försorg om applådernas vidmakthållande, hvilka här voro särdeles berättigade, nu som alltid. Också körens och orkesterns osparda arbete förtjenar sitt erkännande, särdeles med hänsyn till den denna gång ganska svårlösta och invecklade uppgiften.

* * *

Nya Teatern visade sig genom upptagandet af professor *Hallströms* enakts-opéracomique »*Aristoteles*» hugad att fortgå på den musikaliskt bättre väg, den slog in på, då den uppförde Lortzings »Vapensmed». »Aristoteles» är emellertid ett helt litet arbete, men inrymmer dock ganska stora musikaliska skönheter — *täckheter,* vore måhända det närmaste ordet, ty för det täcka, nätta, »söta» visar hr Hallströms sångmö numera mer än förr tilltagande böjelse. Ett fel, som beklagligtvis förtar en del af operettens verkan är dess genomkomponerade form. En liflig dialog mellan de välklingande sångnumren skulle skänkt verket långt större intresse än dessa re-

citativer, som dels ej passa i operettens anda, dels knappast äro egnade att höja sin kompositörs anseende. Detta häfdas bättre genom de lyriska detaljerna, af hvilka slafvinnans på Ambroise Thomas temligen tydligt kalkylerade hemlandssång tilltalade oss mindre än prinsens lilla elegie, med dess erotiskt smeksamma och trånande ton. Buffamomenten äro icke i jemnhöjd med den franske kompositören Emile Persards musik till samma sujet; hvaremot hr Hallström tar försteget i de känslofullare partierna. Instrumentationen är mera lycklig än i åtskilliga hr H:s större operor, exempelvis »Vikingarne», som i detta fall verkligen är *ad observandum non imitandum*. Angående utförandet må nämnas att det något led af gåfvornas ojemna fördelning. Fröken *Sjöberg* (prins Alexander) och hr *Ringvall* (Aristoteles) voro begge i sin aktion särdeles förträffliga, hr Ringvalls röst är dertill ett ej oäfvet råmaterial, hvaremot frk. Sjöbergs ännu är väl outvecklad, hvartill kommer begge artisternas nästan totala brist på all högre sångbildning. En ganska god sådan eges deremot af fröken *Jonsson,* hvars röst derjemte af naturen fått både välklang och styrka, men som skådespelerska är frk. J. återigen af flera skäl alltför passiv. Och den komiska operan i allmänhet fordrar i detta hänseende en harmonisk sammansmältning af den lyriska och dramatiska begåfningens förmögenheter, hvarförutan det rätta intrycket förfelas, förintas. — En erkännansvärdt god gerning var också reprisen af »*Kronofogdarne*» och skulle det varit än mer, om den ej ovigtiga musikaliska delen af arbetet blifvit något bättre tillgodosedd så i ett som annat. Emellertid befordras den goda smaken i musikaliskt hänseende långt mer af dessa älskvärda gamla gengångare från den i fjerran soligt hägrande Gustavianska tiden än af flertalet moderna musikverk i den komiska vägen, hvadan musikvännen ingalunda kan vägra vederbörande en uppriktig eloge för deras goda afsigter. — Ett arbete i den finare operettstilen, som ytterligare hedrat Nya teaterns smak, var *Flotows* »*Pianella*», hvars musik visserligen ej kan mäta sig med Pergoleses klassiska »Serva Padrona», som afhandlar samma ämne, men som genom sin nymodigare affattning är lättare tillgänglig för våra dagars musikpublik, hvilken den bjuder på en lika sund som angenäm och välsmakande musikalisk kost. Af de utförande nämna vi fröken *Jonsson* i titelrolen, hvars musikaliska del hon tillfredsställande skiljer sig från, om också spelet ej har nog omvexling att värdigt sekundera den väl skolade vältonande sången.

På tal om »Pianella» kunde man föreslå vederbörande upptagandet af några andra här ej uppförda Flotows-operor, såsom »Indra», »L'ombre», »Alma l'incantatrice», alla innehållande stilfull och underhållande samt ej särdeles svårutförd musik. — Någon underhållande musik står deremot ej för menniskoöron att upptäcka i teaterns derpå följande nyhet, *Richard Genées* »*Nanon*», som till ersättning — otroligt att säga! — bjuder på en operettlibrett af värde, med spår till förnuftig intrig och mensklig karaktärsteckning. Denna senare förtjenst kommer särskildt till sin rätt genom fröken *Sjöbergs* välgjorda spel, som ej glömmer ute något drag, tjenande till belysning för den uppgift, han fått sig förelagd. Det är sällan man i en operett får se ett så genomstuderadt på samma gång som friskt och rörligt spel. Den sköna Ninon de l'Enclos var charmant i fru *Sophie Cyschs* skepelse och knappast mindre briljant framstod den stolta madame de Maintenon, framställd af en annan bland denna teaters skönheter, fru *Louise Fahlman*. Låtom oss så till så mycket vackert lägga fröhen *Lunds* näpne kammarpage, hr *Ringvalls* dråpliga pajazzospel, de öfrigas intresse och lif — och frågar man sig så, hvad lefver allt detta på i musikaliskt hänseende, måste svaret bli: På *Nanon-valsen!* Det är nämligen operettens enda stycke, som är nämnvärdt i en musikalisk revy, derifrån vi alltså redan nu måste utesluta den förtjusande men beklagligt omusikaliska Nanon.

Just som vi afsluta denna revy går *Edmond Andreus* »*Stora Mogol*» öfver scenen på Södra teatern, som — att döma efter klaverutdraget — i denna pjes erhåller en operett med delvis ganska nätt, delvis ganska nött musik. Hufvudrolerna äro anförtrodda åt fröken *Pettersson*, fru Jensen, hrr Rundqvist och Wagner m. fl., som förut gjort sig kända som goda operettförmågor, ehuru väl frk. Pettersson nu efter fru Östbergs sortie är den enda röstberättigade deruppe på det luftiga Södra teatertemplet. Men måhända svara vederbörande på Söder detsamma som direktör Koning i Paris en gång då någon förebrådde honom att gifva operetter utan röster:

»Mais, mon cher monsieur, n'en pensez pas; n'est ce que vous avez des yeux pour voir tout de belles filles? Je vous demands un peu.»

Mars 31. *Volontaire.*

Svensk poesi

utkommen till julen 1885.

GUNNAR WENNERBERG, samlade skrifter, fjerde bandet. Jos. Seligmann & c:is förlag.
K. A. MELIN, Prinsessan och Svennen, sagodikt. Wilhelm Billes förlag.
KARL A. TAVASTSTJERNA, Nya vers. Albert Bonniers förlag.
OLA HANSSON, Notturno. Z. Hæggströms förlag.
VIKTOR MOLL, Dikter. Ivar Hæggströms boktryckeri.
ANNA A., I svart och rödt. Lars Hökerbergs förlag.
TOIVO, Vind för våg. Svenska Familje-journalens förlagsexpedition.
OSCAR GULDBRAND, Huller om Buller. Henrik Lindgrens förlag.
GALAR, Sånger och berättelser. Carl Sunesons förlag.

Vår tid är, säger man, hvarken gynsam för frambringandet eller försäljandet af poesi. Det är blott prosadikten som har god jordmån i vår realistiskt nyktra ålder, predikar ofta kritiken. Det är blott de stora namnen som gå i marknaden, när frågan blir om vers, och inte alltid de en gång, klaga förläggarne. Det kanske nog kan vara sant allt detta, det senare i synnerhet. Men ser man till qvantiteten åtminstone, så kan man emellertid ej påstå att den skörd fjolåret bragt oss af poetiska verk var ringa. Nio skalder och skaldinnor på ett år i vårt lilla land i en poesifattig tid, det tyckes dock vara ett ganska respektabelt antal, och det är ju mängden som gör det sa' käringen, när hon sålde tre sexstyfvers pepparkakor för ett öre. Sans comparaison för öfrigt.

Med qvantiteten äro vi således på det klara. Med qvaliteten blir det kanske svårare. Den är rätt blandad i den stora hop vi här ofvan presenterat. Liksom det i de ärade skaldernas lifsåskådning finnes många skiftningar från det liljerenaste hvita till det mest rosenrasande röda, från den ljusaste optimism till den mörkaste pessimism, så är det i deras olika värde flere

grader. Många äro kallade, men få äro utvalde, det är en sentens som kanske oftare kan tillämpas på gud Apollos barn än på någon annans. Det är så rysligt lätt att vilja skrifva vers, men det är så rasande svårt att kunna göra det. Af de erkändt största namnen här hemma, af de korade heroerna på poesiens arena möter oss väl bland de uppräknade ingen. Men af dem som redan hunnit få sin plats sig anvisad i ledet dem närmast ha vi en, och bland den stora skaran som på vägen till det målet eller kanske ännu längre redan kämpat sig dit fram, om än hans tid der hittills varit kort, ha vi också en.

Den gamle kämpens namn behöfva vi väl knapt säga, det är Gunnar Wennerberg.

Det är två strängar som alltid klingat starkast från hans lyra, fosterlandskärlekens och ungdomsglädjens. När han låtit dem ljuda i både ord och toner, då har han vikit för ingen, och hans egen hänförelse har gripit de tusenden som lyssnat till honom. Här få vi nu blott orden. Afklädda musikens drägt förlora de väl något af sin makt, men de ha likväl tillräckligt qvar af den skönhet konstnären gifvit dem för att tjusa äfven då och mer än nog af det mäktiga manande allvar mannen lagt in i dem för att gripa och uppfostra eller af ynglingens ljusa lefnadsmod för att hos den som förstår dem drifva sorgens och ledsnadens skuggor på flykten.

Dikter sådana som »Bästa vapnet», »Hvems är skulden» och den nästan himlastormande bönen: »Fredens välsignelser» kan i dessa dådlöshetens tider fosterlandet ej få för många af, lika litet som det skulle skada om ännu en af förtidig lifsleda gripen ungdom med lika friskt mod som Wennerberg på sin tid kunde lära sig att ur glädjesvällande hjerta uppstämma hans af lefnadslust sprittande juvenalsånger; dessa ständigt unga utläggningar af den gamla sången »Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus».

Vore allt i Wennerbergs dikter af samma halt som detta och andra bandets gluntar, då stode han förvisso bland våra allra främste. Men nu är det tyvärr ej så. Jämte det goda som dessa dikter ega af hans ungdomstids lynnesart, har han äfven bland dem bevarat sådana som ge uttryck för mindre goda sidor, öfverdrifter deri, dikter der fosterlandskärleken slagit öfver i 40-talets braskande såsom »Frihetshymn» och »Den svenske soldaten» och lagt till andra, der ynglingens frihetsglöd snarare dämpats af den höge embetsmannens motvilja mot alla en ny tids kraf än mannens besinningsfulla mognad, sådana som en del af cykeln »Minnen från drömmarnes verld». Äfven har i sam-

lingen inrymts ej få vare sig rent obetydliga eller formelt bristfälliga saker, som störa totalintrycket. Dessa förekomma mest i afdelningarna »Till H.» och »Stämningar ute och inne».

På samma sida som Wennerberg och liksom han högt i värde står K. A. Melin, »Humleplockningens» skald. Hvad som hos honom framträder som det mest karaktäristiska såväl i »Prinsessan och svennen», den dikt han denna gång skänkt vår vitterhet, som i de hvilka förut flutit ur hans penna, är deras äkta och originella svenskhet. Det är en egenskap som helt säkert har sin rot i samma känslor som dikterat Wennerbergs patriotiska hymner, i den varma och djupa kärleken till fosterlandet. Men då hos W. den kärleken företrädesvis är egnad dess hjeltar och dess historia, är den hos Melin riktad mot dess folk ur de lägre lagren och dess natur, dess på en gång så härligt friska och mystiskt sagomättade natur, der af leende björkdungar omkransade fjärdar och sund, ängarnes doft af smultron och klöfver, solens glittrande lek öfver djupblåa vatten möta i ständigt skiftande vexling med de dunkla skogarnes djupa skugga, med forsarnes fall mellan splittrade berg, der dvärgarne hamra sitt guld i natten och strömkarlens sång ljuder lockande mild öfver hvirfvelns brus.

Denna kärlek till naturen, som manat våra största snillen att dröja vid den och som gjort många af deras fagraste dikter till icke mindre fagra landskapsmålningar, är det som anknyter Melin till deras kedja, medan det nya och friska sätt, hvarpå han styrkt af den äkta, gamla folkdiktningens svala och renande dryck gått att tolka den, gör honom fullt sjelfständig för sig. Det mera allmänt menskliga än exklusivt patriotiska i hans fosterlandskärlek, liksom den vemodsstämning, ehuru med hoppets och tillförsigtens solljus på grunden, som hvilar öfver hans verk, göra kanske ock att vår tid bättre förstår honom än Wennerberg, hos hvilken fosterlandskärleken är mera hjelteartad, öfvergångarne äro skarpare, der den intensivaste solglans aflöses af åskvädershotet. Hans ständigt finciselerade form, som aldrig genom någon knagglighet stör det melodiska behaget i hans versbygnad, bidrager äfven att ställa honom högt ur rent konstnärlig synpunkt. Skulle jag våga en klassificering mellan de båda diktarne, ville jag säga att Wennerberg är skald i en större art, men att Melin synes ha förutsättningar för att nå en högre grad inom sin art än Wennerberg nått inom sin.

I denna senaste dikt »Prinsessan och svennen» har han valt ett ämne och en form som helt och hållet röra sig på folkvisans

område. Han känner sig fullt hemma der, beherskar med absolut herravälde sina uttrycksmedel och har derför äfven lyckats att ge den rätta, halft trollska, halft naiva stämningen åt det hela. Den tanke som ligger till grund för dikten, att rikedom och yttre håfvor väl för en tid kunna locka och snärja ett ädelt sinne, men att till sist dock det för det naturliga goda och sköna behåller herraväldet deröfver, om ock först efter kamp och strider, kommer osökt fram. Denna rent optimistiska lifsåskådning är karaktäristisk för Melin och den skola han tillhör.

Jag vandrar nu från de leende, ljusa nejder, der han är hemma. Solljuset förbytes i skymning, den friska svala luften i rötmånadshetta. Dunkla konturer, som af bygnader svepta i töcken och dimma, skymta för mina ögon. Jag tycker mig derinifrån höra liksom skrik af gråtande barn. Det kan vara från små värnlösa stackare, dem modern tiden i besinningslös yra kastat in i lidelsernas och förtviflans glödande Molok-ugn, men för mina öron låter det snarare som det komme från strykklassen i lifvets skola, der ett par handfasta lärare, det sunda förnuftet och den goda smaken, hålla på att tukta ett par öfvermagar för hemliga barndomssynder. Det är den unga, till åren unga, men till sinnet utlefvade, pessimistiska diktningens representanter jag har kommit i närheten af. De heta Karl A. Tavastjerna och Ola Hansson.

Pessimister, stackars barn! Orvar Odd talade om Franzéns barnkammarspleen och om melankoli i kolt och fallhatt hos romantikens unge gråtare. De lefva allt ännu fastän etiketten blifvit en annan.

Pessimismen är en lifsåskådning som kräfver aktning och vördnad, den som hvarje annan, när den är ärlig och sann, gud bevars, det förnekar jag ej! Men då skall den också verkligen *vara* ärlig och sann, ej blott *tros* vara det. Och för att bli det, bli individens egen personliga tillhörighet, torde det allt vara nödvändigt att den är grundad på egen personlig erfarenhet, är frukten af ett eget lifs bitterhet och motgångar, missräkningar och felgrepp. Men för att den skall kunna bli det måste man *ha* lefvat, ej bara nyss *börjat* lefva. Hos mannen kan jag förstå den, han kan ha hunnit förfela sitt lif, och hos gubben förstår jag den än bättre, han kan ej gripa sig an och bota det som brustit, söka bättra hvad han felat. Men hos ynglingen, hos den unge mannen som har lifvet framför sig och en mörk barndom möjligen, en förslösad eller missriktad ungdomstid på sin höjd bakom sig, må jag bekänna att jag hvarken kan akta eller

förstå den. Hvad kan han ha lidit och upplefvat som är obotligt? Den kan hos honom näppeligen vara grundad på annat än läsning och resonnement i bästa fall eller jargon i vanligaste. Är han sjuk till kropp och själ, nåja, då kan det hända, men de unga diktare jag här har att göra med njuta så vidt jag vet af en förträfflig helsa och en oförsvagad arbetskraft. Och då må det ursäktas mig, om jag tar pessimismen som öfvergående, som koketteri möjligen. Ty vore den ej det, visade den en energilöshet och en brist på stål i viljan som vore mera att beklaga än ett tillfälligt slafvande under en modenyck.

Man kommer nu att säga mig att jag tar fel, att man behöfver ej vara en sådan egoist, att man ej kan bli sjuk till själ och lynne, äfven om man sjelf aldrig pröfvat lidandets slag, blott man med vakna blickar ser omkring sig i verlden, ser hur uselt och eländigt allt är ställdt, huru fattig man svälter och rik man frossar, hur kojans dotter ofta nog före barndomens gräns faller ett offer för de lustar som närts af vällefnaden och dryckenskapen i palatsen, när man ser att slägtet af menniskor som af djur lyder samma lag om den starkares rätt öfver den svage, den listiges öfver den enfaldige, skurkens öfver hedersmannen, fastän i samhället den rätten bär lagens namn, lagens som är skrifven af stark för svag, af öfverklass mot underklass, och när man till sist vuxit ifrån tron på sagorna om en allvis och allgod verldsordnande allmakt som har en plan med det hela och för hvars slutliga mål med oss detta lifvet blott är ett moment i ledningen, hvars mening vi ej kunna fatta, men på hvars kärleksfullhet vi dock måste tro — när man vuxit ifrån den sagan och ser klart att allt är slut med detta lifvet och att allt der är uselt, då måtte man väl, om man ej är en inbiten egoist, ha skäl till förtviflan eller apati, äfven om man sjelf njuter en relatif lycka.

Puh! Ja Gud bevare oss väl! *Vet* man *allt* detta af egen erfarenhet, har man sett alla dessa missförhållanden här i verlden och ej blott i böcker, *vet* man vidare att intet arbete för att häfva dem hjelper, och *tror* man till sist fullt och fast att allt är slut, när vi stoppas ner i jorden eller skjutas in i likbränningsugnen, ja då kan man bli pessimist.

Men är man ung, utan erfarenhet och utan egen lärdom af lifvet, *då vet man det förvisso ej af sig sjelf,* och då kan man hålla inne med pessimismen så länge och i stället försöka att göra sitt bästa i att arbeta bort, eller sjunga bort, ty det går det också, det har historien visat, det *myckna* elände man *tror*

finnas och det *lilla* man kanske redan *sett* finnas; det är bättre än att lipa öfver det. Derför är det så motbjudande att höra unga karlarne voja sig öfver »att känna tidens ve» och sedan maktlöst bida lyckan under nästa generation i stället för att arbeta för den sjelfva (i synnerhet om man verkligen tror att den kan komma då, ty då vore ju inte allting så ohjelpligt). Då var nästan våra fäders lättsinne och njutningslust sundare, det var då ungdomskraft i dem åtminstone, och hos de bättre fans det guld på botten som trädde fram när slaggen var bortbränd.

Detta om tendensen, innehållet i den nya skolans diktning. Det rör dock mest den ene representanten för den, herr Ola Hansson. Den andre, herr Tavaststjerna, är mera objektiv, ger sig mindre sjelf, det är kanske mindre han än hans figurer som lider af pessimism. Det är svårt att säga, ty den episktlyriska dikten är ju och bör ju vara mindre subjektiv än den rent lyriska.

I grundtonen finnes dock en bestämd likhet hos dem båda.

Hvad formen åter angår så äro de hvarandra alldeles olika, företräda hvar sin fullkomligt skilda riktning inom den moderna literaturen. Herr Tavaststjerna den naturlighetssträfvan som slår öfver i banalitet och herr Hansson den äflan efter naturstämning, som har öfverskridit det naturligas gräns och som är på det intimaste beslägtad med Manierismen i Italien, den Lohensteinska svulsten i Tyskland och Fosforismens vildaste utsväfningar i vårt eget kära fädernesland, en stil som realismen dock icke aktat för rof att upptaga som sin och hvilken först slagit ut sina blommor i Frankrike, ädel och konstnärlig om än något maniererad, hos Leconte de Lisle, den store formskäraren, drifven in absurdum och hufvudsakligen sökande sin fulländning i ett oerhördt koketterande med besynnerliga nya ord och nästan ännu besynnerligare gamla versformer hos hans efterföljare herrar dekadenter et consortes. I ordrikedomen har Ola Hansson tydligen gått i deras skola; hvad den konstrika strofbildningen beträffar deremot ej, ty den är hos vår författare skäligen enkel och skäligen missvårdad.

Det är för öfrigt en sak som verkligen är lika i formen hos både herr Tavaststjerna och herr Hansson och som karaktäriserar lika mycket den enes språkliga banalitet som den andres språkliga svulst, att de egnat blott en ringa omsorg åt att tukta den yttre tekniken i sin vers. Deras rim äro ofta orena, och hos den ene så väl som den andre störes örat af att få höra ett manligt versslut, der man enligt skemat väntat ett

qvinligt o. d. Likaså äro i synnerhet deras jambiska verser oregelbundna, i det att i flere dikter deras stigande takt förbytes till ett trokaiskt verslags fallande. En annan oegentligbet hos de båda herrarne är, att ingen af dem skrifver högsvenska. Den ene diktar på finskt idiom och den andre på skånskt.

Hvad de båda behöfva för att bli verkliga skalder, är innehållets sundhet, en frisk eller i det minsta egen lifsåskådning samt natur jemte ans och vård i sin form. Men få de det, har vår poesi dock ej litet att hoppas af dem, ty poetisk gnista saknar ingen af dem, om än dess glöd ännu täckes af omogenhetens och manerets aska, och en mottaglighet för nya tankar och känslor ega de båda som kan komma dem att ge gestalt åt mycket som rör sig på djupet af tidens medvetande, när den en gång har upphört att vara hysterisk, när de som skalder vuxit ur tandsprickningsåren och se målet klart för sig, då de kommit derhän att som män med harmens lif men med erfarenhetens mognad drabba hop med lifvets missförhållanden i stället för att såsom nu, räcka ut tungan åt dem som pojkar, eller lipa öfver dem som agade skolpiltar.

Jag lemnar nu dem som gå eller anses gå i spetsen för någon kohort, för någon viss riktning och vänder mig, om ej direkt till »servus imitatorum pecus», så till »dii minorum gentium» åtminstone.

De höra alla till optimisternas skara, om de än dela sig i spridda flockar, äfven de samlade den ena under idealismens den andra under realismens fana.

Främst bland dem träder Viktor Moll. Han är i synnerhet de bildade äldre damernas skald. Hans rykte är stort, hans begåfning möjligen något mindre. Hvad som mest utmärker honom är hvad fruntimren bruka kalla renheten i hans diktning. Christer Swahn har en gång, i sin »Hospitalshistoria», indelat våra ledande skalder i vissa klasser. En af dem kallar han den serafiska. Skulle han ha inrangerat Viktor Moll under någon af dem, hade han säkerligen fört honom dit. Det är någonting af Franzéns liljeblidhet blandadt med C. D. af Wirséns åt det englalika syftande skaplynne i hans poesier. De äro vackra, några af dem äro till och med friska och förtjusande t. ex. »Inför den meliska Afrodite». Men någon förmåga att entusiasmera, att dra massor med sig ha de ej. De uttrycka en ren och harmonisk men af tidens rörelser nästan oberörd andes litet inskränkta själslif. I formen äro de säkra och utan vank.

I uppfattningen närmande sig honom stå vår flocks båda

damer Toivo och Anna A. De äro hvarandra ganska lika i grundstämningen, ljusa och blida, hjertans välmenande men hjertans opraktiska, vattenklara idealister båda två. Med deras ideelt optimistiska verldsåskådning sympatiserar jag af hjertat i det väsentliga, men den är ej i allt glad och frisk i sina yttringar, den är i stället pjunkig, och det är ett fel. Den är mig för öfversvinlig. Från hvarandra skilja de sig deri att den ena, Toivo, är mera lyriskt-didaktisk, den andra, Anna A., mera religiöst-didaktisk. Den förra gör intrycket af en ung, svärmisk guvernant, som ännu söker sitt ideal bland jordens män, ehuru visserligen blott bland dem af dem som utan att rodna eller skratta kunna läsa Björnsons »En Handske», den andra af en äldre yrkessyster, också svärmisk nog, men som redan flyttat sina drömmar och begär bort till den verld, der allt är ande, icke förandligad lekamen en gång. Det är, synes det mig, bristen i deras idealism, att den är för andlig, för mycket blodlös. Men det är nu en gång felet hos den diktarskola i England, mrs Hemans och hennes själafränkors, efter hvilken de tydligen bildat sig, att deras varma och ädla hjerta drog dem *för* mycket från denna verldens känslor och begär. Många af deras dikter kunna dock af alla läsas med nöje. Riktiga små perlor äro t. ex. Toivos »En klyfta» och »Ditt väsens hemlighet». Och ännu flere af dem skulle det vara fallet med, om der ej så ofta hängde den der lilla didaktiska klumpen i slutet på dem, som nästan ser ut att vara ett lika nödvändigt bihang för damernas sånggudinna som turnyren för dem sjelfva.

I formen ha de båda sina små svagheter som dock ej äro farliga. Anna A:s stötesten är rimmet, historia rimmar t. ex. ej med Himalaya. Toivos är den strängare metern. Att alexandrinen har caesur kommer hon ej alltid i hog.

Det återstår mig nu blott att nämna några ord om den sista gruppen, som jag skulle vilja kalla de poetiska autodidakternas. Till den för jag herrar Jacques (Oscar Guldbrand) och Galar (Gustaf Bjurström). Naturligtvis gör sig, när man behandlar författare på den nivå, der de stå, en helt annan måttstock gällande, än den man använder på dem jag hittills talat om. Det är samma skilnad som den i omdömet öfver en konst- och en natur-sångare. När man hör på den siste, tänker man egentligen blott på den möjlighet som finnes hos honom, sjelfva anlagens större eller mindre värde, ej på hur de blifvit utbildade. Så är det äfven, när man läser dessa skalder. Den i formelt hänseende minst fullkomnade af dem är Galar, och kanske hade han

gjort klokast i att blott sjunga inom vänkretsens sfer. Jag tror dock, att frånser man den formela bristen och tänker blott på den poetiska tonen i hans dikter, så skall man finna, att det är ett varmt om ock ej rikt skaldehjerta som slår bakom den mindre regelrätta ytan, och att man, när man hör honom enkelt, utan all pretention, kan ha nöje af att göra det. Den grundton som svagt klingar fram i hans dikt är den samma som vi fulltonig och stark hörde ljuda i Melins, kärleken till vår härliga svenska natur. Oscar Guldbrand är mindre lyriker. Han är en ringa man i ledet i den diktarskola till hvilken förut här hemma v. Braun och Wadman sälla sig och som i Frankrike nått sin högsta fulländning i Beranger. Den skola som än med sina skämtsamma visor spridt glädje i vida lager än med ett hvasst hugg eller en munter refräng skakat de skrankor som resa sig mot utvecklingen vida mäktigare än hundra storgråtare med de mest forsande tårefloder. Den skola som tillika i enkla och hurtiga strofer sjunger ut de känslor som röra sig hos en tids för det allmänna intresserade djupa samhällslager. Den har med herrar Tavaststjernas och Hanssons riktning blicken för felen i det bestående gemensamt. Den kan till och med vara oresonlig nog ibland, men den kommer med sunda tankar ofta också, och den har framför allt i grund och botten lefnadslust, hopp och mod qvar. Det är den sunda, kraftiga underklassens män, som man der hör säga: »så vilja vi ha det, icke så», men det är inga blaserade öfverklassherrar i lugg och glacéhandskar, som till dem gråtande snyfta: »stackare oss, att ni ha det så svårt». Jacques saknar alldeles det koketterande, osunda drag som karaktäriserar dessa herrar både i innehåll och form, och han besitter derjemte en humor som de aldrig skola nå.

Han höjer sig stundom till att inom folkdiktningen och i lätta, skämtsamma toner bli en stridsman för samma ideer som inom den allvarliga konstpoesien våldsamt sjuda och jäsa hos Strindberg och som klarnade och sofrade funnit sitt ädlaste, högsta och bästa uttryck i Snoilsky, kämpen för framtidens demokratiska men dock fosterlandsälskande, frihetskära men ej rasvilla, enkla men dock formrena poesi, den som i realismens naturenliga, sunda kropp bär ett för idealet varmt klappande hjerta, den hvilken är sådan som vi önska och hoppas att vår skaldekonst en gång i sin helhet skall varda, då den nog ock skall ha tillkämpat sig både läsare och köpare i prosans egen tid, vore det så ock på prosans egen, då för poesien brutna mark.

H. A. R.

En beslaglagd roman.

Några anmärkningar öfver Hans Jæger's »Fra Kristiania-Bohêmen»

af

Oscar Levertin.

Habent sua fata libelli, lyder det mångciterade ordstäf, som får en så särskild giltighet vis à vis alla de verk, som råkat i någon kollision med »rättvisan». Och den är sorglustig nog, denna censurens och beslagläggningarnas historia, en lång komisk tragedi, som har tycke af en gammal medeltidsmoralitet, der *Dumheten* och *Våldet* i syskonlig sämja söka kufva och fängsla sin gemensamma fiende *Tanken* utan att märka, att de dock i evighet förgäfves bruka sin knölpåk och sina handbojor mot en motståndare, som är lika oåtkomlig som vinden, som kommer och går, utan att man kan utröna hvarifrån, och utan att man kan utröna hvart . . . Emellertid lika obegripligt komiskt det är att se, med hvilken högtidlig min af värdighet makten agerar profoss mot idéer, bevingade väsen, som ännu hafva qvar den mytologiska egenskapen att stå helbregda upp hvar morgon, fast de slagtats qvällen förut, lika pinsamt är det dock att oupphörligt se upprepad och prisad den stupiditet, som med böter och fängelse vill qväsa motsägelser mot de meningar, som för ögonblicket äro auktoriserade.

Derför har det också gått derhän, att allmänna meningen bland de frisinnade strax är redo att skänka en martyrkrona åt dem, som drabbats af ingrepp på den menings- och yttranderätt, som borde vara alla i rikaste mån beskärd. Och särskildt har hr Jæger rönt sötman af sitt martyrskap — den unga radikala studentföreningen i Kristiania har uppträdt för honom, och hans

arbete har egnats en uppmärksamhet, som under normala förhållanden väl icke kommit det till del. Några ord om hans digra tvåbandiga roman torde då vara kärkomna för många, ty om någonsin gäller det med afseende på »Fra Kristiania-Bohêmen», att strängt skilja på den sympati, man egnar författaren på grund af det våld, hvarför han utsatts, och den betydligt ringare, han genom sitt verk gjort sig förtjent af.

Det är utan all fråga en allvarlig afsigt gömd i »Kristiania-Bohêmen», och hr Jæger hade icke behöft vädja till Lie och Garborg för att få sin ärlighet bestyrkt. Hans egen bok afger tillräckligt vittnesbörd derom, och det skall vara en ointelligent eller partisk läsare, som tror, att här föreligger ett försök att ockra på publikens dåliga lidelser. Men att »Kristiania-Bohêmen» det oaktadt måste såra hvarje finkänslig natur, beror, synes det mig, på två omständigheter. Författaren har för det första allt för mycket förälskat sig i sin position af ytterlig vensterman — med en forcerad plumphet njuter han af att trotsa hvarje fordran på delikatess och takt, och bakom dessa råheter, som icke bäras af någon komisk kraft eller någon naiv och sund omedelbarhet, lurar något af det hat mot alla umgängesregler, som ofta hysas af sådana personer, som förgäfves ansträngа sig för att införlifva sig med sällskapslifvets katekesbud. Och så skära de i sin ifver att visa sig som opponenter, i sin ifver att vara hvad *Jules Vallès* kallade »refractaire» ända ut i fingerspetsarne, alla konvenans- regler öfver en kam, förgätande, att det vid sidan af så mycken tom och falsk anständighet finnes en annan, utan hvilken allt samlif menniska och menniska emellan förlorar hvarje behag, hvar skymt af gratie.

Dock den djupare orsaken till, att så många delar af hr Jægers roman beröra läsaren som unken och förskämd luft, är, att det är något brustet hos författaren sjelf. Men än en har börjat med att *spela* och slutat med att *blifva* cyniker. Man får ingen fast tilltro till en man, som ser så oblygt och smaklöst på de ting, han skildrar, ingen medkänsla för en person, som är oridderlig nog att i en sådan taktlös ton införa och karrikera namngifna, ännu lefvande personer. Särskildt kan man icke nog allvarligt tillbakavisa det anfall författaren riktat mot Björnson, — alra minst bör väl en vän af reformer på ett sådant *gaminmanèr* bedöma en man, som så outtröttligt hela sitt lif igenom kämpat just för framåtskridande inom de flesta af kulturlifvets områden. Det hämnar sig att icke besitta mer själslig förfining — och »Kristiania Bohêmen» bär många spår deraf . . . »*Wenn*

eine Affe in den Spiegel hineinguckt, so kan aus diesen Spiegel kein Apostel heraussehen . . .»

»Kristiania-Bohêmen» är ett inlägg för den fria kärleken framställdt i form af en lefnadsteckning öfver tvänne unga män, hr kadett Jarmann och hr stenograf Eek, författarens dubbelgångare. Hr Jarmann skjuter sig, sedan han gnolat sig trött på Leoporellos »tusen och en», hr Eek öfverlefver sin vän och redigerar i »Fra Kristiania-Bohêmen» dennes och sina egna memoarer, dock utstött äfven han ur det goda sällskapet, emedan han på ett möte formulerat samma kärleksteori, som hans vän och han sjelf praktiserat.

Och författaren vill då härmed visa oss, hur den nutida samhällsordningen icke gifver två sådana menniskor plats att lefva och hur annorlunda stort och sundt många individer skulle utveckla sig under en friare sakernas ordning. Men författaren begår härvidlag ett gundfel, som låter hans sak blifva äfven ur tendensens synpunkt nästan verkningslös. Bärarne af de nya idéerna, hrr Eek och Jarmann, äro för små, deras intressen för ensidigt sensuella — den medkänsla de väcka, förringas af deras obetydlighet, och man drar på munnen åt dem som reformatorer.

Man göre blott i tankarne en jemförelse mellan dessa två lättingar och de två män, som i *Tchernychewsky's* »Hvad är att göra?» skildrats som representanter för likartade tankar, de två vetenskapsmännen »Lopoukhoff och Kirsanow, båda själsligt förnäma personligheter, män som arbeta och uppoffra och derföre verkligen på allvar kunna tänka som banbrytare af en ny tid. Hr Jægers två samhällsförnyare taga sin sak lättare, de göra sin egen sjelfviska njutningslust till utgångspunkt för reformerna och i full öfverensstämmelse dermed nämna de ytterst litet om de ekonomiska omhvälfningar, som måste föregå de sociala, predikade — och intet, så vidt jag sett rätt, *icke ett ord om barnen* — nog är sådant minst sagdt underligt af en författare, som tydligen vill gifva sig min af att hafva studerat sin sociologi både praktiskt och filosofiskt. Nej, för hr Jægers monomana uppfattning står blott ett moment klart — och det är njutningen. Han gör det sexuella till lifvets resultat i stället för att göra det till en vigtig faktor deri — och märker icke så, att han just derigenom förordar just den sortens »individualistiska moral», han eljes så hårdt fördömer . . .

Estetiskt taget har författaren rätt att benämna sitt arbete »ett monstrum» — med en sådan nerkrossande massa doktrin är en

romans okonstnärlighet gifven, och intrycket blir icke lättare, derför att ämnet i och för sig vill hafva en pikant anstrykning. De många erotiska scenerna, hvilka äro lika många variationer öfver det franska uttrycket, »le difficile, c'est convenallement déshabiller une femme», äro lika monotona och tråkiga som resonnemangen. Författaren har icke fått någon ton eller doft af sin erotik — intet af en Gautiers rusiga hänförelse, intet af en Sainte Beuve's utsökta qvinlighet, intet af en Maupassants epikureiska lidelsefullhet, intet af en Garborgs breda tokrolighet . . . Det är blott ett känslotomt libertin-lif, författaren förmår skildra, passionens brutalitet, men intet af dess adlande hänförelse eller aningsrika lycka . . . Ingen lyrik och ingen omedelbarhet!

Orättvist vore dock att förneka de många ansatser till god och verkningsfull konst, som mångenstädes hittas i »Kristiania-Bohêmen». Särskildt är hela bokens afslutning, Jarmanns sjelfmord, skildradt med en energi, en intensiv styrka, som är oändligt gripande. Författaren får med ens något af en verklig skald på dessa ypperliga slutsidor, och det vore väl önskligt, att dessa kapitel räddades undan den glömska, som det öfriga myckna papperet — trots tryckfrihetsåtalet — snart nog måste försjunka i. Bättre ett ensamt lösryckt fragment — låt vara blott en final — der lifvets egen tragik talar, än att dränka en lyckad episod i 600 sidors damm och tråkighet.

Hr Jæger talar så entusiastiskt om »Bohêmen», och han tror nästan, att det är ur den krets af fria, lösgiorda och vagabonderande existenser, som framtidens evangelium skall komma. Bohême-litteraturen måste växa, utropar han — jag tror för min del, att dess vexlande, oroliga verld bättre är egnad att alstra poeter som Murger än samhällsförnyare af det slag, de unga önska. Bohêmen — det är parodoxens, jargonens, invektivets, det ytterliga revolutionsteoretiserandets förlofvade land — och på qvällarne, i kaféernas gasljus, der replikerna dimpa fantastiska och upphetsade genom tobaksröken, vändas institutionerna upp och ned af sjudande hjernor och ansvarslösa tungor. . . Men det är icke den sortens resonnemang, som bringa de nya tidernas idéer närmare de tänkandes medvetanden.

Ännu en gång Svenska Akademien.

Herr Redaktör!

Den lilla uppsatsen »Ett stundande Jubileum», som ni godhetsfullt behagade intaga i senaste häftet af »Dagens Krönika», innehöll en lista under rubrik »De aderton *utom* svenska akademien.» Om ni ej har något deremot, skulle jag nu vilja anställa några betraktelser öfver hvad »De aderton *i* svenska akademien» uträttat i afseende på det denna vittra myndighet ålagda *Ordboksarbetet* samt tillika påpeka några få af dess meriter såsom högsta domstol öfver »Snille och Smak». *

Lund i April *Insändaren.*

»*Dyrbara skatter, sådana som det icke bör tillåtas någon tidens tand att förtära, anförtroddes åt svenska akademien att värda och förkofra: språket, skaldekonsten, vältaligheten, häfdeforskningen, den sista betraktad ej blott såsom vetenskap, men tillika som vitter konst. Det har varit och skall alltid blifva svenska akademiens orubbliga föresats, att icke genom ensidig förkärlek för någon viss del af sin mångfaldiga verkningskrets låta de öfriga träda i skuggan.*»

På sin högtidsdag den 20 December 1866 gaf akademien genom sin dåvarande direktör, professor Svedelius, denna för svenska språket löftesrika försäkran. Vi äro öfvertygade om att löftet var ärligt menadt; men hur har det infriats? — Hur har den *orubbliga föresatsen* blifvit förverkligad under de senaste tjugu åren.

Innan vi likväl söka besvara denna fråga vilja vi i korthet tillse, huru den orubbliga föresatsen blifvit förverkligad under de föregående åttio åren af akademiens verksamhet,

---

* För dem som äro närmare intresserade af ämnet kunna vi nämna att Svenska akademien och dess ordboksarbete äro grundligt skärskådade i Framtiden för 1869 och 1870 af den välkända signaturen —r.

hvarvid vi hufvudsakligen vilja taga i betraktande den *dyrbaraste* af de skatter, akademien haft att vårda, nämligen svenska språket. Visserligen har den rent fosterländska språkforskningen på de senare årtiondena äfven i vårt land gjort glädjande framsteg och många värderika arbeten på detta område hafva blifvit synliga, men utom *Svenska språkets lagar*, hvilket verk, så länge ett svenskt språk finnes, skall stå som en härlig minnesvård öfver författarens lärdom och snille, finnes i hela svenska literaturen ingen sammanhängande framställning, ur hvilken den, som vill lära sig sitt modersmål, kan hemta nödiga kunskaper. Men äfven nämnda arbete är ingalunda nog lättfattligt för den större allmänheten, hvarjemte dess dyrhet för de fleste är ett hinder att kunna draga nytta deraf. Det ojämförligen vigtigaste liksom ock det svåraste af svenska akademiens åliggande är derför hennes *ordboksarbete*.

Huru olika man än må döma om konung Gustaf III:e, en god egenskap kan man icke frånkänna honom, en dygd, som ej nog kan värderas, isynnerhet hos en konung, det är hans fosterlandskärlek. Sitt land älskade han, för dess ära glödde han. Liksom de störste bland sina företrädare på svenska tronen insåg han värdet af en sant svensk odling och att grundvalen för en sådan är ett utbildadt svenskt språk. När han stiftade den akademi, på hvilken han slösade så mycken ömhet och om hvilkens verksamhet han gjorde sig så stora förhoppningar, förklarade han, att han ville »upprätta ett Samhälle eller Akademi endast för Svenska språket.» På verkliga språkforskare fans då h. litet som någonsin stort öfverflöd. Johan Ihre, Sveriges största språksnille, samt Jakob Serenius, författare till en på den tiden värderik engelsk-svensk ordbok, voro döda; och den ende svenske språkforskare af någon betydenhet, som fans 1786, var författaren till »Svenska språket i tal och skrift» med flera lärda arbeten, Anders af Botin, hvilken också af konungen fick en plats i den nya stiftelsen sig anvisad. De ord, med hvilka han vid inträdet af konungen helsades, äro betecknande för den höge stiftarens åsigter. »På hur mycket sätt», heter det, »förtjenar icke denne ledamot sitt säte i detta samhälle, och hur mycken nytta bör man ej vänta af dess förstånd och lärdom, af honom, säger jag, som redan gjort en så vacker början till det arbete akademien nu ålägges.» Slutorden hafva afseende på Botins ofvannämnda arbete, hvilket således var en hufvudanledning till Botins ledamotskap.

Oaktadt bristen på män med djupare insigter i svenska språket, tyckes dock ordboksarbetet hafva under de första åren bedrifvits med ifver. Konungen visade sig synnerligen angelägen just i denna fråga och satt hela timmar som åhörare vid akademiens öfverläggningar rörande ordboken. Murberg — uppfinnaren af ordet *oafbaselig* — och Adlerbeth sägas hafva inlagt stor förtjenst både medelst samlingar till ordboken och förberedande åtgärder till dess utförande. Dernäst nämnas Kellgren, Stenhammar, Nordin och Sjöberg, såsom de, hvilka lemnat de rikaste bidragen.

Det synes häraf att man *till en början* gjorde allvar med ordboksfrågan; och ingenting kan bättre bevisa, att man tänkte högt om ordboken än Rosensteins jämte de fleste af ledamöternas redan, vid akademiens stiftelse yttrade öfvertygelse, att författandet af en ordbok aldrig bort lemnas åt ett samfund. Rosenstein gjorde till och med »lifliga föreställningar mot stiftarens beslut i denna del.» *Ledamöterna åtogo sig likväl det ansvarsfulla uppdraget,* och hvarje ny ledamot har sedan otvunget iklädt sig förpligtelsen att egna all uppmärksamhet åt detta företag, hvilket naturligtvis blef allt mer maktpåliggande, i samma mån som behofvet af ett sådant verk gjorde sig mera känbart.

Vid flera tillfällen har akademien i sina handlingar vidrört denna fråga. Det uppgifves att ordboksarbetet äfven på senare tider fortgått med oförminskad ifver. 1853 voro 127,800 språkprof antecknade, för hvilket ändamål icke allenast äldre arbeten, som kunde lemna upplysningar till språkets historia, utan äfven de berömdaste författare från Dalin intill våra dagar blifvit genomgångna. Skada blott, att akademiens andel i äran af detta mödosamma värf visar sig mindre, än mängden förmodar. Det är nämligen kändt, att dessa språkprofsamlingar gjorts för en obetydlig penning af akademiens amanuenser eller andra utanför de adertons krets stående personer. Herr K. E. Kindblad lemnar i förordet till en af honom 1854 utgifven skrift: »Förslag till plan för ordbok öfver svenska språket» några ganska märkliga upplysningar angående akademiens förhållande till ordboksarbetet. Efter fyra och ett halft års verksamhet för svenska akademiens räkning anmälde hr K. 1850 sin önskan att dermed upphöra, och öfverlemnade derefter till akademien alla sina samlingar,* innehållande bland annat öfver 64,000 språk-

* Mot värdet af dessa samlingar har för öfrigt en insigtsfull kritiker inlagt en gensaga.

prof. »Svenska akademien», säger författaren, »som för en ringa summa kommit i besittning af mina samlingar, fann kort derefter tiden vara inne att, på grund af de då samlade språkprofs betydliga antal, begära för ordboksarbetets fortsättande ett årligt anslag, till belopp, nära dubbelt mot hvad sammanlagdt mig tilldelats för mitt fleråriga arbete.»

Från akademiens sida har anförts mycket såsom ursäkter för den fördröjda utgifningen af ordboken, och deribland är visserligen åtskilligt, som knappast kan bestridas af någon, som har omdöme. Det har anförts att ett sådant arbete icke är så lätt; att ett samfund icke lämpar sig för utförandet af ett sådant företag; att hos oss på senare tider icke funnits någon språkforskare af första ordningen o. s. v. På ett ställe heter det: »Hade fäderneslandet frambragt en *Johnson* eller *Adelung*, eller hade *Ihre* tillhört vår tid, och akademien hade försummat att tillegna sig ett dylikt snille, för att uppfylla det henne lemnade uppdrag, så hade hon förtjenat det stundom mot henne riktade klander för ordboksarbetets försummelse.» Men härvid kan likväl anmärkas, att om fäderneslandet nu hade en språkforskare af första ordningen, så vore den ordbok, akademien med sin sammansättning kan åstadkomma, temligen umbärlig; och huru skall i vårt land ett språksnille kunnna bevisa sig som en Johnson o. s. v., utan att det får tillfälle att pröfva sin förmåga, och huru åter skall detta kunna ske med ett språk, hvars ordboksliteratur är så obetydlig som det svenska språkets, öfver hvilket det, enligt hvad som framgår af akademiens egen argumentation, nu är alldeles otänkbart för en ensam, vore han också det största snille i verlden, att författa en ordbok af större värde, jämförlig med de bästa öfver de främmande språken. Skulle dessutom ingenting kunna göras för en ordbok af andra än sådana snillen som Ihre, och har akademien bland sina representanter för skaldekonsten, vältaligheten och häfdeforskningen endast räknat sådana, som i dessa ämnen varit lika stora, som Ihre var i språkforskningen? Vårt fäderneslandhar haft, och har ännu, språkforskare — språksnillen — om icke af första, så åtminstone af andra ordningen, och genom att *icke* hafva *i tid* tillegnat sig dem, och derför att hon icke gjort något nämnvärdt för att framkalla en språkforskning af grundligare art, har hon »förtjenat det stundom mot henne riktade klander för ordboksverkets försummelse.»

Vi hafva redan nämnt att Botin inkallades till ledamot af svenska akademien, hufvudsakligen på grund af sitt arbete

Svenska språket i tal och skrift». Har akademien sedan dess vid val af ledamöter och på annat sätt ådagalagt den nitälskan för språkets vård, som hon bort och kunnat? Af de 94 män, som tillhört eller tillhöra hennes krets, hafva 2 eller på sin höjd 3 ledamöter valts på grund af djupare insigter i modersmålet och i detta ämne utgifna lärda verk. Hafva då inga andra svenska språkforskare funnits än dessa? Namnen Liljegren, Rietz, Uppström, Säve, Dalin torde icke vara alldeles obekanta, för att icke tala om nu lefvande såsom t. ex. Klemming och Schlyter. Hvad den senare beträffar lär han visserligen sent omsider blifvit erbjuden plats bland de aderton, men betackat sig. *

Om vidare inom svenska akademien ända från 1786 den öfvertygelsen varit rådande, att både hennes egenskap af samfund och sjelfva detta samfunds sammansättning och arbetsordning vore hinderliga för utförandet af det allra förnämsta

---

* Apropos prof. Schlyters nekande att mottaga den erbjudna utmärkelsen påminner jag mig några vers — troligtvis kända af få äfven bland samlare — som med anledning häraf i ett litet kotteri Lundastudenter hopgjordes af en sedermera icke alldeles obekant författare. Verserna äro långt ifrån akademiska; men som tillfällighetsprodukt kunna de väl passera. För att icke upptaga allt för stort utrymme citerar jag endast följande.

Sedan det beskrifvits hur akademisterna grälade om hvilken af dem borde skrifva ordboken, sjunger slutligen ett af snillena:

(Melodi: Amanda gångar sig ned i lunden.)

Hvem af oss alla skall hugad blifva
Att färdig ordboken nånsin skrifva?
Nu tid är inne till att tänka på,
En räddningsplanka att kunna få!

Hvarpå ett annat snille glädjefullt utbrister:

I Lund vi ha ju professor Schlyter
Jag röstar för att vi honom snyter,
En ordbok skrifver han uti ett nafs,
Och säkert är, *den* blir intet rafs.

Ett kallelsebref att blifva en af de aderton utfärdas nu,

Men gubben svarade — med förfäran —
Go' herrar, *jag* kan ej ha den äran;
Jag är för gammal och jag är för grå,
Och må ni alla åt fanders gå!

af hennes åligganden, hvarför icke i tid afsäga sig ett arbete, som hon icke trodde sig om att nöjaktigt gå i land med, eller företaga sådana ändringar i sammansättningen och arbetsordningen, som nödvändigheten kräfde? Gustaf III:s stiftelse har i så många andra fall temligen ovårdigt handskats med de af honom gifna stadgarna, att hon icke behöfde i detta göra sig samvete af en något fri tolkning. Vidare nämnes, att akademien från och med Oktober månads början till högtidsdagens förlopp (den 20 December) är oafbrutet sysselsatt med läsning och bedömande af täflingsskrifterna, hvilkas antal stundom uppgått till 30, 40 och någon gång ända till 50, nästan alla i bunden stil, men då detta anföres såsom ett af skälen till ordboksarbetets fördröjande, så tro vi, att denna undskyllan icke är så allvarsamt menad. Det kan icke vara möjligt, att man upptager tiden för akademiens språkkarlar med att låta dem läsa eller höra allt det versifierade elände, hvarmed akademien uppmuntrat unga fåränga versmakare — enligt hr erkebiskopens tal på akademiens hundraårsfest uppgår antalet af dylika till mer än 2,000! — att öfverhopa henne. Men om så skulle vara, är sannerligen en förändring af nöden, och då uppstår frågan, hvarför en sådan icke långt förut skett.

En annan invändning har också varit den att akademien saknat behöfliga penningetillgångar. Likväl har hon alltifrån stiftelsen haft icke så obetydligt anslag af allmänna medel. Efter en uppsats af en med efterräkningar väl förfaren man, för några år sedan införd i en af våra dagliga tidningar, meddela vi följande siffror.

	Kronor
Åren 1786—91 utbetalades årligen från statskontoret 2,500 rdr specie	60,000
I bidragen 1792—94 ingår arrendet för »avisorne», med hvilka menas Post- och Inrikes Tidningar. Deras årliga afkastning, 1,000 rdr, anslogs till akademien, hvarjämte af konungens saköre årligen togos 1,500	30,000
Från och med 1795 räknas bidraget i rdr bko, hvadan hela bidraget för detta år är utfördt med 625 specier, nämligen 250 af tidningen och 375 af sakörena. Detta utgör emellertid tillhopa 2,500 rdr bko. Åren 1795—1812 är beloppet oförändradt, hvilket för dessa år gör i kronor	67,500
Trpt	157,500

Trpt 157,500

Under år 1813 gjordes nytt kontrakt om arrendet för Posttidningen, hvarigenom akademiens inkomst, inräknadt fortfarande 1,500 rdr. bko. af statskontoret, detta år är 3,200 rdr. bko. 4,800

1814—26 utföres inkomsten årligen med 4,000 rdr. bko., enär arrendet för Posttidningen var 2,500 rdr. och statskontorets anslag 1,500 rdr. 78,000

Vid slutet af år 1826 hade akademien genom besparingar och upplupna räntor en behållning af 56,102 rdr. bko eller 84,153 rdr. Ehuru behållningen uppkommit af allmänna medel — arrendet för Posttidningen var ju ock en statens inkomst, som lemnats akademien i stället för reda penningar — så ansåg sig akademien hafva rätt att betrakta denna behållning såsom sin enskilda tillhörighet samt ur följande års räkenskaper, som inlemnats till Kammarrätten, alldeles utesluta densamma. Detta skedde naturligtvis för att förekomma, det statsrevisorerna skulle fästa någon uppmärksamhet vid den stora tillgången, hvilket hade kunnat hafva till följd statsbidragets indragning för några år. Likaså egenmäktigt förfor akademien genom att ur samma räkenskaper utesluta inkomsterna af Post- och Inrikes Tidningar.

För hvardera af åren 1827—57 är i nämda räkenskaper uppfördt såsom inkomst endast 1,500 rdr. bko från statskontoret, hvarjemte då någon brist uppstått för de löpande utgifterna, det är antecknadt, att denna fyllts med akademiens enskilda medel 45,500

Från och med 1858, då räkningen i riksmynt började, utgår anslaget årligen med 2,250 kr., hvilket till och med 1881 utgör 54,000

samt för åren 1882—1885 9,000

Utom den ej upptagna inkomsten af Posttidningen samt räntorna å behållningen 84,153 kr. vid 1826 års slut har svenska akademien sålunda under de gångna 100 åren af sin tillvaro af statens medel uppburit 348,800

Utgifterna voro under äldre tider understöd åt vitterhetsidkare, företrädesvis bland akademiens egna ledamöter. Men genom ett särskildt anslag har akademien sedan längre tid tillbaka befriats från denna utgift. Bland akademiens öfriga utgifter äro löner åt ombudsmannen och åt en amanuens (300 kr.) till sekreterarens biträde, vaktmästare, hyra för bibliotek, utgifter för medaljer och minnespenningar (årligen omkring 900 till 1,000 kr.) samt för högtidsdagen (omkring 250 kr. hvarje gång).

Men vi komma nu till utgifterna för akademiens ordboksarbete. Första gången en utgift för ordboken förekommer är den 11 September år 1800, då I. Ch. Ditzinger erhöll 2 rdr. 24 sk. bko för renskrifning af bokstafven P. af ordboken, utgörande 46 ark.* Den, som vid denna tid tyckes hafva påskyndat arbetet, är kanslirådet C. G. af Leopold. Ett vigtigt förarbete är utan tvifvel den af honom författade »Afhandling om svenska stafsättet», tryckt år 1801 i Akademiens handlingar, första delen från 1796. För förlagsrätten till detta arbete erhöll af Leopold (den 7 April 1801) 600 rdr. specie. Då detsamma emellertid utsattes för en allvarlig granskning, erhöll amanuensen P. A. Wallmark i uppdrag att biträda af Leopold vid försvarets affattande samt fick härför den 6 Juni 1804 i arfvode 50 rdr. rgd.

För det egentliga ordboksarbetet äro för öfrigt följande utgifter gjorda:

	Kronor
Den 11 Februari 1802 erhöll I. D. Flintenberg 50 rdr. bko för samling till bokstafven B af ordboken samt för biträde vid afhandlingen om rättstafning	75
Åren 1808—23 uppbar C. G. af Leopold årligen 250 rdr. bko. för arbete å ordboken	6,000
Detta arfvode höjdes åren 1824—1829 till 750 rdr. bk.	6,750
Magister C. S. Collnér erhöll 1812—13 för biträde vid ordboksamlingen 200 rdr. bko.	300
Efter denna tid visa räkenskaperna ej någon utgift för ordboken förr än regeringen den 5 Oktober 1853 beviljat ett extra anslag af 1,250 rdr. bko. till ordbokens utarbetande	1,875

* Icke fullt 7 öre arket! I proportion till tillgångarne ej synnerligen väl afpassad belöning åt hr Ditzinger, som för öfrigt är i literaturhistorien temligen okänd.

	Kronor
Riksdagen beviljade för ordboksarbetet 1854 10,000 rdr. bko. att utgå under åren 1854—57 samt ytterligare för åren 1858—72 årligen 3,750 kr., hvilket tillhopa utgör	71,250
Dessa utgifter tillhopa utgöra ett belopp af	86,250

De som med aflöning af dessa anslag sysselsattes vid ordboksarbetet, voro A. F. Dalin, S. A. Hollander, F. A. Dahlgren, C. Schweder, I. E. Rydqvist, L. M. Enberg, E. M. Fries, B. von Beskow och V. E. Öman.

Såsom man finner af dessa siffror har akademien haft att disponera en ganska vacker summa för att vårda och förkofra svenska språket, och man kunde med skäl tro, att ett icke obetydligt utrymme i handlingarna egnats åt språkliga undersökningar. Vi hafva i dessa handlingar — intill 1866 — funnit tre titlar, som häntyda på uppsatsen af språkvetenskapligt innehåll. Den första af dessa är en »Afhandling om svenska stafsättet», hvilken utgör första delen af akademiens handlingar från 1796. Derefter finnes i handlingarna icke ett ord i svensk språkforskning förr än 1837, då i 17:de delen offentliggjordes en af Leopold utarbetad »Undersökning om grunderna till svenska stafsättet, med hänseende till akademiens utgifna Stafningslära, och till fullständigare utveckling af hennes grundsatser» — ett alster så underhaltigt, att det för Leopolds literära rykte, och för akademien, varit önskligt att det aldrig sett dagen. Den tredje uppsatsen finnes i 39:de delen och har till titel: »Ljus och Irrsken i Språkets Verld.» Vi behöfva icke säga mer än att författaren är J. E. Rydqvist, och att den följaktligen är af helt annat värde än de båda förut omtalade. Men 1836 utkom *Svensk Språklära, utgifven af Svenska Akademien*, hufvudsakligen utarbetad af Enberg. Arbetet vitnar visserligen om god iakttagelseförmåga, men förråder inga djupare språkstudier. Att akademien sjelf, lika litet som någon annan, anser arbetet motsvara nutidens fordringar, bevisas bäst deraf, att hon icke låtit utgifva ny upplaga, ehuru boken är för längesedan utgången.

En synnerlig uppmärksamhet förtjenar akademiens sätt att framställa *prisämnen*. Under det en mängd ämnen uppgifvits i estetik och historia, hvarvid lemnats fritt val, liksom i skaldekonsten, har *ända från akademiens stiftelse icke mer än ett ämne framställts i språkforskning, och om fritt val har här*

aldrig varit fråga. Huruvida »den orubbliga föresatsen, att icke genom ensidig förkärlek för någon viss del af sin mångsidiga verkningskrets låta de öfriga träda i skuggan», här vid lag blifvit följd, torde med skäl kunna betviflas.

Sedan vi nu undersökt hvad svenska akademien uträttat till svenska språkets fromma intill 1866, då hon genom professor Svedelius gaf den försäkran, hvarmed denna uppsats inleddes, vilja vi äfven tillse hur löftet efter denna tid infriats.

Den enda synliga frukten af akademiens orubbliga föresats samt af de betydliga belopp hon uppburit för ordboksarbetet är, såsom vi veta, att 1871 bokstafven *A* — hufvudsakligen utarbetad af C. A. Hagberg samt utgifven af F. A. Dahlgren och som, för att vara resultatet af ett åttiofemårigt arbete, lemnar väl mycket öfrigt att önska — utkom samt en tid derefter en kort ordlista. (Om man så vill kunde man äfven hit räkna »Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen» af Elias Fries, ehuru detta arbete icke har något att göra med akademiens verksamhet som korporation). Riksdagens revisorer 1871 ansågo dock att arbetet skred väl långsamt framåt, helst akademien i företalet till A uttryckligen frånsagt sig skyldigheten att ock säga B, hvadan 1872 års riksdag genom en skrifvelse till regeringen anhöll om en utredning vidkommande arbetssättet m. m. dylikt, som kunde lemna upplysning om det långsamma och dyra arbetet. Akademien å sin sida ville ej låta någon utanför stående intränga i sina hemligheter — såvida de ej nu yppas i den af professor G. Ljunggren utgifna Svenska akademiens historia från 1786—1886 — utan, för att komma ifrån hvarje efterräkning, afsade hon sig 1872 det årliga anslaget 3,750 kr. för ordboksarbetet.

Men såsom vi ofvan påpekat förfogar svenska akademien öfver icke obetydliga tillgångar, dels genom den omtalade behållningen från 1826 af 84,153 kr., dels genom inkomsten af Posttidningen, som enligt uppgift af statsrevisorerna på sista tiden tillfört akademien en årlig inkomst af 10,000 kr., hvarförutom akademien af statsverket åtnjuter ett årligt anslag af 2,250 kr., samt 6,000 kr. till fördelning bland vittra författare. I förbigående sagdt har denna fördelning mer än en gång hos allmänheten väckt mycket blandade känslor. Såsom vi ofvan antydt är det akademiens pligt att för riksdagens revisorer redogöra för dessa inkomsters användning. Med de medel, öfver hvilka akademien förfogar, borde den nu kunna förvärfva sig krafter — låt vara utom akademien — som bringade det

hundraåriga arbetet till fullbordan. Akademien har också på sin hundraårsfest genom sin direktör, hr erkebiskopen Sundberg, uttalat den förhoppning, att hon i ej aflägsen framtid skall kunna lemna den så mycket efterlängtade ordboken färdig i allmänhetens hand. Vi taga fasta på detta yttrande; ty ehuru det förklaras att akademiens bemödanden aldrig lemnat ur sigte det höga mål som för dem blifvit satt, kan man icke gerna afhålla sig från den tanken, att akademien bra länge nöjt sig med att hafva det höga målet »i sigte», men icke tagit många steg för att närma sig eller uppnå detsamma. Men det gamla uttrycket är kändt, *reculer pour mieux sauter* och en vacker dag öfverraskar nog akademien allmänheten med ett jättesprång — måtte det icke i ordets egentliga mening blifva ett *saltomortale* — från *A* till *Ö*. Eja, vore vi der! — »Det var likväl ej på den egentliga språkforskningens område», heter det vidare i hr direktörens tal, »som akademien egentligen skulle, eller ens kunde skörda sina lagrar, utan det var på den konstnärliga språkbehandlingens, på vitterhetens fält, och det torde svårligen kunna uppvisas något af betydenhet på detta område, hvari icke akademien på ett eller annat sätt haft del.»

I den ur Snällposten för den 14 Juni 1849 hemtade artikel, hvarmed vi afslutade vår uppsats »Ett stundande Jubileum», yttrar författaren: »Har vår vitterhet gått fram, så har det skett icke *medelst* utan *trots* akademien. Akademien har spelat en tacklös vägvisarroll och ej en gång dess egna koryféer hafva alltid följt den anvisade stråten. Ytterligare tillhör det akademien att gifva skaldedopet och utfärda dopattest.»

När man genomläser de långa listorna på personer, hvilka rönt bevis på akademiens uppmärksamhet, kan man icke förneka att hon sträckt sin välvilja ganska långt, då det nämligen gäller poesien och, i synnerhet under de första åren, en så kallad vältalighets idkare. Man genomläse en förteckning öfver författare, hvilkas arbeten af akademien erhållit pris, och man skall förvånas öfver mängden af snillen som segrat i en olympisk täflan inför landets högsta arcopag. I vår föregående uppsats intogo vi ett *Florilegium Succano-academicum* äfvensom några mindre smickrande omdömen om svenska akademiens verksamhet. Många ytterligare prof kunde anföras på att skaldedopen och dopsedlarna icke alltid varit berättigade — härom året prisbelöntes t. ex. ett skaldestycke, der det bland andra vackra saker säges:

»Åter bjellrorna skalla
Gladt som en silfverbasun —»

Hvad menas med att bjellror skalla som en basun? — men vi vilja inskränka oss till att anföra några utdrag ur en recension öfver »Visby fall, episk-romantisk dikt i tio sånger». Prisbelönt af svenska akademien 1871. Jemte en samling mindre dikter. Recensionen är intagen i Svensk Tidskrift för literatur, politik och ekonomi utgifven af Hans Forssell, 1872, Sjette häftet, och undertecknad H. F.

Akademien hade genom sin direktör om nyssnämda stycke yttrat, att den i detsamma »funnit förtjensten af en med reda ordnad plananläggning, af berättelsens underhållande liflighet, och af dess öfverhufvud lyckliga, stundom yppiga enskildheter.» Sedan recensenten med sin kända och erkända kritiska förmåga framlagt en mängd citat och redogjort för diktens plan, säger han: »Oss synes den vara så »ordnad», att den ej är någon plan alls. Af enskildheter hafva vi meddelat några, som ej torde kunna kallas lyckliga, och kunna vi för öfrigt ej annat än bedja läsaren sjelf förvissa sig om förhållandet, då vi påstå, att lyckliga eller yppiga enskildheter i allmänhet ej stå att upptäcka. Då vi vidare anse oss böra fälla det omdömet, att hela dikten är mer än vanligt tråkig, matt och torr, att der ej förnimmes en enda fläkt af poetisk ingifvelse m. m. d., så äro vi också inne på det område, der ingenting kan bevisas. Men om vi skulle få någon del af dem, som intressera sig för svensk vitterhet, att instämma i detta omdöme. då tro vi, att dessa med oss skola beklaga, det akademien åt en dylik produkt gifvit en dylik utmärkelse. Om akademien allt mer och mer saknar tillfällen att prisbelöna utmärkta vittra förtjenster — hvilket kan bero antingen derpå att dessa på senaste tiden blifvit sällsynta, eller derpå, att de som finnas, ej söka sin lager på denna väg, — så är detta ett obehag af ej mindre vigt. Det kan möjligen medföra, att svenska akademien, — i synnerhet nu, då hon i officielt utlåtande förklarat sig sjelf inkompetent att syssla med svenska språket och afsagt sig all befattning med ordboksföretaget —, icke blir något annat än ett af Sveriges förnämligaste ordenssamfund, som genom sitt »En af de aderton i Sv. Akad.» ännu förlånar en viss glans åt sina ledamöter. En och annan verksamhetsyttring har hon dessutom ännu sig förbehållen: Hon disponerar ju t. ex. ett af organen i den svenska pressen, hvilket under sådan ledning, som detta samfund kan bestå, bör hafva

ett stort inflytande, och staten har också några gånger åt henne öfverlemnat mer eller mindre vigtiga förtroendeuppdrag. Men om akademien vill, för att utveckla sin verksamhet och hålla sig uppe såsom vitter domstol, taga sig för att prisbelöna dikter, hvilka stå långt nedom den vittra förtjenstens medelhöjd, så kan det hända, att den, rakt i strid med sin store stiftares mening, bidrager att sänka denna niveau, och sådant kan ej för Sveriges vitterhet vara helsosamt. Nu har akademien stält »Visby fall» under samma kategori som Nyboms »Aminas Sång», C. Kullbergs »Sonnetter till Julia», Nybloms »Arion», C. G. Strandbergs »Birger Jarl», Böttigers »Gustaf Adolf vid Lützen», F. A. Dahlgrens »Sappho på Leukas», Grafströms »Sångens framtid», Silfverstolpes »Sadis Syn» — att icke nämna Stagnelii »Sång till qvinnorna i Norden» och Runebergs »Grafven i Perrho». Vi bedja läsaren och särskildt de af dessa författare, som nu sitta i sv. akademien, att jämföra här nämda stycken med det föreliggande, och fråga, om de ej gifva oss rätt deruti, att det »andra prisets» måttstock år 1871 måtte hafva undergått någon förändring, ja t. o. m. så betydlig, att den ej mera kan kännas igen.»

»Vill man hafva ett åskådligt bevis derpå, skrifver ytterligare hr H. F. — att akademiens vitsord, om det gifves i oträngdt mål, kan verka till vitterhetens och vitterhetsidkarnes skada, så finnes det tillräckligt af sådana i de »mindre dikter», som den nu prisbelönte författaren funnit sig oförhindrad eller uppmuntrad att bjuda oss som bihang till hufvuddikterna. Ty det är för litet att säga det dessa dikter äro svaga. — Om svenska akademien till någon del har dessa små dikters utgifvande på sitt samvete, är det mer än nog för ett helt år, och en varning för det kommande.»

Vi hafva lagt särskildt märke till denna recension, emedan den i många fall mycket väl kan tillämpas på andra af sv. akad. prisbelönta snillefoster.

Vi nämde Svenska Akademiens historia af professor G. Ljunggren. Tvifvelsutan har han deri intagit den fortsättning af skildringen af svenska akademiens ledamöter, som han i Snällposten utlofvade. Är fortsättningen hållen i samma godlynt satiriska stil som början, måtte den vara särdeles roande — isynnerhet för akademiens egna ledamöter — och vi lofva oss ett stort nöje af densamma. Då detta nedskrifves har den ännu ej kommit till Lund.

Vid Svenska Akademiens hundraåra minneshögtid.

Poetiskt nattstycke
af
Scævola den andre. *

Jag stod på Skeppsbron under kungaborgen,
När dagens oro ändtligt somnad var,
Och öde lågo gatorna och torgen,
I slottets fönster såg jag landets far.
Det låg ett uttryck i de franska dragen,
Som när man dansat på en Oskarsbal,
Och trötthet fans der, men jemväl behagen,
En segerkrans — men som från Norge tagen —
En blick, till hälften stolt, till hälften litet skral.

Förunderliga makt monarken äger!
Se anden färdig så till strid som vers,
Gestalten oss sin hjeltesaga säger,
Fast böjd inunder apanagets pers.
Ja, slik han kom från simulakerstriden,
Men slik han var ock, när han göt sin själ
Bland folket in vid baninvigningsfriden
Ty store andar ge sin form åt tiden,
Och Oskars tidehvarf bär Oskars drag jemväl.

---

* *Esaias Redivivus* eller *den falske Smerdes,* hade förf., kanske icke alldeles utan skäl, kunnat kalla sig, men eftersom denna signatur möjligen skulle förefalla anspråksfull, har han gjort liksom *H. B. Palmær*, då denne i sina bref om Svenska akademien uppträdde under namnet *Nils Nilsson Nyberg*. Hvem Scævola egentligen är, torde för öfrigt för kommande forskare kunna bli ett lika aptitligt Eris-äpple som demaskeringen af salig »Nils Nyberg» i Polyfem, hvilken i likhet med Scævola lyckades att, åtminstone till en del, bibehålla sitt inkognito äfven inför tidskriftens redaktion. Blott så mycket kan f. n. yppas, att äfven den *poetiske* Scævola emellanåt synes ha vandrat under Lundagårdens kronor.

Red:s anm.

Min barndom föll uti hans kronprinsstunder,
Jag mins den tiden, hur den är mig kär
Med sin förhoppning, sina Bjurstensunder
Och allt det nya lif, som qväfdes der.
Det var som våren, när hans värma droppar
Ur blånad sky och löser vinterns tvång:
Då leka djur, då dikta skaldeknoppar,
Och hvarje hjerna spränger sina proppar
Och qväder gladt — tant bien que mal — sin sång.

De gamle juvenaler hade somnat
Vid bankopunsch från vigilansens dar,
Som allt försökt och ingenting fullkomnat,
När kungason studentens like var.
Hvad Norden evigt vill, en kung, som känner
Sin värdighet, stod åter fram i glans
Och det vardt ordnar ibland frie männer,
Vårt riddarhus fick nya ämnessvenner,
Och EMIL JONAS fick sin *literis* med glans.

I sorgdok furstemodern satt på tronen,
Och spiran var en psalmbok: med hvar stund
Det växte nya tempel i nationen
Och nya prester, fast på »nådig» grund.
Vår gamla dröm om bragder och om ära
Förflyttades till bönhusdiger trakt,
Der BERG och BESKOV sina kronor bära
Och LINDSTRÖMS gossar ljus och seder lära —,
Och NORRBY skar sitt skägg och SCHEELE blef en makt.

Den svenska äran bröt sig nya banor
I tankens länder: herr professor FRIES
Stod segersäll bland sina blomsterfanor
Och höll små qvicka tal på eget vis.
GYLDÉN beräknar listigt himlafärden
För månens skifva, för planetens rand,
Och CLEVE skedar skapelsen i härden,
Och NORDENSKIÖLD ger ny kontur åt verlden,
Och häfdernas mystér ransakar HAMMARSTRAND.

Och här, der Mälarn gjuts i Östervågor.
Och Hasselbacken lifvets centrum är,
Hvad gaskigt lif emellan stora frågor,
Hvad nya barnhus mellan öde skär!
Det språk, hvars toner ligga midtemellan
Hvad Danmark vekt, hvad Norge klangfullt har,
Ett bortskämdt barn, som kom i samqväm sällan,
Steg fram och speglade sin bild i källan
Och häpnade att se en sådan dromedar.

Och då sjöng TAMMELIN, en mäktig ande,
Fast stundom rimfrost på hans vingar låg.
Ack, klippor finnas, der vi alla strande
Och äfven dikten har sin frusna våg.
Men stark var bågen, som den ädle spände,
Och pennan stark, fast efter glitter snål,
Och all den längtan Filip djupast kände
Till akademiens guldmedaljselände
Steg fram och gret på Sveriges gamla modersmål.

Bredvid hans sida, drömmande och stilla,
Satt EVERS, band på rosor utan tagg
Och diktade om Kristian, inte illa,
En dikt, som borde ha belönts med dagg.
Den pjesen är en dröm från ungdomsåren,
En gång af hvarje skolgosshjerta drömd,
En pjes så ljuf som Hedbergs sist på våren,
Fast kanske ännu mera himlaboren,
Öm, enkel, barnsligt ren — och derför är den glömd.

Gif plats, gif plats, CARL RUPERT NYBLOM nalkas,
Och sången svärmar kring hans skaldemund.
Hör hur han skämtar, se hur gladt han skalkas
Som förr bland nymferna på Hagalund. —
Men »Blomstertoddys» fröjd är ej i kannan,
Ej i de tolkningar, han kring sig strött;
Hans druckna öga söker än en annan,
Och märk S. H. T. draget öfver pannan,
Ett Fyriskt sångardrag, som många nachspiel född.

I Flustrets almar, susen vänligt öfver
Den gladaste estet, som Norden bar!
Det fins en tid, som dessa toner söfver,
Men intet land, som deras like har.
En sång, som växer vild, men likväl ansad,
Ger konstens prägel fan, men bär dess tvång,
I graf-vers munter och i sup-vers sansad,
En »Tratt»-cancan på gillesalen dansad
Med Grahl och Lagerbring och Arpi på en gång.

Dernäst hör SUNDBERG, hör hans stämband knarra
På Rikssal'n redan, domen förestår!
Den nya tidens stackars andar darra,
När seklets midnattsklocka tolfvan slår.
Brutalt, prelatiskt ljuda hämnarorden
Mot dem, som stört *de sextons* harmoni,
Och han, som fordom svor vid priffeborden,
Är till den väldige bestraffar'n vorden,
Af råheten: du hör hans egen deruti.

Men som en sommarqväll bland blomdoftsängar,
Der himlen gjuter serladäfven tår,
Och skalden himlatonad lyra strängar
I elfvotrådda aftonringars spår,
Der silfverskira från de alvarsunga,
De vemodsglada eolstonerna
I rytmer stiga, stilla, sorgfröjdstunga
Och alla hoppomhöljda foglar sjunga
Ljuskransadt sitt »från Bethlehem till Golgata:»

Så är det i din sång, o eolsharpa,
Der Skandiens himmel svänger kring idén;
Och ännu mer i de kritiker skarpa,
Dem du har frambragt, ädle AF WIRSÉN.
Hvad solglans kring kung Henriks älskogsstunder
Hur skarpt på Strindbergs otukt ned du slår,
Och Ibsen, diktens afgrundshemska under,
Och Björnson med hans agitatorsfunder
Du drabbar dem — och jag, jag skäms, att du är vår.

Och ODHNER, som af våra stora minnen
Oss än en ren och himmelsk urbild ger,
Sen hans historia tjusat våra sinnen,
Hvad ha vi andra här att göra mer?
Hur rosenfärgas häfden i hans händer,
Hur blir ej Gustaf Adolf till en gud?
Ack, i mitt öra, hvart jag också länder
Den diktens grundton ständigt återvänder
Ett tvifvelaktigt, ack, men älskadt barndomsljud.

Dock — vi ej nöjas med ideologer
Och evig blomdoft uti rymder blå,
Akademien vill ock gynäkologer,
Som faktiska förhållanden förstå;
Det ANDERSONSKA snillet mången bana
Har röjt, som varit obevekligt stängd.
Att släppa fram de unga var hans vana,
Hvad gör det då, om ingen alls kan ana,
När eller hvar han uti vers var slängd?

Panegyriken flyttade till Norden
Med LJUNGGRENS högtidstal, så nära slägt
Med Rom, om ej till anden så till orden,
Och tjuste åter i Lundensisk drägt.
Och HAMILTON, så hög som han till sinnes,
Så klassisk, bandet uti sångens krans,
Fast icke sjelf en sångare, — hvar finnes
Den svenske skald, som ej med tårar minnes
En själ så ljus, så ren, så faderlig som hans?

Och han, som slöt den långa sångarraden
Och stödd på enpåk gick och sörjde den
Med Karl den tolftes stöflar ikring vaden,
Behagens, skämtets, tankens, Eddans vän;
Han, lagerkrönt i folkhögskolans gille,
Som Aftonbladet redigerade,
Ej främst som skald, än mindre främst som snille,
Som ville dumt och kunde, hvad han ville,
Den patriotiske PER AUGUST GÖDECKE.

De gamla lyrorna ha icke tystnat,
Fast mången, tycker, att de klingat skralt.
Om ock till andra toner vi ha lyssnat,
Får Oskars sångarskola bra betaldt.
Postgumman fram för hvarje afton träder,
»Vårt land» på Zions murar vakten har;
Naturen städse ömsar slitna kläder,
Men ett står ändå qvar i alla väder
Som skaldens gudalön: hans dryga honorar.

Det låg en tjocka öfver Oskars dagar,
Fanatiskt hohenzollersk, om du vill,
Men stjernor föllo der, och, hur du klagar,
Hvar stodo vi, om de ej varit till?
All bildning är dock ofri ganska mycket,
Och med Karl Johan blef det franska svenskt;
Men Oskar bröt det utländska förtrycket
Och gaf oss det Bismarckianska tycket,
Och hvad förlegadt var, blef derför fosterländskt.

I bleke skuggor utaf höge fäder,
En krans jag lägger på ert stoft i dag.
En efter annan af er säkert träder
Dit upp bland molnen efter slutad dag.
Der kan I sitta och se ned till Norden
Och jemra öfver hvad som diktas der,
Och strofvis om hvarannan sätta orden
Till tandagnisslan om den fosterjorden,
Som *har* förgätit er — och derför är oss kär.

D. 5 April 1886.

Svensktakademiskt aprilnarri.

(P. A. Gödecke fecit.)

Vår korrespondent i Lund hade, då han skref sin uppsats, ännu icke haft tillfälle att se professor Ljunggrens arbete öfver Svenska akademien. Studiet deraf har naturligtvis red. af Dag. Krönika sedan dess medhunnit, och vi kunna icke annat än uttala vår beundran öfver den tåliga omsorg, hvarmed förf. fördjupat sig i den outsägligt enformiga och för en man med hans begåfning säkert pinsamt ledsamma sysselsättningen att excerpera akademiens protokoll och sida efter sida redogöra för alla möjliga bagateller. Emellertid innehåller onekligen historiken också åtskilliga intressanta uppgifter, bland hvilka vi här tänka att fästa uppmärksamheten åtminstone på *en*. Beskowska resestipendiet (utgående med två års ränta på 20,000 kr.) skall enligt sid. 372, andra delen af prof. Ljunggrens arbete, tilldelas »*en förtjent, obemedlad vitterhetsidkare, helst någon sådan som vunnit akademiens pris eller det kongliga priset.* Redan sid. 373, nämda arbete, mötes man af den öfverraskande upplysningen, att det Beskowska resestipendiet bortgafs i mars 1885 till rektorn d:r P. A. Gödecke. Om de *pris* han vunnit, sväfva vi för vår ringa del i okunnighet, och icke heller professor Ljunggren har något härom att upplysa, men enligt hvad sunda förnuftet säger oss kan den väl aflönade seminarierektorn i Vexiö icke betraktas som *obemedlad vitterhetsidkare*. I tidningen »Vårt land» har hr Gödecke i dessa dagar publicerat några resebref, i hvilka han framställer sina åsigter som källarkund.

»Vi spisade» — skrifver hr Gödecke från Berlin till »Vårt land» för den 12 sistl. april — »flere gånger middag för mycket billigt pris (1 mark 50 pf.) hos Helms vid Schlossfreiheit, i den lilla paviljongen af färgadt tegel vid den mindre slottsbron. I allmänhet påminna rätterna mer om det tyska borgerliga köket än om den finare, men också mindre närande franska matlagningen. Här i Dresden hafva vi träffat på en liknande, något mindre elegant, men med fullt lika god matlagning utrustad restaurant vid Sidonienstrasse, d. v. s. i stadens bästa del, der vi, dock med abonnement för några dagar i sender, spisa middag med tre rätter mat samt kaffe (detta senare genom utbyte mot soppan), för det förvånande billiga priset af en mark pro persona».

I Berlin besökte hr rektorn dessutom med förkärlek s. k. mjölkmagasin, der han intog sin lilla måltid, men undantagsvis förirrade han sig äfven på bättre restauranter, der han dock icke trifdes. Det heter nämligen i brefvet för 12 april:

»Vi hafva äfven spisat i sådana och känna dem väl. Köket är franskt och utsökt godt, men har en liten olägenhet, nemligen att man ej känner sig mätt mer än högst ett par timmar efter bordet.»

Hvem skulle väl kunnat tro en »obemedlad vitterhetsidkare» vara, med respekt till sägandes, en sådan *Vielfras*, att han vill känna sig *mätt* mer än ett par timmar efter slutad måltid. De flesta andra menniskor torde vara belåtna, att få så pass mycket att äta, att de känna sig mätta när de stiga upp från bordet. Vi ha emellertid alls ingenting emot, om det skulle lyckas hr G. att för sina 1,50 eller 1 mark pro persona — hvilket tyckes vara hans hägrande önskningsmål — få så mycket till lifs, att han känner sig mätt hela eftermiddagen, men vi önska hjertligen att Gud måtte upplysa hans förstånd, så att han icke — genom offentliggörande af sina matfunderingar — alltför mycket blamerar de fördomsfria verkställarne af v. Beskows testamente. Förf. är ju nämligen icke utsänd af svensk-norska Ganymedföreningen utan af det samfund, hvars »smak» plägar ställas i samband med vitterheten, men icke med köket.

Trenne sånger ur

En samhällsförbättrares saga.

Ofullbordadt epos i tjugofyra sånger

af

Scævola den andre.*

FEMTONDE SÅNGEN.

Före drabbningen.

Han stod allena i sitt arbetsrum
Fast sen var timman dröjde sömnen fjerran
Ifrån hans läger, och hans tankar flögo
Från forntid och till framtid.

Men till sist
Hans tunga löstes, och han talade:
»Jag står som Cæsar nu vid Rubicon,
Ovansklig ära kan jag vinna lätt,
Mitt blotta ord en riksbank ny kan grunda,
En envåldsbank, der jag blir direktör!

* Med anledning af den grufliga tilldragelsen i Första kammaren, — då ett par senatorer, i likhet med de berömda lejonen, åto upp hvarandra så grundligt, att knapt mer än svansarne blef qvar — har red. hos den svensk-akademiske sångaren Scævola den andre anhållit om en hjeltedikt. Resultatet föreligger nu här ofvan; dock må observeras, att förf. blef så gripen af det fosterländska ämnet, att hans sånger hotade att blifva lika många som i den nyligen af Sv. Akademien prisbelönta dikten om Karl XII. Genom vänlig öfverenskommelse med skalden, publicerar »Dagens Krönika» dock blott tre sånger; de öfriga 21 torde komma att åt Svenska Akademiens sekreterare öfverlemnas, för att vid lägligt tillfälle i Akademiens handlingar intagas. *Red:s anm.*

Man tror ju mina ord i andra kammarn,
Den starka kammaren, som makten har;
Jag samlar bönderna på Grand Hotell
Och hvad jag bjuder är dem alla lag.
Hur underbart att alla tro på mig,
Att till min visdom alla hylla sig.
O stolthet, att den underbara gåfvan,
Förtroende, har unnats mig från ofvan.

Ja, underbart i sanning! Mången gång
Var dock min gerning icke särskildt egnad
Att väcka den orubbeliga visshet
Att för det helas väl jag ensam stred.
När jag förfäktade det tiodubbla,
Af hvilket jag var ensam fabrikör,
Man kunde lätt dock kommit på den tanken
Att för min egen del jag skref och stred. —
Men ingen trodde det — jo, kanske en,
Min namne, J. W. Smitt, som alltid var
Likt en Thersites emot mina planer.
Men hvad betydde väl hans lömska funder
Emot mitt rena uppsåt, seger vann
Jag då som jemt!

Jag minnes ju så väl
Hur »ringar» stampades ur jorden upp,
Arbetarhärar uppå tiotusen,
Som lystrade mitt bud, min minsta vink,
Så länge jag min kassa öppen höll.
En klubba lofvade jag skänka dem
Af ebenholts, med silfver rikt beslagen
Och löftet togs med tacksamhet emot —
Det ryggades, än sen! Olydnad bör
Bestraffas exemplariskt, och de lydde
Ej som de borde — men hvad gjorde det.

O, detta svenska folk, det är så snällt,
Så fredligt och så lugnt till sin natur;
Jag mins ju hur mitt ångkök grundades,
Jag mins den lysande, den stolta fest,
Hvarmed det vigdes in. Jag mins hur ärkebispen
På denna festen nämde mig sin vän
Och hur jag hedrades med samma namn
Af Nisbeth och af Hagström!

Och när sen
Den vinst som lofvats abonnenterna
Jonglerades så lätt och hastigt bort,
Hur nästan ingen vågade att gny
Mot mig, som egde millionerna.

Jag minnes tusen lika ljufva minnen,
Hur alltid glansen af mitt stolta namn,
Som sjelf jag uti »Olssons» ställe satt,
Har dräpt en hvar, som vågade att knysta.
Jag mins hur direktörn i Skånes bank
Mig en gång nämnde vid ett skymfligt namn,
Men föll till föga, när jag honom bjöd
På Grand Hotell till middag. Pr kuvert
Ett hundra kronor kostade den mig,
Men smädaren var ock till tystnad bragt.

Jag mins så väl hur jag mig skaffade
Inseglet på medborgerlig förtjenst,
Den lilla stjernan i sitt gröna band.
Stolt må jag säga: ingen i vårt land
Sitt ordenstecken har så väl förtjent,
Ty ingen har betalat det så dyrt —
Med undantag för Oscar Dickson blott,
Som blifvit båd' baron och kommendör —

Men vänta! sextitusen gaf jag gladt
För Vasatrissan, för Nordstjernan kan
Jag gifva hundra, ty jag har förtjent
Millioner fem, och fastän jag förlorat
På svindlare och skojare en del
»Så har jag ändå ej så litet qvar».
Och när jag sitter väl som direktör
Uti vår nya riksbank kan jag snart
Med adelsvapnet krönas.

Redan är
Med våra äldsta ätter jag befryndad
Och vännen Jansson ser på mig med vördnad
Och kallar mig emellanåt »ers nåd».
På riddarhuset hänger jag min sköld,
I midten en retort, i kanterna
Buteljer och en vy af Reymersholm
Det vapnet är i sanning fosterländskt
Och eget vore det om jag ej blefve
Dermed friherre först och sedan grefve.

Och har jag sedan med tillräcklig verve
Betonat alla byråkraters brister
Och granskat hvar onödigt bortskänkt skärf,
Hvem vet om ej jag som finansminister
En dag skall helsas.

Och hvem vet om ej
När jag, som sagdt, har hunnit blifva adel,
Jag inom kort skall sitta på den plats
Som än, tyvärr, beklädes af Themptander,
Hvem vet!

Det är en vacker framtidsvy
Och icke någon otillbörlig äflan,
Om jag mig tilltror seger i en täflan
Med denna embetsmannaparveny.

Men skall jag lyckas gäller det att slå
Det stora, krossande privatbanksslaget;
Väl har Marcellus sagt att sjelf jag har
Af dessa banker njutit mycket godt,
Och sant han talte, fastän indiskret.

Men om jag sjelf har njutit godt af dem,
Är min opartiskhet så mycket större,
När nu jag ger dem dråpslag, och jag har
Ju ingenting att frukta derutaf
Sen jag har fått riksbankens garanti
För min filial i Hamburg!

Alltså, bort
Med tvekan och med ängslan; fram till slag
I första kammaren — dess talman är
Min slägtinge och vän, och han må sörja
För att jag tala får så fritt och djerft
Som mig det anstår. Ren i en brochyr
Jag räknat upp hvarenda en som är
Personligen och nära intresserad
Af lagen för privata banker!

Hvem
Kan sedan spjerna, alla har jag fast
I detta nät, och om de sprattla blott
Så skall min själ och gud jag lära dem
Hvar David köpte ölet!

Mod blott, mod,
Min segern blir och jag skall triumfera;
Privatbankskaran för min klubba dör
Och ur dess aska sen skall emanera
Den nya riksbank som jag kämpar för
Och som jag skall beherska och regera
Om några år som förste direktör.

SEXTONDE SÅNGEN.

Det stora slaget.

Första kammaren var till dryftning mangrant församlad,
Öfverst i högsätet satt den åldrige, vresige grefven,
Handen på klubban alltren, och många vördiga männer
Uti hans närhet man såg. Den mäktige frihandlarn Bennich
Satt der leende, lugn, fast dagligen slagtad af Jörgen.
Nära intill honom satt den tungfottrampande Bergström,
Bred och med leende mun, ty så han plägar att sitta.
Nere på golfvet gick den skönrödlockige Stjernspetz
Och vid hans sida sågs den aldrig tigande Klinkan.
Dahl man märkte der ock, den skyddsfrasflödande rektorn
Och hans trogne kamrat, den dystre norskätaren Strömfelt,
Icke saknades heller den mäktige rektorn från Kalmar
Och än mindre du, hvithjessade, liflige Hedlund
Alla sutten I der, i aningsdiger förbidan
På hvad som nalkades nu. Till sist den vresige grefven
Slog sin klubba i bord och tillät dryftningen börja.

Visliga föllo nu ord om enskilda bankernas väsen,
Många talte derom och talte med flödande tunga;
Lugn dock satt på sin plats den mäktige bränvinssenatorn,

Log och rörde sig ej, ty säkert visste han med sig
Att han fiendens hop höll säkert fången i nätet.
Slutligt bleknade dock den mäktige bränvinssenatorn,
När han blef dragen till svars för att ej kunna addera,
Och med klara bevis hans väldiga räknefel röjdes
Af en direktor för en bland de enskilda banker.
Lindrigt bleknande sågs den gode senatorn då sitta,
Blekare blef han dock snart, då representanten från Norrland
Stod i talarestoln och bara oblygt bekände
Att han talade för ett stort personligt intresse,
Icke mindre och mer än fyrahundrade kronor
Årligen att på den sak det gälde tappa måhända,
Skulle, så frågade han, en summa så stor, så omätlig
Ej vara mäktig nog att rubba heder och ära?

Ängsligt på stolen sig vred den mäktige bränvinssenatorn,
Hörde med stigande qval hur representanten från Norrland
Skildrade hjertlöst och grymt hans drömda, framtida riksbank:
»Putselkrämarebank» han nämnde den bittert och hjertlöst,
Slungade salva på salva af hån mot dess blifvande öde,
Hånade giftigt och djerft den mäktige bränvinssenatorn;
Denne blott teg och teg, men det kokte och sjöd i hans inre
Och när dryftningen ren på andra dagen var hunnen
Bad han om ordet till sist och fick det af vresige grefven.
Talade, svarande först den enskilde bankdirektören,
Att jag adderat fel är både troligt och möjligt,
Nämnas må dock att jag motioner skrifvit i massa,
Långa och tjocka, och om man understundom blir sömnig
utaf slik produktion, hvad är väl deri att klandra.

Sade, och vände sig sen till representanten från Norrland,
Denne, menade strax den mäktige bränvinssenatorn,
Satt en gång så fast och så orubblig i klorna
På hvarendaste bank som nånsin lånt honom pengar,

Att han i denna sak förutan tvifvel var jäfvig.
»Hvar och en», så sad' den mäktige bränvinssenatorn,
»Hvilken en enskild bank har makt att styra och leda
Gripes beständigt utaf båd' egennytta och ondska.
Icke ville jag ondt med min förteckning på namnen
Öfver dem som ha lotter i våra enskilda banker,
De ha heder i kroppen så väl som alla de andra;
Säkert är dock och visst att egennyttan regerar
Dem i sin värsta form, att egen vinning de ställa
Framföre allmänt väl, som ett exempel skall visa.»
Liksom Kristian Tyrann, när fordom han gräfde ur grafven
Stures lik och bet deri med giriga tänder,
Så och ej annorlunda den mäktige bränvinssenatorn
Wallenbergs skugga drog fram och höljde med hånande skymford;
Men när kammaren slikt ifrån hans läppar fick höra
Mangrant reste de sig och tågade som på befallning
Ut ur salen med ens, tilldess att bränvinssenatorn
Talade ensam inför sin slägting, den vresige grefven.
»Ingen hör mina ord», så talte han svårligen vredgad,
»Men jag skall tala ändå och tala så länge jag orkar
Och de ord som jag talar må protokollen bevara.»
Sade och talade sen så länge som vanligen Klinkan,
Åhörd, likasom han, af fyra väggarna tomma,
Af notarier tre och af den vresige grefven.
Mellertid kammarens män derute plägade rådslag
Om att tukta med kraft den väldige bränvinssenatorn.
Somliga ville att han offentligen finge en skrapa,
Framförd i kammarens namn utaf den vresige grefven;
Andre menade dock att detta vore en grymhet
Tvinga grefven att så offentligen snubba sin frände.
Sade och talade då den tungfottrampande Bergström:
»Lemnen mannen åt mig, så skall jag värma hans öron,
Jag är van att slå till och fruktar icke hans svada,
Fruktar ej heller hans vänskap med den beryktade Nisbeth;

Liten på mig, hvad han tål skall han få och litet deröfver.»
Lugna och glada i sinn' de medlemmar alla af kammarn
Gingo nu åter in och satte sig på sina platser
Längtande efter att höra den tungfottrampande Bergström,
Öronen värmande på den mäktige bränvinssenatorn.
Lång deras väntan ej blef, snart stod han i talarestolen,
Lät en spejande blick bestryka hvart bord uti salen,
Fåfängt sökte han dock den mäktige bränvinssenatorn,
Hvilken hemtade kraft från talets qväljande möda
Nere på källaren nu, af öl och porter och biffstek.
Dock ej undgicks hans straff, den tungfottrampande Bergström
Fattade i ett nu hans heder och ära vid håret,
Ryckte, ruskade, slet, och öste strömmande vrede,
Öste giftbemängdt hån på det olyckliga hufvud
Hvilkets egare just på källaren tuggade biffstek.
Sist, när modersmålet ej längre förslog för hans mening,
Grep han till vapen, hårdare än, från romarne lånta,
Och på Ciceros språk gaf ett epiteton ornans,
Prägladt i tanke och stil af äkta »gudommelig grofhet,»
Åt sitt offer, det arma, som tuggade biffstek på källarn.
Och med dånande röst han sade det dödande ordet,
Ordet som slog med en skräck den vördige vresige grefven,
Slog med fasa enhvar att dylikt yttrats i kammarn,
Ordet, det vingade, var »cadaver», »cadaver», »cadaver»,
Och dess genljud sig ut igenom dörrarna trängde,
Trängde trapporna utför och dånade inne på källarn
Åsklikt i öronen på den mäktige bränvinssenatorn,
Döfvande, skallande ljöd *cadaver, cadaver, cadaver!*
Strax han sjuknade då, af skräck och fasa betagen,
Strax han sände omkring till alla bladen notiser
Om att hans väldiga tal så svårt angripit hans helsa,
Att han till Spanien nu var nödgad genast att resa.
Helsan nämnde han blott, men talte ej om affärer,
Kanske, så menade mången, att båda skötas gemensamt.
Kammarens öfriga män med glädje åto sin middag,

Nöjde på sätt och vis med det öde som drabbat senatorn,
Mången menade dock tro på att den Bergströmska klubban,
Hvarmed bestraffningen skett ej var tillräckligt polerad,
Mången menade ock att det var skralt med latinet
Och att slikt latin blott passar köksor och drängar.
Men då i alla fall den åldrige, vresige grefven
Tyst hört på så var ju derom intet att säga,
Utan i frihet och fröjd den tungfottrampande Bergström
Gladdes af allt det gagn han haft af sin klassiska bildning.

SJUTTONDE SÅNGEN.

Senatorn reser.

På bantåg satt
I majvarm natt
En trist senator;
Från Stockholms gator
Till fjerran land,
Till Spaniens strand
Han ville resa
Från all den nesa
Hvarmed han såg
Sig höljd. Hans håg
Var mörk som döden,
De sorgsna öden
Han mindes väl,
Som fyllt hans själ
I hvarje vinkel
Med hatets finkel.

Från folk och jord
I höga nord
Han ville draga
Och hemvist taga
Der solen är
Mer varm än här
I härlig söder
Der drufvan glöder
Och der med sprit,
Som af hans flit
Dit importeras,
Den fabriceras
Till eldigt vin
Med smak så fin.

En hvissling hördes
Och sakta rördes
De vagnars rad
Senatorn qvad:

Heimskringlas panna
Du höga nord,

Jag törs ej stanna
Uppå din jord;
Från Småland stamma
Jag yfs med skäl;
Nu bränvinsamma
Farväl, farväl!

Farväl du trångsinta
Mälarstad,
Farväl, I vrångsinta
»Fäders» rad,
Mot mig I vänden
En småsint själ
Men »tänk på änden»,
Farväl, farväl!

I Fjäderholmar
Vid bölja blå,
Der röken bolmar
Från båtar små,
Mot lagen stränge
I hjelpt en del
Men huru länge?!
Farväl, farväl!

Farväl, du kära,
Du ångkökshus
Min forna ära!
Hvad sus och dus
Som der bedrifvits
Jag minnes väl
Du öfvergifvits!
Farväl, farväl!

Farväl du mäktiga
Ringförbund,
Jag mins din präktiga
Födslostund,
Arbetarbanken
Barn af min själ,
Den tar nu fanken,
Farväl, farväl!

Farväl I kamrar
Vid bölja blå,
Der jemt man slamrar
I salar två.
Deri jag länge
Ej tagit del,
Du talman stränge
Farväl, farväl!

Farväl du snärjande
Riksbanksplan,
Jag, fastän svärjande,
ger dig fan.
Prestigen hafver
Jag ej, min själ,
Nam sum cadaver,
Farväl, farväl!

Min talkonst gäckad,
I löje vänd,
Min ära fläckad
I landsflykt sänd,
Från Nord vi vädje
Till Spanien väl!
Senatorns glädje
Farväl, farväl!

Vår katolskt-romantiske skald.

Några synpunkter

af

Nils Erdmann.

I sitt poem, »Sångarn», tecknar Wirsén skalden såsom en from pilgrim, bärande tempelriddarens pansar under sin hvita drägt, med cittran i hand och svärdet vid sidan, på väg till den heliga grafven. När han, dit anländ, stiger ned i kryptan, mötes han af madonnan med barnet, hvilket »signar sångarns hufvud med sin arm».

Denna teckning är ett sjelfporträtt. Den är Wirséns egen bild, en skald, som gjort sin diktning till en färd mot Kristi graf, till en jemn, oafbruten vandring mot en ortodoxt-religiös himmel, hvars lof han sjunger och hvars spår han söker, medan han öfver pilgrimsskruden drager tempelriddarens pansar, för att skydda sig mot de hugg, han sjelf framkallar, då han, djerf och förtröstansfull, låter svärdet flyga ur skidan, till kamp mot de otrogne.

Som skald är han pilgrim, som kritiker tempelriddare. Hans kritiska författareskap vill jag här lägga å sido, för att granska hans pilgrimsfärd mot Edens blomsterdalar.

* * *

I »Islossning», ett poem, som inleder hans första diktsamling, ger han följande löfte:

»Tag mitt löfte! Jag vill lindra
Hvar jag mägtar, till mitt sista,
Med min sång mitt slägtes nöd,
Jag vill sjunga Edens stränder,
Jag vill ge den fallne vingar,
Lif åt den, som synes död.»

Detta löfte har sedermera betydligt reducerats. Jag tror ej, att hans poemböcker ha lindrat »slägtets nöd»; om han »skänkt den fallne vingar», vet jag ej; att han besjungit »Edens stränder», derom är intet tvifvel, ty detta synes hafva blifvit hans förnämsta lifsuppgift. Sedan han i »Nya Dikter», i poemet »Förkärlek», framstält sin romantik, sin böjelse för enslighet, för månsken och aftonskymning, går han i »Sånger och Bilder» ännu ett steg längre, då han i det poem, som inleder samlingen, förklarar sig söka »en stilla vrå», der han får skåda barnens lekar, höra, »hur en verldshafsvåg domnar i fredad vik», och läsa sin Homer, sin Franzén och sin Plato — och först och sist sin bibel.

»Henne, när dagen dör, vare din forskning egnad,
Somna, när lampan släckts, stilla af henne hägnad!
Henne, när morgon gryr, åter med glädje tag,
Stjerna och sol hon är, ljus både natt och dag [1].»

Det är gifvet, att en skald, som eger sådana tendenser, i mycket hög grad är lämplig till konfirmationsgåfva. Att teckna tidens lif eller de tankar och känslor, som röra sig hos vårt slägte, dertill är han oduglig. Och han erkänner det sjelf. Han är fullt medveten om sin begåfnings rätta halt. Han utstakar de råmärken, som begränsa hans diktning, och han är nog klok, eger nog fin uppfattning att icke öfverstiga dem. Han sympatiserar icke med tidens tankar och känslor; han anser dem icke värdiga att gifva sången innehåll; hans sångmö är alltför skär att vilja besudla sig med dem. Diktens »lavaeruptioner», »när dagens frågor sjuda innanför», »orkanens» brus och segerjubel äro

[1] »I Dalen».

icke i hans smak. Nej, Franzéns sång, den ljufva, englarena, som bär morgondagg på pannan — *den* älskar han, ty

»Herren gud var icke i orkanen,
Han var i ljumma vestanvädrets sus [1].»

Alltså äfven här gör han bibeln till rättesnöre.

Denna religiositet yttrar sig emellertid icke blott i den salmpoesi, som fyller en stor del af hans sista diktsamling. Den genomgår hela hans skaldskap, den präglar hvarje sång och den får uttryck i hans liknelser, i hans sätt att betrakta naturen och i hans sätt att måla kärleken. När han besjunger »Den gamla dômen», klagar han ironiskt öfver slägtets materialism, detta slägte, som hellre bygger börs och förlustelseställen än kyrkor och kapell. Är han ute på hafvet och vinden fyller seglen, känner han »andeverldens magt», som lifvar färden. [2] Han längtar — eget nog — att »bada» i himlen [3], och under »häfdens mörka skiften»

»susar en föryngringssång
oftast dock ur pelargång [4].»

Det vill här säga: ur tempelruinen, som symboliserar kyrkan. Hur ofta det har händt, att kyrkan varit föryngrande »under häfdens mörka skiften», lemnar jag derhän. Skalden älskar henne med en innerlig kärlek. »Der kyrkan vinkar, huld och hvit», der framflyter hans lif, der

»vill han dö i frid en gång,
när presten läser aftonsång [5].»

Sjunger han om »Columbus», ger ämnet honom uppslag till en vacker liknelse, nämligen hur han, lik Amerikas upptäckare, »styr mot himlens stjernor», tror på dem och slutligen finner land. [6] Sol och stjernor lysa dock endast med lånadt sken. Till det »rätta» skenet föres man genom dödens port; och efter *det* trängtar han.

»En bleknad glans och en mattad strimma
är allt, som skimrar i jordens dimma,

---

[1] »C. W. Böttiger». [2] »Ungt mod». [3] »Idealism». [4] »Hopp». [5] »Motsats». [6] »Columbus».

det rätta ljuset ej hör oss till,
men *dit* jag vill [1].»

Gå de små, »Prestens barn», vilse i skogen, ljuda plötsligt kyrkoklockorna och kalla dem tillbaka, och när de komma hem, läser »den vördige pastorn» en liten bön, hvari han beder, att Gud »må kalla alla hemåt med kyrkoklockor [2]». Ser han en liten tiggarflicka gråta sin sorg och sitt armod vid källans strandbredd, tröstar henne källan med, att snart skall hon få komma »till en annan, bättre källa», som skall gifva, hvad hon nu saknar, frid, helsa och salighet [3]. På ett dylikt, sant kristligt sätt tröstar han den nödställda.

Hvad naturen beträffar, anser han, att

»Jordens rymd är blott portiken
Till de underbara riken,
Der hvad här var sprängdt i sår
Enadt och fulländadt är [4].»

Derför blir stjernehimlen »den försonta andeskara, hvilken vistas ofvan skyn», eller

»en för oss osynlig kyrka,
som sin gud för evigt dyrka [5].»

Om vågorna heter det, att »deras hymner skalla: gud, oändlighet!» [6] Norrskensstrimman är en helsning »från de svala himlafält,[7]» i trädens kronor susar »vindarnes orgelton» [8], och skogen »står som kyrka rak» [9]. Ett skimmer breder sig öfver »de blommande jordiska stränder», ett skimmer från högre verldar. Det hvilar helg öfver äng och dal,

»och blomman står skön
i doftande bön,
i skogarne brusar högtidlig koral.» [10].

Wirséns natur består för öfrigt af blå violer, doftande syrener, en och annan vallmo, nejlikor, liljor näckrosor och furor.

* * *

[1] »Från sol och stjernor.» [2] »Prestens barn». [3] »Källan». [4] »I qvällen». [5] Samma poem. [6] »Skäret». [7] »Vid jultiden». [8] »Förkärlek». [9] »Merlin». [10] »Jag sökte så länge».

Tydligast framstår dock hans englarenhet och kristendom i teckningar af kärleken, d. v. s. i det erotiska. Här, om någonstädes, är han helgon alltigenom. I poemet »Hvad du liknar» blir hemmet ett kapell, »ett hvitt bo för helgonfrid», tankarne, som gå bort till den älskade, foglar, som bygt bo på kapellets tak, och hennes stämma kapellets orgel. I »ögonkast» blir hennes öga »stjernan på fästet», och kommer hon, som i »Böcker och Kärlek», och lägger sina armar kring hans hals, der han sitter, läsande i gamla luntor, skall, när hon är borta, »den gamla boken stråla helgonfromt», och på sidan, der han stördes, »ett englahufvud vinkande skall stå». Om den älskade får bli mor, är det modershopp, han skänker henne, en himmelsk profetia att hon snart skall stå »vid Kristi kors», sänkt i böner[1].

Hans erotik är så okropslig, hans kärlek så ren och osinlig, att han, i »Pagens visa», låter den unge pagen icke begära af herskarinnan annat än

»ett »tack» från ögon klara,
ett lätt »god morgon» bara.»

När de älskande träffas, efter många år af skilsmessa, är det »själarna, som tala», och »när en älsklings kyss förseglar munnen för hvart yttre ljud», springa »inre klostergårdars reglar» upp, medan »en snöhvit engels hand» öser ur »sällhetens fullhorn[2]». De båda ungas kärlek är »liksom silfverlampans skär», och då de mötas, sjunger älskaren en salmartad lofsång.

Men älskaren blir gammal. Han sitter vid trädgårdsmuren, tömmer sitt glas och drömmer om henne — men endast »himmelska» drömmar. *Här* var platsen för deras första kärleksmöte. Han erinrar sig rörd, hur hvarje lägre känsla »förklingade» vid detta ljufva rendez vouz, hur begäret tog liljans skrud, hur det susade som af englavingar,

---

[1] »Modershopp». [2] »Tystnad».

»i rymden susar som af vingar,
och himlen famnas i en brud.»

Nu längtar han att träffa henne ånyo i paradis, dit han är viss att komma och dit en engel skall ledsaga honom [1]. De älskandes dröm blir äfven verklighet först der. Ynglingen sträfvar, år efter år, böjd öfver sina böcker, vid flitens arbetslampa; midt emot breder en annan lampa sitt sken öfver en ung flicka, som sträfvar lika träget vid nålen och sin söm. När deras blickar mötas, tänka de på den sälla tid, då endast *en* lampa, deras gemensamma, skall lysa dem båda. Men döden kommer och rycker bort dem från arbetsbordet, blott för att förverkliga deras dröm i »det stora fadershuset», som »samma månes glans försilfrar [2]».

Men en enda gång har skalden glömt sig. Det var i poemet »Silléry». *Der* vågar han sjunga naturens och kärlekens språk. *Der* förekomma hvarken englar eller paradis, men fröjd och lefnadslust:

»Drick djupt, och du skall dricka
en rusande lefnadslust!
Kung Henrik och hans flicka
förkunna i drufvans must,
tag mot den vårliga flamman
med fröjd i ditt unga blod
och hylla som vi med gamman
kärlek och hjeltemod.»

Dömde man efter hans egna, mycket stränga sedlighetsbegrepp, borde man nu fråga, hur en så englaren skald kunnat besjunga — eller snarare lofsjunga — ett så frivolt ämne; och vore man litet elak, förklarade man det så, att han tillåter konungen, hvad han förnekar andra dödlige, ty Wirsén ser ännu i dag »Herrens Smorde» i konungen.

Detta vore, som sagdt, mycket elakt gjordt. Ty Wirsén vill sträfva efter ett barns fullkomning. Ren som ett barn och oskyldig och enfaldig som »en af dessa små», så-

[1] »Trädgårdsmuren». [2] »Lampan».

dan vill skalden vara. Läsaren ber han bevara sin första kärlek och sin ljufva barnatro [1]. Han ser »en himmel» i barnets blick; på hyn sväfvar »Edens morgonglans» tillsammans med en engel i hvita vingar, och han önskar, att detta »återskeu af barnasinne», som är himlens underpant, äfven måtte återfinnas på mannens kinder. Han sjunger i julottan:

»Haf tack, o barn, som offrat dig!
Haf tack, och gör ett barn af mig! [2]»

Om barnet endast fläktar med en lilja, skola portarne springa upp »till vår längtans land». Den vackra »Elfvaåringen» och den lika vackra dikten om »Barnet och fogeln» handla om de små; och när barnet knäpper händerna till bön, ser han »en strimma af de stränder, dem grubblet sökt, men fåfängt, utan lön [3]».

* * *

Wirséns sånggudinna, hvilken, i parentes, är

»klädd i hvitt, med kors på barmen
och en stjerna i sitt hår»,

— en passande skrud för en så eterisk varelse — kom, när han fick en son, strök den lilles panna med en liljestängel och sade till skalden: »var ett barn som han [4]». Derför är det ock barnet, han helst ser, då han betraktar frälsaren. »Seklets genius» låter han bidande stå vid tidens bölja och vänta befriaren, ej i hjeltens gestalt, men i barnets [5], och »när seklets aftontimme slår», skall »ett barn, Marias son, gloriekrönt vinka menskligheten till andeverldens trappa [6]».

Man finner ganska lätt, hur denna bild uppkommit. Skalden är till sin natur mycket romantiskt anlagd; det är denna romantik, som väft sin purpurskimrande slöja kring

[1] »Den döda». [2] »Vid jultiden». [3] »Klubba och Lilja». [4] »Skyddsmagt». [5] »Seklets genius». [6] »Välkommen hem!»

hans religiösa föreställningar. Han älskar i dikten det prunkande och lysande; han inför detsamma i sina bibelska taflor; han kom till verlden ett eller annat århundrade för sent, och han borde hafva födts i ett katolskt land, som Spanien. En så blind tro, en så extatisk dyrkan hade passat för den tid, då Calderon diktade. Också sjunger han om Calderon, intränger i hans väsen, förstår hans naturel och det sekel, han tillhörde.

Den andre store mästaren på det estetiska området, hvilken tjusat hans sångmö, var Rafael. Här är det taflorna, de religiösa kompositionerna, som isynnerhet lockat honom, och dikten har förvandlats till en beskrifvande text, en poetisk tolkning af dessa målarkonstens storverk. Här får han åter lefva i en katolsk verld, i en verld af innerlig tro och tillbedjan. Här får han tala om sin älskade madonna, ty, såsom det tillhör en så svärmiskt-katolsk ande, ser han »madonnan och barnet» i en glödande belysning, i en trolsk, hänförande, paradisisk fägring.

Hon uppträder ofta i skaldens sånger. »En himmelsk poesi» läser han i hennes blick, och trånande bönfaller han:

»Kom, sköna bild, när jag skall dö en gång,
O, sväfva ned vid stilla andesång.»

Till barnet säger han:

»Du underfulla barn, o räck mig då
Till slutlig frälsning dina hulda armar
Med denna blick, der kärlek sig förbarmar,
Den djupa blick, som jag har älskat så [1]».

Äfven helgonen uppträda. I »Nattvarden» heter det:

»Englarne templet freda,
Helgonen hålla vården
här om de trognes fjät.»

»Helgonfrom» och »helgondrag» förekomma ofta, och englar och andar trängas i hans sånger.

* * *

[1] »Rafael».

Dessa tre likheter mellan Wirsén och romantiken, denna Calderon-, Madonna- och Helgondyrkan äro dock icke ensamma. Man skall, om man gör sig besvär, kunna upptäcka långt flere. Romantiken svärmade för det barnsliga och enfaldiga; Wirséns barnakärlek och önskan att sjelf bli barn har ofvan omtalats. Deruti, om ej i annat, står skalden oöfverträffad [1]. Romantiken gjorde Fiesole, munken och helgonmålaren, till konstnärens ideal och konstens ypperste; Wirsén gör detsamma, då han i dikten »Det bästa» kallar Fiesole den skönaste konstnär och Dante den skönaste skald. Naturligtvis Dante, ty hvem har, som han, i »den gudomliga komedien», afspeglat medeltiden med all dess mysticism?

Vidare älskar han den romantiska »Waldeinsamkeit». Han längtar från ängen med dess klara, öppna solljus till skogens tystnad.

»Der, hvart jag blicken vänder,
Vimlande stå legender,
Sagor ur forndagstron [2]».

Och skämt och löjen utbyter han mot lundens ensliga gömma, der koltrast och näktergal drilla sina sånger. Der fann han ock, såsom det heter i »Förkärlek», en dag i mörkret diktens viol. Han älskar »blå dagrar», ty de unna honom det bästa, han vet,

»sagoverlden återfunnen,
drömlif, frid och afskildhet [3]».

Han ser, i de blå dimmorna, sin romantiska sagoverld. Men för att den rätt skall kunna njutas och taga sig ut, måste den ega belysning, och den får en sådan, när skal-

---

[1] En illustration till denna romantiska barnslighet, »der de, som älska och sjunga, veta mer än de höglärda, der man i sagor och dikter finner förklaring på den eviga verldshistorien» (Brandes: Emigrantlitteraturen), är följande strof: »Ett snöhvitt jungfrusinne vet mer än forskarn vet, och bär i djupet inne Guds rikes hemlighet.» (Bebådelsen). [2] »Förkärlek.» [3] »Blå dagrar».

den låter månen, alla romantikers älskling, ge glans åt sceneriet. Han sjunger om månen, om »månljus» och »månestrålar». De flesta af hans personligheter uppträda i månsken. Vid månsken diktar han; vid månsken kommer Franzén lagerkransad till Stockholm [1]; i månskenet är det, som Nikodemus besöker Jesus [2], »i månomgjuten fred» dyrkas de olympiske [3]; Marias skönhet (i »Trollspö't) »skimrar som månens öga», och i månskenet drömmer han vid »den öfvergifna smedjan [4]».

Hur lockande ter sig icke allt då! Elfvorna dansa, blommor, dem ingen dödlig skådat, dofta omkring honom, »ljusa parker» stiga fram, »der frukter hänga med saft, som hemliga djup beredt». Bäcken susar så trolskt, dalen glänser i blått och hvitt, Titania vinkar och skalden klagar:

»I blommor alla i jorderike,
I matta blommor, jag hatar er!
Jag vill till blommor förutan like,
Jag vill, I luftiga barn, dit ner!» [5]

Hjertats alla gömda strängar darra och skälfva; en brygga »af stålrik daning», bygd för längtan och drömmar, slås till himmelen, och en engel stiger fram, en engel, som leder honom »till själens ursprungs trakter [6]». Då hör han, hur »pelarskogen i San Paolo» berättar, att

»andeverlden hvar qväll sin regel
här upplåter, på golfvets spegel
öfver skinande mosaik
vandra englar från himmelrik [7].»

Och i det nattliga ljuset vaka de käre döde;

»att rädda dig än de sträfva;
af strålar, som fly och bäfva,
ett skimrande nät de väfva
och draga dig hem till sig [8].»

---

[1] »Franzéns lagerkrans». [2] »Nikodemus» .[3] »Marmorgruppen». [4] »Den öfvergifna smedjan». [5] »Herr Olof». [6] »Månljus». [7] »Pelarskogen i San Paolo.» [8] »Månestrålar».

Vågorna sjunga ofta sånger för Wirsén; trasten talar om »sagofröjder bland furustammar», och sjelf skrifver han sagor, då han icke skrifver minnesbilder. Den långa dikten, »Trollspö't», är en romantisk sagodikt. Man ser hela apparaten af jättar och trollqvinnor, af riddare och borgfröknar, enlevering och äfventyr; der förvandlas de älskande till törneskogar och svanor, och slutligen kommer prinsen och tar sin brud på sadelknappen och för henne till sin kungaborg i drömmens underland. Och allt sker vid månsken, belyst af månens glitterstrålar. Hans sagopoem, Aster, handlar om en gosse, som erhållit af gudarne förmågan att tyda fåglalåt.

Romantikens »blå blomma» återfinnes äfven. Hos Wirsén har den antagit en mer purpurröd färgton; hos honom har den ofvergått till den mystiska passionsrosen. Calderons sång liknar han vid denna »blå blomma».

»Hon är passionsros, är den djupblå, stora,
symboliskt törnekrönta passiflora,
som tälger stilla Långfredagens under
för stilla sinnen, himmelska begär.»

Och i »den heliga veckan» heter det på Långfredagen:

»Jag känner djupt, hur i mitt hjerta
Passionens ros, ett barn af smärta,
sin djupblå blomma vecklar ut.»

Vidare har han smak för grafvar och kyrkogårdar. Der, i dödens stad, känner han först riktigt »ett odödligt hopp[1]». Han uppmanar läsaren att fly leken och gå ut bland grafvarna att bedja[2]. Bättre än festens tärna är almens sus på kyrkogård[3], och när han beskrifver Clarens, detta hänförande ställe, ser han endast mörker och tunga, dystra molnskyar, ända tills han inkommer på kyrkogården. Rousseau och Byron försvinna i fjerran, och fram träda evighetstankar; andeverlden helsar honom i trädens

[1] »Tag mot!» [2] »Vapenmakt». [3] »Förkärlek».

sus, och han ber: »o, mitt hjerta, låt, när lifvets nöjen dö, andeverldens sköna höjder glimma[1]».

Slutligen vill han lefva i romantikens drömlif. Han vill sitta och se på i en lugn hydda; han älskar icke handlingen, som Martha personifierar, men »betraktelsen», kontemplationen, som framställes i Marias bild. Och hvem, som gjort det bästa valet? Derom är ej tvifvel.

»Till väninnor begge mästarn hade
i sin lefnads fröjd och qval;
»Men Maria», så han sade,
»gjort det bästa val[2]».

Hit — till romantiken — hör ock hans patriotism. I »Hvad sommaren sade» håller sommaren straffpredikan för svenske odalmän. De vilja icke försvara detta kära fosterland.

— — — »Skall detta allt
en annans bli en gång,
blott för att folkets bröst är kallt
för saga och för sång.»

Ett underligt skäl, men fullblodigt romantiskt!

Wirsén är fast öfvertygad, att hans Manhem skall bestå i alla tiders skiften. När allt mulnar rundt omkring,

»på Manhems berg, bland Manhems djupa dalar,
hur allt må svigta, tro och ära bor.»

Folket skall stå såsom »ärans sista bålverk på vår jord». Skogen är ett tempel, som susar »om gud och frihet», hafvet skyddar oss mot utländsk smitta,

»och kyrkoklockor skönt till gudstjenst ringa,
och Spegels psalmer allvarsfulla klinga.»

Och högt öfver landet, mot den blå rymden, uppstiger »en borg» med en hvit flaggstång, och der, på den flaggstången, vajar »svenska konungsfanan[3]».

* * *

[1] »Clarens». [2] »Systrarna». [3] »Till D.D. M.M. Konung Oskar II och Drottning Sofia vid deras silfverbröllopsfest från svenska akademien.» An-

Hvad totalbild erhålles af denna korta undersökning? Att skalden är romantiker och en religiös svärmare. Han skrifver mycket vackert, har frambragt många prof på sitt formella mästerskap, är stor som salmsångare och akademisk festskald. Men tiden är honom främmande; lifvet, som lefs omkring honom, känner han för obetydligt; slägtets fröjd och qval kan han icke tolka. Derför är det eget, då han liknar sin poesi, denna dikt, som är så skolad, så konstmessig, och prunkande, vid »trastens sång i furuskog» eller »en bygdens dotter[1]». Derför är det underligt, att han, drömmaren, han, som stängt sig ute från all beröring med ytterverlden, stundom är djerf nog att tala i folkets namn[2]. Derför begriper man, hur han, pilgrimen, han, tempelriddaren, han, hvars diktning är en religiös lofsång, icke kan förstå den literatur, han kritiserar, men blott för religionens skull gjort sig till kritiker, blott för sin tro tagit korsriddarens rustning, en drägt, som i vår tid kan vara tung nog att bära, oaktadt de utmärkelser, den inbringar åt egaren.[3]

---

gående denna romantik skrifver Brandes: Djupt in i månskenet föras vi —, djupt in i skogen, der den lilla blå blomman växte, denna mystiska blomma, som skolans poetiska höfding besjöng i sina romaner och dikter. Man ville något *enfaldigt* (»Emigrantlitteraturen»).

[1] Såsom prof på »Trastens» toner må anföras: vemodsfager, halfdagsglans, sällshetsilning, vemodssäll, återsusa, marknadssus, allvarsvek, vällustfuktig, arladäfven, näsdukslindad, andeskönt, gryningsdäfven, skymningshalf etc.

[2] Detta sker isynnerhet i hans kantater och sånger till kungliga personer.

[3] Med »utmärkelser» menar förmodligen författaren ordensband, medaljer och dylikt, men härtill komma äfven klingande mynt åt korsriddaren — enligt hvad vi tro oss veta, uppbär Sv. Akademiens sekreterare, hr doktorn och kommendören C. D. af Wirsén af akademien 6000 kr. årligen, förutom den sköna våningen vid Skeppsbron, samt dessutom 6000 kr. årligen för hvad han behagar skrifva i Posttidningen och d:o d:o i »Vårt land» — summa summarum 18000 kronor och fri bostad. Det är måhända alltså icke blott för religionens skull, han bär den ofvannämda tunga rustningen. *Red:s anm.*

Shakespeare på Kgl. teatern.

Några reflexioner af Volontaire.

Ernesto Rossis gästspel i fjol och i år har kastat ett skarpt och ingalunda smickrande ljus öfver ett sorgligt faktum, som visserligen redan förut ingalunda för teatervännen var någon hemlighet, det nämligen att det stora skådespelet, framför allt *Shakespeare*, förlorat så godt som allt fotfäste inom vårt lands första dramatiska konstinstitut. En teaters högsta triumf — ett väl framfördt Shakespeare-stycke — gör sig vår teater ej mer någon ära utaf. Den uppfostrar de krafter, som skulle kunna medverka dertill, på ett helt annat sätt, i det den så uteslutande odlar endast *en* sida af dramatisk konst, komedi (och stundom — *hvilken* komedi?), att hvarken tid, krafter eller lust blir öfrig för den högsta konstarten, för tragedi.

»Publiken tycker icke om tragedi längre, det lönar sig icke» — svarar man. Vi fråga: hur är det möjligt annat, då vederbörande snart sagdt systematiskt skrämmer bort allmänheten genom att spela tragedier à la comédie — ja, emellanåt à la — parodie? Det *kan* ej löna sig på det sättet.

Men vänje man både artister och publik vid det stora dramat, vid Shakespeare, Goethe och Schiller — och vi tro att ett omslag skall ega rum. Låt publiken erfara att det verkligen *är* större njutning att taga del af mästerverken i teatersalongen än hemma i biblioteket. Det allra kostbaraste vin förlorar ju sin bouquet om det serveras illa.

K. teatern saknar för närvarande visst icke material till goda tragiska framställningar. Nästa spelår kommer ju

hr *Hillberg*, som bör bli en hörnsten för den stora konsten, Macbeth, Othello (l. Jago), Timon, Egmont, Wallenstein, och i hr *Palme* finnes redan en förmåga, hvilken utan tvifvel både som Hamlet, Romeo och Don Carlos skulle kunna fylla sin plats med heder. Af de öfriga är väl hr *Elmlund* bäst hemmastadd i tragedien, hans Macduff (i Macbeth) t. ex. var rätt förtjenstfull, om ock det berömda stället: »*Han* har inga barn», hvarmed hos oss bl. a. Dahlqvist gjort så stor effekt, passerade oanmärkt. Hr *Thegerström* deremot torde näppeligen vidare kunna användas i den egentliga tragedien, trots de goda framställningar han i komedien lemnat af seriösa partier. Hans organ sträfvar emot och hans uppträdande i kostym är olyckligt. Icke heller på hr *A. Örtengren* kan man, ledsamt att säga, bygga några förhoppningar i förevarande fall, trots det att han mycket användts i det högre dramat och derigenom onekligen fått en viss rutin. Men med rutin enbart kommer man ej långt, då det gäller poesiens storverk, allraminst om man som hr Ö. tar sin tillflykt till en skådespelaremetod, som numera till och med i de minsta småstäder förlorat sin prestige. En ypperlig teater-apparition, lämplig för det stora dramat, eges som bekant af hr *Hanson* och det är ofantlig skada att en sådan fysik och en så kraftfull stämma ej det minsta skall lämpa sig för den tragiska sånggudinnans tjenst, utan som det alltmera synes uteslutande för — predikstolen.

Hvad damerna ankommer, så kunna vi ju ännu skatta oss lyckliga så länge vi i fru *Elise Hwasser* ega en af verldens främsta tragedienner, som trots årens lopp och en numera ej för alla roler lämplig figur, ypperligt vet att häfda sin rang, till och med vid sidan af en — Rossi. I fröken *Björkegren* ega vi den tragiska musan sjelf — i lekamlig måtto. Hon har bl. a. i Antigone visat hvad hon kan äfven i andlig måtto och det var ej litet. Men så stannade det af och nu spelar frk. B. med i den ena efter den andra af dramatiska teaterns mer eller mindre glada komedier och vänjes småningom af från det tragiska facket. När hon så i hast måste lära in en tragisk rol, que faire? Imitera? Och frk. B. imiterar så godt hon kan och går i sömnen som lady Macbeth-*Ristori* det allra bästa hon kan. Men det bästa var icke godt nog. Den för rolen magnifika apparitionen besjälades icke af den uppfattningens finhet och sjelfständighet, som skapar en prestation af rang, och i utföran-

det kom mycken gammal teaterchablon, som frk. B. annars med skäl föraktar, med i spelet. Frk. B. var *ovan* — det är saken, äfven den bästa intelligens behöfver skola och teknisk säkerhet, och det är det frk. B. ännu saknar, men det är också det frk. B. skall arbeta sig till — måtte hon *få* göra det! — och *så* skall hon en dag bli Elise Hwassers värdiga arftagarinna i dramatikens högsta sfer.

Fru *Dorsch-Bosin* bör ej glömmas på tal om tragedi. Hon har som man vet derutinnan gjort mycken lycka, men torde näppeligen vara att använda annat än i moderna realistiska uppgifter. Hennes stämma är för litet smidig och klangfull, hennes manér för mycket salongsmessigt för att kunna göra verkan i klassisk och romantisk konstart. Hon är dock alltid en utilitet och öfver allt der en kall, intrigerande, kokett qvinna med intelligens och verldsvana skall representeras — äfven i tragedi — rent af omistlig. Lady Macbeth gaf hon på sin tid med en kyla och kärf beräkning, som ej var illa, i det hela öfverträffade utförandet af denna bistra lady det som frk. B. ännu lyckats prestera, trots sina rikare medel. — Frk. *Zetterbergs* deltagande i Rossirepresentationerna var lika olyckligt i år som i fjol. Hon ser rätt söt ut och spelar stumt spel med intresse om ej alltid med lycka, men organ och tal äro tålamodspröfvande. Fru *Rundberg* hade varit att föredraga i frk. Z:s roler, ja t. o. m. fru *Hartman* skulle — »En räddande engel» till trots — i vissa af dem gjort bättre figur. Hade det varit möjligt att för Cordelia, Desdemona och Ofelia engagera frk. *Ida Aalborg* från Helsingfors, skulle Rossis spel i dessa stycken fått samma utmärkta relief som då fru Hwasser sekunderade hans Macbeth.

Fru Hwassers lady Macbeth torde nemligen varit det enda, som Rossi kunnat — annat än »paliment» — egna något erkännande af större natur.

Vi bekänna öppet att vi för vår ringa del i mångt och mycket äro af annan tanke än fru Hwasser i denna rol. Men som fru H. onekligen inom sin konst är en förnämlig auktoritet skola vi med största nöje söka förklara hennes uppfattning af den intressanta karaktären.

Fru H:s lady är en skotsk, en nordisk qvinna. *Der* ligger ett gifvet öfvertag öfver Ristori, som gjorde lady Macbeth jemte alla andra nordiska typer till italienska. Detta var ett fint drag af fru Hwasser och det draget genomförde hon med omutlig konseqvens, ja till och med allt

för långt, *så* långt att ladyn hotade bli matt och svag, — ett par gånger. Men dermed hade fru H. befriat sin framställning från allt effektsökeri för billigt pris. Men också blef det hela derför mindre starkt än fint. Fru H., som annars har sin styrka i diabolik, suspenderade den här, till fromma för sin ofvan anförda grund-uppfattning, som derigenom blef än mer tydlig. Emellertid tro vi att den nordiska grundtonen ej skulle skadats af en liten skuggning i svart åt det djefvulska till. Fru H. har trott motsatsen och vi buga oss pligtskyldigast för den konseqvens och den konst, hvarmed hon kämpat för sin tro.

I sammanhang med det förut sagda åtrår fru H:s lady ej makten så mycket för egen del som ej af kärlek till sin man. Fru H. prononcerar hängifvenheten för Macbeth så starkt som möjligt — också ett nordiskt drag med lutning åt den veka, sjelfuppoffrande qvinnans i nordisk literatur så ofta förekommande bild. Det ligger något af denna sjelfuppoffring i hela framställningen, som då den mynnar ut i sömnscenen gör ladyn hardt när sympatisk. Det blir som om Macbeth narrat sin hustru till mordet, och ej tvärtom. Det kommer in ett försonande element, som är menskligt tilltalande, rörande, vemodigt — men i allt för hög grad, allt detta.

Macbeth blir ju rent af omensklig och vidrig då han vid underrättelsen om en *sådan* makas död — på Rossis vis — otåligt vredgad utropar sitt ljungande: »Hon kunde dött en annan gång!»

Alltså — vår mening är att fru H. begagnat sig af det fint inlagda nordiska tycket i allt för vidlyftig omfattning. Hon blir på det sättet ej fullt ut denna äfven i sin ondska beundransvärda qvinna, till hvilken det säges: »Föd mig ej döttrar!»

Fru H. är för barmhertig mot ladyn. Med resurser sådana som fru H. eger, *kunde* ladyn nog blifvit både stolt, stark och demonisk långt mer. Men hennes uppfattning har hindrat henne derifrån — hindrat henne mycket mer än vi för vår del anse lämpligt.

T. ex. »Är Ni en man?» Detta säges af fru H. på gående fot och fort, utan eftertryck, med någon otålighet blott. Vi hade tänkt oss detta så att ladyn under leende min mot gästerna, dem hon lugnar med sina ord, går fram mot Macbeth, klappar honom — för syns skull — på axeln,

som med en sjuk, men sedan häftigt griper honom om handlofven, krampaktigt lutar sig in emot honom med axeln mot hans bröst, talar honom i munnen med sammanbitna tänder med förakt och vrede: »*Är* Ni en *man?* — ty ladyn är både otålig och vred i detta ögonblick, då hennes man med för henne oförklarligt och okändt klenmod sätter begges hela deras blodigt förvärfvade storhet på spel.

Men kanske har ett sådant förfarande, äfven det, synts fru Hwasser för starkt, d. v. s. inkonseqvent.

Sömngångarscenen har förklarats för fru Hwassers svagaste scen. »Hon gick ej i sömnen, tänk bara», har man sagt. Ja väl, fru Hwasser gick ej i sömnen — som *Ristori.*

Och det länder fru H. till heder. Ty en qvalfyld, orolig qvinnonatur spatserar ej i sömnen med så taktfasta, dugtiga steg som den hardt när staty-lika Ristori det gjorde. Deri var fru H. lyckligare. Som hon stapplade och vacklade, som hon kastade och vred sig, ha vi mer än en gång sett motbild i verkliga lifvet. *Der* var gripande illusion.

Men — den illusionen upphörde då fru H. började *tala. Der* blef det Ristoris tur att afgå med segern.

Hvarken fru Hwasser eller Ristoris efterliknerska, frk. Björkegren, visade sig som Ristori ha aflockat naturen den hemligheten. Ej heller var deras andhemtning och oartikulerade ljud af den slående sanning som den italienska tragediennens.

Somnambulen talar som man vet högst kapriciöst. Han jonglerar med orden, ljuden och tonfallen. Han börjar aldrig en mening utan ansträngning, med en mängd oartikulerade ljud, som småningom förena sig till en bokstaf, en stafvelse och sist hela ordet. Slutorden i en mening talas dels hest och kort, staccato, febrilt, dels långt utdraget, nasalt sjungande, ofta med afslutning af ett nervöst sch-ljud. Emellanåt stammar han, emellanåt repar han upp sista ordet i en mening flere gånger diminuendo, moriendo. De lägsta och högsta registren af stämman användas mest. En så sonor och vackert ljudande klagan som fru Hwassers: »Hvem kunde tro att den gamle mannen hade så mycket blod i sig?» är en febrils, ej en somnambuls. Frk. B:s sätt att draga ut slutfallen är berättigadt, som vi nyss antydt, men upprepades för ofta och hade bort varieras på sätt vi nyss anförde. Ingendera af våra skådespelerskor fick fram ens en skugga af Ristoris: »Alla Arabiens väl-

lukter kunna ej rena denna lilla hand», och dennas derpå följande, genom merg och ben gående: »Oh! — Oh! — Oh!» — som klingade lik en försmak af en hel evighets namnlösa jämmer och sorg.

Men — betraktad som en ur sömnvandringen plötsligt uppvaknad menniskas ryckvis framträdande yrsel, var fru Hwassers recitation af rörande verklighet. »Balladartadt gripande» kallades framställningen af den svensk-akademiska teaterkritiken, som dock i allmänhet var ganska onådig mot innehafvarinnan af den stora medaljen. Måhända blir denna kritik ej fullt belåten förr än den får se lady Macbeth spelad af — Sarah Bernhardt.

Sara Bernhardt, efter hvars prestationer »man blir bättre — om man är dålig förut eller inte, förmäler icke historien — — —.

»Oui, cette muse inspirée, vraiment, elle fait des miracles»! läste vi en gång i en fransk landsortstidning.

Musikrevy.

Kgl. Stora Teaterns Nyhet: »Diamantkorset». — Repriser: »Paul och Virginie», »Carmen», »Aïda», »Leonora».

Kgl. Musikaliska Akademien: Wilhelmina Neruda-Norman-konserterna.

Kgl. Stora Teatern kan på sätt och vis sägas ha uppmuntrat den svenska tonkonsten genom upptagandet af professor *Siegfried Salomans* komiska opera »*Diamantkorset*», enär kompositören numera är att betrakta som svensk och dertill, som kändt, enkling efter en af vårt lands storsångerskor, Henriette Nissen-Saloman. Emellertid är »Diamantkorset» en rätt bedagad opera, som redan för trettio, fyrtio år sedan stod på danska och tyska operors spellista, hvarifrån den nu antagligen försvunnit, om för alltid torde dock vara ovisst efter den framgång, det gamla arbetet nu hos oss vunnit och som mer än tydligt visar, att det ännu eger lifskraft tillräckligt qvar för att intaga och som vi förmoda behålla en aktad plats på den nutida operarepertoaren. Särskildt är härtill att lyckönska vår teaterstyrelse, för hvilken denna framgång bör kännas så mycket mer hugnesam, som den efter allt att döma tyckes ega förmåga att dana en repertoarpjes af den »nya» operan. Denna lycka lär väl kännas riktigt hugsvalande efter så många efemera företeelser, som den nuvarande teaterstyrelsen, trots alla sina ofta lofordade förtjenster, har på sitt samvete — »Harald Viking», »Neaga», »Paul och Virginie» och hvad de allt heta, dessa ofta dyrt uppsatta operor, som lyst och försvunnit.

Med all aktning för professor Salomans tonsättaretalang, tro vi dock, att den vigör, som utmärker hans »Diamantkors», äfven vid rätt framskriden ålder, ej beror på musiken, så mycket, åtminstone, som icke mer på Overskous libretto, och vi styrkas i denna förmodan genom pro-

fessorns musik till »Karpaternas ros», som både qvali- och qvantitativt är öfverlägsen »Diamantkorset», men som icke dess mindre på vår lyriska scen efter en kort kamp obemärkt afled. Döden var på intet sätt naturlig, ett mord förelåg, och det var den rosenrasande libretton, ett mirakel af nonsens och tråkighet, som var mördaren.

Helt annorlunda med »Diamantkorset». Med nöje och intresse följer man dess libretto med dess välberäknade stegringar af den komiska effekten, dess behändigt sammanflätade och skickligt utredda intrigtrådar, som — låt vara att apparaten med gamla bref och kringirrande smycken är något gammalmodig — dock genom sättet för deras användning icke ett ögonblick lemnar åhöraren oberörd. Att försätta en person af ringa stånd in i ett högre är ju ett tema, som varierats i hundratals komiska operor lika så väl som i »Tusen och en natt», Holbergs »Jeppe» och prologen till Shakespeares »Argbigga». Man erinre sig endast »Regementets dotter», »Kungen har sagt det», »Konung för en dag» — inom operett-literaturen särskildt »Corneville klockor» — för att finna huru ofta den manövern upprepats och tillika huru svårt det skall vara att afvinna ett så anlitadt ämne något nytt och friskt intresse. Att detta lyckats Overskou kan icke nekas, särdeles då man betänker, att han skulle fördela temat mellan tvenne personer, lindansardrottningen Zephyrine och hennes älskare, atleten Baduto. Om ock den senares uppträdande som grand seigneur ej vinner åhörarnes intresse i högre grad, så är publiken dock alltid road af scener, sådana som den förras i andra akten, der både munterhet, känsla och abandon enats om att frambringa ett särdeles roande på samma gång som verkligen godt, ja, t. o. m. poesirikt intryck.

Någon genomgående Salomansk diktaråder står ej till att upptäcka i musiken till denna ovanligt tacksamma librett, om ej möjligen komponistens fallenhet för militärmusik — den starka orkestern — eller balettnummer — gavotten och zigenardanserna. Annars tyckas all verldens tonsättare ha stämt möte i denna hållningslösa musik, der de gamle tyska mästarne bilda, så att säga, underlaget för den granna krokanen med sirat, utsprång, garneringar och bitar, hemtade från Auber, Adam, Bizet, David, Meyerbeer m. fl. Men som faiseur är hr S. mycket skicklig, den tekniska säkerheten alltifrån kontrapunktens bryderier är honom absolut

underdånig. Han behandlar rösterna med förstånd och beherskning, orkestern som en — något despotisk — suverän.

I följd af sistnämnda lycka utgör »Diamantkorsets» ouvertur ett förträffligt företal till det hela, ja t. o. m. förträffligare än det hela. Melodierna ega visserligen i ouverturen som i det följande hvarken den ädla skönhet, som värmer, eller den genialiska inspiration, som besegrar, men hur föga ursprungsfriska de än till större delen äro, hafva de dock här fått en så äkta orkestralt affattad behandling, och äro med så klok beräkning blandade om hvarandra, att man efter de i briljant stegring komponerade sista delarne deraf ovilkorligen känner sig frestad att applådera.

Kommer så introduktionskören, den vanliga bond-idyllkören (hvad de bönderna ändå äro idylliska — i operor!) med en alltför omständlig början: hei-ho-hei-ho-, sedan öfvergående i en rätt flytande opera-comique-melodi. Thérèse sjunger en romans, som börjar bra, och Wilhelm med henne en duett, som kunnat sluta bättre. Rösterna blanda sig emellertid väl, man störes endast af militärvurmeriet i orkestern, som, låt vara att den gode Wilhelm är en käck, menskoräddande kapten, dock är malplaceradt till ord sådana som: »Här, hvarest jemt sig lik, naturen ler så rik». »Trianglar, hvad gören I här?» skulle säkert gamle W. B. ha utropat, liksom när han förgrymmade sig öfver »Lohengrins» många trumpeter i verlden.

Man har berömt den komiska kraften i lindansartruppens intåg. Oss föreföll denna scen dock temligen tam och oskyldig. Musikanterna på scenen spela ju en rätt karaktäristisk melodi, men i öfrigt finnes intet ovanligt. Ej heller i Gigotis aria, vanlig buffastil, med bitvis parlando à la Dulcamara, Pasquale, Crispino etc. Pajazzons »canto funèbre» synes oss för stelt högtidtigt — litet mer »geplaudert» skulle ej skadat, liksom några kromatiska gälla tongångar i det högre registret, mellan de om hvarandra jämrande: Å' pajas dö'? — Å' pajas dö'? — etc. Duetten med Badutos passionerade strofer begynner bättre än den slutar och resten af akten innehåller ingenting påfallande, om icke den ett par gånger framträdande likheten med en final i »Den Stumma».

Kompositören höjer sig i den andra — operans starka sida. Dess första scen mellan Thérèse och Zephyrine är helt och hållet charmant och skulle gjort heder åt gamle Auber,

Adam har ej skrifvit något så *fint* spirituelt, snarare Maillart. Här finnes ock operans bästa melodi, den präktiga gavotten, alldeles ypperligt behandlad och slutande i duett med Thérèse på ett omedelbart intagande sätt. Romansen »Nu stolthet flammar i mitt bröst» hör också till den aktade mästarens lyckligaste tankar, ehuruväl dess verkan något försvagas genom de måttlöst långa riturnellerna. Från sin erkändt starkaste sida visar sig komponisten i dansscenerna; dessa melodier ha verkligt vild natur, djerfhet och glöd, mästerligt manövrerade för öfrigt och af en rhytm så ypperligt dansant, som man endast finner i Aubers och Meyerbeers operor, desse store »dansmästare». Att Zephyrine midt i all denna glädjebrusande *furia* uppstämmer en gammal, säflig och sentimental guitarr-romans har man med allt skäl klandrat som oklokt. En praktisk musiker skulle här utan tvifvel flikat in en »air de primadonna», ett koloraturnummer *alla bolero, tarantella, mazurka* — och då hade kompositören gerna kunnat stryka den långa koncertrullad, Zephyrine oförmodadt ger till bästa just i slutet af ett stort ensemblenummer, dervid de öfriga sångartisterna och orkestermedlemmarne få sig en god stunds hvila före slutackordet. Sextetten i denna akt är likväl ett högeligen värdefullt nummer, och om man under dess lopp gång på gång erinrar sig Meyerbeer, så må det erkännas, att det är denna kompositörs bästa sidor, man dervid tänker på. Badutos serenad, som inleder finalen, är i likhet med flera andra nummer ett skäligen ojemnt musik-stycke, som först mot slutet får någon större charme, trots det utstuderadt pikanta ackompagnementet, som tillika har något verkligt originelt i sig, med de drömmande, bizarrt nyckfulla harposlagen och violinernas till slut inträdande passionerade hviskningar.

Efter andra akten med dess ganska stämningsrika slut — orkesterserenad med den inslumrande Zephyrines korta, sömndränkta utrop — finnes ej mycken anmärkningsvärd musik qvar. Arian är vanlig och jägarscenen barock, ehuru rytmiserad på ett ganska finurligt sätt och harmoniserad ej utan elegans. Att den är alldeles för lång är förut i dagbladen påpekadt. En kritiker har ock mycket riktigt förordat en melodrams anbringande i sista duetten med dess zigenarmotiv à la Carmen. Som det nu sjunges och trots Badutos goda artikulation går den för pjesens upplösning vigtiga bekännelsen delvis förlorad.

Fru *Edling* och fröken *Andersson* söka öfverträffa hvarandra i karaktäristiken af den pikanta Zephyrine, den senare mera opera-comique-messig, leende, graciös och smidig, fru E. åter kraftigare, mera naturbarn, ursprunglig och naiv, bägge i dansscenen särdeles roliga. I sångkonst mäta sig bägge konstnärinnorna med hvarandra, i föredraget inlägger frk. A. mera innerlighet, fru E. mera bohémienne-artad passion. Den senare understödes deri ypperligt af sin af naturen ganska rikt utrustade stämma med dess harmoniskt vältonande klarinettklang.

Hr *Janzon* har i Gigotis rol visat, att han är en af — ej blott Operans utan hela k. teaterns bäste skådespelare, och det till och med när det gäller en tragisk verkan. Man tänke blott på hans stora scen med sin gamle husbonde, der han slites mellan kärleken till denne och hänförelsen för sin »konst»; hvilken blandning af naiv lustighet, innerlig känsla, komisk artisthögfärd och trofast tillgifvenhet, sannerligen en tragi-komisk framställning af högsta värde, något à la Johannes Brun, som också kan konsten att locka fram tåren i ögat på samma gång han sysselsätter skrattmusklerna.

För öfrigt bidrager också hr *Lundquist* på sitt sätt till denna komiska operas komik. Man har mycket klandrat k. teaterstyrelsen att icke hr Forstén fått Badutos parti, och styrelsen har svarat, att hr F. hölle på att lära sig Werner, trumpetaren från Zäkkingen, och således omöjligt kunde ha tid med »Diamantkorset». Hr Lange saknas uppenbarligen ännu. De tre, fyra baritoner, som skulle ersätta honom, törs man ej släppa fram annat än i småroler, för öfrigt är det hr Lundquist och hr Forstén.

Alltså, hr Lundquist är och förblir Baduto. Nåja, man får ta' sakerna som de äro. Visst kan väl hr L. passera som atlet, en något solid en, förstås, och derjemte, enligt Gigoti, kan han ju tänkas »agere Hercule». Deremot måste man hos åskådaren förutsätta ovanligt stor fantasi, då hr L. säges skola »dansa som Zephyr» och allra äfventyrligast ter sig väl föreställningen om att hr L.

»med grande élégance
skal gå på alle fire» — — —

dock — detta händer icke på scenen, hr L. och hans åskådare till stor båtnad, ehuru operans komiska effekt natur-

ligtvis derigenom skulle ökas i hög grad, ja, i betänkligt hög grad. I stället får man se hr L. försöka sig som flyktig kurtisör — och det kan ju ock vara pengar värdt. I de seriöst erotiska scenerna med Zephyrine misslyckas hr L. i alla fall långt lindrigare än man kunnat våga hoppas och i vokalt hänseende kunde kompositören ej önska sig en mer parerande stämma. Serenader äro väl icke hr L:s sak i allmänhet, men denna här förekommande — bakom scenen, dess bättre! — sjunger hr L. med det bästa resultat.

Fröken *Karlsohn* kan väl antagligen ej göra mer än hon gör af Thérèses biparti och man kan ju säga, att i dansscenen sekunderar hon i alla hänseenden ganska bra. Den klara rösten och den rena sången skulle vinna om litet mer känsla och uttryck kunde läggas deri. Angående hr *Lundmark* som Wilhelm har en ärad samtida inskränkt sig att yttra, det hr L. är »så söt». Föröfrigt har hr L. mycket litet att beställa för egen del i denna opera, der han hjelper till med diverse duetter, qvartetter, sextetter, oftast med syster Thérèses ord i sin mun — och i sista akten har han att förargas öfver hr Lundqvists kurtis med fröken Karlsohn, en scen der alla de tre agerande berömligt hålla sig för skratt.

I grefvens rol borde hr *Strömberg* — såsom mer förfaren på det dramatiska området — rycka in och hr *Sellergrens* stora stämma sparas för partier, der den bättre kan göra sig gällande.

Fru *Lund* väcker i sin stora dans-scen beundran för sin skicklighet och löje genom det oväntade draget att hon emellanåt flyger primadonnan om halsen och kysser henne, konstsystrar som de begge föreställas vara i Gigotis trupp. Hr *Sjöblom* går icke så långt i vänlighet men väl i virtuositet, deri han icke öfverträffas af någon samtida danskonstnär, så vidt vi känna till.

Hofkapellet spelar ouverturen och entre-akterna med sin vanliga öfverlägsenhet, men det ackompagnerar illa. Också der vill det vara *öfverlägset* — och det är just det som gör skadan så stor? — »Det är så bra att sitta här i ettan», hörde vi vid en representation af denna opera en hedervärd borgare säga till sin granne, »här är man litet *emellan* orkestern och sångarne.»

Hr Salomans instrumentation är magnifik, men på samma gång öfverflödande. För att icke framträda för

mycket på den sköna enhetens bekostnad, måste den framföras med finess, med diskretion. Fröken Karlsohns och hr Lundmarks röster hördes emellanåt icke alls, ja, t. o. m. kören tog sig stundom ut som brumkör. Fru Edling har ingen klen röst, men i sin stora aria öfverröstades hon oupphörligt af orkestern; särdeles fäste vi oss vid en hög ton, som fru E. attackerade så vackert, men der omedelbart derpå en hväsande piccola gjorde fröjden kort.

Den allena saliggörande metronomen i all ära — men ackompagnementet skall rätta sig efter sången, icke tvärtom, särdeles i en af så många sins emellan skiftande och stridande känslor uppfyld sång som den dramatiska. Stora sångartister fordra absolut detta. Men för att få ett så smidigt och tätt tillslutande ackompagnement till stånd på vår Opera, är jag rädd det tarfvas en hel liten revolution med dynamit, dynamit som skall spränga — icke anföraren — men väl hans *stol* i luften. Uppståndelse brukar ju annars följa på förändringen, här blefve det förändringen, som skulle följa på uppståndelsen.

* * *

Som vi i förra revyn korteligen antydde, har fröken *Grabow*, genom att uppträda i det qvinliga hufvudpartiet, gjort sitt bästa för att rädda från undergång k. operans förhastade nyhet »Paul och Virginie», hvars musikaliska underlägsenhet upprepade åhöranden endast tjenat att för oss ytterligare bestyrka. Emellertid, som sagdt, då fröken Grabow i början af April uppträdde som operans hjeltinna, kom det åter folk och hörde »Paul och Virginie», hvilka förut älskat, lidit och dött utan större offentlighet, d. v. s. för half salong eller så omkring. Vill man vara riktigt noggräknad, torde man dock böra förändra det nyss sagda till det, att en god del af publiken kom att höra fröken Grabow — *trots* »Paul och Virginie». Vi nämnde i förra numret af denna tidskrift, att fröken Grabow icke nådde fröken Andersson i Virginies dramatiska tolkning. Detta omdöme fäldes efter fröken G:s uppträdande den 30 Mars i denna rol. Vi måste nu något justera denna dom efter att ha åhört fröken Grabow flera gånger senare.

Fröken Grabow är nämligen till följd af sin svaga helsa — hvad man kallar — *journalière*. Hon vårdslösar aldrig någonsin sin uppgift, men det ges operaaftnar, då hon icke rår med den och — i all synnerhet — icke orkar med den till slut. Den förändring till det bättre, som hennes Virginie tog, berodde uppenbarligen på ökade krafter. Både sång och spel erhöllo ökad relief häraf. Och resultatet blef särdeles lyckligt.

Fröken Andersson detaljerade som samvetsgrann comedienne rollen med större finess, men lyckades nästan endast i det dramatiska, och deraf bäst i första akten, der opera-comique-tonen öfverväger. I det tragiska förmådde fröken A., trots sin dramatiska teknik, icke åvägabringa samma illusion, hvilket deremot var fallet med fröken Grabow, som här inlade all den naturliga liffullhet och glöd, hon eger till sitt förfogande och som besticker äfven den mest nogräknade just på grund af den fria omedelbarhet, hvarmed fröken G:s prestationer adressera sig till hennes publik. Hennes rent dramatiska framställning af Virginies i andra aktens stora scen frambrytande passionerade kärlek verkade illusoriskt och sekunderade värdigt den eldiga sången. Sångpartiets tolkning hörde till fröken Grabows bästa produktioner. Hennes Viardotska skola är enkom skapad att detaljera dessa Massé-Gounod-Thomas:ska trånande och smäktande tongångar, bakom hvilka stundom ett visst raffineradt koketteri sticker upp hufvudet, som t. ex i Gounods Juvelaria och Massés Skogsaria (sans comparasion, i öfrigt). Denna sista har fröken G. gifvit allt möjligt understöd, som kompositionen också väl kunde behöfva, med sin känsliga sång, sin blomstrande koloratur och — främst sin stämmas silfverklingande välljud.

Med anledning af hr *Ödmans* uppträdande i denna opera tillåta vi oss några anmärkningar.

Vi ha i en föregående årgång af denna tidskrift yttrat, »att hr Ödman tyckes nu vilja omdana sin röst till hjeltetenor». Detta ha många klandrat såsom ett förblandande af tvenne brancher. Vi kunna icke se saken på detta sätt. Teatern behöfver en frisk och välljudande hjeltetenor. Hr Ödman har velat ersätta denna brist och dermed lyckats rätt bra som t. ex. i Lohengrin. Men teatern har icke råd att undvara hr Ö. i hans gamla lyriska partier och vågade ej heller åt någon annan uppdraga det nya lyriska tenor-

partiet i Massés opera. Hr Ö. fick äfven detta. Men nu ville olyckan, att hr Ö. till denna lyriska opera medförde den stora operans starka pointerade sångsätt och detta var ej förmånligt för operan. *Något* har väl hr Ö. modererat detta efter de första representationerna, men mera återstår att mildra och afrunda för att komma in i det flytande sångbara manéret. Då vi i förra opera-revyn komplimenterade »den flytande jemnheten och afrundningen» i hr Ödmans musikaliska prestationer, tänkte vi uteslutande på tonbildningen och register-egaliseringen, men ej på sjelfva föredraget, som vi strax skola söka visa. När man eger ett så charmerande mezza di voce som vår för närvarande främste tenorsångare, så bör det ju vara angenämt nog att lysa också dermed, låt vara att klangen och volymen är aldrig så dugtig. Hr Ö:s artikulation är erkännansvärdt tydlig, men går till öfverdrift, då den rent af skanderar orden som en nybörjare i latinsk poesi. T. ex. i »Romeos» tredje duett, der frasen »Det näktergalen är som uti häcken slår de kärliga slag» bör framföras mjukt och bundet med öfvertygande ömhet och ej för mycken passion på detta ställe. Nu klipper hr Ö. vanligen orden: De' näk'ter'ga'len' är, som' etc. Plats för ett heroiskt sångsätt saknar hr Ö. ju ingalunda i denna opera, såsom i tredje akten, ja, t. o. m. en fras i nyssnämnda duett i den uppgående tongången till höga A, »om ock det blir min död, jag stannar qvar». Vi ha velat säga detta ej af något klanderbegär mot en förtjent förmåga utan af önskan att påpeka ett missförhållande, som säkerligen lätt nog kan afhjelpas. Hvad hr Ö. i öfrigt beträffar, äro vi bland de förste att erkänna hans många goda egenskaper som utöfvande konstnär, på samma gång vi i hela vår musikpubliks namn hjertligt tacka honom, att han fortfarande tillhör svenska operascenen med försmående af alla anbud från utlandet, der en stämma med så stort naturligt välljud som hr Ö:s hör till de raraste sällsyntheter. Till vår lyriska scens stora lycka synes hr Ö. härutinnan liksom i så mycket annat värdigt upptaga manteln efter sina oförgätlige föregångare Oscar Arnoldson och Olof Strandberg.

Med anledning af fröken *Adèle Fich-Almatis* Carmen har man talat om både Galli-Marié och Lucca som förebilder. Oss föreföll det som framställningen mest gick i Trebellis anda med dess käcka liflighet och — något tvärhuggna — kraft. Galli-Marié är långt mer innerlig, smek-

sam, ja nästan sensuel, på samma gång som spanjorska i hvarje tum — och denna uppfattning torde väl vara den rättaste. Lucca åter är näppeligen någon mönster-Carmen, trots det rykte hon fått med denna rol. Hon saknar ej mjukhet och behag, som Trebelli och Almati delvis göra, men når ej i vild kraft och brinnande ehuru latent passion idealet. Kunde det seduisanta i karaktären af fröken Almati accentueras tydligare utan minskning af den spanska pepparen vore dermed en lucka fyld i den annars så goda framställningen. Med tiden — tro vi — skall också det utifrån inlärda och kopierade smälta bättre tillsamman med fröken A:s egen uppfattning, som hittills gjort sig rätt föga gällande. Den fasta alttimbren i rösten klädde vissa detaljer ypperligt, men andra dylika ledo af det ej riktigt jemnstrukna öfre registret. I allmänhet kan sägas, att fru Edling — den förra Carmen — sjunger partiet bättre, och som musikalisk prestation skulle denna värderade sångerskas Carmen stå sig på hvilken scen som helst. Men å andra sidan — fröken Almati får ju, trots sin redan anmärkningsvärdt stora rutin, ej betraktas som fullärd sångerska. Denna hennes egenskap af debutant märktes mera i »Aïda», der Amneris' kraftigt lidelsefulla karaktär icke särdeles väl kom till sin rätt i fröken Almatis temligen lama och tunga framställning. Domstolsscenen gjorde väl derifrån ett undantag, dock visade sig resurserna ej nog underdåniga de goda afsigterna. Stämmans behof af ytterligare polering märktes också tydligare i denna opera och i föredragets konst torde äfven åtskilligt ännu vara ogjordt. Men med allt detta spåras dock hos denna unga artist den verkliga begåfningen, som blott tarfvar än ytterligare utveckling och daning för att i en framtid sannolikt lemna resultat af synnerligen hög konstnärlig rang. — Hvad »Aïda» i öfrigt beträffar, är man se'n flera år tillbaka förtrogen med fröken *Eks* Aïda och hr *Lundquists* Amonasro, tvenne prestationer af god lyrisk-dramatisk konst. Fröken Ek är öfverallt, der kraftigt dramatiskt lif råder, utmärkt, men saknar den röstresonans och det svärmiskt passionerade föredrag, som hennes stora solo-scen i tredje akten erfordrar. I scenerna med fadern och älskaren verkar hennes sång och spel deremot högst lyckligt och hela det sorgliga slutet genomför hon med sann och rörande enkelhet. Radamés sjöngs vid denna repris af hr *Sellman*, som i den kärlekstrånande, italienskt melodiska

arian hade en svår stötesten, der bristen på i tid ansade röstmedel gjorde sig pinsamt gällande. I tredje akten gjorde hr S. bättre figur äfven ur lyrisk synpunkt, som skådespelare var han dessutom i de flesta fall fullkomligt herre öfver sitt parti. I konungens parti hördes med nöje hr *Sellergrens* präktiga bas; nöjet i öfrigt var dock näppeligen oblandadt, åtminstone vid första representationen, ty operan gick i sin helhet ej så litet knaggligt, något som man också anmärkte vid fröken Almatis första uppträdande i »Carmen». Vi antaga att detta kom sig af otillräckliga repetitioner, hvad »Aïda» beträffar; hur det kom sig att »Carmen» nyssnämnda qväll gick så märkvärdigt lojt lemnas derhän. Otillräckliga repetitioner borde emellertid aldrig få vara en kompromettérande orsak till dåliga föreställningar vid ett konstinstitut af kgl. operans rang, som dermed förtar intrycket af de goda framställningar, den visat sig kunna lemna. Då det gäller att låta allmänheten i flera operor beundra en resande gäst, som har blott knapp tid att ge oss, kunna vi till en viss grad öfverse med hvad som då i den motiverade brådskan kan gå på sned. Men då fröken Almati ganska länge stannat i Stockholm, lär det väl ej kunna försvaras att på detta sätt forcera operans arbeten — till på köpet när sedan den prestation, för hvars skull denna ifver utvecklats, knappast visar sig värdig »tant de bruit».

Äfven »*Leonora*» har upptagits »ur tornets djup, fördold för verldens öga», upptagits för fröken Almatis skull, men den talangfulla artisten har, trots sina bemödanden, dock icke hunnit den konstnärshöjd, att hon kan försona oss med all den myckna — rent ut — *fula* musik, som derna opera innehåller.

Utan tvifvel, »Leonora» är det verk, der det bäst lyckas Donizetti att bestiga den tragiska koturnen. »Lucie» är melodiskönare, men ej så dramatisk, »Anna Bolena» och »Lucrezia», »Polyenetes» och »Sebastian» gifvet underlägsna, och »Il furioso dell' isola di San Domingo» — hu då!

Men denna dramatiska intuition är mycket vacklande, faller ej sällan offer för frestande lyriska retelser och — dessutom — besitter en teknik af miserablaste slag. Man ser hur kompositören vill åstadkomma det och det högstämda intrycket, men hans krafter svika honom, arbetet blir halfgjordt och resten utfyld af alldaglig italiensk operaslentrian.

Naivt nog säger Felix Clément i sin »Histoire des Opéras»:

»La musique de Donizetti est constamment à la hauteur des situations dramatiques, passionées, emouvantes. Le souffle de l'honneur (!) anime la partition. Les aristarques peuvent signaler ça et là (?) les traces du laisser-aller italien; mais il est impossible (?!) d'admettre qu'un ouvrage qui est resté à la scène pendant vingt-huit ans sans interruption soit un œuvre médiocre.»

Detta sista har väl nu ingen kunnat säga. Ty med undantag af några här nedan samvetsgrannt uppräknade utmärkta glansnummer är det hela snarare *under* — medelmåttan. Men *le clou* i denna märkliga bevisföring för operans lifskraft — de 28 (nu snart 48) åren — förklaras af de många utmärkta altsångerskor, som burit upp och ännu uppbära operan. Rosina Stolz, Marietta Alboni, Pauline Viardot, Desirée Artôt, Zelia Trebelli och många fler ha satt en ära i att uppträda i denna för all slags yttre effekt så ovärderliga praktrol, Leonora di Guzman.

Den misslyckadt lärda ouverturen med sitt outsägligt nervretande banala slut, de båda skrikiga, oarbetade, råa finalerna, de intetsägande introduktionskörerna bilda en i sanning föga klädande ram åt operans få ljuspunkter: Fernandos sista romans, med sitt tjusande veka vemod och sin gripande poetiska skärhet, Leonoras andante: O, min Fernand, smekande och ljufligt, samt Alphonzos af doftande orientalisk erotik genombrutna sång. Begge dessa senare arior åtföljas dock tyvärr af triviala caballettor, sångerskan och sångaren till båtnad, men operan till skada. Ej heller uttrycker sig Fernando alltid så vackert som i sista romansen, hans englaromans och krigsaria med dess löjligt anbragta fermater är idel handtverksarbete. Bättre äro operans duetter, såväl mansduon, som trädgårdsduon med dess fint koketta melankoli. Duetterna mellan älskaren och älskarinnan ega vanligtvis intagande moll-partier, men slutallegrot är — det i andra akten särdeles — outhärdligt oskönt.

Dock — det tjenar till intet att uppehålla sig vid bisaken, operan — låtom oss se till hufvudsaken, utförandet, ty så gestaltar det sig vis à vis denna operan.

Fröken *Almati* var som sagdt en otillräcklig Leonora. Hennes röst eger ej — ännu åtminstone — de smältande veka tonfall, som pryda en kunglig favorit, och hennes dra-

matiska teknik har ej ännu medel att uttrycka alla den beklagansvärda hjeltinnans sensationer. Kraft och klang bjuder fröken A. nästan i öfvermått på, partiet ligger för rösten, men denna styrka är ej alltid vacker, klangen stundom skarp och oslipad. Med tiden torde dessa fel försvinna, dock äro de ännu stora nog att omöjliggöra tillsvidare en helgjuten prestation.

En sådan var hr *Ödmans* Fernando. Hjelte-tenoren och den lyriske tenoren ha båda här ett tacksamt fält, hr Ö. förenade dessa begge i sin rikt begäfvade strupe, sjöng och spelade med såväl grace som bravour.

Hr *Forstén* fick ej fram Arlbergs spirituella effekter med den lilla skenbart obetydliga sången: »Så mycken kärlek», men sjöng sin orientaliska romans med rätt mycken glöd trots dåligt postamento. Den genanta rolen gafs i dramatiskt hänseende med viss förtjenst, men utan den imponerande kunglighet, som måste öfverskyla den inre skralheten. Häri som i så mycket annat var Fritz Arlberg durchdrifven mästare.

Hr *Strömberg* har ej Behrens' sonora röst men genomförde det oaktadt en mycket tillfredsställande, värdig och stolt klosterfurstes bild.

För resten — och trots hr Ödmans Fernando — sluta vi med den önskan, att »Leonora» icke måtte släpas fram ur sin förtjenta graf annat än med någon konstnärinna af första rangen i titelrolen. Detta har icke händt se'n Trebelli var här — men »Leonora» har icke förty gifvits flera gånger, hvilket flera tidningar tyckas ha glömt bort. Fröken Ås debuterade ju för några år sedan i titelrolen. Med samma förbehåll skola vi passa på tillfället att ödmjukast undanbedja oss öfriga seriösa Donizetti-operor, hvaremot de komiska, som så länge saknats, äro ogement välkomna, till och med »Linda», trots sitt »graciösa vansinne», men främst »Kärleksdrycken», »Regimentets dotter» och »Don Pasquale».

* * *

Af de svallande konsertvågor, som äfven denna vår böljat öfver vår goda hufvudstad, vilja vi i denna revy endast stanna vid fru *Wilhelmina Norman-Neruda*, som onek-

ligen var denna musiksäsongs lejoninna, liksom fru Sophie Menter höstens.

Violinen har ju denna vinter så flitigt trakterats af än den ena än den andra resande celebriteten att det onekligen måste vara en talang af än högre ordning, som skulle kunna fördunkla så lysande minnen som till exempel tvillingstjernan Sauret-Ysaye. För en talang, en blott och bar talang, låt vara af aldrig så framstående slag, hade detta säkerligen alldeles icke lyckats. Nej, hvad som fordrades och hvad som gafs var något som alltför sällan uppenbarar sig i våra konsertsalar, der applåder så ofta smattra åt idel konstmakeriarbeten och hexmästerier, det var en flägt af den stora, upphöjda, så att säga förandligade konsten, sådan den endast ter sig förmäld med snillrikhetens sällsporda gudaskänk.

Ty det är snille, käck och fri ursprunglighet i fru Norman-Nerudas spel, som deraf eger denna onämnbara trollmakt, den man ej beskrifver, men endast känner. Det är denna geniets hemlighet att beherska sin publik, att hålla den fången i sitt trollnät från första tonen till den sista, ja, än längre, och derunder än tända skämtets bloss i dess ögon, än kalla till lifs vemodigt ljufliga känslor i det drömmande hjertat, än purpra kinden med förhoppningarnes och lifslustens skimrande rosor, än trolla fram själens diamant — tåren — ur äfven det torraste öga, ja, med ett ord, dominera sina åhörares själsrörelser efter suveränt behag och göra detta på ett sätt så att dessa åhörare erfara den ljufvaste och ädlaste njutning af sitt slafveri.

Redan Neruda-konserternas program visade, att man här hade att göra med en verkligt stor artist, en som icke uteslutande höll sig på den flacka virtuositetens allmänning med dess Vieuxtemps, Wieniawski (hvilka visserligen skrifvit mycket i sanning skönt, men ock mycket glitterguld), Sarasate, Allard, de Bériot etc. — utan en som med förkärlek kultiverade »le grand art» med musikens heroer sådana som Bach, Beethoven, Mozart, Spohr, Viotti och framstående »dii minorum gentium» som Rust, Nardini, Leclair m. fl. Ja, det ville till och med synas oss som den utmärkta konstnärinnan kände sig mest à son aise i klassiska mästerstycken, ehuruväl hennes häpnadsväckande smidighet räcker till för hvarje olika konstart, det storartade likaväl som det genremessiga, det allvarligt höga likaväl som det glittrande glada.

Understödd af ett magnifikt instrument, utmejslar fru Neruda sin ton till fylligheten af en sonor menniskostämma, till klarheten af en glänsande kristall. Den ljufliga sången i denna ton störes derjemte aldrig (åtminstone högst, högst sällan) af denna omusikaliska raspning, som i synnerhet störde hos Sauret, hur förträfflig denne i öfrigt än var. Detta har Wilma Neruda gemensamt med Pablo de Sarasate, hvilken eger en ännu mer sensuelt bestickande ton men ingalunda den okonstlade milda värme, som är den förras stora hemlighet. Af manliga violinister kommer måhända Eugène Ysaye henne närmast deri, utan att dock kunna frambringa en sådan egendomligt fint poetisk verkan som fru N. med sin deliciösa »Berceuse slave», en af perlorna i hennes rika juvelkrans, på violinen framandad med en nästan ödmjuk innerlighet, en smältande vek ljufhet, en musikalisk omedelbarhet, som bar det borna geniets sköldemärke.

Man har sagt, att fru N. icke besitter den lätta obesvärade teknik, som den belgiska skolans koryféer, hennes passageverk är mera tungt, säger man. Men man glömmer dervid, att hon också är mera ärlig än dessa ofta nonchalanta stråkhoppare, och att hennes teknik med all sin »tyngd» likväl förmår ge liffulla och humoristiska intryck af långt kraftigare natur än desse nervöst öfverretade herrar. Det är något friskt och sundt hos Wilma Neruda, såväl då hon talar det stränga allvarets högstämda språk hos Beethoven och Bach, som då hon leker med i skämtets mest yrande hvirflar i kompositioner af yngre datum. Och denna friskhet är synnerligen att sätta värde på i vår tid, då »la grande nevrose» dessvärre gör alltför stora härjningar inom alla möjliga konstgrenar.

Af gamla bravurnummer, som fru N. här spelat, då hon var ung flicka i tiden, var »Lyktgubbarnes dans» ett kärt återseende. Man ihågkom den unga graciösa violinelfvans (den tidens Tua i förbättrad upplaga) roliga föredrag af detta kostliga nummer, der man tycker sig se roliga små lyktgubbar som blänkande stjernblixtar hoppa upp och ned, jagande hvarandra i tokstollig ifver, komma trattande den ena efter den andra, den ena på den andra, en liten kullerbytta här, en liten kullerbytta der, upp och ned, ned och upp hela tiden, oafbrutet, oafbrutet — allt i den stilla, svarta natten. Om ock den nuvarande Neruda ej trollade fram detta skämt med fullt samma sprittande verve och

öfversiggifna skalkaktighet, som den vi ha i kärt och outplånligt minne från fordom, så var det i dess ställe numera naturligtvis ett långt större mästerskap i ciseleringen af de utsökta tekniska detaljerna, en ädlare sång i de kantabla partierna, en finare men derför ej mindre intagande humor bredd öfver det hela.

Med entusiasm hyllades nu som förr den stora konstnärinnan, en entusiasm, som tydligt ropade efter den försvinnande violindrottningen: »Kom igen, och kom igen snart, och kom igen många gånger!»

Volontaire.

Ur våra dagars uppfinningar.

Om kraftuppsamlare.

Af

Karl af Geijerstam.

Den mest omfattande naturlag menniskan hittills upptäckt lyder så: all kraft, liksom all materia, är oförstörbar. Ju mera bekant menniskan blifvit med naturlagarna, ju mera hon så att säga hunnit orientera sig i de förhållanden, hvari hon lefver, desto mer öfvertygad har hon blifvit, att allt hvad hon ser, och hvaraf mycket först synes henne som förstörelse och förintelse, i själfva verket endast är en förvandling, en omsättning. Huru länge trodde man icke att vid hvarje förbränning den brinnande kroppens beståndsdelar förintades, och är icke denna föreställning ännu i dag förherrskande? Visserligen läras de första grunderna af kemien i våra folkskolor, men huru länge dröjer det icke, innan en sådan sats som den om materiens oförstörbarhet hunnit så genomtränga alla sinnen, att den blir en axiomatisk, som ligger till grund för all naturbetraktelse. Det som ögonen icke se, betraktas af de fleste som icke existerande; när någon derför ser en molntapp uppstiga på himmelen och tillväxa, så tror han i allt för många fall, att den uppkommer af intet eller åtminstone af försynens skickelse, genom en särskild skapelseakt, af gud, som har makt att skapa, och då något förbrinner, anser man, att kroppens beståndsdelar blifva till intet, då i verkligheten hvarje atom af det förbrunna återfinnes i de gaser, som vidförbränningsprocessen bildats.

Men om den generella lagen om materiens oförstörbarhet icke är tillräckligt spridd och uppfattad, är detta i ännu högre grad förhållandet med lagen om kraftens eller energins oförstörbarhet. Äfven om kraften gäller den satsen: af intet kommer intet, och något kan icke blifva till intet. Denna sats är fullt så viss som den föregående. Genom noggranna experiment har man ådagalagt, huru krafterna kunna omsättas i hvarandra. Värmen t. ex. är icke något annat än en särskild form för energiens uppträdande. Genom den kraft, som utvecklas, då man slår med en hammare, kan man få en jernplåt varm, och genom värme kan man åter alstra rörelse. Den mängd värme, som genom en viss mängd rörelse alstras, är konstant, liksom den rörelse, som genom en viss mängd värme kan åstadkommas, på förhand kan beräknas. Man känner således icke allenast, att värme och rörelse kunna omsättas i hvarandra, utan äfven huru stora mängder af det ena slagets energi, som svara mot en viss mängd af det andra. På samma sätt kan man visa, hur den kemiska kraften kan omsättas i värme och elektricitet, hur dessa kunna alstra rörelse, ljus, ljud o. s. v.

Om man rätt fattat denna mening om krafternas förvandling och eqvivalens, måste man tydligen inse, att huru storartade de uppfinningar, som blifvit gjorda, än kunna vara, måste de vara oändligt obetydliga i förhållande till dem, som troligen i en framtid komma att göras. Hvilka oerhörda resurser stå icke menniskan till buds! Hvilka krafttillgångar eger hon icke i alla vattenfall, i vindens kraft och framför allt hvilken outtömlig kraftkälla ligger icke i det från solen utstrålande värmet!

Att tillvarataga dessa krafttillgångar, att omsätta denna kraft så, att den kommer att specielt främja de menskliga syftena, det är nutidens tekniska uppgift. De största svårigheterna, som därvid äro att öfvervinna ligga deri, att man saknar medel att tillvarataga kraft, som utvecklas på ett ställe, der den icke är lämplig för människans syften t. ex. kraften af ett aflägset vattenfall, och öfverföra den till en folkrik trakt, der den kan användas för produktiva ändamål. En sådan krafttillgång, som t. ex. vattenfallet vid Elfkarleby erbjuder, kan under närvarande förhållanden endast delvis tillgodogöras. Man har visserligen föreslagit att begagna dess kraft till att upplysa åtskilliga städer, men den förlust, som

uppstår genom den långa ledningen, blir så betydlig, att företaget kanske blefve mindre ekonomiskt lönande.

Om man deremot kunde uppsamla den på ett ställe befintliga kraften i smärre maskiner, dela ut dem i små portioner, vore ju dermed mycket vunnet. Med nutidens billiga kommunikationer kunde dessa kraftuppsamlingsmaskiner utan för stor förlust sändas från den ort, der de erhållit sin kraft, derde blifvit laddade, till alla de olika trakter, på hvilka man hade bruk för dem. Man skulle på så sätt dela sönder ett vattenfalls energi och skicka ut delarna öfver hela landet.

* * *

Af alla nyare uppfinningar på elektricitetens område är säkerligen den, för hvilken i denna uppsats skall redogöras, den s. k. accumulatorn den, som är mest lämplig att använda vid tillgodogörandet af alla de kraftkällor, som nu rinna bort obegagnade. Såsom namnet angifver afser den att uppsamla elektricitet. Den elektriska strömmens egenskaper torde vara temligen allmänt bekanta. Det är den elektriska strömmen, som åstadkommer det elektriska ljuset; medelst elektriska strömmar kan man sönderdela kemiska föreningar och åstadkomma de finaste aftryck af allehanda industriella föremål (galvanoplastik), medelst elektriska strömmar kan man slutligen åstadkomma rörelse; man kan drifva maskiner, större och mindre, man använder elektricitet som drifkraft vid spårvägar och mindre elektriska jernbanor m. m. Vid alla dessa tillfällen gäller det att erhålla en elektrisk ström. För erhållandet häraf tager man nu mera nästan alltid i anspråk spänstigheten hos vattenånga (en ångmaskin) eller den drifvande kraften hos ett vattenfall genom användande af en vattenkraftsmaskin af ett eller annat slag.

Accumulatorn är en maskin, i hvilken elektriska strömmen kan magasineras. Man kan ladda accumulatorn på en ort medelst de elektriska strömmarna, som erhållas från en stark dynamo-elektrisk maskin, och sedan tillgodogöra sig den elektriska strömmens kraft på hvad tid och ort man behagar. Under det man förut var beroende af en sorts ångmaskin eller vattenkraftsmaskin, kan man nu medels användande af sådana nu nämda maskiner med ringa besvär använda elektrisk kraft till hvarjehanda industriella arbeten

utan att nedlägga mycket kapital på en dyrbar maskin, som man dessutom endast med stor kostnad och besvär kan flytta från en ort till en annan.

Accumulatorn består af en trälåda, inuti hvilken finnas tvenne med ett mönjelager öfverdragna och tillika med svafvelsyradt vatten omgifna blyplåtar. Dessa äro tillika starkt veckade för att de inom ett litet rum skola erbjuda så stor yta som möjligt. Beklädnaden med mönja är anbragt på båda sidor och omgifven med pergamentpapper och filt, så att hvar och en af blyplåtarna är innesluten i en filtbeklädnad, som skyddar mönjelagret. Från de båda blyplåtarna gå trådar af samma metall till lådans båda ändar, hvarest de äro förenade med tvänne klämskrufvar.

För att kunna ådagalägga, hur accumulatorn verkar, vill jag erinra om uppkomsten af den elektriska strömmen inom en vanlig stapel. I en sådan omsättes den kemiska kraften i elektricitet. Man kan icke i en stapel erhålla någon elektrisk ström utan att den kemiska kraften kommer i tillfälle att verka. Genom vissa ämnens upplösning i en syra erhålles den elektriska strömmen, hvilken sålunda icke alstras endast genom beröring mellan de vätskor och fasta ämnen, som ett elektriskt batteri innehåller. Lika litet här som någon annanstädes alstras en *ny* kraft: det är den kemiska frändskapskraften, som omsättes i elektricitet. Vore icke detta fallet, så skulle en galvanisk stapel vara ett slags» perpetuum mobile». En elektrisk stapel är ju dock långt ifrån beständig, ty de i den samma befintliga fasta kropparna upplösas så småningom, och vetskorna sönderdelas; det är just genom dessa de olika ämnenas omsättning, som man erhåller den elektriska kraften. Liksom man genom kolets förbränning erhåller värmet, erhåller man den elektriska strömmen genom t. ex. zinkens upplösning i svafvelsyra.

Accumulatorn är icke en galvanisk stapel af vanlig konstruktion, ty inom den finnes icke förutsättningarna för utvecklandet af en kemisk verksamhet, som kunde omsättas i en elektrisk ström. Men om man förenar de ofvan nämda klämskrufvarna, som sitta i accumulatorns båda ändar och hvilka stå i förbindelse med blyplåtarna inuti accumulatorn, med trådarna till ett elektrisk batteri eller ledningstrådarna till en dynamo-elektrisk maskin, med ett ord med ledningstrådarna till en maskin hvilken som helst, som åstadkommer elektriska strömmar, så komma dessa strömmar att sön-

derdela mönjan, som finnes på blyplåtarna. Detta är en af den elektriska strömmens vanliga verkningar. Strömmen kan uppkomma genom tvenne ämnens kemiska förening, men kan också sjelf blifva orsaken till ett sammansatt ämnes sönderdelning. Så t. ex. kan man med en elektrisk ström sönderdela vattnet i dess enkla beståndsdelar.

Nu utgöres mönjan som bekant af en kemisk förening mellan bly och syre. Genom den elektriska strömmens inverkan kommer det ena mönjelagret att afgifva sitt syre, hvilket upptages af det andra mönjelagret, som derigenom förvandlas till blysuperoxid. Från att hafva varit tvenne i kemiskt hänseende lika element kommer det nu att finnas tvenne olikartade: förut fans inom accumulatorn tvenne blyplåtar öfverdragna med mönja, efter den s. k. laddningen kommer det att finnas en blyplåt öfverdragen med blysuperoxid och en blyplåt, som möjligen innehåller något kemiskt bundet syre.

Efter denna process kan accumulatorn gifva upphof till en elektrisk ström. Om man förenar de båda klämskrufvarna på accumulatorn med en koppartråd, kommer denna att genomlöpas af en sådan. Hurudan den kemiska förändringen inom accumulatorn skall vara, bör af det föregående vara tydligt: blysuperoxiden kommer att afgifva sitt syre till den blyskifva, som förut blifvit beröfvad sitt syre, så att när elektricitetsutvecklingen är slutad, man erhåller tillbaka de båda blyplåtarna belagda med ett mönjelager. En accumulators verksamhet kan sålunda icke vara längre, än till jämnvigten inom densamma blifvit återställd.

Accumulatorn blir sålunda en elektricitetsuppsamlare, och man begagnar sig dervid af den elektriska strömmens förmåga att sönderdela kemiska föreningar. Då det genom elektriska strömmen sönderdelade ämnets beståndsdelar så småningom åter förenas med hvarandra, uppstår en elektrisk ström, som i styrka närmar sig till den, som användes vid laddningen. Den förlust, som uppstår vid laddningen, kan uppskattas till ungefär 10 procent, och vid urladdningen uppgår till den omkring 15 procent. Således blir hela förlusten i energi omkring 25 procent eller en fjerdedel af hela beloppet, hvilket naturligen icke är obetydligt. Om man användt en elektrisk ström af en viss styrka till drifvandet af en maskin, och denna maskin dervid utvecklat 4 hästkrafter,

skulle samma elektriska ström, om den förut magasinerats i accumulatorn, endast utvecklat 3 hästkrafter.

Accumulatorns användning är ganska mångfaldig, den kan användas som drifkraft vid mindre kraftbehof, så t. ex. kan man med tillhjelp af en elektromotor d. v. s. en kraftöfverföringsmaskin, vid hvilken elektriciteten är den verkande kraften, drifva en symaskin. Till att drifva mindre båtar torde den vara synnerligen lämplig. I detta fall medför användandet af accumulatorn en stor fördel framför användandet af en ångmaskin, den nämligen att accumulatorn tar ofantligt mycket mindre rum. Hela den betydliga plats som ångpannan tager skulle kunna användas till nyttiga ändamål.

Som drifkraft för spårvagnar har accumulatorn säkerligen en stor framtid. Hästkraft, som här i Sverige användes, är synnerligen olämplig, då djuren mycket snart blifva förstörda, till följd af de allt för stora ansträngningar, de måste göra, då vagnen skall sättas i gång. Man har vid spårvägar användt komprimerad luft som drifkraft men detta är ock en ganska olämplig drifkraft af det skäl, att den utströmmande luften erhåller en så låg temperatur, att alla smörjmedel frysa. I utlandet finnes elektriska spår-vägar, som drifvas med elektricitet. Dock användes här enfast elektricitetsmaskin, från hvilken den elektriska strömmen ledes antingen genom skenorna eller genom en särskild ledning till en elektricitetsmaskin, som finnes i vagnen och hvilken i sin tur sätter hjulen i rörelse. Om man i stället för denna vidlyftiga anordning, som gör det nödvändigt att isolera skenorna eller den särskilda ledningen, kunde använda accumulatorn, så att drifkraften funnes om bord på sjelfva tåget, så skulle derigenom icke obetydlig minskning i anläggningskostnaden kunna göras. Dock hafva accumulatorerna ännu allt för stor vigt i förhållande till den kraftmängd, som de innesluta, för att det skulle vara ekonomiskt fördelaktigt att använda dem.

Ett par användningar af accumulatorn tillåter jag mig citera efter prof. Dahlanders arbete Elektriciteten:

Af de tillämpningar man gjort af accumulatorerna nämna vi i första rummet Dupuys elektriska lokomotiv, hvilket sedan några månader tillbaka är i verksamhet vid en stor industriell anläggning i Breuil-en-Aure i Frankrike. Vid ett blekeri derstädes, som är upplyst med elektriskt ljus efter Regniers system, användes nämligen den elektricitetsmaskin, som under några timmar underhåller lamporna, den

härför ej behöfliga tiden till att ladda accumulatorer, hvilka drifva ett lokomotiv. Detta begagnas för transporten af väfnader, hvilka mellan två efter hvarandra följande operationer i fabriken utbredas på ängarna. För utbredningen och upptagningen af väfnaderna på de flere meter från fabriken sig utsträckande fälten, finnes en jernbana af 2 kilometers längd med många korsningar och skarpa kurvor. En vanlig elektrisk jernbana skulle under sådana förhållanden icke vara möjlig, men deremot passa accumulatorerna härtill förträffligt. Spårvidden är 0,8 meter och afståndet mellan axlarna blott 0,7 meter för att medgifva passerandet af kurvor med 18 meters radie. Lokomotivet är försedt med en tender, innehållande 60 accumulatorer af Faures system, ehuru något modificeradt. Hvarje accumulator väger 8 kilogram och kan magasinera 24000 samt återgifva 14400 kilogrammeter* nyttigt arbete. Men det uppgifves, att denna mängd skulle kunna mer än fördubblas, om man reducerade vigten till den minsta möjliga. Accumulatorernas laddning verkställes under 6 à 8 timmar, hvarigenom magasineras den elektricitetsmängd, som erfordras för två timmars gång. De grupperas sex och sex uti vidjekorgar, som utgöra ett så väl varaktigt som lätt och mjukt omhölje. Vigten af tendern jämte accumulatorerna uppgår till 700 kilogram. Lokomotivets vigt är 935 kilogram. Det är anordnadt så att det på samma gång framför vagnarna och uppsamlar väfven. Den elektriska motorn** är en dynamoelektrisk maskin af v. Hefner-Altenecks system; den väger 104 kilogram och kan utveckla ända till 2,7 hästkrafter.

Ehuru vigten hos lokomotivet med dess tender och sex vagnar utgör 6510 kilogram, kan man uppnå en hastighet af ända till 12 kilometer per timme, men naturligtvis blifver hastigheten mindre, när väfven uppsamlas. De särskilda väfstyckena äro hopsydda ände vid ände, och de lastas succesivt på de sex vagnarna. Man kan på 35 minuter uppsamla 5000 meter deraf, hvilket förr erfordrade 7 mans arbete under 4 à 5 timmar. Man beräknar, att det af accumulatorerna verkligen förrättade arbetet vid maximihastigheten belöper sig till 140 kilogrammeter per sekund. Kostnaden

* En kilogrammeter = den arbetsmängd, som åtgår att lyfta en kilogram en meter högt.

** D. v. s. den maskin, hvarigenom den ur accumulatorn erhållna elektriska strömmen omsättes i rörelse.

för det elektriska lokomotivet jämte accumulatorerna uppgår till icke fullt 6000 francs (vid pass 4300 kronor), hvilket är mindre än om en annan drifkraft än elektricitet skulle användas.

Bland de tillämpningar för elektrisk belysning, som man nyligen gjort med accumulatorerna, vilja vi särskildt omnämna de försök, som man anstält vid »Theâtre des Variétés» i Paris. 207 glödlampor af Swans konstruktion hafva där underhållits med 256 Faures accumulatorer, vägande tillhopa 10380 kilogram. På scenen funnos 61 lampor med 56 accumulatorer förutom 24 lampor med 25 accumulatorer vid rampen. I salongen hade man 90 lampor med 75 accumulatorer. Samtliga dessa accumulatorer vägde 55 kilogram hvardera. Slutligen hade man i vestibulen och gångarna 32 lampor, som försågos med elektricitet från 100 små accumulatorer, hvardera vägande 18 kilogram. Intensiteten hos lamporna motsvarade i allmänhet vid pass 25 engelska normalljus. Den dynamo-elektriska maskin, som laddade accumulatorerna, drefs genom gasmotor. Belysningen af teatern beskrifves som mycket angenäm, men grannarna hafva beklagat sig öfver det buller, som gasmotorn åstadkommer, samt öfver den lukt, som föranledes genom smörjämnet, användt vid denna motor.

En annan dylik tillämpning är gjord vid en butik i Palais-Royal i Paris. Man gör där bruk af 26 Faures accumulatorer, som lemna elektricitet till 25 Swans lampor, hvilka äro garanterade att ega bestånd i tusen timmar. Belysningen sker två timmar per dygn, och accumulatorerna ombytas hvarje vecka, enär man icke lämpligen kan ladda dem på stället. Afgiften är satt lika med den för gaslysning.»

* * *

De fördelar, som användandet af accumulatorer skulle erbjuda, kunna i korthet sålunda sammanfattas:

1:o Genom dessas användande kan man taga vara på krafttillgångar, som annars icke komma till användning. Om man vid en industriell anläggning eger tillgång till ett vattenfall och således erhåller drifkraften utan särskild kostnad, kan man anskaffa en maskin t. ex. en turbin för drifvande af en elektrodymanisk maskin, hvilken upplyser hela etab-

lissementet. Men då upplysningen behöfves endast en kortare tid, skulle maskinen stå obrukad, och vattenfallets kraft icke nyttigt tillvaratagas under större delen af dygnet. Om man använder maskinen till att ladda accumulatorer under mellantiderna, hvilka sedermera kunna användas vid åtskilliga smärre kraftbehof, skulle därigenom en icke obetydlig vinst kunna göras. Således skulle såväl kapital som naturkraft genom användande af accumulatorer komma till bättre användning.

2:o I förhållande till andra kraftutvecklande maskiner intager accumulatorn litet rum. En accumulator utgöres, som förut nämdt af en trälåda, hvilken är omkring 25 centimeter hög, 50 centimeter lång och 20 centimeter bred. Detta mått är naturligen varierande allt efter accumulatorns storlek och anföres här för att gifva ett ungefärligt begrepp om dess storlek. 4 sådana accumulatorer skulle vara tillräckliga att drifva en symaskin under en vecka.

Accumulatorn är en relativt ny uppfinning. År 1859 konstruerade fransmannen Planté en s. k. sekundär stapel, i hvilken man kunde magasinera en elektrisk ström. Den, som egentligen utvecklat denna Plantés uppfinning är hans landsman Faure, hvars accumulator är den, som här ofvan beskrifvits. Ännu återstår mycket att göra, ty i det skick accumulatorn för närvarande befinner sig, blir den mången gång för tung, då man har behof af ett större kraftbelopp och i det hela för dyr. En allt för stor förlust uppstår vid dess laddande och vid återgifvande af det upptagna kraftbeloppet, för att det skulle vara fullt ekonomiskt fördelaktigt att använda den. Det arbetas för närvarande med stor ifver på att förbättra accumulatorn i dessa afseenden.

Det är dock sannolikt, att denna uppfinning har en stor framtid för sig. Och man kan icke underlåta att i fantasien utmåla en tid, då denna maskin spelar en stor rol; då man har sitt rum upplyst medelst en accumulator, då man köper elektricitet som lyse, lemnar in den begagnade accumulatorn i en kryddbod och erhåller en laddad, på samma sätt som man nu lemnar in tombuteljer, då man köper öl. Man tänker sig en tid, då denna drifkraft är så billig, att man använder den vid många fall, der man nu använder handkraft så vid symaskiner, manglar o. d., då man i stället för att sitta och svettas vid årorna, har en liten accumulator, som med tillhjelp af en elektrisk motor drifver en liten propell i bå-

tens akter. Kanske skall man genom användande af accumulatorn kunna gifva de stackars dragdjuren permission för alltid, och åka omkring på gatorna i vagnar, som framdrifvas af en accumulator, som ligger i baksätet.

Hvem vet! Kanske man en gång lärt sig att magasinera så stort kraftbelopp inom en så liten rymd, att det kunde löna sig att tillvarataga krafttillgångarna i våra norrländska vattenfall, hvarigenom landet finge en helt ny inkomstkälla. Tänk om vi en dag kunde exportera kraften i våra vattenfall öfver hela Europa och »öfversvämma Europa med billig kraft, så att skyddstull måste läggas derpå».

Ännu en törnekrans åt den hundraåriga.

Flätad af henne sjelf.

Det torde ingalunda vara för djerft att påstå, att, då den Svenska Akademien för hundra år sedan af dess stiftare erhöll det ansvarsfulla och maktpåliggande uppdraget att utarbeta en ordbok öfver det svenska språket, den verkliga innebörden af denna uppgift icke var eller ens kunde vara till fullo insedd och behörigen uppskattad. Språkvetenskapen låg då ännu i sin linda. De germaniska tungomålen och ej minst vårt modersmål saknade en sjelfständig — d. ä. från renaissance-latinismen frigjord — historisk och rationel, vetenskaplig bearbetning. De äldre språkkällorna voro ännu föga kända, än mindre kritiskt genomforskade och rätt begagnade. Med språkvetenskapens och andra här ifrågakommande forskningsarters framsteg under det sista århundradet hafva anspråken på en svensk ordboks beskaffenhet efter hand vuxit, och vuxit till den grad, att arbetet tvifvelsutan blifvit ett samfund, sammansatt så som svenska akademien, öfvermäktigt.

Ordboksarbetet är emellertid icke en enskild svenskakademisk fråga utan en verklig nationalangelägenhet, så väl ur det allmänna gagnets som den fosterländska hederns synpunkt. Det samfund, åt hvilket vården om denna angelägenhet och medlen att befrämja densamma blifvit anförtrodda, utan att detta samfund på ett helt sekel lyckats föra verket vidare framåt än som skett, kan ej stå ansvarsfritt för nationen. Det är ej blott så, att akademien *icke fullgjort* det henne tillkommande åliggandet. Nej, äfven den omständigheten, att akademien bibehållit ett uppdrag, till hvars utförande hon på grund af sin organisation hvarken varit lämpad eller skicklig, har verkat hindersamt för uppgiftens lösande af

andra. Enskilda personer eller sällskap, utan tillräckliga medel, kunna ej lätteligen inlåta sig i täflan med en af det allmänna understödd statsinrättning. Det torde derför varit lyckligast, om akademien längesedan skaffat sig en kompetentare efterträdare, som uteslutande kunnat egna sig åt det stora arbetet.

Visserligen må det nu anses, att en så radikal åtgärd ej anstått ett samfund med den svenska akademiens traditioner, — ehuruväl öfvertygelsen om arbetets olämplighet för akademien redan tidigt spåras hos en del af dess ledamöter; — men den metod, akademien följt och som faktiskt ledt derhän, att arbetet uppskjutits *ad calendas græcas*, är också på sitt sätt af temligen radikal natur och derjemte till sina följder lika ofördelaktig för akademien som för det allmänna.

Det kan väl ej betviflas, att, om akademien under de första 30 till 60 åren af sin tillvaro framkommit med ett fullständigt ordboksarbete, detta längesedan varit föråldradt. Men under förutsättning att arbetet för sin tid varit åtminstone försvarligt, hvilket tvifvelsutan kunnat påräknas, hade vi i allt fall haft en stomme för vidare bearbetning; och verket hade då med all säkerhet lättare kunnat ändamålsenligt och värdigt fullföljas.

Akademiens arbete har emellertid icke bedrifvits efter sådan plan och metod eller med den kraftkoncentration, att ens efter hundra år en duglig ordbok kunnat sättas i allmänhetens händer. Akademien, som tydligen haft en känsla deraf, att den språkvetenskapliga delen af ordboksarbetet varit en af de svåraste stötestenar, har väl till sitt ursäktande föreburit, att vårt land »på senare tider» (sic!) skulle saknat språkforskare, hvilka varit uppgiften vuxna, eller, som det heter, »språkforskare af första ordningen», — likasom just alla de af akademien eljest offentliggjorda alster i skaldekonst, vältalighet och häfdateckning eller alla dess 94 ledamöter uteslutande varit hänförliga till denna ordning. Halten af detta förebärande har ock såväl i denna tidskrift som annorstädes tillräckligt ådagalagts. Man har med rätta förebrått akademien att på ett otillbörligt sätt hafva försummat de språkliga krafter, som funnits, hvilken uraktlåtenhet efter vårt förmenande framför allt visat sig deruti, att akademien under de 90 första åren af dess tillvaro, — nu är det ju något bättre — haft, vi våga säga det, —

endast *en* ledamot med djupare insigter i svenska språket, nemligen författaren af svenska språkets lagar, med hvilken, af hans samtida, t. ex. en Hagberg eller Böttiger på detta område på långt när ej kunde mäta sig. — Man har frågat, om en Liljegren, Rietz, Uppström, Säve, Schlyter m. fl. varit för akademien obekanta. Och man kan ännu spörja, hvilken ställning akademien intager till flertalet af våra framstående yngre språkforskare, hvilka plöjt nya, för akademiens fleste ledamöter sannolikt främmande och okända fält. Månne, så som förr, den af en upphöjd och stelbent Maximus cunctator?

Akademien eller åtminstone akademiska ledamöter hafva väl ej alldeles saknat väderkorn, då det varit fråga om att uppspåra behöfliga hjelpkrafter, om än minnet af dessa försök inom akademien ej till närvarande tid fortplantats eller möjligen ansetts böra utplånas. Men sättet, hvarpå akademien gått till väga, då det gält att för dess arbete vinna dugliga krafter, synes ej ha varit nog taktiskt, för att bemödandet skulle kunnat medföra något framgångsrikt resultat. Redaktionen vill till upplysning i detta afseende här meddela några ganska betecknande handlingar, hvilka icke blifvit af akademien uppmärksammade.

Möjligen kan redaktionen framdeles blifva i tillfälle att offentliggöra vidare fynd i denna fråga. För närvarande hänvisas till nedanstående.

Den 25 December 1854 skrifver Bernhard v. Beskow, akademiens dåvarande ständige sekreterare, och, så att säga, ledande man, till utgifvaren af Codex argenteus, A. Uppström sålunda:

— — — — — — — — — — — — — — — — —

»Då Akademien för fyra år sedan, med sin skådepenning i guld *uppmuntrade* första början till det nu så ärofullt afslutade arbete, yttrade Ordföranden i hennes namn, att »*Hon*» skulle *med nöje* se om Tit. sysselsättningar på linguistikens fält allt närmare fördes inom den fosterländska språkforskningens område.»

Hon eger nu förnyad anledning att *upprepa* samma önskan. Och i sjelfva verket, hvad kan mera öfverensstämma med syftningen af det förväntade anslaget utaf allmänna medel till språkforskningars fortsättande, än att dessa vändas till källorna af modersmålet, på det att vår literatur må kunna småningom hålla jemna steg med andra länders, i en så maktpåliggande nationalangelägenhet?

Är det icke sorgligt, att under det forskningen riktas åt alla språk, både äldre och nyare, vårt herrliga modersmål skall vara det sista, som ifrågakommer? Hvad skola Stjernhjelms, Svedbergs och Ihres skuggor säga derom? Är det icke ännu såsom Schibboleths författare för halftannat århundrade sedan, klagade: »Hvad som utrikes och främmande är, si thet är med stor begivighet sökt, thet är elskadt, thet är högt acktadt; therpå hafve vi ingen tid, möda och kostnad ospard; och then som thet kan, han går fram, när en med sitt Svenska mål står tillbaka.»

Om än det kunde synas, såsom låge i denna framställning förborgad någon *egennytta* af Svenska Akademien, så är det dock icke Hon utan sjelfva språket och vetenskapen, som eger deraf den största vinning, liksom det ingalunda är för Akademiens egen utan för det allmännas skuld Hon sjelf underkastar sig det mödosamma Ordboksarbetet. Att, om så lyckligt skulla hända, hafva lemnat något bidrag härtill, är likväl en förtjenst, som icke blott samtiden skall veta erkänna, men äfven efterverlden uppskatta. Italien och Frankrike bevara ännu i tacksamt minne de män, som egnat sin möda åt de språkverk, hvilka utgöra en del af dessa länders vetenskapliga ära. *Sverige skall sannolikt ej heller glömma dem, som här verka i enahanda syftning.* Uppriktigt och med all *oegennytta* taladt, vet jag ingen sysselsättning, som i Herr Adjunktens närvarande ställning, med sådana *anlag* och förberedande studier, vore mera gagnande och ärofull, än den som egnas de fosterländska språkkällorna, funnes också hvarken Svenska Akademien eller Sv. Ordboken. Hvad som åter deraf kan följa, *skall framtiden gifva.*

Statsrådet Reuterdahl, med hvilken jag talat i det ofvan framställda ämne, instämmer till alla delar i de här yttrade åsigter.»

Huru svaret på denna, akademiskt smickrande men till det egentliga syftet högeligen obestämda anmaning utföll, synes i viss mån af följande den 6 Februari 1856 från Beskow i samma ämne aflåtna skrifvelse:

»Jag har äran att tacka för sednaste skrifvelsen. Hemställan om Herr Adjunktens deltagande i Ordboks-Arbetet åsyftade hvarken samlandet af Språkprof, eller uppgörandet af definitioner, eller något biträde vid den esthetiska delen, utan *endast** att

* Kursiveringen af redaktionen.

då Herr Adjunkten under sina språkforskningar ledes att studera de äldre inhemska källorna, något *bidrag* skulle af Herr Adjunkten kunna lemnas till upplysning af ordens *härledning*. Att denna ingår i Akademiens ordboksplan syns af punkterna 19 och 20 vid behandlingen af vokalen *A*, samt af flera ställen i det tryckta förslaget, (t. ex. orden *Aborre, Adel* m. fl.). Jag har i förslaget sökt angifva de ord, som jag trott ega Isländsk rot (t. ex. *Afbarka, Afbasa* *, *Afbida*, o. s. v.) men det är klart att *dylika upplysningar* kunna lättast och säkrast lemnas af någon, som giort källorna till föremål för särskildt studium.

Af denna anledning har jag med fägnad bemärkt följande tvenne ställen i Herr Adjunktens bref:

»Låge det i Svenska Akademiens Ordboksplan att upptaga ordens härledning från de äldre slägtspråken, kunde mitt biträde möjligen blifva af något gagn» — samt,

»Deremot är det lättare att gifva ett löfte om studerandet af de äldre inhemska källorna af vårt modersmål.»

Jag gläder mig uppriktigt åt den utsigt och förhoppning, som dessa ord innebära, och jag tviflar ingalunda att icke *Herr Adjunkten sjelf*, under sina forskningars fortgång, *finner något sätt* att förena dem med gagn för det stora fosterländska Språkverket, enär bland de anteckningar i språkväg, som ega rum, säkerligen flera förekomma, som kunna blifva af nytta för Ordboken.

Ehuru, såsom det sist anförda brefvet utvisar, utsigter oförmodadt öppnades för akademien att erhålla den sökta hjelpen, åtminstone beträffande angifvandet af »ordens härledningar från de äldre slägtspråken» samt bearbetandet »af de inhemska äldre språkkällorna», så försummades dock till den grad att genom ett planmessigt ordnande af arbetet draga nytta af detta tillfälle, att det öfverlemnades åt den påtänkte, utomstående medhjelparen att sjelf *finna något sätt* att »förena sina forskningar med gagn för det stora fosterländska språkverket». Naturligtvis hade det, om de vackert svarfvade orden uppvägts af motsvarande allvar, kraft och klarsynhet, bort vara akademiens sak att möjliggöra ett sådant »sätt». Härför hade dock fordrats en genomtänkt plan, efter hvilken ett så omfattande, i vissa delar svårt, men jemväl med så mycket tidsödande och tålamodsprövande mekaniskt plock förenadt arbete kunnat ändamålsenligt drifvas, äfvensom medel att energiskt och utan afbrott

* Så står det i originalet.

fullfölja det vidlyftiga och stora verket. Att det minst varit penningar, som fattats, torde i vårt förra häfte vara tillräckligen upplyst.

Till att smida, medan jernet var varmt, hade akademien så mycket mera haft anledning, som Beskow ej stod ensam i den nu omtalade värfningen. Äfven författaren af svenska språkets lagar hade sina blickar riktade åt samma håll, såsom redan följande bref af den 10 December 1850 utvisar. Rydqvist utlåter sig deri bland annat:

»Jag är mer än tacksam för gåfvan af det påbörjade Ulfilanska verket, som gör heder åt vår torftiga filologiska literatur. Af många omständigheter tvungen att ej för mycket förlöpa mig utom det af mig odlade fältet, det skandinaviska, för sig redan omätligt, är jag icke i tillfälle att med behörig sakkännedom uppskatta i alla enskildheter ett verk som detta, hvilket också troligen endast i Tyskland kan erhålla en sann vetenskaplig pröfning, men den sjelfständiga och sorgfälliga forskningen, det klara, skarpsinniga och flärdfria i behandlingen ligger dock för alla i dagen. Af hjertat önskar jag, att skriftens värde må af tillförlitliga domare snart blifva i hela sitt omfång undersökt, och författaren deruti finna sin förtjenta belöning. Det var mig derföre ett nöje, att kunna genom Baron Manderströms benägenhet med Minister-posten tillsända Grimm det mig öfversända exemplaret till honom.

Ehuruväl jag naturligtvis förenar mig med andra i den önskan, att det påbegynta arbetet må vinna sin fullbordan, kan jag likväl ej tillbakahålla en annan, den nämligen, att få eröfra Författaren åt den Svenska språkforskningen, som, efter vetenskapens nu vunna utbildning knappt vidrörd, behöfver fleres samlade krafter, för att en gång kunna något komma i bredd med den Tyska verksamheten för modersmålets vetenskapliga granskning.

Herr Adjunkten är en af de få, om ej den ende, på hvilken jag i detta afseende sätter någon förhoppning, på grund icke blott af den ofvan ifrågavarande skriften, men äfven några andra vetenskapliga afhandlingar.

Sjelf behöfver jag inom grammatikens fält någon, som kan fortsätta, fullända, förbättra hvad jag försökt*, först på sjukbädden blifven språkförfattare och alltid hotad af helsotillståndets vacklande. Jag har gjort betydliga samlingar, men får kanske

* Sällsamma anspelning.

ej upplefva deras begagnande för arbetets fullständiga utförande. Dessutom har lexikografien föga framskridit sedan Ihre, efter efter hvars dagar likväl den strängt vetenskapliga behandlingen af de Germaniska språken först inträdt. Således är äfven här omätligt att göra, och lagrar att skörda, särdeles för den som till en verksamhet åt detta håll eger en så ypperlig grundval som möso-götiskan, för att ej tala om Sanskrit. Detta är hos mig mer än en förflugen tanke, en verklig mening, grundad på öfvervägande af flere omständigheter. Visserligen är i vårt land ringa utsigt till uppmuntran för det vetenskapliga lif, som finnes utanför den akademiska katedern; men tiden är i denna del ändå något bättre än den näst föregående.»

Några månader senare tilllägger Rydqvist ytterligare:

»Jag förnyar min lifliga önskan, att Utgifvaren af Ulfilas ej må förtröttas i detta vigtiga och hedrande arbete; äfvensom jag icke kan ännu helt och hållet undertrycka förhoppningen, att den lediga tid, som kan vinnas från fortsättningen af detta verk, må egnas åt studium och forskning af modersmålet, hvilket är i stort behof af en så grundlig och skarpsinnig lingvist.»

Samma tema upptages ånyo uti ett bref af den 14 Februari 1854, deri Rydqvist yttrar:

»När Cod. Arg. hunnit utkomma, vore mer än önskligt, att dess förtjenstfulla Utgifvare sedan sträckte sina forskningar och mödor något in på det fosterländska området. Möso-göthiska, såsom föremål för lingvistisk betraktelse, kan väl *icke innehålla mycket nytt, sedan Grimm, Bopp, Gabebuts, Loebe* m. fl. *derpå länge öfvat sin skarpsinnighet.* * Den jemförande språkforskningen, när man sträcker sig utom det Germaniska fältet, är naturligtvis outtömlig, och innehåller ett alltid tacksamt ämne. Men då en verklig språkforskare är hos oss så sällsynt, behöfver man vinna honom för fosterlandet närmast. Och huru mycket är ej hos oss ogjordt! Säve är klen till helsan och tyckes arbeta långsamt. Sjelf har jag på min bana ej hunnit halfvägs. Svenska Akademien väntar egentligen på en äkta lingvist, ty för det

* Kunde Rydqvist verkligen på allvar yttrat sig så, så måtte det hafva legat rätt mycket sanning uti hvad han i ett bref bekänner, att han med sitt jemförelsevis mera praktiska språksinne icke gjort till någon hufvudsak för sina forskningar frågor af strängt teoretisk natur, som icke egde beröring med modersmålet. Men hade ej så varit, hade Svenska språkets lagar kanske ännu varit oskrifna.

mera mekaniska arbetet och detaljväsendet gifves väl någon råd. En man med smak och talang träffar man måhända; men icke lätt en med språkhufvud, med språkvetande, med säker och vidsträckt kännedom af Svenskan. Jag har alltid svårt att skilja mig från mina förhoppningar på Herr Adjunktens inträdande inom Svensk gräns. Tag saken ännu en gång i betraktande!»

Ännu närmare går Rydqvist frågan på lifvet i ett bref af den 14 Mars 1856, hvarest det bland annat heter:

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

»I glädjen deröfver att Herr Adjunkten på ett så värdigt sätt häfdar den svenska äran, inom ett hos oss vanvårdadt vetenskapligt område, blandar sig likväl en suck öfver det ödet, att en så ovanlig förmåga skall undandragas vårt eget modersmål. Jag kan icke vara så ensidig af förkärlek för det af mig sjelf valda odlingsfältet, att jag icke skulle till fyllest uppskatta det förtjenstfulla af bemödanden i annan riktning, för allmänna vetenskapliga ändamål.

Men det må mig dock tillåtas, att emellanåt få återkomma till den gamla önskan, att Herr Adjunktens forskningar, om än på omvägar, må indragas i riktningen af den fosterländska språkforskningen, hvilken så väl behöfver en sådan man i ett ögonblick, då denna kunskapsgren vaknar till ett nytt lif, och då lösningen af en så stor fråga, som den af en omfattande ordbok förestår. För min enträgenhet har jag åtminstone den ursäkten, att mina önskningar äro oegennyttiga, eftersom jag genom dessas uppfyllande kan emotse det enskilda missödet att bli fördunklad. Baron Beskow, som lika med mig lärer ha rört på den ifrågavarande strängen, synes icke vara utan allt hopp om något vetenskapligt biträde från Herr Adjunkten, hvad angår Akademiens Ordbok. Dock, han har icke på längre tid nämnt något derom. Att ega någon visshet i detta afseende, skulle betydligt underlätta öfverläggningen, som troligen blir af allvarsam art, när Hagberg på våren eller sommaren hitkommer, *och då förmodligen ett definitift beslut kommer att fattas, om Ordboks-arbetet skall med ifver och full kraft fullföljas, eller för tillfället alldeles öfvergifvas.* Innan dess antyd åtminstone *hvad man med visshet har att vänta!* Den ekonomiska sidan har i mina ögon alltid varit den minst bekymrande. Nog får man pengar, blott man har arbetskrafter, d. v. s. af rätta slaget. Tillåt oss hoppas, att saken blir tagen ännu en gång i öfvervägande.»

Hvilka åtgärder vidtog nu akademien efter denna temligen eftertryckliga pression? Hvad beslut fattade hon efter de bebådade »allvarsamma öfverläggningarna i sjelfva saken? Af resultatet att döma, torde det ej varit att »med ifver och full kraft» fullfölja det maktpåliggande ordboksarbetet. Hagberg synes visserligen på våren ha infunnit sig i Stockholm, der hans bearbetning af rotorden granskades af Rydqvist, hvars af Ljunggren * anförda, i hofsamma ordalag affattade omdöme dock tydligen visar, att arbetet ej var annat än ett dilettantmessigt försök, med smak af »studieåren».

Det anförda rättfärdigar i afseende å den ifrågavarande tiden blott allt för väl befogenheten af de mot akademien riktade förebråelserna att ej hafva bättre tillgodogjort sig och ordboksarbetet de språkliga krafter, som då funnits att tillgå.

Ytterligare tre årtionden hafva förlupit efter det nu skildrade intermezzot. Språkvetenskapen har under denna tid gjort ofantliga framsteg. Nya banor hafva på många dess särskilda områden inslagits och med framgång fullföljts. Specielt hos oss har det upplysande och betydelsefulla fonetiska studiet lyftats derhän, att vi äfven af främmande språkforskare oförbehållsamt erkännas i detta afseende stå främst i ledet. Det är alltså att antaga, att en för t. ex. 20 år sedan med anlitande af då befintliga bästa krafter till stånd kommen ordbok öfver svenska språket redan nu skulle hafva behöft en omarbetning. Detta hade emellertid ej varit någon synnerligen beklaglig eller allenastående företeelse. Så länge det vetenskapliga arbetet bedrifves med lif och forskningen går framåt, skall i allmänhet hvarje en gång afslutadt arbete efterhand visa sig vara i behof af förbättring. Men detta kan ej minska allmänhetens rättmätiga fordran att, då en gång resultatet af ett mer än hundraårigt arbete kommer i dagen, det om ej tillfullo, så åtminstone någorlunda motsvarar den tidens vetenskapliga ståndpunkt och ej redan vid sitt första framträdande måste anses föråldradt. Men skall ett sådant resultat uppnås, fordras ett uppbjudande af alla krafter, som hittills ej förekommit. Hvad har man i detta afseende att af akademiens senaste löften förvänta?

Akademien lär nu ** sysselsätta 23 »excerpister» för förnyad »excerpering» af språkprof till bokstäfverna A—G,

---

* *Ljunggren*, Sv. Akad. Hist. II.
** *Ljunggren*, l. c.

hvilket arbete anses vara afslutadt inom 4 år, hvarefter redaktionsarbetet för denna del vidtager. När samma del beräknas vara färdig, är icke ens antydt. Ett nytt oöfverskådligt skede af Svenska Akademiens ordboksarbete synes alltså öppnas. *Öfverinseendet* öfver arbetet är numera anförtrodt åt akademiens ledamot prof. *Wisén*, hvarom ju intet är att anmärka. Den *närmaste ledningen* af företaget har åter uppdragits åt adjunkten *Söderwall*, »hvars vetenskapliga verksamhet gjort honom särskildt egnad för detta värf». Detta omdöme kan heller icke jäfvas. I dessa hänseenden synes alltså arbetet vara i goda händer. I byråkratiska ögon är det ock förträffligt byråkratiskt organiseradt. Det egentliga arbetet tyckes ligga på sous-chefen, biträdd af en här af underordnade. Och så kan *akademien* tryggt njuta sin hvila. Akademien har nu ändtligen lyckats engagera ett af dessa önskade »främmande biträden», hvilka ej kunde vara »vanliga afskrifvare», utan måste ega en »allmännare bildning i förening med lexicografisk takt», för att verkställa ordbokens »slutredaktion»(!) och möjligen den första korrekturläsningen, hvilket »mera mekaniska skrifvararbete»(!) ansetts ej vara en »lämplig sysselsättning» för en *akademiens ledamot*. *

* Sv. Akad. Handl. XXVII. (1853.)

Det unga Sveriges senaste vitterhetsprodukt.

Bedömd af en qvinna. *

Det finnes böcker, som i en författares produktion intaga en särskild plats, nämligen de, hvilka icke företrädesvis böra bedömas som böcker utan som handlingar, emedan författaren vid deras tillkomst varit ledd af en etisk snarare än af en konstnärlig bevekelsegrund. »Erik Grane» har denna plats i Gustaf af Geijerstams produktion. Det är hans allvarligaste arbete; hvad han der sagt är det, som mest brinnande legat honom om hjertat. En sådan boks betydelse för flere än författaren sjelf afgöres i och med den grad af allmängiltighet, uttalandet eger. Denna åter beror på om författarens enskilda erfarenheter äro kännetecknande för ett flertal individer eller kanske t. o. m. typiska för en hel samhällsklass. Båda vilkoren förefinnas i »Erik Grane». Ämnet i denna bok är dubbelt; det behandlar dels en ynglings strider och nederlag under kampen för sedlig renhet, dels denne ynglings ställning såsom medlem af det samhälle i smått, som en studentkår utgör. Det första af dessa ämnen är således ett i hög grad allmänmenskligt, och äfven det senare borde tillvinna sig ganska mycket af allmänhetens intresse. Att så verkligen varit fallet, derom vitnar den lifliga diskussion boken väckt.

---

* Från en af våra mest bemärkta, yngre författarinnor, som dock vid detta tillfälle önskat vara okänd, ha vi emottagit ofvanstående uppsats. Att vi åt densamma gifvit ofvanstående rubrik, må hr Geijerstam icke misstycka. Att döma af ett hans uttalande i sin »Revy» (1886) synes det som funne han något försmädligt i uttrycket »det unga Sverige», men detta, enligt hvad vi föreställa oss, alldeles utan skäl. Då han derjämte undrar, hvem som kan ha påhittat uttrycket, föreställande sig att detta skett helt nyligen, kunna vi meddela att epitetet begagnades redan om Mellin, Blanche m.fl., som för omkring femtio år sedan tillhörde den literära oppositionen. I sakens natur torde ock ligga, att det *unga* Sverige kommer att uppenbara sig i alltjemt nya former, så länge det *gamla* Sverige finnes till.

Red.

Boken har emellertid, såsom redan antydts, *icke* inneburit en konstnärlig seger, en insats i vår romanlitteratur, som der får blifvande värde. »Erik Grane» skulle mera rikligt vunnit erkännande, om den icke burit ordet *roman* på titelbladet, ty en bok blir icke en roman blott genom att man kallar den så, utan genom att den uppfyller de kraf, vi tillsvidare äro vana att ställa på romaner och hvilka ännu komma flertalet att på en bok med den titeln lägga en måttstock, som »Erik Grane», med sin lösa komposition, sin brist på koncentration vid hufvudpersonens utveckling, sitt episodiska, icke psykologiska framställningssätt ej kan anses motsvara. — Det är skada, att »Erik Grane» icke *blef* en roman; att författaren icke hade ro nog eller öfversigt nog för att ge ämnet den breda, episka behandling, den allsidiga, objektiva belysning, som skulle ha tillförsäkrat boken en djupare och långvarigare verkan. Ty den erfarenheten slär aldrig fel att, ju mera en författare kan låta bli att tala sjelf, men deremot lyckas göra sina diktade personligheters karaktärer och handlingar talande för den sak, han vill föra fram, d. v. s. ju mera öfvertygande likt lifvet sjelft hans bok kommer att te sig, i dess sammansatta, motsägelsefulla, invecklade rikedom, dess flera menniskor lyckas han också att röra, egga och öfvertyga om den sak, som för honom är bokens hufvudintresse.

Som det emellertid är af ett mycket tvifvelaktigt gagn att orda om, hvad en bok *icke* är; öfvergår jag helst och med snaraste till hvad »Erik Grane» *är,* till hvad som varit författarens afsigt med arbetet.

Denna har allra djupast varit: att uttrycka den smärtfylda harm, som gripit den nuvarande generationens män — mellan 20—30-talet — hvilka genom sin nya lifsåskådning kommit att inse uppfostrans omätliga betydelse för individens kraft och lycka, men tillika funnit: att kanske det bästa af *deras* personlighet och den största delen af *deras* lif blifvit snedvriden eller förstörd genom felaktig uppfostran. Det är genom intensiteten i detta utbrott af smärta öfver det ohjelpliga, som »Erik Grane» står ensam i sitt slag inom vår litteratur och som den kommer att bli af väckande betydelse. Ty den är tillika en anklagelse. En anklagelse först och främst mot den föråldrade hemuppfostran, der barnet anses som föräldrarnes ting, hvilket skall danas efter deras beläte, efter deras tankar och tro, deras mål och ideal. Den visar hur den innerligaste moderliga ömhet, — i hvilken likväl saknas förståendet af, att barnet är en ny själ, med egna behof och egna rättigheter, — endast kan medföra lidande för både mor och

barn, men icke hindra den unga att följa riktningen af sin tid. Den visar huru ett hem, der rena föredömen och goda maningar höra till dagligt bröd, dock illa förbereder en gosse till den stundande kampen med sinnenas faror, då det hyllar den föråldrade åsigten: att dölja sanningen och uppfostra genom bön och ängslig vaksamhet, i stället för genom insigt i och beröring med verkligheten. Den visar att ju innerligare en lifsåskådning är hos föräldrarne, dess större är för dem frestelsen att behandla barnet som ett osjelfständigt väsen, hvars redligaste sträfvanden de grymmast missförstå. — Det är icke den i dessa ämnen blott konventionelle fadern, utan Eriks mor, hvilken genom att älska sonen mest och genom att vara fullt lefvande i sin kristna tro, blir farligast för sonens samvete under kampen för att vinna en egen ståndpunkt. Det är den gamla lifsåskådningens oförmåga att förstå en utveckling, som leder bort från den af henne som absolut trodda sanningen, hvilken vållar konflikterna mellan mor och son. Vid skildringen af dessa konflikter, liksom ock af meningsutbytet mellan Erik Grane och den teologiske professorn, märka vi nog att författaren icke — som en fullt objektiv eller rättare en af lifvets *alla* företeelser gripen romanförfattare plägar kunna — lika väl tänkt sig in i moderns och den kristne lärarens känslor och åskådning; att han icke gifvit samma lefvande deltagande åt dem, i *deras* lika innerliga pathos, som åt den unge sanningssökaren sjelf. Fullt rättvis har han således icke gjort framställningen. Men detta har varit oafsigtligt; han har lika litet kunnat vara rättvis, som en part i en tvist fullt oveldigt kan erkänna sanningen i motståndarens skäl. Och om någon invänder, att en romanförfattare måste kunna egna hvarje personlighet i sin bok samma ädelmodiga förstående, så hänvisar jag till det ofvan sagda: »Erik Grane» *är* icke en roman; den är mycket snarare en rättegång.

Och i denna står den anklagande parten, ungdomen, gent emot sina ledare och lärare, ej blott inom hemmen utan ock inom skolan och universiteten, med den bittra men grundade utsagan: att de icke förstått sin uppgift, att de icke följt med sin tid, att de icke gifvit den nu lefvande generationen hjelp, förstående, deltagande, stöd, utan att de lemnat denna ungdom ensam att kämpa sina strider, ensam att söka sin lifsåskådning, orustad för mötet med lifvets allvar; ja, i många afseenden gjord oduglig att möta detta; kanske för sin återstående tillvaro hänvisad till skenet i stället för väsendet af kunskap, af tro, af arbete, af lycka: emedan de, som haft utvecklingen om händer, icke haft

mod att låta den unge pröfva egna krafter, gå egna vägar och bli vis genom egna erfarenheter.

Erik Grane hör ej till dem, som stanna inom skenlifvet. Han når fram till det, som för honom blir verklighet i motsats till det förra skenlifvet, ett nyttigt arbete och ett eget hem. — Men han har kamrater, hvilka det går sämre, och skildringen af dessa kamrater och lifvet i Upsala är, trots ensidigheten, bokens konstnärligt bästa parti. Ensidig är skildringen också i detta afseende, ty Upsala är ännu för mången något helt annat än för Erik Grane och hans kamratkrets; der finnes mycket mer af ungdomsglädje, arbetslust och lifsmod, än Erik Grane under sina olikartade erfarenheter kom i beröring med. Detta är dock icke hufvudfrågan, den så många listat sig ifrån genom att uppehålla sig vid öfverdrifterna. Frågan är om den anklagelse, Erik Grane riktar mot Upsala — eller småstadsuniversitetslifvet — är sann, anklagelsen: att den bildning, som der meddelas, icke afser det stora pulserande samtidslifvet, icke eggar forskningslusten, icke stärker arbetskraften för sannt menskliga mål, icke tillvaratager det friska ungdomsmodet — utan söker att i trånga banor leda forskningen, att dämpa den egna undersökningsifvern, att uppamma till auktoritetstro, slentrian och servilism; att ungdomsstaden således snarare motverkar än uppmuntrar de specifikt ungdomliga krafterna; att lärdomsstaden icke längre ger kunskap för denna, utan för en svunnen tid, en tid, som intet visste om det djupaste af det, som rör sig i vår, och hvilket ungdomen får liksom afsides läsa sig till ur andra lands literatur, men icke höra något om af sina lärare. Och orsaken finnes icke ensamt i vårt lands beskaffenhet, som ett litet och undangömdt, dit de stora tidsströmningarna komma långsamt, eller i våra universitets olycka att ligga i småstäder. Nej, orsaken är framför allt: att skola som universitet i vårt land icke haft lärjungarnes verkliga behof och sanningens hänsynslösa förkunnelse som sina väsentliga bestämningar, utan att de satt formen, auktoriteterna, traditionerna öfver lifvets och forskningens frihet. Erik Granes författare har — antagligen af det skäl att skolan nyligen fått sin tecknare i Alexander Kielland (»Gift») — gått flyktigt förbi skolan. Men han är ej okunnig om sammanhanget. — Hos den mera begåfvade, mera tänkande ungdomen, hvilken uppfostras under ett sådant, den hemliga förnekelsens system — det må nu kalla sig huru positivt och troende som helst — alstras just derigenom den pessimism, den lifsleda, den håglöshet, som man sedan förebrår denna samma ungdom! Redan i skolan slöas lusten

att fråga genom tvånget att svara så, som läraren vill ha det, icke som man sjelf tycker; lusten att verkligen veta något grundligt i ett ämne genom tvånget att kunna årskursen i alla ämnen; och vid universiteten fortsättes samma system, inlärandet af ting man icke behöfver eller frågar efter eller ser sambandet mellan, medan man står törstande efter hjelp att förstå tillvaron, att lära åstadkomma något verkligt på något håll inom densamma: att se sambandet mellan frågorna i ens egen själ och tidens stora rörelser. — Det är ofta genom denna ej mättade hunger, denna tärande längtan, som ungdomen sedan faller för sinnenas frestelser. Detta blir så lätt en följd af vårt skol- och universitetslif, just derför att, hvad lifskraften framför allt vill, är att brukas. Och det system, som i 20—25 år gör gossen och ynglingen till kunskapsinhemtande allenast, till receptiv icke producerande, och dertill tvingar honom att mottaga en mängd kunskapsstoff, som han alls icke har bruk för, är — oafsedt alla frestelser — mer än något annat egnadt att locka honom att skapa sig *illusioner* af använd lifskraft, af initiativ, af frihet, af glädje.

Det är derför ett mycket riktigt drag i »Erik Grane,» att den unge mannens kamp mot sinnenas frestelser till bakgrund har ett universitetslif med munterhet utan frigörande glädje; med studier utan djupare intresse; småstadsförhållanden och en kamratkrets, men intet familjelif — ty om något lif är egnadt att särskildt utsätta en yngling för att svika sitt ideal af sedlig renhet, så är det detta. — Icke blott omedelbart, icke blott derför att frestelserna äro många och motvigten ringa, utan derför att i allmänhet hela studietiden lär honom att svika idealet. Den fria tanken går under polisuppsigt vid universitetet och det fria ordet likaså; lärarne, de äldre kamraterna öfva sitt tryck på de för rabulistiska idéer misstänkte ynglingarne; auktoritet, åtlöje, brödbekymmer, m. m. äro verksamma krafter, när det gäller att få en förvillad öfver från den venstra sidan till den högra — der befordringar, utmärkelser och anseende vänta. De bilder »Erik Grane» ger af detta flersidiga tryck på den ungdomliga entusiasmen, hör till det bästa i boken, det klarast belysande med afseende på det demoraliserande inflytande särskildt ett småstadsuniversitet kan utöfva. Och eftersom idealism är något enhetligt så, när man icke ser idealerna bli trodda eller anses duga för lifvet i *ett* fall, lär man sig snart att misstro dem i *det* fall, der de ställa de strängaste krafven på en sjelf.

Erik Grane har börjat sin ungdom med tro på qvinnan och

med drömmar om att en gång kunna ingå ett äktenskap, hvilket icke skulle bli en räddning för en redan fallen man ur sinlighetens förnedring, utan en segerlön. Hans öde blir dock det vanliga, att, efter ärliga strider och bittra lidanden, duka under för sinlighetens välde; och då han vid bokens slut hamnar i äktenskapet, har han längtat dit som till en räddning ur de lidanden, dem striden mellan renhetslängtan och sinlighetens öfvermakt beredde honom.

Mot den hänsynslösa och dock på samma gång försynta framställningen af en ynglings plågor och nederlag under dessa strider finnes intet att invända. Tvärtom är det för den äldre, tänkande delen af den läsande allmänheten af vigt att sådana öppna bekännelser afgifvas; isynnerhet är det af vigt för qvinnorna, hvilka länge ordat om sedlig likställighet mellan man och qvinna, samt öfver den förre uttalat kategoriska domslut rörande lättheten för mannen att genom sin blotta viljekraft kunna nå denna ståndpunkt. Erik Granes erfarenhet, att den med stora själsliga och kroppsliga lidanden vunna *återhållsamheten* gent emot qvinnan visst icke är *renhet;* att sinligheten då i stället gör inbillningen sjuk eller leder till andra onaturliga synder, så att uppgifvandet af återhållsamheten till en tid verkligen kan förefalla som befrielse ur inbillningens vidriga plågor — detta är meddelanden af den art, som endast pryderiet, icke qvinligheten kan neka att lyssna till och af hvilka qvinnorna som mödrar och uppfostrarinnor, systrar och hustrur kunna ha något att lära. Ty lika visst som att mannen behöfver den utvecklade qvinnans sedliga renhet som hjelp i sina strider, lika visst behöfva qvinnorna på sedlighetssträfvandets område vägledas af männens större insigter i huru naturen är danad och huru stora de svårigheter äro, som det gäller att öfvervinna. Qvinnornas okunnighet om dessa ämnen har varit männens svåraste hinder. Men framför allt har den hindrat mödrarna att fysiskt och psykiskt härda sina söner mot farorna; den har stält qvinnor och män i tvänne fiendtliga läger mot hvarandra, der qvinnornas anklagelser ofta varit så orimliga eller så missriktade, att männen förbittrats i stället för att lyssna. Och inom literaturen har denna strid ju oupphörligen fått nya kämpar. I främsta ledet bland de skönliterära talmännen för mannens likställighet med qvinnan i sedligt afseende står i Norge Björnstjerne Björnson och Henrik Ibsen, hvilka båda med skaldens idealism och hänsynslöshet för »de små lagar, som lägga sig i vägen för de stora», kräfva af mannen samma sedlighet som af qvinnan och i äktenskapet en djup andlig, icke

blott en sinlig enhet, för att erkänna dess berättigande. I Sverige har denna uppfattning våra mest framstående författarinnor till förkämpar, samt den tänkare och granskare, som under märket Robinson gifvit oss de mest värdefulla *icke* skönliterära inlägg i ämnet. Reaktionen mot denna riktning representeras hos oss af Strindberg, hvilken tagit till orda i »Giftas» som försvarare för de »små (eller lägre) lagar», som lägga sig i vägen för de stora, och som otvifvelaktigt (såsom Robinson påpekat i sin artikel i häftet I af Realister och Idealister) haft en behöflig påminnelse att göra med afseende å flertalets långsamma utveckling och stora svårigheter, men deremot haft alldeles orätt i de slutsatser, han ur dessa påminnelser velat draga, med afseende å det sinligas fortfarande öfvermakt i mannens natur och fortfarande primat inom äktenskapet. Författaren af »Erik Grane» har, synes det, sin plats midt emellan de stridande parterna. — Han har uttalat genom Erik Granes och dennes vän Schultz' erfarenheter, hvari de nu varande svårigheterna bestå, och deri har han haft rätt. Men sedan har han motsägande yttranden, ur hvilka det icke är oförklarligt att det stora antal, som ej kan läsa framlänges utan endast baklänges, lyckats draga egendomliga slutsatser, isynnerhet som författaren ej sjelf varit nog på det klara med sina åsigter för att yttra sig otvetydigt. Hvad som emellertid framgår ur hvarje opartisk granskning är, att Erik Granes författare beklagar männens nuvarande ofrihet under sinlighetens öfvervälde, samt att han hoppas att en ändrad uppfostran med fullt förtroende mellan föräldrar och barn samt ändrade sociala förhållanden med möjlighet till tidiga äktenskap skola kunna frigöra männen från nämda öfvervälde. Men på samma gång har han sökt visa huru, under nuvarande förhållanden, mannens renhet är så godt som omöjlig, efter som återhållsamhet ännu icke *är* renhet; att de idealistiska krafven icke utan vidare kunna tillämpas på den invecklade verkligheten, och att man blott genom en »stor, långsamt gående sedlighetssträfvan skall småningom komma fram till denna likställighet».

Det finnes emellertid partier i »Erik Grane», som nästan tyckas motsäga de nyss nämda grundtankarna. Ett sådant är t. ex. en för Erik Granes utveckling betydelsefull tilldragelse, skildringen af ett besök hos en prostituerad qvinna under omständigheter, hvilka under åratal förfölja honom med »en stark känsla af skuld». Men då denna känsla skildras jemt upp med dessa fem ord, medan besöket upptar lika många sidor, så är det icke blott ett konstnärligt felgrepp, utan missledande med

afseende å det otvifvelaktigt allvarliga ändamålet med den, *utan* ett dylikt ändamål oförlåtliga skildringen. Ett annat sådant missledande drag är skildringen af Erik Granes samtal med den sedlighetsifrande professorskan och det komiska framställningssättet af ett sträfvande, som helt visst innebär mycket ovist nit, men hvars afsigter dock i det stora hela stå i tjenst hos det »omdaningsarbete», af hvilket Erik Grane hoppas en bättre framtid. Detta är emellertid mindre betydande detaljer. Ett större missgrepp är att »Erik Grane» är en bok utan qvinnor. Författaren har underskattat å ena sidan hjelpen af ett äkta qvinligt inflytande i en mans renhetsstrider — ty förälskelse-episoden med den unga upsalaflickan är så flyktigt behandlad, att den icke kan medräknas; å den andra sidan utelemnat all skada af det outvecklade eller osunda qvinliga inflytandet inom sällskapslifvet, der begären hos männen ofta *väckas*, ehuru det är hos en annan klass qvinnor de tillfredsställas. Boken är visserligen en upsalaroman, och mången student lefver der lika skild från qvinligt umgänge ur sin egen krets som Erik Grane och hans kamrater; men boken hade vunnit i lifssanning och färg samt argumentationen i kraft, om Grane icke kämpat sina strider så stäld utanför de inflytelser till både styrka och svaghet, som en qvinlig krets erbjuder. Denna brist på fullständighet är emellertid icke *vilseledande*, ty författarens tydligt uttalade åsigt är att sedlighetsfrågan är en mannens och qvinnans *gemensamma* angelägenhet, der de böra lära att förstå, förlåta och hjelpa hvarandra.

Men deremot finnes i Eriks friskt och hurtigt skrifna slutbref till Schultz, der glädjen att ha fått ett gagneligt arbete, ett hem och en hustru, älskvärdt leker och ler på och emellan raderna, det enda verkligt vilseledande i »Erik Grane».

Det består icke deri, att förf. låter den af filosofi och literatur intresserade Erik Grane gifta sig med en flicka, som »icke läst Spencer eller hört talas om Brandes». Ingendera är oeftergifligt vilkor för äktenskaplig lycka. Denna skulle dock antagligen vinna, när den unge bruksförvaltaren efter några års hvila från böckerna tar dem från hyllan igen, ifall han och hans hustru, för hvilka »tag fatt» leken då troligen inte har nyhetens behag längre, kunde tillsammans läsa och utbyta ömsesidiga tankar om de ämnen, som icke upphört att sysselsätta mannens intresse. Och för de blifvande barnen hade Spencer otvifvelaktigt varit af mera gagn än »Giftas». Snarare kan man invända att Erik Granes skäl för ingåendet af äktenskapet mera äro af den art, som grundlägga ett tycke än ett äktenskap i ordets djupaste

mening. Erik Grane hutar åt sig sjelf, emedan han försökt öfvertänka, om han med denna flicka skall kunna lefva lifvet, ej blott leka en glad lek för några sommardagar, ja, t. o. m. hånar sin ansats till sjelfpröfning genom att likna den vid en matematisk professor, som räknar och dividerar i stället för att låta sig ryckas med af den unga, varma verkligheten. Författaren tyckes anse som Strindberg (i »Giftas» och annorstädes), att äktenskapet mindre är uttryck för den individuella känslan än för den allmänna tilldragningen könen emellan och att det innerligaste sambandet derför också blir den gemensamma sträfvan för den afkomma de ge lifvet. Redan ett sådant äktenskap är mer uppfostrande till renhet och osjelfviskhet än intet. Men skall någonsin den omdaning af slägtet ega rum, som Erik Grane talar om, så skall det icke förnämligast — ehuru till stor del — ske genom sådana sociala förändringar, som möjliggöra *tidiga* giftermål; utan den skall ske genom att män och qvinnor ingå äktenskap endast på grundval af den djupaste personliga kärlek, der det andliga innehållet i det sinliga får ett uttryck men icke det sinliga är hela innehållet. Sådana äktenskap komma lika litet att ingås efter kallsinnig värdering, utan, äfven de, af en inre nödvändighet, men en nödvändighet, som är hela väsendets frigörelse tillika. Krafvet på den fullkomligaste andliga gemenskap i äktenskapet och det andliga innehållets öfvervigt öfver det sinliga är icke gammaldags »idealism». Det är bland annat de båda engelske tänkarnes Stuart Mills och Spencers hopp för äktenskapet, att inom detta kunna bättre tillgodose föräldrarnes *personligheter*, kunna motverka öfverbefolkning och hejda osedligheten i sjelfva dess ursprung. Ty endast i *sådana* äktenskap skola barn födas, som från modersskötet föra med sig ut i kampen för renhet ett nytt och större mått af andlig kraft till sinlighetens tyglande, och så — slutligen — slägten komma, der striden är upphäfd, der renhetskrafvet och sinnenas kraf icke äro mot hvarandra fiendtliga utan båda kunna vara friska och båda tillgodosedda, icke behöfva undertrycka eller undertryckas.*

Det finnes emellertid intet, som hindrar, att ett på en ännu outvecklad känsla bygdt äktenskap, som Erik Granes, *kan* utvecklas till denna högre rang. Det är ej heller häri den an-

---

* Vi hafva icke velat utöfva censur på den ärade författarinnans mening, men vi tro dock icke att *kärleken* kan så noga specificeras eller reglementeras — den skulle då icke vara hvad skalderna kalla ett »jords och himmels under.» *Red:s anm.*

tydda orätten är begången. Men det finnes *ett* stycke i Erik Granes slutbref, som, i fall man utdrager dess konseqvenser, står i strid med hela bokens syfte i öfrigt. Det är följande sida, der Erik Grane omtalar sitt förflutna lif för sin fästmö:

»Och jag kom till henne och darrade på målet och sa', att mitt lif nog inte hade varit i alla stycken — hm! — rent, och att det var min största sorg, nu, när jag älskade henne.

Sanningen att säga, så var det en missräkning för mig, att hon inte blef arg eller sårad. Hon hvarken grät eller stälde till spektakel, utan hon sa' bara att det var lika när med alla karlar. Och mig kunde hon tro om litet af hvarje, sa' hon. Jag frågade henne, om det inte pinade henne.

— Nej, sa' hon. Jag känner ingen svartsjuka mot det förgångna.

Ja, det var inte heller det jag menade. Svartsjuka. Inte kan man vara svartsjuk på så'nt. Nej, men indignation, förtrytelse.

Då slog hon armarne om halsen på mig och sade:

— Hvad vill du, att jag skall göra? Skall jag skilja mig ifrån dig som i romaner och pjeser, derför att du har fel? Eller skall jag spela komedi med dig och ställa mig oförsonlig, fast jag vet, att jag aldrig kan lefva utan dig, vet jag.

Sedan den stunden har jag aldrig försökt väcka hennes indignation emot mig.» —

De qvinnor, som så upptaga en dylik bekännelse, äro icke de, som kunna medverka att lösa de egentliga utvecklingsuppgifterna inom äktenskapet. De kunna kanske hjelpa sina män »att bära hvardagslifvet utan att förkrympas». Men sitt djupaste och heligaste inflytande som qvinnor skola de knappast utöfva.

Det är nämligen det finaste i mannens natur, som känner missräkning öfver att, vid en bekännelse som den ofvan anförda, ej ha vållat den älskade någon smärta. En sådan smärta är pånyttfödelse för honom, för henne invigningen till allvaret i deras samlif. Det är mot sitt eget bästa medvetande, som Erik Grane skämtar bort denna missräkning. Lika visst som *afgörandet* är sundt — nämligen att två menniskor, som älska hvarandra icke skola skiljas åt, emedan de »ha fel» — lika visst är, att en qvinna, för hvilken icke plågan af dylika meddelanden är intensiv, ej kan utöfva stort välde öfver de omständigheter af hvilka det framdeles kommer att bero, om mannen uppfattar deras äktenskap som engifte eller gör det till månggifte. Hvem kan glömma hvad fru Edgren i detta afseende sagt qvinnorna i »Sanna qvinnor», och hvem kan jäfva lifssanningen i den

bilden? Om det å ena sidan — den, mot hvilken skildringen i »Erik Grane» är riktad — varit brist på utvecklad qvinlighet att »som i romaner och pjeser» lemna den man, en qvinna älskar, då hel hängifvenhet åt honom är hans enda räddning från den ofrihet under hvilken han lider, så har det dock varit på rätta sidan som qvinnorna härvidlag felat. Blir mannens sedliga renhet för dem en likgiltig sak, skola mäns bekännelser af den art Erik Granes i framtiden bli mötta som hans — då kunna vi säga farväl åt hvarje hopp om en sedligt höjd mensklighet, och då är det meningslöst att i dessa ämnen skrifva böcker fulla af nutidssmärta och framtidshopp, som »Erik Grane«.

Det är ingen af de föregående skildringarna, som gör »Erik Grane» till »en osedlig» bok. Men för den, som icke förstår att Erik Granes slutbref är en, å sin sida ensidig, reaktion mot en af qvinnorna och Björnson predikad hyperidealism inom det erotiska, skall detta bref göra »Erik Grane» till en reaktionär bok just med afseende på den utveckling, som är bokens genomgående förhoppning.

Hvad för öfrigt sjelfva upplösningen angår, att Erik i en fart får sig en bruksplats och kan gifta sig, så är detta ett med afseende på svenska förhållanden ej särdeles »realistiskt» drag. Om icke »Erik Grane» annars hade lemnat ett alltför pinsamt intryck skulle det kanske varit mera sannt att låta den för rabulistiska åsigter misstänkte unge mannen gå brödlös, mera konseqvent i en mot vårt sociala lifs missförhållanden riktad bok. Ty konseqvensen af vårt osjelfständiga skol- och universitetsväsen är att dana en stor klass, som tiger och får äta, samt en mycket liten, hvilken svälter och får tala.

Och våra svenska förhållanden hafva en stor förmåga att ge kontinuitet åt slentrianen. Vi dela med våra grannland lotten att vara bland de eftersta inom kulturen i den meningen, att det icke varit i norden som tidehvarfvens stora tankar blifvit tänkta, som de verldshistoriska rörelserna börjat. Tvärtom kommer allt sent och svagt till oss, och om vi slippa att bli våldsamt uppskakade, så bli vi heller icke tidigt väckta, äro ej med om daggryningarna i de stora landen. Norge, Danmark, i viss mån också Finland hafva alla haft politiska förhållanden af mera eggande och klargörande art än våra, och deri är alltid en hjelp för små land i att icke stagnera; Danmarks krig och dermed sammanhängande erfarenhet, Norges häfdande af sin unga sjelfständighet hafva medverkat till deras literära nydaning på ett sätt, som redan samtidens literaturgranskning kan påvisa. Vi

hafva intet motsvarande haft. Vi behöfva således, om något folk, väckelser och vädjanden till vårt samvete, särskildt med afseende på huru den ungdom uppfostras, som en dag skall utgöra det svenska folket. Det är icke en tillfällighet att i norden så många författare tagit uppfostran om hand: Björnson i »*Det Flager*», Kielland i »*Gift*», Bang i »*Haablöse Slægter*», Garborg i *Bondestudenter*, Geijerstam i *Erik Grane*. Det beror delvis på tidens lifsåskådning, för hvilken *denna* tillvaro blifvit allt. Just derför att det då blir så betydande att lifvet skall bli så stort, rikt, fullt som möjligt, att inga krafter skola ödas bort; så har uppfostran blifvit ett hufvudintresse på helt annat sätt än förr. Detta ämne är ej det enda, på hvilket man kastat sig med intensivare intresse, emedan man intet evighetshopp har. Arbetarfrågan t. ex. är ett annat. Det är denna känsla af lifvets korthet och af det myckna, som förfelad uppfostran tager från lifvets rikedom, som bland annat vållat hätskheten mot de gamla hinderliga lifsåskådningarna, ja, som stundom gör den yngre generationen oförsonlig som Shylock i att kräfva ut sitt skålpund kött närmast gäldenärens hjerta.

Hela ungdomens religiösa allvar ligger i tron på detta jordelifs värde, på arbetet för dess omdanande. Och så till vida är upphörandet af tron på ett evigt lif af relativt gagn. Men den *visshet* som Erik Grane uttalar, att denna tro skall dö ut och menniskorna småningom skola få mod att tro »hvad de veta», nämligen att denna tillvaro är menniskans hela tillvaro, står icke i ett förnuftigt samband med den utveckling till en högre sedlighet, som är Erik Granes lika fasta visshet. Erik Grane har ingen klar lifsåskådning och det är icke underligt. Ty »Erik Grane» är en af de böcker, som författarne, sig sjelfva omedvetet, skrifva för att arbeta sig till en sådan, lika mycket som för att ge uttryck åt en redan färdig. Böcker, skrifna i denna stämning, bli lika litet klara tankebekännelser som helgjutna konstverk. Der komma fram motsägelser och ojemnheter; problemen debatteras inför läsaren af författaren sjelf mer än af hans personligheter, och ofta bryter författaren mot kompositionens kraf för att få utrymme åt diskussionen. Det är säkert afsigtligt som »Erik Grane» ej blifvit en roman utan ett mellanting af dagbok och skizzbok, med det omedelbara, öppna, naturliga meddelelsesättet i dylika, hvarigenom mycket fått komma med, som intet betyder för Erik Granes utveckling. Då jag ofvan sagt, att boken icke är konstnärlig betyder ej detta, att icke mycket konstnärligt välgjordt finnes i många situationer. Ej heller betyder

omdömet, att boken är för episodisk, den fordran, att i en roman utförligt skall behandlas *hvarje* tidpunkt i hufvudpersonens historia. Hufvudsaken är, att hvarje skede skall klart framgå som följd af ett föregående. Men att låta bifigurer få förgrundsplats, att flytta ovigtiga detaljer fram i första planet o. s. v. det är *detta*, som blir okonstnärligt, detaljerna må sedan vara hur väl gjorda som helst. Det är häri våra yngre författare i allmänhet fela. Blott en sak är väl framställd, så anses den »konstnärlig», utan afseende på om den kommer på rätt tid och rätt ställe, eller om en så bred skildring af en biperson stör hufvudintrycket o. s. v. Och det är deremot i förmågan af urval lika mycket som i förmågan af framställning, som konstnärlighet består. Icke är man derför nödgad att stilisera naturen eller att gömma undan den lägre verkligheten. Det är proportionslära, perspektivkännedom, som ännu fattas det »unga Sveriges» stilister. Det är ej utan sin betydelse att de författare i vårt land, som på novellens område otvifvelaktigt stå högst i konstnärskap, fru Edgren och Ernst Ahlgren, båda lefvat i sådana förhållanden, att de haft ro att noga utarbeta sina noveller, samt att de båda varit dilettanter med penseln och ritstiftet, hvarigenom deras öga uppfostrats att se, att iakttaga riktiga proportioner och perspektiviska lagar, öfver- och underordning.

I denna yrkes- och ämnesdelningens, denna specialiseringens tid, finnes det ock inom literaturen en tendens att skrifva specialböcker, t. ex. student-, arbetare-, bonderomaner; och genom denna tendens blir onekligen mycket grundligt arbete uträttadt. Men det är icke dessa böcker, — huru stor deras betydelse än må vara under en viss tid — som bli ett folks andliga egendom i vidsträcktare mening. Det är derför icke på de literära specialstudiernas område, man skulle vilja se Gustaf af Geijerstams produktion riktad; ty den har i sig element, som kunna tillförsäkra den en större omfattning. En samvetsgrann, väckande, modig bok som »Erik Grane» kunde eller borde författaren ej ha undertryckt. Men det är att hoppas, att G. af G. mer och mer skall bli lifskildrare i allmänhet, och icke stanna vid något visst samhällslager eller någon viss klass. Han har de konstnärliga anlag, den mångsidiga välvilja och den klara uppfattning, som dertill kräfves. Hvad man för honom kan önska är ro och tillfälle att utbilda sina etiskt friska instinkter till grundsatser, sina rika anlag till konstnärskap, sin klara uppfattning och varma välvilja till allsidigt, sympatiskt förstående.

På OSCAR L. LAMMS förlag har i bokhandeln nyss utkommit:

Utländska diplomaters minnen

från

Svenska hofvet

af Scævola.

(Pris 3 kr. 75 öre.)

Som prof å pressens omdömen må anföras följande:

»Den tve- eller trehöfdade firman *Scævola*, en mythisk och mystisk personlighet med en hand, en vensterhand, framträder nu åter för allmänheten med en tredje och sista del af det bekanta arbetet »*Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet.*»

I sjelfva verket kan man af denna titel vänta något annat, än man finner, ty det är ej någon memoire-litteratur i egentlig mening, som här föreligger, utan snarare en samling historiska urkunder. Den så kallade memoire-litteraturens syndaflod var vid den tid, som denna sista del afhandlar, 1809—1815, redan i sjunkande och uttömd. Så är ej förhållandet med den diplomatiska korrespondensen, hvars införande i svenska litteraturen daterar sig från jemförelsevis yngre tid.

Dylika bref äro officiella och såsom sådana skrifna af ytterst försigtiga personer, medvetna om att de från andra håll noga kontrolleras och öfvervakas. Läsaren har i en dylik samling också samma fördelar, som när han håller sig flere tidningar af olika politisk färg: han får se och döma pro et contra samt har här fördelen att känna det slutliga utslaget, historiens dom, ödets beslut eller händelsernas gång.

En uppmärksam tänkande och bildad läsare kan svårligen få någon mera tänkvärd historisk läsning, ty här tvingas han omedvetet att sjelf tänka och döma och får på köpet en klar sjelfständig historisk åskådning eller öfvertygelse, bättre än om han läser de förnämste historieskrifvare och blott fått inlästa, instuderade lånade åsigter. — — —

Med detta högst intressanta arbete har Scævola häfdat sitt rykte som skarpsinnig iakttagare och hr Oscar Lamm har fått en* i sin förlagskatalog.» *Nya Dagl. Allehanda*, i en utförlig anmälan, för den 21 maj 1886.

Från samma förlag har i dessa dagar lemnat pressen:

Förre engelske ministern

LORD BLOOMFIELDS

memoarer från svenska hofvet.

(Pris 2 kr. 75 öre)

Detta arbete utgör ett sjelfständigt helt, men på samma gång i viss mån en fortsättning till ofvanstående, nämligen såsom innehållande en mängd intressanta bidrag till Karl XIV Johans historia samt till kännedomen om svenska aristokratiens lif under 1820-talet.

Hamiltonska sagan

af

Anti-Marcellus.

De »politiska silhuetter», med hvilka pseudonymen Marcellus 1880 öfverraskade den läsande allmänheten, emottogos med ett allmännare bifall, och i många hänseenden förtjenade de det äfven. Sedan Crusenstolpe nära femtio år förut i de »Närvarande och Frånvarande» skildrat åtskilliga af den tidens mest framstående män, hade ingen fördristat sig att inlåta sig på ett författareskap af denna art.

Den både pikanta och insinuanta stil som Marcellus redan i sitt förstlingsarbete rådde öfver; den hänsynsfullhet han då ådagalade vid bedömandet af de mäns motiv, mot hvilkas verksamhet han uppträdde, föranledde att ett och annat misstag i anförda fakta och deröfver yttrade reflexioner förbisågs, ett och annat oskickligt uttryck ursäktades. Det var mot tillkomsten af den femton förut antagna nya riksdagsordningen och den ifrågasatta afskrifningen å grundskatter och indelningsverk han då hufvudsakligen uppträdde; det var mot de män, som hufvudsakligen verkat för den förra och dem som arbetade för det senare, som han hvässte sina pilar; det var motståndets män han här prisade och öfverupphöjde. Den stora framgång, han rönte, uppmuntrade honom att sedan alltjemt upptaga bokpressen med nya alster af sin fruktsamma penna. Det gamla temat har i allmänhet varierats, ofta med de förut brukade, ja man kunde väl säga, förbrukade textorden; men repertoaren har derjemte under tiden vunnit tillökning och han har blifvit den förste och utan tvifvel den skickligaste tolken för det derefter alltjemt inom ett visst kotteri flödande norskhatet. I en uteblifven allvarlig kritik har han ansett sig finna ett tecken, att det för honom kunde gå an att öfvergifva den reserverade hållning han i sitt första arbete iakttog vid bedömande af de handlande stormännens motiver; och det arbete, han till en början nedlade på samlande af ett sant historiskt underlag åt sina framställningar, har han senare ofta lagt å sido. Han har framträdt alltmer hänsynslös i sina omdömen; allt mindre som en sökare efter sanning. Han har låtit sin otyglade fantasi stärka och försköna sitt minne, der det gält att teckna de män som voro föremål för hans sympati; men då hans antipati det budit har hans minne för tillfället alldeles förgätit det goda och nyttiga andra utfört.

Så har han i aprilhäftet af »Ur Dagens Krönika» till en bild af Henning Hamilton lemnat en »politisk

studie» som visserligen är högpolitisk, men på intet sätt förtjent af tillägget: en studie. Jag väntade att någon i det följande häftet skulle visa detta, men då så icke skett vill jag upptaga mig dermed.

Hvad är afsigten med denna politiska studie? Denna fråga har på många håll framstälts och jag har icke hört den på mera än ett sätt besvaras. Marcellus har velat framställa grefve Henning som en af samtidens störste män, till hvilken svenska folket och svenska regeringen stå i en så outplånlig tacksamhetsskuld, att ingen skugga borde få utbreda sig öfver hvad han som enskild man brutit. Han har till de många mörka skuggor, med hvilka han förut omgifvit grefve Arvid Posse velat foga en ny, som för honom skulle blifva vanärande: hämdlystnadens. För grefve Hamiltons minne hade glömskan varit det bästa eftermälet. Marcellus har ansett sig kunna bereda honom ett bättre. Jag vill söka påvisa huru han häruti misslyckats och på samma gång äfven visa huru sanningslösa de beskyllningar äro, som han i sin politiska studie framstält mot grefve Posse.

Om grefve Hamiltons för flera olika lefnadsbanor rika begåfning, iakttagen redan i hans barndom, har omdömet aldrig varit deladt. Med den omsorgsfullaste uppfostran och undervisning, förenade han den för fortkomsten stora fördelen att tillhöra en aktad och rik höggreflig familj. Hans fader, Gustaf Wathier Hamilton, som redan vid 25 års ålder var assessor i Svea hofrätt, förordnades vid 26 års ålder till statssekreterare i kammarexpeditionen och utnämdes året derefter till justitieråd. I denna höga domstol var han en af de mest ansedda ledamöterna då han 1826 utnämdes till landshöfding i Östergötland. Det var intill hans tidiga bortgång 1835 en allmännare, af ingen

motsagd mening, att han var utsedd att som justitie statsminister efterträda grefve Rosenblad vid dennes förmodade afgång 1834.

Icke mindre genom sin stora flit än sin rika begåfning gjorde grefve Henning Hamilton sig bemärkt redan under sin studietid i Upsala; blef vid 15 år utnämd till underlöjtnant vid Svea Artilleri och efter undergången kansliexamen vid 17 år e. o. kanslist i handels- och finansexpeditionen, men fortfor derjemte att tjenstgöra vid regementet. Han genomgick artillerilärоverket vid Marieberg och företog derefter en längre resa i flera af Europas länder. Som löjtnant transporterades han 1837 till fortifikationen och ingick samma år, efter sitt hjertats val, äktenskap med Marie v. Rosén, dotter till presidenten i Svea hofrätt, Erik Gabriel Rosén. Genom sin börd, sin ärfda förmögenhet, sina stora egenskaper, som i perspektiv påvisade de största framgångar på embetsmannabanan; den förbindelse han i unga år knutit med en ung älskvärd dam, måste grefve Hamilton räknas som en af de lyckligaste ädlingar i landet. Lyckan följde honom också alltjemt på tjenstemannabanan; som guvernör för kung Oskar den I:s söner och genom befordringar och utmärkelser under hela hans offentliga lif.

Jag har ansett mig böra förutskicka denna korta framställning af de framgångar, som börden, begåfningen och lyckan beredde grefve Hamilton, och öfvergår nu till granskning af den »politiska studien».

Marcellus fäster sig först vid, att orden »i nåder» uteslutits i det åt grefve Hamilton den 4 april 1881 utfärdade afsked. Han tillägger, »att det ena efter det andra af de vigtiga embeten som blifvit honom anförtrodda, fråntogs honom, det ledamotskap han egde i många akademier och

lärda sällskap beröfvades honom, ja ända till Serafimerkraschanen frånrycktes honom»; och han frågar: »hvadan allt detta?» Den förklaring han närmast anför lyder så: många dunkla rykten voro i omlopp och man talade om, att grefve Hamilton, då för honom allt var förloradt, »begagnade sig af den brorsons namn, för hvilken han varit förmyndare, till att förskaffa sig penningar.» Mera visste icke Marcellus fem år efter tilldragelsen att om den saken förtälja. Den bekante korrespondenten K. R. visste ännu mindre då han i bref till tidningarna i landsorten den 2 april 1881 var den förste som omnämde Hamiltonska katastrofen. I sammandrag lyda hans ord derom sålunda: »At grefve Hamiltons afskedstagande har det beställsamma ryktet gifvit den allvarligaste färg. Verkliga förhållandet är, att grefve Hamilton icke ärft stor förmögenhet. Han har gjort misslyckade spekulationer, så att debet och kredit ej gingo ihop. Då erbjöd sig brorsonen, grefve Wathier Hamilton på Barsebeck, den rike fideikommissarien, att ordna affärerna och som jag hört gick summan löst på 200,000 kr. Vilkoret var, att grefve Hamilton för vården om sin försvagade helsa borde lemna alla sina befattningar» — — — »Jag tror mig ej ha gått grannlagenheten för nära genom att meddela denna upplysning. Den är sann och torde stoppa till munnen på korrespondenter, som möjligen komma med sensationsnyheter om stora konkurser och annat mer» — — —

I det följande brefvet till landsortstidningarna den 9 april berättar K. R. huru han låtit förleda sig att i det föregående lemna alldeles felaktiga uppgifter om Hamiltonska katastrofen. Jag upptar här i korthet hvad han då i hufvudsak anförde: »Den 31 mars hörde jag ryktet, men trodde det icke. Som korrespondent ansåg jag mig pligtig att taga reda på förhållandet. Jag vände mig till en person, om hvilken jag visste, att han i vissa hänseenden stod grefve Hamilton nära, en framstående finansman.

Hans opartiskhet stod visserligen ej höjd öfver allt tvifvelsmål, men här, trodde jag, var han opartisk. Den framstående man, hos hvilken jag tillät mig göra förfrågan i denna delikata sak, hade ju ej skyldighet att gifva ett jota till svar. Men säkert är ock, att han ej hade rättighet att här i minsta mån blanda bort korten. Han sade, hvad som förekom i förra brefvet (om biståndet af brorsonen) men tillade, att det mycket omtalade ryktet var en infami af aldra nedrigaste slag, samt nämde som sin bestämda öfvertygelse, »att om något kommer i tryck som rör den ene af de personer han omnämt, så drabbas det af åtal.»

»Jag frågar: hvilken korrespondent skulle efter dessa upplysningar och äfven denna hotelse ha sagt annat, än hvad jag sade? Det som förut förefallit mig otroligt blef nu ännu otroligare. Det var som om jag befriats från en tyngd när jag meddelat hvad jag visste.» — — —

»Hvad jag här nedan meddelar gör ej anspråk på att vara fullt faktiskt; men det är en sammanfattning af hvad som inom olika kretsar gått från mun till mun, men dock inom kretsar, der man ej pratar i vädret.»

Och så uppger K. R. två personer och beloppet af de summor för hvilka de med sina namn svara. Han säger äfven att det talats om ett mycket högt namn som varit synligt för en summa af okändt belopp och om betydliga brister i tvänne institutioners kassor samt slutligen om de banker i hvilka transaktionerna blifvit upptäckta m. m. Passivan uppgaf han till 700,000 kr.

Ja, om allt detta talade visst hela Stockholm flera dagar förr än K. R. derom skref sitt första bref till landstidningarna. Det tyckes, som om den »framstående finansmannens» hotelse, att åtal skulle drabba den, som derom framstälde något i tryck, under några dagar afhållit K. R. från att meddela hvad han och andra berättat under iakttagande af sådana försigtighetsmått, att ett åtal icke vore att befara. De första underhandlingar, som fördes för

att undersöka och reda den intrasslade affärshärfvan, förmådde de närmast intresserade att hemlighålla. Det var från bankerna som ryktet först utgick.

Den 28 mars var en större aftonbjudning hos en af konungens tromän, der några ledamöter af riksdagens bägge kamrar och många som tillhörde den högre societeten voro gäster. Der hviskades det till en början man och man emellan om den bedröfliga nyheten för dagen och talades sedan gruppvis om, att en anmälan derom, jemte begäran om åtal i behörig ordning framstälts, men blifvit återkallad och att grefve Hamiltons afsägelse af riksdagsmandatet skulle inkomma i Första kammarens nä ta plenum m. m. Detta spred sig som ett rykte följande dagen, ehuru då ännu i mindre kretsar, men likväl så, att de ledamöter i kammaren nog voro få, för hvilka afsägelsen den 30 mars kom som en öfverraskning. Och då kammarens talman, en förtrogen vän med Hamilton, både före och efter »Junkertiden», efter uppläsandet af afsägelsen, icke hade ett ord att yttra »till beklagande att kammaren förlorade den högt värderade ledamotens verksamhet,» ett yttrande som under jemförliga förhållanden förut varit vanligt, så kunde detta betraktas som en fullt beräknad föregångare till de i afskedet utelemnade orden.

Marcellus har velat uppenbara för den »förvillade allmänheten» huru det blifvit möjligt, att de vanliga orden »i nåder» kunnat bli utelemnade i afskedet då icke något annat förekommit, »än dunkla rykten, att grefve Hamilton, då allt var förloradt, begagnat sig af den brorsons namn, för hvilken han varit förmyndare, för att skaffa sig penningar.» Denna uppenbarelse lyder så:

»Denna sorgliga katastrof inträffade under den tidpunkt, då konung Oscar var hindrad att sjelf föra regeringen. Jag är öfvertygad om, att han aldrig skulle hafva tillåtit, att öfver en så långvarig och trogen tjenare, på blotta misstankar, vanära och skam drogs och att åt skadeglädjen och

den råa nyfikenheten lemnades till pris en från sin höjd fallen storhet, som beklädt embeten, på hvilka nu ett bedröfligt återsken af den fallandes olycksöde spred sig. Till råga på allt satt då vid styret i Sveriges regering grefve Hamiltons notoriskt* kände bittraste motståndare. Landtmannapartiets chef var för kort tid sedan kommen till makten och stod nu i begrepp att söka genomföra sina stora reformarbeten. Hans stöd var Andra kammarens majoritet — att den sedan skulle svika kunde man då icke veta — men deremot kunde han väl bereda sig på ett ganska starkt motstånd i den första kammaren, och ingen var dervid farligare än just grefve Hamilton. Ett tillfälle att tillintetgöra denne motståndare var onekligen för den maktlystne partichefen en angenäm sak, och han underlät visserligen icke att gripa det i flykten och han gjorde det på ett sätt, som åtminstone icke visade ridderlighet i striden.» — — »Imellertid har grefve Posse på den administrativa magtfullkomlighetens väg lyckats krossa sin farligaste fiende — med hvad ära och rättvisa lemnar jag derhän.»

Marcellus påminner verkligen om en sanning då han säger, att »då den sorgliga katastrofen inträffade var konung Oscar hindrad att sjelf föra regeringen». Konungen som varit krämpig de närmast föregående dagarne, emottog den 13 mars på aftonen telegram om mordet å ryske kejsaren och detta verkade djupt, hårdt och skakande på honom. Den 14 mars utkom första bulletinen om hans sjukdom, men redan den 19 omtalades det, att konungen yttrat sin vilja i flera vigtiga saker och detta bestyrktes genom en

---

* »Notoriskt kändt» är, att då förslaget till ny riksdagsordning 1865 förekom på riddarhuset, kämpade grefvarne Hamilton och Posse i första ledet mot dess antagande och tiggde, som det heter, »i samma påse». Sedan förde de, hvar på sitt tungomål och i sin kammare, det bittra »revanchekriget» mot De Geerska ministèren. Ett annat band förenade dem. De voro bägge grefvar och af dem var grefve Posse visst icke den som höll minst på bevarandet af den ärfda glansen kring grefvenamnet.

uppgift, hviken ansågs som officiös. Samma dag innehöll bulletinen, att konungen haft god matlust och åtnjutit flere timmars sömn, utan begagnande af rogifvande medel. Derefter fortforo bulletinerna att meddela underrättelser, att puls och temperatur voro normala och att krafterna tilltogo, intill dess de upphörde den 3 april. Allt detta har undfallit det starka minne hvaraf Marcellus är i en så lycklig besittning. Men sedan han nu derom blifvit påmind, lärer han väl svårligen kunna föreställa sig att de som minnas det skulle vara med honom om det antagandet, att det för konungen, som redan den 19 mars gaf tillkänna sin vilja i vigtiga saker, skulle ännu den 4 april förhemligats den vigtigaste, Hamiltonska katastrofen.

Men låtom oss antaga att han vidhåller eller vill ingifva andra den föreställningen; hvad säger han då derom, att kronprinsen redan den 18 mars förordnades att förestå regeringen under konungens sjukdom och att det är hans namn och icke den »maktlystne partichefens» som förekommer under afskedet?

Det är visst icke något ovanligt, att äfven de samvetsömmaste historiske forskare och författare kunna göra sig skyldiga till minnesfel, men på minnets blotta ingifvelser tillåta de icke en otyglad och okontrollerad fantasi att utslunga beskyllningar af den sanningslösa och vanärande art, som Marcellus här framstält mot grefve Posse. — Följer så i ordningen ett slags redogörelse för grefve Hamiltons lysande embetsmannabana och riksdagsverksamhet intill 1865. Men innan Marcellus öfvergår till det följande skedet af denna verksamhet säger han: »jag har på annat ställe (Politiska silhuetter 1880) såsom en allmän karaktäristik öfver Hamilton yttrat, att man trots hans stora kapacitet icke desto mindre stannar i ganska stor förlägenhet för svar å spörsmålet om, hvilka de stora frågor äro, hvilkas lösning utgör resultatet af hans långa, ytterst verksamma och lysande politiska bana». — — — »Ingen storartad ef-

fekt, som i historien kan skaffa sig ett varaktigt namn, knyter sig vid grefve Hamiltons namn, såsom vid friherre De Geer, frih. Gripenstedt m. fl. fastän han i begåfning och skicklighet ingalunda står efter dem och fastän tillfällen till stora handlingar i lika rikt mått stått honom öppna som dessa.»

Det var en påkostande bekännelse Marcellus här afgaf, men vi skola få se huru han senare genom en fantasmagori sökte framställa Hamilton såsom den der »kunnat komma att intaga en ytterst framstående plats, icke blott i Sveriges historia, utan kanske i verldshistorien.»

I den afgifna och här ofvan anförda bekännelsen uttalar Marcellus flera beaktansvärda sanningar, till hvilka jag senare skall återkomma; men förut måste jag upptaga mig med hvad han säger om förhandlingarna på riddarhuset 1865, det löfte Hamilton afgaf i sin reservation mot ridderskapet och adelns beslut, och huru han höll detta löfte.

Hvad Marcellus säger om förhandlingarna på riddarhuset är egentligen ett idislande af hvad han derom i förut utgifna broschyrer meddelat. Det är den gamla riksdagsordningens företräden framför den nya som han söker fastslå. Och han påstår, »att om det gjorda kunde göras ogjordt, så skulle förvisso de män, som nu i främsta ledet i tron på endrägt och offervillighet ifrade för reformens genomförande, med grefve H. i hans reservation instämma i ett enhälligt om också icke jublande: nej.» »Än mer: om ur grafven de fyra stånden kunde gräfvas upp och i deras fria val sattes att än en gång fatta beslut öfver *det* representationsförslag, som 1865 förelåg, så skulle tre stånds nära nog enhälliga och energiska veto möta detsamma.»

Jag vill visst icke här inlåta mig med Marcellus i ett ordbyte om sådant som icke kan komma i fråga. För min del lemnar jag gerna de aflidna fyra stånden i ro i deras grafvar, vill icke ens bestrida, att Marcellus som spiritist kunnat meddela sig med deras andar; men är deremot

i tillfälle att upplysa derom, att åtminstone några af de män, som i främsta rummet ifrade för reformens genomförande, på framstälda frågor öppet förklarat att de hysa samma åsigter nu som 1865 om den nya riksdagsordningens företräden framför den gamla.

För mig är det emellertid angenämt att kunna med Marcellus instämma uti hvad han meddelar om grefva H:s löfte att »kärleksfullt stödja den unga Svea» och i hans redogörelse för sättet huru den ädle grefven höll detta löfte. Detta stöd lemnades redan den 22 jan. 1867 i det »revanche-krig» som grefve H. öppnade mot 1865 års ministèr. Marcellus säger härom, »att efter vissa preludier, i hvilka under den mest silkeslena yta doldes de skarpaste klor, framstälde grefve Hamilton åtskilliga graverande anmärkningar mot det sätt, på hvilket statsregleringen blifvit uppgjord», ehuru, tillägger han, »såsom det senare visade sig, deras halt icke var oomtvistelig.»

I verkligheten visade det sig, hvad som nog minnes af dem som vid debatten voro närvarande, och som ytterligare i protokollet kan inhemtas af enhvar, att de »graverande anmärkningarna» vederlades, så att grefve H. förnyade gånger måste uppträda och förklara, »att han blifvit missförstådd» och slutligen tvingades till det förödmjukande erkännande, att han *hvarken läst finansministerns yttrande till statsrådsprotokollet, icke heller de bifogade bilagorna.* Så att den välkomsthelsningen till 1865 års ministèr var lätt att fördraga.

Med full rätt säger deremot Marcellus, »att den opposition grefve H. då begynte fortsatte han systematiskt och med största bitterhet till dess de sista lemningarna af den konselj, som genomfört representationsförändringen, voro borta». På detta sätt »stödde han kärleksfullt den unga Svea». Men det vet nog Marcellus, att det var helt annat än de »bittra anfallen af grefve Hamilton» som föranledde De Geerska ministèrens afgång 1870, om också

grefve H. och andra frondörer med en uppenbar »skadeglädje» tillräknade sig den största andelen deruti.

Om den nya ministèr, som kom till styret, den Adlercreutz-Bergströmska, säger Marcellus, »att den var af konservativ-byråkratisk färgton» och hade »i icke obetydlig mån att glädja sig åt grefve H:s understöd.» Men eget nog var det, att den konseljen alldeles riktigt förstod uppskatta huru intetsägande detta bistånd var mot den påtryckning från stötljogifvaren och det i sammanhang dermed minskade förtroende hos riksdagen som kommo konseljen till del.

Marcellus upplyser om ett förhållande, som förut undgått min uppmärksamhet, att grefve H. var författare till en broschyr, kallad: »ministerkrisen, några anmärkningar af G. N.»

Denna broschyr utkom 1 ½ år efter Adlercreutzska ministèrens tillkomst, och då denna »i icke obetydlig mån hade att glädja sig åt grefve Hamiltons bistånd», så har detta väl äfven kommit den i väsentlig mån till del i broschyren? Se här huru hans ord lyda om denna ministèr: »Utan att vilja skjuta skulden på herr Adlercreutz — hvars förtjenster med nöje erkännas — eller för någon del på honom allena (sic!) kan man med fog säga, att tillståndet under den tid han varit justitie-statsminister, snarare blifvit försämradt än förbättradt,» Också fick grefve H. få år derefter bevittna denna »konservativt-byråkratiska» ministèrs afgång, trots det stöd han då lemnade den, eller kanhända rättare, till en del för det sätt, på hvilket detta stöd lemnades.

Det kära »revanchekriget» kunde grefve Hamilton mera konsiderationslöst fortsätta, då De Geerska konseljen åter bildades 1875, men han fick icke gifva uppslag till någon »afskedssalut» då denna ministèr afgick 1880. Han var väl ännu under den riksdagen qvar som ledamot af första kammaren, men hans stämma hade der redan då tystnat för alltid.

Jag har förut nämt, att jag ville återkomma till den fantasibild, under hvilken Marcellus framställer Hamilton som en storman »icke blott i Sveriges historia, utan i verldshistorien». Det är lätt att finna, att det är stormaktsdrömmarne från 1863, som här hägrat för Marcelli lifliga fantasi. »Hade grefve Hamilton fått råda, säger Marcellus, så skulle han otvifvelaktigt kommit att intaga en ytterst framstående plats icke allenast i Sveriges historia, utan kanske i verldshistorien.»

Jo, nog fick grefve Hamilton både gifva råd och råda, då han, enligt Marcelli egna ord i de »politiska silhuetterna» »energiskt påverkade Karl XV» att öfva storpolitik tillsammans med Frederik VII och exc. Hall på Skovsborgs slott den 22 juli 1863. Det är ofta förut sagdt, att Hamilton var en ganska ljum skandinav, då han emottog uppdraget att vara envoyé och minister vid k. danska hofvet; men genom vissa manipulationer, vare sig af Frederik VII eller grefvinnan Danner, hade han nu blifvit exklusiv beundrare af en skandinavism, som utan stöd af någon stormakt, skulle med Sveriges krigsvanda, väl utrustade och väl anförda armé i förbindelse med den danska möta Preussens, Österrikes och tyska förbundets härskaror vid Dannevirke; men om denna Hamiltonska storpolitik säger Marcellus, »att den framkallade en ministeriel opposition». Vi veta huru denna slutade med att Hamilton på begäran blef återkallad från sin ministerpost i Köbenhavn den 19 febr. 1864, sedan han der nere, som Marcellus äfven uppgifver, »genom det spel, med konungens medgifvande, han på egen hand dref, förorsakat den svenska konseljen många både svårigheter och obehag.»

Men spelet slutade icke med rapellen, utan Hamilton fortsatte att vara konungens illegitime rådgifvare och tillika i politiska frågor handsekter.

Den som önskar inhemta hvad som under mars—maj 1864 förekom mellan Karl XV och hans »förtrogne» å ena

sidan, samt konseljpresidenten Monrad och öfverhofjägmästaren, senare inrikesministern Carlsen å den andra, hänvisas till Revue des Deux Mondes febr. 1870, der den utmärkte fransyske historieskrifvaren M. A. Geffroy* behandlar denna korrespondens, hvilken äfven delvis återgifves i Norsk Rigstidende den 6 maj. Den hade genom en indiskretion af någon bland Monrads omgifning kommit tidningen tillhanda. Deremot tyckes Geffroy på diplomatisk väg ha fått del af skriftvexlingen. Innehållet i de bref kungarne vexlat sig emellan var honom icke bekant. Karl XV hade i sina bref framstält förslag om att Danmark skulle afstå från anspråk på hela Slesvig och åtnöja sig med den del, der danska språket talades. I sådant fall ville han ingå en förbundstraktat med Danmark och understödja dess anspråk. Han sände äfven ett kortfattadt förslag till ett familjepaktum för att reglera successionen. De bref som konungarne vexlade sig emellan ha senare blifvit bekanta. Denna brefvexling inskränkte sig till ett bref från Karl XV den 18 april 1864 och svar derå från Kristian IX den 29 i samma månad. Den senares var affattadt i mycket artiga, och tacksamma ordalag för det vänliga förslaget men innehöll för öfrigt endast, att han gifvit sin ministerpresident order med anledning af det framstälda förslaget. Således en avis au lecteur huru ärendet borde behandlas.

Monrads svar den 28 april på konungens första bref ådagalägger stort intresse för det framstälda förslaget och tacksägande för den outtröttliga uppmärksamhet hvarmed konungen följde Danmarks öde. Det slutar med följande ord: »uti historiens minnen skall detta initiativ kröna E. Maj:ts namn med odödlig ära.»

De inledda underhandlingarna blefvo emellertid till

* I Nordisk Familjebok uppgifves de många uppsatser och böcker Geffroy utgifvit om Sverige med det tillägg: Ingen nu lefvande utländsk författare har i så hög grad som G. bidragit att göra Sveriges nyare och nyaste historia känd utom Nordens gränser.

sitt innehåll snart kända i Köbenhavn och uppväckte stór harm bland alla dem, som höllo på ett Danmark intill Eidern, och dessa utgjorde flertalet inom Folketinget. Deras språkrör, Fædrelandet, uttalade sig skarpt mot förslaget och sade bland annat: »vi ha en bitter erfarenhet som lärt oss, att kung Karl eger ingen makt att i Sverige bringa till utförande sina personliga planer och önskningar då de strida mot hans regering». Detta allt verkade en förändring i Monrads sinnesstämning. Härtill kom, att Kristian IX ännu då hoppades på bistånd från England och af sitt tyska sinnelag och en del af sin omgifning invaggades i den föreställningen, att han under ett eller annat namn skulle kunna få behålla Holstein.

I Monrads sista bref den 13 maj yttrar han allvarliga betänkligheter mot det af Karl XV framstälda förslag, som han i det första brefvet förklarat sig böjd att gå in på, men tillägger för öfrigt, att han icke kunde uttala någon bestämd mening förr än han fick konferera med sina egna kolleger och med konung Karls rådgifvare. Men derjemte sände han genom ministern Carlsen ett utarbetadt, karrikeradt, förslag till den familjetraktat mellan svenska och danska konungahusen, hvartill konung Karl lemnat i sitt första bref ett kort utkast. Detta kostliga dokument införes här ordagrant.

»Den av de tvende Konger, som overlever den anden, bliver Konge over Nordens tre Riger. Doer Kong Christian forst, då er efter ham Kong Carl Konge i alle tre Riger, og omvendt om Kong Carl doer først, bliver Kong Christian Konge. Er Kong Christian den laengst levende bliver Prinds Oscar Konge efter ham over de tre Riger; er Kong Carl den laengst levende, bliver Prinds Fredric Konge, Er kuns een av de to Kronprindser i live efter bægge Kongers dod, blive kronerne i hans mandlige linie og gaaer først naar denne er uddød over paa den anden Kronprinds' mandlige linie. Doer Prinds Oscar som Konge og Prinds

Frederic bliver Konge efter han, bliver kronerne i hans mandlige linie. Ere saavel Prinds Frederic og hans mandlige æt, som Prinds Oscar og hans mandlige æt uddøde, da er Prinds Nicolaus August og hans mandlige æt naermest arveberettiget, dersom Prinds Frederic og hans mandlige linie har overlevet Prinds Oscar og hans mandlige linie; har derimod Prinds Oscar og hans mandlige linie overlevet Prinds Frederic og hans mandlige linie, da er Prinds Valdemar og hans mandlige linie nærmest arveberettiget. I forstnævnte tilfælde arver Prinds Valdemar efter Prinds August og hans mandlige linie; i sistnævnte tilfælde arver Prinds August og hans mandlige linie efter Prinds Valdemar och hans mandlige linie. Ere endelig ogsaa saavel Prinds Augusts som Prinds Valdemars mandlige linier uddøde, då er Kong Georg den Første (i Grekland) og hans mandlige linie arveberettigede til Nordens tre Riger.»

Hvad verkan genomläsningen af förslaget till en familjetraktat mellan svenska och danska konungahusen kunnat ha på Karl XV:s förtrogne tilltror jag mig icke att kunna afgöra; men att den hos konung Karl åstadkommit ett Homeriskt löje, derom äro nog alla öfverens, som personligen voro bekanta med denne glade konung. Och löje uppväckte äfven detta aktstycke inom alla diplomatiska kretsar i Europa.

Det behöfde väl icke tilläggas, att Monrads bref blef obesvaradt och all skriftvexling i ämnet upphörde.

Det kan vara skäl att afsluta framställningen af Karl XV:s och hans storpolitiskt-skandinaviska planer och underhandlingar 1863—1864 med några reflexioner öfver stämningen inom landet under denna period. Den var allmänt mot planerna och underhandlingarna, såvida dessa icke voro bygda på någon betryggande allians och behandlades på konstitutionelt sätt. Denna mening uttalades öfverallt i enskilda samtal, i större och mindre samqväm

och i sammanhang dermed yttrades äfven farhågor för, att vi genom kungliga godtyckligheter skulle bli insnärjda i de äfventyrligheter, som hotade Danmark med undergång. Dessa åsigter och farhågor delades äfven af en och annan bland konungens omgifning.

Betecknande är, hvad en för trovärdighet ansedd författare i detta hänseende utan motsägelse för flera år sedan i tryck meddelat. Han säger, att då talet om en allians med Danmark 1864 i april månad förekom vid en festlig tillställning, hade en konungens förtroendeman, som åtföljt honom till Skåne och Skovsborg 1863, helt öppet och lugnande yttrat: »inte behöfver nationen hålla hvad två fulla . . . lofvat hvarandra». Så ansågos och bedömdes öfverläggningarna på Skovsborg äfven inom den närmare omgifningen.

Jag återkommer nu, som jag förut lofvat, till några reflexioner öfver det erkännande Marcellus uttalat, »att ingen storartad effekt, som i historien kan skaffa sig ett varaktigt namn, knyter sig vid grefve Hamiltons namn, såsom vid friherre De Geers, frih. Gripenstedts m. fl. fastän han i begåfning och skicklighet ingalunda står efter dem och fastän tillfällen till stora handlingar i lika stort mått stod honom öppet som dem.»

Marcellus fäller här flere omdömen om grefve Hamilton. Jag har noga öfvervägt dem, men kan endast instämma i det som säger, att Hamilton icke utfört något, som i historien kan skaffa honom ett stort namn. Marcellus säger vidare, att han i begåfning och skicklighet icke stod efter friherre De Geer och Gripenstedt. Det första af dessa påståenden skulle kunna medgifvas, om med begåfning endast förstås förmågan att förvärfva kunskaper och att utveckla sig till talare och skriftställare m. m. Men dertill måste äfven räknas hjertats goda egenskaper, sedlighetskänslan och harmonien mellan alla dessa inre egenskaper,

som icke kunna saknas hos en ädel och med full rätt berömd man. Och i detta hänseende måste Hamilton af alla finnas undermålig i den uppgifna jemförelsen. Och verklig skicklighet kan han väl icke tillerkännas, då han på de höga platser han innehade icke uträttat något, som på ett minnesvärdt sätt knyter sig till hans namn.

Marcellus säger, att tillfällen till stora handlingar i lika rikt mått stått honom öppna som friherrarne De Geer och Gripenstedt. Här vill jag deremot tillägga, att dylika tillfällen vida tidigare och i rikare mått stått honom öppna, än dem som med honom jemförts. Detta i flera hänseenden och särskildt hvad beträffade genomförandet af stora kulturfrågor och understödjande af snillen och talanger. Han var trenne efter hvarandra regerande konungars gunstling under mera än 40 år; han var universitetens kansler och ledamot i alla lärda och vittra akademier och hardt nära afgörande i alla de frågor, der han inom dessa uppträdde; hans ord gällde högt, hvarhelst han använde det hos de lärde, de mäktige och rike i landet. Kan det väl uppvisas någon enda för hela landet vigtig kulturfråga deri han tog initiativet? Hurudant var det nya kyrkolagsförslag han som ordförande framlade; hurudant det förslag till ny stadga för de allmänna läroverken, han under lika förhållanden hade om hand, ja allt, dervid han varit den ledande och hufvudsakligen afgörande? Han var i allt som kom under hans händer en stillastående eller tillbakagående man.

När uppsökte, uppmuntrade eller beredde grefve Hamilton understöd åt unga snillen eller gryende talanger? Som ett slags allmoseutdelare vid universiteten och i Svenska akademien fann man hans hand mera öppen för dem som hyllade »samfundssamvetet» framför det inneboende och vandrade i de nötta eller anvisade spåren, än för de rika begåfningarna med ett fritt sinne och med *blicken* öppen för tidens tecken.

* * *

Marcellus har förtäljt den »Hamiltonska sagan» så, som den utan tvifvel helst vill läsas af de många som beundrade den högättade och högt begåfvade mannen; så som de många skyddslingarne par caprice, om de det förmått, sjelfva velat skrifva den. Men han har icke inlåtit sig på något försök att förklara grefve Hamiltons psykologiskt gåtlika handlingssätt. Hvad som derom förekommit har han helst velat ha ansedt som lösa rykten eller som familjearrangemanger mellan farbror och brorson, ingenting annat. Jag vill nu fortsätta der Marcellus slutat och lemna några bidrag till lösningen af den »Hamiltonska gåtan».

De som se den Hamiltonska bilden, träffande återgifven i Dagens Krönika, och än mera, de som på nära håll sett personen sjelf, äro nog öfverens om, att hans hållning, hans ansigtsbildning och hvardagliga minspel angåfvo, att han skulle vara en lugn, besinningsfull och något kylig personlighet. Det var deremot med hans inre menniska ett alldeles motsatt förhållande; det sjöd inom honom. Han var passionernas martyr. Här vill jag endast upptaga mig med en af dessa makter som beherrskade honom.

Grefve Hamilton var spelare, ända från ungdomen; han var det in i sina sista lefnadsår. Men hans tidiga och lyckliga giftermål hejdade honom något på denna bana och kännedomen om Oscar I:stes förakt för spelare och hat till spel gjorde att han under denne konungs regering i all tysthet öfvade spel. Han valde ett hemlighetsfullare sätt att tillfredsställa spelpassionen. Han blef börsspelare, men genom ombud. Den synlige medspelaren var äfven af ädel börd, men innehade lägre samhällsställning än Hamilton. I spel är lyckan omvexlande, den var det äfven för de kompagnonerna. Kom så det bekanta för affärsmän i allmänhet farliga året 1857. Det blef en förfärlig crache, mest för svindlande firmor. Grefve Hamilton och hans kompagnon träffades äfven deraf så hårdt, att den senare måste, åtminstone för någon tid, göra sig osynlig och den förre

förlorade sin förmögenhet och något derutöfver. Hans helsa blef äfven i sammanhang dermed bruten. Den 4 nov. intogs hans plats som landtmarskalk af den främste på Riddarhuset närvarande ledamoten och landtmarskalksstafven återtogs icke af Hamilton förr än den 9:de jan. 1858. Från den tiden befann Hamilton sig, i ekonomiskt hänseende, på en sluttande plan, och hans helsa blef aldrig fullt återställd. Genom sitt i alla hänseenden sparsamma lefnadssätt, sina jemförelsevis betydliga lönetillgångar och ofta beredda tillfälliga inkomster kunde han dock uppehålla krediten och för honom stodo då alla kassor öppna till lån. Han blef flera år derefter arftagare till $^1/_8$ af en egendom i Södermanland. På förslag af honom träffades öfverenskommelse mellan arftagarne, att genom spel, eller som det med ett vackrare namn kallades, lottning, skulle det afgöras hvilken af dem egendomen i dess helhet skulle tillfalla. Detta var en af de gånger som Fortuna mötte honom med ett leende, men leendet var falskt och förledande. Han blef ensam egare af egendomen. Till denna hörde betydliga skogar. Som spelare måste grefve Hamilton alltid vara försedd med en stor handkassa och af en eller annan anledning behöfde denna vid något tillfälle fyllas med ett större belopp, än han försigtigtvis kunde låna, eller måhända var krediten redan då i aftagande. Nog af, han uppgjorde kontrakt om försäljning af en ofantlig massa timmer, som inom viss tid skulle forslas till en bestämd plats. Men han glömde beräkna, om han verkligen kunde uppfylla detta vilkor. Köparen var försigtigare och i kontraktet infördes bestämmelsen om ett högt vite för den händelse vilkoret icke punktligen uppfylldes. Detta inträffade och beredde säljaren en högst betydlig förlust.

Grefve Hamilton företog 1872 en af de vanliga resorna till de tyska badorterna, alltid till dem der hazardspel öfvades. Denna gången hade han äfven att utföra för riksgäldskontoret någon låne- eller konverteringsåtgärd, som

icke uppgjordes fullt affärsmessigt. I sammanhang dermed uppdöko åter ryktena om hazardspelen. I första kammaren reflekteras icke till »lösa rykten»; men inom landtmannapartiet i andra kammaren höllos öfverläggningar, huruvida det kunde vara rätt att anförtro främsta platsen i statens största penningeverk åt en spelare ex professo.

Beslutet blef, att vid det blifvande valet af ledamöter i riksgäldskontoret, skulle till ordförande uppställas mot Hamilton, förre finansministern n. v. öfverståthållaren friherre Curt Gustaf af Ugglas. Första kammarens ledamöter höllo i sig och röstade enhälligt på Hamilton, som vid tre föregående riksdagar erhållit alla rösterna till ordförandeplatsen. Nu tillföll, genom lottning, denna plats friherren af Ugglas. Hamilton erhöll deremot genom lotten plats som ledamot i riksgäldskontorets styrelse, men afsade sig detta val. Hvad som nu träffade grefve Hamilton borde för honom varit ett memento, och det blef så äfven på det sätt, att han derefter ännu bittrare än förut uppträdde mot alla landtmannapartiets önskningsmål både i första kammaren och i tidningspressen, åtminstone såsom inspirerande. Hans beundrare och äfven närmare bekanta stodo till en början »undrande och spörjande» öfver hvad som vederfarits honom vid valtillfället; men så togo de sitt parti och förklarade alltsammans som ett vanligt »aristokrat»-hat af bönderna mot den mest framstående ledamoten i första kammaren.

Då redaktörsplatsen i post- och inrikestidningar efter C. W. Strandbergs bortgång skulle tillsättas, hade grefve Hamilton ännu ett så allmänt kändt afgörande inflytande inom Svenska akademien, att aspiranterna egentligen vände sig till honom. Ehuru den årliga inkomsten i den tidningen var ganska betydlig, så blef den årliga behållningen för Strandberg icke stor, emedan han hade till medarbetare två i fråga om inkomster mycket anspråksfulla bröder, i förhållande till det arbete de utförde, och han måste bibe-

hålla en del biträden, som icke voro för göromålen behöfliga.

Till redaktör utsåg grefve Hamilton den älsklige skalden Edvard Bäckström. Dennes förvåning, då anbudet gjordes honom, blef så stor, att han, efter egen uppgift, svarade derpå: »Jag är djupt tacksam för hr grefvens godhet, men anser mig böra meddela, att jag icke det ringaste förstår mig på politik», hvartill Hamilton genmälte: »det är just en sådan redaktör, vi vilja hafva till Posttidningen.»

Då något alldeles oväntadt och för ett lugnt förstånd ofattligt inträffar, förekommer numera äfven hos oss den frågan: où est la femme? Denna gången hade frågan framstälts korrektare, om den lydt så: où sont les femmes, ty det var verkligen två damer som vid ett kafferep träffat öfverenskommelse om, att platsen skulle tillfalla Bäckström. Den ena af dem intresserade sig i högsta måtto för att Bäckström skulle få en lugn plats med goda inkomster, och för den andra intresserade sig den styrande ledamoten i Svenska akademien. Också tillgodosåg grefve Hamilton sin och de två damernas skyddsling med goda arrendevilkor, som under de två första ännu betingade blott en afgift af 7,500 kr., hvilken senare höjdes till 10,000.

Annorlunda och för Svenska akademiens kassa omtänksammare handlade Svenska akademien, der styrelsen nu är republikansk, då den nyligen antog till redaktör för posttidningen kanslisekreteraren Paul Strandberg, mot ett arrende af 16,000 kr., hvarjemte den beredde sin och Vårt Lands älskling, C. D. af Wirsén ett årligt medarbetare-arvode af 6000 kr. Och likväl hade den gamla, ärevördiga postgumman i dessa yttersta tider fått finna sig uti, att hennes för hvarje år förökade alnslånga annonser om beviljade patenträttigheter utbyttes mot tre à sextummare.

Det är icke af egen erfarenhet jag kan vittna om grefve Hamilton som en oförtröttad spelkund i Homburg och Baden-Baden m. fl. ställen. Jag såg och helsade honom väl

i Tyskland, men icke på något spelhus. Men att han under sin vistelse der alltjemt deltog i höga spel är omtaladt af så många trovärdiga ögonvittnen, att uppgifterna äro höjda öfver allt tvifvel. En och annan tilldragelse som dervid förekom, torde i en framtid blifva meddelad. Också fördjupade han sig efter hand i en kolossal skuldsättning. Men det var visst icke, som Marcellus uppgifver, på sista tiden han började använda främmande namn på vexlar och skuldförbindelser. I den konsten var han drifven oeh detta var icke obekant för brorsonen, som ville i det yttre rädda hans ära.

Om grefve Hamiltons sista lefnadsår i en liten stad och badort, nära Pyreneerna, är nära nog intet bekant. Aflidne d:r K. A. Lindström, redaktör af Dagligt Allehanda omtalade, att han sommaren 1881 eller 1882, jag minnes ej med visshet hvilken, befann sig i en restaurant i södra Frankrike, då grefve Hamilton med sin fru inträdde der. D:r Lindström var färdig att gå fram till honom, men hejdades af en vink som angaf, att H. ej ville vara känd. Han såg då icke så lidande ut, som sista månaderna af sitt vistande i Stockholm. Då han så förhöll sig mot en person, till hvilken han stått i så nära förbindelse som till redaktören af Dagligt Allehanda, kan det väl antagas som gifvet, att han icke ville upplifva några svenska minnen. Någon brefvexling lärer han icke hafva underhållit. Med egen hand kunde han icke föra en sådan. Men det förmäles, att några bref, skrifna med grefvinnans hand, ingått till en professor i Lund.

I ett fall följde lyckan grefve Hamilton under de sista lefnadsåren. I sitt hjelplösa tillstånd vårdades och omhuldades han af den ädla maka, som under hans lysande lefnadsperiod fördragit, försakat och lidit så mycket. Hon, den vördnadsvärda, har nu återkommit till sitt fädernesland och tillbringar ett lugnt och stilla lif hos kära, henne vårdande anförvandter.

En makalös upptäckt

af en af de aderton i Svenska Akademien.

Då jag utskickar några anmärkningar mot en tes i professor Ljunggrens historia om Svenska Akademien, sker det ej utan plågsam tvekan. Ty att betvifla en så vitter mästares ord kan ju stämplas som bristande lojalitet. Tyvärr dock ha mina dubier om tesen tagit öfverhand öfver allt hvad det lojala förnuftet och den öfre moralen hade att invända. För min räkning ville jag derför kunna frammana all den öfverseende mildhet som med säkerhet finnes hos ett äradt publikum.

Se saken är den, att professor Ljunggren i sin akademiens historia gjort en upptäckt, för Akademien en riktig Amerikaupptäckt. Ända hitintills hade allmänheten på god tro antagit att Akademiens ändamål var att befordra »svenska språkets renhet, styrka, och höghet», och att medlen härför skulle vara ordbok, grammatika, pristäflan, minnesteckning o. d. Men nu förklarar professor Ljunggren att så ej är, att hela denna uppfattning varit ett olyckligt misstag, en sekelgammal villfarelse, i dag ändtligen, genom en vänlig skickelse, rättad. Ej längre är Akademiens ändamål svenska språkets förädling — det är en bisak; ej hädanefter må man orda om grammatika och ordbok — det ock är en bisak, och har så alltid varit: se exempelvis den tragiska historien om bokstafven A.

Men, må man väl häpen spörja, *hvart* då gäller färden och hvad är *nu* Akademiens syfte?

Jo, häpna och hör, så lyder den vittre mästarens ord: (Svenska Akadamiens historia; I: 68) »Svenska Akademien skulle sålunda icke vara främst och förnämligast ett språkinstitut, fastän hon erhöll uppdraget att utarbeta grammatika och ordbok; icke heller skulle hennes egenskap af vitter täflingsdomstol vara företrädesvis bestämmande för hennes verksamhet; hon skulle först och sist vara en vårdarinna af fosterlandets stora minnen».

Alltså, först och sist en vårdarinna af fosterlandets stora minnen! Hvad säger ett äradt publikum om en sådan upptäckt, är den icke stor, härlig, öfversvinnelig? Och Akademien, hur skall den icke vara glad! Låt oss glädjas med den! Glädjas åt att rättvisans sena dag till sist dock kommit, att oskulden, snart 100 år förföljd. nu ändtligen är bevisad oskyldig. Skola vi icke jubla, hvad?

O, du stackars försmådda, försmädade, hur har man ej häcklat dig, dig och din prisutdelning och din grammatika och din ordbok, särskildt ordboken, för fasliga ord!

Och nu — nu, då det blott gäller om du vårdat fosterlandets minnen — hur lugn kan du ej stå, hur stolt, och lägga dina 18 par händer på dina 61 delar »Handlingar» och fråga: Har *jag* icke vårdat våra stora minnen! — Och en andaktsfull menighet skall ropa dig emot ett högt jublande haleluja.

Emellertid torde det kanske vara i sin ordning att dessförinnan något dryfta och undersöka, huruvida professor Ljunggrens nya dogm är lika ovedersägligt riktig som den är vigtig. Att leda uppmärksamheten åt en sådan dryftning är dessa raders mål. Förutom första delen af Akademiens Handlingar har jag inga andra källor än just Akademiens nyutkomna historia; mina anmärkningar kunna derför vidröra, ej professor Ljunggrens fakta, utan endast hans sätt att sammanställa och uttyda dem.

Medgif, att då man vill lära känna en förenings syfte, vänder man sig vanligen, för att få ett bestämdt svar, till dess stadgar. Så emellertid ej, vår vittre mästare. Eller rättare, han söker i stadgarne, finner ej Akademiens syfte så — som han vill ha det, och passerar vidare. Akademiens stadgar äro mindre klara, heter det derför, se sid. 15. A sid. 68 låter det: »Det vill nästan synas som om dessa stadgars författande varit en af de första åtgärder konungen för sin nya stiftelse vidtagit, ja, det tyckes som om hade han först efter(!) det stadgarne blifvit färdiga bestämt sig för den utsträckning han i fosterländskt syfte gaf sin stiftelse». — Stadgarne duga alltså ej; och professor Ljunggren passerar vidare. Innan vi följa honom på hans stråt är det dock lämpligt utreda huru pass klara, eller oklara, stadgarne kunna vara.

Lyder § 22: »Akademiens yppersta och angelägnaste göromål är att arbeta uppå svenska språkets renhet, styrka och höghet, så uti vetenskaper, som särdeles i anseende till skaldekonsten och vältaligheten uti alla dess tillhörande delar, jemväl uti den, som tjenar att tolka de himmelska sanningarna».

§ 23: »Ty åligger äfven Akademien att utarbeta en svensk ordbok och grammatika, jemte sådana afhandlingar som bidraga kunna till stadga och befordran af god smak».

Klart nog detta; § 22 anger otvetydigt att »Akademiens yppersta och angelägnaste göromål är att arbeta uppå svenska språkets renhet, styrka och höghet»; och näst följande paragraf förordnar om beskaffenheten af detta arbete — ordbok, grammatika, smakförbättrande afhandlingar.

Så säga stadgarna, hvad säger nu professor Ljunggren: »Svenska Akademien skulle icke vara främst och förnämligast ett språkinstitut, fastän hon erhöll uppdraget att utarbeta en grammatika och ordbok»;

Alltså tvärs emot.

Stadgarne nämna vidare ännu ett sätt att upphjelpa

språket: Akademien skulle, om så önskades, granska ledamöters och icke-ledamöters arbeten, dessutom anställa årliga pristäflingar i vältalighet och skaldekonst.

Professor Ljunggren: »icke heller skulle hennes egenskap af vitter täflingsdomstol vara företrädesvis bestämmande för hennes verksamhet; hon skulle först och sist vara en vårdarinna af fosterlandets stora minnen».

Märk nu, att detta som akademien »först och sist» skulle vara, derom finnes i stadgarne ej ett ord, absolut icke ett ord. Kanske blir professor Ljunggren ej obetingadt nöjd med detta påstående. Kanske skall han påpeka att det existerar en paragraf 16. Nåväl, låt oss höra den:

»Nu är ledamot vald, blifve han uti en allmän sammankomst emottagen, och hålle dervid ett tal öfver den afgångne. Vare honom ock desslikes tillåtet, att derutinnan återkalla minnet utaf någon ibland de tre store och odödlige svenske konungar, Gustaf den förste, Gustaf Adolf den store och Carl Gustaf».

Professor Ljunggren har häraf sökt göra kapital; han antyder att i denna, skenbart obetydliga, paragraf ligger begrafven akademiens sjelfva grundtanke. Anmärkes häremot: (1) att i så fall grundtanken, något besynnerligt, uttryckes ej i befallande utan i medgifvande form — det heter ej, ledamoten *skall*, utan »Vare honom ock desslikes *tillåtet*»; (2) att en paragraf som, enligt professor Ljunggren, ensam bland stadgarne inhyser föreningens hufvudtanke, bort inta en mer i ögonen fallande plats än § 16, som hardt när försvinner bland en hop ovigtiga föreskrifter om ledamots val, inträde, mottagande m. m.; (3) att de personer som invaldes att komplettera de 13 ursprungliga ledamöterna, och alltså ej kunde tala om föregångare, att, säger jag, af dessa 5 blott *en* följde tillåtelsen i § 16 — de 4 öfriga, förbigående nämda paragraf, i professor Ljunggrens ögon så betydelsefull, talade om svenska språket, egenheter i svenska språket o. d.

Den derför, som fasthåller att i § 16 innehålles akademiens hufvudtanke, den måste ock vidhålla att denna hufvudtanke blifvit utomordentligt illa uttryckt, utomordentligt illa placerad, och af akademien utomordentligt illa uppfattad. — Så många osannolikheter för att bortförklara dessa så klara ord:

»Akademiens yppersta och angelägnaste göromål är, att arbeta uppå svenska språkets renhet, styrka och höghet» — —!

Detta stadgarne. Nu till aktstycket n:o 2, som är kungens stiftelsebref, bärande samma dato; med dess uppläsning inleddes Svenska Akademiens första sammankomst. Om akademiens ändamål står här följande:

(a) Vi hafva derför beslutit, att upprätta ett samhälle eller akademi endast för svenska språket, den vi velat helga åt de ädlaste af alla tidsfördrif i vältalighet och skaldekonsten, (b) att under uppodlande och stadgande af svenska språket utsprida och upphöja äran och minnet som sjunger de store mäns lof, som dels styrt, dels tjent och frälsat fäderneslandet, och dermed på en gång utvidga svenska namnets och svenska språkets ära. (c) Vi vilje således härmed . . . . stadfästa och gilla ett samhälle af aderton herrar och män, till svenska språkets stadgande och uppodlande samt till öfning för vältaligheten och svenska skaldekonsten»; (I afsigt att förkorta den följande diskussionen har jag tillåtit mig indela ofvanstående citat i tre delar tecknade (a), (b), (c).)

Säger professor Ljunggren om stiftelsebrefvet, se sid. 15: detta är mindre klart. Dock förtviflar han ej om en tillfredställande lösning. Se nu hur han går tillväga. Å s. 67 — det är så långt senare att läsaren kan antas ha glömt brefvets ordalydelse — citerar han ur detsamma satsen (b), blott och bart den. Kommenterar sedan i några ord, och strax är slutsatsen gifven: »hon skulle först och sist vara en vårdarinna af fosterlandets stora minnen».

Här beder jag läsaren kasta en blick på nyss citerade delar af stiftelsebrefvet. Vi ha tre satser om akademiens ändamål — (a), (b), (c). (a) är mönsterklar; så är (c); och båda stämma derutinnan, att de otvetydligt nämna som akademiens mål, svenska språket, dess stadgande och uppodlande. (b) är ej så tydlig; här talas om svenska språket, och om de stora minnena. Om, emellertid, vi gifva satserna rösträtt, blir det stark majoritet mot professor Ljunggren, och för vår åsigt. Till visshet öfvergår denna, då vi observera de egenskaper som senare i brefvet ledamöterna tillräknas. Det heter: »... hafve Vi utsett följande herrar och män, dels kände för deras utmärkta vältalighet och starka skrifsätt samt kärlek för vitterhet, och dels de hvilka redan sig hedrat med skrifter som riktat språket och vunnit allmänt lof».... Allt egenskaper som ha direkt afseende på språket och vitterheten, ej på vård om stora minnen.

Innan vi lemna stiftelsebrefvet lönar det nog mödan att än en gång påpeka professor Ljunggrens egendomliga sätt att tolka. Vi ha i brefvet sett tre distinkta uttalanden, ämnade att tillsammans formulera akademiens syfte. De två voro mönsterklara. Dem — när det kommer till kritan — förtiger professorn, tar i stället upp den satsen, som ensam ibland tre är något oklar, rycker den lös ur dess sammanhang, och vinner sitt mål. Dylikt förfaringssätt må nämnas skickligt, skarpsinnigt, hvad man vill, *men*... Stark sak kräfver ej slik bevisningskonst.

Sedan instiftelsebrefvet på första sammankomsten upplästes, höll kungen sitt invigningstal. Det är tredje aktstycket. Säger derom professor Ljunggren s. 15: »Vida klarare än i stiftelsebref och stadgar framlyser här hufvudtanken i denna hans skapelse». Här kunde vi alltså med skäl vänta att se otvetydigt och odisputabelt uttaladt, att »först och sist skulle akademien vara en vårdarinna af våra stora minnen.» Men hvad finna vi?

Efter väl ett dussin genomläsningar räknar jag nu upp allt hvad jag i talet upptäckt direkt eller indirekt hänvisande på akademiens syfte. Jag citerar.

»Det är eder jag utsett att stifta för språkets lagar . . . .» För att stämma in med professor Ljunggrens tes borde här ha sagts: »Det är eder jag utsett att vårda våra stora minnen».

Sedan, på liknande sätt som i stiftelsebrefvet, angifves de egenskaper akademien kräfver. Hade dess främsta uppgift varit att »vårda fosterlandets stora minnen», skulle insigter i fosterlandets historia otvifvelaktigt nämts först. Men så ej. Denna egenskap omtalas alls icke. I stället nämnes — kärlek för vitterheten, på vidsträckt lärdom grundadt fint omdöme, fin smak, förmåga att gifva hvart ord sin rätta mening.

Längre fram betitlas akademien: »vittert samhälle . . . samhälle, egnadt svenska språket . . . . . samhälle, helgadt till rikets välgörares och hjeltars lof, som skall fira sin högtidsdag på den store Gustaf Adolfs födelsedag». Af dessa tre uttryck äro de två i strid, det sista i frid med professor Ljunggrens åsigt.

Gustaf III afslutar sitt tal med ett försvar för vitterheten och dess idkare: vitterheten allena ger åt store män ett odödligt namn. I detta sammanhang säges emellertid alls icke, att det särskildt skulle tillkomma Svenska Akademien, att gifva, åt våra store, odödligheten.

Det finnes derför i instiftelsetalet blott ett enda, skäligen retoriskt, uttryck *för* professor Ljunggren; alla öfriga dithöriga tala mot.

Alltså ej i invigningstal, ej i stiftelsebref, ej i stadgar — i intet af dessa tre vigtigaste aktstycken gifves skäl, ens närmelsevis tillräckliga skäl, för det märkliga påståendet att Svenska Akademien skulle först och främst vara en minnes- och lofprisningsanstalt.

Men ännu ett bevis, ett sista, ett afgörande vill jag

hoppas. Det återstår nämligen att vädja till sakkunniga. Hvilka? Till akademiens första ledamöter. Då vi hört dem, ha vi hört vår dom. Ty deras domsrätt är den högsta. Det finnes ju ingen nu lefvande så kapabel att förtälja akademiens ursprungliga syfte, som hennes ursprungliga ledamöter, bland hvilka Gustaf »hade många vänner». För deras utslag måste till och med en vitter mästare böja knä, med- eller motvilligt. Och lyckligtvis hade ej stuckit under stol med sin åsigt. Vi se den klart uttalad i deras respektive inträdestal. De första ledamöterna voro 13. Alla utom Oxenstjerna säga sin mening om akademiens ändamål. Af dessa 12 är det blott en, Rosenstein, som nämner att akademien har skyldigheter mot våra minnen. Alla öfriga tala om pligter mot svenska språket, vältaligheten, skaldekonsten. Och Rosenstein sätter ej akademiens skyldigheter mot minnena i första rummet; tvärtom säger han: »Att arbeta på svenska språkets renhet, styrka och höghet har blifvit akademiens förnämsta föremål». — Jag trotsar derför hvem som helst att hos de ursprungliga ledamöterna kunna upptäcka ens skymten af en aning om, att akademien skulle »först och sist vara en vårdarinna etc.»

Nu alltså är frågan utdebatterad? Ty efter sådan enstämmighet bland bäst sakkunnige — hvad djerfves väl en mindre sakkunnig att här invända! Få vi sålunda taga Rosensteins ord som vårt sista svar: akademiens förnämsta göromål är arbete på svenska språket? Är detta nu säkert; eller har professor Ljunggren flere invändningar? Jo en, denna: i akademiens stat fanns upptagen en summa, stor 22 riksdaler 32 skilling, att brukas till årliga jettoner »öfver någon stor svensk man i forna tider»; i dec. instiftelseåret förordnade kungen att jettonerna skulle åtföljas af minnesteckning.

Detta är sista vapnet i rustkammarn, summa summarum af professor Ljunggrens återstående försvarstillgångar.

Månn tro de räcka långt? Låt oss se till. Att de 22 riksdalerna i akademiens stat i och för sig sjelfva skulle något bevisa, det menar nog icke professor Ljunggren. Utan det är kungens december-förordning. Att kungens afsigt med denna var att leda akademien in på nya banor, och gifva den ett helt annat syfte än den förut haft, — det är för professor Ljunggren rätt tydligt. Men hvarför? Jag frågar hvarför? Ty jag ser ingen anledning till en slik tro. Om sådan var konungens mening, hvarför tiger derom förordningen, moltiger? Och om förordningen var af sådan vigt, huru då förklara att den ej intogs i stadgarne?

Och så har jag då slutat. Ett för ett, punkt för punkt har jag granskat de skäl professor Ljunggren gifvit, och ej ett endaste ett har stått profvet. Stödjande sig på en förordning, som ej befanns värd att inflyta i stadgarne, och på *ett* oratoriskt uttryck i invigningstalet, ställer sig professor Ljunggren i strid mot *hela* det öfriga talet, mot stadgarnes *klara* ord, mot stiftelsebrefvets *tydliga* mening, mot de ursprungliga medlemmarnes *enhälligt* uttalade åsigt!

Hvad skola vi säga om ett sådant förfaringssätt, om ett så erhållet resultat? — må en opartisk allmänhet fälla den domen.

Ignotus.

Poetiska blänkare.

I.

Apologi för en misskänd storhet.

Som ett motstycke till den italienske skalden och metrikern, professor Carduccis »Inno a Satana», med hvilken vi i 1882 års årgång gjorde våra läsare bekanta, meddela vi här en dikt öfver samma ämne af det unga Frankrikes längst avancerade skald, Jean Richepin.

Jean Richepin, som vid Sarah Bernhardts vistelse här i Stockholm åtföljde henne och då väckte stor uppmärksamhet för sitt eldiga, sydländska yttre, är en son af Syd-Frankrike och ännu en ung man, född 1848 i Algier, der fadern var militärläkare. Han har bland annat skrifvit romanen och dramat »la Glu», tragedien »Nana Sahib», varit medarbetare i Sarah Bernhardts stridsskrift mot Marie Colombier, »Marie Pigeonnier», samt gjort den nu senast i Paris uppförda öfversättningen af Macbeth. Sitt största rykte har han dock vunnit genom de båda diktsamlingarne »Les Caresses» och »Les Blasphèmes». Ur den sista af dem, utgifven 1884, är det som »l'Apologie du Diable» är hemtad. Till Maurice Boucher, den unge elegant, som i den stått modell till djefvulen framställd som dandy, är hela samlingen af skalden egnad.

Det är ett egendomligt drag, som allt sedan romantikens dagar genomgått litteraturen, att vända upp och ned på förhållandet mellan den onda och goda principen och låta Gud, d. v. s. den Gud, som är tidens Gud, — grekernas

opålitlige och nyckfulle Zeus Kronion, israeliternas grymme och blodtörstige Jahve, presternas och de ortodoxes Gud, religionsförföljelsernas och härarnes, hämdens Gud, han, som kräfver straff för fädrens missgerningar på barnen allt intill tredje och fjerde led och i nyckfull harm belägger timliga förseelser med eviga straff, han, som skapade menniskan med de anlag han se'n fördömer, de kristna som de icke kristna mytologiernas Gud, — att, säga vi, låta honom representera det onda, Prometeus åter, Satan, Lucifer, Ljusbringaren, den i kampen mot Adonai besegrade morgonstjernans furste, det goda. Det har Byron gjort i Cain, Almqvist i Ormuzd och Ahriman, Carducci i sin ofvan nämda hymn, Strindberg i efterspelet till Mäster Olof, Viktor Rydberg i Prometeus och Ahasverus och nu senast Richepin här i sin »Apologie du Diable». I Tyskland har åter samma rörelse i Jordans roman »Die Sebalds» fått ett i viss mån annat uttryck. Der har nämligen Ljusbringaren, representanten för friheten, upplysningen och framåtskridandet, kulturen med ett ord, betecknats med namnet den återkomne Kristus (liksom ju ock Strindberg låter Kristus vara den s. k. onda och ej den s. k. goda maktens son). Hos alla är dock denne Kristus, Lucifer, Satan eller hvad han nu hvar särskild gång kallas identifierad med det i humanitet, civilisation och frihetskärlek framåtsträfvande, från auktoritetstron och de positiva religionsformerna sig emanciperande menniskoslägtet, är så att säga dess inkarnation, dess idé.

I uttrycken är Richepin väl den hänsynslösaste af alla de uppräknade skalderna, men han är kanske ock den, hvars dikt besitter den mest lidelsefulla kraften. De som möjligen stöta sig på poemets första rad, skola vid en fortsatt läsning finna att ett högre och renare gudsbegrepp ingalunda är för förf. främmande, fastän eller kanske rättare sagdt just derför att han ej kan förlika sig med den af teologerna efter menniskans beläte skapade guden.

"L'Apologie du diable"

Af **Jean Richepin.**

Öfversättning af H. A. Ring.

Jag som på Gud ej tror, ej tror på djefvuln häller.

Men dock jag såg en dag, då det led emot qväller,
Just honom, lögnaren, den onde, ormen, Satan;
Han, hvilkens blotta namn oss skrämt som Leviatan,
Som man ej nämna törs, jag erkeengeln såg,
Den fallne, frestaren, som jämt med illslug håg
Den som hans tjenst begär förstör för evigheten,
Just honom, djefvulen, jag såg i verkligheten. —
Jag satt i spiselvrån helt ensam jag och läste
Uti den gamla bok, uti hvars rader jäste
Likt dunkelt vin den saft, som kraftfull göt sig ur
Ditt hjertas rum en gång, du vise Epikur!
Med lysten håg jag drack i fulla, djupa drag,
Då se! Hvad får jag se? Vid samma spis som jag,
Fastän i motsatt hörn, dit brasans sken knapt räcker,
Den onde leende i en fåtölj sig sträcker. —
Men ej han hade nu den skrud, han annars ges i,
Med hästhof, kolsvart nos, två horn och svans, som ses i
Hans bak med löjlig knorr; han var en man af ton
Och lika på ett hår en välbekant person,
Min gode vän Bouchor, en utaf modets kungar.
Jaquette han bar med snitt som ingenstans betungar,
Men visar väl hans växt, en halsduk knuten som
En liten fjäril lätt och fint sig sluter om
En krage lika hvit som skjortan, hvilken täcker
Liksom ett pansar styf han bröst. Till foten räcker

Med elegant façon och utan att det har
Utaf ett enda veck ett spår hans byxors par.
Ur hans manschetter fram de gula handskar tränga
Likt lackvioler som uti ett blomhorn hänga;
Ej spår af prålig lyx och svälda fickor, nej,
En smak, rik, enkel dock, ej njugg, men yppig ej —
Han var en typ för allt af dandies här vi hyste,
Men liksom eldar två hans ögon röda lyste.

Då, plötsligt han bröt ut, i det han rörde i
Eldbrasan med sin käpp: Min vän, jag tror att ni
Här sitter grubblande på Gud; ni svarar nej,
Och glädes, säger ni, att gudar finnas ej —
Ni läst er Epikur, och gudar äro döda
För er se'n dess; men säg, har aldrig ni känt flöda
En darrning i er kropp, som helt er gripit sist
Vid tanken, himlen tom! Kort, är ni ateist?
Är ni så säker på att Gud ej existerar,
Så säg mig, hvarför då mot honom ni domderar?
Om han blott är en dunst, som har er själ bedragit,
Hvi alla dessa slag ert svärd mot honom slagit?
Visst Don Quijote en dag i fantasiens lekar
En qvarn för jätte tog, men ni, min vän, som nekar,
Ni slås mot skuggor blott! Det är en löjlig rol,
Ty finnes Gud ej till, er kamp ju blir till noll.
Ni är ett rö med kraft att tänka som — den käppen
Och tror på Gud till sist, der, ser ni, ligger knäppen.
Men ni ej tillstår det, kantänka, det generar!
Ni tror ändå, jag tror, fast knäfveln mig regerar.
Hvad nöje hade vi, fördömde, att försynen,
Som vi ej trodde på, få spotta uti synen?
Men lyckligtvis han fins, man kan hans verk förhåna,
Han är, är öfveralt, och alltid, lik det måna
Hafsdjur, som sträcker ut ifrån oformlig kropp
I vågorna sin arm, der det styr fram sitt lopp,

Han slingrar verlden all in i sina tentakler —
Ej är han ett utaf den gamla trons spektakler
Med farfarslater, skägg och grin på barnadragen,
Nej, han ett monstrum är, det värsta, som sett dagen.
Han girigt slägtets blod med sina munnar suger,
Han täres af begär, hans afund, jo, den duger,
Han nycker har och hat och samvetsagg som blöda,
Och skapar menskorna för att dem se'n få döda,
Hans Eden endast är en snara, listigt spunnen
Och all hans skapelse till intet sist försvunnen. —
Nu tvärt han ångrar brott, dem nyss han utfört har,
Nu allt han vildt förstör, nu Noachs lif han spar.
Och hvarför? Jo, för att det resultatet vinna,
Att hans re'n födde son skall födas om af qvinna
Och sedan dömas till en död som korsets tung —
Ja, ett original är alla kungars kung!
Till marterdöden hän han sina trogna leder,
Ty fröjd åt Romas pack och skökor det bereder.
Han bränner deras kropp, han gjuter deras blod
Och säger se'n en dag med skratt och lustigt mod:
Du, sancte Per, skall bli min kyrkas fasta klippa.
Så ser du honom säll med ögon, hvilka glippa,
Till döden sända kall millioner menskor bort
För att se'n med en volt dra fram en ny kohort.
Väl dock ifall han blott begått de galna strecken,
Men tankens klumpighet ej öfvergår ett tecken
Hans händers, nej, hvad än om honom blifver spordt
I nidingsverk, det är ett noll mot dem han gjort.
Jag är alls ej, min vän, professor, en historisk
Och vill ej taga an en ton, deklamatorisk,
Jag vill ej rabbla upp för dig en utnött lexa,
Om redan hända ting jag ej på nytt vill käxa;
Men hvar en tanke tänds och hvar ett hjerta skälfver,
Då lyckan, friheten kring dig sin maning hvälfver,

När helst man mödar sig att kämpa för en rätt,
När man sig känner tryckt af vigda vattnets sqvätt,
När man till slut ej vill allt gammalt vanvett vörda,
Då, om du liknar Gud, du skall din like mörda.
Ja, landsflykt, slafveri, förtryck och fängselhålor,
Beck, bly och oljas blod, af jern förbrända sålor,
Kniptänger, frätande i kroppen in sin spets,
Jernstöflar kring vår fot och pinbänkar till reds,
Bål, halster, galgar, kors, som slita oss i stycken,
Guds höga diadem, se der, se dina smycken!

* * *

Men när sin tirad han lyktat
Den gästen invid min härd,
Kamraten och dandyn flyktat
Med hållning af man af verld.

Och drägten, den fint moderna
I dämpad, behaglig ton
Nu syntes ej längre värna
Hans kropp som klädebon.

I glänsande naken fägring
Stod erkeengeln der
I skimmer som af en hägring
Från afgrundslågors sfer.

Hans ögon en värme göto
Som flammande solar två,
Och lockarna hop sig slöto
Som krona af blixtar blå.

Det var ej längre den späde,
Invid hvars sköte jag drömt,
Det nu var den onde, den lede,
Det väsen, som kyrkan dömt.

Det var han, hvars makt vi röne,
Om också allt hat han bar;
Det nu vår herre, den sköne,
Gudomlige Satan var.

* * *

Ja, sade han, jag är den slemme, svarte, vilde,
Den slagne. Gud tog allt, jag intet förr en dag.
Dock älsken mig, ty Gud var den er lycka spilde,
Jag ger den åter, jag.

Jag var det som med ljus till eder stamfar lände,
Och honom bjöd den frukt, af Gud förnekad var;
När han ur Eden drefs, jag hoppet återtände:
Du nog det återtar.

Gud väl sin lustgård nu för dig för evigt sluter
Och drifver dig med hot i landsflykts fasor bort,
Dock trots hans viljas bud ett paradis du njuter
På jorden inom kort.

Gud ser med njutning på, hur de han skapat lida
Och bjuder: vinn ditt bröd uti ditt anlets svett —
Jag alstringskraften ut kring jorden mäktat sprida
Och har den söner gett.

Att väcka hat till dig hos din ledsagarinna
Till födslovåndans qval Gud grymt har henne dömt.
Jag gifvit dig en bädd, der kiknande hvar qvinna
Har all dess smärta glömt.

Och när till hennes bröst dig tvenne armar sluta,
Der du af lust kan dö emellan hennes knän,
Af afund tärs er Gud, att fröjderna ni njuta
Ej nå till honom hän.

Och allt jag lofvat er jag gifvit, njutning, löjen,
Allt, kärlek, skämt och skratt från nyfödd barnamun,
De heta kyssars glöd, de långa famntags nöjen,
Hvarenda lycklig stund.

Jag har tillintetgjort hvar straffdom domarn tände;
Han ville slägtets död, till intet halp hans kraft,
Utur den vattuflod, som han kring jorden sände,
Jag utdrog drufvans saft.

Gud i okunnighet och natt er ville sänka,
Den glada konst jag gett och kunskap alvarsam,
Och för min andes fläkt uppfinningarna blänka
Ur slumpens blommor fram.

Jag elden gifvit er, som mörkret lagar skrifvit,
Guld, jern och arbetskraft hos tämda vilddjurs flock,
Jag språkets ord och ljud med gifmild hand er gifvit
Och språkets tecken ock.

Förgäfves kring er stig Gud dimmors töcken hopat
Och en olöslig knut snott hop på tankens band,
Jag knutarne har löst, jag dimman fjerran sopat
Med solljusmägtig hand.

Den vise, forskaren och skaldens kraft, den höga,
Allt som med siarmagt hvar dunkel gåta tvang
Jag gifvit er, min är hvar blixt i deras öga
Och deras stämmas klang.

Min är den röst, som stark i tidens oro dånat,
Mitt hvarje snilles ljus, som ni ett dårligt nämt,
Min Kains gerning var, min, hans som ljuset rånat
Med ett prometeiskt skämt.

Jag Epikurus var, jag Job och Galilei,
Mitt Keplers, Newtons verk och Voltas, Fultons, allt.
Och Gutenbergs, der stolt det ord ni sagt ni se i
Bevingad, ny gestalt.

Tack vare mig ni ha naturens krafter tvingat
Och hennes gåtor löst med edra maktspråks bud,
Till hennes, hennes kung ni hafva upp er svingat,
Till hennes kung, nej Gud!

Ni ha er ingång sprängt i bergens jättesköte,
Ni hafvets rymder mätt och stolta städer byggt,
Ja, hvart er dröm sig sträckt, dock verklighet till möte
Har gått dess djerfva flygt.

Hvart ett mysterium uti er tjenst sig gifver,
Allt ödmjukt böjer sig för eder viljas lag,
Er tankes budskap nu den snabba blixten skrifver,
Er lyder åskans slag.

Ännu en tid, och ni på luftens ljusa vågor
Med edra kölar fram i segerbanor gå,
Och ifrån högrest mast den klara blixtens lågor
Som vimpel synas slå.

Gud krossat mig, åhja! Men trots hans makt och ränker
Med eller mot hans bud jag har fört er i hamn.
Den Onde kallas jag. Den onde dock, jag tänker,
Ej stulit har sitt namn.

Den öfvermodige, den slagne, ja, jag är det!
Men hämd jag tar i er, ni fattiga, ni små.
Här, drick utaf mitt blod, här är mitt kött, förtär det,
Gud ej gjort mer än så!

Då är det ock till mig er kärlek all skall flyta; —
Så kommen hit till mig, ni med förkrossad min,
Så kommen hit till mig att sannings bröd få bryta
I hädelsernas vin.

Så kommen, resen er, så stolt som förr i tiden,
Så kommen, Babels torn ånyo bygga vi,
Så kommen, samlade på nytt vi börja striden
Mot gammalt tyranni!

Till mig, till mig, till mig! Nu hämdens dag är inne,
Der uppe i sin borg den högste sitter blek.
Till mig, med vildsint kraft från himlens högsta tinne
Hans murkna troner vräk!

Kom menska, kom, min bror! Mig följ, om du det vågar,
I firmamentets hörn vi slunga våra bloss!
Der Gud sitt säte haft, vid verldens brand som lågar
Vi vilda tumla oss.

* * *

Med spända vingar, hvilka sprängde
Den fasta muren, syntes mig
Han nu så stor, att blick ej trängde
Uti hans ögons afgrund sig.

Snart synen mer ej honom räckte,
Ej kropp, ej ögon märktes, blott
Ett kolsvart gap, som ut sig sträckte
Kring hela rummet, der han stått.

Och der sig tjockast skuggors makter
Trängt hopa, hädelsernas skrän
Röt, som när tusen katarakter
Slå ned mot tusen solars sken.

Mig tycktes som i vilda fasor
Af ilsket skri jag såg, hur Gud
Fördömd slog hufvudet i trasor
Och svann i tomhet utan ljud.

Men plötsligt åter allt var stilla,
Allt teg, och bort flög skuggors här,
Som när en svala flyr den lilla —
Och djefvulen ej mer var der.

* * *

Och ensam, häpen, skrämd i mörkret qvar jag låg
På knä, jag bad, hell dig, jag sad' med eldad håg,
Du stolte, starke, hell! Dig höge hör jag till,
Hell dig! Din tjenare jag är, när helst du vill!
Du, som allt godt oss ger, det onda öfverväger,
Du, den förbannade, min hela kärlek äger.
Var helsad frälsare, du fattigmannens tröst,
Som bringar munnen bröd och lycka åt mitt bröst,
Du, som har tändt det hopp oss tålamod bereder,
Som vetenskap och konst och glädje kring oss breder,
Som alstrar snillen fram! Var helsad, upprorsman,
Som helvetet som fri mer godt än himlen fann!
Du, hvilkens vingar man väl stäckt, men dock ej röfvat,
Du, emot hvilken man oändlig grymhet öfvat,
Du, hvilken ej har hopp, men likväl härdar ut
Och lider stum, fastän ditt qval är utan slut,
Du, hvilkens stolta mod ej någon straffdom tvinge!

Ja, trodde jag på Gud, mitt hell dock djefvuln finge.

Till jemförelse upptaga vi här ett stycke ur Alfred Mazzas uppsats om Carducci (i Dagens Krönika 1882).

»O Satan (så börjar Carduccis hymn), jag åkallar dig, festens konung. Vinet gnistrar i bägarne; jorden och solen vexla småleende med hvarandra kärleksfulla ord. Jag anropar dig, o Satan, som är det väsentliga i hvarje skapadt ting, dig som är materie och ande, dig, som är sinne och förnuft.

O prest, bort med dina litanior. Satan viker ej för dig, han drager sig ej tillbaka! S:t Mikaels svärd rostar; blixten varder till is i Jehovas hand.

Endast Satan lefver. Han herskar i en qvinnas ögonkast, vare sig hon gör motstånd eller utmanar. Han strålar i det vin, som återställer det flyktande lifvet, som hejdar smärtan, som uppeldar till kärlek. Det är endast du, o Satan, som inspirerar min sång, om min sång bryter ut ur mitt hjerta och utmanar de brottslige påfvarnes, de brottslige tyrannernas gud.

Dig hafva i alla sekel de anropat som velat resa sig mot dogmen, att menniskans fädernesland endast vore himlen och ej äfven jorden. Dig hafva våra förfäder anropat under namnet Agramainio, Adone, Astarte; dig anropade folket i *lundarne*, då Kristi religion redan var antagen af stadens folk; dig anropade alkemisten, som vågade kasta sina blickar dit, der presten såg ett brott att forska. Förgäfves sökte Sankt Antonius och Abelard undfly dig: medan de marterade sig med gissel och tagelskjortor, fyllde du deras celler med qvinnobilder.

Det var du, som kom Arnoldo da Brescia att inbilla sig, att han skulle kunna återställa Roms gamla glans. Det var du, som inspirerade Wicleff, Huss, Savonarola och Martin Luther; du, som är symbolen af striden mot den inskränkta religiösa vidskepelse, hvilken de katolska presterna predika».

Hymnen slutar sålunda: *

— — — — — — — —
— — — — — — — —
Människotanke, o!
bräck dina bojor!

Blixtre i flammande
eldskrud din bana!
Res dig, materia,
segrar att ana!

Ser du, han nalkas dig,
ryslig, men fager;
hän öfver hafven han
ljungande drager;

snabb, som vulkanernas
brinnande lava,
stormar han, fjällarnes
värn att begrafva;

styr öfver svindlande
forsar och strida;
skingrar i dälderna
dimmor som bida;

samlande kämparnes
splittrade hopar,
vida kring verlden
den väldige ropar.

Som för en hvirfvelvind
altarne ramla — — —
Folken i skälfvande
undran sig samla.

Kännen I Satan, som
fjättrarne lossar,
Satan, förnuftet, som
hämnar och krossar!

Hell dig, o Satan, hell!
Ljusning du bringat!
Presternas Jehova
du har betvingat!

Med denna hemska åkallan slutar sången.

Och hvem har skalden velat förhärliga med denna sång? Han svarar sjelf härpå:

»Jag har skrifvit min hymn till de två guddomligheterna *(Naturen* och *Förnuftet)* i min själ, i din själ och i alla goda och ädla själar: till de två guddomligheter, som den ödsliga och råa asketismen afskyr under namn af *kött* och *verld,* som teokratien bannlyser under namn af *Satan.*

* Dessa stanser äro för Dagens Krönika öfversatta af hr *Edv. Fredin.*

»Satan är för asketikern skönheten, kärleken, välbefinnandet, lyckan. En stackars nunna önskar sig en endivieqvist; på den qvisten sitter Satan. En munk finner behag i en fogel, som sjunger i hans ensliga cell; i den sången dväljes Satan. Det är denna vilda asketism, som förnekat naturen, familjen, staten, konsten, vetenskapen, menniskoslägtet; som till förmån för det kommande lifvet undertryckt det närvarande; som af kärlek till själen gisslat och marterat kroppen . . . Satan är tanken, som flyger, Satan är vetenskapen, som experimenterar, Satan är hjertat, som brinner, Satan är pannan, på hvilken står skrifvet: *Jag böjer mig ej.* Allt detta är sataniskt . . .

»Vi finna Satan i det gamla testamentet. Han är den förste rebellen mot Jehovas despotism i skapelsens öken. Hvad sade då denne ädelmodige frestare åt mannens följeslagarinna? Han visade henne i den tillslutna och enformiga lustgården det hemlighetsfulla träd, som bar kunskapens och lifvets äpple; och han sade: äten af detta, och I skolen vara såsom gudar! — Och hvad annat sade i sjelfva verket till oss Pytagoras, Anaxagoras, Sokrates, Plato, Aristoteles? Hvad annat sade Galilei, Newton, Kepler, Descartes, Kant? . . .

»Jag är ingen skeptiker. Jag älskar och jag tror.»

Såsom man finner, har Carducci lika litet som Richepin med denna hymn velat förhärliga det ondas princip.

Satan är sålunda för Carducci ej det ondas genius, utan i dess ställe »varandets omätliga princip». Och då han åt denna sin gud gifvit detta namn, som för öfrigt fört många kritiker på villospår, har han gifvit honom det samma såsom en antites mot presternas gud, mot den gud, som för skalden är autodaféernas och inqvisitionens gud, den gud, i hvilkens namn man hängde eller brände Arnoldo da Brescia, Savonarola och Huss, — som dömer Columbus, som torterar Galilei, som (med Gregorius XVI i sjelfva nittonde seklet) förklarar användningen af ångan för en

djefvulsk uppfinning. En motsats till denna gud är skaldens gud.

Hymnen till Satan — skrifver han någonstädes — är lyrisk i den mening, att det var ett plötsligt utbrott af alldeles individuela känslor, som gåfvo sig utlopp ur mitt hjerta, ja verkligen ur mitt hjerta, en septembernatt 1863. Min själ hade nu efter flera års forskningar och tvifvel funnit sin lösen och jublade öfver sitt *heureka*. Då jag lät trycka denna hymn, var jag så långt ifrån att tänka på att göra propaganda, att jag till en början blott drog försorg om några få exemplar, bestämda till privat utdelning bland mina vänner.

Inno a Satana hade år 1882 upplefvat 14 upplagor. Dess inflytande på Richepin är omisskänligt, ehuru hans sjelfständighet i behandlingen på samma gång är obestridlig.

II.

Nya spegelbilder af Zéro*.

1.

Herr Petterssons tankar om turkarne.

De skönaste döttrar dock turkarne ha',
Eunucker dem vakta så säkert och bra;
Man friar, får harem med dussinet i,
Ack, ack, huru gerna jag turk ville bli!

Hvad jag skulle skämta den hela Guds da'n
Med mina turkinnor som turk på divan!
Och allt, de med guldtoffeln pekade på,
Det skulle de söta »turkoserna» få.

Vid Offenbachs toner, i lättaste gaz,
Mig bägarn de skulle kredensa med grace . . .
Men turkarne få ju knappt smutta på vin —
Nej pass! Att bli turk, nej, det måtte väl hin!

2.

Fikens melodi.

Om midt på da'n, om sent på qvällen,
Blott mästarn gått och verkgesällen,
Då stannar hyfvel, stannar såg,
At andra fält står Calles håg —

* Af förf. till den omtyckta poemsamlingen »Spegelbilder», hr F. Barthelson, har man inom en ej alltför aflägsen framtid att emotse en ny humoristisk diktcykel, hvarur »Dagens Krönika» blifvit satt i tillfälle att meddela några profstycken.

Då kan ej Calle låta bli
Att hvissla högt en melodi.

Den melodin så enkel är,
Men Fiken har ju den så kär,
Och Calle re'n i fjorton da'r
Så ömt på Fiken blickat har;
Och kan väl då han låta bli
Att öfva flickans melodi.

En mästare på handklaver,
Så väl hvar ton han återger;
Och då *hon* frågat ju en qväll:
»Blir inte Calle snart gesäll?»
Hur kan väl Calle låta bli
Att spela Fikens melodi!

Den skalken ställer dörr'n på glänt;
Han småler, ty han på sig känt,
Till sist, i fall hon står och lyss,
Han drillar sig nog till en kyss.
Och kan väl då han låta bli
Att drilla Fikens melodi.

Men hur han drillar, dag från dag
För Fiken blir allt mer' han svag;
Gesäll han blir framåt April;
Det bröllop blir och lite' till,
Så *dansar* Calle — hi-hi-hi! —
Allt efter Fikens melodi.

3.

Herr. Isidor.

Hon var en skälma, han ett får
Med ögon himmelsblå och milda;
Han kallades herr Isidor,
Och lilla skälman hette Hilda.

Herr Isidor var ung student
Och var i Hilda rent af galen;
Han qvinnolist ännu ej känt,
Han kände endast älskogsqvalen.

Herr Isidor led grymma qval:
Han endast fick på afstånd svärma,
Tills ändtligen uppå en bal
Han föremålet fick sig närma.

Hvad hon var skön, hvad hon var grann!
Han kände sina kinder glöda;
Till sin förvåning dock han fann
Den skönas ögon alltför röda.

»Ah! hon har läst min poesi,
Den doftande, den fina, skära,
Med mina känslobikter i,
Och verserna till hennes ära.

Hon gråtit för min skull helt visst»,
Han tänkte genast i sitt sinne,
Ack, hennes näsduk af batist,
»Den vore något, den, som minne!»

Hans kärleksfeber steg allt mer,
Hans blod begynte öfversvalla,
Då Hildas näsduk ju han ser
Helt oförmärkt till golfvet falla.

Nog visste han, det finnes lag
För den som stjäl, som tjufgods gömmer
Men när gud Amor hviskar: tag!
Man nästan alla lagar glömmer.

Herr Isidor i smyg tog upp
Den lilla duken superfina;
Och efter en så lyckad kupp,
Han smög sig ut på väg mest gina.

Der stod han nu, en ädel bof,
I qvällens mörker helt allena,
Och hänryckt tog han fram sitt rof,
Det doftande, det silkeslena.

Han fann den skönas näsduk våt;
Han suckade: »du hulda, ljufva!
Ack, jag vill kyssa bort din gråt!» —
Tänk, om han anat Hildas snufva!

Anders Fryxell och hans Berättelser ur svenska historien.

Ett uttalande på finska

af

E. G. Palmén.*

Min historias historia. Autobigrafisk uppsats af Anders Fryxell. Försedd med upplysningar och utgifven af E. A. Fryxell. Stockholm 1884.

I.

Ett årtionde har godt och väl hunnit förflyta sedan den som skrifver dessa rader en vintermorgon besökte de svenska historikernes Nestor för att personligen göra bekantskap med en man, som allt sedan barndomen varit en af mina käraste bekanta, fastän jag dittills ej med egna ögon sett honom. För den generation, som vuxit upp under tidningen »Eos» glansperiod, skänkte naturligtvis Z. Topelius och hans oförlikneliga sagor det första perspektivet utanför det egna hemmet, men nästa gång, en hänförande verld för oss öppnade sig, framtrollades den af Anders Fryxells Berättelser ur svenska historien. Dessa berättelser, hvilka så nära beröra äfven Finlands historia, voro långa år igenom den skattkammare, hvarifrån jag framför allt hemtade kunskaper, väckelser, fosterländsk hänförelse och kärlek till historien. Derför kunde jag icke heller underlåta, att uppsöka Berättelsernas författare, då jag för mina första forskningars skull vistades i Sveriges minnesrika hufvudstad. Och rik

* Professorn i historia vid Helsingfors universitet E. G. Palmén har nyligen i den finska tidskriften »Valvoja» offentliggjort ofvanstående artikel, hvaraf han benäget stält en svensk öfversättning i handskrift till vårt förfogande. Vi begagna oss häraf så mycket hellre som, märkvärdigt nog, ingen vetenskaplig eller literär tidskrift i Sverige skärskådat Fryxells posthuma verk »Min historias historia». Som läsaren finner, vidgar sig ock prof. Palméns anmälan af denna bok till ett ytterst intressant domslut öfver Anders Fryxells betydelse i stort taget. *Red. af D. Kr.*

belöning fick den okände yngligen för sin djerfhet. Den åldrige forskaren offrade vänligt en stund af sin dyrbara tid för att samspråka med »sin unga kollega», ja, han gjorde sig några veckor senare besväret att uppsöka mig i tredje eller tjerde våningen, der jag bodde, för att bjuda mig till aftonen den dag, då han fylde 80 år. Äfven senare fick jag någon gång vara tillsammans med den raske, vänlige gamle, hvilken intill det sista var »den yngste bland de gamle, den äldste bland de unga», såsom en vän till Fryxell ännu år 1881 yttrade om honom. Med djupa, outplånliga drag hafva dessa tillfällen inpräglat sig i minnet, en hågkomst jemförlig med de dyrbara stunder, då det varit mig förunnadt att vara tillsammans med J. W. Snellman och Elias Lönnrot.

Min sympati för ämnet kan jag sålunda ej underlåta att lifligt uttala, och då Fryxells under Valvojas första lefnadsår inträffade död manade oss att inrymma åt hans bild ett rum i den serie af utlandets framstående författare och vetenskapsmän, som redaktionen beslutit att porträttera för sin läsekrets, ville jag visserligen icke lemna bristerna i hans verk ur sigte, men känslan af djup tacksamhet och kärlek öfverväldigade mig i främsta rummet, då jag betänkte, huru oändligt mycket det uppväxande slägtet var Fryxell skyldigt för otaliga mäktiga impulser till det goda. Villigt behandlar man ännu en gång ett så kärt ämne, särdeles då en förträfflig anledning denna gång fins att framställa mångt och mycket, som senast icke blifvit observeradt eller framhållet. Äfven för dem, hvilka icke i Fryxell se sin ungdoms första lärare, erbjuda sig rikligen nya och intressanta synpunkter i den lilla skrift, hvars titel ofvan citerats. Fryxells »Berättelser» äro såväl med afseende å sitt vetenskapliga som sitt sant nationella värde af det slag, att verldsliteraturens historia icke kan nämna många dess likar. Vida mera än hvarjehanda politiska intriger, krig och eröfringar, med hvilka det är vanligt att belamra skolgossarnes hufvud, förtjenar detta jetteverks uppkomst vår uppmärksamhet, särdeles då vi på samma gång lära känna en sällsynt ädel och manlig karaktär.

Den föreliggande boken gifver oss icke en fullständig bild af Fryxell såsom författare och enskild person, och det må medgifvas, att om den aflidnes dotter, Eva Fryxell, också varit sin faders medhjelpare samt »skrifvit

Fryxells berättelser», såsom den gamle sjelf sade, då han presenterade henne, så har det dock icke varit dotterns sak att gifva en sådan totalbild. Men i dess ställe få vi uti föreliggande häfte mycket värdefulla materialier till den mera omfattande teckning, hvilken — vi må väl hoppas det — förr eller senare någon skall åtaga sig att gifva af svenska folkets Herodotos. Förevarande skrifts vigtigaste del är naturligtvis den sid. 22—98 ingående berättelsen »Min historias historia», som Fryxell i lifstiden för sina egnas och sina vänners räkning skref år 1854, då han hade hunnit till Karl XII:s tid. Till ram åt denna anslående berättelse, hvilken, med undantag af några få senare noter och marginalanmärkningar, icke blifvit af författaren fortsatt, har den store bortgångnes dotter samlat och ordnat andra ämnet upplysande hågkomster, med ledning än af sin personliga bekantskap, än åter hemtande underrättelser och reflexioner ur särskilda af Fryxells efterlemnade handskrifter, hvilka man af ett eller annat skäl icke ännu velat lemna i deras helhet åt offentligheten. De vigtigaste af dessa bifogade uppsatser beröra Fryxells senare skriftställeri; så t. ex. får man månget nytt uppslag till bedömandet af Karl XII:s och frihetstidens historia så väl som rörande Svedenborgs och Bellmans biografier; äfvenså gör man gerna bekantskap med reflexionerna öfver Fryxells författareskap i allmänhet, hvilka helt och hållet enligt den aflidnes sätt äro fördelade efter olika synpunkter: Fryxells etiska stränghet, Fryxells polemiska riktning, Geijer och Fryxell, Fryxells antifilosofiska riktning o. s. v. Afbildningar af Fryxell och hans graf åtfölja arbetet.

Med skäl har en teckning af Fryxells moder och barndomsförhållanden tagits till inledning. Modern, Eva Lovisa Ekman, var en af dessa hemmets ädla hjeltinnor, hvilkas namn vanligen blir för den stora verlden obekant, men af hvilkas dygder och obemärkta arbete barnens duglighet i främsta rummet beror. Sonens namnkunnighet bevarar i detta fall äfven moderns namn för all framtid från glömskan, och det med desto större skäl, som moderns goda egenskaper, varm gudsfruktan, sträng sedlighetskänsla och en härdig, ädel natur på sällsynt vackert sätt förnyades i sonen. Och Fryxells moder hade dock icke i sitt ursprungligen rika hem fått ens så mycken undervisning som den mången bakstugusittares barn numera kunna i folkskolan

erhålla. Med hjelp af sitt klara förstånd, sin praktiska duglighet och sin fasta vilja besegrade hon emellertid alla svårigheter, hvilka lifvet medförde, samt gaf sina barn en förträfflig uppfostran, hvarjemte hon var i stånd att rädda familjens ekonomiska ställning, hvilken blifvit förstörd genom mannens lättroget ingångna borgensförbindelser. Under goda och isynnerhet under onda dagar var hon hela traktens goda engel, ständigt färdig att af sina små förråd gifva det som behöfdes till nödens lindrande, fromt förlitande sig på att Gud nog komme att taga vård om barnen.

Fadern, Mattias Fryxell, var en aktad och redbar prestman, hvilken derjemte följande med sin tid var en ifrig beundrare af det förra århundradets s. k. upplysningsfilosofi. Såsom bekant funnos under denna tidsålders natur de största kontraster förenade till ett besynnerligt helt. Voltaire och Diderot beundrades alldeles utan måtta, men Rousseau äfvenledes, fastän deras påståenden för ingen del stämde inbördes öfverens. Den senares och tidsålderns egentliga ideal var menniskans förmodade ursprungliga renhet och oskuld. Dåliga eller sjelfviska furstar, af hvilka 1700-talet ha så många att uppvisa, äfvensom den högdragna men förfallna adeln, hvilken vidhöll sina förfäders anspråk utan att svara emot deras dygd, fingo gälla som bevis, att bildningen var endast skadlig och naturtillståndets frihet nödvändig. Oskuldslifvet à la Campe bland Stilla hafvets öboar betraktades som ett slags idealverld; och i Amerikas Förenta Stater framstod det politiska lifvet, utan afseende â slafveriet och andra undantag, såsom den fullständiga frihetens land, det förverkligade »contrat social.» Annorlunda bedömdes verkligheten, då man återvände till sin egen verld från tankarnes aflägsna regioner. Bondeståndets naturliga råhet, som i alla fall ej var jemförlig med t. ex. Abba Tulles och de andra Peljuöboarnes ståndpunkt, föraktades storligen, och medelklassen var i sin egen tanke det enda stånd, hvarest gudsfruktan och rättskänsla öfver hufvud var till finnandes. På samma sätt fingo äfven frihetens idéer vackert maka åt sig, då den store eröfraren Napoleon stod på sin lyckas höjd såsom en afgud för millioner.

Anders Fryxells hem utgjorde dock ett anmärkningsvärdt undantag i detta sista hänseende. Napoleons sjelfviska planer och blodiga segrar liksom öfriga dylika hjeltebragder utan sedligt värde voro i denna lilla krets ett före-

mål för afsky och fasa, icke för beundran. Enligt faderns tanke var den store eröfraren icke annat än en *Diable du Midi*, och den ömma modern plägade säga, då hon tänkte på sina likar, hvilka kriget gjort barnlösa, att Napoleon förtjenade att till straff för sitt menniskoslagtande ligga i barnsäng för hvarje menniska, hvars död han vållat. Ett sådant åskådningssätt kunde ej blifva utan inverkan på gossens sinne, ehuru han såsom 7-åring med största förtjusning läste sagan om Rolf Krake, Ragnar Lodbrok, Ramunder och andra sådana hjeltar, hvilkas berömmelse låg deruti, att de »höggo ned folket såsom rått ris». Fryxell berättar, att han ännu såsom 19-årig varit helt hänförd vid tanken på den ära, svenskarne skulle vinna genom Norges eröfring, men fadern ogillade samma krig, emedan enligt hans tanke Sverige ej hade någon rätt att tillegna sig sagda land.

I sinom tid kommo dessa i ynglingens sinne utsådda frön till grodd. De växte och buro hundrafaldt frukt, sedan egen eftertanke och erfarenhet utvecklat dem. Sammaledes var det först sedan Fryxell mognat till man, som han vann klar insigt, om hvilken betydelse tillkommer folkets lägre lager, hvilka vid århundradets begynnelse och ännu senare så fullständigt föraktades. Men en fast grundval var redan i barndomen lagd till hans kommande ståndpunkt i och genom den åskådning, som Fryxell erhöll under uppväxten, i nära samlif med det fagra Vermlands natur och folk. Redan såsom barn blef han bekant med allmogen, lefvande till stor del dess lif, och såsom prest införlifvades han än närmare i dess andliga verld. Sålunda blef han äfven i ovanlig grad en folkets man.

Men vi böra ej heller glömma en annan frukt af hemmets och hembygdens enkla seder. Ända ifrån barndomen var Fryxell t. ex. så van vid att gå barfota, att han om hösten utan olägenhet kunde springa öfver en nyss skuren rågåker. I Vermland voro vid denna tid äfven på herregårdarne innanfönster en okänd lyx, och kakelugnarne hade ej ännu hunnit från boningsrummen uttränga spislarne. Genom ett sådant lefnadssätt växte och stärktes en kropp, som ända till höga ålderdomen bevarade en ovanlig styrka och härdighet. Fryxell blef redan i ungdomen en mästare i alla kroppsöfningar, jagt, simning, skridskoåkning och dans; han var sedermera en af Sveriges första simlärare, och såsom 72-

årig förskräckte han en gång sin omgifning med att begifva på skridskor ut på isen. Ett godt arf hade således Fryxell erhållit från hemmet och hembygden, då han med toma händer men gladt sinne begaf sig ut i verlden för att bana sig väg med egna krafter. Utmärkt helsa, små behof, varm gudsfruktan, okuflig arbetslust och ett barnsligt rent sinne voro hans hemgift.

Sålunda kom han till Upsala universitet, hvarest han i anseende till sin fattigdom först ärnade på kortaste vägen sträfva till prest. Men då en lärareplats erbjöd sig i hufvudstaden, derest han aflade filosofie kandidat-examen, lyckades han med ansträngande af alla sina krafter inom kort tid få nämnda lärdomsprof undangjordt, hvarpå han med lust och fröjd var med vid magisterpromotionen. Derpå bosatte han sig i Stockholm, der han förtjenade sig ett knappt men tillräckligt bröd genom flitig lärareverksamhet. För en man af hans art stodo snart bättre platser till buds, och då en särskild flickskola, på sätt och vis den första i Sverige, grundades i Stockholm genom den store Wallins omsorg, kallades Fryxell till dess rektor år 1831. Sedermera utnämndes han till kyrkoherde i Sunne, då ett värdigt arbetsfält öppnade sig för honom i hans egen älskade hembygd. Men dessförinnan hade större uppgifter ådragit sig den unge skollärarens uppmärksamhet.

Förr än vi begynna tala om Fryxells lärareverksamhet, böra vi nämna, att han redan vid universitetet med stöd af egen erfarenhet och delvis äfven under kamp hade fått utveckla sin öfvertygelse och pröfva huru ungdomens idealer utstodo verklighetens skärseld. Dessa små strider voro endast en inledning och förberedelse till den genom lifvet varande strid, som Anders Fryxell utstod emot allt, som enligt hans tanke var orätt, men redan i dem visar sig hans sjelfständiga och frimodiga natur; i dem danade och stadgade sig hans framtida ståndpunkt.

Sin första beröring med den literära verlden fick Fryxell genom de då i Upsala rådande literära och poetiska sträfvanden, som äro kända under namn af den fosforitiska riktningen. Till en början behagade denna brokiga verld honom storligen, fullkomligt ny som den var, och han hade »elysiska stunder.» Men en närmare bekantskap med fosforisternas ledare aflägsnade åter Fryxell från dem. Ynglingen med sin friska natur fick nog af detta känslo-

fulla sällskaps »utvattnade trånad samt urblekta morgon- och aftonrodnader»; efter några år kände han äckel vid diktarskaran, »liksom en som ätit upp ett halft lispund konfekt». Ett slags protest emot den i literaturen rådande gråtmilda tonen var hans sångspel Vermlandsflickan, af hvilken ännu den vackra sången »Ack! Wermeland, du sköna», o. s. v. är allmänt känd. Men poetisk produktion var dock icke Fryxells sak, ehuru han såsom ung enligt egen bekännelse ödt mycken tid derpå. Klart inseende sin oförmåga i detta afseende, lemnade han från sitt 25:te år diktandet derhän. De iakttagelser, hvilka han såsom ung gjort med afseende å sin samtids literära sträfvanden, blefvo tills vidare inneslutna inom hans eget bröst, till dess de mognade i arbetet »Bidrag till Sveriges litteraturhistoria».

En djup klyfta mellan Fryxell och hans jemnåriga uppkom genom en annan omständighet. Bellmans sånger voro i Upsala föremål för allmän beundran, och fosforisterne angåfvo tonen. Bellmans dyrkan var härvidlag ofta af samma art som korporal Mollbergs och Movitz' lefnadssätt: enligt många studenters mening var det ett bevis på manlighet och en hvardaglig hjeltebragd att dricka hvarandra till ur bränvinskaggen. Just emot sådana råa seder var det som Franzén varnade, då han sjöng om »den Bacchus som var Febi bror, men icke han på tunnan.»

Fryxell för sin del var en glad och yster yngling såsom få; »kusin glädjen» kallades han i slägtingarnes lag och vid fester tömde äfven han sitt glas, dock för att glädjas, ej för att dricka. Men just derför hade han vämjelse vid detta öfverdådiga lif, ehuru detsamma klädt sig uti qvickhetens och på sätt och vis äfven fosterländskhetens drägt. Han dolde ej sina känslor och fick genast erfara, att ungdomen, som är färdig att fordra för sig sjelf nästan obegränsad frihet, kan vara tyrann med besked mot andra. Det var ej långt från att han blifvit utstött ur Vermlands nation, emedan han vågat säga att kamraterne »uppförde sig såsom svin». Han fick en nattlig kattserenad och andra bevis på ovilja och fick ej komma till kamraternes lag, då öfrige vermländingar, som under ferietiden qvarstannat i Upsala, firade julen tillsammans. Delvis nedslog detta den ensamblifnes sinne, delvis stålsatte det honom till kamp mot den riktning, hvilken syntes honom förebåda hans folks fall. En orubblig grundsten var då lagd till den stränga dom öfver

Bellman, hvilken Fryxell ett halft århundrade senare ur praktiskt-sedlig ståndpunkt framlade.

I bredd härmed må vi nämna en idé, hvilken äfvenledes hade sin rot i de iakttagelser, Fryxell gjort vid universitetet men som syftar ännu djupare än den föregående. Redan i sitt eget hem härdad mot njutningslystnaden, ungdomens farligaste fiende, såg Fryxell med bitter sorg huru osedligheten decimerar hvarje generations leder och isynnerhet kräfver sina ofter inom den ungdom, hvilken förmenas hafva erhållit en god uppfostran. Då han en gång såsom äldre vistades i Marstrand för att hvila sig, begynte han en särskild artikel i denna fråga under titel »En slagskugga» (föreliggande arbete sid. 176—186), uti hvilken han talar betydelsefulla ord till uppfostrare och ungdom. Han, som var qvinnobildningens första pelare i Sverige, kunde naturligtvis ej förbise, att slappa sedlighetsbegrepp äro ett ondt, som särskildt inrotat sig hos det starkare könet, och med afsky och medlidande tänkte han på de pröfningar, ett sådant sakernas skick lägger på det andra könets skuldror. Fädren deltaga ej tillräckligt i sina söners uppfostran, sönerna komma för tidigt ur hemmets varma atmosfer, de uppfostras redan såsom barn till sjelfviskhet, derigenom att mödrar, systrar och andra klema bort dem, etc. Man tillsluter ögonen för ynglingens fel, emedan han förmenas behöfva någon tid, såsom det heter, rasa ut för att sedan blifva en ordentlig menniska; slutligen är dålig literatur äfven orsak till detta förderf, som störtar otaliga begåfvade ynglingar i en för tidig graf eller ömklig sjuklighet — se der hufvuddragen i denna tyvärr ofullbordade artikel, hvilken emellertid äfven såsom utkast på ett så vackert sätt belyser Fryxells långt gående granskning och orubbligt sedliga stränghet, att vi ej ansett oss böra lemna densamma oomnämd, då det varit fråga om hans ungdoms erfarenheter och slutsatser.

Vistelsen vid universitetet utbildade hos Fryxell äfven ett annat karaktärsdrag, hvilket tryckt sin stämpel på hans hela kommande verksamhet. Vi hafva redan nämnt, att det 18:de århundradets s. k. upplysnings-filosofi var för honom så godt som ett arf från hemmet. Denna ursprungligen i England hemmahörande riktning, hvilken ej erkänner någon annan kunskap än den ur erfarenheten vunna, hade tidigt rotfäst sig i Fryxells åt det praktiska vända

sinne. Vid universitetet mötte honom en annan riktning, det slags spekulation, för hvilket menniskoandens eget djup gäller såsom den vigtigaste, ja, nära nog enda källan till kunskap, men hvilken så lätt, der icke ett verkligt snille uppbär detta forskningssätt, förvandlas till nyckfullt hårklyfveri och dunkelt ordsvammel. Fosforisternas filosofiska påståenden voro merendels af det slag, att dunkelheten berodde icke på djup i tanken utan på oreda; Schellings filosofi var samtidigt föremål för ynglingens studier, och äfven den är tillräckligt invecklad för att sätta läsaren på tinnarne af templet.

Fryxell grep sig an med arbetet under ödmjuk öfvertygelse, att en visdom här förelåg, som han ej så lätt kunde lära sig att begripa. Flitigt ansträngde han sin tankeförmåga för att med filosofiens hjelp kunna fatta menniskoandens djupaste hemligheter, treenigheten, Kristi uppenbarelse, enheten mellan friheten och nödvändigheten, o. s. v. Men förgäfves! I sina lärares visdom kunde han ej finna annat än »svepskäl, toma fraser, infall, ordlekar, hvilka alldeles icke bevisade, hvad de sade sig bevisa». Hans barndoms enkla tro blef skakad, men verklig vetenskap erhölls ej i stället. Slutligen vågade han äfven härutinnan lita på sig sjelf. Efter en inre strid återfann han en gång under bar himmel en höstafton sin själsfrid, erinrande sig sin moders innerliga gudsfruktan, hennes varma böner och klara religiösa ståndpunkt, enligt hvilken lefnad betydde mera än lära och dogmer. »Jag begynte ana menniskoförnuftets oförmåga att lösa alla lifvets och dödens gåtor», säger han sjelf, efter det han berättat denna tilldragelse. Men den spekulativa filosofien kunde Fryxell icke sedermera fördraga. Någon gång frågade han: »kan någon säga mig hvad de berömda tyska filosoferna uträttat för godt under de sista 100 åren?»

Snart nog visade sig denna hans öfvertygelse äfven praktiskt ute i lifvet. Den unge skolläraren egnade sig med hela sitt intresse åt sitt sjelfvalda kall och sökte derjemte såsom medborgare draga sitt strå till förbättrande af samhällsförhållandena. Han såg framför sig mycket föråldradt, som var i behof af förnyelse: klassicitetens sekelgamla förhållanden tycktes vara stelnade. I särskilda broschyrer framställde han sina tankar, och i afsigt att reformera Sveriges undervisningsväsende föreslog han åtgärder, hvilka helt och

hållet stredo emot det, hvarvid man var van. Han fordrade alla läroverks organiserande efter en plan, yrkade folkskolors grundläggande, latinets uppskjutande till högre klass, till förmån för nyttigare ämnen, modersmålets upphöjande till ett sjelfständigt ämne, lärareverksamhetens fördelande efter ämnena och icke efter klasser, o. s. v. Nya grundsatser trängde sig synbarligen fram i stället för de gamla; emot det gamla klassiska systemet höjde sig den realistiska riktningen och nya tidens liberalism till strid.

Med blandade känslor hörde man på dessa reformförslag. Sveriges dåvarande erkebiskop Rosenstein förklarade uppbragt, att skolmannabanan, såväl som den kyrkliga sedermera skulle för alltid vara stängd för den djerfve författaren. Hvarken han som fick, än mindre han som gaf förebråelsen anade, att kyrkans högsta förtroendevärf inom ett par årtiondens förlopp skulle stå den förre till buds, så att han endast med bevekliga föreställningar kunde slippa den äran. Och uti de lärdes krets mottogos Fryxells fordringar föga blidare. I Upsala, der den snillrike Geijer då var konung i de lärdes samfund — för att i sinom tid lemna sin spira i arf åt filosofen Boström — hyllade man i detta afseende mycket gammaldags åsigter. Med spefulla kraftuttryck kämpade Geijer emot »nyttorna» i undervisningen samt »den ambulatoriska metodens» d. v. s. ämneslärareesystemets användande vid undervisningen. Likaså ansåg han onödigt att grunda särskilda folkskolor, då enligt hans tanke folkundervisningen borde inskränkas endast till religionsundervisningen. »Det är min fullkomliga mening, att jag ville lemna de lägre och arbetande klasserna fullkomligt olärda», — så ljöd orakelspråket från Fyris grumliga stränder. — »Vill en eller annan af folket lära sig att skrifva och räkna, välan! men deras förträffliga minne gör det för dem i allmänhet onyttigt»; — i detta fall fick således nyttans annars så kallade »osedliga» princip, om också på ett negativt sätt, komma till erkännande. Såsom riksdagsman hade samme man förklarat, att betänkliga sedliga missförhållanden blefve följden, om döttrarna enligt lag erhölle lika arfsrätt med sönerna; han hade försvarat det gamla skråtvånget, likaså adelns och presterskapets sjelfskrifna ställning vid riksdagen o. s. v.

Det torde slå många läsare med häpnad, att man ännu vid begynnelsen af detta århundrade kunnat få höra

sådana yrkanden, och till på köpet från en så högt uppburen ledares och lärares mun som Geijer var. Vi vilja dertill svara, att han vid tiden för sitt ryktbara »affall» visserligen gjorde en tvär vändning för att sedermera med hjelp af sina sjelfskapade begrepp och sin mäktiga inbillningskraft ifrigt bekämpa hvad han dertills med samma hjelpmedel försvarat. Men då man i Sverige så storligen och allt fortfarande beundrar Geijer, hafva vederbörande vanligen glömt att göra åtskilnad mellan hans olika utvecklingsskeden, anmärker med skäl föreliggande arbetes utgifvare. I främsta rummet tager man i betraktande hvad Geijer lärde före sitt affall — dock så att de värsta misstagen lemnas ur räkningen och glömmas — men på samma gång plägar man berömma hans liberalism. Och Boström, hvars inflytande för närvarande torde vara ännu större än t. o. m. Geijers tidigare varit, lutar i politiska frågor omisskänneligen åt reaktionen. Enligt hans tanke var ju Sveriges gamla ståndsrepresentation så oöfverträfflig, att redan öppnandet af borgareståndet för bruksegare rubbade institutionens idealiska harmoni. Bekant är också Boströms böjelse för den enväldiga statsformen, hvilken äfven förträffligt lämpar sig för hans s. k. idealistiska system.

Endast när vi taga den reaktionära anda i betraktande, hvilken rådt och råder vid Sveriges universitet, kunna vi gifva förtjent erkännande åt Fryxells frisinthet. Också vann densamma på sin tid alla liberales varma understöd, och de flesta af hans särskilda yrkanden hafva, såsom en hvar känner, redan för länge sedan blifvit verklighet. Deruti hafva vi äfven det bästa försvaret för Fryxells uppträdande, om hvilket nutiden för öfrigt i sanning ingalunda vet så mycket, som rätt och billigt vore. Det torde för öfrigt knapt vara nödigt att tillägga, att, det nyas försvarare, en induktionens, den praktiska rationalismens och prosans man, att äfven han någon gång gick för långt såsom t. ex. då han förnekade den högre filosofiska spekulationens värde, då han uppställde nyttan såsom undervisningsväsendets afgörande grundsats eller bedömde poesien från prosans ståndpunkt. Tanke och praktiskt förstånd, teori och erfarenhet, idealism och realism, poesi och prosa — huru man i hvarje särskildt fall, efter särskilda synpunkter benämner mennisko-andens motsatta poler — äro begge fullt berättigade och komplettera hvarandras brister. Den ena af dem kan för

den enskilde vara vigtigare, måhända den enda möjliga synpunkten. Men menskligheten kan ej afstå från någondera och endast för en tid kan således den ena riktningen besegra den andra.

II.

Anders Fryxell stod vid denna tid på fullständig krigsfot med det lärda lägret, representerande öfver hufvud en annan verldsåskådning än den derstädes hyllade. Med Geijer hade han redan kommit i faktisk, ehuru ej personlig strid, innan de ens egentligen rörf sig på samma område. Geijers affall var ej heller egnadt att närma dem till hvarandra; ett sådant plötsligt språng från en ståndpunkt till den motsatta stred fullkomligt mot Fryxells regelbundna, lugnt öfvervägande natur. Äfven han hade samtidigt begynt framställa historien, och följande sin egen metod, utvecklade han sig småningom i en riktning motsatt den förre lärarens. Också kommo de snart i en skarp strid.

Såsom barn hade Fryxell redan, enligt hvad vi ofvan i förbigående nämnt, med största förtjusning läst isländska sagor d. v. s. hednatidens historia. Då han så godt som kunde utantill Björners kämpadater, begärde han till fortsättning Gustafvers och Karlars »sagor», men hvad han fick kunde på intet sätt tillfredsställa en 8-årings läslust. Minnet af denna en gång så bittert kända brist var måhända den mäktigaste anledningen, hvarför Fryxell sedermera 1822 började »till ungdomens tjenst» förtälja sitt fosterlands historia. Stora resultat väntade han ej af detta företag; han skref endast af inre håg, med minnet såsom hjelpkälla, begagnande i detta syfte nattens stilla stunder, då dagens timmar förgått till fyllandet af lärarens pligter. Historien hade alltid varit ett af hans käraste ämnen, och vid universitetet hade han under Geijers presidium disputerat öfver en historisk fråga. Annars hade han ej på detta område gjort några forskningar. Sålunda kläddes äfven Berättelserna i en så anspråklös form som möjligt. Författaren bestämde ej på förhand deras antal, omfång och plan; detta allt fick helt och hållet bero af ämnet. Framställningssättet gestaltade sig af sig sjelft efter Snorre Sturleson och

de andra isländska sagoberättarnes mästerliga stil, i hvars fria och naturliga begagnande Fryxell icke haft sin like.

Under årens lopp utkom del efter del. Den literära kritiken var merendels stum beträffande denna företeelse, men upplagans åtgång bevisade allmänhetens tillfredsställelse, och detta var den bästa uppmaning att fortsätta. Medeltidens århundraden, så fattiga på hänförande hjelteminnen, blefvo liksom i förbigående berättade i en enda del, men Gustaf Wasas minnesrika årtionden togo så mycket mera utrymme i anspråk. Literaturen kom allt mera till användning, snart nog äfven arkiven, ehuru det då för tiden var mycket svårt att arbeta i riksarkivet, som var inträngdt uti en eländig lokal, och andra arkivs begagnande erfordrade mycket resor. Redan Erik XIV:s karaktär skildrade Fryxell annorlunda, men afgjordt riktigare än föregångarne, hvilka mera stått på konungens sida, och då herrarnes strid med hertigen (Karl IX) skulle skildras, framstod hans afvikande ståndpunkt i ännu klarare dager. Öfverväldigande är hans fosterländska hänförelse vid teckningen af Gustaf Adolfs och Axel Oxenstjernas mäktiga tidsålder: dessa delar äro utmärkta för sin poetiska anda och sin konstnärliga komposition, på samma gång de i vetenskapligt afseende — särdeles delarne 7 och 8 — äro tillfredsställande. Också stod Fryxell enligt egen berättelse på höjden af sin ryktbarhet vid medlet af 1830-talet, då dessa delar hade utkommit.

Emellertid hade han mognat för svårare uppgifter. Skildringen af krigiska hjeltebragder kan hänföra berättaren liksom äfven läsaren, men den förmår icke belysa den nya tidens månggreniga sociala och nationala lif. »Karl XII bör ej på samma sätt uppfattas och tecknas som en Ragnar Lodbrok», såsom Fryxell sjelf säger. Ett mångfaldigt nytt lif framträdde från början af 1600-talet i Sveriges och Finlands historia under det stridiga idéer kämpade om väldet. Berättelsernas föregående delar hade på sätt och vis varit en nationel epopé, men efter hand blef författandet af en tillfredsställande historia Fryxells mål. Omsorgsfullt döljer han emellertid arbetets vetenskaplighet, för att bevara detsammas lätta och populära form. Den föregående uppgiften hade varit lätt och gifvande, den senare var jemförelsevis svår och otacksam, — åtminstone för en man, hvars åsigt tvärt stred mot allmänhetens åsigter, och om

hvilken man hellre än om Karl XII kunde sjunga »Han kunde icke vika, blott falla kunde han».

I många afseenden stod Fryxell på annan botten än Sveriges allmänhet. Främst må härvidlag nämnas Utilitarismens eller den praktiska nyttans ståndpunkt, hvilken hos honom oskiljaktigt sammanvuxit med en sträng sedlighetskänsla; dessa åsigter stötte nationalstoltheten och beundrarne af krigsäran. Men då han derjemte framstälde sina tankar rörande den inre historiens frågor, särdeles om konungadömets, aristokratiens och folkets ömsesidiga ställning, kom han att mot sin vilja närma sig tidens brännande frågor, från hvilka han annars hållit sig fjerran genom att t. ex. bestämdt neka att blifva riksdagsman. Må vi granska hvardera synpunkten särskildt.

I den mån han gjort bekantskap med sina källor hade Fryxell kommit till den öfvertygelse, hvilken hos honom år för år vann i styrka, att den förgångna tidens händelser blifvit orätt framstälda, än till någon herskares, än till sjelfva folkets berömmelse. Den s. k. Götiska skolan, annars förtjenstfull, hade enligt hans tanke i detta afseende verkat skadligt genom att uppegga nationalstoltheten. Man hade vant sig vid att beundra snillet och hjeltemodet, utan att undersöka huruvida de ländt folket till båtnad och framför allt, om de haft sant sedligt värde. Detta sätt att bedöma är en qvarlefva af hedendomen, anmärker Fryxell med stort skäl; de sedliga pligterna äro ju enligt Kristi lära lika för alla menniskor, oberoende af stånd och yttre ställning. Af sina föräldrar hade han redan i barndomen lärt sig att förakta eröfrarens sjelfviska planer och till system hade han såsom fullvuxen utbildat sin afsky emot det smidiga och böjliga rättsbegrepp, enligt hvilket det i politiska lifvet förträffligt går för sig hvad som afgjordt i det enskilda lifvet skulle vara lågt och klandervärdt. Hvarken för jordens store eller ens för eget folk kunde Fryxell göra undantag från det han annars ansåg vara rätt, ehuru han nog insåg, att mången beundrad och för Sverige nyttig hjeltedat, mången afgudad hjelte sålunda komme att förlora något af sin glans. »Skalderna må gerna försköna sitt lands historia, Tegnér i Svea, Geijer i Manhem, Beskow i Sveriges Anor» yttrar Fryxell i anledning häraf. »Men häfdatecknaren skall skrifva sanning. Hans fosterlandskärlek kan dock vara lika varm. Den röjer sig omisskänneligt i den förtjusning,

med hvilken han berättar sina landsmäns ädla och lysande bragder, men ock lika omisskänneligt i den klagande, af sorg halfqväfda röst, med hvilken han förtäljer uppträden, som kasta skugga på hans folk. Dock måste han berätta dem, ty sanningen är hans högsta mål.» Och då Agardh klandrade Fryxell, för det han hade tio Guds bud såsom regel vid nedskrifvandet af svenska historiens dom, svarade denne: »Gud gifve jag alltid så gjorde.»

Beklagligtvis har denna upphöjda åsigt ännu icke fått öfverhand hos forskarne, än mindre hos allmänheten, hvarför den väckte missnöje särdeles i början. Kommo så dertill de i Sverige då brännande politiskt sociala stridsfrågorna. Med stöd af sina egna iakttagelser hade Fryxell betydligt justerat de idéer om de olika folkklassernas värde, som han såsom ung mottagit. Han kunde ej betrakta folket med denna kyliga medömkan, som enligt hvad vi sett då var rådande hos de lärde: ännu mindre kunde han, folkskoletankens varme främjare, vilja döma sitt folk till ständig råhet. Men så varm vän af folket han än var, kunde Fryxell dock ej förblifva vid den af Rousseau och encyklopedisterne grundlagda, af Kotzebue et Comp. till det yttersta drifna läran, att aristokrater och högre embetsmän mangrant voro ett odugligt, uselt följe; — dertill var hans öga för klarsynt, hans karaktär alltför rättfram. Han såg ju redan af Sveriges dåvarande förhållanden, att mången afundad man, som kommit sig högt upp, en Ankarsvärd, en De la Gardie, Franzén, Hartmansdorff, Wallin m. fl. till karaktär och förmåga voro mycket bättre än de, hvilka smädade dem, såsom det hette i jemlikhetens intresse och namn. Något liknande tyckte sig Fryxell se äfven i historien.

På en tid, då Geijer med stort eftertryck lärde, att »Sveriges historia var dess konungars» — ett påstående, hvilket förståndigt uppfattadt och begränsadt, nog eger sin riktighet, men som af eftersägarnes idislande skara blifvit omtuggadt till ett alldeles saft- och kraftlöst, — på en tid då Geijer till de liberales förtjusning sände ut i offentligheten sina bekanta Tre föreläsningar, hvilkas djerfva vetenskapliga påståenden skulle blifva ett afgörande inlägg i den strid, som då utkämpades om representationsförändringen, vågade Fryxell emot sin förre älskade lärare framställa sin afvikande öfvertygelse. Såsom resultat af sina forskningar framstälde han hurusom aristokraterna såda som Erik

Sparre, Axel Oxenstjerna, Arvid Horn, m. fl., fastän smädade såsom småkonungar, förtryckare, i sjelfva verket ofta hade mera samvetsgrant arbetat i folkets intresse än herskarne, åt hvilka den stora hopen vanligen är färdig att utan tvekan, utan farhåga skänka sitt förtroende; han påstod, att detta historiens förfalskande blifvit under några tidsrymder helt systematiskt utöfvadt, dem som då rådde till nöjes, o. s. v. Genom broschyrer och uti sina Berättelser sökte han aflägsna villfarelserna, väl vetande, att han på samma gång komme att stöta för hufvudet sega fördomar och framför allt svenskarnes djupt rotade konungskhet. Då frågan var af rent vetenskaplig art, hindrade dessa åsigter honom naturligtvis icke att äfven framgent förblifva vid sin förra öfvertygelse att adeln och prestestånds ställning vid riksdagen borde få vika för en mera demokratisk representation o. s. v. För den skull kunde han icke heller påräkna de konservatives fullständiga gillande

Så föddes de specielt mot Geijer skrifna flygskrifterna »Om aristokratfördömandet i svenska historien», hvilka genast blefvo mycket ryktbara. Uti Berättelserna visade sig samma ståndpunkt. Om drottning Kristina, som Geijer så varmt sökte försvara, hade Fryxell berättat mycket nytt, obestridligt sant, hvilket ej länder den skildrade personen till heder. Karl X:s öfverdrifvet djerfva äfventyrarepolitik, hans svekfulla beteende mot Danmark och hertigen af Kurland och andra sådana omständigheter voro ej till prydnad för en bild, som man af gammalt vant sig att hålla för felfri. Farligast var emellertid försöket att störta Karl XII, svenskarnes halfgud, från den plats, dit nationalstoltheten, den poetiska hänförelsen och beundran för krigsäran hade upphöjt honom. Detta visste Fryxell ganska väl, så mycket mer som han redan på förhand hade fått många varningar af sina vänner. Men just i detta afseende tycktes honom ett stort värf finnas att fylla. Historien är ju folkens och furstarnes läromästarinna. En skef historisk ståndpunkt lärde de senare att fortfarande eftersträfva yttre glans och att förakta herskarens högsta pligter, lärde folket att beundra ytan, men glömma de verkliga dygderna. Så länge häfdatecknaren idkade sådant afguderi, komme verlden att såsom dittills vara uppfyld af krig och elände. På detta sätt, i korthet återgifvet, framställer den åldrige forskaren uti sina 1854 nedskrifna anteckningar sin ståndpunkt,

tilläggande: »detta kommer jag äfven att framställa» med afseende å Karl XII:s historia, säkert med samma följd, nämligen att ådraga mig beskyllningar för en låg, ytlig, prosaisk ståndpunkt m. m. Jag bär hellre denna förebräelse än medvetandet af att emot bättre vetande och öfvertygelse hafva berömt orättvisan eller förnekat sanningen. *Rätt och sanning* vare äfven häfdatecknarens valspråk.»

Förutsägelsen gick i fullt mått i fullbordan. Med öppna ögon offrade Anders Fryxell sin vunna popularitet för att kullstörta ultraroyalismen, ultrapatriotismen, ultraheroismen och den till deras försvar uppfunna historiska kasuistiken. Dessutom hade han vid samma tid klandrat de liberale för deras beteende mot den gamle Karl Johan; vid samma tid hade Geijer gjort sitt affall. Ännu kort förut hade Sveriges mest betydande organer, såsom Fryxell i sin historias historia berättar, »företagit sig att dels ignorera, dels nedsätta Geijers förtjenster och att deremot uppsätta mina så högt som möjligt. På så sätt blef jag ett tu tre upplyft till stort, alltför stort historiskt anseende. — Men nu började de liberale att så mycket som möjligt upphöja Geijer och nedsätta mina arbeten, för att på samma gång nedsätta mina mot dåtidens liberalism riktade ord. Geijers och min belägenhet i anseende till den fria pressen vexlade sålunda helt och hållet om». Naturligtvis var emellertid vigtigaste orsaken till den svåra storm, som plötsligen uppstod emot Fryxell, den principiella olikheten i ståndpunkt mellan honom och allmänheten; denna olikhet var såsom redan blifvit sagdt, månggrenig och djupt gående.

Klander, satir och t. o. m. förolämpande hån begynte nu ymnigt flöda emot Fryxell, och snart var han störtad från popularitetens höjd. Geijers svar var bittert och, sanningen att säga, det är icke någon prydnad för hans samlade arbeten. Lärjungarne följde mästarnes exempel, skrifvande hvad de förmådde, men jemförelsevis sällan bringande i dagen något i sak, som hade värde. Förr hade man i de lärdas krets klandrat, att Fryxell i sina tidigare delar lemnat vetenskapens vigtigaste innehåll å sido; han hade endast, hette det, utplockat russinen ur svenska historien för att deraf göra en smaklig anrättning. Nu beklagade man, att han ej förblifvit vid sin ursprungliga plan att endast skrifva roande berättelser »till ungdomens tjenst»; Atter-

bom försäkrade, att han nästan blifvit sjuk af att läsa om den stora reduktionen. När nya delar utkommo, blef deras värde ännu mindre erkändt än förr; der man ej kunde klandra, var man stum. Men då Carlson i sitt stora arbete sökte försvara äfven betänkligare sidor i Karl X:s politik, när Beskow publicerade sina okritiska, fantastiska hugskott om Karl XII, och Niklas Tengberg nedsatte frihetstiden, — då hade tidningarna endast honung i munnen. Den mest betydande opinionsyttringen emot Fryxell var den på 1850-talet väckta och på 1860-talet fullbordade planen att uppresa en staty åt Karl XII. Utan tvifvel var detta företag i tusendens tanke ett slags upprättelse åt hjeltekonungen gent emot Fryxells klander.

Men denne fortsatte allt framgent sitt stora arbete och lade sällan på sinnet utbrotten af förtrytelse och hat. Den ovanligt långa lefnad, som blef honom förunnad, och sin åtnjutna frihet från presterlig tjenstgöring begagnade han på det mest samvetsgranna sätt. 65-årig började han med frihetstiden, om hvilken det var sjunget, att under densamma »ingen ära var», och i 17 delar framstälde han dess händelser, förtäljande många ryktbara om också oblodiga hjeltebragder från denna så föraktade tid samt rödjande äfven härutinnan vägen för en riktigare uppfattning. Men icke heller från denna tid kunde han komma utan att råka ut för ett nytt utbrott af fanatism, sådant man knappast tidigare hade sett eller hört. Sin från fosforisternes och Atterboms åsigter afvikande tanke om 1800—1840 årens literära företeelser hade han redan tidigare framstält i arbetet: Bidrag till Sveriges literaturhistoria, men derpå fick han ej på länge någon verklik kritik ehuru det denna gång varit lättare än vanligt att gifva svar. Annorlunda, då han i Berättelsernas småningom allt mera omfattande biografiska afdelning fick framställa Svedenborg och Bellman, dessa snillrika, egendomliga och från det regelbundna afvikande personer, af hvilka den förre grundat en ny kyrklig riktning, den senare åter fått gälla för en nationalskald, hvars minne det allt ännu är skäl att årligen fira med rundliga dryckeslag. Fryxell bedömde dessa män från förståndets, prosans och moralens ståndpunkt och kom till ett annat slutresultat. Beträffande Bellman blef det larm i lägret.*

* Hvad angår den ärade förf:s uppfattning af Fryxells dom öfver Bellman vill red. icke anses som dermed solidarisk, men har icke heller

Vi hafva medgifvit, att en principiel ensidighet otvifvelaktigt råder i Fryxells karaktär och verk. Man inser utan att detta särskildt utsäges, att påståenden, baserade på en sådan ståndpunkt — såsom ensidighet betrakta vi naturligtvis icke hans orubbliga sedliga stränghet — icke kan blifva historiens slutdom. Vi må tillägga, att det äfven uti detaljer kan göras vigtiga erinringar vid hans forskningssätt. Anekdoter, hemtade från otilltörlitliga strids- och partiskrifter hafva fått rum i Berättelserna, åtminstone såsom till äfventyrs riktiga underrättelser; sålunda framstår t. ex. mången af den stora reduktionens förkämpar i mycket mörk dager, ehuru han skulle förtjent bättre. Geijers djuptänkta antaganden träffa i några delar sakens kärna bättre än Fryxells på oräkneliga småsaker baserade slutsatser. Och icke nog dermed. Del efter del af Berättelserna skjutes åt sidan genom nyare forskares omsorgsfulla arbeten, på hvilka mycket mera tid och möda nedlagts än Fryxell kunde egna samma tid, ehuru han offrade hela sin långa lefnad åt sitt arbete. Odhners Kristinas förmyndares historia, Carlsons Pfaltzkonungarnas historia, — hvars snara fullbordande man torde hafva hopp om — och Malmströms frihetstid tyckas sålunda göra motsvarande delar af Fryxell föråldrade. Blir det då slutligen qvar många spår af en mans verksamhet, hvilken hela lifvet igenom uti så hög grad som Fryxell varit föremål för vetenskapsmännens och allmänhetens ogillande? Skulle Fryxells lefnad varit på samma sätt förlorad, förspild som Karl XII:s, hvilken i sin envishet just främjade det som han, om vi få tro på hans ifrigaste försvarare, ville hindra och motverka?

Läsaren ser, att vi fästa ganska mycken vigt vid de anmärkningar, som gjorts emot Fryxell, större vigt måhända än för 4 år sedan, då vi behandlade detta samma ämne. Men på andra sidan ådagalägger en närmare granskning så mycket stort, snillrikt och bestående uti Fryxells verksamhet, att vi äro ännu mera öfvertygade än då, att hans namn och rykte i kommande tider skall förblifva en af detta sekels klaraste stjernor i Sveriges historia, medan ännu ofödda

---

trott sig böra vägra plats åt densamma. Det må dessutom nämnas att »Valvoja» innehöll redan 1881 ett af dr V. Vasenius författadt, Fryxells åsigter godkännande uttalande i samma hos oss mycket omtvistade ämne.
Red. af Dag. Kr.

slägten med undran spörja efter hans belackares namn och förtjenster.

Först och främst måste man märka, huru kraftigt de anspråkslösa Berättelserna verkat äfven då, när man allra minst velat fästa vigt vid dem. Karl XII:s historia må härvid tagas till exempel, eftersom detta parti af berättelserna framför allt klandrats för ensidighet. Säkerligen finner Fryxell icke någonsin nåd inför den generation, som orubbligt är öfvertygad om, att den unge hjeltekonungen, som »stod i rök dam», varit Sveriges störste son, vid hvars grift Svea borde i sorgedok böja knä. Ogerna torde denna generation hafva afstått från Narvas ryktbara och nationalstoltheten smickrande »en emot 10 ställdes», åtminstone litar den på, att »dvergalåten tystnar emot resen efter hand». Denna generation går i grafven med orubbad öfvertygelse, att Fryxells ståndpunkt är kälkborgerlighetens och den kortsynta krämarandans ståndpunkt. Då han på det mest träffande sätt skildrat konung Karls ädla sidor och förädlande verkan på hans folk, kan teckningen i alla fall icke tillfredsställa sådana läsare: bilden anses sakna konseqvens, emedan den ej öfverensstämmer med Tegnér; på grund af källorna berättas äfven sådana omständigheter, hvilka fläcka äfven en strålande ryktbarhet. Åt kommande forskare torde denna generation i ängslan, förgrymmad ropa såsom Talis Qvalis åt Fryxell:

»Och aldrig går den kungen ur
Vårt sinnelag alltse'n
Han grott ihop med vår natur
Halft annat sekel ren.
Den kämpen utan svek och harm
På en gång stark och mild;
Ryck våra barn utur vår arm,
Tag hjertat ur vår egen barm,
Men rör ej vid hans bild.»

Men en snillrik skald kan icke med sina af hänförelse glödande verser skrifva gränser för forskningen En såpbubbla är konung Karl, sådan han möter oss i poesien; om man rör vid bilden, brister den. De mörka partierna uti konung Karls regering, hvilka nationalstoltheten, hjeltedyrkan och svenskarnes konungslighet icke ville veta af hafva allt för djupt aftecknat sig uti hans och det olyckliga Sveriges häfder. Det uppväxande slägtet, som är fritt från fördomar, torde icke heller skylla på tecknaren att den

skildrade personlighetens karaktär är full af motsägelser. Också se vi för våra ögon, huru den gamla uppfattningen nu redan får vika både uti poesiens och vetenskapens verld. Af folkets lidande och icke af herskarens Rolandlika hjeltebragder har den störste af Sveriges nuvarande skalder skapat sin beundransvärda dikt »Vernamo marknad», som i skönhet tager priset ifrån alla de präktiga sångerna, huru Karl, den unge hjeltekonungen, drog sitt svärd ur bälte och bröt i striden fram. Och då för närvarande den åldrige forskaren Carlson framställer nämnde konungs historia, så kunna vi ännu i de två första delarne icke påträffa ett enda ord derom, huru »den kämpen utan svek och harm, på en gång stark och *mild*» skulle för två styfver brytt sig om sitt folks oerhörda lidanden, till hvilka han sjelf var skulden, — en omständighet, som en recensent redan med häpnad anmärkt, ödmjukt tilläggande, att antagligen icke något spår finnes i handlingarna af en sådan känsla. Hvad Carlson må säga, med sådant stormande missnöje skall han ej bemötas som Fryxell; vägen är banad.

Och på samma sätt kunna vi taga för gifvet, att äfven Odhner, Malmström och andra forskare hafva haft eller komma att hafva stor förmån deraf att den mera avancerade Fryxell gått förut. Lättare är det för de följande att eröfra borgen, då den förste af de stormande, om också uti sitt fall, brutit bresch i muren. Och förvisso har Fryxell mer än någon annan historiker någonsin gjort gifvit bidrag till Sveriges häfdateckning: börjande från Erik XIV och ända till Gustaf III:s revolution, fins det ej en period, knappast en vigtig fråga eller person, till hvars teckning han icke gifvit outplånliga drag. Hans andel i forskningens framsteg kan vara föga bemärkt, men den existerar.

Men samme man tillkommer äfven en annan förtjenst, hvilken åtminstone är lika stor och lika sällsynt. Fryxell har uppstält såsom sitt mål att skrifva en sådan historia, som kunde tränga till kojan lika väl som till palatset, för att öfverallt utbreda noggrannare kännedom om Sveriges lands och folks öden. Folkupplysningens varme förkämpe från 1820-talet har tänkt på en tid, »hvilken måhända snart nog skall komma, då hela Sveriges allmoge kan obehindradt läsa hvilken svensk bok som helst. Bland de första föremålen för dess vetgirighet framstår då kunskapen om Sveriges och svenska folkets öden. Äfven till den tidens läsare

har jag sökt frambära de lärdomar och varningar och hos dem tända den fosterlandskärlek, som kännedomen om vår forntid i så rikt mått gifver.» Och denna storartade, till den aflägsnaste framtid sig sträckande uppgift har han äfven förmått sätta i verket; den underbart klara, enkla och äfven till språket rent nationella framställning, som hans mästarehand kunnat dana, gör Fryxells berättelser till ett nationalverk, som ej lätt föråldras. Ännu efter århundraden kan det vara ungdomens första läsning i hvarje hem, hvarest de stora minnena från Sveriges och Finlands gemensamma tider älskas. Få nationer hafva fått den lyckan att se sin forntid så berättad. Också är det vår lifliga förhoppning, att åtminstone en del af detta jätteverk snart må i öfversättning vinna spridning äfven i finska folkets djupa leder.

Vi nämnde verkets yttre förtjenster, dess anslående och populära form. Men ojämförligt mycket mera väger naturligtvis i vågskålen dess genomgående upphöjda och ädla åskådningssätt. Må det tillåtas oss att här anföra de ord, hvilka den berömde Viktor Rydberg derom skrifvit till Fryxell, då han 4 dagar före den ädle numera bortgångnes död sade honom sitt sista farväl, liksom uti hela det yngre slägtets namn. »Sverige skall vara Eder tacksamt för att Ni såsom forskare riktat våra häfder med en mängd förut obeaktade sakförhållanden och visat vigtiga skeden af vår historia i ett renare ljus. Men som Er högsta ära må räknas att det är ur de eviga idéernas synpunkter: ur frihetens, rättfärdighetens, kärlekens, som Ni sett och tolkat tidstilldragelserna och mätt de historiska personligheternas inre värde. Ur de häfder Ni skrifvit strömmar till Edert folk förfriskning ur det eviga lifvets källor. Tyvärr: de häfdatecknare, om hvilka detta i våra dagar kan sägas, äro icke många. Också skola många bland dem förgätas, medan Edert namn skall med tack och kärlek nämnas af Sveriges folk.»

Må här slutligen ännu en synpunkt blifva påpekad, ehuru den ej kommer upp emot den föregående. Med hjelp af större offentlighet växer den allmänna bildningen oafbrutet och den allmänna meningens makt är för närvarande större än kanske någonsin förr. Men ofelbar är denna herskare icke mera än någon annan; äfven då den synes vara mycket mäktig och säker, kan den vara ihålig och haltande. Icke förty framstår densamma ofta ganska ofördragsam, om också förföljelsen ej mera förvandlar sig i bål. Desto vigtigare är det

att den enskilde orubbligt står fast vid det han efter bästa förstånd betraktar såsom rätt, komme hvad som komma vill. »En emot tio» var förr hjeltars pris, men i dessa nutidens strider kan det inträffa, att »en emot tusen» ställes — och segrar. Anders Fryxell har i detta hänseende gifvit ett det ädlaste föredöme; det är också derför vi här så utförligt framstält karaktärsfastheten och mannadygden hos denne, det fredliga arbetets hjelte.

1886 års landtbruksmöte.

I.

Inledande öfversigt af de allmänna svenska landtbruksmötena

af

J. H. G. Fredholm. *

En hastig återblick på de förutvarande landtbruksmötena torde kunna få anses hafva ett särskildt intresse för stunden just nu, då man står i begrepp att i deras ordningsföljd inordna det sextonde.

Otvifvelaktigt hafva de allmänna landtbruksmötena i en ej alldeles ringa mån bidragit till det svenska landtbrukets utveckling. Naturligtvis hafva många andra orsaker dertill varit bidragande i mycket högre grad, men genom landtbruksmötena har den landtbruksidkande befolkningen kommit till en lefvande insigt icke allenast i många af vilkoren för bedrifvandet af ett rationelt jordbruk, utan äfven i detsammas ekonomiska företräden, — företräden, hvilka på sin tid voro ganska mycket bestridda. På visst sätt kunna de allmänna svenska landtbruksmötena hvar för sig betraktas såsom en exponent för landtbrukets samtidiga ståndpunkt inom landet och de tryckta berättelserna om förhandlingarna vid de hittills hållna mötena, af hvilka endast berättelsen för det sista saknas, innehålla vigtiga bidrag till vårt lands kulturhistoria, bidrag, hvilka svårligen kunna på annat håll ersättas.

Tanken på att genom landtbruksmöten befrämja landtbrukets utveckling väcktes till lif 1844 af dåvarande landshöfdingen R. von Kræmer, hvilken vid en af landtbruks-

---

* Då Red. haft tillfredsställelsen att redan samtidigt med landtbruksmötet erhålla ett par uppsatser i ämnet, må ock nämnas att fortsättning kommer att följa i nästa häfte, i det flere fackmän benäget lofvat bidrag. *Red. af Dag. Kr.*

akademiens sammankomster framställde förslag: »att akademien skulle för att befrämja det utbyte af kunskaper och erfarenhet, som genom sammankomster af skilda orters landtbrukare bör vinnas, söka tillvägabringa ett allmänt svenskt landtbruksmöte på något passande ställe t. ex. akademiens experimentalfält». Detta förslag förordades af akademiens förvaltningskomité, hvarefter akademien ingick till kongl. maj:t med en anmälan om de gagnande verkningar, som i andra land visat sig af der öfliga stora landtbruksförsamlingar och hemställde, att tillfälle måtte beredas Sveriges landtmän, att, till vinnande af personlig bekantskap med idkare af deras gemensamma yrke, samt för utbytande af kunskaper och erfarenhet, få samlas till allmänt svenskt landtbruksmöte under loppet af år 1846. Till bestridande af dermed förenade kostnader begärdes ett statsanslag, förslagsvis upptaget till 1000 r:dr b:co. På denna hemställan följde den 11 juni 1845 kongl. maj:ts svar, hvari det begärda anslaget beviljades, hvarjemte åt landtbruksakademien lemnades i uppdrag att företaga nödiga åtgärder i och för mötet. Sedan stadgar för de framtida mötena blifvit den 7 jan. 1846 af kongl. maj:t fastställda, öppnades det första allmänna svenska landtbruksmötet i juli 1846 i Stockholm. Till diskussion vid detta allmänna möte, som besöktes af 676 mötesdeltagare, hade framstälts 56 frågor och den med mötet förenade utställningen omfattade 46 djur och 54 andra föremål. Mötesomkostnaderna belöpte sig till 3,600 kronor.

Sedan början sålunda var gjord, höllos under de fyra nästföljande åren möten hvarje år. Efter denna tid och intill 1871 höllos de i regel blott hvart tredje år, någon gång med endast två års mellanrum, och från 1871 hafva de hållits endast hvart femte år. Antalet mötesdeltagare aftog för hvarje möte från det första ända till det femte, som hölls i Örebro 1850, och utgjorde då endast 250, men har sedermera åter tilltagit, så att i det 14:e mötet i Norrköping 1876 deltogo ej mindre än 2,514 mötesmedlemmar. Ända till det 9:de mötet i Göteborg 1860 egde mötena en öfvervägande karaktär af diskussionsmöten, hvarest man på de allmänna sammankomsterna afhandlade frågorna: om undervisning i landtbruk jemte införandet af undervisning i trädgårdsskötsel och jordbruk vid folkskolorna, om jordbruksarbetarnes och tjenstefolkets ställning, om obehöfligheten af bränvinsbränning såsom binäring till jordbruket, om förän-

drad stängselskyldighet, om frihandel och tullskydd m. m. På det 4:de mötet i Malmö 1849 gjordes yrkande på anställandet af agrikulturkemister, ett yrkande, som sedermera förnyades tills den första agrikulturkemisten anställdes 1856. På det 7:de mötet i Upsala 1855 framhölls behofvet af landets geologiska undersökning, som sedermera började 1858. Derjemte sysselsatte man sig vid dessa möten, i synnerhet vid de första, med diskussion af åtskilliga landtbruks-tekniska spörsmål, hvarom nu mera ej anses möda värdt att spilla många ord såsom olika metoder för stackning, fördelarna af cirkulation, flåhackning, bränning m. m.

Från år 1860 hafva de med mötena förenade utställningarna allt mera kring sig samlat de besökandes intresse. Dessa utställningar bereda också den stora jordbrukande befolkningen eftersträfvansvärda tillfällen, att på åskådningens väg blifva förtrogen med landtbrukets framsteg och hvad bäst detsamma har att framte såväl hvad kreatur som redskap beträffar. Till de mycket betydande framsteg vårt lands jordbruk under senast förflutna 25 år giort i begge dessa hänseenden hafva landtbruksmötenas utställningar i ej oväsentlig grad bidragit.

För prisbedömningen af de vid mötena utställda husdjuren uppgjorde landtbruksakademien 1858 ett program, som genast tillämpades vid det samma år i Jönköping hållna möte, vid hvilket 150 djur voro utställda. Ännu år 1863 införde vi hit till landet flera nötkreatur än vi utförde, men med det följande året inträdde en förändring till det motsatta. Med anledning häraf föranstaltade man vid det 11:te mötet i Malmö 1865 om utställning af gödkreatur och blefvo sådana då för första gången utställda till ett antal af 127. Vid samma möte framlade J. G. Swartz sin bekanta ismetod vid mjölkhushållningen och den reform på detta område, som deraf blef en följd, medförde 1868 den förändringen i landets smöromsättning att utförseln af smör, som dittills varit ringa, detta år ställde sig i det närmaste lika med införseln och från 1870 har utförselöfverskottet af smör altjemt årligen ökats. Senast var mejerifrågan före på det 15:de mötet i Malmö 1881, då man yrkade på inrättandet af högre mejeriskolor, hvilka äfven kommo till stånd 1883. Vid sistnämnde möte blef äfven den af de Laval uppfunna separatorn mera allmänt bekant för mejerihandteringens idkare.

För befrämjandet af hästafveln visade sig ett lefvande intresse vid mötena i Malmö 1865, Göteborg 1871 och Norrköping 1876. Af den under landtbruksakademiens förvaltning ställda och år 1881 med schäferifonden sammanslagna stamholländerifondens medel äro till prisbelöningar för flockar af nötkreatur och får anslagna 10,000 kronor att vid innevarande landtbruksmöte utdelas.

Förbättrad landtbruksredskap började först på 1840-talet att i Sverige ådraga sig någon uppmärksamhet. Manade af Nonnens exempel började man vid de i slutet af nyssnämnde årtionde inrättade landtbrukslläroverken tillverka landtbruksredskap, som bättre motsvarade rationella fordringar än de ända dittills allmänt brukade. Sedan på sådant sätt exempel blifvit gifna, började med 1850-talet Öfverum, Ankarsrum, Hellefors, Näfveqvarn, Forsvik m. fl. bruk att göra tillverkningen af landtbruksredskap till föremål för sin verksamhet, så att landtbrukslläroverken kunde i början på 1860-talet befrias från dem åliggande skyldighet att tillverka landtbruksredskap.

På landtbruksmötet i Örebro 1850 förevisades för första gången två flyttbara engelska tröskverk, men först på mötet i Jönköping 1858 förekommo redskap, utställda till något större antal. Bland der utställda 119 landtbruksmaskiner och — redskap bör främsta platsen tillerkännas den af Munktell tillverkade första svenska lokomobilen, hvilken, ehuru varmt lofordad, likväl ej kunde säljas. Redan på följande möte i Göteborg 1860 representerades maskinafdelningen af 430 redskap och maskiner, och der fick man skåda främmande redskap i något större antal såsom ångtröskverk från England samt en del redskap från Amerika och Danmark. På mötet i Stockholm 1868 förevisades den första ångplogen.

Från landtbruksmötet i Göteborg 1871 daterar sig den stora förbrukning af maskiner för jordbrukets behof, som sedermera här i landet gjort sig gällande. På sistnämnde möte infunno sig ej mindre än 31 engelska firmor för tillverkning af landtbruksmaskiner. Bland af dem vid detta tillfälle utställda maskiner var det Thomsonska landsvägslokomotivet, som hölls i gång på utställningsfältet, en nyhet. Uppmuntrade af den framgång, som de utländska maskinerna här i landet rönte efter Göteborgsmötet, infunno sig på landtbruksmötet i Norrköping talrika utländska maskin-

utställare såväl engelsmän och tyskar, som framför allt amerikanare. Då på Göteborgsmötet endast något mer än 350 maskiner funnos utställda, uppgick dessas antal i Norrköping till omkring 1,000; deraf 60 lokomobiler, 70 tröskverk och 80 slåtter- och skördemaskiner, bland hvilka sistnämde var att märka den första af svensk (Palmcrantz') konstruktion. Med detta möte hade dock utlandet uppnått höjdpunkten för sin afsättning här i landet. På landtbruksmötet i Malmö 1881 visade sig den utveckling, som de inhemska verkstäderna för tillverkning af landtbruksmaskiner vunnit under 1870-talet, på ett i ögonen fallande sätt, och jämförelsevis få voro de utländska firmor, som der voro representerade. Vid detta möte höllos vid Alnarp tvenne ångplogar af olika system i gång under verkligt arbete.

Det hittills följda sättet för prisbedömandet af maskiner och redskap hade lemnat mycket öfrigt att önska och missnöjet dermed föranledde bestyrelsen för det 16:de landtbruksmötet att 1884 sammankalla ett möte af maskinfabrikanter och landtbrukare för att uppgöra program för prisbedömningen och för den till grund derför liggande pröfningen af maskinerna.

De för mötena först uppgjorda stadgarne ansågos redan vid mötet i Malmö 1865 ej vara tidsenliga. Förslag till nya stadgar föredrogos på mötet i Stockholm 1868 och antogos på det följande mötet i Göteborg 1871. Enligt dessa stadgar skola mötena i regel vara i fem dagar och under dessa skola hållas såväl allmänna som sektions-sammanträden. Sektionerna äro tre, nämligen för åkerbruk, för boskapsskötsel och för binäringar, till hvilka räknas skogshushållning. Till hvarje möte sänder landtbruksakademien 2 och hushållningssällskap 1 eller 2 ombud. Dessa jemte styrelsen för mötet bestämma tid och ställe för nästa möte. I början ansåg man att mötena borde hållas i orterna, men med nutidens lättare kommunikationer synes det blifva regel att att ej hålla dem på andra ställen än i Stockholm, Göteborg och Malmö. I Stockholm har hållits tre möten och innevarande blir det fjerde; i Malmö har hållits tre och i hvar och en af städerna Göteborg och Norrköping två möten. Deltagare i mötet erlägger ledamotsafgift med 5 kr. och eger att deltaga i diskussion och beslut samt att erhålla berättelsen öfver mötets förhandlingar, hvilken skall utgifvas senast 6 månader efter mötet.

Statens bidrag till betäckande af omkostnaderna för mötena hafva alltjemt ökats från 1,000 kronor det första mötet till 3,000 vid det tredje, 10,000 vid det 8:de, 23,000 vid det 12:te och 13:de. 35,000 vid det 14:de och 66,000 vid det 15:de. För närvarande utgår af statsmedel årligen 5,000 kr. till betäckande af omkostnaderna för utställningarna och 10,000 kr. till pris, hvartill kommer landtbruksakademiens förut omnämda pris å 10,000 kronor. I jembredd med utställningarnas allt större utveckling hafva äfvenledes inkomsterna ökats. De uppgingo, statsbidragen inberäknade, till öfver 200,000 kr. vid Norrköpingsmötet 1876 och till 183,000 kr. vid Malmömötet 1881, under det att de endast uppgingo till 125,000 kronor vid Göteborgsmötet 1871 och till 82,000 kronor vid Stockholmsmötet 1868.

II.

Första Svenska Hundutställningen i Stockholm.

Som nu den tidpunkt inom kort är inne, då äfven i vårt land en allmän hundutställning kommer till stånd, och den mer än en gång ifrågasatta planen till en dylik uppvisning alltså blir till verklighet, torde det vara på sin plats att här i korthet redogöra för denna frågas uppkomst och utveckling.

Hos en del af vårt lands jägare har på senare tiden uppstått och rotfäst sig tanken, att, i likhet med hvad som redan är brukligt och befunnits lända till stort gagn i utlandet, äfven hos oss utställningar af hundar borde hållas, hvaraf en mera rationel hundafvel och en noggrannare omvårdnad om detta, det intelligentaste af våra husdjur borde kunna blifva följden.

Lifligt öfvertygad härom, gjorde sig, enligt hvad vi hört uppgifvas, hofjägmästaren *E. Bohnstedt*, sjelf varmt intresserad för allt, som har med jagten att skaffa (således äfven för hundafveln), och skicklig jägare, till tolk för dessa önskningar och väckte inom den Kongl. Jagtklubben förslag om att åvägabringa en allmän svensk hundutställning. Klubben gillade det väckta förslaget och uttalade sig för, att en dylik utställning skulle hållas. En komité tillsattes för att taga saken om hand och bringa den till en lycklig lösning.

Efter någon tid utfärdade nämnda komité följande cirkulär:

»Vid årssammanträde med Hans Maj:t Konungens Jagtklubb i sistlidne Maj månad beslöt Jagtklubben, i enlighet med derom väckt förslag, att, samtidigt med det Allmänna Svenska Landtbruksmöte, som under år 1886 kommer att hållas i Stockholm, söka derstädes åvägabringa en utställning af hundar; och uppdrog Jagtklubben åt en Komité, bestående af undertecknade, att vidtaga de åtgärder, som för utställningens anordnande kunde erfordras.

»Då emellertid medel till bestridande af de för utställningens bringande till stånd nödiga utgifter endast på frivillighetens väg torde kunna anskaffas, vänder sig Komitén härmed till idkare och vänner af jagt samt egare af hundar med uppmaning att här nedan* teckna penningebidrag till förenämda utställning.

»Det torde vara för tidigt att redan nu framlägga fullständigt program för utställningen, enär ett sådant i väsentlig mån måste blifva beroende af beloppet utaf de inflytande bidragen.

»Listorna jemte derå tecknade belopp torde, ju förr dess hellre, insändas till undertecknad Bohnstedt, under adress *Rinkesta pr Eskilstuna.*

»Stockholm den 6 November 1883.

»*Gustaf.*

»*Victor Ankarcrona.* *Edv. Bohnstedt.*
»*Fredrik von Blixen-Finecke.* *Carl Kullberg.*»

Att utsända teckningslistor för insamlande af bidrag till hundutställningen var en alldeles nödvändig sak, enär alls inga penningmedel förefunnos till det ifrågavarande ändamålet, hvarför saken måste helt och hållet ställas på den enskilda offervillighetens grund. Medel inflöto också till ett så stort, sammanräknadt belopp, att Komiterade med fäst afseende derpå, att den afgift, som skulle betalas för hvarje utställd hund, samt inträdesafgifter och inkomsten af katalogers försäljande vid expositionen likaledes borde inbringa åtskilligt, kunde definitivt besluta sig för utställningen och för dess hållande samtidigt med Allmänna Landtbruksmötet i Stockholm sommaren 1886.

Sedan hundutställningens tillkomst sålunda blifvit betryggad, utarbetade och offentliggjorde Komiterade nedanstående

Reglemente för
Hundutställningen i Stockholm 1886.

§ 1.

Utställningen, som öppnas Fredagen den 16 Juli kl. 10 f. m. samt fortgår till och med den 18 Juli kl. 8 på aftonen, är tillgänglig endast för hundar tillhörige i Sverige bosatta personer.

§ 2.

Anmälan till deltagande i utställningen skall sednast den 1 April 1886 göras hos Hofjägmästaren E. Bohnstedt under adress Rinkesta och Hållsta.

Anmälan skall ske skriftligen å särskilda blanketter, hvilka insändas i 2 exemplar, hvarefter det ena behörigen påtecknadt återsändes till utställaren och bör åtföljа anmäld hund vid transporten till utställningen.

* D. v. s. på särskildt tryckt lista.

Anmälningsblanketter kunna på reqvisition erhållas af Hofjägmästaren Bohnstedt.

§ 3.

Samtidigt med anmälan skall inskrifningsafgift, *Tre* kronor för hvarje anmäld hund, insändas till Hofjägmästaren Bohnstedt.

Anmälan, som icke är åtföljd af nämnde afgift, mottages icke.

§ 4.

Under utställningen erhålla hundarne fri vård och utfodring.

§ 5.

Anmäld hund skall vara vid utställningslokalen aflemnad sednast kl. 6 förmiddagen Fredagen den 16 Juli 1886, men emottages äfven den 15 Juli.

Om anmäld hund icke utställes bör Hofjägmästaren Bohnstedt derom underrättas.

Inbetald anmälningsafgift återlemnas icke.

§ 6.

Anmäld hund skall vid ankomsten till utställningslokalen vara försedd med starkt och ändamålsenligt koppel samt halsband. Befinnes något af dessa bristfälligt, anskaffas på utställarens bekostnad annat koppel eller halsband.

§ 7.

Om anmäld hund är till salu, bör utställaren vid anmälningen lemna uppgift derom äfvensom försäljningspriset.

Om hund under utställningen varder såld, afdrages å försäljningssumman 5 procent, hvilka tillfalla utställningskassan.

§ 8.

Hund, behäftad med skabb eller annan sjukdom, mottages ej å utställningen.

§ 9.

Utställd hund må ej så länge utställningen pågår utan skriftligt tillstånd af den, som öfver utställningen har tillsyn, lösas eller flyttas, dock eger utställare eller hans ombud att hvarje afton vid utställningslokalens stängande bortföra utställd hund, mot det att hos komiterade deponeras *Tio* kronor, hvilka tillfalla utställningskassan, derest hunden icke påföljande dag före klockan nio förmiddagen är inställd på sin plats i lokalen.

Pristagare går i sådant fall miste om honom tillerkändt pris.

§ 10.

Komiterade skola söka bereda nödig säkerhet och skydd åt de utställda hundarne, men ikläda sig icke någon risk för dem.

§ 11.

Endast de hundar, hvilka i rätt tid blifvit anmälda och i utställningslokalen aflemnade, få deltaga i täflan om pris.

§ 12.

För att pris inom en klass skall kunna utdelas måste minst 4 hundar inom samma klass vara utställda.

Om prisdomarne anse att af de i en klass utsatta pris ett eller flere icke böra i denna klass utdelas, kunna dessa pris till en annan klass öfverflyttas och der utdelas.

§ 13.

För anmälda hundar har kostnadsfri transport till och från utställningen blifvit medgifven å *Statens jernvägar*.

De föreskrifter, hvilka Kungl. Styrelsen för Statens Jernvägstrafik meddelat angående aflemnandet vid jernvägsstationerna och forslandet å jernvägarne af de till utställningen anmälde hundar, komma att tryckas å baksidan af de fastställda anmälningsblanketterna.

§ 14.

Söndagen den 18 Juli 1886 efter kl. 8 e. m. få de utställda hundarne afhemtas mot förevisande af anmälningsbevis. Hund, som ej till kl. 12 middagen den 19 Juli 1886 är afhemtad, återsändes till utställaren på dennes kostnad och risk.

Program.

Afdelning I. *Jagthundar.*

Klass 1. Stöfvare.
» 2. Långhåriga Hönshundar.
» 3. Korthåriga Hönshundar.
» 4. Vindthundar.
» 5. Taxar & Fox Terriers.

Afdelning II. *Icke jagthundar.*

Klass 6. Vallhundar.
» 7. Sällskapshundar.

På anmälningsblanketterna skulle angifvas: 1) den klass, till hvilken den anmälda hunden hörde, 2) hans kön, 3) namn och 4) färg, 5) hos hvem han blifvit född och 6) uppfödd, 7) hans ras, 8) hans härkomst både på fädernet och mödernet, 9) hans födelseår och födelsedag, 10) salupriset, om hunden utbjöds till försäljning, och 11) brandförsäkringsvärdet, ty Komitén ville gå i författning om de utstälda hundarnes brandförsäkrande. Slutligen upptogo anmälningsblanketterna en kolumn för »särskilda upplysningar». Äfvenledes meddelades, att för utställningen afsedda hundar fingo

kostnadsfritt försändas på statens jernvägar, dock under vissa, närmare angifna vilkor; ett bland dem var, att hvarje sändning hundar måste vara åtföljd af en vårdare, hvilken skulle erhålla fri resa* i tredje klassens vagn till och från Stockholm.

Efter ofvan återgifna reglementes offentliggörande ingingo anmälningar i rask följd**, många flera, än man — efter hvad utställningar i det europeiska Britiska riket, Tyskland, Österrike-Ungarn o. s. v. gifvit vid handen — kunnat förmoda, förvisso ock flera, än hvad man kunde önska. Långt bättre hade varit, om en icke ringa del af de anmälda hundarne aldrig förevisats på utställningen, ja, till och med halftannat hundra af dem aldrig kommit att hafva något med utställningen att göra***. Nu orsaka dessa »rackor» onödiga kostnader, göra större utställningslokal af nöden, försvåra anordningarna, öka högst ansenligt Komiterades, prisdomarenas och andra med utställningen arbetandes besvär o. s. v.

Helt visst har mången utställare öfverskattat sina hundars duglighet (på anmälningsblanketterna finnas ej sällan uppgifter, som antyda sådant och i sin naiveté äro rätt lustiga) och känt en viss stolthet af att få sin »Fille», eller hvad hunden nu kan heta, upptagen i en katalog och förevisad på en exposition.†

Deremot har ett antal hundar blifvit anmäldt af personer, hvilka äro kända som skickliga jägare och som befrämjare af vår hundafvel. De af dem lemnade uppgifterna, ofta upptagande utförliga stamtaflor för deras hundar, äro af helt annorlunda beskaffenhet, intressanta och mången gång värdefulla till sitt innehåll. Af dylika uppgifter fram-

---

* Den förmodan ligger nära till hands, att detta af Kongl. Trafikstyrelsen framstälda vilkor i sin mån bidragit till att göra antalet anmälningar så stort, som det blifvit.

** Sådana insändes långt efter den 1 april, ehuru de naturligtvis då icke mottogos.

*** Om ett i Komitén framstäldt förslag att sätta anmälningsafgiften för hvarje hund till 5 kronor gått igenom, torde antalet anmälningar blifvit mindre.

† Hurudana föreställningarna om expositionen kunnat gestalta sig hos en eller annan utställare, framgår t. ex. deraf, att en person, som anmält en högst simpel hund, en knäracka, sade sig hafva gjort det, hufvudsakligen emedan han trodde sig skola få den samma dresserad under utställningen.

går, att om än i det stora hela allt för liten uppmärksamhet i vårt land egnas åt rasernas renhet och utvecklande, finnas dock undantag härutinnan.

En god sak skola dessa sämre hundar i alla händelser göra: de blifva lefvande illustrationer på sådant, som bör undvikas vid hundkulturen, och komma att göra tjenst som bjerta motsatser till det goda inom vår hundafvel, som expositionen har att uppvisa, de skola angifva, i hvilken riktning utvecklingsarbetet *icke* bör gå, och mana till allvarliga ansträngningar i den rätta riktningen. Också är det att hoppas, att en blifvande andra utställning skall uppvisa märkbara framsteg i den svenska hunduppsättningens beskaffenhet. Så har förhållandet redan blifvit i Norge.

I ett hänsende blir denna första utställning af alldeles särskildt intresse: nämligen genom att uppvisa hundar från ett land af så betydlig utsträckning som Sverige, hvilka lefva under så olikartade förhållanden samt användas till så skiljaktiga och vexlande uppgifter.

Öfver hundutställningen har en katalog blifvit upprättad af fil. doktorn *C. R. Sundström.* Till ledning härvid hafva tjenat förnämligast sådana uppgifter, som förefinnas på anmälningsblanketterna, men äfven andra, särskildt inhemtade upplysningar. Dylika hafva ganska ofta visat sig oundgängliga på grund af luckor eller felaktigheter i de nyssnämnda uppgifterna. I katalogen äro hundarne ordnade efter det program, som Komitén meddelade i sitt ofvan anförda reglemente.

Hela antalet anmälda hundar utgjorde den 1 sistlidna april 445 nummer; till dessa kommo äfven åtskilliga kullar valpar, hvilka skulle åtföljа sina mödrar. Enär dock sedermera några få djur dött eller af annan orsak icke lära komma att sändas till utställningen, upptager katalogen 188 nummer stöfvare, 26 d:o långhåriga och 61 d:o korthåriga hönshundar, 12 d:o vindthundar, 23 d:o taxar, 15 d:o foxterriers, 7 d:o vallhundar, vidare (i klassen 7) 23 d:o S:t Bernhards-hundar och Newfoundlands-hundar, 42 d:o Leonberger-hundar, Ulmer-doggar, mastiffs, danska, tyska och engelska doggar, 11 d:o terriers, råtthundar och pintscher samt 32 d:o mopsar, King Charles-hundar, levretter, pudlar och hundar af icke uppgifvet slag, d. v. s. inalles 440. En stor del af hundarne är dock införd utifrån och icke född i Sverige.

Af denna förteckning finner man genast, att stöfvarne (till hvilken afdelning drifvande hundar i allmänhet, således äfven elghundar, blifvit förda) äro de talrikast representerade, hvilket ju i vårt land också är alldeles naturligt. Dernäst komma de korthåriga hönshundarne, hvilket beror derpå, att sådana, förnämligast af engelsk, skotsk eller irländsk härkomst, på senare tiden varit på modet i vårt land. Ett temligt antal långhåriga hönshundar utställes dock, hvilket visar, att dessa vackra och ädla fogelhundar ännu omhuldas af en del svenska jägare. Äfven af taxar, hvilka för några år sedan voro rätt sällsynta hos oss, utställas icke så få. Af synnerligt intresse skall blifva att få på en gång skåda en sådan mängd stöfvare, blifva i tillfälle att anställa jemförelser dem emellan och söka utröna, om några inhemska raser af värde finnas. Likaledes bör jemförelsen såväl inom hvardera afdelningen af hönshundar som mellan dem båda blifva lärorik. Vid denna första utställning bör man dock akta sig att ställa anspråken på hundarnes beskaffenhet allt för höga.

Utställare finnas ur alla samhällsklasser. Främst bland dem kunna nämnas DD. KK. HH. Kronprinsen och Kronprinsessan; den förre utställer en långhårig hönshund och en vallhund, den senare en mops. Äfven andra utställarinnor förekomma, flertalet af dem inom 7:de klassen. Anmälningar hafva ingått från många mera framstående jägare i vårt land. Härigenom bör utställningen blifva upplysande och lärorik, framkalla ett ifrigare sträfvande att förbättra den svenska hundafveln samt mana våra verkliga hundkännare till en noggrannare vård om och uppfostran af nyttiga hundar.

Icke få utställare (bland dem en, som anmält icke mindre än 26 nummer) hafva angifvit försäljningspris för sina hundar; i ett par fall är detta dock så öfverdrifvet, att det tyckes vitna om mycken naiveté eller en god portion oblyghet hos egaren.

Till utställningslokaler hafva godhetsfullt upplåtits kavalleri-etablissementets ridhus och stall på Ladugårdsgärdet. Enär ridhuset, hvilket förses med en kostsam inredning, på det att hundarne icke må skada hvarandra, icke är tillräckligt rymligt, måste 96 stöfvare placeras i det ifrågavarande stallet.

I utställningslokalerna skola alla hundarne ovilkorligen vara bundna, men för dem, som få sin plats i ridhuset, blifva kättar af rutstaket iordningsställda, i hvilka de förvaras.

För hundarnes vård och utfordring under de trenne utställningsdagarne hafva Komiterade naturligtvis träffat anstalter. Dock är det egarne tillåtet att, om de så önska, sjelfva bestå mat åt sina hundar, hvarjemte de på jernvägsresan medsända vårdarne på derför särskildt bestämda tider få tillträde till utställningslokalerna och då kunna se till de dem anförtrodda djuren.

Den komité, som har det högligen mödosamma och synnerligen maktpåliggande värfvet att förbereda och iverketsätta denna utställning, utgöres af H. K. H. *Kronprinsen,* öfverhofjägmästaren *V. Ankarcrona* (Tureholm, Trosa), hofjägmästaren friherre *F. von Blixen-Finecke* (Näsbyholm), polisdomaren *C. Kullberg* (Stockholm), hofjägmästaren *E. Bohnstedt* (Rinkesta, Hållsta) samt fil. doktorn *C. R. Sundström* (Stockholm).

Enligt hvad förutstående reglemente gifver vid handen, komma pris att utdelas åt deraf förtjenta hundar. För att bestämma härom hafva följande personer blifvit utsedda till prisdomare:

för klassen 1 (stöfvare): löjtnanten *E. A. Ankarcrona* (Stockholm), skogsinspektören *A. V. T. Hahr* (Vesterås) och majoren friherre *Th. H. Ehrenkrona* (Göteboda, Katrineholm) samt, som suppleant, fil. doktorn *C. R. Sundström;*

för klasserna 2 och 3 (hönshundar), 4 (vindthundar) och 5 (taxar och fox-terriers): grefve *E. Piper* (Snogeholm, Marsvinsholm), hofjägmästaren grefve *Tage Thott* (Bökebergsslätt, Holmeja) och grosshandlaren *K. Ljunglöf* (Stockholm) samt, som suppleant, hofjägmästaren friherre *H. Wrangel* (Toppöladugård, Klågerup);

för klasserna 6 (vallhundar) och 7 (sällskapshundar): hofjägmästaren *P. B. Seton* (Ekolsund), löjtnanten grefve *A. P. Hamilton* (Stockholm) och kaptenen *O. B. Rydholm* (Hofmantorp) samt, som suppleant, hofjägmästaren *H. af Petersens* (Erstavik, Stockholm).

Enligt hvad det förmäles, då detta skrifves, hafva H. Maj:t Konungen och H. K. H. Kronprinsen skänkt hederspris (hvilket lär vara förhållandet äfven med ett par andra personer) att utdelas vid hundutställningen.

C. R. S.

Fikonalöf.

Några observationer

af

H. A. R.

Motto: »Also in Kleidern nackt. Warum nicht lieber ganz nackt? Nun, die Antwort ist nicht schwer: jenes ist pikanter, dies wäre unschuldiger.»

»Es giebt Fälle, wo das schmutzigere das idealere ist.»

Vischer, »Mode und Cynismus».

»Vårt tidehvarf oskuldens är,
Och menskorna englar på jorden,
Allt skapadt de kalla *det der*
Att slippa tvetydiga orden:»

Kunde man med en liten förändring af Brauns kvicka vers med allt skäl säga äfven i våra dagar. Allt ting skall vara så fint och poleradt — till det yttre — gudbevars, och icke »ett jota om ben» får såra våra kyska öron eller en aning om formens nakenhet våra rena blickar. »Il y a des choses qui se font, mais qui ne se disent point» säger kapten Pall, och han har der uttryckt hela vårt civiliserade samhälles sätt att behandla sedlighetsfrågor. Man gör odygd, men man gör det i tysthet. Öfverklistringar måste vi ha, om än aldrig så litet. Fikonalöf! Fikonalöf! Så resonnera vi alla och teatrarne förstås, som äro konstens blomma och bildningens spegel, dem tillkommer det att gå i spetsen för den nya »renodlingen» af våra förskämda smakbakterier. Jag skulle vilja tala litet om denna fikonlöfsteori, och, ära den som äras bör, låtom oss då börja

med våra teatrar. Der ser man bäst den tendens, som vill göra sig gällande. Den kan kortast rubriceras med ett ord: anständighet. Hvarför icke så gerna sedlighet? Åh nej, det är två mycket skilda saker, sedlighet, det är en sak det, men anständighet, det är bara en etikett, och en etikett, det vet Ni väl hvad det är: ett namn, klistradt utanpå en flaska, på någonting som inte fins der.

Arade läsare! Har du sett en pjes som heter »Prinsessan af Bagdad», eller en som heter »Falska juveler» kanske? Ja, säger du, men de äro väl inte sedliga. Nej, kära du, det är just hvad de inte äro. Men de äro anständiga, ser du. De ge precis hvad vår tid vill ha. Nakenheterna äro draperade med byssos i dem, eller man har, som fru Nyblom säger, slagit vaniljsås öfver dem. De bli aptitligare på det viset för folk med »förfinad smak» och sedlighetspolisen — den literära förstås — har ingenting att säga, fikonalöfven äro på sin plats, och då är allt väl beställdt. Dylika pjeser kan man ge, ty de äro bara osedliga (enligt vårt samhälles sätt att se saken ur etisk och efter min privata åsigt äfven ur estetisk synpunkt, ty de äro misslyckade), men se värre blir det, när man kommer till de gamla författarne. De chokera vår bildade tid och det betydligt ändå. Se på Shakspeare till exempel, han är nog inte osedlig, gudbevare oss från att säga det, tänker den upplysta allmänheten — och denna gång med rätta — ty då finge vi professorerna på oss, men han är hvad som i vår tid är värre än så, han är oanständig, den grobianen. Der ha vi ordet, oanständig. Men hur skall man då bära sig åt för att kunna uppföra honom, ty se honom måste man ju — visserligen äro operetterna och demimondedramerna roligare, men man får lof att tänka litet på »den stora konsten» ändå för konvenansens skull. Jo, det är mycket enkelt, det fins ett gammalt godt sätt gå tillväga, när man har antika statyer eller klassiska författare som äro för nakna att göra med, man stympar dem och smetar fikonalöf på såren. Der ha vi strax vår sedlighet räddad. Fikonalöf, förstå ni!

Nog är det ynkligt. Det naturliga, det är orent och fult, det är opassande och oanständigt, men den onaturliga öfverklistringen, den är ren, vacker, passande och anständig. Fikonalöfvet, som andligen och lekamligen sitter smetadt på skaldestycket eller statyn, fikonalöfvet, det är vårt sedlighets-

märke. Det är symbolen af vårt kyska sekels sedlighet och dygd. En skön symbol! Ja, i sanning, värdigare och mera passande än de som smetat dit den tro, ty den är lika ytligt och lika löst påklistrad som de dygder, den symboliserar och hvilka den skall bevara för de frestelser, som de annars vore för depraverade att motstå eller de nakenheter vi äro för okyska för att kunna betrakta med annat än orena blickar, höra med annat än af liderlighet spetsade öron.

Hur har man inte, för att återvända till Shakspeare, i denna falska och rent ut sagdt på inneboende osedlighet tydande anständighets namn, gått åt honom. Må vi ta den behandling han rönt som exempel, ty den är betecknande för hela systemet.

Det har länge legat och grott i författaren till denna uppsats att i den riktningen få säga våra välvisa teaterstyrelser några vänliga ord, och nu ha Rossi-representationerna bringat det beslutet till mognad.

Att man skulle af pietet för skalden låta bli att stryka, hvad han skrifvit, det är nu naturligtvis ej, med de åsigter om sedlighet=pryd anständighet som beherskar oss, att vänta; men hvad man åtminstone kunnat hoppas, det var att vederbörande af pietet för sin egen dumhet skulle ha låtit bli att pryda honom med sina egna hemmagjorda blommor och blad på de ställen, der de skurit ut delar ur hans text.

Men inte en gång det hoppet gick i fullbordan. Hur har man t. ex. inte burit sig åt med Kung Lear?

Jo, så här:

Först och främst, bort med allt som bär spår af en icke af moralisering åtföljd eller i omskrifningar insvept aning om, att menniskoslägtet består af två kön, vidare, bort med allt som låter »rätt», äfven om det just är meningen att det skall vara rätt. Och hur dumt man har gått till väga sedan!

Så säger till exempel Gloster i första akten till Kent, på tal om bastardens födelse, om hans mor att: »hon fick en son i sin vagga, innan hon fick en äkta man i sin säng.»

Hur tror ni det låter i kungliga teaterns edition? Jo, på det här viset: »hon fick en son i sin vagga, innan hon fick en äkta man», och dermed punkt. Bort med sängen, det är en oanständig möbel, en i hög grad oanständig möbel. Men i de elfva tusen jungfrurs namn, hvarför inte åtminstone ta bort vaggan med, i stället för att låta meningen

bli enbent genom att ta bort den ena ledens försinligande bestämning och inte den andras! Hade man tagit bort begge de der sängkammarmöblerna, så hade det då åtminstone blifvit metod i galenskapen, men nu står ju den ena och skriker efter den andra. Vaggan i Glosters fantasi saknar sin pendant, sängen, och det kan hända att hela den enbenta anständigheten haltar i kull i åhörarnes minne.

En annan person, som har blifvit afhyfsad är Edgar. Han spelar tokig som man vet, och som man också vet välja vanligen dårar de mest salongsmässiga uttryck; eller hur? Derför har ock den för en tokigs fantasibilder så opassande fras, som Shakspeare lagt i hans mun: »håll din fot från jungfruhus och din hand från underkjortlar» blifvit utbytt mot denna för galningens sinnestillstånd mera passande: håll din fot från jungfruhus och din hand från *smala lif.*

Så näpet! Smala lif, det kunde ju en pensionsflicka säga utan att rodna och förmodligen jungfruhus med, efter som det har fått stå kvar, men underkjortlar, bort det!

Men det är inte bara i fråga om möbler och klädespersedlar, man får lof att vara anständig på kungliga teatern. Man får inte vara grof i mun, när man ovettas på folk, heller.

Kent kallas af alla för grofhuggare, men det är nästan orättvist här i Stockholm. Shakspeare sjelf skulle bestämdt ha tagit hatten af och bedt att få bli presenterad för den fina herre, som här kallas Kent. Inte hade han känt igen honom opresenterad åtminstone.

Vi minnas alla scenen på Glosters borggård. Den hederliga grobianen Kent råkar der på Gonerils lismande hofmästare och låter all sitt trofasta hjertas vrede mot sin herres fiende bryta lös mot honom i ord, som visserligen hvarken äro fina eller vackra, men som ypperligt karaktärisera både situationen och Kents natur. Men få de stå kvar tror någon, åh nej! Så pass mycket blick för det väsentliga i en mästerlig karakterskildring har man inte. Första raden är kvar, men de följande, tio äro strukna, hvilket naturligtvis, herrar literaturwallackares konsekvens och smak till heder, inte hindrar, att hofmästaren, som får sig två, summa två, glåpord i halsen, kommer med svaret på det dussin, som Kent egentligen trakterar honom med:

»Hvad är du för ett vidunder till karl, som på det viset far ut emot en menniska, som ej känner dig».

Att man vidare utesluter scenen, der de rifva ut Glosters ögon är väl origtigt, ty det mildrar dramats tidsfärg, men må dock så vara; men i sammanhang med den ville jag påpeka en annan liten sak, som visar att det måtte gå för sig att vara oanständigare i verb än i substantif.

När Edgar dödar bastarden, omtalar han faderns olycksöde och säger då:

»I samma mörka lastens rum, der han dig aflade, har han sin syn förlorat.»

Märk väl, sjelfva den oanständiga handlingen, aflandet, omtalas här fräckt och öppet på ren svenska, hvarken på latin — som ju annars har förmågan att göra oanständigheter anständiga — eller i omskrifningar. Verbet afla, det får stå kvar, men substantivet, sängen, der aflandet skedde, det fick stryka på foten i första akten det. O, konsekvens, du är stor i Norden!

Ja, det var Lear det; många exempel kunde dras fram ur Hamlet, Othello och Macbeth också, men jag vill nu bara dröja vid ett, som är karaktäristiskt för hela tillvägagåendet. Det observerade jag, när Othello vid v. d. Ostens gästspel gafs på Nya teatern, der man dock annars i detta fall är vida resonligare än vid de kungliga. Othello fordrar at Jago bevis på Desdemonas otrohet. Denne svarar då, att bevis väl vore kinkigt att få, ty att hon och Cassio skulle bedra honom, så att han sjelf såg det, kan man väl svårligen föreställa sig, »om ock de voro hetsiga som apor och brunstiga som getter».

Denna bild var naturligtvis i all anständighets namn struken. Men nu kommer det bästa. I scenen i fjerde akten med Lodovico flyger minnet af den genom Othellos hufvud och utan allt sammanhang med det samtal, som pågår, mumlar han helt plötsligt: »getter och apor.» Detta utrop står kvar.

Det är sublimt! Bilden är struken, men Othello, som således inte har hört den, han mins den ändå.

Detta karaktäriserar verkligen ypperligt genren af dessa snöpningar från början till slut. Förnuft, sammanhang. konsekvens, pietet för diktens personer och åhörarnes kraf att ej få dem vanstälda, det är af noll och intet värde pryderiet, anständigheten ropar stryk, och man stryker, — Shak-

speares grofheter — under det man låter Dumas' och Sardous förfinade liderlighet växa hur yppigt som helst i hägnet af omklädnadernas civiliserade spalier.

Och så tror man sig vara etisk se'n, ja kanske estetisk också till på köpet!

Nåja, verlden vill bli bedragen, så låtom oss då bedra den!

Och ännu ett exempel! Hur har man ej på vår kungliga teater gått åt »Midsommarnattsdrömmen», detta renässansens på en gång så öfversinligt luftiga och sinligt erotiska féeri, denna verldsliteraturens yppersta tillfällighetsdikt, glimmande af poetisk skönhet och nyckfullt yppig fantasi, en bröllopssång diktad af renässansens störste skald som en hymn öfver all renässansens otyglade lifsglädje. Jo, i denna, just den sinligt erotiska känsloverldens glänsande fantasmagori — har man strukit hvarje replik, som har en sinligt erotisk pregel. Makalösa smaklöshet! Det som just bildar diktens fysionomi, det som ger den dess rätta stämning, det tar man bort! Tacka Gud att man inte också i dess ställe satt in kristliga bröllopspsalmer, vi ha ju sådana i vår psalmbok. Så äro till exempel alla de repliker, som uttala Theseus' ungdomliga längtan efter bröllopskvällen strukna, den passus i hans tal till Hermia, der han frågar henne, om hon tror sig kunna för evigt afsvärja sig männers sällskap, dessa makalösa verser, som uttala hela renässansens, och dermed just ock särskildt dramats egen uppfattning af det sinliga i kärleken:

»Hör nu ditt hjertas röst, mitt vackra barn,
Betänk din ungdom, pröfva väl ditt blod,
Och säg, ifall din faders val du afslår,
Om du kan härda ut i nunnedrägt,
För evigt spärrad in i dunkelt kloster,
Och sjunga ofruktsam i all din dar
Till kylig måne dina matta hymner.
O, trefaldt salig den som späker blodet
Och går som jungfrupilgrim genom lifvet!
Dock är en plockad ros mer jordiskt säll,
Än den som vissnar på sitt jungfrutörne,
Gror, lefver, dör i helgonensamhet».

— denna passus är struken, obevekligt struken. Sådana ord som »jungfrutörne» få ej såra våra jungfrukyska öron,

tal om »en plockad ros'» jordiska sällhet ej grumla vår rena fantasi. Fikonalöf, fikonalöf! Fins det ingen som har några fikonalöf?! — Men, nog med teater nu! Det är ju inte bara teatrarne, som spela på pryderiets englaharpa. —

Putslustigt nog är att höra hvad till exempel doc. Schück i sitt verk öfver Shakspeare berättar om, hvad äfven den store skaldens store öfversättare gjort för att förandliga hans allt för jordiska framställningssätt.

Det är »Romeo och Julia». Julia väntar på Romeo. Hon utbrister då bland annat:

— — — Hulda natt,
Du tuktiga, svartslöjade matrona,
Lär mig den strid, der öfvervunnen segrar,
Den ljufva striden mellan rena hjertan. —
Den ljufva striden mellan rena hjertan!

Vet ni, mitt herrskap, hur denna vackra rad helt öppenhjertigt lyder på originalspråket? Jo, så här:

Play'd for a pair af stainless maidenhoods» —

Det är helt enkelt den rent fysiska njutningen den fagra Julia åtrår, men det duger inte för vår tid att låta det komma fram, hon skall förandligas. »Men», säger docenten S. om denna omstöpning af skaldens figurer, »Shakspeare behöfver inga dylika tvetydiga vänskapstjenster. Han liksom hvarje annan stor man bibehåller sitt värde, äfven om man tager honom sådan han är; framför allt blir han säkert mera mensklig, om man erkänner, att äfven han kan ega sina brister och icke blott utgör ett aggregat af alla möjliga och omöjliga fullkomligheter.»

»Mera mensklig, ja! Det är just det. Men mensklig får man inte vara längre än pryderiet tillåter. Lef hur du vill, hviskar vår tids samvete menniskobarnet i örat, men träd inte den yttre anständigheten för när, skriker det högt, så att alla höra det, *ty hvad du är, det är, hvad du synes vara.*

Skaffa dig fikonalöf; ingen menniska går naken nu för tiden. Nej! Men »naken i kläder», det kan du gå så mycket du vill. »Hvarför inte så gerna alldeles naken? Nej, det vore oskyldigare, det andra är pikantare.»

Ja, vi skratta åt polisen i Köln, som förbjuder expo-

nerandet af fotografier efter antika statyer, vi göra oss lustiga öfver de vatikanska gudinnornas påfliga jernblecks-kjortlar och tala med hån om »Filipstadsborna», som sätta byxhålkar på pianobenen. Men vi lida af samma svagheter sjelfva. Pryderiet är så väl vår som deras kardinaldygd och den yttre anständigheten vår sedlighet. Det är den som kommer oss att vända upp och ner på majolikatallrikarne från Urbino i vårt nationalmuseum, den som gör, att vi tro oss kunna läsa på latin, hvad som är för fult att läsas på svenska, den som klistrar fikonalöf på våra moderna bildhuggares statyer och som sofrar Shakspeare från »råheter» med bifall af vårt lands allra kristligaste kritiker — men det är den också, som applåderar Sardous och Dumas' »oanständigheter i vaniljsås» och godtar sig åt att i skydd at trikåernas förledande hölje i operetten skratta åt det som det är förbjudet att på allvar tänka öfver i tragedien, eller som har sin lust af att, när herrarne sitta ensamma kring punschbrickan, höra anekdoter, åt hvilka »en apa skulle rodna» och mot hvilka Shakspeares värsta »råheter» äro hvita som nyfallen snö.

Hur är det Mefistofeles säger, när han kommer in bland antikens sunda, naturliga nakenket på Peneios?

— »wie ich diese Feuerchen durchschweife,
So find ich mich doch ganz und gar entfremdet,
Fast alles nackt, nur hie und da behemdet:
Die Sphinxe schamlos, unverschämt die Greife,
Und was nicht alles lockig und beflügelt,
Von vorn und hinten sich in Auge spiegelt! —
Zwar sind auch wir von Herzen unanständig,
Doch das Antike find ich zu lebendig;
Das müsste man mit neustem Sinn bemeistern
Und mannigfaltig modisch überkleistern.»

Öfverklistra ja, det är hans sedlighetsteori — och det är allt vår med. — Fikonalöf, mitt herrskap — fikonalöf!

Om den falska patriotismen.

Med anledning af den i Holland bildade föreningen *Pax humanitate.*

»Nationerna — de små så väl som de stora — behöfva hvarandra allt för mycket för att fortfara att offra sin tid, sin begåfning, sina penningar och sitt blod åt nationalhögmodets demon, som uppenbarar sig i kriget. Må vi älska vårt fädernesland mera än hvarje annat land; men må vi ock lära barnet att ära och älska utländingen. Och i första rummet: låtom oss civilisera utländingen, om vi stå på en högre bildningsgrad än han.»

Dessa ord af den ädle holländske fredsvännen Herman Molkenboer angifva på ett ganska klart sätt så väl det största hindret för menskligheten framåtskridande och frigörelse som ock det förnämsta befordringsmedlet derför. Detta hinder är den falska patriotismen. Detta befordringsmedel är uppväckandet af ett klarare medvetande om nationernas ömsesidiga pligter och gemensamma intressen.

Med falsk patriotism mena vi det slags fosterlandskärlek, som yttar sig dels i en öfverdrifven uppskattning af allt som tillhör ens eget folk och land, med ty åtföljande ringaktning för andra folk, dels, att man i förhållande till utlandet sätter sitt eget lands intresse högre än rättvisan och mot främmande nationer underhåller känslor af misstroende och groll för verkliga eller inbillade oförrätter, som de eller — rättare sagdt — deras styrelser tillfogat ens eget land och folk.

Att hysa ett sådant misstroende och groll mot utländingen i allmänhet är visserligen nu mera hos alla civiliserade nationer en öfvervunnen ståndpunkt. Men ofta nog näras och underhållas sådana känslor omsorgsfullt, ja med en verklig förkärlek, gentemot någon viss nation, med hvilken ens egen legat i delo — en s. k. nationalfiende. En sådan är för tysken fransmannen, för gre-

ken turken, för oss i en äldre tid vår stamförvandt dansken, i en senare ryssen. Nationalfienden har blifvit en buse, med hvilken man skrämmer olydiga barn. »Akta dig, ryssen kommer!» är ett sådant lystringsord, som ännu icke är alldeles bortglömdt.

Vid det första nordiska fredsmötet, som hölls i Göteborg förlidet år, yttrade en af deltagarne, en dansk lärare, att han på sin tid i skolan fått lära, att det alltid varit svenskarne, som haft skulden till de många och långvariga krigen mellan Danmark och Sverige, men att när krigslågan en gång uppflammat, hade danskarnes tapperhet och klokhet städse afgått med segern. Sedermera, då han sjelf egnat sig åt lärarekallet och för att vidga sina vyer ville studera undervisningsväsendet äfven i andra land än sitt eget, samt derför började taga reda på de svenska skolorna och de i dem begagnade läroböcker — då fann han att historien om stridigheterna mellan de nordiska rikena der framställdes på liknande sätt, men i omvänd riktning, så att skulden till dessa stridigheter alltid blef danskarnes, men svenskarne, när de en gång genom danskarnes illvilja och trolöshet tvungits att gripa till vapen, alltid gjort sin krigiska öfverlägsenhet gällande. Härigenom hade han kommit till insigt om, att det icke hängde riktigt ihop med någondera af dessa framställningar, att fastmera skulden till stridigheterna varit lika väl på den ena sidan som på den andra, och att de nordiska folken, Danmark-Norges och Sveriges, genom detta ständiga split mest skadat sig sjelfva. Denna insigt har i våra dagar allt mera gjort sig gällande hos de nordiska folken. De ha allt mera kommit till medvetande af, att de endast genom att låta de gamla fördomarne och de gamla skrankorna falla, att de endast genom att sluta sig fast tillsamman kunna fylla sin kulturuppgift. Men ännu alltjemt utgöra de gamla, på skolbänken mottagna intrycken det svåraste hindret för en sund utveckling i denna riktning. Den fördomsfulla och bornerade patriotism, som från barndomen insupits — i synnerhet hos öfverklassen, som får mest till lifs deraf — uppreser sig ännu alltid mot hvarje yrkande på likgtällighet mellan Sverige och Norge, mot hvarje närmande till stamförvandterna på andra sidan Sundet. Den svensk-svenska patriotismens dårskaper kunna måhända endast då rättvist bedömas, när man betraktar anhängarne af denna riktning såsom stora skolgossar, hvilka ännu lefva på minnena från den tid, då de uppbyggdes af att ideligen lära och inpregla hos sig, huru svenskarne gåfvo danskar och »norrbaggar» stryk.

Med orätt se våra dagars högvise »realpolitiker» ringaktande

ned på skandinavismen såsom på någonting barnsligt och opraktiskt. Den har haft och har för vårt folk en stor betydelse. Det gamla splitet mellan Nordens folk och de häraf födda fördomarne och antipatierna ha intagit ett så stort rum i vår känslo- och föreställningsverld, att man med goda skäl kan säga, att när de blifvit fullständigt undanröjda — då är en god del undangjordt af arbetet för införandet af en storsinnad och human uppfattning af nationernas inbördes förhållanden i stället för den gamla trångbröstade och omenskliga.

Utom våra nordiske bröder, med hvilka vi så ofta legat i delo, ha vi haft en annan, mäktigare »nationalfiende» — ryssen. Vår historias blad äro fullteckna de med hemska minnen — minnen af plundring, mord och förödelse — från våra forna förhållanden till denna eröfrande nation. Men i fråga om stridigheternas upphof skall man kanske äfven här stundom vid en oveldig pröfning finna det gamla ordspråket bekräftadt, att »det är icke ens fel, när två träta». Och i alla händelser skall man vid en sund eftertanke inse, att det är dårskap att, för det onda, som tillfogats våra fäder af herskarne öfver ett förslafvadt och okunnigt folk, nu hysa agg mot detta folk sjelft. En långvarig fred har bredt glömskans slöja öfver de blodiga minnena; och ju mera vi lära känna och med deltagande följa de frihetssträfvanden, som i våra dagar bryta sig väg äfven hos våra grannar i öster, desto mera skola de gamla fördomarne skingras, det gamla grollet förbytas i en rent mensklig medkänsla.

För närvarande torde väl knappast något folk i Europa vara mindre behäftadt med krigiska och ultra-nationella fördomar än vårt svenska folk, om man blott tager hänsyn till folkets flertal, till de djupa leden. Med afseende härpå skulle man kunna vara frestad att betrakta de »patriotiska» agitationerna inom öfverklassen såsom en storm i ett vattenglas. Men må vi ej göra oss alltför säkra! Reaktionen har i våra dagar en stor makt. Den har ännu till en väsentlig del den officiella uppfostran i sina händer och söker der göra sina gengångarideer gällande. En reform af undervisningen, särskildt den historiska, är här hvad som framför allt behöfves — en reform till genomförande af en undervisning, som lär de unga att se folkens strider i det förflutna sådana de verkligen varit, icke sådana de te sig genom den nationella egenkärlekens och sjelfviskhetens synglas, en undervisning, som på samma gång öppnar lärjungens blick för de stora kulturrörelserna, för de begynnande tecknen och förebuden till folkens fredliga sammanslutning, till menskligheten aktuella enhet.

Vända vi oss till utlandet, så finna vi här och hvar samma förhållande — att forna tiders blodiga fejder, forna tiders verkliga eller förmenta oförrätter lemnat efter sig nationella antipatier, hvilka af militarismens anhängare skickligt underhållas och näras.

Under det gamla tyska rikets långa vanmakts- och upplösningsperiod, då tyska stater som oftast lågo i fejd med hvarandra, och kejsarmakten — enhetens representant — blifvit en skugga blott, var Tyskland tid efter annan svårt hemsökt från de franske maktinnehafvarnes sida. Dessa hemsökelser — fortsatta under några århundraden — ha i nationens medvetande efterlemnat spår, som ej lätt eller snart kunde utplånas. Vid tidpunkten för den tyska riksenhetens återställande begagnade sig de tyska maktinnehafvarne af dessa känslor för att ena alla de olika grenarne af den tyska stammen till ett gemensamt uppträdande gentemot den gamle »riksfienden». Resultaten blefvo den tyska invasionen i Frankrike 1870—71 och Elsass-Lothringens våldsamma lösslitande från Frankrike och tvungna förening med det nu återstälda tyska riket. Härigenom har åter framkallats ett franskt nationalhat mot Tyskland och tanken på en »revanche», ett återtagande med väpnad hand af de förlorade provinserna.

Trots oförrätter af så färskt datum, synes dock å fransk sida förmågan af ett rättvist bedömande af motståndaren och af ett rättvist erkännande af hvad man sjelf fordom förbrutit vara större än på den motsatta sidan. Intressant är det i detta hänseende att jemföra det olika sätt, hvarpå franska och tyska skolböcker yttra sig om de båda folkens forna strider. Om härjningarna i Pfalz under Ludvig XIV säges i Fleury's läsebok för barn (3:dje upplagan, Paris, 1878):

»Under vintern 1668—1669 utbredde sig på Louvois' order en grym och systematisk ödeläggelse, hvars motstycke man icke ens sett i tretioåriga kriget, öfver Pfalz och de andlige kurfurstarnes områden (Trier, Mainz och Köln). Man fälde träden. Man ryckte upp vinrankorna. Palatsen, klostren, hospitalen och kyrkorna skonades icke. En mängd olyckliga menniskor, nära att dö af hunger och köld, släpade sig fram på vägarne och förbannade fransmännen. Heidelberg—Pfalz' hufvudstad — och Mannheim, Worms och Speier företedde nu endast grushögar. Domkyrkan i Speier inneslöt åtta kejsares grafvar. Dessa grafvar förstördes, och kejsarnes aska ströddes för vindarne. De engelska karrikatyrbladen kallade från denna stund Ludvig XIV endast *den allra kristligaste turken*, härmed anspelande på hans grymhet, som öfvergick osmanernas, hans bundsförvandters.»

Man jemföre den opartiska, rent objektiva framställning, den franska läsebokens författare sålunda gifver af sin egen nations forna missdåd, med det sätt, hvarpå samma sak omtalas i en tysk läsebok för barn af F. Otto (3:dje uppl., Leipzig & Berlin 1883). Här heter det:

»Må enhvar sopa rent för sin egen dörr! Och om alla goda tyskar hålla riktigt fast tillsamman, då skola vi helt visst visa den ovälkomne gästen vägen hem och gifva honom med på vägen en ännu blodigare minnesbeta än den, han senast fick, på det han må vackert akta sig för att ännu en gång tillintetgöra vårt välstånd lika lättsinnigt och fräckt som den gången, då han förvandlade Pfalz' sköna, förtjusande landskap till en stor, ofantlig kyrkogård. Och att de gamla och en gång de unga, att *alla* må visa sig såsom hela, fasta, trogna och tappra män — dertill förhjelpe Gud, den allsmäktige!»

Denna utgjutelse af en trångbröstad, fördomsfull patriotism, detta alltigenom oädla vädjande till minnet af forna tiders oförrätter för att kittla nationalfäfängan och blåsa på nationalhatets låga i det närvarande samt för att bemantla de orättfärdigheter som ens egen nation utöfvat eller står i begrepp att utöfva — hvem känner icke igen dem! På detta sätt är det man litet hvarstädes sår nationalhatets ogräs redan i barndomens och ungdomens sinne.

Men om än fransmännen i allmänhet visa sig mera storsinnade i sin uppfattning af tyska nationen, möter oss dock i de franska skolböckerna i en verkligen förfärande grad tendensen att uppegga ungdomen till krig mot »nationalfienden». Ja, just det, som hos fransmännen utgör ett vackert drag i deras uppfattning af denne nationalfiende, och så starkt sticker af mot den tyska småsintheten i bedömandet af Frankrike, nämligen det oförbehållsamma erkännandet af tyska nationens förtjenster, göres här till ett medel, som skall sporra till täflan förnämligast med hänsyn till utbildandet af krigiska egenskaper och uppoffringar för krigsväsendet. Intressant är i detta hänseende hvad August Strindberg i ett bref till danska tidningen »Politiken» meddelar om den i alla Frankrikes folkskolor begagnade läroboken i historia. Denna lärobok, om hvilken Strindberg anmärker, att den i allmänhet sysselsätter sig för mycket med regenterna och krigen, slutar nämligen med att säga, att fransmännen, om de nästa gång vilja segra, skola taga lärdom af fienden och blifva goda medborgare och goda soldater. Den ställer ett upprop till ungdomen att hämnas sina fäders nederlag vid Sedan och Metz. »Detta»,

säger den, »är eder pligt, edert lifs stora pligt.» Och med dessa ord slutar läroboken.

De tyska skolböckerna uppmana väl icke lika direkt till krig. Men genom sitt sätt att skildra fransmännen såsom illvilliga och grymma fiender, af hvilka man alltid måste vänta det värsta, och genom att framhålla att man måste vara väpnad ända till tänderna för att ständigt vara redo att tillbakaslå dessa fiender, peka de dock i samma riktning. Den historiska undervisningen göres här till ett medel att uppfostra ungdomen till krig, att rikta hela dess håg och alla dess sträfvanden på krig. Och ingenstädes betonas på ett mera hänsynslöst sätt våldets princip såsom den högsta rätten. I en tysk läsebok för skolorna (för den mognare ungdomen vid högre läroverk m. m.) af d:r L. Stacke (4:de uppl., Oldenburg 1880) finnes upptaget följande stycke ur ett tal af Bismarck (hållet den 9 Oktober 1862): »Preussen måste samla sin kraft för det gynsamma ögonblicket, som redan en gång blifvit försummadt. Preussens gränser äro icke gynsamma för en sund statskropp. Icke genom tal och majoritetsbeslut afgöras tidens stora frågor — att tro detta var just felet af år 1848 och 1849 — utan genom blod och jern.»

Genom den historiska undervisningen — sådan den nu bedrifves — inplantar man hos barnet och ynglingen den föreställningen, att det onda, som den eller den främmande nationen eller dess regering i en förfluten tid tillfogat dess egen nation, är någonting, som man i sina förhållanden till denna främmande nation ännu i dag bör ihågkomma och söka att hämnas. Man inplantar hos dem den föreställningen, att det är någonting stort och ärofullt, att dess landsmän vid det eller det tillfället slagit ihjäl så eller så många tusen af en annan nation, att detta faktum är egnadt att förhöja den egna nationens glans, och att detta beröm, denna ära skola vidmakthållas genom att man någon gång i framtiden kan förnya en sådan massaker. Hvem måste icke vid en allvarligare eftertanke inse, att en sådan uppfattning af en nations ära är alldeles enahanda med Amerikas indianers uppfattning af den enskilde mannens ära, då de anse denna växa i samma mån som han kan uppvisa såsom trofeer ett större antal slagna fienders hufvudsvålar! Ingen kan rimligtvis påstå, att känslan af personlig heder och ära försvagats hos de civiliserade folken derigenom, att denna råa uppfattning hos dem blifvit utrotad. Och lika så litet skall känslan af verklig nationalära försvagas derigenom, att samma råa uppfattning i fråga om nationernas inbördes förhållanden utrotas. En holländsk

lärare och fredsvän, hr J. Wijma i Schiedam yttrar i en af honom utgifven skol-läsebok (som citeras i Molkenboers Correspondenz-Blatt): »Enligt min tanke kan nationalkänslan aldrig för tidigt väckas hos barnen i folkskolorna; men må man dervid följa den rätta vägen. Det gifves många, som tro, att det bästa medlet är att berätta ungefär sålunda: 'På den tiden gåfvo våra förfäder spaniorerna dugtigt med stryk — på det stället jagade de engelsmännen på flykten — vid det tillfället slogo de ihjäl så och så många fransmän'. Men himlen bevare oss och alla folk för en indiansk nationalkänsla, som måste blifva den nödvändiga följden deraf.»

Det är ett vanligt, men ödesdigert misstag, att man tror, att bortläggandet af denna råa patriotism är detsamma som ett bortkastande af fosterlandskärleken i och för sig. Misstaget förekommer inom båda de motsatta lägren. Det upprepas ständigt icke endast af den krigiska patriotismens försvarare, utan ofta äfven af dess vedersakare. Många bland desse tro sig ännu — likasom en af den tyska radikalismens förnämste förkämpar på 1840-talet, Arnold Ruge — böra sätta likhetstecken mellan »nationerna» och »barbariet» och betrakta nationalkänslans utrotande såsom ett vilkor för att menskligheten skall blifva qvitt krigets förbannelse. Krigets och militarismens försvarare å sin sida begagna sig af denna öfverdrift för att — under åberopande af att fosterlandskärleken är en naturlig och berättigad känsla och uträttat så stora ting i verlden — förkättra och förfölja ideen om folkens förbrödring.

Men fosterlandskärleken och begreppet om nationalära måste, helt naturligt, på olika utvecklingsskeden gestalta sig på ett mycket olika sätt. En tysk pedagog, Erhard Schultz, yttrar i ett för några år sedan utgifvet arbete (»Ueber das teleologische Fundamentalprincip der allgemeinen Pädagogik», 2:dra uppl., Mühlhausen 1883), hvilket likaledes citeras i ofvannämnda Correspondenz-Blatt: »Nationerna måste äfven så väl genomgå utvecklingsstadier som individerna och hela menskligheten. Ju mera ett folk i sin karakter såsom ett helt och dermed äfven i flertalet af sina enskilda medlemmar har förverkligat humanitetsprincipens ideella kraf inom uppfostran, desto mera är det icke blott berättigadt, utan till och med förpligtadt att betona sitt nationella väsen och att göra detsamma kultiverande och inflytelserikt i alla riktningar. Likasom den religiöst sedliga principen städse måste behålla i sigte det för religionerna, konfessionerna och sekterna gemensamma, så får äfven den nationella principen aldrig

glömma den sanningen, att likasom den enskilde familjemedlemmens intresse måste underordnas familjens, familjens intresse den stams, till hvilken den hör, stammens intresse åter nationens, så måste äfven nationernas intressen vara och förblifva underordnade menskligheten. Hvarje öfverdrifvet betonande af den egna personligheten leder, som bekant är, till obehag, ja till strid. Så bär äfven hvarje öfverdrifvet betonande af den nationella principen uti sig fröet till förvecklingar, ja till ett krig. Men kriget är och förblifver alltid ett ondt.»

Alltså: i den mån nationerna fullständigare förverkliga humanitetens idé i hela sitt lif, sin uppfostran, sina institutioner, i samma mån blifva de ock mera både berättigade och förpligtade att hålla på sin nationalitet — att göra den gällande, icke för att i högre grad tillfredsställa vinningslystnaden, hersklystnaden eller andra låga passioner, utan för att i högre grad gagna menskligheten. Här ha vi en nationalitetsprincip, som står i ungefär samma förhållande till den hittills rådande chauvinistiska nationalitetsprincipen, som den sedliga karakterens sjelfständighet står till den art af personlig sjelfständighet, som vill göra sig gällande med knytnäfvarne.

På en låg utvecklingsgrad framträder ännu den personliga kraften hufvudsakligen i sistnämnda form. På en i intellektuelt om än ej i moraliskt hänseende högre grad framträder den i en modifierad form, ehuru till arten enahanda. Det är ej mera kroppsstyrkan, utan den andliga begåfningen, som är det afgörande; men denna andliga begåfning användes uteslutande i det egna jagets tjenst. Individen använder sin andliga öfverlägsenhet till att kufva och exploitera andra. Men högre, ojemförligt högre är den ståndpunkt, der individen använder sin begåfning icke för att tillfredsställa sjelfviska lidelser, utan för att gagna och lyckliggöra andra, för att tjena menskligheten. Och långt ifrån att sistnämnda slags individualitet skulle vara svagare och obestämdare, är den fastmera vida starkare, vida mera utpreglad. Af sistnämnda art äro just de personligheter, som lemnat outplånliga spår i menskligheten historia.

Öfverflytta vi denna jemförelse från individerna till nationerna, så ha vi här en nationalitetsprincip, en patriotism och en nationalära, inför hvilka den nationalitetsprincip, den patriotism och den nationalära, som krigshistorien framställer, helt och hållet träda i skuggan och förblekna.

Det största hindret för hvarje sträfvan att göra denna högre uppfattning af fosterland och fosterlandskärlek gällande är det

rådande uppfostringssystemet. Det är derför hög tid att uppfostran och undervisning reformeras i den här antydda riktningen, om icke den kulturutveckling, som förr eller senare med nödvändighet måste leda till bildandet af ett ordnadt internationelt rättstillstånd, skall oskäligt fördröjas endast till följd af i barndomen och ungdomen inplantade omenskliga och kulturfiendtliga fördomar.

En klarsynt och handlingskraftig menniskovän, den förut nämnde Herman Molkenboer, till sin nationalitet holländare, men för närvarande bosatt i Bonn (i Tyskland), har insett detta och tagit ett betydelsefullt initiativ till en sådan reform genom sitt förslag om bildandet af ett internationelt uppfostringsråd. I sitt upprop till allmänheten angående denna sak framhåller han såsom hufvudmotiv, att »undervisningen i historia måste bringas i närmare harmoni, än såsom nu är fallet, med kraftven på en moralisk uppfostran», och att »barnets intressen fordra, att den fulla tonvigten lägges på det orätta, det omoraliska i att använda den råa styrkan, vapenstyrkan mot beslägtade eller främmande nationer», eller, med andra ord, att man måste säga barnet hela sanningen i detta hänseende. Han framhåller vidare, att läraren hindras från att göra detta genom vissa delar af lagstiftningen, t. ex. genom den tvungna militärtjensten och derigenom att han är bunden vid vissa föreskrifna läroböcker, hvilka nästan öfver allt, ehuru mer eller mindre i olika land, innehålla sådana saker, som vi ofvan citerat. Han kan sålunda endast säga barnet halfva sanningen. Att läraren icke får säga barnet hela sanningen om det omoraliska i kriget, är, enligt hr Molkenboers öfvertygelse, den förnämsta orsaken till att krig fortfarande föras, och är sålunda till skada för hela den kommande generationen.

Då vår tids upplysning hänvisar på andra och bättre medel till att afgöra stridigheter mellan nationerna än vädjandet till den väpnade styrkan, och då hela utvecklingen, som tenderar till en närmare sammanslutning nationerna emellan, förr eller senare måste göra användandet af sådana medel nödvändigt, är det rent af en kulturhistorisk nödvändighet, att läraren får full frihet att uti ifrågavarande hänseende säga sina lärjungar hela sanningen, att bringa den historiska undervisningen helt och hållet i harmoni med sedeläran. Politiska konsiderationer få icke längre hindra honom derifrån till skada för nästa generation. Barnen måste erhålla en mera upplyst uppfattning af hvad kärleken till fäderneslandet betyder, än de hittills fått. Skollagstiftningen måste

ändras i denna riktning, och en internationel agitation måste sättas i gång för genomförandet af en sådan förändring.

Det internationella uppfostringsråd, som hr Molkenboer för detta ändamål föreslår, skall bestå af män och qvinnor, tillhörande lärarekårerna i de särskilda länderna, och som skola diskutera hithörande frågor. Denna församling skall inkallas af regeringarna samfälldt och väljas af folkrepresentationerna.

Men om en sådan institution skall få någon praktisk betydelse och icke blifva helt och hållet sväfvande i luften, måste den, såsom förslagsställaren med full rätt framhåller, föregås af en verksam och kraftig agitation inom lärarekåren i de olika länderna. En sådan agitation har hr Molkenboer också satt i gång genom bildandet af föreningen »Pax humanitate». Det steg, som genom bildandet af denna förening för blott några år sedan togs af ett antal holländske skollärare, har redan haft att glädja sig af en betydande efterföljd inom alla civiliserade länder. Ett stort antal franska, engelska, amerikanska, danska, norska och svenska lärare och lärarinnor samt andra för undervisningsväsendet intresserade personer ha anslutit sig till saken.

Svensk läraretidning har i en värderik artikelserie af hr Fridtjuv Berg egnat denna rörelse sin uppmärksamhet. Författaren yttrar: »Så väl sakens inre sanning som den framgång, den på senaste tiden vunnit, ställa det utom allt tvifvel, att vi här befinna oss inför början till en rörelse, som framtiden kommer att beteckna såsom en af vår tids anmärkningsvärdaste tilldragelser, en af dessa tysta omhvälfningar, som småningom omskapa våra känslo- och tänkesätt och derigenom mäktigt inverka på vårt slägtes öden.»

En säker — om också ej hastig eller lätt — framgång följer städse de rörelser, som gå i samma riktning som den allmänna utvecklingens ström i en gifven tidsperiod. Detta är i hög grad förhållandet med den rörelse, om hvilken vi här tala. Många tecken tyda derpå. Öfverallt klagas öfver det aftagande intresset för krigiska idrotter, för »fosterlandets försvar», för »fosterländska minnen», i allmänhet öfver de tilltagande kosmopolitiska tendenserna hos folkens stora flertal. Man skjuter skulden härför på den »materialistiska» tidsriktningen. Men grunden härtill ligger djupare. Den gamla chauvinistiska patriotismen håller på att dö; och förgäfves söker man blåsa nytt lif i densamma genom främjande af skolungdomens vapenöfningar och andra i grund och botten reaktionära sträfvanden. Må än mycket af det nya vid ett ytligt betraktande taga sig ut såsom yttringar af förfall;

det skenbara förfallet beror derpå, att menskligheten står i begrepp att göra ett nytt framsteg, att stiga till en ny och högre sedlig ståndpunkt, der nationalkänslan icke mera skall stå hämmande i vägen för utvecklingen af ideen om menskligheten solidaritet, utan fastmera vara ett kraftigt befordringsmedel för densamma.

A. F. Åkerberg.

Två böcker ur vårmarknaden.

Tjensteqvinnans son. — Zolas »L'œuvre».

Omnämda af **Georg Nordensvan.**

I.

August Strindbergs nya bok har blifvit mottagen som hans närmast föregående. Utopier i verkligheten var det mest tankeväckande skönliterära alster inom fjolårets svenska literatur, det börjar man *nu* att medgifva på ett par håll och det sades genast i Danmark, då boken der kom ut. Men här talade man inte om den, när den var ny.

Och nu skall det väl gå sammaledes med Tjensteqvinnans son. Karl Warburg ropade genast att det var en märklig bok, någon enstaka tidning har påpekat dess tillvaro och i någon landsort har man å nyo påmint om Strindbergs fräckhet och ursinne, detta med stöd af ett eller två lösryckta citat ur hopen af författarens många reflexioner och uttalanden.

Visst är det en märklig bok, allra minst sagdt. »En gripande skildring af ett ungt hjertas historia, på hvars sanning ingen kan tvifla och som helt igenom bär pregeln af något genomlefvadt,» yttrade Warburg med all rätt. Man kan ha olika åsigter om delar af den, man kan tala om brist på finkänslighet i teckningen af personer, som stått i ett nära förhållande till författaren, man kan förebrå honom att hans sedlighetsråd till unga gossar ej äro så alldeles gagneliga för dem, man kan också stötas af den alltför rättframma uppriktigheten och vilja ha ett och hvarje annorlunda skrifvet . . .

Hvad nu detta sista vidkommer, så är det för väl att ingen författare gör mig till viljes i att skrifva så som *jag* ville ha det. Ty det skulle bli ganska tråkigt för hans andra läsare, som hvar och en ville ha det på ett helt annat sätt. Å nej, låt författaren vara den han är och klandra honom inte för att han ej är dig lik.

Hvad finkänsligheten vidkommer, så har Strindberg visat sig ha den egenskapen, nu liksom förr, i tillräcklig grad, — då han nämligen *vill* ha den. Man blir alls inte öfverraskad deraf, sedan man läst Utopierna, novellen Slitningar i Giftas m. m.

Man har talat om sjelfförgudande. Minst af allt träffar den pilen. Det är nämligen inte nog med att författaren allt igenom sökt se sakerna från flere håll, gifva rättvisa åt hvarje förmedlande drag, han har också lyckats häri — till den grad till och med att hans egen bild långt ifrån blir rentvagen, hvilket han aldrig försökt och aldrig tänkt. *Då* hade han skrifvit på annat sätt, då hade han ej med en så rent af fanatisk uppriktighet plockat fram hvarje drag på godt och ondt, som kunnat gifva relief åt bilden, han ville visa. Han har riktigt på allvar dykt ned i sig sjelf, »städat i sin själ», som det hette i Sömngångarnätterna, och alltigenom sträfvat till att vara rättvis mot sig sjelf som mot andra.

Just denna skrupulösa sanningskärlek, som ej ryggar tillbaka för några konseqvenser, är karaktäristisk för Strindberg — och aldrig har den ännu kommit så frimodigt och manligt fram, följaktligen ej heller så vinnande, som i detta verk.

Vinnande? — Det är kanske en individuell åsigt. Den får i så fall gälla för hvad den kan. En granskare, här ofvan nämd vid namn, har kallat Tjensteqvinnans son »aristokraten bland Strindbergs verk». Åsigterna må stå der för författarens räkning och mot en eller annan af dem kunna naturligtvis invändningar göras — det vore ej August Strindberg eljes, som fört pennan — men den, som talar om ursinne och förakt, han har inte läst boken, eller också talar han af princip.

Ty något mera beherskadt har Strindberg visst aldrig skrifvit. Åren ha lagt sig mellan stunden och de händelser, han här talar om, tiden har mildrat och utjämnat. Han ser förhållanden och personer med den sansade mannens blick, utan öfvermod och utan retlighet, han talar om det som varit så objektivt, vi kunna begära, trots det att han talar från början till slut om sig sjelf.

Denna första del af Strindbergs »Confessions» — Tjensteqvinnans son skall som bekant följas af ytterligare ett par delar — handlar uteslutande om uppväxtåren, om förutsättningarna, grunden, hvarpå ett lif skall byggas.

Först hemmet...

Ett borgerligt hem från det gamla Stockholm, en stor apparat, litet utbyte. En kasern, försörjningsanstalt för modern, barnen, slägtingar och tjenare.

Det är ej med glädje, Johan vid framskriden ålder tänker på detta hem och på hemmets inflytande öfver hufvud. Att hemmet uppfostrar mannen för familjen och ej för samhället, liksom skolan utbildar honom för universitetet och ej för lifvet, har han flerstädes yttrat. Och i en liten passus om familjen, denna heliga institution, »alla beqväma qvinnors försörjningsanstalt, familjeförsörjarens ankarsmedja och barnens helvete», har den besinning, som eljes utmärker detta arbete, öfvergifvit honom totalt.

Utfallet går ej rätt i hop med yttranden och målningar i Utopierna och i vissa partier af Giftas. Ensidigheten ligger ju också i öppen dag och borde ej behöfva påpekas.

Man torde för öfrigt kunna medgifva, att det fins lika många olika slags hem som det fins olika slags menniskor och att många aktningsvärda personer göra sina hem outhärdliga.

Det är en ypperlig lokalfärg i denna målning, en trohet i detalj, som gifver oss bilden lifslefvande. Det blir en verklig kulturmålning, som går upp emot de bästa, Strindberg förut gifvit ur Stockholmslifvet — tecknad med denna bottensats af vemod, som gerna smyger sig in i skildringar från ens egen barndom, skrifna vid mogen ålder. Barnaåren kunna ha varit sorgliga, kunna haft ett mindre godt inflytande, det hjelper ej, detta vemod smyger sig in ändå i skildringen.

Vi äro alltså inne i det gamla, trånga hemmet vid Klara kyrkogård. Instängdt, öfverfullt, sträng disciplin på gammaldags manér.

Fadern, borgarearistokraten med det fina sättet och det vackra, sorgsna ansigtet, är i hemmet intet annat än en främmande person. Han betalar hela det dryga maskineriet, men det visar sig aldrig att han har någon glädje af sina uppoffringar. Han är borta dagen om *, och man hotar barnen med

* Ett par tryckfel i bokens början verka missvisande. De gälla endast detaljer, men böra rättas. Sid. 8 står att fadern alltid var hemma, hvilket ju ej är meningen, efter han syntes »endast vid måltiderna.» Sid. 5 står »orakad» i stället för »rakad».

hans namn. »Det skall jag tala om för pappa» . . . Och så kommer han hem, trött, utarbetad, och blir just inte uppiggad af hvad som möter honom. Han lefver som på nåd i sitt eget hus. Men en gång kommer Johan — berättelsens »jag» — ned på faderns ångbåtskontor vid Riddarholmen. Och der, i sin verksamhet, är fadern en helt annan menniska än hemma, munter och ungdomlig, då han språkar med sina vänner och kunder och bjuder sjökaptenerna på porter. Gossen såg från den stunden sin far med andra ögon än förr, en glimt af tillgifvenhet var på väg att slå ut. Tyvärr tryckte hvardagsstämningen snart den vanliga pregeln igen öfver hemmet, och det båtade föga att de båda vid ett par tillfällen längre fram närmade sig hvarandra i någon mån — faderns nya giftermål kort efter moderns död gjorde Johan till en främling i hemmet. Klyftan mellan honom och de öfriga växte för hvarje dag.

Modern var hemmets sammanhållande kraft. Pligtmenniska, fyllande sin plats, lefvande inom hemmets verld, alltid i intressanta omständigheter, utpinad af de många barnsängarna, ensidig i sina stränga åsigter om uppfostran, herskarinna i sitt hus, välgörande mot fattiga och särskildt mot för detta tjenarinnor, straffande barnen utan förskoning, men också tröstande dem vid deras små sorger — deras försyn med ett ord, en husmoder i gammal stil. »Hade till hjelp ammor, två tjenare och mormor». Uppkomling för öfrigt, för detta tjensteqvinna och värdshusflicka, nöjd med sin ställning, derför att hon stigit, medan hennes man gjorde ett steg nedåt, då han gifte sig med henne. Ett sjukligt, nervöst sinnelag med demokratiska instinkter. För öfrigt hvarken kamrat eller vän i egentlig mening till sina barn, fastän hon stod dem vida närmare än hvad fadern någonsin gjorde.

Hade Strindberg velat skrifva en roman, skulle dessa anteckningar utgjort det yppersta stoff. Men han har ej velat gifva annat än en trogen kulturskildring, ej det minsta utbroderad. Tänk eljes bara på fastern och mormodern, hvilka präktiga bifigurer, tecknade med ett par dugtiga linier, fastern — Samuel Owens enka — nobel, verldsmenniska, lefvande i sina minnen från den förgångna glanstiden, mormor amper och tyst, utan varmare känslor för herrn i huset och hans slägtingar, hållande sig i barnkammaren, »lappade byxor, lappade blusar, läste abcd, vaggade och luggades».

Barndomsskildringen innefattar det psykologiskt mest intresseväckande af bokens innehåll. Johans uppfostran faller ej

inom hemmets väggar, men hemmet bildar likväl *milieu'n* för hans första utvecklingsstadium. Man undrar alls ej öfver att detta veka barn med de tusen möjligheterna på godt och ondt, med sin känsla af svaghet, sitt behof af stöd och sin ibland frambrusande djerfhet, med denna ömtålighet för tryck och denna retlighet, som blir till inbundet trots och ingrodd hätskhet inför familjetyranniet och öfvermaktens godtycke — man undrar ej öfver att detta barn blef styfsonen i familjen, blef en Hagurs son, som småningom sköts ut ur det regelrätta hemmet.

Det är en skarp blick, som ur minnet uppdragit konturerna till denna af så egendomliga motsatser sammansatta yngling. Man läser ej denna sjelfskildring utan det största intresse. Jag skall ej försöka gifva någon resumé öfver karaktären, endast citera ett par rader:

»Ensamheten måste för honom bli en ökenvandring, ty han egde icke nog stark individualitet att kunna gå för sig sjelf; hans sympati för menniskorna skulle bli obesvarad, emedan deras tankar icke kunde gå jämnt med hans; och sedan skulle han gå omkring och bjuda ut sitt hjerta åt den förstkommande, men ingen skulle ta emot det, ty det var dem främmande, och så skulle han draga sig tillbaka i sig sjelf, sårad, förödmjukad, förbisedd, förbigången.»

Med dessa rader afslutar Strindberg skildringen af barnets sjuklighet i viljan, som finner ett slags njutning i sjelfplågeri. Som barn teg han med allt som kunde ådraga honom beröm, höll sig undan och blef förbigången — men grämde sig i tysthet deröfver.

Från åren af religiöst grubbleri skrifver han: »Hans nya jag stod upp mot hans gamla, och de lefde i oenighet som olyckliga makar hela hans lif framåt utan att kunna skiljas.»

Detta är ju den tanke, som förmått Strindberg att skrifva Återfall.

Det är farligt att börja citera. Man frestas att sätta sig ned och skrifva af för att på det viset utminutera författarens tankar.

Men jag har väl skäl att antaga att hvarje vän af svensk literatur redan läst Tjensteqvinnans son. Boken hör till dem, som man både roas och lär af.

Vid sidan af skildringen af hemmet står den af skolan.

För den, som växt upp i Stockholm, blir karaktäristiken af de trenne skolorna slående sanna — ehuru olikheten dem

emellan är väl skarpt framhållen. Åtminstone var Lyceum ej så liberalt som det af denna skildring synes. I öfre sjunde klassen möjligen — men i så fall endast der. Jag mins mer än en episod, då lärjungar »vågade resonnera med lärarne» — jag mins också hvilken följden blef.

Ynglingen Johan lär man sig för öfrigt ej känna så väl som barnet. Författaren har naturligtvis ej velat komponera in något utifrån hemtadt motiv, i annat fall hade han säkert ersatt den ganska intresselösa kärleksepisoden med åtföljande franska bref etc. med en helt annan historia, som kunde haft sitt stora inflytande på ynglingens utveckling.

Men Tjensteqvinnans son är berättelsen om en individ, — det är ingen typisk skildring af vår tids unge man i allmänhet.

Berättelsen om uppväxtåren har äfven gått in på de sexuella frågorna. Hvad som från olika håll blifvit sagdt om Dygdens lön — den första novellen i Giftas — har tydligen förmått Strindberg att ytterligare yttra sin åsigt i ämnet. Motsagd kommer han att bli, öfverbevisad också. Då han kastar fram sitt slutpåstående angående ynglingens lämpligaste lefnadssätt, borde han åtminstone ha påmint om att han här talat om *en* och att man ej får draga en allmängiltig slutsats af ett förhållande, som rör ett slags naturer men ej alla, — allra minst i en fråga, så farlig som denna.

En kulturbild var, sade jag, barndomsskildringen. Den håller sig inom trånga gränser, dessa vidgas sedermera, och allt som ynglingen växer upp får han en större syn på sin omgifning. Författaren, nu trettiosju år, har sin åsigt färdig om den tid, hvarunder han växte upp, såväl i politisk som i literär väg. I Tilskuerens — den danska tidskriftens — majhäfte, har Strindberg gifvit en korthuggen, liffull öfversigt öfver den literära reaktion, han spårat i Sverige från sextiotalets midt och till de nu moderna idéernas seger, till Spencers tidsskede. Nog minnas vi, hur det såg ut inom vår originalliteratur på sexti- och sjuttitalen. Strindberg sammanfattar sin åsigt derom sålunda: »Ett stillastående, som fått häfd och auktoritet, har öfvergått till förfall, och i spetsen för reaktionen har det parti, som nu kallar sig det idealistiska, stått».

Tjensteqvinnans son slutar med 1867. Vi ha följt honom till studentexamen. Han har sett flere sidor af lifvet, men står ännu vid första början. Han vet ännu ej hvad han vill, han har ej funnit sitt eget innersta jag. Han har lärt sig att tvifla

och att granska. Men hans sinne har mycket qvar från barndomen, ej blott i denna känslighet, som blir till retlighet, denna starka längtan efter något bättre, något obestämdt, men något som borde komma, och detta drag af vekhet under den sträfva ytan — det som allt sedan skulle bilda resonnansbotten i hans karaktär, denna tror på det goda hos menniskorna, tron på menniskorna sjelfva och på slägtets framtid, sedan snöskredena gått öfver den gamla, murkna verlden.

Men nu först skall han ut i striden.

Jag vet inte, hvar den åsigten kommit ifrån, att Tjensteqvinnans son skulle vara torrt skrifven. Den är hållen i en osökt enkel ton. Författaren språkar med oss i skjortärmarna. Då och då kommer ett eller annat kraftuttryck, som påminner om den våldsamme bildstormaren, men i regeln talar han lugnt och fridsamt, ibland med ett godt leende åt minnet af hvad han berättar.

Konstnärligt är hela berättelsen hållen. Strindberg har impressionistens falkblick och koloristens förmåga att sammanträngа intrycket till en bild af intensivt kraftig totalverkan. Han kastar fram några ord, som gifva oss stämningen — men sällan några ord för mycket. Det är just den sjudande farten i hans egen stil, som gör honom så onådig emot Zola för dennes omständligt redogörande beskrifningar.

Hvart enda ett af dessa barndomsminnen, många detaljer från hemmet, från gatorna, från besöket på Sabbatsbergs sjukhus hos amman — då gossen tycker sig vara så långt borta, så att han aldrig skall komma hem mer — utgör en dylik liten stämningsbit, målad med få men dugtiga och saftiga färgklickar. Man tycker sig ha varit med om allt i hop, minnen af liknande slag väckes hos en sjelf, intrycket har varit så friskt och så äkta.

Jag vill endast påminna om den rörande nattbilden från moderns dödsbädd, om de ädla rader, hvarmed fadern skildras i den stunden (sid. 106), och om Johans känslor före och efter förlusten. Eller om de friska små landskapstaflorna, den första utfärden till Drottningholm och den i skarpa konturer uppteckнade skärgårdsutsigten från Tyresö, som kommer Johan att »frysa af förtjusning». Hör denne illa beryktade fosterlandsfiende, hvars ord i en dyster stund om att fosterlandet värkt hat blifvit så beredvilligt utkolporterade, han som vid anblicken af ett franskt sommarlandskap en gång utropade:

»det skönaste land på jorden
är ej längre la belle France»
(1884).

hör honom nu berätta om sin tillbedjan af den svenska skärgårdsnaturen: »Han stannade också vid denna kärlek», — — — och hvarken Schweiz' alper, Italiens olivkullar eller Normandies falaiser kunde undanträng den rivalen.» —

Humor fins här också, ej den gamla öfverdådiga humorn, utan en mild, varm, osökt, utan all utbrodering. Hvem läser, utan att småle, om uppträdet sid. 138 mellan Johan och fadern, då pojken med sådan öfverlägsenhet börjar tala sin rättvisa sak, men slutar med att bli utkastad efter att ha varit dum och pratat persilja. Eller hela skildringen af konditionerandet ute på herrgården och särskildt episoden om den första och sista gången, Johan var uppe och predikade. Af den detaljen hade kunnat göras mera än hvad Strindberg brytt sig om att gifva, men det han berättar är tydligen rama sanningen och derför verkar det också lika bra som om ironien vore skarpslipad. Sättet hvarpå den kätterska predikningen upptogs af församlingen och af den gamle komministern, är i mitt tycke ytterligt lustigt, och slutrefrängen i dessa stycken om den hederlige landtpresten — »och de togo en sup och en smörgås» — ligt målande.

* * *

Hvar man vet att Strindberg fortfarande är stadd i stark utveckling. Han hör ej till dem, som lägga sig att sofva i ro, då de kommit upp för en backe och fått se, hvad som fins på andra sidan krönet. Hvarje nytt arbete af hans hand gifver något verkligt nytt, öfverraskar på ett eller annat sätt, belyser hans egen personlighet från ständigt nya sidor, är numera också en maning till oss från de vidare rymder, der idéerna födas och der de fångas, innan de hunnit irra sig trötta.

Strindbergs senaste arbete liksom dess närmaste föregångare väcker många tankar, många reflexioner. Det är en bok, som man lär sig något af.

II.

Zola hade skrifvit om de olika lagren af det franska folket under tredje kejsardömet, om uppkomlingarne, om dem som delade rofvet, om prester och ämbetsmän, om de fågelfrie, om arbetarne, om brackorna och cocotteverlden, om minuthandeln i stort. Han hade stuckit in med sin roman om lifsglädjen, der han visade en af sina mest lefvande figurer, den kärnsunda Pauline. Han hade gjort den mest gigantiska ansats, någon af samtidens romanförfattare vågat, i Germinal, denna väldiga sociala rundmålning af vår tids mest brännande spörsmål, och man visste, att han gjorde förstudier till sin roman om den franske bonden.

Då skjuter han in *L'œuvre*, romanen om sig sjelf och sina ungdomsvänner eller närmare bestämdt romanen om de sträfvanden, han och hans vänner helgade sig åt i ungdomsdagarna. Det är det mest intima, han hittills skrifvit, här stöder han sig ej på objektiva studier, gjorda i och för romanen, utan här är det ungdomsminnena, som lefva upp och gifva honom ämnet fullfärdigt. Deraf den djupa känsla, som andas genom hela framställningen, deraf denna sympati, man har för Claude och Sandoz.

L'œuvre är en lifshistoria, men det är ej någon omfattande målning af det moderna konstnärslifvet i Paris.

En dylik eger för öfrigt den franska literaturen förut, jag menar Edmond och Jules de Goncourts *Manette Salomon*. Det är en uttömmande skildring och en verkligt historisk sådan från ett par årtionden tillbaka, en bok, som konsthistorikern har lika mycket nytta af som den konstnärligt bildade romanläsaren har nöje af dem.

Som bakgrund för sin nya bok har Zola nog velat lemna ett blad ur den franska konstens historia. Goncourt skildrade kampen mellan de unga realistiska riktningarna och de maktegande klassikerna och romantikerna. Ingres och Delacroix beherskade den tidpunkt, då Manette spelar. Zola har valt den tid, då *luminismen*, friluftsmåleriet, vågade sina första steg och drabbades af sina första nederlag. Han, som på sin tid med sådan naiv käckhet bröt en lans för Edouard Manet och för impressionismens läror, han vänder här tillbaka till sin första kärlek och visar oss en det nyas budbärare, men en som ej lyckas.

Det är 1863 berättelsen tager sin början. Årtalet nämnes ej, men det var det året, som kejsar Napoleon föll på den idéen

att låta de af salongsjuryn refuserade konstverken få sin särskilda utställningsplats, äfven denna i Palais de l'Industrie. Kejsaren ville låta allmänheten döma öfver den häcklade juryns åtgöranden. Många ha sagt, att det var en olycksalig idé, — i det hela var det en god idé. Men detta försök att gifva äfven *le salon des refusés* ett slags officiel pregel lär aldrig sedan gjorts om.

Det fans de mest vansinniga saker på denna utskotts-utställning, men Zola har nog inte så orätt, då han påstår, att det medelmåttiga på den vigtiga salongen var vida mer banalt och ointressant än ansatserna och öfverdrifterna hos de refuserade. »Den muntra skandalen» hos de senare var kryddan ofvanpå den svartmuskiga traditionella konsten inne bland de utvalda.

Tiderna ha förändrats under det tjugutal af år, som gått sedan dess. Det man då skrattade ut, skulle man nu beskåda och bedöma med fullkomligaste allvar. Manets »frukost i det gröna» fans der. Den fans sedan, tjugu år derefter, bland den då aflidne impressionistens samlade arbeten, som voro ordnade i sjelfva akademiens helgade lokal. Det var alldeles säkert på de refuserades salon, man fick en aning om, hvilka vägar måleriet skulle slå in på, då det blifvit trött på eklekticismen.

Claude är en af de första bärarne af den nya oförstådda riktningen, den som sträfvar att afsätta tonerna fullkomligt *juste* i deras rätta valörer, sådana han ser dem ute i fria luften. Han är en finkänslig ande, men som ej lyckas göra sig förstådd annat än af ett fåtal, mest derför att han ej har förmåga att klart uttrycka hvad han vill — det gamla missförhållandet mellan vilja och kunna — derför att han alltid söker och aldrig blir nöjd med det han finner, således aldrig kan göra något färdigt utan ändrar och experimenterar, tills hans verk blifvit fullkomligt onjutbart för andra och odrägligt för honom sjelf. Hans konstnärsskap påminner mig om en målarterm, som jag nyligen läste i en parisertidning: »de flesta måla för att lära sig göra taflor, i stället för att de borde göra taflor för att lära sig måla.» Claudes mål är inte att dekorera andras väggar, studiet är hans mål, arbetet. Det är sådana andar, som. ha största inflytande på sina yrkesbröder och på konstens gång — *om* de nämligen äro starka nog att öfva inflytande — men sällan bli de förstådda eller uppburna af *profanum vulgus*, som ej har ögonen öppna för deras uppgift.

Det konstnärliga *arbetet* är Claudes mål, han liksom Sandoz lefver blott för att arbeta och han dör af detta arbete. I

»Manette Salomon» frågar Anatole, då han och kamraten bese en afliden målares taflor, som skola bortauktioneras:

»Hvad dog han af?» Svaret blir: »De quoi? De la peinture, mon cher . . . de ce joli métier de galère-la!»

Claudes död har samma orsak. Mer än en författare har skildrat ungefär denna samma konstnärstyp, ingen har haft hjerta att draga ut konseqvenserna af hans förutsättningar så som Zola gjort.

Claude är en af dessa naturer, som vi litet hvar känt i lifvet och hvars entusiastiska ungdomsvänner vi kanske varit, en af dem, hvars storhet är gifven men som aldrig ändå nå den, en af dessa, som bereda framgång åt andra men ohjelplig undergång åt sig sjelfva.

På *framställningens* lif och adelskap är det ett lysande bevis att vi allt igenom känna oss som en vän och kamrat till Claude att vi tänka på honom, som lefde han midt ibland oss, tror på hans begåfning och gräma oss — och det grundligt ändå — åt hans oefterrättlighet.

Ty han är svår. När han gick omkring i hallarna — i »Le ventre de Paris», der vi först gjorde hans bekantskap — gjorde sina iakttagelser om det rörliga morgonkrya lifvet der och förnöjde sina blickar med åsynen af allt det som i öfverdådig rikedom fans der af *nature morte,* då lärde vi oss genast att stå på hans sida. Likaledes hålla vi med honom i hans sträfvan efter det der nya i konsten, som hans samtid längtade efter — allt häftigare för hvarje år som gick af de akademiske gubbarnes herravälde.

Så sätter han sig att måla sin stora tafla med titeln »Plein air», men den målar han *inne i atelieren.* Han ändrar och börjar oupphörligt om efter eget hufvud, står der och komponerar ur minnet, ur fantasien, blir allt mera energisk och allt mindre konseqvent, ju omöjligare det blir för honom att få taflan att verka som han vill ha den.

Nog kan det gå så till, men galet är det och allt annat än underligt att taflan blir en osmält kompott, der man kunde njuta af detaljer, men der det hela var allt annat än helt.

Man förvånar sig öfver hans tanklöshet, man vill fråga, hvarför han ej nöjer sig med den stora uppgiften att måla efter naturen.

Det skulle han gjort, om han lefvat nu och varit ung. Om det endast blifvit små dukar, små motiv, hvad hade det gjort? Det äkta i konsten gör sig alltid gällande — förr eller

senare — och bland den publik, som dömer i Paris, finnes så många uppfattningar, att hvarje sund riktning der måste segra. Det är just denna egenskap, som gör pariserskolan så oöfvervinnerlig.

Claude gör sedan under några års vistelse på landet en rad små präktiga utkast. Der står han på fast mark, känner botten under sig. Så kommer han till Paris igen. Och nu är det, han vill göra sitt mästerstycke, den afundsvärdt väl funna pariserutsigten öfver Seinen och la Cité, denna jättetafla, som skulle inrymma verldsstadens förflutna och närvarande. Men inte heller nu vill han måla taflan ute rätt och slätt, utan skall knåda till det omöjliga, får nya idéer, förlorar sig i bizarrerier, tar denna taflas fullbordande till sin lifsuppgift och stupar på försöket, stupar hånad, sedd öfver axeln, andligt bankrutt, snart glömd.

Ett första rangens mästerstycke är hela hans lifshistoria. Något mera finkänsligt och fullödigt har Zola aldrig gjort.

Det är lustigt, att han troligen sjelf funnit historien allt för enkel och för litet romanaktig och derför börjat den med en så anordnad och hemmagjord scen som hela detta nattliga äfventyr mellan Claude och den vilsefarna unga damen. Det som ej är romantiseradt utan berättadt helt enkelt och osökt, *det* är och blir i alla fall det ojämförligt bästa i boken. Och en författare af Zolas rang borde ej behöfva anlita romaneffekter.

Hvilken glänsande skildring den af de unge älskandes lif ute på Bonnecourt i sommarsol och sommarlycka! Eller — förhållandet till barnet, den stackars lilla varelsen undanskaffande för mästerverkets skull, ungens död slutligen och hans porträtt, som, gjordt på ett par timmar, får gå till salongen i stället för den misslyckade frukten af årslånga sträfvanden.

Man har så många gånger talat om Zolas brutalitet. Kunde man inte för ombytes skull framhålla hans känslighet?

Att Zola äfven i sin sista bok kommer med onödiga nuditeter är visserligen sant. Men den som ej kan tillgifva honom dem för allt det ädelt kända och med yttersta finhet skildrade, som i sådan riklig mängd finnes i boken, den besvärar sig inte med att idka rättvisa äfven mot olika tänkande. För vännerna af Zolas storslagna författarskap blir »L'œuvre» ett nytt prof på den väldiga demokratens fortfarande starka utveckling. Grundåsigterna, som genomgå hela serien Rougon-Macart, äro strängt fasthållna, men i uppfattning, i framställningssätt och i

sympati för hvad han skildrar, hvilket afstånd mellan de tidigare arbetena och dessa af nyare dato, »Le joie de vivre, Germinal och L'œuvre. Zolas ideliga framsteg, hans ständigt ökade kraft utgöra lysande bevis på framgångens och ännu mera arbetsglädjens lyckosamma inflytande på konstnären.

Det är skildringen af *menniskan* Claude, af hans inre utveckling, som gifver »L'œuvre» dess största värde. Att Claude är konstnär betyder i sjelfva verket mindre, hufvudsaken måste vara att han hade en bestämd uppgift, hvars nående blef en fix idé, som undanträngde allt annat ur hans lif.

Claudes utveckling berättas lugnt och jämt. Man kunde frestas att tro, det författaren, sedan hufvudpersonens historia var färdigskrifven, inflickat sina detaljmålningar. Ty dessa äro hållna i en annan stil än sjelfva berättelsens. Att de skildrade episoderna om de refuserades salon, om salonsjuryns tillvägagående vid sitt domslut och om fernissningsdagen äro förfärande bredt hållna, det gör mindre, så underhållande som de äro. Kapitlet om juryn, — då för tiden sammansatt på ett annat sätt än nu, när samtliga utställare välja dess medlemmar — är pikant och troligen ej mycket öfverdrifvet.

Det är ej dessa skildringar, som tynga så mycket som bipersonerna. Ett par af dessa — Mahoudeau till exempel med sin qvinnostaty, som, då den just blifvit färdig, faller i bitar, derför att han ej haft råd att skaffa en ordentlig jernstomme, som kunde bära upp den, eller Bongrand, den präktige konstnärssjälen — bilda förträffliga insatser i totalbilden. Så ock Sandoz, författaren, han, som i det längsta vill hålla ihop ungdomskretsen och som slutligen i Claude begråter sin egen ungdoms död och med ett medgifvande att vi alla skulle göra som han, om vi vore fullt följdriktiga, går att fortsätta *sitt* lifsarbete, det enda, som ger hans tillvaro innehåll. Äran är ingenting annat än humbug. Men man drifves till att arbeta ändå, för arbetets egen skull.

Den sjelfbekännelse, Zola lagt i Sandoz' mun, är yttersst karaktäristisk. Dem liksom kompletterar berättelsen om Claudes lif för arbetet, denna sjudande bikt om huru sträfvandet att uträtta något i lifvet bemäktigar sig personen helt och hållet, håller honom uppe och jägtar honom till döds. Han kan ej annat än sträfva, sträfva ideligen, utan hopp noga taget, »endast derför att arbetsdriften bultar inom en som ett hjerta, med eller emot ens vilja.» »Om man sedan hade någon glädje af detta hundlif!» Sandoz gör lifvet surt och för sin familj liksom

för sin egen person. Han kan inte tjena två herrar, och han har intet val. Kämpa på lif och död med sitt arbete, pinas, torteras deraf, rå på det, kasta det ifrån sig och genast börja med något nytt, och så fortsätta, med ständigt segare uthållighet, ständigt större viljekraft — det är hans lif. Man förstår att den, som yttrat detta och som sagt det ur djupet af sin själ, ej så lätt kan tryckas ned, att han hör till dem som *skola* segra.

Men en oformlighet är det i bokens komposition att alla dessa bifigurer inkräkta så stor del af romanen. Präktigt äro de på sin plats vid Sandoz' torsdagsmöten, i synnerhet vid hans sista försök att förena dessa intressen, som ohjelpligt söndrat sig. Men för öfrigt taga de vida större utrymme än de kunna påräkna intresse, — så typiska som de kunde vara för olika konstnärssinnen äro de knappast. Ingen af dem går upp emot Goncourts utmärkta Anatole, konstnärsbohemen, och de andra vännerna af denna krets från 1850. Kanske var den tiden rikare på original än det andra kejsardömets Paris. I hvarje fall var artistlifvet mera måleriskt då än nu, således tacksammare att skildra för en kolorist.

Man har sagt, att Zola tagit miste angående flera rent tekniska detaljer. Möjligt, men oftare har han på ett öfverraskande lyckligt sätt träffat just målarens uppfattning och känslor. Och detta är så sällsynt, att man kan läsa hundra berättelser, der konstnärer förekomma — och dylika äro ju med i hvar annan berättelse — utan att träffa på en verklig målare, sådana dessa äro ute i lifvet.

I det rent konsthistoriska som »L'œuvre» bjuder på, skönjes för öfrigt denna böjelse för att skära till i växten, som är karaktäristisk för Zola, — som kan gifva jättekraft åt någon enstaka målning af hans pensel, men som ock — rätt ofta — förleder honom till att göra det medelstora jättelikt och som äfven kommer honom — och deruti står han ej ensam — att af det enstaka fallet göra ett allmängiltigt sakförhållande. Så skarpt ensidig var väl ej den franska konsten på 1860-talet, som det framgår af denna beskrifning på salonerna. Betydande krafter funnos då och all sjelfständigthet var långt ifrån utdömd. Var Cabanel än målaren på modet, så var dock ej hans riktning allenaherskande öfver franska konsten. Man utdömde »brutaliteten» hos de yngre paysagisterna — Rousseau till exempel — men de behöfde endast tålamod och kraft, så trängde de sig fram.

Att Claude icke lyckas har författaren motiverat förträffligt

af hans egna förutsättningar. Men att göra hela måleriet stadt på förfall på den tid, då visserligen de privilegierade konstnärerna från institutet hade mest att säga, men då likväl Meissonnier, Courbet, Millet, Corot, Theodore Rousseau, Diaz, Fromentin, Dupré, Daubigny och Jules Breton verkade — det är väl öfverdrifvet i alla fall.

Ett och annat faktiskt misstag hittar man också. Ingres, som i bokens andra kapitel kallas »salig menniskan» och omtalas i imperfektum, lefde då ännu och dog ej förr än 1867. Courbet, som äfven omtalas såsom en fördetting, fortfor ännu i flera år att utställa, — orätt således att ställa *hans* epok som motsats till närvarande tid (1863). Flera dylika oegentligheter kunde hittas.

Författaren fäster föga afseende vid den utveckling, konsten tog under det dussintal af år, som förgår under berättelsens gång. Men sant är att denna tidpunkt är väl vald för att framhålla en det oföddas målsman, som måste gå under. På senare hälften af 1870-talet blåste helt andra vindar inom franska konsten än tio år derförut. Och *nu* skulle Claude ej behöfva tveka bort sitt lif.

* * *

Jag antager att min läsare känner Zolas *L'œuvre* och behöfver således ej ingå på sjelfva berättelsen elller framhålla dess afsigt. Att den vimlar af utsökt förträffliga drag kan man ej undgå att se. Tänk blott exempelvis på Dubuches förhållande till sina barn — eller på Christines så lifskraftigt tecknade figur. En hvardaglig karaktär, ej alls idealiserad men sund och lefvande, i stånd att offra allt för sin kärlek, men upprorisk, krossad, då det är förgäfves, allt förgäfves, då hon ser Claude gå oundvikligt mot sitt förderf och ej får hejda honom. Sant, sorgligt sant!

Inte heller behöfver jag tala om framställningssättet. Zola *berättar* här som i sina andra böcker, han är lika bred och lika litet målare. Han behöfver en half sida för att beskrifva, hvad man såg vid skenet af en blixt — en kolorist skulle affärdat det på fem rader — och medan Goncourt gifver en inpressionistiskt liflig färgskizz på ett enda blad af vernissagedagens vimlande lif, så anslår Zola tjogtals sidor åt beskrifningar deraf, och då har han förut skildrat de refuse-

rades salong på mera än ett tryckark. Men detta är en gång Zolas metod och vi få taga honom som han är.

* * *

L'oeuvre är kanske en allt för konstnärligt skrifven bok för att kunna bli i egentlig mening populär. Zola talar här till ett fåtal och berör ej som i Germinal eller i L'assommoir sociala spörsmål. *L'œuvre* är en karaktärsskildring och ingenting annat, en berättelse om ungdomsvännerna och ungdomsillusionerna.

Berättelser om konstnärer få alltid ungefär samma hufvuddrag. Det blir en vemodig roman om sorglösa ungdomsdagar, då man har hela lifvet för sig och är säker om att vinna en verld, — en förtrytelsens roman om verldens nyckfullhet i att utdela sina gåfvor, om de många, som falla af på vägen, som bli öfverlöpare, om de små resultaten af de stora gåfvorna, — en resignationens roman slutligen om hur ungdomsvänskapen splittras, huru mannalifvet bygges på gruset efter luftslotten. Zolas bok har blifvit ännu mer, den gifver oss arbetets egen historia, den skildrar verkstaden, der konstverket blir till, och skildrar födslovåndan. Den är i högre grad än Zolas öfriga böcker författarens eget kött och blod, den bär särskildt vitne om hans outslitliga seghet, hans väldiga arbetskraft och ständigt växande arbetshåg.

Och denna hela skildringen genomgående uppfattning af det rastlösa, pligttrogna, om äfven fruktlösa arbetet såsom lifvets innehåll, det är denna, som utgör det mest personliga i *L'œuvre*.

Litteratur-kåserier.

Af

Nils Erdmann.

»*Små smulor*» af Gottfrid Peterson; Stockkolm, Carl Suneson.

»*Under kampen för bröd*», skizzer af Joh. Lindström (Saxon); Stockholm, Alb. Bonnier.

»*Ett Val*», skådespel af förf. till Markis de la Ferrière; Stockholm, Wilh. Bille.

»*Studenten*» af Jules Vallès, öfvers. af Gustaf af Geijerstam; Stockholm, Carl Suneson.

»*Med förbundna ögon*» (Amore Bendato) af Salvatore Farina, öfvers. af E. af D; Stockholm, Carl Suneson.

»Menniskorna äro ingenting annat än förklädda djur, hvilka slåss om maten och njutningarna», säger Gottfrid Peterson. Denna sats har han utvecklat i en följd af aforismer, samlade under titeln: »Sätt Torpedo under arken», och utgörande epilogen till hans skizzer: »Små smulor». Det enda, som skiljer dem från deras slägtingar, djuren, är den omständigheten, att de dölja sin kamp om maten bakom vackert tal om ideer. Arbetaren-socialisten, som predikar om frihet, om jemnlikhet och broderskap, vill ingenting annat, än ha lika bra mat, som dem, han kämpar mot. Och blir han väl den segrande, förvandlas han i sin tur till förtryckare och tyrann. Man skall då lära sig, att vägen till friheten icke är någon annan, än den, att hvar och en blir frigjord från sin egoism.

Finnes det då inga, som hafva viljan att bli sanna menniskor? Jo, de *sanne* kristne. Då Kristus bjuder de rike att skänka bort sin rikedom och de fattige att förakta den, uppviglar socialisten de fattige mot de rike; den ene dödar egoismen, den andre framlockar den. Hinna de väl till makten,

uppstå nya missnöjda, och dessa skola ropa: Sätt torpedo under arken! Men derhän går det ej. På revolution följer nästan oundvikligt reaktion; och denna har den nyttan, att »under densamma koncentrerar sig i ro det verkligt goda och banar sig så småningom fram.»

* * *

På denna egendomliga verldsåskådning uppbygger författaren de flesta af sina studier. Hans hjeltar beherskas alltid af egoismens demon. Hvarför utvandra bönderna? Emedan herrarne äro egoistiska och icke vilja hjelpa dem. Hvarför hemfaller en del menniskor åt laster, såsom bränvinet? Emedan de ej kunna bekämpa sig, ej döda sin egoism. Hvarför lurar den lille gaminen förf. med sina lögner? För att erhålla en slant, för att slippa arbeta. Hvarför inrättas folkhögskolor? Emedan styrelsen behöfver dem. De stödja och uppehålla den, ty folket bevaras der från allt upproriskt sinnelag.

Till sist ett par exempel.

En arbetareförening stiftas. En ny fana skall invigas, skänkt af stadens damer. Prosten håller högtidstalet, och der får man veta, att ingen är lyckligare än en arbetare. »Du skall arbeta i ditt anletes svett», heter det. Menskligheten kan ej bestå, om icke män och qvinnor finnas, som för henne vilja arbeta i sitt anletes svett. En stor och skön lycka, detta arbetarens medvetande, att menskligheten tillvaro ytterst hvilar på honom. Dock bör han vara nöjd med denna stolthet och denna lycka, och akta sig för ormen, som frestande hviskar, att stoltheten och lyckan borde utbytas mot penningar. »Pengar äro förderf, och rikedom försvårar edert inträde i himmelriket. Söken derför glädjen endast och allenast uti att, efter Skaparens mening och uttryckliga bud, under svett och möda, dag för dag och utan anspråk på penningeersättning, offra eder för menskligheten fortbestånd.» Meningen är alltså den att hos arbetaren söka kufva hvarje missnöje med det bestående. Här att värna sig sjelf.

Skribenten i »En samhällsförbättrare», den fine Karl Karling, sitter i sitt arbetsrum, der taflor i förgylda ramar, mjuka fåtöljer och brysselmattor vittna om, att han eger, hvad mången skulle afundas. Han skrifver på en artikel om arbetarens nöd, hurit kapitalet förtrycker honom, utan att han blir delaktig

af kapitalets njutningar, hur det är han, som skapar det, medan arbetsgifvaren sjelf, som ingenting uträttar, förvandlar det i brysselmattor, i fåtöljer och dyra taflor, och kläder sin hustru i siden och sammet. En vän besöker honom och yttrar under samtalet, att all denna radikalism är falsk och förderflig. Gör sjelf, hvad du vill, att andra skola uträtta! Lef, som du predikar! Lef först och lär sedan! Karling blir eftertänksam. Han finner, att striden mellan konservative och radikale icke rör sig kring ideer, men har ett köttstycke till mål. Och han sjelf, hvad stred han för? Endast af äregirighet, ty folket var honom likgiltigt. Alltså af egoism.

Den unge herrn, »fru Bergs son», erkänner helt öppet, att han, liksom skribenten, var radikal af egoism; men han öfverger det sedan, ty han kommer till det resultatet, att »lifvet är ett slagsmål, hvarvid det naturliga är, att den starke eller knepige skall komma ofvanpå. Kan nu radikalismen hindra lifvet från att vara ett slagsmål? Nej, ty radikalismen är sjelf endast en slagskämpe. Radikalismen är alltså bara bosch.»

Den svage måste gå under, och arbetaren är visst icke den svagaste i lifskampen. »Många», yttrar förf., »af den klass, som är föremål för arbetarnes bittraste anlopp, skulle vara ganska nöjda, om de kunde äta sig så mätta som de arbetare, hvilka skrika mest på sin rätt.»

Sentensen exemplifieras i berättelsen »Sista Sömnen», der en ung »öfverklassman», som spårat ur och bragts på fall, slutligen tar gift för att rädda sig från hungersdöden, då han fåfängt begärt arbete. Han reflekterar och kommer derhän, att egoismen är allrådande. Man säger, att allt går framåt, men *hvad* är det, som går framåt? »Är det endast de yttre formerna för menniskornas lif, som vexla, under det att vi innerst alltid förblifva egoister, som endast tänka på oss sjelfva?» I de exempel, jag framstält, har förf. besvarat den unge sjelfspillingens fråga.

* * *

Man skulle alltså kunna säga, att förf. i slutkapitlet ger oss en resumé af bokens innehåll. Eller ock, att hans små skizzer äro detsamma som illustrationer, d. v. s. gifva konkret form åt en maxim eller en lefnadsregel. Denna sträfvan är så tydlig, att man ofta i resonemangerna, då personerna samtala, återfinner samma ord eller variationer af samma ord, som

förekomma i maximerna. En samhällsförbättrare, Unga hjortar, Sista sömnen, De välvillige — läs dem, och säg sedan, om slutkapitlet är nödvändigt. Allt detta ger åt boken något abstrakt och liflöst. Förf. har ej lyckats att ge kropp åt sina funderingar, och hans tröstlösa filosofi skulle verka ganska afkylande, om icke en del berättelser talade om hans menniskokärlek, hans ömhet för de små, hans sympati för de vanlottade.

»Mördad» är historien om en tiggare, som kommer till staden, häktas af polisbetjenterna för sitt misstänkta yttre, undersöks och jagas bort, då intet misstänkt anträffas, och morgonen derefter ligger ihjälfrusen på landsvägen. »Bisampelsens morgonpromenad» handlar om den rike mannen, som tidigt en morgonstund, då han icke längre kan sofva, stiger upp, drar på sig pelsen och går ut på en promenad. Det lif, han möter, arbetets hårda lif, som redan är i full fart vid kajerna och på torget, väcker hans intresse och uppjagar reflektioner, hvilka visa, att förf. har medkänsla med de arbetande, som bära dagens tunga, men, det oaktadt, ofta äro lyckligare än han i sin bisampels.

Ypperst af hela samlingen är en skizz, som bär öfverskriften: »Tjuguöres cigarrer». En dag i vårbrytningen går en vän till förf., i sällskap med sin hustru, ut att se på våren. I det svällande och friska lif, som naturen erbjuder, se de en liten trasig unge, en pojke, tärd och blek; fadern är död, modern sjuk i lungsot, och det enda, man har att lefva på, mor och sex syskon, är store brors förtjenst, de tjugu kronor i månaden, som hans arbete inbringar. »Jag såg på min hustru och hon såg på mig», fortsätter berättaren; »vi hade båda blifvit illa till mods öfver denna fattigdom, som, representerad af ett skyggt och utmärgladt, men likväl intet fordrande barn, kom oss till mötes på denna vackra vårdag. Och när gossen slutat sin berättelse och jag tyst betraktade hans eländiga kläder och hans magra ansigte med den slöa blicken, erfor jag en känsla af att stå i en skuld, som jag tyckte mig aldrig kunna betala. Och icke blott denne lille var min fordringsägare. För min blick reste sig massor af myllrande menniskor, som släpat och slitit och svultit och tynat och ändå ingenting förvärfvat, medan jag, som uträttat så litet, lefde i största välmåga.»

Dessa enkla små studier äro bokens perlor. Så omogna de än äro, de, som sina kamrater, vittna de dock om, att förf. har allvar med de taflor, han skänker oss. Och detta

är en god sak. Han skall upphöra att karrikera, då han söker att vara satirisk. Han skall ersätta det skärande, som stöter oss på flere håll, med litet mera humor. Framförallt bör han mogna. Sedan vilja vi hoppas!

* * *

Men vårens vaknande lif har ock en annan skildrare. Det är Saxon »I vårdagen». Våren är så härlig med sin unga, friska grönska, men det är »lögn alltsammans. Bara ett vackert skal!» Tallarne deruppe på berghällen få allt magrare näring, då jordskorpan är för tunn och träden bli för stora; de äro »skogens proletärer, af omständigheterna dömda till ständig nöd». Längre ned stå björkarne i sin fagraste knoppning, men dem tappar man saften ur, ty af saften gör man vin. Blåsipporna skjuta upp, men barnen plocka af dem, och under ifvern trampa de sönder de små myrorna i massor. Tussilagerna, hästhofvarne, brösta sig på dikeskanten, ensamma herrar, då de förqväfva all annan växtlighet. Elfven ligger spegelblank, men förtiger, hur mycken kloaksmuts, den mottager i sitt sköte. Och lärkorna qvittra — hvem vet! kanske en sorgesång, ett dödsqväde öfver en kamrat, som kom för tidigt och frös ihjäl.

Midt i denna vårnatur sitter Saxon och skrifver bref. Han berättar om sitt lif, om sin barndom i den lilla bondsocken, hur han sedan stängdes in med sina högtflygande drömmar bakom disken i en krämarbod, hur ondt han slet, hur han läste och pluggade och slutligen nådde målet, litteraturens knaggliga stråt. Men hans böcker fingo ej förläggare. I stället blef han tidningsredaktör i en småstad, ett litet kråkvinkel. Och nu skulle han lefva! Allting var så stort, så ofantligt stort, tyckte han. Och dock var det så smått, så »helvetes smått». »Får jag bara äta mig mätt, skratta ut dem, som gå och idealisera, och kittla den bildade och förmögna brackianismen, så är jag belåten», slutar han.

Och han ger oss hela kråkvinkel. Kortvaruhandlar Magnusson, som icke kunde begripa, hvar Nordenson köpt den krage, han hade på sig i kyrkan; skräddar Lund, som gick och svor öfver, att stadskamrerns skrifvare tagit kläder hos Rosselin; fabrikörskan, fru Alstermark, som på öret kunde berätta, hur mycket hvar och en hade skänkt till friförsamlingens nya tempel; Nordenson, apotekaren, som tycker, att Maria Hedlund är »en nedrigt söt flicka»; fru Magnusson, som prun-

kade i sin blomsterprydda hatt; kamrern, som var konstkännare och ledamot af konstföreningen; kamrerskan, som är så urringad, att stadsingeniörskan häpnar; doktor Verelius, inspektor Göransson, borgmästaren och borgmästarinnan, prosten, ingeniör Callmén, häradshöfding Wållberg, stationsbokhållaren och många, många flere, ända ner till polisbetjenterna och den hjeltemodige »Store Lasse».

Och förf. introducerar oss i småstadens familjer. Han visar oss en eldsvåda, inför oss på en skomakareverkstad, tecknar en fattigbegrafning, låter oss vara närvarande vid en gudstjenst i statskyrkan, hos prosten på middag, i kapellet vid en invigningsfest, på stadshotellet vid en ordenshögtid. Han söker så mycket som möjligt att få fram humbugen, och han visar oss att äfven der, i detta futtiga lilla samhälle, finnas brytningar inom familjerna, lumpenhet och småsinne och osanning och olyckor, hvilka, i all sin enkelhet, icke stå efter dem, som möta oss derute, bland storfolk och storstadslif. I religionen är det motsatsen mellan statskyrka och frikyrklige, mellan tom, själlös gudstjenst, der presten predikar för lön, och en lefvande sådan, der predikanten är besjälad af de lärdomar, han meddelar. I nykterhetsfrågan är det motsatsen mellan att tala och att handla, mellan att understödja med ord och att verka genom exempel. I äktenskapsfrågan är det motsatsen mellan kärleken och armodet, mellan kärleken, som förblindar, och armodet, som förstör, mellan kärleken, som åtrår, och fattigdomen, som stäcker den.

Men i *en* sak är han gammalmodig. Han yttrar sig mycket skarpt mot de moderna emancipationsideerna. Qvinnorna skola uppfostras till hustrur och mödrar, ej till männens konkurrenter eller till onyttiga modedockor. »Utveckla det för dem gemensamma, det rent menskliga, men låt dem sedan verka på de olika fält, som så tydligt för dem utpekats. Så kan familjen höjas, och der se vi också lifvet i dess vackraste, sannaste och ädlaste dager.»

* * *

Men främst af allt detta, är det lögnen, han angriper. Han uppsöker missförhållandet och tecknar det i bjerta färger. Kalle Gustafsson, skomakaregesällen, förfaller och går till botten — men icke är det *hans* fel! Som lärgosse skicka gesällerna honom till krogen efter bränvin. När han vägrar att

dricka med, göra de narr af honom, och när han berättar det för mästaren, tystas han med örfilar. Det första, mästarn skänker honom, då han mottagit gesällbrefvet, är ett rus o. s. v.

Eller »Store Lasses» hjältedåd. Vid en eldsvåda i den lilla staden räddar han ett kassaskåp, men sjelf får han dödsknäcken. Stadsfullmäktige gifva enkan en femtikrona i begrafningshjelp. Så intages hon på fattighuset, hon och alla barnen.

Vidare är det osant, att »grafven allt förliker». Äfven der, i dödens stad, är rangskilnad och klasskilnad. På ena stället högt gräs, som på en äng, färdig till slotter, några fula, lutande träkors, der namnen äro oläsliga eller plåtarne affallna; på det andra en granallé, fina krattade gångar, planteringar, blommor, jernstaket och marmorvårdar. Längst borta i ett hörn den stora gropen för sjelfspillingar.

Allt detta får man till lifs i Saxons skildringar. De flesta äro obetydliga, en och annan *för* obetydlig. Men i stället äro de genomträngda af en ärlig öfvertygelse, af en känslofull sympati för de vanlottade i samhället, af djupt förakt för lögnen, såsom Saxon uppfattar den, och af kärlek till den sanning, han tror på och kämpar för. Han säger i slutberättelsen, då barndomsvännen frågar honom: »hvad är då ditt lifsmål?» — »Att vara nyttig, att inte göra ens den obetydligaste handling utan att gagna. Jag är så ofantligt fördragsam —huru galet, huru stick i stäf mot min egen lifstro det än kan vara, som en menniska kommer fram med, så försvarar jag henne, blott jag vet, att hennes gerning är ett uttryck för, hvad hon bäst förstått. Talanger ha vi godt om — men karaktärer!»

* * *

Jag nämde qvinnofrågan. Oaktadt sin radikalism var Saxon i denna fråga ännu reaktionär. Förf. till »Ett val» är mer nymodigt anlagd. Han hyllar i sitt skådespel de moderna ideerna; han hyllar dem alldeles öppet, och han försvarar dem ypperligt. Fru och fröken Berner vistas hos doktor Ring, på hans egendom ute på landet. Ring, en slägting till dem, har varit Evas lekkamrat; han brinner ännu för henne, men hon har, efter en pariser-resa, egendomligt förändrat sig. Då uppdyker helt oförmodadt en viss kapten Stålspets, en bekant till doktorn, som vill jaga på hans egendom. På eftermiddagen utspinner sig en diskussion mellan gästerna. Talet faller på

en tjenstflicka, som förförts af sin fästman och som nu, oaktadt barnet, vägrar att äkta honom — nu, då hon lärt sig inse, att karlen är en dålig menniska. Ring föreslår prosten att gå högre upp på samhällstrappan, att uppflytta diskussionen till flickor af en annan klass, »der förutsättningarna äro gynsammare». Han anser, att moderskapet är ett tillräckligt straff, när man har det på sådana vilkor. Prosten tycker motsatsen. Men, invänder Ring, det är af svaghet, som hon felar; åtminstone i de flesta fall. Är hon icke ens då värd upprättelse och öfverseende? Ensam får hon lida, då mannen frikännes, ensam, under ett helt lif, bär hon den tunga bördan.

Träffar hon en ädel man, som uppriktigt älskar henne, har hon icke rättighet att antaga hans anbud, är lyckan, som erbjudes, för stor för henne? Ej om han är medveten af det begångna felsteget. Döljer hon sitt brott, skall hon lefva i ständig oro, frukta, att han skall upptäcka det, och finna, att hon köpt sin lycka med en afskyvärd lögn. Men äfven under den omständighet, att mannen känner brottet, hvar skall man anträffa en så fördomsfri menniska? »Här står han», säger Ring, »jag skulle gifta mig med henne.»

Diskussionen afhandlar vidare, om icke den unga flickan mycket bättre skulle skyddas genom att underrättas om förhållandena, genom tidig medvetenhet. Uppfostran, säger Ring, har icke rätt att dölja lifvet. Är det bättre, att hon forskar i smyg, är sanningen icke det yppersta, hon kan erhålla till följeslagare, och är det ej en pligt för den mor, som vårdar henne, att upplysa, göra henne duglig för lifvet, som väntar henne. Fru Berner hyser annan åsigt. Hon har icke gjort det; modet felades henne.

* * *

Alltså: det är fyra frågor, som uppställas till besvarande. Den första är, om det är rättvist, att qvinnan i dylika fall ensam får bära skulden, ensam är ansvarig för det gemensamma felsteget. Fru Agrell svarar nej! Valborg säger i »Dömd»: »Jag har ju inte felat ensam. Ni ha fördömt mig som qvinna, skänk mig nu rättvisa som menniska. Låt ert förakt lika tungt drabba båda de skyldige!» Edvard Brandes svarar nej. Han säger genom Florizel, hjeltinnan i »Ett besök»: »Jag har i en besinningslös stund af mitt lif hängifvit — nej, låtit frånröfva

mig min kropp utan min själ. Det han I män hundra gånger gjort, utan att vi qvinnor våga klaga.» Och Benzon låter Pål svara på styfmoderns förebråelser: »Mitt föregående lif är icke renare än hennes; snarare motsatsen.» Björnson diskuterar saken i skådespelet »En Handske», der han visar, att det rättaste är mannens och qvinnans likställighet, att en och samma moral bör vara gemensam för båda, att man, i sedligt afseende, icke bör fordra mera af den ena, än af den andra parten. Förf. till »Ett val» har icke utvecklat ämnet.

Vidare är frågan, om det är rätt, att en qvinna, som en gång begått ett fel, bör äktas af den man, som vill göra henne till sin hustru, af den, hvilken älskar henne och sjelf är älskad tillbaka. Svaret är beroende på hans kunskap om felsteget. Deri är man dock ense, att den felande skall ångra, att lidandet skall hafva renat henne, så att brottet utplånats. I »En skandal» säger Benzon, att en qvinna, som en gång felat, som lidit, ångrat och vändt om, hon förtjenar att uppresas. Och deruti instämmer man. Brandes i »Ett besök», Sardou i »Fernande», Dumas i »Denise» och i »fru Aubrays ideer» hafva, under den senaste tiden, förfäktat samma åsigt. Skilnaden är blott den, att Sardous och Brandes hjeltar äro okunniga om brottet, först då lära känna det, när giftermålet är fullbordadt. Brandes låter upptäckten komma så långt efter, att ett barn finnes, då katastrofen inträffar. Och jag tror, att just detta är den grund, han bygger på, det moment, som i framtiden skall återställa äktenskapet, utplåna förbrytelsen och möjliggöra lyckan.

Benzons manlige hjelte är medveten om felsteget. Redan då han begär henne, får han veta hela sanningen. Den älskade är nog uppriktig att öppet säga den. Förf. till »Ett val» låter sin hjelte ana den. Eva har i Paris blifvit förförd af kapten Stålspets, och intrigen rör sig nu kring denna obehagliga historia, hur upptäckten småningon sker, sedan kaptenen anländt, och hvad verkan den utöfvar på personerna, som uppträda. Ring är ej *så* fördomsfri som Benzons hjelte; han ger sig icke strax, men han kommer att gifva sig. Han reser, men han skall återvända. Han sluter henne i sina armar och hviskar: »Jag älskar dig! — Alltid! — Och jag hoppas — och väntar!»

Den tredje frågan innehåller, om den förförda, äfven i det fall, att hon icke längre älskar honom, *likväl* bör äkta den man, som narrat henne. Fru Agrell har två åsigter. Först — i »Dömd» — fordrar hon det oafvisligt. Der har hon icke

tänkt öfver det giltiga i ett sådant äktenskap. Der kräfver hon det blott som den stackars qvinnans rättighet. Men sedan har hon ångrat sig. Hon finner, att denna förening ej kan tillfredsställa sanningskrafvet, att äfven om den ger barnet en social ställning, verkar den demoraliserande på dess begrepp och karaktär. Ja, hon går derhän, att hon gör modern onaturlig, att denna ej vill gifta sig med sitt barns fader, oaktadt att hon derigenom skulle bereda sin dotters lycka, skaffa henne ett namn och på så sätt den hon älskar, då möjligheten för en förening mellan dem just beror af, att modern gifter sig och dottern blir legitim.*

Förf. till »Ett val» delar denna åsigt. Fru Berner representerar verlden, med andra ord: det konventionella. Hon lyssnar ej till Eva, då hon förtviflad utbrister: »Låt verlden förkasta mig. Men jag räddar mig sjelf.» Hon åberopar sig på barnet, men förf. svarar henne: »Hvar menar du barnet finge sin plats i deras hem? Fadern vill naturligtvis helst glömma det förflutna. Men hur skall han förmå det, med en lefvande påminnelse omkring sig? Följden är också, att den lilla stackarn alltid måste bli honom till en viss grad främmande.» Och Ring tillägger: »Hellre gå inför verlden med sänkt hufvud. Kärleken till barnet skall styrka och skapa henne ett nytt lif.»

Den fjerde frågan är besvarad. Förf. till »Ett val» delar Björnsons åsigt — den, hvilken han framstält i sitt stora verk: »Det Flager.» Han har icke diskuterat den annat än så, som jag anfört, d. v. s. mycket knapphändigt. Troligen har han ansett, att Björnson uttömt ämnet.

För den, som är bevandrad i den moderna qvinnolitteraturen, erbjuder »Ett val» intet nytt eller originelt. Men skådespelet är godt, i tekniskt afseende ypperligt. Det visar oss en öfvertygelse och en man bakom ordet.

* * *

Från novellerna och skådespelet, »Små smulor» och »Ett val» gå vi till ett par öfversättningar. Den första, Jules Vallès' bok, är en underlig skapelse. Författaren, som under belägringen var medlem af kommunen, inbillar sig förmodligen, att boken är ett mästerverk. Han ger i den ett aflopp

* Se skådespelet »Räddad».

för sin brandröda revolutionsyra. Men denna är så pueril, så skrytsam och braskande, att den alls icke gör effekt. Det intryck, man erhåller, är snarare af löjlig art, och detta är så öfvervägande, att alla andra utplånas; det hindrar en att sentera de behjertansvärda sidorna.

Vingtras, en ung student, som nyligen lemnat skolbänken, afreser till Paris för att der skaffa sig ett lefvebröd. Detta är ej så lätt, som herr Vingtras inbillar sig. Ty vet: han är student! Och författaren egnar boken »till dem, hvilka blifvit uppfödda med grekiska och latin, men dött af hunger.» Han får svårt, stackars karl. Hvem vill skänka arbete åt en person, som tagit studenten, åt en ung man, som Vingtras, hvilken läst grekiska och latin! Vingtras besluter vänta. Under tiden blir han intagen i ett slags rödt studentkotteri. Han sätter hela sin ära i att slåss med »knoddarne», och han omtalar med förtjusning, att han är bandets Herkules. Plötsligt finner han, att han älskar »de lidande». Han läser böcker om »eländet», kallar Robespierre en bonde och Rousseau »Slapp-kvist». Han brinner af revolutionslust. Åh, hvad han brinner! Hvarför, vet han ej. Jo, nu har han det; pappa hade straffat honom, då han var elak och olydig; lärarne hade ej uppskattat, hvilket geni de undervisat.

Man yttrar sin revolutionsyra på ett egendomligt sätt. Man skriker och man väsnas, man klifver upp på bord och stolar, man framtjuter marseljäsen, och man slutar med att »skända soppan» i hotellvärdens kök. På föreläsningarna i Sorbonne ropar man skällsord mot presterna, »kyrkråtta, gudaätare, vaxskallar, hycklare»; när en kamrat fängslas vid tumultet på en konsert, skickar man honom medvurst till tröst i bedröfvelsen. I fängelset fins ohyra. Men fången bara kliar sig. »Dessa insekter», säger han, »skola lemna republikanska frön i de unga hufvudena, och dessa djur skola en dag krossas — i droppar af blod — på Bonapartes panna.»

Man bildar en revolutionskomité. Vingtras blir ordförande. När han håller sitt stora tal, ropar gök-klockan: ku ku! Men komitén misslyckas, revolutionen undertryckes och Vingtras, som har skuldsatt sig, återvänder till föräldrarne. Han fortsätter sitt dagdrifvarelif och erhåller *en* elev. Undervisningen består uti att söka gräl på stadens kafeer. Ett arf sätter honom i tillfälle att återkomma till Paris. Der sjunker han mer och mer. Från privatlärare blir han boxare, från boxare publicist. Men hans bästa fraser strykas — fraser, som den

följande: »Huru många har jag icke sett falla derför, att de velat hoppa jemnfota genom sitt eget hjerta.»

År förflyta, tunga år för Vingtras. Först skrifver han nidvisor om vaktmästare och notarier; när beställningarna upphöra, tar han plats vid en flyttningsbyrå. Slutligen ger han sig. Det hjelper ej, han måste lefva. Han, »som icke talade om annat än att piska upp professorerna», han, »som ville brännа skolorna», han, revolutionsmannen, slutar som skolfux.

Och allt detta för studentexamen! »Stackars fan», heter det, »du, som kallas student, förstår du detta? Om dina föräldrar icke hafva arbetat eller stulit tillräckligt för att kunna underhålla dig som en gödgris, ända till dess du blir trettio år, om du icke har tjugo års sörpa i din ho, så är du bestämd till ett lif i elände och blygsel.»

* * *

Lika onödigt, som det var, att »Le Bachelier» försvenskades lika glädjande är det, att man öfversatt Farinas bok. Det är en vacker liten berättelse, väl värd att läsas. Den handlar om ett äkta par, Ernesta och Leonard, om ett äktenskap, som ingåtts, jag kan ej säga hvarför, der *hon* begär ömhet och *han* vårdslösar henne. Ernesta vill skiljas. För att undvika skandal gör man det icke offentligt. Man reser blott åt skilda håll, Leonard till Spaa för att kurera en ögonsjukdom, Ernesta till landet. Vännen, doktor Agenore, en putslustig läkare, dessutom »materialist», ehuru en oskadlig sådan, tänker nu att draga fördel af denna hemliga skilsmessa. Kär i Ernesta, bemödar han sig att vinna henne, och han tror, att han redan lyckats, då ett bud plötsligt anländer, att Leonard återkommit, icke botad men blind. Då vaknar Ernestas ömhet. Drifven af sitt goda hjerta, återvänder hon till hemmet, till maken, som behöfver henne, till den sjuke, som lider. Och ömt vårdar hon honom. Medlidandet förvandlas i en ren och ädel känsla, i en kärlek, som delas af hennes olycklige Leonard, hvilken luttrats af den sjukdom, naturen pålagt honom. En smärtsam operation återger honom synen, och nu, när de älska hvarandra, eröfra de lyckan.

Det är en ljuf och rörande skildring, en bok, som är så ädel, så full af skönhet och poesi, att man sällan, i våra dagar, anträffar något liknande. Kan man tänka sig något vackrare än de ord, författaren skrifver, då han berättar, hur den

blinde, sedan Ernesta visat albumet, för att pröfva, om han erinrar sig, hvilka porträtt det innehåller, sjelf, i ensamheten, åter öppnar boken, vänder, räknande, åtskilliga af dess blad, känner »lätt som en smekning» med pekfingret på en sida, närmar den till sina läppar och trycker dem mot ett porträtt — »porträttet af en ung flicka, hvarken för liten eller för brunett, men med en näsa så der temligen».

Eller den ljufva lilla idyllen, då Leonard, sedan Ernesta spelat, önskar, att hon skall sätta sig, yttrar: »nu skola vi sofva», frågar efter en stund: »Ernesta, sofver du?» ber henne sofva riktigt, lyssnar på hennes andhemtning, ropar hviskande: »Ernesta!» upprepar det ånyo, men erhåller intet svar. »Då reste han sig försigtigt, ljudlöst lik en skepnad, tog ett steg framåt, famlande efter länstolen, och stannade, då han funnit den, för att lyssna på Ernestas andhemtning, böjde sig ned och vidrörde med darrande läpppar hennes kind. Han reste sig upp, lyssnade lik en tjuf, som stulit en skatt, återvände utan buller till sin stol och smålog, då han trodde sig i säkerhet. Ernesta, som med öppna ögon följde honom, kunde icke förhindra en tår att smyga sig öfver det ställe, hvarpå hon emottagit sin makes första kärlekskyss».

Den vackra lilla berättelsen utkom 1875. Dess förf. är mycket uppburen i sitt hemland, Italien, och hans landsmän kalla honom: »den italienske Dickens». Allt sedan 1870, då han började sitt författareskap, sedan han i Pavia och Turin studerat juridik, har han riktat litteraturen med ett tjugutal romaner. Af dessa hafva många uppleft 2 och 3 upplagor, och de flesta blifvit öfversatta till flere europeiska språk. *Vi* hafva icke erhållit mer än ett af hans verk. Men detta är en ädelsten. »Amore Bendato» anses såsom hans yppersta arbete.

Ur grefve Erik Sparres lefnadssaga.

Strödda bidrag till en riksdags- och kulturbild.

Det stod i år eller i fjol i svenska tidningar en anekdot om furst Bismarck och en flock preussiska skolpojkar, hvilka på en utfärd kommit till Varzin och sammanträffat med fursten. Sin vana likmätigt språkade kanslern i all gemytlighet med dessa den preussiska militarismens blifvande lifegne och bland andra hälsosamma lärdomar gaf han dem till vägkost på deras kommande lefnadsbana det uppriktiga rådet att icke tro tidningarna, som endast talade illa om deras gode kansler och misstydde alla hans bemödanden att sörja för deras och deras anhörigas sanna nytta. Anekdoten skulle lätt kunna lokaliseras och vara karakteristisk för åtskilliga af våra inhemska större och mindre samhällspotentater. Ty hur relativt tröga och hyggliga våra svenska tidningar än i regeln förefalla, ställa dock de flesta af dem, enligt hvad månget godt folk här i landet uppenbarligen tycker, till alldeles för mycket bråk och ofog, hvarför man ock har ett förbåldt intresse af att hjelpa till att förekomma »tryckfrihetens missbruk». De upphetsa samhällsklasserna inbördes, då t. ex. arbetarne, om de endast finge vara i fred, skulle ha det så bra och känna sig så

belåtna med sina arbetsherrar. Och deras vanligaste fel är, att de söka draga ned hvad ädelt och upphöjdt är och öka antalet misskända storheter, både bland kungliga personer, svenska akademici, prelater, politici och deras vederlikar. En svensk riksdagsman i Andra kammaren — dock måhända ha Dagens krönikas läsare, hvilka säkerligen känna den ljusskygga sedlighetspetitionen och hvad dess upphofsmän tänka om svenska tryckfriheten, icke ännu inom sitt medvetandes synkrets upptäckt riksdagsmannen för Kinda och Ydre härad, hr A. E. Petersson i Hamra. Det är i alt fall en förlust. Han är visserligen icke ens typisk för de enklare hemmansegarepolitici och ännu mindre något att taga efter, utan mest, hittills åtminstone, ett riksdagskuriosum, jämbördigt med den der långa frireligiösa olyckan på Stockholmsbänken.

Han är en »lofvande» riksdagsman från det bördiga Östergötland och gjorde sig vid sista riksdagen mest känd genom sitt välmenta råd till ministären Themptander att söka sig andra ämbeten, i stället för att bråka mot de välsignade spanmålstullarne, som skola skaffa östgötahemmansegarne någon förbättring i deras magra dagliga kost af sill och potatis. Vid 1885 års riksdag fann denne man en lika talande som kort formulering för en del af svenska pressens dödssynder. Den svenska spanmålstullfientliga pressen består nämligen af tvänne hufvudgrupper, »af den revolutionära pressen, som gjort till sin lifsuppgift att undertrycka tron på den treenige guden» och »af den press, som synes hafva tagit till sin uppgift att hetsa upp arbetstagare mot arbetsgifvare i afseende på deras olika intressen, då dessa intressen deremot borde vara gemensamma!» När hr Petersson, den jämförelsevis oerfarne offentlige mannen, från sin lilla landsortsvrå kunnat så pass få ögonen öppna för den svenska pressens skuggsidor, hvad skall väl då icke en äldre man på samhällets höjder med sin af rik lifserfarenhet skärpta blick kunna anföra för hemska saker?

Bland våra offentliga män finns väl knappast någon, om hvilken man med mera fog än om vår hjelte, grefve Erik Sparre, kan säga att han och svenska pressen varit som hund och katt mot hvarandra. — Att han icke undgick andra aflidnas lott att i tidningarnas minnesrunor disproportionerligt berömmas, inverkar ej härpå. — Var han ock enligt sin egen uppfattning en pressens martyr och besköts han från dess sida i decennier med smädelsens, illviljans och hatets projektiler värre än Paris af tyskarne, nog, sanningen att säga, refs och bets, skrek och flängde han reelt mot alla misshandlingsförsök och nog var hans sinne i regel okänsligare för den hvassaste ironis pilar eller den direktaste beskyllnings kraftigaste klubbslag än någon pakyderm i Afrikas floder. Och var han icke vid upphetsad sinnesstämning, utan i vanligt godt humör, nog mådde han då bättre, när han fick tillfälle göra sig påmint af tidningsskrifvarne genom någon gliring.

Om än Dagskrönikans läsare skulle vara okunniga om en och annan Andrakammarman, känna de tvifvelsutan sin inhemska klassiska litteratur. Då minnas de helt säkert riksdagsscenen i »Röda rummets» åttonde kapitel, »Arma fosterland», då grefve von Splint i sitt tal får syn på. referentläktaren: »Der, der! — Han pekar uppåt dufslaget och kastar blickar, som om han såg afgrunden öppna sig i väggen. Der sitter korpboet! Jag hör deras skrän, men de förfära mig intet! Upp svenske män och hugg ner trädet, såga af bjelkarne, rif ner plankorna, sparka sönder stolarne, spänta sönder pulpeterna, i stickor, så små som så här —

(Han mäter af ett ungefär på lillfingret) — och bränn sedan af hydet med man och mus, så skolen I se, att riket skall blomstra i lugn och dess örter skola drypa. Så talar en svensk ädling».

Modell till denna med det Strindbergska snillets konciserande förmåga skildrade bild har Erik Sparre suttit.

Och det är en kulturbild, karakteristisk för den ädle herr grefven och icke häller så litet för Första kammaren och dess talman, hvilken ännu med samma oförlikneliga flegmatiska passivitet tronar i Första kammarens talmansstol som i det sörmländska landshöfdingeresidenset.

Det var 1868 på kung Karls namnsdag, den 28 januari. Kammaren hade före en motion af nuv. t. f. presidenten C. F. Wærn om åstadkommande af en mellanrikslag. Sparre deltog i disskussionen, yttrade sig vidt och bredt och kom slutligen fram med följande minnesvärda och dyrbara tirader:

»Den enda diskussion, som kan föras emellan de bägge rikena, underhålles af tidningarna. Och hurudan är denna diskussion? Vanstäld, förvrängd, underhållande eller rättare framkallande fördomar; och gifvande det ena folket alldeles förvända begrepp om stämningen hos det andra. Då jag kommer till Norge, säger man mig: »tro icke på våra usla tidningar». Men hvad skulle norrmännen säga, om de rätt kände våra. Tidningspressen har i Sverige nedsjunkit till den yttersta grad af uselhet. Skrifven I herrar referenter deruppe, nedskrifven sanningsenligt, om det är Er möjligt att skrifva annat än falskt, hvad jag här säger, ty dessa ord äro afsedda att på tidningarnas blad hinna ända till Norge. Tidningspressen har i Sverge, för att blifva lönande, slagit sig på skandalen. Den mest spridda tidning — Fäderneslandet — den har 15,000 prenumeranter, är en skandaltidning. Deras ansvaring, en mureriarbetare, som knapt kan läsa, har med redaktören öfverenskommit i särskildt kontrakt om dagspenning för den tid, han sitter häktad till umgällande af redaktionens brott. De öfriga tidningarna sträfva alla samtliga med ekonomiskt betryck och nödgas, för att rädda sig derur, mer eller mindre tillgripa skandalen. Den som i detta afseende kommer den första närmast och åtminstone skryter med de flesta prenumeranter — Dagens Nyheter — redi-

geras af en cessionant. Jag känner det så mycket bättre, som jag sjelf till honom sålde på kredit det tryckeri, hvarmed han började sin publicistiska bana, samt genom hans konkurs förlorade hvarenda skilling. Den tredje har i sitt betryck och då prenumeranterna börjat tryta i Sverge, slagit sig på att i grumligt vatten fiska efter prenumeranter i Norge* och deri lyckats, ty den är mest spridd der. Denna tidning smeker och underhåller de norska fördomarna mot Sverge, förvränger de yttranden, som här gifvas — såsom det färskaste exempel hvarpå må anföras, att då jag sjelf för få dagar sedan uttryckte min högaktning för Norge, tidningen lade mig i munnen, jag vet ej hvilka, dumheter under citationstecken och berättade, att detta var »ett förstucket anfall». Den fjerde, som ligger i ständig strid med Aftonbladet, ockrar på dettas fel i fråga om Norge och öfvergår till en motsatt ytterlighet af ilsken antinorskhet. Sålunda täfla de alla i att förvilla opinionen i Norge angående stämningen i Sverge. Hvem af oss, som genomläser tidningarnas referat af våra diskussioner — der de yttranden, som referenten gillar, präktigt utstyras, under det motsidans förvrängas — kan väl igenkänna hvad som verkligen förelupit? Hvad föreställning skall man då på andra sidan fjällen derom erhålla? Bristen på gedigenhet i tidningens egna artiklar ersättes med skandalhistorier; och bitterheten i uttrycken fängslar till den grad läsarens uppmärksamhet, att han förbiser tomheten i innehållet. All afsigkommen intelligens engageras vid denna i betryck varande litteratur, och hvad som dertill saknar förmåga tjenstgör som uppsamlare af notiser eller diktade skandaler. Den terrorism, som detta sällskap utöfvar, tillbakahåller den betänksamme, förlamar hans verksamhet och återhåller hvarje åtgärd, hvarigenom han befarar att bereda sig en

* Aftonbladet uppvisade löjligheten i dessa beskyllningar, genom att omtala att dess upplaga var 7,000 ex. och häraf gingo 67 till prenumerånter i Norge, således denna senare siffra alldeles för liten att ha någon betydelse.

fiende, som i dessa tidningar finner tjenstvilliga organ för sin ilska. Hvilken frestelse innebär det icke för den mindre karaktärsfaste att se sig offentligen prisad! Huru mäklar han icke med sitt samvete för att undgå tadlet, skandalen! Hvem håller honom räkning för att han uppoffrar sig för sin pligtkänsla, då den allmänna moralen är vilseledd? Hvem vågar uppträda emot denna envåldsmakt? Öfvertygelsens helgd respekteras icke, men kännes af densamma? Luften impregneras af alt det etter, som dagligen utgår från dessa nidskrifveriinrättningar, hvilka slutligen skola förgifta förhållandet mellan nationerna. Sådan är, åtminstone på svenska sidan, den tribun, der unionens angelägenheter i brist på ett gemensamt parlament behandlas . . . .» (Se 1868 års I kam. prot. s. 116 och 117.)

Talet var i verkligheten t. o. m. skarpare än hvad protokollet ger vid handen. Det framfördes med skallande röst samt ledsagades af våldsamma gester, knytnäfslag i pulpeten och gnistrande ögonkast samt med händernas sträckande upp mot tidningsreferenterna, medan kammarledamöterna öfverljudt gåfvo sin munterhet till känna. Men talmannen, bland hvars förnämsta pligter man väl anser ordningens vidmakthållande vara, satt der tyst och liknöjd, förmodligen precis lika lugn, som när hans frände »bränvinssenatorn» gastar som värst eller på ett något grofkornigt sätt »educeras» af örebrohöfdingen.

Det enda försök, man i protokollet finner ha blifvit gjordt att utsätta grefve Sparre för öfverhusets »uppfostrande inverkan», är från friherre Ad. Chr. Raabs sida. Då han, den andre i ordningen efter Sparre, fick ordet, yttrade han nämligen: »Ehuru jag högt värderar den frimodighet och kraft, som alltid utmärker den värde talaren och ehuru mången tänkvärd sanning låg i hans yttrande, tillåter jag mig dock reservera mig emot samt vördsamt hemställa, om det kan vara öfverensstämmande med kammarens lugna hållning och värdighet att begagna så skarpa

ord, som här fallit. Jag tror, att man vinner ett mål säkrare, om man icke nyttjar sådana uttryck, hvilka icke voro så mycket sårande för dem, emot hvilka de blifvit riktade, som fastmer för ledamöterna inom kammaren!»

Men icke ens en så moderat och saktmodig erinran var den ädle grefven vid lynne att smälta, utan lika karskt svarade han härpå:

»Det anfall, för hvilket jag nyss varit utsatt och som efter min uppfattning innebär ett ytterligare bevis på det slafveri under pressen, en och annan frivilligt underkastar sig, hälst jag påminner mig, att samme talare, till förekommande af falska referat, flera gånger föreslagit särskilda åtgärder, skulle jag bemöta, om det innefattade uppgift om ett enda oriktigt yttrande i mitt anförande, men jag älskar icke att svamla med allmänna fraser. Jag har ansett den utflygt från ämnet jag tillåtit mig nödvändig för att upplysa norrmännen om pressens beskaffenhet i vårt land. Erfarenheten har lärt mig nödvändigheten deraf. Vid det besök jag nyligen gjort i Norge yttrade man till mig och jämväl till andra förundran öfver att finna en för skäl tillgänglig menniska i en person, som den svenska pressen i många år utpekat som ett monster. Sedan trettiotvå år tillbaka — då en yngling, som ansågs hafva fått för höga betyg vid en akademisk examen — är jag nämligen oupphörligen smädad af denna press. Och hur har icke denna usla press under åratal underhållit missämjan mellan Sverge och Norge. Det är derför jag vill säga norrmännen: »tro ej hvad dessa tidningar berätta; det är lögn, hvarje ord är förfalskadt». Jag skulle nämligen önska, att norrmännen ville bedöma hvarje sak efter dess egen beskaffenhet, sådan den företer sig, och ej efter tidningarnas diktade innehåll». — — —

När man läser dessa ord och ser, att en sådan ton redan kunde få göra sig ostraffadt gällande i Första kammaren och detta medan tanken på kammarens demokrati-

sering nästan icke var annat än ett djerft fantasifoster, kan man icke förundra sig öfver, att t. ex. Henning Hamilton m. fl. några dagar senare som sitt hjertas mening uttalade den åsigten, att kammarens protokoll lämpligast borde förvaras uteslutande i handskrift.

Det är en tragikomisk nemesis af händelserna, att just från den del af svenska tidningspressen, som ifrigast arbetar på underhållande af missämjan mellan Sverge och Norge, har herr grefven städse kunnat påräkna sitt varmaste understöd och största eloger.

Den första vederläggningen från pressens sida kom redan följande morgon, då Dagens Nyheters utgifvare ådagalade, att Sparres invektiv mot honom voro fullständigt *sanningslösa*. Upptäckt af Sparre på åhöraréläktaren, hade han af denne bokstafligen rent af utpekats. Genom intyg af natarius publicus visade han nu att å hans till Sparre för tryckeriets inköp utfärdade revers af den 1 oktober 1845 å 1,066 rdr 32 sk. bko fans tecknadt Erik Sparres kvitto för å öfverenskomna tider uppburen ränta. Från 1852 kvitterades räntan af en Sparres bror, till hvilken efter verkställd afbetalning en ny revers utskrefs 1856. Försedd med vederbörlig transportering af denne andra Sparre, innehades numera reversen af hr Wall sjelf. Häraf följer således, att antingen ljög Sparre, då han sade sig ej ha fått en enda skilling betald, eller ock var brodern klipskare. Det är ingen anledning att antaga det sista.

Så många år senare kunde det väl ej vara, då hr grefven uppenbarade sig i samma tidningsutgifvares salong i all sin prydligaste ornat med kraschan och ordnar. Gemensamma affärsförbindelser lära nämligen verkat som kylande pulver på hr grefven, i synnerhet sedan tidningsutgifvaren, såsom det säges, ledt en ogynsam affär så, att hr grefven slapp relativt helskinnad undan, medan deremot hufvudsakliga förlusten stannade på honom sjelf. Dylika

slags glödande kol bar nog hr grefven med fätthet på sin bördsstolta hjessa.

Aftonbladet gick till rätta med grefven för hans förlöpningar på ett sätt, som var både allvarligt i form och tillintetgjorde i grund Sparre såsom politisk personlighet. Ett kort referat är på sin plats. Tidningen erinrade om den allmänt gängse åsigten, att af fienderna till den nya författningen endast sådana eminenta förmågor borde inväljas, hvilkas närvaro i riksförsamlingen innebure en illustration och kunde bidraga till en ärendenas allsidigare pröfning och utredning. Näppeligen kunde med allvar påstås, att Sparre borde räknas till den kategorien, och när hans landsting valde honom med ett ringa röstetal, gjorde det hvarken det allmänna eller särskildt Första kammaren någon tjenst. För skams skull bibehållen såsom ledamot och ordförande i lagutskottet, hade han vidmakthållit det inflytande, som utskottsledamöternas undfallenhet lemnat åt ordföranden, och man skulle framgent såsom hittills ha honom i väsentlig mån att tacka för, att en mängd nyttiga och nödiga lagreformer blefve tillbakavisade eller affattade på sådant sätt, att de icke kunde sanktioneras. Det vore få representanter, hvilkas verksamhet varit så menlig för den sunda och naturliga samhällsutvecklingen som hans. Härtill hade han högst egendomliga begrepp om *decorum*, hvilket uppenbarat sig icke blott vid tillsättandet af åtskilliga befattningar inom utskottet*. Pressen hade ganska ofta varit i den obehagliga nödvändigheten att sysselsätta sig med Sp., icke blott för att bemöta och granska hans politiska uttalanden, utan ock för att i någon mån gifva uttryck åt den allmänna mening, som gjort sig gällande i afseende på åtskilliga förhållanden, som varit föremål för offentliga rättegångar, t. ex. den Brogårdska bränvinsbränningshistorien. Tidningen ansåg det icke var en obillig

* Sekreterare- och vaktmästaresysslorna. Se längre fram.

fordran, att Sp. skulle ega den urskilning, att han insåge passande tid och ställe för att ge luft åt sina personliga känslor i afseende på pressen. Vid landtbruksmötet i Karlstad hade han också gjort ett häftigt utfall mot pressen, men då det var efter supén och under en mycket upprymd sinnesstämning och en pressman var närvarande och i tillfälle att svara, finge väl sådant i viss mån ursäktas. Men aldrig hade man i tidningsverlden sett någon personlig skandal jämförlig med denna nu af Sp. tillstälda.

Sp:s klagomål öfver pressförföljelsen med anledning af hans examensbetyg voro ungefär lika grundade, som hans nyssnämda beskyllningar mot hr Wall. Sp. hade till juridikofilen fått goda betyg och ibland annat af den för adel svage prof. Grubbe bekommit ett laudatur i filosofi. Fader Sparre, — äfven han landshöfding och politisk talare, ehuru lysande med lånta fjädrar, ty hans tal skrefvos af Georg Scheutz m. fl. — for då till universitetsstaden, uppvaktade hrr professorer och utverkade, i sina bemödanden underhjelpt af den hos akademiska fäderna epidemiskt grasserande adelskurtisen, att sonen skulle kunna få räkna sig dessa betyg till godo för graden. Härigenom blef Erik Sparre efter några kompletteringar i tillfälle att promoveras af Geijer vid 1836 års promotion. Häröfver och öfver sitt laudatur i filosofi var han icke litet stolt. Detta års jubelpromotion omförgylde den sålunda ursprungligen tämligen oäkta lärdomsglansen.

Men kort efter 1836 års promotion började det i ett upsalabref till Aftonbladet röras i saken. Dittills hade ett laudatur i graden för en viss filosofie professor ansetts något högst ovanligt och undgått t. o. m. den af de yngre lärarne i filosofi ojämförligen mest förtjente. Brefskrifvaren tillade ironiskt:

»Måhända bör det dock tydas såsom ett högst lofvande tecken dertill, att det filosofiska studiet numera skulle åt sig inkräkta en allmännare borgarrätt äfven inpå samhällets mest illustra områden, att en ung ädling blifvit med

detta utmärkta och ovanliga vittnesbörd om filosofisk kallelse, från denna promotion utsänd i det praktiska lifvet.»

Hvad sålunda en tidning af ogrannlagenhet bröt, skyndade sig en annan att reparera. En upsalatidning framkom med ett försvar, som egentligen ingenting försvarade, då rättvisan af betyget för en mindre examen aldrig debatterats, och profeterade en lysande framtid för den unge ädlingen.

Enligt framställningen i Johannes Sundblads »Upsalalif» skulle denna fördelaktiga betygsevalvering kommit snart sagdt som en gåfva från skyn öfver den unge ädlingen, och han funnit sig fullständigt öfverraskad öfver professorernas af egen impuls gjorda anbud. Förnäme ynglingar med relationer kunna visserligen lugnt öfverlåta bekymret om sin framkomst åt sina fränder och gynnare, men föga troligt är väl i alla fall, att E. Sparre varit alldeles okunnig om faderns manövrer.

* * *

Endast tre år stannade grefven i Första kammaren, der han förstod, åtminstone i kammarprotokollen, att taga för sig stort utrymme. Hade han icke sjelf ett par år senare antydt orsaken, hvarför han utbytte denna kammare med dess snusdosor, guldbågade glasögon och prunkande uniformer mot den mindre förnäma Andra kammaren, skulle man kunnat tro, att det berott på förhoppningen om något större inflytande eller någon mer materiel anledning. Det verkliga skälet var öfverraskande nog — Första kammarens *egoism* och *stela konservatism*. I 1871 års remissdebatt yttrade han nämligen: »De egna intressenas altför stora inflytande är en farlig sida af hvarje representation. Jag har varit ledamot af Första kammaren, och med er-

kännande af dess många och stora sidor, måste jag tillstå, att luften blef mig för kvaf; jag gick in i den andra, men äfven här finner jag enahanda förhållande. Luftpumpen opererar ej tillräckligt. Här är visserligen en helt annan atmosfer än i Första kammaren, men en hufvudingrediens i bägge är — egoismen. I Första kammaren visar sig ett passivt motstånd mot äfven de obetydligaste yrkandena från denna kammare, och här finnes samma motstånd mot regeringens, af Första kammaren understödda förslag. Det är det egna intresset, som framkallar detta motstånd etc.»

Att Andra kammaren i ett och annat hänseende gjorde en vinst genom att med sig införlifva den ädle grefven, kan man icke gärna betvifla, äfven om man ej kan förneka sanningen i rätt betydlig mån af häradshöfding R. Carléns ironiska omdöme en gång vid 1872 års riksdag, då han lyckönskade Andra kammaren, som hufvudsakligen bestod af anspråkslöst och medelklassen tillhörande folk, till den förmånen att från högra sidan af riddarhuset ha tillvunnit sig en man, som kunde höja förhandlingarna genom att kasta det nobla hånet öfver ärliga försök att gifva anvisningar till lösningen af vigtiga frågor. Det må vara hur det vill med representationers inneboende disposition att angripas af egoismens tvinsot, och Sparre må ha rätt eller orätt i sina här strax ofvan anförda iakttagelser; i alla händelser torde icke *han* lyckats att oaktadt sina vackra ord och talrika åberopanden af sina egna högsinta tänke- och handlingssätt göra Andra kammaren ädlare och mer sjelfuppoffrande, än hvad den utom honom i sin krets skulle varit. Men på borttagande af ett annat fel, som, ehuru intet egentligt karaktärsfel, dock är rätt obehagligt och helt lätt insmyger sig hos representationer, arbetade han deremot med mera framgång. Det breder sig lätt öfver parlamentariska förhandlingar en viss enformighet och banalitet, som, om den får ostördt kondensera sig, kan småningom bilda ett lager af en täthet, som kan jämföras med det

asklagers, som en gång begrof Herkulaneum och Pompeji. Och hos en nation, på det hela så stel och föga retoriskt anlagd och utbildad som vår, är något sådant icke ur vägen att befara. De stereotypa frasernas och vändningarnas herravälde är alldeles för dominerande i våra offentliga förhandlingar. Sparre, som icke synnerligen generade sig ens på riddarhuset eller i Första kammaren, slog sig nog ännu lösare i Andra kammaren och bragte med sig till dess diskussioner ett ordförråd, hvilket oaktadt den burleska simpelhet, som ofta präglade detsamma, det ändå var en viss piff i och som satte omväxling i den seriösa diskussionen. Och detta, ändock han icke kan fritagas från beskyllningen att repetera sig sjelf och göra sig skyldig till samma ordrikedom och pratsjuka, som bruka vidlåda hans speciella »vänner», gamla tidningsskrifvare. En ny bekräftelse på ordstäfvet »les extrêmes se touchent».

Han blef ju af allmänna meningen ansedd som Andra kammarens rolighetsminister. Efter en af de hederlige landtmännen till honom ofta gjord erinran skulle han kanske rättare bort kallas kammarens djurgårdskasper. Den Voltaire-Söndagsnisseska sentensen, som vill gå med på alt utom hvad som är tråkigt, var uppenbarligen en af Sparres förnämsta retoriska maximer. Hvem skall nu taga upp hans fallna mantel och föra kammarens runor så väl med den äran? Månne lektor Waldenström? Orden skräder han åtminstone ej.

Sparreslägten är af urgammal börd, och det måtte ha flutit något af gammalt äkta nordiskt, obändigt vikingablod i Erik Sparres ådror. Icke visade han mycket spår af den degeneration, som brukar vara nemesis för gamla adelsfamiljer. Vikingablodet var naturligtvis moderniseradt, det dref honom ut på resor i främmande länder och till bardalekar, som i följd af förändrade förhållanden endast kunde ha ordutbytet och grälet gemensamt med de gamlas. Vikingarne läto de främmande folken betala sina resekostnader,

Sparre bjöd till att låta svenska staten göra det — t. o. m. för sin betjent, ehuru denne sedan kvarglömdes i Venersborg.

Det var si och så med förhållandet mellan Andra kammarens ledamöter och Erik Sparre, som slutligen genom riksdagsanciennitetens slump nådde upp till hedersuppdraget att öppna och afsluta kammarens förhandlingar, något som han gjorde *con amore*. Vid den sista riksdagen, han hade kvar i lifvet, »smet» han dock, måhända af förargelse öfver tullfrågornas utgång, ifrån afslutningen, utan att derom på förhand underrätta någon, och öfverlät åt sin gamle antagonist Carl Ifvarsson att oförberedd träda fram och bringa kammarens omtyckte och bäste talman den sedvanliga afskedshälsningen.

Sparres städse stridsfärdiga, ofta aggressiva lynne kom honom lätt att, såsom Sigfrid Wieselgren en gång sade, 'med sin stora klubba, svängd såsom Starkodders af try par starka armar »damma på»' med besked. Men hans okonstlade och rättframme kammarkamrater hyste å sin sida föga försyn för det grefliga skinnet, utan gåfvo så grundligt igen, att man ovilkorligen kommer att tänka på: »sådant läder skall sådan smörja ha». Men nog var han, såsom han sjelf erkände, »en ful fisk att fjälla», icke minst derför att han bättre än de förstod att »variera på konfekten».

Ibland voro de dock rätt sams, ty »pax slåss och pax förliks», sade bondgumman till Fredrik den store. Men aldrig sågo Sparres riksdagskamrater och knappast några andra häller med *vördnad* upp till honom, hvilket den Ridderstadska tidningen tyckes egendomligt nog på fullt allvar föreställa sig. Ett par citat från män, hvilka både vida mer än Sparre tänkte först och talade sedan och åtnjuta mer obestridd aktning af alla partier, kunna vara betecknande nog. Vid 1884 års riksdag förklarade t. ex. den man, hvars afgång lemnat ett ännu icke fyldt tomrum i riksdagen, Ola Andersson, sin uraktlåtenhet att bemöta

Sparre, då han betecknat åtskilliga af Andrakammarledamöternas sträfvanden såsom »oförskämda», uteslutande bero derpå, att han vore fullt förvissad om, att ingen enda af kammarens ledamöter fäste det ringaste afseende vid hvad Sp. yttrade, särskildt då han uppträdde som tuktomästare i fråga om heder och moral. Året förut hade samme man gifvit honom en första(?) varning, att »han ville låta bli att uppträda som läromästare i fråga om heder.» Det vore bäst att han lemnade det åt andra. Sparre hade nämligen sagt om somliga af dem som sutto i landtförsvarskomitén och särskilda utskottet, att regering, riksdag och hela nationen voro bedragna på dem. O. Andersson, som kände grefve Sparres riksbekanta »justeringar», tog fasta på det ojusterade protokollet och tillade: »Detta angrepp kan knappast tydas annorlunda än så, som om vi beskyllas för att vara bedragare. Jag har ännu aldrig fått uppbära en sådan beskyllning, och jag har äfven den lyckan att icke någon gång i sådant hänseende hafva råkat i delo med rättvisan. Jag ingår högst ogärna på enskildt område, emedan det är mig ytterst motbjudande, och jag skall icke häller nu göra det. Men deremot kan jag icke underlåta att erinra om hvad som offentligen har passerat inom denna kammare, nämligen hurusom en stockholmsrepresentant för några år sedan visade, att i fråga om ett statsbidrag till ett enskildt bolag i Vestergötland den ärade representanten från Venersborg här i kammaren lemnat uppgifter, som stodo i fullständig strid med hvad han i egenskap af landshöfding uti offentlig ämbetsberättelse rörande samma sak uppgifvit.»

Detta yttrande fäldes under diskussionen om landtförsvarets organisation, men det var icke den enda »fjällningen», grefven då hade att genomgå, utan de voro på honom litet hvar, något som han endast hade sina egna hänsynslösa personliga angrepp att tacka för. Professor Axel Key snäste af honom t. ex. på följande sätt: »Jag har en-

dast begärt ordet för att protestera mot det jonglörmessiga sätt, hvarpå grefve Sp. här uppträdt. Det kan vara löjligt detta sätt, ja lika löjligt, som det i verkligheten skulle vara att se den ädle grefven springa i kapp med en 50-årig indelt soldat, hvarmed han velat bevisa dennes krigsduglighet, men värdigt en så allvarlig debatt, som här eger rum, är det ingalunda. Likaledes vill jag på det bestämdaste protestera mot den ädle grefvens sätt att i andras anföranden inlägga yttranden, som aldrig förekommit annorstädes än i den ädle grefvens rika fantasi, på hvilken vi fått så lysande prof under dessa dagars diskussion.»

Sparre tog sig visserligen ibland en viss öfverlägsen »air» såsom ålderspresident och ansåg sig berättigad att bibringa sina medmenniskor mores, men andligen mera kompetenta till utöfvandet af en dylik funktion såsom »censor morum» voro dock de två honom mycket nära i riksdagsålder kommande Carl Ifvarsson och kommerserådet Sjöberg. Dessa röja, i synnerhet den förstnämde, ock en viss benägenhet för ett patriarkaliskt styrelsesätt och gripa gärna in för att erinra om det passande, när ett par ledamöter sitt kif bli något för bångstyriga. Derför hade de ock rätt ofta besvär med sjelfva den faktiska ålderspresidenten. Vid ofvan antydda tillfälle blef så Carl Ifvarsson nödsakad att rycka in. »Det har varit ledsamt för mig», sade han, »att höra de tillmälen, som kammarens ålderspresident ådragit sig, och de tillrättavisningar han fått uppbära för sitt yttrande, men jag kan å andra sidan icke undgå att erkänna, att de varit berättigade, då han mot ett flertal af kammarens ledamöter uttalat beskyllningar, som äro ganska grofva. Han betecknade detta flertal som bedragare, hvilket tillmäle var minst sagdt otillständigt och sårande att få höra af den, som kammaren så gärna ville se upp till med vördnad; men jag hoppas, att kammaren ursäktar honom, ty han, som jag, börjar bli gammal. Om sin oegennytta och sanningskärlek hade han icke

behöft orda mycket, ty båda dessa egenskaper äro riksbekanta.»

Redan första riksdagen efter det nya systemet ansåg Sparre sig behöfva redogöra för sin talarekonsts skaplynne. Måhända kan denna förklaring något mildra intrycket af nyss anförda stränga citat. Den lyder som följer:

»En gång för alla ber jag nu om tillgift, derför att jag i alla frågor, som intressera mig, talar med värme, att jag då måhända icke väger på guldvigt hvarje ord jag yttrar. Det fans en tid, då äfven jag bemödade mig om att tala logiskt, då jag höll mig mycket strängt vid den allvarsamma, oromantiska prosan, men då sade man om mig: »den der Sparre talar icke illa, men han talar tråkigt. J'aimerai voir un loup dans sa bergerie.» Derför, m. h., säger jag numera fritt ut hvad min känsla manar mig att yttra, och om det skall blifva något lif i diskussionen, om vi icke skola sitta här och vara tråkiga, så måste diskussionen föras med värme. Har jag orätt, skall jag tiga, men tala lugnt och kallt i frågor, som ligga mig om hjertat, det kan jag ej.»

* * *

Bland de många absurditeter, som kunna hämtas upp till dagsljuset ur de gamla ståndens fossila aflagringar, för att förvaras jämte en massa likartade skatter i de fosterländska minnenas museum, är den regel, att högsta riddarhusnumret tillsatte utskottsordförande. Genom sin börd medlem af riddarhuset och i följd af sitt yrke ansedd lämplig till lagutskottsmedlem, blef han, tack vare de höga nummer han representerade, vid flera ståndsriksdagar samma utskotts ordförande. Äfven efter det nya systemet kvarstod han med ett undantag (1873) ända t. o. m. 1877 i den be-

fattningen; af hvad anledning upplyser Aftonbladscitatet (se ofvan sid. 625).

Orsaken hvarför han för 1873 prickades och icke kom med i utskottet var, enligt hvad sist citerade blad öppet angaf, mindre partihänsyn, än den tämligen allmänt utbredda meningen, att han begagnat sin ställning såsom utskottsordförande till att undanskjuta åtskilliga vigtiga frågor, mot hvilka han hyste motvilja. Under ståndsperioden var det icke så sällan en viss praxis hos herrar utskottsordförander att i löndom afdagataga i ett eller annat hänseende genanta motionsfoster, och den vanan satt kvar ännu under början af det nya riksdagsskicket. Jöns Rundbäck, som har en viss benägenhet att spela frondör, stälde till litet väsen i anledning deraf vid 1871 års riksdag. Det var i riksdagens elfte timme, den 19 maj, och öfverstekammarjunkaren hade nyss förut inbjudit kammarens ledamöter till rikssalen dagen derpå. Då interpellerade J. R. grefve Sparre om, hvart 30 till lagutskottet remitterade motioner tagit vägen. Af dessa gälde 8 kommunalförfattningarna, ett ämne som med värme då omfattades både inom och utom riksdagen. Han erkände dock, att utskottets verksamhet varit ganska stor, om ock mestadels i negativ räkning. Redan några dagar förut hade L. J. Hierta ironiskt tackat utskottet för, att det denna riksdag åtminstone inkommit med ett betänkande angående hans motion om ändring i lagstadgandena ang. mannens målmansrätt öfver hustrun; det var en lycka, som icke alltid vederfarits honom vid föregående riksdagar.

Att den af Rundbäck framdragna saken var sjuk, märktes mer än väl af svaren. Grefve Sparre sökte urskulda utskottet med att det haft så mycket besvär med kungliga propositioner. Sigurd Ribbing svängde sig med filosofiska termer och tyckte det inte var värdt att bråka, så mycket mer som lagutskottet ingen riksdag på senaste tiden medhunnit alla motioner. Rich. Carlén visade sig

högligen stött och förklarade ledamöterna ha arbetat mer än de egentligen orkat. Hedin, hvilken då äfven tillhörde utskottet, upplyste om, att utskottet af 53 motioner endast behandlat 15, ehuru af de återstående 38 flera hade varit förtjenta af samma behandling. För sin del hade han ansett, att utskottet sjelfmant bort inkomma med en förklaring i frågan. Af kammarmajoriteten yttrade sig Uhr, som erinrade om att äfven vid föregående riksdagar en hel mängd till utskottet hänvisade motioner spårlöst försvunnit. Märkligt är i alla händelser, att då bestod lagutskottet från Andra kammaren af 4 jurister och hrr S. Ribbing, G. Kolmodin och Hedin och endast en af majoriteten eller handlanden P. Engman, och ändock medhunnos icke flera ärenden. Nu är Andra kammarens majoritet icke synnerligen benägen att sätta in jurister, men ärendena medhinnas. Nå ja, förtjensten ligger nog mest hos ordföranden.

När Sparre vid utskottsvalen under 1878 års riksdag ej blef omvald, skref en tidning: »Att en person, hvilken i likhet med grefve Sp. har så många juridiska härfvor att för egen räkning reda, blifvit förskonad från att syssla äfven med statslagstiftningen, är ett drag af kammarmajoritetens takt och hänsyn för grefve Sparre personligen — en takt och en hänsyn, som ju ingen kan klandra.»

En dylik prickning måste ju naturligtvis alltid vara genant, men vid 1873 års riksdag hade den vissa direkta små olägenheter med sig. Sparre var då ännnu icke husegare, utan hyrde sig rum; men icke vän af någon onödig bekvämlighet bodde han trångt och undvek onödiga omkostnader. Derför förde han med sig från Venersborg vid somliga riksdagar sin länsnotarie och i allmänhet sin betjent. Den förre gjordes till utskottssekreterare och till Sparres privatsekreterare, hvilken senare befattning naturligtvis var i mer än ett hänseende lärorik för en ung man. Betjenten åter gjordes till vaktmästare. Till utskottslokalen förlade Sparre sin privata affärsbyrå och der förvarades

— hans respels. Vid uppkomsten till 1873 års riksdag fick betjenten från stationen gå direkt med pelsen till utskottet; en eller två dagar efteråt var utskottsval med den för Sparre så oväntade påföljden, att både pelsen fick hämtas tillbaka och betjenten nöja sig med betjentsysslan samt i stället för den goda vaktmästarelönen vara hänvisad till hvad hans herre kunde afstå af sitt knappa riksdagsmannaarvode. Det var ju litet snopet.

En likartad historia var den långt tidigare om vagnsköpet. Riksarkivarien Nordström och Sparre hade att resa till Norge och reste med en af Sparre på gemensamt konto anskaffad vagn och med gemensam vaktmästare. Enligt hvad historien förmäler, kom Nordström under återresan under fund med, dels att vaktmästaren endast uppburit den af N. inbetalade andelen i aflöningen — Sparre ansåg tvifvelsutan, att det var mera till hans nytta att få den Sparreska andelen på en gång såsom en samlad styfver — och dels att det var i Sparres gamla på annat sätt orealiserbara vagn de åkte. Det berättas, att detta t. o. m. skulle ofrivilligt förrådts af Sparres egen grefvinna. Nog af »entente cordiale» förbyttes i följd af N:s häftighet till ett slags handgemäng i vagnen, der Sparre lär dragit kortaste strået och i alla händelser ej torde fått betaldt för vagnen.

* * *

I sitt politiska skriftställeri är visserligen Marcellus ett typiskt uttryck för en stadsbos eller akademiskt bildads hela öfverlägsna bondeförakt, hvilket har lika lätt att hos någorlunda liktänkande herremän upptäcka framstående egenskaper, som det har svårt att ens se, än mindre rätt bedöma förtjensterna hos landtmannapartiets medlemmar. Men icke ens han har i sin »1881 års Andra kammare» förmått taga Sp. allvarligt och låta honom representera

»någon princip, icke ens några åsigter, utan till den väsentligaste delen endast stundens tillfälliga hugskott.» Många äro väl ej häller de, som, med handen på hjertat, kunna förneka giltigheten af detta omdöme. Men dermed är ju ock Sparre såsom *politiker och statsman* ohjelpligt dömd.

Ur den rena saklighetens synpunkt är det äfvenledes svårt att så synnerligen högt värdera Sparres bidrag till utredningen af förekommande riksdagsärenden. Man har i Sparres aldrig hvilande energi velat finna ett försonande drag, som mildrar det obehagliga intrycket af de många skuggsidorna af hans karaktär. För honom sjelf har denna energi burit gyllene skördar och uppgifves ha varit till gagn för hans län och den inhemska industrien m. m. Men för riksdagsarbetet har den mest visat sig i många och långa tal och mycket »bråk». Hans intresse för en sak antog ju, såsom han sjelf vitsordat, lätt formen af »bråk». Att hans goda hufvud och praktiska lynne lät honom under årens lopp framkasta flera eller färre nyttiga tankar, var ju icke att undra på. Men hans liflighet, som icke sällan blef hafs, hindrade hans energi att grundligt bearbeta och förvandla dessa tankar från flyktiga infall till genomtänkta och praktiskt utförbara förslag. Hvarför ock de som skola upptaga dessa få nog ett icke ringa besvär att bortskilja de myckna agnarna. Denna hafsighet gaf sig ett mycket karakteristiskt uttryck i de historiska och geografiska målningar, hvarmed han älskade briljera. Han visade sig nog ha reda på hvarjehanda, saker men vanligen blott på ett ungefär. Och att taga fullt reda på hur det verkligen förhöll sig, hade han icke tålamod eller lust — frånsedt afsigtliga förvrängningar.

En så der »bråkig» ande, kan dock, det måste erkännas, vara af sin nytta i riksdagsförsamlingen i ett land, der mångskrifveriets formalism och slentrianens fasa för inslående på nya oförsökta stigar så lätt snärja in eller

söfva den enskilde medborgarens och hela samhällets förmåga till initiativ. En sådan kan bli »oron» i samhällsuret.

Icke ringa positiv skada har Sparre deremot gjort det svenska riksdagsarbetet både genom sin egenmäktighet och hänsynslöshet som lagutskottets mångårige ordförande och genom sin talang att genom klipsk sofistik, skefva framställningar och uppgifter samt hänsynslösa personliga utfall leda på sned en saklig, lidelsefri diskussion. Många äro de framsteg på lagstiftningens område han så, trots alt sitt skrän om motsatsen, lyckats fördröja. Landets mångåriga väntan på en ny strafflag ända till 1864 är till icke ringa del hans verk.

Sparre var eller trodde sig vara det gamla junkerpartiets kandidat till justitieministerämbetet. Han har dock aldrig gält för att vara någon styfvare jurist. Hans erfarenhet som domare var ringa och det lilla han utgifvit i juridiska frågor icke vidare högt uppskattadt af sakkunnige. En fiffig advokat hade han naturligtvis alltid kunnat bli. Hos kung Oskar I stod han en tid rätt väl och denne funderade på att göra den ännu helt unge assessorn till justitieråd. Enligt sedvanan rådförde han sig härom med älsta justitierådet Engelhardt. Tvänne versioner äro gängse af dennes svar, båda betecknande nog. Enligt den ena versionen hade E. erinrat om, att Högsta domstolen fått ibland mycket kunniga jurister, som sedan icke visade sig vara tillräckligt skickliga domare, men att taga en som hvarken var kunnig jurist eller skicklig domare vore väl föga på sin plats. Enligt den andra hade E. erinrat kungen derom, att oförvitlighet vore första och oundgängligaste kompetensvilkoret för en medlem af rikets högsta domstol. Planen förföll.

Liksom han i sina riksdagsanföranden i formelt hänseende oskillerade mellan de tvänne ytterlighetspolerna af det burleskaste hvardagsspråk och den mest högtrafvande patos, svajade han icke sällan hvad sjelfva innehållet vidkom af

och an från öfverdrifvet svärtande och nedsättande af sig sjelf till ännu öfverdrifnare sjelfberöm. Liksom »bränvinssenatorn» eller egenkära komedianter talade han ytterst gärna om sig sjelf, men medan L. O. talar om alt det storartade han skall uträtta, talade Sp. om alt det myckna han redan gjort, för att derigenom styrka sina konklusioner. I likhet med L. O. förstod han ock att skaffa sig lysande biografier i utländska tidningar.

Till sina riksdagsbröders disposition stälde han villigt och oombedt sin rikt skiftande erfarenhet, som tycktes omfatta alt möjligt, från sättet att behandla »pinplågan» utländska profryttare och länsmännens ställning till hvad de svenska diplomaterna i Paris behöfde för att bistå de svärmar nödlidande landsmän, hvilka ej unnade dem vara i ro. Han var synbarligen, om man vill tro honom sjelf, snart sagdt en sådan der för riksdagen oumbärlig uppslagsbok. Men också hade han haft mer beröring med svenska folket och kände bättre dess innersta tankar än kanske någon annan i Andra kammaren — så sade han åtminstone sjelf. Och hvad icke svenska folket kunde upplysa honom om, det fick han veta af de talrika framstående utländingar, t. o. m. konungar och furstar, han resonnerade med på sina många utländska resor. Uppenbarligen gillade han den zolaska metoden med »documents humains».

T. o. m. hans egna familjeförhållanden fingo tjena såsom bevisningsmaterial, t. ex. då han såsom ett prof på känslofullheten, hvilken gjorde kvinnorna ej fullt lämpliga att bestämma öfver sin hand, anförde sin 18:åriga dotters ohäjdade sorg öfver en favorithunds bortgång. Ibland låter han sitt juridiska ljus skina i dess fullaste styrka; uppger t. ex. sig sjelf grundligt känna all litteratur, som utkommit under de senaste decennierna angående ett så stort ämne som hypotekslagstiftningen och behandlar som okunniga pojkar de hvilka djerfvas kriticera hans juridiska resonnemang. Men han har ock lika lätt

att ge sig och Sveriges jurister följande ofördelaktiga orlofssedel:

»Vi äro okunniga, ty det äro vi, jag för min del är den sämste, fastän jag tror, att flere finnas, som icke äro mycket bättre än jag i detta hänseende. Och jag vädjar till de af kammarens ledamöter, som äro medlemmar i lagutskottet och hvilka haft tillfälle af höra der förefallande diskussioner, om de med hänsyn till dessa kunna anse oss besitta något högre mått af juridiskt vetenskapliga insigter».

Från senaste riksdagen må dock icke glömmas hans förtjenst af att medverka till förkastandet af det för den medborgerliga friheten så vådliga lagförslaget om ransakning i brottmål, hvarigenom den nuvarande justitieministern då ytterligare dokumenterade sig.

Våra junkrar äro som kändt i allmänhet ganska gudfruktiga, åtminstone *ad usus practicos;* d. v. s. de stå exempelvis på god fot med sina församlingsprester och gå i kyrkan rätt ofta för att ge sina underlydande ett godt föredöme, hålla husandakt o. d. Det senare berättas om grefve Arvid Posse, och det är väl få, som vackrare än vår vän Erik Josias kunnat tala vackert och rörande om religionen. Han var öfverhopad af en mängd olika göromål och endast det hindrade honom att i hans hus iakttaga denna sistnämda goda sed. Henning Hamilton var ock mycket from i sitt tal. Hade t. ex. den heliga skrift uttalat en bestämd åsigt om dödsstraffet, skulle all öfverläggning derom varit obehöflig. Det vore då »intet annat att göra än att sätta lagstiftningen i öfverensstämmelse med det Gudomliga ordet, vare sig detta föreskref dödsstraffets afskaffande eller bibehållande». En annan junker, protektionisternas ifrågasatte statsminister, frih. Åkerhielm, kunde, äfven han, tala vackert om att den nye svenske konungen böjde sitt hufvud inför konungarnes konung, innan han pryddes med den svenska kronan. Man behöfver icke leta mycket i protokollen för att se, huru våra junkrar behjerta visdomen af en hög

talares föredöme att i sina ord först och sist ge gudi äran för alt och strängt hålla på statskyrkan.

Den Sparreska patosen var verkligen, för att begagna ett uttryck från »Zigenarbaronen», »utmärkt», när den kunde få slippa lös, och det fins åtskilliga praktbitar i det hänseendet förvarade i protokollen.

Ett exempel för långt att anföra är hans tal vid 1868 års riksdag mot dödsstraffets afskaffande. I detta var han äfven rättsfilosof. Hans patos var hälst samhällsbevarande eller oegennyttig. Det förra var den t. ex. vid 1873 års riksdag på ett mycket eklatant sätt, då den uppträdde mot parlamentarismen och för kröningen.

Ännu i dag får man ju då och då bevittna i våra konservativa tidningar utfall mot parlamentarismen och skadeglädje, att försöken att införa parlamentarism här i landet enligt deras åsigt totalt misslyckats. Ofvannämda år var fasan ännu värre. Ett förslag likartadt det som 1876 blef grundlag, nämligen om skiljande af statsministersbefattningen från att ovilkorligt tillkomma chefen för justitiedepartementet, framstod då för många i hemska proportioner, som vi ha litet svårt att föreställa oss, invanda som vi äro med saken. När konstitutionsutskottets tillstyrkande och hvilande utlåtande förekom till afgörande, talade häradshöfding Carlén varmt för förslaget. Bland annat klandrade han skarpt Karl Johans personliga regemente, betviflade juridikens lämplighet att utbilda statsmän etc. Kanske bidrog detta att ytterligare upphetsa Sparre. Äfven i sitt »justerade» skick innefattar det på 11 sidor tätt tryckta anförandet den 8 febr. så många för Sparre karakteristiska stycken, att det lilla besväret med dess uppsökande i Andra kammarens protokoll för den 8 febr. väl lönar sig. Tankegången, om man kan härvid använda detta uttryck, gick egentligen ut på, att parlamentarismen och premierministersinstitutionen varit orsak till alla de omstörtningar och inre och yttre olyckor, som hemsökt specielt Frankrike

efter den stora revolutionen, men äfven sådana länder som Danmark och Nordamerika och t. o. m. Sverige under frihetstiden. Jag skall blott anföra ett litet citat för att visa, hur han då uppfattade Tysklands store kansler som senare år tycktes vara hans förnämsta ideal.

»Men torde någon vilja invända», säger han då, »det finnes äfven exempel på premierministrar, som lyckats väl utföra sitt värf. Ja väl, i ett icke alltför långt ifrån oss beläget land, jag menar Preussen, finnes en premierminister, som har lyckats: Bismarck! Bismarck, som började med ett grundlagsbrott och slutade med trenne förhärjande krig! Om det vore möjligt att ännu en gång bringa Sverige till en sådan höjd af makt, hvartill våra fäder fordom lyftade det, så kanske jag skulle kunna underkasta mig en sådan premierminister».

Om Sparres justeringar af detta anförande hänvisas närmare till n:r 56 af Aftonbladet samma år.

Förslaget föll i Första kammaren, men återupptaget vid 1875 års riksdag genom en motion af Wallenberg blef det 1876 som sagdt lag, Sparre stretade emot äfven då, understödd af sådana män som P. A. Bergström, B. A. Leijonhufvud, Rydin, Rundgren, K. J. Berg, Asker m. fl.

Sparres uppträdande i frågan 1873 skildras på följande målande sätt af en på läktaren närvarande:

Grefve Sparre kastade sig visserligen icke med häftighet upp i tribunen, såsom man lärer få se de eldiga naturerna i franska nationalförsamingen göra; han stod väntande kvar på den plats, der han representerar Åmål i vår riksförsamling, men för öfrigt var han, enligt hvad en af mina läktarekamrater, som sett hur det går till i Frankrike, försäkrade mig, fullkomligt fransysk i tournyren, hvilket äfven var hr Emil Keys åsigt. Att *referera* grefve Sparre är otacksamt, ty äfven det trognaste referat kan icke återgifva det rätta uttrycket. Man måste höra honom och företrädesvis *se* honom. Först då har man bilden för sig.

Grefve Sparre hörde i lördags till den historiska sektionen. Han läser och tolkar historien ungefär som en viss anti-boströmian läser och tolkar bibeln, men det har sina pikanta sidor, och det gnistrar om honom alldeles som om den nämde antiboströmianen, när denne är ute i sina underjordiska affärer. De spirituella gnistorna blifva riktiga lågor understundom och då upplyses talarens anlete af ett leende, som har något fosforescent i sig, något som lyser, utan att gifva värme. Men man må dock icke föreställa sig, att det är något hemskt. Visst icke. »Det var mig

en rolig fan!» sade någon på läktaren, och så vulgärt uttrycket än låter, måste det dock anses ganska träffande. Den som känner till den italienska maskfiguren Pulcinello i dennes ursprungliga betydelse och form kan ej underlåta att — — — men vi skola kanske återvända till läktaren och ej gifva oss in på *commedia del arte* alt för djupt.

Den ifrågavarande talaren har alt för många medel i sin makt för att intressera. Förutom bildernas groteska anordningar, minspelet och färgprakten i uttrycken, anlitar han äfven åtbörderna och föraktar ej häller att begagna rörelsens många resurser. Än dundrar han, än hviskar han, än är han den enkle landtmannen, som säger sitt hjertas mening så enkelt och trofast, än är han den fine dialektikern, som med en habilitet utan like klyfver ett hårstrå, än gentlemannen i säkerhet och elegans, än smickrande, än hotande, än läspande, än grof i målet. När man sätter alt det der till hopa, kan man få en rätt pikant *olla podrida*, men att det är en substantiel föda, det kan den som serverar rätten omöjligt få någon att tro».

Denna skämtsamma och ovedersägligen ganska träffande karakteristik, som stod i Aftonbladet n:r 34 för den 11 februari under rubriken »Från riksdagsläktaren» af H. H. (Claës Lundin), förskaffade, i förening med tidningens uppgift om orsaken till Sparres uteslutaude ur lagutskottet (jfr s. 634) och dess reflexioner om Sparres uppfattning af parlamentarismen, tidningens ansv. utgifvare, Sohlman, ett åtal från Sparre, som förklarade sig ha förlorat tålamodet öfver att icke illviljan hos tidningen tycktes vilja tröttna efter 12 års angrepp. Han sökte åt utskottsordförandena vindicera samma rättsliga förmåner, som för ämbetsmännen för ämbetets utöfning mot pressens angrepp, men ehuru både han och hans advokat, A. O. Beckman, ville taga saken mycket tragiskt, slog det icke bättre till, än att allmänheten fick en inblick i de riksdagsmysterier, som kallas »justeringar» och hvilka nog kunde förtjena ett eget kapitel, och att Sparre fick betala 50 kr. i ersättning till Sohlman och rättegångskostnaderna.

I afseende på den gamla tvistefrågan om ämbetsmäns aflöning och pensioner förde Sparre ibland ett språk, som borde klinga väl i kammarmajoritetens öron. Han var icke vän, sade han, af höga löner eller många tjenstemän, ty

»det förhåller sig med ämbetsmännen som — sans comparaison i öfrigt — med tjenarne i ett hus. Äro desse för många, latas de, drifva spektakel och ligga i delo med hvarandra, men äro de få, arbeta de och det blir lugn och trefnad i huset». Och energisk som alltid påyrkade han t. o. m. indragning af ett dussin tjenstemän inom justitierevisionen och redan 1870 af hela järnvägsbyggnadsstyrelsen. Han skulle icke ogärna se alla civila ämbetsmän afsättliga, hvilket skulle vara det säkraste korrektiv mot lata tjenare och frondörer. När han hade sådana principer, ansåg han sig synbarligen berättigad att fordra ovilkorlig och i handling visad tilltro, när han — och det var då oftare fallet än motsatsen — talade för en högre lön eller pension. Han ryckte på axlarna, förklarade han, då han från sitt kansli hade att utanordna de futtiga pensionsbelopp, staten anvisat för vissa tjenster, och mången gång hade han måst ur egen kassa bistå de uselt aflönade elementarlärarne. Vid sina besök i Paris hade han alltid öfverlupits med en massa behöfvande landsmän; derför kunde han så väl vitsorda nödvändigheten af höga löner för våra å utländskt ort befintliga diplomater och gillade nog icke den af Hedlund framstälda förklaringen, eller att det var ryktet om ankomsten af en för rikedom och välgörenhet så allmänt känd grefve, som framkallat en exceptionel tillströmning af tiggare.

Allra minst ville Sparre vara med om någon sorts reduktion i löneförmånerna för landets främste ämbetsman, d. v. s. h. m:t konungen, eller undanrödjande af något, som kan bidraga till spridande af glans, äfven en skenbar, kring kung och konungahus. Ständerna, hvilka i följd af böndernas underordnade ställning voro åtskilligt släpphändte med statens medel, hade som ett betecknande testamente efter sig vid den sista riksdagen af sin tillvaro beviljat en förhöjning af civillistan från 630,000 till 800,000 kr. Dessförinnan hade de 1862 i tillfällig hjelp anvisat en million

för att förebygga en affärskrach för konung Karl XV. Men å andra sidan var det ett af 60-talets populärare sätt att såsom riksdagsman hålla radikalismens fana högt att motionera om nedsättning af första hufvudtiteln. Alla dessa försök ledo dock af det gemensamma stora felet att misslyckas, och först vid 1873 års riksdag dref man det till en kompromiss, hvarigenom statsutskottet enhälligt tillstyrkte en obetydlig nedsättning af 100,000 kr., mot att den nya konungen tillförsäkrades sin civillista orubbad under sin regeringstid. Ehuru denna nedsättning egentligen ej gjorde skäl för en sådan benämning, enär förhöjningen till Karl XV af 170,000 kr. rätteligen var att betrakta såsom »ett tillfälligt anslag, som af mer än en orsak beviljats då regerande konung för hans person och som man sedermera icke under hans lifstid ville återtaga», väckte ett dylikt kompromissförslag ett häftigt motstånd från deras sida, som alltid haft och alltid skola ha omöjligt att inse, för att begagna Carl Ifvarssons ord, »tillbörligheten deraf att konungen representerar icke blott de klasser, som lefva i öfverflöd, utan den verkliga nationen, det stora flertalet. Finner man, att tiden icke fordrar mer lysande hofhållning än tillförene, utan tvärtom mindre lyx och mera värdighet, och hoppas man, att sådant skall hafva ett välgörande inflytande på hela samhället, så bör man tillse, att grundsatsen härom blir tillämpad i verkligheten».

Trots alt vackert tal om att hvarken Oskar I eller Karl XV med sina enkla, billiga och okonstlade (! !) lefnadsvanor förmått draga sig fram på sina anslag och om kungars frikostiga, för konstens, vetenskapens och litteraturens utveckling gagnande (?) mecenatskap och representerande inför utlandet af nationen, samt trots alt regn af kvickheter från intelligensens satiriker, kapten Casparsson, fick i Andra kammaren n. v. presidenten Arvid Posse och landshöfdingen John Ericson majoriteten med sig. I den gemensamma voteringen låg dock sparsamhetspartiet under. Att Sparre,

som ett par riksdagar förut stämplat som en både juridisk och moralisk omöjlighet förslaget att nedsätta det kungliga apanaget och senare (1884) energiskt talade för det lösligt utredda yrkandet om anslag till elektrisk belysning å k. slottet, i sitt sinne stämplade det ofvannämda statsutskottets förslag som ett »eländigt knussel», kan man taga alldeles för gifvet, i synnerhet efter hans stora tal i kröningsfrågan fyra dagar förut. Det är med verklig afsaknad, jag för utrymmets skull måste lemna å sido såväl hela detta synnerligen karakteristiska Sparreska vältalighetsprof som den genom d. v. vice talmannens (n. v. öfverstekammarjunkaren, frih. Åkerhielm) fjäsk och salvelsefullhet till lif bragta kröningsfrågan, eller att riksdagen skulle underdånigt anhålla om deras majestäters kröning. Sparre hade i sitt tal verkliga glansbitar om religionen och om jäsningsprocessen inom de lägre samhällslagren. Om hans arfvingar en gång skola utge valda tal af Erik Sparre, då få de ovilkorligen icke glömma bort dessa. I ett annat och bättre afseende är Hedins yttrande lika mycket förtjent af uppmärksamhet. (Se närmare Andra kam. prot. 1873, 1 sidd. 27, 54—64, 217—227.)

Man lider verkligen af ett sannskyldigt »embarras de richesse», när man vill fästa uppmärksamheten på i ett eller annat afseende beaktansvärda pointer från Sparres riksdagstid, och ändock har jag med afsigt hållit mig till tiden efter riksdagen 1865—66 och endast ytterst flyktigt berört hans deltagande i så rika ämnen, som debatterna om grundskatter, försvarsväsende, järnvägsbyggandet och protektionismen. Af den stora allmänheten, som icke har nödig vana eller energi att sjelf orientera sig i riksdagsprotokollen, skulle några torra års- och paginasiffror förmodligen icke vinna tillräckligt beaktande. Forskningsresorna i riksdagsprotokollen kunna vara i viss mån tröttsamma, men det är med dem som med letningar i gamla tidningar, der finnas icke få vederkvickande och fruktbara oaser uti enformig-

hetens och det tomma eller omständliga pratets sterila öken.

Från de tvänne sista riksdagarne är väl ännu i friskt minne Sparres ingalunda fullt ärliga stridssätt mot de frireligiösa eller mot Rich. Gustafsson (civiläktenskap = konkubinat; socialismen vill dela, omstörtningar, revolutioner, röda spöket). Att han slog mynt af ett och annat, som i dessas tal eller uppträdande erbjöd sig för en komisk behandling, liksom 1884 i diskussionen om kvinnans rösträtt efter Borgs anförande, är väl ursäktligt, åtminstone för dem som ha sinne för ett skämt, om ock grofkornigt.

Att räkna alla gånger Sparre blifvit korrigerad i sina sakuppgifter vore väl detsamma som att söka räkna sanden på hafvets botten eller himmelens stjernehär. Från allra sista riksdagen erinra vi blott om de tre riksbekanta minnesvärda episoderna om: *stenkolstonen, rågkappen* och den fullständigt utplånade *amerikanska statsskulden*, och tro ej nödigt att redogöra för alla hans svängnings- och bortförklaringsförsök, eller hur hr Arvid Gumælius den 5 mars med orubbligt lugn lät honom dansa maxis, utan att Sparre dervid hade minsta möjlighet att slingra sig undan, till största delen just derför att han i sin hafsighet glömt justera på alla ställena, der han så borde ha gjort. Hans oförsynta anfall samma dag mot hr Gumælius personligen står deremot efter justeringen i en sådan form, att, om det framförts så från första början, det knappast skulle undgått talmannens tillrättavisning.

* * *

En korsriddare så båld, drog Erik Sparre i riksdagsdebatten väldeligen och ofta i härnad mot sjelfviskhetens och de egna intressenas framträngande kohorter. Och han gjorde det äfven, när han sjelf derigenom satte på spel

egen pekuniär fördel, hvaraf han såsom rask affärsman kunde tämligen lätt precis på siffran uppgifva beloppet. Det rörde sig då, invänder en och annan kanhända nog ogrannlaga, icke om några större belopp. Må så vara, men man vet ju från sista riksdagen af den konklusion, hr Severin Axell drog ur de af Lars Olsson Smith i bankdebatten lemnade premisserna, att 400 kr. om året kan vara ett belopp »tillräckligt stort att förvilla äfven en svensk senators omdöme», och då bör det väl trots riksdagsmannaarvodet vara lockande äfven för en underhusledamot, när t. ex. den lede frestaren kommer såsom vid 1883 års riksdag med 10 procents afskrifning på indelningsverk och grundskatter i sin hand. Härpå skulle Sparre förtjenat, enligt sin egen uppgift, mellan 4—500 kr. om året, men att mottaga en sådan gåfva »skämdes» han för. Inför en sådan storsinthet slår man ock döförat till för illviljan, som erinrar om, dels att 1873, samma riksdag, som den förkättrade kompromissen kom till eller då, såsom en dess fiende sade, det »morganatiska äktenskapsförbundet mellan försvarsväsende och skattefrågor», ingicks, hade Sparre mot Charles Dickson uttalat sig* för en grundskatteafskrifning såsom en rättvis reglering af skatteväsendet och dels att Sparres egendomar till största delen bestodo af säterier och frälsejordar.

Något som djupt upprörde Sparres sinne var förekomsten vid riksdagen af dessa olyckliga »ruskiga» järnvägsstrider, hvilka i följd af de enskilda intressenas inbördes kamp verkade sönderslitande och fördärfvande. För att förekomma dylika utkastade han 1869 sitt ryktbara stora järnvägsnät och arbetade vid mångfaldiga tillfällen med händer och fötter mot all utsträckning af statsbanesystemet. I stället för att tigga af staten, skulle man bygga sjelf, så gjorde t. ex. elfsborgarne. Till regeringens disposition skulle

* Detta uttalande anses ha bland annat bidragit till, att Sparre togs till nåder och fick åter gå in i lagutskottet året derpå.

dock stå ordentligt med pengar att utlåna till dylika enskilda företag. Han delade tydligen icke Hedlunds här nedan anförda betänkligheter mot det enskilda, af staten subventionerade järnvägsbyggandet:

»Det har i afseende på Sveriges af staten subventionerade järnvägsföretag insmugit sig åtskilliga missbruk, hvilka i tid måste påvisas, på det icke den kräfta, som är värre än hvarje annan kräfta, nämligen opålitligheten, måtte insmyga sig hos vårt ärliga svenska folk. Här tecknas till exempel aktier i ett bolag till ett visst belopp, för att sedan få understöd af statsmedel; men undersöker man hvilka aktietecknarne äro, så finner man att de äro insolventa. Sedan dessa personer sålunda inbetalt tio procent af det tecknade beloppet, bry de sig icke om någon vidare inbetalning och aktierna återgå då till bolaget enligt bolagsordningen. Här har en enskild person tecknat ett stort belopp och iklädt sig förbindelse att utbetala detsamma, men då teckningen är slutad och riksgäldskontoret utbetalat sista skillingen af det till bolaget anslagna låneunderstödet, så besluter bolaget att återbetala den enskilde de af honom lemnade medlen — till exempel genom att inlösa den af honom som inbetalning utfärdade skuldsedel — och således minskas bolagskapitalet med motsvarande belopp, hvaraf vållas utom andra olägenheter, uppskof med räntelikvider till staten. Här kan inträffa, att framstående ämbetsmän sitta i en sådan bolagsstyrelse och uppbära arvoden derför, och detta äfven i sådana fall, der pröfningen af bolagets angelägenheter kunde falla inom deras egen ämbetsförvaltning. Här kan inträffa, att utländska leverantörer lemna lokomotiv eller materialier till ett visst pris åt ett sådant bolag, utan att man får reda på huru stor del af den kontraherade summan i form af provisioner går till enskilda personer, som äro med om inköpen. Alt detta, hvartill jag kunde lägga åtskilligt annat, kallar jag en samhällskräfta, och jag anser att i de samhällen der sådant kan ega rum, äfven med högsta myndigheternas vetskap, der bör man tänka på att akta sig, på det man icke må komma in på det mycket omtalade systemet. Vi böra enligt min tanke vara rädda om vårt folks heder och ärlighet.

Men icke nog härmed. Man har vidare framlagt lysande prospekt för att locka utländingar in i våra stora företag, och så har man, då detta lyckats, tagit emot dem med öppna armar, men sedermera, när prospekten blifvit närmare undersökta, kommer man till korta och utländingen står der ruinerad. Vårt svenska folk kommer derigenom att stå inför utlandet, såsom det der svekfullt lockat in främmande kapital, med den påföljd att dess egare blifvit ruinerade, och så kommer det svenska namnet att framstå för utlandet i en dålig dager, hvarigenom vår kredit kan komma att rubbas

just i de länder, der det är af högsta vigt att bibehålla den. Alt detta har jag svarat mera än en utländing, som talt med mig derom, får den enskilde stå för, för såvidt det rör rent enskilda aftal; dermed har det allmännna icke något att skaffa. Men om det enskilda företaget understödjes mera eller mindre af en offentlig ämbetsman, till exempel af en landshöfding, som af nit och intresse för sitt län ställer sig i spetsen för dylika prospekt, då får frågan en annan karaktär och då kan det främmande landets regering få skäl att tänka på »skyddandet» af sina undersåtars intressen. Detta är faror förbundna med det enskilda järnvägsbyggandet».

Om en stor del af denna »ramsa» (Sparres uttryck) gälde just, ville H. säga: »*de te fabula narratur*, grefve Sparre».

Att en massa af de personer, hvilkas garantiförbindelser möjliggjorde Dalslands kanal, sedan visade sig utgöras af torpare, inhyseshjon o. d., har man velat förevita Sparre. Det är dock orätt, ty icke rådde han för, att de, entusiasmerade af hans vältaliga framhållande af företagets allmännytta, glömde alldeles bort, att de voro fattiglappar och ingenting annat. Ett af de bästa sätten att mildra antagonismen mellan kapitalister och arbetare anses ju vara, att göra de senare direkt intresserade af det företag, i hvars tjenst de arbeta. Sparre föregick äfven i dylikt sitt län med godt föredöme och i sådant syfte skall han af de aktier, han tecknat i de olika vestgöta-banorna, låtit den vid banorna anställda tjenstepersonalen ända ned till eldare och lokomotivförare öfvertaga icke få af Sparres egna tecknade aktier.

* * *

Vid den stora Sala-Sevalla-striden 1870 ansåg han sig så mycket mer böra förorda regeringens proposition om Sevalla-linien, som han utefter den andra linien rådde om en egendom och i följd deraf visste hur ofruktbar jorden der var. »Besynnerligt nog» beskyldes han då af hr Johan

Erik Johansson i Forneby för osanning i egendomsfrågan. Derför fann Sparre sig nödgad upprepa, att han egde en egendom inom *Färlåsa* socken i Hagunda härad af Upsala län och han önskade se den person, som kunde bestrida riktigheten af denna hans utsago, utan att dervid göra sig skyldig till osanning. Vid hufvuddebatten något öfver en månad senare tog han upp i kammaren geologiska byråns kartor och demonstrerade efter dem, sålunda att Sevallalinien befans gå genom åkerfält. Salalinien åter tog sig mycket briljant ut på kartan. Skada blott, att dess granna färger betecknade granit och kross-stensgrus. Men hr Johan Erik Johansson ville ingalunda ge med sig till förmån för Sevallalinien, som han sade landsortsbefolkningen hade gifvit namn af »grefve- och statsrådsbanan», då det endast vore dessas mäktiga intressen och intriger samt hänsynen till dessa herrars bekvämlighet som talade för den banan. Om Sparres geologiska kartor yttrade han:

»De äro så vilseledande för omdömet, på det sätt de blifvit tolkade, nämligen att de gula färgerna äro åker och de röda granit och grästen, att afseende derpå icke bör fästas. Den gula och gröna färgen betecknar äfven sådan trakt, som består af sand, grus- och stenbotten, och således ligger mälartrakten äfven på dylik botten. Bland de förevisade kartorna är af klok försigtighet icke någon, som berör Salatrakten, hvilken säkert skulle gifvit ett motsatt bevis.

Vid 1868 års riksdag höll Professor Bergstrand vid landtbruksakademiens sammanträde en föreläsning, dervid han upplyste, att hela trakten af och omkring Sala är till följd af sin kalkhalt en af de bördigaste inom hela landet. Ett sådant omdöme af en fullt kompetent person borde fullkomligt tillintetgöra den ädle grefvens skefva framställning af verkliga förhållandet, hvilket förfaringssätt af honom icke är alls ovanligt, när han har sitt eget intresse i syfte. Det hade varit opartiskt af honom att utpeka Brogård med flera egendomar, som han eger utefter Sevalla-linien, hvilket icke skedde. En engelsk författare, Marryat, yttrar någonstädes, att man ofta nog i lifvet är i tillfälle att iakttaga tvänne slags osanningar, »hvita» och »svarta», och att de hvita äro sådana, som hafva sin grund i bristande kännedom om verkliga förhållandena och framkomma utan afsigt att vilseleda. Med de svarta osanningarna menar han åter sådana, som tillkommit i akt och mening att förvilla. Herr grefve Erik Sparres yttrande i kam-

maren den 27 Januari, att han eger och besitter egendom i Järlåsa socken, men det oaktadt icke kan förorda Upsala—Sala-linien, emedan den går genom en ödemark, kan jag icke undgå att hänföra till det senare slaget af osanningar, nämligen sådana, som uppsåtligen söka förvilla den med verkliga förhållandet obekante».

Sedermera uppläste han intyg: 1) af ortens häradsskrifvare, att Sparre hvarken var eller under den senaste tio åren varit antecknad såsom egare inom Tibble eller Järlåsa socken; 2) af Järlåsa kommunalnämd, i och för tillbakavisande af Sparres sanningslösa uppgift att i Järlåsa icke funnes annat än ödemarker, att Sparre aldrig egt egendom i socknen eller var delegare i några dervarande verk eller inrättningar; 3) ett liknande intyg af pastor loci. Vidare anförde han med stöd från landskontoret i Upsala, att Sparre egde flera egendomar i närheten af Tureberg—Sevalla-linien till ett taxeringsvärde af 430,000 kronor och att Sparreska sterbhusdelegarne derstädes egde flere egendomar, taxerade till 300,000 kr. (Se Andra kam. prot. 1870. I. Sid. 565—67.)

»Det är visserligen ett tämligen ovanligt förhållande inom denna representantkammare», svarar nu Sparre, »att af sina motståndare mötas med beskyllningar att man talat osanning och behöfva hvarje gång man uppträder i en fråga vara försedd med officiella dokument, som betyga sanningen af hvad man har att anföra». Var dock beredd derpå och läste upp nu i sin tur intyg, ett af den 27 febr. 1870 af förvaltaren å Ribbingebäck i Tibble och Östersunda socknar, att Sparre m. fl., ehuru ej såsom egare skrifne, i bolag innehaft sistnämda gods, samt det andra från domhafvanden, att Sparre m. fl. såsom kärande i en rättegång inlemnat en afhandling af 1866, hvarigenom en enkegrefvinna Oxehufvud, f. Sparre, såsom påstådd ensam egare af sitt och sin mans bo, öfverlemnat under full egande- och dispositionsrätt hela detta bo, bestående bland annat af Ribbingebäck, till dessa käranden. Sedan Sparre uppläst

detta, förklarade han sig icke vidare komma att inlåta sig i polemik med personer, som attackerade honom på sådant sätt och med sådana medel. Motståndaren var istadig och kunde icke finna sig ha talat osanning, då han förnekade den ädle grefvens eganderätt till någon egendom i *Färlåsa*; Ribbingebäck, hvaraf Sparre nu senast *sökt* beviša sig vara delegare, låg i *Tibble*. För öfrigt uppläste han ett intyg af den 5 febr. 1870 af B. Oxehufvud, »egare till Ribbingebäck», att Sparre numera ej vore egare i detta gods. Man måste verkligen hålla med grefve Erik Sparre, att sådana jernvägsstrider har man i sanning skäl att anse fördärfliga.

1857 hade Sparre uppträdt med sin kända energi mot södra mälarbanan och han kunde aldrig lära sig fatta annat än att det var en kolossal dumhet att icke draga banan i stället norr om mälaren.

* * *

Sparres »juridiska härfvor» voro många och ha ju t. o. m. spökat efter hans död, enligt hvad det för ett par veckor sedan visade sig af en tidningsnotis om en genom högsta domstolens försorg afgjord tegelaffär, förmodligen en bagatell. Den olyckliga utgången af hans rättegång mot Sohlman är redan omtalad. Men med Brogårdsgodsets stolta historia, är förbundet minnet af tvänne uppseendeväckande rättegångar, hvarur Sparre gick, om ock icke i somliga personers ögon med bibehållet anseende, dock med såverad börs. Den ena var den som antyddes i citatet från Aftonbladet (se s. 625) och utspelades 1861, den andra 16 år senare. Den första om otillåten bränvinstillverkning, den andra om sjelftagen rätt.

På femti-sextitalet tycktes våra förnäma män ingalunda ha varit besvärade af några modernt-fanatiska goodtemplar-

åsigter om det förkastliga att på något sätt ha beröring med eldvattenindustrien. Henning Hamilton ruinerade sig såsom landtmarskalk på bränvinsspekulationer, och han var säkerligen icke den ende riddarhusledamot, som dref dylika affärer. Enligt en tidnings uppgift skulle Sparre redan 1856 tilltalats för olaga bränvinstillverkning och af häradsrätten dömts till böter och redskapens förlust, och något af åren mellan 1848—50 hade beslag egt rum å bränneriredskapen. Hur härmed i verkligheten förhåller sig, har jag ej varit i tillfälle att förvissa mig om.

I slutet af 1860 infordrade justitiekanslersämbetet förklaring från kon. befhde i Upsala län, som meddelat arrendator Berg på Sparres gods Brogård tillstånd till bränvinsbränning. Förordn. af den 27 nov. 1857, som förbjöd landshöfdingar och andra tjenstemän, hvilka hade att besluta om eller kontrollera bränvinstillverkning, att sjelfve befatta sig med dylik tillverkning, hade tillkommit, ansåg kanslersämbetet, för att åtskilliga inflytelserika personer både skulle lemna godt föredöme och ej påräkna egen personlig fördel. Ej häller å landshöfdingars egendomar torde en dylik tillverkning böra få ega rum, enär jordegaren väl i allmänhet ej utan någon ersättning tilläte detta, och syftemålet, att landshöfding ej finge ha fördel af tillverkningen, derigenom påtagligen lätt skulle kunna kringgås. Ungefär samtidigt visade sig dock, att icke blott Sparre utan äfven tvänne andra landshöfdingar, Lagerbielke och Bildt, tilläto sina arrendatorer bränna. Dessa senare gingo tvifvelsutan fullständigt fria i den allmänna opinionen, men Erik Sparre misstänktes deremot svårligen såsom den verklige bränvinsbrännaren med Berg till bulvan.

Landsfiskalen i Upsala län stämde in Sparre, som han ansåg i betydlig del ha tagit befattning med Brogårds nyinrättade ångbränneri. Arrendekontraktets tillförlitlighet kunde, enligt fiskalens i stämningen uttalade åsigt, sättas i tvifvelsmål. Man hade skäl antaga, att uti öfverenskom-

melsen ingått fördelar af bränvinsbränningen för egaren eller ock att kontraktet ingåtts pro forma, hvarför yrkades ansvar på Sparre. Denne inställde sig ej godvilligt, utan först sedan han ålagts personlig inställelse och ej lyckats få detta rättens beslut upphäfdt. Hvarjehanda omständigheter voro rätt mystiska. Kontraktet t. ex. var ej bevittnadt och dateradt först den 1 sept., ehuru gällande från den föregående 14 mars. Arrendetiden stod ej utsatt i kontraktet. Ingen borgen fordrad af den obemedlade Berg för den stora arrendesumman (20,000) kr. m. m. Berg var samtidigt inspektor på Sparres bredvid liggande egendom, Lejondahl, som sköttes i sambruk med Brogård. Bokföringen var gemensam för båda gårdarne och fortgick på samma sätt före som efter utarrenderingen. Sparre garanterade muntligen försäljaren af brännerimaterialen hans betalning; likaså var han nog hygglig att bespara Berg besväret af inresor till hufvudstaden för att uppbära betalning för levereradt bränvin m. m. Åklagaren lyckades ej åstadkomma tillräcklig bevisning, och Sparre frikändes, men hans rekonventionstalan ogillades.

Medan rättegången pågick, hade Sparre till k. m:t insändt sin afskedsansökan, hvari, för att begagna Crusenstolpes ord, »med exempellös finkänsla och lofvärd ömtålighet för ämbetets anseende ordades med mycken emfas, huruledes grefven fann dermed oförenligt, att en landshöfding satt på de anklagades bänk». Samtidigt skötte Sparre sina kort så väl, att det kunde sättas i scen en storartad komedi med deputationer och petitioner från länet till regeringen att få behålla sin utmärkte och ädle höfding. Den önskade effekten uppnåddes och i Posttidningen förklarades officielt, att ingen anledning förefunnes för Sparre att afgå.

Af det Sparreska försvaret fick man bland annat en föreställning om de högsinta principer, Sparre uppstält för sig vid behandlingen af sina arrendatorer eller andra af honom ekonomiskt beroende. Hans uraktlåtenhet att icke

fordra borgen af Berg för arrendebeloppets utgörande kom sig t. ex. deraf, att denne icke skulle få öfver sin ekonomiska existens det damoklessvärd hängande, som en borgen alltid är, då Berg naturligtvis för att sjelf erhålla en dylik borgen såsom arrendator alltid riskerade att få visa samma tjenst tillbaka. Sparre lär ock i regeln icke brytt sig om uppgörande af några skriftliga förbindelser, då han, hvilket icke sällan var fallet, med förlagslån understödde sådana af sina underordnade, hos hvilka han tyckte sig upptäcka nog klipskt affärshufvud att slå sig fram här i verlden. Han kände väl med sig, att förtroende var en ovilkorlig och första förutsättning för alt fruktbringande samarbete och att en ädlings heder borde vara höjd öfver alt tvifvel. Det var derför en hyllning, fullt på sin plats, den, som hans arrendatorer från den sumpiga och odikade Årstadalen i år bragte honom under anförande af grosshandlaren Dunér, hvilken senare, från att vara betjent hos Sparre, med Sparres hjelp och nitiska verksamhet i lumphandelns tjenst arbetat sig upp icke blott till en stor förmögenhet, utan äfven till vasaordens riddarkors.

Den nyssnämde arrendatorn Berg var äfven en af dem, som Sparre tagit under armarne och från medellöshet förhjelpte till välstånd. Ehuru oförnöjsamhet och otacksamhet äro mycket allmänt-menskliga fel, måste det dock både ha öfverraskat och sorgligt öfverraskat Sparre, att vid Bergs död hans närmaste, några fattiga småländska kvinnor, sökte på hr grefven kasta skuggan af att ha velat olofligen tillhända sig ett större belopp, som rätteligen skulle tillkommit dem.

De förnämsta data i den andra Brogårdska rättegångens historia voro följande:

Berg, som varit inspektor 1858—60, arrendator 1860—75 och sedan inspektor, afled redan den 30 juli samma år. Sparre reste då skyndsamt dit; Bergs handlingar och värdepapper, representerande ungefär 178,000 kr., öfverlemnades till Sparre, upptecknades och inlades i ett kon-

volut i ett skåp, som förseglades. Den 6 aug. på aftonen bröts förseglingen och värdepappren lemnades oförseglade i förvar hos Sparre och en nämdeman Lundin, ombud för Bergs slägtingar. I den följande dagen upprättade boupptecknigen upptogos tillgångarna till 137 tusen kr. Boupptecknigen godkändes den 30 aug. af arfvingarna och det den 7 mars 1876 förrättade arfskiftet, hvari ungefär 131 tusen kr. skiftades och Lundin tillgodoräknade sig 4,500 kr. i arvode, blef äfven godkändt af dem. Men till 1877 års sommarting uttogo de stämning på Sparre och Lundin. Bland tillgångarna hade uteslutits dels ett belopp af 45,000 kr. i depositionsbevis etc. och dels en Bergs fordran hos Sparre å 80,000 kr., som grundade sig på en af Berg förd bok, hvilken bevisligen funnits aftonen före boupptecknigen, men sedan spårlöst försvunnit.

Från Sparres sida genmäldes: Såsom förvaltare af egendomen innehade Berg naturligen en gårdskassa, i följd hvaraf första åtgärden, när grefven och utredningsmannen sammanträffat, blef att skilja Bergs enskilda tillgångar från dem han innehade för gårdens räkning; något annat hade ej skett vid den mellan Lundin och honom uppgjorda sluträkningen, då han genom de ifrågavarande värdepappren erhållit likvid för sitt tillgodohafvande, ty de medel, som tillgodofördes honom, voro sådana som tillhörde honom och hvilka Berg i egenskap af förvaltare innehaft. Kärandens advokat fann detta tal orimligt eller att kalla det för gårdskassa, då dels Sparre icke ens uppgifvit sig ha lemnat B. någon gårdskassa och dels det var fråga om obestyrkta fordringar, han förmenade sig ega från arrendetiden hos B. för begagnandet af maskiner, husröta etc. Jo, svarade Sparre, i stället för att lemna B. kontanta pengar, fingo dessa fordringar innestå hos honom och äro således en kassa, han innehade för Brogårds räkning.

Lundin åberopade sitt erhållna uppdrag att helt och hållet sköta boets realisering och att å sina hufvudmäns

vägnar verkställa nödiga uppgörelser och utbetalningar. Sterbhusdelegarne hade skriftligen förklarat sig »på förhand nöjda med alt hvad han komme att göra och låta». Dessutom hade de den 7 mars 1876 fullständigt godkänt hans utredning.

Hvart den ifrågavarande boken, en vanlig »kladd», tagit vägen, visste svarandena ej, måhända hade den hamnat bland åtskilliga papper efter Berg, hvilka ansetts värdelösa och uppbränts.

Den Lundin-Sparreska uppgörelsen synes ha egt rum natten till boupptecknings dagen. Samtliga de omtvistade värdepappren voro stälda till Berg personligen.

Kärandenas slutpåstående blef, att svarandena skulle gemensamt återbära 36,500 kr. och antingen återställa boken eller betala 80,000 kr.; Lundins arvode borde reduceras.

Häradsrätten fann visserligen, att svarandena varit skyldiga att till Bergs arfvingar aflemna sagda bok, men då ej styrkts, att den innehållit bevis om någon Bergs fordran hos Sparre, kunde yrkandet ej bifallas. Som Sparre i samråd med Lundin vidtagit den åtgärd, hvarigenom ifrågavarande depositionsbevis etc. ur boupptecknings uteslutits, fann häradsrätten, som ej kunde pröfva Sparres fordringsanspråk, skäligt förpligta svarandena att ofördröjligen till Bergs arfvingar afgifva fullständig redovisning och utbetala hvad på grund deraf kunde finnas böra dem tillkomma. Sparres rekonventionstalan ogillades och Lundin fick behålla sina 4,500 kr.

Ofvan anförda godkännande på förhand af arfvingarna räddade i de högre instanserna både grefve Sparre och nämdeman Lundin. (Handlingarna finnas utgifna år 1879.)

Sparres kända kroppsliga liflighet och slägtintresse höllo en gång på att låta honom till sina djupa teoretiska insigter om främmande länders lagstiftning äfven lägga en obehaglig, praktisk kännedom om den franska. Hans slägting, den bekante uppfinnaren Sparre, hade aflidit i Paris och

vår Sparre skyndade dit för att till slägtens fromma taga hand om kvarlåtenskapen. Han satt der försänkt i tankar en Tyko Brahé-dag i den dödes rum i en gungstol; denna kom i fart, och innan Sparre visste ordet af, hade han med sin fot snuddat mot och förstört den officiella förseglingen å en sekretär eller dylikt. Denna malheur hade kunnat stå honom dyrt, liksom det ju höll på att gå med diplomaten i Niniche. Hvad Niniche utverkade med en kyss, det lyckades vår beskickning först efter mycket trägna bemödanden. Till råga på förargelsen lär slägtingen icke lemnat något vidare efter sig. Att Sparre icke förglömde sin tacksamhetsskuld till svenska diplomatien, visar det nit hvarmed han alltid sedan tog dess försvar mot sina kammarkamrater.

* * *

Onekligen lemnar grefve Sparres bortgång ett betydelsefullt tomrum i spanmålstullarméns befälskadrer, och dess rekryter i Andra kammaren kunna ej mera af hans »bjällermusik» uppeldas till stormlöpning. Men liksom protektionistcheferna i själ och hjerta torde med jämnmod fördragit om den hetsige och sig förlöpande Burén icke nu slunkit in i Första kammaren, och liksom de tänkte på att låta den obekväme frih. Klinckowström falla, så bör det kännas som en viss lättnad för dem att icke längre behöfva blygas för och lida skada af grefve Erik Sparres stridssätt, hvilket ofta lät äfven hans medkämpars handlingssätt och bevekelsegrunder framstå i en annan dager än flera af dem förtjenade. När »spolia opima» en gång kommit att delas, skulle han nog förstått bevaka sina intressen, men i en ministär hade han säkerligen i mer än ett hänseende varit ytterst obekväm att ha med sig.

Jag har nu slutat min parentation öfver salig grefven. Den är icke fullständig hvarken i afseende på hans fel eller

förtjenster. Men för det nyttiga och goda han uträttat har han förut och af andra både fått och tagit sig erkännande. Kan min teckning icke alltid anses hållen i tillräckligt allvarlig ton, må man öfverse dermed, vid minnet af den bortgångne, hvilken i åhörares skratt ofta tycktes finna den bästa belöningen för sina retoriska ansträngningar. För hans egen skull är det kanske och kanske alltid varit bäst att icke taga honom *au sérieux*. *Requiescat in pace.*

Gasparone.

Ann Charlotte Edgren-Leffler.

En essay

af

Nils Erdmann.

Det finnes åsigter om qvinnan, hvilka förfäkta, att hon är mannen underlägsen, icke blott i begåfning, men i kunskapsförmåga och duglighet, åsigter, som gå ut på, att qvinnan bör vara »qvinlig», med andra ord naiv, mycket vek och sentimental, viljesvag, undfallande, böjlig och osjelfständig. Atterbom är nog artig att i en recension öfver Euphrosyne komma med det påståendet, att qvinnan saknar sinne för humor och högre qvickhet, att hennes fält är hjertats, »den idylliska naivetetens», men blott när den är oskuldsfull, barnslig och glädjesprittande, blott när den rör sig inom hemmets trånga verld, har till föremål »de små putslustigheter», som uppträda i hennes krets. Går hon utom denna, anlägger hon en måttstock, som saknar denna begränsning, »hisnar och svindlar hon»; känslan och det personliga intresset bestämma hennes omdömen, och hon tål ej, att det, hon älskar, beles eller kritiseras, — ty för det känner hon »en isolerande entusiasm».

Hur skulle denne hedersman, denne grundlige litteraturkritiker, som utredt qvinnans begåfning på ett så ypperligt sätt, ha dömt, om han anträffat en skribent, som fru Edgren! Hon har ju, med ett slag, kullkastat hela teorien.

Hon har icke sinne för »den idylliska naiveteten»; hon är hvarken oskuldsfull eller barnslig eller glädjesprittande. Hemmets »små putslustigheter» lemnar hon åt sitt värde, och trots det, att hon sysselsätter sig med djupgående problem, hvarken »hisnar eller svindlar» hon. Vore han riktigt snäll, skulle han skämta öfver hennes skrifklåda, tala om, att blåstrumporna skola utträngа litteratörerna, att männen få gå i köket och qvinnorna sköta kommunen. Derefter borde han framkasta — i likhet med Wirsén — »att bland de skrifvande damerna en och annan ej skickar sig så illa med pennan», och att »fru Edgren ju har en viss begåfning, fast hon ej lär använda den till djupare sinnens belåtenhet.»

Emellertid är det föga troligt, att domen blefve så gynsam. Fru Edgren är ju motsatsen till hans samtids qvinnotyp, icke blott som skribent, men isynnerhet derigenom, att hon icke i något afseende hyllar denna idealbild. En »sann» qvinna är för henne något abnormt och onaturligt. När hon använder benämningen, brukar hon den satiriskt, och när hon skrifver »sanna qvinnor» såsom titel på ett skådespel, är det ej för att visa, hur en sann qvinna *bör* vara, utan endast för att lära oss, hur hon *icke* skall se ut. Hennes fru Bark t. ex. Kan man tänka sig något abnormare! Hon förlåter sin man allt; hon förlåter, att han ruinerar henne, förlåter, att han förorättar henne, förlåter, att han spelar bort både hennes och barnens penningar. Ja, hon går så långt, att hon förlorar vår sympati. Hon gör sig, genom sin viljesvaghet, till mannens medbrottsling; och dock är hon ej okunnig om hans usla och dåliga handlingssätt. Hon vet, att han bedrager henne, att offret tjenar till intet; men detta kan ej hindra henne att oupphörligt förnya det. Hon offrar sin egen lycka, sina barn och sin förmögenhet. Hon är så sentimental, att hon nära nog blir karaktärslös, och hon följer den, som leder henne.

Eller Lissi, den gifta dottern! Hon är osjelfständig som modern, ber om lof, när hon vill göra något, låter mannen behandla henne, som han sjelf finner för godt; och när mannen är henne otrogen, faller hon till hans fötter, ber honom tillgifva, att hon vredgades ett ögonblick, tigger om hans kärlek och lofvar att förlåta honom — både nu och i framtiden.

Detta är sanna qvinnor — efter verldens föreställningar. Fru Edgren är af annan mening. Hon är nog djerf, att hon anser denna förlåtande kärlek icke kunna upprätta, snarare demoralisera; ej kunna förbättra, men försämra männen. Vilhelms teorier, att det, att hustrun sjelf disponerar öfver sin förmögenhet, blott leder till upplösning af familj och familjelif, gendrifver hon dermed, att detta just blir fallet, om mannen genom sitt lättsinne gör ett slut på hennes penningar. Qvinnans högsta dygd är icke nu, som i forntiden, att lyda och likna hundarne. Och sådana, som Lissi, anser hon icke mer värda, än »detta andra slag af qvinnor».

* * *

Fru Edgren är sålunda en förkämpe för qvinnan. Hon hyllar emancipationsideerna och vill genom sina böcker polemisera mot fördomarne. Hela denna serie af hennes skildringar ur lifvet, alla dessa skådespel, som hon gifvit publiken, — allt rör sig blott kring qvinnan och qvinnofrågan. Långt ifrån att missakta det naiva och barnsliga, det, som hos den unga flickan är skärt och rent och oskyldigt, ser hon det med glädje. Hennes vackraste qvinnopoiträtt bära sådana färger. Arla, Elfvan och hjeltinnan i »Ett bröllop» äro ju intet annat än de fagraste naturbarn, tecknade med behag och med en omisskänlig sympati.

Hon älskar det naturliga såsom motsats till det förkonstlade. Hon älskar det till den grad, att hon urartar

till en beundran af den rent fysiska kraften. Man spårar den i hennes beskrifning af fyrvaktaren i »Aurore Bunge»; den yttrar sig då och då hos hennes qvinliga idealtyper, senast hos Ulla Rosenhane, hjeltinnan i »En sommarsaga»; den erhåller sitt eklatantaste uttryck i Falks gestalt, den manlige hufvudpersonen i sistnämda berättelse. Falk är ett naturbarn, stor och grof och kraftig, med en jättelik kroppsbygnad och ett jättelikt mod. Han älskar att simma ut i de vredaste vågorna; han seglar helst i storm, när vattnet slår in i båten; han talar mycket högt, är uppbrusande och häftig, föraktar all rädsla, hatar och älskas lidelsefullt, arbetar sjelf i jorden, anser, att det lekamliga arbetet är godt och befriande, och mycket väl kan förlika sig med lärdom och kunskaper, och han uppsöker det farliga på samma sätt som bergvandraren, för mödans och ansträngningens och farans egen skull.

Hans pendant, Ulla Rosenhane, beundrar denna styrka. Hon älskar det sunda och kraftiga med sympatiens lockelse. Hon har aldrig varit sjuk, är frisk och stark och lycklig, vill njuta lifvet så, som hennes sunda natur kräfver, och känner sig ej i stånd till någon uppoffring af lifsglädjen. Hela hennes böjelse, hennes kärlek till Falk sammanhänger oskiljaktigt med begreppet om hans styrka. Hon ser honom första gången under en farlig simtur på hafvet. Hon anhåller om simlektioner; hon seglar med honom i storm; han står ute och låter regnet blöta sig af artighet mot henne; han bär henne på sina armar, och hon beundrar det fysiska modet, äfven utan att det gagnar något. Långt mer, än moraliska egenskaper, älskar hon en skön kroppsbygnad. Tänker hon på Falk, är det på hans spänstiga jätteskepnad, och hon tycker, att hon är förälskad i »hvarje linie af denna gestalt». Då hafvet är nära att sluka honom på hans simtur under utflykten, då Ulla tänker sig in i, att Falk redan är död, ser hon honom blott såsom

den härliga gestalten, hvars harmoniska former brukade fröjda hennes öga.

* * *

Men det enkla och naturliga kan icke trifvas med det konventionella. Härmed förstår fru Edgren allt det konstlade, man skapat, all denna societetsmoral, som uppfyller samhället, onaturen bland menniskorna, som de sjelfva satt i naturens ställe, och lögnen, som skyler sig under en aktad och ärad mask. Hon afslöjar utan medlidande excellensen, serafimerriddaren, — honom, en af de aderton och sitt stånds ypperste, honom, författaren till de vältaliga äreminnena, — blottar utan skonsamhet hans moraliska och ekonomiska ruttenhet, hur han utpressar sina underhafvande, förskingrar myndlingars medel, förfalskar och ljuger, allt under det morfinsprutan lurar bakom leendet och total ruin smyger sig bakom prakten och storheten.

Hon afslöjar obarmhertigt »societetens» uselhet, all flärd, all lögn, all tomhet och lastbarhet; allt detta, som döljer sig under de granna toiletterna, elakheten, korruptionen, onaturen, oblygheten; Cecilia, den unga flickan, som redan efter tre vintrar, tillbragta i societeten, är passerad och — förstörd; den sminkade koketten, som döljer sina skrynklor, och dottern med sin gula hy, sin sjukdom och sin bitterhet; den gråhåriga amiralinnan, som ligger med rått kött för att bevara halsens hvithet; och slutligen Aurore Bunge, den blaserade och sköna baldrottningen.

Dylika societetsmenniskor begripa ej naturen. Aurore t. ex. När hon vandrar genom skogen, känner hon sig som en främling. I början springer hon, och allt, hvad hon möter, förskräcker och upprör henne. Allt gör henne rädd, äfven de egna fotstegen. Allt är så stort, så högtidligt och imponerande. Först ser hon en fiende i den

ensliga ödemarken. Småningom lugnar hon sig, men sent kommer hon dit, att hon förstår naturens skönhet.

Duger det att vara naiv i ett så utomordentligt sällskap? Duger det att der tala naturens och känslans språk? Nej, tyvärr icke. Den oskyldiga Arla såras redan första aftonen. Hon tager en roués hyllning för en uppriktig kärleksförklaring. Såret, som hon erhåller, riktar hela hennes lif, och denna ödesdigra balafton blir bestämmande för hennes utveckling.

Dock — lika farlig är den kälkborgerliga inskränktheten. Elfvan hackas sönder liksom kolibrin i hönshuset. Skråköpingssocieteten har icke sinne för naturbarn. De sqvalleraktiga tanterna och de nyfikna småstadsfruarna, alla dessa afundsjuka och elaka menniskor, hela denna samling af genuine kälkborgare, slägtingar och svärmödrar, majorskor och prostinnor, hur kunna förtänka dem, att de icke begripa elfvan! Elfvan är ju så ren, så oförderfvad och ursprunglig. Hon älskar skog och mark, älskar att ströfva kring i den omgifvande naturen, har en glödande konstnärssjäl och ett oroligt temperament. Van som hon har blifvit att ständigt vara på resor, qväfs hon inom fyra väggar och hatar enformighet. Hon bryter i hvarje ögonblick mot de herskande fördomarne, och sättet, hvarpå hon sköter sina pligter såsom husmor, är just ej det bästa.

Slutligen är hon gift. Härmed äro vi inne på ett nytt kapitel hos fru Edgren. Äktenskapet har i henne ingen ifrig beundrarinna. Aldrig söker hon visa oss ett godt och lyckligt sådant. Tvertom blifva de, hvilka hon tecknar och analyserar, oftast mycket olyckliga. Hvarpå beror då detta? Först på de kontraster, som hon sammanför i äktenskapet; vidare på det maktbegär, som alltid fins hos mannen; sist, hvilket är hufvudsaken, på hans gränslösa egoism. Elfvan är ju motsatsen till den nyktre och förståndige borgmästaren, Ulla med sin konstnärssjäl till

Falks pligttrohet och Ellinor, verldsdamen, till Adrian, Brand-naturen.

Farligare än allt äro dock maktbegäret och sjelfviskheten. Borgmästaren, Elfvans man, gifter sig af egoism. Han, faderns ungdomsvän, sedermera dotterns förmyndare, han, den gamle ungkarlen med de regelräta åsigterna, han, som i hustrun vill se husmodern och hushållerskan, barnens vårdarinna och hemmets värdinna, han är nog sjelfvisk att tillfredsställa sin böjelse, gifta sig med en ung flicka, som icke vet, hvad kärlek är, och fordra, att detta barn, som i allt är hans motsats, genast skall bli omskapad till en ärevördig borgmästarinna. Den olyckliga »doktorns hustru», offret för en ärfd last, skulle ej, som fru Edgren visar, alldeles ha tillintetgjorts, om doktorn icke hade varit en så rå och sjelfvisk menniska. Han är plump, rätt brutal och utan takt eller finkänslighet. Han var det, som ordinerade, att hustrun skulle stimulera sig; han gaf henne konjak, när hon klagade öfver sjuklighet; han ökade doserna och förbjöd, när det var för sent. Slutligen röfvade han, med konjaken och sitt råa skämt, hennes oskyldiga barnatro. I ersättning gaf han henne den krassaste materialism. Och kärleken, han egnade henne, var som allt det öfriga. Hustrun insåg det. »Hon hade börjat förstå, att hans kärlek för henne endast hade varit af sjelfvisk och sinlig art — så länge hon var vacker och glad hade han burit henne på händerna; i samma stund hennes sällskap ej längre kunde göra honom något nöje, öfvergaf han henne, och detta då hon mest behöfde honom.»

Äfven Arlas far, statsrådet, är despotisk och egenkär. Det heter om hans hustru, att »den så småningom alltmer skärpta linien kring munnen berättade om ett äktenskap, der hustrun ej kunnat, såsom hon helst skulle velat, underordna sin vilja under mannens, utan der hon tvertom måst kämpa för uppehållandet af sina grundsatser och för bevarandet af sin inre harmoni.» Männen i »Sanna qvinnor»

äro brutale egoister och Adrian i »Tvifvel», han, hvilken fanatiskt, i sjelfkärt andligt högmod, plågar och torterar sin stackars döende hustru, han är intet annat än ett nytt led i kedjan.

* * *

Tror man författarinnan, söker man alldeles fåfängt efter en man, som ej är sjelfvisk. Qvinnorna äro för undfallande; de böja sig för undergifvet; de smeka hans fåfänga och uppamma hans egenkärlek. Isynnerhet mödrarna. För dem är det ju naturligt, att sonen bildar medelpunkten. Om än aldrig så beskedliga, om än aldrig så goda och hjertliga, blifva de, när det gäller sönerna, allt utom angenäma. Icke nog dermed att de offra sin egen beqvämlighet, fordra de af sin omgifning samma tjenstaktiga ifver. De sakna ögon och öron för något annat, än den bortskämde. Alla andra känslor flyga sin kos som genom ett trollslag, och de hjertegoda gummorna blifva rent af outhärdliga. Derför är Elfvans svärmor ganska ofördragsam mot sonhustrun. Derför blir fru Rode så besynnerlig vid sonens hemkomst. Och hvad denne beträffar, är han van att vara despot. Ehuru modern söker traktera honom mycket bättre, än hon har råd till; fastän Alie långa timmar sitter i köket och väntar, för att icke behöfva störa honom, då hon går genom rummet, märker han det knappast eller låtsar icke märka det, lika litet som han uppskattar de omsorger, man slösar på honom. Ja, han blir helt uppbragt, då Alie försmår honom. Han tyckte, att hon bedrog honom, när hon afslog hans frieri. »Han hade alltid haft den förnimmelsen, att Alie satt hemma och väntade på honom, höll lyckan liksom i beredskap åt honom, då han kom hem *.»

---

* »Kvinlighet och Erotik.»

Och alla äro sådana. Alla — äfven älskaren. Derför låter hon Berndtsson, i sin djerfvaste äktenskapshistoria *, likna hennes andre män. Hur stolt han än är, hur stortaligt han än uppträder, finner man dock slutligen, att motivet, som innerst leder honom, icke är något annat, än en djupt rotad sjelfviskhet. Allt hvad han säger, då han utvecklar sina åsigter, hela hans bemödande att öfvertyga Arla, allt är blott en täckmantel för hans eget begär att vinna henne. Midt inne i föredraget, der han ordar om rätt och sanning, inskjuter förf. denna beska lilla anmärkning: »Han talade med växande lidelse. — — — Det hade först nu blifvit honom klart, att han för intet pris i verlden ville mista henne.» Det heter, att kärleken hade förädlat hans sjelfviskhet, förvandlat den i en ängslan att ej odeladt ega henne. Sedan, efter återkomsten, förebrår han Arla, att hon uppsökt sina barn och sin sjuke f. d. man. De enda pligter, hon nu eger, äro de, hon har mot honom. *Hans* kärlek borde ersätta henne allt, hvad hon lemnat, och med undran hade han erfarit, att hon delade sitt hjerta. »Hvarför», utbrister han, »kände jag dig icke, innan du ännu tillhört någon annan. Hvarför fick du inte då blifva min, utan något förflutet, utan några svikna pligter, som alltid skulle förfölja dig, utan deladt hjerta — min helt och hållet, såsom du aldrig varit det. — — — Men då du inte kunde bli min på detta sätt, borde du aldrig ha blifvit det.» Derhän har det kommit. Han, som hade lockat henne, han, som icke skydde något medel för att vinna henne, han är nog lågsinnad att brutalt skymfa henne. Och detta — hvarför? Jo, emedan hon vikit, derför att hon älskat honom högt nog att följa honom, derför att hon blef hans!

* * *

* »I krig med samhället».

Vidare angriper hon det konventionella äktenskapet, det, som man plär ingå i den förnäma societeten, resonemangspartiet, förnuftgiftermålet. Såsom hatare af allt, hvilket är tomt och konventionelt, anser hon det onaturligt, oförenligt med sanningskrafvet. Ja, hon går så långt, att hon fördömer institutionen. Man bedrifver humbug med denna ed, detta äktenskapslöfte. Hvem kan genom ett löfte binda sig för ett helt lif? Hvem är nog stabil, att han ej undergår förändringar? Menniskans hela natur är ju ett talande motbevis, denna natur, som underkastas de rikaste vexlingar, jemt är stadd i utveckling och sent sätter sig. Antag, att en hustru icke älskar sin man längre, men förälskar sig i en annan, såsom Arla i Berndtsson. Är det då rätt, att hon fortsätter äktenskapet, bör icke en sådan förbindelse brytas och upplösas? Jo, ty den är osann; bättre att bryta ett löfte än att fortlefva i synd; hufvudvilkor för allt sedligt lif är sanning, ingenting annat, och synd blir synd, äfven om det för verlden går och gäller såsom pligter*. Detta är nog godt och väl, men barnen, hvar är barnens plats? Kärleken till barnen kommer aldrig att gifva sig, och der, kring den frågan, rör sig nu problemet.

Arla, som låter blända sig af Berndtssons vältalighet, skiljer sig visserligen, men Örn behåller barnen, och när ruset förgått, det första döfvande kärleksruset, vaknar hon och känner, att hennes jag är söndradt, att modern tager försteget framför makan och älskarinnan. Hela hennes tillvaro är delt liksom i två hälfter, alla hennes känslor söka sig väg åt två håll, och ju äldre hon blir, ju mer konflikten tillväxer mellan Berndtsson och barnen, desto klarare inser hon, att delningen är omöjlig.

Svårt är att utfundera fru Edgrens egen tanke. Visserligen ordar hon mycket varmt för hjertats rätt, men

* Dessa »moderna» och i sitt slag äfven å qvinnans sida sjelfviska åsigter diskuteras i berättelsen »I krig med samhället».

lika varmt uppträder hon till förmån för de öfvergifna. Orubbligt visar hon endast handlingens konseqvens, den jernhårda nödvändighet, som intet i verlden utestänger. Sådant det nu är, så som det är inrättadt, hela detta äktenskap, måste man vara beredd på, att dylika fall inträffa. Just den omständigheten, detta, att så skall ske, visar oss en ny brist, ett fel i institutionen.

Redan sjelfva äktenskapslöftet innebar något onaturligt. Ännu värre blir det, om man betraktar den olika ställning, orättvisan i det förhållande, som herskar mellan makarne. *Han* offrar intet af de intressen, som upptaga honom; han är icke skyldig att lägga åsido sin lifsgerning. *Hon* deremot är nästan nödsakad att göra det; *hon* måste öfvergifva, hvad hon verkat för som ogift; *hon* får icke bibehålla de intressen, hon omfattat, sträfva dit hon önskade, lefva för sina ideer. Samtidigt som hon gifter sig, lemnar hon alltsammans, för att plötsligt och med ett slag nästan begrafva sig i hemmet, föda mannen barn och liksom uppgå i hans arbete. Vore det icke löjligt, om en man gjorde detsamma, om Meissonnier eller Munkacsy skulle öfvergifva sin konst, bosätta sig på landet och sköta hustruns egendom? Dock är det icke löjligare, än att qvinnan måste det. Men då blir det en pligt, en omständighet, lika naturlig, som motsatsen vore tadelvärd. Här är nu frågan om en konstnärsnatur som Ulla — det är hennes reflexioner, hvilka jag nyss återgifvit —; dock finnes intet hinder för en allmännare utsträckning. Så, som det nu är, bör ett dylikt äktenskap undvikas. Slitningen *skall* inträda, äfven om den låter vänta på sig. Derför har fru Edgren, i skådespelerskan Ester Larsson, visat oss en qvinna, som är stark nog att offra sig. Hellre än att framlefva ett lif *utan* sin konst; hellre än att åtaga sig en pligt, hon ej kan fylla; hellre försakar hon den man, hon utkorat.

Dessutom är hustruns ställning underordnad mannens. I »Barnet» har förf. lemnat en typ för många äktenskap.

Hon är alldeles omyndig, en docka, som man leker med, ett barn, som man styr ut och som man roar med vackra kläder. *Han* är en god man, men detta kan ej hindra honom att missuppfatta hustruns ställning. Sådan han vill hafva henne, blir hon icke en menniska, en vän, som han förtror sig till, en sjelfständig individ. Nej, hon blir en leksak, en möbel, en lyxartikel. Äktenskapet försätter henne i ett tillstånd af andlig omyndighet, och hvarthän detta leder med en man sådan som Bark, en person, mindre finkänslig än »Barnets» käre doktor, visar oss »Sanna qvinnor».

För att undanrödja detta, för att afhjelpa det missförhållande, som råder mellan makarne, lemnar oss förf. ingen direkt fingervisning. Det enda, hon vill införa, är större personlig frihet. Hon vill, att individen skall ha rätt att vara sig sjelf, att tala, handla, kläda och röra sig så, som han finner för godt, och hon önskar, att det umgänge, som herskar mellan könen, blefve mera fritt, mer naturligt och otvunget. Derigenom lades grunden till ett sannare betraktelsesätt. *Hon* skulle ej i mannen se en fiende att värna sig för; *han* skulle ej i qvinnan se ett byte att eröfra.

* * *

Ständigt är det alltså det konventionella, som bekämpas. Fru Edgren hatar det med sin naturs hela styrka. Hon hatar det i äktenskapet, i umgänget mellan könen, i moralen, i sederna, i kärleken och sällskapslifvet. Hon visar oss Ulla och Falk på en segeltur under sommarnatten. Dess trolska och ljufva drömlif öfverväldigar dem båda. Omedvetet kommer Ulla att lägga sin hand i Falks; hon trycker den innerligt, hon lutar sig emot honom, och hon glömmer hela verlden för den stämning, som beherskar henne. Plötsligt kommer en vindstöt och sopar bort dröm-

synen. Ulla vaknar upp ur det rus, hon befunnit sig i. Hvad skulle han tänka om den förtrolighet, hon visat honom! Hon är ju en ung dam och han en ung man. Derför blir det nödvändigt, att de ömsesidigt bevaka hvarandra. »De voro icke längre i sagans och sångens land, der älskog var lika naturlig som skogens sus. De voro i en konventionel, tråkig, prosaisk verld, der man icke älskade hvarandra, men der man antingen förförde och blef förförd samt kallades fallen eller friade och lät sig tillfrias och satte bo och kallades aktningsvärd.»

Högre än alla dogmer, religiösa eller moraliska, skattar hon hjertats finkänslighet och ädelhet i sinnet. Ja, hon till och med anser, att en villfarelse, ett felsteg ofta kan vara ädlare än en korrekt, men småsinnad pligtkänsla. Derför är den afsky, det banala inger henne, djupare, än man väntat sig. »Hellre ohöflig», heter det, »än banalt artig. Hellre hård och frånstötande än banalt känslofull, hellre klädd i afstickande färger och i tyger, som alls icke passa till årstiden, än i en banalt vårdad modedrägt.»

Denna afsky för det banala sträcker sig ock till menniskorna. Hon kan icke begripa dessa glada, harmoniska hvardagsmenniskor, dessa, hvilka beständigt äro förnöjda och vid godt lynne, alltid se unga ut och ofta kunna framlefva ett helt, långt lif, utan att man upptäcker en rynka på deras panna. »Då jag ser ett ansigte med skarpa linier och grå hår», säger Elfvan, »väcker det alltid mina sympatier. Jag tänker: der är en menniska, som *känt* något, som *tänkt* något, som *lidit*.»

* * *

Ytterst är det dock qvinnan, hennes befrielseverk gäller. Det är hon, som mest är klafbunden af den herskande konventionalismen; det är hon, som mest får lida under trycket af alla fördomar. Mycket i den sociala frågan är en fråga,

som rör qvinnorna, och dit, till den punkten, vill fru Edgren reducera den. Skådespelet »Hur man gör godt» är ett socialt sensationsdrama; dock är det lika mycket en social qvinnodram. Här är handlingen öfverflyttad till de fattige, folkets döttrar, till dem, som man förför och hvilkas barn man ej vill erkänna, dem, hvilka herrarne, sedan de en gång skämt dem, återlemna åt gatan eller till hustrur åt arbetaren. Derför säger Blanka, då man öppnat hennes ögon: »Kan den man tala om gudsfruktan, som lockar en fattig flicka med pengar och sedan kastar henne ifrån sig och tror, att han uppfylt alla sina skyldigheter mot henne, då han ger henne en sparbanksbok med några hundra kronor? Och om jämlikhet! Kan man göra så mot en flicka af sin egen klass? Och fins det jämlikhet, när fadern kan bära sitt hufvud högt och aktas af alla, medan dottern — — —. Och de fattiga ha det bra och borde vara nöjda och tacka gud och de högre klasserna för deras godhet.».

När man, såsom fru Edgren, ordar så mycket om qvinnan, torde man kunna fråga, hvad hon älskar för slags qvinnotyp. Kärleksfullt dröjer hon vid det enkla och naturliga, vid skära och ljufva bilder af den oskyldiga unga flickan, men hon visar tillika, såsom framställningen lärt oss, att en qvinna, så beskaffad, icke passar i samhället. Hvad blir af Arla — eller af Elfvan t. ex.? och hjeltinnan i »Ett bröllop», är hon icke ett godt bevis för oskuldens tragik? Uppfostrad på landet och i skydd för allt orent, växer hon som liljan, lika skär och oskuldsfull. Sådan blir hon förenad med en lidelsefull man. Det är en djupt rörande skildring, och den tyder på ett missförhållande. Skrams »Gertrude Coldbjörnsen» afhandlar samma ämne; dock har ej fru Edgren gått så långt i dess utveckling.

Alltså: den qvinnotyp, förf. skapat sig, liknar ej den, hvilken jag nyss omnämt. Hon är mer praktisk; hon tänker på verkligheten och det lif, som väntar qvinnan. Detta

är, som sagdt, icke heller något ideallif. Det är snarare en kamp, en strid för mat och oberoende, en farlig bergvandring, der det gäller att vara väl rustad. Derför är fru Edgrens qvinna stark och djerf. Hon är Bertha, hon är Alie och senast Ulla Rosenhane. Hon arbetar och kan arbeta; hon nöjer sig ej med halfheter; kompromisser föraktar hon och det banala afskyr hon. Äktenskapet är för henne antingen allt eller intet. Allt, om hon för maken är absolut allt; intet med en man, som icke helt blir hennes. Ja, hon går så långt, att hon fruktar kärleken. Den medför »en inre ofrihet», och Ulla är för egenmäktig att binda sin existens. För henne måste kärleken vara utan pligter och utan rättigheter.

Vildfogel har hvarken bo eller vif,
Vildfogel har dock ett herrligt lif.

Slutligen är hon sjelfständig, hatar det konventionella, är öppen och naturlig och sträfvar att vara sann.

* * *

Låtom oss nu se, hvad en qvinna af detta slag, en sjelfständig, emanciperad konstnärsnatur, antager för gestalt, då hon binder sig i äktenskapet. Hittills har förf. icke tecknat något sådant, men nu har hon vågat det, nu har hon, i »En sommarsaga», inlåtit sig på ämnet. Troligen har det föresväfvat henne länge, mycket länge, ty Elfvan är en konstnärssjäl, klafbunden i äktenskapet, ehuru hon, ganska omotiveradt, slutar med att bli lycklig, och skådespelerskan Ester Larsson uppställer på nytt problemet. Der är lösningen den, att äktenskapet ej blir af; här blir det både af, både skildradt och debatteradt. Visserligen återfinner man de flesta af hennes anklagelser, skälen, hvarför ett äktenskap ej är eller blir lyckligt, men jag undrar, om experimentet skulle erhållit denna utgång, i händelse

att mannen varit en annan än Rolf Falk. Ty Falk är en ideal-natur, en sällsynt präktig menniska. Han tänker och känner stort; i allt älskar han sanningen, och hans blick är så ofördunklad, att han alltid håller fast vid den, äfven om han personligen måste lida af dess fordringar. Han kan vredgas och brusa upp; han kan t. o. m. förgå sig, men sjelf är han den förste att ställa till rätta, hvad han brutit. Han erkänner det öppet, fritt och utan tvekan, och han vinner oss odeladt.

Här se vi sålunda, för första gången hos fru Edgren, en verkligt ädel man. Men Falk är ingen konstnär; han är snarare en pligtmenniska; han offrar sig för en idé, ett stort och härligt mål; han kräfver mycket af andra, men så äro också hans fordringar på sig sjelf nästan öfverdrifna. Denne man förenas nu med en qvinna som Ulla Rosenhane, en konstnär, en målarinna, som aldrig känt en hämsko, en person, som icke böjer sig för någon annan vilja än sin egen, en fördomsfri dam, som icke tål något tryck, som är van att följa sitt hugskott, van att lefva ett fritt lif, van att mäta allt med det estetiska skönhetsmåttet, dertill en egoist, som är ur stånd till någon uppoffring.

Här råka vi sålunda författarinnans vanliga motsatser. Dessa båda sammanträffa vid en badort på vestkusten. Länge söker hon värja sig för sin kärlek till Falk, men slutligen ger hon vika. Hon följer honom till Norge, till hans hem i fjällbygden, och der, i Jökelheim, med folkhögskolan som bakgrund, utspelas tragedin. Ulla blir inordnad i en helt ny verld. Hon tvingas nästan att afstå från sina egna infall och önskningar; hon råkar i kollision med sin omgifning och dess vanor. Man har fordringar på henne, och hon saknar sin förra frihet. »Man skulle äta på klockslag, sitta på sina bestämda platser vid bordet, tala om vissa bestämda ämnen, som kunde lämpa sig för eleverna, läsa vissa böcker. Allt för andra — intet för sig sjelf.»

Vidare måste hon afstå från sin konst och dess utöfning, uppgå i mannens lifsgerning, deltaga i hans arbete. Först söker hon göra det. Hon sträfvar att intressera sig för skolan och dess verksamhet. Men snart är det förbi med det intresse, hon lyckats frammana. Tomheten blir allt större och klyftan allt djupare. »Falk hade behöft en hustru, hvilken liksom hans mor helt hade uppgått i hans lifsgerning. Men en hustru, som framförallt. önskade lefva ett personligt samlif med honom — som för att få göra detta sjelf hade offrat sin egen verksamhet — för henne hade han ingen tid.»

Dertill kommer saknaden, längtan efter konsten, längtan efter det lif, som hon lemnat och som hon älskade. Hon finner det så meningslöst, så eget, att hon gick här, gick och förspilde tiden — »nu, då hon var på höjden af sin talang och då hennes stora tafla, den som skulle bli hennes lifs hufvudverk, stod oafslutad i Rom! Gick här utan att uträtta någonting och utan att egentligen behöfvas!» Icke ens moderslyckan åstadkommer någon ändring. Tvärtom är det med afsky, som hon minnes, hvad hon genomgått. Här gjorde hon, för första gången, bekantskap med plågorna, och det, hon måste uthärda, syntes henne så afskyvärdt, »att hela hennes själ uppreste sig häremot, och det föreföll henne, som om detta minne för alltid skulle kasta en skugga öfver hennes lycka.» Dessutom var det för henne mycket smärtsamt att amma barnet. Helst ville hon slippa det, men Falk fordrade det. Derigenom kände hon sig blott kränkt och ännu olyckligare.

Mer och mer fjermas hon från mannen och hans arbeten. Utflykten till Kristiania, samvaron med artisterna, besöket i konstutställningen, målningen af porträttet — allt detta eggar upp hennes lidelsefulla konstnärsåtrå. Slutligen blir den öfvermäktig, då hon misslyckas i Stockholm, då taflorna, hon exponerat på emigranternas utställning, endast väcka medlidande. Brytningen är oundviklig. Ulla

vill bort från Falk, bort från hemmet, som binder henne, bort för att ånyo blifva, hvad hon en gång varit. »Jag kan inte mer vara din hustru», säger hon, »vi kan lefva tillsammans som två vänner — men inte som man och hustru mera — vi skall inte hålla mindre af hvarandra för det — men på ett annat sätt — vi måste tvinga vår känsla att förändra natur.»

Hon reser, hon blir konstnär, hon målar ett härligt mästerverk — och dock är hon ej lycklig, ty hon längtar efter de älskade. »Jag vet bara», skrifver hon, »att jag aldrig kan helt rifva mig loss från dig, men heller aldrig helt lefva med dig.» Detta är hennes förbannelse, faran i alla äktenskap med en qvinna, sådan som hon, och dervid hade det stannat, om hon egt en annan make. Men Falk är, som sagdt, en så fullkomlig ideal-typ, en man, så enkom skapad för fru Edgrens teorier, att han nöjer sig med det lilla, hans hustru skänker honom. I svaret skrifver han: »Du kan aldrig give mig dig selv hel og holden, siger du. Så giv mig da halvdelen, giv mig da så meget, du kan give — jeg skal ikke forlange mere. Ingen mand, der har fåt begavelse og kræfter til at virke noget i livet, egner alle disse kræfter udelukkende til sin familie. Hvorfor skal da jeg forlange dette af dig?» Och längre ned heter det: »Jeg har lært at blive nöjsom nu, og jeg har fundet, at den störste kjærlighed er ikke den, der kræver mest, men tværtimod den, der lader sig nöje med det mindste, hellere end at tabe alt.»

* * *

Här ega vi sålunda en praktisk lösning af frågan. Den är mycket vacker, mycket sublim, mycket rörande. Den är äfven det enda sätt, som möjliggör föreningen, hindrar den brytning, som annars vore oundviklig, möjliggör ett äktenskap på ackord och utan skyldigheter. Här hafva

kontrahenterna icke offrat sina intressen. Hvar och en sträfvar för samma lifsgerning, som före äktenskapet; hvar och en är fri, följer sin egen vilja, böjer sig ej för maken och har intet, som binder sig. Äro de *nu* lyckliga? Svaret gifva de sjelfva. Längtan blir dem öfvermäktig, saknaden är för stor. Dessutom — hur begära det? Barnen växa upp nästan utan att känna modern, således utan ledning af den hand, som ömmast vårdar dem; mannen sitter ensam i det gemensamma hemmet; en gång om året skall han mottaga hennes besök; då vill hon vara hos honom några korta sommarmånader *; sedan reser hon åter, och allt är som förr, endast att de hvarje gång måste mer och mer fjermas från, mer och mer bli främmande för hvarandra och samlifvet.

Dessutom ega de knapt ett enda gemensamt intresse. Bandet, som förenar dem, blir allt svagare och svagare. Slutligen *måste* det brista — eller en ändring inträda. Detta är, hvad Falk — eller fru Edgren — drömmer om. Icke om ett äktenskap, som egentligen är en skilsmessa; icke heller om ett äktenskap, der *hon* offrar sin konst, men om ett samlif, som just derigenom blir möjliggjordt och lyckligt, att *hon* känner friheten, vet, att hon kan bruka den, när och hur hon önskar, vet, att hon har rättighet att arbeta för sin lifsgerning, följa, när den kallar, och stanna, när den tillåter. Medvetandet härom blir kanske starkt nog att binda henne. *Ett* skall det väl åstadkomma: det, att hon ej öfvergifver sina älskade för så lång tid.

---

* Jemför Ullas egna reflexioner: »Det naturligaste och riktigaste för henne hade varit att tillbringa vintern i Rom och att arbeta der på sitt håll, medan han arbetade på sitt — och så råkas igen till sommaren, då båda kunde vara lediga och lefva för hvarandra.»

Minnen från publicistmötet 1886.

I.

I striden.

Några ord af en deltagare.

Som bekant, har under innevarande år ett reaktionärt strömdrag sökt att göra sig gällande inom vår press i och med den företeelse, som rullar sina vågor, lika heliga som Ganges' eller Nevans, under den icke just lämpliga benämningen *Vårt land*. Befälhafvaren på en af dess farkoster tillkännagaf sig nyligen skola styra kurs på Medelhafvet, bland annat för att katalogartadt redogöra för alla möjliga bigotta konstskapelser på vägen, men råkade i brist på proviant och har sedan icke afhörts. En annan af tidningens litterära stormän styr synbarligen kurs på den allena saliggörande kyrkans sköte, och vi önska honom all lycka på vägen. Äfven om han icke försvinner lika spårlöst som den nyssnämnda kamraten, torde dock icke denna publicistiska nutidsupplaga af den heliga alliansen innebära någon egentlig fara; dess tendens är nämligen allt för tydlig och dess krafter alltför svaga, hvad intelligensen beträffar. Dessutom är tidningens språk så singuliert, att det öfvergår snart sagdt allt hvad man i den vägen kunnat tänka sig möjligt. *

* Det kan låta otroligt, men är icke desto mindre sant att tidningen *Vårt land* för lördagen den 24 Juli 1886 innehöll en ledande artikel under den smakfulla öfverskriften *Våra ynkryggar*. Huruvida tidningen dermed åsyftade någon syndabekännelse för sitt eget lifgarde, bland hvilket, såsom ofvan antydts, redan en och annan lemnat ledet, kunna vi icke afgöra. Tiden medgaf oss nämligen icke att genomläsa den grufligt långa uppsatsen; vi fäste oss blott vid den säkerligen i hela verldens press ensamt stående rubriken för en ledande artikel i en daglig hufvudstadstidning.

Deremot har under en längre tid inom publicistklubben ett för den fria tanken och för det fria ordet vida farligare attentat varit under förberedelse, ett attentat som emellertid slutade på publicistmötet med ett fullständigt fiasko. Aldrig har en klo varit dold i silkeslenare tassar, än hvad fallet var, då man här föregaf sig häfdå bildningens och humanitetens fordringar. Saken var, såsom våra läsare torde erinra sig, i korthet den, att man för blifvande förändringar inom vår tryckfrihetslag sökte af publicistmötet framkalla ett uttalande i reaktionärt syfte, gömdt under den vackra benämningen förmedlingsförslag. Det var förbehållet en Andra kammarens nyvalde ledamot, hr *Ernst Beckman*, sjelf tidningsman eller f. d. tidningsman, att frambära en proposition som, om den antagits, skulle bragt löje och skam öfver svenska pressen. Att skära ris åt sig sjelf, brukar nämligen ej vara nyttigt, åtminstone ej för fullvuxna personer. Något för förslaget utmärkande var ock dess barnslighet. Hr Beckman sade sig önska *frihet* för uttalanden i religionsfrågor, men icke *hel* frihet, utan *half* eller *treqvarts* frihet. Med andra ord, han ville lägga en munkafle på dem som icke förstode att begagna sig af det »vackra språk», hvaraf han ansåg sig sjelf och sina gelikar mäktiga. Under sådana förhållanden skulle tidningen *Vårt land*, såsom vårt förut derur anförda språkprof tillräckligt ådagalägger, snart nog bli lifdömd, men vi tro icke att en sådan katastrof bör framkallas genom åtgärder utifrån. Förmodligen skulle ock hädanefter — ifall hr Beckman blifvit segervinnare — i hvarje tvistigt fall en komité blifvit af nöden, hvari hr B. och andra skönandar varit sjelfskrifna — en komité för utredning af språkets relativa skönhet på en graderad skala för kättare. Detta näpna tilltag skulle just varit passande att sanktioneras af publicister i *Viktor Rydbergs* land — han som en gång tillkännagaf att han slungade sitt spjut i den lofliga afsigten att såra och döda — och i *Thomas Thorilds* land, han som fälde de oefterhärmligt drastiska orden, att man målar icke fan i morgonrodnadens glans, i himmelens azur, lika litet som en so i rosenrödt.

Och vi ega f. n. ett prejudikat, som kanske skulle kunnat mista sin kraft, ifall publicistmötet brutit stafven deröfver — vi mena utgången af det Strindbergska tryckfrihetsmålet. Det yttrades under debatten vid publicistmötet, att

en annan utgång af detta mål skulle fört oss 50 år tillbaka i tiden, och den som skrifver dessa rader vill taga sig friheten att en smula förtydliga det yttrandet. Att den ifrågavarande, af Strindberg hånade dogmen är ett nonsens inför både Gud och menniskor, har ofta blifvit sagdt på »vackert språk», men saken gälde nu, om det finge sägas så att det faktiska förhållandet utan alla omsvep uttalades. August Strindberg hade det modet och den talangen att säga sanningen just så. Det må noga bemärkas, att Strindberg använde icke i detta fall vulgära uttryck, något som enligt vårt förmenande straffar sig sjelf i en sak sådan som denna, utan hans ord, friskt och hänsynslöst, var verkligen ett spjut, slungadt i den lofliga afsigten att såra och döda. Detta tryckfrihetsåtal kunde icke gerna uteblifva; uttalandet var nämligen i ordets fulla bemärkelse alltför sårande för att kunna få passera oanmärkt af Zions väktare, för så vidt den dittills traditionella vördnaden för statskyrkans dogmer fortfarande skulle ega bestånd. Juryns utslag var derför af oberäknelig vigt, icke i det enstaka fallet, utan såsom en principfråga.

Och nu begärde hr Beckman samt några med honom liktänkande, att en samling svenska tidningsmän skulle uttala sin förkastelsedom öfver juryns utslag i det Strindbergska målet, att *publicistmötet* skulle begära en hämsko på det fria ordet. Detta vanärande förslag förkastades emellertid med en öfverväldigande majoritet. Heder derför åt 1886 års publicistmöte, nu och i kommande generationer!

II.

I friden.

Menlös betraktelse

af

Fingal Fingalson.

Sämjoms, bröder, och icke slåms;
Minnoms Orestes och Pylades och på dem bråms;
Hoppoms
Och det med skäl,
Att när slutadt är vårt lopp, oms-
Ider allt går väl.

C. E. Fahlcrantz.

Den erbjöd ett både rörande och upplyftande skådespel, denna frukostmiddag, som fyra af hufvudstadens dagliga tidningar den 11 sistlidne juli gåfvo å Hasselbacken för samtliga deltagarne i nionde svenska publicistmötet.

Redan vid sjelfva samlingen, som skedde vid tretiden, uppenbarade sig en innerligt blid stämning. Äfven de mest notoriska stridstuppar inom publiciteten buro på sina läppar ett fryntligt och gemytligt leende, som tycktes säga till hela verlden i allmänhet och till de politiska motståndarne i synnerhet: »Du bör ej fruktan bära. Soyons amis!» Det var uppenbart, att de flesta af gästerna på förmiddagen i någon af hufvudstadens kyrkor eller missionskapell upbygt sig med dagens predikotext, »det borttappade fåret.»

De voro penitenter, allesammans.

Och äktheten af deras sinnesändring uppenbarade sig redan vid bränvinsbordet i en stegrad hjertlighet och godsinthet, som tömde både helan och halfvan utan att fästa

minsta afseende vid den politiska trosbekännelsen hos den, som slog i eller sade *skål!*

Under måltidens lopp utvecklade sig omvändelseverket med förvånande fart. Man kunde riktigt se, hur det nya lifvet sköt både blad och blommor.

Det var redan uppbyggligt att bevittna, hurusom dessa hundratals tidningsmän och tidningsmaninnor af ej blott olika nationaliteter och tungomål, från skånskans grötlena legato ända till norrländskans spikhammarlika staccato, utan äfven af de mest skilda politiska och estetiska riktningar, hurusom de nu sutto som såta knäkamrater vid de festligt dukade borden. Ännu uppbyggligare var det att se dem äta med den mest ostörda matlust, dricka, konversera, glamma, hurra vid skålarne samt först och sist *trycka* — trycka hvarandra utan åtskilnad till höger och venster med en lika skinande belåtenhet, som om de varit stadda med tryckningen af sina resp. i prenumerationsväg raskt och stadigt växande tidningar. Det var en syn, som gaf en försmak af den sälla, profetiskt bebådade tid, då »kor och björnar skola gå i bet, och lejonen skola äta halm såsom oxar.»

Emellertid var nu denna endrägteliga samvaro och samätning egentligen intet annat än en återspegling af den beundransvärda, att icke säga underbara harmoni, som bildade sjelfva grundvalen för hela festen, harmonien mellan de fyra värdarne.

Underbar ja, ty man bör komma ihåg, att dessa fyra värdar, dessa fyra hufvudstadstidningar, ingalunda i allmänhet framställa bilden af en i stilla frid på ängen vegeterande fyrväpling. De bilda tvärtom sins emellan rätt stridiga motsatser och utgöra ganska typiska representanter för de fyra temperamenten. Värdarne voro nämligen det ärftligt-koleriska *Aftonbladet*, det protektionistiskt-melankoliska *Nya Dagligt Allehanda*, den ungdomligt sangviniska *Dagens Nyheter* och det halfofficiöst-flegmatiska *Stockholms Dagblad.*

Och trots dessa motsatser hade de vid detta tillfälle samarbetat på ett sätt, som ingifver de rikaste förhoppningar för framtiden, den, såsom man får hoppas, snara framtid, då harmonien dem emellan skall varda en konstant företeelse. Det varder en gyllene tid för Sveriges eller åtminstone Stockholms tidningsmän. Förverkligadt varder då på dem det löfte, som Cyrus, enligt hvad vi minnas från

skolbänken, gaf sina perser efter en för dem tillställd bankett, det löftet nämligen att de skulle hvar dag få lefva lika kräsligt. Erfarenheten har ju nu lärt oss, att enighet ger icke blott styrka, utan äfven — festliga frukostmiddagar.

Och hurudana sedan!

Sällan har väl någon ledande artikel i en tidning väckt så odelad tillfredsställelse som den ledare, den »menu», de fyra värdarne gemensamt utarbetat och hvars innehåll publicistmötets medlemmar voro i tillfälle att i bokstaflig mening inhemta. Denna ledare har ock den oskattbara förtjensten att vara kort, men så mycket mustigare. Den lydde sålunda:

Saumon aux épinards.
Filet de bœuf, Jardinière.
Chaudfroid de gélinotte aux foie gras.
Poulet rôti, Salade.
Fraises à la crême frappée.
Fromage.
Dessert.

Författarne hade ock haft den omsorgen att för den slutliga publikationen och gratisdistributionen lemna sitt opus i händerna på den snart sagdt verldsbekanta Davidsonska officinen på Hasselbacken, hvars blotta namn bör vara en borgen för arbetets förträfflighet. Och slutligen hade de vid sjelfva ombrytningen tillsatt åtskilliga *flytande* noter af den angenämaste beskaffenhet. *

Det är nu blott att önska, att det harmoniska samarbete, som under så lyckliga auspicier blifvit börjadt, måtte af dem med all flit fortsättas till heder för dem sjelfva samt till hugnad och uppmuntran för öfriga tidningsmän i deras släpiga lif. En något menlös önskan kanske, men fullt upprigtig!

---

* Då Fingal Fingalson nämt rätternas namn vid den rikliga måltid, hvaraf t. o. m. rektor Gödecke borde känt sig mättad, om han varit närvarande, synes det oss som om F. F. varit alltför kortfattad i fråga om vinerna. Der fans eljest t. ex. en vinsort lika sprittande och sjudande som hr Struve under religionsdiskussionen i andra kammarens lokal, der fans en annan sort lika stark som Julius Mankell i d:o d:o o. s. v. Ja, man hade sträckt artigheten ända derhän att för hr Ernst Beckmans räkning sågs på middagen åtminstone *en* karaff fluidum af samma halt som hans anförande i religionsfrågan.

Red:s anm.

För sportsmän *.

II.

Efter det att i näst föregående häfte af denna tidskrift lemnats en historik öfver Hundutställningens tillkomst och en redogörelse för anordningarna vid den samma, vilja vi — sedan utställningen nu tillhör den förflutna tiden — kasta en återblick på henne.

Bland utställningskomiténs ledamöter hade hofjägmästaren E. Bohnstedt och fil. doktorn C. R. Sundström åtagit sig bestyret med anordningarna i utställningslokalen och ledningen af sjelfva utställningen. Lokalen var, såsom vi förut nämnt, Kavalleri-Etablissementets stall och ridhus å Ladugårdsgärdet. Sagda byggnader hade arméförvaltningens intendentsdepartement välvilligt upplåtit, och ränte komiterade mycket tillmötesgående äfven från öfversten G. C. H. Leijonhielm, såväl hvad lokalens inredande som äfven åtskilligt annat beträffade.

Inredningen, som utmärkte sig för ändamålsenlighet, prydlighet och dyrbarhet, fullbordades under loppet af onsdagen den 14 juli. Kättar af rutstaket och försedda med grindar hade blifvit uppförda längs väggarna och läktaren samt i två dubbelrader i ridhusets båda afdelningar. I dessa utställdes ungefär sju niondedelar af alla de anmälda hundarne, och blott vid pass två niondedelar — alla dessa stöfvare — förvarades i stallet, der inredningen på grund af de redan förut befintliga spiltornas rymlighet var mycket enklare.

---

* Såsom våra läsare torde erinra sig, innehöll juni—juli-häftet af Dag. Krönika ett par uppsatser om landtbruksmötet och hundutställningen. Forts. följer nu enligt löfte, hvarvid vi tillägga, att ofvanstående rubrik torde äfven framgent komma att i tidningen tillgodoses.

På onsdags e. m. togo referenter från flera större Stockholms-tidningar närmare kännedom om lokalen och de vidtagna anordningarna. Tidningar inom och utom hufvudstaden meddelade både före och under utställningen uppgifter om den samma, hvarjemte Tidning för Idrott, såsom specielt organ äfven för jagten i vårt land, innehållit fullständigare redogörelser för denna i sitt slag första svenska exposition. Komiterade sökte å sin sida bidraga till en allmännare spridning af kännedom om utställningen dels genom förberedande meddelanden i tidningarna, dels genom annonsering och affischering, dels genom utgifvande af en katalog öfver de anmälda hundarne (med uppgifter om deras kön, färg, ålder, födelse- och uppfödnings-ort, föräldrar, ras, pris och egare), dels genom upplysningars flitiga lemnande åt referenter (att ej någon särskild plats kunde vid utställningens öppnande och prisutdelningens verkställande upplåtas åt dem, synes oss bero på beskaffenheten af den ständiga inredningen i ridhuset), dels genom utdelande af fribiljetter för alla utställningsdagarne till en mängd tidningsredaktioner och personer.

Den i ridhuset befintliga, lilla läktaren, hvilken var afsedd för de kungliga och furstliga personerna, de dem uppvaktande damerna och herrarne, komitéledamöterna, prisdomarena och de utdelade prisens mottagare, var klädd med blått, kronbeströdt kläde från kungliga husgerådskammaren, (af blomsterhandlaren Th. Schiött) med blomsterguirlander och växter, med flaggor och sköldar.

Vid ingången till utställningslokalen blåste flaggor och vimplar (till låns erhållna från flottans förråd) från höga stänger, och voro två inskriptioner — *Hundutställning* — med jättestora bokstäfver anbragta. Men besökaren behöfde icke vägledas häraf, ty ehuru särskildt anstälde väktare gjorde sitt bästa (häri stundom störda af besökande af båda könen) att hålla hundarne tysta, hördes alltid några af dem, naturligtvis mest sådana, som ej voro vana att stå bundna*, tjuta efter förmåga.

---

* Ehuru det blifvit af komiterade på åtskilliga sätt tillkännagifvet, att alla de utstälda hundarne skulle vara bundna samt försedda med starka halsband och koppel, hade likväl rätt många utställare försummat detta, hvaraf följden blef mycket besvär för väktare, enär hundar sleto sig lösa nattetid, fastän de ej kunde smyga sig bort. Nya koppel måste också anskaffas åt en del hundar, och sina utgifter härför har komitén

De anmälda hundarne mottogos i utställningslokalen under torsdagen den 15 juli och tidigt på morgonen (skulle nämligen vara afslutadt kl. 6 f. m.) nästföljande dag. Detta arbete var mycket ansträngande för de härmed sysselsatta, här ofvan nämnda komitéledamöterna och upptog en stor del af natten mellan nyss sagda båda dagar.

Sedan allt blifvit i ordning på fredagsmorgonen, öppnades utställningen kl. 10 f. m. Genast blef tilloppet af åskådare stort, och inom en timme rådde nästan trängsel i ridhuset, den mest besökta lokalen, hvilken också inneslöt de för den stora allmänheten intressantaste hundarne. Medlemmar af diplomatiska kåren, lands- och hufvudstads-bor samt utländingar rörde sig nu om hvarandra.

Inemot kl. 11 f. m. anlände utställningskomiténs ordförande, H. K. H. kronprinsen, H. K. H. kronprinsessan, prinsen och prinsessan af Reuss, hvilka för tillfället gästade hofvet, äfvensom strax derefter DD. MM. konungen och drottningen samt H. K. H. prins Eugen. Intet officielt öppnande af utställningen egde rum, men de kungliga och furstliga personerna, åtföljda af sin uppvaktning och komitéledamöter, togo utställningen i ett noggrant och rätt långvarigt betraktande.

Ursprungligen hade komiténs afsigt varit att hålla utställningen öppen till kl. 8 e. m. den 18 juli. Men kongl. trafikstyrelsen, som medgifvit de anmälda hundarne och deras vårdare fri resa på statens jernvägar till och från Stockholm, bestämde också, med hvilka tåg hundar och vårdare skulle färdas. Styrelsen hade nu med hänsyn till hemresan påbjudit, att en betydande mängd hundar skulle afgå mellan kl. 9 och 10 sagde dags afton och att dessa hundar skulle vara aflemnade vid Norra stationens lastkaj *senast en timme förut.* Enär det tog ganska lång tid att granska de papper, som utställare eller deras ombud skulle uppvisa för att styrka sin rätt att utfå sina hundar, enär för nämnde personer rundlig tid var af nöden för att hinna till Norra stationen och taga reda på sina der qvarlemnade hundburar, måste utlemnandet af hundar börja redan under eftermiddagens lopp, åtminstone ej senare än kl. 6. Naturligtvis uppstodo i följd häraf luckor i utställningen, hvarför denna

ännu, då detta skrifves, ej fått ersatta af alla. Exempel fans till och med derpå, att från landet medsända vårdare sökte hemligen tillegna sig koppel, anskaffade genom komiténs försorg.

afslöts före det derför ursprungligen bestämda klockslaget. Från något håll har det yttrats, att biljettförsäljningen borde hafva afbrutits ännu tidigare. Men skådelystna infunno sig alltjemt och hade grundade skäl för att slippa in ända till kl. 8 e. m. Erfarenheten under de båda föregående utställningsdagarne hade gifvit vid handen, att inträdessökande infunno sig i sista stund före biljettluckornas tillslutande, till och med begärde att få komma in efteråt. Hade komiterade vägrat att lemna ut hundar före kl. 8 e. m. på söndagen, så hade följden deraf blifvit den, att både dessa hundar och deras vårdare ej hunnit medfölja det för dem bestämda tåget och derigenom förbrutit sin rättighet till fri hemresa på statens jernvägar. Också vände sig endast några få personer till de närvarande komitéledamöterna med anmärkningar angående hundars utlemnande och erbjödos att få sina utlagda inträdesafgifter åter. Här nämnda sak kunde i alla händelser, huru dessa komitéledamöter än förforo, ådraga dem klander af tadelsjuka personer, snara att döma, men oftast utan att ega kännedom om de klandrade personernas bevekelsegrunder, hvilket också här nog var händelsen. Men utställningens anordnare böra icke hafva någon anledning att lägga det dem i detta och ett par andra fall tillkomna klandret på sinnet, ty de hafva, fann man nogsamt, gjort sin pligt och uppfylt sina skyldigheter både mot utställare och allmänheten.

Såsom lätt var att förutse, framställdes en och annan anmärkning af det innehåll, att djurplågeri utöfvades mot hundarne genom att utställa dem, och att de ej blefvo tillräckligt väl vårdade. Hvad det förra påståendet beträffar, är ej värdt att fästa ringaste afseende dervid, ty för den, som hyser sådana åsigter, borde ju äfven kreatursutställningen på landtbruksmötet vara en styggelse. Ej heller mot den vård, som genom komiterades försorg egnades hundarne, kunde några *grundade* anmärkningar göras. Hundarne inhystes i *rymliga* kättar (i stallet trädde ännu större spiltor i dessas ställe), halm i tillräcklig mängd gafs * dem att ligga på (många egare sände för detta ändamål filtar, kuddar o. d.), vatten och mat bestodos, så ofta det behöfdes, och vårdarne tillstaddes (ja, tillsades) att då och

* Vid den något längre fram på denna sommar hållna hundutställningen i Köbenhavn lära hundarne hafva fått ligga ute under ett skjultak och på blotta marken.

då föra ut hundar att motioneras på den inhägnade, rymliga gården eller utanför ridhuset på sjelfva »Gärdet». Spratts Dog-Cakes, hvilka enligt vitnesbörd af både in- och ut-ländska auktoriteter äro en lämplig och nyttig föda för hundar, gåfvos dem till mat. Derjemte var det (hvilket till och med på förhand meddelats i tryck och flitigt omtalades af komiterade) egarne tillåtet att sända annan mat (kött, mjölk m. m.) till sina hundar; af denna tillåtelse begagnade sig också många personer. Att komiterade visst icke visat någon likgiltighet med hänsyn till hundarnes underhållande, framgår deraf, att de på flera håll, hos slagtare, på restaurationer o. s. v., hört sig för, om icke mat kunde erhållas derifrån åt hundarne, men att de på sina förfrågningar i detta hänseende fått afslag. Som utväg att låta koka mat åt den stora massan utstälda hundar ej kunde beredas, återstod ingenting annat än att använda Spratts hundbröd, som anskaffades i så riklig mängd, att en del blef öfver, oaktadt äfven somliga af de främmande vårdarne torde hafva smakat på det samma.

Dessa främmande vårdare kunde med några få undantag saklöst hafva varit borta, ty de voro i allmänhet tafatta, lata, delvis supiga och sökte undandraga sig de »föreskrifter, som af komiterade eller deras ombud meddelas», hvilkas föreskrifters efterkommande var ett vilkor för fritt tillträdes lemnande till utställningen åt ifrågavarande personer. (Klander har uttalats, emedan ej tillräckligt många sängplatser funnos åt dessa vårdare. Komiterade hade dock aldrig haft för afsigt och hade för öfrigt ej den ringaste skyldighet att skaffa dem sådana, men nekade dem icke att stanna qvar och ligga huru som helst.) Deremot voro de af komiterade särskildt legda väktare, dels militär, dels andra personer, påpassliga och oförtrutna i att fullgöra sina skyldigheter. De till utställningen kommenderade poliskonstaplarne förtjena också allt erkännande.

Ett rykte, som utspriddes, att hundar blifvit stulna från utställningen natten efter dess afslutande, är — enligt hvad vi hafva oss bekant — falskt och torde kanske hafva uppkommit från en vid utställningens stängande mycket oredig och bråkig persons osammanhängande prat.

Prisdomarena, hvilkas värf var både ansvarsfullt och tidsödande, började sitt arbete redan den 15 juli vid middagstiden, fortforo dermed under de följande dagarne och

afslutade det den 18 juli på förmiddagen. *Genast* derefter var den i *två* exemplar utskrifna prislistan, i motsats till hvad ett par tidningar oriktigt påstått, tillgänglig hos komiterade i utställningslokalen. Således var det i samma tidningar uttalade klandret öfver, att referenterna på fredagen fingo sjelfva gå omkring samt efter de redan då till en del uppspikade prislapparne och katalogen göra sina anteckningar, emedan komiterade försummat att utskrifva prislista, likaledes obefogadt. De referenter, som frågade komitéledamöter härom på fredagen, fingo också önskade upplysningar. När alla prisen voro bestämda, först då var tiden inne att uppsätta prislistan, och så skedde äfven.

Söndagen den 18 juli något efter kl. 2 e. m. förrättades prisutdelningen af H. K. H. kronprinsessan, ur hvars hand de prisbelönta hundarnes egare fingo mottaga belöningarna. Dessa hade, enär utställningens budget visade sig bättre, än komiterade förmodat, blifvit några flera, än först ämnadt var. H. M. konungen hade skänkt en dryckeskanna, H. K. H. kronprinsen en pokal (i form af ett hundhufvud) och grefve A. P. Hamilton en d:o; för öfrigt utgjordes prisen af pokaler samt större och mindre bägare — allt prydt med jagtemblem, hundhufvuden och inskrifter.

Litet hvar inser, äfven om han icke är närmare förtrogen med hundar, att prisdomarenas värf var synnerligen svårt. Men så framstodo de också vid dess fullgörande såsom ytterst pligttrogna, skydde icke några mödor, uppmärksammade noggrant raskarakterer och anställde flitigt jemförelser mellan inbördes täflande hundar. Tvärt emot hvad man kunde tänka sig, hörde vi nästan icke ett enda ogillande omdöme om prisdomarenas verksamhet, men deremot gillande yttranden i mängd.

Vi antydde nyss, att utställningens budget gestaltade sig gynsamt. Till komitén hade genom subskription ingått 3,146 kr., afgifterna för de anmälda hundarne stego till 1,343 kr., räntor och diverse inkomster till 102,87 kr., försäljningen af biljetter och kataloger inbragte ungefär 11,143 kr. Tilloppet af besökande var mycket större, än man hade förmodat (första dagen, då inträdesafgifterna voro dels tre, dels två gånger så höga, som under de båda följande dagarne, skedde ungefär fem tolftedelar af alla besöken, hvarjemte omkring två tredjedelar af hela beloppet afgifter då inflöto), och såväl härigenom som genom att utställa

en sådan mängd hundar visade allmänheten sitt lifliga intresse för utställningen. Seriebiljetter, gällande för alla tre dagarne, såldes till ett antal af ungefär 300 (en stor mängd utdelades, såsom vi ofvanför sagt, gratis, framför allt till tidningsredaktioner); icke färre än 11,863 biljetter för enkla besök afyttrades.

Af detta så lifliga intresse från allmänhetens sida synes man med fog kunna draga den slutsatsen, att en andra allmän svensk hundutställning lämpligen bör kunna med utsigt till framgång anordnas samtidigt med det sjuttonde allmänna svenska landtbruksmötet, hvilket skall hållas i Göteborg år 1891. En sådan andra utställning af hundar borde dock ej ske annat än under vissa restriktiva stadganden, genom hvilka både hundarnes antal och i sammanhang dermed äfven utgifterna skulle kunna förminskas. Ty oaktadt ett så stort belopp penningar, som här ofvan nämndes, influtit vid denna första hundutställning, blir behållningen ändock icke synnerligen stor, kanske vid pass 1,000 kronor. Denna behållning torde komma att öfverlemnas åt H. M. konungens Jagtklubb, — som tagit initiativet till denna utställning, och genom den tillsatta komitén insamlat ett belopp, hvilket flere gånger öfverstiger behållningen af utställningen, — samt blifva grundplåt till en ny. Inredningen kostade mycket penningar, de utom och inom lokalen vidtagna prydliga anordningarna, kataloger, uppsyningsmän, prisen (värda ungefär 3,500 kronor) och mycket annat medförde synnerligen dryga utgifter.

Vi vilja nu egna några ord åt de utställda hundarne och gå härvid från klass till klass.

I föregående artikel har det nämnts, att 445 nummer hundar (bland och jemte dem äfven valpar) blifvit anmälda. En del uteblef dock, och några afvisades, emedan de voro behäftade med smittosam sjukdom. Hundarne besigtigades nämligen vid mottagandet af veterinärläkare. De mottagna hundarne voro dock mer än tillräckligt talrika för att möjliggöra en god öfverblick af hundafvelns ståndpunkt i vårt land.

Först af allt vilja vi då nämna, att kaptenen O. B. Rydholm, känd såsom utmärkt jägare, nitisk och skicklig hunduppfödare samt framstående författare på jagtens och hundkulturens område, erhöll ett extra pris (en stor silfverpokal) för sitt med framgång krönta sträfvande att förbättra stöfvarerasen.

Väl funnos bland stöfvarne några, som voro rätt vackra. Ett särdeles stort antal hundar inom denna klass tillhörde engelsk, tysk och schweizisk eller ock blandad svensk-utländsk ras. Bland de fåtaligare inhemska stöfvarne förekommo några, som skulle tillhöra greiffsk, Kaflås-, Säby- eller Fiholms-ras. De inom denna klass utdelade prisen tillföllo dock till största delen hundar af blandad (oftast utländsk) härkomst. Men äfven några få hundar af inhemsk härkomst prisbelöntes; särskildt erhöll löjtnanten grefve A. P. Hamilton H. M. konungens hederspris (om hvilket det var stadgadt af den höge gifvaren, att det skulle utdelas bland stöfvare) för fyra hundar af Fiholms-ras. Samme grefves hederspokal för bästa inhemska stöfvare utdelades åt godsegaren R. J. von Essen för tiken Tyra.

De långhåriga hönshundarne voro fåtaliga och med få undantag icke vackra. Laverack- och Gordon-setters höjde sig dock långt öfver sina kamrater inom klassen. Oss synes, att inga hundar på hela utställningen kunde i utseende mäta sig med dem. Inom denna klass tillföll H. K. H. kronprinsens hederspris Bandit of Braunfels, tillhörig med. doktorn J. Nordström.

De korthåriga hönshundarne voro nästan tre gånger så många som de långhåriga, hvaraf framgår, att de förre äro mera omtyckta af vårt lands fogeljägare. Också torde dessa korthåriga hönshundar bättre än de andra lämpa sig för vårt land. Endast ett fåtal kunde dock belönas, ty raskaraktererna voro ofta icke rena, och utseendet mindre tillfredsställande.

Fjerde klassen, vindthundar, omfattade blott ett tiotal, och af dem var ej anledning att fästa sig vid andra än friherre F. von Blixen-Fineckes, som långt öfverträffade de öfriga. Derför erhöll också nämnde utställare både pris för sin förnämste vindthund och ett hederspris för hela samlingen af sådana.

Taxar torde numera ej vara så sällsynta som för ett tiotal år sedan i vårt land. Men endast få pris tillföllo dem, ty något felades hos de allra flesta i fullt utvecklade raskarakterer. De svarta taxarne voro mycket talrikare än de röda. — Fox-terriers blefvo med hänsyn till pris ännu sämre lottade än taxarne. Hade ej jägmästaren G. Kastmann's (innehafvaren af Sveriges enda Ras-Hund-Odlings-Anstalt, på egendomen Nääs invid Axvall) måst taga bort

tre fox-terriers på utställningen, så hade väl ett första pris, synes det oss, bort utdelas inom denna klass.

Af vallhundarne, som voro blott sju, erhöllo dock tre pris.

Sjunde klassen, sällskapshundar, var talrik och fick sig också många pris tillerkända. S:t Bernhards-hundarne räknade bland sig flera ståtliga exemplar, men bland doggarne voro endast få mera framstående. Terriers, råtthundar och pintscher erhöllo både pris och mentions honorables, af mopsarne prisbelöntes endast kronprinsessans (med andra priset), af de finbygda levretterna blott en och af pudlar två, ty i denna underafdelning rådde mycken blandning.

Bland ovanligare hundar kunna nämnas skotske färhunden »Polhem», som deltagit i Vega-färden, ett par äkta lapphundar och en bastard af lapphund och stöfvare, hvilken blifvit använd till elgjagt, såsom en i hans kätte uppsatt, med jagttroféer prydd ställning antydde.

Största antalet åskådare samlade sig omkring H. K. H. kronprinsens långhåriga hönshund, doktor Nordströms Bandit of Braunfels, taxarne »F.» och »K. Waldman», som med sin barnskara bebodde ett präktigt utstyrdt glasskåp i två våningar, Vega-hunden »Polhem», S:t Bernhards- och Newfoundlands-hundarne, doggarne (en sådan af halfblod och tillhörig handlanden O. Lindqvister i Kristinehamn, vägde icke mindre än 175 skålpund), H. K. H. kronprinsessans mops samt ett par små pudlar.

Nedanstående förteckning angifver, till hvilka pris utdelades:

Klass I. *Stöfvare.*

H. M. Konungens hederspris: N:r 132—135, *Kurr, Hektor, Stella* och *Pang* (Löjtnanten grefve A. P. Hamilton, Stockholm).

Löjtnanten grefve A. P. Hamiltons hederspokal för bästa inhemska stöfvare: N:r 165, *Tyra* (Godsegaren R. J. von Essen, Ljunghem, Vreten).

Första pris: N:r 46 och 47, *Tamburini* och *Ralla* (Landtbrukaren P. Schiller, Kläpp, Stenung). — N:r 113—115, *Spela, Klinga* och *Pila* (Jägmästaren L. J. Hallgren, Kungsgården, Kungsgård). — N:r 124—129, *Spanker, Senator, Speedwell, Kula, Klinga* och *Krut* (Hofjägmästaren P. B. Seton, Ekolsund).

Andra pris: N:r 122, *Storm* (Skogsinspektören C. G. Göthe, Vexiö).

Tredje pris: N:r 41—45, *Rap, Bahia, Spel' Opp, Freja* och *Drifva* (Grosshandlaren C. Lindroth, Stockholm). — N:r 51—55, *Duc, Dolly, Ojvé, Aijalla* och *fyra valpar* (Jägmästaren O. Pettersson, Enge, Frösön, Östersund). — N:r 56 och 57, *Pan* och *Diana* (Apotekaren A. S. Carlsson, Jönköping). — N:r 87—89, *Diana, Fox* och *Jäger* (Friherre J. von Essen, Källefall, Tidaholm).

Fjerde pris: N:r 1, *Clerry* (F. d. Löjtnanten grefve E. Sparre, Söderköping). — N:r 11, *Hajdi* (F. d. Fanjunkaren C. L. Laurin, Skillingaryd). — N:r 15, *Sancho* (Landtbrukaren A. Wennerholm, Stora Oxhagen, Kungelf). — N:r 21, *Corinna* (Disponenten G. Durling, Norrköping). — N:r 64, *Comlie* (F. d. Fanjunkaren C. Lyning, Sjöryd, Skillingaryd). — N:r 71, *Klinga* (Jägmästaren H. Westberg, Stockholm). — N:r 78, *Stella* (Agronomen K. Westfelt, Kjesäter, Vingåker). — N:r 111, *Finesse* (Direktören R. T. Hennings, Vallstanäs, Rosersberg).

Extra pris: Kaptenen O. B. Rydholm, Hofmantorp, för ett framgångsrikt bemödande att förbättra stöfvarerasen.

Klass II. *Långhåriga hönshundar.*

H. K. H. Kronprinsens hederspris: N:r 194, *Bandit of Braunfels* (Med. doktorn J. Nordström, Halmstad).

Första pris: N:r 191, *Reb* (Polisdomaren C. Kullberg, Stockholm).

Andra pris: N:r 215, *Dash* (Bankbokhållaren A. Hedenlund, Borås).

Tredje pris: N:r 196, *Breida* (Godsegaren C. O. Rubenson, Ehrendals gård, Gnesta).

Extra pris: N:r 190, *Treu* (H. K. H. Kronprinsen).

Klass III. *Korthåriga hönshundar.*

Första pris: N:r 232, *Roy* (Underlöjtnanten H. Dubois, Strömsholm). — N:r 271, *Toj* (Disponenten H. af Trolle, Nacka, Stockhoml).

Andra pris: N:r 217, *Hej* (Polisdomaren C. Kullberg,

Stockholm). — N:r 252, *Hej* (Godsegaren R. G. Elgenstierna, Vidbynäs, Södertelje). — N:r 253, *Caresse* (Jägmästaren L. J. Hallgren, Kungsgården, Kungsgård). — N:r 254, *Dash* (Apotekaren A. G. Unger, Östersund).

Tredje pris: N:r 235, *Ceres* (Friherre F. Wrangel, Ellinge, Eslöf). — N:r 256, *Miss* (Grosshandlaren G. Örn, Stockholm). — N:r 257, *Shamo* (Grosshandlaren C. Simmingsköld, Göteborg).

Extra pris: N:r 260, *Guerre* (Med. doktorn O. Ulmgren, Stockholm). — N:r 277, *Fley* (Kammarherren J. von Holst, Stockholm).

Klass IV. *Vindthundar.*

Hederspris för en samling vindthundar: Friherre F. von Blixen-Finecke, Näsbyholm.

Andra pris: N:r 278, *Miska* (Friherre F. von Blixen-Finecke, Näsbyholm).

Klass V. *Taxar* och *Fox-terriers.*

Första pris: N:r 310, *Grethel* (Grefve L. Douglas, Gerstorp, Malmslätt).

Andra pris: N:r 311½, *Javette* (Direktören R. T. Hennings, Vallstanäs, Rosersberg). — N:r 312, *Bob* (H. Hewett, Esq:re, Stockholm).

Extra pris: N:r 303, *Tom* (Handlande C. C. Wetterlind, Stockholm).

Klass VI. *Vallhundar.*

Andra pris: N:r 329, *Rorie* (Handlanden S. Ekman, Malmö). — N:r 330, *Polhem* (Kaptenen O. Nordenfalk, Blekhem, Almvik).

Tredje pris: N:r 327, *Tay* (H. K. H. Kronprinsen).

Klass VII. *Sällskapshundar.*

Första pris: N:r 389, *Marco* (Studeranden friherre C. G. af Ugglas, Upsala).

Andra pris: N:r 340, *Cid* (Disponenten H. A. Reichenberg, Stockholm). — N:r 364, *Fritz* (Jägmästaren G. Kast-

mann's Ras-Hund-Odlings-Anstalt, Nääs, Axvall). — N:r 408, *Gripp* (Hofjägmästaren H. af Petersens, Erstavik, Stockholm). — N:r 413, *Bob* (H. K. H. Kronprinsessan). — N:r 427, *Bell* (Godsegaren A. von Möller, Skottorp).

Tredje pris: N:r 341, *Barry* (Fabrikören F. Agrell, Boo, Vestra Harg). — N:r 349, *Caro* (Regementsläkaren G. Beckmann, Näsby, Gnesta). — N:r 351, *Wotan* (Musikern R. Andersson, Stockholm). — N:r 368, *Cäsar* (Studeranden H. E. Nordlund, Stockholm). — N:r 390, *Flora* (Studeranden friherre C. G. af Ugglas, Upsala). — N:r 403, *Vespa* (Adjunkten A. Tullberg, Skara). — N:r 409, *Topp* (Fröknarna E. och H. von Celsing, Fräkentorp, Helleforsnäs). — N:r 437, *Lord* (Grosshandlaren G. F. Åhrberg, Stockholm).

Extra pris: N:r 344, *Lord* (Bryggaren F. Dölling, Stockholm). — N:r 358, *Bill* (Dockmästaren F. Werner, Stockholm). — N:r 370, *Cäsar* (Kamreraren C. E. Quarforth, Stockholm). — N:r 380, *Miss* (Godsegaren B. A. Weinberg, Hormesta, Stigtomta).

Mention honorable: N:r 401 och 402, *Mollberg* och *Molly* (Landtbrukaren J. Philipson, Mörby, Kilsmo). — N:r 412, *Girl* (Löjtnanten C. Flygare, Stockholm). — N:r 415, *Büchsbang* (Grefvinnan C. Hamilton, Hedensberg).

Från teatrarne.

(Återblick af **Habitué**).

Teatervännernas intresse har under de första veckorna af säsongen hufvudsakligen varit koncentreradt kring två gästspel, den danske skådespelaren *Olaf Poulsens* och den franska, verldsberyktade operettsångerskan *Anna Judics*.

Den senares besök i vår aflägsna landsända efter inhöstade lagrar i olika delar af Europa och Amerika har naturligtvis varit det största événementet och framkallat det största bullret, men hos dem som sätta gedigenhet i konsten högt, har den franska storheten icke stält den danska i skuggan.

Och dock torde det icke kunna förnekas att Olaf Poulsens gästspel, tack vare förhållandena, gått temligen spårlöst förbi för den *stora* publiken, ehuru det under den korta tiden af några få representationer omfattade två Holbergsroller (Henrik i »*Henrik och Pernilla*» och Arleqvin i »*De osynlige*»), en Shakspearesroll (Spole i »*En midsommarnattsdröm*») och två moderna figurer (Charles i Scribes »*Den första kärleken*» och etatsrådet i Benzons »*En skandal*»), således en ganska omvexlande repertoar.

I synnerhet förhöll sig publiken temligen kylig gent emot tillfället att få se Holberg. Ludvig Holberg är en känd och erkänd storhet på den dramatiska diktningens område. Stockholm firar, när det gäller, jubileer till hans ära, och Stockholm subskriberar på praktupplagan af hans komedier. Men att se honom spelas på scenen intresserar icke i samma mån detta Stockholm. Faktum talar. Holbergsrepresentationerna gåfvos för halfva och fjerdedels hus, ehuru en af Danmarks förnämste Holbergsskådespelare medverkade. Orsaken bör icke sökas endast i den ogynsamma tidpunkten för hr Poulsens uppträdande härstädes, i den vackra efter-

sommaren och den egentliga teaterpublikens frånvaro på resor, vid badorter och på sommarnöjen. Noga taget »går» icke Holberg hos oss. Det är ju möjligt, att en rollbesättning af idel Poulsener skulle hjelpa upp saken. Det är till och med troligt, att något dylikt skulle hafva samlat ett par fulla hus. Men under nuvarande förhållanden förblir hela den Holbergska verlden oss så pass främmande, att äfven en Poulsens mästerliga förmåga att göra oss förtrogna dermed icke räcker till. Vi uppskatta hans Henrik och hans Arleqvin och beundra hans framställningskonst, som sätter lif i *en* af de figurer vi se framför oss, men vi stanna i klyftan mellan vår beundran för den enskilde konstnärens personliga talang och vår likgiltighet för det eljest någorlunda liflösa stycket i dess helhet.

Att spela Holberg är, liksom att spela Molière, en nationel specialitat och derför inför en främmande publik en af de minst lyckliga uppgifterna för ett gästspel, der icke detta omfattar en hel personal af Holbergsskådespelare. För den lilla falang af åskådare, som går på teatern under alla förhållanden för att icke försumma något, har ett dylikt gästspel alltid sitt intresse och ett mycket stort intresse, då, såsom här vid lag var fallet, det är fråga om verkligt konstnärliga skapelser. Men för den publik, som fyller salongerna och som infinner sig der för att ha roligt, är *en* Holbergsfigur, omgifven af kungl. svenska skådespelare och skådespelerskor i Holbergskostymer, ingen tillräcklig lockelse.

Våra teatrars personal kan icke spela styckena, och vår publik kan derför icke njuta af dem. Det är sant, att fröken *Åhlander* i »*De osynliga*» sekunderar hr Poulsen på ett jemförelsevis förträffligt sätt och att i »*Henrik och Pernilla*» fru *Hartman* är en Pernilla och hr *Personne* en Arv, som icke försvinna vid den främmande gästens sida, men äfven med denna hjelp är hr Poulsen så godt som ensam om den Holbergska andan, och det hela får icke det öfvertygande verklighetslif, som tilltalar en publik utan danskarnes smaktradition i fråga om deras nationele lustspelsförfattare. Detta kan icke tillskrifvas våra skådespelare och skådespelerskor som något fel, utan det är blott ett faktum, beroende på de ifrågavarande komediernas natur att tillhöra en annan tid och ett annat land än dem vi sjelfva tillhöra.

Hvad som framför allt kännetecknar hr Poulsens framställningssätt är en utomordentlig säkerhet i det tekniska,

godt lynne och stark färgläggning. Hans figurer äro omsorgsfullt utarbetade i alla detaljer. Han föraktar icke några delar af rollen, derför att han glänser i andra, utan genomför karaktären öfverallt. Han tycks hafva en outtömlig källa af medel för sin karaktäristik och utmärker sig genom rikedom på små detaljdrag, som belysa den figur han har att framställa.

Så förträfflig hr Poulsen än var i alla sina här gifna gästroller, var det dock ingen, der han uppfattades så väl och så fullständigt vann stockholmarne som i etatsrådets roll i »En skandal». Der befunno sig både skådespelare och publik på känd mark, ett nutidsstycke med moderna idéer och moderna figurer. Stycket var redan utspeladt, men det är allt för sannolikt att, liksom det nu fylde Dramatiska teaterns salong ett par qvällar, skulle detta stycke och möjligen någon annan modern pjes, såsom t. ex. »*Vildanden*», hvilken skulle uppförts, om ej sjukdom hindrat, säkerligen hafva gifvit bättre resultat på Stora teatern än Holbergskomedierna.

Poulsens etatsråd var oemotståndligt öfvertygande i sin drastiska verklighetsteckning. Den starka färgläggningen gjorde, att figuren ofta snuddade vid karrikatyren, men aldrig mer än att han i hvarje ögonblick föreföll lifs lefvande. Det sprittande goda lynnet i framställningen dref honom mot öfverdriften, men den tekniska säkerheten höll honom tillbaka qvar på verklighetens område, och resultatet blef, att åskådaren skrattade af hjertans lust åt en företeelse, hvars sanning stod i full jemnhöjd med den sammas lustighet. Det var en scenisk triumf af gedignaste slag, i synnerhet när man någon afton straxt förut sett gästens utförande af Arleqvin eller Henrik och hos samme framställare icke återfann tecken till ett okonstnärligt upprepande af några vissa effektmedel från den ena qvällen till den andra. Den kraftiga individualisering, som är betecknande för den verkliga konsten, förefinnes hos hr Poulsen i hög grad, och såväl deri som i den omsorg, hvarmed han i tekniskt afseende utbildar sina figurer, har han haft oändligt mycket att lära många af våra egna skådespelare.

* * *

Madame *Judic*, verldens primadonna i uppsluppenhetens genre, har vid sitt besök härstädes rönt det kanske icke alldeles ovanliga ödet, att åtskilligt godt folk totalt tappat bort måttstocken för hennes riktiga bedömande. Puritanerna hafva icke kunnat förlåta henne, att hon är stor just i det fack, som nu en gång är hennes, och de hafva kallat henne rätt och slätt »chansonettsångerska». De hafva kanske applåderat eller åtminstone icke hörbart opponerat sig mot genren under många år, så länge den representerades af Anna Petterson, Sofie Cysch, Caroline Östberg etc., men så fingo de höra Anna Judic och se Niniche spelad som den skall spelas, och det ser ut, som om den större talangen för en gång dragit ned den förut tolererade genren och talangen upphört att vara talang. Det är svårt att veta, hvad representanterna för denna meningsriktning egentligen velat. att madame Judic skulle hafva för slags talang, men den hon har tycks ha varit mycket förkastlig i deras ögon, derför att den varit hvad den är*.

Men äfven bland icke-puritaner har en opinion gjort sig hörbar, enligt hvilken madame Judic borde hafva varit något mycket mer, än hon visade sig vara, obestämdt hvad.

---

* Förnämsta praktstycket i denna riktning, med den uppbyggliga öfverskriften »En sedebild från vårt svenska Sodom», förekommer i en tidning, hvars redaktion är bosatt, icke på Konradsberg, utan på Sundbyberg, i fall man får tro uppgiften å bladets främsta sida. Det vore synd att icke låta våra läsare få en smakbit. Efter en inledning, deri bland annat meddelas, att »Frankrike har sedan gammalt den sorgliga äran anses såsom oanständighetens eller den förfinade, raffinerade osedlighetens förlofvade land», omtalas, att »Paris har lyckan eller rättare olyckan att ega en skådespelerska, som öfvat upp sig till en sorglig färdighet i att berusa publikens lägsta drifter genom utmanande blickar och åtbörder och sjungandet af slippriga sånger». Derpå beskrifves m:me *Judics* ankomst till Stockholm samt huru »folkhopar samlades för att se den beklagansvärda qvinnan». Det värsta var dock, att bänkarne icke stodo tomma på teatern, när hon uppträdde, och att åtskilliga af stockholmspressens förnämsta representanter berömde hennes prestationer. »När ett samhälle» — heter det till slut — »blifvit på detta sätt andligen förpestadt, förvandlats till en åtel, kunna ej gerna den gudomliga straffdomens örnar vara fjerran. Måhända är det blott derför att Gud ännu funnit några rättfärdiga inom vårt Sodom, som han dröjer med domen. Men den, som förstår, hvad dylika tidstecken innebära, han kan ej annat än vänta, att en vredens dag snart måste inbryta öfver vårt folk, som så länge föraktat Guds tålamods och långmodighets rikedom.

»Ve dem, som nu le, ty de skola gråta och jemra sig.»

Väktaren 16 Sept. 1886.

Felet ligger väl i verldsryktet. När man hört någonting prisas så mycket som fallet varit med Judic, så växa förväntningarna upp i skyarna och förlora slutligen fotfästet på verklighetens och möjlighetens mark. Det fins folk, som reser till Trollhättan i förhoppning. att finna ett Niagara. De känna sig besvikna naturligtvis. Samma lifliga fantasi kan ju också förleda den, som för första gången ser och hör en berömd storhet på scenen, att vänta det omöjliga och derför blifva missbelåten med det högsta möjliga.

Det fins äfven de som se saken ur den ekonomiska synpunkten och mena att priset 10 kronor för en parkettbiljett, som eljest kostar 2 kr. 75 öre, ger rättighet till nära fyra gånger så stora pretentioner som vanligt, och om de sedan icke blifva fyra gånger så tillfredsställda som eljest, så skylla de på artisten, som varit dem för dyr. För fyra gånger det vanliga biljettpriset skulle hon ha varit åtminstone två gånger så smärt om lifvet (om det uttrycket tillåtes) och två gånger så ung, d. v. s. hälften så gammal.

Men det fins några faktiska förutsättningar, som böra tagas med i räkningen, emedan de icke kunna resonneras bort och emedan de borde varit kända på förhand. Det är verkligen faktiskt, att madame Judic icke varit här, förr än hon blifvit 36 år gammal. Vilja vi det oaktadt se, hvad som återstår af hennes konstnärlighet? Ja, eftersom vi betalat våra 10 kr. Det är vidare faktiskt, att de 36 åren förlänat madame Judic ett utomordentligt godt hull, som icke står obetingadt väl tillsammans med de roller af 18-åringar, som hon bland annat återgifver. Vilja vi trots denna inskränkning i hennes lämplighet för facket se henne? Ja, eftersom vi betalat våra 10 kr. Det är ändtligen också faktiskt, att det är »*Lilla Helgonet*», »*Lili*» och »*Niniche*», som madame Judic spelar, icke Medea, lady Macbeth och Fedora. Vilja vi se henne i den föraktade operettgenren? Ja, eftersom vi betalat våra 10 kr. Vilja vi ytterligare äfven höra madame Judic, fastän hon olyckligtvis har snufva just de dagar, då hon gästar oss? Ja, vi äro väl så illa tvungna, eftersom de 10 kronorna redan äro utbetalade. Och äro vi riktigt hyggliga, taga vi snufvan med i räkningen, ehuru det knappast är alldeles nödvändigt.

Och sedan äro vi kan hända färdiga att erkänna samma madame Judic. Kanske måste vi medgifva, att det lilla öfverflödet af kroppslighet icke stört oss i Niniche och att ett

intagande minspel och ett mästerligt spel öfver hufvud kommit oss att för långa stunder glömma det i Lilla helgonet och Lili. Vi hafva trots snufvan och de 10 kronorna verkligen låtit hänföra oss af hennes sång och nödgats tillstå, att vi icke förr hört de ifrågavarande kupletterna föredragas så, med en förening af behaglig röst, elegant och tydlig frasering, dramatiskt lif och obestridlig prägel af just den karaktär det gält att framställa. Det har varit något mer än »variétésångerskan» vi beundrat. Det har icke varit uppsluppenheten ensam, som bedårat oss, utan den eleganta måtta, som begränsat uppsluppenheten just vid den punkt, der smaken och behaget skulle såras, om den öfverskredes. Det har med ett ord varit den konstnärlighet, hvarmed uppsluppenheten framstälts. Madame Judic har sjelf som konstnärinna sin temligen trånga begränsning inom den i sig sjelf fadda konstart, som hon adlar genom talangens öfverlägsenhet trots ålder och korpulens, men inom dessa hennes gränser inskränker sig verkan af hennes uppträdande ingalunda till ett pikant utförande af kupletter, utan följer henne lika säkert i replikbehandlingen under talrollens framsägande, fastän sjelfva rollernas natur är sådan, att deras spets är förlagd i sången. Att hon är skådespelerska fullt ut i samma grad som dramatisk sångerska, har hon för eliten af den jemförelsevis ringa publik, som hos oss ansåg sig hafva råd att bekosta sig nöjet att se henne, bäst visat i »*Droskan n:r 117*»; der hon på ett öfverdådigt fint sätt behandlade ett groft ämne utan sångens tillhjelp. Att eljest gifva företrädet åt någon af de öfriga rollerna kan vara vanskligt nog. Mest helgjuten torde hon hafva varit som Niniche, men i Lili hade hon bästa tillfället att visa flersidigheten af sin talang. Hennes »mormor» i sista akten af Lili kan möjligen för ett och annat ögonblick hafva förefallit en sträng granskare något »gjord», men figuren hade en bestämd karaktär och var bra gjord.

Madame Judic är, allt som allt, det bästa vi sett i operettdivornas väg, och så länge torde väl icke *vi* kunna jäfva hennes berättigande till verldsrykte, hvilka inskränkningar vi än anse oss böra göra i hennes rätt i allmänhet att beundras. Man kan ju alltid å ena sidan invända, att hon är dock blott en operettdiva, men då kan å andra sidan äfven svaras, att hon också blott är menniska och som sådan icke skyldig att vara mer, än hon ger sig ut för. Hennes

besök har varit ytterst intressant, emedan det för första gången visat oss, hur en genre, som här länge odlats, och detta med allt för mycken framgång, kan vara ännu mer bedårande, än vi äro vana vid.

Man kan icke vänta, att den omgifning, som en främmande artist af första ordningen inom sitt fack för med sig såsom ett nödvändigt ondt, skall vara af prima slag, emedan en dylik turné då skulle blifva ekonomiskt omöjlig. Men det måste medgifvas, att fru Judics sällskap alldeles icke var dåligt. Tvärt om egde det i m:lle *Bilhaut* samt hrr *Emmanuel* och (delvis) *Schey* högst aktningsvärda förmågor, som i synnerhet i Niniche gjorde sig fördelaktigt gällande såsom enkan Sillery, badaren Grégoire och Anatole de Beaupersil.

* * *

Något verkligt nytt hafva våra teatrar, såsom fallet vanligen är i september, ännu icke hunnit få i ordning, då detta skrifves. Men vi hafva att anteckna ett par repriser.

På Dramatiska teatern har man återupptagit Emile Augiers 5-akts-komedi »*Giboyers son*», den för sin tid (början af 60-talet) intressanta och ännu sebara fortsättningen på »Moderna vinglare», hvilket stycke för icke länge sedan gafs på Dramatiska teatern. I båda dessa pjeser spökar ännu den numera någorlunda öfvervunna skarpa åtskilnaden mellan aristokrati och demokrati, och sjelfva ämnet är således icke längre aktuelt för våra dagars publik. Äfven det för Augier egendomliga behandlingssättet tillhör en literatur, som icke mer intager första rummet i allmänhetens smak. Men det är stil och hållning i »Giboyers son». Väl äro hufvudfigurerna mycket idealiskt tecknade och omåttligt »ädla», så att man stundtals kan tvifla på deras mensklighet, och visst är ju äfven den lyckliga lösningen af förvecklingarna fotad på något lösa grunder, men det fins innehåll i karaktärerna och ledningen af intrigen är utförd med så säker hand, situationerna så mättade af intresse och dialogen så afrundadt fin och afpassad efter förhållandena, att man med ganska mycket nöje gör bekantskap med pjesen, om man förut icke sett den, eller förnyar bekantskapen, i fall man gjort den redan för 20 år sedan.

Man kunde väl föreställa sig, att Dramatiska teatern skulle kunna åstadkomma en på alla händer god rollbesätt-

ning i ett stycke, som ligger så fullständigt inom denna scens verkningskrets. Men ehuru nu ett par undantag måste göras, är utförandet emellertid ganska tillfredsställande. Undantagen gälla närmast hrr *Sundberg* som markis d'Auberive och *Grip* som grefve d'Outreville. Hr Sundberg har utan tvifvel i högre grad än de flesta nu lefvande skådespelare den gammaldags aristokratiska finhet, som anstår en fransk markis från midten af detta århundrade, men dermed är det också slut med förutsättningarna för hans lyckliga lösande af denna uppgift. Hr S. har nu en gång fastnat i sitt manér, och rent fysiska egendomligheter, som naturligt medfölja en något framskriden ålder, borde hafva manat de bestämmande att icke utsätta sig sjelfva och hr S. för missgreppet af den ifrågavarande rollbesättningen. Hr S. har under sin långa skådespelarbana gjort teatern så många och så ovärderliga tjenster, att han gerna kunde hafva sluppit att i en så stor och framstående roll illustrera teaterns brist på fina gamla gubbar. Det är nästan troligt, att t. ex. hr Hillberg i stället kunnat *fylla* denna brist, om ingen annan funnits till hands.

Hr Grip gör grefve d'Outreville till en karrikatyr, såsom det ligger bäst för hr G:s naturel att göra sina roller. Men det är säkerligen författarens mening, att den unge grefven väl skall vara komisk, men en fullt verklig menniska. Nu blir intrycket högst sväfvande. Hr G. bemödar sig utan tvifvel att *icke* karrikera, men lyckas icke, och man vet icke rätt hvad det är för en figur man ser. Om man någon gång ler åt den samma, är det åt det karrikatyrmessiga, men deremellan känner man sig missbelåten och orolig, emedan framställningen är oklar.

Förträfflig är deremot hr *Lagerqvist* som den gamle Giboyer. Det är möjligt, att han för 20 år sedan gaf rollen ännu kraftigare, men visst är, att, sådan den nu är, verkar den mycket klart och bestämdt genom väl nyanserad färgläggning. Man ser på masken och hör på tonen, hvad publicistvagabonden Giboyer med sin faderskärlek och sitt förakt för öfvertygelser är för en karl, och man tycker om mannen. Hr *Törnqvist* återgifver med mycken måtta, sansadt och vackert, sonens abstrakt idealiskt tecknade figur. Det torde vara svårt att för vår tids skeptiska publik göra denna roll stort mera sympatisk. Det gäller att moderera författarens teckning för att få folk att tro derpå. Hr *Bæck-*

ström slutligen är den bland herrarne, som jemte de nämda intager ett framstående rum i taflan. Han är ganska rolig, men temligen sig lik. Godmodigheten och lugnet utgöra hr B:s starkaste sida. Derför ha de äfven fått stort utrymme hos uppkomlingen Marechal. Men någon skarpare karaktärsteckning efter författarens anvisning förefinnes knappast. Man får det intrycket, att figuren kunde vara något mer.

Fruntimren, fru *Rundberg* (flickan), fröken *Åhlander* (adelsdamen, som gjort en mesallians med uppkomlingen Marechal) och fru *Dorsch-Bosin* (intriganten), fylla sina platser synnerligt väl. Fru Bosin dominerar på fruntimmerssidan, men gör det stundom litet för mycket, så att hennes spel skulle af omgifningen uppfattas som spel, äfven der detta icke är meningen. För öfrigt är hon i sitt esse, smidigt öfverlägsen, kall och beräknande.

En annan repris, men af mindre lyckadt slag, är upptagandet å Nya teatern af »*Mycket väsen för ingenting*». Repris är måhända icke rätta uttrycket, ty då det nämda underhållande Shakspearesstycket senast uppfördes härstädes, hade det sin tillvaro på Dramatiska teatern, hvarifrån det nu med fru *Gurli Ulff* förflyttats till Nya teatern. Olyckligtvis ha dock icke de öfriga medspelande å Dramatiska teatern följt med vid flyttningen, och hr Josephson har denna gång vid det må hända i sig sjelf vackra bemödandet att upprätthålla en Shakspearesrepertoar icke rätt beräknat sina krafter.

Hr *Ranft* som Benedict (hr Fredriksons roll) är visst ingalunda helt och hållet förkastlig, ty det fins ungdomlig verve och friskhet i hans framställning, och han tyckes hafva »godt gry», som man säger, men han saknar den mogenhet och den förmåga af detaljutarbetning, som fordras för att göra alla sidorna och hela replikfyndigheten i Benedicts anslående roll gällande. Hans framställning är ett rätt godt debutantarbete, men ingenting mer. Hr *Olsson* återgifver prins Juan (hr Thegerströms roll), men begår det stora misstaget att förvandla den svekfulle intrigören till en sorgsen drömmare à la Hamlet, och det misstaget är ohjelpligt nog att förderfva hela prinsen. Hr *Widberg* gör en Leonato, som är oriktigt maskerad, all den stund gubben benämnes »gråskägg», men hr W. icke har ett skäggstrå i ansigtet, och som bär sig mycket illa åt, emedan han i realisten Shak-

speares pjes spelar gammaldags dålig teater i stil med den sortens skådespelare, som Hamlet går så illa åt. Fröken *Hermanson* är en vacker Hero, men så ingenue, att hon stundtals *läser* upp sin roll i stället för att *tala* den. I bröllopsscenen har hon dock ett moment, som antyder, att hon möjligen kan utveckla sig och att rollens återgifvande i främsta rummet kan betraktas såsom en ungdomlig lärospån bland de allra första.

Rättstjenaren Nypon, i hvars roll Nyfors i verlden skänkte »högtider af skratt», har en föga lycklig representant i hr *Ljungqvist*, som saknar den komiska kraft, hvarigenom den »pyramidaliska enfalden» kan bli rolig, derför att man nödgas tro på den sammas verklighet. Hr L. bråkar temligen försvarligt, men allt för medvetet, och det förtager det åsyftade intrycket.

Det är i denna omgifning, som fru Ulff går och lyser och påminner om hvad »Mycket väsen för ingenting» *kan* vara under bättre förhållanden. Alldeles utan hjelp är hon väl icke heller, ty rättvisan fordrar det erkännandet, att hr *Castegren* som prins Pedro, hr *Svedberg* som Claudio och i någon mån hr *Ringvall* som Antionio sköta sig mycket bra. Äfven hr *Fristedt* som Borachio har sina förtjenster. Det hela har emellertid en prägel af matthet, som gör, att man icke får någon föreställning om hvad Shakspeare egentligen åsyftat med »Mycket väsen för ingenting».

Tillägges slutligen att Djurgårdsteatern, sedan »*Ziguenarbaronen*» gått 25 gånger, utan att dock gifva det resultat, som man väntat och som kunde hafva motsvarat de stora omkostnaderna, återvändt till en gammal kärlek och å nyo upptagit »*Jorden rundt*», som den sista tiden gifvits för fulla hus och med rikligt bifall, så har det förnämsta berörts af det som å teatrarne förekommit, medan man väntar på säsongens nyheter.

Musikalisk Revy.

Stora Operan i Paris och Stora Operan i Stockholm äro, så underligt det kan tyckas, ej utan sina märkvärdiga likheter. Den förra får 800,000 francs om året. Så mycket får ej den senare, men den ekonomiska ställningen är dock ej mer glänsande för den ena än för den andra. Pariseroperan har en trappa, som ådrager sig alla främlingars uppmärksamhet. Vår opera har icke en utan flera sådana, hvilka också ådraga sig resandes uppmärksamhet, särdeles om de försett sig med en något mer framträdande embonpoint. Pariseroperan hade en utmärkt bassångare vid namn *Gailhard,* som med stort bifall sjungit sin Marcel, sin Mefisto, sin Bertram. Svenska operan hade en dito dito vid namn *Willman,* som med stort bifall sjungit sin etc. etc. som ofvan. Gailhard blef direktör och dekorerad, vår gaillard, jag menar Gailhard, hr Willman blef desslikes både det ena och det andra. Begge söka de lyckan genom att ta upp flera nyheter än förr, begge öka de sina teatrars speldagar, begge råka de ut för en och annan förarglig succès d'estime . . .

Begge — nej blott hr Willman har äran att spela »på nådigste befallning». Hr Gailhard ställer visserligen till litet gala för en viss Mr Chevreul, som råkat bli 100 år och vara dertill en af kemiens stormän, men hr Willman bjuder aldrig på mindre än fursteblod, i sämsta fall en arfprins, oftare en tronföljare, i bästa fall ett krönt hufvud.

Man skulle till och med kunna ge »Vattendragaren», »Joseph» eller någon annan gammal historia en sådan afton, alltid kommer det folk i salongen, folk på dubbelt förköp till och med.

Också sken vår omtänksamme teaterdirektörs fryntliga anlete af en viss belåtenhet aftonen före senaste galaspektak-

let, då han gjorde sig underrättad af damen i förköpsluckan, huru affärerna stodo. Nästan hvar plats med något så när god utsigt åt skådeplatsen nästa qväll, d. v. s. midt emot den, der en opera hvad det nu var för slag skulle uppföras, var upptagen, dagen derpå stod man i kö för återstoden, och en fullsatt salong åsåg om aftonen Portugals höge monark, den älskvärde och fint bildade dom Luis.

Till deras tjenst, som af förklarliga orsaker ej kommo att skänka någon uppmärksamhet åt scenen midtemot den nyss omtalta, kan och bör jag kanske nämna, att det var »*Afrikanskan*», som våra operaartister denna afton hade att sjunga.

Afrikanskan! En fin uppmärksamhet mot hans portugisiska majestät har man sagt, två akter spela ju i Portugal, en på ett portugisiskt skepp (och *hvilket* skepp sedan!), större delen af solisterna äro ju portugiser, herrarne och damerna af kören likaså, när de ej äro vildar, förstås.

Det är så det.

Annars hade egentligen denna »Afrikanska» i det verkliga Portugal mycket svårt att slå sig fram vid sitt första framträdande derstädes, emedan libretton ansågs på det oförskämdaste sätt såra — den portugisiska hederskänslan.

Den maliciöse Eugène Scribe har ju, när man tänker efter, i denna opera framstält herrar portugiser som ena stora stackare, ljusskygge bigotter, afundsamme intrigörer, och — framförallt — *klena sjömän,* med en storamiral dom Pedro, sådan som storamiral dom Luiz säkerligen ber madonnan bevara sig och sitt land för . . .

Så vid ett galaspektakel i det sköna Lisboa kommer nog icke »Afrikanskan» i åtanke och skam den som tänker illa derom.

Det var ändå Pariseroperans första Vasco de Gama, den celebre tenoristen *Naudin,* som sökte introducera sig som sådan hos sina landsmän. Utom denna kränkta nationalkänsla hade N. också att kämpa mot — Verdi, som en lång tid var suverän herskare öfver operarepertoiren i Lisboa och gjorde fältet svåreröfradt för allt hvad »grand opéra» hette, ej blott den ironiska »Afrikanskan», utan ock så i den vägen oskuldsfulla arbeten som »Robert», »Judinnan», m. fl. Endast »Faust» hade kunnat hålla sig uppe midt i denna Verdi-dyrkan, bland hvars förnämsta medverkande

orsaker bör nämnas den utmärkte tenoren *Mongini*, som i Ernani, Trubaduren o. s. v. hade mirakulösa triumfpartier.

Dessutom — kanske Portugal icke haft någon P. F. Lindström, som hos oss med sitt mekaniska geni fått skeppet att sjunka och operan att gå — beggedera med förundransvärd lycka.

Men det oaktadt har nog salig Meyerbeer vändt sig både en och två gånger i sin graf för hr Lindströms skull. Ty — hvem hör egentligen på den förres musik, när man ser den senares skepp? Kapellmästaren måhända, som har den alltför nära i öronen och som har skeppet — alltför mycket in på näsan? Kanske! Men annars är det Lindströmska geniet här en fruktansvärd rival till det Meyerbeerska.

Och, jag skulle vilja säga, *med rätta:* ty den för öfrigt temligen medelmåttiga 3:dje aktsmusiken får man på många ställen höra om ej pricis korrektare dock kraftigare och verksammare utförd än här med våra smärre resurser så i ett som annat, men har någon sett maken till det Lindströmskt portugisiska storamiralfartyget?

Hvarken i Berlin, Paris, London — men i Lisboa finnes det. Och detta långt mer utveckladt och naturtroget. Situationen är dessutom mer illusorisk. Det finnes nämligen att skåda nere i hamnen, i örlogsvarfvet; det är blott der, som hr P. F. L. som portugisisk skeppsarkitekt drar det kortaste strået.

Alltså, låtom oss komma öfverens om det, att *vår* nationalkänsla såras icke af denna famösa »Afrikanska».

* * *

På tal om »Afrikanskan» kommer man i allmänhet sist att orda om musiken. Icke blott hos oss — der skeppet tar all vår syn och sans! — men också annanstädes. Det är drägterna, dekorationerna, baletten kanske ock och *så* — musiken.

Men det är den goda Meyerbeers eget fel, som skref sin musik till libretter sådana som »Afrikanskans» och andra grannlåtsbazarer. Om man nu trots allt lyssnar till musiken, så bör det erkännas, att man här får höra saker, som ingen mer än Meyerbeer var man att skapa. Framför allt effekter, och effektstegringar, stundom visserligen mer af akustisk än

rent musikalisk natur, men i alla fall energiskt anslående. Sådana kraftstycken äro t. ex. de stora rådscenerna med den pompösa bönkören, Vascos af äkta Meyerbeersk hjeltebravur besjälade kraftyttringar, vildarnes pittoreska entré, de harmoniskt och rytmiskt intressanta partierna i den stora dispyten, det derpå följande häftiga allegrot, hvars melodi utan så stor vokal- och orkesterutrustning man halft om halft tycker höra till operettsferen, men som här i stor Meyerbeersk parad gör all önsklig grandios verkan. Finare intermezzi med mer lyrisk känsla och melodiös musik erbjudes örat i Inez' entréscen med de innerliga recitativen och den varmt stämningsrika romansen, i Selikas berceuse, som dock ej är så musikaliskt vacker som den föregående, i Vascos stora aria, trots de intensiva rösteffekterna, i Inez sång i 5:te akten och damduon, begge här uteslutna. Konststycken af prima rang erbjudas derjemte det reflekterande musiksinnet i solo-septetten, ett ensemblenummer af mer lärdom än skönhet, men som harmoniskt-vokalt experiment makalöst, i den »indiska messan» med dess raffinerade kolorit och bizarrt groteska hållning, och till sist i den ryktbara stora kärleksscenen, der en viss torftighet i de melodiska motiven ersättes af en utstuderad lyx, ett bländande färgspel och den mest fulländade praktiska rutin i allt hvad till saken hör, både hvad sång och orkester beträffar.

Fröken *Ek* (som i parentes sagdt ej mer än två dar förut annonserats som Inez) var Selika och den enda af de medverkande, hvars röst i kraft och klang passade för musiken. Och likväl — tänk om frk. E:s paranta stämma redan från början kommit i rätta händer, borta vore då detta beklagliga vibrato, denna skärpa och bräkande biklang, som då det ej gäller de högsta tonerna, hvilka äro utmärkta, ännu ej så sällan störa det goda intrycket af värman i föredraget och intelligensen i frasering och uttal. Som skådespelerska går sångerskan alltjemt framåt och skulle göra det än mer, om hon i utlandet finge tillfälle att närmare och vidlyftigare studera scenisk konst. Det vore för ledsamt, om gåfvor som Selma Eks ej skulle komma till rikaste möjliga blomstring. Den musikaliskt liksom måleriskt utomordentligt intagande slutscenen gaf sångerskan tillfälle att visa, hvad hon f. n. förmår som lyrisk tragedienne. Och var detta bästa intyget på hennes begåfning, hvars vidare utveckling måste vara af stor vigt för svenska teatern.

Då frk. Ek, som annonserats som Inez, uppträdde som Selika, var det med hänsyn till vederbörandes vanliga förfarande nära nog att förmoda att fröken *Strandberg*, som annonserats såsom Selika, skulle framställa Inez.

Aftonens program ville visserligen göra troligt, att fru *Edling* skulle sjunga Inez, men — dylikt har man sett förr — det kunde ju ändå hända att, frk. Strandberg var den som kom. Dagen derpå annonserade ju direktionen att *herr* Hartman skulle mot Olaf Poulsen spela den 17-årige ingénuen Fanny i »En Skandal». Mycket roligt den qvällen alltså! Men har man sett på?. Utan att regissören anmäler hr Hartmans förhinder, stiger *fru* Hartman in och remplacerar helt zonika sin man i hans å gator och gränder, ja kanske t. o. m. i hela »Vårt land», annonserade rol. Alltså ingen säkerhet.

Men dock — verkligen! I början af »Afrikanskan» kom fru W. Strandberg (Anna) utan sin svägerska (Anna), och direktionen, som måtte glömt af att frk. Anna Karlsohn likväl *kan* Inez och skulle kunnat uppträda, direktionen lät verkligen fru Edling, *trots* hon stod på affischen som Inez, *dock* sjunga och spela Inez. Ingen regel utan undantag!

Det säger sig sjelft, att en sådan röst som den fru E. har skall ta sig bra ut i hvilket parti, som den någorlunda går ut med. Men Inez ligger dock väl högt för fru E. Tonerna dit uppåt b^2, h^2, c^3, bli väl magra och pressade, hvarom intet likväl bör sägas, då fru E. två oktaver lägre har sådana skatter af välljud. Man glömmer för mycket vid Operan, att fru E:s röst egentligen är en mezzosopran, som om den å ena sidan ej lämpar sig för afgjorda altpartier, dock föga mindre passar för höga sopran-facket. Den förtjusande stämman kan ta skada af beggedera, men ojemförligt mest af att pressas upp i höjden. — Jag ber fru Edling och mina läsare om ursäkt för denna passus ur sångskolans *abcd*, men teaterdirektionen tycks tåla vid en eller par dylika lektioner. — Den sombra klangen i rösten och fru E:s goda sceniska vana öfverskyler för öfrigt den omständigheten att fröken Inez är en mycket sorgfyld dam och fru E. sjelf en ganska glad artist.

Vasco de Gama har här sjungits af Labatt, af Arnoldson, af — Ambrosi. Mot denne lilla duodes-herre med den stora gudomliga rösten var det brydsamt nog att agera Selika och minsann ej lättast för den, som då hade att göra

det och som alldeles ofrivilligt råkade att ständigt se sin ostadige amant öfver axeln. En Selika, som håller sig för gråt, känner hela verlden till, men en Selika, som håller sig för skratt — endast Stockholm. Då den lille Ambrosi dertill hade en ganska oberäknelig plastik, var det ej lätt för Selika att komma »om sams» med honom. Att det *var* löjligt, måste man ju medgifva. Dock måste sådana historier bestridas som att Selika skulle hållit sin arm utsträckt öfver Vascos hufvud, att lille Vasco sträckt sig på tå för att fatta Selikas hand och slunga bort henne till Inez m. m. dylikt prat, hvaremot det ej kan nekas, att Selike måste stå betydligt sned vid de ömma omfamningarna i 4:de akten, som annars erbjudit säkerligen en ännu betänkligare plastisk befängdhet.

Numera tar sig den ädle Vasco rätt bra ut i hr Sellmans gestalt, men rösten är borta — den ambrosianska. Äfven Arnoldson saknas. Och dock gör hr S. säkerligen sitt bästa. Stämman är ju mer utvecklad nu än förr och sångkonsten äfven upphjelpt, men hårdheten i vissa toner, sprödheten i andra gör, att hjeltetimbren blir till skrik, den lyriska just icke till smek. I skick och fasoner kan hr S. pryda sin plats som en operas hjeltetenor, hans dramatiska blick är ofta berömvärd, trots utförandets af bristande vyer och skola beroende kantigheter. Hr S. är dock en tenor och sådana tillgifves mycket i vår verld.

Nelusko måste man tillgifva allt. Det kan ej hjelpas. Hr *Lundquists* röst *måste* anlitas för de stormiga balladerna, hr L. *måste* bli Nelusko. Ännu en gång den olycklige hr Lundquist en olycklig älskare! Det är som förhexadt. Och dock — se på hr L:s spel i öfvertalningsscenerna i 4:de akten. Kan man göra det bättre med en sådan stofthydda? Visserligen icke! Och sången är nästan alltigenom fullgod, klingande, bunden och dominerande. »Drottning du är» sjöng nog Faure med bättre andhemtning och andra tekniska finesser, men ej med vackrare uttryck. I Adamastorsånger släpper hr L. på af alla krafter, som sig bör, men här fattas en mörkare timbrering. Arlberg var bra här, trots sin underlägsenhet i sforzando. Och Gustaf Sandström skulle gått upp mot Lasalle på Pariseroperan, om tekniken varit mer lätt. Nelusko liksom dom Pedro och doña Inez (under bönen) borde för öfrigt hålla sig qvar på skeppet, som hr P. F. L. svänger så bra, och ej stå med den ena foten på

det gungande haf, den andra på prosceniet, eller begge på prosceniet, liksom för att göra hr sufflören i sin lucka en liten nödvändighetsvisit — *que sais-je?*

Hr *Strömberg* fyller sin plats, som det heter, med stark röst och dito figur, någon tydlig karakteristik à la Willman blir det just ej, men ej heller några bedöfningstoner à la Behrens, hvars smak icke alltid stod i jemnhöjd med hans en tid unika organ; hr *Söderman* har som Brahminen ett par tre toner, som ljuda särdeles vackert, hr *Sellergren* är som Hans inskränkta Helighet i första akten lyckad både till röst, figur och utseende, den gode dom Allvar talar liksom hr *Rundberg* litet i näsan, men tar sig ej illa ut till det yttre, hr *Torslow* är som för tjugu år sen matros, och fruarna *Strandberg* tura om i nöjet »att lefva på hörnet af en septett», som är hoffruntimbrets enda göra, liksom ock de stackars »förtrogna» i så många operor!

Efter måttet af sin numerär göra herrar orkesterspelare och korsångare sitt bästa också i »Afrikanskan». Balettens förträfflighet är ett ämne lika utnött som åtskilligt af den i det hela mycket ståtliga uppsättningen, som likväl för 20 år sen åstadkom större sensation än nu, då nu, som sagdt, åtskilligt i kostymväg förefaller litet — tjuguårigt. Baletten är dock gentil ännu. Att icke kung Luiz fick se, hvilken stor dansmästare vår teater eger i lille hr *Sjöblom*, var dock en förlust för den krönte resenären. Annars kan man ju säga att »Afrikanskan» såsom galaopera — d. v. s. icke specielt portugisisk, som sagdt — försvarar sin plats: en grann scen mot en grann salong.

* * *

Föröfrigt har k. operan, då detta skrifves, icke hunnit med något nytt eller nämnvärdt gammalt. Hr Ödmann är engagerad, blott för en termin, säges det. Hans lärjunge, hr Bratbost, har sjungit barcarollen i »Tell» — d. v. s. Ruodis parti — och väckt anklang för sitt höga *c*, utan hvilket ingen lifstid kan bli salig för en tenor. Hr B. är ännu blott ett löfte, men ett vackert.

I »Trumpetaren från Säkkingen» hafva hr Forstén och fröken Ek hufvudpartierna. Denna opera är i dagarne uppförd och således ämnet för nästkommande revy, som verk-

ligen kunde haft ett musikaliskt intressantare ämne än detta pupularitetsjägtande opusculum.

Nya Teatern har börjat sin musikaliska säsong med de celebra namnen Marcus Bouillard, Frédéric Hervé etc., som klingat ur *Anna Judics* charmanta mun, Anna Judic, den fina artisten med den grofva repertoiren, idealet för en *ingénue* i *le genre canaille.*

Här hemma hos oss har hon gjort några bedömare yra i mössan och vållat diverse andra förskräcklig förargelse. Medelvägen hafva få beträdt.

Denna Judic — après tout — är hon en stor artist? Javäl! Men är hon *så* stor, att hon alldeles ställer i skuggan *alla* våra egna Ninicher, Nitoucher o. s. v. Om man är *mycket svensk,* svarar man »javisst, javisst!» — är man olik sin nation — d. v. s. icke så brinnande afgudisk mot allt utländskt — så drar man på svaret.

Judics superiorité — det är hennes briljanta hufvud, som än ytterligare förhöjer fransyskans naturliga *savoir faire.* Med ett sådant hufvud med i spelet — måste man göra lycka och stor lycka öfverallt. Skada att Judic sökt sin lycka på gränsen till café-chantant-estraden.

Våra svenska damer i Judicgenren sakna Judics goda hufvud. Det är illa för genren. Men de sakna också hennes eleganta frivolitet, och det är än värre.

De liksom de svenska öfversättningar, som de spela, äro betydligt oskyldiggjorda, en upplaga *ad usum Delphini.*

Derför *kunna* de ej spela som Judic, om de ock hade all hennes talang.

De kunna öfverträffa henne i skönhet — men ej i skönhetens pikanta tillgodogörande — i sångröst — men ej i sångföredragens karakteristiska utformande — i spelets ädelhet och naturlighet — men ej i dess tusentals miniatyrfinesser à la diable — alltså — de besegra i det för genren oväsentliga och de besegras i dess kärna.

Och — som sagdt — detta delvis genom de toucherade öfversättningarna, som gör den svenska Niniche relativt taget till ett litet helgon, och ett »litet helgon» till en liten engel. Att punkt för punkt jemföra fru *Cyschs* Niniche eller frk. *Pettersons* Nitouche med Judics — blir derför lika orättvist som orimligt. Judics spel i den svenska texten till Niniche skulle vara lika malplaceradt som fru Cyschs i den franska.

Men derför nu att Judic är stor och oupphinnelig i den franska pjesen, behöfver Sophie Cysch ej vara ställd i skuggan i den svenska. Vice versa Nitouche — Anna Pettersson.*

Dock skulle vi önska, att våra nu nämda artister höjde sig upp från genren i fråga. Låt vara, att Judic är en storhet, men att täfla med en storhet, som utmärker sig i »Le fiacre 117» m. m., är i all sin lyckliga hopplöshet dem begge ovärdigt.

Adieu, Judic — mais avant tout — genre de Judic — adieu, adieu pour toujours!

---

* En komplimang föröfrigt åt dessa älskvärda damers motiverade kurage att midt under brinnande Judicfeber uppträda som Lili och Nitouche. Mod är en dygd, dygdens belöning har ej heller svikit: blommor och jubel!

20 September.

Volontaire.

En framtidsmusiker.

Frans Liszt

och hans betydelse för den moderna konsten.

Af

V. v. S.

Génie oblige
LISZT.

I.

Om det i allmänhet beträffande de stora kontinentala strömningarna på konstens område kan sägas, att det endast är de starkaste af dem som med sina mera aflägsna böljslag nå upp till oss, så gäller detta i ännu högre grad musiken än de öfriga konsterna. Så väl på diktens som de bildande konsternas mark mogna de stora kulturlandens skördar, om långsammare och väl äfven kargare än der ute, dock äfven för oss. Den förra skänker oss sina alster antingen direkt i det egna idiomet eller i öfversättningens omklädnad, och förutsatt att vi sjelfva ega förmågan att intressera oss derför, blifva vi på detta sätt ej allt för indirekt delaktiga af hvad tiden har att skänka. Den bildande konsten tillför oss allt detta ännu mera omedelbart genom de unga krafter, som hemifrån draga ut till fastlandets konsthärdar för att sedan, i utöfningen af sin konst och i det eniga arbetet för att skänka nya, starka och friska intryck, afbörda sig sin skuld till hemlandet. Och härigenom blir vexelverkan på detta område vida mindre fragmentarisk, härigenom blir detta faktiskt en insats i den andliga utvecklingen, som ej bör underskattas, trots det att resul-

taten deraf enligt sakens natur alltid måste blifva ett mindretals tillhörighet.

Ser man åter på tonkonsten, blir förhållandet vida ogynsammare. Oaktadt musiken är den konst, som talar det lättast förstådda, det för massorna lättast tillgängliga språket af dem alla, oaktadt svenska nationen — åtminstone af sig sjelf — gerna prisas såsom musikalisk, kan man ej underlåta att lägga märke till, hurusom vi just på detta område mer än på något annat stannat efter i utvecklingen. Här draga inga ungdomskaror ut för att hemta nya skatter, för att ingjuta nytt lif i de gamla formerna, här står ingen framtidstrupp skuldra vid skuldra för att skjuta på, så att det måtte gå framåt i nya banor; och göres något försök att föra det nya (eller det gamla under nya synpunkter) inför allmänheten, så har det visat sig, att den riktiga uppfattningen deraf strandat lika mycket på okunnighetens indifferentism som på den stagnerade konstens afgjorda fiendtlighet mot allt nytt. Detta senare då företrädesvis från deras sida, som med det offentliga ordets makt eller en allmän läroanstalts auktoritet haft skyldighet att öppna blicken — både på sig sjelfva och på andra — för framåtskridandet och leda smaken framåt i st. f. tillbaka; det förra från den allmänhets sida, som utan denna ledning dock mången gång, när hon fått följa endast sin sunda instinkt, kan sägas ha funnit det rätta vida säkrare än de, som haft till sin uppgift att visa vägen. De sista decenniernas oerhörda utveckling på det musikaliska området har, i stort sedt, dragit oss förbi utan att lemna så godt som några nämnvärda spår i konstmedvetandet och yttringarna deraf, tiden har lupit med svindlande fart, medan vi stått stilla eller krupit med snigelgång, och på detta sätt ha luckorna i utvecklingen under årens lopp blifvit allt större, så att nu mången för ett riktigt förstånd absolut nödvändig länk i kedjan helt och hållet saknas, och vi inför de lösryckta konstyttringar, som nå oss, ej sällan stå oförmögna att fatta vare sig deras historiska eller konstnärliga betydelse.

Om ock, såsom sagdt, drygaste delen af ansvaret härför faller på dem, som medvetet eller omedvetet hämmande inverkat på utveckligen, måste ju i ett litet land, med isoleradt läge, äfven andra orsaker medverka härtill; undantag kunna ju derjemte i särskilda fall äfven gifvas, men såsom allmän regel torde det ofvan sagda få anses ega sin giltig-

het, och man kunde svårligen undgå att finna ett nytt bevis härför i det sätt, hvarpå underrättelsen om Frans Liszts död den 31 sistlidne juli i vår press gled lika spårlöst förbi, som hans lif och verksamhet varit okänd och utan betydelse för vår konstnärliga ståndpunkt.

Namnet kände man ju nog till, förstås, visste ju också, att han var en märkvärdig pianospelare och hade må hända fäst sig vid någon af hans glänsande transskriptioner öfver en eller annan känd melodi, som man hört; men knappast mycket mera. De dagliga tidningarna bragte ju också, så vidt vi känna, utan undantag nekrologer öfver honom, och dessa började nästan hvar enda en med »Verldens störste pianist» eller »En af samtidens störste virtuoser» eller dylikt; följde så biografiska data, någon redogörelse för hans lysande personlighet och dito pianospel, med ett tillägg, att han kämpat för Wagners idéer, att han försökt sig som komponist och äfven som skriftställare »i en svulstig stil» o. s. v. En veckotidning, hvars uppgift förr varit att särskildt följa konstföreteelser, ger en bild, hvars hufvudintryck blir att Liszt såsom *virtuos* en gång varit stor men nu öfverlefvat sig sjelf och ej längre är förtjent af allt det öfversvinliga lof, som årligen från Weimar utkolporteras öfver honom. Den ärade förf. tyckes ej känna till, att snart en mansålder förgått, sedan Liszt, fastän han visserligen fortfor att spela offentligen, afbröt sin virtuosbana och upphörde att sjelf vilja betraktas som virtuos* samt att den verkliga tyngdpunkten af hans betydelse ligger på ett helt annat område. Och för honom, lika litet som för någon af de öfriga tyckes ens en aning ha uppgått om, att med Liszts död en konstepok gått till ända, hvars räckvidd mot framtiden ännu ej låter mäta sig, att med honom en af de få verkliga storheterna gått ur tiden.

Denna storhet, så mångsidig, så rik och framför allt af ett så stort inflytande på den samtida konsten, att detta endast kan förklaras ur den andliga öfverlägsenhet, som på snart sagdt alla områden kännetecknar hans personlighet, erhåller sin bästa belysning från de andliga rörelser, som tillhöra Liszts ungdomstid. Och för att rätt förstå gången af

* Huru han icke desto mindre spelade ännu ett par år före den i nekrologen betecknade tiden, få vi må hända längre fram tillfälle att vidröra.

hans utveckling såsom konstnär, lika väl som de starka motsättningarna i hans karakter, måste man åtminstone antydningsvis erinra sig de vigtigaste af dem, hvilka mera direkt ingripit i hans lif och tillika med den gestalt detta redan vid unga år tog utgöra förutsättningarna för universaliteten i såväl karakter som konstnärslynne.

På fädernet ungrare, på mödernet tysk, erhöll han hela sin uppfostran i Frankrike, för att först under en senare period i sitt lif, vid sidan af de bestämmande inflytelserna häraf, emottaga andra för hans konstnärsståndpunkt ej mindre afgörande inflytelser från moderns fädernesland. Det hem, der han skådade dagens ljus, var enkelt och borgerligt, lefnadsvilkoren mycket blygsamma, men långt innan barnaåren ännu voro förbi, hade förändrade förhållanden gjort honom till salongernas och boudoirernas »enfant gaté», för hvilket intet sällskap var nog aristokratiskt, som i Faubourg S:t Germains och Faubourg S:t Honoré's mest högättade kretsar umgicks såsom fullkomlig jemlike.

Hans af naturen svärmiskt religiösa sinne erhöll under moderns fromma händer en riktning egnad att ytterligare utveckla detta, och som bekant tog vid ynglingaålderns inträde svärmeriet en sådan öfverhand, att han på fullt allvar funderade på att öfvergifva konstnärsbanan för den presterliga. Men motsatta inflytelser göra sig snart gällande i ynglingens lif. Knapt 16-årig står han beröfvad den faderliga ledning, som hittills vakat öfver hans utbildning, och detta vid en tid då luften var mättad med ångor, som väl kunde stiga en glödande ynglingasjäl åt hufvudet. De närmast föregående åren, medan fadern lefde, hade Liszts tid varit alltför upptagen af musikaliskt arbete och konsertresor för att lemna rum åt andra studier. Nu på egen hand och inför en social brytningsperiod, som öppnade nya perspektiv för ynglingens hänförda blickar, kände han, huru den rent menskliga sidan af hans uppfostran blifvit tillbakasatt, huru mycket han hade att taga igen för att lära sig rätt förstå lifvet och efter den höga måttstock, han lagt derpå, göra det fruktbringande, och med feberaktig ifver sökte han nu taga igen det försummade. Allt ville han genomforska, förstå, känna. Då så godt som alla förstudier saknades honom och törsten efter vetande nu plötsligt bröt fram med styrkan af en explosion, kunde ej heller utvecklingen blifva synnerligen regelmessig. På måfå grep han efter allt och

alla. Montaignes skepticism och Lamennais' försvar för katolicismen*, Voltaire och Lamartine, Saint Beuve, Ballanche, Rousseau, Chateaubriand och mycket mera dertill, utan någon ordnad plan. Man berättar ju också från denna tid, hurusom Liszt, när han en dag i ett sällskap råkade advokaten Crémieux, störtade fram till honom under utropet: »Monsieur Crémieux, apprenez moi toute la literature française!» hvarpå denne skall ha svarat: »Une grande confusion semble régner dans la tête de ce jeune homme.» Och för visso herskade der ännu mycken förvirring i hans unga hufvud, och många år skulle förgå, innan alla de jäsande elementen hunnit sätta sig till en produkt af en så omfattande och så mångsidig bildning, att han i detta hänseende kan ställas såsom en af de främste bland alla tiders konstnärer. Men det fans derjemte hos honom, utom ett osläckligt begär efter sanningen och en omutlig kärlek dertill, redan då denna orubbliga tro på konstens höga uppgift i lifvet, som satt sin stämpel på hela hans följande bana och nu ledde honom oskadd ur både tankstridernas och fantasteriernas mest hotande irrgångar.

Sålunda förberedd mottog Liszt julirevolutionen med en hänförelse utan gränser, men der, såsom synes, också all kritik var bannlyst. Missnöjet med det bestående var allt för häftigt för att man ej, när det gamla sopades bort, skulle vara färdig att öfverlemna sig åt frihetsdrömmar af den mest vidt sväfvande art, och hade nittonåringen fått råda sig sjelf, skulle han kastat sig midt in i barrikadstridernas vimmel, för att kämpa för humanitetens rätt och för den förtryckta menskligheten. Endast med möda kunde hans moder, som efter faderns död bosatt sig i Paris, afhålla honom derifrån, och i stället gaf sig hans frihetstörst luft i — skizzen till en stor »symphonie revolutionaire».** Trots

* Abbé Lamennais var då ännu kyrkans lydige son och det restaurerade kungadömets ifriga förkämpe. Få år senare, då han i sin *l'Avenir* och sin »demokratiska evangeliebok» *Paroles d'un croyant* brutit med sitt föregående och trädt i främsta ledet bland frihetskämparne, blef den personliga beröringen mellan honom och Liszt af stor betydelse för den senare.

** Skizzen härtill har gått förlorad, men enligt de anteckningar, som finnas derom, skulle den byggas på tre stora typiska motiv: ett slaviskt, en gammal hussitsång från 1400-talet, ett germaniskt, psalmen »Vår gud är oss en väldig borg», och ett romanskt, marseljäsen, samt utgöra »en universell segerhymn till förhärligande af humanitetens och

ifvern, med hvilken han gick till arbetet härpå, blef den aldrig färdig. Långt dessförinnan voro hänförelsens dagar förbi och de bittra missräkningarna hade trädt i stället; alla de stora förhoppningarna på juli-revolutionen hade upplöst sig i dunst och dimma. Men denna tilldragelse blef dock af en afgörande betydelse för den unge Liszt. Den väckte honom ur det sjukliga drömtillstånd, hvarunder han förut hängifvit sig åt grubblande svärmerier, och gaf åt hans konstnärsarbete en tydlig praktisk riktning. »C'est le canon qui l'a guéri», brukade hans mor säga derom. Derjemte kallade den till medvetande ett demokratiskt element, medfördt från fädernehuset, men tillbakaträngdt under den förfinadt aristokratiska form hans lif tagit. Nu öppnade han sitt hjerta på vid gafvel för den lidande menskligheten, han brann af begär att, hvar helst han såg någon nöd, någon social orättvisa, komma den till hjelp, och det närmaste utttycket erhöll detta genom en offervillighet, som ej kände några gränser, att med frukterna af sitt arbete bispringa, hvar han kunde.*

Att han med dessa impulser skulle känna sig dragen till Saint-Simonismens vackra utopier om en förbrödrad menskligheit och en hela slägtet omfattande kärlekens och jemlikhetens religion ligger i sakens natur, och dess ideala upp-

---

frihetens tanke». Utan tvifvel är det Beethovens »Schlacht bei Vittoria», som tjenat L. till förebild, och symfonien eger sitt särskilda intresse såsom temligen direkt hänvisande på de vägar, L. längre fram skulle beträda som tondiktare. För öfrigt har ett motiv derur bibehållits i hans »Heroiska marsch» (d-moll) och i hans symfoniska dikt »Hungaria» hvarjemte bearbetningen af marseljäsen för »revolutionssymfonien» lagts till grund för hans parafras af samma namn.

* Den välgörenhet, Liszt öfvade, tog så oerhörda proportioner, att så vidt vi veta intet motstycke härtill kan uppvisas. Ej blott hans födelseland fick gång på gång mottaga förnyade bevis på en furstlig välgörenhet; hvarje land, hvarje stad, snart sagdt, som han gästade, på samma sätt: han spelade till förmån för arbetarkomitéer, för enkor och faderlösa, sjuka och blinda, och hvarje konsert inbragte summor, som äfven med vår tids lägre penningevärde måste anses betydande. Särskildt offrade han mycket på grundläggande af understödskassor för fattiga musici, och bland de större allmännare företag som han understödt nämna vi här endast Kölnerdomens fullbordande samt upprättandet af Beethovens-monumentet i Bonn, hvilket kunde komma till stånd endast derigenom, att Liszt af egna medel tillsköt *en tredjedel* af hela den erforderliga summan. Under sådana förhållanden kan man knappast undra på att vid hans död ej mycket fans qvar af de millioner, hans konst inbragt honom.

fattning af konstens nära samband med religionen och af konstnärens »medlaretjenst» har helt visst ej varit utan inverkan på Liszts egen ståndpunkt Hans direkta förbindelse med Saint-Simonisterna, hvilka, ehuru de existerat tidigare, först efter 1830 ådrogo sig allmännare uppmärksamhet, synes deremot hafva inskränkt sig till en närmare bekantskap med en del af de särskilda medlemmarne samt till att åtskilliga gånger öfvervara deras sammankomster, och Schillings uppgift att han låtit upptaga sig till medlem af sällskapet är helt och hållet gripen ur luften, hvilket bäst visas af ett bref från Liszt till honom, deri detta på bestämdaste dementeras. Derjemte hade äfven den indirekta förbindelsen redan upphört under Saint-Simonismens senare och sjukligaste period.

Men ej blott på det politiska och sociala området böljade det starkt; icke mindre häftigt blef genombrottet på det konstnärliga. Man behöfver endast erinra sig, huru strängt den gamla klassiska skolans anhängare på alla områden vid denna tid regerade öfver den allmänna smaken, huru den utan nåd förkastade allt, som äfven i den minsta småsak gick utom de utstakade råmärkena*, för att förstå, huru den andedödande formalismen skulle vid brytningen framkalla sin yttersta motsats. Och i spetsen för anloppet mot allt det öfverlefvade gick seklets jättesnille, Victor Hugo, kring hvilken skarorna sedan fylkade sig: namn sådana som Béranger, Dumas, Musset, Sandeau, George Sand o. s. v. eller på den bildande konstens område: Ingres, Delacroix, Delaroche, David, Pradier o. s. v., hvilka alla med snillets och den segervissa ungdomens kraft proklamerade fantasiens envåldiga herradöme och känslans fullkomliga frigörelse från alla häfdvunna skrankor, ej mindre i lifvet än i dikten. Och äfven i musiken fann den stora rörelsen likasom ett återljud, hvilket bebådade nya mål, nya synpunkter äfven der. »Vid sidan af Rossinis glädtigt njutningslystna toner, som beherskade teatern, hade Auber redan med 'Den stumma' vunnit en triumf, som pekade mot andra stämningar än blott en tanklös öronfägnad, och i bakgrunden skymtade operascenens blifvande envåldsherskare Meyerbeer, färdig att låta

* Ett karakteristiskt exempel är det öde som drabbade det första romantiska dramat, de Vignys »Othello», hvilket föll på det lilla ordet »mouchoir», som förf. tvärt emot allt tragiskt skick lagt i den svartsjuke morens mun.

alla framgångens minor springa. Medan Malibran och Sonntag sjöngo sina italienska arior, vågade Habenek för parisarne frambesvärja Beethovens maner, och Cherubini, konservatoriets direktör, som sökte enväldigt svänga klassicitetens taktstock såväl på teatern som i kyrkan och konsertsalen, förmådde ej hindra, att Berlioz redan nu gläntade på romantikens dörr, eller att musikerna ej mera ville låta metronomen ensam bestämma takt och tempo.»

Från sina religiösa drömmar och strider störtade Liszt med den vaknade frihetskärlekens, den lidelsefulla känslans hela styrka midt in i denna »den moderna konstens Walpurgisnatt», och det fans en tid, då ingen af romantikens yrande andliga bacchanaler var honom för vild. Att på grund häraf utan vidare göra Liszt till en af de franska romantikerna, hvilket särskildt skett från den sida, som frånkänner honom annan betydelse för konsten än virtuosens, är emellertid ett misstag. Han hade under utvecklingsåren en romantisk period att genomgå, men det djupaste grundlaget för hans begåfning var både så estetiskt sundt och etiskt allvarligt, att han vid mognare år (man erinre sig att han vid denna tid var föga mer än 20 år) åter strök af sig allt det osunda denna möjligen qvarlemnat. Vill man dock i hans senare konstutveckling spåra någon inverkan af de romantiska ungdomsdagarne, torde man, utan att taga mycket fel, ur romantikens uppfattning af konsten och konständamålet kunna härleda den första impulsen till Liszts egen ståndpunkt i dessa frågor, och särskildt kan helt visst romantiken betraktas såsom andlig fadder till den för framtidens konst betydelsefulla princip, för hvilken Liszt gjort sig till missionär, att »allt inom konsten, som har sitt ursprung i en ädel och upphöjd känsla samt i sin yttring motsvarar denna, är berättigadt». För öfrigt märker man, ehuru öfvergående, en sådan inverkan på hans kompositioner, från 1830-talet, men den punkt, på hvilken den onekligen varit starkast, är ej hans konstnärliga utan hans privata lif. Det förtroliga umgänget och det nära vänskapsförhållandet till de mera framstående romantikerna, särskildt Musset och George Sand*, kunde ej förfela att starkt in-

* Det genom ett bref från Heine till Laube uppkomna ryktet — hvilket dock af den förre sedan återkallades — att förhållandet till George Sand skulle ha varit ett annat än blotta vänskapen, torde nu mera ej tarfva någon vederläggning. Och oaktadt Liszt, äfven sedan han lemnat

verka på den mera lössläpta form hans lif tog och på hans åsigter om lidelsens allena berättigande såsom normerande förhållandet till det andra könet. Det är under denna tid, som den mera betydelselösa idyllen med grefvinnan Laprunarède utspelas, och det är denna, som knyter det för honom skickelsedigra förhållandet till grefvinnan d'Agoult*, modern

---

Paris 1835, vistades länge hos henne på Nohant samt hon under Genève-perioden besökte honom, ser det ut, som om äfven denna vänskap varit mera en yttre anknytning, beroende på tillfälliga omständigheter och samstämmighet i revolt mot det gamla, än någon djupare inre sympati. Såsom sedan visade sig, behöfdes det också ej mycket för att upplösa detta rent yttre förhållande, och äfven sedan den omedelbara anledningen härtill ej längre förefans, återknöts det aldrig.

* Grefvinnan d'Agoult, född de Flavigny, mera känd under sitt författarenamn Daniel Stern, tillhörde både på fädernet och mödernet l'ancien régimes förnämsta familjer. Sjelf nära tjugonioårig var hon i både inre och yttre begåfning en af den förnäma pariserverldens mest glänsande företeelser, när den ännu ej tjugotreårige Liszt kom i hennes väg. Hon hade då, efter julirevolutionen, i viss mån brutit med sina traditioner, men hennes salong var en af de mest sökta i Paris och mötesplatsen för den nya tidens andar. »Alla de mina höllo sig borta från borgarhofvet», säger hon sjelf, »men i våra tomma salonger hade jag om möjligt ännu tråkigare än förr vid hofvet (Carl X:s, der hon var hofmästarinna hos dauphine, hertiginnan af Angoulême, Ludvig XVI:s dotter). Jag var ej bestämd att tillbringa mitt lif i denna orkeslösa tomhet och gjorde revolution. Jag insåg, att talangen hade rätt att intaga den plats, som förr uteslutande var reserverad börden, och kallade till min salong diktarne, dessa ljusets söner och — en berömd konstnär.» Den berömde konstnären lyste för öfrigt länge der, innan verlden fick något att säga derom, och det ser ut som om Liszt, sedan det bedårande inflytande, grefvinnan öfvade på honom, började blifva farligt för hans lugn, en tid bortåt sökt undfly nätet. Det var under denna tid han tog sin tillflykt från Paris till den förut omnämde abbé Lamennais i Bretagne, hos hvilken han sökte lika mycket lugn undan lidelsens stormar som klarhet i den inre söndersplittringen. Och man skulle nästan kunna säga, att hans »Pensée des morts» (n:o 4 af Harmonies poétiques et rélegieuses), som skrefs i La Chênnaie, blir likasom en alldeles specifik bärare af hans stämning vid denna tid: en oändlig längtan, ett lefnadstrött bortvändande från verldens oro. Belysande denna är ock den beteckning för föredraget, som L. först gifvit detta stycke i st. f. titel: »Avec un profond sentiment d'ennui», och, förklarar han sjelf, »ennui här taget i den djupa betydelse Bossuet plägade ge ordet: »cet inexorable *ennui*, qui est le fond de la vie humaine».

Detta menskliga lif med alla sina skiftningar tog honom emellertid efter återkomsten till Paris snart åter fången. Det brusande lifvet å ena sidan med George Sand och hennes själsfränder, å den andra med en krets unga eleganter af börd och begåfning — bland hvilka främst lyste den för sitt njutningslystna och öfverdådiga lefnadssätt ej mindre än för skönhet och konstsinne bekante furst Belgiojoso — drog honom

till hans trenne barn och hans trogna följeslare undegar fem år (1835—40). Att dessa år, trots det hämmande för hans utveckling, som låg i detta förhållande, icke desto mindre blifvo af en afgörande betydelse för konstnären Liszt, berodde kanske mest derpå, att han nödgades lemna Paris och genom det starkt impulsiva lifvet under oafbrutna resor emottog en mängd nya intryck och synpunkter, hvilka mer än något annat gåfvo honom en andlig mognad långt öfver sina år.

---

mer och mer till sig. Och nu flydde han ej längre den förföriska grefvinnan. Det gamla förhållandet tog honom allt starkare fången, ända tills det utmynnade i en skandal, som bragte hela den förnäma verlden i uppror och gjorde dess älskling omöjlig i Paris: madame la Comtesse d'Agoult hade från man och barn rymt med pianisten Liszt.

»Det var», säger en af Liszts biografer om detta förhållande, »ej en plötsligt frambrytande kärleksflamma, som i ett ögonblick tändes, man vet ej huru, ej heller resultatet af en stilla spirande böjelse eller frukten af en ömsesidig inre själsfrändskap: det var en tillfällighet, en nyck, en lek — en olycka.»

Sådant det nu var, var emellertid tärningen kastad, och med sin vanliga generösa storsinthet samt med ett för hans år ganska anmärkningsvärdt praktiskt förstånd öfvertog han från första ögonblicket alla en mans förpligtelser gent emot den qvinna, som offrat sig för honom. Och den pligttrohet, hvarmed han, så länge förhållandet varade och ännu längre, fylde dessa förpligtelser samt tog på sig alla konseqvenser af det steg han tagit, nödgade äfven dem, som dömde omildast, erkänna, att hans handlingssätt var fullt »korrekt», och till och med grefve d'Agoult, grefvinnans man, betecknade honom i detta hänseende, som »en man af ära». Det är bekant, att Liszts, trots den lidelse som beherskade honom, sökte afhålla grefvinnan från att för hans skull öfvergifva sin familj. Sedan det icke desto mindre skett, insåg han, att det enda sätt, hvarpå hon kunde rehabilitera sig, var genom ett lagligt giftermål, men då han för att möjliggöra skilsmessan från grefven sökte förmå henne att öfvergå till protestantismen, erhöll han till svar: »madame la Comtesse d'Agoult ne sera jamais madame Liszt». Detta inträffade redan under vistelsen i Genève, alltså i början af deras förbindelse, och må hända erhöll hans tro på den lycka, han drömt om, redan då första stöten, om ock nu denna skugga var öfvergående. Detta svar kastar emellertid ett egendomligt ljus öfver grefvinnans karakter och ger nog skäl för deras mening, som vilja göra den ej så litet hypokritisk. Jemte den ovanliga begåfning, hvaraf hon var i besittning, hade hon tillika insupit alla romantikens sjukligt förvirrande intryck, utan att synas förmå beherska dem eller bringa något fast andligt resultat derur. »Hon tillhör dessa psykologiskt intressanta qvinnonaturer, hvilkas inre existens utgör en blandning af andliga ingredienser, som aldrig nå till klarhet utan hela lifvet igenom förblifva i ett sväfvande tillstånd, hvilket gör, att de hvarken nå till någon kraft i det afgjordt goda eller afgjordt dåliga.» Det sjelfbedrägeri, som detta medför, får, som man kan finna, gent emot andra lätt dragen af hypokrisi, och det är att antaga, att

Äfven i hans yttre ställning inverkade umgänget med romantikerna på ett sätt, som här i förbigående må vidröras, då det mer än mycket annat bidrar till hans karakteristik. Han var under dessa år de förnäma salongernas hjelte. »Le petit Litz», underbarnet, som en gång öfverhopats med bonbons och smekningar, som efter konsertens slut gjort ronden kring logerna för att låta sig kyssa af hertiginnor och grefvinnor, hade nu blifvit »le grand prodige», som från pianot till dem talade romantikens språk, som med sitt blixtrande snille, sin bländande konversation af

---

Liszt med sin djupare natur mycket snart insåg, såväl detta som det osanna i deras inbördes ställning. Härtill kommo äfven andra omständigheter, som orsakade slitningar och slutligen ledde till skilsmessa, bland annat helt visst icke minst den, att grefvinnan med sin öfverspändhet och tillika fåfänga, envisades att vilja utöfva ett bestämmande inflytande på Liszts konstnärskap. Hon drömde om ingenting mindre än att blifva hans Musa, som skulle beherska hans inspiration och lysa honom framåt på konstens bana. Detta irriterade hans nervösa ömtålighet om sin konstnärliga sjelfständighet, och hvarje sådant försök afvisades af honom med den förkrossande ironi, han hade till sitt förfogande, hvilket åter naturligtvis ledde till obehagliga divergenser. Sålunda berättas det, att då vid en dylik scen den unge diktaren de Ronchaud entusiastiskt utropade: »Hon har rätt! *Vi* skola böja oss, endast qvinnan kan förädla mannen. Tänk på Dante och Beatrix, tänk på huru den gudomlige diktaren lyssnade till hennes ord som till en uppenbarelse! *Du* Dante, *hon* Beatrix», Liszt häftigt afbröt honom med de orden: »Bah, Dante och Beatrix! Det är Dante'rna som skapa Beatrixerna — de äkta dö, när de äro aderton år!» Grefvinnan förstod aldrig att »der kärleken lefver, är egoismen död», och att detta mer än eljest gäller den qvinna, hvars lott det är att älska ett snille.

Som man ser hade förhållandet, trots det romantiska skimmer, som vid denna tid omspelar både Liszt och grefvinnan, ej endast ljusa sidor; och med varsamhet torde man derföre ock få emottaga den poetiska skildring deraf, som efter grefvinnans muntliga meddelande uppteckenats af fru Marie Colban (»Nyt Tidskrift» mars—april 1886) och hvilken trots sina intressanta detaljer, vid jemförelsen med mera objektiva framställningar, temligen tydligt hänvisa på den förut omnämda benägenheten för »sjelfbedrägeri». Att det verkligen fans rika poetiska moment deri, ligger väl i sakens natur, men också att dessa mer och mer blektes ut af den inre och yttre disharmonien.

I slutet af 1839 lemnade både Liszt och grefvinnan Italien. Liszt reste för andra gången till Wien, grefvinnan återvände till Paris med barnen, (sonen Daniel död i unga år och tvänne döttrar, Blandine, gift med Napoleon III:s siste inrikesminister, Emile Ollivier; Cosima, först gift med Hans v. Bülow, sedan med Richard Wagner), och det förhållande, som i så många afseenden ingrep afgörande i Liszts lif, kan härmed anses slut, äfven om de yttre konseqvenserna deraf sträckte sig ännu längre.

fulla händer öste omkring sig sin naturs härliga gåfvor och kom mången urgammal vapensköld att förblekna vid sidan af det medfödda snillets rang. Men å andra sidan förde han på samma gång ett helt annat lif med sina vänner romantikerna. »La vie bohème» med sitt fullständiga förakt för alla konventionela former, med sina mera spirituela än moraliska extravaganser slukade honom lika fullständigt i sin virfvel som det förfinade sällskapslifvet i sin, och med den egendomliga mångsidigheten och mottagligheten i sin natur hängaf han sig lika ärligt åt det ena som det andra. Följden häraf är lätt att förstå. Hans demokratiska tendenser blefvo på ena hållet lika mycket en stötesten som hans aristokratiska på det andra, och dock hade intetdera partiet någon rätt att göra honom förebråelser. »En konstnär», sade han, »kan hysa idéer, abstrakta idéer, men han kan ej tjena politiska meningar, utan att göra sig omöjlig för sin kallelse. För konsten ligger lösningen af alla politiska meningar i känslan för menskligheten.» Och i öfverensstämmelse härmed sökte han höja konsten öfver dagens politiska strider. Demokrat och aristokrat på samma gång, stälde han sig på de undertrycktas och nödlidandes sida. Här var han demokrat: djerf i att fordra. Men samtidigt stälde han sig på deras sida, till hvilka fordringarna riktades. Här var han aristokrat: stor i att gifva. Sin konst lånade han aldrig åt politiska agitationer, ej ens då, när hans sympatier voro med dem, lika litet som han stälde den till de kämpande partiernas tjenst: hans politiska meningar lågo i »känslan för menskligheten». Och huru hans lif sedan vexlade, huru han likt en glänsande meteor steg allt högre på konstens himmel, tändande, lysande in på nya banor, denna hans ungdoms varma känsla blef ända in i ålderns höst den djupaste grundtonen i hans väsen, den blef så att säga den klangbotten, mot hvilken allt hvad han verkat erhöll sin af den varmaste humanitetskänsla vibrerande ton.

Åren i Paris hade med sitt mångskiftande innehåll satt en outplånlig prägel på Liszts hela andliga fysiognomi och ha derföre ansetts böra föregå teckningen af den mognade mannens konstnärsarbete, såsom i mångt och mycket begrundande och förklarande denna. Resorna med grefvinnan d'Agoult samt de följande åren intill 1845 gjorde honom sedan till Europas tillhörighet, och när öfversvämningarna

i Ungarn 1838 för första gången sedan barndomstiden kallade honom åter till födelsebygden, blef vistelsen i Wien och intrycken derifrån medelbarligen uppslaget till en ny vändpunkt, som både i andlig och bokstaflig mening skulle föra honom öfver på germanisk botten. Och det blir sedan ur denna, som de stora reformerande frukterna af hans konst skola mogna för samtiden, det blir under denna period, som han med hela intensiteten af en brinnande öfvertygelse och snillets öfverväldigande makt ställer sig främst i striden för att rödja vägen för nya ideal, nya mål inom tonkonsten.

(Forts.)

Konstutställningen i Göteborg 1886.

Några anteckningar

af

Cecilia Wærn.

I.

De anteckningar, som här följa, äro skrifna från en ståndpunkt, som jag så godt först som sist vill angifva. Jag är ej ensam om den, utan har tidsriktningen med mig och stora författare till förebilder i fråga om att anse, att man vid bedömandet af ett konstverk bör utgå från snarare sträfvan att uppskatta än lusten att klandra.

En sådan utgångspunkt behöfver alls icke leda till en kritiklös beundran af allt, som det faller konstnärerna in att bjuda oss. Nej, konstnärn har sitt område, han som alla andra i den stora arbetsfördelningen, och kritikerns uppgift är att söka taga reda på gränserna för detsamma och döma de individuella konstverken derefter.

Målarkonstens område ligger då, för det första, inom de sköna konsternas rike i allmänhet. Dess alster skola i fantasiens skapelser afspegla lifvet — inre eller yttre, ideelt eller realistiskt, allt som tidsströmningen går och tidens idéer kräfva. Den skall hjelpa till att för alla gifva hvardagslifvet mer lyftning eller innehåll genom att i konstens form göra såväl tidens högsta eller starkaste ideer åtkomliga, som lifvets skiftande växlingar åskådliga för alla. Detta är ju hvad som i allmänhet menas med konst — icke sant?

De olika konstarternas särskilda områden bero sedan på dels formen, dels uttrycksmedlet och på de konstnärliga

egenskaper, som i dem framträda. Mig tyckes det, som skulle här arbetsfördelningens princip göra sig synnerligen gällande och att man inom hvarje konstart bör fordra en insats af just de egenskaper, som äro för den utmärkande, af målarkonsten t. ex. *målarglädje* och *konstnärsblick*.

Målarglädje — ren förtjusning, stilla eller jublande öfver all den skönhet, som uppenbaras i färg och form, i belysning och reflexer.

Konstnärsblick — endera klar och genomträngande syn in i tingens väsen eller skarp blick för deras yttre egendomligheter. Men derjemte fordras äfven en annan gåfva att se, kanske den riktigaste för att det skall blifva något af gåfvan — det konstnärliga skådandet — att se bilden framför sig klar, fristående, hel, som en förberedelse till att få den hel fristående, klar på duken.

Jag skulle ej uppehållit mig vid dessa »lieux-communs», om jag ej funnit dem vara allt annat än lieux-communs i praktiken. Många diskussioner om konst har man hört under Göteborgs-utställningen i år, men endast undantagsvis hör man det tillämpas, som norm vid bedömandet af ett konstverk, att det först och främst skall vara *sedt* med ett par bra målarögon. Lika litet tycks man i allmänhet hågad att inse, att begreppet målarglädje är något annat än ett kotterislagord. Och dock ligger deri vida mera, än ens målarne sjelfva i hvardagslag erkänna — en damm mot den flacka pessimismens kringgripande vattensjuka, ett korrektiv mot öfverkulturen, som förslöar våra sinnen och binder för våra ögon, en den präktigaste insats till en vackrare och lefnadsfriskare framtid.

Slutligen vill jag tillägga, att dessa anteckningar icke göra anspråk på att vara en uttömmande redogörelse för alla konstverken på utställningen, utan snarare några iakttagelser om en del märkliga riktningar, hvilka man der kunnat varseblifva.

* * *

Genast från början kan man ej annat än lägga märke till mängden af de rent svenska landskapsmotiven. För min del kunde jag ej instämma i det för ett par år sedan all-

mänt gängse klagoropet öfver »bristen på svenskhet» hos våra konstnärer. Sådant låter icke tvinga sig. Dessutom var det ju lätt att inse, att det hela blott vóre en tidsfråga, att den dagen säkert skulle komma, då realismen skulle blifva konseqvent och målarne bruka den utomlands förvärfvade tekniken till att tolka den svenska naturens egendomliga skönhet. Den dagen har kommit förr, än man då trodde. *Wahlberg* är ej längre så godt som ensam, bredvid finnen *Lindholm*, om att i den nya skriften upptecknа de svenska motivén. Allt flere af de yngre börja rikta sin uppmärksamhet derât.

Och om en svärmare för den svenska naturskönheten ännu finner mycket qvar att iakttaga och förhärliga, så ligger snarare deri en borgen för framtiden än en orsak till klagan.

Innan jag nu går vidare, vill jag förklara, att jag med att uttrycka min glädje öfver att se svenska motiv behandlade ingalunda vill göra mig skyldig till att fördöma de utländska. Tvärtom — och det af många skäl. En god tafla är alltid en god tafla, för det första, och är den riktigt öfverlägsen, så gör den minsann sin nytta ändå, hvilket ämne den än behandlar. Vidare blir väl lifvet rikare, ej fattigare, vidare ej trängre af att få se huru det ser ut i andra länder. Men detta hindrar ej, att det blott är, som sagdt, konseqvent af realismen att rikta våra ögon på den inhemska naturen, så väl som på den utländska. För min del ser jag helst samma konstnär behandla båda. Det håller sinnet friskt och manéret borta.

* * *

En bestämd fördel för kritikern medföra emellertid de svenska motiven — de göra hans uppgift oändligt mycket lättare. Det går nog an att tycka att *Paulis* »Ruinerna» måste vara sann, derför att den taflan är så öfvertygande vacker, lufttonerna och belysningen så fulla af känsliga skiftningar och fina öfvergångar, att den måste haft naturen till förebild — den behandlar i alla fall en ljuseffekt, som man endast undantagsvis ser här hemma. Men de flesta af oss hafva väl någon gång sett inloppet till Stockholm en

försommardag och kunna intyga sanningen af *Lindmans* återgifvande deraf, med den egendomligt tunna, klara luften, de violetta tonerna på afstånd, skärpan och ljuset öfver föremålen på nära håll. Och det är ej blott en redbart studerad bild; den återkallar hela stämningen af en af dessa försommardagar, då timmarna tyckas stå stilla likasom molnen, och det är ännu morgon långt fram på dagen. Himlen, ljusnande i söder och full af präktiga moln, är vackert gjord, reflexerna i vattnet riktiga. Deremot skulle man för öfrigt önska en annan vattenbehandling.

Äfven Göteborgs skärgård har funnit sin skildrare. *Olof Jernberg* har med mycken frisk, luftig poesi, med god sammanhållning och en äkta marinmålares lätta, säkra hand, när det gäller vatten och saltsjöluft, återgifvit en af dessa halft beslöjade sommardagar i skärgården, då solsken och solrök spela i hvarandra öfver det rörliga vattnet, skuggor och dagrar flyga öfver skären, luften är full af undertryckt musik och lefnadsfriska rytmer. Nedanför Jernberg hängde *Hermelins* »I björkhagen», ett motiv från Sörmland, måladt med en fraicheur, som vore det af en helt ung friluftsmålare, som helt oförmodadt kommit ut i en björkhage och »upptäckt» skönheten af de blå förtoningarna och silfveraktiga ljusen mellan den späda grönskan. Strax bredvid hade vi *Flodmans* vårlandskap. Det afbildar en ekhage en tidig vårdag, då träden, utom en eller annan hägg, ännu stå bara, men den sumpiga gräsmattan glänser som sammet i solskenet. Således ett nytt motiv — fast gammalt som naturskönheten sjelf. Det är uppfattadt med en liflig, klar blick och måladt med en delvis redan ypperlig teknik, t. ex. i behandlingen af gräsmattan och träsket, de skarpa ljusen och bestämda skuggorna. Fin och säker är äfven den ljusa luften mellan träden, hela taflan präglad af en personlighet. Intressant är att jemföra den med *Kreugers* »Sommardag», denna framförallt personliga duk. Här är det en innerlig, känslig, lyriskt stämd konstnärspersonlighet, som varit ett godt medium för att uppfatta och återgifva beståndsdelen af en dishet sommardag vid stranden och den rika färgharmonien af julihimlens återspegling i vattnet.

Vidare funnos i samma sal en stämningsfull afton af *Rosenberg*, ett motiv från Visby af *Gegerfelt* och ett motiv från Porla af *Lindström*.

I smårummen påträffades också åtskilliga svenska mo-

tiv, både gamla och nya; barrskogsinteriörer och vårlandskap, skärgårdsmotiv och »stämningar» af flera slag; intet helt oförgätligt konstverk, ej heller något storslaget dugtigt försök att utvidga teknikens område, men flera bitar som man gerna skulle ega — och i all synnerhet mycken nedlagd känsla, många spridda goda iakttagelser.

I salarna till höger om trappan mötte man genast en duk af en man, som länge fört den moderna landskapsmålningens runor »med den äran», ett af dessa månsken af *Wahlberg*, hvilka vi ha så mycket att tacka för. Hvem af oss ser ej numera skönheter, som man förut ej i allmänhet lade märke till, i det sätt, hvarpå mörka föremål stå mot månljusets glittrande fåra öfver vattnet, och i månskenshimlens många skiftningar? På ifrågavarande duk är det i synnerhet i luften, som en högt uppdrifven teknik varit verktyg för en anslående tolkning. Wahlbergs andra duk, »Mot aftonen vid Gullmarn», verkar något matt och blek genom sjelfva den djerfhet, hvarmed denne trollkonstnär i vibrism sökt få tag i det ljusa gäckande flor, väfdt af matt månsken och nybörjad skymning, som hvilar öfver skärgårdens klippor mot qvällningen.

Vidare har *Rydberg* med mycken delikatess behandlat den yppiga floran i dikesrenen, det fulla solskenet och den fint förtonande sommarstämningen öfver en skånsk slätt. Skärgårdens mjuka och smekande lufttoner ha lyckligt träffats af *J. Ericson* i hans Lysekilsbild, *Lindman* har här en af sina ljusa små hamnbilder, med förnämt klar luft, *Lindholm* en mulen vinterdag och en solig sommardag i skogen, *Gegerfelt* en vinterbild, hel som ett stycke fint stämd färg och full af förtjusande detaljer, *Lindström* ett motiv från Porla, (ett annat än samme konstnärs nyss nämda), ett stycke sank mark och skog med präktig terräng, halft träsk och halft mosse.

Schultzbergs »Skogsväg i höststämning» är en med rätta allmänt omtyckt tafla, liksom ett populariserande af friluftsmålningens tekniska framsteg. Här förekomma inga »störande» blå skuggor eller besvärliga reflexer, som fordra, att åskådaren sjelf skall ha så sett på naturen. I detta trolska skogshvalf har konstnären endast gjort bruk af allmänt anslående sidor af den nya tekniken — dess förmåga att medelst riktigt iakttagna valörer och fint luftperspektiv återgifva alla skiftningarna af en skogsinteriör en septemberdag. Känslig och rik är äfven behandlingen af terrängen.

Det är ett bra mod — en följd af friluftsmålningen — som riktat uppmärksamheten på de tidiga vårstämningarna. *C. Johanson* har valt ett sörmländskt motiv, en björkbacke med ett insjölandskap bakom. Det är skada att ett tunt mellanplan försvagar verkan af de präktigt fristående björkarna och den stämningsfullt vårlika viken. *Behm* åter har ett höstparti med aflägset glittrande vatten, en tilltalande tafla med luft och färg — höstens lätta silkesflor i blått och guld — och stämning. Men hvarföre skola just runda stenar i förgrunden alltid vara sådana stötestenar? I allmänhet tycks ej denna utställning visa, att behandlingen af klippor och stenblock hållit jemna steg med teknikens utveckling för öfrigt. Anmärkningen gäller ej de aflägsna planen. Aflägsna bergsträckor ha tilltalande och riktigt behandlats af *Locher, Morten Müller* och *Norrmann*, skärgårdsklippor i mellanplanet och bakgrunden af *J. Ericson. Marie Tannæs'* »Sju systrar» äro bra observerade både till formation och deraf följande skuggspel; och andra exempel saknas ej heller.

Men så snart det kommer till stenpartier i förgrunden, som ej äro afsigtligt försummade, ha de en olycklig fallenhet för att se ut, som om de vore skurna i trä eller i annan underligt färgad materia eller gjutna i någon massa. Det hjelper ej att det ibland växer riktig mossa på dem. Undantag gifvas, förstås, och särskildt äro *Josephsons* klippblock kraftigt modellerade, fru *Gardell-Ericsons* förgrund på »Marstrand från Koön» fin och säker i form och färg, medan *Rosenberg* tycks sysselsatt med allvarliga studier.

Bland de många svenska motiv, som skulle återstå att omtala må nu till sist blott nämnas: skogsinteriörer af *O. Persson* och *H. Strandberg*, en vacker bit vår från Djurgården af *Hermelin*, skärgårdsmotiv, känsliga och fina i tonen, af fru *Gardell-Ericsson. Gegerfelt* har lemnat en af sina för vattenfärgens klara och lätta behandling, nobel färgstämning och känslig luft utmärkta vinterbilder; *Lindström* en tilltalande pastell, en furuskog mot rodnande aftonhimmel, skugga och uppstigande dimma nere i träsket kring trädstammarne, starkt ljusfull luft emellan kronorna. Allvarligt melodiös färgskala — enhet och känsla i bilden.

Många dukar har jag här nödgats förbigå, men hoppas

dock, att man af det i korthet anförda kan inse, att hvarken fosterlandsvännen eller naturiakttagaren har rätt att klaga öfver att den svenska naturen försummas.

* * *

Denna riktning har ock synts mig ett så märkligt tidens tecken, att jag lockats till mångordighet och måste nu endast knapphändigt omtala landskapen från främmande land.

Norge kan väl knappt kallas ett främmande land, åtminstone ej i återgifvandet på duken. *Norrmann* och *Morten Müller* hafva äfven i år hitsändt ett par af dessa dukar, som för länge sedan gjort oss förtrogna med de norska fjordarnes skönhet. *Skramstad* har ett par stora, allvarliga stämningsbilder, en senhöst och en vinter, med synnerligen bra målade himlar, både den tunga novemberhimlen och den löftesrika töhimlen öfver snövidden. Om *Thaulows* vårdag är från Norge eller ej, vet jag icke. Den afbildar en solbelyst ström mellan bara träd, som stå och luta öfver den och till hälften skymma för himlen. Förmodligen är den nordisk, ty snösmulor ligga ännu qvar i skuggan, — men säkert är, att just så skall den målas en tidig vårdag, då allt glittrar och glänser och står så friskt och klart i det skarpa solljuset. En sådan tafla är en riktig predikan mot allt hvad kammarpessimism heter.

Så ock Thaulows vinterbild i pastell »från Elbpark i Hamburg». Man må komma den så nära som helst, se kritstrecken och papperet — man störes dock icke i sin illusion att vara ute bland den nyfallna snön, se handelsstaden, med allt det oroliga lifvet dämpadt, långt nedanför, gripas af hela det stilla vemodet, den rena hvilan af en sådan vinterdag. Thaulows tredje bild gör ej så omedelbart poetiskt intryck som de båda andra, men visar mycken talang och känsla i återgifvandet af det fina i luft och stämning, som kan bjudas af det gamla Hamburg en mulen vinterdag.

Frankrikes natur börjar man också blifva (på afstånd) bekant med. Men här gäller dock mindre formen, de allmänna dragen, än vissa drag i detalj och derjemte färgen,

belysningen, de tillfälliga stämningarnas spel öfver naturens anlete.

Bidrag till ökad kännedom saknas ej heller nu. Anmärkningsvärd är i synnerhet *Nordströms* »Blommande persiketträd i en vinodling». Både för den egendomliga vackra färgställningen (skära persiketträd, varm rödgul sand, korsad af blåaktiga skuggor, ljus vårvegetation i bakgrunden) som för den konstnärliga säkerheten och känslan i behandlingen.

Paulis »Ruinerna» har jag redan omnämnt. *Josephsons* »svalka» utmärker sig för kraft och poetisk stämning tillika — men en landskapsbild som jag vågar kalla fulländad, är *Nordströms* »Höst». Fulländad i sin enkelhet, sin gripande natursanning, sitt lugn och sitt vemod. Det är ej ofta man ser en så öfverlägsen teknik verka så enkelt, en så tilltalande stämning återgifven så hel.

Bland andra tolkare af fransk natur vill jag blott omnämna en ny förmåga — *Trägårdh* — och hans ljusa vårbilder, lifligt påverkade af impressionism.

Utpräglad impressionism träffa vi i ett par bilder från Italien af *Kolstö*. Mindre impressionism i afseende på behandlingen, än hvad uppfattningen angår, men sträfvan att återge det ögonblickliga intrycket. Det kan ej nekas, och bekräftas äfven här, att man derigenom kan lyckas få starkt fram en eller annan sanning — på alla de andras bekostnad.

Från Danmark ha vi ett par dugtiga bilder af *Zacho*, en präktig ekstudie och en bokskogsinteriör af förvånande ljusverkan.

* * *

Marinen — målningen af hafvet med dess salta skum och förtrollande luft, dansande vågor och skiftande skuggor — är här präktigt företrädd af *Locher*, som särskildt gifver oss ett värdefullt tillfälle att iakttaga skilnaden mellan vinterfärg och sommarfärg öfver vattnet. *Grimelund* har med fin observation tolkat några företeelser af färgspelet öfver vattnet i hamnen — de brutna reflexerna och många skiftningarna och de klara strimmorna kölvatten, som korsa dem. Af den aflidne Skånberg har man ett par vackra bilder, af hvilka en är ett framstående prof på hans förmåga att

måla vått vatten och känsligt riktiga reflexer, med djupt, känsligt grön färg, under båtarne. Den välkända engelska aqvarellistens, *Clara Montalbas*, förtjusande konst och förmåga att gripa i flykten några af Venezias mest trolska, silfveraktiga stämningar, kunde vara bättre representerad. Hon har skickat oss vackra saker, — en ögonfägnad i sin yppiga färg och fina touche — men maniererade. Den rikaste begåfning har svårt för att hålla sig uppe i striden mot ideligen samma motiv. Vi ha ett annat exempel härpå i *Munthes* vinterbild — vacker, fin, konstnärlig t. o. m., men maniererad, äfven den.

(Forts.)

En kunglig älskarinna.*

Sedd på nära håll och i historiens ljus liknar »la belle Gabrielle» mycket litet en ädel och romantisk hjeltinna. Hon är ett decideradt fruntimmer, sinlig, ingalunda lidelsefull, beskedlig snarare än god och söker på alla möjliga sätt sko sig. Hennes porträtt i Parisbibliotekets samling visar ett stort ansigte, rödblommiga kinder och en fetma, som med möda hålles inom behöriga gränser af det trånga snörlifvet samt kalla och likgiltiga ögon, som ej upplysas af ett enda skimmer af ömhet. Man tror sig se Fruktsamhetens eller Helsans prosaiska gudinna. Hon representerar så att säga den officiella typen för den kungliga mätressen i forna tider: fullproppad, belåten, öfvermätt, magnifikt svängande sig i konkubinagets prål.

Hennes gods hade kunnat utgöra ett litet konungarike. År 1594 köpte hon herregodset Vendeuil; de följande åren Crécy, Monceaux och Joigny; sedermera grefskapet Beaufort i Champagne,. länsgodsen Jaucourt och Loizicourt, egendomarna Montretout och Saint-Jean-les-Deux-Jumeaux, hertigdömet d'Etampes ej inberäknadt, på hvilket Henrik IV plundrade sin lagliga gemål för att dermed styra ut sin mätress. Bouppteckningen öfver hennes lösören, som är förvarad i arkiven, väcker häpnad. Man kunde tro det vara »den gullhåriga prinsessans» lösörebo. Den gamle L'Estoile, så stor rojalist han än är, stöter sig i sin *Journal* öfver älskarinnans tygellösa lyx: »Lördagen den 12 november (1594)» — skrifver han — »visade man mig en näsduk, som en broderare i Paris nyss gjort fär-

* Ur en helt nyligen utkommen samling historiska skizzer af *P. de Saint-Victor* (»Anciens et modernes», Paris 1886) hemta vi ofvanstående skildring, hvilken eger ett à propos för svenska läsare på grund af hr C. D. af Wirséns mycket omtalade poem om kung Henrik och hans sköna älskarinna.

dig åt madame de Liancourt, som skulle begagna den dagen derpå på en balett och som gjort upp om priset på den med honom, ett tusen nio hundra écus, hvilka hon skulle betala kontant.»

På ett annat ställe visar han henne, då hon jemte konungen gör sitt högtidliga intåg i Paris, med ett följe som en presumptiv drottning: »Klockan var åtta på aftonen, då hans majestät passerade bron Notre-Dame, åtföljd af mycket kavalleri och omgifven af en lysande skara adelmän. Med leende ansigte och förnöjd åt, att hela denna folkmassa så lifligt ropade: *lefve konungen!* höll han nästan hela tiden hatten i handen, hufvudsakligen för att helsa på alla fruar och fröknar, som stodo i fönstren . . . Madame de Liancourt framskred litet före honom i en alldeles öppen bärstol; hon var öfversållad af perlor och juveler så blixtrande, att de fördunklade fackelskenet, och hade en klädning af svart atlas, prydd med hvita tofsar.»

Gabrielles enda mål var att blifva drottning. Henrik IV, den störste slösare med äktenskapslöften, som historien vet att omtala, hade svurit henne giftermål. Hennes tre söner tycktes tillförsäkra henne kronan. Såsom på Rubens' tafla ledde barn henne till tronen och strödde blommor på hennes väg. Döden kom och grep henne i samma ögonblick, hon tog första steget till den.

Det är denna död eller rättare detta mord, som mer än något annat gifver Gabrielle upprättelse; man skulle kunna säga, att det var offentligt som en afrättning. De absoluta monarkiernas historia i forna tider är uppfyld af dessa brott, hvilka föröfvats inom konungahusen, ofta på dessas egna medlemmar, och hvilka utmanat konungen till bestraffning. Statsintresset drabbar ofta en gunstling, en furste eller furstinna ända in i palatset, med den venetianska inqvisitionens djerfhet och strafflöshet. Det märkta offret faller plötsligt; en giftånga utbreder sig, mordet är påtagligt och ögonskenligt, men en hemlig fruktan förlamar straffet och förbjuder laga undersökning. Alla ögon slutas, alla munnar tiga, man går sin väg fram utan att se sig om, man vet ingenting, man vill ingenting veta. Hvilken tystnad vid madame Henriettes, vid drottningens af Spanien (gemål till Karl II), vid hertigens och hertiginnans af Burgund dödsbäddar! Det är, som fruktade man att upptäcka ett okränkbart hufvud genom att lyfta på slöjan, som höljer det!

Gabrielles död är ett slående exempel på denna hemliga domarmagt i gamla tider. Hennes giftermål ansågs visst; gif-

termålsunderhandlingarna med Maria af Medici drogo ut på tiden och afstannade. Genom denna djerfva messallians slapp konungen undan de italienska inflytelserna och de spanska ränkerna; han blef åter den tolerante och oveldige konungen af ediktet i Nantes. Gabrielle dömdes och förklarades skyldig. Domen, som afkunnades i Madrid eller Florens, vann i Frankrike en hemlighetsfull medbrottslighet. Olyckan var ej utan förutsägelser. Hon förespåddes af stjerntydare. Sully, som blifvit fiende till älskarinnan, skref några dagar förut till sin hustru, att »strängen var hårdt spänd och att det ville tur till, att den ej bruste.» Icke, att han var medveten om förberedelsen till sorgespelet, men kanske såg han genom det förhänge, som dolde den. Gabrielle hade framför allt en förkänsla af sin nära förestående död. Liksom offret, hvilket, omlindadt med blomster, ledes till templet, förskräckt ryggar tillbaka, då det ser knifven blixtra under altarets festoner, skönjde hon döden vid tröskeln till tronen.

Då hon för etikettens skull måste lemna Fontainebleau och begifva sig till Paris för att der tillbringa den stilla veckan, liknade hon en dömd, som reste för att undergå sitt straff. Hon dikterade sitt testamente och tog en döendes afsked af konungen. Konungen, som kände sig rörd och sjelf var fattad af de förebud, som lågo i luften, följde henne till Melun med hela sitt hof och red dervid brevid hennes bärstol. Han lemnade henne åt sin förtrogne la Varenne och åt sin gardeskapten Montbazon. Det var som att anförtro henne åt sin skugga. Hvad hade hon att frukta under skyddet af denna värja?

I Paris tog Gabrielle in i Zamets hus, en affärsman från Lucca, »herre till aderton hundra tusen écus», såsom han sjelf kallade sig inför en jurist, som frågade honom efter hans rang och titlar. Denne Zamet, storhertigens agent, hörde till detta tragi-komiska slag af italienska lycksökare, som Mediceerna införde i Frankrike. Hvar enda florentinsk prinsessa har i sitt följe en af dylika apor. Katarina för med sig Ruggieri, Maria Concini. Mazarin representerar senare den förhöjda typen af dessa politiska kopplare. Zamet hade lyckats med penningar och smidighet; han hade uppfört åt sig i förstaden Saint Antoine en förtjusande italiensk villa, som konungen gjort till sitt parisiska hviloställe. Der spelades högt och lefdes högt; och galanta fruntimmer strömmade dit som till ett kasino för nöjet.

Det var en bit af Venedig, inflikad i förstaden Saint Antoine.

Gabrielle ditkom på onsdagen och gick till skrift på tors-

dagen; sedan intog hon sin middag hos Zamet, hvilken i egenskap af ryktbar gastronom serverade henne en utsökt måltid. Efter middagens slut återvände Gabrielle till kyrkan, följd af mademoiselle de Guise; det svartnade för ögonen på henne under messan till åminnelse af det vid Kristi död inträffade mörkret. Då hon återkommit till Zamets hus, störtade hon omkull; förfärliga konvulsioner förvirrade och vanstälde henne.

Så snart hon åter kom till medvetande, ropade hon, att man skulle föra bort henne från detta olyckshus, och man flyttade henne till hennes bortresta tants Madame de Sourdis hus. Sedan tragedin var utspelad, blef scenen tom, som på ett gifvit tecken. Zamet hade försvunnit, gardeskaptenen hade rymt; mademoiselle de Guise hade gifvit sig af; den döende var ensam med la Varenne, hvilken kallt betraktade dödskampen. Slutligen beslöt han sig för att tillkalla en läkare, hvilken, måhända skrämd af hans blick, tog grossessen till förevändning för att ingenting föreskrifva. Detta förtjusande ansigte hade förvandlats till en fasansfull mask, och munnen, som på ett hemskt sätt förvridits, drogs ända upp till öronen. Under uppehållen mellan anfallen skref Gabrielle tre bref till konungen. Men allt var väl ordnadt i uppsättningen till detta hemska drama; komparserna så väl som aktörerna utförde väl sina roler: budbärarne gingo i stället för att skynda. Konungen erhåller slutligen det första brefvet; utom sig sätter han af i galopp. I Villejuif underrättar en biljett från la Varenne honom om, att allt är slut.

Hans smärta var förfärlig. Han gick in ett närbeläget kloster och kastade sig snyftande på en säng; men sedan han återvändt till Fontainebleau, fann han der en ande af glädtighet och lättnad. I stället för att gråta öfver en olycka, tycktes man der fira ett underverk. M. de Fervacque vågade första försöket med det klockspel, som skulle ersätta själaringning. Han utropade: »så är då Ers Majestät lyckligt befriad!» M. de Goudy sade, att Gud visat konungen en stor nåd. Sully, hvilken, då han fick höra nyheten, hade skrifvit till sin hustru: »Strängen har brustit; nu, då hon är död, må Gud gifva henne ett långt och skönt lif», Sully tog på sig sin predikoton för att prisa Guds underliga verk, hvilken, som psalmen säger, gör långt mer i sin vishet än hvad vi begära.

Sålunda omringad af denna komplott af envist och illa återhållet bifall, tog konungen sitt förnuft till fånga och underkastade sig. Han var rädd för de ansigten, han skulle upptäcka, om han dema-

skerade de skyldige; han lät brottet försvinna som en orm, som, efter att hafva stungit, vänder åter till sitt bo. Ingen ransakning, intet förhör. La Varenne stod qvar i gunst. Zamet fortsatte att mottaga konungen i sin mördarvilla. De samtida historieskrifvarne sänka rösten, när de komma hit. På sin höjd tillåta de sig gissningar och ett afsigtligt förbigående. Man tycker sig höra barberaren i fabeln, som hviskar sin hemlighet i en grop han gräft.

»Hertiginnans död», säger l'Estoile, »har gifvit anledning till flere skrifter på vers och prosa, så väl som till flere samtal vid hofvet och i staden, i hvilka hennes död af somliga tillskrifves fruktan att aldrig blifva konungens lagliga gemål, af andra misstänkta läkedrycker.»

»Det är ett under», säger d'Aubigné, »huru denna qvinna, hvilkens skönhet icke hade något kyskt, har kunnat lefva mer som drottning än mätress under så många år och med så få fiender. *Statens intressen voro hennes fiender; jag lemnar saken oafgjord och låter hvar och en häraf sjelf draga sina slutsatser.*»

Pierre Matthieu, den officielle historieskrifvaren, säger mer, ehuru det kan tyckas motsatsen. Han betraktar Gabrielles död genom en stjernkikare och anklagar Nostradamus för att hafva gifvit slaget: »en spåman sade och visade mig hvad han uträknat vid hennes födelse, tilläggande, att han var ofelbar, men att Gud likväl var högre. Jag trodde det mera än han, men då jag såg, att de astronomiska tabellerna talade om en förnäm dams död och att de träffat sanningen i flere andra förutsägelser, öfverlät jag dessa tvifvel åt Guds eviga försyn.»

Längre fram blandar sig en grym ironi i de vältalighetsblomster, han helt ceremoniöst strör på hennes graf. Liktalet ler elakt under dessa prålande förhängen och denna skryttsamma sorg: »Döden ryckte bort henne vid den tid, då de, som vilja hafva rykte som sköna, böra efter sin död önska att dö, innan deras skönhet vissnat. Ty, när de dö gamla och endast dräggen finnes qvar i bägarn, kommer man ej längre i håg, hvad de varit, och talar endast om dem som en utbrunnen fackla eller som om blommor, hvilka voro vackra och behagliga, så länge de sutto friska på stjelken, men som misshaga och lukta illa, så snart de blifvit afplockade och förbleknat.»

Karl Johan och svenskarne i engelsk belysning.

(Scævola, Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet. Del 1—3.)

Scævolas diplomatminnen hafva redan i vår historiska tidskrift fått en föga blid anmälan. Det framhålles med stor skärpa, att öfversättningen här och der kunde hafva varit bättre, att felstafning af personnamn ej alltid af öfversättaren rättats, och att några här publicerade dokument redan förut genom flitige samlares försorg till trycket befordrats. Så grufliga torde väl ändå dessa brister ej vara, att de tillräckligt motivera den hårda afbasning, som ej blott utgifvaren, utan till och med förläggaren (!) erhållit af den vredgade anmälaren. Finnes det hos oss något »historieskrifvareskrå», må det gerna för egen del behålla sin rent skråmässiga öfverskattning af yrkets tekniska handgrepp, men kan svårligen under nu rådande förhållanden göra den till lagbud för den stora allmänheten, hvilken här i sjelfva verket redan fält sin dom genom den afsättning, som boken vunnit. Den unge, tidigt aflidne publicisten, hvilken under sitt vistande som tidningskorrespondent i London träget använde flere af sina lediga stunder till att ur arkiven framleta och öfversätta skrifvelser, hvilka han fann af intresse för vårt land, har också tvifvelsutan gjort sig förtjent af ett välvilligt öfverseende äfven från historikernas sida.

Det är hufvudsakligen Karl Johan och den svenska politiken på hans tid, som i de af Scævola samlade aktstyckena belysas. Till största delen utgöres samlingen af bref från engelska diplomater eller från våra egna sändebud i England; af de franska skrifvelserna, som införts, ega några redan genom saknaden af nyhetens behag ett ringare intresse; brefvexlingen mellan

franska legationen i Stockholm och det kejserliga utrikesministeriet i Paris är dock ur flere synpunkter ganska läsvärd.

Att svenska styrelsen vid tiden närmast före Karl Johans hitkomst icke stod synnerligen högt i anseende, derom får man, icke utan en viss känsla af förödmjukelse, läsa åtskilliga mer eller mindre betecknande utlåtelser. De praktiske, handlingsdugtige engelsmännen betraktade med en blandning af öfverlägsen humor och godmodigt deltagande den svaghet och oerfarenhet, som hos de styrande ofta nog lät sig förmärka. Sålunda få (i ett bref af 22 okt. 1809) ledamöterna af Karl XIII:s konselj en föga lysande presentation. Om Lagerbjelke antydes, att han »samlat en betydlig förmögenhet genom rent af orena medel» och att hans »talanger» kunde, »derest han funne någon anledning till missnöje, komma att brukas mot hans fädernesland». Engeström omtalas som en hedersman, »fast ingalunda af stor begåfning». Om Rosenblad yttras, att han »anses i allmänhet ej obenägen att understödja hvem det så än må vara». Bland männen utanför konseljen var Armfelt en af dem, som utbytte de flesta meddelanden med engelska diplomater; om honom påpekas, att han ännu vid slutet af 1809 mottog pension af ryska regeringen.

Från Gustaf IV Adolfs afsättning stod England i ett långt ifrån förtroligt förhållande till den svenska styrelsen. Georg III vägrade länge och envist att erkänna Karl XIII som rättmätig konung; väl afbrötos derför ej förbindelserna, men de engelska sändebuden måste uttrycka sig i ett tvunget och skrufvadt språk. I tronföljarefrågan uttalades, mer eller mindre förtäckt, å Englands vägnar sympatier för prins Gustaf, hvilket icke heller var särdeles angenämt för de styrande i Sverige. Missbelåtenheten med Sveriges anslutning till kontinentalsystemet mildrades väl, då mr Foster (redan *före* afslutandet af freden i Paris) funnit, att »regeringen icke hade för afsigt att allt för strängt hålla på föreskriften i den utfärdade förordningen om engelska fartygs utstängande från svenska hamnar». Men i stället ökades den engelska oviljan till en början så mycket mer genom utfallet af det andra tronföljarevalet.

Redan den 31 okt. 1809 (således *före* Karl Augusts hitkomst) skref mr Foster: »Den enda utväg, Sverige kan hafva att göra sig oberoende af de ryska intrigerna, blir att kasta sig i armarne på Frankrike, och åtskilliga personer hafva icke blygts (!) för att säga, att den klokaste politik, Sverige kunnat följa, varit, om man till tronföljare valt den franske generalen

Bernadotte, förutsatt att han skulle vilja mottaga ett sådant anbud.» Man ville hafva denna kandidatur ställd i sammanhang med de aldra första planerna till Gustaf IV Adolfs afsättning. Mr Foster trodde sig veta, att »en svensk grefve talat derom före slaget vid Jena». Det framhålles äfven, att Bernadotte i Hamburg mycket gynnade svenskarne, »vare sig af någon hög tanke om nationens värde eller af andra orsaker»; än mer förtydligande tillägges, att denna ynnest, »om den än icke skulle sakna vissa biafsigter, ändock åtminstone skulle tyckas så göra.»

Då Bernadottes val på allvar ifrågasattes, fann svenska regeringen nödigt att gifva England lugnande försäkringar. Amiral Krusenstjerna fick derför framföra det meddelandet, att Bernadotte från början »förklarat sin allvarliga afsigt att bevara ett godt förhållande till England». Derigenom stillades dock ej farhogorna. »Jag var öfvertygad», skrifver den engelske ministern, »att valet af en officer med generalsgrad, tjenande under den hätskaste fiende, England hade att bekämpa, måste blifva h. m:ts regering i högsta grad misshagligt, och uppmanade derför amiral K. allvarligt att till konungen af Sverige hemställa om valets uppskjutande.

Den skicklighet, med hvilken Karl Johan under en af vårt lands svåraste brytningstider förde politikens invecklade spel, har ofta med välförtjent beundran framhållits; att han dervid, obesvärad af skrupler, följt vanlig »statsmannamoral», hör till spelets regler och är således ej mycket att beskärma sig öfver. Den svenska regeringen förde vid hans hitkomst en rent af omöjlig politik, då hon sökte en nära anslutning till Frankrike och på samma gång ville genom hemlig handelsförbindelse med England bevara den goda »kontinentaltiden» åt Göteborg — midt under kontinentalsystemets välde och tvärtemot Parisfredens hufvudvilkor. Med Göteborg drefs den engelska handeln under amerikansk flagg i så stor skala, att den nog föll i ögonen, äfven om ej det franska konsulatets bevakningspersonal haft så skarpa ögon som den hade. Ännu bättre kunskapare synes franska utrikesministeriet haft i våra goda vänner danskarne, hvilka synnerligt gerna uppletade och inrapporterade, hvad de kunde finna för oss menligt; i detta hänseende gjorde den danske ministern i Stockholm van der Nath ingen hemlighet af sin stämning mot Sverige och svenskarne. Under sådana förhållanden förelåg ett oblidkeligt antingen — eller, ett val mellan Frankrikes och Englands allians. Med Frank-

rike ville Sverige icke bryta, och Karl Johan kunde det icke, förrän han fått fastare mark under fötterna. Sålunda måste han genast efter sin hitkomst förklara England krig.

Kändt är, hurusom landshöfding v. Rosen med amiral Saumarez inledde de hemliga underhandlingar, i följd hvaraf det proklamerade krigstillståndet endast kom att finnas på papperet. Emellertid lyckades snart Karl Johan göra för England begripligt, att han ingalunda var någon vän af Napoleon. Armfelt skref den 4 mars till Rehausen: »Om hatet till korsikanen hos alla goda patrioter är en religion, kan öfverstepresten för denna kult sägas stå midt ibland oss.» Engelska styrelsen fattade ett allt större förtroende för den franske »officeren» och sålunda beslöt den under ännu pågående krig att afsända mr Thornton i hemlig beskickning till Sverige. »Jag har», skref Rehausen (26 sept. 1811), »den säkra förhoppningen, att Sverige skall veta motstå alla Bonapartes listiga anbud. Dock medgifver jag, att jag anser det högligen af behofvet påkalladt, att mr Thornton afreser så snart som möjligt och att han (utan att begära definitiva instruktioner) erhåller bemyndigande att underhandla om ett närmande, önskvärdt de båda länderna emellan.»

Stora utsigter till framgång hade dock ej denna beskickning. Det af Karl Johan oeftergifligt äskade priset för ett förbund, — Norges förening med Sverige — ville England ogerna medgifva. I Thorntons instruktion (af den 9 okt. 1811) yttras uttryckligen: »Prinsen-regenten känner Sveriges planer på Norge, men h. k. h. kan icke medgifva, att dessa planer på något sätt uppmuntras, innan man kommit på det klara med Danmarks handlingssätt och afsigter. Om emellertid något förslag skulle göras er med afseende på Norge, bör ni icke förkasta det eller eljest behandla det på ett sätt, som skulle utestänga möjligheten af vidare fortsatta underhandlingar.» Trots det mildrande tillägget i den sista punkten, var, som man ser, Thornton urståndsatt att gifva några säkra förhoppningar just uti det, som för Karl Johan var hufvudsaken. I sjelfva verket väntade England, att Napoleon ämnade besätta Själland, och ville då göra Norge till ett »sjelfständigt» rike, hvilket för sin handel och sitt sjelfbestånd vore hänvisadt till Englands skydd.

Den 17 okt. ankom Thornton under svår storm till Vinga utanför Göteborg. Det var nu en otur, att Rehausens bref, som skulle förbereda hans ankomst, af misstag sändts till Anholt. Landshöfding v. Rosen uppsköt derför under en förevändning

mötet med honom till den 25 okt., tydligen för att »under tiden kunna hinna erhålla nödiga förhållningsorder från Stockholm.» Mötet hölls i ett grefve Rosen tillhörigt hus utanför Göteborg, och Thornton var dervid försedd med falskt pass för den händelse, att han »vid passerandet af Elfsborgs fästning skulle blifva anhållen och undersökt.» Motig vind gjorde emellertid, att han kom försent till mötesplatsen, hvarifrån v. Rosen redan återvändt. Skriftligen föreslog han nu, att det måtte »tillåtas honom att på sätt, som bäst kan vara egnadt att undandraga honom alla nyfiknas uppmärksamhet, begifva sig till någon ort på något afstånd från hufvudstaden, men dock tillräckligt nära derintill.» Det dröjde ytterligare till den 5 nov., innan han från v. Rosen erhöll den begärda anvisningen, hvilken gick ut på att under diktadt namn och »så hemligt som omständigheterna det ville tillåta», begifva sig till Åmål, der han skulle träffa »en gammal bekant». Under samtal med v. Rosen fick Thornton klart för sig, att man från svensk sida fordrade Norges införlifvande samt kräfde, att England dertill skulle medverka genom att »afskära all tillförsel till Norge från sjösidan och på det sättet tvinga landet att af fruktan för en hungersnöd öfverlemna sig åt Sverige; dessutom erfordrades Englands pekuniera understöd, »emedan Sverige eljest skulle vara ur stånd att bestrida kostnaderna för sin krigsmakt till lands och vatten.» Den 10 nov. anlände han till Åmål och sammanträffade der med hr Netzel, hvilken genast förklarade sig antaga, att de ditkommit för att rådgöra om Englands »samverkan med Sverige i och för Norges underkufvande». Thornton deremot stälde i främsta rummet fredens återställande, hvarefter skulle följa »andra vigtigare öfverläggningar».

Någon öfverenskommelse kunde ej bringas till stånd, då underhandlarne hade så olika utgångspunkter. Dertill kom, att Thorntons besök, oförsigtigt omtaladt i engelska tidningar, redan började blifva »så pass kändt i Göteborg, att det omnämnts i polisrapporterna»; det hade på den vägen, såsom Netzel meddelade, blifvit kändt af danske ministern, som i sin ordning rapporterat det för den franske. Man misströstade derför om att vidare kunna föra denna underhandling i smyg, hvarför Thornton anmodades att afresa från Åmål lika hemligt som han ditkommit. Men genom ett vigtigt meddelande lät den svenska styrelsen honom dessförinnan förstå, att hon allvarligt sökte ett närmande till England. Netzel förklarade sig nämligen bemyndigad tillkännagifva, att man för franska trupper begärt

genomtåg genom Sveriges vestra landskap till Norge, der de skulle bilda armékårer för att sedan derifrån sättas öfver till Skottland; det meddelades, att svenska regeringen afslagit denna begäran samt att, »om Frankrike dertill skulle foga hotelser om ett infall i Pommern (inom kort, såsom man vet, både gjorda och verkstälda) och om qvarstad å de svenska fartyg, som befinna sig i franska hamnar — ville Sverige öppet förklara sig träda på Englands sida.» Tvifvelsutan gjordes genom afslaget åt Frankrike äfvensom genom det varskoende uppdagandet en vigtig tjenst åt England. Från detta farliga håll hade det ej varit angripet sedan vikingafärdernas dagar, skall måhända ej heller angripas förr, än Rysslands flotta, efter att hafva mottagits i norska hamnar, visar sig på Vesterhafvet.

Den 20 nov. var Thornton besluten att lemna Åmål, föga belåten med »det tvära afbrottet på de förhandlingar, hvilka i sin början tycktes lofva ett vida lyckosammare resultat.» Han återvände samma väg han kommit och skref (25 nov.) sin nästföljande rapport till sin regering ombord på örlogsskeppet Victory vid Vinga. Genom antydningar från Göteborg trodde han sig hafva funnit, att »utgången helt och hållet var Engeströms verk eller att denne åtminstone genom vrängda framställningar aflockat kronprinsens samtycke dertill.» Ombord på Victory qvardröjde Thornton ända till de sista dagarne af december. Derunder meddelade han sig med grefve Rosen om liqvidation för de i Karlshamn qvarhållna engelska skeppslasterna; i sitt svar gaf Rosen den uppmuntrande antydningen, att »denna fråga endast vore af ojämförligt underordnad betydelse i förhållande till andra och större, om hvilka det nu egentligen rör sig.» Thorntons afsigt var nu att genom Rosen öppna en väg för direkta meddelanden till kronprinsen med förbigående af utrikesministern Engeström. I början af december anträdde Rosen i sådant syfte en resa till Stockholm och uttalade i bref till Thornton sitt hopp, att det skulle »medföra ett godt resultat.» Emellertid afreste Thornton utan svar till London. Efter ankomsten dit anhöll han hos lord Wellesley att få »till grefve Rosen ännu en gång framställa samma förslag, nu med den större befogenhet, som h. m:ts regerings godkännande deråt kan gifva.» Så ändades hans första beskickning. Resultaten voro skäligen små, kan man tycka. Dock hade mellan de båda regeringarna, midt under officielt krigstillstånd, satts i gång en hemlig och vänskaplig kommunikation, som sedermera i större skala anlitades.

Efter sin återkomst till England fick Thornton af »välkänd person i Göteborg» nya underrättelser och inbjudande vinkar. Engeströms beteende förklarades dermed, att denne varit »rädd att taga ett förhastadt steg, under det Ryssland håller dem i bäfvan och förskräckelse, och de icke veta, huru denna makt kommer att handla». Thornton uppmanades att åter begifva sig till Sverige och der oförmärkt sammanträffa med kronprinsen under den resa, som denne före öppnandet af den utlysta riksdagen i Örebro ämnade företaga genom de svenska landsorterna. »Under denna resa», skrifver meddelaren, »måste, som ni väl kan förstå, mångfaldiga tillfällen gifvas för hvarje främling att oanmärkt närma sig honom, och man borde deraf begagna sig, då tillträdet till hans person är mycket lätt och hans sätt så förbindligt, att jag är öfvertygad, det ett sådant samtal måste påskynda det önskade resultatet; han är icke blott en älskvärd man, utan reser nu också ut med önskan att behaga, och han brukar aldrig förfela sina syften.» Återigen framhölls den »oundgängliga nödvändigheten af, att Sverige får Norge», hvilket, i annan händelse, måste blifva »en rysk eller pseudofransk provins.» Englands intresse påkallades genom den mängd af dugligt sjöfolk, hvarmed Napoleon från Norge fick förse sig vid utrustandet af hans flottor i Schelde och vid Brest; i sammanhang dermed påpekades, att danska regeringen alltid stod färdig att »tyda hans minsta vink om bistånd af matroser och sjöofficerare», emedan han visste »intet bättre sätt att tillfredsställa sitt hat mot England.» I betraktande af »det rådande lugnet såsom förebud till en kommande storm» fann Sverige nödigt att »försöka eröfra Norge på Själland.» Om engelska regeringen ej ville gynna utförandet af denna plan, vore rådligast att — »bedja den gode guden på franska, om han ej förstår ryska.» Signeuls hemliga budskap från och till Napoleon samt Suchtelens förtroliga meddelanden från kejsar Alexander kunde hafva förklarat denna vink för den närmare invigde. Det röjde sig redan då temligen tydligt att vid utbrottet af ett verldskrig blir Norge ett land af ofantligt stor vigt både för Ryssland och för England.

Otto Sjögren.

Åter en långodsfråga.

I sista dubbelhäftet af denna tidskrift, sidd. 528 och följ., förekomma under titeln: *Nya spegelbilder af Zéro,* II, trenne dikter, af hvilka särdeles den första i hög grad slog an på mig, icke så mycket genom nyhetens behag som fastmer genom den gamla välkända tonen och klangen. Det föreföll mig nämligen, som om jag hört *Lessing* lifslefvande sjunga vinets lof, ehuru han nu — jag medger det gerna — vid sin återuppståndelse efter den öfver 105-åriga hvilan tycktes mig en smula lurfvig. Men kanske jag bara tyckte så. Emellertid ber jag läsaren sjelf döma i denna saken, ty (inom parentes sagdt) dröjde det icke länge, förr än jag kom i tillfälle att göra en jemförelse mellan Gotthold Ephraim Lessing och F. Barthelson — Zéro, särskildt hvad beträffar denna dikten i fråga.

Dikterna lyda, som följer:

Lessings:

Die Türken.

Die Türken haben schöne Töchter,
Und diese scharfe Keuschheitswächter;
Wer will, kann mehr als eine frei'n:
Ich möchte schon ein Türke sein.

Wie wollt' ich mich der Lieb' ergeben!
Wie wollt' ich liebend ruhig leben,
Und . . . doch sie trinken keinen Wein;
Nein, nein, ich mag kein Türke sein.

Zéros:

Herr Peterssons tankar om turkarne.

De skönaste döttrar dock turkarne ha',
Eunucker dem vakta så säkert och bra;
Man friar, får harem med dussinet i,
Ack, ack, huru gerna jag turk ville bli!

Hvad jag skulle skämta den hela Guds da'n
Med mina turkinnor som turk på divan!
Och allt, de med guldtoffeln pekade på,
Det skulle de söta »turkoserna» få.

Vid Offenbachs toner, i lättaste gaz,
Mig bägarn de skulle kredensa med grace . . .
Men turkarne få ju knappt smutta på vin —
Ne pass! Att bli turk, nej, det måtte väl hin!

Lessings dikt har visserligen inte mer än två strofer, då deremot *Zéro* anslagit tre sådane åt sin »Petersson». Men båda Lessings strofer ingå i »Peterssons tankar», och den tredje synes hafva behöfts, för att det skulle bli plats åt »guldtoffeln», »turkoserna» och »Offenbach». Nu kunde ju Zéro gerna för mig få skjuta skulden på Lessing och häfda sin prioritet, om denne ej varit nog elak att offentliggöra sin dikt för 133 år sedan. Men enligt en not på nämnda 528 sidan af samma förut nämnda häfte synes herr Zéro ännu vara i lifvet; alldenstund han lofvat lemna »en ny humoristisk diktcykel» åt denna tidskrift.

Hvad Zéros tvänne öfriga dikter beträffar, har jag ej gittat göra någon jemförelse, men betviflar visst inte, att ju någon annan mot dem kan göra samma anmärkning, som jag gjort mot »Peterssons tankar». Det var nämligen här den nära nog ända till afskrift slafviska likheten, som frapperade mig så mäktigt. För resten är verldslitteraturen så stor, att det ofta nog torde kunna gå för sig att *ostraffadt* låna. Men Zéros lån bör med lika rätt blifva anmärkt, som ett lån af *Böttiger* anmärkts i ett föregående häfte af denna tidskrift.

Nils Sjöstrand.

För att undvika ett onödigt utspinnande af ofvanstående långodsfråga, har red. meddelat hr Barthelson uppsatsen samt har äfven derå erhållit ett svar, hvilket — alldenstund häftets sista ark redan var lagdt i pressen — meddelas å omslaget.

Kärlek per telefon.*

Framtidsnovell

af

Mark Twain.

Öfvers. af J—y R.

I.

Det var vid middagstiden en kall vinterdag. Staden Eastport i Maine låg begrafven under tjock nyfallen snö. Ej den minsta rörelse på gatorna, så långt ögat kunde nå intet annat än dyster och stilla ödslighet. Trottoarerna voro förvandlade till grafvar, med murar af snö på båda sidor, och det enda ljud, som då och då nådde örat, var bullret af en träskofvel i färd med att göra passagen fri. Men kallt var det, så att inte ens snöskottarne länge kunde stanna utom hus. Snart förmörkades himlen, vinden blåste upp och började hvina i nyckfulla afbrott med den mest respektingifvande styrka, och det var ett nöje att se, hur snömolnen jagades uppåt, framåt, åt alla håll. Än sammanfördes de till ofantliga drifvor, från hvilkas spets vinden först roade sig att bortblåsa några enstaka flingor för att derefter förskingra dem i hvirflar, än röjdes platsen tom och terrängen syntes ren, som om den sopats. Oh, hur vinden skämtade med allt detta! Men alltjemt hopade sig snön på trottoarerna, och detta var intet skämt.

---

* I den amerikanska tidskriften *Atlantic Monthly* har den uppburne humoristen nyligen offentliggjort ofvanstående kostliga berättelse, som säkert skall bereda äfven våra läsare ett oskattbart nöje.

I en elegant och beqväm liten salong tog Alonzo Fitz-Clarence sin siesta, iklädd en förtjusande blå nattrock, med garnering af karmosinröd satin. Framför honom syntes qvarlefvorna af en frukost. Tallrikarne och assietterna af finaste porslin harmonierade ypperligt med rummets möblering. Brasan sprakade klar och munter i kaminen.

En ännu häftigare vindstöt skakade fönsterrutorna, som stormilarne piskade med ett vått ljud, om man så kan uttrycka sig. Den vackre unge mannen mumlade: »Det är kategoriskt omöjligt att sticka näsan utom dörren i dag. Man måste resignera. Men huru få sällskap? Låt mig se: jag har min mor och tant Susannah, en förträfflig menniska, som jag kunde språka med i telefonen; men det förströr mig inte nog.» Han kastade en blick på sin vackra franska pendyl: »Denna pendyl går illa, denna pendyl vet nästan aldrig hvad tiden är. Alfred! (Intet svar). Alfred är nog en ypperlig betjent, men nästan lika litet påpasslig i sin tjenst som pendylen.» Alonzo tryckte på knappen till en elektrisk ringledning, väntade ett ögonblick, tryckte ånyo på knappen och väntade ännu några ögonblick: »Nå, batteriet är visst i olag... Jag måste emellertid till hvad pris som helst veta tiden!» Han närmade sig ett språkrör i väggen, hvisslade och ropade »Mamma» i två omgångar. Utan verkan! »Säkerligen är det något här som inte längre gör tjenst. Jag kan inte få någon att röra sig ur fläcken härnere, det är tydligt.» Sedan satte han sig vid en pulpet af rosenträ och talade i telefonen: »Tant Susannah!»

En låg och behaglig röst svarade:

— Är det du, min nevö?

— Ja. Jag är alldeles för lat och har det allt för beqvämt för att gå ned till min mor. Du ser mig i en grym förlägenhet och ingen för att komma mig till hjelp.

— O himmel! hvad säger du? hvad står på?

— Något rysligt allvarsamt, försäkrar jag dig.

— Oh! håll mig inte så på sträckbänk, kära du! Hvad är det då?

— Jag skulle vilja veta precis hvad klockan är.

— Afskyvärda odåga! Hvilken förskräckelse du utsatte mig för! Är det allt?

— Allt, på min ära! Sansa dig; säg mig tiden och mottag min välsignelse!

— Klockan är här fem minuter öfver nio. Men för

mitt besvär fordrar jag ingen betalning. Behåll din välsignelse!

— Tack; den skulle inte ha gjort mig utfattig, lilla tant, och den skulle inte ha gjort dig rik nog att lefva af den utan andra resurser.

Han steg upp mumlande: »Fem minuter öfver nio», och med en blick på pendylen sade han: »Ah! den går bättre än vanligt, du misstager dig bara på trettiofyra minuter.» Efter att ha gjort en beräkning i tankarne vred han fram pendylens visare tills de pekade på tre qvart på ett.

Han infann sig å nyo vid telefonen och ropade:

— Tant Susannah?

— Ja, min nevö.

— Har du ätit frukost?

— Ja, för en timme se'n.

— Är du upptagen?

— Nej, jag bara syr litet grand. Hvarför så?

— Har du visiter?

— Nej, men jag väntar klockan half tio.

— Jag har så mycket jag skulle vilja säga; jag är alldeles ensam och skulle vilja prata med någon.

— Mycket bra, prata med mig.

— Jag vet inte, om jag vågar eller ej; men...

— Men hvad? Oh! Afbryt dig inte; du vet, att du kan ha förtroende till mig, Alonzo; du vet det!

— Jag vet det, tant, men det är så allvarsamt, det rör mig så djupt, mig och hela familjen...

— Alonzo, säg mig det, säg mig allt; jag skall aldrig hviska ett ord derom.

— Tant, om jag vågade?

— Ah, jag ber dig, våga! Förtro dig till mig; du vet att jag håller af dig. Hvad är det?

— Hvad väder har ni i ert land?

— Jag bryr mig sist om vädret! Jag förstår inte, hur du kan ha hjerta att leka med mig så!

— Så, så, kära lilla tant, jag är ledsen, på min ära, mycket ledsen. Jag skall aldrig göra så mer; förlåter du mig?

— Ja, eftersom du ser ut att ångra dig uppriktigt; jag förlåter dig, fast jag vet, att jag inte borde göra det, ty du skämtar med mig igen vid första tillfälle.

— Nej, visst... Men hvilket väder, hvilket väder! Jag försäkrar dig, att man är tvungen på allt upptänkligt sätt söka hålla kuraget uppe. Här, tant, ha vi snö, blåst och en gruflig köld. Hvad slags väder har ni i ert-land?

— Varmt, regnigt, melankoliskt... Så långt jag kan se, märker jag ingen mensklig varelse på gatan, men på trottoarerna ett dubbelt eller tredubbelt led af paraplyer, drypande af regn från alla spröten. Jag har brasa i min kakelugn för att muntra mig, men jag skulle qväfvas, om jag inte höll fönstren öppna. Decembervinden tränger in till mig alldeles mättad af doften af blommor, som spefullt le åt oss och veckla ut sig allt friskare och kraftigare, ju mer det regnar, detta regn, som endast gör menniskorna dystra och nedslagna.

Alonzo öppnade munnen för att utropa: »Bravo, lilla tant, det der borde du låta trycka och binda in!» men han hejdade sig plötsligt, då han hörde sin tant konversera med någon. Han närmade sig fönstret och skådade ut på det kalla vinterlandskapet. Mera ursinnigt än någonsin jagade stormen snöflingorna; fönsterluckorna slogo af och an och smälde igen med häftighet. En öfvergifven hund strök med hängande hufvud och svansen mellan benen fram efter husraderna, sökande skydd och beskydd.

Alonzo ryste och sade med en suck: »Hur mycket bättre vore ej smutsen, det varma regnet och blommorna, som drifva gäck med menniskorna, än ett väder som detta!»

Han vände sig om från fönstret, tog ett steg framåt, blef sedan stående med spändt öra, medan de ljufva tonerna af en välkänd sång nådde honom genom telefontråden.

Han förblef orörlig, med hufvudet omedvetet framåtlutadt, som om han insöge melodien. Utförandet af sången var emellertid icke fritt från fel, men det föreföll Alonzo som om detta fel, hvilket bestod uti att sjunga de fem första tonerna af romansens refräng en half ton för lågt, förlänade visan ett ökadt behag. Också drog vår hjelte ett djupt andetag, då sången tystnade och utropade: »Aldrig, nej aldrig, har jag hört *In Sweet, By and By* sjungas så.» Han störtade fram till telefonen och med låg och förtrolig röst hviskade han:

— Tant, hvem är då denna guddomliga sångerska?

— Det är det sällskap jag väntade och som, hoppas jag, tillbringar här en månad eller två. Jag skall presentera er för hvarandra. Miss...

— Af misskund, ett ögonblick, tant Susannah; du ger dig aldrig tid att reflektera!

Han sprang, han snarare flög till sin sängkammare och återkom sekunden derpå i en mycket vårdad toalett. »På mitt hedersord», grälade han, »höll hon inte på att presentera mig för denna engel i blå nattrock med röda kanter. O, de fruntimmerna, de fruntimmerna, de ha då ingen hjerna!...» Sedan tillade han framför telefonen:

— Nu, lilla tant, står jag till din tjenst.

Han började småle och helsa med all den elegans och all den höfviskhet, hvaraf han var mäktig.

— Mycket bra, miss Rosannah Ethelton, tillåt mig presentera för er min älsklingsnevö. Mr. Alonzo Fitz-Clarence. Se så, nu är det gjordt! Och som ni båda äro förträffliga ungdomar, som jag älskar af hela mitt hjerta, lemnar jag er att konversera på tu man hand, medan jag går till mina hushållsbestyr. Sätt dig, Rosannah; sätt dig, Alonzo. Farväl; jag skall inte bli länge borta.

Alonzo hade icke upphört att helsa och småle. Han satte sig, mumlande för sig sjelf: »Oh, lyckliga slump! Nu må blåsten hvina, snön yra och himlen visa sitt värsta humör; det är mig alldeles likgiltigt.»

II.

Låtom oss, medan de båda unga prata och stifta bekantskap, kasta en blick på den förtjusande miss Rosannah Ethelton. Hon satt i en utsökt täck boudoir, en boudoir, som måste vara skapad af en qvinna med raffinerad smak samt med känslig och en smula romanesk själ. Bredvid en låg och beqväm stol såg man en arbetskorg, prydd med broderier; ur densamma framskymtade ett virrvarr af band och garner af alla slag. På golfvet lågo huller om buller tygbitar, några trådrullar, saxar, medan huskatten med gravi-

tetisk min tronade på soffan i mjukt indiskt tyg. I ett *bay-window* uppbar ett staffli en ofullbordad målning. Böcker öfverallt: Robertsons predikningar, Tennysons, Moodys, Sankeys och Hawthornes verk; kokböcker, bönböcker... skizzböcker m. m.

Ett piano formligen försvann under berg af musikhäften, liksom väggarne försvunno under gravyrer och taflor. Det var en verklig öfversvämning af konstföremål: marmor- och bronspjeser, statyetter, lyxartiklar af alla slag, exemplar af sällsynta och dyrbara porsliner, presenterande sig på konsoler. Fönstret vettade åt en trädgård, prunkande af exotiska växter, ett verkligt féeri för syn och lukt.

Men miss Rosannah var utan gensägelse det mest fullkomliga, det mest utsökta och förtjusande af allt, som fans att skåda i detta hem. Hvem skulle kunna afmåla denna grekiska profil, dessa rena drag, denna utomordentligt hvita hy med dess lätta nyanser i skärt, dessa stora, blå, så ljufva ögon, befransade af långa, böjda ögonhår, och denna rikedom af gyllene lockar? Lägg härtill ett uttryck af oändlig ömhet och en drottnings hållning, hvilken dock ej uteslöt hvarken behag eller otvungenhet i rörelserna. I den ytterst enkla toalett hon bar, syntes hon strålande af skönhet; hvad skulle hon då inte vara i baldräkt?

Medan vi varit upptagna af att beundra henne, hade hon pratat med Alonzo. Minuterna försvunno och hon pratade alltjemt. Plötsligt höjde hon ögonen och blef varse tiden, som pendylen utvisade. En rodnad betäckte hennes kinder och hon skyndade sig att ropa i telefonen:

— Adjö, jag lemnar er, herr Fitz-Clarence.

Hon reste sig så brådstörtadt från stolen, att hon knapt hörde den unge mannen, som sade henne »Adjö». Stående, ett rof för den behagligaste förvirring, betraktade hon om igen den anklagande pendylen: »Fem minuter öfver elfva, verkligen! Nära två timmar tillbragta med att prata och dessa två timmar ha synts mig som tjugu minuter. Hvad skall han tänka om mig?»

I samma ögonblick betraktade Alonzo häpen pendylen och sade till sig sjelf: »Tre qvart på tre! Nära två timmar!... Tag mig f—n, om jag hade trott, att mer än två minuter förflutit! Det är inte möjligt annat än att pendylen har dragit sig nu igen.»

— Miss Ethelton, ett ögonblick, jag ber. Är ni ännu qvar?

— Ja, men säg fort, jag måste gå.

— Skulle ni vilja vara nog älskvärd och säga mig hvad klockan är?

Den unga flickan kände rodnaden ånyo uppstiga på sina kinder: »Fy! den fulingen, som frågar mig om det!» mumlade hon; sedan tillade hon med hög röst med en ton af väl spelad sorglöshet:

— Fem minuter öfver nio.

— Tack! Och ni är tvungen att gå nu?

— Ja.

— Jag är ledsen deröfver. (Intet svar.) Miss Ethelton! (Intet svar.) Miss Ethelton!

— Nåväl?

— Ni..., ni är qvar, inte sant?

— Jo; men skynda er, jag ber, hvad ville ni säga?

— Nåväl! jag... Nåväl! ingenting särskildt. Om ni visste hvad jag finner mig ensam här! Det skulle vara att begära för mycket, det är sant; men skulle ni ha något emot att prata med mig igen, snart, om det inte tråkar ut er för mycket?

— Jag vet inte; jag skall tänka derpå; jag skall försöka.

— Tack, miss Ethelton...

»Ah! hon har gått och jag är ånyo utsatt för plågan af snön, mörkret och stormen. Hon har gått; hon har sagt *adjö* och inte *god dag*. När allt kommer omkring, gick pendylen rätt ändå och dessa två timmar ha gått som en blixt. Egendomliga och förtjusande händelse! För två korta timmar se'n var jag en fri man i Eastport, staten Maine, och nu är mitt hjerta i San-Francisco!»

Ungefär samtidigt sände Rosannah Ethelton en förströdd blick ut öfver San-Franciscos hamn och sade för sig sjelf, der hon satt nära fönstret i sitt rum: »Hvad han är olik den stackars Burley, hvilkens hufvud är så tomt på idéer och som har en så ynklig talang att härma folk!»

III.

Fyra veckor senare hade M. Sidney-Algernon-Burley inbjudit en glad samling vänner att frukostera i en praktfull salong på hotell *Telegraph-Hill* (San-Francisco). Ändamålet med samqvämet var att höra M. Sidney-Algernon-Burley visa sin talang och särskildt att applådera M. Sidney-Algernon i hans härmningar af vissa populära aktörer och vissa literatörer i San-Francisco och andra närgränsande platser. M. Sidney-Algernon-Burley hade ett vackert och ståtligt utseende, en ytterst elegant habit och en inte mindre elegant »enkeltjusare» i ögat. Han visade sig mycket upprymd, men höll icke förty ögonen fästade på dörren med en illa dold otålighet. En lakej inträdde och gjorde med låg röst hotellets herskarinna ett meddelande. Denna skakade på hufvudet på ett sätt, som tycktes lifligt inverka på M. Sidney-Algernon-Burley; hans munterhet aftog småningom och hans hållning antydde ett tilltagande missmod.

De inbjudne drogo sig tillbaka den ene efter den andre och M. Sidney-Algernon-Burley befann sig snart ensam med värdinnan.

— Något tvifvel är ej längre möjligt, sade han till henne; hon undviker mig. Hon ursäktar sig alltid. Om jag kunde få träffa henne, tala med henne ensam blott en sekund... Men denna beständiga obeslutsamhet!

— Kanhända, herr Burley, är det ett olyckligt sammanträffande, som gör, att det ser ut som om hon ville undvika er. Stig upp i lilla salongen och vänta mig der; jag skall stöka undan en hushållsangelägenhet, som tager mig i anspråk; sedan skall jag begifva mig till hennes rum. Säkerligen skall hon låta öfvertala sig att träffa er.

M. Burley gick upp i den afsigten att gå in i lilla salongen, men då han passerade tant Susannahs enskilda salong, till hvilken dörren stod halföppen, hörde han ett muntert skratt. Ah, detta skratt, han kände det så väl, hvarför han, utan att knacka och utan att låta anmäla sig, trädde in, full af hopp. Men innan han kunnat få fram ett enda ord eller gjort tillstymmelsen till en rörelse för att röja sin närvaro, hörde han saker, som kastade tvifvel i

hans själ och kommo rysningar att skaka hela hans varelse!

Han hörde en röst säga: »Älskade, din fotografi är framkommen». Och Rosannah Ethelton svarade: »Din också, min älskling». Han såg henne ömt luta sig ned och hördehenne kyssa något upprepade gånger. Hans själ kokade inom honom. Samtalet, som krossade hans hjerta, fortsattes:

— Rosannah, jag visste att du borde vara vacker, men detta är förtrollande, detta är bländande, detta är berusande!

— Alonzo, hvilken glädje att höra dig säga så! Jag vet alltför väl, att det inte är sant; men hvad jag är tacksam att du tycker det! Och för min del kände jag, att du måste ha en nobel figur, men verklighetens behag och majestät lemna min inbillnings drömmar långt bakom sig.

Burley hörde ånyo liksom en syndaflod af kyssar.

— Tack, min Rosannah! Fotografien smickrar mig visst, men hvad betyder allt detta, mitt hjerta lilla? Jag är så lycklig, Rosannah!

— Oh! Alonzo, ingen före mig har vetat hvad kärlek är och ingen efter mig skall veta hvad lyckan är! Jag går i en stjernklar dröm; en hel oändlig verld af förtjusning och hänryckning öppnar sig för mina blickar.

— Oh! min Rosannah! Ty du tillhör mig, inte sant?

— Helt och hållet, ja, helt och hållet, Alonzo, från nu och för alltid. Hela dagen lång och under mina drömmar om natten hör jag liksom en musik upprepa i mina öron: »Alonzo Fitz-Clarence, Alonzo Fitz-Clarence, Eastport, staten Maine.»

— Förbannade menniska! — men åtminstone har jag din adress, brummade Burley afsides.

Och han rusade från platsen, der han stått.

IV.

Alldeles bakom Alonzo befann sig hans mor, hvars ansigte återspeglade den fullständigaste häpnad. Hon var

så väl insvept från topp till tå i sina pelsar, att man ej såg mera af hennes person än ögonen och näsan. En lefvande allegori öfver vintern, var hon helt och hållet inpudrad af snö.

Bakom Rosannah (som icke hade en aning derom) befann sig tant Susannah, lik en afbild af förvåningen, en lefvande allegori öfver sommaren, ty hon var lätt klädd och viftade lifligt med sin solfjäder för att en smula svalka sitt anlete.

Dessa qvinnor hade båda glädjetårar i ögonen.

— Oh! oh! utropade M:me Fitz-Clarence, der ha vi förklaringen, Alonzo, hvarför ingen på sex veckor kunnat förmå dig att lemna ditt rum.

— Oh! oh! utropade tant Susannah, der ha vi förklaringen, Rosannah, hvarför du sedan sex veckor gjort dig till eremit.

I blinken vände sig de båda unga om, förvirrade som tjufvar, gripna på bar gerning.

— Min välsignelse, min son; jag är lycklig öfver din lycka; kom i din mors armar!

— Min välsignelse, Rosannah, för min älskade nevös kärlek, kom i mina armar!

Och nu blef det samtidigt i Telegraph-Hill och Eastport-Square utgjutelser af ömhet och de ljufvaste tårar. Pa båda dessa ställen tillkallades husets tjenare. På det ena gafs befallningen: Gif mig en varm limonad! På det andra stället: Släck brasan; gif mig mina båda palmbladssolfjädrar och litet vatten med is!

Och de båda unga efterträddes af de båda gamla damerna, som i sin tur satte sig vid telefonen för att språka med hvarandra om sin ljufva öfverraskning och för att göra upp planerna till giftermålet.

Några minuter förut hade M. Burley rusat ut ur Telegraph-Hill utan att taga afsked af någon. Han mumlade mellan tänderna, citerande, utan att ana det, en populär melodram: »Aldrig! Hon skall aldrig gifta sig med honom, jag svär det! Innan naturen afkastat sin hermelinsmantel för att åter ikläda sig sin smaragdskrud, skall hon tillhöra mig!»

V.

Två veckor efter. Regelbundet klockan tre eller fyra under tre eller fyra dagar å rad aflade en *clergyman* af episkopalkyrkan, värdig och salvelsefull samt med en monokel i ögat, visit hos Alonzo. Om man finge tro hans visitkort, kallade han sig the Rev. Melton Hargrave, från Cincinnati, och hade, sade han, af helsoskäl tagit afsked från prestembetet. Om han sagt, att det var på grund af dålig helsa, hade han visst ljugit, att döma af hans kraftiga utseende och bastanta kroppsbygnad. Uppfinnare af en förbättring i telefonväsendet, hoppades han betrygga sin framtid genom att draga nytta af sitt patent. »Den tid, som nu är», sade han, »kan en person med sin egen telefon sätta sig i förbindelse med en tråd, som från en stat till en annan öfverför musiken vid en konsert och kan sålunda afleda den till sin förmån. Min uppfinning skall hädanefter sätta p för dylika påfund.»

— Än sedan! svarade Alonzo, om denna musikaliska stöld under vägen inte gör någon menniska för när, hvad tjenar det då till att bekymra sig derom?

— Men antag — återtog hans vördighet — att det i stället för att vara musik, som passerar genom tråden och som sålunda afledes, antag, att det vore kärleksord af den heligaste och förtroligaste art.

Alonzo darrade från topp till tå:

— Herre, er uppfinning är ovärderlig; jag måste ha den, jag måste ha den till hvad pris som helst.

Men denna så beprisade uppfinning gick visst om intet på vägen från Cincinnati, ty Alonzo hörde aldrig mer talas om den. Hans otålighet kände inga gränser. Tanken, att Rosannahs ljufva kärleksord kunde stjälas ifrån honom under vägen, lemnade honom ingen ro. Presten kom ofta för att beklaga sig för honom öfver sölet med erhållandet af sitt patent, men detta tröstade föga vår hjelte.

En morgon steg den gudsmannen upp för trappan och knackade på Alonzos dörr. Intet svar. Han trädde in, kastade en forskande blick omkring sig, stängde sakta dörren och störtade fram till telefonen. De ljufva och aflägsna

tonerna af *Sweet By and By* nådde hans öra långs med tråden. Sångerskan hade hunnit till de fem tonerna i refrängen då presten afbröt henne, ypperligt härmande Alonzos röst, med ett lätt tonfall af otålighet:

— Mitt hjerta lilla?

— Hvad behagas?

— Jag ber dig, sjung inte detta mera den här veckan; försök något mera nytt.

De lätta stegen af en man med lätt hjerta läto höra sig i trappan och presten sökte med ett djefvulskt småleende hufvudstupa tillflykt bakom sammetsgardinernas veck.

Alonzo inträdde och närmade sig telefonen.

— Rosannah, min älskling, låt oss sjunga något tillsammans.

— Något mera nytt? — frågade hon med spefull bitterhet.

— Ja, om du tycker bättre om det.

— Nå, så sjung sjelf.

Denna nyck förvånade och sårade den unge mannen.

— Rosannah — sade han — detta är inte likt dig.

— Jag förmodar, att det är lika mycket likt mig, som ert samtal nyss var likt er, herr Fitz-Clarence.

— *Herr* Fitz-Clarence! Men Rosannah, hvad var det för oartigt i mina ord?

— Helt säkert hade jag missförstått dem; jag ber dig ödmjukt om förlåtelse. Du sade till mig: »Sjung inte mer i dag.»

— Inte sjunga mera *hvad?*

— Romansen, som du talade om. Hvad du har svårt att förstå i första taget.

— Jag har aldrig talat om någon romans.

— Oh! Du har inte talat om den?

— Nej, jag försäkrar.

— Jag är tvungen att anmärka, att du talat om den.

— Och jag, jag är tvungen att upprepa för dig, att jag inte talat om den.

— Är det en andra ohöflighet? Det är nog, jag skall aldrig mer tala med dig; allt är slut oss emellan.

Sedan anlände genom telefonen ett ljud, qväfdt af snyftningar. Alonzo utstötte:

— Oh! Rosannah, tag tillbaka dina ord; någon förskräcklig hemlighet ligger under detta, något rysligt misstag.

Jag säger dig rena och oförfalskade sanningen, då jag försäkrar dig, att jag inte talat om denna romans. Jag skulle inte för allt i verlden vilja såra dig... Rosannah! dyra Rosannah... Oh! tala till mig, jag besvär dig derom!

En paus inträdde; sedan hörde Alonzo snyftningarna aflägsna sig och förstod att hans interlokutris hade lemnat telefonen. Han steg upp med en suck och gick brådskande ut ur rummet, mumlande: Jag går ut och söker min mor. Måste jag än fördenskull leta igenom hvartenda fattighus och hvarenda barmhertighetsinrättning, så skall jag finna henne, och hon skall öfvertyga Rosannah, att jag aldrig haft för afsigt att såra henne.

En minut senare kastade sig presten på telefonen som en tiger lurande på sitt rof. Han väntade inte länge. En ljuf röst darrande af tårar, sade:

— Dyre Alonzo, jag har haft orätt; det är omöjligt, att du sagt någonting så grymt; någon måste ha härmat din röst af elakhet eller på skämt.

Förrädaren svarade kallt med ljudet af Alonzos röst:

— Du har sagt: »Må allt vara slut mellan oss!» Och må det vara så. Jag föraktar din ånger och tror inte på misstaget.

Sedan gick han strålande i sin djefvulska triumf och försvann för alltid, han och hans telefonuppfinningar.

Fyra timmar derefter kom Alonzo tillbaka med sin mor, då de genast satte sig i förbindelse med hotellet i San Francisco, men utan att erhålla något svar. De väntade länge, länge vid den stumma telefonen...

Slutligen det ögonblick, då solen gick ned i San Francisco och det var natt sedan tre och en half timme i Eastport, anlände svaret på den utan återvändo upprepade kallelsen: »Rosannah! Rosannah!...» Men, ack! det var tant Susannahs röst.

— Jag har varit ute hela dagen, — sade rösten — jag kommer ensam; jag skall hemta henne... (Här en väntan på två minuter, fem minuter, tio minuter; sedan dessa ödesdigra ord, uttalade med förändrad stämma:) Hon har rest med sitt bagage; hon har sagt till tjenstfolket, att hon skulle helsa på bekanta; men hör här biljetten, som jag fann på bordet i hennes rum: »Jag har rest; sök icke efter mina spår; mitt hjerta är krossadt, ni skall aldrig mera återse mig. Säg honom, att jag alltid skall tänka på honom, då

jag sjunger *Sweet By and By,* men utan att dermed förena minnet af de sårande ord han uttalat med anledning af denna sång.» Alonzo! Alonzo! hvad betyder detta? hvad har händt?

Men Alonzo förblef mållös, hvit och kall som döden; hans mor skyndade att öppna fönstret för att den friska luften måtte vederqvicka den olycklige. Ett kort föll till golfvet ur gardinens veck och hon läste: *M. Sidney-Algernon-Burley, San Francisco.*

— Den eländige! — vrålade Fits-Clarence. Han störtade ut på jagt efter den falske presten i afsigt att döda honom. Kortet förklarade allt, ty våra båda unga hade i sina samtal tillstått för hvarandra sina föregående tycken, icke utan att skämta på bekostnad af de olyckliga, som blifvit slagna ur brädet, såsom det alltid är brukligt mellan älskande.

VI.

Under de två månader som följde hände mångahanda ting. Rosannah, den stackars föräldralösa hade icke återvändt till sin mormor i Portland, i Oregon och hade icke skrifvit till henne mer än samma biljett in duplo, som blef funnen i Telegraph-Hill. Den person, som lemnat henne en tillflyktsort, hade utan tvifvel lofvat att hålla hennes göranden och låtanden hemliga, ty alla ansträngningar för att återfinna hennes spår voro fruktlösa. Men Alonzo glömde henne icke. Han sade till sig sjelf: »Hon skall sjunga vår ljufva romans, då hon är sorgsen, och jag skall återfinna henne.»

Och tagande sin rensel och en portativ telefon på ryggen, skuddade han sin födelsestads snö af sina fötter och hastade ut i vida verlden.

Långt, mycket långt, vandrade han, irrande omkring från land till land; stundom sågo de förbluffade förbipasserande en blek och af bekymmer utmerglad man klättra upp på telegrafstolpen och förblifva melankoliskt uppflugen på denna höjd, med örat tryckt mot en liten låda. Snart steg han åter ned med en suck och återtog sin afbrutna vandring.

I början af sin pilgrimsfärd mumlade han ofta: »Ack! om jag endast kunde höra denna *Sweet By and By!*» Men mot slutet göt han tårar af ångest och sade: »Oh! att jag inte kan höra något!»

Sålunda förflöto åtta veckor och till sist togo några personer med barmhertigt hjerta hand om honom och skaffade in honom på ett lasarett. Han knotade inte, ty hans krafter voro uttömda och med krafterna alla hans förhoppningar. Föreståndaren för lasarettet öfverlemnade full af medlidande åt honom sin salong och sängkammare och vårdade honom med den ömmaste tillgifvenhet.

Efter förloppet af en vecka kunde patienten lemna sin säng för första gången. Beqvämt utsträckt på en soffa, lyssnade han till marsvindarnes klagande sång och det qväfda ljudet af steg på gatan. Klockan var omkring sex; en klar brasa flammade i kaminen; en lampa spred ett glädtigt sken i rummet: ljus och värme inom hus, mörker och köld ute. Alonzo smålog svagt vid tanken, att han i sin kärleks förtviflan gjort sig till en dåre i verldens ögon, då ett ljuft och svagt ljud, så aflägset, så aflägset, att det inte var mer än skuggan af ett ljud, träffade hans öra. Hans hjertas slag stannade, han låg der flämtande... Sången fortfor.

Långsamt och utan att göra sig reda derför satte Alonzo sig upp: »Det är hon! Det är hon! Oh! de välkända tonerna!...

Han släpade sig tjusad till hörnet, hvarifrån ljudet kom, förde åt sidan ett draperi och upptäckte en telefon.

Han lutade sig ned öfver telefonen och som den sista tonen förklingade, utstötte han detta utrop:

— Ändtligen! Himlen vare lof! Ändtligen har jag återfunnit dig! Tala till mig, dyrkade Rosannah! Den grymma hemligheten är afslöjad: det är den skurken Burley, som tillåtit sig härma min röst för att såra dig genom sina oförskämda ord...

Här en paus, som syntes Alonzo lång som ett århundrade, sedan anlände dessa ord från ett aflägset land:

— Oh! säg, säg än en gång dessa dyrbara ord, Alonzo!

— De äro uttryck af sanningen, rena sanningen, och du skall få ett ovedersägligt bevis derpå.

— Oh! Alonzo, stanna qvar, lemna mig inte ett ögonblick; huru jag känner din närvaro!... Säg mig, att du al-

drig mer skall lemna mig! Oh! glädjerika och välsignade timme!

— Vi skola alltid komma i håg den, Rosannah; hvarje år, det ögonblick då denna välsignade timme slår, skola vi fira den med barmhertighetsverk, och det så länge vi lefva... Hädanefter klockan sex och fyra minuter eftermiddagen, min Rosannah...

— Klockan tolf och tjugutre minuter på middagen ville du säga!

— A propos det är sant; min älskade Rosannah, hvar är du?

— I Honolulu (Sandwischöarna), och du? Stanna qvar midt emot mig, aflägsna dig inte en sekund. Jag skulle inte kunna uthärda det. Är du hemma?

— Nej, min ömt älskade; jag är i New-York, sjuk och i en doktors händer.

Ett skri af ångest anlände, surrande i Alonzos öron...

Nej, det var inte längre ett skri, utan ett oredigt surrande likt muskitens, ett skri, som förlorat hela sin styrka under en färd af femtusen eng. mil.

Alonzo återtog hastigt:

— Lugna dig; det är ingenting! Redan känner jag mig bättre; din närvaro är en balsam utan like, Rosannah.

— Är det sant, Alonzo? Om du visste, hvad du skrämde mig! Men fortsätt...

— Bestäm den lyckliga dagen för vårt bröllop, Rosannah!

En kort paus uppstod; sedan återtog en af sinnesrörelse darrande röst:

— Jag rodnar, men jag rodnar af lycka. Skulle du önska, att det blefve snart?

— Denna natt till och med, Rosannah! Må det bli i dag, i qväll, på ögonblicket!

— Otålige! Jag har ingen mer här än min gode, gamle onkel, f. d. missionär, ingen mer än honom och hans hustru...! Oh! hvad jag skulle önska att din mor eller din tant Susannah...

— *Vår* mor och *vår* tant Susannah, Rosannah.

— Ja visst, vår mor och vår tant Susannah, eftersom du vill så ha det; jag skulle önska så mycket att de voro närvarande!

— Jag skulle också önska det. Antag att du skickar

ett telegram till tant Susannah; hur lång tid kan hon behöfva för att göra resan?

— Ångaren lemnar San-Francisco i öfvermorgon; öfverfarten går på åtta dagar; hon skulle vara här den 31 mars.

— Bestäm då 1 april, inte sant, min älskling?

— Tackar så mycket, för att folk skall säga, att vårt bröllop är ett aprilnarri!

— Och skulle vi inte bli de lyckligaste menniskor i verlden, fastän vi gifte oss den 1 april?

— Nåväl, låt gå för den 1 april!

— Oh! Sälla ögonblick! bestäm timmen, Rosannah.

— Jag är morgonfrisk; skulle klockan åtta behaga dig?

— Om denna timme behagar mig! Skall den inte bli den mest dyrkansvärda på hela dagen, emedan den gör dig till min?

Och under ett ögonblick hörde man löpa genom tråden ett qväfdt ljud liksom af ursinniga kyssar, vexlade af spöken, till dess Rosannah utmattad hviskade:

— Ursäkta mig för ett ögonblick; jag väntar någon och man ropar på mig.

VII.

Den unga flickan gick in i en salong och satte sig vid ett fönster, med utsigt öfver ett det mest förtjusande panorama. Till venster Nuhanas dal med sin paryr af tropiska blommor och palmernas grönskande panascher, sina kullar med orange- och citronlundar och på längre afstånd dessa gapande bråddjup, der Kamehameha I förde sina fiender till döden. Midt för fönstret den egendomliga staden Honolulu och här och der grupper af infödingar, gassande sina bronsfärgade kroppar i den välgörande värmen; slutligen, till höger, i fjerran, oceanen, skakande sin hvita man i solen.

Rosannah, som var hvitklädd, handterade med feberaktig hand sin solfjäder, då en ung kanak, utspökad i återstoderna af en blå halsduk och reminiscenserna af en silkes-

hatt, stack in hufvudet genom den halföppna dörren och anmälde en besökande.

— Bed honom stiga in, — sade den unga flickan med värdig hållning.

Mr. Sidney-Algernon-Burley uppenbarade sig, iklädd en bländande hvit kostym af irlandslärft af det lättaste slag. Han tog lifligt några steg framåt, då en blick af den unga flickan spikade honom fast vid golfvet.

— Jag är här såsom jag lofvat, — sade hon kallt — jag har satt tro till edra eder, jag har gifvit efter för er enträgenhet och bestämt dagen: det blir den 1 april, klockan åtta på morgonen. Och drag er nu tillbaka...

— Oh! min högt älskade, om hela mitt lifs erkänsla...

— Inte ett ord vidare; bespara mig straffet af er närvaro och allt meddelande med er tills den utsatta dagen... Nej, nej, inga böner; jag vill, att det skall vara så.

Då han hade gått, sjönk hon tillintetgjord ner på en stol, ty den långa utståndna tortyren hade uttömt hennes krafter. »Jag har lyckligt undkommit honom», mumlade hon plötsligt. »Och att tänka, det jag kunnat komma derhän att tro, det jag älskade detta vidunder, denne förrädare, denne afskyvärde bedragare. Oh! han skall få ångra sin nedrighet.»

VIII.

Det återstår oss nu inte mycket att säga för att komma till slutet af denna historia. Den 2 april innehöll *Honolulu Advertiser* följande artikel:

»*Giftermål.* — I denna stad sammanvigdes, per telefon, i går morse klockan åtta af the rev. Nathan Hays, biträdd af the rev. Nathaniel Davis från New York, Alonzo Fitz-Clarence, från Eastport i Maine och miss Rosannah Ethelton, från Portland, Oregon, Förenta Staterna. Miss Susannah Howland, från San-Francisco, brudens väninna, var närvarande. Likaledes närvarande var Mr. Sidney-Algernon-Burley, från San-Francisco, hvilken likväl ej stannade till ceremoniens slut.

»Kapten Hawthornes syperbt inredda jakt ångade ut från redden, medförande den lyckliga bruden och hennes vänner på hennes bröllopsresa till Lahaina och Haleakala.»

New York-tidningarna för samma dag innehöllo följande meddelande:

»I vår stad sammanvigdes i går klockan half tre på morgonen, per telefon och med biträde af the rev. Nathaniel Davis, assisterad af the rev. Nathan Hays, från Honolulu, Mr. Alonzo Fitz-Clarence, från Eastport i Maine, och miss Rosannah Ethelton, från Portland, Oregon. Närvarande voro brudgummens slägtingar och talrika vänner.

»De deltogo i en splendid supé, som drog ut ända till solens nedgång. Sedan reste de för att besöka aqvariet, alldenstund brudgummens helsa ej tillåter honom en längre bröllopsresa.»

Mot slutet af denna minnesvärda dag voro Mr. och Mrs Fitz-Clarence fördjupade i den ljufvaste telefonkonversation och berättade för hvarandra om sina respektiva bröllopsresor, då plötsligt den unga hustrun utropade:

— Oh! älskade, jag glömde!... Allt har gått, som jag hade sagt...

— Verkligen?...

— Ja, det är *han*, Burley, som blef grundligt narrad april och jag förklarade det för honom högt till hans stora häpnad. Trots den brännande värmen infann han sig i sin åtsittande svarta högtidsdrägt. Jag önskade, du kunde ha sett honom, då jag oförmärkt hviskade honom i örat den öfverraskning, som jag hade i beredskap åt honom!... Hans elakhet hade kostat mig mycken smärta och många tårar, men allt detta blef i ett ögonblick rikligen gäldadt. Denna känsla af hämd kunde likväl icke rymmas länge i mitt hjerta, också bad jag honom stanna; jag förlät honom allt. Han nekade energiskt och gick sin väg, svärjande att hämna sig och göra vår lefnad till ett förbannelsens lif. Men det är omöjligt, inte sant, min Alonzo?

— Nej, aldrig, aldrig, min Rosannah!

Den stund jag skrifver dessa rader, må tant Susannah, mormodern, det unga paret och slägtingarne i Eastport förträffligt och deras lycka skall, efter allt att döma, bli solid och varaktig. Tant Susannah återförde den unga makan från Sandwichsöarna och hade den stora glädjen att vara när-

varande vid mötet mellan en man och en qvinna, som *till-bådo hvarann, utan att någonsin ha sett hvarann,* ett möte omöjligt att beskrifva.

Ett ord ännu om Burley, hvars nedriga anslag voro på väg att för alltid skilja våra unga vänners hjertan och existens. I det han sökte att hämna sig på en fattig fan till arbetare, öfver hvilken han ansåg sig ha skäl att beklaga sig, föll han i en kittel kokande olja. Onödigt att tillägga, att han der lemnade sitt skinn.

Boströmianismen versus Vetenskapen.

Vetenskapen tillhör ingen särskild nation, den tillhör alla. Dess ord och satser spridas kring som frön för vinden, de akta ej på folkhat eller fördomar, ej på tullar eller tungomål. Ty sanningen, till sin natur, är kosmopolit, och ses den en gång i ett land, är den snart nog i alla.

Om vi med det sagda i minnet kasta blicken hän öfver boströmska filosofiens historia, skall det troligen förvåna oss att densamma, med snart femtio år på nacken, ej passerat öfver Sveriges gräns. Om vi undanta ett dussintal personer i grannrikena, som säkert känna den mycket väl till namnet, är den för Europa någonting, som icke finnes till. Hvilket ju kan tyckas både ledsamt och sällsamt. Ty besinna. En person sätter en telning, vårdar den med omsorg till sin död, och sedan vårda hans barn den. Femtio år ha gått, och man kunde väntat sig ett vackert träd, men finner telningen förkrympt. Var jordmånen dålig? Ha vindarne farit förstörande fram? Eller var tilläfventyrs telningen till anlaget en dvärg? Boström satte den, hans lärjungar vattnade den, femtio år ha gjort den till ett dvärgträd, hvad kan väl vara anledningen till detta? Femtio år — så stora förhoppningar — så hopplöst ringa resultat i rummet! Det är verkligen i hög grad besynnerligt.

Mindre förvånande, ja nästan naturligt, är, att sedan läraren fått röna samma öde som läran. Till och med enligt boströmianens medgifvande faller Boström under species okänd-misskänd storhet. Märkvärdigt nog blir detta i alla fall, särskildt om vi kunna flytta oss tillbaka i tiden och observera, hur det en gång på skjutskärror och segelfartyg skyndade kring verlden ett svenskt namn, Linné; men Bo-

ström, i ångans tidehvarf, blir sittande hemma. Och bör nu Linné ställas upp emot Boström, Linné, som bara gaf system åt biologien? Visserligen ej, ty filosofien, säger Boström, »kan i och för sig sjelf ej vara annat än guds eget allvetande»; och till *den* vetenskapen gaf Boström ett system, ett alldeles nytt system! Säkert var han en stor man denne Boström, men — hvem är Boström? hvem känner Boström? Eko svarar Boström. Huru kommer det sig då att, europeiskt taget, endast tystnad och namnlöshet blifvit hans, den svenske tänkarens lott, som trodde sig för den högsta af alla vetenskaper ha funnit det högsta af alla system? Här ha vi en gåta. Kom, låt oss lösa den.

Tydligen ligger lösningen ej i Sveriges eller svenska språkets ringa utsträckning, ty nog så många svenskar ha förvärfvat plats bland vetandets stormän; en Linné, Melander, Pilanderhjelm, Thunberg, Berzelius, Svanberg, Nilsson, Fries. Vidare må vi ej inbilla oss, att Christofer Jacob Boströms lära är för djupsinnig för denna verlden, ty hvar approbatursstudent vid universiteten förutsättes i stånd att »sinligt» omtugga och »förnuftigt» smälta såväl hans ändliga som hans oändliga väsen. Än mindre är orsaken den, som man stundom hör godt folk pladdra om, att sjelfva den filosofiska vetenskapen skulle ha råkat i missaktning, ty man har sett filosofiska system, åtminstone ett sådant, af senare datum än boströmianismen, växa upp på några år och breda sina grenar ut öfver civilisationens alla land.

Icke heller kan med skäl sägas, att Boströms åsigter visat sig felaktiga. Snarare ha de då, som vi antecknat, visat sig ej alls. Alltifrån sin uppkomst vid Upsala universitet har boströmianismen lefvat fram sitt drönande lif i nästan ostörd ro — skyddad, som den var och är, af helgade titlar och sedvänjor. Den mindre »upplysta allmänheten» bockade sig i dum underdånighet för de respektingifvande obegripligheterna. Den »bildade publiken» ryckte satiriskt på axlarna, skrattade på sin höjd åt »staten är en person», och lät saken vara, så tolerant är man nu för tiden. Men också vetenskapsidkarne ex professo, de öfriga universitetslärarne, män, som väl viste, att ordet vetenskap aldrig blef ämnadt till namn åt något slags nonsens — alla tego de. Och hvem skall väl derför, ens antydningsvis, angripa *dem?* Hvad hade *de* med boströmianismen att göra? Ni mins nog hur fogden säger i Brand:

Det formløst er i alle fald
at træde op i fremmed kald,
at gripe ind og vove liv
foruden tvingende motiv.
Jeg gør bestændigt og min pligt,
men altid indom mit distrikt.

Ja, på så sätt har man tegat om boströmianismen. Rundt kring den bygdes der upp liksom en täckande mur af tystnad, och den kritiska korseld, som annars på vetandets fält plär helsa hvar ny, betydande lära, slapp sålunda den i mycket undan. I allt för mycket, kunna vi säga, ty slikt eldprof förutan ega vi rakt ingen borgen, att det nya evangeliet var ett verkligt evangelium, och ej något helt annorlunda.

Men nog härom. Vår fråga tränger på. Hvarför, fråga vi, har verlden passerat fram, som om boströmianismen varit — ingenting? Svaret blir, om jag ser rätt, ej annat än detta. *Boströmianismen tillhör en filosofisk skola eller typ, som ohjelpligen råkat i misskredit.* Jag menar den metafysiska typen af filosofien. Denna tillåter jag mig, för korthets skull, att allt framgent nämna den *metafysiska filosofien,* eller kortast metafysiken. Detta namn på skolan är säkert mindre kändt än namnet på dess representanter — en Plato, Leibnitz. Berkeley, Fichte, Schelling, Hegel. I parentes må här påpekas, hurusom alla dessa, i docenten Edfelts athandling om boströmianismens historisktfilosofiska förutsättningar, uttryckligen angifvas som Boströms föregångare och lärare. Vidare tillåter jag mig, fortfarande för korthets skull, att under namnet naturvetenskap innesluta såväl biologien, kemien, fysiken, samhällsläran, matematiken, astronomien etc., som ock den icke metafysiska filosofien, ty de ha alla i grunden en och samma metod att söka sanningen. Mitt påstående är nu, att den metafysiska filosofien skiljer sig från naturvetenskapen väsentligen derutinnan, att den har en annan metod. Den naturvetenskapliga, fysiska eller objektiva metoden är, påstår jag, väsentligen olik, motsatt den metafysiska metoden. Om denna min tes visar sig sann, så är den framstälda gåtan löst. Vi behöfva då ej längre undra, om metafysiken, i vetenskapens parlamenthus i minoritet af en mot tusen, och särskildt boströmianismen, i minoritet af en mot hundratusen, förblir obeaktad eller föraktad. Må man nu först godhetsfullt skänka mig några ögonblick till förberedelser.

Det har blifvit med rätta sagdt, att all nyare tidens vetenskap stammar från en stor man Descartes, som trädde upp mot den herskande teologiska auktoritetsmetoden, helgade tviflet inom vetenskapen och lade den gyllene regeln ned: »*Medgif inga andra satser än dem, hvilkas sanning är så klar och tydlig, att den ej kan betviflas.*» Den regeln är blifven till en hörnsten för allt vetande. Den förutan vore vi ännu i vidskepelsens tidehvarf, och der den alltjemt saknas, spöka spiritistiska andar, teologiska änglavingar, mystiska helbregdagörelser och andra rysligheter. Inom vetenskapen är den regeln, om ej alltid praktiskt, så teoretiskt erkänd. Naturvetenskap och metafysik äro derom ense.

Nästa steg Descartes tog var hans bekanta sats: »jag tänker, derför är jag». Öfversatt på boströmianskt tungomål lyder den: »vara för oss = förnimmas af oss». Fastän ofta för sin dunkelhets skull förlöjligad, ger dock denna sats uttryck åt en erkänd sanning. Ty hvad vi först och sist känna är vårt eget medvetande. »Hvad än verlden må vara», säger Huxley, «så är allt hvad vi derom kunna veta den tafla medvetandet visar oss». Här också, anmärka vi, råder mellan naturvetenskap och metafysik full enighet.

Eftersom alltså vårt medvetande är källan till all vår kunskap och eftersom man öfverenskommit att erkänna för kunskap ingenting annat än det, som är så klart och tydligt, att det ej kan betviflas, så kommer frågan, *hur* man skall afgöra, när källan är klar nog till bruk. Ty detta inses ej alltid omedelbart. Personer finnas visserligen, som anse sig kunna döma om t. ex. apteorien liksom efter smak — den smakar bra, alltså sann — illa, alltså falsk. Slik undersökning har sant nog den fördelen att vara beqväm, men ledsamt nog leder den till osäkra resultat. Smakprofvet förkastas derför af vetenskapen, som fordrar, att medvetandet i svårare fall skall afprofvas enligt vissa allmänt godkända metoder. Här träder nu skilnaden fram mellan naturvetenskap och metafysik; hvardera pröfvar enligt metoder, men metoderna äro af olika slag; och derför, hur de nu pröfvat och pröfvat, har profvet aldrig utfallit lika och kommer aldrig så göra heller.

Låt oss se närmare till. Men först några utomordentligt få ord om medvetandets indelning. Våra medvetenhetsyttringar eller förnimmelser äro af två slag — sinnesförnimmelser och tankar. Allt som ses, höres, luktas, smakas,

kännes och af muskelsinnet uppfattas är sinnesförnimmelse, sensation; allt det öfriga är tanke.

Och så äro vi redo för en diskussion om den rätta metoden. Jag har påstått, att det finnes två väsentligen olika metoder: den fysiska, som växt upp ur den hvardagliga, och den metafysiska. Skilnaden mellan dessa två torde, till en början, bäst klargöras genom ett exempel, ju trivialare dess bättre. Man tillskrifver en boströmiansk lärare följande resonmang: »Folk slå knut på näsduk för att säkrare minnas; men det är dumt; ty då ha de först att minnas knuten, och sedan, hvad knuten betydde, det är två ting i stället för ett.» Gent emot sanningen af denna historia ställer jag mig nu gerna som tviflare, men det hör mindre hit. Förfaringssättet är typiskt. Ej derför, att boströmianen resonnerat fel, det är ingalunda typiskt; utan derför, att han litat på sitt resonmang utan att underkasta det kontroll af fakta, af sinnena. Eller ock har han verkligen kontrollerat, men förkastat sinnenas utslag; liknande dervid, enligt Spencer, skolgossen, som, oaktadt han vid pröfning finner lösningen af sitt problem falsk, likväl envist vidhåller, att den är riktig — läraren må nu anse honom för oförskämd eller dum. Naturvetenskapsmannen deremot fordrar, att hvarje förståndets akt skall granskas af sinnena; om sinnena döma den falsk, så är och blir den falsk, ty högre domstol gifves icke. Vi kunna tänka oss en naturvetenskapsman, eller hvem som helst för resten med sundt förstånd, vederlägga boströmianen ungefär så här. »Jag har sjelf ofta pröfvat knuten och sett, att jag påmint mig saker bättre så; jag har pröfvat så många gånger, att jag ej rimligtvis kan tro, det mitt minne vid alla dessa tillfällen varit bättre till följd af slump; jag har ock hört, att flera trovärdiga personer gjort samma erfarenhet; till sist strider denna erfarenhet på intet sätt mot hittills kända naturlagar och fakta; om ni derför, herr boströmian, resonnerar aldrig så, tror jag dock förr på hvad jag sett än på ert resonmang. Och vill ni nu ha knuten löst, så kan jag göra det för er också, ty jag, bästa boströmian, rättar mina förklaringar efter fakta och ej, som ni, fakta efter förklaringar. Förklaringen är . . .» Här afbryter jag. Att fortsätta skulle varit en förolämpning mot läsarens skarpsinne och en »synd mot den Heliga Ande».

Om exemplet varit lyckligt valdt, skall man nu se så väl likheten som olikheten mellan metafysikerns och fysikerns

sätt att söka sanningen. Båda resonnera, båda göra gissningar, hypoteser, förklaringar. Men under det den ene anser sitt resonmang sant, under förutsättning att det är logiskt riktigt, fordrar den andre, att det *dessutom* skall bekräftas af sinnena. Invänder metafysikern här, att ett logiskt resonmang, såsom egande högsta domsrätt, ej behöfver, ej kan bekräftas af sinnena, svarar fysikern, att detta är ett antagande, som strider mot all erfarenhet. Kort sagdt — metafysikern tillräknar våra tankar större trovärdighet än våra sensationer, fysikern, i sista instansen, våra sensationer större trovärdighet än våra tankar.

Men på denna punkt anar jag ett anfall. Man skall säga: »låt vara att ni rätt beskrifvit kemistens, biologens, geologens metod, men matematiken? hvad har den att göra med sinnena? Kan ni visa mig, att dess metod är mindre subjektiv än metafysikens?» Svar. Matematiken står visserligen derutinnan i en undantagsbelägenhet, att dess beräkningar ej i hvarje ögonblick kräfva sinnenas kontroll; beroende på att deras undantagsenkla natur borgar mot misstag af liknande art som i andra vetenskaper. Men ytterst hvilar matematiken på sinnenas utslag. Om Euklides första proposition vederlades af all praktisk erfarenhet, skulle geometrien vara en löjlighet. Om man ur ett fat med 4 bakelser åte först 1, så 1, så 1, så 1, och likväl alltid 1 låge qvar, skulle den nuvarande aritmetiken vara ett nonsens. Annorlunda är förhållandet med metafysikens fundamentala satser; »vara = förnimmas» t. ex. är en sats, som aldrig har vunnit och aldrig kan vinna bekräftelse ur den sinliga erfarenheten. Här är alltså en väsentlig olikhet: matematiken hvilar på en objektiv bas, metafysiken på en blott subjektiv. Detta anfall sålunda tillbakavisadt, kunna vi trygt fortsätta.

Att Boström är en metafysiker af renaste, eller om man så vill, grumligaste vatten, är — om han eljest någonsin sökt göra en hemlighet deraf — ej svårt att upptäcka. Öfverallt i hans skrifter smädas sinnesförnimmelsen såsom ofullkomlig, oduglig till sant vetande etc., och »endast med tanken,» säges det, »uppfatta vi alltings sanna verklighet». Låt oss då i ett exempel se, hur Boström *tänker*. »Vara = förnimmas» ha vi just nämt som en af hans fundamentala satser. Hur vinner han den? Först postulerar han att »vara för oss = förnimmas af oss»; hans sätt, som

vi sett, att uttrycka Descartes' bekanta sats, att medvetandet är all kunskaps källa; och så långt är han alltså på samma väg med vetenskapen. Men nu säger han: »Härmed hafva vi äfven bevisat, hvad som från början utgjorde vår afsigt, nämligen att orden *vara* och *förnimmas* beteckna alldeles detsamma. — — — — Ty bestämningarna *af oss* och *för oss* beteckna ingenting annat, än att vi exempelvis antagas såsom förnimmande subjekter; men i stället för oss kan man sätta in hvilken annan som helst, och om honom gäller då detsamma som om oss.» Detta skulle nu vara ett ovedersägligt, grundläggande bevis; men se huru svagt det är. Sätt in i st. f. oss ett icke-förnimmande väsen, och orden *vara* och *förnimmas* bli omöjligen detsamma. Boströms bevis gäller blott under förutsättning att alla väsen, d. ä. allt *vara* är förnimmande; — hvilket just skulle bevisas. Detta motbevis kan synas tillräckligt, men som antydt, ett mera djupgående gifves: en sådan sats som »vara = förnimmas» ligger utom sinnenas domsaga; resonmang i detta fall kan derför på sin höjd lända till uppöfning af förståndet; vetenskapligt resultat kan här ej vinnas. — Låt oss så hålla med detta enda exempel. Att qvista af aldrig så många grenar är tidspillan; metafysiken måste angripas vid roten. Låt oss derför vända åter till sjelfva metoden.

G. H. Lewes anmärker, att det sorgliga privilegiet på metafysiska metoden ej ensamt är filosofens. Sparfven, som tror fogelskrämman farlig; fetischdyrkaren, som, liksom vore han en Boströms föregångare, öfverallt ser personliga väsen; gossen, som rädd rusar genom det rysligt mörka rummet; den helige Augustinus, som klart och tydligt bevisar att antipoder äro omöjliga — alla använda de i grunden samma metod som boströmianen, då han bringar till full evidens det logiska faktum, att fyrståndsrepresentationen är den enda riktiga. Alla resonnera de, göra antaganden, förklaringar, bevis, allt efter sitt bästa förstånd; men en sak glömma de, de glömma att kontrollera sitt resonmang. Så se vi öfverallt i historien, hur det är det fritt framrusande resonmanget, som gifvit upphof till de flesta menniskoandens misstag. Ej som skulle jag, i färgblindhetens tidsålder, vilja påstå det sinnesförnimmelsen är fullkomlig. Men den är *mindre ofullkomlig* än resonmanget. Hur ofta se vi fel mot det vi resonnera fel? Säg i proportion af ett mot hundra. Och då man en gång ser fel, hur rättar man detta fel? Jag ser

t. ex. en bekant vika om hörnet, men är ej fullt viss på min sak; huru vinna visshet? Boströmianen, om han vore konseqvent, skulle anställa en logisk undersökning, huruvida det vore med sannolikhet förenadt, att ett så-och-så beskaffadt sinligt-förnuftigt väsen, vid den tiden och på det rummet, hos honom skulle åstadkomma slik sinnesförnimmelse. En mindre djupsinnig person skulle troligen springa i kapp sin förmodade bekante och se närmare efter. Man ser alltså, hur sinnet rättar sina egna misstag; förståndets misstag deremot rättas *ej* med säkerhet af förståndet sjelft, utan blott så, att resonmanget återföres till och kontrolleras med sinnesförnimmelsen. Sådan är i alla händelser fysikerns metod. På sinnesförnimmelsen som på hälleberget har naturvetenskapen rest sin fasta bygnad. Under det att metafysiken bygger på obevisade antaganden, logiska lagar, harmonisk samstämmighet, på allt utom sinnena — och som regnbågen reser sig ur dimman de stolta metafysiska hvalfven, för att, som den, några ögonblick lysa, och sedan försvinna. Ack, huru många sådana regnbågar ha ej menniskors barn sett födas och dö!

Metafysikern, ha vi sagt, tillräknar våra tankar större trovärdighet än våra sensationer. Och vi sågo, att detta förfaringssätt ej är hvardagslifvets, ej naturvetenskapens. Spörjer man då boströmianen eller metafysikern öfver hufvud, hur han vill rättfärdiga slik metod, har han sitt svar färdigt: »menniskans tankar äro klarare och tydligare än hennes sinnesförnimmelser». Märk nu, hur detta svaret var det enda, som stod honom till buds, sedan han en gång tagit till rättesnöre Descartes' gyllene regel — medgif inga andra satser än dem som äro så klara och tydliga, att de ej kunna betviflas. Enligt den regeln skulle medvetandet tolkas, det var obestridligt; tankens herravälde var praktiskt erkändt; återstod endast att proklamera tankens större klarhet och tydlighet; hvilket skedde. Här föreligger då ett fundamentalt antagande.

Detta kan nu te sig resonligt nog, så länge man ej gör sig reda för hvad det verkligen betyder. Men rör vid det, strax faller det i kras. Det betyder — gråt! o läsare — att en melodi står tydligare för mig i minnet, än då jag hör den på teatern. Det betyder, att jag på soffan med slutna ögon har en klarare bild af Norrbro, än då jag står stirrande från Gustaf Adolfs torg. Det betyder en oänd-

lighet af sådana orimligheter. »Men», snyftar en, som ej egenhändigt smakat den metafysiska soppan, »men är det möjligt att någon menniska med sina sinnens fulla bruk kan tro sådant?» Nej, ej tro, men *säga* sig tro. Och så handlar boströmianen, tvifvelsutan förvillad af sina egna invecklade termer; dessutom, som vi sett, nödd och tvungen, på det ej den enda möjliga grundvalen för hans metod och system skulle falla väck.

Man tviflar ännu? Gå sjelf då till handlingarna, och ni skall finna intet i de boströmska läroböckerna så idisladt som det, att föreställningen är en någorlunda klar och tydlig förnimmelse, begreppet en fullt klar och tydlig förnimmelse, och sinnesförnimmelsen af alla förnimmelser den dunklaste. Drag så ut slutsatsen. Minnet har i den boströmska terminologien den fruktansvärda titeln »reproducerande föreställningsförmåga», d. v. s. minnet är menniskans förmåga af någorlunda klara och tydliga förnimmelser. Sinnet var förmågan af dunkla förnimmelser. Minnet är alltså af boströmianen bevisadt klarare och tydligare än sinnet! Hvad sägs om det? Kan konsten att resonnera bort sitt förstånd drifvas längre? Och tänk om boströmianerna försökte lefva efter den läran — de skulle dö ut som flugor. Storslagna inkonseqvens mellan lära och lefverne! Hvilken dock, närmare betänkt, visar sig mindre sällsynt, än man gerna ville hoppas. Hvem har ej med förundran iakttagit, hur den ortodoxe presten ena ögonblicket kan predika kärlek till nästan och andra ögonblicket döma till helvetseld en stackare, som kanske ej hade annat fel, än att han som liten parfvel föll och slog sig i hufvudet; hvarigenom uppkom skada på en liten vigtig del af hjernan; hvarigenom föranleddes den beklagliga och vanligtvis obotliga sjukdom, som yttrar sig i bristande tro på treenighet och ett dussin andra dogmatiska nödvändighetsartiklar; hvarigenom den ortodoxe presten fick tillfälle visa sin kärlek till nästan. Mot den inkonseqvensen förefaller ju boströmianens rent af obetydlig. Skilnaden mellan den ortodoxe presten och boströmianismen är blott att den förre lär bättre än han lefver, den senare lefver bättre än han lär. Och det är nu, strängt taget, den enda fröjd, vi ha af boströmianismen.

Det var minnet gentemot sinnet. Vidare anser boströmianen begreppet, såsom varande »en fullt klar och tydlig» förnimmelse, oändligt öfverlägset den »dunkla» sin-

nesförnimmelsen. Och till den grad var Boström uppfyld af denna åsigt, att sinnesförnimmelsen eller på sinnesförnimmelsen grundade fakta och vetenskaper, hvarken direkt eller indirekt, hade något nämnvärdt inflytande på hans spekulationer. I naturvetenskapsmannens spekulationer deremot intar den ej blott en betydande, utan en dominerande ställning. Tag ett par exempel. —

Kemisten resonnerar sig till att fällningen af en ny sammansättning skall väga ett gramm; han väger den, men vågskålen visar två gramm; tror någon, att han derför förklarar sin sinnesförnimmelse dunkel eller otillförlitlig, nej, utan tvekan förkastar han, ej den, utan sitt resonmang. — Då Newton blifvit ledd till den tron, att gravitationskraften verkade äfven utom jorden, beräknade han månens afvikning och fann den 13 fot i minuten; »men om gravitationshypotesen varit sann, borde den blifvit 15 fot». Nu heter det om Newton, att han för flere år lade detta ämne åsido. Hvilket slag! Och likväl, med hvilket hån skulle han ej ha visat tillbaka den boströmianske själsförvandt, som hviskat honom i örat, att han skulle misstro sin »ofullkomliga» sinnesförnimmelse och lita på sin beräkning! Först då man genom Picard fått en riktigare uppskattning af jordens storlek, återtog Newton sitt arbete, fann denna gång månens afvikning sådan han väntat, och nu först lät han sin teori komma till heders. Se der den sanne vetenskapsmannen. Men mellan honom och boströmianen — hvilken himmelsvid skilnad!

Emellertid låter från boströmianens sida nu tänka sig ett inkast. Han kan säga: »Må gå för att metafysiken har en för sig egendomlig metod, olik den metod andra vetenskaper bruka. Men än sen? Är ej också metafysikens ämne säreget? dess mål så mycket högre? och dess arbetsfält är ju ingenting mindre än den sinliga verlden. Hur kan ni då begära, att metafysikern skall ha samma metod som naturvetenskapsmannen, hvars arbetsfält är just denna sinliga verld?» — Hvad som här först faller i ögonen är väl det, att boströmianen öfvergifvit sin gamla position. Ponera att han aldrig med sin metod öfverskridit metafysikens område; ponera att han aldrig, som det heter, lagt sin näsa i blöt i statslära, moral; ponera att han aldrig gifvit ut sin logik för annat än hvad den är, en metafysisk logik; ponera slutligen att han gent emot andra vetenska-

per, särskildt mot den icke-metafysiska filosofien, intagit en någotsånär aktningsfull hållning; antag allt detta och sedan kunde vi granska hans inkast. Men att så antaga vore säkert mera välvilligt än sanningsenligt. Låt oss dock så göra. Låt oss för ögonblicket medgifva att hans så kallade vetenskap är så upphöjd öfver andra vetenskaper att den ej med dem kan råka i disharmoni. Och få se om boströmianen nu är hjelpt. Nej, och åter nej. Naturvetenskapsmannen vidhåller att en metod som består i att blott resonnera och resonnera, och hvars enda sätt att kontrollera sig sjelf är att åter resonnera — en sådan metod, säger naturvetenskapsmannen, kan ej gifva säkra resultat. Han skall påpeka, liksom vi förut gjort, hur det af sinnena okontrollerade resonmanget är bedrägligt; hur föga tillförlitligt det är i det dagliga lifvet, hur föga tillförlitligt inom vetenskapen. Han skall fråga på hvad grund metafysikern skänker det större, ja rent af oinskränkt förtroende. Har menskoförståndet förändrat natur i och med att det tagits i tjenst af metafysiken? Nej, den metafysiska metoden är och blir oduglig för vetenskapliga ändamål. — Gentager boströmianen, nu att den metafysiska metoden är den enda, och derför den bästa, som på metafysikens fält kan användas, replikerar naturvetenskapsmannen — det finnes en bättre, och den är att ej spilla tid och krafter.

Men för att få frågan om de tvenne metodernas respektive duglighet oomtvisteligt afgjord, är det kanske bäst, att, först som sist, se efter och jemföra hvad de faktiskt uträttat. Eftersom redan vår diskussion halft gått öfver i en dialog, kunna vi gerna för omvexlings skull ta steget fullt ut. Må man ursäkta om till en början i den nu följande dialogen, de båda parterna, för bättre minne, repetera åtskilligt af hvad som redan blifvit anfördt. Naturvetenskapsmannen till boströmianen: Er metod är oriktig, era hypoteser obevisade, ert resonmang okontrollabelt, era resultat drömmar. Medgif det, och dröm sedan i ro. »Metafysiken», säger Tyndall, »skall vara välkommen, då den öfverger sina anspråk på vetenskapliga upptäckter och låter sig nöja med rang af ett slags poesi».

Boströmianen: Min metod är olik er, det är sant, men er metod passar ej för mina högre rymder och högre ändamål. Ni tillstår att er metod ej ger oss »del i Guds

allvetande»; nåväl! min metod är olik er, just deri, att den det gör.

Naturvetenskapsmannen. Ni lofvar omöjligheter. Bättre en hydda på jorden, än ett slott i molnen, det är vår regel. Era så stora anspråk är er så stora oför.... Nåja Ni är stolt öfver att ega en egen metod, men jag säger er, att vägen till sanningen är en, och endast en. Lyssna till Helmholtz, ni känner ju honom. »Naturligtvis», säger han, »äro ytterst tänkandets lagar inga andra för naturvetenskapsmannen än för filosofen».

Boströmianen. Hvad bryr jag mig om Helmholtz och alla era stora stoftkrälande kryp! *Min* metod är den som ger absolut kunskap. *Min* metod är den som gör menskan lik en gud. Vid den vill jag lefva, vid den vill jag dö.

Naturvetenskapsmannen. Sverige är, påstår man, ett fritt land, och jag kan derför icke hindra er. Men jag tycker ändå ni borde kunna fatta det omöjliga i att vinna anhängare för en metod, som aldrig i verlden uträttat någonting. Hör på. Låt oss jemföra resultaren af våra respektive metoder. Först då, hvad har den fysiska metoden uträttat? Jag tar ordet ur mun på Macaulay. »Den har förlängt lifvet; den har mildrat smärtan; den har utsläckt sjukdomar; den har förökat jordens fruktbarhet; den har gifvit sjömannen nya skyddsmedel; den har beredt krigaren nya vapen; den har spänt öfver stora floder och hafsarmar bryggor af form okänd för våra fäder; den har ledt blixten oskadlig från himmel till jord; den har lyst upp natten med dagens glans; den har utvidgat menniskosynens omfång; den har mångdubblat menniskomusklernas kraft; den har påskyndat rörelse; den har förintat afstånd; den har underlättat samfärdsel, brefvexling — — —. Dessa äro blott en del af dess frukter». Allt detta har fysiska metoden vunnit, i allt detta har metafysiska metoden ingen del, kan ni förneka det?

Boströmianen. Nej, min kära vetenskapsidkare, det kan jag icke. Men, ser ni, filosofien, som Vikner säger, har till uppgift hvarken att fylla bägarn åt den törstige eller att breda en smörgås åt den hungrige. Filosofien har en högre och andligare uppgift.

Naturv. Må så vara. Men omedelbart hoppas man ju ej af någon känd vetenskap en smörgås. Hvad man deremot väntar och fordrar af hvar vetenskap det är, att

den skall göra skäl för sin tillvaro genom att i någon mån finna hvad den söker — sanningen! Har ni med er metod funnit, fastställt någon sanning? Nej, tre gånger så gammal är metafysiken som Methusalem och vet dock ej mer än Methusalem i vaggan.

Bostr. Åh, det är för fräckt. Har ej Boström klart och tydligt bevisat att menskan är ett sinligt-förnuftigt väsen, att staten är en person, att Gud är en person, att allting är personligt, att....

Naturv. Säger ni, kära boströmian, men hur många metafysiker ha er åsigt? Fråga platonister, fichtianer och alla de andra — tror ni någon af dem skall ge samma svar som ni? Ack den långa metafysiska tänkarraden den är för sorglig, evigt tvistande om evigt samma frågor. I sanning »ett oändligt oväsen om ett oändligt väsen». Se Plato först, mannen med dystra »idé»-bebodda pannan; och Leibnitz sen med sina alltförklarande monader; och Fichte med Ich'et; och Hegel och antitesen och — — — men tyst, der går en hviskning genom tiden, vara är förnimmas, vara är förnimmas, och se, i aftonsolen af detta »så kallade 19:de sekel» klifver der ej fram af boströmianske vise en liten flock, enslig, envis och vis. Och fram ur flocken stiger en, ändå visare än alla de andra, och låter upp sin mun för sällsynt obegripliga ord. Han säger....

Bostr. Herre, smäda icke dessa stora andar!

Naturv. Godt, ni anser dem stora. Så mycket värre då för metafysiken. Om store tänkare i hundra generationer slöat sina hjernor ut på frågor som stå lika olösta nu, som då de började, hvad betyder väl det? Om menskligheten störste i all tid slagit mot berget med sin vishets stafvar och kunskaps vatten kom dock ej fram, hvad betyder väl det? Om två tusen års oerhörda ansträngningar dunstat bort i »ord, mera ord, och ingenting annat än ord» hvad betyder väl det? Metafysikens omöjlighet, herr boströmian.

Bostr. Men hur många frågor har ej naturvetenskapen tvekat om, hur många problem har ej också den fått lemna ifrån sig olösta!

Naturv. Visserligen, men märk hur vetenskapens grundvalar stå orubbade. Försök blott tänka er hur verlden skulle ta sig fram om $2 \times 2 = 4$ vore en fråga lika omtvistad som era fundamentalsatser; eller om halfva men-

skoslägtet hölle före att två sidor i en triangel äro mindre än den tredje; eller om det uppstode en sekt inom fysiken som kullbevisade tyngdlagen och började släppa ner tegelstenar på sina grannar. Kan ni tänka er det? Tacka ni Gud att det inte står så till med oss, som hos er.

Bostr. Men jag begriper inte — — —

Naturv. Naturligtvis inte. Ni kan inte på något sätt begripa att i ett dylikt dilemma är just metafysiken. Det finnes ju inte *en* af era grundvalar som står fast, inte *en* af era satser som är oomtvistad. Jag vill nu ej tala om den hiskliga verldskoncerten der tusen och en metafysiska skolor spela hvar sin tonart. Tusen och en tonarter, min herre, och alla på en gång! Men var det mer än två än sen, som strid uppstod i sjelfva boströmianska högkvarteret? Ett boströmianskt underbefäl och en, somliga säga två, boströmianska generalissimussar råkade offentligen i lufven på hvarandra om en $2 \times 2 = 4$ fråga för boströmianismen. Är striden sedan bilagd? Är tvisteämnet undanröjdt? Ingen vet. Kanske luggas man i tysthet.

Bostr. Nonsens. Det var en högst allvarlig och anständig diskussion om huruvida menskorna voro absoluta eller relativa väsen i Gud, jag hoppas ni förstår.

Naturv. Nåh, hvad blef resultatet?

Bostr. Ja, till full otvetydig visshet har man visserligen ännu ej i alla afseenden hunnit, ty »frågan kan ses från minst två synpunkter».

Naturv. Synpunkta mig hit och synpunkta mig dit, men med en sådan fråga omtvistad förklarar jag att boströmianismen förtjenar lika ringa förtroende som geometrien, om Euklides satser befunnes dubiösa.

Bostr. O fåkunnighet, ser ni då icke hur oändligt mycket svårare metafysiken är än alla andra vetenskaper?

Naturv. Ändtligen. Ja metafysiken är helt enkelt *för* svår. Omöjlig. Men nu mitt sista ord. Om ni kan visa mig att metafysiken gifvit åt menskligheten något annat än ett exempel på två tusen års vanmagt; om ni kan visa mig att metafysiken funnit en enda sanning, fastställt en enda punkt af sitt program; om ni kan visa mig detta vill jag omvända mig och tro att ni och er metafysik dock är till någon nytta på jorden. Kan ni, eller kan ni inte?

Boströmianen tiger; han kan tydligen inte. Slut alltså på dialogen.

Sedan vi sålunda granskat metafysikens underliga metod, hans ännu underligare sätt att styrka densamma, och till sist de förunderliga resultat eller rättare icke-resultat som på den vägen erhållits, tillkommer det oss att åt all denna underlighet lemna en antaglig förklaring. Ty hvarför är det väl som menskoanden, i sig sjelf ju ej skef, slagit in på dessa irriga vägar? Hvarför biter sig metafysiken så envist fast vid denna ofruktbara metod, som trotsar allt, hvad ett flertal af millioner menskor mot en hittills funnit rätt och sant? Spörsmålet är tvåtusen år gammalt och mer. Ofta blef det utredt, ofta besvaradt. Det är det gamla, oförbränneliga, olycksbringande begäret efter absolut kunskap, eller, som Boström har det, efter »del i guds allvetande». De störste profeter lärde i alla tider att Gud är obegriplig, kom så Kant och visade hvarför, och från hans tid har naturvetenskapen repat och repat upp, samma och samma lexa — all mensklig kunskap är relativ. Men metafysiske boströmianen vill ej lyssna. Målet är så lockande. Och som guldmakaren kastar han i kastrullen hypoteser, abstraktioner, lagar, rör om med konsterfaren hand, efter vissa logiska metoder, kanske tillochmed under vissa djupsinniga besvärjelseformer, men allt förgäfves. Guldet vill ej synas. »Del i Guds allvetande» är oss dödlige ej beskärd.

Tyvärr tvingas jag, såväl af bristande utrymme som bristande krafter, att utelemna hvarje, om än aldrig så fåordig, redogörelse för naturvetenskapens bevis mot absolut kunskap. Jag vill blott påpeka, hur de bevis Kant, i sin dag, lemnade på senare tider blifvit styrkta af den fysiopsykologiska vetenskapen, man läse en Wundt, en Helmholtz. Metafysikern känner nogsamt detta. Den fysiska metoden, det ser han, skall aldrig gifva honom »del i Guds allvetande». Men den metafysiska metoden står honom ju alltid åter. Han tar sitt parti, och under åtskilliga fula tillmälen säger han naturvetenskapen adjö. Och så äro de för alltid skilda. Naturvetenskapen predikar nu för honom fåfängt. Beslutsamt knyter han bindeln för egna ögon; beträder den falska vägen. Han lyfter sig från sinnenas fasta mark. Rum och tid bli för honom bisaker. Fri, obunden sväfvar han upp på förnuftets vingar. Skrifver, som Boström, ramsor om »Om några det absoluta väsendets attributer — Om de absoluta väsendenas inbördes

sammanhang och förhållande — Om de absoluta väsendens olika materiela fullkomlighet», om tusen andra supereteriska saker. Och allt högre och högre bär det upp i molnen. Men naturvetenskapsmannen står nere på jorden och skådar med sorg efter sin djerfve men dåraktige broder. Kanske tänker han med den gamle chefen från 89: *Tout va bien ici, mais le pain manque.*

Jag skall nu göra ett kort sammandrag af den förda diskussionen för att så bringa densamma till en spets och ända. Vi började med att anmärka det vetenskapen var kosmopolit. Vi antecknade med förundran att boströmianismen trots sina femtio år var blott och bart svensk. Vi sökte en förklaring och funno den enda möjliga vara den, att det boströmska systemet är ett metafysiskt system. Vi lärde att metafysiken har ett sätt att forska som ej användes och ej gillas af andra vetenskaper. Vi sågo hur den metafysiska logiken var väsentligen olik såväl vetenskapens som hvardagslifvets logik. Vi fingo tvifvel om den metafysiska metodens duglighet. Vi anställde en jemförelse mellan hvad den vetenskapliga metoden uträttat och hvad som ernåtts på den metafysiska metodens väg. Det visade sig att den senare i denna jemförelse ej blott låg under, utan att den till och med bokstafligen uträttat ingenting. Hvad återstår oss efter allt detta att säga? Kunna vi dra någon slutsats? Tydligen den, att den metafysiska filosofien ej är någon vetenskap, att det boströmska systemet ej är något vetenskapligt system. Men, frågar man, hvad är då det boströmska systemet? En välvillig betraktare skall möjligen anse det för en skön poetisk dröm, en annan för en högst prosaisk dröm, en tredje skall kanske tala om hjernspöken, en fjerde — men hvad vet jag. Hvilken, eller huruvida ens någon af dessa är i sin rätt, det tar jag ej på mig att afgöra. Mitt kall har varit negativt. Jag har försökt visa ej hvad boströmska systemet är, utan hvad det icke är — att det, trots sin ålder, sina titlar, sina anspråk, ej är någonting som faller under begreppet vetenskap.

Slutligen har jag att anmärka, om ej läsaren redan sjelf det märkt, att i ofvanskrifna finnes knappast någon fullkomligt originel tanke; allt hvad mig tillkommer är formen. Resonmanget är hemtadt från en Spencer, Lewes, Wundt, Huxley, och andra vetenskapens vidtberömda matadorer, hvilkas skoband jag visserligen ej är värdig upplösa.

Icke desto mindre har jag tagit mig friheten köpa, betala, läsa, och delvis studera några deras arbeten, för hvilket jag hoppas förlåtelse af en och annan godhjertad läsare, i betraktande af att denna artikel under andra omständigheter hade förblifvit oskrifven.

Klas Fåhræus.

Svenska Nationalteatrarnes framtid.

»Dödsfall, ofall, onda tider;
gudar, tagen er i akt!»
Strindberg.

Ja, onda tider stunda nog för våra nationalteatrar. Annu ha de ett år att lefva på, med säkerhet åtminstone, men framtiden, den är tvifvelaktig nog. Nästa riksdag får nämligen ta ihop med att ordna dessa teatrars förhållanden för ett eller flere år, och då blir det fråga om hur långt riksdagen vill sträcka sig med understöd. Det vill ej synas som om förhoppningarna dervidlag skulle vara synnerligen stora. Den mullrande åska, som ännu ljuder kvar från 1884 års riksdag, lofvar ej synnerligen godt härvidlag. Visserligen har andra kammarens »stormklocka» tystnat, men der finnas för visso andra klockor, som gärna skulle ringa ett så remarkabelt lik till grafven.

Men har med stormklockan i andra kammaren en af nationalteatrarnes vedersakare för alltid tystnat, ha de ock i första kammaren förlorat en af sina mäktigaste och dugligaste gynnare. Ty det var A. O. Wallenberg som förra gången betryggade nationalteatrarnes ställning, då han genomdref den derför nödiga frivilliga insamlingen. Han är ej mer. Och hvar finnes den som kan och vill verka hans verk? Få ha hans energi och hans relationer, och säkerligen kommer det nu att fordras än mer af dessa egenskaper för ett förnyande af denna insamling, ty saken har nu ej längre nyhetens behag, och stockholmarnes kassor ha nog blifvit strängt anlitade af krisen och den offentliga s. k. välgörenheten. Stockholms stadsfullmäktige ha väl knappt någon orsak att ändra det svar de i denna fråga en gång afgifvit, och ej häller torde de vara sinnade att göra det.

Det blir dock nästan uteslutande på publikens, särskildt Stockholmspublikens välvilja, som nationalteatrarne från och med spelåret 1887—88 skola existera. Ty vilkoret om Stockholms stads bidrag lär väl då, som nu, komma att kvarstå såsom vilkor för riksdagens bidrag, om nämligen riksdagen visar sig benägen att lemna något anslag till teatrarne. Derom kan man endast hysa misstankar, men ej ha någon som helst vetskap. Så mycket kan dock sägas, att om teatrarnes ekonomiska ställning visar någon brist, allt hopp om bidrag från riksdagen måste vara förloradt, och dermed hvarje möjlighet att fortsätta dessa teatrar annat än såsom enskilda företag.

Nationalteatrarnes ekonomiska ställning för närvarande känner jag ej till. Rykten gå visserligen om att en brist skulle förefinnas, men det torde ej vara mycket att fästa sig vid; åtminstone vågar jag ej anföra några siffror. Men i den nyligen offentliggjorda öfversigten öfver teatrarnes verksamhet spelåret 1885—86 finnas åtskilliga uppgifter, som äro förtjenta af uppmärksamhet. Man får der upplysning om recettmedlens belopp och finner deraf, att statens teatrar inspelt nästan på öret samma summa under det nu gångna som under förra spelåret. Skilnaden är ett par hundra kr. till favör för senaste spelåret. Men för att hinna denna summa ha teatrarne måst öka representationernas antal med 23, ett förhållande som naturligen ökar utgiftsbudgeten ganska betydligt och som i alla händelser gifver vid handen att operans ekonomiska resultat nu är sämre än under föregående spelår. För dramatiska teatern går det väl något så när an, ty den har genom sina 17 representationer utöfver fjorårets antal inspelat nära 7,000 kr. mer än då, hvilket ju ej kan kallas något dåligt resultat, ehuru det visserligen något (med ungefär 28 kr.) minskat medelvärdet af hvarje recett, så att detta senaste året utgjorde i rundt tal 776 i stället för förra året 804 kr.

Men för operan ser det vida sämre ut. Der har visserligen representationernas antal ökats med 6, men i stället ha recettmedlen gått ned med bortåt 7,000 kr. Detta förhållande har minskat medelvärdet på operans recetter från 1,463 kr., som det förra året utgjorde, till 1,393 kr., eller med 70 kr. Skulle man gå frågan än närmare på lifvet och, om uppgifter för en sådan beräkning förefunnes, granska recettmedlen för de lyriska representationerna, skulle man

otvifvelaktigt få se att medelvärdet af dessa representationers recetter skulle än ytterligare minskas. Ty Knut Almlöfs gästspel, som vid detta års början skaffade teatern flere fulla hus, skulle då ej få medtagas.

Det är för öfrigt anmärkningsvärdt att så många gästspel under året förekommit. De räknas till ej mindre än 48. Af dessa torde väl Knut Almlöfs gästspel i början af detta år ha lyckats bäst, ekonomiskt taget, intägten af fröken Almatis gästspel torde ej ha varit synnerligen stor, och Rossis gästspel kan väl svårligen ha medfört annat än förlust. Oss förefaller det som ett vågadt försök att inkalla Rossi för att konkurrera med våren, utvärdshusen och cirkus. Och har detta försök gjorts såsom ekonomisk spekulation, och så ser det ut, att döma af tiden för hans gästspel, då torde man häri finna en naturlig förklaringsgrund att teaterdirektionen nu måst tillgripa teatrarnes sista tillgång, om vi få begagna detta uttryck: det af riksdagen beviljade kreditivet å 15,000 kr. Då man sammanlägger dessa tre fakta: att man behöft flere representationer för att komma till samma recettsumma, som föregående år, att man behöft dyrbara extra medhjelpare, som ibland åtminstone ej kunnat locka folk, och slutligen att man måst tillgripa sista resursen, riksdagens nödfallskreditiv, då kan en vän af svenska teatern, särskildt af operan, nog få ett och annat att fundera på.

Vi talade äfven om en ökning i antalet representationer. Det var då endast fråga om det föregående året, men går man längre tillbaka, skall man finna, att denna ökning antager ganska betydliga dimensioner. Sålunda gåfvos spelåret 1882—83 på båda nationalteatrarne sammanlagdt 400 representationer, men spelåret 1885—86 har man drifvit upp siffran till 461. Man behöfver ej vara så stor räknemästare för att finna, med hvilken summa dessa ökade representationer tynga ned teaterns budget, men det torde vara nog att nämna att för några år sedan uppgick dagkostnaden för hvarje representation å operan till 240 och å dramatiska teatern till 115 kr. Det är ju då lätt att finna att ökningen i representationernas antal visserligen ej är, eller åtminstone ej behöfver vara liktydig med någon ökad behållning för teatrarne. Och som man nu sett, har detta ej heller blifvit förhållandet. Intägten står qvar vid samma siffra.

Men hvad som afgjordt lider på ett dylikt jägtande, ett forcerande af arbetet, är de uppträdande artisternas receptivitet, deras fysiska förmåga att uppträda, deras förmåga att skapa eller som det på konstspråket heter individualisera. Visserligen medför ett oftare återkommande tillfälle att uppträda en större teknisk säkerhet eller rutin, och mången har blifvit framstående eller till och med efter våra förhållanden stor endast på sin förmåga i den vägen; men vill man vara ärlig, måste man ock erkänna att tekniken ej är den dramatiska konstens a och o, att der äfven behöfves studium, ett studium, som visserligen ej uteslutande får vara skolynglingens af regler och instruktioner stödda försök, utan den fullbildade mannens säkra arbete på att efter sin gåfva lösa en gifven uppgift. Men hur går det härmed vid ett dylikt forceradt arbete, der den ena uppgiften så att säga tränger ut den andra? Jo, vi få en mängd halfgångna foster, alster af instruktörens (om en sådan finnes) anvisningar och konstnärens teknik, men vi hinna aldrig att få se konstnärens fina detaljarbete, karaktärens ciselering, ty bäst konstnären är sysselsatt dermed kastas han hufvudstupa in i en annan, kanske än mer omfattande uppgift. Man säger att vår dramatiska scen för närvarande ej kan återgifva Shakespeare. Det är troligen alldeles riktigt, men den saken torde böra betraktas som ett axiom, åtminstone bör man ej söka bevisen derför från de senast gjorda försöken, under Rossirepresentationerna, ty under en febril verksamhet, sådan som då rådde, måste man ursäkta artisterne, om de inskränka sina framställningar till försök att åtminstone ej bryta mot reglerna i elevskolan.

Redan detta är ju farligt nog. Men må man ej tro att det stannar härvid. Arbetsforceringen har fört med sig ett annat ondt, som tycks antaga högst betänkliga proportioner. Det är förlusten af de fysiska egenskaper som fordras för uppträdande å scenen. Vi ha vid vår dramatiska scen haft åtminstone ett par sådana ganska allvarsamma fall, och skall arbetet ökas i samma proportion som hittils, lära nog flere ingalunda uteblifva. Och dylika fall ha sina vanliga följder: rubbningar och stockningar i repertoaren, förargelse bland publiken och förluster för teatrarne.

Vid operan bli farorna af ett dylikt system än större. Ty sångrösten är vida ömtåligare än talrösten, och allra helst är detta fallet med röster sådana som hr Ödmanns

eller fröken Eks. Och dock är det nästan uteslutande på dem, som dagens tunga och hetta hvila. De ha om hand hela den stora operarepertoaren, och hvad som värre är, de äro ensamma om den. Resultatet har ej heller uteblifvit. Vi fingo höra det från Danmark för ej länge sedan, då det sades, att hr Ödmanns och fröken Eks röster ej hade samma klang, samma välljud, som då de en föregående gång läto höra sig. Och är detta underligt? Redan 1883 uttalade den dåvarande teaterdirektionen att operan behöfde en tenor och en framstående sångerska till, men hvart ha dessa tagit vägen? De ha aldrig blifvit synliga, utan hr Ödmann och fröken Ek ha fått gno på i sitt anletes svett, undantagandes när någon af dem för någon tid varit opasslig. På sådant sätt kan det naturligen ej gå i längden.

Men är då vår publik blind och döf? Ser och hör den ej sådant? Nej, det gör den icke. Vår publik är en samling okynniga, jag vågar väl ej säga okunniga, barn som gå på teatern för att leka med de stora dockorna på scenen, som tycka det är mycket roligare att applådera och kasta blommor än att höra en opera eller en tragedi. Den väljer sig några gunstlingar, hvilka den förtrycker med hela tyngden af sitt gunstlingsskap. Och skulle än en af gunstlingarne låta höra en falsk ton eller bete sig litet tafatt på scenen, så försvinner detta så lätt bland de starka bifallsropen och de rika blomsterskördarne. Och hvad blir följden häraf? Naturligtvis ingen annan än att teaterdirektionen måste använda de sålunda utmärkta artisterne i tid och otid, tvinga dem att forcera sitt arbete och kasta dem in på uppgifter, för hvilka de ej lämpa sig. Se t. ex. på Lohengrin. Inte kan någon påstå att hr Ödmann är någon tillfredsställande Lohengrin? Lohengrin är ju ingen pepparkaksprins, som fruntimmer kunna sluka med ögonen och som jollrar fram sina profetior och sin kärlek. Mera kraft i både röst och gestalt måste väl finnas hos en sagohjelte från 900-talet. Hr Ö:s lyriska tenor har ju en rad triumfer att uppvisa, men talet om dess ombildning till hjeltetenor torde nu böra kunna sluta, ty försöken dervidlag ha hvarken gifvit vackra eller helsosamma resultat.

Det förhåller sig med fröken Ek på ungefär samma sätt.

Detta gunstlingskap, som visst icke är något utmärkande drag endast för lyriska scenen och till hvilket artisterne naturligen äro fullkomligt oskyldiga, framkallar lätt

tankar på en oumbärlighet, som ej äro af hälsosammaste slag, och som i sin ordning ofta anställa förargelse och oreda.

Man har dessutom svårt att rätt tro på publikens allvarliga intresse för en sak, der dess sympatier ha en sådan rent personlig prägel. Det är alldeles samma situation som i tredje akten af Ibsens »En Folkefiende», då Hovstad gör Petra sin kärleksförklaring och får till svar: »er det *det*, som står for Dem som det förste og fremste? Ikke sagen selv?» Samma ord frukta vi ha sin tillämpning på publikens förhållande till nationalteatrarne. Och det är sorgligt. Ty det lider intet tvifvel att, om dessa teatrar skola och kunna uppehållas, detta endast kan ske genom publikens intresse och deltagande.

Men det ser mörkt ut i både ekonomiskt och konstnärligt afseende. Publikens blommor äro dåliga bundsförvandter. Det är ej längre modernt att använda dem på likkistorna, derför begagnar man dem på teatern. Vågar operan möta dem med den gamle romarens ord: *omen accipio?*

Homo.

Staten som konstbeskyddare.

Af

Georg Nordensvan.

Statens inköp af konstverk förestår nu* liksom hvarje år vid denna tid. Samtidigt öppna opponenterna sin andra utställning i Stockholm. Några synpunkter angående den metod, enligt hvilken vårt museum riktar sina samlingar af modern konst, torde således ej helt och hållet sakna intresse, lika litet som ett ord om den alltjemt fortgående konstnärsschismen.

1.

Mer än en röst har höjt sig emot det system, statens inköpsnämd har att följa, då det är fråga om att uppmuntra svensk konst. Erfarenheten torde nogsamt ha visat, att det är mindre lämpligt, detta sätt att inbjuda de dertill hågade konstnärerna att på bestämd tid insända till museet de konstverk, de vilja hembjuda till staten. Det är sällan det händer, att något arbete af verklig betydenhet blir inlemnadt till musei årsinköp. Medan svenska konstverk gjort lycka i utlandet, inbragt hedrande medaljer och hamnat på museer af hög rang, har vårt eget nationalmuseum fått nöja sig med obetydligheter, sådana som en konstnärligt obildad publik kanske finner nöje i att se, men som aldrig bidrager det ringaste till denna publiks uppfostran.

Statens inköpsnämd kan i de flesta fall försvara sig med att den haft att välja bland de *inlemnade* arbetena och

* Detta skrefs i slutet af september.

bland inga andra. Nu har den visserligen valt mindre välbetänkt ibland och särskildt *en* gång, 1880. Men vi få ej fördöma inköpsnämden för denna faute. Dess egendomliga val förskaffade då Göteborgs museum ett konstverk af stort värde — och sålunda gjorde inköpsnämden äfven den gången vårt lands konst en tjenst.

Nämda inköp hade också en verkligt god följd. Det möttes naturligtvis af en besk kritik och med öppet hån från konstnärerna. Och dess verkan var — visserligen ej någon reform, men betydligt ökad aktsamhet från bisittarnes sida.

De närmast följande inköpen helsades med välförtjent bifall. 1881 köptes Hasselbergs Snödroppe, 1882 Börjesons Passe-temps, 1883 Carl Larssons båda aqvareller och 1884 Salmsons axplockerska. Mot dessa fyra val hade man intet att med skäl invända. De köpta konstverken hörde ej alla till *le grand art,* men detta är intet fel, — de representera likväl allesamman det bästa i sitt slag, som svenske konstnärer i innevarande stund kunna åstadkomma, och derför var deras förvärfvande af nationalmuseet full berättigadt.

I den svenska målningssamlingen verka Salmsons och Larssons taflor äfven genom kontrasten till det andra der fins. Denna »svenska skola» är som bekant ännu ej af prima slag, och der vore en större utgallring än den som nyligen skett fullt berättigad. Hvad der ses af svenskt måleri tillhör också med ytterst få undantag gårdagens konst, och litet talar om de riktningar, som i dag äro erkända vid konstens härdar.

Ett museum bör eller kan naturligtvis ej följa hvarje vindkast i konstutvecklingen — ett dylikt sträfvande vore ju förkastligt — men här är ej heller fråga om vindkast, om konstens hugskott. Gå upp på Luxembourg. Der sitta många taflor, karaktäristiska för det goda i den nyare franska teknikens sträfvan. Der lär man sig att inse hvad det är, den moderna konsten vill, men man lär sig också, att den har mångfaldiga vägar till sitt mål och att den i vidsträcktare mått än någonsin ger plats åt individualiteten.

Låt vara emellertid att ett museum som vårt nöjer sig med att utvisa den väg konsten gått. Hvad svenska skolan eger af gårdagskonst är emellertid på vissa områden mer än nog, ej derför att det är düsseldorfsmåleri, utan derför att der fins så mycket medelmåttigt, som aldrig haft stort

värde. Karl den femtonde skänkte museet en vacker till ökning till hvad der förut fans, men bland de goda konstverken i hans samling var mer än en »brödkaksmålning» — som konungen köpt endast och allenast för att hjelpa en behöfvande artist — och att museet sedan köpt mer än en intresselös och dålig tafla, det är en gammal historia, som inte ens behöfver påpekas här.

På museitaflor har man ju en särskild fordran. Man begär, att de skola vara på något sätt typiska för den konstriktning de tillhöra. En god Tidemand har sin gifna plats på vårt museum lika väl som en Höckert. Men då fordra vi också, att en typisk Salmson skall finnas der — något annat än en liten studiefigur — lika väl som en Wahlberg.

Inköpsnämden har onekligen ett svårt och maktpåliggande kall. Den har att tänka på mera än om den ena taflan eller den andra är bra målad, den måste se öfver träden och taga en öfversigt af skogen. Och ansvaret är stort. Det gjorda kan ej göras om. Det dåliga, som blifvit inköpt, kan magasineras eller sändas bort till landsortsbors utbildning. Men pengar, som borde blifvit använda till något bättre, äro bortkastade och tillfället att få ett godt konstverk kanske förspildt. Vi ha sett exempel.

Med ett ord: det måste vara metod i inköpsnämdens tillvägagående. Hvad den gör ena året, måste vara i öfverensstämmelse med hvad den gjort året förut — utom när den någon gång burit sig oförståndigt åt. Aldrig nycker eller mannamån, aldrig en tanke på konstnärens personliga ställning eller på hans personliga åsigter.

Han visar fram ett konstverk. Är det godt arbete? Är det ursprungligt, ärligt, i första hand? Tillhör arbetet det bästa, någon svensk konstnär åstadkommit inom den riktning, det tillhör? Fins det ej tillräckligt förut på museet af samma slag? Inte? Nåväl, då köpa vi det.

Men då det är sällan konstverk, som uppfylla dessa vilkor, hitta vägen till museet, så borde nämdens åliggande vara att gå omkring och välja ibland det som året om utställes inom landet — eller låt oss säga i Stockholm och Göteborg. Nämdens uppgift borde vara *att välja dei bästa möjliga bland det största möjliga antalet konstverk,* i stället för att som nu välja för museet ibland ett halft dussin ofta skäligen obetydliga taflor.

Och är denna nämd så sammansatt, att konstnärerna ha förtroende för den, då skola dessa alldeles säkert vara mer villiga än nu är fallet att sända in sina arbeten till museet. Nu händer det, att målare — *icke*-opponenter till och med — på tillfrågan, hvarför de ej hembjuda den eller den taflan till museet, svara att de ej vilja utsätta sig för hrr X:s och Y:s kritik. (Detta endast ett sakförhållande, som jag påpekar utan att yttra min personliga mening).

Och när man så började att frångå systemet — i fjor — när man beslöt att välja mellan ett större antal konstverk och att köpa för större summor än de eljes vanliga, då omintetgjorde man den goda afsigten totalt genom den der bekanta förordningen, att valet skulle ske *endast* bland de arbeten, som förekommo på akademiens utställning.

Der kunde opponenternas flertal af känd orsak ej utställa. De hade ju förbundit sig att ej deltaga i någon af akademien anordnad utställning, förr än deras anhållan om en komités tillsättande vunnit *något* gehör. Deras begäran att inköpsnämden måtte komma och se efter, om ej på opponenternas utställning, som öppnades samtidigt med det museum gjorde sitt val, funnes något arbete, värdt att införlifvas med musei samlingar, afslogs. Hvarför utstälde de ej på akademien? De hade fått inbjudningsbref till denna utställning. Nu fingo de skylla sig sjelfva och hade alls ingen rätt att beklaga sig. Det var svaret de fingo.

Således: den som ej ville återvända till akademiens sköte, hade intet medhåll att vänta. Han finge reda sig bäst han kunde.

Som vi torde minnas litet hvar gjorde, sedan *musei* enskilda inköpsnämd ett inköp på opponenternas utställning. Detta var en lofvärd gärd af rättvisa, och man må beklaga, att nämden ej kunde få Zorns »Mona» som den gerna velat köpa. Likaså lofvärd var samma nämds uppträdande i år i Göteborg, der en stor och god utställning var anordnad och der *staten* naturligtvis lät Göteborgs museum, konstlotterier och enskilda taga de bästa dukarna. Museinämden tyckes emellertid tagit till sin uppgift att efter bästa förmåga hela hvad staten brutit. Den köpte för musei egna medel tre konstverk af yngre svenske konstnärer, Fallstedt, Pauli och Liljefors från Göteborgsutställningen. Statens officiella inköp förestår ännu, och till detta ega, som tidningarna nyligen till allmän

öfverraskning meddelat, opponenterna att hembjuda de arbeten, som förekomma på deras egen utställning.

Att museets svenska afdelning ej stort ökade sitt *värde* genom de i fjor inköpta taflorna i olja och aqvarell, är ett sakförhållande, som ligger i öppen dag. Man kommer ju ej utan anspråk upp på ett museum, man går inte der som på konstföreningen och känner sig glad, blott man får se *en* god tafla på dussinet. Det, som vi finna allt lof värdt, om vi se det på en elevutställning, det skåda vi med vida mer kritiska blickar på en utställning af mästares verk. Det vi ha nöje af att se på en atelier bland studier och småkrafs, gå vi kanske med en axelryckning förbi, om vi finna det på en museivägg.

Bland de taflor man köpte i fjor, vill jag nu endast yttra ett ord om två, Fagerlins och Nybergs. Att Fagerlins holländska interiör köptes, var nära nog sjelfklart. Det var ett gediget konstverk, som var värdt allt beröm det fick.

Men nu egde museet förut dels mer än nog af düsseldorfska genrer, dels tre holländska interiörer af Fagerlin. Och hans nyaste tafla visar alls ej på något nytt utvecklingsskede hos konstnären. Taflan är likväl bra, all aktning för den — mer än aktning till och med — och den behöfver aldrig skämmas för sig. Men frågan är, om vare sig konstnären eller den skola han tillhör, ytterligare *behöfde* representeras på museet, då dettas svenska afdelning ju är afsedd att visa prof på det bästa, svenska mästare kunnat åstadkomma inom de olika riktningarna, lika väl som inom olika konstgrenar.

Jag begär ej företrädesrätt för det franska måleriet — måla hur du vill, blott du målar sant och bra — men man har väl rätt att fordra, det ej den ena skolan skall favoriseras framför den andra, derför att en eller annan, målare eller lekman, ej vill eller kan se den enes betydelse gent emot den andre. Staten bör vara höjd öfver dylikt.

Det har den också varit de senare åren, och derför är dessa årens inköp värda allt erkännande. Ett par medelmåttiga franska taflor hade vi förut — och ett par utmärkta. Nu fingo vi prof på fransk skulptur, fransk genre och fransk aqvarell — allt samman af gediga konstnärer.

Men hvad betyder det till qvantiteten mot allt, hvad vi ha af düsseldorfsskola? Af sådan finnes ju en embar-

ras de richesse, som gör det förlåtligt, att konstälskaren brummar, till och med öfver inköpet af en god Fagerlin.

Det är inte fråga om att inte Nybergs porträttskizz — Viktor Andrén vid sitt ritbord — är bra målad, och hade vi sett den hänga uppe på den afmålades atelier, der det var meningen att den skulle hänga, så hade vi alla tyckt det var roligt att titta på den lilla duken.

Men nog blefvo både målaren och modellen förvånade öfver att så oförmodadt bli upphöjda, den ene till mästare och den andra till föremål för en museitafla.

De ungdomar, som så der i ett nu blifva befordrade två trappor upp i palatset vid Skeppsholmsbron, borde ha ha rätt att sedan de nått ytterligare ett stycke upp på konstens branta jakobsstege, byta ut sin museitafla mot en af nyare dato och ännu bättre qvalitet. Då vore statens förtänksamhet att försäkra sig om ett arbete af dem lofvärd. Nyberg hade då alldeles säkert kommit upp med sin »sockenskräddare» och bedt att få hänga upp den i porträttskizzens ställe. Och om ytterligare ett par år hade han utbytt skräddaren mot något ännu bättre. Han står midt inne i en stark och lofvande utveckling.

Underligt går det likväl till. Tänk om någon af de unge män eller qvinnor, som i fjor sålde till museet, skrifvit sitt namn på opponenternas lista. Det hade ej varit omöjligt, — alla äro opponenter i själ och hjerta. Men då hade åtminstone *statens* inköpsnämd ej förpassat dem upp på museet. Det var museets enskilda nämd, som skaffat dit Lindman, Fallstedt, Pauli och Liljefors, och som ville ha Zorn dit, fast det tyvärr gick om intet.

Statens inköpsnämd har varit bunden af föreskrifter, som tvungit den att år efter år rikta museets samlingar efter en uppenbart afvita metod.

* * *

2.

Är det konsten eller de enskilda konstnärerna, staten vill stödja? Naturligtvis konsten. Men sker detta på bästa sätt genom att man tar individernas personliga åsigter med

i beräkningen, då det gäller sådant som att göra inköp af konstverk eller utdela stipendier?

Denna fråga kommer mig att upptaga ämnet om konstnärsschismen, som i fjor debatterades så flitigt, men hvars uppkomsts historia ännu ej är skrifven.

* * *

X. är en förhoppningsfull elev vid akademien. Man har rätt att vänta mycket af honom, han ej blott gör hvad han skall, han gör det bra, ibland öfverlägset. Han får Dahlgrenska stipendiet, han får hundrakronssedlar på högtidsdagarne, han får kungliga medaljen, strålar af glädje, berömmes i tidningarna. Han väntar ett år hemma, målande, tills det stora stipendiet blir ledigt, han får det, reser ut, lyder de maktegandes råd angående *hvar* han bör studera, får så stipendiet förnyadt efter tre år, är en ansedd konstnär, som i särskildt prisas för sin sjelfständighet, blir professor och får vasen och har odödligheten betryggad.

Y. är ock elev vid akademien, men förhoppningsfull är han ej. Han är slarfvig med lektionerna och skyller på, att han föredrar att måla ute. Han hotas med att afföras ur rullorna och finner sig föranlåten att en vacker dag infinna sig hos skolans direktör och återlemna sitt diplom. Han blir beklagad, det är synd om honom, ty han *har* ju talang. Hvad ämnar han nu slå sig på?

— Jo, han tänker bli målare.

— Det vore allt säkrast att slå det ur hågen. När han drar sig undan akademiens skydd, kan han ju inte göra anspråk på någon hjelp för framtiden...

Han går ändå. Ett par år efter kan ingen neka till, att han står i främsta ledet bland den svenska konstens yngre målsmän.

Här ha vi de båda typerna för akademisten och opponenten. Inte för att på långt när alla af den ena eller andra sorten varit sådana som dessa. Akademister ha varit lika oppositionella som opponenter varit sediga. Och det fins många, som afhålla sig från ett taga parti offentligt. Orsakerna som fört den ena eller den andra in till det parti, han slutit sig till, ha varit principfrågor eller rent personlig sympati eller motvilja. I alla fall stå de der nu.

Oppositionens uppkomst var lika naturlig och nödvändig som den inom flera områden förekommande schismen mellan de gamle maktegande och de unge bildstormarne. Att den tog fart nu, berodde, tror jag, på rent personliga skäl. Ty så små som våra konstförhållanden äro, bli lätt ett litet fåtal inflytelserike män konstens ledare. Då akademien — hvilket är dess största fel — kompletterar sig sjelf, är det lätt att hålla de farliga elementen utanför — och så ha vi den priviligierade konsten och konstnären stående mot den fritt verkande — akademisten mot opponenten.

Akademiernas auktoritet erkänner ej vår tid, liksom den tror föga på traditionernas, på stilens betydelse. Det är flera gånger framhållet, att det är medelmåttornas stora hop, som uppmuntras och hjelpes fram af akademierna. Huruvida dessa äro värda de stora summor, som årligen gifvas åt dem af ett fattigt land med stort behof af att spara på sina slantar till andra, påtagligt nyttiga ändamål, det är en oafgjord fråga. För adepten är naturligtvis akademiens läroverk bra att ha. Det gifver kostnadsfri undervisning i konstens nödvändiga handgrepp, — och det är ingen sak att förakta. Är lärjungen förståndig, behöfver han ej ångra den tid, han tecknat och målat der, blott han ej stannar der länge och blott han genom oupphörliga naturstudier håller uppe sin friskhet, sin omedelbarhet i uppfattningen.

Mot akademiens skola ha nog invändningar försports. Visst har den varit pedantisk, denna samma en gång för alla utstakade väg för de mest skiljaktiga talanger, denna barocka skizzteckning till de blifvande landskapstaflorna (som undertecknad förut — i Dagens krönika 1884, häft. 3 och 4 — uppträdt emot). Pedantiskt är hela detta prisämnesmålande, som nu tyckes gå sin undergång till mötes derigenom att eleverna helt enkelt föredraga att välja ämnen sjelfva framför att måla något motiv, som inte rör dem.

Tänk blott på landskapsskolorna förr! Prisämnet var till exempel pilar vid en strand. Hela sommaren målade hvar och en pilar. Allt annat förbisågs, ty något annat behöfdes inte för pristaflan. Det förstås, att höll man på i många år enligt den metoden, så kunde man bli mångkunnig, men om detta var idealet för fria studier i naturen, det blir en annan fråga.

Dylikt kan vara af större eller mindre vigt, det bidrager dock att sätta skolan i misskredit.

Farligast är fåmannaväldet, äfven om det är upplyst. Eleven vet, hvilka åsigter som äro omtyckta på högre ort. Vill han fram, ser han således den beqvämaste vägen. Ibland har han talang och är förtjent af framgången, ofta har det funnits andra, som förtjent den bättre än han, men som förspilt sin lycka. Af dessa ha opponenternas kärntrupp bildat sig, deras åsigter anses uppkomna af tryck, medan de öfriga äro sjelfständiga, endast derför att de ej slutit sig till oppositionen.

Må hvar och en ha sin ärliga åsigt! Inte ha opponenterna funnit konstnärsskapets blåa blomma, fast de skrifvit på den der listan, och inte ha de andra behöft handla enligt egoistiska grunder, då de hållit sig utom. Det första bevisar lika mycken sjelfständighet som det sista.

Oppositionsmän har det funnits förr liksom nu. Men de ha föga uträttat, ty deras tid har kommit, de ha fått makt och uniform och blifvit andra menniskor. Det är det sorgliga att det plägar så ske, att den friskt revolutionära ungdomen så ofta skall följas af en än mera ensidig reaktion — att åsigterna gråna förr än håret.

Så snart den fria konsten göres officiel, så snart den skall ledas, då är faran nära att den skall gå utföre. Konsten kan gå sjelf, den har hunnit till stadgad ålder. Man tjenar den ej genom att sätta tyglar på den.

Att leda konsten i en riktning, som man sjelf bestämt, är farligt, derför att den då gerna blir traditionell. Man ställer upp förebilder, och så blir konsten servil — det värsta den kan bli. Hellre hur pojkaktig som helst, om den blott med friskt sinne söker sig fram — hellre det än att göra efter hvad andra gjort. Ty det är ju hvad man *sjelf* ser och känner, man vill lägga fram i konsten. Hvarför då gå tillbaka, i uttryckssätt liksom i motivval? Om den, som sträfvar ärligt, misströsta vi aldrig, låt vara att han inte nått dit han velat komma.

Ett djerft försök, en ansats, som misslyckats eller endast fullkomligt lyckats, har mer intresse än ett genomarbetadt verk, som blott vitnar om flit, om korrekthet.

Konsten så föga tyglad som möjligt, dess herskare så många som möjligt för att hindra ensidighet, alla målare,

alla utställare lika röstberättigade, ingen utesluten och ingen mäktigare än den andra, — det är önskningsmålet.

Staten offrar mycket af folkets, af det arbetande folkets pengar åt konsten. Tviflet på att det är på bästa sätt ordnadt med dessa summor är starkt numera *. Man torde derför ha rätt att fordra att dessa reformer, som anses nödvändiga inom akademien, verkligen blefve af, att åtminstone *någon* ansats gjordes till ett bättre, då alla äro öfverens om, att en förbättring kan och bör inträda. Väntar man kanske att rörelsen, som ske plägar, skall lägga sig så småningom, att bland opponenterna söndring skall yppa sig och öfverlöpningar ske? Är det inte bättre att visa prof på god vilja från ömse håll?

* * *

Staten som konstbeskyddare har intet godt namn om sig. En fransk impressionist, Raffaelli, sjelf en ytterst karaktäristisk företeelse och en konstnär af erkänd betydenhet, yttrar härom följande rättframma ord:

»Då i våra dagar styrelsen tar sig för att uppmuntra någon konstart, då är denna konstart nära sitt förfall, då bryr sig folket inte mera om den, hyser intet intresse för denna konst, hvars konservator och beskyddare blir staten, som känner och beundrar endast det förgångna.»

* * *

Det är både nedstämmande och hoppgifvande intryck, man får af våra nuvarande konstförhållanden.

Hoppgifvande derför att detta sakernas tillstånd *måste* bilda öfvergången till friare åsigter i fråga om konstens vård.

Men nedslående derför att det alltid sega och i vårt land så starka reaktionära elementet lägger så upprepade hinder i vägen för nyttiga reformer härutinnan, att det

---

* Opponenterna, som afsagt sig all gemenskap med akademiens styrelse, anse sig ej kunna söka stipendier, hvilka utgifvas genom akademien. Man tycker dock, att hvarje ung konstnär borde ha samma rättigheter i fråga om stipendier, då ju pengarna äro ämnade att understödja talangen och ej att belöna lojala åsigter.

torde dröja onödigt länge, innan något blir gjordt. Ibland ser det ut, som vore vederbörande så rädda att göra *något* medgifvande åt det yngre partiet, som fruktade man att hela den gamla bygnaden skulle ramla, om man en gång gjorde en eftergift.

Och nedslående derför att vården om konsten, den fria, lifvande konsten, upplöser sig i blott käbbel och partigräl, som till på köpet löper fara att röra sig om påfvens skägg i stället för att hålla sig strängt till sak.

Låt vara att akademien ej blir omorganiserad så, som *förslagsvis* opponenterna framkastade ett ord om i sin inlaga. Må vara att reformerna komma inifrån — hur som helst, blott de bli goda.

Det är ju en sak af betydenhet det gäller. Bort derför med allt enskildt gräl och allt personligt naggande, alla små bevekelsegrunder, all sårad fåfänga och all misstro! Konstnärerna skola vara goda kamrater och hålla ihop. Deras intressen delas ju af endast ett fåtal utom deras krets, derför böra de akta sig för att isolera sig än mera. Nog hade de till exempel kunnat för framtiden åvägabringa gemensamma utställningar i Stockholm lika väl som i Göteborg — och som det sker i Danmark, der konstnärerna äro liksom här delade i partier, skilda åt med skarpa gränser. Och nog skulle ett närmande kunna ske, om blott man från båda sidor toge ett steg derät.

Hvad man först måste öfvervinna är emellertid all småkitslighet, alla försök att skrämma. Om konstnärerna äro tredska eller beskedliga, hvad betyder det, göra de goda konstverk, så låt dessa gälla för hvad de äro och gif dem din medkänsla, som de ha rätt att fordra. När du går att se konstverken på museet eller i en utställning, då slipper du höra deras upphofsmäns trosbekännelse. Hurudan han är, som målat den taflan eller modellerat den gruppen, det kan du ge en god dag.

Att akademiens uppförande under den pågående striden i väsentlig mån bidragit till dess häftighet och bitterhet, kan långt ifrån förnekas. Att denna akademi under århundradens lopp uträttat något för landets konstutveckling, torde vara ej mindre faktiskt. Men arf förpligtigar, lika väl som adelskap.

Herdaminnen.

Af Efraim Rosenius.

1.

Prostens siesta.

Från middagsbordet kommen just, prelaten
En länstol sökte sig, förnöjd och mätt,
Att efter kaffet och en anisette
Få allra sist ett godt Guds ord på maten.

Men läckra minnen från de tömda faten
Med bibelns bilder dansade balett:
Maderan flöt i sjön Genesareth,
Och på dess stränder växte grönsallaten.

Snart kom han till den sköna bröllopsnatten,
Då Jesus, när i glasen det blef tomt,
Helt opåräknadt gjorde vin af vatten.

Vid detta ställe dröjer gubben fromt,
Och ur hans bröst en salig suck befrias:
»Där skulle du ha varit med, Matthias!»

2.

Tänk att han trodde . . .!

En gräslig natt! Den arma prästen drömmer,
Att allt är sant, fullkomligt sant hvart ord,
Som han predikat för sin fromma hjord,
Allt — himmel, helvete, en gud som dömmer!

Förskräckt han hufvudet i kudden gömmer,
Slår ned karaffen från sitt nattduksbord
Och skriker vildt på »röfvare!» och »mord!» —
Men hör nu bara, huru lätt man glömmer!

Till frukostrispen han sin pärla tar
Och skämtar gladt om efternattens oro,
Och huru »fäniga» hans drömmar voro:

Tänk att han trodde . . .! Kors i alla dar!
Men tusan heller kan bedöma faran,
Då man om natten rides utaf maran!

3.

Idyll.

Se hur det blänker uti middagsljuset
  På prästens skrifbord, brokigt, svart och rödt!
  Från patiencen har han somnat, trött
  Af frukostätandet och gårdagsruset.

Det är så tyst — man hör ej mer än suset
  I lindallén, som höstens vind förödt,
  Och dalkarlsklockan, hur hon knäpper slött —
  Det är så tyst, så tyst i hela huset.

Pastorskan smyger tyst omkring på tå
  Och kysser ömt och tystar sina små
  Och ber dem att ha pappa i sitt minne.

Ty det är lördag: hela socknen vet
  Att pastorn då i stilla ensamhet
  Med Gud och sin predikan stängt sig inne.

4.

I klump.

Han väger sjutton lispund utan kläder.
Hans istermage, kolossal och rund,
Betingar ensam sina åtta pund.
Han är den tyngsta ibland kyrkans fäder.

Den gubben, glad och pigg i alla väder,
Förstår behaget af en aftonstund
Med toddybord i glädtigt vänförbund,
Där ingen skolkar eller orden skräder.

För resten sköter han sin tjänst ej illa:
Predikar vackert ur en god postilla
Och messar ännu någon gång en stump.

Men allt för tung att orka reflektera,
Han älskar ej om dogmer dividera:
Fan i detaljerna! Han tror i klump.

5.

Grefvinnans tröst.

Grefvinnan gråter. Hennes hjärtas ånger
Den sanna kristlighetens prägel bär.
Af detta lif hon intet mer begär
Än se sin pastors blonda polisonger.

Han kommer, han försäkrar tusen gånger,
Att Gud är kärleken och allt det där,
Och att en dam, så änglalik och skär,
Har fri entré till himmelens salonger.

Hur kan hon tro på slikt galanteri?
Hon — tro? Ack nej! Men borta äro kvalen,
Och lugn och lycklig kan hon gå på balen.

Från alla tvifvel om sin skönhet fri. —
Som dimmorna för solen de försvunno:
Den stackars prästen — hvad hans ögon brunno!

6.

Samvetskval.

Förtärd af själavånda och askes,
Med skygga ögon, ängsliga fasoner,
Som fruktade han ständigt för spioner —
En tristare figur får sällan ses.

Och då han talar, stammande och hes,
Hörs intet återljud af hjärtetoner,
Blott kalla, torra textexplikationer,
Renläriga som Luthers katekes.

Den mannens lif har vissnat ned, emedan
Det var ett lif af lögn och feghet blott:
Han tviflade, då han gick eden, redan.

Han tviflade och hemlighöll sitt brott.
Men som en brottsling har han känt sig sedan,
Och kyrkans predikstol är hans schavott.

Kapitalets utvandring.

En nutidsfråga

af

Emil Svensén.

Allt högre går vågsvallet af den stora verldshistoriska striden mellan kapital och arbete. Strejk följer på strejk, och den ena lock-out'en aflöser den andra, ofta under scener af blod- och våldsdöd, som komma håret att resa sig på äfven de trögaste. Med hvarje dag varder det mera klart för dem, som ej sett det förut, att den sociala frågan kommer att så uppfylla allas sinnen, att den tränger alla andra spörsmål åt sidan och ej låter sig skjutas undan, förr än den på ett eller annat sätt, till större eller mindre omfång, funnit en lösning.

Det kan då icke vara olämpligt att söka skärskåda denna så ytterst vigtiga fråga från alla tänkbara sidor och att, hvar helst dervid en ny synpunkt visar sig, draga den fram i dagen och bringa den under de intresserades pröfning, vare sig att den för öfrigt är af glädjande eller sorglig beskaffenhet.

* * *

Våldsbragder, sådana som dem vi i år fått bevitna i Belgien, Chicago och flerestädes, sträcka sina verkningar åt mer än ett håll.

Menniskovännen, under det han ryser för dessa utbrott af en mer än barbarisk råhet, kan dock af dem hämta rätt hälsosamma lärdomar. Det måste vara ett djupt rotadt

att de tvinga den allmänna uppmärksamheten att rikta sig på föremål, som i trots af sin högvigtiga betydelse kanske annars skulle förblifvit obeaktade. Det finnes ju alltid en stor del godt folk, som aldrig komma till insigt af hvad klockan är slagen, förr än de fått en yttre känbar påminnelse för att se på klockan.

Dessa yttre påminnelser torde vara än mer af nöden för de i saken närmare intresserade kapitalisterna och fabriksherrarne. Men det kan lätt låta tänka sig, att verkningarna deraf på dem blifva helt andra, än man vid första anblicken är böjd att föreställa sig.

Skälet härtill är ej svårt att upptäcka. Kapitalet sträfvar ju — och måste enligt sjelfva sakens natur sträfva — efter en afkastning, som icke allenast är så stor som möjligt, utan äfven så säker som möjligt. Men sådana händelser, som de här vidrörda, förvandla den säkra vinsten i en lika säker förlust. Ju oftare och i ju större omfång de upprepas, dess mera otryggt varder kapitalet. Det måste då helt naturligt af all sin makt sträfva att frigöra sig från dylika störande inverkningar.

På hvad sätt detta skall gå för sig, det varder då den stora frågan. Och den besvaras allt efter omständigheterna på helt olika sätt.

Är nu kapitalisten en hederlig man, som vill sitt folk väl, — och vi vilja till menskligheteus heder gerna tro, att det i de allra flesta fall så förhåller sig, — då söker han, så godt det under för handen varande förhållanden låter sig göra, att gå till botten med saken. Han gör hvad han kan för att gifva sina arbetare en bättre ställning, som mera svarar mot deras värde såsom menniskor. Han gör hvad han kan för att höja deras aflöning och trygga deras ställning, då ålderdom eller sjukdom sätter dem ur stånd att sjelfva sträfva för sitt bröd.

Men när hjertat står på den ena sidan och intresset på den andra, då varder striden svår äfven för den bäste. Medan menniskovännen sörjer för de sinas väl och gör stora uppoffringar för deras skull, låter egoisten bero vid det gamla och gör ej större uppoffringar, än han är tvungen till. När nu egoisten lägger ned mindre kostnad på sin affär, blifver följden helt naturligt, att han kan nöja sig med

mindre vinst och att han sålunda ute i marknaden kan underbjuda den menniskovänlige arbetsgifvaren. För att nu kunna hålla sig uppe i täflan med den förre, det vill här säga för att kunna lefva, tvingas äfven den senare att följa hans föredöme och behandla sitt folk på samma sätt.

Det är visst icke någon ny upptäckt vi här meddelat. Men de allvarsamma händelser, som föra den sociala frågan i förgrunden, hafva gifvit eller skola gifva en ny tillämpning deråt.

* * *

De ariska folken äro icke skapade till trälar. Medan deras söner i fjärran land med svärdet vinner sig nya riken eller med plogen grunda sig nya hem i vildmarken, medan de sålunda sträfva att taga hela jorden i besittning, skola de för visso aldrig finnas villige att i de gamla hemmen böja sina stolta nackar för en hand full millionärer. Ju hårdare oket trycker, dess häftigare skola de ock skaka derpå.

Klarare än någonsin förut har detta sakförhållande trädt i dagen under de växlande skiftena af det sociala kriget.

Men det är just trälar, som kapitalet behöfver, lydige trälar, som finna sig väl till freds med mycket arbete och litet mat. Kapitalistens menskliga känslor må aldrig så mycket uppresa sig deremot, så skall dock konkurrensens allt vildare rasande kamp tvinga honom erkänna, att det så förhåller sig, och — hvad mera är — att handla derefter.

Det beror då på, om han kan finna folk, som kunna göra den hvite mannens arbete, men på samma gång lefva på en bråkdel af hans dagspenning och vara nöjde ändå, — allt detta på det fabrikens driftkostnader må minskas.

Något hvar känner det sätt, hvarpå denna uppgift löses i Kalifornien, Australien med flera stater vid Stilla hafvet.

Hit lockades af guldfebern den hvita rasens oroligaste hufvuden från alla delar af verlden. Men då jagten efter efter guld upphörde, trädde äfven här motsatsen mellan kapital och arbete i dagen och ett proletariat uppstod. »Vårt program är mycket enkelt, — smör och bröd», sade de kaliforniske socialisterna. Men nu uppträdde på skådeplatsen en medtäflare, som ej tycktes vilja unna dem smör till brödet och som — hvad värre var — höll på att rycka

hade han lärt att arbeta som en träl och lefva som ett djur. Nu kom han och bjöd ut sitt arbete för en fjerdedel eller femtedel af hvad den hvite arbetaren ville hafva i lön. Han var svagare och klenare än denne, och hans arbete derför ej häller så godt; men denna brist vardt mer än uppvägd af det billigare arbetspriset.

Den hvite arbetaren såg sig öfver allt undanträngd. Han höll på att svälta ihjäl i guldets åsyn och i dess eget hemland. Och så tog han sig för att slå ihjäl kinesen, hvar hälst han mötte honom.

Det är nu ett sätt att resonnera, som är något svårt att komma till rätta med. Den kinesiska invandringen har genom våldsbragder och tvångslagar i någon mån hejdats. Men kineserna hafva dock ej låtit sig utdrifvas någorstädes, der de en gång fattat fast fot. De hålla sig fast och tränga sig in öfver allt, uppträda aldrig pockande, tåla ödmjukt stryk och snäsor, blott de kunna förtjena en styfver, och — sluta med att öfver allt tränga ut de hvite.

* * *

Mer än en gång har äfven i det gamla Europa, då fabrikerna stått tillslutna under det kapitalet och arbetaren drabbat samman, på fullaste allvar satts i fråga att ersätta de inhemska arbetarne genom införsel i stor skala af kineser. De, menar man, ha hvarken lärt sig att göra strejk eller öfva ofog med dynamit, och deras närvaro skulle snart lära de inhemska arbetarne hvad deras frid tillhörde. Äfven här i Sverge sökte förlidet år en numera upphörd morgontidning, att i sådant syfte upptaga »den gula färgen» till behandling.

Det har likvisst icke behöfts mycken eftertanke för att inse, att ett dylikt nödfallsmedel snarare skulle skärpa än utjämna de sociala motsatserna. I vårt gamla öfverfylda Europa skulle de gule konkurrenterna säkert röna ett långt hetare mottagande än i de nya landen, der ännu till en tid utrymme finnes för alla, och så vore snart den sista villan värre än den första.

Men skräcken för strejker och dynamit står lika fullt qvar. Lika så det sakförhållande, att i det folkuppfylda österlandet finnas arbetaremassor, som hvarken äro eller på länge torde blifva smittade af de hvite arbetarnes sjelfständighetslusta, ej häller stält eller på länge komma att ställa deras höjda fordringar på lifvet. Frågan är då, huru dessa arbetskrafter skola kunna göras till godo, utan att de hvite arbetarne med lagliga eller våldsamma medel må kunna lägga hinder i vägen derför?

Dertill gifves icke mer än ett sätt. Får berget icke komma till Mahomet, måste Mahomet gå till berget. Kunna ej Kinas eller Indiens millioner af arbetare uppsöka det europeiska (eller amerikanska) kapitalet, så kan det mer än väl hända, att det i sina ömmaste intressen hotade kapitalet en vacker dag tager sig för att söka upp dem.

Penningen är icke för ro skull rund. Han rullar och rullar, tills han finner ett läge, som passar honom. Hotas han i det ena landet, flyr han till det andra för att finna lugn.

Det nittonde århundradets mest kännetecknande hufvuddrag på det socialekonomiska området har varit *arbetets utvandring*, då det i de nya verldsdelarnes omätliga, ouppbrutna landvidder sökt sig en ny och bättre arbetsmarknad och rikligare lön för sin möda. Det är mycket möjligt, att i motsats härtill det tjugonde århundradet kommer att kännetecknas af *kapitalets utvandring* till de urgamla kulturlanden i öster, der det kan försäkra sig om billig arbetskraft och sina ägare om trygghet till lif och gods.

* * *

Vi stå här inför en oväntad, men alldeles icke omöjlig vändning i den sociala frågans utvecklingsgång. Utsigterna för en dylik vändning äro nu för tiden icke obetydligt större än för några årtionden sedan, och de torde väl vara värda att något närmare skärskådas.

Det borde i sanning icke väcka någon förundran, om t. ex. en Eugène Bontoux, i fall han besluter sig för att å nyo bygga upp sina nedbrända glashyttor och i fall han efter katastrofen i våras ännu äger medel dertill, — om, säga vi, han då skulle föredraga att förlägga sin verksamhet

till en trakt af verlden, der han visste sin mödosamt förvärfvade egendom eller till och med sitt lif vara utom håll för en ursinnig mordbrännareligas illbragder.

Det resultat, som herrar anarkister dermed vunnit, vore visserligen icke det, som de sträfvat efter eller tänkt sig, och de verklige arbetarne hade alldeles icke skäl att vara dem tacksamme derför, lika litet som alla de andra, hvilka hand i hand med dem ärligt sträfva att lätta bördorna för de fattige och betungade. Men det vore visserligen icke den första gången, som de oskyldige fingo lida med de skyldige här i verlden eller som framåtskridandets falske vänner skadat dess sak mer än dess ärlige fiender.

Det antydda resultatet skulle väl icke framträda så plötsligt eller på en gång. Ty om också penningen är rörlig, så äro de industriella anläggningar, som genom dess makt grundats, icke så lätta att förflytta.

Men i fall en sådan rörelse, som vi här påpekat, komme att taga sin början, så blefve ock dess fortgång visserligen långsam, men deremot så mycket säkrare. Kapitalet skulle en gång för alla draga sig tillbaka för nya anläggningar på en osäker och underminerad mark; och hvar hälst en gammal anläggning af en eller annan orsak nedlades, komme den aldrig att tagas upp igen. De gamla fabrikerna finge förfalla, och deras arbetare stode utan arbete och utan bröd.

Endast grufdriften och dermed jämförliga industrigrenar, som afsåge att frambringa råämnen, måste förblifva der de äro. Detta dock endast för så vidt och i den utsträckning, som dylika råämnen icke stode till att i tillräcklig mängd anskaffa inom närmare håll för den billigare och säkrare arbetskraften.

* * *

Men är det då så säkert, att dylik billig och säker arbetskraft i tillräcklig mängd stode att vinna eller att den i längden skulle förblifva obesmittad af tidens djupast gående rörelser?

På dessa frågor torde man utan tvekan kunna svara ett obetingadt ja.

Österlandets tallösa folkmassor skola utan all svårighet vara i stånd att oupphörligt vräka millioner och åter mil-

lioner individer in på arbetsmarknaden. Vi ha sett, huru lätt tillfredsstälda dessa millioner äro, både i fråga om aflöning och en menniskovärdig lefnadsställning i öfrigt. Detta gäller nämligen icke blott om den *kinesiske* arbetaren, utan äfven om den *indiske* och *malajiske kulin* och — ehuru kanske i något ringare grad — om den *afrikanske negern*. Den kommer att gälla i en allt vidare omfattning, i samma mån vår tid griper sig an med den stora uppgiften att lägga den tropiska verlden under kulturens välde. Härmed ha engelsmän och holländare på ett lysande sätt gjort början i Indien och på Java; fortsättningen har redan inledts vid Kongos stränder, och kommer en dag att fullföljas vid Orinocos och Amazonflodens.

Men den tropiska verldens folkstammar hafva redan i följd af sin mestadels rådande fatalistiska verldsåskådning en oöfvervinnelig böjelse för stillastående. Utom medärfda vanor och uppfostran medverka äfven natur och klimat att hålla denna böjelse vid makt. Den under desses inflytande alstrade trögheten, som låter dem arbeta endast så mycket som behöfs för att lefva, så vida de ej utsättas för ett yttre tryck, tillåter dem ej häller att göra mer än det minsta möjliga motstånd mot ett dylikt tryck, der det en gång pålägges. De tropiska landen synas i följd af sjelfva sin natur en rund tid bortåt vara prisgifna åt ett mer eller mindre aristokratiskt styrelsesätt, der en fåtalig klass af hvite herrar råder öfver en indolent, lat och lydig massa, och Kinas folk skall, äfven om det kan skydda sitt yttre oberoende, af vana och natur hållas qvar på den låga ståndpunkt, som gjort det till en så farlig medtäflare på arbetsmarknaden. Så länge dessa förhållanden fortfara oförändrade, så länge lär ock täflan blifva svår, om ej omöjlig för det hvita arbetet.

England har i år öppnat en utställning för hela sitt ofantliga kolonialrike, som både hvad omfattning och innehåll vidkommer värdigt ställer sig vid sidan af åtskilliga äldre verldsutställningar. Hvad man der bland mycket annat sevärdt lagt särskildt märke till, det är, att Indien så småningom bereder sig till att blifva hemmet för en industri, som fullt upp kan uthärda täflan med den europeiska. I arbetsskicklighet ha de indiske arbetarne visat sig ingalunda stå de europeiske efter.

Dylika erfarenheter torde gifva icke blott Englands, utan hela Europas kapitalister åtskilligt att fundera på.

Och de torde kunna förnyas äfven i åtskilliga andra land utanför Indien.

* * *

Men om nu österlandet och den tropiska verlden också skulle kunna lemna lika godt arbete för billigare pris än i Europa, så fordras det äfven, att åtskilliga andra förutsättningar skola uppfyllas, innan deras arbete kan uthärda täflan med det europeiska.

Dit höra i främsta rummet tillräcklig tillgång på *stenkol* för en i stor skala drifven fabriksrörelse samt tillräckligt beqväma och *billiga samfärdsmedel*, för att ej en dyrare transportkostnad skall förtära den vinst, som de billigare arbetsprisen lemna.

Hvad stenkolet angår, hafva så väl Indien, som i synnerhet Kina en nästan outtömlig tillgång derpå. Och med samfärdsmedlen ställer det sig gynsammare för hvarje år som går, i mån som ångan och elektriciteten hinna spänna ut sitt nät öfver all verlden. Kanalen vid Suez har redan på sin sida förkortat vägen öfver verldshafven till hälften; och kanalen vid Panama skall inom kort på sin sida åstadkomma det samma. De transkontinentala banorna genom Amerikas fastland bidraga äfven att förkorta afstånden; och den lucka, som skiljer Europas jernvägsnät från Indiens, minskas mer och mer för att slutligen försvinna. Om än motvilligt, börjar dock sent omsider äfven Kina att öppna sina så strängt slutna portar för ångans inflytelse. Och har detta en gång i något större omfång skett, då skall ej häller den dag varda aflägsen, när äfven genom Sibiriens oöfverskådliga landvidder ett jernband knyter Europa samman med Kina.

Men kommer det väl en gång dithän, då finnas knappast några hinder för samfärdseln vidare att öfvervinna. Indien och Kina skola varda i stånd att öfversvämma Europa och Amerika med alstren af sin industri i huru stora massor som hälst. Och på samma gång skola äfven transportkostnaderna genom täflan mellan olika linier så nedbringas, att de icke längre lägga det allra minsta hinder i vägen för en storartad täflan mellan dessa lands gryende industri och vår egen.

Och det blifver icke vår industri, som kommer att rosa marknaden vid en dylik förkrossande täflan.

* * *

Huru följderna af en sådan vändning i det sociala kriget, i fall den en gång inträder, skola ställa sig för våra gamla kulturland, det är ännu knappast möjligt att öfverskåda.

Europas kapitalister kunde sitta i all sköns lugn i sina villor i London eller Paris och njuta frukterna af den vinst, de hämtade från sina fabriker i Bombay eller Calcutta. Men Europas egen industri komme att gå ohjelpligen tillbaka och skulle kanske till sist en vacker dag helt och hållet gå under, så att vi i industrielt hänseende blefve försatte minst ett hundra år tillbaka i tiden. De kraftiga försök, som med all sannolikhet komme att göras att genom höga skyddstullar eller rent af införselförbud skydda det inhemska arbetet mot den öfvermäktiga täflan från andra verldsdelar, skulle i längden visa sig fruktlösa.

Och arbetarne? — eller rättare de agitatorer, som genom sitt hänsynslösa öfverdåd drifvit sakerna till denna ytterlighet?

Ja — de torde få finna sig vid att göra nedsättningar i sina anspråk, som gå långt utöfver rimlighetens gränser och som de nu länge sedan anse höra till en öfvervunnen ståndpunkt. Att emellertid dessa nedsättningar icke komma att ske godvilligt, det kan man vara fullkomligt förvissad om; — och det är för öfrigt alldeles icke att förundra sig öfver. Men öfver de händelser, som då skola följa, torde det vara bäst att draga en slöja.

Det är icke någon glädjande framtidstafla, som vi här sökt utkasta grunddragen till. Men det är ej vårt fel, om färgerna kommit att blifva något mörka. Allt hvad vi kunna säga är, att den storartade och för vårt slägtes framtid så djupt betydelsefulla striden för arbetets frigörelse måste föras med hofsamhet och värdighet samt hållas fri från alla våldsdåd, om ej de dystra utsigterna här ofvan förr eller senare skola varda till en ännu dystrare verklighet.

Konstutställningen i Göteborg 1886.

Några anteckningar

af

Cecilia Wærn.

II.

Inom *figurmålningen* må nu porträttkonsten först uppmärksammas. Den var på ett förträffligt sätt representerad. Icke nog med att den allmänna nivån var hög, sträfvan efter enkelhet, karakteristik och redbar tolkning förherskande, de konstnärliga och talangfulla porträtten många. Här fans äfven glänsande prof på våra dagars utmärkta porträttkonst. *G. v. Rosens* ståtliga Nordenskiöldsbild, med sin manliga teknik och allvarliga uppfattning, i hufvudsak så stor och enkel, att det melodramatiska första intrycket, beroende på de något väl heroiskt anordnade molnen, helt och hållet öfvervinnes. *Edelfelts* fulländade, eleganta pastellporträtt af herr och fru Vallgren — lika förnämt i sin formsäkerhet, som i sin breda behandling af kritan. *Berghs* »hustru-porträtt», der man ej vet, hvilket man skall beundra mest, tekniken, djerft enkel i uppställningen och verkningsfull i hvarje penseldrag eller den innerliga känslan. De båda sistnämnda äro ock intressanta som interiörer — enligt den nya uppfattningen, som vill visa modellen i sin hvardagsomgifning.

Werenskjold åter visar oss en annan intressant riktning inom det moderna porträttmåleriet i sitt impressionistiska mansporträtt af gripande karakteristisk verkan.

* * *

Inom *figurmålningen* för öfrigt märkes en tilltagande lust att behandla moderna motiv. Denna är dess mer glädjande, som man i Paris — att döma efter vårutställningarna — tycker sig i detta fall kunna märka en återgång. Efter en Bastien-Lepages skildringar ur bondelifvet, som höra till det största och allvarligaste konsten någonsin frambragt, och en de Nittis inspirerade sällskapslifsbilder, tycks man nu sysselsatt mera med att öfva upp sina yttre ögon än sin inre syn.

Det ligger intet ondt häri; — tvärtom är ett sådant ödmjukt vidgående af egen oförmåga det bästa lifstecken inom konsten. Hvarje tid af konstnärlig blomstring har hittills föregåtts af en tid af oförtruten och redbar sträfvan att bli herre öfver tekniken.

Men äfven under den mest löftesrika morgongryning ser man ovilkorligt framåt till dagen. Och det skulle dock vara härligt att få lefva i en tid, då figurmålningen icke längre, som nu, splittrade sig i granna eller nätta väggprydnader eller missförstådd naturalism — utan verkligen fylde sin uppgift. Denna är och har alltid varit — för all bildande konst — att åskådliggöra tidens idéer. Hvad gjorde Fidias annat? Michelangelo eller Raffaële annat? Är vår tid då så fattig på innehåll, att den icke har något att åskådliggöra? Ha vi då så varmt och allvarligt sinne, så vaken sympati, att vi ej behöfva konstens ljungeldar för att väcka oss ur vår liknöjdhet eller konstens påminnelser för att vidga vår synkrets? Literaturen täljer en annan saga — så ock våra dagars storslagna skulpturkonst. Porträttmålningen har äfven tagit djupt intryck af vår tids allvarliga psykologiska intresse. Figurmålningen kommer nog snart, när dess lärotid är ute, att följa dem alla i spåren — men ännu höra verkliga nutidsbilder till undantagen, ej till regeln.

* * *

Dess mer glädjande äro under sådana förhållanden undantagen. Eget nog, hade vi på denna utställning ett par af paris-salongens mer tilltagsna försök i den vägen — *Cederströms* »Frälsningsarmé» och *Birgers* »Frukost».

Cederströms »Frälsningsarmé» är förlagd till en fransk krog. Midt på taflan står marskalkinnan sjelf, miss Hanna

Hufvudfiguren är vackert hållen, kompositionen väl afvägd, uttryckena studerade. Man skulle kunnat önska, att konstnären *velat* tillgodogöra sig mera af den moderna, lätta och liffullt verkande tekniken — men vare härmed hur som helst. Man är honom stor tack skyldig för att han velat inse de moderna motivens värde, för att han allvarligt behandlat ett allvarligt ämne.

Birgers »Frukost» är också en bild af franskt värdshuslif — men här är det hänsynslösa konstnärsjublet en fernissningsdag, som skildras så liffullt och qvickt, att man blir glad af att bara se det. Äkta målarglädje andas ock den känsliga behandlingen af bakgrunden (en glastäckt verandas fina blågröna toner) af den dallrande luften, med sina skyar och strimmor af cigarr-rök och glimtar af solsken, af champagnen i glasen, grupperna på duken. Porträttkarakteristiken har samma konstnärliga liflighet, som kompositionen. Men taflan är icke hel, förgrunden verkar rå och ofärdig; ett osökt tillfälle att glänsa med en sida af sin talang — det genialiska målandet af präktiga tyger — har konstnären här låtit gå sig ur händerna.

Ännu ha vi en större duk att omtala: *Kröyers* »Musik i ateliern», en af de betydelsefullaste på utställningen. Med klar och säker konstnärsblick har Kröyer här skådat bilden som ett helt i såväl komposition som stämning och tillika satt sig in i alla de olika individualiteterna med just den genialiska psykologi, som vi fordra af målarn. Med innerlig målarglädje har har dröjt vid alla tillfällena till ljusdunkel i denna tobaksrökmättade qvälls belysta atelierinteriör, vid de skarpa slagljusen öfver noterna i förgrunden och de små gloriorna kring hvar ljuslåga, vid ljusets lek med dunklet kring alla de olika uttrycksfulla ansigtena, vid den mildt och rikt belysta pistachefärgade bakgrunden, med sin dekoration af palmblad, skizzer och 'cuivre poli', vid sjelfva det svarta djupet i höger, ur hvilken här och der byster på höga pelare eller jättelika palmblad skymta fram.

En nutidsbild är också *Paulsens* »Modellerna hålla rast» — en allvarligt uppfattad interiör från konstnärslifvet. Modellerna äro tre. En fullvuxen flicka, som sitter trumpen och värmer sig vid kaminen. Två flickebarn, en ljus, täck, älsklig, en svarthårig, mörklagd, af tämligen obehaglig typ.

Dessa, som ännu taga lifvet lätt, sitta och leka på en pall framför en gammal duk, föreställande en knäböjande eremit. Tydligen har han ditkommit för färgkontrastens skull, för att ge den afslutande tonen i denna väl afvägda färgskala, der den fylligaste melodi åstadkommits med, såsom det tyckes, de enklaste medel. Endast i samma ton hållen färg i figurerna, med dertill lämpade draperier (lugna, mörka kjolar i mossgrönt, mörkbrunt och blågrått), den gråsvarta kaminen och grå atelierväggen och till sist den varma mörka duken, med sin gyllne ram. Ser man närmare efter, äro väl ej medlen heller så enkla, som de först förefalla, ty denna hudfärg är mästerligt målad, genomskinlig, färgrik, lefvande och dock lindrigt frusen af den kalla luften i rummet. Eremiten är *för* fristående målad. På de flesta torde han verka som en lefvande figur och ej som en tafla.

Paulis »Konfirmand» visar oss de egenskaper, som vi äro vana att vänta af denne konstnär. Allvarlig behandling af de mest bizarra (aldrig innehållslösa) motiv, afsigtligt betonande af det fula, känsligt behandlande af djerfva färgsammanställningar — och bakom allt, kring allt en ypperlig, dallrande luft i rummet. Allt detta mognadt, sammanhållet, så att man börjar tro, att han vet hvad han vill.

Viggo Johansens »Två väninnor» (två sqvallersystrar vid kaffebordet), är en äkta humoristisk, oskattbart rolig verklighetsbild, konstnärligt framställd i detta litet ulliga målningssätt, som verkar så lefvande.

Högt värde har bland smådukarne fru *Anchers* lilla »Interiör», med den lugna sammanhållningen, den äkta känslan i både teckningen och det väl beherskade ljuset. Taflan föreställer en kökspiga, som står, med ryggen vänd åt åskådaren, och skalar potatis i ett köksfönster. Varmt ljus faller genom den gula, fördragna gardinen öfver hennes hufvud och axlar, reflekteras mot väggen och återfaller derifrån på hennes kjol. Köksdörrn står öppen och låter oss se ut i den olika belysta gången. Äfven *Nyberg* har med framgång behandlat fönsterproblemet. Dugtigt och redbart i »En byskräddare», särdeles känsligt i den fria kabinettsbilden »I köket» (en älskvärd gammal fru, som skalar kräftor). *Wentzels* roliga »Morgonstämning» (en större duk) föreställer en handtverkarfamilj vid frukostbordet. Lampan brinner ännu, men rullgardinen står alldeles ljus mot dagen

Slutligen må nämnas *M. Anchers* »Fiskaresamspråk» — en samling typer, ganska karakteristiska hvar för sig, men utan koncentration. Det samma kan man ock säga om *Helsteds* »Et Byraad». I stället för en gemensam medelpunkt, har han här en för hvart och ett af dessa kraftfulla, förträffliga hufvud. Taflan verkar derför ock icke konstnärligt hel, trots den gemensamma handlingen, som kallar fram de olika skaplynnena.

* * *

Historiemålningen representeras här af *Salomans* »Gustaf Vasa» och af *Heinrich Hansens* »Från rådhuset i Danzig» — en rik, minutiös interiör från 1700-talet af den art, som man ogerna skulle sakna. Ty den är så konseqvent och sjelfständig i sin uppfattning, färgerna stå så fint och rätt mot hvar andra, när man ser på den, som konstnärn målat den, bit för bit; hela bilden är genomandad af känsla.

Här må ock nämnas *Björcks* stora duk »Susanna». Icke för att den egentligen är en historiemålning — den gör ju ej ens ett försök att följa fabeln i bibeln. Men ännu mindre kan den kallas en nutidsbild. Och på samma gång har den, i vissa delar, för mycket talang och observation för att kunna anses som blott det som vi här hemma mena med dekorationsmålning. Storslaget, talangfullt ateliermåleri skulle jag vilja kalla denna tafla.

* * *

Friluftsmålningen sysslar äfven med de svenska motiven.

C. Larsson har här två dukar, afbildande samma trädgård på söder, från olika håll, i vinter- och sommarskrud. Nu fins det, som vi veta, två konstnärspersonligheter minst i Carl Larssons gestalt. Båda talangfulla och ärliga, den ena fin, elegant, ytterligt känslig för delikata lufttoner, lätt och luftig i behandlingen. Denne Carl Larsson, förut pastell- och aqvarellmålare, har målat vinterbilden med dess utsökt fina toner mellan de lätt snöklädda buskarne, dess poetiska

stämning och lätta, riktiga snö. Figurerna äro kanske intetsägande, men äro dock så väl insatta, bilda så ett helt med luften och snön, att taflan ändå blir en äkta friluftsmålning.

Den andre Carl Larsson är en på en gång djerft originell och omutligt redbar person, som lockas af svåra motiv och sätter sig före att måla det han ser, utan andra anspråk än att bidraga till att låta konsten tränga allt djupare in i naturens skattkammare. Denne Larsson har målat »Främmande». En ljus majdag med en grupp ljusklädda barn under ett äppelträd i full blom i förgrunden. Der bakom en gammaldags trädgård mellan brädskjul och hus — ett par herrar till höger, ett par damer midt på sandgången till venster, glittrande solsken öfver det hela. En sådan uppgift fordrar mer än en redlig vilja, och Carl Larsson har också haft till hands en teknisk skicklighet, som låtit honom åstadkomma de mest otroliga saker i solljusets behandling och spelet af luften uppe mellan äppelträdets fristående grenar. Men det är icke blott några öfvervunna svårigheter i detalj, som ge taflan dess höga värde. Det är ärlighetens seger i allmänhet — och det starka intryck, duken förmår meddela af vår, solsken och glädje, ett intryck, som helt och hållet öfvervinner det första, lindrigt oroligt verkande, och förmår en att glömma, att en eller annan punkt icke bragts i samklang med det hela. Himlen t ex. är kanske riktig i valör, just så tungt, djupt blå kan vårhimlen vara, men på mig åtminstone verkar den som blå färg och icke som luft. Dock detta är en oväsentlighet, bilden är hel ändå. Handlingen är rolig, hufvudgruppen af barn af uppfriskande humoristiskt intresse. Figurer, omgifning af blommande, jublande vår, lufttoner och belysning äro här ett enda liffullt konstnärligt helt.

Äfven på friluftsmålningens områda framstår *Kröyer* som mästare i sin stora lugnt beherskade och gripande stämningsfulla pastell »En sommarafton vid Skagen», en af hans vackra skymningstaflor från stranden. Äfven *Soot* har i sin tafla ur »Familjen på Gilje» lyckligt behandlat ljusdunklet.

Josephson och *Österlind* skildra franska byscener. Den förres framställning är enklare, en scen (»Bysqvaller») gripen ur hvardagslifvet, framställd med äkta konstnärlig karakteristik. Till denna kommer en värdig, tilltalande färgskala och ett särdeles vackert perspektiv uppåt bygatan. Österlind

har i »En olyckshändelse» valt ett något mer
motiv, men har till gengäld behandlat det med s
känsla, finess och riktighet, grupperat och samma
så lugnt och verkningsfullt, att det blifvit ett hö
fullt konstverk.

Wærenskjolds »En inföding från Briskeby» i
— denne lille norske gut, som står der med sin
nadsfrisk och pigg, som vinterluften ikring h
liten förtjusande stämningsbit med utsökt fin luf
är *Brendekildes* »Vid vårtid»; en präktig soli
fjällen, full af frisk sjelfständighet finner man i
en gård i Numedalen»; en ljus Stockholmsbild,
deles öfverdådigt träffad lokalsanning i luften,
bergs »Det Stockholm som rifves» — en kl
med ett säreget tycke.

Malmströms »Grindslanten» utmärker sig
ristisk uppfattning i det hela och mycken rolig k
A. Hagborgs »En morgon i Cayeux» för stämn
var och karakter i linierna; *Kreugers* »Höst» f
eget personligt-poetiskt, som ett stycke fin
Wergelands »I hafsnöd» för käck manlighet c
tigt måladt vatten.

Edelfelt tillhör dessa begåfvade, som af e
lifsskildring göra en hel kulturbild. Så ock
»Sommarafton vid Hammars», hvilken i tekn
är något ojemn, mästerlig i hufvudgruppen, tung

En bild, som anslår alla, lärda och olä
»Sommarnöje». En elegant dam i modern, hv
står en gråvädersdag på en skärgårdsbrygga
en båtkarl i en båt nedanför. Det är allt –
helt, elegant, säkert i stämning och utföra
stiliga uppenbarelse står så fint mot den mul
karlens präktiga gestalt är så präktigt friståe
net — detta öfverlägset målade vatten, sm
skiftande i grönt under båten och bryggan.

Zorns »Ziguenarsmedja» (likaledes håller
och svart eller brunt) har ej något så omedelb
som detta våta, rörliga vatten, men har svar
ziguenarögon och denna intressanta smedja,
modelleringen och en verkan i färgen, som
sällan får se make till.

Jag vågar nu ej längre dröja vid mål

får dock ej försumma att omtala något som äkta friluftsmålning så utmärkt, friskt, färggladt, luftigt, som *Nordströms* pastell »I trädgården» (en dam, i ljusgul klädning och hatt och hvit parasoll, som sitter i gräset i en vårlik trädgård).

Ej heller kan man glömma dessa *Liljefors* djur- och blomstertaflor, som rent af jubla af målarglädje och entusiasm för naturen och fröjd öfver öfvervunna tekniska svårigheter.

* * *

När man tar sig det orådet före att spekulera öfver konstens uppgift och framtidsutsigter, har man stunder af — förtviflan. Det är alltid vanskligt att med bestämdhet påstå något om framtiden, och vår tid är så svårförstådd. Månne de ha rätt, som påstå, att vår prosaiska lefnadströtta tid ej *kan* frambringa en stor, lefvande konst?

Om man emellertid från teorier öfvergår till fakta, och, i stället för att sitta och spekulera öfver målarkonstens framtid, går och ställer sig att se på ett stycke god modern skulptur — då fattas man genast af en annan öfvertygelse. Det är omöjligt att gå en stund t. ex. i Luxembourg eller i Parissalongen utan att kasta all kritik, alla framtidsfunderingar öfver bord och tacksamt erkänna, att här, midt i vår splittrade tid, stå vi — *nu* — inför stor, lefvande konst. Hur detta är möjligt, är ej alltid godt att förstå. Jag vet blott, att det *är* så, och jag trotsar hvem som helst, som har sinnet öppet och ej är alldeles fången i förutfattade meningar, att motstå inflytandet af denna rikt qvällande, omedelbara lifsådra, att icke gripas af denna konst, hvilken med en ursprunglighet, som om vår civilisation alls icke vore rutten, vår ungdom blaserad, griper sig an att afbilda det enklaste och det svåraste af allt — lifvet.

* * *

Hvad utförandet vidkommer, märkas för närvarande två hufvudriktningar. Den ena ser företrädesvis möjligheten att i den menskliga gestalten framställa ett fullt, i hvarje muskel vibrerande lif. Den andra har mera tjusats af sjelfva linier-

rakter. På Göteborgsutställningen saknades ej tillfälle att bilda sig ett begrepp om denna moderna konst.

Hasselberg hade här sin stora grupp från salongen, »Farfadern», och en mindre staty, »Uppfinnaren». »Farfadern» framställer en gammal gubbe med ett litet gossebarn i knät. Sömnen har öfverraskat dem båda, och den lille håller på att glida ned ur den gamles armar. Med djupsinnig enkelhet har konstnärn här uppfattat det innehållsrika motivet, naturen, som jemnar ut skilnaden mellan lifvets båda yttersta poler, och med denna utsökta känsla i formbehandlingen, som är honom egen, funnit uttryck för det för de båda åldrarne djupast kännetecknande.

Linierna äro, som sig höfves, ädla och allvarliga, synnerligen kring det öfre partiet. Det nedre verkar litet ofärdigt, som skulle konstnärn ej ha funnit den lösning. han sökt, men ej så mycket att det förmår nedstämma grundtonen i det hela. Det är ett stort och moget verk.

»Uppfinnaren» föreställer en 14 à 15 års gosse, som sitter tankfull och leker med ett litet vattenhjul. Här är det således en karakteristisk sida af gosselifvet, som vackert och poetiskt tolkats. Ställningen är god och enkel, utförandet känsligt som alltid, hufvudet uttrycksfullt, kanske litet för mycket. Det verkar en smula för tungt i formen, för medvetet i uttrycket.

Gosseåldern har också skildrats af *Vallgren* och *Lundberg*. Vallgrens »Gosse lekande med kräftor», är rolig, gaminartad, full af sprittande lif, men icke fri från slarf i modelleringen. Lundbergs »Per Svinaherde» har vackert hufvud, käck uppsyn och ganska liffull ställning, men lider af temligen kraftlös formbehandling.

Barnaålderns lyckligaste framställare få vi denna gång söka bland porträttörerna. *Fallstedts* barnhufvuden ha en oförliknelig tjuskraft, naiv, älskvärd, liffull. Det är, som skulle hans gåfva att gripa i flykten ett skiftande, spelande lif här funnit sitt rätta område. Men hela Fallstedts utställning är af mest glädjande art, ett bevis på önskligt framåtgående. Här fins lif i många arter, älsklig barnaoskuld, leende skalkaktighet, ungdomligt allvar eller småmysande medelålders humor. Hans färglagda, tillstälda genrebyster i terracotta stå fortfarande på gränsen till det otillåtna. Men den som samtidigt kan göra något så fint och allvarligt.

som hans marmorbyster och gifva så många bevis på genialisk konstnärlighet, må kanske tillåtas att stundom visa prof på en oefterrättligt tokig.

Id Ericsons »Salomé» är ett för nutida fransk konst ganska typiskt arbete, typiskt i sin liffullhet och i sitt bibliska namn. Sådana äro temligen på modet nu för tiden i Paris. Man har med rätta tyckt, att man i ämnen ur bibeln skulle finna mer tillfälle till djup karakteristik och dramatiskt lif, än i mytologiens utnötta gudagestalter. Emellertid har man äfven här stannat vid en liten krets väl bekanta typer, med fastställda, oundgängliga attribut. Framställningen är dock i vanliga fall allt annat än konventionell, i många fall så rik och ursprunglig, att man till en början icke alls tänker på namnet, för att sedan tycka, att det ena namnet efter det andra bjuder sig sjelft, om man vill med ord uttrycka allt, som bilden innehåller.

I Ida Ericsons »Salomé» är namnet oväsentligt, attributen litet störande, i synnerhet för en svensk publik, som ej har franska konsttraditioner, framställningen full af sprittande lif och originell kraft från hufvudet till fotabjellet. Sjelfva hudbehandlingen är, som ofta vid ett sådant konstnärsskaplynne, en smula försummad och okänslig.

Carolina Benediks är elev af Falguière. Hennes dugtiga studiebild, »Den döende krigarn», har mer än mästarns förakt för att studera linierna, men visar godt resultat af hans lärdomar och sjelfständig begåfning i de godt modellerade benen.

Bland den öfriga skulpturen må nämnas: *Runebergs* »Brahestod» och *Åkermans* älskliga »Sömngångerska», ett karakteristiskt gubbhufvud af *Christian Ericsson* och ett känsligt behandladt studiehufvud af *Thod Christensen.*

* * *

Det hela var en rik utställning, en af dem som ge åskådaren mångt att glädjas åt och mycket att tänka på, egentligen mer än man genast kommer på det klara med och i all synnerhet mer, än dessa strödda anteckningar förmå gifva någon föreställning om.

En framtidsmusiker.

Frans Liszt

och hans betydelse för den moderna konsten.

af

V. v. S.

Génie oblige.
LISZT.

II.

Den unge Liszt var redan sedan flere år en af verldsstadens berömdheter, då samtidens — många säga alla tiders — störste virtuos, Paganini, första gången trädde inför parisarne. Detta inträffade i mars 1831, under en tidpunkt, då hela Paris »strödde aska på sitt hufvud», då löjet tystnade och dagsäflans tusen lidelsefulla röster ett ögonblick tycktes förstummade inför den hemska gäst, som från österlandet kort förut gjort sitt intåg och slagit hvarje sinne med dödsfruktans alla fasor.

Midt under den dofva beklämningen bryter nu plötsligen genom sorgmessornas och dödsklockornas dystra klang toner af en ännu ej hörd skönhet, af en ännu aldrig anad tjusning, och likasom för att göra intrycket ännu mer uppskakande blandar sig med dagens skräckbilder det sällsamma dunkel, som insvepte konstnärens föregående lif och gjorde det hemskt fantastiska till bundsförvandt åt hans stora konst. Med andlös spänning lyssnade man till hans spel, som slog både hjerta och fantasi i bojor af demonisk makt. Man glömde allt, »man glömde döden, som osynlig kretsade öfver åhörarnes hufvud, man glömde de mörka, ryktet tillade, äfven brottsliga hemligheter, som omgåfvo trollkarlens person.

endast för att försänka sig i detta spel, hvil
»ironiskt och hånfullt som Byrons Don Juan, i
fantastiskt som ett nattstycke af Hoffmann, melanl
mande som en dikt af Lamartine, vildt och g
en förbannelse af Dante och dock ljuft och sn
en Schubertsk melodi»*.

Bland dem som på detta sätt lyssnade ti
spel var äfven Frans Liszt, och detta blef fö
vändpunkt, men en vändpunkt, som på samn
gaf hela hans konstnärsträfvan en ny riktnin
medelbarligen också gaf verlden en ny konst.

Vid denna tid herskade inom pianospele
sendet med oinskränkt makt. Glatthet och ele
var hufvudsaken, om det konstnärliga innehålle
man sig icke stort. Flere årtionden under Ros
spira hade bidragit att gifva smaken en sådan r
med hänryckning lyssnade man i konsertsalen
Kalkbrenner, Herz, Pixis, Pleyel och konsorter
pianoverken med sin djupare halt, sin allvarli
kände ingen, och den konstnär, som vågade
framföra dem, kunde vara temligen säker på
någon vidare lycka. Väl hade Liszt, knappt
undantagsvis företagit det vågstycket att offen
Beethovens Es-dur-konsert, då för tiden en verklig
hjeltedat»,** och på hans program förekommo ej
Beethoven som Weber och Hummel. Men på
Habenks försök att låta spela Beethovens D-dur-s
de jaga Rudolf Kreutzer (den samme, hvilken B. til
Kreutzersonat) på dörren under utropet: »för
käre vän, förskona oss från dylikt barbariskt
eller när Cherubini med hela tyngden af sin kor
auktoritet om B:s senare arbeten kunde säga: »
éternuer», kan man lätt förstå, att de ej skulle
inför den herskande smakriktningen och att krit

* Léon Escudier.

** W. von Lenz berättar, hvilket intryck det gjord
när han som främling i Paris i november 1828, bland tea
för dagen äfven såg ett tillkännagifvande om en »extrakons
vatorium af mr Litz» och i spetsen för programmet läste Be
durkonsert. Han stod just i begrepp att uppsöka Kalkbr
af honom erhålla lektioner, men han slöt af annonsen att
gade spela en konsert af Beethoven offentligen, måste vara »
sappermenter», och så for han i stället till Liszt.

past räkna strängt med honom, om äfven han skrattade åt denna smak, och trots de glimtar, som redan nu frambröto i hans spel af något nytt, något helt främmande för tiden, stod han, om ock redan hufvudet högre än mängden, dock ännu såsom konsertspelare i det stora hela på den allmänna ståndpunkten. Äfven han bjöd på hvad alla ville ha, konsertstycken och improvisationer i den herskande stilen, och när han med sin brinnande kärlek till de tyska mästarne stundom ej kunde motstå att servera sina åhörare stadigare föda, tillgick detta ofta så, att han under ett eller annat populärt namn smugglade dem in i konsertsalen *, eller också — hvilket förefaller vår tid ännu betänkligare — uppgaf han komponistens rätta namn, men utsmyckade stycket med prydnader af egen tillverkning, för att på detta sätt göra det mera aptitligt.

Men så kommer Paganinis spel och slår som en tändande blixt ned i Liszts tillvaro. Han hade hittills utan medvetet mål sväfvat omkring, och endast gifvande efter för en dunkel, aningsfull trängtan (»un instinct secret me tourmente») hade han blifvit ett byte för de mest olika, mera rent tillfälliga intryck. Nu såg han sitt mål klart för sig. »Detta spel — det var hans själs drömda ideal, efter hvilket han sökt och jagat, utan att någonsin kunna finna eller fatta det. Nu, här kände han det förverkligadt inför sig. Med tändande makt grep det hans konstnärliga vilja.» Hvad tiden på det poetiska området eftersträfvade, frihet i form och innehåll, detta återfann han nu på det musikaliskt-reproducerande området, och han förstod, hvad Paganini må hända sjelf aldrig gjorde, dess omätliga betydelse för

* Om L:s förmåga som musikalisk escamotör berättas från hans ungdom eller rättare barndom, ty han var då endast fjorton år, följande: En afton i Bordeaux gjorde han musik tillsammans med andra konstnärer, bland dem en känd violinist och kompositör, hvilka entusiastiskt utläto sig öfver Beethoven. Då satte sig L., som väl visste, huru litet de i grunden kände till hvad de talade om, till pianot för att spela en af hans sonater, och de närvarande, särskildt violinisten, kunde ej finna uttryck för den förtjusning de kände. Ingen af dem anade, att den klarsynte gossen mystifierade hela sällskapet och till sin faders dödliga förskräckelse i stället för Beethoven spelade en af sina egna kompositioner. Af hjertegodhet, väl äfven af klokhet, teg Liszt sjelf stilla dermed och nöjde sig med den inre tillfredsställelsen. Först efter violinistens död omtalade han, att hans namn var — Pierre Rode.

framtidens konst. De idéer, Saint-Simonisterna honom, fingo nu gestalt. »Så uttryckt», sade konstverket blifva till ett kulturspråk och den rande konsten lösa en kulturuppgift. Konstv helt och hållet försänkas i den reproducerande andc, för att ur den omedelbara känslans glöd af h föddt på nytt. Icke formen skall klinga, anden sk detta sätt blir virtuosen konstens öfversteprest, i den döda bokstafven vinner lif, hvars läppar upp stens hemligheter.» Orden klinga må hända i m en smula öfverspända, men för en hvar, som i Liszt hyser en lefvande tro på konstens sedliga u bakom dem meningen ligga klar, och citatet kan d traktas som uttrycket för Liszts hela sträfvan so

Men trots det djupa intryck, Paganinis he dande gjorde på honom, var han ej blind för b ensidigheterna hos den store virtuosen. Han in monien mellan P:s snille och ståndpunkt som Öfverväldigad af de andliga och tekniska pers hans geni öppnade för den reproducerande k hvarigenom han höjde denna upp till den ska stens jemlike, kände sig Liszt på samma gång t af Paganinis brist på allmän och mensklig bildni sten på idealitet i hans konst. I sin bekanta up Paganini tio år senare betecknar han såsom båd punkt och mål för den samma »en trångbrösta och detta, som utgör inskränkningen i P:s storh tillika den bestämda gränsen för hans inflytande I honom såg Liszt ett för sig sjelft bestämman börd om, »huru oskiljaktig den verkligt konstnä ningen är från den menskliga, huru den menskligs måste vara genomgångsstadiet för den konstnä var detta, som aflockade honom det stolta, bevin »génie oblige»*, hvilket tryckt sin stämpel på hv ling af Liszt, i konsten som i lifvet, och det är ge

* I den ofvan nämda uppsatsen om Paganini, skrif ledning af hans död 1840, hvilken slutar med dessa ord: » tidens konstnär med gladt mod afstå från den fåfängligt eg hvilken, såsom vi hoppas, i Paganini funnit sin sisfa glän sentant; måtte han ställa sitt mål inom och ej utom sig oc ten för honom blifva medel, ej ändamål; måtte han dervid s ur sigte, att lika väl som det heter 'noblesse oblige', med lik högre rätt heter det äfven *'génie oblige'*.»

nytt andligt innehåll i pianomusiken.

Efter att hafva hört Paganini, vände sig Liszt med fördubblad ifver till instrumentet. Han visade sig endast föga ute i verlden; som offentlig pianospelare så godt som alldeles icke. Paganinis teknik eggade honom, och med en otrolig uthållighet arbetade han under de följande åren på att utbilda sin egen till jemnhöjd dermed. Det var nu, som »han utbildade hvar och en af sina fingrar till en pianist», och hvarigenom de verkligen hvar för sig uppnådde en hastighet, sjelfständighet och säkerhet, som ingen före honom besuttit. Paganinis tekniska under frigjorde hans eget, och under denna tid öfvade han sin ande i det språk, som en gång skulle för den förvånade verlden utropa konstens innersta hemligheter. Ungefär vid samma tid utkom i tryck Paganinis »24 Capricci per Violino solo composti e didicati agli artisti», och med girighet grep han efter detta verk, som för honom skulle upplåta hemligheterna af Paganinis konst. Vid första blicken i noterna märkte han, att den fina, proportionerliga handen, utbildad genom klassisk pianomusik och knapt mäktig att gripa föga mer än oktaven, omöjligt kunde beherska alla dessa språng, arpeggier, dubbelgrepp och löpningar, men under försöket att på pianot återge en fullfärdig bild af violinstycket gjorde han den upptäckt, att klaverspelarens hand, äfven om den ej är stor, dock förmådde öfvervinna alla dessa svårigheter, särskildt i fråga om långa grepp, och härmed kan man säga, att vägen till den nya tekniken var funnen. Utgångspunkten för den samma låg i handens spännkraft och språngsäkerhet, hvilket tillsammans med de sammanträngda lägena i den klassiska musikens ackorder, löpningar och figurer skapade nya uttrycksmedel, som stegrade omfattningen och skönheten i instumentets klangfärg till det underbara och på samma gång gaf uppslaget till den moderna stilen i pianomusiken. Men de nya områden, som på detta sätt eröfrades åt pianots uttrycksförmåga, flyttade ock samtidigt gränserna för framställningens innehåll långt utöfver de hittills rådande. Och här var det åter Paganinis Capricci, som blef det direkta medlet. När Liszt spelade dem på pianot, fann han, med sitt oändligt fina sinne för individualiteten, att den blott nottrogna öfversättningen — det enda slag af transkriptioner,

som man då kände — ingalunda återgaf origin
ter. Violinbilden, sådan Paganini gifvit den, st
för hans föreställning, och under intrycket hä
hans fantasi den på nytt genom en process, hva
linbilden förvandlades till en pianobild, utan at
förlorade sin karakter eller den senare nedsjönk
fotografi. Och med detta första försök att öfv
ett instrument till ett annat öppnade han nu
äfven för den skapande fantasien; ur detta växt
den rika pianoliteratur af transkriptioner, i hvilk
klangeffekter och den menskliga sångdeklamat
stämningar fingo lif under pianots döda mekanis
kättrad den från det konservativa hållet än
den med det ursprungliga konstverkets sjelfstän
ett nytt innehåll fram, och gjort det så, att ing
vara ärlig mot sig sjelf och mot samtidens kon
neka dess betydelse — lika mycket ur inre som
synpunkt — för den musikaliska utvecklingen.

I stillhet arbetade Liszt nu under nära fyr
mål, han satt sig före, och ju längre han nådde
desto starkare växte vingarne, desto djupare t
från den glänsande ytan, som han nu lärde s
herska, in i sjelfva konstens anda. Och att b
Liszts pianospel blef så oerhörd, som den verkl
berodde väl förnämligast derpå, att han aldrig ble
devis otrogen, att han i hvarje ögonblick kän
förpligtelser, snillet pålade honom, och att des
stämmande för hela hans verksamhet.. Också va
tekniken såsom sådan han efterjagade, utan tekn
andens språk. Redan fadern hade hos honom i
virtuositeten var berättigad endast såsom med
gerom nå fram till det sjelfständiga skapande
sträfvan var nu att utveckla denna till en så
uttrycksförmåga, att den slafviskt kunde lyda oc
äfven den finaste skiftning i hans inre lif: den
ett medel för det stora målet, men målet sjelft
innehållet.

»Det är denna princip, som gjort Frans L
moderna pianospelets heros och till grundläggar
epok på detta område.»

När Liszt åter framträdde inför offentlighet
som förvandlad, och man hade svårt att i den

himlastormaren igenkänna »le petit Litz». Allt hos honom var nytt, med en hittills okänd makt och på ett hittills obekant språk talade han till sina åhörare, och han band dem i en förtrollning, som gjorde att till och med konsertsalens hela atmosfer syntes förändrad. Allt var stämning, rörelse; spänning i hvarje ansigte. Och på podiet Liszt sjelf, omgifven af en krets af qvinlig skönhet och elegans, till största delen hans elever, med hvilka han nu utbytte komplimanger och skämtsamma repliker eller bland hvilka han under pauserna helt ogeneradt slog sig ned. Konsertsalen tycktes förvandlad till en salong, och lik en ungdomlig gud stod i dess midt den smärta ynglingagestalten med de blixtrande blågråa ögonen och sin skarpt skurna »profil d'ivoire», omgifven af det långa mörkblonda håret, beherskande allt med den tändande makten af sitt snille. Om hans spel från denna tid skrifver d'Ortigue i »Gazette musicale»: »Han är det poetiska inbegreppet af alla intryck, som han emottagit. Och dessa intryck, som han enligt all sannolikhet ej skulle förmå återge i ord eller i klart uttryckta tankar, dessa reproducerar han nu i hela deras obegränsade utsträckning med en sanning, en kraft, en energi i känslan och förtrollning i uttrycket, som är oförliknelig. Än är hans konst passiv, ett instrument, ett eko: hon uttrycker, hon öfversätter; än är hon åter verksam: hon talar, hon är det organ, hvaraf han betjenar sig för att utveckla sina idéer. Så sker det, att Liszts föredrag ej är ett mekaniskt, materielt exercitium, utan vida mer och i egentlig mening en komposition, en verklig konstskapelse.» Ända till framemot fyrtiotalet var pianospelet i allmänhet af den art, att snabbheten, lätthet och elegans i figurer och passager samt i fråga om uttrycket en vek, så att säga i midten af känslan stående melodi blef det förherskande draget. De mera begåfvade af den tidens virtuoser, såsom Hummel, Clementi, Moscheles hade visserligen sökt att förbinda det virtuosa elementet med den klassiska musikens lyriska innehåll, men man hade ännu knappast fått rätt sigte på hvad detta senare djupast innebar. Den mångsidighet, det djupa innehåll af romantik och lidelse, som ligger i t. ex. Beethovens pianoverk, var ännu så godt som en förborgad skatt. Likasom andan i hans musik under hans lifstid blef oförstådd och den universella och historiska betydelsen af hans storhet knappast uppgått för mer än en

och annan, så stod äfven återgifvandet af ha
tioner i öfverensstämmelse härmed. Sjelf förm
utöfva något reformerande inflytande på pian
det vedertagna föredraget var klassiskt, d. v.
takt, flytande och glatt, med lidelselösa accenter
hagfullt uttryck i känslan. Med Liszt komn
karakteristiska motsatserna, den poetiska tanke
vande, ett till dramatik stegradt föredrag, dett
lighet och ett fördjupadt uttryck in i pianospel
som förandligar tekniken och inblåser ett sjelfs
det döda materialet samt skapar på detta sätt f
ny konst.* Väl ges det än i dag en musikali
som med beundransvärd seghet fasthåller vid t
af det klassiska och brillanta pianospelet, och
det moderna spelet ej är någonting annat ä
Men trots deras afsky derför, hafva de ej kunn
lära af det samma, och med den historiens i
sällan låter motståndarne till framåtskridandet
aktiga af det befruktande i just det nya, som
ha de alla ryckts framåt, de flesta sannolikt mer
ana, mot de nya banor, som af Liszt öppnats
producerande konsten.

D'Ortigue har i de ofvan citerade orden
riktigt karakteriserat den höga andliga halten af
det var endast ett uttryck af hans idéer, hans
virtuosidealer. Dessa stodo i bakgrunden och
och takt; ur dem klarade sig nu ynglingens d
presterlig verksamhet till ett bestämdt medveta
uppgift såsom en konstens missionär. Och från
han grep vandringsstafven för att som pianos

* Ingenting kan vara orättfärdigare, än när man p
vid slutet af sin bana öfverlefvat sig sjelf, att det endast v
uppbar honom, och att han fortfor att lefva på sin förg
Annu i ålderns sena höst bevarade han hela sin andes urs
het, i detta som i så många andra fall utgörande ett gläns
från den vanliga regeln. Den som skrifver detta hade til
repade gånger konstatera, huru han ej långt ifrån 70-åri
det yttre bibehöll detta personligen bedårande, som nästan
af det hvita håret och de fårade dragen, öfver hvilka de
nen lade liksom en glans, och i inre afseende ännu lika
skande från flygeln eller dirigentplatsen. I hans föred
fåfängt efter något tecken till afmattning eller något ti
yttre tekniken, hvilken ännu egde hela sin oförminskade
dighet, fick täcka öfver ett aftagande i det andliga uttryck

han är profeten och lagstiftaren, som pekar mot det stora kommande och förbereder dess emottagande.

Liszts hela väsen har i sig någonting af pionieren, som åt civilisationen eröfrar obrutna bygder, och tillika af reformatorn, som väcker de sofvande till lif och med eldsnitet hos en zelot predikar tron på de nya ideal, han ställer fram för menskligheten. Ej under derför, att han i vår tids musikhistoria blifvit liksom en af märkstenarne mellan det gamla och det nya, ej under, att å ena sidan stillaståendet, såsom alltid i dylika fall, velat frånkänna honom hvarje betydelse utom den rent tekniska, eller att å den andra de ungas skaror fylkat sig kring honom såsom den der bäst af alla kunde föra det nya framåt. Derför har han också ständigt stått midt inne i stridens vimmel, men han har alltid kämpat med blanka vapen, och inför den slagne motståndaren sänker han ridderligt sin udd. Och vid den tid, då för andra åldern vanligen berättigar till hvila efter dagsarbetets mödor, stod han ännu lika outtröttlig, lika brinnande bland de kämpande; det är till och med denna period af hans lif, som skall utmärkas af de mest afgörande segrarne.

Men innan han hunnit dit, skulle han slå månget slag, tända mången stridsfråga och sätta hela sin varelse in på dess lösning. En sida af hvad man skulle kunna kalla Liszts missionerande verksamhet, den pianistiska, ha vi i det föregående redan vidrört. Hans andra stora mission ligger inom området för de allmänna konstprinciperna, och för nydaningen på detta område har han arbetat med lika ifver såsom skriftställare, kompositör och dirigent, ej mindre än som exekutör.

När Berlioz 1832 började sin musikaliskt-romantiska kamp mot den klassiska formalismen, stod Liszt vid hans sida. Entusiasmerad af allt det bländande och regellöst bizarra i hans »Sinfonie fantastique», insåg Liszt genast den stora betydelsen i de nya vägar, som härmed öppnats för framtidens instrumentalmusik, och det var af detta verk, han skapade sitt första »pianopartitur», der orkesterns hela rike-

dom på klangeffekter och dynamisk afhuggning
på pianot. Men han insåg också, att denna b
af en öfvervägande historisk art. Med sin el
kraft och sitt snilles obändiga flygt var Berlioz
tare, som slungade alla hinder ur vägen för d
förverkligade i den skapande musikaliska konst
romantikens ideal: frihet i form och frihet i in
hvilket »det tomma formväsendet, schablonen sk
nya konstskapelser, som, fria från den bindan
formen och den stereotypa satsbyggnaden, hem
direkt ur fantasiens otyglade rörelser och steg
nehåll till en musikalisk diktkonst. Det obest
blifva till bestämdhet, lyriken uppnå dramatiken
moment, och hela den symfoniska konsten omst
de allmänna lyriska känslorna till en pointerad fi
af den menskliga lidelsen i dess olika skiftning

Tonerna af Berlioz fantastiska symfoni t
denna tid knapt utom Paris, men verket sjelft l
för en ny fas af den instrumentala musikens hi
veckling, och med detta gjorde »program-mu
mycket förkättrade, sitt inträde i verlden. M
sjelf var till hela sin anläggning så söndersplitt
gativt iróniserande, att hans genialitet endast sälla
åt hans foster förläna det harmoniska och univer
verkets lifskraft. Han blir personligen alltid en
historiens intressantaste företeelser, och som s
har han tändt flammor, som sällan värmt, men
sitt skarpa ljus långt in emot framtiden; men ha
skola, trots sina många skönheter, i de flesta f
egentliga storhet deri, att de bilda en öfvergång
lan den klassiskt romantiska och framtidens mu
högsta manifestationer, eller närmare beteckna
Beethoven och Wagner.

Öfvergångsformen fick här sin hufvuduppgif
att sjelf bringa ett nytt innehåll in i det allmän
medvetandet än att verka befruktande på de an
med riktig blick för grundtanken i den berlioz
efter honom förmått upptaga den och föra den
betydelsen af en verldskonsts universella skönhet.
grep Berlioz' tanke — så mycket han än sjelf
det — och gjorde den, om ock under andra förut
fruktbärande för sina reformer på dramats omr

på det symfoniska området var det Liszt förbehållet att blifva verkställaren af Berlioz' testamente.

De impulser, Liszt emottagit af Beethovens konst, hvilken ju en gång med mästarens kyss och profetiska ord likasom invigt honom till konstnärskallet och, som en underströmning kan säg ss ha gått igenom hela hans föregående utveckling, taga nu ett mera medvetet lif och förmäla sig med de Berlioz'ka ideerna till en helhet, som blir bestämmande för det mål, till hvilken Liszt skulle föra den symfoniska musiken.

Redan innan han i sina stora orkesterkompositioner gaf den ursprungliga skönhetens och det harmoniska uttrycketslif åt reformtanken i Berlioz' konst, hade han utom såsom reproducerande konstnär äfven med sin glänsande penna fört det nyas talan; men med sitt behof att generalisera förlade han tyngpunkten af striden från den speciela yttring, som framkallat den, till de allmänna principerna, och betydelsefulla bli i detta hänseende hans bekanta uppsatser: »De la situation des artistes». Redan förut hade frågan om konstnärens sociala ställning sysselsatt Liszt, och han hade för sig sjelf fastslagit, att höjandet af denna och dermed äfven af konsten var en omöjlighet, »så länge konstnären sjelf ej arbetade sig upp till höjden af en allmänmensklig bildning». Ännu strängare betonar han i dessa uppsatser, att konstens förfall och konstnärsståndets ställning så godt som utanför det sociala samhället berodde mindre på det statsliga och sociala lifvet* än på »konstnärens egen brist på bildning, konstnärlig öfvertygelse och tro på idealen samt på konstens makt». Med hela sin person var Liszt lifvet igenom en illustration af denna åsigt och oaflåtligt arbetade han för att förskaffa konstnären hans sociala och konstnärliga rätt. När han derför i sin förbittring mot »borgarkungadömets» vandalism vägrar spela för Louis Philippe eller för drottning Isabella, emedan den spanska hofetiketten förbjuder konstnärens personliga presentation, när han vredgad kastar Friedrich Wilhelm IV:s diamanter i kulissen och snäser kejsar Nikolaus, när han ej vill beqväma sig till de sedvanliga inbjudningsvisiterna hos Ludwig I eller Ernst August, så får man i allt detta icke se nyckerna och öfver-

* Man erinre sig, att de skrefvos under Louis Philippes kälkborgerliga och mot all konst dels fiendtliga, dels indifferenta regering.

modet hos en bortskämd virtuos, utan berätti
gar af en snillets aristokrat, som, sårad i d
sina känslor, värnar om sin rätt och samti
lans för hela konstnärsståndet.

De ofvan nämda uppsatserna börja med
traktelser öfver konstens och konstnärernas d
och öfvergå derefter till en motiverad framstäl
medlen mot det onda, hvilka utmynna i ett fö
dande af »ett allmänt musikaliskt verldsförbu
efter samma plan som den 1859 bildade »All
sche Musikverein» i en mindre måttstock förve
hvars ifrigaste befordrare Liszt allt jemt sedan

Dessa uppsatser, som skrefvos under vistels
gjorde fullständigt rumor i det konstnärliga lä
sidan väckte de ett ändlöst jubel, å den andr
skri» af förbittring. Det haglade motskrifter, i
talade om »öfverdrift», »frasmakeri», »vanvett
fullt anspelande på hans förhållande till grefvinn
menade, »att den som sjelf intog en så gynn
inom societeten ingalunda hade rätt att beklag
konstnärens sociala ställning». »Just derför», s
lugnt, »att min ställning är så lycklig, har jag
att träda inom skrankorna för mina mindre lyck
bröder.»

Artiklarne hade från början varit tre, men
vuxo slutligen så, att Liszt såg sig nödsakad
artikel försvara sig mot dem, och denna blir
fakta, han hopar till bevis af sina föregående
lika mycket en bitande filippik, der motstånda
emellan, som ett värdefullt bidrag till dåtidens
historia.

Med dessa uppsatser börjar Liszts mera e
verksamhet som musikalisk skriftställare, och i s
härmed erinra vi endast i förbigående om de
denna haft för den musikaliska kritiken. Båd
och praktiskt kämpar nu Liszt för konstnärens
fogenhet att sjelf såsom kritiker lägga sitt ord
»Jag hyser den fasta öfvertygelsen, att det m
till en art filosofisk kritik öfver konstverket,
bättre förstår att utöfva än konstnären sjelf»,
ett bref till George Sand, men saken var ny, c
henne ej håna honom, »så bizarr min idé ä

komma er vid första ögonkastet.» Den kan också synas mången betänklig, men praktiskt visade Liszt, särskildt vid ett tillfälle af ytterst grannlaga natur, huru berättigad denna åsigt är. Detta var under den bekanta Liszt-Thalbergskampen i Paris, då hela verlden delat sig i två partier kring de båda konstnärerna. Utan fruktan för de misstydningar, för hvilka han skulle utsätta sig, tog Liszt till ordet och visade utan öfvermod, men också utan hänsyn, att det allmänna omdömet låtit vilseleda sig och att smaken höll på att råka in på en falsk väg. Misstydningarna uteblefvo ej heller. Bland annat slungade den äldre Fétis mot honom en artikel, i hvilken han utan vidare beskyller honom för att af afund ha kritiserat Thalberg. »Du är afkomlingen af en skola», säger han, »som slutat och ej har något vidare att göra, men du är ej mannen att grundlägga en ny. Thalberg är denne man. Detta är hela skilnaden mellan er båda!» Förhållandet var i sjelfva verket det, att Liszt med stigande beundran läst allt berömmet om Thalberg och att han, brinnande af begär att såsom han trodde lära känna en ny stor konstyttring, ilade till Paris för att höra honom. Han fann i stället en stor virtuos, men en liten konstnär, och när han insåg sin missräkning, var han allt för ärlig att ej öppet säga det. Historien har för länge sedan dömt mellan dem.

Till hvad Liszt i sina essays öfver konstnärens ställning börjat, sluta sig sedan under årens lopp en mängd större eller mindre uppsatser, hvilka i det elegantaste språk städse belysande, klargörande taga ordet i tidens konstfrågor och i de flesta fall med tyngden af sin auktoritet visa vägen till deras lösning. T. ex. den musikhistoriskt epokgörande boken om Chopin, uppsatsen om Robert Franz, om ziguenarmusiken i Ungarn, om italienska musikförhållanden, en mängd monografier öfver musikverk och deras komponister samt framför alla andra hans studie »Tannhäuser et Lohengrin», hvilken bildar epok såsom inlägg i kampen för de Wagnerska konstprinciperna, denna kamp, som utgör kronan på Liszt lifsverk och som ensam den, om allt annat strökes bort, skulle vara tillräcklig att bevara hans namn för efterverlden.

Liszt stod på middagshöjden af sitt verldsrykte, när han midt i segerloppet plötsligen afbröt sin virtuosbana (1846) för att uteslutande egna sig åt sin andra stora mis-

sion, såsom komponist och dirigent. Och det lil
hvarifrån han skulle utföra denna, blef från d
medelpunkten för ett konstlif, hvilket med sin
omfattade allt, som skrifvit framåtskridande p
Hade hans verksamhet som exekutör varit ep
blef den det ej mindre såsom komponist, lärare o
Endast den, som sjelf sett eller rättare hört hono
kan fatta den tändande makt, hvarmed han förste
orkesterns massor till en enda stor enhet, huru
att hos hvarje medlem i orkestern ingjuta den
beherskade honom sjelf, och likasom han ur pi
förut ej hörda toner, så spelade han nu på orkes
på ett enda kolossalt instrument, hvilket ända
naste skiftningar återgaf de uttryckets och stämn
vexlingar, som hans fullkomligt sjelfständiga kon
detta område erfordrade.

Härifrån stego nu den klassiska musikens h
i en ny eller snarare i sin rätta, under tidernas
skymda gestalt, hvilken bar det lefvande lifv
härifrån framfördes månget bortglömdt eller di
fullo uppskattadt konstverk, härifrån var det, s
dens unga andar, nu grånade eller redan bort
stare, första gången fingo tala till folket; härifr
ock, som han gjorde det sjelf i sina stora ton
deras rika idéinnehåll, deras utvidgning och ful
den symfoniska stilen. Och han gjorde det så,
deraf genljöd öfver hela Tyskland, ringande in
dens konst, samt allt efter den olika ståndpunkte
jubel eller skräck öfver hvad som komma sku
mängden af hans kompositioner nämna vi här u
symfoniska endast de tre märkligaste inom kyr
hans »Granser Fest-messe», »Kristus» och »die
sabeth», emedan de på kyrkostilen inympat nya,
och i sin art kunna betraktas såsom höjdpunkt
skapande verksamhet.

Till Weimar drogo årligen skaror af lärjur
hemta visdom vid mästarens fötter. Liszt ville, a
sjelf uppnått i konsten, ej skulle vara bundet vi
son allena, utan göras till hela samtidens egend
lunda mottog han med öppen famn, alla som ville
taga andligt arf af honom, sålunda har hans inf
pedagog befruktande sträckt sig öfver ej blott

äfven nya verlden. Sålunda har ock från Weimar utgått en skola, som, trots allt tal om, att Liszt var allt för subjektiv, allt för godtyckligt fantastisk för att kunna bilda en sådan, i allt vidare kretsar utbredt mästarens lärdomar och inom sig sluter nästan utan undantag hvarje namn, som i samtidens musikannaler höjt sig till någon betydenhet.

Från konsthärden i Weimar var det ändtligen, som första gången den verkliga betydelsen af Wagners konst ropades ut för verlden och med en stämma så kraftig, att verlden ovilkorligen började undra, om ej stämman verkligen kunde hafva rätt. Wagner lefde vid denna tid i landsflykt, och hvad han redan skapat hade lemnats till största delen opåaktadt.

Då framträder Liszt såsom en riddare »sans peur et sans reproche» för de Wagnerska konstideerna, hvilka ju, ehuru de framför allt riktade sig åt den dramatiska musikens pånyttfödelse, sammanföllo med hans egna. Han var den förste kämpen af verklig betydelse, som utan andra hänsyn än sin egen öfvertygelse började striden för den landsflyktige mästaren, och ännu en tid skulle han blifva så godt som den ende. Upptagandet af »Lohengrin» på teatern i Weimar betecknar den första vändpunkten. Han beledsagar detta med den ofvan nämda studien »Tannhäuser och Lohengrin», i hvilken han »med den öfvertygande vältalighetens och den brinnande hänförelsens verkan» utvecklar sina åsigter om de båda musikdramerna och de principer, som ligga till grund för dem.

»Brillant i framställningen, full af den varmaste hänförelse, illustrerad med väl valda notbilagor, verkade den lilla boken», säger Ambros, »hvad Wagner sjelf med sina talrika skrifter ej förmått. Verlden blef uppmärksam och det var, som om först nu förhänget för all den verkliga skönheten i de båda verken dragits åt sidan. Framgången blef nu hastig och allmän, trots de lidelsefulla röster, som höjdes deremot.» Ja väl, det blef den första afgörande segern för Wagner, men de »lidelsefulla stämmorna» voro fortfarande mycket kraftiga — de hafva ju ännu ej tystnat — och ännu länge fick Liszt så godt som ensam hålla stånd mot den skara af motståndare, hvilka med alla brukbara vapen sökte undanrycka det förhatliga nya den tumsbredd mark det vunnit. Ännu under år måste den, som ville höra Wagner, vallfärda till Weimar, men med oförsvagad kraft

och öfvertygelsens orubbliga mod förtfor Li
Och så småningom växte den ringa flocken a
hängare, som från början slutit sig kring hon
skaror, som slutligen skulle göra den lilla tums
till ett vidsträckt område, der den nya kons
plats att i lugn utveckla sig. Och hur den g
dan Wagner sjelf återkommit, huru han sjelf
dare först i München, sedan i det egna konstt
reuth, samt huru den nu dagligen mer och m
väldet på skådebanan öfver hela den bildade v
veta alla, och det hjelper ej, äfven om motst
farande söka häfda, att rörelsen är på återgång
rat sin betydelse. Här som öfver allt är det fal
och dessa säga det motsatta.

Men att så kunnat ske, och detta på mi
decennier, dertill har Liszts både arbete och inf
en af de mäktigaste häfstängerna, kanske väl så
Wagner sjelf. Äfven sedan framgången tagit vi
fortfarande såsom »der Altmeister», till hvars o
tingadt lyssnade, såsom den vältalige tolken, h
lyste, förtydligade och mången gång försonade
Wagners sida, och efter hans död var det Liszt,
utgjorde den stora rörelsens medelpunkt. Med
vacker lek af ödet blef det honom också beskär
lifvets sista timmar lyssna till de toner, som
högst af alla, och att sluta sin långa och sköna
der, hvarest den konst, som för honom förverklig
erhållit sitt fulltonigaste uttryck.

Med afseende på den titel ofvanstående skizz erhåll
förf. anmärka, att den, såsom hvar och en lätt kan finna,
för omfattande, då visserligen allt som kunde sägas om Li
för den moderna konsten dermed ingalunda är uttömdt. M
från början varit att utarbeta den efter en något olika m
då tid och omständigheter hindrat detta, har förf. nödgats
till denna mer fragmentariska bild, och har han då framfö
sig om att upptaga sådana synpunkter, som ansetts företrä
att belysa denna betydelse i sitt sammanhang med den s
konstutvecklingen samt att förmedla en riktig uppfattning
en läsekrets, der han kunde antagas vara jemförelsevis ok
fande källorna, haf han utom Liszts egna skrifter företräde
det hittills utkomna af L. Ramanns vidlyftiga biografi, derj

Berlioz, La Mara m. fl., utom hvad han möjligen sjelf kunnat i utlandet inhemta. Något slags auktorsära vill han i intet afseende tillmäta sig, tvärt om har han med fulla händer öst af det tillgängliga materialet, och der andras ord adeqvat uttryckt, hvad han velat säga, till och med i regeln föredragit att begagna dessa framför sina egna.

Skulle man slutligen till äfventyrs anmärka, att teckningen väl mycket framhållit endast föremålets ljusa sidor, så får han öppet tillstå, för det första att enligt hans ringa mening konsthistorien endast sällan kan uppvisa en gestalt, der ljuspartierna verkligen varit så förherskande och för det andra, att de gifvas, hvilka så nitiskt och så intresseradt framdragit endast hvad de betraktat såsom skuggsidor, att han nu ansett sig berättigad företrädesvis hålla sig på solsidan, utan att bilden derigenom förlorat något i sanning.

August Strindbergs »Jäsningstid.»

Betraktad i sammanhang med hans litterära produktion

af

Nils Erdmann.

Hvad som gör Strindberg så intressant för litteraturkritikern är hans gränslösa subjektivism. I nästan alla hans arbeten, äfven de mest obetydliga, återfinner man den stämpel, hans personlighet påtryckt dem. Äfven om han icke sjelf är den, som der uppträder, den, hvilken döljer sig bakom hans diktnings menniskor, gifver han dock åt dessa sina egna tankar och känslor, — intryck och stämningar, hvilka han sjelf genomlefvat. Detta är nu visserligen intet säreget för Strindberg. Det är snarare en regel, ty författaren öser oftast ur sina minnen och erfarenheter, omdiktar situationer ur sitt lif eller sin samtid och skänker sina hjeltar de drag, han sjelf eger, eller dem, hvilka han iakttagit hos personer ur sin omgifning. Men att så inkarnera sig i dramats och berättelsens hjeltar, att till den grad återgifva sig sjelf och ständigt sig sjelf, så uteslutande göra framställningen beroende af sin stämning, detta är dock ovanligare och skulle ej heller lyckas, om författaren icke egde den begåfning, den originalitet, som gör hvarje verk, hvilket härleder sig ifrån honom, så egendomligt och pikant. Mäster Olof är hans själshistoria vid slutet af 1872; Röda Rummet hans sjelfbiografi från medlet och slutet af sjutti-talet; samlingen Svenska Oden och Äfventyr hans funderingar om samhället, om betydelsen af ordet utveckling, förhållandet mellan stad och land, med andra ord ett uttryck för ett nytt utvecklingsstadium. Lycko-Pers resa är hans historia i sagoform, och Utopier i Verkligheten hans erfarenheter från Schweiz.

Kanske är det hans subjektivism, som låtit honom misslyckas, då han pröfvade sina krafter såsom Svenska folkets häfdatecknare. Oomtvistligt är, att den ej duger för historieskrifvaren, att denne framför allt måste se klart för att kunna döma, måste frigöra sig från åskådningar, som vilseleda omdömet eller injaga det på områden, der stämningen är förherskande. Och hur kunna begära en så objektiv granskning! Kräfva det af Strindberg, som nu, i »Jäsningstiden», följdriktigt kommit dit, att han undrar, om ej sjelfbiografien, »det enda ämne en förf. kan någorlunda beherska», möjligen kommer att afsluta den litteratur, »den öfvergångsform», som nu går under benämningen realism och naturalism!

Sjelf har han förverkligat denna egendomliga fundering. »Tjensteqvinnans son» är den titel, han använder — titeln på en sjelfbiografi, som hittills kanske står ensam. Så uppriktig är den och så hänsynslöst framställs den. Uppriktig, ty den visar oss hvarje sida af sitt föremål; den döljer icke en skrymsla, den skyler icke en linie. Hänsynslös, ty den använder inga andra färger, än sanningens; den fula, elaka verkligheten i sin råaste nakenhet.

Och ingenting göres för att försköna denna verklighet. Med skoningslös hand drager förf. den i dagsljuset. Han blottar tankar och känslor, han berättar oss sina handlingar, och hur dumma eller eländiga eller låga de än äro, hur nedsättande för honom sjelf, hur dåliga eller löjeväckande, skyr han icke ordet, när det gäller att tala sanningen. Han säger om det inträdestal, han höll i förbundet »Runa»: »Det hela var en blandning af blygsamhet och oförskämdhet, betecknande för mannen». Han uttrycker sig om sig sjelf vid elevernas afskedskollation: »Han höll en skål på vers för att göra sin sortie så litet fiaskoartad som möjligt. Blef full som vanligt, bar sig dumt åt och försvann från den skådebanan.» Han berättar om sin Zerrissens-tid, att »han var full nästan hvarannan qväll», och han undviker icke en skugga, icke något, som kan uppenbara, hur han verkligen betedde sig, hur han verkligen lefde lifvet under sin jäsningsperiod.

Dock synes motivet, som drifvit honom till hans uppriktighet, icke fullt tillfredsställande. Dertill fordras, anser han, att »förf. är fullt medveten om sin viljas ofrihet och sålunda icke känner sig brydd för att vara uppriktig, hvil-

ket han endast kan vara, om han är fullt på de
sin oansvarighet.» Att på detta sätt frigöra sig
righet och skuld är visserligen en modern lära,
importerats, liksom mycket annat, från Frankrik
helt och hållet undanskylla sig med viljans ofrih
icke an, är ej rätt, ej sanningsenligt. Beqvämt
tid, men farligt blir det också, och glädjande
om Strindberg egt nog styrka att äfven utan öf
om sin personliga oansvarighet nedskrifva sin

* * *

På våren 1867 tog Strindberg studentexam
följande höst begaf han sig till universitetet, i afs
studier för den filosofiska doktorsgraden. Nya
öfras, nya erfarenheter vinnas. I studenterna ar
ett stånd, ett slags öfverklass. De få bryta ne
slå ut fönster, störa gatufriden, med ett ord gör
ej var tillåtet för andra — och »andra», det är »
I nationen ser han en qvarlefva af den öfver
skapsförfattningen, dessutom så antik, att Skåi
och Blekinge icke äro representerade. Universi
annat än en gammalmodig examensanstalt; före
så vidlyftiga, att de icke kunde användas. E
behöfde 40 år för att genomgå filosofiens h
Shakspeares Henrik 8:de, som tolkades af en adju
med hans kommenteringssätt, en tid af 8 år.
riet, för hvilket han läste, utgjordes af fem per
faller ej så underligt, då en och annan erinrar si
senare en adjunkt tolkade Plato för en publik a
dent. Professorerna medelmåttor och det hela små

Ville man nu komma fram, var man tvung
kollegier. Men kollegier voro dyra, och Stri
kronor skulle räcka hela terminen. Han hade i
ingen frack, inga bekanta. Han hade sålunda
göra, hvad man rådde honom till. »Första term
terar man sig», hette det omkring honom. Ocl
»orienteringen» har han omtalat i »Lättsinnet».
honom uti Eklundshofskogen slå käglor och dri
bålar kl. 11 på förmiddagen. Han anförde
uppträden på torget; han sjöng första bas och

aldrig allmänna sången; han blåste b-kornett i nationen. Hans hem var oordentligt, och der spelades bräde och dracks öl hela förmiddagarne.»

Allt detta gjorde han. Men *han* är icke Strindberg, ty Strindberg var för fattig att kunna uppträda så storståtligt. Deruti voro de lika, att båda blåste b-kornett, att båda ingenting gjorde, men slogo dank och spelade bräde. Liksom hjelten i »Inackorderingarna» kommer han med den frågan, om Atterboms »Svenska Siare» läses utantill i examen. Omdömet öfver Geijer är redan nu färdigbildadt; icke ett grand bättre, än det, han sedan uttalat*. Vidare gör han bekantskap med en kamrat i samma läge. Hela hans bibliotek var en salmbok i kofferten. Denne fick stå modell, då han lät hjelten i »Lättsinnet», sökande efter sina böcker, hitta dem i en gammal koffert; der lågo de gömda bland hans orena kläder — »en salmbok, ett testamente och en Anna Maria Lenngren».

Hans ställning var sålunda hvarken lycklig eller afundsvärd. Han längtade ock ifrån den. Han längtade att komma bort, att bli sjelfständig, börja ett nytt lif, och han tänkte på att bli folkskollärare. Han sökte flera lärareplatser, misslyckades och for till Stockholm. Der fick han slutligen anställning i Klara folkskola. Samtidigt skulle han studera.

Men han passade ej att undervisa. Han var för blyg och såg för ung ut, och han injagade ingen respekt. Pedanteriet fann han onaturligt, rottingen motbjudande. Dessutom var han för fin att kunna uthärda denna lukt, dessa trasiga kläder och sjuka barn.

Behållningen från hans skoltid blef dock ingalunda obetydlig. Dels började Strindberg att fundera öfver undervisningen. Han fann i den ett fel, en brist, att afhjelpa. Dels gjorde han iakttagelser vid besöken i barnens hem. Der såg han ett elände utan bot och utan gränser. Der gjorde han ock förstudier till åtskilligt i »Röda Rummet».

Beskrifningen af Klara fattighus, som var upplåtet under bostadsbristen, erinrar alldeles slående om det gamla trähuset i »Hvita Bergen». »I en stor sal lågo och stodo väl ett dussin familjer, som delat golfvet med kritstreck. Der stod en snickare med sin hyfvelbänk, der satt en skomakare med sitt bord, och rundt om krälade barn och qvinnor på

* I »Svenska Folket.»

båda sidor om kritstrecket, som var för sm
hvad som brukar döljas.» Både kritstrecket o
och skomakaren återfinnas. Detaljerna kan m
kapitlet »I Hvita Bergen».

Hans betraktelser öfver barnen gå ige
Frukt.» Han tycker, att han hos alla ser, hu
tarens yrkessjukdomar nedärfts och fortplantats.
man i miniatyr gasarbetarens genom svafvelån
vade lungor och blod, smedens skuldror och ut
bokbindarens inklämda bröst, urmakarens närsyn
Den unge Sten Ulffot, som egentligen är en åte
Strindbergs eget jag, gör, ehuru han tillhör en m
sen medeltid, liknande observationer under sitt
stugan. »Dessa bagare», tänker han, «hade ju b
som bokstafven X, och deras fötter voro vända
tårna möttes. Dessa smeder med skulderblad s
armar så långa som släggskaft och med nedtram
vikna fotblad; dessa skräddare med tunna bröstl
kiga ben och böjda ryggar, voro de medvetna
genom att stympa sig gåfvo andra tillfälle att va
Endast slutklämmen är tillagd; den är en pro
något senare utvecklingsstadium.

Allt detta tryckte honom. Här var något
i olag, det kände han. Olusten växte, och der
hans naturkärlek. *

* * *

Redan under sin Upsalatid berättar han om
kärlek. Han led af den flacka Uplandsslätten
efter Stockholmstrakten med dess omvexlande
säger han var så stark, att när han återvände
och fick se den vackra Brunsviken, rördes ha
Hagaparkens löfskogslinier stämde honom harm
mot öga med naturen blef han vek och sentim
sinnet för den, kärleken till den länge bott in
tjenar blott att bekräfta, hvad man anat af

* Under denna period inträffar hans förhållande till fli
mästaregården, hvaraf sedermera i »Röda Rummet» uppstå
förhållande till Agnes och Falks till Beda.

skapstaflor. Tanken att få lefva på landet stod framför honom som en skön dröm. Den var ett af motiven till hans önskan att bli folkskollärare.

Vidare är hans samhällshat redan nu fullt utbildadt. Samhället är ett konstsamhälle och som sådant föraktar han det. Han tycker, att det är gjordt genom ett våldförande af naturlagarne. Han längtar derifrån, ut i naturens enkelhet, och då staden var en produkt af detta konstlade samhälle, hatar Strindberg staden. Han befinner sig i samma stämning, som Sten Ulffot i »Odlad Frukt». Torg och gator, tycker han, voro gjorda liksom för torgföring af »de yttre tecken, hvilka angåfvo stigande eller fallande på den orimliga sociala skalan. *Han hade kulturfientlighet i blodet.*» Han trånar, såsom det vilda djuret, bort, ut i skogarne. Icke ens det lilla Upsala tolererar den unge svärmaren. »Såsom ett mindre stadssamhälle borde småstaden Upsala ha tilltalat honom mer än storstaden, *hvilken han hatade.* Hade småstaden verkligen varit en utvecklad form af landtbyn, så hade den varit att föredraga. Nu är småstaden en tarflig, anspråksfull kopia af storstadens misstag.»

Här se vi, med andra ord, att Strindbergs rousseauism, hans kulturfientlighet och samhällshat ingalunda äro ett hugskott, som han senare uppfunnit. Tvertom ega de djupa rötter, då han nu, endast adertonårig, kan tänka sådana tankar. Och tankarne blefvo verklighet. Han skrifver om dem, han kämpar för dem. De öfvergå till en idé, en fix idé, så outrotlig, att han icke allenast omsätter den i studier och afhandlingar, men rent af låter den inverka på sin roman- och historiediktning. Hans afsky för kulturmenniskan, rättare dock för stadsbon, urartar helt följdriktigt till en dyrkan af naturmenniskan. Denna blir nu bonden, och bonden idealiseras af idealhataren Strindberg.

Men icke nog härmed. Idén är honom så öfvermäktig, att den ständigt återvänder. Det är den, hvilken inspirerat honom i företalet till »Giftas»; den, som lik en röd tråd genomlöper Utopierna; den, som i reflexionsform går igen i hans sjelfbiografi. Dessutom kan man spåra den i »Svenska Öden och Äfventyr», och den erhåller sitt förnämsta uttryck i berättelsen »Per och Pål.» Andemeningen är den: att »landet föder staden. Staden suger ut landet; den tar bara emot, men ger dåligt igen. Stäng stads-

portarne, och staden skall svälta ihjel, ty det
på gatorna.» *

Här se vi ett återgifvande af den adertonår
Staden, det är eldstaden, som uppslukar allt lef
för måste den utdömas i det blifvande natursam

* * *

Allt detta hade insmugit sig i Strindber
sinne. Han fann, att han egde förråd, »materi
af erfarenheter», af iakttagelser, anmärkningar,
tankar, ehuru jäsande och sjudande i en ännu oor
För att öppet kunna få tala om dem, fritt få
dem, sökte han efter sällskap. Då sådant icke e
börjar han deklamera. En dag får han rätt på,
kant elementarlärare, Schillers »Röfvarebandet.»
han sig sjelf med sina tvifvel och sin samhälls
äcklas af detta bläcksuddande sekel», ropar Carl
jag läser i min Plutark om store män. Promet
har slocknat, och derför tillgriper man nu nic
teatern. Der bomma de för den sunda naturen
konventioner, kyssa fötterna på skoputsaren,
skall göra dem påminta hos »Hans Nåd», och
stackars satan, som de icke frukta etc.»

Detta var ju han sjelf, hans egna tankar
hans drömmar omsatta i ord, hans revolterande k
»Det fans sålunda en annan och en stor, berömd
känt samma äckel för hela skol- och universitet
och som hellre velat vara en Robinson eller en
än låta inskrifva sig i denna armé, som kallades
Här predikades upproret, krig mot det bestå
ren blef hans hjelte, hans ideal, hans andra jag.
imiterade honom ej, ty han var så lik honom,
behöfde efterapa. Lika uppstudsig, lika vack
oklar.»

Sådan hade han blifvit. Han var led vi
han tänkte på att fly bort ur det civiliserade s
Algier och på främlingslegionen. Här spirar så

* Se »Likt och Olikt».

nu denna framtidstanke. Sedermera förverkligas den — i böckerna och på tiljan. Presten i »Högre ändamål» flyr till Vestmanlands urskogar; Kristian i »En Ovälkommen» seglar ut till hafs, och medeltidens skogsman blir en missnöjd revolutionshjelte. Strindberg ser hos honom denna hemlängtan efter naturen, »som visar samhället icke såsom en sund utveckling, utan såsom en förkonstling, samma längtan, hvilken brutit ut i revolutioner eller tagit uttryck i siares fantasiskapelser.» Bland siarne anför han, jemte Rousseau och Voltaire, Schillers Carl Moor. *

Äfven Kristus blir en missnöjd, en annan August Strindberg. »Kristus,» heter det, »kunde icke vara så glad af naturen, då han varit nog olycklig att få upp ögonen för det bakvända i verlden, och han gick ofta i ensamheten att låta tankar och tvifvel mogna ut. *Han gick ut ur samhället.*» ** Sjelf har han förverkligat denna flykt ur samhället. Schweiz blef det paradis, som Strindberg uppsökte.

* * *

Småningom förbättrades dock hans ställning och hans utsigter. Han erhöll ett par elever, gaf lektioner och arbetade. Sommaren tillbragte han i en sommarkoloni på djurgården. Lynnet är antingen svårmodigt eller ysterst eller patetiskt.

Vintern får han framlefva i en judisk läkares hus. Rikedom och umgänge och bildning och konstnärer. Nu tänker han bli läkare, men studierna få stå efter för teater och skönliteratur. Umgänget med artisterna väcker hågen att bli skådespelare. Han börjar såsom elev, blir statist och profvar — misslyckas, tar opium och dränker sorgen i ett rus. Hans besök på teaterkansliet och hans anhållan om debut återgifvas i karrikerad form, då Rehnhjelm, i »Röda Rummet», har audiens hos teaterdirektören. ***

Intressant är att iakttaga, hvad som dref honom till

---

* Se »Svenska folket.»

** Se »Lifsglädjen» och »Sömngångarnätter», der man får en teckning af Strindbergs Kristus-bild.

*** Den judiske läkaren skaffar honom tillfälle att skrifva artiklar i Aftonbladet, och i en af dessa, bearbetad efter »The Lancet», uttalar han sig, liksom i »Giftas», mot qvinnoemancipationen. Boccaccio är, enl. honom, den förste, som kommit till insigt af den äkta mannens löjliga ställning såsom familjeförsörjare, »sedan qvinnan fann för godt att kasta arbetet på mannen.» Jemför »Giftas»!

teatern. Först var det artistlifvet, som är fri
menniskors; vidare den omständigheten, att artis
och vis hafva trädt ut ur samhället; slutligen var d
ling af den 25-årige Schiller: »Om Teatern såsor
fostringsanstalt.» Der blef han tjusad af all den härl
lofvas. Der — på teatern — afkastas alla band; men
brödras och de fjettras icke längre af »förkonstlinger
kedja»; der skulle han ock återfinna den drömda
— Således en ny form för naturkärleken och s

Strindberg ville debutera såsom Carl Moor
Orsaken är förklarlig. »I dem» säger han sjel
i tryck funnit sitt inre uttaladt, och derför v
med deras tungor. *Lucidor tog han nu som e
och missnöjd, af fattigdom undergräfd högre n*
deklamerade, gymnastiserade, läste roller och
För att riktigt få vara i fred, höll han till på
gärdet. »Här rasade han mot himmel och jord
var samhället, under det han stod härute i na
knöt näfven åt slott, kyrkor, kaserner. Det va
tiskt i arbetet.»

Här spelar Strindberg, ensam på Ladugård
spelet till den kamp, han i böckerna skulle
Här står han och dundrar mot den fiende, han ha
år till, och han genomlefver fantasikampen.
icke en ödets lek, att just detta Stockholm, sta
knöt näfven åt och som inneslöt hans samhälle
bli den, mot hvilken kampen riktades! Han
»Röda Rummet», han fortsätter med »Nya Rike
produktion är en lång strid mot samhället.

Derför blifva hans hjeltar i de flesta fall
män. Olof är en grubblare, som vill omskak
ende; Falk är en missnöjd, som revolterar oc
Presten i »Högre Ändamål» sätter sig upp mo
kyrkan; Bosse i »Beskyddare» gör ett djerft
skråväsendet, samhällets skyddssystem, som hi
förändring. Bokpräntaren Hans* är en fanatisl
kare, och äfven hans mer moderne hjeltar, såson
Herr von Bleichroden***, ega detta samhällshat
nöje, denna upprorslust.

* Se »På Godt och ondt».
** I »Återfall» (Utopierna)
*** I »Samvetskval.»

Och alla hafva de svårt att låta inskrifva sig i samhället. Strindberg sjelf berättar, att orsaken till hans ombytlighet, hans vacklande mellan lifsuppgifter icke var någon annan än hans fruktan för att inordnas. »Han ville icke bli inskrifven i samhällets här, bli ett nummer, ett kugghjul, en skrufmutter.» Han nedlägger denna fruktan hos nästan alla sina figurer, hos Falk, hos Hans, hos Paul och Herr v. Bleichroden; och är det icke rätt egendomligt, att Strindberg något senare, då han lemnat universitetet och inträdt på litteratör-banan, kommer till det resultat, som han skildrar i »En Ovälkommen»! »Han skulle snart finna», heter det i slutkapitlet, »att uppfostran gjort honom odugglig för samhället, och när han icke fann sig i att vara utvisad, började hans tvifvel vakna, om icke samhället också hade en skuld i hans uppfostran, och om icke samhället hade fel, som borde botas».

Blott så länge Kristian får vara i fred för samhället, lefva ute i naturen och i frihet och ensamhet, bibehåller han sin heder, sin lycka och sin karaktärs skönhet. Samhället träder emellan och tillintetgör naturbarnet. Kristian blir en missdådare, en hämdgirig och en upprorsmakare.

* * *

Morgonen efter nederlaget, då han misslyckats på teatern, ligger han på sin soffa och läser »Fältskärns berättelser.» Allt efter som han läser, tycker han, att han sjelf genomlefvat det, som här möter honom. Här finner han styfmodern, som försonades med sin styfson, alltså en upplösning, som Strindberg länge åstundat. Längtan efter försoning var i dag särdeles djup; hans hjerna arbetade med förslag till gåtans lösning, en feber kommer öfver honom och minnena ordna sig. Hans inbillning är så stark, att han hör och ser personerna, och efter två timmars förlopp är en komedi utkastad. »Det gick för sig af sig sjelf, utan hans vilja och förvållande.» Fyra dagar brukar han till komediens nedskrifvande, gående fram och tillbaka mellan soffan och skrifbordet. Aftonen samma dag skrifver han bref till en vän; småningom upptäcker han, att raderna börja rimma. Han skrifver alltså vers, han är poet, han jublar!

Nu såg »Hermione» eller »Det sjunkand
pjes, som finnes intagen bland hans samlade a
gången dagen. Psykologiskt är den värdelös. I
hade man väntat sig en annan Carl Moor o
till atenska folket några vredesyttringar mot s

Tanken på att bli förf. har nu upprunnit
Han återvänder till Upsala, egentligen dock me
få studier och erfarenhet. Tillsammans med nå
poetiserar han och drömmer han; lefver så
på krogar och kafeer, stiftar förbundet »Ru
skrifver »I Rom». Denna dramatiska bagatel
mera uppfördes, grundlades något tidigare, un
hos läkaren. Der gjorde han bekantskap med
gåfvåd bildhuggare, och der satt han modell til
ströms Bellmansstaty. Sjelf har han berättat, h
ningar tillgingo. I ett poem* skildrar han den u
garens atelier, långt borta på norr, i »Numro sex
gatan.» Nyström, som modellerar, och Strindbe
för honom, undergå ingen annan förändring, än de
i namnen, eller att Nyström blir Thorvaldsen oc
Pedersen. Icke ens gitarren, detta nödvändi
attribut, saknas i den atelier, der Thorvaldsen arb
berg, som helt nyligen hade upptäckt, att ha
lägger nu i Pedersens mun sina egna infall b
Han skämtar öfver sin rimkonst, men det syns
visa den. I ett nu har han hopsatt en parodi
skrifningen, och stolt öfver sin fyndighet, del
den för vännen. Sedan vankas öl, i pjesen naturli

»Under muntert prat och gamman
Dricker man ur samma glas.»

Bland böcker, som lemna spår efter sig i
utveckling, äro Brand och Victor Hugo. Br
känsligheten, Strindbergs ömma samvete, döfvade
tan att göra fadern och vännerna ondt, en fruktan
gripa honom vid hvarje nytt steg han tagit.
honom slita alla band af hänsyn och kärlek,
sakens skull; ingaf honom tron på en rätt, hö
på ett samvete, som är renare, än hvad uppf
honom. Hos Hugo sympatiserar han med
samhället, den på den ensliga ön boende skalde

* Se »Dikterna», poemet »I Nyströms Atelier».

naturen, hånet af dumheten, raseriet mot prestreligionen och svärmeriet för Gud såsom alltets upphofsman. Tron på den gamla skönhetsläran rubbas ock af Brandes. Här finner han svar på sina estetiska tvifvelsmål, och han väljer såsom specialstudium Öhlenschläger och dansk litteratur.

* * *

På hösten 1870 har han återvändt till Upsala. Inackordering hos en prestenka, dagligt och rikt umgänge, fruntimmer, kärlekssvärmeri, dagdrifvarlif och rummel — allt sedan skildradt i hans studie »Inackorderingarna». Skämtet med hans teaterpjes, som samma höst uppfördes, tidningarnas recensioner, som behandlade honom omildt, och en väns dumma tilltag att låta trycka ett hans förstlingsdrama verkade så starkt, att han blef vild och menniskoskygg. Så läser han Kierkegaard, skakas djupt af läsningen, blir tom, nästan förtviflad, känner sig syndfull och ångrande. Dertill kommer inverkan af en egendomlig bekantskap, en student, brodern Is, som imponerade med sin »Zerrissenheit», sin djupa — ytliga — visdom, sin Byronska intressanthet och sin Kierkegaardska experimentalpsykologi.

Denne rycker från honom hans förhoppningar, hans skaldedrömmar. Var han då icke kallad, hade han fåfängt gjort som Brand, hade han svikit fadern! Förtviflan, sjelfmordsplaner, återresa till Stockholm. Här börjar han förakta denna falska idealitet, älska det nyttiga arbetet och finna studentens missaktning för filistern ovärdigt. Skrifver så en afhandling i estetik för graden, kallar den »Hakon Jarl eller Idealism och Realism», men gör den till en återspegling af sin egen själsutveckling. Estetiskt är den värdelös, psykologiskt har den betydelse, ty den lemnar oss ett frappant bevis på Strindbergs subjektivism.

Han börjar med den estetik, hvilken han först hyllade; bekämpar den med Brandes; uppdrager i Werther en konturteckning af sig sjelf, d. v. s. af idealisten, af förbundsbrodern och skalden-svärmaren*; afslutar med Kierkegaard och det

* Denna teckning är så fullständig, att äfven Werther, liksom Strindberg, hindras af en vän, som träder emellan, i sina sjelfmordsplaner. Str. söps »dödfull» af denne kamrat, bars öfver ett plank och kastades i en snödrifva. En liknande scen i »Inackorderingarna».

tvifvel, denne gifvit honom. Slutklämmen är en önskan att kämpa sig fram genom detta tvifvel; hvart eller till hvad, det vet han icke ännu, ty han står sjelf midt i kampen.

En obetydlig bagatell låter honom bryta med fadern. Sommaren tillbringar han på en ö ute i skärgården, härdar kropp och själ, moraliserar och är »etisk». På hösten till universitetet; har det svårt, fryser och svälter; omarbetar en teaterpjes, som han bränt upp, kallad »Blotsven», och gör den till »Den Fredlöse».

Här har han inkarnerat sig i flere af sina figurer. I jarlen, som kämpar mot tiden; i dottern, som bryter med fadern; i modern, som revolterar, men försvagas af sin sympati. Hvem igenkänner icke här, i Gunlöds ord till jarlen, de känslor, som besjälat honom efter brytningen med fadern. »Kärleken,» säger hon, »har jag aldrig känt. Vet, du har lärt mig att hata, ty när gaf du mig kärlek? Du lärde mig frukta den store Thorfinn Jarl, men du lärde mig aldrig älska min far. Du stötte bort mig hvar gång jag ville komma till dig, du förgiftade min själ.» Derefter kommer han in i en sentimentalare sinnesstämning; han törstar efter försoning, efter frid, efter ömhet. »O fader, fader!» ropar hon, »Jag ville kyssa molnen från din panna och komma dig att glömma sorgerna.» Och med tanken på sin häftighet vid det uppträde, som nyss timat, ber han genom Gunlöd: »O, glöm hvad jag har sagt, öppna din famn nu!» —

Eller hör man icke förf. i Orms svar till Thorfinn, då jarlen frågar skalden, hvem som gifvit honom hans tro: »tviflet, olyckan, sorgen?» Och är det icke han sjelf, som profeterar om framtiden, siar om den nya tid, hvilken hägrade för hans inbillning, »hvars spira heter kärlek och hvars krona heter ljus?» — — — — —

Stycket mottogs med köld, men väckte anklang hos Karl XV. Strindberg fick en hofpension för att afsluta gradualstudierna; men läsningen går illa, författarematerielen börja sysselsätta hans fantasi, tvifvel och apati göra honom håglös och ointresserad. Lifvet finner han vidrigt; han längtar bort från Upsala, tror, att han är sinnesrubbad, mister sin pension, öfvergifver sin doktorsgrad, far till Stockholm, blir litteratör.

Nästa gång vi möta honom, står han för oss som Mäster Olof. Allt, som legat och jäst, blir till ord, blir till handling. Hans tvifvel på sig sjelf och sin kallelse såsom ny-

danare, hans undran, om han skall våga sig att trädä ut i lifvet och kämpa — kämpa för sitt tvifvel och för de läror, som han hyllade. Han tror sig född till fängelse, född att slå, född att lida. Han låter Gerdt inbilla sig, att han skall bli en ny Daniel, att han är sänd i verlden till att säga furstarne sanningen. Hvarför han icke lyckades, ej blef den nye Daniel; hvarför han måste sluta såsom affälling i skampallen — detta är ett problem för en ny del af sjelfbekännelserna.

Från teatrarne.

Återblick af

Habitué.

Den 25

Äfven under den månad som förflutit efte
återblick på Stockholmsteatrarnes verksamhet
terna af mera intressant slag varit temligen tu
Å Dramatiska teatern hafva två nya progra
och lefvat ett kort lif. Det ena var en repr
1818 och upptog G. E. Lessings något mer
lustspel »*Minna von Barnhelm*», som är en g
för förra århundradets bästa dramatik inom Ty
icke så synnerligt tilltalande för våra dagars pu
Direktionen för en teater, på hvilken man
att den skall iakttaga värdighet i sin repertoa
vanligtvis i ett ledsamt dilemma vid återupp
pjeser hvarpå seklernas damm hunnit lagra sig.
vid framtagandet röres upp, fastnar det i ögon
darne, och några lära finna det mycket angenäm
det sålunda uppjagade molnet betrakta de åte
gengångarne, medan andra (och sannolikt de
att dammet generar och att betraktandet är en sn
För *en* gång torde också de flesta ha rätt.
har der vid lag i många fall privilegium på en
ställning, och för en och annan pjes gäller detta
andra gamla teaterförfattare, som lyckats gripa
ur ett af tidsförhållandena någorlunda oberoende
tigt område. Men i fråga om Lessings »lustsp
von Barnhelm nödgas vi väl i det stora hela hå
flesta». De döma kanske litet partiskt till förr

egen tid, litet obarmhertigt mot de der några, som älska kulturhistoriska studier på teatern, och litet orättvist mot direktionen, som under sina mångahanda skyldigheter mot *alla* också anser sig böra tillgodose behofven hos kulturhistoriens dyrkare, men omdömet är ärligt och afgifvet »efter gehör» utan ett konstladt underordnande under literaturhistoriens fastställda domslut, jemfördt med den och den paragrafen i någon estetisk kodex. Och en sådan fördomsfri dom är både riktig och nödvändig, då det icke gäller att bedöma 120-åringen såsom ett barn af hans egen tid, utan sådan han visar sig i sitt framträdande inför en vida mer framskriden efterverld.

Att Lessing var en förträfflig teaterskribent är ett faktum, som består utan något särskildt erkännande från vår sida. Hur han blifvit det och hvilka intryck han tagit från den franska dramatiken o. s. v., fins för den intresserade tillfälle att studera i de literaturhistoriska böckerna. Hur han tager sig ut inför oss, på våra dagars scen är teateranmälarens sak att undersöka och den stora publikens intresse att konstatera.

Bortser man då från de vanskliga hypoteserna hur stycket möjligen skulle gjort sig gällande med en i alla delar fullt tillfredsställande rollbesättning och tager det sådant det visat sig vid sitt uppförande å Dramatiska teatern, faller det genast i ögonen att publikens intresse så godt som uteslutande tagits i beslag af bipersonerna och bihandlingen, medan deremot hufvudhandlingen mellan fröken Minna von Barnhelm (fröken Björkegren) och major von Tellheim (hr Hillberg) lemnat åskådarne temligen oberörda. Med kännedom om rollinnehafvarnes respektive förmåga att framhålla och gifva tilltalande form åt sina uppgifters innebörd torde man redan af detta förhållande kunna draga en pålitlig slutsats om hvad som i pjesen är föråldradt och hvad som motstått årens inverkan. Medan fru *Hartman* som kammarjungfrun Franciska, hr *Hamrin* som majorens betjent Just och hr *Personne* som underofficeren Paul Werner kunnat ge lif åt de figurer de framstält och lyckats på ett anslående sätt framkalla den komiska verkan som åsyftas, hafva teaterns förnämsta krafter, fröken *Björkegren* och hr *Hillberg*, endast förmått tillvinna sina framställningar en mention honorable för det resultat hvartill deras roller gifvit dem tillfälle att komma.

Vi inlåta oss, som sagdt, icke på några gissningar hvem som skulle bättre uppburit särskildt hr Hillbergs roll, hvartill denne realistiskt anlagde skådespelare är fullständigt olämplig, och framhålla endast i förbigående att utan en specielt god representant för detta parti kan man nästan lika gerna låta hela Minna stå qvar i sitt hyllfack i biblioteket. Det är till och med troligt att teatern icke eger någon för rollen lämplig skådespelare, emedan vår tid vuxit ifrån den åskådning som åtminstone på scenen skapade detta slags idealmenniskor à la månskenshjeltar. Våra skådespelare hafva intet kött och blod att förläna åt författarnes fantasibilder inom denna genre. De kunna icke gifva uttryck åt deras vackra svärmerier, deras ädla entusiasm och deras för oss någorlunda innehållslösa deklamationer. Herr Hillberg hade icke heller det ringaste vuxit in i sin uniform, han blef icke varm för sin kära fröken Minna och föreföll hela tiden rätt främmande för hela den tillställning hvari han skulle vara hufvudpersonen. Det är hvarken för att rädda hr Hillbergs skådespelarrykte eller för att förminska hr Lessings författarära (båda stå sig nog ändå) som vi tro oss kunna skylla resultatet på den senare. Men erfarenheten har visat att alla liknande figurer i den äldre dramatiken äro de som hafva svårast att i våra dagar finna tillfredsställande representanter, och de *många* exemplen torde berättiga till det antagandet att författarne just der, på grund af det för deras tid egendomliga idealiserande åskådningssättet, mest aflägsnat sig från den verklighetens mark der man känner sig hemmastadd sekel efter sekel, hur än de yttre förhållandena vexla.

Samma anmärkning gäller i vida mindre grad den qvinliga hufvudrollen, hvari också fröken Björkegren bättre fylde sin plats, ehuru man, så att säga, tyckte att hos framställarinnan fans något mer än som behöfdes för att utfylla figuren. Fröken B. är kanske litet för storslagen för den ifrågavarande lustspelsfiguren, och med all erkännansvärd mjukhet och elegans är hon må hända icke den rätta att fullt pointera den fina (stundom omärkligt fina) komiken i situationerna mellan de båda älskande. Deras fram- och tillbakagående diskurser om sin ställning till hvarandra äro dock i och för sig så pass långtrådiga, trots många fint iakttagna och fint uttryckta, typiska drag, att det säkerligen är rätt svårt att afvinna dem ett större intresse. Det föråldrade i pjesen

Vare sig nu att de lägre samhällsklasserna tidigare än de förnäma vunno ett naturligt och allmängiltigt sätt att både förklara hvarandra sin kärlek och att eljest umgås med hvarandra, eller att teaterförfattarne tidigare kommo under fund med det för dessa klasser karaktäristiska, eller att slutligen detta kan hända längre bibehållit sig lika, säkert är att soldaten Werners och kammarjungfrun Franciskas scener fortfarande verkade mycket uppfriskande och föreföllo fullt naturliga äfven för 1886 års publik. De nämda figurerna voro förträffligt representerade af hr Personne och fru Hartman. Sedan den sistnämda redan vid andra föreställningen betydligt modererat sin vid första representationen anmärkta öfverdrift i slutscenen in på farsens område, var hon en allt igenom intagande och genom sin naturliga uppsluppenhet i stilen passande kammarjungfru. Hr Personnes konseqvent och roligt hållna knekt var ett nytt bevis till flere föregående att denne skådespelare ingalunda har sitt egentliga fack i de älskare- eller resonörsroller, hvari han oftast fått visa sig och hvari han aldrig öfvervunnit en gammal ovana att mer eller mindre lyckligt kopiera en annan, äldre skådespelare, utan just i utpräglade karaktärsroller på det komiska området.

Lyckliga i återgifvandet af biroller voro äfven hrr *Hamrin* och *Bæckström*, af hvilka den förre hade att med en naturlig godmodighet förena en soldatbetjents något bullrande framträdande och den senare att såsom värdshusvärd genom en spelad godmodighet låta en medfödd småaktighet och räfaktighet skymta fram.

* * *

Dramatiska teaterns andra nya program innehöll, enligt ett på denna scen temligen flitigt odladt bruk, tre enaktspjeser, nemligen en tysk: »*Jag gifter mig med min dotter*», en fransk (af Alphonse Daudet): »*De frånvarande*» och en svensk (författaren onämd), kallad »*Griller*».

Af dessa bortföll mycket snart den mellersta, hvaremot den första och den sista fortfarande gifvas med andra, äldre enaktsbitar som fyllnad i programmet.

»*Jag gifter mig med min dotter*», öfversatt af hr O. Wijkander, låter rätt väl se sig. Så synnerligt originelt i sin anläggning och utveckling är stycket visst icke med sin medelålders man som hittills icke kunnat besluta sig för något parti med någon af societetens förkonstlade damer, men helt hastigt och lustigt fängslas af och förlofvar sig med en nyss utsluppen pensionsflicka, som vinner hans hjerta genom sin friska och barnsliga naturlighet. Anledningen till pjesens namn ligger i den tillfälligheten att flickan, som varit faderlös från sin tidigaste barndom, tror den ifrågavarande herrn vara sin fader. Stycket utspelas mellan hr *Fredrikson*, som fortfarande sköter detta slags roller med känd rutin, fru *Hartman*, som har tillfälle att visa en af sina vanliga, men derför icke mindre roande skolflickor, samt fru *Swartz* i en mindre roll som mor åt den manliga hufvudpersonen. Skilnaden i ålder mellan den 35-årige ryttmästaren och den 16-åriga flickan synes kanske med den nu nämda rollbesättningen något större, än dessa åldersiffror betinga, och denna omständighet försvagar säkerligen i någon mån intrycket och förtager bestämdt åtskilligt af det komiska deri att den giftasvuxna flickan tror en 35 års man vara sin far. Nu synes denna hennes föreställning rätt naturlig, och det mindre naturliga kommer på orätt sida, nemligen på ryttmästarens. Med denna lilla inskränkning gör pjesen en god och behaglig verkan på dem, som tycka om att fylla en teaterafton med åseendet af obetydligheter i 1 akt hvar.

Daudets stycke »*De frånvarande*» satiriserar på ett älskvärdt sätt, men med något för långdragna scener, den menskliga svagheten att låta frånvaron förläna ganska tarfliga personligheter ett skimmer af behag och förtjenstfullhet som de icke ega, medan man fullkomligt förbiser förtjensterna hos de ständigt närvarande, vid hvilkas uppoffringar och tjenstvillighet man vant sig. I denna pjes har hr *Hamrin* såsom den ständigt förbisedde Leonard en verklig glansroll. Han pointerar med mycken helgjutenhet i figuren bondslugheten vid sidan af inställsamheten och enfalden hos den försmådde älskaren, hvars oupphörliga uppmärksamheter tagas som den naturligaste sak i verlden och aldrig ett ögonblick tydas så som de äro menade, nemligen som en tyst förklaring af den kärlek han icke vågar uttala. Hr Hamrins gråtscen, när han på sitt stilla sätt rasar öfver sitt tillbakasättande, är af präktig effekt, om den också i tekniskt

fundighet, då han sedan narrar sin rival till sådana excesser som enligt hans tanke nödvändigt skola sätta denne i misskredit, är mycket väl gjord.

Enkan Brigitte, framställd med fru *H. Kinmanssons* aldrig svikande talang, den gamle trädgårdsmästaren Brèchemain, med säker hand tillyxad af hr *Norrby* till en rolig bifigur, och flickan Suzette, med erkännansvärd omsorg återgifven af fröken *Zetterberg*, är den trio, som i inbillningen gör till det bästa, ädlaste och älskvärdaste på jorden en ung och egoistisk hr Eustache (hr *Törnquist*), som, när han slutligen efter flere års frånvaro uppenbarade sig, visar sig förakta hela sällskapet.

Hvad som utom de antydda longörerna i sjelfva stycket säkerligen mest bidragit till det sammas hastiga försvinnande från repertoaren, är väl de båda förnämsta rollinnehafvarnes oförmåga att, trots samvetsgranna ansträngningar, göra sina uppgifter så gällande som författaren åsyftat. Man skall knappast kunna göra någon anmärkning mot den del af fröken Z:s framställning, som kan kallas sjelfva arbetet. Man måste tvärt om erkänna detta såsom i hög grad förträffligt. Men det hjelper icke. Det fins i hennes naturel något motsträfvigt som hon detta oaktadt icke lyckats öfvervinna. Om det är blyghet som hindrar henne att hängifva sig åt sina roller, så att hon går upp i dem, eller något annat hinder för intressets väckande, våga vi icke söka afgöra, men faktiskt förefaller hon, obehagligt att säga, litet tråkig. Hon har, trots sina anmärkningsvärdt goda studier, aldrig lyckats taga ut steget mellan den arbetande eleven och den skapande konstnärinnan. Det är dock att hoppas att hon, med de rikliga tillfällen direktionen ger henne att öfva sig inför publikens ögon, till sist skall lyckas. Men i »*De frånvarande*» har hon ännu icke kommit derhän. Hr Törnquist hade icke heller någon lycklig roll som Eustache. Figuren är visst obehaglig, men det är det egna med obehagliga roller att, när obehagligheten riktigt pointeras, så att allt blir just det som dermed åsyftas, så har åskådaren det största behaget af att se dem. Detta sker icke i hr T:s framställning. Han halkar öfver alltsammans, och det blir just ingenting.

I »*Griller*» har någon onämd svensk författare eller författarinna icke alldeles utan framgång försökt sig med en

scenisk bagatell af delvis rätt roande besl
utan något egentligt värde för öfrigt. Griller
och botas, bestå i en ung flickas (fru *Hartm*
brors (hr *Hartman*) pessimistiska fundering
värdelöshet. Deras pessimism är ställd i er
lysning och kan ju till följd deraf få vara er
kerad, om författaren anser sig nå sitt mål
sättet, men sannolikt skulle målet nås ännu
öfverdrifterna vore något mindre, så att man
försatt till verkligheten. Nu är det hela e
temligen overkliga förutsättningar. Botemedl
ung, rask och arbetsam militär (hr *Personn*
sig åt gymnastiken, som älskar den unga fr
efter undanrödjandet af ett missförstånd också
hjerta och hand samt omvänder henne.

Framställningen är liflig och treflig och l
uppe. Med den fyllighet i uttrycket, som utmär
mans spelsätt, förstår hon att gifva en komisk
åt den bortskämda unga damens inbillade pe
Hartman återgifver den blaserade broderns
vanliga, måttfulla elegans, hr Personne har i de
och hederlige löjtnanten en af de här ofvan
sonörsrollerna, der hans förtjenster icke äro ful
men som han i alla fall fyller skäligen tillfredss
såsom en ung, ytlig friherrinna med litet anla
makeri har fru *Dorsch-Bosin* en uppgift, som l
väl för henne.

* * *

Nya teatern, som är känd för sin snabba,
brådstörtade, verksamhet, har under månaden
trenne program, af hvilka det första upptager
i 3 akter »*Allas älskling*» och opera-buffan
tören», musiken af Mozart och texten af L. H
Halévy. Det andra programmet bestod af *Ma*
dotter» och det tredje af »*Doktorinnan*», fars
Paul Ferrier och Henri Bocage. Sedermera l
pjes till »Doktorinnan» gifvits ett svenskt orig
kalladt »*Då bladen falla*».

»*Allas älskling*» är en äkta fransk fars,
sin uppränning, utan synnerligt mycket sundt

på utförandet, på det naturliga framhållandet af roliga repliker utveckling, men ganska rolig i uppradandet af befängda och och ett lifligt genomförande af lustiga karaktärer. Egentligen var väl ingen af de spelande fullt på sin plats, men man kan icke heller säga att stycket helt och hållet skämdes bort. Titelfiguren, en nygift 40-åring som förföljes af den besvärliga vänskapen från två äkta män, hvilkas hustrur före hans eget bröllop visade honom mer än tillåtlig ynnest, återgifves roligt af hr *Holmquist*, och kunde man bortjaga minnet af hr Svante Hedin, som för några år tillbaka skulle hafva varit som klippt och skuren för denna uppgifts lösande på ett öfverdådigt skrattretande sätt, så skulle sannolikt hr Holmquits Célimare förefalla ännu roligare. Nu synes den stundom något tung. Det är emellertid karaktär i framställningen och verklig farston. De båda vännerna, de bedragna äkta männen, framställas utan synnerlig verkan af hrr *Lindmark* och *Sjöberg*. Deras gubbar äro visst icke stötande genom något mindre korrekt i utförandet, men de göra sig icke gällande. Fröken *Klefberg* är en präktig svärmor i den barska stilen och fröken *Sandell* en mycket intagande ung fru, för öfrigt en obetydlig roll.

Operabuffan »*Teaterdirektören*» torde lämpligast böra granskas uteslutande ur musikalisk synpunkt, ty i dramatiskt hänseende hör detta slag af musikstycken afgjordt till den ledsamma genren. Af de uppträdande, fröknarna *Sjöberg*, och *Jonson* samt hrr *Lundberg* och *Stenfelt*, tycktes ingen hafva tillfälle att ur skådespelaresynpunkt göra någonting framstående af sitt parti.

* * *

Återupptagandet af »*Madame Angots dotter*» var af ganska stort intresse för operettens vännner. Vi taga fortfarande operettgenrens tillvaro som ett faktum helt enkelt och öfverlemna åt andra att beskärma sig deröfver. Men som madame Judic icke uppträdt i denna operett, torde den få gå fri och anses temligen oskadlig, såsom den också jemförelsevis är. Derjemte är den rolig och till och med, trots den utomordentligt rika produktionen på detta område efter den tid då »Madame Angots dotter» såg dagen, roligare än flertalet af sina efterföljare. Föråldrad syntes den

icke heller. Melodierna äro visserligen utnötta genom ett omåttligt begagnande, men det äro äfven de flesta andra operetternas mera populära melodier. I dramatiskt hänseende torde väl också »Madame Angots dotter» stå fullt i jembredd med, om icke öfver flertalet af yngre verk inom genren.

Framställningen hade sitt förnämsta intresse i fröken *Sjöbergs* utförande af titelrollen, hvilket var sprittande lifligt och stilenligt. Denna unga skådespelerska går ständigt framåt och tycktes som Clairette Angot vara riktigt i sitt esse. Hon lefver alltid med i sina roller, när de icke ligga alldeles emot henne, såsom ju stundom händer till följd af den omvexlande användning denna teater har för sina sujetter. Som m:lle Lange uppträdde fru *Stenfelt*, litet kall och stel. Hr *Stenfelt* var såsom vissångaren Ange Pitou icke fullt lyckad. Det tycks fattas honom naturlig friskhet. Han förefaller konstlad. Hr *Castegren* var ganska bra som Pomponnet och hr *Ringvall* någorlunda tillfredsställande som Larivaudière. Stycket gick i allmänhet med rätt mycket lif, och mot den dekorativa utstyrseln funnos inga graverande anmärkningar att göra.

* * *

Den gamla välkända operetten höll sig emellertid icke så länge på repertoaren, utan efterträddes snart af den ofvannämda farsen »*Doktorinnan*», som går för goda hus då detta skrifves. Denna fars är, sådan den framställes på Nya teatern med fru *Ulff* som den praktiserande doktorinnan Angéle Frontignan och hr *Castegren* som hennes snobbige man, verkligt rolig. Den visar ett upp- och nedvändt hus, der hustrun sköter sin läkarepraktik och helt och hållet försummar sin man, hvilken intager en hustrus plats, talar om sin hemgift och sköter hushållet. Mannen ledsnar emellertid och söker förströelse utom hus hos en konstberiderska. Hustruns svartsjuka väckes på ett ganska våldsamt sätt, då hon öfverraskar sin man under en tête-à-tête med konstberiderskan, som dock är nog omtänksam att icke bevilja någon ynnest, utan fordrar äktenskap. Efter denna upptäckt omvändes doktorinnan och blir för sin man den mest förtjusande hustru, som ger läkarepraktiken på båten och

uteslutande egnar sig åt sitt hem, der lyckan vid pjesens slut lofvar att hålla sitt intåg.

Detta i sig sjelf tacksamma ämne häfva de båda författarne behandlat med mycken spiritualitet. Förvecklingarna äro muntrande och spännande och dialogen fyld af roliga och qvicka vändningar. Stycket är utan tvifvel en af de senare tidernas bättre farser. Ett par vågade situationer finnas väl, men riktigt behandlade vid framställningen, äro de icke stötande, emedan man uteslutande skrattar åt dem.

Ett särdeles godt utförande har kommit denna pjes till del. Fru *Ulff* firar en triumf i doktorinnans roll. Som praktiserande läkare har hennes doktorinna all den karlavulenhet i uppträdandet som anstår ett emanciperadt fruntimmer, hvilket icke vill kännas vid namnet qvinna, och efter omvändelsen är samma doktorinna den mest intagande qvinna i verlden. Öfvergången och stridigheterna i hennes inre nyanseras utmärkt. Det är en frisk talang som uppenbarar sig i denna skapelse, hvilken afgjordt hör till fru Ulffs bästa. Vid hennes sida frapperar på det angenämaste sätt hr *Castegren* genom ett icke mindre lyckligt utförande af den äkta mannens parti. I utseende, gång, uppträdande och sätt att tala har hr C. lyckats fullt konseqvent och roligt genomföra en beskedlig snobbtyp, oförarglig och älskvärd i all sin inskränkthet. Figuren gör en utmärkt effekt och visar att hr C. är en mycket god skådespelare, då han kommer på sin rätta plats.

Öfriga roller äro af mindre betydelse, men utföras i allmänhet väl. Hr *Ringvall* är kanske icke en lämplig representant för den kärlekssjuke De Serquigny. Han är lika torr i denna roll som t. ex. i Larivaudières (i Madame Angot) och gör för mycket väsen af sig. Men för öfrigt fins ingenting från de spelandes sida som stör det goda intrycket. Fru *Gardt* är mycket kraftig och präktig som kanondrottningen, fru *Fahlman* en ganska retande konstberiderska och hr *Lindhagen* lyckad som en omåttligt oförskämd betjent.

* * *

Södra teatern har, sedan Djurgårdsteatern för året stängt sina portar, återupptagit sin verksamhet, men ännu icke haft anledning att framföra något nytt, då »*Jorden rundt*» fortfararande med godt resultat bibehållit sig på repertoaren.

Musikalisk Revy.

K. Musikaliska Akademien: Pauline Lucca, Augusta Öhrström.
K. Stora Teatern: Trumpetaren från Säkkingen.
Nya Teatern: Teaterdirektören. Madame Angots dotter (repriser).

Pauline Lucca! Det är här i Sverige med fremmande sångare och sångerskor, som när man kastar en sten i en klar vattenspegel; ryktets svallvågor breda ut sig allt mer och mer, till dess de slutligen hota att alldeles öfversvämma den lugna strand, som allt ditintills varit så helt oberörd af dem. Men liksom det är statueradt en viss ålder för inträde i vissa parlamentariska församlingar, kongresser och dylikt, så tyckas dessa utländska sångfoglar föreställa sig, att hvad vi svenskar framför allt fordra af en utöfvande talang är denna talangs — mogenhet, så att i allmänhet allt hvad under 40 år är skulle vara af ondo. Också förhasta de sig minsann icke. Blygsammast af alla var väl härom året en viss signora *Corinna de Luigi*, »favoritelev af den stora maëstro Rossini», hvilken hade inväntat den ålder då ett fruntimmer redan kan vara mormors mor, innan hon vågade uppträda inför de granntyckta svenskarne. *Ristori* vågade dock redan vid ett par och sextio denna äfventyrlighet, men *Kristina Nilsson* litade naturligtvis på sin egenskap af svenska, då hon dristade återvända hit hem i den späda åldern af tre och trettio. *Trebelli* gaf ett lysande prof på sitt manliga mod, härdadt i ett dussin page-roler, då hon djerfdes sjunga här första gången med två år felande i det klassiska 40-talet. Hvad *Adelina Patti* beträffar är hon så försynt, att hon blir väl både femtio och sextio innan hon törs hit upp. Men Pauline Lucca, *Bismarcks* väninna, hon är modig hon, hon har varit här nu och är ändå yngre än Patti. D. v. s. yngre i somliga musiklexika. I andra är hon äldre. Öfver hufvud taget är hon född upprepade gånger,

1841, 42, 43, 44, och hvilket af dessa? Måhända 1841, då hon nu vågat sig hit upp till den mognade talangens beundrare.

Alltnog — Pauline Lucca har varit här. Man har sagt att hon har »le diable au corps», denna konstnärinna, och törhända icke med orätt. Då hon 1859 i Olmütz debuterade, egnade hon sig först åt den tragiska stilen, Elvira i Ernani, Norma, Valentine i Hugenotterna etc. etc. I den senare rolen fick Giacomo Meyerbeer se den vackra wienerskan och fattade sådant behag i hennes framställning, att han »komponerade Afrikanskans titelrol för henne» — — —

Så tros det och så tror kanske den goda Lucca sjelf än i dag. Det är blott litet förargligt att det fins flere sångerskor, som ha kunnat skryta af samma ära, att Meyerbeer skrifvit Selika »specielt med hänsyn till *min* talang». Redan 1847, två år före »Profetens» première, var en stor del af »Afrikanskan» i ordning och såväl en fransk som en italiensk sångerska hade den beräknande maëstron då i sigte. Men så kom »Profeten» emellan, fru Viardot skulle der ha sig en triumfrol och Roger skulle från Opéra-Comique inträda å Grand Opéra i Johans rol, som utan tvifvel är långt tacksammare än bigamisten de Gamas. Men saken var den att Meyerbeer i början af sextiotalet gerna ville ha sina nyaste operor, som gjort lycka i Paris, uppförda i sin födelsestad. »L'étoile du Nord» gick icke gerna an, den kunde berlinesarne utantill sedan »Das Feldlager in Schlesien», delvis not för not identisk; för »Dinorah» fans ingen Marie Cabel i Berlin, som då genljöd af Luccas namn. Då begagnade sig den alltid sluge och omtänksamme maëstron af detta favoritskap i och för sin Afrikanskas lyckliga framträdande i hans födelsestad — han »komponerade sin Selika enkom för Lucca» — hon sjöng den — och hon och operan och Meyerbeer — alltsammans gick *alle stelle!*

Det var som Hector Berlioz sade: Den Meyerbeer har icke blott lyckan att ega en stor talang, framför allt har han talangen att ega stor lycka.

Selika var ett allvarsamt afbrott i Luccas glada repertoar, ty glad hade den blifvit med åren. Näpna pager aflöste en förtviflad Elvira, koketta subretter undansköto den sublima Valentine, Cherubin bjöd Muntra fruarne armen, Mozarts Zerlina drillade i kapp med Aubers, Svarta dominon extravagerade och Gounods Margaretha — jubilerade, ty märk-

ligt att säga äfven sistnämnda unga dam var en tid i Luccas skepelse en ganska gladlynt bekantskap, der juvelarians stämning sprattlade igenom hela partiet. Men så fick Lucca ögonen på Carmen, som parisarne aldrig kunna förlåta sig att ha uthvisslat en gång i tiden. »Se der en rol för mig!» — ropade den tilltagsna fru Lucca — »här skall det tyska geniet öfverglänsa det franska». Och i Carmen gjorde hon en kompromiss mellan gladt och sorgligt, blef en rätt utmärkt och ännu mer applåderad Carmencita — och är det än i dag.

Nu var gärdet emellertid uppgifvet. Vid samma tid började Patti ledsna på *sina* subretter och fann det förmer att egna sig åt *le genre héroïque.* Lucca ville visst icke vara sämre. *Vouloir c'est pouvoir,* strax fram som Trubadurens smärtedignande Leonora, som Gounods storartadt vansinniga Hermosa, Ponchiellis Gioconda och nu senast Massenets nobla Chimène i Cid, sångerskans första tillärnade nya skapelse! *Ça ira, ça ira!*

Allt skall gå för denna resoluta dam. En gång stack en viss afundsjuk — ja, namnet hör icke till — den liffulla Lucca i näsan med det att sjunga kunde hon nog, men sjunga koloraturer — nej, det kunde hon icke. Genast skyndade den förargade konstnärinnan att uppträda i ett af operaliteraturens svåraste bravurpartier — jag tror Drottningen af Valois — och det gick, det gick — men icke lär det ha gått så öfversvinneligt väl. Men »sjungit koloraturer» hade hon nu ändå gjort, sjungit Margaretha af Valois — men hon gjorde visst aldrig om det. Hon hade sina skäl, förstås.

Emellertid — den sköna Pauline har nu också applåderats i Sveriges hufvudstad. Hon introducerade sig der med Mozarts i Cherubins fjortonåriga mun lagda gudasköna älskogssång »Väsen, som lyden ömma begär, sägen mig, sägen hvad kärlek är», ett klokt val — bl. a. af det skäl att samtliga de i denna aria förekommande toner eger sångerskan qvar, i förvånande grad ograverade af tidstanden, den der förargliga tingesten, för hvilken ingenting är heligt. Sången gafs som sig borde i ordets egentliga mening *con amore, un poco troppo* till och med. Den blyge, drömmande Cherubin hörde man just ej af, men väl den passionerade, den spanske. Skada emellertid att man såg en elegant, nära medelålders dam utföra detta stycke, och ej den lille »Mignon», Pauline Lucca gifver till bästa på scenen i denna rol, med

sin svajande barett, sin koketta broderade hvita atlasdräkt och den lilla konfektsöta runda purpurkappan — — —

Derpå sjöng Lucca »Erlkönig», och det är ej tu tal derom att hon *icke* förstår tolka Schubert som de främsta tyska romanssångerskorna, Amalia Joachim t. ex. Det är den romantiska grundstämningen, som saknas under Luccas romanssång, den svärmiska koloriten, anden — — —

Lucca är icke nog *fin* musicienne för att skilja emellan olika musikbranscher. Den episka och romantiska sångens plastiska kynne förbises helt och hållet af denna sångerska, som i stället deri inlägger ett pittoreskt element, lånadt från teatersången, hvilken hon sålunda blandar in i en fremmande konstart. I ofvannämnda ballad är det dramatiska lynnet emellertid så starkt uttaladt, att Luccas egendomliga manér just i den mindre stöter musikvännen än i diverse andra saker, specielt Mozarts »Violblomma», som af Lucca gjordes till en glödande passionsros och det med en talang som skulle varit allt beröm värd, om den ej varit i musik-estetiskt hänseende så grundligt — malplacerad.

I röstprakt, sångmetod och mekanisk virtuositet har Lucca alltid hört till andra rangens sångerskor. Det som gång efter annan höjt henne upp au niveau med Nilsson och Patti har varit — »le diable au corps», som vi här ofvan antydde. Dertill arbete. Lucca har arbetat mycket med sin just icke öfverlägset tacksamma stämma, hvilken hon i tidernas lopp fått ganska underdånig de skiftande intentioner, improvisationer — kanske inspirationer, men med säkerhet de — capricer, som hennes lättrörliga sinne ingifvit henne. Ty hon *känner* lifligt och starkt, och hon vill att hennes åhörare också skola göra detta. Det är denna nästan inställsamma omedelbarhet i förening med den ännu ganska charmerande personligheten, som förklara 1886 års svenska bifallsstormar åt Pauline Lucca — *nota bene* näst efter hennes stora rykte, hennes små privata affärer i detta lifvet och mera dylikt, som icke kan verka annat än exciterande — — —

Jag har redan förut i denna tidskrifts musikafdelning nämnt något om Pauline Luccas Carmen, som, ehuru på sitt sätt framstående, likväl icke är så *hel* och så *riktig* som fru Galli-Mariés, den spirituella fransyskan, som kreerade rolen på Opéra-Comique och sedan deri triumferat litet hvarstädes. Luccas Carmen har det felet att råka för ofta i affekt, hon

formar ej ge ett vederhäftigt uttryck åt den stag
lenta passionen, åt elden under askan i Carme
ment, hon är dertill för liflig i enskildheter, för
full i stort. Koncentreradt *in nuce*, visade sig
åskådligt i habaneran, hon här föredrog på sin
sert, hvars glansnummer utan fråga var det
qvicka och pigga utförandet af Bizets lika pig
flickor», en visa, helt i Luccas bästa genre. I
torde nemligen aldrig helt och hållet bemäktiga
glada och pikanta konstnärsindividualitet, trots
ster hennes smidiga, tilltagsna talang förstår inl
i sådan musik som Grefvinnans stora scen (M
än mer uti Ponchiellis i mindre sträng och for
hållna Gioconda-aria.

Då detta skrifves, har Lucca ej ännu upptr
lyriska scen. Man väntar.

* * *

Som hastigast vill jag blott omnämna efte
svensk sångerska, som i röst öfverträffar henne
matisk expression kommer henne mycket nära, oak
på verldsrykte gör detta svårerkändt för oss, all
afgudande svenskar, fröken *Augusta Öhrström*, hv
med dess af sångerskan mönstergilt föredragna
förträffligt inledde höstsäsongen.

* * *

K. Stora Teatern tyckes nu i sin »*Trumpet*
en konstnärlig själsförvandt till K. Dramat. Te
menthal & k:i. Samma mikropiska estetiska vä
otadliga moral och samma applådknipande realis
köps-effekter!

Och ändå hvilar denna Nesslers opera på e
skön poetisk malmgrund, Scheffels sång-cykel, so
ömhet, finhet utvecklar samma intagande behag
blodfull fart och styrka. Librettisten hr Bunge

librettisters vana gjort sitt värsta att skudda bort så mycket guldstoft som möjligt från den lyriska diktens fjärilsvingar — men der orden finnas qvar in extenso på några ställen, verka de med oasens ljufliga friska lugn — efter den irriterande ökenvandringen genom bearbetarens fatala anordningar, omstöpningar och — än fasligare — tillägg. Dessa ur den Bungeska snillrikheten direkt emanerande påhitt äro *likn mycket* värdefulla som de äro ovanliga och det är knappast skäl att med deras relaterande förarga en större allmänhet än den som blir instängd i k. operasalongen att utstå dem.

Hr Nessler har icke misslyckats i att träffa den Bungeska poesins rätta ton. Dessa herrar ha rätt mycket gemensamt i anda, smak och märkvärdighet. Den Scheffelska poesin står deremot okomponerad qvar. De melodier, hvarmed hr Nessler efter långt sökande hos Abt, Kücken, Gumbert och Proch försett dem, verka ungefär som klosterdoket framför en vacker nunnas anlete. Man har en plågsam förnimmelse af något skönt och härligt, som icke kan göra sig gällande.

Liksom de Bungeska meningarna förefalla hopletade ur all verldens operaböcker, så har hr Nessler i ljufligaste harmoni härmed plockat i hop både smått och stort ur all verldens opera-partitur. Man skulle vara honom erkänsam för den möda han gjort sig att kompilera och åter kompilera, om han blott vore så hygglig och citerade korrekt och citerade till punkt. Men det är det hr Nessler alldeles icke besvärar sig med. Bredvid en fras, temligen snällt afskrifven ur Wagner, fogar han en reminiscence af Verdi eller franska skolan, så en trosvarm Wagnerist kan bli alldeles galen i hufvudet. Å andra sidan kan någon öm älskarinna af de Gounodska kärleksförhäfvelserna rent af få nervattacker, då hon finner sin dyrkade idol ej citerad, ej en gång imiterad, nej — *karrikerad* och på det mest otillständiga och — nöjsamma sätt, man billigtvis kan begära.

Med god instinkt har man hos oss låtit måla vackra dekorationer åt Trumpetaren. Det behöfs *mycket* vackert att se på, när man skall höra hr Nesslers musik. Äfven balettdamerna äro vackrare i denna opera än annars. Också välbetänkt med hänsyn till den Nesslerska balettmusiken. I hr N:s andra mästerverk, »Råttfängaren», äro dock tablåerna flera och mer omvexlande — något à la Tummeliten — dekorationerna grannare, scenerierna lifligare; derför äro vi

nästan frestade att sätta detta hr Nässlers mästerverk *öfver* hans »Trumpetare», så eget det kan tyckas, enär man kunde anse ju, att kattmusiken i »Råttfängaren» borde vara större än i »Trumpetaren».

Det är hr *Forstén* som är vår trumpetare och det är hr *Johnson* som trumpetar ut hans älskogsjemmer och älskogsfröjd. Båda trumpeta på med den äran. Hr Forstén uppbjuder all sin förmåga att påminna om hr Ödmann, men någon tenortrumpet blir han ändå ej, fast han sjunger sina a, e, i, o, u, y, uppåt höjden så tunt och ljust som möjligt. Hr Forstén bör betänka: att en lyrisk tenor, som hr Ödmann i grunden är, till alla damers och med dem liktänkandes tillfredsställande tvingas att sjunga *alto* eller helst *soprano* så mycket som möjligt uppåt trestrukna registret, att minska volymen för att få klangen skärare, och när man har tenor och gör detta hokuspokus så charmant väl som hr Ödmann, är ju härom intet att säga, om ej *bravo*. Men en barytonstämma lämpar sig ej för slikt; vill en barytonist partout tjusa damerna — *jag* förtänker honom det ej — då får han allt lof att göra det på annat sätt. Hr F. försöker ju detta för öfrigt med »fina manér». Det är ju godt och väl, men icke passar det precis hans trumpetare. Då hr Forstén står och kurtiserar fröken Ek utanför kyrkan vid Fridolinsfesten, frapperas man af huru mycket våra Amaranth- och Innocence(!)-hjeltar måtte likna medeltida trumpetare.

Föröfrigt går det nu bättre än förut för hr F. att få fram rösten och att han ej tremulerar — ens i afskedssången — bör högeligen beundras. Men det är med hr F. som med hr Simonsen i Kjöbenhavn, sans comparaison hvad röstmaterialet angår. De kunna knapt sjunga två takter efter hvarandra *legato*. *Derför* gör ej hr F:s afskedssång det intryck, som den rätt tilltalande kompositionen och det varma föredraget annars skulle göra.

Hr Johnsons trumpetare är också ganska bra. Men, när han trumpetar kärlek, måste han minnas, att det är *ren* kärlek det är fråga om.

Fruarna *Strandberg* hjelpas äfven i denna opera åt endrägteligen som goda anförvandter anstår att lätta bördorna för hvarandra vis à vis Grefvinnans tråkiga och dumma parti. Fru W. Strandberg har fått klander för att hon spelar Martha emellanåt i denna rol — men i all verlden!

då hr Bunges Grefvinna heter lika simpelt om ej simplare än Martha, hvad göra?

Likaså har man klandrat hr *Rundbergs* Damian för att vara en dålig medeltidsfigur. Men då hrr Nesslers och Bunges Damian samvetsgrant är tagen ur »Nürnbergerdockan», hvarför klandra hr R., om han bjuder till att låta hr Dahlgrens mirakulöse Donathan gå igen i riddarkostym?

Och som en värd kollega oändligt träffande har sagt: *något* roligt bör man väl få ha i denna opera!

Fröken *Ek* ropar »Pappa, nu kommer han!», så att man genast tänker på fru Hartman, och försöker göra sig sa munter och ingénue som möjligt i Marias travesti af Scheffels Margaretha. Fröken Ek har sitt område, der hon börjar bli allt mer och mer förtjenstfull, i den tragiska operan, och det torde ej vara förståndigt att annat än undantagsvis ge henne roler som denna. Sista aktens soloscen, der hon är bäst hemma, bör väl ock kunna sjungas af någon annan än fröken Javette, nu som förr kgl. teater-dublett-sångerska.

Hr *Söderman* bör ej förgätas som Conradin, trumpetaren-värfvaren, en rol, som tycks ligga bra för denne sångares naturel och som derför lyckas honom berömvärdt väl.

Hr *Strömberg* har på senare tiden uppträdt så mycket i den seriösa operan, att han lättförklarligt nog glömt af att vara rolig. Och likväl har denne redbare artist för en tid sedan i roler som Hr Page (Muntra fruarne), Lord Elfort (Svarta Dominon), Bartholo m. fl. visat prof på en icke förkastlig humor. Här i Grefvens långrandiga parti skulle en sådan komma väl till pass, och kanske den kommer med tiden. Men skall hr Strömberg dubbleras af någon, måste det bli hr Janzon, hr Sellergren är omöjlig för denna rol. Man betänke ju att den ädle grefven sitter en god del af andra akten och bara småpratar, småputtrar och småpokulerar för sig sjelf, tar då och då en knarrig djup ton, då och då en klunk ur bägaren (orkestern genast: tipp tapp, tipp tapp, tippe tippe ti, Offenbach), läser vigtiga bref, högt dessvärre, anfäktas af gikten, liksom åhörarne af giktarian, stultar kring i rummet, sätter sig igen, tar emot bud, affärdar bud, och man börjar tro att hr Strömberg-Grefven tagit andra akten på entreprenad, emedan damerna och hr Forstén tycka den är för tråkig att agera med uti, då dessa sent omsider infinna sig, hr Forstén dock först efter ett oändligt trumpetande.

Korerna sjungas så att det är en skam det icke är bättre musik att sjunga. Balettkår icke så lyckad i denna opera som annars. Ic det är bristen på balettmästare eller förstyre det går icke som förr riktigt och pantomime aftnar, jag tagit mig till att skåda Trumpetaren, Naturligtvis undantar jag derifrån hr *Sjöblo Westberg*, som äfven i pantomimväg visade konstnärer. Orkestern spelar denna singulie terade opera med mer intresse än man kan så ovärdig uppgift. Jag vet icke, om hr *He* haft besvär med Trumpetaren, är för mycket piet bryta med k. orkesterchefernas *sittande* traditic vet jag, att flera musikvänner, vid underrätte Hennebergs utnämning till sin plats, utbrusto: vi en kapellmästare som står, som *måste* stå –

De bedrogo sig.

* * *

Nya Teatern, hvars musikaliska smak m förra spelåret fördelaktigt dokumenterade sig ge randet af Glucks »Bedragne Kadi» och Cagn Martin», har denna termin hedrat sig med Moz direktören», som, låt vara att de musikaliska k lika litet som i de tvenne nyssnämnda operorn tillnärmelsevis till, dock icke förfelade att gö intryck genom — förutom naturligtvis den forn ligt graciösa musiken — den håg och det bem märktes hos de utförande, af hvilka fröken *Jons* rikare medel som vanligt bäst uppbar den musik liksom fröken *Sjöberg* den dramatiska. Äfven »Madame Angots dotter» hör till dem, som ic böra af musikkritiken klandras, enär detta arb *librettons* delvis af lokal- och tidstonen betingad liteter, erbjuder små musikaliska genrebilder oc tionsstycken i Lecocqs allra bästa stil, som r denna opera närmar sig den franska komiska op hvilka det eget nog långt mindre lyckats kom följa i spåren, då han skref sin på Opéra-Comic

stora opera »Plutus». Fru Hjortberg och — fröken Björkegren (!), som introducerade denna opera på N. T. i dennas barndom, efterföljdes i sina resp. roler af fru Östberg och fröken Vendela Andersson, hvilkas prestationer antagligen voro de bästa, man i en sådan opera som denna någonsin sett och hört. Fru *Stenfelt* och fröken *Sjöberg* hade alltså ett ganska kinkigt uppdrag att söka ersätta dessa begge omtyckta och begåfvade konstnärinnor, och att det lyckades dem så bra som det gjorde hedrar deras redbara och talangfulla ansträngningar, om det också naturligtvis långt ifrån lyckades dem fullt ut.

Oktober 16. ***Volontaire.***

Ett publicistlif.

Det var i slutet af april, en blåsig gråkall dag, då den nyss 30-årige Karl August Strömbäcks stoft i Ladugårdslands grafkapell invigdes till den sista hvilan. Begrafningsceremonierna försiggingo så sans ceremonie som möjligt, och det hela var undanstökadt på några minuter. Icke lönade det mödan att plundra retorikens blomstersängar, då det endast gälde en fattig tidningsskrifvare, som ej kunnat vinna en »aktad» ställning eller ens ett utanför trängre literära kretsar kändt namn. Processionen till kyrkogården räknade summa två vagnar, ingalunda till trängsel fylda. Intet farväl uttalades vid grafven, intet öga skymdes af tårar, ingen blomma lades på kullen. För att utmärka platsen, der den döde hvilade, nedstucko dödgräfvarne i mullen en brädlapp, på hvilken det stod: N:o . . . — — —

N:o . . . ! Det var således den minnesvård, han kunnat förvärfva sig. Likväl var här jordad en man, hvilken tidningar i skilda landsändar betecknat som en af våra mest begåfvade, mest talangfulla publicister. I liberala kretsar förespåddes honom under hans sista lefnadsår en lysande framtid, så lysande, som journalistiskt arbete i vårt land kan bereda sin utöfvare. Han egde förutsättningar dertill uti ett mångsidigt vetande, en rent af underbar receptivitet, en snabb uppfattning och en derpå grundad träffsäker slagfärdighet, som knapt lät motståndaren tala ut, innan repliken redan var färdig. Härmed parade sig en aktningsvärd arbetsförmåga, om också något ojämn, och en ovanlig lätthet att producera, äfven om det producerade var nog vexlande såväl i innehållets tyngd som i formens klarhet och elegans.

Det som i första rummet konstituerade honom till tidningsman och gjorde honom egnad att med kraft verka i pressens tjenst, om han fått lefva, var hans brinnande kärlek för sitt yrke, — nej, för sitt kall. Ty journalistiken var för

Strömbäck ej blott ett vitæ genus, hvaraf han sökte sitt lefvebröd, — det var en lifsuppgift, hvilken han satte högt och med hänförelse omfattade. Han var en af dessa bland oss alltmera sällsynt vordna naturer, som äro födda till tidningsmän och som derför knappast någonsin haft en tanke på att bli något annat.

Hans utvecklingshistoria hör icke till de hvardagliga, och i sitt lif fick han ingalunda färdas på banad allfarväg; derför vardt han ock en säregen natur, varmt afhållen af några få, sedd med ovilja af många, förbisedd af ingen. Han föddes i Ystad 1855, men icke af sammanvigda föräldrar. Sin mor hade han aldrig sett; med sin far, en person i framstående samhällsställning, trädde han visserligen i beröring både som gosse och man och torde med honom hafva haft mer än ett meningsutbyte, till föga båtnad dock för bägge parterna. Han fick emellertid en fostermor, vid hvilken han fasthängde med innerlig tillgifvenhet. Hon satte honom i »latinskolan» i Ystad, hvarifrån han dimitterades till de öfre klasserna af läroverket i Malmö. Bland kamraterna der väckte han genast uppmärksamhet genom sina för korta byxor, sitt för långa hår, den höga ton han strax anslog och sina väl avancerade lefnadsvanor. Han superade på restauranter, han spelade biljard, han bildade klubb, hvari det spelades kort och politiserades. Den visdomskälla, hvarur han helst hemtade sina kategoriska omdömen, med hvilka han frankt nedgjorde kungar och prester, var Held och Corvins verldshistoria. Snart inträdde han i gymnasisternaförening för idkande af vittra idrotter. Föreningen hade en handskrifven tidning, som förut, då den redigerades af, bland andra, skalden A. U. Bååth, var ett hufvudsakligen »belletristiskt» organ. Men med Strömbäcks inträde i sällskapet blefvo tendenserna mer politiska och polemiska. Dermed var uppslaget gifvet till en rad af strider med skolans rektor, hvilken saknade sympati för »individualitetens berättigande», som då var de unge rabulisternas slågord, men deremot så mycket strängare höll på skolans ordning. Gymnasisterna med Strömbäck i spetsen svärmade för det »subjektiva», rektor var nog man för, att det »objektiva» skulle komma till sin rätt. Var än uppfattningen af det »subjektiva» och »individuela» något oklar, så hade man dock bildat sig en bestämd öfvertygelse derom, att rektor var en grym tyrann, mot hvilken man borde revoltera.

An varre blef, det da en sommar Buckles historia föll i Strömbäcks händer. Studiet uppslag till läsningen af Brandes' Hovedstrø ners literaturhistoria, Viktor Rydbergs Siste Bibelns lära om Kristus, Renans arbeten m. det ej skrifvas en skolkria, utan att det gjor mot bestående förhållanden och häfdvunnen De religiösa frågorna behandlades med en obesvi historiens dogmer nedrefvos, till stort obeha Vasa, Gustaf II Adolf och Karl XII; franska apoteoserades; Luthers reformation stämplades verk; Voltaire framdrogs ur den skamvrå, de historiska undervisningen placerat honom, och egnades hänryckt tillbedjan. Romantiken afsky nér ryckte man på axlarne, Runeberg godkänd var det Danmarks unga literatur, som intog yn Holger Drachmanns revolutionära dikter kund utantill; man hyste den lifligaste beundran för Sc Jacobsen, om man ock ej på långt när fullt

Den uppfattning, han genom sådan läsni sig luft i små uppsatser, som väckte uppmärk skolan och äfven gingo till låns inom familjek raren i svenska blef rent af förbryllad och hän rektor, hvilken genast tog itu med ofogets näp kria hade Strömbäck låtit Gustaf Vasa stå som befriare än som frihetsförstörare och derer Dacke. Detta var ju hårresande! Strömbäck inför läroverkets samlade ungdom och mottog tillrättavisning, hvarefter ungdomen förmanade Gud, älska fosterlandet och vörda våra stor minne. Derefter framträdde på rektors vink lector, försedd med en diger apparat af histo och införde delinqventen i ett sidorum för att öfverbevisa honom om det orätta i hans uppfa detta eller något annat rektorsförhör vågade Strö Brandes' stolta ord: »Jag tror på den fria tank den fria forskningens slutliga seger». Men rek dervid kärft, att den »fria tanken» kunde hål den ville, men vid hans läroverk fick den icke

Slutligen hölls i närvaro af läroverkets kollegium, inför hvilket Strömbäck inkallades. rater i de öfre klasserna samlade sig nu och u

dem alla undertecknad skrifvelse, hvari de förklarade sig med honom solidariska, sägande sig i allo gilla hans handlingssätt och ansluta sig till hans åsigter. Denna proklamation ingöt icke, sanningen att säga, hos lärarkåren den respekt, som man åsyftat. Men då Strömbäck mottagit sin varning och utträdde ur kollegiirummet med hufvudet buret högre än vanligt, helsades han af kamraterna med skallande lefverop.

På sådant sätt kunde det icke gå väl i längden. Krachen utbröt snart nog och af följande anledning. En af Strömbäcks kamrater, den till hvilken han närmast slutit sig, erhöll ett mindre godt sedebetyg, hvilket af kamraterna ansågs orättvist. S. gick hem och nedskref ögonblickligen en uppsats, med hvilken ett par kamrater lunkade af till en liten tidnings byrå, der den med tacksamhet mottogs. Det var första gången han fick något af sina tankefoster befordradt till tryck. Hur beundrades ej detta opus, hvari den ungdomlige författaren så väldeligen ljungade mot jesuitism, förtryck och allt mörkrets otyg! En af kamraterna misstänktes för författarskapet och ställdes till rätta. Han nekade, förstås, men angaf ej auktorn. Med den ridderlighet, den hänsynslösa oförskräckthet, som alltid utmärkte Strömbäck under kritiska moment, skyndade han att presentera sig som insändaren. Måttet var nu rågadt. Strömbäck erhöll consilium abeundi.

Det var under loppet af vårterminen 1874 och ynglingen, som då fylt 18 år, befann sig i skolans öfversta (sjunde) klass. Hans betyg från föregående termin utvisa »med beröm godkända» kunskaper i modersmålet, historia och naturkunnighet, i de öfriga ämnena »godkända». Han hade således vid den tid, då han bortvisades, utsigt att inom kort kunna aflägga en fullgod »mogenhetsexamen» — om han blott varit spakare. Nu stängdes med ens banan framför det nästan upphunna målet, och han slungades in på äfventyrarens mörka stråt för att gå en oviss framtid till mötes. Redan under sina sista skolår hade han nog fått veta, hvad fattigdom vill säga. Något understöd fick han af sin fostermor, kanske äfven en och annan gång litet hjelp af fadren, men var annars hänvisad att lefva på, hvad privatlektioner kunde inbringa; och på den tiden betalades 1 à 2 timmars daglig undervisning med 5 kr. i månaden. Sina böcker sålde han så efterhand, och liqviden användes för tillfredsställande af hans alltid starka matlust.

Men sedan han förvisats från skolan, blef
tansvärd. Han gick trasigt klädd, han bodde i
under vintern fönstret var tumstjockt af is, h
svalt. Någon gång kunde han få en öfversättni
ställa, eller skref han en uppsats till den nyss
Malmötidningen, men honoraret var jämmerligen
skulle bokstafligen hafva hungrat ihjäl, om ej e
barmhertig menniska ibland skickat till honom

En vacker dag fick han i sitt hufvud, at
bli skådespelare. Han anmälde sig hos fru Elff
tillåtelse att debutera. Först var Gringoire ifr
så bestämde man sig för »De nygifta», hvari han
Axels rôl. Garderoben blef nödtorfteligen up
hyrdes i hotell, och en vacker vårafton uppenba
å Malmö scen inför fullsatt salong. Hans f. d.
talrikt tillstädes, likaså hans f. d. kamrater. D
skeptiskt hånande ut, de senare voro fylda af
Debutanten var vacker som en Apollo, men hade
för trånga skodon, förde sig otympligt och tal
färligaste Ystadsskånska. Hans sceniska carrière
qväll den börjat.

Under sommaren 1875 förde han åter sa
med bostad ömsad oftare än skjorta. Vid denn
han allt mera oemotståndligt hågen för tidning
samhet vakna. Mången sommarafton tog han
liktänkande vän och vandrade så utåt landet,
med Sundets flacka strand, der man kunde se s
i hafvet. De slogo sig då ned vid vägkanten
om framtiden. Och var blott hungern nödtorfti
dagen och kassan så stark, att man kunde bestå
en sexörescigarr, så var det ingenting som afkyl
muntre och hoppfulle Strömbäcks oförbränneliga
Han strålade af belåtenhet, han talade om fram
trygghet, en tillitsfullhet, som vore det den en
verlden att sjelf länka sitt lifs öden. Nu vil
upp en tidning, som skulle heta »Det fria Sveri
frihetens, framför allt tanke- och samvetsfriheter
ej vara bunden vid något visst partis progra
en sådan tidning uppgjordes i hvarje detalj. M
måhända, att den i det hela var riktig och att
press kanske fins ett tomrum, som »Det fria Sv
hafva fyllt. Ännu ett par månader före sin d

om sin blifvande tidning, men han hade icke mera något hopp att realisera tanken.

I sept. 1875 erhöll han af boktryckaren, bokhandlaren och redaktören Kindvall i Varberg ett anbud att ingå i redaktionen af denna stads tidning. Han anställdes som medarbetare med 300 kronors lön och allting fritt; han hade naturligtvis äfven fritt tillträde till boklådan och det begagnade han med eldig håg. Ungdomligt hänförd, kastade han sig i debatten om »de lokale forhold», lade sitt ord i vågskålen till förmon för en projekterad järnväg, afstyrkte en annan, polemiserade med Göteborgs Handelstidning, förordade en reform af polisväsendet m. m. För följetongsafdelningen lemnade han öfversättningar från franska och tyska språken. Han uppträdde nu äfven som originalförfattare med Kindvall som förläggare. Den af honom skrifna teaterpjesen »452,000 kronor 77 öre» gjorde lycka, åtminstone i Varberg. Som en vemodig minnesbild fick han nu utgifva sin under nödens tid i Malmö skrifna originalskizz, »Enslingens julafton», ett ur beklämdt bröst frampressadt skri af ängslan, en bön om en skymt af solljus och kärlek i all den lifvets bitterhet, som då strömmade öfver honom. Ett litet häfte med titel »Skizzer i original och öfversättning» utgafs äfven. För dessa arbeten erhöll han (enligt kontrakt af den 28 juli 1876) i ett för allt ett vederlag af 50 kronor.

Under Kindvalls frånvaro på en utländsk resa de sista månaderna af året 1876 fungerade den 20-årige Strömbäck som redaktör af Norra Hallands tidning. Som tidningsman och skriftställare egde han nu en social position och gjorde sig bemärkt i sällskapslifvet. Han var ballejon, utan att vara dansör, han spelade komedi som amatör, han förlofvade sig och han gjorde skulder, hvilka snart växte till en betänklig höjd. Slutligen reste han en vacker dag (1877) till Stockholm, »utan att göra afskedsvisiter». Af Kindvall erhöll han emellertid ett rätt vackert intyg om sin föregående verksamhet.

I Stockholm gick han helt frankt upp på Dagens Nyheters byrå och anmälde sig som hågad att taga anställning derstädes. På hufvudredaktören gjorde han ett godt intryck, befans fullt användbar och var sålunda arbetande medlem af hufvudstadspressen. Han hängaf sig åt arbetet med feberaktig ifver, han skref ideligen och mångahanda: notiser, referat, artiklar, öfversättningar, teaterkritiker. Det kunde

ej undvikas, att han i hastigheten mången gån
ligt öfver målet och dugtigt »högg i sten». Em
han skaffa sig anseende för eminent duglighet,
villigt medgafs såväl af hans chef som af kam
litet exempel på hans i alla skiften sig lika
må anföras. Samma dag statsmannen Thiers d
i en animerad festmiddag å Nackanäs, hvarvid
rades hvarken på champagne till rätterna elle
till kaffet, i följd hvaraf det syntes vara för
arbetsskicklighet för den dagen. Men då har
vid besök på tidningens byrå der fann det te
underrättade om den celebre mannens dödsfall,
ögonblickligen ned vid skrifbordet samt afleve
kort en briljant artikel om Thiers' lifsgerning, ha
för Frankrikes utveckling och de följder, som
kunde väntas medföra.

För festmiddagar och dylika extravaganser
lertid S. till sin olycka allt för svag. Hans böj
lefnad, för hvilken han ej satte annan gräns
drogs af omöjligheten att ständigt hafva penning
gjorde snart hans ekonomiska förhållanden förtv
sista fyrk lät han dock utan betänkande springa
ställande af ögonblickets storslagna ingifvelser.
på fickan, aflagda för välbehöfligt inköp af ett p
don, bevistade han en gång sångerskan Anna
recett på Mindre teatern och fyldes snart af sin
liga hänryckning. En handelsbokhållare inkastad
en blombukett, hvilken S. tyckte vara alltför fu
hvarför han genast lemnade sin plats och gick
blomsterbutiken. Snart återkom han, och då fick
till sig inkastad en riktigt ståtlig 15-kronors
skomakaren gick den gången miste om en bestä

Det var också närmast i följd af penning
deraf framkallad obetänksamhet, som S. på hösten
lemna sin anställning på Dagens Nyheters red
För stunden kände han sig nu bruten; ingen
hela vida verlden hade han att sluta sig till,
ingen, som förmådde att mera verksamt ingripa
nadsöde. Följaktligen vardt det för några mån
af den fullständigaste vagabondage. Allt som
värde, såsom böcker, kläder, skodon, linne, skri
papper — minnen från den korta förlofningsp

allt »realiserades» bit för bit. En dag hopsamlades 13 st. stöflar, alla utslitna och till på köpet omaka; med dem gick han från skomakare till skomakare, från pantlånare till pantlånare och bjöd ut dem, slutligen till 1 krona för hela lagret, men förgäfves. Så hopskrefs i största hast en artikel eller letades reda på ett gammalt poem, någon bortglömd ungdomssynd, som det nu gälde att »placera». Honoraret förvandlades genast i en bastant måltid. På det sättet drog han sig fram, så godt det lät sig göra. Önskar man detaljer, hänvisas till »Röda rummet», hvari S. visserligen blott helt flyktigt skymtar fram, men hvars skildringar af den tidens literära och artistiska bohémienlif i allo passa in på hans dåvarande ställning.

Följande året skedde åter en vändning till det bättre, då S. antogs som medlem af Nya Dagligt Allehandas redaktion. Det var egentligen som kritiker och literaturanmälare han här ådagalade sin produktionsgåfva, hvilken af den lidna pröfningen snarare utvecklats än slappats. Han var ännu alltjämt samme slagfärdige, öfverdådige fäktare, vare sig det gälde att angripa eller parera. Af tidningens redaktör K. A. Lindström bemöttes han länge med en nästan faderlig välvilja, ehuru Strömbäcks allt skarpare framträdande realism icke synnerligen harmonierade med den uppfattning, som tidningen skulle göra gällande. Hans inkomster blefvo under denna tid rätt goda, ehuru det naturligtvis aldrig kom i fråga, att han deraf »samlade i ladorna». Karaktäristiskt nog förde S. under de sista åren räkning öfver sina inkomster, men icke öfver sina utgifter. Deraf framgår, att han under året 1879 förtjenade öfver 2,800 kr., 1880 nära 2,700 och 1881 nära 3,000 kr. Vid sidan af sitt arbete i N. D. A. lemnade han äfven flitigt bidrag till Bohusläns tidning, hvilken redigerades af hans forne skolkamrat I. Nelin. Från 1881 blef han Stockholmskorrespondent till Helsingfors Dagblad, hvarjämte han äfven skref uppsatser i Sydsvenska Dagbladet och i Ny Illustrerad Tidning. Dessutom ombesörjde han åtskilliga öfversättningar.

Hans ställning inom redaktionen blef emellertid ingalunda förbättrad med åren. Detta vållades ej blott af skiljaktigheten i åsigter, utan kanske än mera af ett affärstrassel som ingalunda genom de förbättrade inkomsterna reglerades. Sin inkomsträkning för år 1880 afslöt han med orden: »Kr. 2,678, hvartill också skulle kunna läggas en hel hop pin-

samma erfarenheter, ett vedervärdigt och ga
resten.» Han höll emellertid ut äfven under
året, men under 1882 kom åter en »krach». D
svarsstriden för sin skolkamrat A. U. Bååth,
skap han högt beundrade, som han företog si
ofärd, angripa den Wirsénska idealismen, för hvi
ännu på den tiden hade endast blommor. Fran
Bååth blifvit af Posttidningens kände literaturan
vist nedsatt eller ignorerad och att hans realis
hade framtiden för sig, betecknade han den Wi
ningen som en »efterklangspoesi», ett ihåligt åt
förgången tids traditioner. Saken förvärrades,
följande uppsats yttrade något om »våra skalder
och Geijer ända ned till Wirsén och Tammeli
bäcks mått var rågadt, och han skildes från
redaktion. I december 1882 uppbar han af der
sista arvode.

Han var nu åter utan fast anställning och
den ovissa utkomsten af tillfällig skriftställa
Någon svårare nöd kom han emellertid denna
lida, om än en viss cynisk nonchalans i hans
stundom kunde synas häntyda derpå. Hans vä
hvarken många eller mäktiga, voro dock besl
långt deras tillgångar och kredit förslogo, bistå
hålla hans mod och hopp upprätt. Han var
korrespondent till Helsingfors Dagblad, medarb
ligt i ett par mindre Stockholmstidningar samt
öfversättningen af Flauberts roman Salambô. U
turen Fritz Krook skref han vid denna tid upp
brytningstiden» samt »Arvid Posse och landtm
i denna tidskrift. Den sistnämda uppsatsen vä
ende på flera håll, òch Strömbäck erhöll såväl a
som af redaktörer förmonliga anbud, mellan hvil
något svårt att göra sitt val. Hade han velat s
brochyrförfattare efterträda Marcellus eller ock
följd nutidsromaner, skulle han ej saknat förlägg
så långvarigt och ihärdigt arbete öfverensstämd
hans smak. Af Hedlund antogs han som riksdag
dent åt Göteborgs Handelstidning; derjemte le
bidrag till Sydsvenska Dagbladet, hvars redak
Herslow, som varit hans lärare i Malmö, egn
ett välvilligt deltagande. Under någon tid n

pas hof».

I början af året 1884 fick hans lefnadsöde ett nytt uppslag, hvilket han och hans vänner med förhoppning motsågo. Genom penningbidrag, som lemnades dels af d:r Herslow, dels af en för Strömbäck intresserad annan person i Malmö, sattes han i stånd att afresa till London för att der arbeta som korrespondent åt svenska och finska tidningar. Med en energi utan like förberedde han sig för detta värf: han läste digra arbeten öfver Englands nutidshistoria och samhällslif samt uppöfvade betydligt sin färdighet att i tal och skrift använda det engelska språket. Korrespondentuppdrag fick han af Sydsvenska Dagbladet, Göteborgs Handelstidning, Helsingfors Dagblad, senare äfven af Aftonbladet. En dag i mars tömde han afskedsbägaren med några få vänner, bland dem Birger Schöldström, Karl Wetterhoff och nedskrifvaren af dessa rader, hvilka sedan följde honom till järnvägsstationen. »Han har sin bana framför sig, jag har min bakom mig», yttrade vemodigt Karl Wetterhoff, då den afresande, glad i hågen, vinkade åt oss från kupéfönstret. Icke anade någon, att Strömbäcks egen bana, öfver hvilken nu bredde sig förhoppningarnas solljus, skulle så hastigt och oväntadt afslutas.

Det började nu ett lif under helt nya intryck och förhållanden, hvilka han i sina bref pikant skildrade. »London», skref han, »har icke slagit mig med förvåning i annat afseende, än att pengarna gå så fort åt, huru man än håller om pungen och fastän jag ej smakt hvarken whisky eller gin. Men London är en treflig stad och framför allt en välbygd stad, der man endast löper fara att vid hvart tionde steg stupa på näsan öfver en staty, ofta nog upprest åt någon harkrank, som katten inte vill spotta på. I parlamentet går det efter våra begrepp ytterst familjärt till, så familjärt till och med, att, ehuru jag befann mig på läktaren, behagade likväl my noble friends markisen af Hartington och mr Chamberlain sitta med hattarne på i ministerbänken. Parlamentsbyggnaden är utan och innan den ståtligaste jag någonsin kunnat tänka mig, men — må Gud och Kalle Wetterhoff förlåta mig det — Westminster Abbey der bredvid förekom mig ackurat likna ett gammalt klädstånd vid Oxtorgsgatan, förutsatt att våra klädståndsmadamer handlade med monument öfver s. k. store män. Jag misstänker dock,

att de i så fall skulle veta att utveckla någ
och takt i fråga om dyrbarheternas anordni
språkstudier bedrifvas på det sättet, att jag t
lakonisk dialekt, med poliskonstaplarne, svordom
kuskarne och ögonspråket med min vackra v
öfrigt satt jag och teg som ett godt barn vid
sionen, ända tills jag i tisdags kom under fund
ena granne är fransyska, hvarefter jag börjat gör
steg i att parlera franska.»

»Hvad jag mest beundrar,» skref han vidá
garne och de engelska åkarnes präktiga hästar,
ket omtalade engelska sedligheten. Näst Sodom oc
saliga i åminnelse, torde väl ingen stad i verld
i det afseendet stått högre än denna. Qvinno
strängt i helgd här i landet; deremot kan det v
för en karl att gå på de mest besökta och fas
torna, äfven midt på ljusa dagen. Förliden da
tillsammans med ett par medlemmar af den sven
hvilka studerade sitt London under flitiga prome
Skandinaviska klubben, Café Monaco och Aq
kommo till sistnämnda ställe, som skall vara et
salong i öfverdådigt förfinad skala, men i fråga
uteslutande tedde sig som ett visst slag af turkisl
Jag låg hela natten i oroliga drömmar om e
sluskig — efter hvad det sades — persisk kn
der nere och sett idiotisk ut, under det han
terna blixtra på armbanden kring en smutsig r
engelsmännen ha nu ett för trefligt sätt att roa
vänner kunna således vara lugna: vid sidan af
torde jag här äfven komma att oafbrutet fullf
raliska uppfostran.»

»Du känner icke, du, lyckliga människa, hv
söndag är förfärligt tråkig. Den dag, som vår
till en förnöjsam hvilodag, gör man här i landet
helighetens och den absoluta indolensens dag.
frukosten begick jag det hårresande helgerånet
nere i Kensington-parken, läsa Gladstones M
och röka pipsnugga. Rader af andäktiga m
misser defilerade förbi på väg till kyrkan me
böcker i guldsnitt — de släpa vanligen ald
mindre än åtminstone tre sådana i ögonen falla
letter — och de blängde på mig med miskunc

Jag fann för godt att gno hem och stänga mig inne med brefskrifning.»

Men han vänjde sig så vid ett regelbundnare lif, han hängaf sig åt gedignare arbete och han lärde sig att allt högre uppskatta det engelska samhällslifvet. »Skam till sägandes,» skref han, »tycker jag verkligen, att jag börjat misshandla modersmålet mindre barbariskt, sedan jag är här. Det är kanske derför, att jag nu äter tre gånger om dagen och icke vid hvarje steg behöfver se människor, som jag redan för länge sedan hunnit förarga mig till döds åt. Snart tror jag, att man skall kunna fyra af en kanon tätt bakom mig, utan att jag skall rycka till, som jag förr gjorde för en öppnad dörr, genom hvilken jag aldrig var vand att motse annat än bedröfliga budskap. Men så lefver jag nu också i ett land, der man så gudagodt får sköta sig sjelf och der den personliga friheten är så oinskränkt, att polisen i går på Trafalgar square sågs vika åt sidan för två fulla käringar. Så skall det vara, när stackarne icke förfördela någon. Hit skulle Strindberg ha stuckit näsan, något innan han började vända Rousseaus gamla kläder som samhällsförbättrare».

Af lifvet i England mottog han alltmer förädlande inflytelse och han erkände det allt varmare. Sålunda utlät han sig en gång: »Har jag förut skrifvit dig något ofördelaktigt om engelsmännen, ber jag dig och dem förlåta mig det. Jag är viss på, att, hur det än må gå för mig, skall den tid, jag tillbragt här, troligen alltid komma att stå som den lyckligaste i mitt lif. Jag är här bland genomhederliga och i grunden naiva menniskor mött med så odelade och hjertliga sympatier, att jag sjelf nästan blifvit en helt annan människa. Jag har lagt min hand på Englands fria jord och svurit att aldrig vara uppkäftig mera. Jag har lärt mig en patriotism, som kanske icke helt och hållet är det kongl. svenska jubelfestfirandets, men som är den man här bekänner, icke i ord, utan i sträfsamt arbete... Det här lugna familjelifvet i en på det hela tråkig stad är märkvärdigt egnadt att uppfostra hygglige unge män, och frånvaron af Stockholms kaféer sparar kopiöst med både tid och pengar... Jag tror mig nu kunna blifva till åtminstone någon nytta i en tidning, helst jag ser, huru vansinnigt våra svenska kolleger hugga i sten, så snart de skola skrifva tre rader om engelska förhållanden.»

Men Londons höstklimat pinade honom,
kom dertill, och han fann sin ställning som k
osäker. Han började se sig om efter anställn
Stockholmstidning och vände sig först till Aft
ny redaktionspersonal var under uppsättning. »Ja
han, »sedan länge dömd af mina snälla och vänl
men jag vill försöka och är färdig att taga h
bjudes, blir det än ej annat än en biträdande
plats på utrikesafdelningen.» Då han från Afto
tionen fick till svar, att det derstädes »var in
ning» för honom, greps han deraf djupt. »Jag
29 år», skref han, »jag har i tio år arbetat i
yrke; jag har tänkt, jag har läst, jag har gnott
öron och alla lemmar ensidigt åt detta enda hål
är der »ingen användning» för mig.»

I London qvarstannade emellertid Strömbä
året och det följande. Hans korrespondentbref
ett kraftigt sträfvande att göra sig förtrogen me
parlamentariska och ministeriela företeelser, o
något tunga stilen ibland bar en prägel af studi
Äfven till annat författarskap fick han tid öfri
nya uppsatser af »Fritz Krook» framträdde i Dag
Under pseudonymen Scævola skref han en ann
som väckte stort uppseende, och man sysslade åt
gissningar, hvem denne Scævola kunde vara.
engelska statsarkiven var han flitigt sysselsatt m
och öfversätta aktstycken, som rörde Sveriges hi
tiden närmast efter 1809. Denna i tre häften u
ling bär, såsom bekant är, också Scævolas signat

Genom bemedling af E. Beckman, hvilken d
dande redaktör i Stockholms Dagblad, fick Strö
fredsställd sin länge närda önskan att återvända
och der vinna anställning i en hufvudstadstidning
en plats i redaktionen af Stockholms Dagblad.
knöt han vid den tiden en annan förbindelse af ö
han ville från England föra sin unga brud öfver t
der han numera hoppades åt sig och henne bereda
lycka. Hans sinne var nu uppfyldt af ljusa förh
Till en af sina vänner i Stockholm skref han vi
december 1885: »Jag har fått fast anställning i S
Dagblad och dessutom som korrespondent till S
Dagbladet. Beräknar blifva en fin man med 4,500

ett kristligt äkta förbund med en söt engelska om 22 vårar. Detta, sedan jag efter två års grundliga och fördomsfria iakttagelser kommit till den bestämda öfvertygelsen, att engelskorna i alla fall måste vara modellämnet för äkta fruar, förutsatt endast, att de skötas rätt.» Vännens svar, som rådde att uppskjuta bröllopet, tills bättre förberedelser träffats, kom för sent. Bröllopet hade redan hållits, och i slutet af januari 1886 anlände de unga tu till Stockholm.

De lysande förhoppningarna voro endast alltför löst grundade. Inkomsten var ej på långt när den påräknade. Till bosättning funnos för tillfället inga medel; det nygifta paret måste månad efter månad bo på hotell och skuldsatte sig der ansenligt. Äldre fordringsegare, hvilka trodde, att Strömbäck blifvit »rikt gift», dykte också upp. Under växande sinnesoro utförde han strängt arbete i tidningens tjenst och sökte något så när ordna sin blifvande bosättning. Så fick till slut den lilla familjen inflytta i en anspråkslös hyrd våning. Men den allt starkare själsspänningen bröt den unge mannens återstående kraft. Förliden långfredag träffades han af ett slaganfall och på påskdagens morgon drog han sitt sista andedrag. Efterspelet blef en konkurs med inga tillgångar och ett par tusen kronor i skulder. Den af olycksslaget djupt träffade unga enkan flyttade efter fyra månaders äktenskap tillbaka till England.

Man väntade vid Strömbäcks återkomst att få se honom utveckla sig till en politisk skriftställare af framstående rang. Det hoppet blef väl gäckadt; men han hann dock under sin korta lefnadsbana taga ansatser, hvarigenom han helt visst är en af de mest intresseväckande bland pressens under de sista åren hädangångne män.

I. N. och *O. S.*

Om lefvande modeller.

Föredrag hållet i Idun den 6 Nov. 1

af

G. Pauli.

M. H.

Man har bedt mig hålla ett föredrag om samtidigt önskat få höra något som inte stod i som en hvar kunde läsa; med andra ord slippa riska uppgifter och konstfilosofiska betraktelser. vervägdt finner jag för ögonblicket endast ett kunde passa och som mig veterligen ej varit behandladt i skrift, på samma gång det rör såväl konstnärer på det intimaste, jag menar: om le deller?

I sin vidsträcktaste betydelse skulle detta ä ligen kunna omfatta hela menskligheten och en riket med; men ett sådant föredrag skulle ald skizzeradt det än vore — kunna expedieras på och får jag derför inskränka mig och endast tal som idka det vällofliga modellyrket, och om en d modeller, hvilka posera mot betalning.

Den yngre konstens tendens att allt mer detalj och att söka individualisera gent emot att generalisera, hvilket utmärkte de stora konstn midten af århundradet, har i icke oväsentlig gra att gestalta de nuvarande modellförhållandena. *Millet* gjorde flyktiga skizzer efter bondfolket i d och nöjde sig med att utföra sina taflor efter des hvari endast den generella karakteren var angif

en Bastien-Lepage sin modell posera cirka 80 gånger, endast för att studera ett par ögon.

Men då individualiseringens fulla ernående icke allenast beror på den längre tid, hvarunder jag kan disponera öfver min modell, utan i främsta rummet huru intimt jag är med den samma bekant, så följer ock deraf att man nu för tiden ganska ofta söker sin modell ur sin egen bekantskapskrets; ja, de finnas, som icke kunna förmå sig att begagna dessa yrkesmodeller, hvilka alla slitit och begagnat, utan hvilka afstå dem gerna åt målare, hvilka ännu syssla med allegoriska, mytiska eller bibliska ämnen, samt åt bildhuggarne.

En annan sak, som icke obetydligt inverkat på nuvarande modellförhållandes gestaltande, är uppkomsten af det s. k. friluftsmåleriet och bondmåleriet. En hel del större eller mindre artistkolonier ha uppstått på landsbygden, och å dessa orter har modellyrket funnit flere eller färre adepter, hvilka taga en icke ringa del af förtjensten från städernas yrkesmodeller. Man nöjer sig numera icke med helt flyktiga besök på bondlandet för att göra utkast och studier och se'n hasta tillbaka till ateliern och der iklädа Elisabeth eller Julienne de medförda bonddrägterna och se'n måla taflan så godt som på rak arm. Nej, man stannar nu ute och afslutar taflan på platsen; och under tiden få stadsmodellerna vänta eller söka arbete hos bildhuggarne.

Bland dessa senare har modet att liksom målarne göra studieresor på landet ännu ej hunnit intränga och skall det förmodligen aldrig, åtminstone ej i någon nämnvärd utsträckning, beroende detta på skulpturens egen natur och på dess förkärlek för den nakna menniskokroppen.

Är det ibland kinkigt nog att få modell till någon påklädd figur, så är det i de flesta fall omöjligt att få bondfolket att posera naket. Jo, små barn möjligtvis, en och annan vuxen bonde törhända också, men bondqvinnor (och qvinnokroppen är ju det mest eftersökta inom skulpturen aldrig.

En bildhuggare på studieresa har jag dock lärt känna: det var på Capri, anno 1880, den framstående italienaren Gemito, Meissoniers protégé. Barn af Neapel, kände han största motvilja mot att stänga in sig i ateliern. Han menade, att om statyer äro gjorda för att verka i fria luften, så skola de också modelleras i fria luften. Der ger belys-

ningen en helt annan sentiment åt formens mo
i ateliern. Och så for han öfver till Capri,
modeller i solskenet och sökte träffa solskenseff
dellens anlete. Han talade ofta om att flytta h
lier med tillhörande bronzgjuteri öfver till Anac
för att alltid kunna modellera i fria luften och
sina bronzer under bar himmel.

* * *

Modellyrket — som sådant — åtnjuter
någon synnerlig aktning, snarare motsatsen. M
vara ett latgöra, som ej tarfvar några grundli
dier. Och huru troget en modell tjenat konster
honom detta ej såsom någon meriterande med
Modellerna kunna liknas vid murarställning
qvarstå tills byggnaden blir färdig för att seda
och flyttas till ett annat bygge. När konstverke
betalar man sin modell och säger adjö.

Modellyrket är ett af dem, som tarfvar mi
dier. Det ges barn, som knappt hunnit till der
innan de kunnat förtjena en liten slant på att v
såsom vid en svensk tafla, som kallas »En vigtig
der en liten nyfödd verldsborgare väges. Ej he
någon åldersgräns för modellyrkets utöfvande.
kunna fortfara med detsamma, ända tills de dra
suck. Jag hade i Fleury (nära Barbizon) en
nittionioårig gubbe, som bodde under några ruin
snart sagdt drog sitt sista andedrag, under det ha

I allmänhet rekryteras yrkesmodellerna u
samhällsklasserna, men det ges naturligtvis und
känner bland annat icke så få bättre fruntimmer
Paris, flickor ur rätt goda familjer, som förtje
stens på modellsittning. Och jag vet en ital
tagit medicine licentiaten och praktiserat som lä
lien, men som sedan slog sig på modellyrket, res
och påstod sig der förtjena mycket mera än de
nom möjligt i egenskap af Aesculapii son i la
Vidare känner jag bland modellerna i Paris en
Roland, som räknar sina anor i rätt nedstigan

ministern, den ryktbara madame Rolands make. Han är för närvarande sysselsatt med att utgifva sina memoarer som modell.

* * *

Modellerna ha sin fåfänga äfven de, och denna består i att hafva tjenat som modell till något berömdt konstverk. De mera hemmastadda i yrket pläga rekommendera sig med att uppräkna så många kända mästares namn de kunna få fatt i och höja pannan stolt, om de till på köpet kunna ange något bestämdt arbete som gjort succès.

I början på 70-talet, när de unga målarne Regnault och Fortuny nyss gått bort och det ännu låg qvar en gloria öfver dessa namn, så försummade aldrig en modell tillfället att omtala att han varit Regnaults eller Fortunys modell. Ja, hvad angår Regnaults modell till hans verldsberömda »Salomé», som gjorde sådan stormande succès på 1870 års salong (och hvilken tafla köptes för 40,000 francs af en kokott, som eger en magnifik konstsamling i sitt palais i Champs Elysées), så erinrar jag mig en episod, som tydligt nog berättade om hvilken »jalousie de métier» det understundom kan herska bland modellerna. Under första året af min vistelse i Paris kom det in på min atelier en morisk flicka vid namn Aischia. »Ah! voilà le modèle pour la Salomé!» utropade jag. »Oui, monsieur, c'est moi», svarade hon. Ett par år efteråt arbetade jag i Rom på en tafla med englar. En af modellerna till dessa fick sigte på ett fotografi efter Regnaults tafla och förklarade strax att det var hans syster, som varit modell för densamma. »Ingalunda — jag känner modellen; hon heter Aischia, en morisk flicka som bor i Paris.» Men detta sårade den italienske modellen i hans heligaste känslor. Han svor vid madonnan, vid den helige Petrus och Gud vet allt, att hans ord voro sanningens ord och att hans syster poserat för »la Salomé» i Villa Medici, der Regnault målade sin tafla, då han var franska statens stipendiat. Hans syster — slutade italienaren — var nu gift med en fransk skulptör och bosatt i Paris.

Återkommen till Paris träffade jag en negress, madame Toussaint, som varit Regnaults modell och var landsmaninna med Aischia. Hon bekräftade italienarens påstå-

ende i año. Tanan var gjord i Rom. Aischa
varit i Rom. Den sannskyldiga modellen
syster till en af mina englar och var nu gift
skulptör och bosatt i Paris. Nu kommer
»klämmen». Madame Toussaint, som var be
leraktig, hade snart gjort denna franska sku
underrättad om allt: huru Aischia ville gör
stridig af att ha poserat för Salomé. Aischi
anande, kommer på sina vandringar efter a
denne bildhuggares atelier. Hustrun, som ig
rival, rusar med en sydländskas häftighet och
i håret och klöser henne i ansigtet, och det
icke ringa möda fransmannen fick dem åtskilda
ut genom dörren.

* * *

Det ges en gammal sats som heter, »kläde
mannen», men efter att ha lefvat i halftanna
bland modeller, kan jag tryggt ändra den samm
derna göra mannen». Samme man, som passar
abbékostym i någon atelier på Montmartre, är
röfvaruniform borta i Quartier latin; samme it
mellan 8—12 varit Kristus på korset är mella
cynisk satyr och, mirabile dictu, lika dråplig sc

Hvad som i allmänhet förundrar utanför
att det gifves unga qvinnor, hvilka kunna gå ä
att de afkläda sig all s. k. naturlig blygsel c
paradisdrägt inför en hel skara artistynglingar.
vara märkvärdigt nog, lika märkvärdigt som
efter helt kort praktik försvinner, men märk
dock de fall jag påträffat, att unga qvinnomode
det ej generat att stå nakna framför 30 karlar,
de suttit påklädda hemma hos sig — att dess
inga vilkor kunnat låta förmå sig att posera
fruntimmersatelier. De ha således blygsel —
eget kön. Och medan jag är på detta kapitel,
icke motstå frestelsen att erinra om den genom
som finnes i bröderna Goncourts roman »Manett
Det är i en större elevatelier för män. Qvin
har se'n länge intagit sin upphöjda ställning

Arbetet är i full gång. Med ens ger modellen upp ett skrik, rodnar, hoppar ner från bordet och döljer sig bland sina kläder. Hvad hade händt? Jo, händelsevis hade hon riktat sina ögon genom fönstret och sett en plåtslagare, med andra ord en icke-artist, hvilken hade observerat henne.

Helt naturligt derför, att när man har qvinnomodell och får besök, har man blott att anmäla den besökande som artist och modellen gör inga invändningar mot visiten — i motsatt fall desto flera.

Den s. k. sedligheten bland qvinnomodellerna är i allmänhet problematisk. Bland dem, som endast posera för ansigte, händer och toalett — med andra ord som icke stå nakna — ges det åtskilliga, som förblifvit jungfrur, men bland de andra, skulle jag tro, ytterst få. De få undantagen äro att finna i Rom, ty i Paris kan man söka med ljus och lykta och skall ändå inte träffa någon, som bibehållit sin dygd under längre tid.

Studenternas grisetter i Quartier latin äro snart en myt, men artisternas qvinnomodeller ha ärft grisetternas egenskaper och kännetecken.

* * *

Intet yrke, tror jag, har att uppvisa så vexlande öden som modellernas. Återkallar jag i mitt minne blott några få, som jag känt derute, så finner jag Gabrielle, en typ à la Lionardi da Vinci, engagerad vid hippodromen, i färd med att taga pris vid romersk kappkörning; Eugenie har blifvit mor åt en god väns arfvingar; Therese Lainville, det äkta, oförfalskade parisiskan, som gjorde sin entré i modellståndet just i min atelier, blef ett år derefter gift med en hygglig apotekare och firar nu sin smekmånad nere vid medelhafvet. Maria dog i gula febern i Rio Janeiro och Jeanne, den rundkindade f. d. lilla sömmerskan, som också for öfver oceanen, blef bedragen af en ung man, som, när det kom till sanningen, hvarken var grefve eller millionär utan på sin höjd pappa till det barn, hon födde strax efter det hon återkommit till sina honetta föräldrar vid rue Vaugirard. Francesca, den mörkögda flickslinkan från Trastevere, fick ett mera tragiskt öde. Hon älskades häftigt av en romare, som alltid stod vid min port och väntade henne.

när hon slutat. En gång utanför spanska a
San Pietro in Montorio förklarade han henn
och när hon besvarade det med ett spo
rände han dolken i flickans rygg. Hon hade
närvaro att rycka vapnet ur såret och föll iho
lyckades undkomma de första tjugufyra timmar
derför icke häktas utan anklagelse. Han tillst
vid domstolen, att han till på köpet förgiftat
var hans bestämda afsigt, att flickan skulle
hand, när hon icke besvarade hans kärlek. Fr
vade länge mellan lif och död, och när hon ä
sig, kände hon ingen trygghet förrän inom ett
rar. Hon, Francesca, hvars smidiga kropp me
tjenat till förebild för ystra bacchanter — ho
doket.

Bland Paris' fruntimmersmodeller försvin
atelierernа de som äro très chic, vackra och s
stanna antingen såsom mätresser, någon gång
hustrur, åt någon målare på modet eller rik d
som åldras i sitt yrke få det skäligen knalt
röna i allmänhet icke någon stark efterfrågan.

För gubbarne är det bättre. Dessa ar
med fördel i akademier för sin intressanta
pittoreska skrynklor. Dessutom ges det en h
som trotsande tidens vexlingar hålla i sig o
dras gubbmodeller, som t. ex. »Farfars föde
vise männen», »Herdarnes tillbedjan», »Gam
»Guldbröllop» — det sista helst i medeltidsk

Slutligen står för de manliga modellerna
pen, hvarpå de möjligen kunna känna sin ålde
— jag menar som direktörer för målareaka
mina herrar, direktörer för konstakademier.

I Rom och i flera andra italienska städ
ris ha mera företagsamma modeller upprättat
deri vilkoren för inträdet visserligen äro my
endast erläggandet af den stipulerade måna
men hvarur icke förty utgått åtskilliga kons
närvarande stund ega ryktbarhet.

Vid via Marqutta i Rom finnes en sådan
rektören, vid namn Gigi, är en gammal modell.
är sekreterare och kassaförvaltare, och sonson
dra akademien rörande göromål såsom mod

fande och lampors putsande samt tillser att aqvarellvatten alltid finnes. Några professorer synas aldrig till; kamraterna äro hvarandras lärare, och med sådana kamrater som t. ex. en Villegas, en Pradilla, för att icke nämna sjelfva Fortuny, hvilken satt hvarje qväll under flera år på bänken i Accademia Gigi — så kan man möjligen undvara andra lärare.

I Paris har Colarossi — också en gammal modell — upprättat konstskolor, men dessa skilja sig från den i Rom derigenom, att här engageras framstående franska mästare såsom lärare.

I denna som i de andra inträffar icke sällan, att direktören såväl som de öfriga tjenstemännen, till besparande af de utgifter andra modeller kräfva, sjelfva uppstiga på modellbordet.

Låter det än öfverraskande att finna modellerna på så upphöjda platser — jag menar icke modellbordet, utan i direktörsstolen — så klingar det också rätt eget att höra, det man har exempel på modeller, hvilka uppträda som donatörer till konstakademier.

För ett tiotal år sedan — om jag ej missminner — dog i Paris en gammal modell vid namn Duhosc, och hvilken vid sin död donerade icke mindre än 120,000 francs till Ecole des Beaux arts, för att räntan häraf skulle utdelas som resestipendier.

* * *

Lättheten att få modeller är så ofantligt olika på olika platser. I de stora konstcentra ges det alltid en respektabel modellstock. I mindre deremot kunna utsigterna ibland vara rätt dystra, gemenligen i de s. k. artistkolonierna på landet. I Barbizon nära Fontainebleau är befolkningen först och främst rätt burgen och behöfver icke ty till en sysselsättning som den finner långt mera tröttande än arbetet på fältet och har dessutom vuxit upp bland penselfäktare, så att det förlorat nyhetens behag att se sig förevigad på duken. I Grez près Nemours gäller samma sak. Der finnes knappt mer än en yrkesmodell — la mère Morot, — hvilken förekommer rätt ofta i den yngre svenska konsten.

På Capri, som är ett tillhåll för målare från alla länder, och der pensionärerna från Villa Medici alltid tillbringa en tid af sin angenäma landsflykt i la bella Italia, var det rätt svårt att få modell, om man icke hade skulptören Gemitos lediga tunga och listiga sätt. Han kom ner till »marinan» med sin lilla vaxklump, började språka med korallförsäljerskorna och knåpade hastigt till en näsa och en mun i vaxet, hvilket så intresserade dem, att de gerna stodo stilla och grinade i solskenet tills ögonen blifvit färdiga och resten med. Men Gemito hade alltid något listigt bindande skäl till hands för morgondagen, och så växte en seans ut från fem minuter till en hel dag och från en dag ofta till en vecka eller mer.

Orsaken till svårigheten att få modeller på Capri är helt enkelt den, att presterna ha skrämt flickorna med att, om de stå modell, kunna de aldrig blifva »figlie della madonna» och icke heller komma direkt in i himmelriket, utan måste ta' en ganska pinsam omväg genom skärselden eller kanske genom sjelfva helvetet.

Antingen hon nu ej trodde härpå eller hon föredrog det jordiska paradiset bland artister, nog af, Rosina hade tagit sitt parti och offrade sig med kropp och själ åt konsten — och konsten har ofta förevigat henne — och hennes bild har blifvit graverad i trä och till och med stucken i koppar. — Detta i staden Capri. — Ön har en annan stad, Anacapri; der var förhållandet alldeles motsatt, ty der gafs det inga svartrockar och hvarje flicka var der en Rosina.

Der man dock finner befolkningen allra villigast att stå modell är i Venedig, en stad som tycks stått upp ur vågen enkom för att tjena som en atelier åt all verldens konstnärer, med de grannaste kuriosa kring väggarne och den härligaste dager genom det ständigt öppna fönstret. Här stå målarne med sina modeller på sjelfva piazzan, och i la Chiesa di San Marco ser man fullt med stafflier med modeller framför och målare bakom, och jag har sjelf sett huru kyrkprocessioner tagit omvägar för att inte störa de flitige eller afbryta seansen

Tar man så färjan till »la Giudecca» och går med färgskrinet eller skizzboken förbi de gränder, som mynna ut vid kajen, hör man der ropas från alla håll: »Pittore, tira soso», — det är uttydt: »målare, måla af oss», och artisten sva-

rar: »state ferma» och grändens perlstickerskor stanna i de ställningar de för ögonblicket innehafva. Så kom jag att måla en figurrik tafla just på en sådan liten gata — den heter »Calle» på venezianska — med en massa perlstickerskor, hvilka jag tog på ordet, då de ropade sitt »pittore tira soso». Men då jag gjort första skizzen och lemnade staffliet ett ögonblick för att köpa drufvor på kajen, hade alla modellerna, väl tjugu till antalet, skockats kring staffliet för att kritisera sina konterfej. Gruppen, som de bildade kring mitt staffli, var så pittoresk, att jag ropade mitt state ferma, och gruppen rörde inte en fena och hastigt finnande en stol, som kunde tjena till staffli, tog jag en ny skizz, hvaraf blef en tafla, för hvilken befolkningen i en hel grändposerade modell.

Detta fall, som jag här omnämt, är visst icke något enstaka, utan hör just till vanligheten.

I Afrika är modellväsendet en mycket kinkig fråga. Jag gör der bäst i att engagera en eller ett par infödingar som domestiker, och jag kan då möjligen få begagna dessa som modeller, om de inte äro allt för rättroende, och möjligen kan jag äfven genom dem inleda underhandlingar med andra muhammedaner som inte ha allt för kinkigt samvete: ty, som en hvar vet, är att låta afbilda sig inom den muhammedanska religionen strängt förbjudet.

I Sverige är allmogen nog så tillmötesgående. Men, nota bene, sedan man kunnat tillfredsställande förklara, att ens afsigter äro fullt ärliga — ty i allmänhet när man stiger in i bondstugan med skizzboken, och helst om invanarne skulle ha några skulder på sitt samvete, så äro de alldeles öfvertygade om, att det här gäller något slags utmätning eller bouppteckning. Afrita och afskrifva är samma sak på bondlandet. Ibland kan man få höra den allra befängdaste uppfattning af målarens uppgift. Då jag låg i Visby, såg jag en särdeles pittoresk fiskare, som jag strax frågade om jag kunde få måla honom. Ja, det gick nog för sig — mot betalning; men först ville han ha reda på, om färgen torkade snart. Och dermed gjorde han en handrörelse öfver ansigtet, som förklarade att han trott, det jag ville betala honom för att få måla honom i hans eget ansigte.

En så bakvänd uppfattning har jag aldrig påträffat i de södra länderna, men väl bland äldre folk, der liksom här

hemma, den tron, att man skall dö, så snart man blifvit porträtterad. Ens bild är ju gjord, hvad har man se'n att göra än att packa ihop.

* * *

Man hör ibland — eller om jag skall vara riktigt rättvis nästan alltid — huru folk stupa af förundran öfver att konstverk äro så fasligt dyra. Att de inte heller kunna säljas för vrakpris, tror jag mig kunna försäkra på grund af den åsigten, att en artist, om han skall lefva af sin konst, i främsta rummet bör bli betäckt för de depenser han haft t. ex. för modeller. Och att dessa kunna ibland bli dryga nog, kan jag försäkra. Priserna för modeller ställa sig i allmänhet förvånande olika. Olika för olika åldrar och kön, olika i stad och på land, olika i olika länder. Det ges ingen bestämd kurs liksom på kaffe och socker, kanske derför att det inte fallit någon in att spela i modeller på börsen. På landet i Sverige har jag gifvit barnmodeller en tjugufemöresslant och föräldrarne ha tyckt, att jag skämde bort dem. På landet i Frankrike betalas från 50 centimes till 2 francs i seansen. På Capri var 50 centimes det vanliga för två timmar. I Venedig, der det finnes godt om engelsmän, der steg priset till 75 centimes i timmen. I Rom är det stående priset 2 francs och 50 centimes — cinquanta soldi. — Dyrare falla sig priserna i Paris. I regeln 5 francs i seansen, d. v. s. 3 à 4 timmar. Dock kan man få barnmodeller för 3 francs, vuxna karlar för 4, men qvinnor kosta alltid 5 francs, antingen de stå nakna eller ej.

Här — i Paris — ges det ock en hel del fina fruntimmersmodeller très chic, som inte sitta modell med mindre än att man engagerar dem för hela dagen, ty de vilja icke använda frukostrasten kl. 12 att färdas från ena ateliern till den andra, och hvilka kunna vara belägna i hvar sitt hörn af den stora verldsstaden. Dessa modeller äro dessutom mycket beqväma af sig, komma alltid för sent och äro redan då »trés fatiguées», och vilja alltid sluta för tidigt, förebärande att de ha »quelques courses à faire». Man bör alltid bjuda dem på »quelque chose à boire» och på cigaretter, som de inte röka, utan bara tända och väta för att

kasta bort, när de åter intaga sin »pose». Och så för all del en liten dejeuner eller också 2 francs för att frukostera på närmaste restaurant, ty deras hem är naturligtvis alltid för aflägset. Så, när arbetet är slut och man får hjelpa på med kappan och jemte den reglementerade kyssen på kindbenet trycka i handen dagens lön, som är tio francs, och derjemte en liten silfverslant till omnibuspengar eller — om vädret är regnigt och omnibusarne böra vara fylda — tvänne silfverslantar till en »fiacre» — hvad har en sådan dag kostat Pariserartisten? Jo, cirka 15 francs; och har man då blifvit begåfvad med stark sjelfkritik, så att, när modellen gått, man tar knifven och skrapar ut allt, så faller sig modellväsendet en smula dyrbart i längden.

I motsats till parisermodellernas dyrhet, kan jag anföra ett exempel från Magador i Afrika. Man kan der få en modell om dagen för den ringa summan af en maraveddi. En maraveddi motsvarar ungefär ett runstycke, skulle jag tro. Och hur ringa förtjensten än är, så förvärfvas den ibland icke utan stor risk, ty som muhammedan löper modellen fara att bli kastad i »la Caspa». Tänk er, mina herrar, hvilken sniken vinningslystnad — knoga en hel dag för att komma i besittning af ett runstycke, och ändå riskera att bli satt i fängelse.

* * *

De modeller i Rom, som gå klädda i nationaldrägter kallas »sciusciaji» i motsats till de andra, som kallas »borghesi». De stå alltid i hopar vid la via Sistina och Capo le Case. Man gör der upp med dem sina engagement. Under de strängare vintermånaderna dra de sig gerna till spanska trappan, som är vänd åt solsidan, för att se'n när värmen kommer söka skuggan i Capo le Case. Dessa modeller äro merendels hemma i Albaner- och Sabinerbergen, der de passera den hetaste sommartiden.

Bland dessa modeller ges det många klassiskt sköna: men i allmänhet äro formerna tyngre än såväl de napolitanska som toskanska modellernas. De posera i allmänhet väl, komma regelbundet. Någon vaknare intelligens ega de just ej och inte heller något öfverdrifvet intresse för konst-

närens arbete. De äro just icke särdeles språksamma och nöja sig ofta med ett »bongiorno» när de komma och ett »addio» eller »à rivederle» när de gå.

* * *

I Paris gifvas åtminstone ett hundratal italienska modeller, som alla komma från en by norr om Neapel. Resan betalas vanligen af en entreprenör, som är hyresvärd i Paris och hvars hyresgäster desse italienare bli. Deras bostäder äro riktiga nästen af smuts. Emellertid må Pariserkonstnärer vara tacksamme mot desse entreprenörer, ty utan dem skulle kanske ej artisterna kunna få barnmodeller, sedan nemligen den förkättrade franska republiken för ett tiotal af år se'n införde obligatorisk skolgång för alla barn mellan 9—13 år. Äfven Paris' karlmodeller äro till stor del italienare, men qvinnomodellerna deremot ofta fransyskor, om inte rent af parisiskor.

Jag betviflar att det gifves någon mera intelligent modell än parisiskan. Hon har icke idkat sitt yrke lång tid, förr än hon icke blott vet hvad det vill säga att intaga en pose, ty detta lär sig äfven italienskan, utan hon sätter sig äfven in i konstnärens uppfattning och hans sätt att begagna sig af sin modell. Ja, hon lär sig snart artistspråket, icke blott att tala det, utan att förstå det, och kan deltaga med hela sin själ i konstnärens bekymmer för hans verks lyckliga fullbordande och glädjer sig med honom åt framgången.

* * *

Ja, en gång hade jag en modell, som var mer artist än jag sjelf — en parisiska. När jag lät henne hvila, kom hon fram och bad få låna min penna för att visa mig, hur hon tyckte jag borde ha gjort. »Voyez-vous, il faut ajouter un peu à la tête — et moi, j'ai le corps plus élancé — et le dessin des hanches plus serré — enfin — än det ena, än det andra, och jag följde min modells finger-

visningar, ty hon tyckte rätt och framför allt hon kände fullt artistiskt.

En dag fick jag se, att en annan artist träffat ut för något liknande. Jag såg nemligen under en af den store Felicien Rops' raderingar dessa ord:

»J'avais une fois un modèle qui était plus artiste que moi-même!»

Luthersk papism.

Med anledning af prestmötet i Vesterås den 29 juni—1 juli 1886.

Yrkandet på individens obetingade underkastelse under det religiösa samfundet med den lära och kult, detta i sin historiska utveckling erhållit, utgör papismens väsende i motsats till protestantismen, som endast vill, att han skall underkasta sig den sanning, han på ett inre och andligt sätt — på den personliga lifserfarenhetens och öfvertygelsens väg — tillegnat sig. Har man fått syn på denna åtskilnad och behåller man den stadigt i sigte, kan man icke undgå att se, att det finnes mycken papism äfven inom den evangelisk-lutherska kyrkan och särskildt i Sverige, och att denna papism här och der antagit sådana dimensioner, att den nästan hotar att växa protestantismen öfver hufvudet. Vi behöfva icke söka långt för att finna exempel härpå. Här vilja vi särskildt fästa uppmärksamheten på det i denna sommar hållna prestmötet i Vesterås.

I sin på andra mötesdagen upplästa embetsberättelse om det kyrkliga tillståndet inom stiftet erinrade biskop Billing om, att tvåhundra år förflutit sedan Sverige fick sin kyrkolag, och anmärkte, att hvarje svenskt hjerta borde tacka Gud för denna lag i betraktande af den sant kristliga, på en gång barnsliga och manliga tro, om hvilken den vitnade, och som satt sin pregel på alla dess paragrafer, samt att dess tvåhundraårsjubileum borde för de svenska församlingarna vara en maning att ransaka sig sjelfva och se till, om de ännu egde denna tro. Ja kyrkan, fortfor han, är nu densamma som då; hennes tro är densamma. Men visserligen skulle det sjuttonde århundradets kyrklige styresmän, om de nu komme igen och finge se de förändringar, hvilka egt rum, häpna öfver de krafters inflytande, som släpptes lösa hundra år efter utgifvandet

af 1686 års kyrkolag. Den revolutionära anden, individualismens och subjektivismens ande, har på det kyrkliga området, så väl som på det politiska, anstält fruktansvärda härjningar.

Det torde — att börja med — ursäktas oss, om vi hvarken kunna dela biskop Billings beundran för den kristliga tro, som satt sin pregel på alla paragraferna i 1686 års kyrkolag, eller hans afsky för de revolutionära krafter, som omgestaltat mångt och mycket i de kyrkliga så väl som i de borgerliga förhållandena. Eller skola vi kanske söka nämnda på en gång »barnsliga och manliga tro» äfven i de paragrafer af ifrågavarande lag, hvilka stadgade, att alla, som i Sverige »bygga och bo», skulle bekänna sig till den »rena evangeliska läran»; att ingen annan gudstjenst skulle inom riket vara tillåten än den evangelisk lutherska; att de, som öfverginge till »främmande lära», skulle landsförvisas; att hädelse skulle straffas med lifvets förlust; att församlingsmedlemmarne skulle genom hotet med böter, fängelse och stockstraff tillhållas att gå i kyrkan på sön- och högtidsdagar; att det fortsatta underlåtandet af nattvardens begående skulle medföra först det mindre och sedan det större bannet, hvilket sistnämnda — i likhet med affallet till »främmande lära» — medförde landsförvisning? Månne vi icke fastmera böra se ett stort och betydelsefullt framåtskridande i rättvisa och humanitet, i sant evangelisk och kristlig anda deruti, att dessa barbariska lagbestämmelser småningom — och detta till större delen i en tid, som icke är långt aflägsen från vår egen — upphäfts? Och månne vi icke för denna välgörande förändring hafva att tacka just den der så mycket förkättrade revolutionära andan med dess individualism och subjektivism? Om icke först den äldre pietismen väckt lif och framkallat rörelse inom den under ortodoxismens herravälde i dödssömn försänkta kyrkan; om icke sedermera upplysningstidehvarfvets fria tänkande och fria forskning rubbat sjelfva grundvalarne för den kyrkliga auktoritetstron; och om icke slutligen den stora franska revolutionen med de omgestaltningar, den öfverallt framkallade, småningom, ehuru ännu icke på långt när fullständigt, undanröjt de gamla tvångslagarne — månne icke då hela vår andliga kultur skulle ej blifvit ett stillastående träsk?

I det närvarande kyrkliga tillståndet, särskildt inom Westerås stift, fann biskopen åtskilligt glädjande, men äfven åtskilligt att beklaga och ogilla. Karaktäristiskt för den högkyrkliga riktning, han representerar, var så väl hans ber-

som hans klander äfvensom de botemedel, han rekommenderade för hvad han betraktade såsom brister i det kyrkliga lifvet.

Glädjande fann han det, att hela stiftets presterskap stod såsom en man samladt omkring den lutherska tron, att det, utan undantag, predikade bekännelsetroget, och att man ingenstädes från någon af stiftets predikstolar fick höra en hel- eller halfrationalistisk kristendomsförkunnelse. Men hvad skall man egentligen säga om detta beröm? Är den af ortodoxerna så högt prisade »bekännelsetroheten» verkligen någon förtjenst? Vi tro ej, att den frågan kan förnuftigtvis besvaras med »ja».

Hvad var egentligen ändamålet med den evangelisk-lutherska kyrkans symboliska böcker? Ingenting annat — enligt hvad de sjelfva förklara — än att vara ett vitnesbörd om, huru den tidens församlingslärare uppfattade kristendomens hufvudläror. Dessa symboliska böcker skulle — enligt sin egen utsago — icke hafva makt att döma i trossaker, icke anses bindande annat än för så vidt de öfverensstämde med den Heliga Skrift. Efter denna måttstock skulle de pröfvas, och denna pröfning skulle alltid på nytt stå öppen för enhvar; annars skulle ju bestämmelsen om deras blott relativa giltighet ha varit betydelselös. Och klart är, att man vid pröfningen måste utgå från objektiva och allmängiltiga grunder för bibelns tolkning och icke från hvad bekännelseskrifterna lära, ty då skulle man vid jemförandet af dessas innehåll med skriften blott röra sig i en cirkel och det hela blifva endast och allenast ett spegelfäkteri.

Så uppfattades också saken i början inom den evangeliska kyrkan i Sverige. Detta framgår bland annat tydligt nog af en förordning från 1500-talet om prestmöten, der det säges, att vid sådana möten några punkter af kyrkans lära skulle diskuteras, på det man måtte utröna, om någonting deruti tarfvade ändring och rättelse. Men ej länge bibehöll sig denna frisinnade uppfattning. Den stela, ofördragsamma ortodoxi, som snart blef enväldigt herskande inom den lutherska kyrkan i Tyskland, fick sedermera öfverhand äfven inom den svenska kyrkan. Här likasom der upprätthölls densamma genom den borgerliga lagens straffbestämmelser, genom alla afvikande meningars hänsynslösa undertryckande af den verldsliga makten. Försök och sträfvanden till en fortsatt reformation, till en successiv ombildning efter en ny tids kraf af kyrkans lära och kult kunde visserligen ej uteblifva. Först pietismen och sedermera rationalismen eller, såsom den hos oss kallades, neologien

framträdde. Trots den reaktion, som följde på den stora revolutionen och som äfven sträckte sig till våra bygder, ha dessa rörelser fortsatts, har den förkättrade individualismen och subjektivismen gjort sig gällande ända till våra dagar såväl på den religiösa känslans som på tankens område — både som pietism och som rationalism. Men de friare riktningarna ha genom den af de konservativa intressena på det politiska området främjade och hägnade kyrkliga reaktionen allt mera trängts ut ur kyrkan och måst bryta sig egna vägar, medan den mera ortodoxa, »bekännelsetrogna» riktningen inom läseriet och den högkyrkligt prelatensiska, »nylutherska» riktningen delat sig emellan herraväldet inom statskyrkan, till hvilken fromma för den svenska evangeliska kyrkans lifskraftiga utveckling och inflytande på det religiösa lifvet och den allmänna odlingen skall framtiden snart nog visa!

En triumf för den kyrkliga reaktionen — och särskild: för den högkyrkliga riktningen — var antagandet af den nu gällande katekesen (vid 1878 års kyrkomöte). Biskop Billing prisade mycket denna vår kyrkas »bekännelsetrogna katekes». Han uttalade sig ogillande om den af en del prester inom stiftet antagna praxis att vid religionsundervisningen kateketisera fritt utan att hålla sig till läroboken. Han förehöll dessa prester vigten och värdet af att troget och noggrant följa kyrkans katekes. Han framhöll, att allmogens barn ha behof af att ha någonting fast och bestämdt att hålla sig till, samt att främmande lärors framgång till förfång för den lutherska bekännelsen till en väsentlig del beror på detta religionsundervisningens lösslitande från den fastställda läroboken. Inpreglandet alltifrån barndomen af en oföränderlig och öfverallt lika läronorm — detta synes vara den högkyrkliga ortodoxiens ideal i fråga om religionsundervisning, för hvilket hon utan betänkande uppoffrar denna undervisnings egenskap att vara lefvande, en egenskap som endast kan finnas, der den undervisandes egen uppfattning af läroinnehållet och hans derpå grundade öfvertygelse få i någon mån göra sig gällande.

Embetsberättelsen var nästan från början till slut en enda, lång anklagelse mot separatismen, som biskopen nära nog tycktes vilja gifva skulden för allt ondt, som sker inom hans stift. Separatismen var nämligen — direkt eller indirekt — upphofvet till en mängd lyten och vanarter, i hvilka upplösningen på det kyrkliga området yttrar sig. Synnerligen oblida voro hans omdömen om baptisterna och särskildt om baptist-

församlingen i Våmhus (den enda af staten erkända i Sverige), hvilken, såsom han anmärkte, nu i öfver trettio år fortsatt sitt rationalistiska förstörelsearbete, och i hvilken den af tidsandan gynnade falska liberalismen hade fritt spelrum.

I det föredrag, hvarmed biskop Billing inledde den första mötesdagens förhandlingar betecknade han separatismen såsom »en sammanhållning i egoistisk religiositet», och betonade, att i densamma en obesegrad sjelfviskhet är förenad med ett religiöst intresse, hvarför den också slutligen måste leda till andlig förvildning och slutligen andlig förslappning. Hos separatisterna, sade han, finnes visserligen något af gudaktighet, men äfven mycken ogudaktighet; separatismen kännetecknas af andligt högmod; separatismen är synd.

I sin embetsberättelse anmärkte biskopen, att den okyrkliga separatismen i allmänhet och baptismen i synnerhet banar väg bland massorna för den teoretiska otron, för hvilken hos dem jordmånen redan är beredd, i det en ogudaktig tidningspress och en omfattande osedlighetsliteratur redan undangjort åtskilligt i denna riktning.

Om det att icke vilja låta sin sanningskänsla, sitt förnuft, sitt samvete klafbindas af menniskostadgar, som pocka på en gudomlig auktoritet, är högmod, egoism, synd och ogudaktighet — huru högmodige, egoistiske, syndige och ogudaktige voro icke då en Wiklef, en Huss, en Luther och andre reformatorer. Så bedömdes de ock af sin tids högkyrkomän. Men historien har jäfvat denna dom. Hon skall ock jäfva de domar, som — i Guds och Kristi namn — afkunnas af nutidens kyrklige zeloter.

På tal om otron i vår tid omnämnde biskopen äfven »föreningen för religionsfrihet», hvilken han betecknade såsom en förening i hufvudstaden, som är till för att lära vårt folk att tvifla och förneka. Han erinrade om, att en af denna förenings »häftigaste medlemmar» (här syftar han tydligen på d:r N. O. Holst) gjort propaganda inom stiftet och skickat ut »oroväckande cirkulär». Hvad cirkuläret om fördelarne af statskyrkans afskaffande angår, anmärkte han, att det var särdeles underhaltigt och att det också skickats till de minst omdömesmogne. Om så dagsklara sanningar som att »kyrkans skiljande från staten skall häfda den enskildes obestridliga rätt att, utan inskränkning eller påtryckning af lagstiftningen eller seden, inom eller utom den stora mångfalden af bestående religiösa åsigter hysa och uttala den, till hvilken hans anlag

och utveckling fört honom»; att »kyrkans skiljande från staten skall befordra sanning och uppriktighet i stället för det genomgående hyckleri, som statskyrkan uppammar, och skydda den enskilde mot frestelsen att för verldsliga fördelar eller af otillbörlig hänsyn för tomma sedvänjor eller för öfverordnades önskningar svika sin religiösa tro, hvilket ofta har till följd, att ärlig öfvertygelse äfven på andra områden uppgifves» m. m. — om så dagsklara sanningar, säga vi, endast kunna antagas af omogne ynglingar sådana som lärjungarne vid ett elementarläroverks högre klasser (det var tydligen på cirkulärets skickande till sådana biskopen syftade), men icke af mogne män. då måste det i allmänhet gå baklänges med mognandet. Att så verkligen ofta nog förhåller sig, sluta vi till af det faktum, att yrkandet på det individuella förnuftets och samvetets underordnande och kufvande under menniskostadgar godkännes och hyllas af så många gamle och förståndige män med och utan prestkrage, medan det med förakt tillbakavisas af de unge och »oförståndige».

Vi ha ingen rätt att betvifla ärligheten i biskop Billings öfvertygelse. Men hvad vi måste beklaga och ogilla är, att han i sin strid för densamma förirrar sig in på skandalens område. Eller hvad skall man säga om hans förklaring — utan ens en skymt af bevis — att inom baptistförsamlingen i Våmhus endast undantagsvis finnas några aktningsvärda personer och att en stor del af dess medlemmar äro drinkare, horkarlar, gudsförsmädare m. m.? Till sådana ytterligheter kan en långt drifven religiös fanatism föra en af svenska kyrkans ledande män i slutet af nittonde århundradet.

Vi tro, att ett klart ljus skall falla på biskop Billings åsigter om de kyrkliga förhållandena och särskildt om separatismen och »otron», om vi dermed sammanställa den af honom så högt prisade nya »bekännelsetrogna» katekesens lärosatser dels om bättringen, tron och rättfärdiggörelsen, dels om kyrkan och sakramenterna. Enligt den lindblomska katekesen, med dess frisinnade reminiscenser från neologiens tidehvarf, är bättring »hjertats förändring, som visar sig uti ånger öfver synden och ett genom tron på Jesum verkadt allvarligt uppsat till det goda». Enligt den nya katekesen åter, är bättring eller omvändelse det »att en menniska i ånger och tro vänder sig från synden till Kristus». (Frågan 147). Enligt den lindblomska katekesen är tron »en så viss tillförsigt och hjertlig förtröstan till Gud om syndernas förlåtelse, lif och salighet

genom Kristum, att hon frälsar oss från synden och gifver hog och kraft till det goda». Enligt den nya består hon blott deri, »att vi med hjertats begär omfatta Kristus såsom vår Frälsare och på honom allena grunda vår förtröstan om syndernas förlåtelse, lif och salighet» (Fr. 146). Här har man sorgfälligt undanröjt det etiska element, som enligt den gamla katekesen låg redan uti de första andliga lifsrörelserna hos menniskan. Från tron har man tagit bort kärleken, som enligt den gamla katekesens definition redan ligger uti densamma till sitt frö. Rättfärdiggörelsen betonas i den nya katekesen uttryckligen såsom en domshandling af Gud. Menniskan framstår i omvändelseprocessen såsom rent passiv. »Framgången af nådens verk», heter det i nya katekesen, »beror deraf, att menniskan låter sig af den kallande nåden föras till rätt bruk af Guds ord samt i ödmjukhet och lydnad böjer sig under ordets tuktan». (Fr. 141). Först efter trons uppkomst hos menniskan inträder här något slags andlig sjelfverksamhet — ehuru visserligen en mycket begränsad. »Hon skall blifva vid Herrens ord, vaka, bedja och strida samt efter sin Frälsares anvisning bruka hans heliga nattvard». (Fr. 155). Från den delvis rationalistiska och humana uppfattningen i gamla katekesen finna vi här en återgång till den gamla ortodoxien med dess ofria och antihumana anda. Vi finna här icke något Gudsrike, som förverkligas hos menniskan och i menskligheten genom sanningens och kärlekens makt, utan endast en frälsningsanstalt. I öfverensstämmelse härmed uppfattas ock menniskans delaktiggörande af det nya lifvet i Gud såsom väsentligen förmedladt genom en yttre akt — dopet, genom hvilket vi »undfå nytt lif i Kristus». (Fr. 230). Det säges, att menniskan »genom tron återföres till det lif i Kristus, som hon i dopet undfick» (Fr. 151).

I nära samband härmed står nya katekesens lära om kyrkan. Om den i fråga om bättring, tro m. m. hufvudsakligen blott betecknar en återgång till den gamla lutherska ortodoxien, så är den deremot här ett godt stycke på väg till Rom. Den kastar nämligen öfverbord den af den gamla lutherska kyrkan fasthållna skilnaden mellan en synlig och en osynlig kyrka och identifierar »kristenheten på jorden» eller kyrkan i yttre mening med »de heligas samfund». (Fr. 158). Detta samfund »finnes allestädes, der Guds ord rent och klart predikas och de heliga sakramenten efter Kristi ord och instiftelse utdelas» (Fr. 159) — hvilket i den gamla katekesen blott sades om

den synliga kyrkan. Derför lyder också redan på den första frågan i nya katekesen: »hvarför kallas du kristen?» svaret: »Jag kallas kristen, emedan jag genom dopet är upptagen i Jesu Kristi församling och med församlingen tror och bekänner honom vara min frälsare och saliggörare». Det att vara döpt och att hafva en tro öfverensstämmande med församlingens blir sålunda de väsentliga kännetecknen på att man är kristen och att man tillhör det här med den utvärtes, synliga kyrkan sammanfallande »de heligas samfund.» Sant är, att »endast de menniskor äro hennes rätte medlemmar, som äro helgade i en rätt tro». (Fr. 158). Men utanför kyrkan i yttre mening med hennes kännetecken af en korrekt, renlärig predikan af ordet och en korrekt förvaltning af sakramenten — »enligt Kristi ord och instiftelse» — kan ingen höra dit. Att det gifves kristna samfund, som hvarken hafva dop eller nattvard men som icke dess mindre utmärka sig genom levande kristendom, genom en tro bevisad i kärlek — t. ex. qväkarnes — dertill tages här ingen hänsyn. Det mildrande och utvidgande tillägget i den gamla katekesens förklaring öfver hvar den rätta kyrkan finnes — »ja, allestädes der Kristus namn i en rätt tro åkalladt varder» — hvarigenom i sjelfva verket erkännes möjligheten af att vara en sann kristen hvarhelst de subjektiva förutsättningarna derför förefinnas, äfven der de objektiva förutsättningarna för en sann kyrka, »Guds ords rena och klara predikande» och »sakramentens förvaltning enligt Kristi ord och instiftelse» saknas — detta tillägg är utelemnadt i den nya katekesen, enligt hvilken alla, som icke höra till de döptes kyrka och icke hafva församlingens tro äro okristne och hedningar. I samma anda säges, att det är genom »det af Kristus instiftade predikoembetet» som ordet *skall* predikas och sakramenten utdelas i församlingen, hvarigenom lekmannaverksamheten rent af uteslutes.

Dessa läror om dopets magiska verkningar, om kyrkan såsom de döptes samfund — med upphäfvande af åtskilnaden mellan den synliga och den osynliga kyrkan — och om det kyrkliga embetet såsom ett nådemedelsembete formulerades först af ett reaktionärt prestparti inom den tyska lutherska kyrkan — genom män, sådana som Kliefoth, Münchmeyer m. fl. och gjorde sig i allt vidsträcktare kretsar gällande under den tid af politisk reaktion som följde på de revolutionära rörelserna år 1848 och i omedelbart samband med denna reaktion. Äfven i vårt land är det i nära sammanhang och troget förbund

med den politiska reaktionen som dessa läror steg för steg vunnit insteg och blifvit rådande inom den officiella kyrkan. Teologer af denna s. k. nylutherska skola, som hos oss från början hade sin hufvudhärd vid universitetet i Lund, ha efterhand intagit den ena biskopsstolen efter den andra. Då kyrkomötesinstitutionen kommit till stånd, vann episkopatet, redan genom det sätt hvarpå kyrkomötet är sammansatt, der ett betydande inflytande. Efter åtskilliga smärre förändringar — reaktionära ändringar i kyrkohandboken m. m. — vann den högkyrkliga riktningen slutligen en afgörande seger genom den nya katekesens antagande. I denna har den lutherska hyperortodoxien fått ett officielt kyrkligt erkännande och ett lagstadgadt inflytande på den kyrkliga religionsundervisningen. Men huru mycket kyrkans ledande män än må tala om den nya lärobokens »bekännelsetrohet» har denna blifvit allvarsamt bestridd. Naturligt nog! Den har, som vi sett, gått ett betydligt stycke längre tillbaka till katolsk auktoritetstro än den gamla lutherska ortodoxien.

Den lutherska papismen är emellertid vanmäktig att motstå den till frigörelse från all kyrklig auktoritetstro sträfvande tidsandan, och den känner, instinktartadt, denna sin vanmakt. Häraf dess otålighet och vrede gentemot vår tids separatism och rationalism — en otålighet och vrede, som fått ett klassiskt uttryck i biskop Billings föredrag och embetsberättelse. Den anar nog sjelf — denna papism — att dess tid är kort, att dess dagar äro räknade. Den skall — derom kan man numera knappast tvifla — draga kyrkan med sig i sitt fall. Det var en tid, då många ädle och store andar ännu trodde på och med längtan och hopp motsågo en genomgripande reform af den evangeliska kyrkan. Den tiden är förbi. Från framåtskridandets längst framskjutna förposter ljuder redan det ödesdigra ropet: »det är för sent!» Man börjar allt mera känna och inse, att den officiella kyrkans tillintetgörande är ett nödvändigt vilkor för utvecklingen af ett religiöst lif motsvarande den nya tidens kraf och för undanrödjandet af all den sociala lögn, som nu under hennes hägn frodas.

A. F. Åkerberg.

Kan sparsamhet rädda den stora massan?*

Af

Atterdag Wermelin.

Det var någonstädes i Norge en man, som skulle rädda arbetarne ur deras betryck. Han satte sig ned och skref ett upprop, som han sedan lät trycka och i tusentals exemplar utdela bland den arbetande befolkningen. Se här en profbit ur aktstycket, hvars titel är: »Arbetare, vill du blifva oberoende?

»Om du det vill, så kom i hog, att det finnes endast ett — *ett* vilkor för att lyckas. Och det vilkoret är: *förbruka aldrig hela din inkomst.* Spar derför hvarje dag och lägg af 5 eller 10 öre. När det sparade växt till 1 krona, så sätt genast in det på sparbanken.»

Efter att på ett åtminstone för honom sjelf tillfyllestgörande sätt ha bevisat, att en arbetare, som förtjenar 2 kr. om dagen, bör kunna lägga af 10 öre af sin dagspenning, fortsätter räddaren:

»Du kan alltså hvarje dag lägga af 10 öre af de 2 kronorna. Men, säger du, detta blir dock ingen summa som det är något värdt med. Jo, månaden har 30 dagar, 10 öre om dagen är alltså 3 kr. i månaden, d. v. s. 36 kr. om året eller på 10 år 360 kr. Sätter man nu efter hand in beloppen i sparbanken, så stiger summan med räntor till mer än 400 kr., och håller man på 10 år till, så får man 1,057 kr 84 öre.»

På detta sätt går mannen på i ullstrumporna och adderar. Hvad som till en början kan sägas om detta sätt att lösa arbetarfrågan är, att det är åtminstone ledigt och nonchalant. Hela problemet inskränker sig till att summera ett antal imaginära tioöringar. När det är gjordt, ser denne ekonom i ett nu med fjärrskådande blick hvarje arbetare förvandlad till kapitalist.

---

* Se slutet af denna artikel. *Red.*

Det finnes endast en sak att invända häremot; den, att arbetarekapitalisterna i verkligheten bli lika imaginära som hela räkneexemplet. För inbillningen figurera de visserligen så feta och trinda som prostgubbar på landet, men tar man och känner dem riktigt på pulseu, skall man få se, att de samtliga reducera sig till en simpel dalkarl.

Emellertid lyckades det att slå den masen i en hel del godt folk af det mindre djupsinniga slaget. Tidningsredaktionerna från Ystad till Haparanda slöko honom okokt. Norrmannens kapitalbildande tioöringar ha gått igen i den svenska pressen så länge och så envist, att man väl kunnat bli led vid dem, utan att derför behöfva vara norskätare. De hålla för öfrigt — efter hvad jag tror — ännu på att spöka här och der i landsändarna.

Det är naturligt i vår af partier upprörda tid, att hvarje tanke- och föreställningsriktning (exempel af det senare slaget: religionerna) har sin metod, hvarmed den vill lösa samhällsspörsmålen. De belgiske klerikale läsa messor öfver hungersnöden i Charleroi, och »Pro Fide» puffar i fromma seanser under utgjutelse af hofpredikantisk svada för lutherdomen.

Näst religionen är intet salighetspatent så utpuffadt som sparsamheten. Både de reaktionäre och de liberale ha denna universalmedicin för ett sjukt samhälle. Endast socialisterna rycka hånligt på skuldrorna åt denna hemmagjorda kur, i hvilken de se ett nytt bevis på sina motståndares oförmåga att betrakta de ekonomiska förhållandena från en allmän, samhällelig synpunkt i stället för en inskränkt och individuel.

Spara! — Det är som man ser ett godt råd, en gåfva af det slag, som icke innefattar något offer för gifvaren. Redan detta gör den misstänkt. En sådan skänk kan komma från en jesuit, som gör geschäft i falskhet och ler i smyg öfver att han blir trodd, öfver att massan ej märkte det ihåliga ljudet i hans röst. Denna lösen kan accepteras af den rike juden, som vill sitta i ro vid den egyptiska köttgrytan och som, om han det får, ej har en tanke för Israels nöd. Lojheten, som gerna vill ha lugnt samvete i afseende på all nöd i verlden, all denna nöd, som den ej vill röra ett finger för att afhjelpa, kunde aldrig få mottaga ett trösterikare ord än detta: »Spara, proletär! Dina lidanden bero på dig sjelf; du kunde ha sparat.»

Sparsamhetsrådet är bland dem, som det är afsedt att hjelpa, i allmänhet ytterst impopulärt. Och det är föga att undra öfver: man får erkänna, att det ligger en egendomligt älsklig filantropi i detta, att råda dem, som komma och klaga öfver sina umbäranden, att hjelpa sig genom att umbära ännu mer. Det slag af menniskor, som, att döma af det bifall de erhålla på folkmöten, mest uttrycka den stora massans önskningar, och hvilka man vanligen med en anstrykning af förakt benämner agitatorer, svara som oftast på talet om sparsamhet med en fråga: hur skall arbetaren kunna spara med den svältlön han erhåller? Utan att på minsta vis förringa styrkan af detta argument, vill jag dock uttrycka den mening, att »agitatorerna» skulle kunna svara på ett sätt, som för deras motståndare vore betydligt mera dräpande än detta. Anhängarne af sparsamhetsteorien kunna för att styrka sitt påstående hänvisa på åtskilliga exempel af, att en person från att tillhöra de egendomslöses klass genom omtanke och sträng ekonomi bragt sig upp i de egandes. Alla dessa exempel försvaga uppenbarligen styrkan af det bevis, som hemtas från talet om arbetarens svältlön. Detta tal är sålunda, ehuru sant i och för sig, icke tillfyllestgörande.

Antag att vid ett skeppsbrott hundra menniskor kämpa för sitt lif i vågorna, och att en enda planka flyter omkring bland dem. Om en af de skeppsbrutne lyckas svinga sig upp på plankan, så blir han räddad; men om alla haka sig fast vid den, så går den till botten med dem alla. Det förhåller sig på samma sätt med sparsamheten. Den enskilde kan af sin förtjenst afsätta en del för framtiden och på detta sätt skaffa sig en samlad skatt, som kan ingå i produktionsprocessen och förvandlas till kapital, d. v. s. tid efter annan utan att minskas lemna en afkastning, ett *mervärde*. Men detta är allt under förutsättning, att han genom dess innehafvande befinner sig i en undantagsställning. Kapitalet är ett privilegium, och ett sådant kan icke åtnjutas af alla. Ett samhälle, der alla ega ett kapital, är en motsägelse. Tänkbart vore blott ett samhälle, der alla egde en samlad skatt d. v. s. en fond, som i afseende på årlig afkastning vore precis lika litet gifvande som det guld en armenier nedgräfver i innersta hörnet af sin koja. Denna fond blefve sålunda för egaren icke en produktionsfond, utan en konsumtionsfond, hvilken vore stadd i försvinnande från första ögonblick egaren använde en del af den för sina

behof eller med andra ord: från första ögonblick han ville börja njuta lönen för sin afhållsamhet under den föregående tiden.

Om *en* arbetare af sin lön hvarje vecka satte in en krona på sparbanken, så finge han efter åtskilliga år ett kapital af t. ex. 10,000 kr., hvilket gåfve antag 500 kr. i ränta. Men om alla arbetare d. v. s. massan af folket samtidigt hade gjort lika stora insatser, månne alla dessa kapital — låt vara att de stigit till 10,000 kr. — äfven då skulle gifva ett årligt utbyte af 500 kr. Den som tror detta måste stanna inför ett stort frågetecken, på hvilket intet svar gifves: när alla åtnjuta ränta, hvem är det då, som betalar den? Eller med andra ord: räntan är till sin natur en inkomst utan arbete; då alla åtnjuta inkomster utan arbete, hvilkens arbete är det då, som gifver upphof åt dessa inkomster?

För att flytta frågan ur det skenbaras verld in i det reellas: penningen är blott de ekonomiska förhållandenas fenomen, deras overkliga återspegling. De inkomster, som i denna fenomenverld åtnjutas utan arbete, måste i den verkliga verlden motsvaras af produkter, som frambragts eller tillegnats utan arbete. Att dylika merprodukter kunde skapas åt hvar och en utan arbete är en naturlig omöjlighet. Det kan endast tänkas under förutsättningen af ett samhällsskick, en verld, der naturen sjelf med alla dess krafter är så pressad i menniskans tjenst, att den utgör likasom en enda avtomatisk maskin, en mekanism, som utan menniskans åtgörande lyder hennes vilja samt producerar allt hvad hon behöfver. Denna tanke innebär ingenting mindre än att hungern sjelf skulle producera föda, kölden sjelf kläder o. s. v., medan alla händerna lågo i kors och dåsade af i sysslolöshet — såsom kapitalister kunna få göra. Samtliga menniskohänderna kunde få vara räntetagare, endast under förutsättning, att de i naturkrafterna hade ett arbetande och trälande proletariat, hvilket de fingo skinna på samma sätt som räntetagare nu skinna det lefvande, *personliga* proletariatet.

Men tyvärr lefva vi ej i en dylik trolldomsverld, och sparsamhetsifrarne kunna ej skapa oss en sådan. Dertill äro deras förtjenster af en alltför negativ art.

Men så länge de ej hafva skapat oss en dylik verld, blir räntan till sin natur ej blott en inkomst *utan* arbete,

utan ock en rättslig titel till erhållande af en andel i *andras* arbete. Det är då klart, att individernas sträfvanden att förvärfva sig dylika rättsanspråk på hvarandra — hvilket just var meningen, när de togo sig för att spara ihop till ett kapital — måste — om de lyckas lika för alla — fullkomligt neutralisera hvarandra. Om Ni står midt i en folkhop, kan det visserligen lyckas Er att höja Er upp på de öfriges axlar, så att Ni kommer ett par fot från marken; men om det uppstode en allmän sträfvan i hopen att höja sig upp på hvarandras axlar, skulle väl hela massan derigenom kunna lyfta sig en enda tum från marken? Svaras det nej härpå, skall man icke sedan komma och predika för folket, att alla och en hvar kunna genom sparsamhet skaffa sig ett kapital. Att tala till den stora massan om sparsamhet såsom kapitalbildande är ett hån. Sparsamheten kan i detta syfte blott tjena ett fåtal kapitalistfrön, ty den liknar ett handtverk, som kan drifvas med fördel endast så länge konkurrensen inom det samma ej blir för stor.

Jag talade nyss om ett samhällsskick, der hvar och en egde en samlad skatt, en konsumtionsfond, hvilken visserligen ej kunde i likhet med ett kapital förvärda sig, men som dock vore något att ösa ur. »Förvärda» låter främmande på vårt svenska språk, men det kommer sig blott deraf, att vi ännu ej ega någon nationalekonomi (endast professorer deri). Betydelsen af ordet är mycket enkel: att kapitalet »förvärdar sig» uttrycker blott, att det eger förmågan att utan att uttömmas tid efter annan lemna en reveny, såsom ränta, kapitalvinst o. dyl. Kapitalet liknar en brunn, ur hvilken man kan ösa ideligen utan att den sinar.

Om sparsamhetsifrarne åtminstone kunde åstadkomma ett samhälle, der hvar och en egde en konsumtionsfond! Detta *borde* de kunna, ty de äro ju i besittning af en så probat metod till »ackumulation».

Och i sjelfva verket, de kunna det. Om sparsamhetsifrarne lyckades genomdrifva tillämpningen af sina teorier, skulle vi få ett dylikt samhälle; men tyvärr! — resultatet blefve ändå inte mycket att hurra för. Detta samhälle, der hvar och en egde en samlad »skatt», borde vara rikt som ett Golkonda, och likväl skulle folk *dö af svält* der, dö som flugor lika ohjelpligt, som om de ej hade något annat än ädelstenar att tugga på.

Sparsamhet innebär minskning i konsumtion, minskad efterfrågan på förnödenheter. Den minskade efterfrågan tvingar till inskränkning i produktionen. Om *Ni* köper *en* rock om året i st. f. två, så har Ni inbesparat kostnaden för *en* rock, och detta enstaka fall betydde intet för produktionen. Men om alla slete på *en* rock hela året, så vore det endast möjligt att med vanlig profit producera hälften så många rockar som i fall massan af folket köpte två nya rockar om året.

Förloppet af det sparsamhetsexperiment, hela folket företagit sig, skulle, närmare eftersedt, bli följande: en massa penningar, som nu användas till konsumtion, skulle strömma in till bankerna. Härifrån blefve de naturligtvis utlånade igen, hvilket ginge bra till en tid; men så komme ett bakslag, det är ej svårt att säga hvarifrån: den minskade konsumtionen hade tvungit till inskränkning i produktion. Den minskade produktionen hade mindre behof af bankernas förskott. Penningarne skulle få ligga orörda. Och tror man, att de skulle yngla af sig sjelfva, medan de låge der, i bankens kassahvalf? De kunde för öfrigt gerna få göra det: om hvarje silfverkrona födde en 10-krona af guld, hvarje 10-krona en hundralapp, blefve väl depositärerna derför rikare? — Den som tror det besitter på pricken samma ekonomiska vishet som den qvinna i Oskarshamn, hvilken anlade mordbrand och tyckte, att det gjorde ingenting, »ty det fans så mycket penningar i brandstodsbolaget».

Ser man en smula djupare, förstår man, att då bankerna ej kunde få sina kapital utlånade för att understödja någon produktiv rörelse, kunde de faktiskt *ej* göra dem fruktbärande, hur ifrigt de än bedrefve myntnings- och sedeltryckningsverksamheterna. Under dessa förhållanden skulle svårigheten att få kapital placerade ha till följd, att räntan vore stadd i ett ohjelpligt sjunkande, för hvilket ingen annan gräns funnes än 0. Det behöfves ej mycket skarpsinne för att inse, att detta endast vore en omklädnad för det förhållande, att hela produktionen befunne sig i lägervall, att arbetet vore förlamadt, att ingen profit gjordes. Penningen är det ekonomiska tillståndets gyllene omklädnad. Utfällningarna i penningmarknaden, räntan, äro dess termometer. Om Ni, då denna närmade sig fryspunkten, nollpunkten, lyfte på den gyllene drägten, skulle Ni

derunder finna en kropp i stelkramp, sammandragen af köld, stillastående, död.

En kris! — Ja, det skulle vara en kris, mot hvilken den nuvarande vore en barnlek, ett betryck på näringslifvets alla områden, som vore förfärligt. Köpmannen finge ingenting sälja, följaktligen måste han minska sina omkostnader, hyra mindre lokal, afskeda sina biträden o. s. v., men det stannade ej dervid: han måste också minska sina reqvisitioner, och nu ginge bakslaget vidare till fabrikanten. Denne mottoge inga order, följaktligen måste han minska sin drift, afskeda sina arbetare. Och desse, hvilka som bäst gingo på och sparade och sparade, hade snart ingenting att lefva af. Härmed hade stoppsignalen med en stöt för hvarje länk, liksom när ett jernvägståg bromsas, genomgått de ekonomiska utbytenas hela ringked samt återkommit till utgångspunkten. Eländet vore komplett. Arbetarne, som, i enlighet med hvad »räddaren» bevisat för dem i uppropet, trott, att det inte fans en dag, då de ej kunde lägga af 10 öre, fingo snart se, att det kunde komma en sådan dag, om icke förr, så när de ej längre förtjenade 10 öre. Och då återstod det dem ingenting annat än att åter ta ut sina depositioner och börja konsumera igen (sluta upp med sparandet!) för att åter få produktionen i gång.

När den ekonomiska termometern, räntan, närmade sig nollpunkten, då vore sparsamhetsifrarnes Golkonda i antagande. Hvar och en egde en bankdeposition eller ett belopp på ett eller annat sätt investeradt; men det hade förlorat karakteren af ett sig förvärdande kapital samt vore stelnadt till en skatt, en glänsande rubin, kall, liflös, utan must som den. Det drömda Golkonda egde ej karakteren af yppig, öfverflödande rikedom utan af ett absolut utsinande af *alla* hjelpkällor.

Dit hade sparsamhetstaktiken fört folket, dit denna ofelbara »ackumulation» af oerhörda förråd. En präktig illustration till den gängse föreställningen om sparsamhetens produktivitet, dess förmåga att alstra ett mervärde, ränta, som ju endast är en »billig sparsamhetspremie». Här hade sparsamheten i stället förstört mervärdet.

I ifvern att lägga sedel till sedel, att packa ihop dem i tjocka bundtar hade man tvingat arbetet att stå still. De gröna papperslapparnes fria och raska cirkulation var häfstången för produktionen, och när man läste in den häf-

stången i ett dyrkfritt hvalf, hade hela mekanismen rullat tillbaka som en sten. Det är sant, man hade fått högar af guld, hela hästlass papper, man hade »ackumulerat», men den naturliga rikedomen hade undandragit sig den ackumulationen. En full mjölbinge får man genom att mala och tröska, icke genom att sluta upp att göra det. Den naturliga rikedomens lif är arbete. Menniskan lefver ur hand i mun, lefver af sitt arbete. Hon skall icke försöka göra det af sparsamhet.

Sparsamheten, som hämmar arbetet, produktionen, är derför i och för sig fördärflig för den naturliga rikedomen. Om man icke desto mindre antoge, att under det sparsamhetsfebern grasserade, den naturliga rikedomens ackumulation skulle hålla jämna steg med penningarnes hopning i depoterna, så tillkomme ändock en ny omständighet, som gjorde sparsamhetens frukter om intet. Rikedomen in natura är ej så beskaffad som en femkrona, hvilken har ett på samhälleligt aftal beroende värde och således gäller lika mycket ny eller gammal. Rikedom af det förra slaget frätes i hvarje ögonblick af tidens tand. Ville man genom sparsamhet ackumulera den, i stället för att skapa den ny genom arbete, så vore man tvungen vidtaga så storartade anstalter för konservering, att kostnaden derför med säkerhet slöke allt hvad man sparat in. Sparsamhetsifraren stöter sålunda med sina teorier på den ena omöjlighetens mur efter den andra. Man kan gerna vara efterlåten mot honom i diskussionen och säga; »der var du visserligen fast, men låt oss blunda för det och ponera, att det står dig fritt marschera vidare». Han kommer ändå icke mer än två steg, förr än han åter stöter på muren.

Nu är det visserligen sant, att ett sådant sparsamhetsexperiment som det här ofvan antagna aldrig förekommit och aldrig heller *skall* förekomma i historien. Ett folk, som i ett plötsligt raptus finge den sanna gnidaredemonen i sig, skulle ofelbart strypa hela sin industri. Att antaga, det ett folk verkligen kunde begå ett slikt sjelfmord, vore onödigt, så framt det ej funnes sparsamhetsifrare, hvilka man för en gång måste ta på ordet för att visa dem, hur absurdt de resonnera.

Sparsamhetsifrarne — ordet är för långt, deras rigorösa åskådning gör det lämpligt att döpa om dem till spartaner — spartanerna kunna vara lugna för, att deras teorier aldrig

komma att blifva tillämpade, så att de få tillfälle utöfva sina förstörande verkningar. För det första äro icke alla menniskor spartaner, ty det fins några, som äro atenare också. Och desse tycka icke om den svarta soppan, utan älska ett ljust och gladt och skönt lif.

För det andra omöjliggör en allmän sparsamhet eller snarare ett allmänt hopsparande sig sjelft, så snart det börtar praktiseras, och det så fort, att det ej hinner åstadkomma en verklig stockning i produktionen. Det finnes någonting, som benämts »arbetslönernas järnlag», och som innebär, att arbetets lön aldrig kan under någon längre tid vare sig stiga högt öfver eller sjunka lågt under den af kapitalet köpta arbetskraftens värde eller dess produktionskostnad. Om nu detta är att tala som kättaren Marx, så innebär det likväl i sak precis det samma som sagts äfven af de rättrogne kyrkofäderna t. ex. J. S. Mill. Summan är, att arbetslönerna i en gifven tid i ett gifvet land motsvara nätt och jämt hvad som *der* anses vara oundgängligen nödvändigt för lifvets uppehälle. Om den stora massan af vårt folk i ett nu angrepes af sparsamhetsrabies, så att med nuvarande löneförhållanden hvar och en droge undan en del af sina inkomster från konsumtionen, så innebure detta, att den stora massan godkänt att låta sina behof mätas efter en lägre måttstock. I och med detsamma skulle lönernas aldrig slumrande järnlag komma i verksamhet. Hur lågt massan än lyckades nedbringa gränsstrecket för de oundgängligaste lefnadsbehofven, skulle arbetslönernas streck vara i ett oafbrutet sjunkande, till dess de båda sammanfölle. Detta skulle påskyndas af den genom minskad konsumtion orsakade minskning i produktion. Den minskade produktionen kunde ej sysselsätta så många armar som förut. En arbetslös öfverbefolkning skulle uppstå, hvilken genom olidlig konkurrens skulle sänka lönerna. Arbetslönernas sjunkande skulle fortfara, så länge det allmänna sparandet fortfor. När det sistnämda vore omöjliggjordt, skulle de senare bli stationära. Att bringa upp dem igen till deras förra nivå skulle ha sig mindre lätt än det var att sänka dem. Den stora massan, som tagit sig för att spara för att förbättra sin ställning, hade sålunda endast lyckats förbättra den *nedåt*, och det på ett sätt, så det nog bletve rikt tillfälle för framtiden till utöfvande af spartanska dygder.

Arbetslönernas järnlag verkar i kapitalsamlingens tjenst *emot* kapitalspridningen. Om sparsamheten verkligen kunde åstadkomma hvad man väntar af den, så att man finge bevittna uppkomsten af en massa småkapital hos alla de sparsamme arbetare, som slöto sig i krets kring ett kapitalcentrum, så skulle detta te sig som en tendens hos kapitalets beståndsdelar att sträfva utåt mot periferien. Men man har aldrig upptäckt en tillstymmelse till en sådan tendens. Tvärtom besitter kapitalet — likasom jorden — attraktionsförmåga, i följd hvaraf atomerna sträfva att samla sig i en kompakt massa kring medelpunkten medan lagret vid periferien förtunnas. Det är detta, som gör det så ofantligt »tunt» med arbetarnes löner. Kapitalet suger ohjelpligt i sig all deras förtjenst, till dess intet återstår mer än nätt och jemt hvad de måste ha att sticka i munnen.

Att tro på de gagneliga följderna af allmän sparsamhet är att tro på kapitaldiffusionen och förneka kapitalkoncentrationen d. v. s. förneka alla erfarenhetens rön, alla af vetenskapen konstaterade fakta.

Då man vill rädda den stora massan genom att ge den det ofantligt filantropiska sparsamhetsrådet, så är det klart, att man måste mena *allmän* sparsamhet. De lyckliga följderna af *partiel* sparsamhet vill ingen förneka, men det måste betonas, att följderna ock blifva partiella. Vid sådant förhållande har man ej rätt att tala om sparsamhet som en dygd, hvilken för hvar och en som öfvar den har sin nödvändiga belöning på samma sätt som ett sundt könslif i deraf härflytande helsa har sin nödvändiga belöning. På sin höjd har man rätt att för den enskilde framhålla sparsamheten som en egoistisk klokhetsåtgärd, hvarigenom han kan höja sig öfver sin omgifning. Det kan icke förnekas, att sparsamhetens dygd för detta betraktelsesätt förlorar en smula af sina kläders hvithet.

Det har funnits en tid, då sparsamheten var en dygd att rekommendera för en och hvar: det var då industrien var öfvervägande huslig, då familjen sjelf producerade alla förnödenheter, som svarade mot dess behof. Det var en klok husmoder, som bestämde, att af det lilla parti talgljus, som stöptes åt gången, 20 à 30 stycken, fick endast ett eller ett halft ljus brännas om dagen. En verklig vinst uppkom för familjen, derigenom att det lilla förrådet räckte tre eller fyra gånger så länge som det skulle gjort, ifall

ingen husmoderlig omsorg vakat öfver dess konsumtion. Men räkna ut den vinst som skulle uppkomma, ifall vårt folk blefve så sparsamt vid användandet af stearinljus, att Liljeholmens fabrik tvangs att *stå* halfva året! Det är *ett* slags klokhetsregler, som gälla för en inom sig sluten familj i ett primitivt samhälle med ett primitivt produktionssätt, samt en *annat* slags, som gälla för ett modernt samhälle med kapitalistiskt produktionssätt, med storindustri.

Det evinnerliga talet om sparsamhet är blott ett nytt bevis på, huru långsamt ett ursprungligt föreställningssätt, som en gång egt grund i verkligheten, viker för ett nytt, baseradt på helt och hållet ändrade betingelser. Ännu händer det understundom på landet, att en ko i ladugården får det s. k. »villarpaskottet», men det är blott, emedan det ännu sitter så mycken stenåldersintelligens qvar i folket. Likaså fortlefver ännu bruket att gå till nattvarden, oaktadt det hvilar på ett åskådningssätt, som tillhör medeltiden.

Talet om sparsamhet, som är de liberales A och O, emedan det harmonierar så förträffligt med deras föreställning, att hvar och en är sin egen lyckas smed, detta tal beror på en sorts stenåldersintelligens hos de liberale. Det är i sjelfva verket den liberala stenålderns sista trumf, inte underligt då att det är så svårt trumfa ut det.

Gent emot flintans vishet stå nu socialisterna som det moderna vetandets lärare. Och desse, den nya tidens äkta söner, brännmärka sparsamhetsflosklerna, som en huskur, hvilken kunde vara god nog endast för de enkla förhållanden, då läkekonsten ännu låg i knät på äldsta käringen i familjen. I vår tid förlora huskurerna allt mer sin prestige samt hemfalla räddningslöst under endera af rubrikerna: *vidskepelse* och *qvacksalveri*.

I ett samhälle med storproduktion är det inte längre fråga om, att man ej mäktar producera så mycket, att det ej räcker till för det befintliga behofvet; det gäller i ett sådant samhälle endast att laga så, att behofvet kan bli *effektivt* d. v. s. är förenadt med köpförmåga.

En sådan olycka som hungersnöd, orsakad af missväxt, kan drabba Kina men aldrig England. England kan på fjorton da'r ackumulera så mycket spanmål, som det kan konsumera på ett år. Hvad som däremot kan inträffa i England är *kriser*, en sjukdomsart, som är specifik för det moderna, kapitalistiska samhället. En kris är det onatur-

ligaste, som finnes, ty den är hunger midt i öfverflödet, Tantali qval förverkligade. Förrådshusen stå fulla men omgifna af en svältande befolkning. Behofvet är skriande, men det är ej förenadt med köpförmåga. Konsumtionen är nedbragt till ett minimum. Det är hårda tider, heter det. Samhället är som till hälften strypt och våndas under greppet af de hårda tidernas järnhand kring dess strupe.

Det alldeles egendomliga för kriserna är deras förmåga att förstöra värden. Antag att en person eger ett stort järnbruk men ej kan få sälja något järn. Han borde ju vara en rik man, och dock befinner han sig i det största betryck. Antag en annan bruksegare i mindre, låt oss säga, blott $\frac{1}{10}$ så stor skala. Han lyckas afsluta ett fördelaktigt leveranskontrakt och befinner sig i en ypperlig ställning. Den förre eger produkter, som om man ser efter brukningsvärdet borde gälla 10 gånger mer än den andres, men olyckan är, att de ej kunna realiseras som bytesvärde, ej genomgå utbytets dop, gulddopet. Allt det arbete, som nedlagts på deras produktion, är derför gagnlöst. Värdet är förstördt. Rikedomen slopad, totalt tillintetgjord.

På det sättet verkar en kris. Se på detta fullproppade magasin! Man tycker, att det borde representera en hel förmögenhet, och likväl är det kanske endast det ihåliga höljet för en förmögenhet, som just nu håller på att spolieras i grund, spolieras så djupt t. o. m., att det blir ett stort gapande svalg, der den stått, ett svalg, i hvilket andra förmögenheter instörta. Krisen består just deri, att den sammandrager utbytningsförmågan, försvårar tillträdet till det allt förlossande dopet i guld. Den liknar en indigestionssjukdom, som gör att samhällsmagen i st. f. att smälta kastar upp de näringsämnen, som tillföras den, medan samtidigt alla lemmarne förtvina af brist på föda.

De massor af värden, som krisen förstör, äro säkert lika oerhörda som oberäkneliga. Krisens innersta väsen är ingenting annat än bristande konsumtionsförmåga. Frågar man, hvarutaf denna kommer sig, så ligger svaret nära till hands: *af den fria konkurrensen, som stiftar arbetslönernas järnlag.* Det är denna som nedsätter den stora massans konsumtionsförmåga till ett minimum.

Så länge menniskorna samtycka att under den fria konkurrensens spira dras och slitas om sin välfärd som vettvillingar i stället för att med gemensamma krafter bereda

den, så länge fins det hvarken fram- eller återgång ur elände. Det är och förblir en evig kastning mellan krisernas ebb och flod.

Då krisen förstör värden, gör den intet annat än slopar en massa verkställdt arbete. Det egentliga slöseriet i vårt samhälle är slöseriet med arbete, orsakadt genom det oreglerade planlösa produktionssättet. Om menniskorna icke längre underkastade sig att vara lekbollar för blindt verkande naturkrafter, konjunkturernas ostadiga kastvindar, utan toge hela produktionsprocessen i sin hand och reglerade den förnuftigt, det vore den sanna, räddande sparsamheten.

Att reglera produktionen förnuftigt vill säga att inrätta den efter det beräknade *konsumtionsbehofvet*. Hvad som nu reglerar produktionen är icke folkets konsumtionsbehof, utan *kapitalets förvärdningsbehof*.

»Kapitalets förvärdningsbehof» är en term, som låter främmande, men den är i alla fall lätt att begripa. Då en kapitalist sitter med 30,000 kr. i hand, vill han icke lägga ned dem i sitt schatull och sedan dag för dag ta ut en del att använda för sin konsumtion, till dess allt är slut, utan han vill på ett eller annat sätt placera kapitalet, så att det ger honom vissa procent — utan att dock minskas till sitt belopp. *Kapitalet vill frambringa ett mervärde.* Detta är kapitalets förvärdningsbehof.

När nu förvärdningsbehofvet grasserar riktigt oroligt kapitalistens hug, går han omkring som en viss potentat sökande, hvad han uppsluka må. Och så fort det på någon håll öppnar sig en ljusning, en utsigt »etwas zu verdienen» gör han ett grepp i pungen och slungar ut sin guldkrona midt framför fisken mervärde. Nappar det då, varder det i kapitalistens inre en stilla frid, hvarom blott den kan göra sig en föreställning som sjelf erfarit densamma. Dock blir fridén ej långvarig, ty förvärdningsbehofvet är kroniskt. Kapitalisten måste derför åter ut på fiske. Om det deremot inträffar att inga mervärdesfiskar simma i farvattnet, så blir kapitalistens guld vackert liggande i fickan. Mervärdesfiskarne ha alldeles samma natur som sillen på vestkusten. De gå till under somliga år i stora stim, så man kan ösa dem med skopor; andra år åter uppträder blott en ensam stänkfisk här och der. När de uppträda så der enstaka, då är det de »dåliga tiderna» inträda. Då är det alla menniskor klaga öfver, att det är omöjligt att förtjena

något. I sådana tider krymper guldet ihop i depoterna, och som guld är den enda smörja, som duger för produktionens hjul, så afstannar produktionen. När kapitalet kan förtjena någonting, så strömmar det ut i rörelsen; när utsigt till förtjenst ej finnes, drar det sig ihop. Och allt efter som det strömmar ut eller drar sig i hop, kommer produktionen i gång eller afstannar. Här se vi en annan sida af krisen. Nyss framställdes, på hvad sätt den *förstör* värden, gör onyttigt det redan producerade; här ses, på hvad sätt den *hindrar värden att uppkomma.*

Det förefaller efter allt detta en smula kostsamt att hålla sig med kriser.

Hvad som här sagts om värdeförstörelse, gäller emellertid ej blott om de stora periodiska stockningarna. Krisens såväl negativa som positiva sida, bristande köpförmåga hos den stora massan såväl som den deraf betingade, jag vill ej säga öfverproduktionen, utan onyttiga produktionen, finnas alltid i det nuvarande samhället. Detta samhälle är sålunda till sin natur ytterst slösaktigt, i det att det oupphörligt förstör värden. Värdeförstörelsen pågår endast i mindre mon under den tynande sjukdomen än under de häftiga anfallen, de egentliga kriserna. Att förorda ett sådant samhälle anstår minst sparsamhetsifraren, och det är det absurdaste i verlden att, då man uppmanar individerna till sparsamhet, likväl sträfva att upprätthålla ett samhällsskick, som nödvändigt måste omintetgöra alla sträfvanden i dylik riktning, emedan det i och för sig utgör det vanvettigaste tänkbara slöseri.

Från det socialistiska samhällsskicket äro kriser i följd af dess natur med nödvändighet uteslutna. Då hvar och en erhåller det fulla utbytet af sitt arbete, är det endast ett axiom, att alla samhällsmedlemmars tillbytningsförmåga, tagen såsom en enhet, är precis lika stor som massan af de genom deras arbete åstadkomna produkter. Någonting motsvarande den bristande köpförmågan eller den onyttiga produktionen kan således här icke ifrågakomma. Båda måste täcka hvarandra.

Till sist ännu ett sant ord om det liberala samhället! Detta samhälle hopar produkter i öfverflöd, men det sätter flertalet af sina barn på förknappning, beröfvar dem förmågan att tillegna sig det producerade. Förnödenheterna få hellre ruttna ned i värdeförstörelsens dy, än de få mätta

skrikande hunger. I detta samhälle kan den rike judenbegär efter sina fyratio procent sätta produktionen i gång, men millionernas rop på bröd kan det icke. Detta samhälle, för hvilket sälunda procenten är den enda driffjädern i allt dess görande och låtande, detta samhälle har intet modershjerta för sina barn. Det har blott ett kallt, skrumpet *procentarhjerta*.

Och derför blir det samhället ej långlifvadt.

Det har alltid varit »Dagens Krönikas» grundsats att öppna sina spalter äfven för sådana beaktansvärda och välaffattade artiklar, hvilka icke till fullo öfverensstämma med redaktionens egna åsigter. Detta är anledningen till intagandet af ofvanstående uppsats, ehuru den utgår från en nationalekonomisk grunduppfattning, som hvarken delas af tidskriftens utgifvare eller tillfällige redaktör. Sjelfva ämnet, alltid af intresse, kan särskildt nu, åtminstone här i Stockholm, sägas satt under debatt, och red. vill icke visa sig angripen af samma enfaldiga och fega benägenhet som en del godt folk, deribland en och annan »frisinnad», att betrakta de socialistiska lärornas bekännare som vådliga att ha det ringaste att skaffa med och deras kritik som betydelselöst prat.

Från teatrarne.

Återblick af

Habitué.

Den 15 november.

På de kungliga teatrarnes dramatiska afdelning hafva på sista tiden förekommit två repriser, som med rätta tilldragit sig ganska mycken uppmärksamhet. Båda hafva upptagit stycken af Ibsen, nemligen *Ett dockhem* och *En folkfiende*.

När *Ett dockhem* först gafs på Dramatiska teatern för några år sedan, väckte det så mycket uppseende, åskådades så flitigt och framkallade så många och grundliga debatter, att man vid styckets återupptagande efter en icke allt för lång hvila nästan kunde befara en viss matthet i intresset, i synnerhet som den sida af »qvinnofrågan», som här behandlas, sedermera af Ibsens eftersägare och (framför allt) eftersägarinnor ytterligare debatterats i pjeser af större eller mindre värde, tills den stora publiken nästan gripits af leda vid hela ämnet, derför att den tendentiösa framställningen onekligen varit något ensidig. Det är också faktiskt att intresset vid återupptagandet af stycket icke varit i främsta rummet fäst vid sjelfva pjesen, ehuru denna är tillräckligt genialisk och spännande att icke kunna lemna åskådaren oberörd, utan vid den debutant, som börjat sin sceniska verksamhet i Noras maktpåliggande roll, fru *Håkansson*.

Man har på något håll klandrat direktionen, derför att den med förbigående af teaterns redan befintliga krafter (med särskildt afseende fäst på fru Hartman) låtit en debutant gifva anledning till Dockhemmets återupptagande på repertoaren. Så vidt vi förstå, är detta klander obefogadt. Det fans, af skäl som vi redan antydt, nemligen den jem-

förelsevis korta tid som förflutit sedan stycket senast gafs, ingen egentlig orsak att nu återupptaga det samma, så framt icke något alldeles specielt intresse gaf anledning dertill. Men en sådan speciel anledning låg utan tvifvel just i en begåfvad debutants önskan att i Noras roll först framträda för publiken. Resultatet af hennes framträdande, som utan smicker kan kallas lyckadt, ger icke något berättigande åt klandrande anmärkningar med afseende på rollens besättande, och det förefaller minst sagdt omotiveradt att börja tala om fru Hartmans större eller mindre lämplighet för uppgiftens lösande, derför att en helt annan person varit anledningen till pjesens upptagande. Om fru Hartman hade aldrig så många förutsättningar att skapa en framstående Nora, något som är mycket möjligt och i vissa hänseenden sannolikt att hon har, så gäller det vid den ifrågavarande debuten dock uteslutande att bedöma i hvad mån fru Håkansson lyckats eller icke lyckats att fylla de anspråk man kan hafva på framställarinnan af Dockhemmets qvinliga hufvudperson.

Delvis har man öfverskattat resultatet. Man har, såsom förklarligt är, i hög grad frapperats af debutantens stora förutsättningar för dramatisk framställning, hennes behagliga yttre och hennes böjliga stämma, hennes naturliga sätt att tala och hennes obesvärade uppträdande, som icke det ringaste ingifver föreställningen om en oprövad debutant. Man har frapperats och i viss mån duperats af denna hennes naturliga begåfning, som redan i och för sig är anmärkningsvärd nog att berättiga debuten, och dervid hafva många förbisett den vigtiga frågan, om Ibsens Nora i debutantens hand blifvit hvad författaren åsyftat. För vår del tro vi att fru H. genom sin enkla naturlighet och sin förmåga att återgifva den naïva sorglösheten hos en bortskämd, tanklös och godhjertad qvinna någorlunda räcker till för Nora före brytningen, men att hon i den stora slutscenen i tredje akten, der Nora skall växa ut till en storslagen, tänkande reformqvinna med vidsträckta vyer långt utom hvardaglighetens trånga synkrets, är alldeles för svag, för mycket sceniskt oerfaren och för litet inne i den Ibsenska tankegången, att gifva den åsyftade gripande bilden af en varelse som med ens fått ögonen öppna för ett förfeladt lif, för ett lif som förfelats utan egen förskyllan, genom sociala missförhållanden för hvilka hon är martyr. Det är icke brytningen, upproret mot det bestående som i enlighet

med förf:s mening blir hufvudsaken i fru H:s framställning, utan hon betonar genom sin mildhet, sin brist på våldsam kraft och bitter besvikenhet framför allt möjligheten af en försoning i detta enskilda fall. Fru H:s Nora synes icke vara vuxen att bära följderna af det steg hon tager, och hon förefaller icke som en nog kraftig bärarinna af den idé som förf. vill hafva fram. Det väsentligaste i rollen, det redan gamla barnets förvandling till en mot samhället oppositionel, stark qvinna, har fru H. icke kunnat genomföra. Men denna inskränkning i en framgång, som redan är stor nog genom hvad hon verkligen lyckats gifva, visar blott att hon ännu är debutant, icke fulländad konstnärinna, och den innebär alldeles icke att hennes debut skulle derför vara misslyckad eller omotiverad. Hon eger påtagligen stora förutsättningar för framgång på scenen, kanske inom trängre gränser än debutrollen angifver, kanske också i vidsträcktare mån, det är ännu för tidigt att söka afgöra, och hennes debut i en stor och fordrande roll var intressant genom det mindre vanliga mått af begåfning, som hon deri hade tillfälle att lägga i dagen.

Om fru Håkansson hade sina svagaste moment i sista akten, var deremot hr *Palme*, som nu efter hr Fredrikson öfvertagit Helmers roll, bäst i denna akt. Här tecknade han med säker hand ytligheten hos den belefvade, men egoistiske verldsmannen, som har lidelsefulla utbrott då det gäller skenet af brottslighet, men icke fäster någon vigt vid den s. k. brottsligheten sjelf, blott skenet kan bevaras. Den bedårande finheten och älskvärdheten hos Helmer, sådan han visar den i de båda föregående akterna, och som hr Fredrikson så väl förstod att framhålla, får deremot icke samma tilltalande uttryck i hr Palmes framställning. Men det frånstötande i Helmers karaktär och åskådningssätt kommer genom hr Palmes spel så fullt till sin rätt, att man kanske derigenom klarare, än förr var fallet, fattar att Nora måste efter katastrofen känna sig främmande för sin man.

Hr *Fredrikson*, som lemnat ifrån sig Helmers parti för att i stället gifva lif åt doktor Ranks figur, lyckas häri förträffligt. Dödskandidatens kärlek till lifvet får ett lika säkert uttryck som det manliga mod hvarmed han går döden till mötes, när den är oundviklig, och den skämtsamhet som han ända till slutet breder öfver sitt tal har ett så väl träffadt mått af bitterhet, att den verkar harmoniskt på

åskådaren midt i den disharmoni hvari den stackars doktorn rör sig.

Hr *Hillbergs* utmärkta framställning af sakförar Krogstad och fru *Swartz'* omsorgsfulla återgifvande af fru Linde äro de samma nu, som då stycket förut gafs på Dramatiska teatern.

I »*En folkfiende*», som å nyo gifvits några gånger å Stora teatern, har hr *Hillberg* såsom doktor Thomas Stockman en af sina mest framstående glansroller, så vida det icke rent af är hans allra mest helgjutna och fulländade skapelse, hvilket vi äro böjda att tro. Genast vid första entréen känner åskådaren på sig att han har en ur verkligheten gripen, utpräglad individ framför sig, och under styckets gång finnes ingenting som lemnas oklart och ingen anvisning af förf. som icke blifvit begagnad af skådespelaren till figurens fulländande. Man förstår i hvarje ögonblick hr Hillbergs Stockman, och man sympatiserar med honom, derför att hans vackra karaktär ständigt får ett älskvärdt, lefvande uttryck. Den »andliga förnämheten», som är hufvuddraget hos figuren, lemnar utrymme bredvid sig för godmodigheten och den naiva tron på menskligheten och på sanningens och rättens segerkraft, för vetenskapsmannen-opraktiskhet i lifvets hyardagsförhållanden, för det spänstiga sinnets liflighet och menniskovännens idérikhet o. s. v. Det fins ingen sida af den innehållsdigra personligheten som försummas eller som framhäfves på de öfrigas bekostnad, och just genom detta jemnmått i teckningen uppstår en bild af så lefvande verklighet, att man oemotståndligt tilltalas deraf. Och detta fortfar så hela den ansträngande rollen igenom. Man kan icke säga att någon detalj är mindre omsorgsfullt utarbetad, eller att man vid något tillfälle märker en trötthet eller öfveransträngning. Hr H. hushållar så väl med sina medel, att sista akten är lika kraftig som den första. I alla afseenden är denna hans framställning af en modern fullblodsmenniska en triumf.

Hr H. skapade sin Stockman redan på våren 1883, fastän han först nu haft tillfälle att visa den för Stockholmspubliken, och det saknar icke sitt intresse att jemföra med hvarandra de båda upplagorna af rollen, nu och för tre och ett halft år sedan. Grunddraget qvarstår nog oförändradt, ty skådespelaren träffade genast författarens mening

och misstog sig icke om medlet att återgifva den. Men i detaljerna finnas åtskilliga olikheter som — åtminstone delvis — angifva en utveckling i konstnärligt omdöme. Först och främst står 1886 års Stockman afgjordt framom den äldre i helgjutenhet, så till vida att den sistnämda hade mattare punkter här och der, hvilka nu fått lika kraftig färg som det hela. Hos 1883 års Stockman var tankspriddheten till förfång för vigtigare detaljer allt för kraftigt betonad. Den goda doktorn visste aldrig hvar han hade sina saker och måste t. ex. vid ett par tillfällen låna näsduk af sin hustru. Det är utan tvifvel ett bevis på god smak att skådespelaren afstått från en detaljöfverlastning, som blott onödigtvis splittrade uppmärksamheten vid en framställning som den förutan är så rik på omvexling. Slutligen var masken väsentligt olika förr mot nu. Den äldre Stockman hade yfvigare hår och längre, något tofvigt skägg. Han gaf intrycket af en man hos hvilken »förnämheten» uteslutande fans inom bords, och som vårdslösade sitt yttre jemt upp så mycket som kan tillåtas utan att vara ostädad. Det kan vara en smaksak att sätta den ena eller den andra masken främst, och det är kanske blott det första intryckets pockande på företrädesrätt som gör att vi för vår del föredraga den äldre och mindre vårdade Stockmans utseende.

Utförandet af »En folkfiende» på Stora teatern är i sin helhet mycket tillfredsställande, om än ett och annat kunde tänkas något annorlunda för att vara i full öfverensstämmelse med författarens syfte. Fru Stockman har i fröken *Åhlander* en mycket god representant. Hon är enkelt och naturligt hvad hon skall vara, den opraktiske doktorns praktiska hustru, som icke genast kan följa sin man på hans idéutflykter, när det gäller att riskera hela familjens ekonomiska existens, men som, när tärningen är kastad, står orubbligt vid mannens sida och förstår honom med sin känsla, om också icke med sitt förstånd. Fröken *Björkegren* ger en fullt antaglig bild af Petra, den friska och sjelfständiga unga qvinnan, som har både hjerta, karaktär och bildning nog att förstå, beundra och följa sin far. Hr *Thegerström* har naturligtvis med sin säkra blick för figurens innebörd gifvit borgmästar Stockman den tillbörliga embetsmannastramheten, men deremot har han icke åt figurens lumpenhet och småsinne gifvit den komiska belysning, hvarigenom dessa egenskaper till fördel för det hela bäst gisslas. Han

har strukit under den yttre värdigheten mycket starkt, men kontrasten mellan denna och bristen på inre värde kommer icke fram tillräckligt förkrossande för det åskådningssätt som borgmästaren skall representera. En roll, som återigen gör sig fullt gällande just genom den starka komiska färg den erhållit, är garfvaremästaren Morten Kiils, återgifven af hr *Bæckström*. Det ligger i det binamn som förf. låtit Morten Kiil få af sin omgifning, nämligen »gräfsvinet», en anvisning om figurens utseende och uppträdande, och hr B har på ett mycket träffande sätt tillgodogjort sig den samma. Masken, gången, skrattet, hela företeelsen inger föreställningen om det ifrågavarande djuret och står i full samklang med den ohjelpliga låghet och inskränkthet som karaktärisera personen. Boktryckar Aslaksen spelas nu som förr af hr *Norrby* med dennes något torra, men säkert verkande komik. Tidningen »Folkviljans» redaktion, hrr *Personne* och *Hamrin*, kunde möjligen med fördel taga sig något annorlunda ut, särskildt hufvudredaktören, som säkerligen hade godt af litet mera smidighet i stället för den ogenerade »vräkigheten», eftersom han i alla fall lyckas föra sin omgifning bakom ljuset ganska länge och ännu, sedan han tagit parti, söker inför Stockman förmildra intrycket af öfverlöpandet.

I sin helhet går emellertid pjesen förträffligt och förtjenar i allo det bifall hvarmed den mottages.

Till de senaste dagarnes företeelser på Dramatiska teatern hör också ett nytt gästspel af hr *Knut Almlöf*, hvars gedigna talang alltid helsas med samma entusiasm, när han lemnar sin lugna tillbakadragenhet för att uppfriska publikens minnen från gångna högtider i teatersalongen. Hr Almlöf tillhör en skola som redan i det närmaste dött ut, men hans och skolans spelsätt hvilar på den enda hållbara grunden, naturligheten i konsten, och förblir derför alltid friskt och ungdomligt, så länge det förekommer. Hr A. förvid sina gästspel med sig tillbaka en hel stor repertoar, som icke vidare skulle kunna hålla sig utan honom, och som derför försvunnit med honom och gör gästbesök med honom. Det är en glad och värderad repertoar, som roat ett par generationer och som fortfarande fyller salongen med tacksamma åskådare. Hittills hafva af dessa stycken endast gifvits »*Debutanten och hennes far*» samt »*Han är inte*

svartsjuk», men det är att förmoda att åtskilliga af de öfriga skola följa.

* * *

Nya teaterns sista nyhet på det rent dramatiska området är ett fyra akters lustspel af F. Stahl, kalladt »*Tilli*» och öfversatt från tyskan af hr *O. Wijkander*. Stycket har uppförts tillsammans med hr Ölanders vådevill »Mäster Placide» och slagit an ganska bra, som det tyckts. Det höjer sig väl i det hela icke öfver de vanliga tyska lustspelens nivå. Det har många långdragna scener och erinrar i sin uppränning och utveckling om andra pjeser af samma slag, hvilka förut gifvits här, men det eger också några partier af sjelfständigt värde jemte ganska mycken fyndighet i dialogen, och det utföres särdeles jemnt och framgångsrikt. Fröken *Sandell*, som framställer titelrollen, har i tredje aktens slut med hr *Holmquist*, pappa Rebus, en scen som på bådas händer är så öfverdådigt väl gjord, att den ensam borde kunna hålla stycket qvar på repertoaren en längre tid. Den förmåga, som fröken S. redan förut vid flera tillfällen visat sig ega att oemotståndligt rycka publiken med sig genom sin enkla, men energiska framställning, lägger hon också här i dagen på ett högst intagande sätt.

Men äfven öfriga medspelande bidraga till framgången. Vi hafva redan nämt hr *Holmquist*, som i den hederlige toffelhjelten Rebus har en roll fullkomligt i sin genre. Fröken *Friberg* har likaledes kommit på sin rätta plats som den adelsstolta köpmanshustrun och framhåller figurens komik med god måtta och lycklig effekt. Hr *Svedberg* är en städad och treflig ung man, behaglig och naturlig i sitt uppträdande, alldeles som han bör vara, och i konstberiderskan Corinnas lilla parti gör sig fru *Stenfelt* mycket fördelaktigt gällande. Ingen nämd och ingen glömd för öfrigt, är samspelet godt och den afton icke förspild, som man offrat på åskådandet af »Tilli».

* * *

Södra teaterns första nyheter för hösten ha varit ett par svenska original, tillsammans utgörande ett program. Förpjesen var ett litet proverb af hr *Daniel Fallström*, kalladt »*En förmiddagsvisit*», och det andra stycket ett

lustspel i 3 akter af hr *Frans Hedberg* med den direkt från förhållandena för dagen lånade titeln »*Villatjufvarne*».

Hr Fallströms lilla proverb, litet till och med som proverb, är ett förstlingssarbete i fråga om dramatisk produktion. Hr F. har redan förut flera gånger genom mindre bitar på vers och prosa ådagalagt sin förmåga att gifva stämning åt sina skildringar, och stämning finnes nog äfven i »*En förmiddagsvisit*». Deremot torde det vara mycket vanskligt att efter detta försök vilja afgöra om författaren egentligen ligger för dramatiskt skriftställeri öfver hufvud. Ingenting berättigar till ett påstående att så är, men å andra sidan gifver ingenting heller anledning att bestämdt förneka det. Alltsammans, i fall man kan uttrycka sig så om en pjes hvilken egentligen blott består af två à tre scener, är ett ytterst flyktigt utkast, hvari dialogen är ledig med ett par ansatser till fyndighet och situationen innebär möjlighet till dramatisk utveckling. I utarbetandet saknas dock den vane dramatiske författarens blick för det mått af detaljering som publiken tål och behöfver för att fullt klart fatta hvarom fråga är och för att få intresse för de uppträdande och deras angelägenheter.

Innehållet är i korthet följande: En kandidat Skytte har fattat tycke för skådespelerskan Lizzie Bergh, som i sin ordning besvarar hans känslor, men hon anser sig icke hafva någon anledning att hysa tillit till hans känslors och hans karaktärs stadga och afvisar honom derför, då han antyder tillvaron af sin kärlek. Hon synes också hafva bedömt honom rätt. Af ren förargelse och för att qväsa henne förlofvar han sig nämligen med en ung dam ur societeten, och för att fullborda sin triumf gör han med sin fästmö en förmiddagsvisit hos skådespelerskan. Triumfen stannar dock på den sistnämdas sida, ty visiten återuppväcker kandidatens kärlek, och vid ett nytt besök, som har efter en stund gör *ensam*, erbjuder han sig att bryta förlofningen, om Lizzie vill skänka honom sin hand. Lizzie handlar emellertid som ett förståndigt fruntimmer, beherskar sin böjelse och afvisar honom på nytt. Kandidaten går, för att fullborda äktenskapet med en fästmö som han icke älskar, och skådespelerskan fortsätter studerandet af sin roll.

Detta är utan tvifvel ett ämne, som låter behandla sig dramatiskt, men skisseringen är gjord med så lätt hand, att den dramatiska verkan icke hinner göra sig gällande. För-

fattaren har väl haft den summariska gången af det hela klar för sig och rätt angifvit tankegången och handlingssättet hos de båda hufvudpersonerna, men åskådaren vinner icke samma klarhet förr än han sett pjesen ett par gånger, och orsaken dertill ligger i bristen på utarbetade detaljer, der de handlande figurerna hinna visa sig, sådana de äro. Nu har mer än två tredjedelar af pjesen gått, innan man får veta de båda personernas ställning till hvarandra, om man ock delvis anar den på förhand, och när den knapphändiga förklaringen kommit, är allting slut. Uppslaget till situationen ligger i slutscenen, och det är ett dramatiskt missgrepp.

Arten af de känslor, som här äro i fråga, är väl äfven temligen problematisk till sitt värde. Kandidaten är alltigenom en flack och lumpen karaktär, icke värd en qvinnas kärlek och sjelf icke mäktig någon annan än egenkärlek. När denna såras, handlar han uteslutande under impulsen deraf. Efter sitt sista samtal med Lizzie går han sin väg lika stolt och retad, som han var då han förlofvade sig. Det kan misstänkas att en god och välartad qvinnas tycke för en dylik herre icke kan hafva något synnerligt djup. Det är blott en ungdomlig illusion, knappast det. Dermed är också en väsentlig inskränkning gjord i det intresse, som ämnet kunnat hafva, om den manliga karaktären med det ifrågavarande lytet dock egt något tillvinnande drag.

Det är naturligt, att ett stycke med så flyktigt skisserade figurer är ganska svårspelt och fordrar att de uppträdande genom sin individualitet utfylla de luckor förf. lemnat. Detta har icke blifvit händelsen å Södra teatern, som icke förfogar öfver dertill lämpliga krafter. Men man måste skänka erkännande åt de riktiga ansatser, som finnas i fröken *Anna Pettersons* återgifvande af skådespelerskans roll. Åt kandidaten har icke hr *Rundqvist* kunnat förläna något intresse, och det får väl, som ofvan antydts, mest skrifvas på förf:s räkning. Samma förhållande kan iakttagas med afseende på fru *Åbjörnsons* framställning af fästmön, en bifigur hvaråt förf. icke egnat någon uppmärksamhet.

Stycket i sin helhet synes oss innebära mindre än ett löfte, mer än en missräkning.

»*Villatjufvarne*» af hr Hedberg är ett med rutin gjordt stycke med ändamål att roa. Förf. rör sig bland Stock-

holmsbor på sommarnöje (på Vermdön) och begagnar ... såsom motiv för lustspelet af den fruktan för villatjufvar, som de senaste somrarnes tilldragelser naturligt nog fram-kallat. En stor samling menniskor, nemligen en grosshand-lare, en pensionerad tjensteman, en ingeniör, en slagtar alla med familjer, en arrendator, en fiskare, en län-... o. s. v., har gripits af denna fruktan och tager för villa-tjufvar två hyggliga herrar från Stockholm, hvilka und-sin semester göra en segeltur i skärgården. Formlig ska-gång anställes, de båda ungherrarne uppfångas, sättas i f-var och förhöras samt få till sist till fästmör ett par un-flickor bland sommargästerna.

Detta är i korthet innehållet, hvilket, som handlin-tre akter betraktadt, är skäligen tunt. Hvad som brister fortlöpande handling utfylles med figurmålning och si-tionsskildringar. Med den vana förf. genom mångårig ver-samhet på detta område förvärfvat sig, skapar han oc-verkliga figurer, visst icke mycket originela, men gan-roliga. Situationerna och dialogen utgöra en blandnin-platthet och fyndighet. Efter några långdragna scener ... gamla qvickheter (kanske litet omstufvade) och kända u-tåg kommer här och der en frisk fläkt af uppfinning ... nya vändningar. Mångfalden af personer får ersätta en-heten i handlingen, och när allt kommer omkring, gör ... hela, sedt utan anspråk, så som man ser en representat. på en mindre teater, der man vill skratta bort en afton, rätt godt intryck.

Härtill bidrager i väsentlig mån ett mycket förtjen-fullt utförande af teaterns för detta slags pjeser särsk-lämpliga personal, af hvilken också de allra flesta ta-anspråk vid tillfället. Nästan hvar och en är på sin ... plats, och dermed är egentligen totalomdömet om frams-ningen gifvet för dem som veta hur hr *Lindström* gör ... roliga gubbar, hr *Wagner* sina, hr *Strömberg* sina, hr *L-ström* sina (kanske i allmänhet dock *mindre* roliga ... *Abjörnson* sina magra figurer, fruarna *Fornell* och ... sina bastanta gummor, fröken *Hodell* sina små hyggliga ... kor, hr *Rundqvist* sina behagliga unga herrar o. s. v. ... någonting särskildt af framställningen framhållas, vor ... hr *Gründers* kraftigt och karaktäristiskt utförda notari ... af villatjufvarne), hvari han gifver ett nytt bevis pa ... ovanligt dugande och mångsidiga talang han tillfört ...

teatern; vidare hr *Pulchaus* fiskare, enkelt och konseqvent genomförd, hvari denne skådespelare höjt sig icke så obetydligt öfver nivån af sina vanliga, ofta litet fadda framställningar; fru *Carlbäck*, som lyckas mycket bra i återgifvandet af en bortskämd flickslyna hvilken utvecklar sig till en ganska älskvärd ung dam, samt slutligen fru *Jensen*, som i egenskap af en kokett ung fru är på samma gång intagande och komisk, alldeles som rollen fordrar.

* * *

Till sist ha vi att anteckna uppkomsten af en ny teater i hufvudstaden, den länge bebådade och efter många motigheter ändtligen öppnade Vasateatern, der hr *Berndt* med ett förut i landsorten arbetande operettsällskap har för afsigt att upptaga och fortsätta den bekanta »Ladans» (Mindre teaterns) traditioner.

Det invigningsskämt i 2 akter, kalladt »*Generalmönstringen*» och författadt af hr *S. Kinmanson*, hvarmed öppnandet högtidlighållits, är en i vanlig stil hållen revy dels med de trupper den nya teatern har att föra i elden, dels med en mängd operettminnen från salig Ladans tid. Stycket är icke så roligt och fyndigt som ett par föregående arbeten i samma genre af hr K. Replikernas och kupletternas udd synes hafva förslöats, och det tycks som skulle det till nästa gång behöfvas en ny idé, för att sätta litet friskare lif i detta slag af dramatiska (eller odramatiska) uppvisningar.

En nutida stordådsman.

Af

Helen Zimmern.

(Öfvers. från förf:s handskrift af M—r.)

När Henry Fawcetts ädla och gagnande lefnadsbana afslutades år 1884, sörjde hela engelska nationen denna händelse med mer märkbar personlig känsla af förlust, än som vanligen ledsagar bortgången af äfven framstående populära statsmän. Det var mannen, icke endast statsmannen, som folket begrät. I den blinde politikern hade det sett icke allenast den skarpsinnige och vise tänkaren, den konsequente vännen af frihet och rättvisa, utan hjelten, hvars lifslånga tålamod upplifvade och vädjade till alla dess hjertans bättre känslor.

Berättelsen om Henry Fawcetts lif, författad af en gammal och trogen vän till honom, är enkel nog; en berättelse om arbete, om en ädelt buren olyckshändelse, om vänskap, kärlek och lycka. Men det är en berättelse, hvarläsning gör oss bättre, ty Fawcetts lif är ett stort och heroiskt exempel af triumf öfver omständigheter så oblida, att de synas oss alldeles oöfvervinnerliga. Att han, ehuru blind, uträttade allt det han gjorde, är en kraftig sporre för många sträfsamma män, och hans namn skall förblifva liksom en historiens oförgängliga lampa, vid hvilken slägte efter slägte af förtviflande skall återtända detta hoppets ljus, som eljest skulle varit för alltid utsläckt.

Den blifvande general-postdirektören föddes i Salisbury år 1833. Hans fader var bördig från norra England och hade slagit sig ned i denna stad, der han idkade en linnekramhandlares yrke. Af fadren ärfde Fawcett sin kraftiga

kroppskonstitution, kärlek för tidsfördrif i det fria, för att vandra, skjuta och fiska. Ett fädernearf var äfven hans intresse för politik och beskaffenheten af hans politiska opinion. Hans moder hyste dessutom, liksom så många engelska qvinnor, varmt deltagande för sociala frågor. Från tidiga år visade den lille Henry ett lifligt intresse för praktiska studier och tyckes hafva föredragit gatorna framför skolrummet. Faderns tålamod tröttades af hans nyfikenhet. Hvad kostar ost eller fläsk? Hvad var priset i går och hvad skall det blifva i morgon? voro frågor, som beständigt framställdes af gossen och egendomligt karaktäristiska för den blifvande politiska ekonomen.

Fawcett skickades icke i någon offentlig skola och undgick sålunda en klassisk uppfostran; en omständighet, öfver hvilken man med skäl kan lyckönska honom, då hans anlag och håg voro riktade åt matematiken och att diskutera ekonomiska frågor. Ännu helt ung tillkännagaf han — under skolkamraternas bullrande skrattsalvor — sin afsigt att blifva parlamentsledamot, och ungefär vid samma tid finna vi honom som utgifvare af en skoltidning.

1848 kom Fawcett till Kings College i London, der hans brist på klassiska kunskaper höll honom långt ned på skolbänken, ehuru hans goda anlag tyckas hafva blifvit insedda af lärarne. År 1852 begaf han sig till universitetet i Cambridge, der han sedermera (1856) erhöll höga betyg i matematik och ett *fellowship* i sitt college.

M:r Stephen, hans biograf och studentkamrat, beskrifver sitt första möte med Fawcett i oktober 1852 i Cambridge. »Jag märkte», säger han, »en mycket reslig, mager gestalt, som dinglade framåt med stora steg. — — — Han var öfver 6 fot 3 tum lång, groflemmad och af stark kroppsbygnad. Hans ansigte var tilltalande, ehuru icke vackert. — — — Han hade mycket stort hufvud; mitt eget försvann liksom i en håla, om jag tog på mig hans hatt. — — — Ögonen voro stora och kunde vara särdeles uttrycksfulla — — — Munnen, bred med tunna läppar samt mycket rörlig, hade en egendomlig nervös darrning, liksom hos en som är ifrig att tala. I senare år ingaf detta uttryck den förmodan, att omöjligheten att se, eggade begäret att vinna upplysningar genom andra sinnen.»

Innan han tagit graden och äfven efteråt, såsom *fellow* i sitt college, tillhörde Fawcett ett litet sällskap af män,

som dyrkade kubens och qvadratens sträfva sånggudinna och för hvilka Stuart Mill var en profet samt intellektuel hjelte. Mills inflytande på Fawcett var djupt och varaktigt. Fawcett hyste vördnad för Mill, hvars »Frihet» han betraktade som en helig skrift, och öfver hvilkens vänskap han var utomordentligt stolt. Fawcett hade i allmänhet intet anseende till personen, men han yttrade till en vän, som berömde hans oföränderliga sjelftillit, att i Mills närvaro kunde han vara ödmjuk nog. Kärleken till frihet och rättvisa, hatet till alla otillåtna inskränkningar, den beständiga fordran på »ett öppet fält och ingen gunst» äro lika karaktäristiska för läraren och lärjungen. De båda männen blefvo slutligen intima och voro för en kort tid förbundna i det politiska lifvet. M:r Stephen gifver en rolig skildring af lifvet i Cambridge, af collegii-vänskap, collegii-fester och oändliga collegii-samtal. »Fullkomlighet», säger han, »var vår älsklingsdygd.» Narrar och bedragare voro de förnämsta föremålen för motvilja. En »bedragare» var en som satte vackra fraser i stället för tankar. Han trifdes företrädesvis på metafysikens område. Desse ungmän med skarpa hufvuden och hvilkas tankar hufvudsakligen sysselsatte sig med matematik och politisk ekonomi, hade icke mycket sinne för sentimentalitet och vitterhet: de voro typiska Cambridge-män af den gamla skolan. I Cambridge stod värdet af metafysik och teologi under alt pari, och Fawcett fattade visst icke intresse för någondera. Han var född till politiker, uppfostrad i den liberala trosbekännelsen, och blef en framstående talare i *the Union*, en klubb, från hvilken utgått mången ryktbar talare i Englands parlament. Han satte aldrig något värde på klassisk lärdom eller på skönliteratur af något slag, kanske med undantag af Thackerays och George Elliots arbeten. Mr Stephen beskrifver honom som den ende man, hvilken kunde skratta åt en oriktig beräkning, som han (Fawcett) sjelf gjort.

Fawcett hade beslutit att studera juridik, hvilket han ansåg som ett steg på den politiska banan, men år 1857 blefvo hans ögon så klena, att han anbefaldes ett 12 månaders afhållande från läsning. Han använde en del af denna ledighet till att bevista parlaments-debatter och en del till de tidsfördrif i fria luften, i hvilka han fann så stort nöje.

Det var år 1858, som Fawcett råkade ut för hvad han sjelf icke skulle tillåtit att kalla hans lifs olycka, emedan han hemtade sitt motto och sin styrka från dessa rader i Henrik V.

»Det finnes något slags godt i olyckan,
Om menniskorna uppmärksamt ville destillera ut det.»

Honom var gifven styrkan att i positivt godt förvandla det som syntes alla andra vara en ohjelplig olycka. En amerikansk predikant har sagt: »Vi låta det vi blifvit välsignade med förstöras och kalla det för en förbannelse.» Fawcett gjorde det icke, ehuru han hade god ursäkt, ty sällan kom en välsignelse iklädd en fasansfullare drägt än den, af hvilken han drog så mycken nytta. Ty i stället för att vara en förlust blef hans blindhet en hjelp genom begränsningens välsignade lag, och Fawcett fann i den ökade koncentrationstörmåga, som var en bland vinsterna af hans stora förlust, att

»Gud då han förbannar gifver oss bättre gåfva
Än menniskan då hon välsignar.»

Den vigtiga händelsen i Fawcetts lif inträffade den 17 September 1858. Fawcett var på rapphönsjagt tillsammans med sin fader, och hade gått ungefär 90 fot framför jagtsällskapet för att skrämma foglarna från att flyga till ett angränsande fält, der mr Fawcett senior icke hade rättighet att skjuta. Mr Fawcett, som led af en börjande fördunkling af ena ögats kristallins och icke tydligt såg sin son, sköt på en fogel, som var i linie med honom. Fogeln tilltygades illa, men några hagel spredo sig och råkade Henry Fawcett. Tvenne träffade ögonen. Fawcett bar kulörta glasögon för att skydda ögonen mot solljuset, och derigenom räddades troligtvis hans lif. Ett hagel gick genom hvardera glaset och gjorde deri ett jemnt, rundt hål. Haglen gingo vidare rätt genom ögonen, och stannade inbäddade bakom dem, samt frambragte ögonblicklig blindhet. Berättelserna äro till en viss grad skiljaktiga angående det sätt, på hvilket Fawcett fördrog det tillfälliga afbrottet i den bana, som han för sig utstakat. Men det finnes ingen meningsskiljaktighet rörande den ståndaktighet, hvarmed han från början uthärdade det förkrossande slag, som så snart derefter träffade honom. Hans första ord till systern, då

han kommit hem efter olyckshändelsen, äro typiska för hela hans följande lif. »Maria», sade han, »vill du läsa tidningarna för mig?» »Jag kunde bära det, om min son endast ville beklaga sig», sade den olycklige fadern den tiden. Detta var nästan den enda tröst, som nekades honom. Från början fogade sig Fawcett lugnt och frimodigt i sitt öde. Vid ett af de sällsynta tillfällen, då han offentligt häntydde på sin blindhet, sade han, att han tio minuter efter olyckshändelsen beslutit att fullfölja sina gamla sträfvanden så mycket som möjligt. De beklagande bref, hvilka ingingo, voro nästan det enda, som nedstämde honom. De tycktes taga för afgjordt hans öfvergifvande af hans ursprungliga lifsplan. Framgång som jurist kunde verkligen icke komma i fråga, och hur skulle en blind man, fattig och utan börd, kunna tänka på en parlamentarisk bana. Men Fawcett var bestämd att försöka och att besegra ödet. Han föresatte sig beslutsamt att, så vidt som möjligt, icke kännas vid sina fysiska brister. Till slutet af sitt lif red han och fiskade, promenerade, simmade och åkte skridsko med stort nöje. Han var utomordentligt sällskaplig och kunde finna lika mycket nöje i att en half dag disputera med en kamrat som att prata litet med sin familj. Han beslöt att vara icke blott verksam utan äfven lycklig. Med stor förmåga att draga till sig vänner och vinna kärlek; med fasta nerver och en präktig kroppskonstitution; med lefvande intresse för intellektuela och ännu mer för praktiska sträfvanden, lyckades Henry Fawcett att verkställa sitt beslut.

Då han under senare år talade om en välvillig inrättning för blinda, sade han, att ingenting var så hårdt att fördraga som en »beskyddande ton mot den blinde, likson de ledo af något, för hvilket de borde vara tacksamma. Det vänligaste, som kunde sägas till eller göras för en blind var, ej att begagna beskyddande talesätt, utan att säga honom att, så vidt som möjligt, vara vid godt mod, att öfvertyga honom, att han skulle erhålla hjelp, när så behöfdes: att han fortfarande kunde uträtta något godt och att ju mera verksamt, ju mera nyttigt hans lif vore för andra, dess lyckligare skulle lifvet vara för honom sjelf.»

Snart efter olyckshändelsen återvände Fawcett till Cambridge och återtog sitt gamla lif, fastän han naturligtvis måste begagna en lektör och en sekreterare. Han hade ingalunda afstått från förhoppningen att komma in i Under-

huset, ehuru många, äfven af hans vänner, ansågo hans blindhet som ett oöfvervinnerligt hinder för en politisk bana. Hans vänner rådde honom att egna sig uteslutande åt studier, men Fawcetts håg låg åt det praktiska lifvets affärer, och han beslöt, att hans blindhet endast skulle förkorta vägen till det mål, han hade i sigte. Om han icke kunde komma fram till detta på de stora, banade vägarna, skulle han nalkas på någon genväg. Han saknade rikedom och inflytelserika förbindelser samt hade ingenting annat att lita på än sin egen förmåga och sitt trägna arbete, men han var alls icke försagd. Snart efter olyckshändelsen började han uppträda offentligt. Han bevistade i September 1859 det »Britiska sällskapets» möte i Aberdeen och uppläste en afhandling om det »Sociala och Ekonomiska inflytandet af det nyfunna guldet». Vid detta tillfälle biträddes han endast af den gosse, som först fungerade som hans sekreterare, Edvard Brown, och företaget ansågs då för tiden som vågsamt. Afhandlingen vann stor framgång, och Fawcett fullföljde denna genom tvenne afhandlingar, hvilka föredrogos vid Sociala Vetenskapskongressen i Bradford samma år. Han var sedermera en framstående deltagare i båda sällskapens möten. År 1860 uppträdde han första gången som parlamentskandidat för köpingen Southwark. Hans tal ådrogo sig snart uppmärksamhet och skaffade honom åhörare i massa, men hans blindhet anfördes såsom ett oöfverstigligt hinder för hans kandidatur. Till tidningarna insändes bref, hvari man frågade hur han skulle kunna uppfånga *the Speaker's* blick, eller finna sin väg till parlamentets försal. En komité i Brighton, som tillsatts för att granska de täflande liberala kandidaternas förtjenster, förkastade, fyra år senare, hans anspråk på grund af hans blindhet. År 1863 utgaf han sin »Manual of Political Economy» och utnämdes till professor i politisk ekonomi i Cambridge. Hans bok är grundad på Mills mera vigtiga arbete och är värderikare för dess klara framställning af andras teorier än för framställningen af hans egna åsigter. Hans stil, ehuru i saknad af literär elegans, är frisk och gedigen. Han skrifver liksom af egen erfarenhet. Han lämpar ekonomiska principer till hvardagslifvets fakta; deraf hans framgång. Han understödde frihandel och såg i samverkan medlet för att förbättra de arbetande klassernas vilkor; socialismen ogillade han. Sundt förnuft är grund-

tonen i boken liksom hos mannen. År 1863 realiserades Fawcett's ärelystnad och han valdes som liberal representant för Brigthon. Ända i sista stunden betraktades hans blindhet både af vänner och fiender som en hopplös stötesten, till dess att Fawcett i ett kritiskt ögonblick beslöt att sjelf klargöra förhållandet för valmännen. »Ni känna mig icke nu», sade han, »men ni skola lära känna mig inom några minuter.» Och derpå berättade han dem sin historia. Han begärde ej sympati, men att blifva behandlad som en like. Han beskref sina föregående försök att komma in i parlamentet och slutade med ett tillkännagifvande af sina politiska principer. Från den tid han invaldes förlorade han aldrig sin plats i underhuset. Sålunda hade han vid 32 års ålder, inom 7 år från den dag, då det tycktes som det varit slut på alla hans förhoppningar, uppnått målet för sin ärelystnad. Samma envisa ihärdighet, genom hvilken han förvärfvat sin plats, utmärkte allt igenom hans politiska tillvägagående. Från början intog han en oberoende hållning och intet — aldrig så starkt — ogillande, äfven från hans eget parti, kunde förmå honom till tystnad, när han trodde det vara rätt att tala. Han var en radikal, men hans radikalism mildrades genom kännedomen af och vördnaden för den politiska ekonomiens grundsatser. Fawcett var en i hög grad framstående demokrat. Han trodde, att folket kunde styra sig sjelft bättre än någon annan. De orepresenterade klassernas intressen, brukade han säga, vårdslösades bestämdt. Hans ståndaktiga försvar för qvinnornas rösträtt grundade sig snarare på dessa åsigter än på någon abstrakt teori om könens jemnlikhet. Men i förening med denna öfvertygelse stod hans tro att det var af en väsentlig vigt för en sund demokrati, att hvarje nyans af åsigter skulle vara representerad och att man måste anlägga bålverk mot en majoritets tyranni — ett tyranni, som han hatade lika mycket som någon annan. Samma känsla gjorde honom till en bestämd motståndare mot statens mellankomst. Fawcetts afgörande prof för hvarje förslag att afhjelpa fattigdomen var frågan: »Skall läkemedlet öka eller förminska hågen för sjelfhjelp? Om de fattiga göras mer beroende, skall ingen ögonblicklig hjelp uppväga den moraliska orättvisan. Hjelp dem att vara förståndiga och lita på sig sjelfva, och mer skall uträttas än genom hvilket som helst konstgrepp. Hyllande dessa principer, visade Fawcett

allt mer och mer benägenhet för att skilja sig från den radikala skola, som otåligt söker att afhugga knuten och göra de fattiga lyckliga genom en parlamentsakt. Han passade tidigt på ett tillfälle att förklara, det han ej godkände läran om fri uppfostran, som framställdes af Birminghamligan, och i senaste upplagan af hans »Political Economy» uppträder han beslutsamt mot denna lära. Med antagande af att redan nu en stor del af de fattigas uppfostran betalades af staten, ansåg han, att man genom att befria dem från alla afgifter för deras barns uppfostran, skulle förminska känslan af föräldraansvar och framkalla den tron, att barn kunde skaffas till verlden utan tanke på deras framtid. I statshushållningen hyllade han radikala åsigter och ville borttaga onödiga sinekurer och pensioner. 1871 var han i en minoritet af en mot hemgiften, som voterades åt prinsessan Louise. Hans oberoende och ståndaktighet framkallade till en början åtskilligt missnöje hos hans embetsbröder, men i senare tider sades det, att Fawcetts popularitet endast stod efter mr Gladstones. Men hvad Fawcett beträffar balanserades denna popularitet icke genom en motsvarande antipati. Fawcetts mest bestämda motståndare kunde ej annat än medgifva det man kunde obetingadt lita på honom. Hans goda lynne, hans osvikliga munterhet, hans förmåga att sätta sig öfver små elakheter, gjorde sig gällande i det offentliga lifvet liksom i det enskilda. Det var helt enkelt omöjligt att icke tycka om honom. »Jag har aldrig», säger hans historiegraf, »känt en ridderligare natur. Ty känslans ridderlighet, såsom jag förstår ordet, betyder en förfining af känslan af rättvisa. — — — en instinktmessig förmåga att sympatisera med hvar och en, som är offret för förtryck i någon af dess former, och detta var verkligen hufvudbeståndsdelen i den karakter, som vi alla lärde känna. En medfödd och stark afsky för allt obilligt visade sig i alla hans kraftigaste impulser; antingen den tog form af sympati för de okunniga och förtryckta jordbruksarbetarne, för barnen, som voro beröfvade medel att odla sin intellektuela förmåga, för qvinnor, af män fördrifna från de arbetets områden, på hvilka de kunna vinna oberoende, för städernas fattiga invånare, som utestängdes från de enda platser, der de kunde njuta helsosam vederqvickelse, eller för de millioner menniskor i Indien, hvllka styrdes af en främmande ras, alltför benägen att vårdslösa under-

såtarnes intressen för att vilja ändra sin politik. Fawcett stod oföränderligen på den ädelmodiga sidan. Han egde i högsta grad sundt förnuft och insåg derför att sundt förnuft föreskref det ädlaste uppförande, och hans riktiga uppfattning af fakta ledde honom alltid till att döma rättvist, emedan han dömde förnuftigt, och att finna det bästa fältet för sin intellektuela kraft genom att vid dess användning lyssna till ett stort och ädelt hjertas bud. Hvad som var hårdt hos honom förmildrades; och innan vi förlorade honom, hade vi upptäckt hur ofullkomligt vi till en början uppskattat den välvilja, som undanskymts, ehuru aldrig förqväfts, genom styrkan i hans karaktär.»

Under många år egnade sig Fawcett åt Indiens affärer och var allmänt känd såsom »Ledamoten för Indien». Verkningarna af hans uppträdande i detta afseende visa sig mindre i några specifika förändringar än uti hela beskaffenheten af den allmänna opinionen i England angående indiska frågor. Det engelska herraväldet i Indien ansåg han som ett heligt depositum hos nationen, och att de underlydandes fördel först borde tagas i betraktande. Hans ansträngningar att förbättra dess vilkor erkändes tacksamt af Indiens folk, hvilket vid tvenne tillfällen sände penningar till honom för betäckandet af valomkostnader.

År 1880, då de liberala kommo till makt, sedan de vunnit en lysande seger öfver Disraeli och hans politik, utnämdes Fawcett till generalpostdirektör. Han var vid denna tid en så framstående man, att hade det icke varit för hans blindhets skull, hade han troligtvis erhållit en plats i kabinettet. Han visste sjelf detta och skrifver till sin fader: »Här uppstäldes någon svårighet, emedan jag skulle nödgas anförtro kabinettshemligheter åt min sekreterare. Denna invändning förmodar jag tiden skall undanrödja.» Men Fawcett blef aldrig minister och hindrades sålunda från att använda sitt goda förstånd, upphöjda tänkesätt och märkvärdiga takt på de problem, som hufvudsakligen sysselsätta administrationen. Han har likväl lemnat ett varaktigare minne i sin tids historia än många män, som erhållit tillträde till deras suveräns förtroligare rådplägningar. Mr Stephens skildring af Fawcetts tidigare parlamentariska bana visar hur, såsom en oberoende ledamot, Fawcett tog upp sak efter sak, som knappast hade någon annan vän, och förde den till popularitet och framgång. Från sitt första

inträde i parlamentet talade han för fullständigt borttagande af religiösa prof vid universiteten. Mr Gladstones regering drog sig år från år tillbaka och använde halfmesyrer, till dess den slutligen genom allmänna opinionen tvingades i den ställning, som Fawcett från början intagit. Så var förhållandet i frågan om folkundervisningen. Fawcett förordade alltid, att denna skulle vara obligatorisk för alla och ansåg den religiösa svårigheten som betydelselös. Regeringen ville endast framskrida steg för steg, men 1880 triumferade ändtligen Fawcetts åsigt. Fawcett försvarade öppen täflan om civila embeten några år innan den blef lagstadgad; och om en annan förändring, som han ihärdigt yrkade, uttaxering af valkostnader, ännu icke kommit till stånd, så har åtminstone opinionens framåtskridande inskränkt dessa kostnader inom ganska trånga gränser. Fawcett hyste ett lifligt och oafbrutet intresse för postverkets detaljer. Han införde stora reformer under det han stod i spetsen för det samma — postpaketen, telegram för sexpence, postanvisningar och utvidgningen i många olika afseenden af postverkets sparbank. Men Fawcetts verksamhet som generalpostdirektör kan icke sammanfattas genom att uppräkna de särskilda förändringar han införde. Han bragte postverket i innerligt förhållande till allmänheten. Han fick landet att inse hvilken social kraft existerar i vår långt nående postorganisation. Genom sin personliga verksamhet och genom sitt sympatiska aktgifvande på dess behof väckte och underhöll han energien hos sin talrika stab, och han ingaf sitt departements administration ett alldeles nytt intresse. Under det att Fawcett var generalpostdirektör märkte både allmänheten och postverkets tjenare, att en man, som de kände och till hvilken de kunde vädja med säkerhet om att blifva opartiskt hörda, personligen tog kännedom om hvarje fråga, antingen den gälde något nytt uppslag i postpolitiken eller afskedandet af en simpel brefbärare.

Fawcetts framgång som administrator hade verkligen på senare tider hos somliga bragts i glömska hans ställning som statsman. Han gjorde allt som stod i hans makt för att främja sparsamhet, och ingen del af hans embetsverksamhet skänkte honom större nöje, än de steg han kunde taga i denna riktning genom att utvidga postsparbankens operationer. Men äfven för att öka besparingarne ville han icke öfva något tryck uppifrån, så förderfligt an-

såg han hvarje försök att inverka på de underlydandes fria vilja. Icke långt före sin död afböjde han ett antal brefbärares anhållan att påbjuda ett tvångsafdrag på deras aflöning för att åstadkomma pension vid deras afskedstagande. Han föredrog, att de skulle lita på sina egna sparsamhetsvanor. Af samma orsak var han alltid en motståndare till principen om rättighet till »local option». En statsmans uppgift var, enligt hans åsigt, att framkalla energi hos alla klasser och att öppna det vidsträcktaste fält för att använda hela deras förmåga. Han opponerade sig mot allt, som innebar någon orättvisa i det föregifna ändamålet att bereda det största antalets största fördel.

Under det han innehade sitt embete som generalpostdirektör, utnämdes han till doktor i politisk ekonomi vid universitetet i Würzburg, en utmärkelse, på hvilken han satte högt värde. Oxford gaf honom också en hedersgrad. Den blinde mannen, som alla, då olyckan träffade honom, hade dömt honom vara för alltid utesluten från verksamt praktiskt lif, led verkligen ingen brist på utmärkelser.

Så mycket beträffande den offentlige mannen, hvars lif sannerligen är en lexa och ett exempel. Såsom enskild karakter var han icke mindre aktningsvärd. Han var gift med Millicent Garret, ett fruntimmer synnerligen utmärkt såsom tänkare samt politisk ekonom och som alltjemt bistod honom i hans arbete. Hon är syster till mrs Garret-Anderson, den första och mest fashionabla af våra engelska doktorer af qvinliga könet, och båda härstamma från en familj, hvars qvinliga medlemmar ärofullt fått sina namn inskrifna i Englands register öfver ryktbara qvinnor. Alla som känna familjen Fawcett, känna äfven den nästan i sitt slag ensamma ställning, som mrs Fawcett intog i förhållande till sin man. Alla som känna Fawcett, känna också hur fullkomligt lycklig han var i sitt hem och hur högt han skattade sin hustrus råd och sympati under hela sin offentliga verksamhet. Hans förhållande till sina föräldrar utmärkte sig genom den varmaste tillgifvenhet. Han tänkte alltid på att visa dem någon liten vänlighet. Alla mycket verksamma män skola uppskatta hvad det rörande faktum innebär, att då Fawcett under senare åren fick höra af sin syster, att intet gjorde hans föräldrar så mycken glädje som hans bref, han sedermera regelbundet skref två gånger i stället för en gång i veckan. Ej heller minskades hans vänskaps värme af den

stora krets, öfver hvilken den utspriddes. Han var förtänksam i det allra minsta och visade alltid någon liten uppmärksamhet, som andra aldrig skulle tänkt på. Mr Stephen omnämner särskildt hans vana att besöka hvarje vän, som var sjuk, och hans underbara förmåga att muntra upp de nedslagna. Han hade aldrig någon fiende, ty, såsom någon sade om honom: »Ni kan icke hata en man, till hvilken ni ej kan undgå att hysa förtroende.»

Vintern 1882—83 hade han en feber, från hvilken han dock kom undan med lifvet. Hade han tillåtit sig någon hvila efter detta allvarsamma angrepp på hans kropps helsa, skulle troligen hans dyrbara lif besparats åt England. Men under det han fortfarande ännu blott var konvalescent, återtog han tvärtom icke allenast alla sina vanliga göromål, utan skaffade sig dessutom nya. På hösten 1884 förkylde han sig under en ridtur och afled nästan omedelbart. Man kan säga, att han stupade i harnesk, ty ännu en vecka före sin död arbetade han i postverket. Alla klasser deltogo i den sorg, som framkallades af hans oväntade bortgång; och kanske intet bättre bevis på det inflytande som Fawcett vunnit hos allmänheten kan gifvas än tvenne sorgen beklagande bref från arbetare till mrs Fawcett. »Hans råd», säges i ett af dessa bref, »voro alltid riktiga, goda och praktiska samt fulla af sympati; han var för alla en god vän.» I det andra beder man henne mottaga en penningepresent, som skulle subskriberas af arbetare. Få statsmän skulle önska en högre belöning för deras mödor än sådana frivilliga vitnesbörd att de icke hafva arbetat förgäfves. Hans begrafning, hvilken försiggick i Cambridge, skall icke lätt glömmas af dem, som voro närvarande. Unga och gamla, män och qvinnor, höga och låga voro der och alla begräto hans förlust, liksom han varit en personlig vän. Han efterlemnar ett enda barn, en sjuttonårig dotter. Till henne kan man verkligen med skäl upprepa Ajax' ord: »Må du vara olik din fader i olycka, men likna honom i allt annat.»

Historien om Fawcetts lif och verksamhet, berättad af en sympatiserande vän, är sannerligen värd att läsas.

Est. Est. Est.

Bref från Italien

af

Alfredo Mazza.

(Öfvers. från förf:s handskrift af *H. Sandström*).

En resande, som anländer till Rom för att fullborda sin klassiska pilgrimsfärd och som vill lära känna ej blott forntidens mästerverk utan äfven vår tids lif, vanor och laster, skall till sin förvåning på skyltarne till alla lokaler, der vin försäljes, se det latinska ordet *Est,* som är på ett mystiskt sätt upprepadt tre gånger.

Romaren småler deråt; främlingen gör sig underrättad om hvad denna trollformel betyder, som det ej är lätt att återfinna i de böcker, hvilka innehålla hemliga kunskaper. Est. Est. Est. har en historia, som leder sitt ursprung nästan åtta sekel tillbaka i tiden. De gamla krönikorna förmäla, att en tysk biskop vid namn Johann Deuc, som kring år 1113 anlände till Italien och önskade smaka på de bästa viner, hvilka funnos att tillgå under resan, fick den idén att sända en tjenare i förväg för att genom honom erhålla kunskap om, i hvilken osteria man skulle kunna få de utsöktaste vinerna i de land, genom hvilka biskopen och hans följe drogo. Sedan tjenaren profvat vinerna i alla osterior i trakten, skulle han med kol rita ordet Est (bonum est) på skylten till den lokal, der han påträffat ett godt vin, samt upprepa ordet en gång: Est. Est., om vinet vore mycket godt.

Betjenten ankom på denna sin upptäcktsresa till Montefiascone, en för sina förträffliga viner ryktbar stad i den gamla påfvestaten, och der anträffade han ett så utmärkt vin, att han aldrig förut smakat ett sådant. Han skref derföre på skylten den öfverenskomna lösen, men här tre gånger, för att vederbörligen framhålla vinets lysande egenskaper.

Biskopen ankom dagen derpå till Montefias
af en sådan beundran för det präktiga vinet, att
oerhörd qvantitet deraf. Följden häraf blef åter,
nade och helt plötsligt afled. Den omkomne Bac
grofs med stora hedersbetygelser i Montefiascon
på hans graf sattes följande humoristiska inskrift,
nes qvar i nämnda domkyrka:

Est. Est. Est.
Propter nimium est.
Hic Joannes Deuc mortuus est.

På årsdagen af den gode tyske biskopens
fiascones kommun, som ärfde den rike prelate
ända intill för ett par år sedan plägat för efterv
hålla minnet af Johann Deuc genom att två han
traktens bästa vin.

* * *

Tyvärr är Johann Deuc ej den ende, som dö
ligt förtärande af vin. Menskligheten historia
alltför många offer och skall fortfarande räkna al
dana, innan menniskorna lärt att vara nyktra och
Om äfven Deucs historia företer en löjlig si
alla deras historia, som hängifva sig åt dryckensk
den eller brottet äro dryckenskapens ödesdigra fö
Lika gammal som menniskans historia är b
missbruka alkoholdryckerna. De svåra straff, so
de lagar, som stiftades af de gamle lagstiftarne f
denna last, äro egnade att visa den allvarliga bet
onda. Bibeln visar oss Noach drucken af ranks
Drako straffade onykterhet med döden. I Spart
berusa slafvarne för att ingifva ungdomen en kä
för vinet, och Lykurgus, som såg detta medel ej
verkan, befalde, att alla vinrankor skulle afsk
Mitylenes konung, belade med dubbelt straff den,
tillstånd begått något brott. Seleukus, lokrernes k
endast de sjuke bruket af vin, men förbjöd de f
vid dödsstraff. Pytagoras' lärjungar voro af sin m
att dricka vin. Äfven Rom såg sig tidigt nöd

arbeta missbruket och bruket af vin. Plinius (XIV, 13 och 14) anför en gammal lag, som förbjöd hvarje rättrådig medborgare att dricka vin före sitt trettionde år och nekade qvinnorna bruket af detsamma så bestämdt, att de män befriades från hvarje straff, hvilka mördat sina hustrur, derför att de beträdt dem med brott mot denna lag. Senare stadgades endast, att hemgiften skulle beröfvas de qvinnor, som bröto mot måttlighetslagarne. Slutligen erhöllo de dock rättighet att dricka russinvin. År 186 f. Chr. förbjöd senaten bacchanalierna i följd af den tygellöshet, som vinets missbruk alstrade vid dessa tillfällen. Bland araberna var dryckenskapen så utbredd, att Mahomed ansåg sig böra förbjuda bruket af vin. Inemot 1300-talet framstälde alkemisterna, som forskade efter de vises sten eller den eviga ungdomens elixir, för första gången alkoholen och Raimund Lullo introducerade den i allmänna bruket såsom en lifvets pånyttfödare, *aqua vitæ*. Huru mycket lämpligare hade det ej varit att kalla den *aqua mortis!*

I Frankrike nödgades konungarne ofta utfärda förbud mot det omåttliga bruket af vin. Frans I stadgade mycket stränga straff mot drinkare. Första gången dömdes de till fängelse, den andra piskades de, den tredje piskades de offentligt och ställdes på skampålen och i händelse af återfall landsförvisades de, hvarjemte man afskar öronen på dem. Karl IX, en ny Lykurgus, befalde, att vinrankorna skulle utrotas. Ludvig XIV tillgrep de strängaste åtgärder för att motarbeta dryckenskapen bland sina hofmän.

Riksdagen i Worms 1495 utfärdade en lag mot dryckenskapen. Äfven i England straffades dryckenskapen mot slutet af femtonde århundradet med fängelse och höga böter.

I Hamburg bildades 1517 det första nykterhetssällskapet af Sigismund von Sietrichstein. Landgrefven Mauritz af Hessen instiftade den 25 december 1600 en riddarorden. Ordensregeln var ej mycket sträng, ty den stadgade endast att man ej fick öfverskrida antalet af sju bägare vin efter hvarje rätt; det oaktadt måste denna orden efter någon tid upphöra af brist på medlemmar.

Trots de åtskilliga försök, som gjordes i Europa att bekämpa dryckenskapen, stod denna last likväl i slutet af förra seklet på sin höjdpunkt i norra och mellersta Europa. I England hade man vid denna tid hunnit så långt, att gin-försäljarne tillkännagåfvo på sina skyltar, att hvar och en kunde berusa sig hos dem för en penny och att man för två pence kunde blifva dödfull och få halm för att sofva ruset af sig. På några platser i Skotland

stodo alltid karlar med bårar utanför krogarne för att transportera fyllbultarne till deras hem; att dricka sig full var på högsta modet och vittnade om god ton.

I vårt århundrade tillkom ett nytt element för att göra det onda värre. Vinet och andra jäs-drycker, som man känt från uråldsta tider, sådana som ölet, cidern, mjöden o. s. v. vore ej nog; man nöjde sig ej med den alkohol, som destillerades ur vinet och ur några frukter, enbär o. d. De kemiska industrigrenarnes fullkomnande införde å marknaden alkohol ur de mest olika ämnen och dermed den så kallade alkoholförgiftningen, emedan de orena ämnen, som alltid anträffas i dessa produkter, utgöra ett verkligt gift, hvars giftstyrka förhåller sig till den rena alkoholens som 7 till 1 enligt de undersökningar, som anställts af hrr Dujardin-Beaumetz och Audigé. Några alkohol finnas, hvaraf behöfves endast 130 gram för att döda en menniska. Den förfärliga ärftliga sjukdom, som läkarne kalla alkoholism och på grund hvaraf barnet i fjerde generationen blifver vansinnigt eller idiotiskt, har sin rot endast i den kemiska vetenskapens framsteg. Missbruket af starka drycker anser man vara orsaken till att den infödda racen i Amerika fullständigt tillintetgjorts.

Dryckenskapen kan sålunda anses vara orsaken ej blott till brott utan äfven i ej ringa mån till menniskoslägtets dödlighet och undergång. Antalet brott och dödsfall, åstadkomna af dryckenskap, har för öfrigt så ökats, företrädesvis bland de lägre klaserna, att det bör tilldraga sig lagstiftarnes uppmärksamhet.

* * *

I Italien har detta onda alltid varit och är fortfarande mindre framträdande än annanstädes. Detta kommer sig deraf, att landtbefolkningen, som vanligen är nykter, är i numerär öfverlägsen befolkningen i städerna, som plägar vara mer hängifven åt dryckenskap; af bristen på stora arbetarföreningar och industriella centra, som dess värre vanligen äro denna lasts värsta härdar; och slutligen af klimatet, som utan tvifvel efter omständigheterna verkar underblåsande eller hämmande på lasten, såsom ju Montesquieu säger: »L'ivrognerie se trouve répandre par toute la surface de la terre en proportion du froid et de l'humidité du climat.»

Italien är för öfrigt ett väsentligen vinodlande land, vinet betingade ända till för få år sedan ett så lågt pris, att det var

den enda bland de rusgifvande dryckerna, som kom till allmänt bruk bland befolkningen. Den franska statistiken visar, att det ej är de departement, der vinet spelar en hufvudroll, utan de, hvarest starka drycker mer användas, hvilka gifva den största kontingenten åt dårhusen, de plötsliga dödsfallen och sjelfmorden, och der superiet oftast är orsak till brott.

Tyvärr börjar italienarnes beprisade nykterhet att blifva en saga blott, åtminstone i några provinser af det unga riket. Dryckenskapen och alkoholismen tilltaga i Italien sedan några år i så oroväckande grad, att man med skäl måste frukta, att Italien inom någon tid ej blott skall förlora den hedersplats, det hittills innehaft med hänsyn till nykterhet, utan att det äfven skall komma att i likhet med andra nationer undergå de svåra olyckor, som härflyta af dryckenskapen. Detta är en nödvändig följd af uppkomsten af en mängd fabrikscentra, som alltjemt öka sig (enär Italien är mäktigt af en vida större utveckling i ekonomiskt afseende, än det för närvarande eger), af de beklagliga föredömena från landen norr om Alperna, af det ökade priset på vinet (hvaraf utförseln förundransvärdt stegras dag från dag), af den deraf följande större förbrukningen af alkohol samt slutligen af beskaffenheten och den ökade mängden af de till lokalkonsumtion bestämda vinerna.

* * *

Italien eger 1,926,832 hektarer vinodlingar och står närmast Frankrike bland alla länder med hänsyn till vinproduktionens myckenhet. Denna beräknas till omkring 22,000,000 hektoliter om året. I medeltal förtäres deraf inom landet 20,000,000, hvilket vid en folkmängd af 29,000,000 gifver ett medeltal af 70 liter för hvarje person. Dessa siffror förefalla mycket tillförlitligare än de, som Block meddelar i Frankrikes statistik, der hvarje individ (i Italien) säges konsumera 120 liter, mot 100 i Frankrike (i Paris 217), 80 i Portugal, 59 i Schweiz, 53 i Österrike, 30 i Spanien samt 2,34 i England.

Dessa siffror afse vinkonsumtionen på platsen. Låtom oss nu se till huru mycket af maltdrycker förtäres på platsen.

I Italien förbrukas i det hela obetydligt af maltdrycker. Produktionen uppgår knappt till 100,000 hektoliter och årsinförseln öfverstiger ej 80,000 hektoliter. Dessa drycker kunna således ej utöfva något nämnvärdt inflytande i moraliskt afseende.

Mer betydande är den lokala förbruk
drycker. Nedanstående tabell visar, hur
ökats i Italien från 1880.

År	Införsel i hektoliter	Tillverkning i hektoliter	Totalfö bruknin hektoli
1880	128,597	138,690	267,28
1881	61,643	224,382	286,02
1882	83,179	213,867	297,04
1883	148,278	226,542	374,62
1884	26,088	202,153	228,24

Ofvanstående medeltal per person äro ut
i nästan alla andra länder. Statistiken visar,
förbrukningen per person i England 1883 up
Frankrike till 3 ½, inom tyska tullområdet till
4,60, i Schweiz till 4,25, i Belgien till 5,50
15. Om äfven förbrukningen af alkoholdryc
Italien, är den dock märkbart stadd i stigand
kan tillägga dessa siffror någon större vigt m
liens nykterhet och måttlighet i jemförelse
borde man känna mängden af det alkoholgift,
täres af hvarje folk under formen af vin, öl,
o. s. v. Men dessa tal äro omöjliga att finna
som för andra land.

* * *

Statistiken visar, att i Italien antalet af
holism uppgick 1881 till 336, 1882 till 295, 188
till 298; medan de plötsliga dödsfallen af dryc
gingo till 35, 1882 till 24, 1883 till 19 och 18
dra länder voro dödsfallen af alkoholism myck
Italien. Vi meddela här en tabell, omfattande
—82, för några stater:

Stater:	Döda genom hvarje 100,
England	
Sverige	
Belgien	
Massachusetts	
Connecticut	
Schweiz	

1881 af 2,797 119 (4,25 %) och 1882 121 (4,10 %). Olyckligtvis upphör den rättsstatistiska berättelsen här; den af 1882 utkom de sista månaderna af 1885.

Beträffande det inflytande, missbruket af starka drycker har på immoraliteten, pauperismen och andra samhällsplågor skall man finna, att dryckenskapen och alkoholismen beklagligtvis ökas bland de lägre klasserna i Italien. Det onda har visserligen ej ännu nått den höjd, hvarpå det befann sig i England för några år sedan, hvarest, de till en summa af 10,450,000,000 uppgående arbetslönerna för ett år, ej mindre än af 450,000,000 åtgingo till sprit- och maltdrycker, enligt hvad grefven af Paris meddelar i sin förträffliga bok »Situation des ouvriers en Angleterre.» Emellertid är det visst, att äfven i Italien rusdryckerna intaga en ansenlig plats i arbetarnes budget, här och hvar äfven i åkerbrukarnes.

* * *

De åtgärder, som hittills vidtagits för att bekämpa detta samhällsonda, hafva inskränkt sig till finansiella försigtighetsmått. Medan lokalproduktionen före 1871 var fri från skatt och införseln var belagd med en tull, som, beroende af qvaliteten, varierade mellan 5,50 och 15 francs för hektolitern, sattes 1883 på produktion och införsel en pålaga af 150 francs å hektolitern.

Denna ökning är ganska stor och hastig, men dock obetydlig i jemförelse med förhållandet i andra stater, der hvarje liter af alkoholdrycker är belagd med följande pålaga: Storbritannien 478 fr., Amerikas Förenta stater 245 fr., Holland 239 fr., Norge 189 fr., Frankrike 156: 25 fr. — utom konsumtions- och utskänkningsafgifter. Samtidigt med skatteförhöjningen har dock priset sjunkit, så att en centner, som för 20 år sedan betingade ett pris af 150 fr., nu kostar 43 fr., hvilket betydligt förringar värdet af de fiskaliska åtgärderna i nykterhetens intresse mot spritdryckerna.

För öfrigt visar flere nationers erfarenhet, att ökade pålagor ej uträtta mycket mot dryckenskapen. Medan i Frankrike skatten stigit från 1830 till närvarande tid från 37 fr. till 156,25 fr. per hektoliter, hade medelåtgången, som under decenniet 1830—39 utgjorde 904,000 hektoliter, ökats till 1,420,000 hektoliter 1882 och 1,489,000 hektoliter 1884. På hvarje skatteökning följde en tids stillastående, någon gång äfven minskning, men snart derpå tog åtgången sitt ödesdigra, oroande förlopp. Om andra natio-

ner, såsom England, Förenta staterna, Norge och Holland varit i stånd att hejda konsumtionsökningen, bör detta tillskrifvas äfven andra orsaker, såsom den betydliga utveckling, som nykterhetssällskapen vunnit i dessa länder. I Italien, der ingen gör något af eget initiativ utan väntar allt af regeringen, hafva sådana nykterhetsföreningar ej kunnat uppstå, än mindre utveckla sig. Och hvad som är värre, man har i Italien ej vidtagit några åtgärder, preventiva eller bestraffande, för att motarbeta landsplågan.

En lag af 1865 innehåller några stadganden för utskänkningsrörelsen (hotell, kafé, krog). De vigtigaste punkterna i denna lag äro följande: För att öppna en utskänkningslokal är det nödvändigt att hafva tillståndsbevis af polisen, som aldrig nekar sådant. Stängningstiden är der angifven i enlighet med lokalmyndigheternas föreskrifter. Om svårare uppträden ega rum i lokalen, kan polisen återtaga tillståndet eller stänga lokalen för någon tid. Dessa stadganden, som skulle kunna vara af någon om än ringa betydelse, om de tillämpades bra, sakna all sådan vid det beklagliga sätt, hvarpå de tillämpas. Det öfvervakande, myndigheterna skulle kunna egna dylika försäljningslokaler, är helt illusoriskt och förmår ej motarbeta dryckenskapen. Tyvärr äro dessa lokaler öppna till långt in på natten och antalet ökas betydligt vid de talrika festerna af religiös eller borgerlig natur, och det är just vid dessa fester samt på söndagarne, som de flesta förseelserna på grund af onykterhet inträffa. På söndagarne stängas nästan alla butiker, men ingen enda vinlokal. Och dessa förökas så hastigt, att medan 1874 i hela Italien ej funnos flere än 146,075 sådana, antalet 10 år derefter hade stigit till 167,472, eller en lokal för hvarje 176 person. Denna proportion är olika för olika trakter: Rom har de flesta vinförsäljningar, eller 1 för hvar 120 person, Sicilien 1 för hvar 220 person o. s. v.

I följd af denna oroväckande ökning i konsumtionen och den ännu mer oroande tillväxten af utskänkningsställen har allmänna opinionen börjat något röra på sig. Det är mycket troligt, att regeringen inom kort framlägger förslag för parlamentet om att vidtaga åtgärder för att bekämpa denna landsplåga, på det att Italien må bibehålla sitt anseende som den nyktraste af alla nationer.

Hårdt mot hårdt.

Berättelse af

Mathilda Roos.

Stockholm. Albert Bonniers förlag.

Det är i Kiellands novellett »Siesta». I den portugisiske millionärens förmak, hvilket endast upplyses af den då och då uppflammande brasan i kaminen, som kommer tafvelramar och guldlister att brinna i dunkel glöd medan, hela det öfriga rummet ligger i skymning, sitter ett på en slump sammankommet sällskap och smälter i dåsigt välbehag den lukulliska middagen. Vill någon göra musik? Jo, en mörk herre, som hela middagen suttit påfallande tyst, stiger fram till pianot. Några lätta, lekande anslag — en smekning åt instrumentet lik den en djurtämjare skänker lejonet, då det skall göra sina språng på hans vink — och så begynner det. Till en början blir det en lustig ringdans af alla de banala melodier, som »hela Paris» i dag gnolar på, så listar det sig in ett och annat aningsfullt ackord ur Schumann eller Chopin, det blir ett olycksbådande muller nere i basen, reminiscenser ur Beethowen och Wagner dyka upp som den stora sjöormens rygg bland fräsande böljor, och med ens kommer det ett jämrande, suckande, stönande ur instrumentets alla fogor, ett vanmäktigt rop i toner om hjelp och befrielse, hesa ångestljud, slintande ansatser; man får en förnimmelse af något som vill upp och aldrig kommer upp, något som knyr och går under; och det växer och växer till ett buller som då många lifs bålda drömmar ramla samman, till ett hot som då mångtusen händer knytas under rungande hämdeskri; — och det far en kåre öfver ryggarne på det dästa herrskapet, stämningen är förstörd och mademoiselle Adèle vänder sig till sin älskare, tjocka herr Anatole, han som förätit sig på tryffel, och hviskar i örat på honom, likblek:

— »Anatole, han spelar fattigdomen!»

Inom alla länders litteratur spelas i våra dagar på instrument af den mest skiftande styrka och klangfärg variationer öfver det hemska tema, som heter fattigdomen, och bästa beviset på, till hvilken grad detta ämne tillvällat sig uppmärksamheten, är att en författarinna, hvilken så afgjordt tillhör *le juste milieu,* som fröken Mathilds Roos, känt sin blick dragen till denna ämnessfer och satt sig ned och skrifvit en bok derom.

Redan i fröken Roos' för två år sedan utgifna samling »Berättelser och skisser» funnos stycken, som tydde på, att andra sidor af tillvaron än de ljusa och glada begynt fängsla författarinnans uppmärksamhet och som kommo läsaren att undra, om icke nästa större arbete af henne skulle komma att mera än de föregående fördjupa sig i det som är mörkt och bittert och afvigt här i lifvet. Detta blef också fallet. »Hårdt mot hårdt» är en bok om fattigdomen. Närmare bestämdt, om »den honetta fattigdomen», som icke vidkännes sitt eget namn, som alla se och ingen låtsar se och som har att bära på det tunga minnet af en i öfverflöd tillbragt barndom och ungdom, ett minne som har håglösheten i sitt följe. Det är en bok om fattigdomen i societeten.

Med den uppfinningsrikedom, som är författarinnans mest framträdande egenskap, belyser hon den skefva ställning, i hvilken en qvinna råkar, som förut tillhört stora verlden, sedan hon ej mera äger resurser att fortsätta sitt forna lif. Alla de förödmjukelser, verkliga eller inbillade, som hon måste erfara, alla hennes oerfarna själs bedragna förhoppningar, som afsätta sin saltskorpa kring hjertat, pinan af det ovana och själsödande arbetet, beklämningen af att se andra släpas ut och gå under utan att kunna hindra det, frestelserna, som på en gång berusa hennes sinnen och locka henne med löftet om maklig hvila, slutligen uppgifvandet af all strid, slapphetens reaktion efter den våldsamma spänningen — allt detta lägger författarinnan i lifligt målade taflor framför våra ögon. Ända till branten af undergång för hon sin hjeltinna, för att i sista ögonblicket räcka henne en hjelpsam hand.

Fröken Cecilia Arnell är dotter af generaldirektören Arnell, hvars hem hade det ryktet om sig, att ingenstädes i Stockholm rådde en på samma gång så ledig och obesvärad och en så gammaldags fin ton som der. Fadern dör, och familjens gästfria lefnadssätt har kostat så mycket att ingenting finnes qvar åt de efterlefvande, Cecilias syster är gift, hennes bror har gjort skulder och befinner sig i brydsamma omständigheter och hon sjelf

finner sig med ens öfvergifven af en ung embetsman, som under faderns lifstid egnat henne en trägen hyllning och hvilken hon å sin sida omfattat med en svärmisk kärlek. Det blir Cecilias lott att taga hand om modern, och den lilla pensionen räcker, tack vare hennes arbete och omtänksamhet, till för dem båda, till dess fru Arnell, bruten af sorgen, snart följer sin make i grafven.

Cecilia låter nu upptaga sig i en rik slägtings, grosshandlare Billners, familj, ehuru hon ej hyser någon djupare sympati för någon af dess medlemmar. Mest känner hon sig dragen till sonen Ernst, i synnerhet derför att han på grund af sitt vanlottade yttre är förbisedd af föräldrarne, och det uppstår ett slags förtrolighet dem emellan. Han tager Cecilias vänskap för kärlek och friar till henne, och hon har sjelf missförstått sina känslor ock säger ja, men endast för att återtaga sitt ord, så snart hon kommit till klarhet öfver sig sjelf. Då hon framhärdar häri, är en brytning med Billners oundviklig; hon lemnar deras hem och hamnar i en inackordering, utan att veta hvad hon skall taga sig till.

Detta är romanens förra afdelning.

I den senare få vi följa Cecilia på hennes försök att bereda sig sin utkomst. Hon ryggar i det längsta tillbaka för nödvändigheten att arbeta; hon finner denna nödvändighet hård och upprörande orättvis. Hon blir emellertid erbjuden en anställning som telefonist, mottager den och vänjer sig småningom vid det arbetsamma lifvet; ja, i öfverspändt ädelmod öfvertager hon med fara för sitt eget lif en god del af tjenstgöringen för en sjuklig kamrat, som behöfver komma ut på landet. Den unga flickan dör emellertid, trots den hvilotid, som Cecilia beredt henne. Omständigheterna vid detta dödsfall gifva anledning till en allmän strejk bland telefonisterna, hvilken ledes af Cecilia. De få ett höfligt men bestämdt afslag på sin anhållan om förkortad arbetstid, och alla återgå med detta besked till sitt arbete utom Cecilia, som af stolthet afgår från sin plats, sedan hennes plan misslyckats. Hon står nu utan utvägar och, hvad än värre är, hon är med sina starkt erotiska tendenser på vippen att falla ett offer för sin f. d. förmans förförelsekonster, hvarifrån hon endast genom en kraftig viljeansträngning i sista stund lyckas rädda sig.

Här förefinnes nu en lucka i framställningen. Man återfinner i nästa kapitel Cecilia såsom morfinist, utan att denna vändning i hennes öde i det föregående är närmare förklarad. Det apatiska tillstånd, i hvilket hon efter hvad som tilldragit sig

försjunker, hade eljest mycket väl låtit förklara sig utan någon morfinförgiftning. En modern författare af Zolas skola skulle här väl antingen låtit Cecilia försona sig med Billners och gifta sig med Ernst eller duka under för sin passion, återvända till direktören, falla och sjunka. Eller också sluta med sjelfmord eller, hvarför icke, morfinförgiftning. Men fröken Roos håller allt för mycket af sin hjeltinna för att tillåta att sakerna taga en så ledsam vändning. Det finnes i det lilla tarfliga pensionat, der Cecilia bor, en ung ingeniör, som hyser ett varmt intresse för henne och som med kärlekens skarpblick genomskådar den fara, i hvilken hon sväfvar. Halft med våld tilltvingar han sig hennes förtroende, han behandlar henne som ett varnartigt barn, så länge hennes otillräknelighetstillstånd varar, och då hon efter de oerhörda lidanden, som försakandet af morfinen vållat henne, ändtligen börjar erfara någon lindring, tar hennes tacksamhet mot honom, som hjelpt henne att kämpa detta igenom, mer och mer vändningen af en djup, beundrande tillgifvenhet, och med tillförsigt och kärlek lägger hon slutligen sin hand i hans till ett fast, olösligt förbund. Denna afslutning är visserligen för den af fröken Cecilias öde intresserade läsaren synnerligen lugnande, men den bidrager icke till skärpandet af bokens mening, till hvilken jag här nedan återkommer. Den låter mycket väl tänka sig, men den beror i alla händelser på en lycklig tillfällighet, och innebär ingenting allmängiltigt; med denna afslutning är bevisföringen sprängd och berättelsen tillhör ej längre det diktslag, som kallas *le roman scientifique.*

De fyra erotiska episoderna i romanen röja mer än något annat författarinnans lifliga iakttagelseförmåga. Hennes Cecilia är på samma gång en natur, hvilken är i behof af att handla etiskt, som hon är ett glödande erotiskt temperament, och af dessa båda egenskaper i förening bestämmes hennes handlingssätt vid de olika tillfällen, då hennes djupaste strängar kommit i dallring.

Författarinnan besitter en anmärkningsvärd förmåga att med några få streck kunna teckna en figur, en förmåga som stundom lemnar henne i sticket, då det gäller att utföra bilden i större skala. Medan hennes Georg Dahlheim förefaller något oklar, presenterar hon deremot ett helt litet galleri af ypperliga bifigurer (t. ex. familjen Billner, fru Örn och hennes inackorderingar).

Stilen i denna bok är densamma som vi känna från fröken Roos' tidigare arbeten. Den svänger från en lidelsefull intensitet i skildringen, hvarvid författarinnan gerna väljer uttryck af en

nästan krampaktig våldsamhet, till en ironi, som nästan alltid är qvick, ofta har ett godmodigt lekfullt tonfall och någon gång döljer ett kallt förakt.

I betraktande af den tendentiösa beskaffenheten hos flertalet af våra inhemska vitterhetsprodukter är det icke underligt, att, så snart ett nytt diktverk kommer ut, den första frågan i allmänhet lyder: hvilken sats förfäktas i denna bok? Hvad vill författaren säga oss i densamma?

Frågan är icke så lätt att besvara, när det gäller »Hårdt mot hårdt», som beträffande så många andra af våra nyare vitterhetsprodukter, ty någon tendens finnes ingenstädes direkt uttalad och handlingen fortlöper utan några afbrott af diskussioner, vid hvilka författarinnans åsigter torgföras. Men den uppmärksamme läsaren drager ovilkorligen en slutsats af hvad han här läser, och den lyder så: den uppfostran, som nu för tiden gifves de högre klassernas qvinnor, och det lefnandssätt, hvilket de föra som vuxna, sätta dem icke i stånd att möta lifvets allvar. Deras ögonmärke är att »göra ett godt parti» och lyckas icke detta, och bli de hänvisade till att slå sig fram på egen hand, så löpa de fara att förlisa.

Jag nekar icke att denna bok skulle ha gripit oss med helt annan makt, om det af densamma framgått, att fattigdomen kan utan misskund sköfla hela lifvet äfven för en ädelt anlagd menniska, som Cecilia — ty en så förfärligt ödeläggande kraft är verkligen fattigdomen.

Karl Wåhlin.

Rättelser.

I uppsatsen »En framtidsmusiker» i senaste dubbelhäfte insmögo sig genom förbiseende följande tryckfel, hvilka härmed rättas.

sid. 832	rad. 12	nedifr.	bryter,	läs:	*bryta*
» 834	» 3	uppifr.	skrattade	»	*skattade*
» 835	» 15	nedifr.	sjelft	»	*sjelf*
» 841	» 1	uppifr.	afhuggning	»	*afskuggning*
» 845	» 11	nedifr.	Granser Fest-messe	»	*Graner Festmesse.*

ÅRGÅNGEN 1886.

INNEHÅLL.

Historia och biografi, statistik, politik och nationalekonomi.

Sid.

Spionminnen från Norge (med en illustration öfver unionen) 1
Norges s. k. »eröfring» år 1814, af *Kristian Winter-Hjelm* 26
Vår konstitutionella utveckling efter 1865, af *Fritz Krook* 54
Om handelsdomstolar, af *Ernst Bring* 72
A. O. Wallenberg, af *Emil Svensén* 185
Antropologiska och penitentiärkongressen i Rom, af *Alfredo Mazza* (öfvers. af *H. Sandström*) 197
Om Norges betvingande 1814, af *C. E. L.* 243
Till frågan om Norges underkufvande (ett arkivvittnesbörd ur Talleyrands diplomatiska korrespondens) 256
Internationel poststatistik, af *A. B—k* 265
Henning Hamilton, politisk studie af *Marcellus* 281
En samhällsförbättrares saga. Hjeltedikt i tre sånger om Le Sénateur de Suède, af *Scævola den andre* 401
Dikt och sanning rörande Henning Hamilton. Ny belysning af *Anti-Marcellus* 481
Anders Fryxell och hans berättelser ur svenska historien, af Professorn vid Helsingfors universitet *E. G. Palmén* 532
Ur grefve Erik Sparres lefnadssaga. Strödda bidrag till en riksdags- och kulturbild, af *Gasparone* 617
En kunglig älskarinna. Några drag ur »den sköna Gabriellas» lif, tillegnade hennes svenske lofsångare 739
Kapitalets utvandring, af *Emil Svensén* 813
Ett publicistlif, af *I. N.* och *O. S.* 883
Kan sparsamhet rädda den stora massan? af *Atterdag Wermelin* 920
En nutida stordådsman. (Henry Fawcett.) Af *Helen Zimmern* 946

Literära och kulturhistoriska uppsatser m. m.

Ett stundande jubileum (Svenska Akademiens hundraårsfest) 113
Gladstone som teolog 316
Ännu en gång Svenska Akademien (beräkning af hvad akademien och dess ordboksarbete kostat svenska staten m. m.) 381
Vid Svenska Akademiens hundraåra minneshögtid, poetiskt nattstycke af *Scævola den andre* 395
Vid Scævola den andres första födslovånda. Några varningsord af *Scævola den tredje* 401
Svensktakademiskt aprilnarri (*P. A. Gödecke fecit*) 407

Vår katolskt-romantiske skald. Några synpunkter rörande herr C. D. af Wirsén, af *Nils Erdmann* ... 412
Ännu en törnekrans åt Svenska Akademien, flätad af henne sjelf 457
En makalös upptäckt af en af de aderton i Svenska Akademien 504
Fikonalöf. Några observationer af *H. A. R.* ... 569
Om den falska patriotismen, med anl. af den i Holland bildade föreningen *Pax humanitate*, af *A. F. Åkerberg* ... 577
Literaturkåserier, af *Nils Erdmann* ... 604
Ann Charlotte Edgren-Leffler En essay af *Nils Erdmann* ... 661
Hågkomster från publicistmötet 1886. I. I striden. Några ord af en deltagare ... 680
II. I friden. Menlös betraktelse af *Fingal Fingalson* ... 683
Åter en långodsfråga, af *Nils Sjöstrand* ... 751
En antiqvarisk filosofi. Boströmianismen versus vetenskapen, af *Klas Fåhræus* ... 773
August Strindbergs »*Jäsningstid*». Betraktad i sammanhang med hans literära produktion, af *Nils Erdmann* ... 849
Luthersk papism. Med anledning af prestmötet i Vesterås. Af *A. F. Åkerberg* ... 911
Est, Est, Est. Bref från Italien, af *Alfredo Mazza* ... 958

Industri, landtbruk och sport.

Ur våra dagars uppfinningar, af *K. af Geijerstam* ... 447
Inledande öfversigt af de allmänna svenska landtbruksmötena, af *J. H. G. Fredholm* ... 555
Första svenska hundutställningen i Stockholm ... 561
För sportmän ... 686

Teater och musik.

Operarevy, af *Volontaire* ... 80
De dramatiska scenerna, af *Karl Wåhlin* ... 90
Den senaste sensationsnyheten, ett par anm. af *Georg Nordensvan* 98
Stockholms dramatiska scener, af *Karl Wåhlin* ... 218
Fransk skådespelarkonst på Nya Teatern i Stockholm, några anmärkningar af *A. B—m* ... 234
Frans Hedberg om svenska operasångare, af *Volontaire* ... 260
Musikalisk revy, af *Volontaire* ... 272
Stockholms dramatiska scener, öfversigt af *Passepartout* ... 329
Operarevy, af *Volontaire* ... 352
Shakspeare-föreställningarna å Kgl. Stora Teatern, med särskildt afseende på Rossis gästspel, af *Volontaire* ... 425
Operarevy, af *Volontaire* ... 431
Från teatrarne. Återblick af *Habitué* ... 698
Musikalisk revy, af *Volontaire* ... 708
En framtidsmusiker. Frans Liszt och hans betydelse för den moderna konsten, af *V. v. S.* ... 717
Svenska nationalteatrarnes framtid, af *Homo* ... 790
En framtidsmusiker (forts. och slut) ... 832
Från teatrarne. Återblick af *Habitué* ... 863
Musikalisk revy, af *Volontaire* ... 873
Från teatrarne. Återblick af *Habitué* ... 935

Literaturanmälningar.

Oskar Fredrik. Högtidstal i Musikaliska akademien, af *Frithiof Cronhamn* 103
Sångernas bok af *Heinrich Heine.* Öfvers. af *H. A. Ring* 107
Ett par tillägg till utländska diplomaters minnen från svenska hofvet, af *Scævola* 108
En sjöresa i tropikerna af Lady *A. Brassey.* På Svenska återgifven af D:r *Anton Blomberg* 110
Vår qvinnofrågsliteratur, af *H. A. R.* 218
»Madeleine Bunge», af *Passepartout* 226
Svensk poesi, utkommen till julen 1885 368
»Fra Kristiania—Bohèmen», en beslagtagen roman (cause célèbre, skildrad af *Oskar Levertin*) 377
En ny öfversättning från *Byron.* Sången om Grekland ur Childe Harolds Pilgrimage, öfvers. af *Fredrik Sander* 404
Det unga Sveriges senaste vitterhetsprodukt 467
Två böcker ur vårmarknaden. *Tjensteqvinnans son.* — *Zolas »L'œuvre».* Omnämda af *Georg Nordensvan* 588
Karl Johan och svenskarne i engelsk belysning af *Otto Sjögren.* (Anm. af Scævola, »utländska diplomaters minnen») 744
»Hårdt mot hårdt» af *Mathilda Roos.* Anmäld af *Karl Wåhlin* 967

Konst.

Konstutställningen i Göteborg. Korrespondens af *Cecilia Wærn* 739
Staten som konstbeskyddare, af *Georg Nordensvan* 796
Konstutställningen i Göteborg (forts. och slut) 822
Om lefvande modeller. Föredrag i Idun af *G. Pauli* 897

Poem.

Apologi för en misskänd storhet, af *Jean Richepin* (öfvers. af *H. A. R.*) 513
Nya spegelbilder, af *Zéro* 528
Herdaminnen. Sonetter af *Efraim Rosenius* 807

Noveller och berättelser.

Pappa. Svensk originalberättelse, af *Ernst Arpi* 26
d:o (forts. och slut) 154
Kärlek per telefon, af *Mark Twain* 753

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

3 2044 050 678 770

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

IN MEMORY OF

FRANKLIN TEMPLE INGRAHAM

CLASS OF 1914

SECOND LIEUTENANT
COAST ARTILLERY CORPS
UNITED STATES ARMY

WELLESLEY, MASSACHUSETTS
MAY 23.1891 APRIL 11.1918

TIFFANY & CO
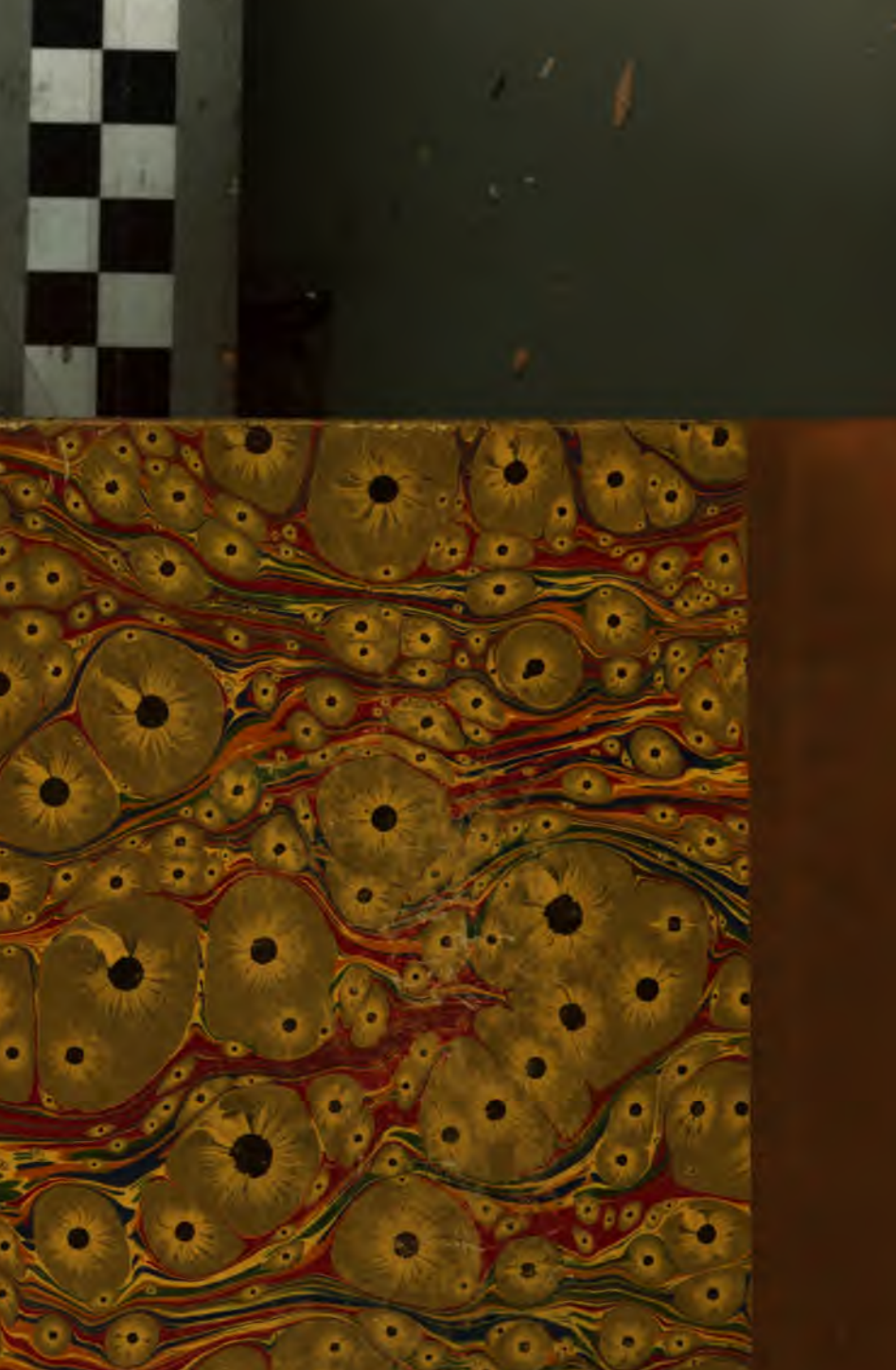
HARVARD COLLEGE
CONSERVED
EMMH 4-02
LIBRARY